

Петро Федун – «Полтава»

**КОНЦЕПЦІЯ
самостійної
України**

Том 1. Твори

Національна академія наук України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Галузевий державний архів Служби безпеки України

Петро Федун – «Полтава»

**КОНЦЕПЦІЯ
самостійної
України**

Том 1. Твори

Львів - 2008

2.041.956

Надруковано за рішенням Вченої ради
Інституту українознавства
ім. І.Крип'якевича НАН України
(протокол №7 від 3.07.2008 р.)

УДК 94(477) + 325.86(477) „19”

ББК ТЗ(4Ук)0 + Ф1(4Ук)6

Ф 348

Федун Петро – «Полтава». Концепція Самостійної України. Том 1. Твори / Упоряд. і відп. ред. М. В. Романюк; НАН України. Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича; Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Львів, 2008. – 720 с., 16 с. іл.

Двотомник Петра Федун – «Полтави», видатного ідеолога Організації Українських Націоналістів, містить статті й матеріали теоретичного та публіцистичного характеру, а також велику епістолярну спадщину.

У творах, що ввійшли до першого тому, розкрито основні програмні засади українського визвольного руху 1940–1950-х рр., викладено оригінальне бачення історичного процесу ХХ ст., окремих актуальних суспільно-політичних і культурних явищ та подій. Більшість текстів публікується за матеріалами державних і громадських архівів, частину – передруковано з важкодоступних видань. Том супроводжується науково-довідковим апаратом, містить ілюстрований додаток.

Для істориків, дослідників новітньої історії України, політологів, культурологів, широкої читацької аудиторії.

Упорядник і відповідальний редактор МИХАЙЛО РОМАНЮК

Науковий редактор ОЛЕКСАНДР ЛУЦЬКИЙ

Рецензенти: д.і.н., проф. ЯРОСЛАВ ДАШКЕВИЧ

д.і.н., проф. ЛЕОНІД ЗАШКІЛЬНЯК

Редакційна колегія: Сергій Богунов, Роман Грицьків, Олександр Ішук, Сергій Кокін, Олександр Луцький, Володимир Муравський, Михайло Романюк (відп. ред.), Андрій Сова

ISBN 978-966-02-4909-7 (загальний)

ISBN 978-966-02-4910-3 (Т. 1)

© Михайло Романюк, упорядник
і відповідальний редактор, 2008

© Тарас Стефанишин, обкладинка, 2008

ПЕРЕДМОВА

У визвольній боротьбі українського народу 20-50-х рр. минулого століття особливе місце займає постать Петра Федуна – одного з провідних ідеологів та публіцистів, керівника Головного осередку пропаганди Проводу ОУН (далі – ГОСП)^{*}, заступника Голови Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (далі – УГВР), начальника політвиховного відділу Головного військового штабу УПА (далі – ГВШ УПА), редактора та автора багатьох підпільних публікацій, відомого теж за псевдонімами та криптонімами «Петро Полтава» («П. Полтава», «П. М. Полтава», «П. П.»), «Волянський» («П. Волянський», «С. Вол.», «Вол.»), «Зенон», «П. Савчук» («П. М. Савчук»), «Север»^{**}, «75», «81», «99», «101», «123», «126», «143», «173», «175», «1000», «311-С», «811-С», «ММ», «Р-17», «Р-35», «С-12» та ін.

Петро Федун народився 23 лютого 1919 р. в с. Шнирів Бродівського повіту (тепер – Бродівський район Львівської області) в сім'ї селян Миколи та Парасковії[†]. 1931 р. по закінченні народної школи в рідному селі вступив на навчання до Бродівської державної гімназії ім. Юзефа Коженьовського^{***} з польською

Петро Федун під час навчання в університеті
(Фото із збірки Григорія Дем'яна)

^{*} Зустрічається варіант назви – Осередок пропаганди і інформації при Проводі ОУН.

^{**} Псевдонім «Север» (скорочення від імені Северин) Петро Федун, імовірно, взяв після загибелі Дмитра Маївського, який свого часу використовував таке псевдо.

[†] Метрична книга народження у с. Шнирів // Архів Відділу реєстрації актів цивільного стану Бродівського районного управління юстиції Львівської області.

^{***} Тепер – Бродівська гімназія ім. Йозефа Рота.

Старші гімназисти на фоні будинку бурси ім. Маркіяна Шашкевича в Бродях. 1937 р.
Зліва направо: Роман Лящук, Петро Федун, М.Петришин, Юрій Федорук,
Кирило Якимець та Євген Дуткевич

Петро Федун (третій зліва) під час навчання
у Бродівській гімназії. 1938 р.
(Фото із збірки ГДА СБУ)

мовою викладання – навчального закладу гуманітарного типу з посиленням вивченням класичних мов.

У гімназії Петро відзначався зразковою поведінкою та чи не найкращими успіхами в навчанні. Саме тут відбулося формування його світоглядних позицій та національно-патріотичних переконань, які прищепив юнакові гімназійний наставник та особистий катехит о. Михайло Осадца. Виходець із сім'ї галицьких інтелігентів, відомий композитор, диригент хору «Боян», професор української філології, о. Михайло мав серед студентів величезний авторитет і брав участь в усіх гімназійних заходах національно-патріотичного характеру – на честь Героїв Крут, до днів Т. Шевченка, М. Шашкевича тощо².

Пrawdopodobно саме у Бродівській гімназії Петро Федун здобув перший військовий досвід, адже до програми

² Гулик І. Петро Полтава і його концепція української державності // Державність. – 1992. – №3. – С. 43.

Петро Федун (в центрі) серед молоді рідного села
(Фото із збірки Василя Стрільчука)

навчальних закладів такого типу входив військовий вишкіл для всіх гімназистів, що були визнані лікарем здоровими³.

У підпільну роботу Організації Українських Націоналістів Петро Федун активно включився в середині 30-х рр. Є свідчення про те, що в 1936 р. він разом з двома односельцями (Б.Панасюком та В.Ящуном) належав до юнацького осередку ОУН і читав у селі лекції для молоді⁴. У 1939 р., успішно здавши матуру, вступив на медичний факультет Львівського університету. З того часу – постійно мешкав у Львові на вулиці Глибокій, 1.

З початком більшовицької окупації Галичини організована тут радянська зачепила й навчальний заклад, де вчився майбутній ідеолог. У грудні 1939 – січні 1940 рр. медичний факультет Львівського університету виокремлено зі складу університету і реорганізовано у Львівський державний медичний інститут⁵ із двома факультетами – лікувальним і фармацевтичним. Прізвище П. Федун міститься у списках студентів за 1940/1941 навчальний рік, проте у зв'язку з

³ Турчин А. Державна гімназія в Бродах // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник. – Броди, 1998. – Кн. II. – С. 194-195.

⁴ Чуй В. Несхибний патріот. До дня народження П. Федун – «Полтави» // Галицька хроніка. – 1996. – 4 лютого. – С. 4; Гулик І. Петро Полтава і його концепція української державності. – С. 43.

⁵ Тепер – Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького.

мобілізацією до Червоної армії навчання не закінчив.

Відомості про молоді роки Петра Федуна та його організаційну роботу є скупими. Більшість його шкільних та гімназійних побратимів-членів ОУН на початку радянсько-німецької війни були замордовані більшовицькими окупантами в тюрмах Золочева та Львова. Його ж від арешту врятувало, мабуть, навчання у Львівському університеті, організаційна належність до тутешньої студентської мережі ОУН, а не бродівської, яка майже вся була викрита. До того ж, на час масових арештів членів ОУН в Галичині (1940 – перша половина 1941 рр.) Петро відбував строкову службу в Червоній армії.

Версія про те, що П. Федун брав участь у радянсько-фінській війні, виглядає малоймовірною⁵. По-перше, війна тривала з листопада 1939 р. по березень 1940 р., а мобілізувати його могли не раніше осені 1940 р., оскільки прізвище

П. Федуна міститься в списку студентів 1940/1941 навчального року. Отже, участі у згаданій війні він би взяти не встиг. По-друге, версію не підтверджують спогади Я. Рошковича, де вказується, що до армії П. Федун був призваний восени 1940 р. і відбував службу в м. Павлограді на Дніпропетровщині в артилерійському полку. На початку січня 1941 р. його разом з іншими хлопцями, що мали закінчену середню або незакінчену вищу освіту, скерували до Одеси на курси командного складу Червоної армії. А наприкінці травня того ж 1941 р. всі вони повернулися у свою військову частину вже в старшинських (офіцерських) званнях⁶.

За одними даними на початку радянсько-німецької війни Петро Федун відбував службу на Полтавщині⁷, за іншими – командував взводом берегової артилерії в Одесі⁸. У перші місяці війни він потрапив до німецького полону, про

Петро Федун

(Фото із збірки Григорія Дем'яна)

⁵ Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-1949. Довідник. – Нью Йорк: Пролог, 1994. – С. 128; Зробок Д. Головний ідеолог української національно-визвольної боротьби // Голос Відродження. – 2004. – 6 лютого.

⁶ Рошкович Я. Спогади про героя // Голос відродження. – 2003. – 21 лютого.

⁷ Турчин А. Петро Федун // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник. – Броди, 1998. – Кн. II. – С. 525.

⁸ Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-ті роки: Монографія. – Київ: К.І.С., 2006. – С. 132.

звільнення з якого існує також дві версії. За однією – П. Федун з табору для військовополонених викупили батьки⁹, а за іншою, більш вірогідною – звільнили німці завдяки відмінному знанню німецької мови¹⁰. Відомо, що на початку радянсько-німецької війни до полону потрапили сотні тисяч червоноармійців. У цій ситуації Український центральний комітет (далі – УЦК) на чолі з Володимиром Кубійовичем, спільно з організаціями Українського червоного хреста у Києві та Львові, Комітетом допомоги українським полоненим у Берліні докладав великих зусиль для їх звільнення. Так, до кінця 1941 р. з таборів звільнено 30 тис. полонених українців, а 10 тис. переведено на цивільну працю¹¹. Найімовірніше Петро Федун опинився саме серед цих звільнених військовополонених. Вирвавшись із неволі, в середині жовтня 1941 р. дістався до Львова, а звідти додому. Пробувши кілька днів у батьків, П. Федун відразу включився в легальну роботу в Бродях. У жовтні 1941 р. на пропозицію Андрія Турчина обійняв пост теренового працівника при повітовій референтурі культурної праці Українського допомогового комітету (далі – УДК) й працював на цій посаді до весни 1942 р. Восени 1941 р. відновив свої організаційні зв'язки з націоналістичним підпіллям.

Петро Федун в роки німецької окупації
(Фото із збірки ГДА СБУ)

Дізнавшись про розкол ОУН і ознайомившись з політичними платформами обох відламів, Петро Федун, не вагаючись, приєднується до революційної ОУН, очолюваної Степаном Бандерою, яка ставила собі за мету збройним шляхом, спираючись на сили українського народу, боротися за створення Української Самостійної Соборної Держави.

Працюючи в Українському допомоговому комітеті у Бродях, Петро Федун, правдоподібно, мав зустрічі і розмови з одним із ідеологів українського націоналізму Юліаном Вассияном, який на той час жив у Бродях та працював у повітовій управі, а також був постійним консультантом Делегатури УДК.

20 травня 1942 р. розпорядженням німецької окупаційної адміністрації на базі Львівського медичного інституту було створено медичні фахові курси, що згодом одержали офіційну назву –

⁹ Савчин М. Тисяча доріг. – Київ, 2003. – С. 181.

¹⁰ Зеленчук М. Хто був Петро Полтава // За вільну Україну. – 1992. – 7 квітня.

¹¹ Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – Львів: Світ, 2002. – С. 323.

Державні медико-природничі фахові курси¹². Вирішивши відновити навчання, перерване мобілізацією, П. Федун переїжджає до Львова на постійне місце проживання.

Тут він зустрівся зі своєю знайомою з дитинства, майбутньою нареченою Любою Микитюк, донькою священика, згодом лаборанткою кафедри фармацевтичної хімії Львівського медичного інституту. Саме вона, як член ОУН з 1940 р., таємно передавала ліки для Провідника ОУН в Україні та Головного командира УПА Романа Шухевича – «Тараса Чупринки». Згодом Любу заарештували органи МГБ і після слідства засудили до 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах¹³.

Паралельно з навчанням Петро Федун дедалі більше заглиблюється в організаційну роботу. Від 1942 р. і до переходу на нелегальне становище навесні 1944 р. був членом Крайового проводу Юнацтва ОУН ЗУЗ, безпосередньо працював з її керівником Ярославом Скасківим – «Моряком», а також редагував друкований орган проводу – журнал «Юнак» (1943–1944).

Під час прогулянки по Площі Юра у Львові. Зліва направо:
невідомий, Петро Федун, Марко Рошкович. 1942 р.
(Фото із збірки Ярослава Рошковича)

¹² Стецьків Є. Студії у Львівському медичному інституті в роки Другої світової війни (1939-44) з присвятою св. п. д-рові Маріянові Панчишинові // Альманах Українського Народного Союзу 1997. – Джерзі Ситі; Нью Йорк: Свобода, 1997. – С. 224-229.

¹³ Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». – С. 132-133.

Саме на цей час і припадає початок публіцистичної творчості Петра Федуна, що друкувався під криптонімом «Вол.»^{*}. Навесні 1944 р. при Крайовому проводі ОУН ЗУЗ Петро Дужий організував крайовий осередок пропаганди (відомий під криптонімом «Зелений гай»), який розташовувався у трикутнику Ходорів-Бібрка-Дев'ятники на межі Миколаївського та Жидачівського районів¹⁴. Туди був відправлений керівний актив Юнацтва ОУН: П. Федун – «Волянський», Осип Дяків – «Горновий», Михайло Федоришин – «Стефаник»¹⁵.

За спогадами рідних, Петро востаннє побував у батьківській домівці 10 березня 1944 р., коли приїхав до Шнирева, щоб попрощатися з родиною перед відходом на підпільну працю до Карпат¹⁶.

В осередку пропаганди «Зелений гай» П. Федун готував листівки¹⁷, писав короткі статті до видання «За Українську Державу»¹⁸, входив до редакції журналу «Повстанець»¹⁹. До переходу лінії фронту (кінець липня 1944 р.) П. Федун перебував у с. Ятвяги (тепер с. Калинівка Жидачівського району Львівської області), а десь через місяць після приходу більшовиків передислокувався у сусіднє село Юшківці²⁰.

Працюючи в референтурі пропаганди Крайового проводу ОУН ЗУЗ П. Федун – «Волянський» включився в роботу по лінії УПА. Адже саме тоді, відповідно до наказу ГВШ ч. 2/44 від 1.02.1944 р., проводилось формування військових штабів на терені дій УПА і його було призначено начальником 6-го (політвиховного) відділу КВШ УПА-Захід. Останній з відомих документів, підписаних Петром Федуним, як керівником політвиховного відділу КВШ УПА-Захід, датований 20.08.1946 р.²¹.

Один із епізодів діяльності Петра Федуна – «Волянського» на цій посаді описано в нарисі «Хроніка сотні «Сіроманців» (грудень 1947 р.), де йдеться про складання присяги куренями командирів «Яструба» та «Гордієнка» (ВО «Лисоня») восени 1944 р.: «Всіх повстанців зібралося 1800 чоловік. 2 жовтня до табору прибув к[оманди]р Шелест і к[оманди]р Волянський. Того дня всі повстанці на руки к[оманди]ра Шелеста зложили присягу на вірність укр[аїнсько-му] народові. Присягу складали куренями. На лісовій поляні курінь вставився

* Зокрема 1943 р. в журналі «Юнак» було опубліковано дві його статті: «Про ще один героїзм» та «Чи традиція зобов'язує?», де наголошувалося на моральному аспекті виховання української молоді як наступного покоління борців за волю України та продовження традицій визвольних змагань початку ХХ ст.

¹⁴ Мороз В. Останнє число «Повстанця» // Воля і Батьківщина. – 1998. – Ч. 2. – С. 63.

¹⁵ Мороз В. Підпільна Українська Інформаційна Служба // Визвольний шлях. – 2001. – Кн. 6. – С. 70.

¹⁶ Чуй В. Несхибний патріот. – С. 4.

¹⁷ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської). Записав Володимир Мороз 27.07.1998 р. у с. Демня Миколаївського району Львівської області // Особистий архів Володимира Мороза.

¹⁸ Спогади Петра Дужого. Записав Володимир Мороз 17.10.1996 р. у м. Львові // Особистий архів Володимира Мороза.

¹⁹ Мороз В. Останнє число «Повстанця». – С. 63-64.

²⁰ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської)...

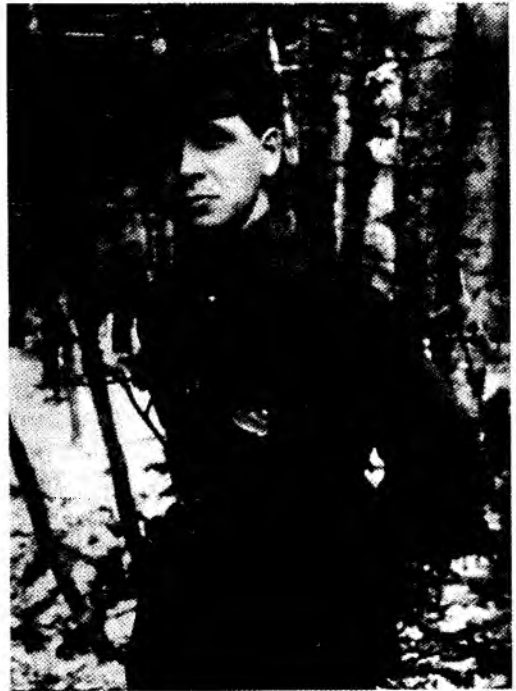
²¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 62. – Арк. 90.

в каре. В середині каре відпоручники куріня склали присягу на зроблений зі смерекового віття Тризуб. Цілий курінь в святочнім настрої повторяв слова присяги і клявся не випускати зброї з рук до останнього віддиху. Перед присягою виголосив промову к[оманди]р Волянський. В промові підкреснув вагу іс[т]оричної хвилини, де по двох десятиліттях укр[аїнський] народ держить зброю знова в своїх руках, а його сини присягають не випустити зброї до останнього віддиху...»²².

У 1944 р. вояку-політвиховнику П. Федуну – «Волянському» було присвоєно перше військове звання старшого булавного (Наказ КВШ УПА-Захід ч. 8/44 від 25.09.1944 р., з датою старшинства 1.10.1944 р.). У 1945 р. йому присвоєно ступінь хорунжого-виховника (Наказ ГВШ УПА ч. 2/45 від 27.04.1945 р., з датою старшинства 15.04.1945 р.)²³, а відтак – поручника-політвиховника (Наказ ГВШ УПА ч. 3/45 від 10.10.1945 р., з датою старшинства 30.06.1945 р.)²⁴, у 1946 р. – сотника-виховника (Наказ ГВШ УПА ч. 1/46 від 15.02.1946 р., з датою старшинства 22.01.1946 р.)²⁵, у 1950 р. – майора (Наказ ГВШ УПА ч. 2/50 від 30.07.1950 р., на підставі рішення УГВР від 25.07.1950 р., з датою старшинства 23.05.1950 р.)²⁶, а в 1951 р. – полковника (Наказ ГВШ УПА ч. 2/51 від 20.10.1951 р., на підставі рішення УГВР від 20.10.1951 р., з датою старшинства 14.10.1951 р.)²⁷.

У листопаді 1944 р. на базі КОП ЗУЗ організовано Головний осередок пропаганди. Тоді ж при Проводі ОУН створено референтуру політичного вишколу, яку очолив Яків Бусел – «Київський». У його розпорядження із «Зеленого гаю» були передані О. Дяків – «Артем», П. Федун – «Волянський», Хризанф Гонтар – «Степовий» та секретарка П. Федун Марія Огоновська – «Віра»²⁸. Цей осередок

Петро Федун у повстанському однострої під час перебування у підпіллі. Кінець 1940-х рр.

²² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 48. – Арк. 184-202.

²³ Архів Центру досліджень визвольного руху (далі – Архів ЦДВР). – Фонд «Архівна збірка Миколи Лебеда» (в стадії опрацювання).

²⁴ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 239-241.

²⁵ Там само. – Арк. 249-252.

²⁶ Там само. – Арк. 274-275.

²⁷ Там само. – Арк. 277-278.

²⁸ Спогади Марії Ясеницької (Огоновської)...

дислокувався в околиці с. Бишки Козівського району Тернопільської області²⁹. На думку Петра Дужого, «Волянський» навіть виконував функції заступника референта політичного вишколу³⁰. Зокрема, у березні 1945 р., співробітники цієї референтури підготували та провели вишкіл для керівної ланки Українського червоного хреста, в якому взяли участь Катерина Зарицька – «Монета», Ольга Ільків – «Роксолана», Ірина Козак – «Лада», Ірина Савицька – «Бистра», Галина Дидик – «Анна»³¹.

Після розформування референтури політичного вишколу її співробітників розподілено між різними пропагандивними осередками. П. Федун був призначений референтом пропаганди Карпатського крайового проводу ОУН³².

Петро Федун – «Полтава» із зв'язковою
Галиною Голояд – «Мартою»
(Фото із збірки ГДА СБУ)

Зберігся лист референта пропаганди Карпатського краю «Севера», датований 9.06.1945 р.³³ Ці обов'язки він, правдоподібно, виконував до середини липня цього ж року, оскільки вже станом на 27.07.1945 р. референтом пропаганди Карпатського краю ОУН була інша особа. Імовірною причиною відкликання П. Федун до референтури пропаганди Проводу ОУН було те, що у червні 1945 р. в руки більшовиків потрапив референт пропаганди Проводу ОУН Петро Дужий з групою співробітників, що дуже ослабило цю структуру. Відтоді П. Федун працював у складі референтури пропаганди Проводу ОУН.

Після загибелі Якова Бусла – «Галини» (вересень 1945 р.) та Дмитра Маївського – «Тараса» (грудень 1945 р.) керівництво всією пропагандистською роботою на українських землях, відповідно до рішення Проводу ОУН в Україні, перебрав на себе Петро Федун – «Север». На нього покладено

²⁹ Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний Командир Української Повстанської Армії. – Львів, 2007. – С. 83-84.

³⁰ Спогади Петра Дужого...

³¹ Онишко Л. «Нам сонце всміхалось крізь ржаві ґрати...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. – Торонто; Львів: Вид-во «Літопис УПА», 2007. – С. 102-103.

³² Кук В. Постій Проводу ОУН у селі Бишках (1943-45 рр.) // Воля і батьківщина. – 1998. – № 4. – С. 40; Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний Командир Української Повстанської Армії. – С. 88.

³³ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 67. – Арк. 58.

обов'язки референта пропаганди та керівника Головного осередку пропаганди і інформації при Проводі ОУН в Україні. Одночасно він очолив політвиховний відділ ГВШ УПА та Бюро Інформації УГВР³⁴.

Достеменно визначити дату введення Петра Федуну – «Севера» до складу Проводу ОУН в Україні важко. Поширеною є думка, що це було в 1948 р.³⁵, а Галина Дидик на слідстві назвала навіть точну дату 6.07.1948 р. Проте можна припускати, що це сталося раніше – у 1946–1947 рр. Адже вже тоді П. Федун займав вищі пости у збройному підпіллі, які традиційно обіймали члени Проводу ОУН. На це також вказують свідчення заарештованої органами МГБ зв'язкової Романа Шухевича Катерини Зарицької, яка стверджувала, що станом на серпень 1947 р. П. Полтава вже входив до складу Проводу ОУН³⁶.

Петро Федун у 1946-1951 рр., як керівник Головного осередку пропаганди, начальник політвиховного відділу ГВШ УПА та керівник Бюро інформації УГВР, задавав тон у розробці напрямків та тематики пропагандистської роботи. Він керував усією роботою ГОСП, відповідав за підпільні видання, їх друк та поширення, організацію пропагандистської роботи на всьому терені дії ОУН. Редагував, зокрема, періодичні видання збройного підпілля: «Ідея і чин» (1946-1947 рр.), «Самостійність» (1946-1948 рр.), «Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)» (1948-1951 рр.), «Дискусійна трибуна» (1948-1950 рр.), «Осередок пропаганди та інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)»³⁷, а також чотири частини збірника вишкільних матеріалів 1-го ступеня «Шлях до волі».

Постійними членами ГОСП в той час, крім керівника, були: Осип Дяків – «Наум» (редагував журнал «Повстанець», писав ідеологічні праці), Богдана Світлик – «Доля» (відповідала за інформаційну сторінку у тодішніх виданнях ГОСП, а також виконувала обов'язки зв'язкової між П. Федуном та Р.Шухевичем, писала художні твори), Хризанф Гонтар – «Кузьменко» (займався літературним редагуванням та коректурою, писав художні твори). Деякий час в ГОСП працювали Василь Галаса – «Орлан» із своєю дружиною Марією Савчин – «Марійкою», Галина Голояд – «Марта Гай» та ін.

Одним із завдань П. Федуну – «Севера», як керівника ГОСП, був підбір та вишкіл нових пропагандистів, які б могли писати статті на актуальні теми. Відомо, що в травні 1947 р. Петро Федун зустрівся з Катериною Зарицькою – «У. Кужіль». Зі свідчень самої К. Зарицької випливає, що «Север» був добре поінформований про зміст її статей. Вважав їх сухими, написаними не в

³⁴ Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина. – Львів: Світ, 2002. – С. 84; Мороз В. Критика комуністичної системи Петром Полтавою // Україна ХХІ століття: Шлях і мета. Матеріали науково-теоретичної конференції. – Київ, 2002. – Ч. 1. – С. 15-18.

³⁵ Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-49. Довідник. – С. 128.

³⁶ Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина. – С. 77.

* На думку Петра Дужого редактором 10-го числа журналу «Ідея і Чин» був Осип дяків – «Горновий» // Спогади Петра Дужого // Записав Володимир Мороз 17.10.1996 р. у м. Львові.

³⁷ Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941-1953 рр.). – Львів, 2006. – С. 240-257.

пропагандивному стилі, такими, що не відповідають потребам сьогодення. Висловивши критичні зауваження, запропонував власний підхід до висвітлення суспільно-політичного становища українського руху опору. Одночасно заявив, що в таких рефератах тепер мало потреби і рекомендував писати у виховному дусі – легко, більш зрозуміло, як ілюстративний матеріал використовувати події з історії України. Порадив також до осені 1947 р. написати реферати на теми: «Світлі постаті з історії України», «Змагання до державності українського народу», «Богдан Хмельницький», «Переяславська Рада» та ін. Це завдання залишилося нереалізованим, оскільки 21 вересня 1947 р. Катерину Зарицьку заарештували органи МГБ³⁸.

Один з керівників збройного підпілля в Україні Василь Галаса – «Орлан» під час слідства стверджував, що саме за дорученням П. Федуна він написав три статті, останнім відхилені. Лише після доопрацювання одна з них була опублікована під назвою «Форма і тактика боротьби ОУН за УССД єдиноправильні»³⁹.

Розформування відділів УПА та перехід до збройного підпілля надали ще більшого значення справі пропаганди як вагомому чиннику впливу на суспільство. Проте підпілля постійно втрачало кадри, які могли писати якісні пропагандивні матеріали. Саме тому питання розширення кола авторів завжди було в полі зору П. Федуна. У листі до В. Кука він писав: «Дуже негативно відбивається на нашій проп[агандивній] роботі брак авторів. Прошу взяти до уваги, що в нашій публіцистиці ми від ряду років не маємо ні одного нового автора. Коли в нашій художній літерат[урі] щораз можна почути про нових людей, то тут цілком інакше. Не розумію, чому з КОП-у Запоріжжя обмежуються тільки до листівок і деяких політ[ичних] статей до своїх терен[ових] журналів? Там сьогодні (хоч конкретно не знаю, який там сьогодні стан) ще, мабуть, найбільші сили з-поміж усіх інших КОП-ів. Їх треба було б сильніше запрягти до опрацювання певних речей для ширшого використання, в першу чергу – до опрацювання деяких тем, намічених в останній Інстр[укції] ГОСП-у»⁴⁰.

Відомо, що саме П. Федун у 1951 р. ініціював створення мережі кореспондентів серед членів підпілля, до якої планувалося залучати насамперед провідників різного рівня, що було оформлено відповідною інструкцією. Зокрема, в листі до В. Кука він писав: «...Ідея і мотиви інституції кореспондентів ГОСП-у – викладені в самій інструкції. Вважаю, що доцільно оформити в характері таких кореспондентів якомога більшу кількість пров[ідних] кадрів – усіх, хто може щось «написати»...»⁴¹.

Після загибелі 5 березня 1950 р. у Білогорці під Львовом Романа Шухевича – «Тараса Чупринки», відбулися зміни в керівництві воюючої України. У червні 1950 р. на конференції ОУН керівником Проводу ОУН на українських землях

³⁸ Онішко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина. – С. 84.

³⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 2. – Арк. 115.

⁴⁰ Лист П. Федуна до В. Кука ч. 4/51 від 20.08.1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 13.

⁴¹ Там само. – Арк. 14.

було обрано Василя Кука – «Леміша», його ж затверджено на посаді Головного командира УПА та Головою Генерального секретаріату УГВР. Тоді ж рішенням УГВР від 15.07.1950 р. П. Федун – «П.Савчука» було затверджено заступником Головного Командира УПА⁴², а відтак він обійняв ще й пост заступника Голови Генерального Секретаріату УГВР⁴³.

Протягом 1944–1951 рр. Петро Федун, як один із керівників визвольного руху в Україні, постійно перебував у полі зору органів МГБ, які докладали величезних зусиль задля його розшуку та нейтралізації. Загальний контроль над усіма оперативними заходами щодо розшуку П. Полтави здійснював 1 відділ управління 2-Н МГБ УРСР. Оскільки співробітникам МГБ було відомо, що основним місцем дислокації П. Полтави були тодішні Сколівський і Славський райони Дрогобицької області (тепер – Сколівський район Львівської області), Болехівський та Вигодський райони Станіславської області (тепер – Долинський район Івано-Франківської області), тому на його пошуки в першу чергу були спрямовані управління МГБ цих областей⁴⁴. У 1949 р. на П. Федуну завели окрему розшукову справу під кодовою назвою «Шакал»⁴⁵. У 1950 р. створено спеціальну міжобласну опергрупу МГБ (нараховувала 20 співробітників), яка займалася винятково його пошуками.

Особливо натиск облавників П. Федун відчув восени 1951 р. З огляду на це, він вирішив перейти зимувати в Жидачівський район Львівської області, де базувався крайовий провідник ОУН Роман Кравчук – «Петро». 18 листопада 1951 р. «Полтава» разом із своєю охоронною боївкою прибув на місце постою останнього у Вишнівцеькому лісі⁴⁶.

У грудні 1951 р. співробітники МГБ отримали інформацію, що в районі сіл Вишнів і Новошини переховується хтось із членів Проводу ОУН. Зважаючи на це, управління 2-Н МГБ УРСР спільно з управліннями МГБ в Дрогобицькій та Станіславській областях ретельно розробило план військово-чекістської операції. Передбачалося щільно заблокувати лісові масиви та населені пункти, аби не допустити втечі підпільників, а потім провести ґрунтовний пошук криївок. Район пошуку був розділений на 9 секторів. Керівникові кожного сектору було поставлено завдання – уважно оглянути місцевість на предмет наявності підземних сховищ, розшукати підпільників і, в міру можливого, захопити

⁴² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 9.

⁴³ Повідомлення [про смерть П. Федуну] // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 3: 1949-1952. – Торонто, 1984. – С. 53-54; Мороз В. Історія створення і діяльності Української Головної Визвольної Ради // Визвольний шлях. – 2004. – Кн. 7. – С. 104-106.

⁴⁴ Детальніше про розшук та загибель П. Федуну див.: Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуну у 1944-1951 рр. – Київ, 2008. – 66 с.

⁴⁵ Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуну у 1944-1951 рр. – С. 1-32.

⁴⁶ Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». – С. 134.

⁴⁶ Акт – звіт про обставини й згодні причини загибелі сл[авної] п[ам'яті] «Максима» й «Полтави» та друзів // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 154.

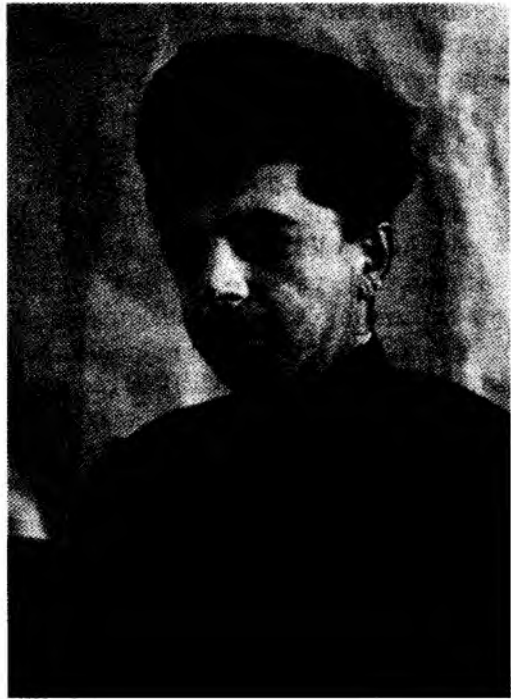
їх живими. До операції було залучено 4574 офіцерів та солдатів, з них – 75 співробітників УМГБ у Дрогобицькій області та 78 співробітників УМГБ у Станіславській області, 60 інструкторів із 110 службово-розшуковими собаками, 500 курсантів навчального загону МГБ, 230 автомашин⁴⁷. Операція тривала з 21 по 28 грудня.

Вранці 21 грудня 1951 р. війська МГБ заблокували згаданий район на межі тодішніх Букачівського району Станіславської області та Журавнівського району Дрогобицької області (тепер – територія на стику Рогатинського району Івано-Франківської області та Жидачівського району Львівської області) та розпочали пошуки.

У перший день операції одна з пошукових груп неподалік с. Вишнів Букачівського району Станіславської області (тепер – Рогатинського району Івано-Франківської області) виявила на поверхні біля криївки трьох підпільників. Зав'язався бій, в результаті якого два підпільники були вбиті (крайовий провідник ОУН на ЗУЗ Роман Кравчук – «Петро» та референт СБ Букачівського районного проводу ОУН Богдан Паньків – «Буря»), а третьому (кур'єру «Петра» Євгену Якиміву – «Богдану») вдалося втекти. Проте через день він загинув у цьому ж лісовому масиві.

23 грудня об одинадцятій годині тридцять хвилин у лісі біля с. Новошини Журавнівського району Дрогобицької області (тепер – Жидачівського району Львівської області) курсанти навчального полку МГБ, помітивши пару з вентиляційних отворів, виявили підземний бункер з підпільниками всередині. Їм запропонували здатися, але вони відмовились і відкрили вогонь з автоматів. Через деякий час, побачивши, що становище безвихідне, підпільники підпалили бункер і пострілялися. Криївка була розкопана солдатами і з неї витягнуто тіла чотирьох повстанців: члена Проводу ОУН Петра Федуну – «Полтави», референта пропаганди Журавнівського надрайонного проводу ОУН Богдана Зобніва – «Миронича», провідника Букачівського районного проводу ОУН Михайла Сенюка – «Скритого» та бойовика «Миронича» Григорія Ярему – «Зенка».

У той же день тіла семи загиблих повстанців вантажівкою були доправлені до Львова. У приміщенні Управління МГБ у Львівській області була проведена

Посмертне фото Петра Федуну. 23.12.1951 р.
(Фото із збірки ГДА СБУ)

⁴⁷ Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуну у 1944-1951 рр. – С. 31.

процедура їхнього впізнання заарештованими учасниками підпілля, у ході якої остаточно було встановлено факт загибелі одного із керівників національно-визвольної боротьби в Україні, її провідного ідеолога Петра Федуна – «Полтави». Коли ж через кілька днів постало питання, що робити з тілами вбитих, то було вирішено їх таємно поховати. Вночі 28 грудня 1951 р. співробітники МГБ закопали тіла Р. Кравчука, П. Федуна, Б. Зобніва, М. Сенюка, Г. Яреми, Є. Якиміва та Б. Панькова у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкту №39» УМГБ у Львівській області⁴⁸.

Внесок Петра Федуна у визвольний рух належно оцінило командування. У 1946 р. його, як начальника 6-го політвиховного відділу КВШ УПА-Захід, відзначено вирізненням у наказі командира УПА-Захід⁴⁹. У подальшому П. Федун був нагороджений трьома Хрестами заслуги УПА: у 1947 р. – Срібним Хрестом заслуги (Наказ ГВШ ч. 3/47 від 5.12.1947 р., на основі рішення УГВР від 22.11.1947 р.)⁵⁰, у 1951 р. – Золотим Хрестом заслуги (Наказ ГВШ ч. 1/51 від 2.05.1951 р., на основі рішення УГВР від 1.11.1950 р.)⁵¹, а в 1952 р. – Золотим Хрестом бойової заслуги I-го класу (Наказ ГВШ ч. 1/52 від 20.06.1952 р., на основі рішення УГВР від 15.06.1952 р.)⁵²; окрім того – медаллю «За боротьбу в особливо важких умовах»⁵³.

Доля родини П. Федуна склалася так само трагічно, як і доля десятків тисяч родин учасників національно-визвольної боротьби середини ХХ ст. У 1945 р. батьки Петра – Микола та Парасковія були виселені на спецпоселення в

Василь, Анна та Петро Федуни
(Фото із збірки Богдана Качора)

⁴⁸ Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуна у 1944-1951 рр. – С. 32.

⁴⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 62. – Арк. 200.

^{*} Під псевдонімом «Север».

⁵⁰ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60 – Арк. 256.

^{**} Під псевдонімом «Волянський».

⁵¹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60 – Арк. 276.

^{***} Під псевдонімом «Полтава».

⁵² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60 – Арк. 279-280.

⁵³ Повідомлення [про смерть П. Федуна] // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10. – С. 57.

Брат Петра Федуна – Василь
(Фото із збірки Василя Стрільчука)

Ігринський район Удмуртської АРСР⁵⁴, де працювали в Кушинському ліспромгоспі. У 1956 р. повернулися в рідне село, де й померли: батько – у 1960 р., а мати – у 1962 р.

Брат Петра Федуна – Василь (1926 р. н.) восени 1944 р. перейшов у підпілля, де діяв під псевдом «Мирон» і виконував функції референта пропаганди кущового проводу ОУН. 26 березня 1946 р. криївку, в якій він знаходився разом з п'ятьма стрільцями сотні «Непоборні», виявлено облавниками на полі біля родинного села Федунів. Після короткого бою, бачачи безвихідність становища і не бажаючи живим потрапляти до рук ворога, Василь Федун застрелився з власного пістолета⁵⁵.

Сестра Анна Семенюк (1914 р.н.) постійно жила в Шниреві, її неодноразово арештовували органи МГБ, проте після допитів звільняли. Востаннє заарештована у 1951 р., але знову ж, після допитів і тортур, звільнена. Далі мешкала в рідному селі, де передчасно померла у 1962 р.⁵⁶

* * *

Творчість П. Федуна – «Полтави» вимагає неупередженого, глибокого, скрупульозного вивчення та суворого наукового осмислення. Тут зупинимось лише на її вузлових проблемах.

Після падіння Німеччини національно-визвольна боротьба була скерована проти однієї з найсильніших тоталітарних держав у світі, в якій панував сталінський абсолютизм. Цей період відзначався утвердженням необмеженої влади Й.Сталіна, відсутністю демократії та всесиллям карально-репресивних органів. Усі прогресивні норми конституції повністю нехтувалися і залишалися дійсними лише на папері.

⁵⁴ Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». – С. 134.

⁵⁵ Детальніше див.: Романюк М. Вони загинули під Шниревом // Шлях перемоги. – 2002. – 22 травня.

⁵⁶ Зеленчук М. Хто був Петро Полтава // За вільну Україну. – 1992. – 7 квітня.

На противагу тоталітарній системі український визвольний рух висунув ідею демократизації суспільства, національного самовизначення, свободи та рівності всіх людей. Більше того, українські повстанці зі зброєю в руках при масовій підтримці населення боролися за впровадження в життя цих основних положень. П. Полтава був одним із провідних ідеологів цієї боротьби, безпосередньо причетним до розробки програмових положень українського національно-визвольного руху, формування його стратегічних завдань.

До сьогодні побутує стереотип, що український націоналізм у своїй історії завжди опирався виключно на теорію «інтегрального націоналізму» Дмитра Донцова⁵⁷, тоді як історичні факти вказують на інше. У 30-50-х роках минулого століття програма ОУН постійно змінювалася та вдосконалювалася. Важливим етапом цих змін стали рішення III Надзвичайного Великого Збору ОУН (серпень 1943 р.), популяризації яких П. Федун присвятив багато зусиль. На Великому Зборі до програми ОУН було введено низку соціально-економічних положень. Стратегія організації будувалася на нових ідеологічно-програмових принципах: соціальної справедливості, демократії, поваги до прав людини й національних меншин, боротьби проти всіх форм імперіалізму та розбудови вільних національних держав. Саме цим питанням була присвячена стаття Петра Федуну «Про програмові постанови III НВЗ» (січень 1946). До них він неодноразово повертався в подальших своїх працях.

Виступаючи за побудову безкласового суспільства, Петро Федун послідовно обстоював принципи усупільнення основних засобів виробництва, вважаючи, що контроль держави над основними галузями виробництва сприятиме формуванню такого суспільного устрою. Він писав: «Організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери бореться за побудову в Українській Самостійній Державі такого суспільно-економічного ладу, в якому не буде ні поміщиків, ні капіталістів, ні партійних вельмож, в якому не буде експлуатації людини людиною. Ми боремося за цілковиту соціальну рівність і справедливість, за справжнє безкласове суспільство»⁵⁸. Основою такого суспільства, на його думку, мала бути національно-державна та громадсько-кооперативна власність на основні знаряддя і засоби виробництва в народному господарстві.

Щодо земельного питання П. Полтава стояв на становищі національно-державної власності на землю в майбутній Українській державі при індивідуальному або колективному, в залежності від волі селян, користуванні землею. Цю позицію він обстоював і після 1950 р., незважаючи на те, що в Програмі ОУН було внесено зміни й задекларовано принцип приватної власності на землю. Більше того, у 1951 р. він написав статтю «Принцип приватної трудової власності на землю в Програмі ОУН», де роз'яснював зміни, внесені в Програму

---

⁵⁷ Ткаченко В. Іронія історії, або «Монументальні колізії сьогодення» // День. – 2008. – 12 лютого.

⁵⁸ Полтава П. Основна мета нашої боротьби та шляхи до неї // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 67.

ОУН, хоча сам вважав, що це ще не є остаточним вирішення питання. Зокрема в листі до Василя Кука, пишучи про цю статтю, П. Полтава констатував: «Я так цю справу пояснив, як на неї дивлюся і розумію. Зрештою, так вона була і подумана (зміняємо цей пункт у першу чергу з мотивів політ[ичної] доцільності. Я вважаю це за потрібне пояснити і підкреслити. Вважаю, що нам доволі швидко прийдеється боротися за реформу цієї справи, і тому не доцільно нам нашого тепер[ішнього] рішення представляти, як найрозумнішої, найкращої з усякого погляду ets розв'язки».⁵⁹

Однією з найважливіших праць П. Полтави є «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу» (1946), де міститься цікавий аналіз європейської історії XIX століття у розрізі становлення національних ідей та національно-визвольних рухів, творення колоніальних систем, а також критика марксистських постулатів теорії національного питання та бачення місця України у світовій історії.

«Концепція Самостійної України» передбачала побудову на українських етнічних землях незалежної Української держави, в якій уся повнота влади належала б народу. Розглядаючи етапи розвитку української державності, автор приходив до висновку, що українцям притаманне природне прагнення до самостійного державного існування, а отже закономірною є їхня збройна боротьба проти більшовицьких окупантів.

Розглядаючи проблему державного устрою в майбутній Українській державі, Петро Федун однозначно висловився за встановлення демократичної форми правління парламентського типу, пропагував відхід від однопартійної системи та створення багатопартійного суспільства, пропонував включити до програми ОУН пункт про боротьбу з однопартійною системою, яка в рамках тодішнього СРСР уособлювалася з владою невеликої групи партійних функціонерів. На його думку, саме в парламентській республіці верховна влада належатиме справді всьому народу України. Водночас вважав за необхідне в період здобуття та розбудови української держави запровадження т. зв. «організованої демократії», яка б за умови низької політичної культури українського народу дозволила запобігти анархії. У цей період планувалося обмеження діяльності антинаціональних груп і партій та сприяння розвитку національно свідомим політичним силам. Передбачаючи нестабільність молоді української держави через міжпартійну незгоду, пропонував створити Фронт українських патріотів, який мав би консолідувати всі національно-державницькі сили. Фронт повинен був залучити всіх «українських патріотів, увесь національний актив до якнайживішої роботи в національному і державному будівництві» і стати «тією жердкою, за допомогою якої ми хочемо щасливо для українського народу і Української Держави перескочити через перші місяці нашого незалежного державного життя». Автор вважав, що лише після закріплення української держави та стабілізації національного життя Фронт можна було б розпустити

⁵⁹ Лист П. Федун до В. Кука ч. 3/51 від 23.06.1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 90-91.

і дати можливість розвиватися тим політичним партіям, які б сповідували цілі та цінності нашого народу.

Значне місце відведено критиці комуністичної системи. Викриття суперечностей всередині окупаційного ладу було одним з найпоширеніших методів боротьби українського визвольного руху проти більшовизму і становило найважливіший елемент ідеології ОУН. П. Полтава, як і інші публіцисти підпілля, розвінчував у своїх творах положення комуністичної ідеології, її аргументацію, термінологію, цитуючи праці Леніна, Маркса та Сталіна. Декларовані положення комуністичної ідеології, які мали прогресивний характер і належали до загальнолюдських цінностей: демократичні права і свободи, права націй на самовизначення, недопустимість експлуатації людини людиною, розвиток промисловості, міст, ліквідація неписьменності, несправедливого розподілу бюджетних коштів – виразно контрастували з реальною дійсністю радянського режиму – тотальним визиском працюючих верств, жорстокою колоніальною системою господарювання на землях поневолених народів, повною відсутністю будь-яких прав і свобод тощо⁶⁰.

Підкреслюючи суперечності між теорією і практикою комунізму, Петро Полтава мав на меті дискредитувати комуністичний режим, викликати недовіру в сприйманні читача до його основних ідеологічних постулатів, досягнути несхвалення, засудження, а відтак і приборювання поневолюючого ладу.

Значне місце у своїх працях П. Федун присвятив поглибленню та пропаганді міжнароднополітичної концепції ОУН, що була сформульована у квітні 1942 р. на II Конференції ОУН, виступаючи за перебудову міжнародних відносин на принципі самостійності держав усіх народів. Особливе несприйняття у нього викликали багатонаціональні держави, які вважав зняряддям національного гноблення та експлуатації поневолених народів і які, на його думку, вимагали перебудови на засадах національного самовизначення та демократії⁶¹.

Визвольну боротьбу українського народу Петро Федун розглядав як органічну частину світового історичного процесу, закономірне явище людського прогресу⁶². Вагомим є його внесок у розробку концепції антитоталітарної боротьби поневолених народів Центрально-Східної Європи, в яких він бачив природних союзників українського народу в боротьбі проти спільних ворогів – сталінського режиму та будь-яких форм міжнародного імперіалізму. На його думку, український визвольний рух, як найпотужніший та наймасовіший, узяв на себе роль координатора збройного протибільшовицького спротиву в Європі, одним із виявів якого було проведення пропагандистських рейдів на

---

⁶⁰ Див. детальніше: Мороз В. Критика комуністичної системи Петром Полтавою // Україна ХХІ століття: Шлях і мета. Матеріали науково-теоретичної конференції. – Київ, 2002. – Ч. 1. – С. 15-18.

⁶¹ Полтава П. Чому ми називаємо себе націоналістами // Архів ЦДВР (у стадії опрацювання); Полтава П. Елементи революційності українського націоналізму // Архів ЦДВР (у стадії опрацювання).

⁶² Полтава П. Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу // Архів ЦДВР (у стадії опрацювання).

терени сусідніх держав – Румунії, Чехословаччини, Польщі, Білорусії та країн Прибалтики. Полтава писав: «...Нам треба змагати до того, щоб разом з нами, разом з усім українським народом, боролися проти кремлівських імперіялістів усі інші народи, поневолені большевицькою Москвою, щоб разом з нами боролися проти большевицької експлуататорської системи працюючі маси всього Советського Союзу...»⁶³.

У повоєнний період в умовах загострення міжнародної політичної ситуації на сторінках підпільних видань розгорнулася дискусія щодо дій українського визвольного руху з огляду на можливість початку Третьої світової війни. Серед керівництва підпілля існували різні погляди на те як можна використати розгортання «холодної війни» на користь української справи. Петро Федун був серед тих, хто вважав, що український народ у майбутній війні повинен покладатися лише на власні сили. Зокрема в статті «Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу» він наголошував, що жоден «визволитель» не буде відстоювати національні права українського народу, а лише дбати про зміну суспільно-політичного і соціально-економічного ладу. Отже, у випадку вибуху нової війни необхідно використати ситуацію для створення незалежної української держави. Він писав: «На війну між ССРСР і його противниками ми розраховуємо як на допоміжний момент у нашій боротьбі, як на ту сприятливу обставину, яка полегшить нам визволитися власними силами. Ми завжди ставили і ставимо сьогодні на сили українського народу, на сили всіх поневолених народів Советського Союзу»⁶⁴.

Значне місце в працях П. Федуну займає питання перспектив подальшої боротьби. Проблеми неодноразово обговорювались на нарадах Проводу ОУН, де зважувалися альтернативи збройній боротьбі. П. Полтава у статті «Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці» (квітень 1950 р.) стоїть на позиції продовження збройної боротьби з огляду на неможливість в умовах СРСР вести політичну опозиційну діяльність. Він вважав, що зі знищенням підпілля буде перекреслено всі надії на визволення українського народу, а також особливо наголошував на потребі протидіяти русифікаторській політиці окупантів в Україні.

Важливим джерелом правдивої інформації про міжнародну ситуацію та загострення відносин між двома ворогуючими блоками були передачі західних радіостанцій: «Голосу Америки», «Свободи» та ін. У серпні 1950 р. П. Полтава підготував статтю-листа щодо змісту радіопередач «Голосу Америки» для України, в якій виступив з критикою політичних настанов адміністрації США, що, на його думку, свідомо замовчувала правду про збройну протибільшовицьку боротьбу в Україні. У статті він закликав враховувати національні почуття окремих народів СРСР, особливо українського, їх прагнення до самостійності й державності, наголошував на тому, що значна частина населення УРСР не

⁶³ Полтава П. Основна мета нашої боротьби та шляхи до неї // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 67зв.

⁶⁴ [Федун П.]. Хто такі бандерівці та за що вони борються // Архів ЦДВР (у стадії опрацювання).

сприймає капіталізму як суспільного устрою, що український визвольний рух виступає за різноманіття форм власності в майбутній українській державі.

Стаття не лишилася поза увагою керівництва збройного підпілля ОУН в Україні. Весною 1951 р. Василь Кук – «Леміш» у листі до Петра Федуна писав про деякі позитивні зміни в підготовці радіопередач «Голосу Америки», проте відзначав, що в них і далі відсутні матеріали про визвольну боротьбу в Україні, які могли б підняти революційно-політичну свідомість народу. З огляду на це він звернувся до Полтави з проханням написати ще одного листа на цю тему⁶⁵. Виконати це завдання П. Федун уже не встиг, і таке звернення до «Голосу Америки» у 1953 р. написав один з керівників підпілля в Україні Василь Галаса – «Орлан»⁶⁶.

Твори П. Федуна вражають своїм рівнем передбачення не лише загальних причин, форм і шляхів розпаду СРСР, а й деталей цього процесу. Усяка політична еміграція, наголошував П. Полтава, має сенс за умови, коли вона працює з переконанням, що обов'язково повернеться на батьківщину і візьме активну участь в її державному відродженні, коли вона працює в безпосередньому зв'язку з народом на рідних землях та тими політичними чи військовими силами, що в умовах окупації ведуть завзяту національно-визвольну боротьбу. На думку П. Федуна, більшовицька влада може бути ліквідована лише внутрішніми революційними силами внаслідок тих політичних, соціальних та національних суперечностей, що наростають в СРСР, ведуть до нового вибуху, який у підсумку зруйнує імперію.

Своїм аналізом більшовицької системи П. Полтава на кілька років випередив популярну критичну працю югославського комуніста Мілована Джіласа «Новий клас» (1957 р.). П. Федун вдало описав експлуататорський режим в СРСР, очолений новим класом, який він назвав «клясою большевицьких вельмож, упривілейованою політично і, вслід за цим, – економічно». М. Джілас пише про «тоталітарне панування партбюрократії», т. зв. нового класу, що володіє монополією на владу, ідеологію та власність⁶⁷.

Погляди П. Федуна знайшли відображення в самвидавівських творах шестидесятників, поширюваних Українським національним фронтом, Українською загальнонародною організацією і т. п.^{*} Більше того, дисиденти використовували погляди публіциста під час підготовки своїх програмних документів. Зокрема, в одній з найбільш значущих, примітних, з нашого погляду, статей самвидаву

⁶⁵ Лист В. Кука до П. Федуна ч. 1/51, весна 1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 226-227.

⁶⁶ Архів ЦДВР. – Фонд Василя Кука (у стадії опрацювання).

⁶⁷ Ребет Д. Вступ // Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: Український Самостійник, 1959. – С. 8; Майстренко І. Історія мого покоління. Спогади учасника революційних подій в Україні. – Едмонтон, 1985. – С. 400; Баран В. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996. – С. 22.

* Ідеї, викладені у самвидавівській статті «Класова та національна боротьба на сучасному етапі розвитку людства», багато в чому перегукуються із працею П. Полтави «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу».

«Про сучасне і майбутнє України (неповні тези для обговорення)» зазначено: «...З соціального погляду сучасна радянська держава є знаряддям панування державно-партійної касті, ядро якої складає численна група людей, зайнятих виключно в сфері управління. Економічною основою панування цієї касті є державна власність на засоби виробництва і на результати праці людей...»⁶⁸. У подальшому ідеї П. Федун продовжували активно використовувати й інші покоління опозиціонерів.

Твори Петра Федун – «Полтави» не втратили актуальності й через шістьдесят років після написання. Адже в них він подекуди дуже вдало передбачив сучасний суспільно-політичний устрій України з його міжпартійною гризнею та нестабільністю. Саме проти такого варіанту розвитку молодій українській державі він виступав, пропонуючи на перші роки запровадити «організовану демократію».

Значна частина висновків та оцінок П. Федун, зроблених у другій половині 1940-х років, підтверджена ходом суспільного розвитку. Творчість Полтави забезпечила йому гідне місце в скарбниці європейської суспільно-політичної думки ХХ ст.

* * *

Свої твори Петро Федун – «Полтава» писав у надзвичайно важких умовах підпільного життя: під відкритим небом на місцях постою, на конспіративних квартирах, але найчастіше – у криївках, і, як правило, взимку, коли часу було найбільше. Одну із своїх статей він почав з опису обстановки «бункерного життя»:

«Глибока осіння ніч. Партизанська землянка в одному з лісових масивів Західної України. Субота. В куті землянки, за заслоною з плащпалатки повстанці закінчують свою щотижневу «лазню». Ясно горить столова лампа. На одній зі стін поблискує розвішена зброя. На полицях при другій стіні – бібліотека, пакети підпільних листівок, політично-пропагандивних плякатів, підпільної преси. Зараз біля стола радіоприймач...»⁶⁹.

Про складні умови перебування у підпіллі Петро Федун писав навесні 1951 р. ще в одному листі до Василя Кука: «Мені якось удалося перезимувати і поки що живий. Кажу «поки що», бо большев[ики] сильно контролюють терен і втриматися досить важко. До зими був два рази розбитий і вигнаний з зимового приміщення – другий раз у половині грудня»⁷⁰.

⁶⁸ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – Архів УСБУ ЛО). – Спр. П-20227. – Т. 16. – Арк. 322.

⁶⁹ Полтава П. Політика московсько-большевицького уряду та його української агентури не має нічого спільного із справжньою волею українського народу (У відповідь на виступ в ООН делегата Великобританії п. Макнейла) // Архів ЦДВР. – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Лебеда» (у стадії опрацювання).

⁷⁰ Лист П. Федун до В. Кука ч. 1/51 від 6.05.1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 1.

Але попри несприятливі умови П. Полтава під час підготовки своїх праць намагався використати всі доступні джерела та літературу, а саме: праці класиків марксизму-ленінізму, радянську літературу та періодику, видання Українського наукового інституту у Варшаві, звіти різних організаційних клітин ОУН і відділів УПА та радіопередачі.

Від написання праць ідеологічного характеру відволікала організаційна робота. Ситуація вимагала швидкої реакції на події, яка виливалась у публіцистичні статті, що й становлять основу його творчої спадщини. Проте сам Полтава вважав, «що на популяризаторську роботу я й не дуже наставлений»⁷¹.

Серед інших публіцистів визвольного руху П. Полтаві найбільш близька творчість Осипа Дяківа – «Горнового»: тематично, ідейно, стилістично. Вони обидва вміли вибирати головні теми та робити їх цікавими для загалу.

Докладне вивчення праць Петра Федуне – «Полтави» дає підстави твердити, що їх могла написати людина, яка мала досконалу гуманітарну підготовку, зокрема, знання історії України та української літератури, загальної історії, вміла грамотно викладати свої думки, досконало володіла кількома слов'янськими, німецькою мовами, в підпіллі вивчала англійську.

На сторінках молодіжного часопису «На зміну» (1947. – Ч. 5.) вміщено оцінку статті Полтави, опублікованої в 10 числі журналу «Ідея і Чин»: «У статті «Елементи революційності українського націоналізму» з глибоким знанням законів суспільного розвитку і на основі досвіду Визвольних Змагань українського народу показано всю революційність, передовість, прогресивність і захоплюючу рушійну силу основних ідей українського воюючого націоналізму»⁷².

Стиль, спосіб викладу продиктовані агітаційно-пропагандистськими завданнями. Зокрема, Полтава часто використовує такий стилістичний прийом, як питання-відповідь, що робило його статті більш доступними для читачів.

Мова текстів наближена до тогочасної літературної мови, однак у текстах збережено деякі норми правопису 1929 р., зокрема особливості відтворення іншомовних слів (імперіялізм, кляса, соціальний), закінчення «и» в родовому відмінкові іменників жіночого роду (відповідальности, революційности, особливости) тощо.

Розповсюдження підпільних видань чітко регламентувалося. Спеціальними інструкціями встановлювалася черговість друку матеріалів. Технічні звена насамперед повинні були передруковувати листівки і заклики, потім видання «Бюро інформації Української Головної Визвольної ради (УГВР)» та «Осередок пропаганди і інформації при Проводі ОУН», періодику крайового рівня та брошури ідейно-політичного змісту. Окремі матеріали наказували видавати поза чергою, з огляду на їх актуальність в той чи інший період. Брошуру

⁷¹ Лист П. Федуне до В. Кука ч. 4/51 від 20.08.1951 р. // ГДА СБУ. – Ф. – 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 19.

^{*} Автор невстановлений, є припущення, що це міг бути редактор вказаного видання Михайло Дяченко – «Марко Боеслав».

⁷² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 27. – Арк. 390.

П. Полтави «Хто такі бандерівці та за що вони борються» інструкції наказували передруковувати при кожній можливості і розповсюджувати якнайширше, оскільки її вважали досконало опрацьованим варіантом програми боротьби ОУН-УПА⁷³.

Ця схема діяла і стосовно творів П. Полтави, що поширювались по всій території діяльності ОУН. Частина з них дійшла через кур'єрів до еміграційних центрів за кордоном.

Загалом варто відзначити, що не всі праці П. Полтави були призначені для розповсюдження серед більшості учасників підпілля та широких верств населення. Ті праці, що мали дискусійний характер, спочатку проходили певну апробацію у вузькому колі керівництва підпіллям. Це були розробки устрою майбутньої української держави, змін програмових засад визвольного руху, ставлення збройного підпілля до конфлікту серед української політичної еміграції тощо. Для цього, наприклад, було запроваджено «Дискусійну трибуну» – видання матеріалів для внутрішнього використання, яке виходило в кількох примірниках. У цій серії опубліковано статтю Петра Федуна «За тип організованої демократії в майбутній незалежній українській державі».

Цікавим є той момент, яким чином члени збройного підпілля в Україні на практиці використовували твори Полтави. Відомо про створення конспектів праць Полтави для вишколу членів ОУН. У 1948 р. крайовий осередок пропаганди Карпатського краю ОУН підготував і видав чотири частини «Збірника вишкільних матеріалів I ступеня», до яких включив конспекти праць підпільних публіцистів. 3-поміж інших до третьої частини «Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи» увійшли конспекти праць П. Полтави: «Елементи революційности українського націоналізму» (ст. 15-21 збірника), «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу» (ст. 61-72 збірника), «Передпосилки поширення нашого руху в умовах большевицького ССРСР» (ст. 73-78 збірника)⁷⁴. До четвертої частини «З советознання» увійшов конспект його праці «Колоніальна господарська політика большевицьких імперіялістів в Україні» (ст. 59-71 збірника)⁷⁵. Також відомо, що в підпіллі була підготовлена «Збірка цитатів з поодиноких видань ОУН, УПА і ін.» (Випуск № 1), де вміщено витяг з праці П. Федуна «Колоніальна політика большевицьких імперіялістів в Україні»⁷⁶.

У 1959 р. мюнхенське видавництво «Український самостійник» невеликим накладом видало збірник творів Петра Полтави⁷⁷, який є важливим джерелом

⁷³ Стасюк О. Контроль за виготовленням та поширенням підпільних друків у системі видавничо-пропагандистських структур ОУН (1944–1953) // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – 36. № 11. – С. 100.

⁷⁴ Збірник вишкільних матеріалів I ступеня. 3. Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи. – КОП КК ОУН, 1948. – 81 с. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 17. – Арк. 273-354.

⁷⁵ Збірник вишкільних матеріалів I-го ступеня. 4. З советознання. – КОП КК ОУН 1948. – 92 с. // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 16. – Арк. 226-238.

⁷⁶ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 48. – Арк. 378.

⁷⁷ Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: Український Самостійник, 1959. – 302 с.

української суспільно-політичної думки доби визвольних змагань. Сьогодні в Україні це видання є раритетним, практично відсутнє в науковому обігу та майже незнане не лише пересічним читачам, але й дослідникам. До згаданого збірника увійшло лише 14 найвідоміших праць Петра Федуна і не потрапила та частина доробку, яка в підпіллі не була широко розповсюджена.

Видання не позбавлене окремих вад. По-перше, укладачі приміток припустилися багатьох перекирвань, неточностей при встановленні часу написання, видання та розповсюдження тих чи інших праць. Наприклад, при ідентифікації тексту під назвою «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу», зазначено, що повністю він увійшов до збірника вишкільних матеріалів (при цьому неправильно вказано назву збірника)⁷⁸. Насправді ж до «Збірника вишкільних матеріалів І. ступеня. 3. Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи. – КОП КК ОУН, 1948. – 81 с.» увійшов лише конспект вищезгаданої праці (ст. 61-72 збірника)⁷⁹. По-друге, працю «Чому повстання 1648 року було переможне» опубліковано не повністю, вміщено лише її першу частину. Крім цього, рівень видання знижує відсутність науково-допоміжного апарату.

Окрім згаданого збірника ряд праць П. Федуна на еміграції та в Незалежній Україні були опубліковані як статті в різних періодичних виданнях, або окремими брошурами. Так, для прикладу, в діаспорі вийшли: «Чому повстання 1648 року було переможне»⁸⁰, «Хто такі бандерівці та за що вони борються»⁸¹, «Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу»⁸² та ін. В Україні були опубліковані праці «Україна погібає! Хто винуватий в цьому?»⁸³, «Чому СРСР повинен бути перебудований на принципі незалежних національних держав?»⁸⁴, «Хто такі бандерівці та за що вони борються»⁸⁵ та ін.

При підготовці нашого збірника було проведено велику роботу з пошуку та ідентифікації праць П. Федуна – «Полтави». Атрибутовано 34 статті, вміщені в першому томі даного видання. Включено також варіанти праць П. Федуна (такими, наприклад, є тексти під різними заголовками: «Наша основна мета та революція в СРСР як один з шляхів до неї» та «Основна мета нашої боротьби та шляхи до неї»).

Так само у двох істотно відмінних редакціях подано працю П. Полтави «Чому ми називаємо себе націоналістами». Перший її варіант був написаний у кінці

⁷⁸ Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: Український Самостійник, 1959. – С. 71.

⁷⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 17. – Арк. 334-345.

⁸⁰ Полтава П. Чому повстання 1648 р. було переможне. – [Б.м.в.], 1948. – 33 с.

⁸¹ Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються. – [Б.м.в.], 1953. – 30 с.

⁸² Полтава П. Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу // Український самостійник. – 1953. – Ч. 47-50.

⁸³ Кук В. Маловідома брошура Петра Полтави // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1993. – Вип. 3. – С. 93-105.

⁸⁴ За вільну Україну. – 1991. – 13 червня.

⁸⁵ Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються. Репринтне відтворення видання 1950 р. – Дрогобич: Відродження, 1991. – 31 с.

1948 р. і зберігся у вигляді машинописної брошури із рекомендацією щодо використання її в збірнику вишкільних матеріалів. У 1949 р. в процесі підготовки видання під назвою «Шлях до волі» згадану працю перероблено, відредаговано, з неї виокремлено підрозділи, які після доопрацювання були вміщені у цьому ж збірнику як самостійні статті.

За текстами листування П. Федуна з іншими керівниками збройної боротьби 1940-1950-х років* підтверджено його авторство праці «Визвольна боротьба українського народу в 1944-1951 рр.», написаної в першій половині 1951 р. Однак виявити її наразі не вдалося.

Таким чином, творчий доробок П. Полтави, за нашими підрахунками, складає понад три десятки праць, більшість із яких дотепер залишаються невідомими широкому колу читачів. Рукописи П. Федуна практично не збереглися, що унеможливило їх звірку з друкowanими текстами. Вдалося віднайти лише одну машинописну статтю з рукописними правками автора⁸⁶. Тому тексти у збірнику подаються на основі прижиттєвих видань.

Публікація творів П. Федуна здійснюється за прийнятими в українській історичній науці археографічними нормами. Тексти передано з максимальним збереженням тогочасної мови та орфографії. Уніфіковано вживання апострофа. Невідчитані, втрачені слова та фрагменти тексту відмічено у посторінкових примітках астерисками. Невеликі зміни стосуються лише пунктуації. У квадратних дужках подано пропущені слова та розшифровано скорочення.

Підкреслення, закреслення та шрифтові виділення наведено здебільшого за оригіналами. Винятком є заголовки праць, шрифтове виділення яких уніфіковано. Варто зазначити, що автор та редактор часто використовували різні технічні можливості для загострення уваги читачів на тому чи іншому уривку тексту: курсив, жирний шрифт, розрідження тексту, підкреслення та написання слів великими літерами.

Матеріали впорядковано за хронологією, а в кінці кожної праці зазначено дату її написання. Якщо датування вимагало окремих пошуків і було здійснене опосередковано – за змістом, іншими суміжними документами або часом публікації, то дата подається в квадратних дужках, а спосіб датування пояснюється в примітках до праці.

Примітки до текстів складаються з двох частин. Перша – включає дані про дату написання та спосіб її встановлення, псевдонім, яким підписано працю та відомості про обставини її публікації в підпіллі. Друга – примітки до текстів праць, у яких особливо докладно висвітлено епізоди з історії українського визвольного руху першої половини ХХ ст., біографії його провідних діячів. Напівжирним шрифтом виділено примірник праці, за яким вона друкується у збірнику.

* Згадане листування нами готується до друку в другому томі даного видання, що має появиться у світ в 2009 р.

⁸⁶ Не в «Мюнхенських пиварнях», а в лісах та степах України (З приводу однієї брехливої «замітки») // ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 31. – Арк. 388-390.

Рідковживані слова та слова іншомовного походження винесено в словник. Видання супроводжується біографічним словником з відомостями про товаришів і соратників Петра Федуна – «Полтави»; а також іменним та географічним покажчиками.

Упорядник вдячний Володимирові Морозу за цінні поради та допомогу в підготовці приміток і біографічних довідок, співробітникам Галузевого державного архіву Служби безпеки України, особливо, Олександрові Іщуку – за сприяння в пошуку й копіюванні матеріалів. Упорядник також вважає своїм обов'язком спеціально відзначити Центр досліджень визвольного руху за надані архівні матеріали та фінансову підтримку на початковій стадії реалізації проекту.

Михайло Романюк

ТВОРИ

ПРО ЩЕ ОДИН ГЕРОЇЗМ

Ви стоїте в центрі великого міста. Перед вами височіють кількаповерхові камінні бльоки, пересуваються прохожі, дзвонять трамваї, під ногами гладенький асфальт, а ще десь далі, в глибині – канали, водопроводи, Ви бачите велич нашої цивілізації. Чи поставив хто з нас тоді питання: хто творець цього всього, чим захоплюється ваше око? Відповідь, здається, може бути тільки одна: Праця мільонів невідомих через сотки років творила велич (вона щойно для нас велична) нашої культури.

Або ще такий факт: Ви з приємністю стверджуєте сьогодні, що український рух за неповних сто років зробив величезні поступи: в нас є це, в нас є друге, ми можемо вже дечим похвалитися, а того всього недавно ще не було. Чи багато з нас може відповісти: коли, хто, де і в який спосіб творив ці вартості? Ви назвете одне-два прізвища, ви наведете один-два факти і тим кожний з нас мусить вдоволитися. На сторінки історії входять лише найзначніші імена і найзамітніші факти – тисячі імен, мільони фактів щоденного життя, мільони доказів праці, змагання зусилля остають поза сторінками історії. Вони як складові частинки ввійшли в ці більші факти, що їх око історика може намітити – самі стали непомітними.

Гарним є звичай, що в день великих національних свят народи руками своїми найвищих представників складають вінки на гробі невідомого вояка. Ми в день Свята Героїв¹ складаємо вінки на могилах, висипаних в їх честь. В цей спосіб вшановуємо пам'ять тих, що своєю жертвою крові, самі часто невідомі, причинилися до великої перемоги. Жертва крові, як форма найвищого героїзму, здобула належне для себе місце.

Але поза героїзмом крові є ще один героїзм – ГЕРОЇЗМ ЩОДЕННОЇ СІРОЇ ПРАЦІ, героїзм тих, що нікому невідомі, в першому випадку творили велич культури, в другому – індивідуальними, непомітними успіхами дали великі результати нашого відродження. Про порівнювання цих двох героїзмів говорити важко. В тому випадку це величини неспівмірні. Можна, проте, говорити про їхнє взаємне доповнювання, а в нас треба говорити спеціально про їхнє правильне розуміння.

Як багато одиниць з-поміж української молоді вміє заявляти, що як надійде слушний мент, то вони щойно тоді покажуть свій патріотизм. Цей слушний мент розуміють тільки як збройну боротьбу. Лиш зложити в жертві життя – для них героїзм. Війна, збройна боротьба не є явищем відірваним. У сформуванні Клявзевица² «війна – це тільки далі продовження політики іншими засобами». Ще до війни мусить бути створений стан, який вможливував би її

ведення та зумовлював би її вислід. Ще до війни цілий нарід мусить здобутися на це велике зусилля: війну приготувати так, щоб її виграти. Якщо будуть пада-ти жертви в війні, то вони вже не будуть даремні.

Для боротьби, в формі великого довготриваючого плянового зусилля в нас ще є дуже мало зрозуміння.

Що таке зусилля. Це невидна щоденна сіра праця кожного з нас на всяких ді-лянках життя. Кожний крок, кожний почин в цій праці мусить бути пронизаний однією думк[ою]: *Створити якнайкращі передумови для тієї фази боротьби, що вимагатиме вже жертви крові.* Потрібне тут величезне напруження сил, потрібно багато самозаперечення. Ви можете працювати десь далеко, в глухій закутині, ви можете знайтися в середовищі, де треба буде все починати від початку, ви будете почуватися осамітнілими, ви не будете бачити виразно цілі перед собою – все це, про що була мова вище, – буде вам її прислоняти. Ви можете знайтися серед людей, що заняті своїми шкурними справами, не виявлять жодного зрозуміння для вашої роботи. Якщо ж все таки у вас живіщою понад усе буде думка, що від вашого відтинка залежить доля цілості – ви видержите. Таких людей, що видер-жують на стійці, маємо на думці, якщо говоримо про героїв сірої щоденної праці. *Вони видержують* не в оборонному становищі – вони видержують *в наступі.*

Наше національне життя вже досить зрізничковане. Кожний може знайти відповідне для себе місце для праці. Хто викручується від неї, мовляв: [«]піду тоді, коли буде треба і буде пора» – він тільки зручно маскує своє лінивство. Патріотизм мусить проявлятися не тільки в охоті зложити життя в жертві за національні ідеали, але й в охоті щоденною тяжкою працею здобути щораз нові позиції, творити щораз нові вартості. В історії нічого не приходить за дармо. Ні-які вартості ані моральні, ані матеріальні не спадають з неба, але є результатом послідовної, тяжкої, щоденної роботи. *Вони лежать* в прямім відношенні до вло-жених зусиль протягом якогось часу. Ко[ли] б українське відродження не було результатом праці відносно тільки дуже малої частини української нації протя-гом неповних сто років, але працею багатьох мільонів мобілізованих робітників, пляново розставлених на різних відтинках, працею кожного дня, хоч би тільки протягом того самого часу, – наша державність сьогодні була б дійсністю.

Історія не складається тільки з великих подій і великих людей. Вони надають їй засадничий тон. Поява й великих людей і надій заіснування великих подій є зумовлені безупинним, послідовним, щоденним здобуванням щораз нових вартостей мільонами незнаних робітників – героїв, захоплених одною думкою, одним змаганням. Дійсність українського націоналізму наростає не тільки че-рез великі потягнення верхів, не тільки здобутки досягає[ть]ся жертвою життя деяких друзів – але також впертою, послідовною журавлиною працею мільонів українців. Чим більш інтенсивна буде ця праця, чим більше напруження сил, чим краще використання найменшої хвилини – тим більше величчя буде ця дій-сність. Історія з признанням запише тільки наш **ВЕЛИКИЙ ЗБІРНИЙ УСПІХ.**

Юнацтво, плакаючи культ героїзму того рода, в творенні якнайкращих пе-редумов для цієї фази боротьби, що вимагатиме вже жертви крові – *мусить* іти попереду.

ЧИ ТРАДИЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗУЄ?

Хто хотів би під тим заголовком знайти щось, що було б доповненням Донцова³ «Де шукати наших традицій», чи його конкуренцію в тому напрямі – неприємно розчарується. Наші пляни далеко скромніші. Йтиме тут тільки про ці малі традиції, зв'язувані з певними місцями, чи містами, групами людей, а, конкретно кажучи, йтиме тут про одно місто в Західній Україні і про одну, зв'язану з тим містом, традицію.

А традиція цього міста багата, повна світлих моментів. Його традиція – це вже значна частина великої історичної традиції української нації. І значну частину цієї славної традиції того міста в останніх десятиліттях писала молодь. Чи візьмемо період до першої світової війни, чи період між першою, а другою війнами, місто було повне молоді – молоді багаті ідейним горінням, кипучою енергією, творчим завзяттям молоді, що боролася, творила і йшла попереду. Молодь міста не жила сама для себе. Вона була горда за позицію свого міста і такою самою старалася зробити свою позицію: бути попереду, бути центром. Вона чула, що на неї звернені очі цілого краю, вона зв'язувалася з краєм і надавала йому тон. Свою передову позицію не брала згори, але здобувала з долини: здобувала творчою ініціативою, ентузіазмом в праці. Молодь краю завжди старалася дотримати їй кроку, дігнати її, але ніколи не вдавалося її перегнати. Це вже було в характері юнака цього міста: бути взірцем для других.

Скільки завдячує такій поставі цієї молоді історія останніх десятиліть. Передвоєнні «Січі»⁴ та «Соколи»⁵, передвоєнні «Січові Стрільці»⁶ та «Пласт»⁷! Завжди молодь міста була перша в цих організаціях, вона їх оформлювала, вкладала в них свій зміст, вона робила з них зразки і край вже мав на чім

взруватися. А найважливіше те, що всюди там був творчий вклад, була творча ініціатива, зроджена з глибокої ідейності, був не шабльон, не бездушне виконання, але глибина переживань, що здібні були захоплювати других і надавати знам'я цілій добі. В попередню війну ця молодь також вдержала свою передову позицію. Вона її вдержала й до сьогоднішньої війни. УВО⁸, ОУН⁹, Юнацтво¹⁰ – це ж все робилося, ставило свої перші кроки, брало, звичайно, своє перше «боеве хрещення» на вулицях цього міста. Це ж була дійсна революція молодих. Молодь відважилася виповісти війну цілому старому світові, вона проголосила себе боевиком нової ідеї, вона не завагалася піднятися найвідповідальніших завдань – піднятися перебудови українського світу.

І знову місто було горде на свою молодь, був гордий на неї цілий край. І знову це передове становище не дісталось молоді як дарунок, як привілей, але вона здобула його завдяки тим самим вартостям, що були властиві попереднім поколінням, завдяки своїй глибокій, молодечій революційності!

А всі школи цього міста! Скільки там родилося думок, починів, скільки виходило юнаків, що їх імена ставали звісні згодом цілому краєві, цілій Україні?! Скільки замінних постатей дали ці школи для Руху?!

Здавалося, що якийсь невидний, таємний флюїд – флюїд шляхотної амбіції передається з одного молодого покоління на друге, з одної генерації на другу, зв'яже всіх в одну цілість, сковує всіх в одну спільноту, запалює всіх однаковим вогнем ідейності творчого шукання, подібного здобування... Такий вже був стиль того міста.

Прийшла сьогоднішня війна. Перевалювалися події і потім знову поволі приходила можлива в воєнних умовах нормалізація життя. І тоді знову очі краю з призвичаєння зверталися у сторону міста. Воно в цілості може й не дуже змінилось, але хто шукав молоді і старався порівняти її з тією, що він знав її колись, він її пізнавав. Може не всю, але деяку частину він зовсім не міг пізнати. Він стрічав у деякої частини зовсім другу психологію. Це факт. А наймаркантніше у сьогоднішній психології цієї частини молоді – це, в порівнанні з генерацією, що була перед нами, – затрата ініціативи, затрата духа, здобування, творення, сягання по річі великі, нові, затрата пориву. На їх місце прийшли шабльоновість в певних формах роботи, поверховість у підході до ряду справ, оспалість волевих та інтелектуальних сил...

Візьмімо хоча б Юнацтво (бо і тут стрічається ця категорія юнаків). Генерація, що була перед нами, дала нам його концепт, дала початкові форми. І тут проявився її творчий дух, її ініціативність. Але ж тепер черга на нас, щоб із стану незавершености, що була на початку, але зовсім не допускаєма тепер – допровадити до стану завершення, викінчення. Чи ж менше потрібно тут творчої ініціативи, щоб в дані рямці вложити багатий, глибокий зміст, дати знову вірець, гідний до наслідування. А тим часом є часто в деяких друзів відроблювання панщини, є шабльон, є бездушність тим менше зрозуміла, що молода бездушність – є заскорузлість, є скостенілість... Хіба ж це відповідає юнацькій вдачі? І не тільки тут не все в порядку. Такі самі завваги відносяться і до школи, до спорту, і до суспільної роботи, і взагалі до цілого життя молоді. Чи може

бракує нам патріотизму, ідейности? Це був би закид невірний і сильно нас кривдячий. Але ж колись патріотизм, ідейність, юнацький ідеалізм втілювалися в такі прекрасні форми, вони були видні, про них було чути, про них знав, говорив і подивляв край!

Сьогодні така постава частини юнацтва обнижує вартість нас, як центру. Юнацтво краю може перестати оглядатися на місто, якщо не зможе знайти тут взірців, гідних до наслідування. І це сталося б вперше від десятка років.

Традиція зобов'язує?

Таємний флюїд, що пронизав цілі покоління молодих, що були перед нами і що еманує сьогодні з мурів старих українських гімпорій, старих установ, з мурів старих осередків колишнього юнацького життя, з деяких постатей, що ми їх часом стрічаємо на вулицях, з гробів революціонерів, що їх немало сьогодні на міських цвинтарях – таємний флюїд завис у воздуху, щоб перейти на тих, хто готовий продовжувати традицію.

Невже ж він не знайде до нас доступу?

Невже ми не піддамося його впливові?

Ми твердо віримо, що так.

[1943 р.]

Стр. 12

ЮНАК

Ч. 15. 1943

ВОЛ

ЧИ ТРАДИЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗУЄ?

Хто довів би від тям заповнена знати що, що було в до-
континенту Додою. Де мушкетерів дивити, чи вліво коню-
ренти в пошу першій — першимо розчарується. Намі кілька до-
лого сириніші. Йшли тут тільки про ці жлі традиції, заву-
кні з певними місцями, чи містами, кружили люди, в конкретні
міжучи, вміже тут про обою місто в Закарпатті України і це о-
бшу, мішаву з тям містами, традиції.

А традиція цього міста бачити, довго світлїх мовити. Його
традиція — це вже значна частина великої історичної традиції
української нації. І звичай настипу цієї савної традиції того мі-
ста в основній частині містечка наслідок. Чи об'явимо першо
до ларної савної віни, чи першо між першою, а другою вінами,
місто було повне молоді — молоді бачили ідейним горінням, кр-
пучо енергію, творчим зовніттем молоді, що созидає, творча
і вміже попершу. Милою місто не змігла сама для себе. Вона
була тою на пошці свого міста і місто само старалася зго-
бити свою патрію: були концерти, були дитроми. Вона чула, и о
на неї звернені очі цілого краю, вона завукалася з краєм і мило-
вила йому тям. Свою першою ловаждою не брала згора, але від-
бувало рбвими: зобувало тварю о ініціативу, ентузіазмом в
дралі. Молоді краю завжди старалася отримати ів кроку і
свати і, але місто не відважало і перешити. Це вже було в і
рикетері донесу цього міста. Були згорди для зручї.

Сілами мидичує такїх потамі цієї молоді історія десятків
десятиліт. Перешити „Сіла“ та „Сократ“, перешити „Сіла
Стрїла“ та „Піска“ і завжди молоді міста були першо в цих ор-
ганізаціях, тож їх організували, як милою в часі цієї зміни, вона
робила з них згорди і край вже на неї клонувалися. А милою
місто те, що всрою тям був творчої клїд, була творчої ініціатива,
вроджїла з лавою ідейности, був не шалїли, не бездумне вико-
нування, але глибока переконані, що зобїли були захоплювати
дружїх і милою місто і цілий добі. В перешити віни це милою
містою одержала свою першою позицію, допи і одержала в до
своєодїнїчної віни: УНО, ОУН, Ювїцїмо — це ж все робилося,
сталило свої ларні кроки, вміже змішавої свої перше „баче кр-
щїла“ на вулицях цього міста. Це ж були дїла революціоні мило-
дох. Милою відважалося виконати віни цілого старому місту,
вона протостала себе баченням нової ідеї, вона не заповнена від-
критися наїдейноїдїлїтїм завданю — мидичити перешити украї-
нської віни.

І милою місто було згорди на само молоді, був тоїдї на неї
цілий край. І згорди на перешити стїло іще не відсталого молоді дї

ЗА ЧЕСТЬ, ЗА ЖИТТЯ!

Сталінсько гітлерівські імперіялісти, розпаливши сьогоднішню війну, грубо перекреслюють і топчуть право українського народу на життя. Окупант-загарбник із гітлерівським та московсько-большевицьким обличчям наступає нам на горлянку і прикладає багнет до грудей. Відкриваються все нові в'язниці, ростуть шибениці, лунають розстріли, крики катованих. Стоять по станціях довгі ешелони зі забитими наглухо вікнами, спрямовані на Схід і Захід. Гуляють по селах загони запаморочених самогоном сталінських СС-ів, «істребітелей», автоматників.

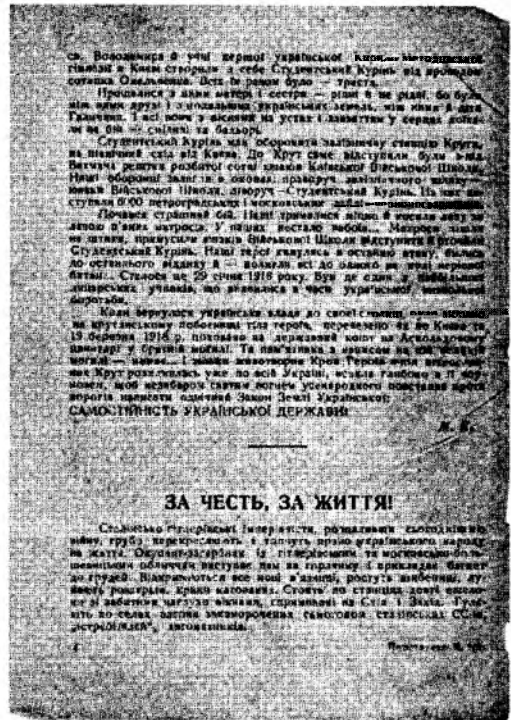
Окупант поставив собі мету: знищити в українському народі прагнення до волі, підкорити народ терором, голодом, а якщо все таки досягнені наслідки будуть не задовільні, – вигубити народ в тюрмах, на шибеницях, розстрілами, голодом, на непосильних роботах, на передових лініях фронтів. Вигубити, вдаряючи по всьому боездатному чоловічому елементові, по жінках і дітях.

Перед українським народом стало питання: скоритися наказам окупанта, слухняно всунути шию в приготовлене ним ярмо, добровільно згодитися бути гноєм його успіхів? Добровільно, покірно самому собі і своїм нащадкам копати могилу? Чи, може, є ще інший шлях, є ще інший вихід?

І ворухнувся життєвий інстинкт самозбереження народу, заговорила його честь, відізналася славна героїчна традиція.

Народ кинув глибоко інстинктивне, непокірне, традиційне: Ні!

Не запрягти нас ні гітлерівському, ні сталінському окупантові у своє ярмо! Не топтати йому нашої волі, не глумитися йому над нашою честью!

ЗА ЧЕСТЬ, ЗА ЖИТТЯ!

Сталінсько гітлерівські імперіялісти, розпаливши сьогоднішню війну, грубо перекреслюють і топчуть право українського народу на життя. Окупант-загарбник із гітлерівським та московсько-большевицьким обличчям наступає нам на горлянку і прикладає багнет до грудей. Відкриваються все нові в'язниці, ростуть шибениці, лунають розстріли, крики катованих. Стоять по станціях довгі ешелони зі забитими наглухо вікнами, спрямовані на Схід і Захід. Гуляють по селах загони запаморочених самогоном сталінських СС-ів, «істребітелей», автоматників.

1941

Прагнення до волі і самостійності, висока народна честь, що не допустить, над собою глумитися, вірність заповітам предків зродили нас, українських повстанців, зродили нашу Українську Повстанчу Армію.

Відняв у ворога зброю і взяв її в свої руки український селянин, робітник, інтелігент. Взяв зброю, щоб боронити свою честь і життя.

Зі зброєю в руках чатує він і б'є. Чатує скрізь: по темних лісах і розлогих степах, на верхів'ях гір і по глибоких проваллях, в містах і по селах, вночі і вдень.

Чатуємо і наслушуємо: нагло повстає коротка перестрілка. Б'ють із автоматів, з пістолів. Довідуємося: повідомлене нквд наскочило на зв'язкову хату і заарештувало 5-ьох друзів – членів ОУН. Їх відправляють під сильною охороною в тюрму. Ми знаємо: наш святий обов'язок їх відбити. Це ж бо ворог жене на смерть найкращих з нас, які поклялися «Здобути Українську Державу або згинуть в боротьбі за Неї!»...

Наслушуємо: захриплі вигуки, брудна лайка чужою, ненависною мовою, тут і там постріли, зойк, втомлений, нерівний крок по розмоклій дорозі десятків, може, сотень людських ніг. Довгою валкою жене червоний окупант мобілізованих на передову лінію. Завтра вони встелятимуть фронти своїми трупами... Завтра вертатимуться вони додому нещасними каліками... За що? В ім'я чого мають вони терпіти рани, накладати головами? Чи можна гинути за найбільшого свого ката? Хіба ж можна допустити до того, щоб на наших трупах найлютіший наш ворог будував свою перемогу, яка для нас означає лише смерть? Не допустить до такого злочину, не допустить до такої ганьби український повстанець!

Чатуємо і бачимо: стовп диму і вогню б'є в небо звідти, де стоїть село. Довкруги густа стрілянина, крик і лайки погромників, лемент жінок, плач дітей... Що це? Пекло на землі? Це «карательний атрад» почав свою щоденну злочинну роботу. І хто ж спокійно може дивитися на таке дикунство? Хіба ж спокійно може дивитися юнак, як зарослий чекіст прикладом автомата розторочив голову його батькові або в другому місці багнетом виколує братові очі, вирізує язика? Хто ж може дозволити безкарно кидати у вогонь немовлят, гвалтувати жінок і матерей, вирізувати їм груди?

Ми, українські повстанці, клянемося перед усім українським народом:

Не пожаліємо ні своєї крові, ні життя, щоб боронити життя наших батьків і матерей, наших жінок і дітей!

Гідно мститимем окупантам за всі кривди, заподіяні нашому народові! Будемо продовжувати нашу збройну боротьбу аж до здобуття Української Самостійної Соборної Держави!

[Січень 1945 р.]

БЕЗЛИЧНІСТЬ, БРЕХУНСТВО, БАНДИТИЗМ

Слова, наведені в заголовку цієї статті – це зміст усієї внутрішньої і зовнішньої політики Сталінської імперіалістичної кліки, зміст усього сталінського режиму. Вони також – зміст т[ак] зв[аної] «допомоги» зруйнованій Україні в області сільського господарства, що про неї так голосно кричить увесь час брехлива сталінська пропаганда.

Пригляньмося ближче цій господарській «допомозі» союзного уряду українському народові.

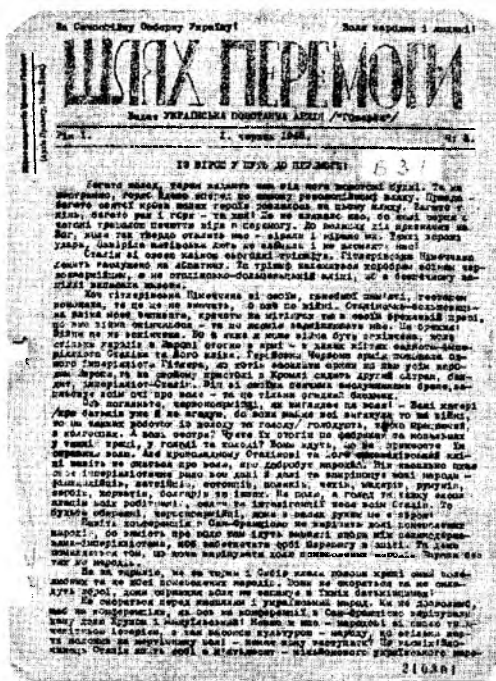
«За рішенням Раднаркому ССР і ЦК ВКП(б) завезено і завозиться до весняної сівби в МТС Радянської України 4752 трактори, в тому числі повертається 1329 тракторів, що належать 39 МТС України, евакуйованих 1941 р.; завозиться 1550 тракторних плугів, а також інший причіпний реманент, 525 метало-різальних варстатів, запасні частини, ремонтні матеріали та метали.

За рішенням Раднаркому Союзу ССР в 1943 р. завезено до колгоспів Ворошилоградської, Харківської, Сталінської і Сумської областей:

свиней	6,456 голів
овець	30,264 «
кіз	5,000 «
птиці	100,000 «

В 1944 р. завозиться до колгоспів Української ССР:

великої рогатої худоби	30,000 голів
овець	50,000 «
коней	7,000 «.

За рішенням Раднаркому Союзу ССР для відновлення колгоспів Наркомрадгоспів Лівобережних районів завозиться тракторів – 2,100, комбайнів – 200 штук, моторів до комбайнів – 633 шт., автомашин – 202 шт., також причіпний реманент і матеріяли. До радгоспів завозиться: великої рогатої худоби – 24,070 голів, свиноматок – 31,325 голів, овець – 36,000 голів, робочих коней – 6,480 голів, племінних коней – 2,350. (М.Хрущов: «Визволення українських земель від німецьких загарбників і чергові завдання відбудови народного господарства Радянської України».)

Щоб зрозуміти всю безличність брехні про т[ак] зв[ану] «допомогу» союзного уряду українському селянству східних областей, вернімся дещо назад, до липня-жовтня 1941 р. В ці гарячі літні місяці всіми можливими шляхами України, залізними, шосейними, полевіми дорогами, а то й просто й бездоріжними степами гнали погоничі під конвоем нквд величезні стада худоби, коней, овець, свиней. Гнали на схід. Тими ж шляхами їхали колгоспні трактори, комбайни, сівалки. Плили Дніпром пароходи, засипані українською пшеницею. Все це сталінська імперіялістична кліка забирала насильно з України, залишаючи українського колгоспника без засобів до життя: без хліба, м'яса, молока і без засобів продукції: без тяглової сили, такої необхідної в сільському господарстві, та без сільсько-господарського реманенту.

Це було свідоме злочинне призначення селянства України на голодову смерть. І чи ж український селянин міг таку політику сталінських агентів оцінити інакше, як бандитську грабіж! Він і так її оцінив. Доказом цього – активний спротив українського села в різних місцевостях проти вивоження сталінськими агентами хліба, худоби, сільсько-господарського знаряддя. Така оцінка також єдино-вірна з точки зору обов'язуючих усе культурне людство почуттів людяності. А в нашому випадку не йдеться зовсім про громадян чужої, ворожої, але про громадян власної держави.

Що ж роблять сталінські імперіялісти, окупувавши знову українські землі? Вони стали очевидно перед завданням відбудови зруйнованого, так собою і гітлерівцями, сільського господарства України. При тому вони керувалися очевидно не інтересами зруйнованого українського селянства, але виключно інтересами своєї імперіялістичної війни. Щоб відбудувати сільське господарство, треба було повернути в першу чергу забрані з колгоспів в 1941 р. трактори, комбайни, сіялки, плуги. Це все завозиться одначе в Україну не в порядку повернення колгоспам України їх майна, але в порядку голосно розтрубленої большевицькою пропагандою т[ак] зв[аної] «допомоги» сільському господарству України. Отже, замість приймати свої трактори, сіялки, плуги як своє, йому законно належне, хоча в мінімальних кількостях (бо хіба ж можна прийняти за правду, щоб із 1925 МТС існуючих у 1940 р. в Україні, евакуйовано лише 39, – як про це говорить Хрущов) повернене майно, український селянин мусить їх приймати як дарунок союзного уряду. Значить, якщо це дарунок, то за нього треба бути обов'язково вдячним союзному урядові, особисто товаришу Сталіну. І про це власне йдеться сталінській кліці. Отже не лише грабиться українського селянина, але й змушується його за допомогою нквд бути вдячним за цю ж саму

мільйони працюючих різних національностей, забезпечити нові ордени, грошеві ставки і т[ак] д[алі].

З поту і крові працюючих, на їх нужді і голоді родиться небачений до тепер ні в добу феодалізму, ні капіталізму експлуаторський, терористичний режим сталінської кліки, здійснюючої нібито «диктатуру пролетаріату». Вона, ця «диктатура пролетаріату», хіба зовсім не має на меті боронити інтересів працюючих, але їх закріпостити, обернути в рабів.

І тут українські колгоспники, працюючі маси України, а з ними працюючі маси СРСР розкривають, куди, куди йде Сталін і кліка. Вони розуміють також, що таких приятелів, «друзів народу», треба приймати лише безпощадною боротьбою. Вже недалекий час, коли то працюючі України, працюючі СРСР розплатяться зі своїми гнобителями за всю їх забріханість, безличність, за ввесь їх імперіялістичний бандитизм.

[1 червня 1945 р.]

КОЛОНІАЛЬНА ГОСПОДАРСЬКА ПОЛІТИКА БОЛЬШЕВИЦЬКИХ ІМПЕРІАЛІСТІВ В УКРАЇНІ

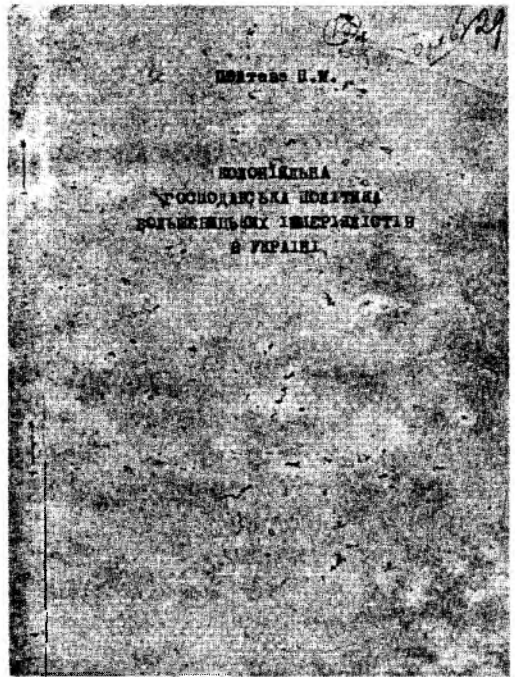
Брехня:

«Особливість розв'язання національного питання радянською владою полягає в тому, що вона не лише декларувала національні права, але створила матеріальні гарантії, які забезпечуть здійснення українським народом цих прав».

(Мануїльський¹¹)

Цими ж словами п р а в д а :

Особливість розв'язання національного питання радянською владою полягає в тому, що вона не лише декларувала національні права, на практиці ж створила такі матеріальні гарантії, які цілковито виключають здійснення українським народом цих прав.

Імперіалістична колоніальна політика сталінської кліки в Україні визначається не лише політичним поневоленням – цілковитим політичним узалежненням т[ак] зв[аної] УССР від Москви, всесоюзного імперіального центру, не лише культурним поневоленням-русифікацією всіх ділянок українського життя та здушуванням усіх самостійних його проявів, – але й виразною господарською грабівкою України, колоніально-однобічним характером її господарства, жахливою експлуатацією працюючих українських мас. Як у галузі політичних прав і культури, так і в галузі господарства України большевицька кліка:

- 1) являється переємником імперіалістичних ідей російських царів;
  - 2) практично перекреслює всі формальні заяви про «рівноправність» націй та їх право на «свобідний всебічний розвиток» в системі ССРСР;
  - 3) намагається закрити справжню імперіалістичну природу своєї політики високими брехливими гаслами.
-
-

На підставі матеріалів, що ними зараз розпоряджаємося, постараємося нижче показати цю імперіялістичну природу большевицької політики в галузі господарства України.

I. Україна – колонія царського імперіялізму

Щоб зрозуміти, в якій мірі Сталін¹² і його кліка являються переємниками царських імперіялістичних ідей, господарського грабежу і поневолення, зупинимося коротко над становищем України в тому відношенні у царській Росії.

Недовго по Переяславському договорі в 1654 р.¹³ український народ уже почав відчувати його наслідки. Лише це не були наслідки «допомоги», як про це брехливо говорила царська, а тепер говорить сталінська історіографія, а наслідки постоїв і перемаршів царських полків: військові реквізиції, податки, салдатська грабіж. Військові реквізиції, самовільні податки на утримування військових царських частин були першою формою експлуатації українського народу імперіялістом-царем.

Особливо далася українському народові в знаки реквізиція царської армії в зв'язку з турецькою війною в 1735 р.¹⁴

«Україна була головною базою для цієї війни, на неї спали найважчі тягарі як безпосередньою участю українських козаків у війні, так і апровізацією цілої царської армії, постачанням підвод для обозу і погоничів (форшпанів). (Д. Дорошенко, «Нарис історії України», т. II¹⁵).

«Перший похід не вдався. В другому поході в 1737 р. при відступі з Очакова загинуло кілька тисяч людей і коло 40.000 коней і волів, взятих з України». Війна тяглася до 1739 р.»

«Для гетьманщини¹⁶ наслідки цієї війни були дуже тяжкі. Передовсім, згинуло багато людей, десятки тисяч козаків і не менше того селян, які служили в обозі. Загинуло дуже багато худоби, коней і волів, через що край дуже зубожів. Недавно знайдені офіційні дані показують, що за час війни було притягнуто до стройової і обозної служби 157.300 козаків і 205 тисяч селян, з них згинуло 34.000 людей, що при всьому населення – 1.000.000 становить дуже великий відсоток. Коней загинуло коло 47.000. Всього край зазнав утрат на 1,5 млн. крб. – колосальна сума для того часу.

Волів і коней царське командування забрало з України на 146.138 карбованців, і ця сума не була повернута. Так не повернуто 148.138 крб. за провіант і фураж та 30.858 крб. за вози і всякий інструмент. Волів зреквізовано в 1735 р. 20.000, в 1737 р. – 24.000, – 30.000 куплено за гроші. Сільське господарство в краю дуже впало. Напр[иклад], в одному з найбільших полків – Ніжинським, що мав 140.000 душ населення і звичайно споживав 1.500.000 пудів збіжжя, в 1737 р. було забрано з поля всього 1.600.000 пудів; так само зменшилася продукція збіжжя і по інших полках: Чернігівському, Лубенському тощо. В 1737 р. стояло на гетьманщині постоем 75 царських полків (з них 25 кінних), в 1738 р. – понад 50 полків, і все це годувалося коштом місцевого населення» (Дорошенко, там же).

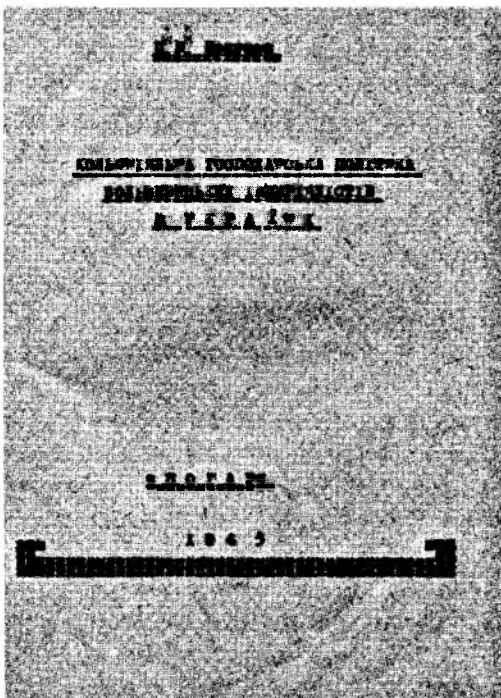
Черговою формою колоніальної господарської політики царів в Україні являлося насаджування на українських землях царських вислужників для закріплення тут своєї влади.

Петро I-й¹⁷ по перемозі над Мазепою¹⁸ під Полтавою 1709 р.¹⁹: «роздав великі земельні маєтки, сконфісковані у прихильників Мазепи, цілій низці генералів і вельмож, серед яких більша частина були німці: Вайсбах, Рооп, Дуглас, Міміх та інші. Всі вони й адміністратори з чужинців і поміщиків поводилися в Україні, як у завойованому краю і дозволяли собі на всякі надужиття, всякі насильства над місцевим населенням. Нові земельні власники, не будши певні як довго вони будуть володіти, старалися, якомога швидше збагатітися і страшенно визискували підвладних їм українських селян... Деякі царські вельможі, не обмежуючись тим, що їм дарував цар або з царського наказу гетьман, самовільно захоплювали залишені маєтки. Так Меншіков²⁰ до подарованих йому маєтків на Північній Чернігівщині самовільно приєднав цілі дві козацькі сотні – цебто дві округи, а козаків, які там мешкали, обернув у своїх кріпаків і примушував відбувати панщину» (Дорошенко, там же).

В 1764 р. утворено з земель Південної України «Новоросійську губернію». З цього часу починається сильна колонізація Півдня України чужонаціональним, вислужницьким елементом, що його наслав у своїх імперіялістичних цілях царський уряд. Був опрацьований для населення губернії «Плян о заснованні Новоросійської губернії». В «плянї» передбачувалось розширення торгівлі, притягнення купців і ремісників з російської імперії...».

«Великоросійський елемент був у Новоросійській губернії досить значний: для Єлисаветградської провінції (сьогодні Кіровоград) він представлений по-давньому старообрядниками... для Катеринінської (сьогодні Дніпропетровськ) – одновірниками, чисельність яких була досить значна. Так переселялись державні селяни з Севської провінції, з Орловської і Курської» («Историк Марксист», 1941 р., ч. 6.).

Якщо йдеться про національний склад купецької верстви, то «...великороси займали (разом купці і цехові) перше місце – 65,1%, українці – друге – 24,5%. Купці-росіяни були родом з Орла, Брянська, Севська, з Тульської, Калузької, Курської губерній... В той же час виділяються, як більш значні капіталісти, Пашутін, Красноглазов, Сущичін, Севхонскіс...» (там же).

Так, отже, колонізуючи загарбані території вислужницьким, собі підданим елементом, підкуплюючи його за ціну експлуатації народних мас, цар будував свою, ганебної пам'яті, імперію.

В особливий спосіб експлуатували царські імперіялісти робочу силу в Україні, що доводило в результаті до фізичного винищення українського народу.

За Петра I-го «...десятки тисяч українських козаків виганялися на далеку Північ на тяжкі примусові роботи: копали канали кругом Ладозького озера, будували на фінських болотах столицю Петербург, або ж копали лінію укріплень на далекому Півдні понад Каспійським морем на Кавказі, де убійний нездоровий клімат пожирав серед козаків тисячі жертв. В 1717 р. 10.000 козаків під проводом генерального хорунжого Івана Сулими²¹ вислано копати канал між Волгою і Доном, коло Царицина²². В 1717 р. туди ж виряджено новий відділ козаків, а частину вислано будувати укріплену лінію над річкою Терек на Кавказі. В 1721 р. звелено вислати на Ладозьке озеро копати обхідний кругом озера канал – 12.000 козаків. З них за кілька місяців померло від голоду, холоду і від хвороб 2.000 людей. На другий рік на зміну їм було вислано знову нових 12.000 козаків. З них також загинуло кілька тисяч, а більшість тих, що залишилися живими, повернулися додому каліками, з відмороженими руками або ногами. Праця на тих «каналних роботах» тяглась аж до 1725 р., на ній загинуло, як обраховують дослідники, 30% козаків з цих, що були вислані до Ладозького каналу. В 1731 р. для копання лінії укріплення на степу понад Азовським морем, було вислано 20.000 козаків і 10.000 селян, а в наступному році – нових 30.000 людей і т[ак] д[алі]. Звичайно, що найменше половина цих людей гинула від тяжких умов життя і праці» (Дорошенко, там же).

Дуже поважних обмежень з боку царського уряду зазнавала також українська торгівля. «Українська торгівля мала інші торговельні шляхи та інші торговельні зв'язки, ніж російська, яка знаходилася на, без порівняння, тяжчому рівні розвитку... Заходи проти української торгівлі починаються негайно після приєднання України до Росії та досягають свого апогею (доходять до найвищих меж – примітка автора) за часів Петра I» («Сучасні проблем[и] економ[іки] України»²³, Садовського²⁴, том I.).

«Україна була торговельно в першій мірі зв'язана з Польщею та Німеччиною, там був головний ринок збуту її продуктів, і туди йшов її вивіз. Цей вивіз йшов головно до Шлезька та балтійських портів. В 1701 р. цар Петро видав указ, щоб українські купці їздили лише до Азова, а щоб до балтійських народів не їздили... Далі було заборонено привозити в Україну цілі категорії закордонного краму, й, нарешті, виключено з приватної торгівлі цілу низку продуктів, змонополізованих царським урядом». Коли ж вивіз через Азів виявився неможливим, тоді:

«Наказується везти товари до Архангельська». Коли зважити, який далекий був Архангельськ до України, як довго треба було їхати до нього, коли взяти до уваги, що від Москви до Архангельська транспорт ішов лише зимою по санній дорозі, бо в інші місяці року через непрохідні болота майже не було переїзду, коли пригадати, нарешті, що Північне море замерзало на більшу частину року,

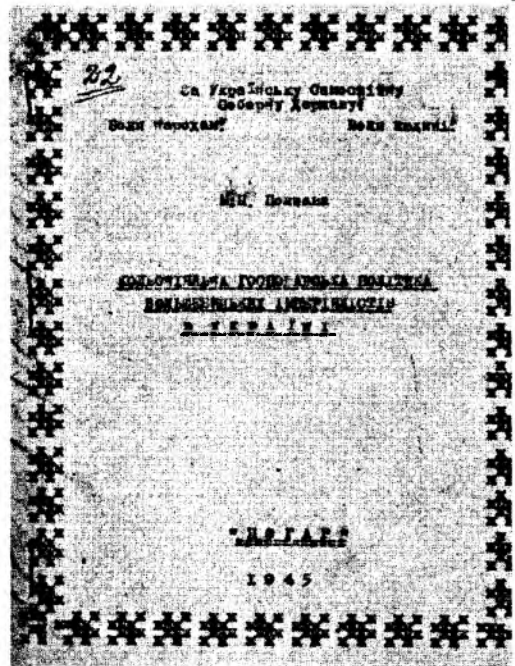
та й самий шлях кругом Скандинавії до Європи був страшенно довгий, – то ми зрозуміємо, що такий наказ впросто вбивав експорт тих, таких важливих в українській торгівлі продуктів».

«...В 1714 р. вийшов наказ, що взагалі заборонив вивозити українські продукти: прядиво, шкіру, сало, віск, олію, щітину і цілу низку інших – до чужоземних портів, – їх можна було везти тільки до російських портів: Риги, Петербургу, далекого Архангельська. Це було новим тяжким ударом для української торгівлі. В 1719 р. заборонено вивозити за кордон українське збіжжя. В наступні роки пішли нові обмеження, які, врешті, звели український експорт за кордон до мінімуму... Забороняючи деякі категорії продуктів для вивозу за кордон, царський уряд дуже знижує ціни на ті продукти на українському ринку. Тоді він сам експортує по дешевих цінах цей продукт і продає його за кордоном, так у 1712 р. уряд закупив на 100.000 рублів прядива і продав усе через Архангельськ за кордон». (Дорошенко, там же).

«Опанування берегів Чорного моря і розподіл Польщі²⁵ поставили перед царською економічною політикою нові завдання. Вони полягали в підпорядкуванні українського ринку впливам царського торговельного капіталу».

«В першій половині XIX ст. відбувається боротьба за український правобережний ринок між царським капіталом і капіталом польським та пруським, які мали на тому ринку міцні позиції. Царський уряд цілою низкою заходів митної політики підтримував цю експансію царського капіталу на Правобережну Україну. Поруч з тим відбувається також, за допомогою царського уряду, експансія царського торговельного капіталу на Південь України. Українська торговельна кляса в результаті всіх цих заходів у середині XIX ст. рішуче і повно відсувається на задній плян» (Садовський, «Сучас[ні] проблем[и] економ[іки] України», т. I., підкреслення авт[ора]).

В такій політиці царського імперіялізму по відношенні до української торгівлі слідне виразне намагання зліквідувати господарську самостійність України, узалежнити її цілковито від імперіяльного центру, налати Україні характер господарського прилатку до господарської системи імперії. Така політика економічного зубожіння, культурного застою вела, в свою чергу, до суспільного скалічення українського народу (удар по українській торгівлі нищив одночасно українську купецьку верству, яка в той час являлася передовою частиною кожного народу), до загального відставання народу від усіх великих суспільних

перемін, що в той час відбувалися, – вела, отже, до стану, властивого всім колоніальним територіям і народам.

Колоніальний характер царської імперіялістичної політики в галузі господарства України став ще більше виразним в період капіталістичного розвитку господарського життя в б[увшій] царській Росії.

Про такий саме характер говорить торговельний білянс України з-перед першої імперіялістичної війни.

В «Збірнику» «Комісії електрифікації України» М.М.Галицький наводить такі дані щодо експорту й імпорту України в довоєнний час:

	експорт		імпорт		перевага екс. н[ад] імп.
	млн. р.	%	млн. р.	%	
харч. продукти	663,2	84,1	37,1	14,3	-626 млн. р.
тварини	24,7	3,1	0,1	0,0	-24,7 – « –
сировини і півфабрикати	91,5	11,6	66,8	24,9	-26,7 – « –
готові вироби	9,5	1,2	158,8	60,8	-149,3 – « –
Разом	788,9	100,0	262,8	100,0	-677,4 млн. р.

-149,3 – « –

Активне сальдо 528,1 млн. р.

(Україна взята в межах 9 губерній)

У статистичному щорічнику «Україна» на рік 1926 (видання ПСУ) наведені такі пересічні дані за рр. 1909-1911:

	експорт в млн. руб.	імпорт
харч. продукти	337,8	за той час
продукти тваринні	3,4	
сиров. і півфабр.	26,8	в загальній
Вироби	0,8	сумі
Разом	368,8	106,2 млн. р.

(Наводимо за Гловінським «Суч[асні] проблем[и] економіки України», т. I.²⁶).

Пригляньмося по наведеним даним Україна до першої імперіялістичної війни вивозила найбільше харчових продуктів, найменше – готових промислових виробів. Вартість вивезеної сировини і півфабрикатів значно перевищує вартість вивезених готових виробів. По стороні ввозу натомість, вартість ввезених готових виробів перевищує значно всі інші позиції, з того робимо висновки, що: 1) в господарській системі б[увшої] царської імперії Україна являлася головним постачальником сільсько-господарської промислової сировини; 2) в Україні розбудовано слабу по своїй величині і низькоякісну промисловість (вивіз півфабрикатів для викінчення туди, де існувала високоякісна промисловість, головню – до промислових російських центрів).

«І ніяк не змінює цих тверджень факт, що в промисловому відношенні ціла б[увша] царська імперія була відсталою країною. Царський імперіялістичний уряд підтримував розвиток Ленінградського та Московського промислових осередків, незважаючи на те, що ці осередки не мали сировинної бази на місці, а працювали на привезеній головню з України сировині, на привезеному вугіллі і залізі. Царський імперіялістичний уряд розвинув досить сильну текстильну промисловість в центральних районах і зовсім не розвинув її в Україні. З обробної промисловості розвинулося лише цукроварство. Цукрова промисловість України покривала в той час запотребування всього імперського ринку. Товари ж мануфактурні (текстильні) становили 6,9% всього зовнішнього товарообміну України з іншими частинами царської імперії» (Гловінський, там же).

«Україна мала в машинобудуванні невелику питому вагу (одну п'яту), далеко не відповідаючи її питомій вазі в металургії (чотири п'ятих): притому українське машинобудування оснащувалося лише двома видами – сільськогосподарським і тракторним... Продукція лише самого чавуну в Україні становила 73,6% цієї продукції на терені б[увшої] царської імперії, текстильна промисловість в чотири п'ятих була сконцентрована в центральному районі» (Баранський, «Екон[омічна] геогр[афія] СССР», 1933 р.²⁷).

Імперіялістична політика царів у галузі господарства України виразно змала, отже, щоб:

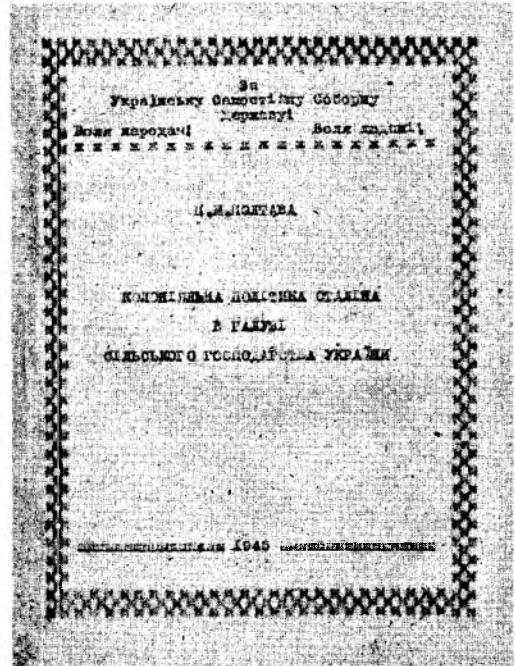
1) якнайбільше грабити український народ шляхом військових реквізицій, податків військових частин, відповідною митною політикою, відбиранням земельних маєтків від українців;

2) тісно закріпачити Україну за собою через насаджування на українську територію підкуплених собою на рахунок грабежі народних мас усієї імперії, а України в першу чергу, своїх вислужників: генералів і офіцерів, чиновників, купців, збаламучених селян;

3) відірвати Україну від системи світового господарства і втілити її в систему господарства своєї імперії;

4) гальмувати всебічний розвиток українського народу, а через це – скалічувати його;

5) гальмувати всебічний розвиток господарства України, надавати йому однібічний напрям, використовувати Україну, в першу чергу – як сировинну базу

для промисловости метрополії;

б) до найвищих меж експлуатувати робочу силу України.

«Такі цілі переслідувала царська політика не лише в Україні, але у всіх своїх країнах: на Закавказзі, в Середній Азії, на Сибірі. Царський уряд будував своє господарство, придержуючись точно принципу, встановленого всіма імперіалістичними дотогочасними державами. Цей принцип – це попирання розвитку господарства, а особливо промислового в метрополії і гальмування господарського розвитку окраїн.

Суспільно-політичний устрій царської Росії не лише цілковито гальмував розвиток її продуктивних сил, але й надавав тому розвиткові величезну територіальну рівномірність. Якщо вся царська Росія була смугою західноєвропейського капіталізму, то в середині Росії її колоніальні окраїни були слугами метрополії. Метрополія експлуатувала колонії, які служили доставцем сировини для промисловости і покупцем готових виробів. Промисловість була скупчена на території «корінної Росії», а розвиток колоніальних окраїн всяко гальмувався в інтересах царської російської буржуазії» (Баранський, там же).

Як приклад імперіалістичної політики російської буржуазії наведемо її політику в галузі текстильної промисловости:

«Головна із текстильних галузей – бавовняна, яка займала більше як три п'ятих загального числа робітників-текстильщиків, склалася в повному відриві від своєї сировини. Промисловий центр (район Москва – прим[ітка] ред[актора]) діставав бавовну наполовину з-за кордону (з США), наполовину із своїх колоній – Середньої Азії і Закавказзя, які в свою чергу були примушені купувати тканини, зроблені з їх бавовни на фабриках промислового центру. Крім промислового центру, кілька текстильних фабрик побудовано в Ленінграді» (Баранський, там же).

В результаті понад 250-річного поневолення України царськими імперіалістами і такої їх політики Україна до революції 1917 р. являлася типовою колоніальною країною. Україна в складі б[увшої] царської Росії мала майже виключно сільськогосподарський характер, незважаючи на величезні багатства промислової сировини на своїй території. Початкова промисловість була слаба і низькоякісна. Багато землі перейшло в руки царських вислужників, запеклих агентів царського імперіалізму в Україні. Міста опанували підкуплені чужинці, наслані сюди імперіалістом – царем. Коштом багатства українського народу, коштом перерваних тисяч існувань наших братів блискуче росли багатства і ганебна слава центрів царської імперії – Петрограду і Москви.

II. Дореволюційні брехливі заяви большевиків та їх пореволюційна імперіалістична політика

Большевики підняли революцію під гаслом перебудови царської Росії також у напрямі «знищення національного і колоніального гноблення», за «рівноправність усіх націй», за право кожної нації на «самовизначення аж до

відокремлення». Принцип рівноправности націй вони формально розтягали в дореволюційний період також і на галузь господарства окремих національних територій.

Сталін, обстоюючи в своїй брошурі «Марксизм і національне питання»²⁸ принцип територіальний, – по культурній автономії окремих національностей говорив, що: «Вона (територіальна автономія – примітка ред[актора]) дає можливість найкраще використати природні багатства областей і розвинути продуктивні сили, не дожидаючи рішень чужого центру». (Підкреслення наше – прим[ітка] ред[актора]).

Ленін²⁹, обстоюючи право кожної нації на «самовизначення аж до відокремлення», водночас сильно наголошує потребу злиття різних центральних національних територій в один державний організм. «При інших різних умовах свідомий пролетаріят завжди обстоюватиме більшу державу... Але не дозволено було б забувати, що, обстоюючи централізм, ми обстоюємо виключно демократичний централізм.. Демократичний централізм не виключає... місцевого самоврядування з автономією областей, що відзначаються особливими господарськими й побутовими умовами...» (Ленін, «Критичні замітки з нац[іонального] питання»³⁰, підкр[еслення] Леніна).

Як Ленін, так і Сталін, визнаючи, отже, формально за народами бувшої царської Росії «право на самовизначення аж до відокремлення», так само формально признавали право на самостійну організацію господарського життя в окремих національних територіях, на цілковиту господарську рівноправність з іншими частинами бувшої царської російської імперії. Навіть обстоюючи потребу злиття окремих національних територій в одну державу, Ленін особливо підкреслював, що це повинно статися «при інших різних умовах», тобто – і при різних господарських умовах як для бувших центральних, так і колоніальних територій царської Росії.

Вже перші, одначе, практичні пореволюційні кроки большевицької кліки розкрили всю забріханість її програми в національному питанні. Підступно прикриваючись гаслом допомоги пролетаріатові других націй в його боротьбі з внутрішньою «контрреволюцією», вона на всіх чужонаціональних територіях б[увшої] царської Росії старалася поза відомими соціальними переминами встановити той самий режим, який був там дотепер, – режим експлуатації колоніальних окраїн імперіальним центром, режим господарського грабунку.

Це особливо видно у відносинах, які почали укладатись між УССР та РСФСР. Замість розрібки питань української економіки і намічення у зв'язку з її потребами тих конкретних завдань, які стоять в обсягу економічної політики з погляду інтересів народного господарства України і ССРСР, у загально-союзних чинників панував відділ по цих питань чисто політичний. В тезах про українську справу, уложених 1919 р. керуючими комуністичними чинниками, питання господарської політики в Україні, трактується в тісному зв'язку з політичними завданнями советської влади. Перший пункт цих тез звучить так: «Закріплення пролетарської диктатури на Україні... можливе лише з допомогою советської Росії і російської комуністичної партії. Лише при тісному об'єднанні

цих постанов, що обслуговують справу сторони і при тісному об'єднанні господарсько-економічному – цебто при централізації підрахунку і розподілу як наших сил, так і матеріальних багатств Росії та України, можлива перемога робітників і селян на Україні» (Підкр[еслення] наші).

Господарська політика большевиків в Україні диктувалась, з одного боку, тим спеціальним становищем, в якому вони опинились в Україні і яке їм казало якнайсильніше підпорядкувати українське економічне життя інтересам і потребам центральної советської влади. З другого боку, впливав на ту політику той загальний принципіальний централістичний підхід, який є типовий в цілій схемі большевицького будівництва. Її централістичні моменти виразно підкреслені як резолюцією VIII з'їзду російської комуністичної партії³¹ про завдання господарського будівництва, – «Максимальне об'єднання цілої господарської діяльності країни по одному державному шляху», так і тезами в національній справі Сталіна, що їх схвалив був VII-ий з'їзд партії³². Ці тези висувають необхідність федерації советських республік, причому аргументи на користь її є чисто централістичного покрою. «Загальні інтереси советських республік, – зазначається в цих тезах – з одного боку, а відновлення зруйнованих війною продукційних сил – з другого боку, і необхідна харчова допомога нехлібним республікам від хлібних – з третього боку, владно диктують державну спілку окремих республік». «Федерація советських республік, збудована на спільності військової і господарської справи, – говориться далі, – є тою загальною формою державної опіки, яка дає можливість забезпечити цілість і господарський розвиток як окремих республік, так і федерації в цілому» (Садовський, «Суч[асні] проблем[и] економ[іки] України», т. I.).

Ці нові «централістичні теорії» господарського грабунку практично здійснювалися большевиками в рр. 1918-[19]21, в період т[ак] зв[аного] воєнного комунізму. Вистане сказати, що однією з безпосередніх причин першого большевицького збройного нападу на Українську Народну Республіку³³ в грудні 1918 р. була, між іншим, відмова тодішнього українського уряду – Української Центральної Ради³⁴, від постачання центральним російським районам хліба з України. Ленін зовсім одверто закликав петроградських і московських робітників до збройного походу по хліб на Україну. На окупованих собою коротко в 1919 і потім 1920 рр. землях України большевики за допомогою озброєних робітничих загонів «комітетів бідноти», під гаслом конфіскації «хлібних лишків», вперше по-варварськи ограбили український народ, українське селянство зокрема.

На VII-му всеросійському з'їзді рад у грудні 1922 р.³⁵, що прийняв плян « нової економічної політики», Сталін, вказуючи на потребу об'єднання советських республік в одну союзну державу, на перший плян висунув аргументи внутрішнього-господарського характеру. Він говорив про потребу об'єднання всіх господарських ресурсів:

«...Для більш раціонального їх використання і розвитку основних галузей господарства, які становлять становий хребет радянської влади в усіх республіках». Далі, згідно міркувань Сталіна, до об'єднання змушує: «...природний

поділ праці, який склався історично. господарський поділ праці між різними районами і республіками, нові федерації...» та «єдність основних засобів сполучення по всій федерації, які становлять нерв і фундамент всякого можливого об'єднання» (Сталін, «Марксизм і національно-колоніальне питання»³⁶).

Такі були перші напрямні господарської політики большевицької кліки по відношенні до окремих республік. Вони являються цілковитим запереченням того, що було формально обіцюване до революції, чи, точніше, до захоплення большевицькою клікою влади. Сталін домагався до революції територіяльної автономії для окремих національностей, між іншим також для того, щоб вони могли «найкраще використати природні багатства областей і розвинути продуктивні сили, не дожидаючи рішень чужого центру». По захопленні влади большевицькою клікою вона вже домагається «тісного об'єднання своїх установ, що обслуговують справу оборони, тісного об'єднання господарсько-економічного, централізації підрахунку і розподілу», отже, – заставляє в тому випадку ждати у всіх господарських справах рішення всесоюзного чужого центру.

Як Сталін ганебно відмовився від своєї початкової програми в національному питанні, особливо в галузі господарства окремих національних територій, найкраще свідчить конституція ССРСР, якої він являється головним автором. ССРСР належить: а) зовнішня торгівля, б) встановлення народно-господарських плянів ССРСР, в) затвердження єдиного державного бюджету ССРСР, а також податків і прибутків, що надходять на утворення бюджетів союзного, республіканських і місцевих, г) управління банками, промисловими і сільськогосподарськими установами і підприємствами, а також – торговельними підприємствами загальносоюзного значення, д) управління транспортом і зв'язком, е) керування грошовою і кредитною системою, є) логанізація державного страхування, ж) укладання і надання позик, з) встановлення основних засад землекористування, а так само користування надрами, лісами й водами, и) організація єдиної системи народно-господарського обліку, і) встановлення основ законодавства про працю. До відання, отже, центральных союзних органів належать всі справи, зв'язані з господарським життям кожної республіки. І яка ж тут може бути мова про свободу рішень окремих республік, незалежно від «чужого центру», про «найкраще використання всіх природних багатств всіх областей та розвиток продуктивних сил», як того домагався Сталін до захоплення влади большевицькою клікою. Тут може бути лише мова про цілковите підпорядкування Сталіном господарського життя окремих радянських республік сталінському імперіальному центру – Москві.

І Ленін, і Сталін до революції формально обстоювали повну, отже, також господарську рівноправність окремих національних територій. Але вже в 1922 р. Сталін домагається об'єднання окремих советських республік на терені б[увшої] царської Росії³⁷ ще також тому, що, мовляв, цього вимагає «господарський поділ праці, який склався історично». Що ж це був за господарський поділ праці в б[увшій] царській імперії, складений «історично»? Це саме був поділ праці між метрополією і колоніями, це був поділ праці, який насильно складається завжди тоді, коли є економічна експлуатація і гноблення чужонаціональних

територій, загарбаних імперіялістами. І якщо Сталін домагається об'єднання советських республік на основі складеного «історичного поділу праці», то це зовсім не означає господарського урівноправлення цих республік по відношенні до бувшого імперіялістичного центру, а лише – продовження царської імперіялістичної політики експлуатації в своїх колоніях – чужонаціональних територіях.

Так само стоїть справа з єдністю засобів сполучення по всій федерації, яка, згідно міркувань Сталіна, створює також необхідність об'єднання. Сама розбудова сітки шляхів є найкращим образом прямувань царської імперіялістичної політики. Як це ми бачили хоча [б] на прикладі української торгівлі. Україна потребує зовсім іншої розбудови шляхів, ніж, як це робили царські імперіялісти. Зліквідувати господарську окремішність України від б[увшої] царської імперіяльної системи, значило б перебудувати згідно її потреб сітку її шляхів. А лише Сталін кладе «єдність сполучення» в основу федерації, то він тим самим зовсім не збирається ліквідувати господарську незалежність окраїн від метрополії, він збирається її поглиблювати.

Як бачимо, большевицькі гасла «рівноправности націй», «самовизначення аж до відокремлення» в галузі господарства, на практиці навіть зараз у перших пореволюційних роках їх до нічого не зобов'язували. Вони, ці гасла, були лише посторонніми фразами, агітаторською брехнею, призначеною для обдурювання мас. В практиці большевицька кліка по лінії інтересів, які «владно диктують державну спілку окремих республік», незважаючи на те, що ці самі інтереси так само «владно» наказували імперіялістам – царям загарбувати чужі території і народи, ні на те, що ці інтереси завжди являються лише інтересами метропольних центрів, правлячої кліки, жадної влади на одній шостій земної кулі, а не інтересами народним мас.

III. Колоніальна політика Сталіна в галузі сільського господарства України *

Основний переворот у сільському господарстві України зробила сушільна колективізація, проведена в роках 1928-1933.

Не будемо тут розглядати колгоспну систему з точки зору її доцільності чи недоцільності взагалі. В програмі українських революціонерів говориться, що в майбутній українській державі допускається як індивідуальне, так і колективне землекористування. В цей спосіб ми з'ясували своє основне ставлення до колгоспної системи. Тут розглянемо сталінську колгоспну систему, постараємося розкрити її як засіб експлуатації села взагалі і України зокрема.

* У 1945 р. даний розділ був виданий окремою брошурою під цією ж назвою із зазначенням в кінці, що це витяг з «Колоніальної господарської політики большевицьких імперіялістів в Україні». Див.: Полтава П.М. Колоніальна політика Сталіна в галузі сільського господарства України. (Б.м.в., 1945. – 25 с.). – ГДА СБУ. – Ф. 11. – Спр. С-9112. – Т. 16. – Арк. 6 (пакет). – 25 арк.

1. Сталінські колгоспи – засіб експлуатації селян взагалі

На початках треба ствердити, що до організації колгоспів приступив Сталін головно з міркувань імперіялістичних інтересів своєї кліки. Правляча кліка потребувала великої кількості товарного зерна, тобто – зерна, що ним вона могла б свobodно розпоряджатися: забезпечити достатньо життя своїм вислужникам, вивозити за кордон.

Нижче наводимо відповідне місце з міркувань Сталіна в тому напрямі: «...основа наших хлібних утруднень полягає в тому, що ріст виробництва товарного хліба іде в нас повільніше, ніж ріст потреб на хліб, незважаючи на те, що ми вже досягли довоєнних норм посівних площ і валової продукції хліба».

Справді, хіба ж це не факт, що ми вже досягли довоєнних норм посівних площ? Так, факт. Хіба це не факт, що валова продукція хліба вже в минулому році дорівнювала довоєнній нормі виробництва, тобто – доходила до 5 млрд. пудів збіжжя? (Один пуд рівняється 16 кг – прим[ітка] ред[актора]). Так, факт. Чим пояснити в такому разі, що, незважаючи на ці обставини, ми виробляємо товарного хліба вдвоє менше, а вивозимо за кордон хліба у двадцять разів менше, ніж у довоєнний час? Пояснюється це, насамперед і головним чином, зміною будови нашого сільського господарства в результаті жовтневої революції, переходом від кожного поміщицького і крупного куркульського господарства, яке давало найбільшу кількість товарного хліба, – до дрібного і середнього селянського господарства, яке дає меншу кількість товарного хліба. Уже одно те, що до війни ми мали 15-16 мільйонів індивідуальних селянських господарств, а тепер маємо 24-25 млн. селянських господарств, – уже одно це говорить про те, що основною базою нашого сільського господарства є дрібне селянське господарство, яке дає мінімум товарного хліба... Взяти, напр[иклад], колгоспи і радгоспи, – вони дають у нас товарного хліба 47,2% всього свого валового виробництва. Інакше кажучи, вони дають товарного хліба більше, ніж поміщицьке в довоєнний час господарство. А дрібні і середні селянські господарства? Вони дають у нас товарного хліба всього лише 11,2% усієї суми своєї продукції. Різниця, як бачите, досить красномовна...» – і на поставлене питання: «Де ж вихід зі становища?» – відповідаємо:

«Вихід полягає, насамперед, у тому, щоб перейти від дрібних відсталих і розпорочених селянських господарств до об'єднаних, крупних, суспільних господарств, здатних виробити найбільшу кількість товарного хліба. Вихід – у переході від індивідуального селянського господарства до колективного, до суспільного господарства, в землеробстві» (Сталін «Питання лєнінізму»³⁸, розділ «На хлібному фронті» (підкр[еслення] скрізь наші – прим[ітка] ред[актора]).

Ми зумисне зупинилися довше на цих міркуваннях Сталіна, бо вони дуже виразно показують всю суть сталінської колективізації. З наведеного виходить ясно, що основною причиною, яка штовхнула Сталіна на шлях колективізації, не була його журба про дійсні інтереси селян – журба про їх вищий життєвий

рівень, про їх легку працю, не журба про соціалізм взагалі, але власні імперіялістичні розрахунки. Сталінській кліці було конечно порібне товарне зерно для вивозу його за кордон на закуп там основних машин для важкої промисловости, розбудову якої саме розпочато в першій п'ятирічці³⁹ (початок першої п'ятирічки – 1928 р.). Розбудова ж важкої промисловости і підпорядкування її мілітаристичній політиці була першим кроком сталінської кліки в галузі господарства в напрямі реалізації її імперіялістичних плянів про панування над світом.

В цьому місці варто пригадати дискусію, яка велася перед 1939 р. у пресі б[увшої] польської держави на тему доцільности парцеляції великих поміщицьких маєтків. Ця дискусія цікава тим, що оборонці великих господарств (вони рекрутувалися, очевидно, головно з поміщицьких кругів) висували на попертя своїх тез аргументи, цілковито подібні сталінським. Вони твердили, іменно, що великі поміщицькі маєтки є головними продуцентами товарного зерна в б[увшій] польській державі, а експорт зерна являється головною позицією в торговельному білянсі держави. Якщо зліквідуємо великі маєтки в користь дрібних чи середніх господарств, то продукція товарного зерна поважно обнизиться, а це, в свою чергу, вплине негативно на торговельний білянс держави.

Повстає питання і у випадку ССРСР, і у випадку б[увшої] польської держави: Чому в ССРСР по ліквідації поміщицьких та великих куркульських господарств так поважно змаліла кількість товарного зерна, незважаючи на це, що валова продукція дорівнювала передвоєнній, і чому такого ж самого зменшення кількості товарного зерна боялися польські поміщики? Відповідь може були лиш одна. Якщо у випадку ССРСР валова продукція зерна в 1928 році була рівна передвоєнній, а поважно змаліла лише кількість товарного зерна, то це могло статися лише тому, що збільшилося споживання зерна в основного тепер його продуцента – середняка, бувшого бідняка. Бо де ж могло подітися зерно, якого в загальному була така сама кількість, як до революції? З другого боку, факт високої продукції товарного зерна великими поміщицькими та куркульськими господарствами до революції можна пояснити лише в той спосіб, що царські імперіялісти здобували це зерно за ціну примітивного життєвого рівня мільйонів селянських мас. за ціну їх голодування. Мільйони селян замало мали землі, щоб на ній могли не лише культурно, але взагалі жити і, не маючи грошей, щоб докупити хліба від поміщиків чи держави (ще питання також, чи держава була б продавала їм хліб, якщо їй треба було вивозити його за кордон). У випадку б[увшої] польської держави було зовсім подібне явище до того, яке було в б[увшій] царській Росії до революції. Водночас з існуванням великих поміщицьких господарств, які продукували багато зерна на експорт, цілим мільйоном дрібних селян не вистачало їх власного хліба, вони завжди голодували. Якщо Сталін, враховуючи факт, що в ССРСР не існували великі господарства тому, що їх розпарцельовано в період революції, в погоні за товарним зерном рішився піти на колективізацію, тобто – на утворення нових великих господарств, то польська імперіялістична кліка, складена з поміщиків і буржуазії, не допускала до парцеляції. І Сталін, і польські імперіялісти послуговувалися однаковими

аргументами: у випадку сталінського ССРСР і у випадку б[увшої] польської держави товарне зерно мало здобуватися за рахунок голодування мільйонів колгоспників, за рахунок голодування мільйонних селянських мас.

Щоб не було голословним твердження про те, що у випадку ССРСР товарне зерно має здобути Сталін коштом голодування мільйонних мас колгоспників, розглянемо питання, які можливості давала Сталінові в напрямі здобування товарного зерна колгоспна система.

Аргументи Сталіна про те, що об'єднані колгоспні господарства піднесуть свою товарність внаслідок механізації, примінення передової агротехніки, правдиві лише частинно. Такі наслідки могли б бути помітні лише по деякому, звичайно довшому часі. Поза тим індивідуальні господарства не є жодною серйозною перешкодою ані в механізації, ані в приміненні передової агротехніки в сільському господарстві. Натомість деякі дані говорять про те, що збільшення товарності в перших роках колективізації відбулося саме внаслідок грабежі зерна від селян.

Збільшення валової зернової продукції в першій п'ятирічці мало відбуватися за рахунок головнo збільшення посівної площі, валової зернової продукції, врожайности та товарної зернової продукції за перші два роки першої п'ятирічки по ССРСР в порівнянні зі станом із 1918 р.

	1913 р.	1928 р.	1930 р.	Ріст у рр. 1928-1930
Посівна площа	100	98,2%	105,1%	6,9%
Валова зерн[ова] прод[укція]	100	90,8%	110,0%	19,2%
Врожайність	100	106,7%	114,8%	8,1%
Тов[арна] зерн[ова] прод[укція]	100	36,8%	73,0%	36,2%

Наведені дані (за Сталіном, «Питання лєнінізму») показують, що темпи росту посівної площі, валової продукції, врожайности та темпи росту товарного зерна – виразно непропорційні. Коли від часу колективізації, тобто – від 1928 р. до 1930 р. посівна площа зросла на 6,9%, валова продукція – на 19,2%, врожайність – на 8,1%, то товарна продукція в той час зросла аж на 36,2%. Вона могла зрости так поважно, очевидно, головнo внаслідок грабежі зерна від селян. В попередні роки сталінська кліка мала менше оборотного зерна тому, що селянин його не продавав, а споживав сам. Тепер правляча кліка за рахунок обниження життєвого рівня селянина, за рахунок його голодування, – дістала зерно внаслідок насильного відібрання від селянина основного продукту його праці.

Розглянемо в тому напрямі ще один факт.

«В 1938 р. соціалістичне зернове господарство дало державі товарного хліба коло 2 млрд. 300 млн. пудів, то значить, на 1 млрд. пудів більше, як зернова продукція в 1918 р. В довоєнний період товарність зернового господарства становила 26%, товарність радгоспно-колгоспної зернової продукції становила в 1938 р. – 40% (Лаптев, «Розмещение социалистического зернового хозяйства» – зміст промови Сталіна на XVIII з'їзді вкп(б). Підкреслення наші).

Згідно даних Сталіна, наведених ним у статті «На хлібному фронті», товарність зернової продукції в 1926-[19]27 рр. становила 13,3%.

Запитаймо: за рахунок чого зростала в такий спосіб і загальна кількість і процентівість товарного зерна в СРСР в 1928 р. в порівнянні з періодом до суцільної колективізації, тобто – в періодом до 1928 р.? Збільшення кількості товарного зерна та водночас зріст його процентовості відносно валової продукції могли відбутися: а) за рахунок збільшення посівної площі (основне намагання першої п'ятирічки), б) за рахунок підвищення врожайності (основне намагання 2-ої п'ятирічки⁴⁰), в) за рахунок підвищення продуктивності праці селян, г) за рахунок насильного відібрання зерна від його продуцента – колгоспника.

Наперед розглянемо, в якій мірі могло причинитися до підвищення товарності зерна піднесення продуктивності праці селян. Якщо визначимо кількість продуцентів зерна як різницю між загальним числом населення держави і населення міст, то з 1926 р. зерно продукували 103,7 млн. чоловік (загальна кількість населення СРСР 130 мільйонів мінус кількість міського населення 26,3 млн.). Вони управляли 113 млн. га землі. В 1939 р. на селі жило 117,1 млн. чол. (кількість населення в СРСР 173 млн. чоловік мінус населення міст 55,9 млн. чол.). Вони управляли 136 мільйонів га. На одного мешканця припадало, отже, в 1926 р. 1,08 га посівної площі, в 1939 р. – 1,16 га. Як бачимо, підвищення продуктивності праці, властиво, невелике і воно лише мінімально могло вплинути на підвищення кількості товарного зерна. На підвищення товарності зерна поважно могли вплинути два перші фактори: збільшення посівної площі зернових та підвищення врожайності. Як могла збільшитися загальна кількість товарного зерна і його процентівість у валовій продукції внаслідок збільшення посівної площі зернових та підвищення її врожайності в рр. 1928-[19]38?

	1928 р.	1938 р.	Ріст
Посівна площа (в млн. га)	92,2	102,4	10,2
Врожайність (в ц[ент]нерах з 1 га)	7,9	9,3	1,4

Збільшення посівної площі та підвищення врожайності могли додатково дати $92,2 \times 1,4 - 10,2 \times 9,3 = 223,9$ млн. ц[ент]нерів зерна.

	1928 р.	1938 р.
Валова прод[укція] зерна (млн. ц[ент]нерів)	733,2	950
Товарова прод[укція] зерна – « - »	100,8	356

Якщо б товарна продукція зернових у рр. 1928-1938 мала збільшитися за рахунок посівної площі зернових та підвищення їх врожайності при такому споживанні зерна продуцентом, як це було в 1928 р., то товарна продукція зерна в 1938 р. повинна бути рівна $100,8 + 223,9 = 324,7$ млн. ц[ент]нерів, що становило б 34,2% загальної продукції зерна в 1938 р. (цифрові дані за Сталіном – як вище, та за Лаптевим – як вище). Якщо ж, згідно твердження Сталіна, товарна

продукція зерна в 1938 р. становила 356 млн. ц[е]нт[нерів], і це становило понад 40% усієї валової продукції зерна в ССРСР, то цих 31 млн. ц[е]нт[нерів] зерна могла здобути сталінська кліка шляхом насильного відібрання його від селян.

Для кращого розуміння сталінської погоні за товарним зерном, подаємо оцінку цієї погоні на основі порівняння з розв'язанням проблеми товарності в інших країнах, що її дав один із замітніших українських економістів. Він пише: «Товарність по всіх країнах складає завдання самого господарюючого населення та уявляє з себе ту частину сільськогосподарських продуктів, що поступає на ринок; між тим у сучасній радянській системі вона становить з себе міру того, що може бути забране з сільськогосподарського населення для невідомих йому цілей сучасною владою і при тому по цінах, які вона встановила, а ті ціни, як це добре знає кожний хлібороб, не відповідають ні виробничій вартості, ні тим більш риночним умовам, бо кожний з них «з-під поли» може продати їх вдвоє, втриє дорожче! Таким чином, маємо ситуацію зовсім не нормальну...»

В нормальних умовах ринку та економічних відносин зріст товаровости органічно зв'язаний для хліборобського населення зі зростом його добробуту та економічного стану і тому розвивається природно стараннями самого населення, якого зовсім не треба до того спонукувати, а треба тільки допомогти йому ці його старання виконати. Між тим товаровість його тим, як це бачимо в УСССР, для населення байдужа, вона не зацікавлена в тому, щоб її підвищувати, бо користь з неї для нього мінімальна, і тому замість участі в тім самого населення шляхом господарчої його масодіяльності, завдання це припадає на владу і ведеться примусово» (Проф. К. Мацієвич, «Сучасн[і] проблем[и] економ[іки] України», т. I.⁴¹, підкреслення наше).

Як дуже селянство не лише УСССР, але й цілого ССРСР не було зацікавлене у підвищенні кількості товарного зерна та як держава мусила шляхом примусу заставляти його збільшувати посівну площу, підвищувати врожайність, свідчить такий факт:

«Березневий пленум цк вкп(б)⁴² (1940 р.) прийняв постанову про зміни в політиці заготовок сільськогосподарських продуктів, яка має велике господарське і політичне значення. До цієї постанови здачу зерна, рижу, соняшника, картоплі державі колгоспниками назначувано, виходячи з пляну посіву тих культур. Недостача цієї системи була в тому, що вона заставляла колгоспи добиватися зменшення пляну посіву зерна, соняшника, картоплі, скорочувати посівну площу тих культур. Стара система заготовок не стимулювала освоювання нових земель шляхом заорювання облогів, осушення болот і використання нових земель. Колгоспи, дістаючи від держави полегші при освоюванні нових земель, заорювали облоги, закидаючи водночас обробіток старих управних земель. Існуючий дотепер порядок назначування обов'язкових поставок державі застарів і став тормозом у дальшому розвитку колгоспного господарства» (Лаптев, там же, підкр[еслення] наші)

Тому прийнято як основу визначування висоти хлібопоставок не плян посіву зернових, а поверхню землі, закріпленої за колгоспом.

Обережний в словах Сталін, розглядаючи проблему товарності зернової продукції, все-таки не може не признатися: «Завдання полягає в тому..., щоб установити такий режим, при якому колгоспи здавали б державі і кооперативним організаціям увесь свій товарний хліб під загрозою відмовлення їм супсидій і кредитів з боку держави» (Сталін, «Пит[ання] ленінізму», «На хлібному фронті»).

Це так теоретично. Практично йшлося про такий режим, в якому селянин мусив би здавати назначену йому кількість зерна під загрозою ... арештування, вивозу у «віддалені» райони ССРСР, розстрілу.

Із сказаного дотепер виразно видно, що колгоспна система Сталіна мала йому вможливити здобуття товарного зерна для потреб своєї кліки головно шляхом грабежі того зерна від селян. Селяни тому не були зовсім зацікавлені у підвищенні товарності зернової продукції. Сталінська кліка мусила вживати жорстоких мір примусу і покарання по відношенні до селян. Такі заходи Сталіна мають характер тим більшої експлуатації, що у всіх країнах підвищення товарності в сільськогосподарській продукції лежить в інтересах самих селян, воно нерозривно зв'язане з підвищенням їх добробуту і тому відбувається без жодного примусу зі зовні. Підвищення товарності натомість у сталінському ССРСР – зв'язане з обниженням добробуту селянських мас і з зіпхненням їх до найбільш примітивного життєвого рівня, на якому важка праця не дає змогу навіть прохарчуватися.

Ми спиралися дотепер на офіційних даних, подаваних сталінською пропагандою. Всі імперіялісти так редагують всякі статистики, як це їм вигідно. Такими прийомами послуговуються зокрема і сталінські імперіялісти, і тому до всіх даних большевицької статистики треба ставитися з поважним застереженням. Напр[иклад]: «За одними «офіційними» джерелами посівна площа в ССРСР охоплювала в 1930 р. – 28,3 млн. га, а в 1931 р. – 28,9 млн. га. Коли взяти натомість підсумки тих відомостей, що під час засіву друкуються в «Социалистическом земледелии» про перебіг ярого та озимого засіву, то для цих років дістанемо зовсім інші розміри засівної площі. І так, згідно з цими даними, засіяно в 1930 р. ярини – 16,6 млн. га, озимини – 10,8 млн. га, що разом дає – 27,4 млн. га. В 1931 р. засіяно ярини – 15,7 млн. га, а озимини – 10,5 млн. га. Разом – 26,2 млн. га. Отже, як бачимо, і інші, також «офіційні» джерела, подають значно менші цифри: на 1930 р. засіяно – 27,4 млн. га, а на 1931 р. – лише 26,2 мільйонів га. Такі різниці в кілька мільйонів га викликають припущення, що наведені вище дані були редаговані на те, щоб статистично виправдати правильність генеральної лінії» (К.Мацієвич, «Суч[асні] проб[леми] екон[оміки] України»⁴³, підкр[еслення] наше).

При обговорюванні сталінської колгоспної системи як засобу експлуатації селян, потрібно вияснити ще питання, проти кого повів Сталін у період суцільної колективізації в першу чергу свій наступ, проти якої категорії селян.

Сталін офіційно всюди наголошував, що боротьба за колгоспи – це боротьба з куркульством, боротьба проти «закабалення» бідняків куркулями, боротьба за «добробут» і «заможність» усіх селян. Це не вірно. Боротьба за колгоспи – це

боротьба, як показано вище, за відібрання від селян максимуму зерна для потреб сталінської кліки. Основний наступ тому мусив повестися проти головного продуцента товарного зерна в тому часі в ССРС, бо він вирішально впливав на його кількість. Згідно даних, наведених Сталіном у 1926-[19]27 рр., давали державі 74% усього товарного зерна середняки і бідняки, куркулі натомість – лише 20%. Основним, отже, продуцентом товарного зерна був у той час не куркуль, а середняк.

Про них і говорить Сталін: «Вони (ці дані) – говорять, по-перше, про те, що виробництво переважної маси хлібних продуктів перейшло від поміщиків і куркулів до прібних і середніх селян. Це значить, що дрібні і середні селяни, визволившись зовсім від поміщицького гніту і підірвавши в основному силу куркульства, дістали можливість якнайсерйозніше поліпшити своє матеріальне становище. Це – результат жовтневої революції» (Сталін «Питання ленінізму» – «На хлібному фронті»).

«В 1928 р. бідняцькі господарства становили 35%, середняцькі – 60%, куркульські – 45%... Середняк перетворився на центральну фігуру в землеробстві» (Кошелев, «Колгоспний лад – міцна опора рад[янської] держави», підкр[еслен-ня] наші).

Хто ж це були тодішні середняки і бідняки? Це були до революції бідняки і безземельні селяни. Внаслідок націоналізації в період революції великої земельної власності, вони, діставши землю, «якнайсерйозніше», – як каже Сталін, – поліпшили своє матеріальне становище і в період неп-у, що привело, в свою чергу, до стверджуваного Сталіном обниження кількості товарного зерна. Відібрати безпосередньо хліб від основного його продуцента – середняка, – було Сталінові небезпечно і нелегко. Він рішив тому це зробити шляхом організації колгоспів. Боротьба Сталіна за підвищення товарного зерна на базі колгоспів – це саме наступ проти середняка і бідняка в тодішнім советському селі, наступ проти вільного користування середняком своїм основним продуктом – зерном, проти кращого його, в порівнянні з дореволюційним періодом, матеріального становища.

Наведені дані пізніших років, вже по реорганізації сільського господарства на базі колгоспів, підтверджують це повністю. Ріст посівної площі та ріст врожайности, що відбулися також за рахунок посиленої праці колгоспників, не причинилися до дальшого покращення матеріального становища селян. Ввесь хліб, додатково здобутий тим шляхом, забирала правляча кліка по собі лише вигідній ціні.

Кліка забирала хліб, здобутий не лише тим шляхом. Вона, як це показано вище, не дозволила колгоспникам споживати хліб у такому ступені, як це було в 1928 році.

Згідно даних, наведених Сталіном у його звітній доповіді на XVIII-му з'їзді партії⁴⁴ про роботу цк вкп(б), середня видача колгоспним дворам у 1937 р. виносила 144 пудів зернових (23,04 ц[е]нт[нерів]). Якщо приймемо пересічний склад колгоспної сім'ї – 5 осіб, а норму споживання для одної особи – 17 пудів (2,72 ц[е]нт[нери] – Лаптев), то для виживлення одної сім'ї потрібно

13,6 ц[е]нт[нери] зерна. На те, щоб прогудувати корову, свиню, вбратися, заплатити податки, позики, подбати про устаткування хати, заспокоїти всі культурні потреби, лишається сім'ї колгоспника 9,5 центнера зерна. Приймаючи, що земля в індивідуальному користуванні селян, на кожний колгоспний двір припало б пересічно в СРСР 5,58 га посівної площі зерна (посівна площа зернових 10,3 млн. га, колгоспних дворів 18,5 млн.). При пересічній врожайності 9,3 ц[е]нт[нерів] з га кожний селянський двір зібрав би 51,1 ц[е]нт[нер] зернових. Відраховуючи від загального збору норму споживання 13,6 ц[е]нт[нерів] зерна плюс насінний фонд 11,0 ц[е]нт[нери] (2 ц[е]нт[нери] зерна на 1 га – Лаптев), у вільному користуванні кожного селянського двору пересічно лишилося б 26,5 ц[е]нт[нери] зерна проти 9,5 ц[е]нт[нерів] на колгоспний двір.

«Коли взяти пересічно, що на 1938 р. видано було 6 кг (в замітках автора додається: «беремо під увагу лише натуральні видачі, зважаючи, що грошові виплати при знеціненні валюти і браку товарів по селах відіграють цілком підрядне значення») – (фактично ця норма значно перебільшена), то тоді вийде, що на одного колгоспника при пересічній кількості трудоднів у 160 (норма також збільшена – проти фактичної), припадала видача в 960 кг. Зважаючи, що з цієї оплати має бути забезпечене харчування родини та інші її споживчі потреби, а також і потреби власного господарства колгоспника, остаточний ефект треба вважати за мізерний. Коли ж узяти до уваги, що пересічний чистий прибуток «середняка» за даними бюджетових дослідів за часи «неп-у» рівняється 1944 рублям, прибуток, що отримувався за оплатою споживчих та операційних витрат, у тому й праці родини, то цей ефект виявиться у своєму справжньому неприфарбованому світлі. До своїх 1,920 кг (рахуючи на двох робітників) колгоспна родина може додати ще дуже невеликий прибуток із свого господарства. Без жодного перебільшення можна припустити, що весь здобуток, який у попередні роки мало селянське господарство, при колгоспній його організації або зовсім зникає, або впливає до держави і витрачується марно, – з погляду дальшого розвитку продукційних сил, – на утримання нових кадрів совєтської сільськогосподарської бюрократії. А колгоспник примушений, властиво, працювати лише за те мізерне харчування, яке дає йому колгоспна господарка» (К. Мацієвич, «Суч[асні] проб[леми] екон[оміки] України», т. II.⁴⁵).

Цих двох прикладів вистане, щоб зрозуміти, в якому ступені боротьба Сталіна за колгоспи була саме боротьбою за «поліпшення в період «неп-у»⁴⁶ життєвим умовинам середняка, була боротьбою з найістотнішими інтересами середняка, зацікавленого в нормальній прибутковості свого господарства. Замість «радісного», «заможного» життя дали сталінські колгоспи селянській масі, в основному середняцькій по своєму внутрішньому складу, – нужденну вегетацію, єдиною метою якої є будь-яке прохарчування. Це, звичайно, також дається лише з трудом.

Як зручно старався Сталін використати колгоспну систему для того, щоб видерти від селян якнайбільше зерна в інтересах своєї імперіялістичної політики, свідчить ще один факт. Із сільськогосподарських машин, які, згідно большевицьких тверджень, мали вирішально спричинитися до підвищення рівня

сільського господарства, улегшити працю селянинові, утворено мтс, як державні підприємства. Замість продати сільськогосподарські машини у власність колгоспам за відповідну ціну, сталінська кліка сама стає власником цих необхідних у великому господарстві засобів виробництва, узалежнюючи в такий спосіб колгоспників цілковито від себе. Колгоспники користуються машинами мтс на підставі щорічної, окремо заключаваної умови. Колгоспники мусять, щоб не остатися без хліба (за допомогою сільськогосподарських знарядь, які являються власністю колгоспу, вони не можуть обробити колгоспної землі), приймати всі умови, диктовані мтс. Правляча кліка може одночасно через МТС, як їх власник, ставити вимоги, які їй в даний час вигідні. Практично, звичайно, дотепер мтс являються засобом стягання зерна від селян, бо за користування машинами колгоспники мусять платити зерном (натуроплата). В 1937 р. сталінська кліка у формі натуроплати за виконання роботи мтс-ів дістала 112,3 мільйона ц[е]нт[нерів] зерна, що становило 30% усіх централізованих заготовок зерна в СРСР у цьому році.

Також система заготівлі сільськогосподарських продуктів побудована так, щоб у першу чергу задоволити потреби правлячої кліки, «виконати плян хлібозаготівлі». Згідно обов'язуючих законів, а виконання «законів» у СРСР допильновує нквд, – колгосп обов'язаний наперед здати зазначену йому хлібопоставку, потім заплатити зерном мтс, потім засипати насінний фонд, потім – запасний фонд, потім ще різні додаткові «фонди» (фонд червоної армії, напр[иклад]) – і щойно тоді правління колгоспу може виплатити колгоспникам зерно за трудові; звичайно висота оплати за трудові при такій системі залежить від того, скільки після виконання всіх зобов'язань колгоспу цього зерна до розподілу колгоспників ще залишилося. Коли ж це ще трапиться неврожай, колгоспне селянство лишається майже завжди без хліба.

Колгоспна система використовується сталінською клікою також, як засіб не-людської експлуатації фізичних сил колгоспного селянства.

Праця «від зорі – до зорі» – основне гасло партії для колгоспників. Вимога працювати в колгоспі від світанку – до сумерку повторюється у всіх «постановах» партії і уряду. В період жнив під суворою відповідальністю накладається на «партійні і радянські органи» обов'язок організувати безперервну роботу колгоспників впродовж 24-ох годин – тобто цілу добу. До праці в колгоспах притягається працездатне населення, що проживає в «колгоспах», включаючи – як «працездатних» також малолітніх дітей, стариків.

Всі «постанови» раднаркому⁴⁷ і цк вкп(б), що появляються майже щотижня, під загрозою найсуворішої відповідальності вимагають виконання робіт «у відповідальності із встановленими строками». Це практично означає, що, незалежно від фізичних спроможностей колгоспників, з боку правління колгоспу, бригадирів, партії, ними було зроблено все, щоб постанову виконати, хоч би це коштувало здоров'я чи життя багатьох неповнолітніх дітей, жінок.

Окремим засобом експлуатації фізичних сил колгоспників у колгоспах являються, як і в інших галузях господарського життя, стахановщина і соцзмагання. Змагаються між собою ланки, бригади, колгоспи, області, республіки.

Партія створює особливо вигідні умови праці для своїх вибранців, і в цей спосіб вони можуть встановлювати високі норми виробітку (Паша Ангеліна, Марія Демченко і інші). На таких, штучно створених стахановців партія закликає рівнятися всіх колгоспників.

Підсумуємо все дотепер сказане про сталінську колгоспну систему як засіб експлуатації селянських мас взагалі:

1. На організацію колгоспів пішов Сталін не з бажання піднести матеріальний рівень селянських мас, але з намаганням здобути для потреб своєї імперіалістичної політики найбільшу кількість товарного зерна.

2. Товарне зерно здобувала сталінська кліка головно внаслідок грабежі його від селян. Таку грабiж улегшила Сталінові саме запроваджена ним колгоспна система.

3. Виконування п'ятирічних плянів у галузі сільського господарства на базі колгоспного ладу дало збільшення посівної площі і підвищення врожайності в порівнянні зі станом до 1928 р. Увесь здобутий таким чином хліб забрала сталінська кліка. Збільшення продукції зерна не прибільшилося в жодний спосіб до підвищення матеріального рівня селян. Навпаки, цей рівень внаслідок грабежі хліба став, без порівняння, нижчим, як він був до 1928 р.

4. В боротьбі за свою колгоспну систему основний наступ повів Сталін проти середняка, дореволюційного бідняка і безземельного. Внаслідок ліквідації великої земельної власності він, дореволюційний бідняк і безземельний, поліпшив свої життєві умови. Тепер Сталін своєю організацією колгоспів знов його зіпхнув на дно економічної і соціальної нужди. Сталін дав тим виразний доказ, що йому далекі й чужі справи й інтереси працюючих.

5. Організуючи мтс як державні підприємства, Сталін позбавив усіх колгоспників їх засобів виробництва. Він узалежнив таким чином селян цілковито від правлячої кліки, здав їх на ласку і неласку цієї кліки.

6. В колгоспах експлуатується нелюдсько фізичні сили колгоспників.

7. Лише терор, примінюваний клікою щодо селян, заставляє їх виконувати поставлені їм цією клікою сільськогосподарські завдання.

2. Сталінські колгоспи – особливий засіб експлуатації українського народу

Ми дотепер розглядали сталінську колгоспну систему як знаряддя експлуатації селянських мас взагалі. Якщо йдеться про Україну, то, зважаючи на її участь у сільському господарстві ССРСР, на її особливі господарські потреби, засяг цієї експлуатації лише збільшується.

Якщо розглядати сталінську колгоспну систему в площині суспільної перебування села, як наступ проти середняка і куркуля, то цей наступ був спрямований в Україні проти основної маси українського народу. Україна в 1928-[19]30 рр. була типовою сільськогосподарською країною. Населення сіл становило в той час коло 80% усього населення України. Після ліквідації великої земельної

власности в період революції як на терені цілого ССРСР, так особливо на терені України, «середняк став центральною фігурою землеробства». В Україні були також досить численні куркулі. Отже, боротьба за колгоспну систему як засіб боротьби із середняком і куркулем, як засіб експлуатації селянських мас особливих розмірів досягла в Україні. Сталінській експлуатації у формі колгоспів віддано майже 80% українського народу. Мільйони українських колгоспників уже довгі роки живуть в найпримітивніших умовах, непосильно працюють на те лише, щоб виконати плян обов'язкових хлібоздач правлячій кліці, заплатити зерном мтс, а самому лишитися на мізерному пайку, якого не все на саме прохарчування вистачає. Сталінська колгоспна система – основний засіб господарської експлуатації українського народу сталінською імперіялістичною клікою.

Колгоспи являються головним засобом експлуатації України не лише тому, що в них знайшлася основна маса українського народу, але також тому, що участь України в зерновій продукції ССРСР дуже поважна. В 1938 р. в УСССР забрано 20,4% всесоюзного загального збору зерна. У валовому зборі озимої пшениці по ССРСР у 1938 р. продукція України становила 48,2%, у валовому зборі кукурудзи – 58,4%, у валовому зборі ячменю – 37,5%, бобових культур – 32,9%, гречки – 39,5% проса – 21,8% (Лаптев, там же). Незважаючи на величину продукції зернових, матеріальний рівень колгоспного селянства України – дуже низький. Всю надвишку зерна в УСССР забирає для своїх імперіялістичних цілей, ворожих українському народові, сталінська імперіялістична кліка. В 1938 році з України вивезено 91 млн. ц[е]нт[нерів] зернових, що становило около 25% усієї товарности зерна в ССРСР. Як сталінській імперіялістичній кліці байдужі інтереси українського народу і народних мас взагалі, – найкраще свідчить факт голоду в Україні в 1933 р. Кліка забрала від селян все потрібне їй зерно, незважаючи на те, що самі селяни осталися внаслідок того без засобів до життя. В період голоду загинуло в Україні 6 млн. чоловік. Зате Сталін набував новий зріст товарности.

Основне намагання сталінської кліки в сільському господарстві піднести товарність зернової продукції шляхом побільшення посівної площі зернових та підвищення врожайности і могло лише в мінімальних розмірах бути переведене в життя в Україні. Вся посівна площа в Україні в 1938 р. охоплювала 22 млн. га, в 1928 р. – 24,9 млн. га, в 1932 р. – 26,4 мільйонів гектарів, в 1933 р. – 25,6 мільйонів гектарів. Ріст посівної площі в Україні в рр. 1913-[19]33 рівний – 2,7 мільйонів га. В той час ріст посівної площі в Східному Сибірі виносить 2,1 млн. га, в Західному Сибірі – 3,2 млн. га, на Україні – 4,2 млн. га. Поважний ріст посівної площі на базі колгоспно-радгоспної системи в східних районах ССРСР міг вирішально вплинути на підвищення товарности зерна щойно в пізніших роках. Ми ж вище ствердили непропорційно великий ріст товарности зерна вже в роках 1928-[19]30. Цей ріст міг відбутися лише за рахунок сильнішої експлуатації основної тоді зернової бази ССРСР – УСССР.

Не могло також вплинути на збільшення кількості товарного зерна підвищення врожайности в Україні.

«Пересічно врожайність в Україні для двох періодів: періоду «неп-у» та періоду суцільної колективізації, – майже однакова: для «неп-у» – у 7,53 ц[е]нт[нери] на гектар, а для колективізації в рр. 1928-[19]33 – 7,7 ц[е]нт[нери]. Різниця на користь колективізації, але вона остільки незначна, що не виходить за межі помилок, або може бути піднесена за рахунок «стилізації» статистичних даних у відповідному напрямі» (К. Мацієвич, «Суч[асні] проб[леми] екон[оміки] України», т. II.).

Ріст товарності зернової продукції – тобто ріст посівної площі та підвищення врожайності, – міг відбутися головню на рахунок грабежі зерна від колгоспників України. Сталінська колгоспна система, як це ми вже ствердили, дає необмежені можливості такої грабежі.

В господарському плянуванні в ССРСР сталінські плянувальні органи придержуються принципу т[ак] зв[аного] господарського районування. Згідно такого принципу окремим господарським районам ССРСР накидається такий напрям виробництва, який, з точки зору всесоюзного плянування, найбільше вигідний. Реалізація такого накиненого, звичайно однобічного, виробничого пляну завжди відбувається зі шкодою для інших галузей господарства даного району. Принцип господарського районування лежить в основі всякої колоніальної політики метропольних центрів щодо країн чи заморських колоній. Так, напр[иклад], Англія попірала однобічне виробництво каучуку на Маляйськім півострові⁴⁸ із виразною шкодою для інших галузей народного господарства цієї території. Це, власне, є постійною причиною гострих господарських криз, зв'язаних з нуждою населення на цьому терені. Так само накинено односторонній, виключно бавовняний напрям господарству Єгипту. Такого самого принципу придержується також сталінська кліка в своїй господарській політиці щодо т[ак] зв[аних] союзних республік. Туркестанові наказано, напр[иклад], продукувати лише бавовну, Казахстанові – головню пшеницю. Все це, очевидно, діється зі шкодою для цілості народного господарства окремих республік, узалежнює їх від всесоюзного господарства.

Якщо йдеться про Україну, то їй сталінські плянувальні органи накиннули в галузі сільського господарства пшенично-буряковий напрям. Ця пшенично-бурякова програма сільського господарства України була здійснювана виключно екстенсивними методами. Натомість сільське господарство України як з огляду на свої власні потреби (низький рівень агрокультури, надмір робочих рук у сільськiм господарстві, експорт головню сільськогосподарської сировини), так і з огляду на потреби світового ринку (тут виступають такі конкуренти України у виробництві пшениці як Австралія, Канада, Аргентина) вимагало в першу чергу інтенсифікації. Цей стан сільського господарства України був добре відомий керівникам тодішнього господарського життя УССР.

«Автори шляхів і типів розвитку народного господарства України» добре розуміють, що сільське господарство України є неоднорodne.

Напряму його розвитку по окремих районах залежить від ґрунтових, кліматичних і економічних умов цих округ, причому сільське господарство степу

має ясно виявлений зерновий характер, а лісостеп, особливо Правобережжя, виявляє тенденцію перетворитися на район інтенсивного господарства, де переважатимуть найближчим часом технічні промислові культури і продуктивне тваринництво... Основне питання для сільського господарства України – це питання про те, в якому напрямі: однобічного розвитку зернових культур, чи в напрямі інтенсифікації сільського господарства по лінії розвитку технічних культур та продуктивного тваринництва? Інтереси народного господарства України потребують такої спеціалізації сільського господарства, яка давала б усе більший зріст інтенсивних культур та поліпшення тваринництва, як ширшої бази: 1) для розвитку обробної сільськогосподарської промисловости України, що має значення для цілого Союзу (цукрова, спиртова, шкіряна); 2) для розвитку сільськогосподарського експорту далеко ціннішої за зерно продукції тваринництва (м'ясо, яйця, птиця, молочні продукти), при чому в цій галузі Україна, при своїй близькості до суходільного та морського кордону з Європою та Сходом може мати і, безумовно, матиме надзвичайно велике значення економічне й, нарешті, 3) для розвитку постачання продукції інтенсивних культур та тваринництва як українським промисловим центрам, так і таким же центрам РСФСР. По цих же лініях зростає заінтересованість самої України в інтенсифікації господарства, причому ця заінтересованість у великій мірі збільшується через внутрішній натиск аграрно-перенаселених районів, для яких господарська перспектива може полягати переважно в інтенсифікації їхнього сільського господарства.

Коли б ми поставили своїм завданням охарактеризувати виробничі завдання сільського господарства України, виходячи з погляду її дійсних народногосподарських інтересів як окремої держави та інтересів її хліборобських мас, то не знайшлося б інших головних точок, як ті, що тут зазначені...». (Проф. Мацієвич, «Суч[асні] проблем[и] економ[іки] України, т. II.»).

«Між тим для конкретного проведення на ближчі п'ять років (перша п'ятирічка – прим[ітка] ред[актора]) плянується щось зовсім інше, виходячи з того, що нові сільськогосподарські райони (Сибір, Казахстан) не можуть взяти на себе ці навантаження зернового порядку, що несе тепер Україна та, зважаючи на відсутність матеріальних ресурсів для розвитку інтенсивних галузей, що потребувало б вкладення нових великих капіталів по лінії обробної промисловости, на торговельне будівництво і т[ак]е п[одібне].

«Тому ухвалено було для переведення плян т[ак] зв[аний] мішаний, перехідного характеру, якого по суті ми інакше не можемо назвати як зерновим...» (Проф. Мацієвич, там же, підкр[еслення] наші).

Незважаючи на широке освідомлювання собі кругами економістів України її гострих природних потреб у галузі сільсько-господарства, її потреб у напрямі інтенсифікації, сталінськими всесоюзними органами накинено їй програму головно зернового чи радше пшенично-бурячаного виробництва.

Очевидно, при такому потрактуванні справи інтенсифікації сільського господарства України всесоюзними органами, вона (інтенсифікація) відсувається на дальший плян.

В 1930 р. стверджували большевицькі керівні органи поважне зменшення сільськогосподарських тварин в Україні.

«В Україні в 1930 р. стан рогатої худоби зменшився на 24,7%, корів – 18,5%, овець – 36,3%, свиней – 48,2%. Спеціально для України ці втрати тим вищі, що у попередніх роках кількість худоби теж наслідком неврожаю в 1928 р. не тільки не зросла, а зменшувалася, і то в дуже великій мірі: по степу корів зменшилося на 18%, по лісостепу на 7%. З наведених даних ясно, що при тому стані, в якому знаходиться тваринництво в Україні, повинна йти, радше, мова про засоби його рятування, як про плян інтенсифікації при його допомозі сільського господарства взагалі» (Мацієвич, там же, підкр[еслення] наші).

Поверхня посівної площі технічних рослин в Україні зросла лише незначно: в 3,5% щодо загально посівної площі в 1918 році – до 9,4% в 1938 р. Не менше зросла поверхня городів та садів в Україні, незважаючи на незвичайно сприятливі для того умови. Не зросла також обробна промисловість сільськогосподарських продуктів.

Наведені факти цілковито підтверджують нашу тезу про те, що сталінська кліка зовсім занедбала справу інтенсифікації сільського господарства України. А така інтенсифікація являється з точки зору народногосподарських інтересів України невідкладною справою. Україні припала зате «честь бути головною пшеничного житницею ССРСР», як про це підступно висловлювався всесоюзний комісар хліборобства Яковлев. На практиці це значило: витрачувати свій самостійний характер у галузі сільського господарства та ставати колоніальним придатком всесоюзної господарської системи.

В першій п'ятирічці пішли большевики на форсування індустріалізації ССРСР з деяким відставанням сільського господарства для України.

«...Такий шлях означає упосліднення її основної галузі народного господарства – господарства сільського на користь промислових районів Росії, бо відставання капіталізації сільського господарства означає збільшення вкладених капіталів до промисловості російської... Україна має чекати з інтенсифікацією сільського господарства, аж доки зернові Росії – Поволжя і Сибір, – не збільшать своєї продукції настільки, щоб задоволити потреби споживчих районів Союзу... За рахунок найістотніших інтересів українського народного господарства проводиться економічна політика однобічна, корисна лише для промислової частини Росії» (Гловінський, «Суч[асні] проблеми екон[оміки] України», т. I.).

Незважаючи на свою участь у загальносоюзному сільськогосподарському виробництві, сільське господарство України найслабше змеханізоване.

«В Зах[ідній] Сибірі питома вага механічних двигунів в енергоресурсах мтс в 1937 р. становила 63%, в УССРСР – 69,8%, Казахській ССРСР – 73,4%, на Уралі – 73,5%, на Північному Кавказі і Кримі – 77,8%, і в Середньому в Нижньому Поволжі – 83,2%, при середній по Союзі – 65,7% (Лаптев, там же).

З усіх зернових районів ССРСР Україна майже найслабше в галузі сільського господарства змеханізована».

* В тексті – проблематика.

Підсумуємо все сказане дотепер про колоніальний експлуатаційний характер сталінської політики в Україні в галузі сільського господарства:

1. Сталінська колгоспна система, яка являється засобом експлуатації селян у СРСР взагалі, стає особливим зняряддям експлуатаційної політики сталінської кліки в Україні тому, що:

а) в колгоспах знайшлося більше 80% українського народу;

б) ступінь експлуатації українського села, визначуваний, з одного боку – високою участю сільського господарства України в загальносоюзній сільськогосподарській продукції і, з другого боку – надзвичайно низьким життєвим рівнем українських колгоспників, – особливо великий;

в) намагання Сталіна піднести в Україні товарність сільськогосподарської продукції шляхом колгоспів, внаслідок малих можливостей головно поширити посівну площу було здійснено головно за рахунок грабежі зерна від селян;

2. Сталінська політика в галузі сільського господарства України являється типовою колоніальною політикою тому, що :

а) сільському господарству України накинено пшенично-бурячану виробничу програму, вигідну з точки зору загальносоюзних господарських інтересів, чи, точніше, господарських інтересів в метрополії і зовсім не вигідну з точки зору народногосподарських інтересів України;

б) цілковито занедбано справу інтенсифікації сільського господарства України, що являється одною з невідкладних потреб цього господарства;

в) на розбудову сільського господарства України призначувано найменше капіталів. Звідси його відставання в багатьох відношеннях.

IV. Колоніальна політика сталінської кліки в галузі промисловости України

1. Загальні зауваження

В господарському житті окремих держав, народів дуже важливу роллю відіграє сьогодні промисловість. Промисловість рішає про господарську, а в парі з тим – про політичну силу народів, про їх вагу в міжнародному господарському і політичному житті. Розвиток промисловости зв'язаний завжди із сильним внутрішнім розвитком народів. Ростуть, звичайно, фабрики, заводи, ростуть міста. Твориться велика і сильна верства висококваліфікованих робітників і технічної інтелігенції. Зростає виробничий досвід країни. Появляється велика кількість нових шкіл, наукових лабораторій, інститутів. На внутрішньому ринку появляються, звичайно, в більшій кількості товари широкого вжитку і спричинюють значне піднесення життєвого рівня населення. Одним словом, ріст промисловости викликає творення нових суспільних відносин, які, в порівнянні з їх дотеперішнім станом, являються більш прогресивними, викликає бурхливий розвиток матеріальної і духовної культури народу, поважно причинюється до піднесення загального добробуту населення.

Промисловість, в сучасному розумінні цього слова, розвивається відносно віднедавна. Її початковий розвиток тісно зв'язаний з винаходом парової машини в другій половині XVII сторіччя в Англії та з її приміненням у тогочасній англійській текстильній промисловості і транспорті. Місце ручного прядильного та ткацького станків займає незадовго прядильна та ткацька машини, прорущувані паром. Це була справжня революція тогочасних виробничих відносин. Цілий ряд пізніших винаходів у галузі металургії, електрики, хемії та їх широкі примінення у виробництві створили добу незвичайного розвитку промисловости, створили цілу революцію виробничих та суспільних відносин.

При пануючій сьогодні, одначе, імперіялістичній системі в світі промисловість даліше не відіграла такої почесної ролі, яка їй природно повинна належати. Пануюча сьогодні імперіялістична система, в основі якої лежить поневолення панівними імперіялістичними кліками других, слабших народів, загарбування чужих територій шляхом грубого насильства робить саме в промисловости і жорстокий, і тонкий водночас засіб експлуатації як власних народних мас, так і підкорених собі народів.

Сьогодні маємо два, або, враховуючи ще недавнє існування гітлерівської Німеччини, три типи імперіялістичних держав: капіталістичний, фашистівський та большевицький (СРСР). Всі вони різняться між собою своїми суспільно-економічними устроями; хто інший є носієм імперіялізму в капіталістичній, а хто інший в «соціалістичній» сталінського типу імперіях; але в своїй господарській, а особливо у промисловій політиці на загарбаних територіях, в своєму намаганні перетворити загарбані території в свої колонії, експлуатувати їх – всі імперіялізми цілковито тотожні. Всі вони змагають до того, щоб використати колонії, як сировинні бази або, в крайньому випадку, розбудувати там промисловість низькоякісну, однобоку. Вони також нерідко використовують таку мізерну розбудову промисловости на те, щоб наслати на загарбану територію підкуплених собою робітників, службовців, техніків, інженерів, вчених, щоб сколонізувати підбиті собою терени.

Саме такі прийоми, стосовані імперіялістичними кліками на загарбаних ними територіях, дуже добре відомі сталінським імперіялістам. Вони самі правильно розкривають всю протинародність імперіялістичної системи капіталістичного світу, всю підпорядкованість господарського життя імперіялістичних держав інтересам правлячих імперіялістичних клік. Діють тут, одначе, згідно української народної приказки: «Бачать чуже під лісом, а свого не помічають під носом». Розкриваючи правильно імперіялістичну суть господарської політики відомих імперіялістичних держав капіталістичного світу, вони водночас підступно намагаються представити свою політику в такому відношенні, як відповідаючу інтересам усіх народів СРСР, як «ліквідацію економічної відсталости колоніальних країн б[увшої] царської Росії», на приналежність окремих союзних республік до СРСР вказують як на єдиний шлях до «нового» економічного розвитку – тих республік.

Ми наведемо характеристику господарської колоніальної політики імперіялістичних народів взагалі, що їх дали сталінські автори шкільних підручників –

Вітвер⁴⁹ і Баранський, та характеристику цієї політики у випадку найбільш типової імперіялістичної колоніальної держави – Бритійської імперії⁵⁰ зокрема. З критеріями імперіялізму, встановленими сталінськими авторами на прикладі капіталістичних держав, ми спробуємо підійти до економічної політики в галузі промисловости, що її проводять большевики на територіях союзних республік, точніше – на територіях УССР. Це нам дозволить на основі критеріїв, встановлених большевиками у випадку імперіялістичних держав капіталістичного світу, показати, наскільки економічна політика сталінської кліки щодо УССР покривається з політикою названих держав, тобто – наскільки вона є такою ж колоніальною, імперіялістичною політикою, а сталінський СССР – імперією нового типу.

Зазначаємо при тому, що поняття імперіялізму ми не зв'язуємо, як це роблять большевики, виключно з монополістичним капіталом. Під імперіялізмом ми розуміємо політику збройного завоювання чужонаціональних територій, політику господарського підпорядкування цих територій імперіяльним центрам, гноблення і експлуатації слабих народів панівними кліками сильних народів, незалежно від того, з якої суспільної класи ця панівна кліка рекрутується, отже незалежно від того, якою суспільною класою ця політика завоювання, гноблення і експлуатації слабих народів панівними кліками сильніших народів проводиться; з імперіялізмом ми зустрічаємося і при рабовласницькому ладі, і при феодальному. Капіталістична політика здійснюється торговельним, промисловим, а не лише фінансовим капіталом. Політика гноблення і експлуатації слабих народів здійснюється сьогодні клікою большевицьких вельмож. І тому також треба говорити про большевицький імперіялізм. На цій також основі ми можемо порівняти большевицький і британський імперіялізми.

«Однією з вирішальних ознак, за якою можна судити про рівень розвитку окремих країн, є ступінь розвитку в них індустрії засобів виробництва, особливо металургії і машинобудування. Без машинобудування не можуть розвиватися ні сама промисловість, ні транспорт, ні велике сільське господарство (підкр[еслення] автора). Машинобудування відіграє вирішальну роль в озброєннях...

Цікаво зіставити основні ресурси для розвитку індустрії засобів виробництва та їх використання в країнах імперіялістичних – з одного боку, і в країнах колоніальних, напівколоніальних і залежних – з другого:

Показники (1936 р.)	6 імперіялістичних держав	Колон[ії], напівколон[ії] і залежні країни
Запаси кам[іняного] вуг[ілля] у млрд. т.	4,300	2,600
Видобут[ок] – « – – « –	1,074	94
Запаси залізної руди (в млрд. т. чистого заліз[а])	11	13,9
Видобуток зал[ізної] руди у млн. т.	103	14
Прод[укція] сталі в млн. тонн	92	2,9

Наведені факти дають яскраву картину: шість імперіялістичних держав володіють трохи менше, ніж половиною відомих запасів залізної руди в усьому капіталістичному світі, але дають 90% виробництва сталі тоді, як колоніальні, напівколоніальні і залежні країни, що мають половину залізрудних засобів дають менше 3% світового виробництва сталі (підкр[еслення] наші)

Ще більше сконцентровані в небагатьох високорозвинених країнах машинобудування: три країни – США, Німеччина і Англія – мають 65% світового виробництва машин (без СРСР), а вся імперіялістична «шістка» (США, Англія, Франція, Німеччина, Італія, Японія – прим[ітка] ред[актора]) – 90%. В колоніальних і напівколоніальних машинобудування майже немає (останні підкр[еслення] наші).

Промислова відсталість колоніальних і напівколоніальних країн, яка часто суперечить наявності багатих ресурсів для індустріального розвитку, пояснюється, насамперед, пануванням імперіялістів у їх господарстві. Імперіялісти вивозять звідти сировину для своєї промисловости, збувають там її за дуже вигідні ціни свої товари, але вони зовсім не зацікавлені в тому, щоб підвладні їм країни створювали власну важку індустрію і тим самим приходили на шлях самостійного розвитку, навпаки, під тиском імперіялізму господарський розвиток відсталих країн гальмується і набирає одностороннього характеру – він спрямовується на розроблення і вивіз окремих видів сировини, потрібних імперіялістам» (Вітвер, «Екон[омічна] географ[ія] зах[ідних] країн»).

До тільки що наведених висновків, характеризуючих імперіялістичну систему капіталістичного світу, зроблених сталінським економістом, нам уже нічого не треба добавляти. Вони правильні.

Пригляньмося з черги як виглядає, згідно тверджень самих большевиків, побудова господарства в найбільш типовій імперіялістичній колоніальній державі капіталістичного світу – Британській імперії.

«Характерна риса англійської (Англія в точному розумінні слова, – це назва середньої і північної частини острова Великобританії – основна частина всієї держави – прим[ітка] наша) промисловости – це її ухил у бік виробництва високоякісних дорогих виробів. При нестачі власної сировинної бази, при достатку кваліфікованої робочої сили, при високих витратах виробництва виробляти напівфабрикати або дешеві масові фабрикати стає не вигідним. Англійська промисловість зберігає значні переваги у виробництві якісних сталей, цінного заводського і транспортного устаткування, машин, добротних тканин і пряжі. Напівфабрикати і менш цінні вироби Англія у великій кількості довозить (наприклад, вивозячи величезну кількість текстильних виробів, Англія довозить значну кількість дешевих тканин).

Основні галузі англійської промисловости – це її старі галузі: текстильне виробництво, машинобудування, суднобудування... економічної галузі англійського машинобудування – виробництво текстильних, суднових і друкарських машин, паровозобудування, вагонобудування.

У сприятливішому стані, порівнюючи до старих експортних галузей, перебивають галузі, що виникли пізніше: електротехніка, хемічна промисловість,

---

виробництво штучного шовку, автомобільна і авіаційна промисловість» (Вітвер, там же). Що продукується в районі Лондону, який: «...Очолує організацію поневолення і експлуатацію колоніальних народів» (Вітвер).

«Південно-Східна Англія – історичне ядро Великобританії. Промисловість Південно-східної Англії до війни була обмежена обслуговуванням морського і залізнич[н]ого транспорту та чисельного населення самого Лондону (харчо-смакова, взуттєва, швейна промисловість). У післявоєнний час індустріальне значення Лондонського району зросло. В районі Лондону виникли великі автомобільні, електротехнічні, хемічні заводи, фабрики штучного шовку (Вітвер).

Що продукується в другому промисловому осередку Англії, її північній і західній частині?

«І Бірмінген, і Шеффілд – найстаринніші центри англійської металюргії і обробки металю. Кожний став центром цілого району різноманітної металю-промисловости. Особливо різноманітна промисловість Бірмінгена та його району. Тут можна зустріти всі процеси виробництва: від витоплювання чавуну і сталі – до виготовлення найтонших виробів У величезній кількості тут виробляється рушницї, револьвери, різноманітні машини, вагони, автомобілі, велосипеди, електротехнічні апарати, наукові прилади, вироби з бронзи і різний дрібний залізний товар: замки, ножі, цвяхи, шпильки, рибальські гачки, пера. Після війни в Бірмінгені виросла авіаційна промисловість.

Шеффілд – місто сталі. Він спеціалізувався на виробництві якісної сталі і сталюх виробів: важкого озброєння, бліндажів, коліс залізничних, осей, ткацьких машин і т[ак] д[алі]. Шеффілд і Бірмінген – головні центри виробництва озброєння в Англії. Манчестер – головний осередок текстильного району, розташований в центрі Ланкомірського промислового району. Навколо нього – ціле сузір'я промислових міст, кожне спеціалізувалося на певних сортах пряжі і тканин. Багато підприємств занято підсобними виробництвами: остаточною обробкою і фарбуванням тканин, виробленням фарб і т[ак] д[алі]. Заводи текстильного машинобудування не тільки обслуговують англійську промисловість, а надсилають велику кількість машин за кордон» (Вітвер).

Як же в той час виглядає промисловість Індії, колонії Британської імперії, «найбільшої колоніальної країни світу?» (Вітвер).

«Індія – стрижень найбільшої колоніальної країни світу. Експлуатація Індії й залишається однією з головних підвалин британського імперіялізму. Розвиток Індії обмежений вужчими рямками. Він допускався лише тільки, оскільки це потрібне було британському капіталу. Залізницї будувалися для викачування з Індії дешевої сировини і для воєнного панування над країною. Англійські банки займають командне становище у промисловості Індії. З галузей промисловости розвинені переважно текстильна, гірничодобувна промисловість: машинобудування дуже мало...».

«Індія має значні етнографічні ресурси. В різних місцях Деманського плоскогір'я є поклади кам'яного вугілля. В Бірмі і в інших місцях – родовища нафти. Рудні родовища є в двох районах: на Демані (залізо, марганець, золото) і в Бірмі (свинець, срібло, олово, мідь). Запаси чистого заліза, що є

в руді, визначають на 2 млрд. тонн (п'яте місце в світі). Отже, в Індії є сполучення вугілля, заліза і марганцю – вигідні умови для розвитку металургії. Текстильна промисловість – бавовняна і джутова – займають перше місце в індійській фабричній промисловості (занято близько 900 тисяч робітників, майже половина всіх фабричних робітників Індії). Це зумовлено наявністю великої кількості текстильних культур – бавовняка і джуту. (Збір бавовняка вносить 9-10 м[i]л[ьйо]н[ів] ц[е]нт[нерів] на рік, це становить 16-18% світового збору (прим[ітка] ред[актора])). Бавовняні тканини виробляють переважно грубих сортів. Потреба Індії в тканинах не задовольняється власним виробництвом, значна кількість довозиться (з Англії та Японії) – і це діється тоді, як більше половини збору бавовняка в Індії вивозиться – прим[ітка] ред[актора])).

У гірничій промисловості на першому місці – видобуток вугілля (22 млн. тонн на рік у середньому). Добувається також: нафта, залізна і марганцева руда, золото, олово, сіль. Витоп чавуну в 1938 р. – 1,6 млн. тонн. Металообробна промисловість – мало розвинена. Щодо постачання машин і електротехнічних виробів Індія майже цілком залежить від довозу» (Вітвер, там же).

Для характеристики господарських відносин між Великобританією з Індією наведемо ще дані про продукцію чавуну та сталі в одній і другій країні в 1938 р. (за Вітвером).

	чавун	сталь
Великобританія (в млн. тонн)	6.9	10.5
Бритійська Індія – « –	1.6	1.0

Продукція сталі у Великобританії є більша від продукції там чавуну. Продукція сталі в Індії – нижча від продукції чавуну. Тому, що продукція сталі, в порівнянні з продукцією чавуну, являється більш якісною продукцією, Великобританія, як метрополія, зберігає за собою перевагу в продукції сталі, а усліджує в ній Індію, свою колонію. Для колоній метрополія призначає лише низькоякісні галузі виробництва.

Тут треба також зазначити, що в своїй колонії, Індії, «англійці є хазяями – чиновниками, військовими, підприємцями» (Вітвер), отже, колонізують Індію, забезпечуючи за собою командні, найкраще платні становища.

Згадаємо ще раз характеристичні ознаки імперіялістичних систем, встановлених большевиками для капіталістичного світу:

1. Незважаючи часто на наявність великих сировинних ресурсів, господарства колоніяльних і напівколоніяльних країн відстали. Це «пояснюється, насамперед, імперіялістичною системою господарства».

2. Імперіялісти використовують свої колонії, в першу чергу як сировинні бази. Вивозять за дешеvu ціну з колоній сировину, а теж – напівфабрикати, переробляють їх у заводах метрополії і завозять назад у колонії готові вироби по високій, звичайно, ціні (експорт з Англії бавовняних товарів до Індії, яка вивозить сиру бавовну).

3. Імперіялістичні кліки допускають у крайньому випадку розбудову в колоніях низькоякісної промисловости (вища продукція чавуну, як сталі в Індії, цілковитий брак там машинобудування).

4. В метрополіях згруповують імперіялісти, звичайно, високоякісну будівельну промисловість (згрупування машинобудівельної та високоякісної текстильної промисловости в Англії, вища продукція там сталі як чавуну).

5. Загарбані території імперіялісти колонізують своїми урядниками, військовими, інженерами, які стають на цих територіях головною опорою імперіялізму.

2. Колоніальні відносини у промисловості в європейській частині ССРСР

З черги, згідно наміченого нами плану, зупинимося над розміщенням промисловости в ССРСР з господарською характеристикою окремих районів, даною самими сталінськими авторами.

ССРСР розрізняється в основному на такі головні промислові райони:

1. Південь (УССР, Крим і Ростовська область РСФСР);

2. Центральний район, званий також Нечорноземним центром, згуртований довкруги Москви;

3. Ленінградський район, згуртований в основному в самому Ленінграді і найближчій околиці;

4. Урало-кузнецкий комбінат в Західному Сибірі.

Всі три останні промислові райони містяться на території РСФСР.

На основі яких сировинних ресурсів утворився кожний з тих промислових районів?

Промисловий район, званий, згідно як сучасної сталінської, так і старої царської, імперіялістичних термінологій, Півднем, фактично, український промисловий район (він міститься майже цілковито на українській етнографічній території), спирається на кам'яне вугілля Донбасу, залізну руду Кривого Рогу та Керчі, марганець Нікополя та електроенергію Дніпрогесу.

Яка особливість самих сировинних ресурсів, їх розміщення в українському промисловому районі?

Відкладаємо голос згадуваному вже Баранському, авторові сталінського підручника «Економічна географія ССРСР». Він говорить:

«Україна являється одною з найбільш обдарованих природою частин ССРСР.

Головне, чим виділяється Україна в порівнянні з іншими частинами ССРСР, – це сполучення на її території у відносно невеликих віддаленнях (Кривий Ріг від Донбасу – 450 км) від себе криворізького заліза і донецького коксуючого вугілля. Другого такого району, де б знайдено так близько від себе такі великі запаси високосортних заліза і вугілля, як на Україні ми (ССРСР – прим[ітка] ред[актора]) не маємо.

В доповненні до вугілля і заліза тут є і все інше, необхідне для чорної металургії, а іменно: марганець – в Нікополі, вапняки і інше – в Донбасі.

Близькість Донбасу, забезпечуюча дешевість топлива підіймають вартість і всіх інших корисних копалин України: солі – біля Артемівська, ртуті – с. Микитівки (єдине розроблюване родовище в ССРСР), кольорових металів і др.

З багатими запасами корисних копалин щасливо зв'язані і великі сільсько-господарські можливості України. В границі України входить основний масив чорноземів ССРСР, причому українська частина чорноземного поясу знаходиться в найбільш вигідних кліматичних умовах.

Внаслідок особливої географічної будови родовища корисних копалин у Донбасі не зв'язані, як то звичайно буває, з корисним рельєфом, який не дозволяє розвинути сільське господарство. Тут можливе таке положення, коли під землею на глибині кількадесять, а то й кількасот метрів добувається вугілля, а на поверхні ореться поле під засів пшениці.

До багатства природних ресурсів треба додати ще й вигідність географічного положення, яке для господарського освоєння цих багатств має рішуче значення. Особливо треба відмітити близькість Донбасу до моря».

Запаси кам'яного вугілля в Донбасі оцінюються на 72 млрд. тонн (Кубійович⁵¹). В порівнянні до запасів Кузбасу – 450 млрд. тонн – вони відносно великі. Коли ж брати до уваги участь Донбасу і Кузбасу в кам'яновугільній видобувній промисловості ССРСР, то продукція Донбасу становить 3/5 цілого видобутку ССРСР, отже далеко перевищує Кузбас.

«Криворізьке родовище залізної руди розташоване над притокою Дніпра р. Інгулець, в 450 км від Донбасу. Запасів – 1 млрд. тонн руди з високопроцентним змістом заліза. По кількості добуваної руди криворізьке родовище займає перше місце в Союзі, воно дає більше руди, як всі інші, взяті разом» (Баранський, підкреслення наше).

Про Центральний промисловий район, званий також Нечорноземним центром, який охоплює Московську, Івановську, Ярославську, Горьковську, Рязанську і Шумську області, говорить цей же Баранський:

«Мінеральне топливо – лише буре вугілля. Залізні руди розкидані в багатьох місцях по лінії Калуга – Муром, не дивлячись на величину загальної маси запасів, особливого інтересу для металургії не мають тому, що виступають в одному місці в малих кількостях і процентовий зміст заліза в руді низький. Ні коксуючого кам'яного вугілля, як у Донбасі, ні нафти, як у Баку, ні сильних водопадів, як у горах Кавказу чи на порогах Дніпра, ні сильних родовищ залізної руди, як у Кривому Розі, чи Керчі, чи на Уралі – тут, у Нечорноземнім центрі, немає».

Так само мається справа із сировинними ресурсами і Ленінградського промислового району:

«Більш вартісними видами топлива, як нафта і кам'яне вугілля, область не ропоряджає. З мінеральної сировини виступають болотнисті залізні руди, боконти – сировина для алюмінію.

В загальному, природними багатствами область не відзначається, це не

Донбас і не Урал. Притому чисельні з природних ресурсів потребують для свого використання модерної техніки, як, напр[иклад], біле вугілля, боксити, і тому вони скорше не мали жолного господарського значення (Баранський, підкр[еслення] наші).

Пригляньмося далі, як такий стан сировинних ресурсів, як це ми тільки бачили, вплинула на розвиток промисловости названих регіонів, на їх характер. Україна продукує, якщо йдеться про її участь у загальносоюзній продукції, ...три п'ятих чавуну і вугілля, одну другу соли, і коло одної п'ятої машин і механічних виробів (Баранський).

З цієї загальної характеристики промисловости України на підставі її участі в загальносоюзній продукції виходить уже ясно, що Україна постачає в першу чергу промислову сировину, вугілля і чавун – перший продукт витопленої залізної руди. Натомість такі важливі галузі промисловости, як машинобудівництво, хемічна промисловість, незважаючи на незвичайно вигідні для їх розвитку умови в кожному відношенні, розвинені далеко слабше.

Характеризуючи машинобудівельну промисловість України, цей же Баранський говорить:

«Для України, яка в протилежність від Москви і Ленінграду має свою власну металургію, але слабше забезпечена висококваліфікованою робочою силою (!), підбирались, головно, менше складні, а більше металомісткі галузі машинобудування (!): крім того, підбирались ті види машинобудування, які в першу чергу потрібні самій Україні. З тих галузей, які вже були до того часу в Україні, підібране сільськогосподарське і транспортне машинобудування, з галузей нових – виробництво устаткування для гірничодобувної промисловости, для металургійних заводів, для електрофікації, для хемічних заводів» (підкреслення наші).

В результаті такого «відбирання» в галузі машинобудування Україна продукує:

- а) сільськогосподарські машини (особливо трактори – Харків, комбайни, машини для збору буряків);
- б) паровози (Харків, Ворошиловград), вагони (Миколаїв, Дніпропетровськ), судна морські (Миколаїв) і річні (Київ);
- в) устаткування для копалень і металургійних заводів (головно Новокраматорський завод у Донбасі, врубові машини – Горлівський завод);
- г) турбіни і електромотори (Харків) та хемічну апаратуру (в Києві – головно для цукрових заводів);
- д) основні технічні продукти (сірчану, азотну, соляну кислоти, соди і т[ак] д[алі]).

Що ж у той час продукується в двох інших промислових районах європейської частини ССРСР, які не мають майже жодних сировинних ресурсів, в Центральному і Ленінградському?

Про Московську область Баранський говорить:

«Московська область – столична, водночас найбільш промислова в ССРСР. Із усієї промислової продукції на долю Московської області припадає коло одної

п'ятої годі, як за територією вона становить менше, як 1/400 цілого ССРСР. Вся територія області порізана залізними дорогами, засіяна фабриками, заводами, торфорозрібками, кар'єрами.

До революції область за характером своєї промисловости була однобічною, текстильною, тепер на перший плян виступає машинобудування. На Московську область припадає тепер майже одна четверта всього радянського машинобудування. Машинобудування цієї області переважно точно, не металомістке, а працемістке, вимагаюче «металю за копійку, а праці за рубель». Чавун у Московській області не продукується – на її території немає доменних печей, металь вона привозить з других районів, головним чином з України і Уралу. Частина того металю і великі кількості лому, відпадків машинобудівельних заводів дістаються на заводи нашої металургії, які дають високоякісну сталь для машин. Більша частина машинобудівельних заводів розташована в самій Москві, як зовні міститься сільськогосподарське і транспортне машинобудування.

Головне місце в текстильній промисловості займає продукція бавовняних тканин. В Москві і околиці розташовані також вовняні, шовкові, швейні і трикотаажні фабрики.

Велике значення мають також хемічні заводи і підприємства харчової промисловости.

Колосальний ріст промисловости спричинює також відповідне запотребування на електроенергію. Енергія для міст, фабрик, заводів дістається на кількох великих районних електростанціях. Електростанції, розташовані в самій Москві, працюють на донеському вугіллі і нафті в Баку («Економічна географія ССРСР», підкр[еслення] наші).

Не без інтересу для нас є господарські зв'язки Московської області, правильно висвітлені цим же Баранським: «Зовнішні зв'язки Московської області виключно широкі і охоплюють всю територію ССРСР. З Москви на всі сторони йдуть машини, станки (верстати – прим[ітка] ред[актора]), автомобілі, апарати, точні прибори, ткани, книги, газети, парфюмерія, папіроси і т[ак] д[алі]. Москва ж дістає із усіх сторін сировину, топливо, харч[о]продукти: хліб, м'ясо і цукор з України..., метал з Уралу і України, вугілля з Донбасу, нафту з Кавказу, бавовну з Середньої Азії. Машинами Московської області устатковуються заводи других районів ССРСР, тим районам дає Москва і кадри молодих спеціалістів, що їх випускають її чисельні учбові заведення».

«Івановська область належить до старих промислових областей. На долю промисловости припадає більше $\frac{3}{4}$ валової продукції, в містах живе більше, як 40% усього населення.

Вона виділяється в Союзі, як «грандіозний текстильний комбінат». Для потреб текстильних фабрик працює тут багато других промислових підприємств: хемічні заводи, які дають кислоти і краски для тканин; машинобудівельні заводи, які випускають текстильні машини і частини до них; крохмальні заводи, що дають крохмаль для вибілювання тканин» (там же).

«Крім текстильної промисловости тут розвинена також скляна промисловість

та кольорова металюргія (завод у Кольчугіні). Цей завод продукує майже 50% кольорових металів ССРСР. За останні роки тут розвинулася також важка індустрія (заводи текстильних машин), завод торфмашин, а ближче до Москви – точне машинобудівництво), завод мірильних приборів у Володимирі, радіоапарати в Александрові, освітлювальні апаратури в Киржечі (та хемічна продукція).

В Ярославській області продукується:

- а) текстильні вироби (Ярослав, Кострома – головно льняні фабрики),
- б) судна,
- в) автомобілі.

З автомобільним заводом у Ярославі зв'язаний гумово-азбестовий комбінат (шини і різні деталі для автомобілів) та ляково-красковий завод. Тут працює також завод синтетичного каучуку. Друге місто області – Рибінськ має також сильну машинобудівельну промисловість.

В Горьковській області 2/3 валової продукції припадає на промислову машинобудівельну продукцію і лише 1/3 – на сільськогосподарську. Тут сильно розвинуте також машинобудівництво, особливо транспортне, продукція паровозів, вагонів, платформ, трамвайових вагонів, пароходів для Волги, автомобілів (автомобільний завод один з найбільших в Європі – 400 тисяч машин на рік), продукція інструменту для тракторів і автомобілів, виробництво верстатів (станки фризерні, токарські). Металюргія працює на привізній сировині – криворізькій руді і ломі» (Баранський).

Як ці металюргійні заводи, так і... металюргійні цехи на заводах Горького, заняті головно виготовленням якісної сталі для найважливіших частей машин. Більшу частину металю дїстають машинобудівельні заводи Горького з Уралу і України» (Баранський, підкр[еслення] наші).

Сильно розвинута тут також хемічна промисловість – Чорноріченський хемічний комбінат у Дзержинську.

Сильно розвинута металообробку та хемічну промисловість має Тульська область (якісні збройні заводи, Сталіногорський хем[ічний] комбінат, продукція синтетичного каучуку в Єфремові).

Переїдїм з черги до Ленінградського промислового району. Про цей район говорить Баранський:

«За ступнем індустріалізації Ленінградська область стоїть рядом з Московською. У першу п'ятирічку промисловість Ленінградської області росла скорше не лише її сільського господарства, вже скорше промисловости цілого ССРСР.

Це з'ясовують цією виключно роллю, яку повинен був відіграти Ленінград у будівництві першої п'ятирічки як центр нашого (советського – прим[ітка] ред[актора]) машинобудування. Він так само, як Москва, – найважніший центр промислового і особливо важливого машинобудування та електротехніки з найкращим устаткуванням та найбільш кваліфікованими кадрами робітників та технічного персоналу.

Тут продукуються: трактори (завод «Красний путиловец»), турбіни (завод імені Сталіна), текстильні машини, тютюнові, машини до писання, рахування,

поліграфічні, траулери (механізовані рибацькі судна), мотоцикли, фото-, теле- і радіоапарати... інші центри машинобудівництва дістають значну частину свого устаткування з Ленінграда.

Дуже велике значення має Ленінградська область також у промисловості... З інших галузей промисловости більше значення в Ленінграді має ще текстильна (суконна, бавовняна, а особливо трикотажна) промисловість.

Ленінградська промисловість потребує колосальних кількостей енергії. В дореволюційний час це запотребування на енергію покривалося закордонним кам'яним вугіллям. Тепер закордонне вугілля заступає донецьке, яке в топливному білянсі Ленінградської обл[асті] має більше, як половину, а разом з нафтою в Баку – більше 2/3. Перевіз донецького вугілля та нафти з Баку на такі величезні віддалення загрожує транспорт і підвищує собівартість продукції (Баранський, там же, підкреслення наші).

З переведеного нами зіставлення як сировинних ресурсів, так і промислової продукції промислових районів європейських частин ССРСР (Урало-кузнецького комбінату не розглядаємо тому, що такий розгляд не змінить зовсім наших основних висновків щодо загального характеру побудови промисловости ССРСР), видно виразно, що:

1. Незважаючи на наявність великих сировинних ресурсів, незвичайно вигідно в кожному відношенні розміщених і дозволяючи на повний розвиток різномірної промисловости, Україна має лише розвинену гірничодобувну та металургійну промисловість, тобто – як ідеться про цю останню, таку, яка згідно окреслення того ж самого Баранського, являється лише «першим переходом набудови над добувною промисловістю». Найважливіша галузь сучасної промисловости, машинобудівництво, згідно твердження Вітвера, [...] * сьогодні про «господарську самостійність України», розвинено дуже слабо. Воно заступлене лише продукцією необхідних для України сільськогосподарських та транспортних машин. В Україні зовсім немає високоякісної машинобудівельної, хемічної та текстильної промисловости (фабрик мішків, канатів та шпагату, бо такі є в Україні, ми не підтягаємо, як це роблять большевицькі імперіялісти, під поняттям текстильної промисловости). В Україні немає авіаційної, автомобільної, електротехнічної, поліграфічної промисловости, не продукується високоякісних сталей, необхідних для будови машин, точного приладдя, текстильних машин, фото-, радіо-, телефоноапаратури, мотоциклів, немає верстатобудівельних, лякокраскових, заводів синтетичного каучуку. Якщо навіть деякі галузі й заступлені якимось одним заводом чи фабрикою, то їх значення для потреб України – мінімальне.

2. Зате в Центральному (Нечорноземному) та Ленінградському промислових районах, центрах, як б[увшої] царської, так і сьогоднішньої сталінської імперії, при цілковитій відсутності необхідних сировинних ресурсів розвивалися саме найбільше складні галузі високоякісної промисловости: машино- і

* Слово відчитати не вдалося.

верстатобудівельної, текстильної і т[ак] д[алі] для потреб цілого ССРСР, а не лише для потреб РСФСР.

Пригадаймо в тому місці характер англійської промисловости, Лондонського та Північно-східного району і характер промисловости Індії, колонії Бритійської імперії, та їх відношення між собою порівняно із станом промисловости РСФСР, точніше, Московського і Ленінградського районів та промисловости УССР. Чи є якась, найменша хоча б, суттєва різниця між характером та відношенням окремих, названих нами, промислових районів Бритійської імперії і промислових районів ССРСР, з одного боку, до промисловости України та Індії, з другого боку? Ні, немає.

Як у районі Лондону, Бірмінгена і Шеффільда, так і в районі Москви і Ленінграду, з одного боку, продукується складні верстати, автомобілі, літаки, точне приладдя складне фабричне і заводське устаткування, озброєння, друкарські і текстильні машини. Як довкруги Манчестера згрупувалося ціле «сузір'я промислових міст», з яких кожне «спеціалізувалося на певних сортах пряжі і тканини» (Вітвер), так довкруги Іваново виросло «велике текстильне оточення Тейково, Шуя, Кохма, Родники, Вичуга, Серєда». (Баранський). Навіть називають Іваново «советським Манчестером». З другого боку, як в Індії, так і в Україні, продукція чавуну далеко вища від продукції сталі, в протилежність до того, як є в Англії чи Центральному районі, де продукція стала вища від продукції чавуну. (Пригадаймо дані для Англії і Індії: продукція чавуну в Англії – 6,9 млн. тонн, в Індії, натомість, лише 1,6 млн. тонн. Аналогічне в Центральному районі продукувалося в 1934 р. 0,5 млн. тонн чавуну й 5,4 млн. тонн сталі (дані для ССРСР за Кубійовичом). Як Індія, так і Україна, змушені, незважаючи на своє вугілля і залізо, ввозити для своїх потреб машини в тому часі, коли сами вивозять залізну руду і чавун. Як Індія, так і Україна, змушені ввозити кращі сорти, як у випадку Індії, або взагалі тканини, як у випадку України, а вивозити бавовну (Індія), льняне і конопляне волокно, бавовну (Україна).

І якщо, згідно критеріїв, встановлених большевицькою наукою на основі аналізу господарських відносин між Англією та Індією, – Індія по відношенні до Великобританії являється її колонією, «найбільшою колоніальною країною світу» (Вітвер), то при тотожних господарських взаємовідносинах між Україною і європейською частиною РСФСР, згідно тих же самих критеріїв – Україна являється такою самою колонією РСФСР, як Індія колонією Великобританії.

І не лише такою самою колонією. Характер промисловости УССР у порівнянні до характеру промисловости РСФСР, беручи до уваги природні для того можливості кожної з республік, у далеко більшій мірі є для першої результатом господарського гноблення і експлуатації, а для другої результатом упривілейованого становища, як це має місце навіть між Індією і Великобританією. Бо чей же англійська машинобудівельна промисловість розвинулася на базі англійського заліза і вугілля. А на якій справжній базі розвинулася машинобудівельна промисловість Центрального і Ленінградського промисловости районів? Вона розвинулася головню на базі привізної сировини: українського вугілля і заліза, нафти з Баку. На якій далі сировинній базі спирається текстильна промисловість

тих районів? На бавовні Туркестану, на білоруському й українському льняному і конопляному волокні. І чи саме така система в побудові промисловости СССР у справі здійснення «пляну, поставленого ще Леніном про національне розміщення промисловости з точки зору близькості сировини і найменшої витрати праці при переході від видобутку сировини до всіх послідовних стадій обробки напівфабрикатів аж до одержання готового продукту», як про це брехливо стараються переконувати громадян СССР автор короткого курсу «Історії України» (вид[ання] УАН УССР 1940 р.)⁵²? Ні, сьогоднішня побудова промисловости СССР є саме найвиразнішим перекресленням такого пляну. Но, як ми вже в іншому місці цитували, Баранський, характеризуючи промисловість Ленінграда, сам виразно говорить, що «перевіз донецького вугілля та нафти з Баку на такі величезні віддалення загрузує транспорт і підвищує собівартість продукції. З приводу такої політики всесоюзного імперіяльного центру в галузі промисловости України при обговоренні п'ятилітнього господарського пляну на XVI-й загальносоюзній партійній конференції в квітні 1929 р. говорив старий український комуніст Петровський⁵³:

«Подивіться, що в пляні призначено на тракторобудування на Уралі та причіпне устаткування на Україні? Чи доцільно поєднано тут розвиток однакової промисловости в двох місцях, розташованих на 3 з чимось тисячі верств одна від одної? А питання паровозобудівництва? Харківський паровозобудівельний завод, один з кращих у Союзі заводів, що мав значення для експорту паровозів до Румунії, Італії та інших країн, – його гадають перевести на тракторобудування та на інше невідоме машинобудування. Яка ж тут доцільність, коли в кінці п'ятирічки на цьому ж самому заводі має бути збудовано тільки 5,000 тракторів, а на Путилівським – 15,000? Не маю нічого проти того, щоби на Путилівським заводі будували 20,000 тракторів, але, товариші, я все ж хочу звернути увагу на те, чи пристосовано тут розвиток промисловости до потреб району. Виготовити тільки 5,000 тракторів на Україні, а Україні їх треба десятки і сотки тисяч, а більшу частину виготовляти в Ленінграді та на Уралі і по інших місцевостях, і довозити їх на місце споживання за 3-4 тисячі верств, чи правильно це? Це така кабала, яка в розвитку промисловости виходить через те, що ми змушені з Донбасу вивозити для великого машинобудівництва величезні залізні відлами, щоб по інших районах ці залізні відлами перетворити на залізні листи або на інші прокати. Товариші, ви самі розумієте, що ефективність від цієї промисловости буде дуже квола. Прошу тих товаришів, які їздили до Америки і Німеччини й до інших країн, приєднатися до обговорення цієї думки. Нехай ті, що їздили, виступлять тут і скажуть, як там побудована промисловість. Американці, німці і французи розвивають промисловість у тому районі, де зосереджена головна сировина. Коли вугілля є недалеко від руди, стараються там розвивати своє залізновиробництво і навіть машинобудівельну промисловість. Товариш Добов, що недавно повернувся з Америки, про це говорив, так і повинно бути. І в цьому є найкраща ефективність виробництва. Коли ви, товариші, обминете ці питання, то в вас ще довго буде такий стан, коли всі будівельні матеріали коштуватимуть в 3, 4, 5 разів дорожче»

(Садовський, «Суч[асні] пробл[єми] екон[оміки] України», т. I.). (Підкреслення наші).

За відвагу відстоювати господарську незалежність України прийшлося Петровському, як і іншим українським комуністам (Волобуєв⁵⁴), заплатити головою.

Колоніальний режим, утворений сьогодні правлячою клікою ССРСР, в більшій мірі, отже, експлуататорський, в більшій мірі нехтуючий природні умови – отже побудований в першу чергу під кутом політичних імперіялістичних інтересів – як такий же режим у Бритійській імперії, побудований англійським центром.

І якщо, далі, відстане одноклоке господарство колонії «насамперед результатом панування там імперіялістів» (Вітвер), то так само у випадку ССРСР висвітлений нами колоніальний стан господарства УССР (а також усіх т[ак] зв[аних] союзних республік) є також результатом лише панування імперіялістів у ССРСР, точніше, результатом панування сучасної імперіялістичної сталінської кліки. Це значить вкінці, що як Бритійська імперія, так і сталінський ССРСР – імперіялістичні держави, різні в певних випадках формою і завжди утотоженні своїм змістом, завжди однаково ворожі справжнім інтересам народних мас.

Характеризуючи Великобританію, як метрополію імперії, Вітвер говорить:

«Великобританія займає у Бритійській імперії лише 1/140 частину щодо площі і 1/14 щодо населення».

«Як індустріальна країна з недостатньою сировиною і харчовою базою, Англія довозить величезну кількість сировини і харчових продуктів (бавовна, вовна, каучук, нафта, різні руди, лісоматеріали, хліб, масло, м'ясо, чай, цукор, фрукти і т[ак] п[одібне]). З другого боку, основні галузі англійської промисловості вивозять дуже значну частину своєї продукції: тканини, металовироби і машини».

Пригляньмося з черги загальної характеристики Центрального району і цілого РСФСР у порівнянні до т[ак] зв[аних] союзних республік, зроблений Баранським.

«З цілого Союзу на ті області (тобто області Нечорноземного центру – прим[ітка] ред[актора]) припадає:

по території	1,6%
по власному населенню	11,6%
у міському населенні	19,2%
по числі робіт[ників] вел[еликої] пром[исловості]	28,0%
по валов[ій] прод[укції] вел[еликої] пром[исловості]	31,0%

По порівнянні до УССР Нечорноземний центр майже вдвоє менший і відносно території і відносно населення, а промисловість (за власною продукцією) розвинута тут майже в два рази більше, як на Україні.

«РСФСР дуже тісно зв'язана з іншими республіками і єдність транспорту (!) і вже віддавна географічним розподілом праці (!). Господарські зв'язки РСФСР з другими союзними республіками мають велике значення не лише для них самих, але і для неї самої. РСФСР дає другим союзним республікам передовсім

всі важливі машини і устаткування (особливо автомашини, літаки, паровози, вагони, станки, блямінги, складні автомати, точні машини і т[ак] д[алі]), потім хемічні продукти (добрива, краски, гумові вироби), тканини, дерево і всякі вироби з дерева, папір, книжки та іншу проліграфічну продукцію.

З Української ССР РСФСР дістає вугілля, металь, деякі машини, цукор, пшеницю, м'ясо, сіль;

з Білоруської ССР – свинину, вироби деревообробної промисловости, сирники;

з Азербайджанської ССР – нафту, бавовну, овочі, шовк;

з Грузинської ССР – тютюн, вина, чай, мандарини, лимони і інші овочі;

з Вірменської ССР – дорогі будівельні матеріали, мідь, вина;

з Туркменської ССР – бавовну;

з Узбецької ССР – бавовну, овочі, шовк;

з Таджикицької ССР – бавовну, овочі, шовк, рідкі метали;

з Кіргізької ССР – киндор, канаф, бавовну, вовну, м'ясо, зерно;

з Казахської ССР – олово, мідь, нафту, вугілля, вовну, м'ясо, зерно, бавовну» (Баранський, «Екон[омічна] геогр[афія] СССР», підкр[еслення] наші).

І хіба ж аж такі відносини, як це ми бачимо, між РСФСР та т[ак] зв[аними] союзними республіками, ми, аналогічно до таких відносин між Англією і входячими до складу Бритійської імперії колоніальними країнами, – можемо інакше назвати, як лише відносинами між метрополією імперії та її колоніями? РСФСР, особливо райони Москви і Ленінграду до союзних республік... забезпечили за собою виразне становище метрополіі! І цей так званий «розподіл праці» склався не «географічно», як брехливо твердять сталінські писаки, але насильно політично внаслідок імперіялістичної колоніальної політики імперіяльного центру по відношенні до окраїн, внаслідок тактики грабежі і експлуатації цих країн, внаслідок її окупації. Якщо б на побудову промисловости в СССР впливав лише географічний фактор, то Центральний район мусив би міститися не там, де є політичний центр імперії, але там, де є сировина, тобто в Україні або на Уралі. Така побудова промисловости СССР, як це ми бачимо сьогодні, – це в жодному випадку не наслідок «географічного розподілу праці», але наслідок політичної системи, в основі якої лежить гноблення і експлуатація загарбаних територій і народів, системи, утвореної б[увшими] царськими і відреставрованими сьогоднішніми сталінськими імперіялістами. Політичним центром цієї системи була і є Москва і кожночасні її володарі – імперіялісти забезпечують за нею і господарську перевагу, роблять її і господарським центром.

Розглядаючи причини, чому Нечорноземний центр став промисловим осередком бувшої царської Росії і сталінського СССР сталінський економіст пише:

«Нечорноземний центр завдячує свій промисловий розвиток не власним сировинним і етнографічним ресурсам, а своєму центральному положенні на східно-європейській низині, яка помагає йому зі всіх сторін протягати чужу сировину».

І далі економіст філософує:

«Недаром цю територію називали скоріше центрально-промисловою областю; ця назва якнайкраще віддавала її суть: вона не лише центральнона, і не лише промислова, але також промислова тому, що центральнона».

Витресований в брехні сталінський економіст завзявся конечно пояснити утворення Центрального промислового району географічними моментами. У тому місці, одначе, це йому ніяк не вдається. Занадто виразна справжня дійсність, щоб її як-небудь закрити. Свій промисловий розвиток не завдячує Нечорноземний центр своєму центральному положенні на східно-європейській низині, але своєму центральному положенні в імперіялістичній державі, для якої він стає головною опорою. А саме це політично-центральноне положення «помогає йому притягати з усіх сторін чужу сировину». В поміч тут приходять політичний апарат насилля імперії, а ніколи географічне положення! В який спосіб ріс цей промисловий центр б[увшої] царській Росії, ми найкраще бачили при розгляді господарських взаємин між Україною і Росією в XVII і XVIII сторіччях. Чорноземний центр розвинувся промислово не тому, що він «центральноний» в географічному розумінні, як цього хоче підкуплений Сталіном економіст, – але тому, що він центральноний в політичному розумінні, тому, що він, як і Лондон, «очолює організацію поневолення та експлуатацію колоніальних народів».

3. Сталінська промислова політика в Україні – засіб національного і соціального гноблення

Колоніальний характер промисловости України визначається не лише її однокістю, нерозвиненістю, але і використанням того мізерного упромисловлення, яке відбулося, як нагоди для колонізування українських земель збаламученим і підкупленим правлячою імперіялістично клікою елементом. Згідно даних із згадуваного вже нами короткого курсу «Історії України», українці в 1938 р. становили лише 59% загальної кількості робітників і службовців України. Більші промислові міста України мали такий національний склад жителів: у Сталіно⁵⁵ в 1938 р. жило лише 81% українців, у Запоріжжі в 1938 р. – 56%, у Ворошиловграді в тому ж році – 48%. Отже, у всіх більших промислових містах України робітники і службовці – українці не становлять пересічно більше як 50% усього населення. Це значить, далі, що українська промисловість лише в 50% виконує свої важливі народно-господарські завдання в Україні.

Не лише процентний національний склад робітників промисловости і взагалі міст України розкриває нам колоніальний характер сталінської політики в тій галузі господарства. Для нас важливо знати також, яку працю виконують робітники-українці, а робітники з-поза України часто, власне, сталінські агенти, який національний склад мізку керівництва української промисловости, кадрів, висококваліфікованих спеціалістів і чорноробочих. Бо лише тоді народ вповні використовує свою промисловість, коли він керує нею, організує її, отже,

збагачує свою культуру досвідом – керівництва і організацій найважливішої сьогодні галузі народного господарства, коли його сили опановують цілковито складні спеціальності. Це для народу не менше важлива справа, як справа повного самостійного господарювання продукцією промисловости. Для ілюстрації названих відносин – наведемо одні образки з сьогоднішньої дійсности українського Донбасу:

«В підвальному приміщенні Донецького індустріального інституту серед обгорілих стін, нашвидку прикритих ріденькою крейдою, в кімнатах, де колись були прекрасні лябораторії, група людей поралася біля великого гідравлічного преса. Відкрилися двері – чорні, обвуглені від пожежі дерев'яні двері, і в лябораторію зайшов професр.

– Готово?, – спитав він асистентів. – Коли все, то починаємо...

Під прес поставили залізобетонну стійку, що за задумом професора має розв'язати проблему безлісового кріплення забоїв. Годинник відраховував хвилини, і кожного разу двоє колгоспних дівчат, що приїхали в Донбас з Вінничини, натискували важелі преси, а професорові асистенти слідкували за приладами, за тим, як поводить себе стійка під тисненням 10, 15, 20, 25, 30 тонн, і руками, одягненими в теплі рукавички, бралися за олівець, щоб занотувати нові дані про випробування стійки і повідомити їх потім заводові, спеціально створеному недавно для виготовлення цих стійок.

Три чи чотири години підряд у напівзруйнованому холодному підвалі професор Михайлов з Москви робив свої вперті досліди, не думаючи про мороз, що добирався до ніг навіть крізь валянки...

Вечором того ж дня ми розмоляли з жінкою – гірничим інженером, єдиною в Донбасі жінкою-начальником шахти, і коли довідалися, що вона приїхала сюди з-за три-дев'ять земель... запитали її:

– Що вас забило сюди?

– Незвичайна перспектива розв'язати ряд нових, справлі інженерських питань, зв'язаних з відбудовою. Тут – роздолля інженерів!...» («Радянська Україна» від 4.III.1945 р. № 44/7620), підкр[еслення] наші).

Це в мініатурі картина ще одних відносин в українському Донбасі. Керівником наукових лябораторій, начальником шахт – це професори Михайлови з Москви, інженери, які приїхали з-за «три-дев'ять земель», робітники, які «натискають важелі преса» – «колгоспні дівчата з Вінничини». Саме такі практичні наслідки дає упривілейоване становище Москви в ССРСР, яка другим районам дає кадри молодих спеціалістів, випусканих її численними учбовими заведеннями» (Баранський). Так виглядають «почесні завдання..., які припали Московській області, як області віддавна промисловій, з величезними кадрами висококваліфікованих робітників технічного і наукового персоналу» (там же).

Наукові інженерські кадри, кадри висококваліфікованих робітників – це головню неукраїнський по національності елемент, натомість чорноробочі – переважно українці.

Таке становище – подвійний удар для українського народу. По-перше, українська культура (над українською культурою ми розуміємо творчість лише

українського народу, а не осяги, здобуті на території України можливо її чужинцями) немає повної змоги збагачуватися ані науковими здобутками, ані виробничим досвідом українських технічних кадрів усіх ступнів. Розвиток промисловости на українській території в такій формі, як проходить тепер, ніяк не причиняється до розвитку культури українського народу, – він причиняється до збагачування культури того народу, з якого рекрутуються найбільше запродані імперіялістичній кліці елементи. По-друге, в такій формі проходить жахлива експлуатація праці українського народу. Перевага неукраїнського елемента у всіх тих формах, які вимагають високої спеціальности, високих кваліфікацій, означає водночас забезпечення за ним найкращих платень при відносно легкій фізично праці. Чорноробочий українець, вибійник, напр[иклад], мусить натомість на своїй землі – витискати зі себе в шахті останні поти і діставати за це платню найнижчих розмірів, бо так платиться низькокваліфікована праця.

В цитованій нами кореспонденції з Донбасу бачимо професора і його асистентів у рукавичках, валянках. Цікаво було б довідатися з цієї ж кореспонденції, в що зодягнені українські колгоспниці з Вінничини. Автор кореспонденції про те не говорить. А ми ж певні, що ці дівчата не натискають «важелі преса» в рукавичках, а голими замерзли руками, вони не взуті у валянки, а в подерті чоботи, або просто мають ноги обвиті онучами, бо саме так зодягненими ми, звичайно, бачимо на чорноробочих Донбасу. Проф[есор] Михайлов з Москви і інженер, що приїхали «з-за три дев'ять земель», обоє чужинці України, дістають за свою працю таку зарплату, яка дозволяє їм забезпечитися і в рукавички, і в валянки, а чорноробочі колгоспники з України зодягаються в лахміття, бо на кращий одяг не вистачає їм їх зарплати.

Так, отже, незважаючи на свою незвичайно важку працю, український робітник, український колгоспник, внаслідок колоніальної політики сталінської кліки в Україні, живуть водночас у найбільш примітивних життєвих умовах, живуть, як наймити на своїй землі, хоч ця кліка вперто їх оббріхує, що вони «справжні господарі».

Як жорстоко експлуатується Україна сталінською клікою в галузі промисловости і як, далі, українська промисловість в системі імперіялістичного ССРСР не може виконувати своїх завдань, як фактор піднесення залежности українського народу, свідчить відношення між валовою продукцією промисловости України та республіканським бюджетом УССРСР. Валова продукція промисловости УССРСР у 1940 році становила 21,8 млрд. крб. (сама лише продукція промисловости Києва досягала 2 млрд. крб.), а цілий бюджет УССРСР, затверджений на 1941 р., становив на доходах і видатках лише 8,3 млрд. крб. Якщо йдеться, для порівняння, про відношення тих двох величин у масштабі цілого ССРСР, та валова продукція промисловости в ССРСР у 1940 р. становила 123,6 млрд. крб. Отже, в тому часі, коли валова продукція промисловости ССРСР становить більше як 50% прибутків бюджету ССРСР, то в УССРСР дістається відворотно: валова продукція промисловости УССРСР майже втриє більша від усіх прибутків, передбачених бюджетом УССРСР. Прибутками промисловости України не розпоряджається український народ, але їх забирає і розпоряджається ними так, як

їй вигідно, сталінська імперіялістична кліка. Вона забирає і використовує для своїх протинародних цілей більше як дві третіх всіх продуктів промисловости України.

Формально-правно забезпечена в такий спосіб, що промисловість, згідно сталінської конституції ССРСР, підпорядкована не республіканському, а все-союзному центрові. До виключного відання РНК УССРСР належить лише чотири ресорти: освіта, місцева, «головно легка промисловість, комунальне господарство і соціяльне забезпечення. Всі інші галузі промисловости: вугілля, нафта, електрична, хемічна, авіаційна, суднобудівельна, целюлозна, паперова, металюргія: чорна, кольорова; машинобудування: важке, середнє, загальне; електростанції – підпорядковані союзним комісаріятам. Ці комісаріяти тим самим і розпоряджаютья продуктами промисловости окремих союзних республік. Для своїх потреб союзні республіки дістають т[ак] зв[ані] «відрахування» з головних прибуткових джерел у висоті, затверджуваній щороку верховною радою ССРСР.

Так, напр[иклад], у бюджеті ССРСР на 1941 р.:

«Річний плян податку з обороту на 1941 р. встановлено по УССРСР в сумі 23,8 млрд. крб. ... до державного бюджету УССРСР від податку з обороту відраховується 8,3% (А.М.Кузич, «Держ[авний] бюджет УССРСР на 1941 р.», підкр[еслення] наші)».

Отже, в Україні стягається всесоюзним імперіялістичним органом, всесоюзним комісаром фінансів у формі податку з обороту 23,8 млрд. крб. З того на потреби України визначається лише 8,3%, тобто лише 1,7 млрд. крб., а решта йде на потреби цілого ССРСР – тобто на потреби правлячої сталінської імперіялістичної кліки.

Податок з обороту: «Постанова» від 2 вересня 1930 р. так формулює систему податку з обороту підприємства усупільненого сектору: опадковують оборот від продажу товару в об'єднанні певні галузі промисловости чи торгу... Як загальне правило, оподатковують оборот від продажу товарів лише власного виробу чи власного заготовлювання... Для кожного об'єднання тієї чи іншої тоговельно-промислової галузі рнк ССРСР визначає окрему ставку податку і до інших підприємств, що виробляють або заготовляють товари даної галузі («Суч[асні] проблем[и] екон[оміки] України», т. II.⁵⁶).

Податок з обороту – найголовніша позиція бюджету по стороні прибутків. Наприклад, в бюджеті ССРСР (союзному і республіканських) на 1941 р. з загальної суми 234,7 млрд. крб. доходів на податок від оборотів припадає 81,4 млрд. крб. доходу, тобто найбільше (прим[ітка] ред[актора]).

І не лише прибутками промисловости не розпоряджається український народ. Бюджет УССРСР, поза своєю незвичайною убогістю в порівнянні до доходів хоча б лише самої промисловости України, що тим для нас цікавий, що він укладається і затверджується не органами УССРСР, а органами ССРСР: на пропозицію рнк ССРСР його затверджує верховна рада і рада національностей ССРСР, в яких українські представники є незначною меншістю. Отже, український народ не має взагалі жодного впливу на формування свого господарського

життя. Все робиться чужими українському народові всесоюзними органами, які завжди керуються лише своїми імперіялістичними інтересами, інтересами правлячої кліки в ССРСР, а не інтересами українського народу чи інших народів. Всі інші народи, як це ми бачимо на прикладі українського народу, вони лише граблять.

Беручи до уваги, отже, односторонність і низькоякісність промисловості України при наявності величезних промислових сировинних ресурсів на наших землях, низьку процентову участь робітників і службовців українців у промисловості України, зіпхнення українців до тих фахів, які вимагають найменших кваліфікацій, а через те є найслабше платні, далі, забирання продуктів промисловості України всесоюзними імперіялістичними органами і використання їх для своїх імперіялістичних цілей, чужих і ворожих українському народові, – бачимо весь масштаб експлуатації українського народу в тій області, усю її жорсткість, безвиглядність. З промисловості, яка завжди являється рушієм культурного і суспільно-економічного поступу народів, сталінська імперіялістична кліка зробила в Україні чинник варварської експлуатації, гноблення, поневолення, як у національному, так і в соціальному відношеннях. З багатств української землі, з праці українського робітника користає упривілейована Сталіном імперіялістична його кліка, вона на них наживається, багатіє. Опіраючись на її багатства і працю, вона снує свої імперіялістичні бандитські мрії про панування над світом, щоб далі багатіти. Українські ж працюючі маси, український народ, незважаючи на багатства своєї землі, на свою важку працю, на свою природну обдарованість, змушений цією клікою животіти в найбільш примітивних життєвих і культурних умовах, змушений бути погноєм чужих культур, вимушений гинути на імперіялістичних фронтах за імперіялістичні цілі.

У. Колоніальна експлуатація України в період другої імперіялістичної війни

Друга імперіялістична війна⁵⁷, найбільш трагічний акт якої розігрався саме на українських землях, форми експлуатації українського народу лише збільшила, саму експлуатацію посилила. Продовж цієї війни в Україні вже два рази міняються окупанти. В першій фазі війни на Сході Європи місце сталінських імперіялістів в Україні заняли гітлерівські імперіялісти, в другій фазі війни знов Україну окупував Сталін. Зміна окупантів ні в чому не змінила становища українського народу, він був постійно предметом визиску і гноблення кожного з окупантів, багатства українських земель були постійно предметом боротьби між воюючими імперіялістами. Колоніальна політика гітлерівців в Україні в рр. 1941-[19]44 – це осібний кривавий розподіл найсвіжішої історії українського народу. З уваги, однак, на нашу тему, ми не будемо над тим періодом спинятися. Наше завдання – прослідити колоніальну господарську політику Сталіна в Україні сьогодні.

Доля України в імперіялістичній гітлерівсько-сталінській війні особливо трагічна і своєю трагічністю вимовна. Саме в цей час з особливою гостротою виступає колоніальне становище України в системі СРСР. Підступно прагнучи до розв'язання в світі війни, щоб потім легше піти на нього походом, підкорити його собі, Сталін у 1939 р. заключив договір з імперіялістичною гітлерівською Німеччиною⁵⁸. Згідно умови з Гітлером⁵⁹, Сталін продавав Німеччині хліб, промислову сировину. Все це він вивозив у Німеччину головню з України. Гітлер у той час поневолював Польщу, Норвегію, Францію, Бельгію, Голяндію, Данію, Югославію, Грецію. Зміцнившись поважно як за рахунок підкорених країн, так і за рахунок української сировини, Гітлер пішов війною на СРСР.

Всі тягарі імперіялістичної війни, в якій український народ не був заінтересований, спали в першу чергу на український народ. Мільйони чоловіків змобілізував Сталін на фронт. Другі мільйони жінок змобілізовано на оборонні роботи: копання безконечних протитанкових ровів, стрілецьких окопів, змобілізовано до роботи у промисловості, транспортні, торгівлі. Мільйони коней, худоби, свиней гнали погоничі в парні липневі і серпневі дні з України на схід. Селянин український лишився навіть часто без одної корови. Поспішно, під натиском сталінських адміністративних і партійних органів збирано збіжжя на колгоспних ланах, молочено, зсипувано на пароплави, залізничні вагони, і Дніпром, залізними дорогами вивожено з України. Українське населення осталося без хліба. Так само вивезено фабричне і заводське устаткування. Український робітник остався без праці і без якихнебудь перспективів її колись одержати (цілі фабрики і заводи переставали не лише працювати, а й існувати).

За відступаючою Червоною Армією йшли гітлерівські армії. Серед боїв знищувалися українські села, міста, знищувався цілий дрібний, призибуваний довгими роками, маєток українського громадянства. Незважаючи на великі податки, стягані імперіялістичною клікою на оборону держави з українського народу, коли прийшло до війни, вона, ця кліка, віддала цілу Україну своєму ворогові, якого перед тим годувала українським хлібом. Серйозну оборону готовлено, але вже не на українських землях, лише там, де містився центр сталінської імперії: під Москвою, Ленінградом, Сталінградом. Київ, натомість, віддано гітлерівцям і підміновано Хрещатик. І це не припадок, що «геніяльний маршал» щойно під Сталінградом сказав у наказі до армії: «Ані кроку назад», а закон, перестеріганий всіма імперіялістами: за всяку ціну боронити метрополій, в колоній, натомість примінюючи «вище мистецтво стратегії і тактики», можна відступати. «Творець вищого воєнного мистецтва» Сталін відступив з колонії України і віддав її Гітлерові, і серйозну оборону зорганізував щойно на відступах до своєї метрополії.

Україну дуже дорого коштує така політика імперіялістичної кліки. «З 26 металургійних і 26 коксохімічних заводів України не вцілів ні один. Знищено 16 доменних печей, 22 домни значною мірою зруйновані і потребують капітального ремонту. Інші 19 зруйновані частинно. Зі 110 мартенівських печей цілком

знищено 10, дуже зруйновано 30 і частинно зруйновано 70 печей. Зі 111 прокатних станів цілком знищено 29, всі інші зруйновані частинно.

Система водоспостачання, яка забезпечувала водою підприємства України, була німцями цілком виведена з ладу. В Донбасі зруйновано всі шахти, електромеханічні майстерні, цілі шахтарські селища. Стовбури шахт зруйновані на 53%, піднімальні машини – на 90%, копри – на 83%, електростанції – на 84%.

В Києві з 1.170 промислових підприємств зруйновано під час окупації понад 800, в Дніпропетровську зруйновано заводи ім. Петровського, ім. Карла Лібкнехта, ім. Комінтерну, ім. Леніна та багато інших. Ціле устаткування цих заводів вивозилося до Німеччини.

На залізницях України німецькі окупанти зруйнували понад 9,203 км головних ліній.

Тільки по 8 областях Лівобережної України і м. Києві окупанти зруйнували понад 4 мільйони квадратних метрів житлової площі, що становить половину житлового фонду цих областей. В містах Сталіно, Полтаві і Чернігові зруйновано дві третини житлового фонду.

Німці спалювали і знищували українські села. В 197 районах Лівобережної України німецькі недолюдки спалили 319,000 дворів колгоспників. Кожна четверта хата колгоспників була спалена.

В 9-ох лівобережних областях України в 1943 р. у порівнянні з початком 1941 р. поголів'я худоби по всіх категоріях господарств різко скоротилося: великої рогатої худоби в 2 рази, свиней – 9 разів, овець – 6 разів, коней – 5 разів. У Ворошиловградській і Харківській обл[астях] у середньому на 1 колгосп лишилося тільки 3-4 коней (Хрущов⁶⁰).

Треба зазначити, що всі ці величезні зруйнування dokonані не лише гітлерівськими окупантами, а й відступаючими літом 1941 р. сталінськими загарбниками. Вони, відступаючи з України, вивозили верстати, машини, руйнували шахти і рудники, висаджували в повітря цілі заводи, міські квартали, виганяли з України мільйони корів, овець, свиней, коней...

З поворотом сталінсько-большевицьких окупантів України посилена експлуатація наших земель, нашого народу продовжається. Особливо тягарем на плечі всього населення ССРСР, в тому числі і на плечі українського населення, падають різні високі податки, страхові сплати, позики, грошово-речові льотерії, датки в грошах і натурі у фонд Червоної Армії, фонд оборони, фонд перемоги. Щоб підкорити собі Європу, сталінська імперіялістична кліка витискає останні соки з населення ССРСР. В бюджеті ССРСР на 1944 р., ухваленому у висоті 249,6 млрд. крб., 173,4 мільярдів карбованців призначено на потреби комісаріату оборони, військово-морського флоту та на фінансування народного господарства, яке цілковито працює на потреби імперіялістичних воєнних фронтів. Більше, отже, як дві третини бюджету витрачається для потреб імперіялістичної війни.

Щоб закрити справжній терористичний характер своєї політики по відношенні до власних громадян, насильне стягання від нього всіх його засобів,

імперіялістична кліка режисерує у верховній раді ССРСР виступи своїх агентів, нібито представників народу, в яких вони домагаються підвищення доходів нібито для прискорення розгрому фашизму, а фактично для фінансування імперіялістичного походу в Європу головно за рахунок підвищення так званих «добровільних надходжень від населення». І так, напр[иклад], на засіданнях верховної ради ССРСР та ради національностей співдоповідачі комісара фінансів Зверова – від бюджетової комісії ради союзу та ради національностей – Ніколаєв та Хохлов висувають пропозицію:

«1. Збільшити доходи бюджету по «добровільних надходженнях від населення» на 1.200 млн. крб., в тому числі: по державній воєнній позиції на 1,200 крб. за рахунок наближення строку випуску позики на один місяць; по позиках, що купуються ощадкасами, за рахунок приросту вкладів – на 300 мільйонів крб.;

по грошово-речовій лютереї – на 700 мільйонів крб.

2. За пропозицією вцрпс (всесоюзна центральна рада професійних спілок) збільшити доходи на 100 млн. крб. за рахунок перелічення в бюджет й листу коштів соцстраху.

3. Підвищити доходи від податку з обороту на 1,260 млн. крб. Це зв'язано із збільшенням відпуску товарів для реалізації їх через ресторани і іншу зазначувану наркомторгом ССРСР сітку громадського харчування.

4. Збільшити надходження по воєнному і по доходовому податках на 30 млн. крбованців» (десята сесія верховної ради ССРСР).

Всі депутати в своїх виступах, у тому числі і депутати України, незважаючи на нужду власного народу й на ворожість йому цілей, за які Сталін веде імперіялістичну війну, підкуплені або залякані нкгб, схвалюють таке підвищення, схвалюють бюджет. Депутат Грушевський⁶¹ від Чернівецької виборчої округи УССР, напр[иклад], в тому часі, як населення України пухне з голоду, як у руїні лежать міста і села, по-холуйськи заявляє: «З почуттям гордості за свою країну, ми, депутати, як і весь радянський народ, зустріли повідомлення тов[ариша] Зверова про те, що в державному бюджеті на 1944 р. загальна сума витрат на фінансування народного комісаріату оборони і народного комісаріату воєнно-морського флоту передбачена в 128,4 млрд. крб.» (там же).

Податки, позики, примусово стягнені з населення кожної республіки, лише в незначній частині призначається на потреби тих же республік. В «законі про державний бюджет ССРСР на 1944 р.» у статті 5 читаємо:

«Встановити на 1944 р. відрахування від загальносоюзних державних податків і доходів у республіканські і місцеві бюджети в таких розмірах:

а) від надходжень по доходовому податку з населення в бюджет РСФСР, УССР і т[ак] д[алі] (перераховується всі республіки – ред[актор]) – 10%;

б) від надходження по доходовому податку з колгоспів і сільськогосподарського податку з колгоспів і одноосібників – 25%;

в) від надходження по військовому податку – 5%;

г) від доходів машино-тракторних станцій в бюджети всіх союзних республік, крім Узбецької ССР, – 25% і в бюджет Узбецької ССР – 10%;

д) від суми державної позики, розміщеної серед населення, колгоспів – 15% (там же).

Про розміри експлуатації українського народу сталінською клікою шляхом підписування «позик», т[ак] зв[аних] «добровільних датків у фонд Червоної Армії», у фонд «оборони» можуть свідчити цифри, наведені Хрущовим на VI-й сесії верховної ради УССР 1.IV.1944 р.:

«Трудящі Радянської України за короткий час внесли до фонду оборони нашої країни 500 млн. крб.

...Ми маємо багато випадків, коли окремі трудящі – колгоспники, робітники, інтелігенти внесли по 50-100 і більше тисяч карбованців».

Запитаємо: чи по трьохрічній гітлерівській окупації український колгоспник, чи робітник, чи інтелігент були спроможні, не позбуваючись останків необхідних предметів свого особистого майна, вплачувати «добровільно» 50, а то й 100 тисяч карбованців у «фонд оборони»? Рідко, з певністю, забираючи усе силою, можна було б досягнути такої суми.

Особливо жорстоко експлуатується в період большевицької окупації українське село. Хрущов на згадуваній нами сесії верх[овної] ради УССР говорив:

«Наші колгоспники всіма способами переховували свій хліб від німецьких грабіжників. І як тільки ЧА визволила села, колгоспники відразу ж поспішали дати їй свої лишки хліба».

Про те, як колгоспники «поспішали здати свої лишки хліба ЧА» виразніше говориться в організаційному звіті зі східних областей УССР:

«Уряд під маркою всяких поставок почав забирати від людей хліб. Були утворені комісії, які ходили і вишукували хліб. Наказ був такий, що, коли в селянина є 1 пуд зерна, то пів пуда оставити, а пів забрати. Таким способом забрано у людей все зерно, і багато людей лишилося зовсім без хліба». В українських колгоспників, по-варварськи ограблених вже гітлерівськими окупантами, останні лишки забрали сталінські імперіялісти. Народ оставили без хліба.

Хліб у колгоспників забирається під різними видами. Забирається його у «фонд перемоги», у «фонд допомоги», у «насінний фонд» для колгоспників.

«Найважливішою умовою для підготовки до весняної сівби є створення насінних фондів. Багато колгоспників визволених народів прийшли на допомогу своїм колгоспам і охоче дали насіння з своїх останніх запасів» (Хрущов, підкр[еслення] наші).

Вказуючи джерела, які повинні дати насінний фонд, Хрущов далі говорить:

«Організація на строго добровільних засадах міжколгоспного обміну..., а також позичання і закуплення насіння у колгоспників допоможуть знайти насіння на місці».

Відновлення колгоспного господарства мало відбутися майже виключно за рахунок цих мізерних запасів, що їх українська колгоспниця зуміла зберегти перед гітлерівськими грабіжниками для власного прохарчування.

Не саме лише зерно забрали сталінські імперіялісти від українських селян. Вони ограбили селян також з худоби і свиней:

«Колгоспники, бажаючи якомога скорше відновити колгоспні тваринницькі ферми, – бреше сталінський гауляйтер України Хрущов, – продали і передали колгоспам значну кількість худоби.

В 1943 р. законтрактовано 367 тисяч голів, худоби в тому числі – 340 тис. голів, поросят – 23 тис. голів. В 1944 р. необхідно законтракувати великої рогатої худоби – 350 тис. голів, свиней – 41 тисячу, овець – 47 тис. голів...». Для того, щоб колгоспи змогли виконати поставлене завдання по розведенні птиці, рекомендується організувати виведення курчат у колгоспників для колгоспних ферм. Крім вирощування птиці в колгоспах, кожний колгоспник повинен виростити на м'ясо не менше як 10 голів птиці».

Корови особистого користування колгоспників уживаються на польових роботах, як тяглова сила. Беручи до уваги брак корму для корів і їх важку працю в плузі, напр[иклад], можемо згори сказати, що молочність цих коров колгоспників буде мінімальна. При такому стані селяни ще мусять здавати високі контингенти молока у формі обов'язкової поставки. Сталінські окупанти забирють отже українському колгоспникові і хліб, і м'ясо, і молоко...

Перед українським народом стає знову жахливе марево голоду.

Розглядаючи експлуатацію сталінською клікою українського села сьогодні, не можемо поминути один, по-бандитському безличний факт. Йдеться саме про т[ак] зв[ану] «допомогу союзного уряду сільському господарству України», про яку так багато сьогодні брешуть всі агенти Сталіна в УССР.

«За рішенням раднаркому Союзу ССР у 1943 р. завезено до колгоспів Ворошиловградської, Харківської, Сталінської і Сумської областей: свиней – 6,465 голів, овець – 30 тисяч 264 голів, кіз – 5,000 голів, птиці – 100,000 шт., в 1944 р. завозиться до колгоспів Української ССР: великої рогатої худоби – 30,000 голів, овець – 50,000 голів, коней – 7,000 голів.

За рішенням раднаркому Союзу ССР і цк вкп(б) завезено і завозиться до весняної сівби в мтс Радянської України 4,752 трактори, в тому числі повертаються 19,329 тракторів, що належать мтс-ам України, евакуйованих 1941 р., завозиться 1,550 тракторних плугів..., 525 метальорізальних верстатів...

За рішенням раднагоспу Союзу ССР для відновлення радгоспів у лівобережних районах завозиться тракторів 2,100 штук, комбайнів – 200 штук, моторів до комбайнів – 639 штук. До колгоспів завозиться: великої рогатої худоби – 24,070 голів, свиноматок – 3,326 голів, овець – 36,000 голів, коней робочих – 6,480 голів, коней племінних 2,350 голів» (Хрущов).

Цей факт не можна інакше назвати, як по-бандитськи безличний. Чей же всім відомо, що, відсупаючи з України, большевицькі імперіялісти евакуювали майже всі мтс – тобто всі трактори, комбайни, плуги, евакуювали всю худобу, свині, вівці, коні. З точки зору інтересів українського колгоспника – це була грабіж. Тому навіть доходило до гострих ударів між колгоспниками і адміністративними органами. Тепер, замість говорити про поворот награваного в 1941 р. майна українських колгоспників і колгоспів, сталінські агенти безлично брешуть про «допомогу» союзного уряду сільському господарству України. Беручи до уваги кількість повернутих тракторів, комбайнів, худоби,

овець, треба запитати, скільки тисяч штук тракторів, скільки тисяч голів худоби вивезено з України в 1941 р., скільки майна українських селян лишилося на Сході. Бо хіба ж це можна прийняти за правду, щоб з 1,925 мтс-ів, існуючих у 1940 р. в УССР з 90,000 тракторами, евакуйовано в 1941 р. на Схід лише 39 мтс з 1,329 тракторами, як про це бреше Хрущов? Шум сталінських агентів довкруги т[ак] зв[аної] «допомоги» – це одна суцільна безлична бандитська брехня.

Одначе, навіть сама ця брехня, яку ми тільки що наводили, кидає деяке світло на характер сталінської «допомоги» українським господарствам. Згідно даних, наведених там Хрущовим, в мтс-и советської України завозиться 4,752 трактори. В радгоспи Лівобережних районів завозиться 2,100 шт. тракторів. У випадку живого інвентаря до колгоспів УССР у 1944 році завозиться: великої рогатої худоби – 30,000 голів, овець – 50,000 голів, коней – 7,000 голів, свиноматок – 3,325 голів. Отже з загальної кількості тракторів, завезених в УССР, 31,3% завезено в радгоспи; з загальної кількості великої рогатої худоби, завезеної в УССР, 44,4% завезено в радгоспи; в загальній кількості овець, туди завезено 41,8%, в загальній кількості коней – 48%. В радгоспи завезено також 3,315 голів свиноматок, чого не бачимо в т[ак] зв[аній] «допомозі колгоспам УССР». Радгоспи ж України, згідно даних, виведених Хрущовим, становили в 1940 р. лише 3,2% загальної кількості колгоспів УССР (875 радгоспів проти 27,742 колгоспів в УССР у 1940 р.). Отже, розміри т[ак] зв[аної] «допомоги» союзного уряду радгоспам України, тобто державним господарствам, якими розпоряджається виключно правляча імперіялістична кліка, багато разів перевищують розміри такої ж нібито «допомоги» колгоспам і колгоспникам України.

Найбільш жахливих розмірів набирає сьогодні в ССРСР, а особливо внаслідок діяння перерахованих вже нами різних факторів, в Україні експлуатація людської праці. Жорстокість цієї експлуатації ще поглиблюється тим, що основним робітником у ССРСР, сьогодні робітником сільського господарства, промисловости, транспорту є сьогодні жінка і підліток.

Мільйони чоловіків кинула імперіялістична кліка на воєнні фронти. Вони спорожнили мільйони місць при верстатах, у фабриках, заводах, шахтах, рудниках, в сільському господарстві, в транспорті. Ця сама большевицька кліка загнала на спорожнілі місця мільйони жінок і дітей.

«В Донбасі почався видатний рух жінок за оволодіння професії вибійника. Десятки і сотки жінок ідуть у шахти, щоб дати країні більше вугілля, щоб швидко відбудувати Донбас». (Хрущов).

«Соціалістичні форми організації праці в колгоспах дали можливість найбільш повно використати наявні трудові резерви колгоспників, підвищити продуктивність праці, змінити таким чином чоловіків, що пішли на фронт. Жінка-колгоспниця, що її колгоспний лад забезпечив рівноправне становище з чоловіком, стала основою і вирішальною силою в колгоспному виробництві. Виробіток трудоднів на одну жінку-колгоспницю збільшився на час війни у порівнянні з мирним часом, напр[иклад], у Московській області з 166 трудоднів

до 248 трудоднів, або 49%, у Молотовській обл[асті] з 197 до 305 трудоднів – на 55%».

«Сильно зросла трудова активність підлітків. В минулому році було організовано в колгоспах 60,000 молодіжних ланок високого врожаю, що об'єднали 475 тисяч молодих колгоспників» («Радянська Україна» від 4.III.1945 р., №44).

В погоні за якнайбільшою продукцією для забезпечення імперіялістичного фронту, в погоні за здобуттям додаткових коштів для фінансування імперіялістичної війни сталінська кліка витискає останні поти з робітників, жінок і дітей, заставляючи їх організувати соцзмагання за підвищення продуктивності праці, заставляючи директорів підприємств змагатися за обниження собівартости продукції.

«На Харківському турбогенераторному заводі з ініціативи двох робітниць-фризеровниць почався рух багатостатників. Сами вони працюють кожна на трьох верстатах і виробляють близько 1,500% норми. Бригада Ольги Скрипок, Козицької і Татчук на шахті перевиконує норму більше ніж 150%.

На Харківському заводі «Серп і молот» електрозварниця Горнякова виконує завдання на 180%. На іншому заводі дружина фронтовика Крупова дає 230% норми. На цьому ж заводі комсомольсько-молодіжні бригади Бокової і Голуботникової перейшли на обслуговування трьох верстатів і кожна з них виконує норму на 200-300%» («Блокнот агітатора», № 4/10).

«На шахтах Донбасу шириться соцзмагання робітників, зайнятих на відбудовних роботах вибійників, зарубників, наваловибійників і сапочників. По комбінату «Сталінвугілля» змагається 2,271 бригада. Звання «майстер вугілля в дні вітчизняної війни» присвоєно для 2,100 чоловік. По комбінату «Ворошиловградвугілля» змагаються 903 бригади» (Хрущов).

Процедура заключування соцзмагання така, що тут дійсно наставлення до праці і наміченої норми робітника-змагуна ні при чому. Її розуміється як норму, насильно накинено до виконання правлячою клікою. Соцзмагання в умовах сталінського соціалізму – такий самий спосіб експлуатації фізичних сил робітника, його праці, такий самий, говорячи словами Маркса⁶², «потогінний засіб», як акордова праця в капіталістичному світі. Його посилено примінюється сьогодні в СРСР до жінок і дітей, посилено примінюється до українських жінок і дівчат на шахтах Донбасу і рудниках Кривого Рогу, на колгоспних ланах і в колгоспних фермах України.

Знаючи дуже добре про відносини, які панують у промисловості, населення села не хоче їхати туди на працю. Адміністративні органи силою ловлять і вивозять людей в шахти і заводи.

У зв'язку з переставленням промисловости на воєнне виробництво населення СРСР сильно відчуває брак товарів ширвжитку. Найбільший брак цих товарів відчуває сьогодні населення України, яке два рази впродовж цієї війни вже пережило фронт з усіма його наслідками.

Характеризуючи, отже, сьогоднішні внутрішні умови життя в УССР, як і в СРСР взагалі, не мо(жна не) говорити про голод, непосильну працю жінок і дітей, про загальну нужду. Такою, власне, є сьогоднішня дійсність в УССР. Сталінська

імперіялістична кліка, щоб підкорити Європу і світ, і в той спосіб заспокоїти свою жадобу панування і грабежі, вже сьогодні забирає від народу хліб, жорстокими законами приковує робітника до верстату і витискає з нього всі сили, заставляє його жити в найбільш примітивних у кожному відношенні умовах.

* * *

Ми закінчуємо свій, далеко неповний розгляд колоніальної господарської політики сталінсько-большевицької імперіялістичної кліки в Україні. Він далеко неповний тому, що ми зовсім оминули або лише заторкнули розгляд цієї політики в таких важливих ділянках, як напр[иклад], у галузі транспорту, фінансів, лісового господарства тощо. Ми собі і не ставимо завдання дати повний, вичерпний образ експлуатаційної політики сталінських імперіялістів в Україні. Таке завдання в сьогоднішніх наших революційних умовах було б не під силу авторові чи колективові друзів, які тими справами займаються. Нам ішлося лише про те, щоб вказати на найбільш виразні в тому відношенні факти, факти, які, як з точки зору інтересів українського народу, так і точки зору міжнародної справедливості, «кричать до неба о пімсту», і які сталінська імперіялістична кліка, через підкуплення собою писак, холоуїв, старається закрити, замаскувати. Нам ішлося про здемаскування брехні сталінських агентів лише в тих місцях, що в [...] * майже очевидна, а про показання [...] ** справжньої, нефарбованої дійсності, [дій]сноти такої, якою її зробили [найбіль]ші вороги всіх волелюбних народів – сталінські імперіялісти. Ця дійсність, – про те переконався уважний читач цих рядків, – це не «квітуча Радянська Україна», як про це брешуть сталінські наймити, а Україна – терен жакливої господарської експлуатації. Україна – колонія імперіяльного сталінського московського центру. Україна – І н д і я с т а л і н с ь к о г о С С С Р. Ця дійсність – це не «щасливе, радісне і заможне життя» українського народу в советській Україні, а бандитська грабж народу з його багатств, майна, це жаклива, каторжна, найнижчеплачувана праця українського народу – праця жінок, дітей, це загальна нужда, голод... А над усім тим єдиний стимул для експуатованого народу з боку його грабіжників – терор... Помогти читачеві саме бачити цю справжню дійсність у її найбільш трагічних місцях – було наше завдання.

Україна – по-варварськи експлуатована імперіялістичною сталінською клікою колонія, – така дійсність нашого сьогодні. Це дійсність також нашого вчора в складі царської і других імперій. Такою не сміє бути дійсність нашого з а в т р а ! Вона мусить бути дійсністю справді щасливого, радісного, вільного українського народу. Замінити дійсність нашого колоніального сьогодні дійсністю нашого справді щасливого вільного завтра можем лише шляхом

* Кілька слів не відчитується.

** Кілька слів не відчитується.

переможно закінченої визвольної-революційної боротьби українського народу проти большевицьких імперіялістів за Українську Самостійну Соборну Державу, шляхом переможно закінченої визвольної боротьби поневолених народів за систему вільних національних держав у світі.

[1945 р.]

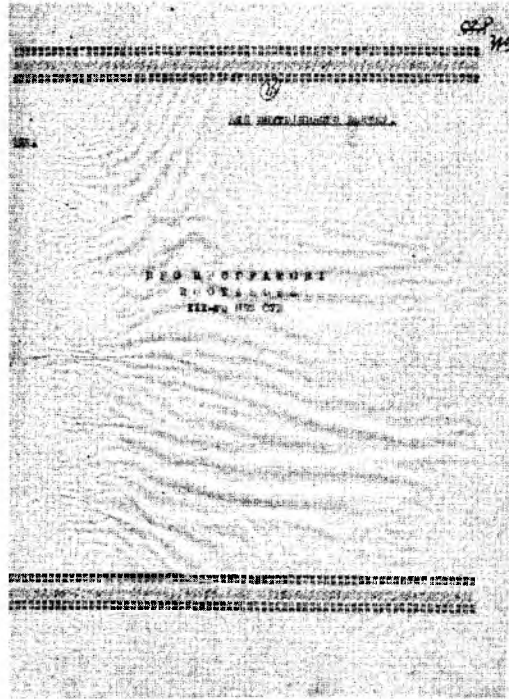

ПРО ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ ІІІ-ГО НВЗ ОУН

В історії визвольно-революційної боротьби українського народу 1941 р. має переломове значення. В цьому році змінюються на Україні окупанти: СРСР, тогочасний окупант усіх майже українських земель, зазнає воєнного нападу з боку гітлерівської Німеччини, в наслідку воєнних невдач перших місяців втікає з України, а на його місце приходить новий окупант – гітлерівська Німеччина. Гітлерівські імперіялісти, які дотепер всякими способами старалися замаскувати свої дійсні пляни щодо України, своїм становищем до Акту 30 червня 1941 р.⁶³ розкрили вповні своє дійсне загарбницьке обличчя. Український народ під керівництвом ОУН підняв визвольно-революційну боротьбу проти нового окупанта – гітлерівської Німеччини. Це один важливий факт.

І другий, що в найбільшій мірі може дає основу для того, щоб цей рік, з точки зору розвитку нашої визвольно-революційної боротьби, називати переломовим: ОУН організує широку, впродовж свого існування вперше в таких масштабах, визвольно-революційну підпільну боротьбу на всіх, без виїняток, майже, українських землях. По двох роках революційної боротьби ОУН на всіх українських землях, ІІІ Надзвичайний Великий Збір ОУН⁶⁴ в серпні 1943 р. прийняв свої Програмові Постанови; український національно-визвольний рух оформив свою програму.

I

Перший період боротьби організованого українського націоналізму, що його закінченням можна вважати вибух другої імперіялістичної війни, був в першу чергу періодом світоглядно-ідеологічної боротьби, спрямованої на духове переродження народу, на встановлення нової національної ідеології. Тут треба

було переродити викривлену довгими століттями неволі духовість українця: квітизм заступити активізмом, на місце почуття національної і особистої меншовартості – засади почуття національної гордості, навчити крізь життя йти пробоєм, ворога зустрічати активною боротьбою. Треба було також розбити, або хоча б відізолювати, деякі політичні середовища, які в своїй, просякнутій большевицькими впливами, орієнтації на «вселюдський прогрес», на «всесвітню соціалістичну революцію», проблемі самостійності України надавали підрядного значення і в цей спосіб ще більше викривлювали духовість народу. Треба було також позбавити впливу на маси деякі опортуністичні партії, які своєю тактикою припізнавали процес революціонування українського народу і, тим самим, припізнавали справу його визволення. Світоглядом-ідеологічний характер боротьби цього періоду був зумовлений також і віком, а в парі з тим і ментальністю більшості тодішніх пробоевих кадрів.

«Перші націоналістичні гуртки (ідеологічного і бойового, а не соціального характеру) звернулися проти матеріалістичного і драгоманівського світогляду як духовні причини національного маразму останніх десятиліть і занепаду волі нації до панування...»

Історичний момент повстання українського організованого націоналізму рішучо виправдує його в першу чергу ідеологічну спрямованість на духове переродження нації. Ангажуючись в практично-соціалну політику, він міг би тоді розгубитися, політично зопортунізуватися і затратити всю ударність на непримиримість своєї ідеї. Саме завдяки своїй безкомпромісовості, ідеалізові і офірованим для справи жертвам – націоналізм видержав політичний натиск «економічного» комунізму та переміг його ідеологічно. Соціална структура і окупаційне колоніальне положення громадянства пояснює факт, тому український націоналізм тільки поступово вкорінився в суспільний ґрунт та набрав соціального змісту в парі з політичним дозріванням націоналістичного активу й суспільним розвитком цілого громадянства.

Вся націоналістична акція перших років мала ціль внутрішньо переродити й психологічно потрясти українське громадянство шляхом пропагандивно-маніфестаційних актів політичної і бойової натури, звертаючи його найкращі співзвучні елементи в річище нашого руху... Націоналістичний рух, при всій конкретності його акцій, мав характер діючого психологічного і ідеологічного ферменту серед українського суспільства.

Пробним каменем націоналістичної революційності було (і на завжди залишиться) непримириме відношення до займанців, а посереднє і до угової політики легальних партій (Альманах «На Службі Нації» 1938 р.⁶⁵).

Другою характеристичною ціною першого періоду нашої боротьби, крім його світоглядом-ідеологічної спрямованості, було також видвигнення на перший плян й зосередження всієї уваги революційного активу на проблемі с а м о г о н а ц і о н а л ь н о – п о л і т и ч н о г о в и з в о л е н н я українського народу, на проблемі с а м о г о з д о б у т т я у к р а ї н с ь к о ї с а м о с т і й н о ї д е р ж а в и . Таке зосередження уваги лише на проблемі самого національно-політичного визволення було зумовлене цією

особливою обстановкою, що в ній розв'язалася наша боротьба в Польщі до другої імперіялістичної війни.

«Над усім українським життям панував нечуваний національний гніт. Польський шовінізм був розпалений до білого і прямо без маски йшов на все, щоб нас засимілювати, принизити, упокорити. Забороняв українську мову, не допускав до шкіл, заборонив працювати в урядах, не допускав на село книжки, обмежував видавництва, публічно ображав українську національну гідність. В економічній ділянці поляки душили українського селянина податками і безземеллям, не допускаючи вийти з села до міста на становище робітника, купця, урядовця чи ремісника. Купця і ремісника українця придушували різними карами та «дозволами», руйнуючи його економічно та випираючи його з міста. Шкільній молоді замикали всяку дорогу до праці по своїй професії. З цього всього зроджувався безробітний, голодуючий, гноблений національно, висміюваний елемент серед інтелігенції і молоді вищих шкіл, серед селянства... серед купецтва і ремісництва, серед робітництва...»

Чого їх всіх вчило життя?

Воно їх вчило, що національне поневолення і національний гніт є причиною її лиха. Організація зробила з цієї науки життя висновки, вона заакцентувала сильно національний момент...» (Дніпровий: «Проблема нашого вивольнення» – підкр[еслення] наші).

Світоглядowo ідеологічна спрямованість, видвигнення життя на перший плян головного питання самого здобуття самостійности, відсунули в перших роках боротьби на задній плян справу розроблення програми нашої боротьби, точного плану нашої політи[ки] в усіх питаннях державного, суспільного життя.

Український націоналізм, одначе, зростав, охоплював щораз ширші суспільні круги, дозрівали революційні кадри, щораз частіше треба було розв'язувати безліч питань конкретного життя, треба було їх розв'язувати по-іншому. В зв'язку з тим щораз гострішим ставало в останніх роках перед війною питання програми ОУН, щораз частіше появлялися голоси, які вказували на необхідність розробити програму, оформити її.

«Перейдений досі шлях українського націоналізму виявляється оформленням його ідеології. У вчуваннях модерного українства, в його поставі до всіх виявів духової творчости вже пізнаємо новий, відмінний від старого зміст. Психологічна постава українських модерних мас, завдяки націоналістичному регенераційному процесові діяння, характеризується настроями, що наглядно вказують на домінуюче становище націоналізму в нашій дійсності. Одначе здорове психологічне наставлення мас – це тільки чуттєва і волева сторінка досягнень націоналізму. Це духова підбудова революції, чи інакше – її психологічний зміст. Але вона ще не творить її цілости, бо революція, поза духовим процесом, має також конкретні завдання суспільно-організаційного характеру. Революція тільки з духово-регенераційними завданнями не є ще повною. Звідси випливає потреба програмовости, що поповнює цілість революції й робити її, так [би] мовити, конструктивною,

закінченою духово-матеріальною силою. Коли, напр[иклад], завданням української національної революції є досягнення державности, то тут стають потрібними не тільки її духовні елементи (головний із них – прагнення державности, базоване на протиокупантських настроях українського народу», але і пляновість визвольно-політичної акції, що зумовляє програмовість руху...».

«...Перед нами стоять дуже тяжкі завдання. Щоб бути здатним їх здійснити, треба вже тепер пильно вивчати всю сукупність зв'язаних з Україною, суспільних проблем, мати на генезу ясний погляд і знати шляхи її розрішення. Цим вимогам і має служити програма. Як платформа чину і теоретичний дороговказ – програма для нашого руху необхідна. Без неї на[ш] націоналізм був би лише вірою, емоцією, але не провідним політичним рухом, що має поширювати свої впливи не тільки в сферах духовности нації, але і у всіх ділянках її матеріального (державного, соціального, економічного і т[ак] д[алі]) існування, та що ставить перед собою широкі визвольно- і суспільно-реформаторські завдання».

«Український організований націоналізм вступає в десятиліття свого існування. За цей час ми не тільки наслухалися і наговорилися доволі про націю, ідеалізм, власні сили, інстинкт, волюнтаризм, провідну меншість, експансію й інші складові націоналістичного світогляду, але це стало вже для нас «короткими споденьками», з яких разом із нами виріс увесь наш рух. Хто буде твердити, що український організований націоналізм знаходиться в тих же пеленках, що перед 10-ти роками... А коли ніхто такий не знайдеться, то чи оправдані тенденції завивати наш рух в ті самі дитячі пеленки й не випустити його поза початкову ідеологічну пропагандивну стадію...» («На Службі Нації» 1938 р.).

Програмові Постанови, прийняті ІІІ НВЗ ОУН, р о з в ' я з у ю т ь , отже, таке гостре в нас питання п р о г р а м и і є органічним, в е л и к и м кроком вперед в розвитку нашої визвольно-революційної боротьби.

ІІ

Програмові Постанови, прийняті ІІІ НВЗ ОУН, як і програма кожного руху взагалі, являється результатом теоретичного і практичного (в нашому випадку головно практичного) досвіду в усіх питаннях боротьби, проробленого ОУН на її дотеперішньому революційному шляху. Особливо останні роки, роки другої імперіялістичної війни в світі і роки боротьби проти гітлерівських окупантів на всіх українських землях, незвичайно збагатили революційний досвід ОУН і саме цей досвід не міг не відбитися на Програмових Постановах.

Який же був цей досвід, здобутий в останні роки, і як він позначився на Програмових Постановах.

Світ обхопила друга імперіялістична війна. Проти себе стояли гітлерівська Німеччина, фашистська Італія і Японія – з одного, та Великобританія, США, сталінський СРСР – з другого боку. Цілі, за які велася війна, були виразно імперіялістичні. Правлячі кліки держав першого табору хотіли силою здобути «життєвий простір» шляхом, звичайно, поневолення других народів, шляхом вирвання скорше загарбаних територій у держав другого табору. Правлячі ж кліки держав другого табору боронили свого імперіялістичного дотерішнього стану посідання не без надії в результаті війни цей стан таким самим шляхом ще побільшити. Виразно,

виразніше, може як коли-небудь з історії дотепер, було видно, що десятки мільйонів людей кривавляться безпосередньо на фронтах, а сотні мільйонів змушені зносити всі страждання, зв'язані з війною лише тому, щоб, як цього хотіла кожна з правлячих кіл – учасників війни, більше загарбати, більше поневолити, більше пограбувати коштом другого, меншого, слабшого. Водночас кожна з воюючих «великодержав» намагалася знайти якусь «ідею», виставити якийсь ідейний прапор, щоб за нього заховати своє хижацьке, імперіялістичне обличчя. Гітлерівська Німеччина створила для поневолених собою народів концепцію «Нової Європи», а потім ідею «оборони європейської культури» перед «варварським Сходом». Західні альянти визначили як ціль війни, що в неї вони зв'язалися, оборону «демократії», «оборону правопорядку в світі» перед наступом «нацизму», «диктатури». Разом з ними взяли боронити «демократію» й більшовики.

Наслідки війни, розв'язаної великими імперіялістичними державами були жахливі. Мільйони людей-воjakів гинули на фронтах. Величезні території верталися в руїну: руйнувалися тисячі сіл, сотки міст, фабрик, заводів, культурних пам'яток. Матеріальні надбання цілих століть переставали існувати впродовж хвилини. Населення не мало найнеобхідніших речей першої потреби, голодувало, день і ніч працювало на потреби війни. Кожний день війна пожерала величезні суми грошей, здобуті працюючими важким трудом. Населення в період війни підносив ще й той факт, що вже багато років до війни воно мусіло відмовляти собі багато дечого, щоб уможливити приготування до війни.

В особливо важкому становищі опинилися всі малі й слабкі народи. Вони, не маючи дуже часто жодних власних інтересів у війні, були насильно втягнуті в неї великими імперіялістичними державами. Ці великі держави змушували їх силою «добровільно» підпорядкуватися своїй політиці, або, якщо загрожені малі народи мали мужність збройно протиставитися їх імперіялістичним плянам, – окупували їх території, ліквідували їх державність. Великі імперіялістичні держави вели часто політику розпалювання ворожнечі між малими державами, доводили до спорів між ними, щоб унеможливити їх консолідацію для оборони загрозованих спільних інтересів і, тим самим, послабити їх відпорність. Вони часто купували для своїх плянів правлячі імперіялістичні кліки малих народів за ціну деяких територіяльних «дарувань», або хоча б обіцянок таких «дарувань». Так, наприклад, Гітлер зліквідував державність поляків, греків, югославських народів, чехів тому, що ці народи не хотіли підпорядкуватися його плянам, Карпатську Україну⁶⁶ і Семигород (цей останній відобрав Румунії) «дарував» Угорщині, «Трансдністрію»⁶⁷ – Румунії. Ці «дарування» мали забезпечити йому співпрацю правлячих клік тих держав. Так чи інакше, тобто, – незалежно від того чи мала держава підпорядкувала свою політику інтересам великодержав, чи збройно протиставилася їх імперіялістичній політиці малих народів, [малі держави] цілковито руйнувалися, народ винищувався і все це діялося лише тому, що так хотілося великодержавам.

До найбільш жахливих наслідків привела ця друга імперіялістична війна на Україні. Одні окупанти-імперіялісти, більшовики, втікаючи нищили все, щоб не лишити нічого ворогові. Вони силою загнали в лави ЧА всіх українських чоловіків, багато жінок, вивезли устаткування фабрик, заводів, зерно, худобу, забрали

культурні пам'ятки, навмисне самі руйнували шляхи, мости, транспорти, міста, (Хрещатик), село. І всі ці бандитські руйнування втікаючий елемент оправдував... «інтересами» України, «інтересами» українського народу. Новий окупант, гітлерівська Німеччина, терор і грабунок продовжувала по-своєму. Мільйони українських жінок, підлітків вивозили гітлерівці в Німеччину на каторжні роботи. Мільйони полонених українців, бувших вояків ЧА, гинули в таборах. З іншої частини полонених українців формували окупанти військові відділи і змушували їх боротися на фронті, за не лише чужу, але і ворожу собі справу, проти своїх братів. Так само насильно змобілізованих в ЧА большевицькими окупантами. Вивожувано з України останнє зерно, останню корову, встановлено кривавий терор гестапо, ляддвіртів, гебітскомісарів, терор, шибениць. Становище, що створилося на Україні в наслідку большевицько-німецької імперіялістичної війни і нової окупації України кликало о помсту до неба на окупантів імперіялістів, на цілу імперіялістичну систему, для якої грабіж, терор, мордування мільйонів – найкращий метод, найвища ціль...

Очевидно, що ця жахлива дійсність в світі, а зокрема в Україні, не могла не змусити актив Організації⁶⁸ ще раз призадуматися над тим, що саме є причиною цієї трагедії, що її вже від багатьох десятків років переживає цілий світ, а разом з ним і Україна, не могла не змусити ще раз пошукати виходу із цього трагічного становища, виходу, що був би водночас прогресом із загально-людської точки зору, кроком вперед до впорядкування міжнародних відносин. Жахлива дійсність, що її переживала Україна і цілий світ від багатьох десятків років, а, зокрема, в роках її імперіялістичної війни, могла стати основою лише для підтвердження таких висновків, зроблених ОУН ще надовго перед вибухом цієї війни.

1. Причиною найбільшого нещастя сучасного людства – сучасних імперіялістичних воєн, є імперіялістичні прагнення, імперіялістична політика правлячих клів, народів, зокрема великих. Існування імперіялістичних прагнень, існування імперій буде, як і було завжди дотепер, постійним джерелом постійних воєн, нових загарбань, буде джерелом нових нещасть, постійної анархії в міжнародному житті, міжнародного розбору і бандитизму.

2. Особливо трагічні наслідки мають імперіялістичні війни для малих народів. Кожна імперіялістична політика дає у наслідку поневолення, грабіж одних народів другими, слабших сильнішими. Малі народи падають, звичайно, жертвою чужих і ворожих собі загарбницьких інтересів.

3. Щоб визволити людство від постійних воєн, треба упорядкувати відносини в світі. З міжнароднього життя мусить зникнути імперіялізм, за кожним народом мусить бути визнач[е]не право жити самостійним державним життям, міжнародне життя мусить бути оперте на справедливий закон, а не на силу.

4. Імперіялістичні держави завжди намагаються своє хижацтво прикрити «благородними ідеями». Кожна «ідея», в основі якої лежало б яке-небудь втручання правлячої кліки одного народу у справи другого народу, не говоримо вже про збройну «допомогу», мусить бути оцінювана як імперіялістична, і проти неї треба вести рішучу боротьбу.

5. Жодний народ не живе ізольовано, але в оточенні інших народів і тому кожночасне становище кожного народу залежить не лише від його власної зовнішньої

і внутрішньої політики, але і від такої ж політики його сусідів. Щоб забезпечити справді краще майбутнє українському народові, треба не лише прогнати окупантів з України сьогодні, але й добитися такого ладу, який виключив би можливість нової агресії з боку наших ближчих і дальших сусідів, нові втрати незалежності, нових страждань народу завтра. Водночас з боротьбою за визволення українського народу мусимо вести боротьбу за знищення імперіялізму у світовому масштабі.

Саме такі висновки, зроблені ОУН вже надовго перед вибухом другої імперіалістичної війни, підтвердила міжнародна дійсність останніх років. Організація зафіксувала цей свій досвід з міжнародного життя наперед в Постановах своїх Конференцій (другої і третьої)⁶⁹, що відбулися впродовж 1942-[19]43 рр. і в таких точках Програмових Постанов.

«ОУН бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі.

ОУН бореться проти імперіялістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти СРСР і проти німецької «Нової Європи».

ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичн[их] фашистсько-націонал-соціалістичних програм і політичних концепцій, бо вони є знаряддям завойовницької політики імперіялістів. Тому – проти російського комуністсько-більшевизму і проти німецького націонал-соціалізму.

ОУН проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіалістичні цілі, «визволив», «брав під охорону», під «опіку» інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст поневолення, насильство, грабунок. Тому ОУН бореться проти російсько-більшевицьких і німецьких загарбників, поки не очистить Україну від усіх «опікунів» і «визволителів», поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави (УССД), в якій селянин, робітник і інтелігент могтиме вільно, заможньо і культурно жити та розвиватися» (Програмові Постанови III НВЗ ОУН⁷⁰).

Як вже зазначено вище, після 1941 р. ОУН розгорнула дуже широку діяльність на своїх українських землях. Ціла Україна, найдальші її закутки (Крим, Кубань) покрилися підпільними клітинами ОУН, всюди появилися члени ОУН зі своєю революційною ідеєю Української Самостійної Соборної Держави. Після більше як 20-ть років большевицької окупації це була перша широка зустріч і самої Самостійної України і активу Організації, носіїв цієї ідеї, з українськими масами. Зрозуміло, що для українського націоналізму, який своєю метою ставить здобуття Самостійної Соборної Держави, а дотепер, в силу існуючих політичних умов, діяв на одній п'ятій української етнографічної території на ЗУЗ. Така зустріч мала переломове значення і не могла лишитися без наслідків також в ділянці змісту нашої боротьби.

ОУН в перший період свого існування розвивалася головню на ЗУЗ, тут найширше діяла і через те, незважаючи на досить поважне число членів у своїх лавах з інших українських земель, зміст її гасел в першому періоді боротьби відображав головню ці настрої, що гуртували на ЗУЗ, розв'язав ці питання, що

хвилювали в першу чергу українця із ЗУЗ. Які це були питання, які це були настрої, ми вже сказали, розглядаючи особливості нашої боротьби першого періоду. Тут лише підкреслимо ще раз, що на зміст гасел ОУН в першому, головню підпольському періоді боротьби, [ви]рішально вплинув шовіністичний характер наступу польського імперіялізму на нас. Західно-українські маси під Польщею джерелом усього свого лиха вважали завжди лише національне поневолення, брак власної державности.

Зовсім відмінною, якщо йдеться про методи імперіялістичного поневолення і знищення українського народу, була підбольшевицька дійсність на О і СУЗ⁷¹. Большевицькі окупанти створили тут для українських мас т[ак] зв[аної] УРСР: дали «українську» верховну раду, дали «український» уряд, українську мову зробили державною мовою в УРСР, дали «українське» шкільництво, театр, могла «свобідно» розвиватися культура, «національна формою і соціальною змістом». Фікцією державности в формі УРСР большевики відвернули увагу українських мас від національного питання, і воно не було протилежність до того, як це було на ЗУЗ – найболючішим питанням українського будня на О і СУЗ.

Відмінність національної політики, здійснюваної на О і СУЗ большевицькими окупантами від цієї ж політики, здійснюваної польськими імперіялістами на СУЗ, була причиною того, що деякі гасла ОУН, сформованих в умовах ЗУЗ, не могли бути в цілості однаково актуальні на О і СУЗ. Наведемо кілька прикладів. Гасло: «Боротьба за Українську Державу – найвищий наказ!». Не вимагало в умовах польської окупації для українця із ЗУЗ жодних пояснень. Воно було самозрозуміле і єдиножиттєве гасло. Для українця ж із О і СУЗ, якому большевицька пропаганда вже успіла второчити, що він живе у «своєї незалежній українській державі», це гасло було менше «самозрозуміле». Він, власне, не розумів, чому боротьба за українську державу має бути для нього оцим «найвищим наказом», коли він недавно тільки жив в «українській незалежній державі» і ... бідував у ній. Гасло «Україна для українців» – таке актуальне в умовах підпільної окупації, в умовах колонізаційної політики польських імперіялістів під одвертими шовіністичними лозунгами, – було також мало зрозуміле для українця з О і СУЗ. Він, по-перше, не мав до діла з одвертою і масовою, лише замаскованою колонізацією з боку Москви, по-друге, большевицька пропаганда, переслідуючи свої імперіялістичні цілі, успіла вже його переконати, що народи повинні жити побіч себе в згоді і дружбі (звичайно, по-большевицькому зрозумінні). Не було також зразу для мас на О і СУЗ зрозуміле гасло, напр[иклад], «на Україні – українська мова». Вони вже бачили, що большевики зробили українську мову «державною» мовою УРСР – а, незалежно від того, – міста говорили по-російськи, в армії говорили по-російськи, і нічого не змінилося в тому відношенні від того стану, який був за царату.

Чи, одначе, факт, що деякі гасла ОУН при першій зустрічі із східно-українськими масами були менше актуальні як на ЗУЗ, означає, що вони були чужі, несприємливі для українсько-східних мас? Нічого подібного. Бо вистало, наприклад, лише пояснити за який лад в Українській Самостійній Державі ми боремося,

а гасло: «Боротьба за Самостійну Українську Державу – найвищий наказ!» було однаково актуальне як на ЗУЗ, так і на СУЗ. Гасло «Україна для українців» вистало лише пояснити як вимогу здійснювання влади на українській землі єдиним її господарем, українським народом, при одночасному забезпеченні повноти громадянських прав громадянам України і других національностей, – а воно також було зовсім актуальне на О і СУЗ. Вистало також лише розкрити большевицькі методи русифікування України шляхом відповідної мовної політики, а й гасла «На Україні – українська мова» також було однаково актуальне на СУЗ і ЗУЗ. Отже, відмінність національної політики окупантів на ЗУЗ і ОСУЗ вимагала від Організації лише у т о ч н е н н я змісту наших гасел, п о я с н е н н я їх із врахуванням специфічних властивостей земель, окупованих большевиками, вимагала с к о н к р е т и з у в а н н я ідей Української Самостійної Соборної Держави відповідно до потреб цілого українського народу.

Відвернувши підступною національною політикою увагу українських мас, як і мас СРСР взагалі, від національного питання, большевики не могли її в такій самій мірі відвернути від соціальних питань. Противно, своєю політикою нечуваного економічного грабунку працюючих вони зосередили на цих саме питаннях усю увагу мас. На О і СУЗ було сильне відчуття соціального гноблення і експлуатації, соціального поневолення, було сильне соціальне невдоволення.

Але знов таки і це невдоволення було відмінне від такого ж невдоволення на ЗУЗ, було своєрідне. У Польщі панував капіталістичний лад, і тому соціальне невдоволення українських мас на ЗУЗ було зв'язане не лише із шовіністичною національною політикою польських імперіялістів, але із формами експлуатації, властивими капіталістичній системі. Все це не існувало, якщо йдеться про форми соціального гноблення на О і СУЗ. Національне гноблення було тут так масковане, що українець його майже не помічав. Большевики знищили капіталістичну систему, і разом з нею форми капіталістичного гноблення. Соціальне гноблення на О і СУЗ здійснювалось в нових, властивих новій большевицькій суспільно-комуністичній системі, формах. Ця обставина вимагала від Організації нових гасел, зв'язаних з новою дійсністю. Всі майже селяни на О і СУЗ були невдоволені колгоспною системою, але причиною їх невдоволення не завжди були колгоспи і як форма організації селянства, як форма організації с[ільсько-]господарської продукції в з а г а л і . Багато з них бачили в колгоспах деякі також позитиви, і причиною лиха уважали, наприклад, лиш високі хлібоздачі державі, високі податки, брак товарів ширьжитку, тощо. Не завжди, отже, невдоволення селянства на О і СУЗ було (і є) о д н о з н а ч н о з його бажанням п о в е р н у т и с я до системи і н д и в і д у а л ь н и х г о с п о д а р с т в , але воно є дуже часто однозначно з намаганням повалити лише с т а л і н с ь к у колгоспну систему. Було невдоволене і робітництво. І знов причину свого незавидного положення воно бачило не в тому, що промисловість націоналізована, що існує т[ак] зв[ана] «соціалістична власність на знаряддя та засоби виробництва», але в тому, що незвичайно низька зарплата, що робітникові не дають спокою соцзмагання, що постійно загрожує небезпека попасти у конфлікт з варварською трудовою «дисципліною», що позбавлено

свободи проф[есійні] спілки, тощо. Так само було з інтелігенцією. Східньо-українська інтелігенція змушена була важко працювати на мізерну зарплату, постійно гнітив її страх перед НКВД, була позбавлена вдовolenня із своєї роботи, властивого дійсно вільній творчості.

Звичайно, що якщо ОУН хотіла сильно закріпитися на О і СУЗ, хотіла підняти увесь український народ на боротьбу за УССД, то мусіла ідею УССД зробити якнайбільш зрозумілою, а через те сприйнятною для найширших українських мас, мусіла її зв'язати з конкретними щоденними болячками селянина, робітника, інтелігента. Боротьбу за УССД мусіла зробити боротьбою за знищення всього того, що гнітило, затроювало кожному життю в підгітлерівській і підсталінській (і головно цій) дійсності. Це саме і означало вирвати українські маси з-під впливів ворожих українському народові окупантських концепцій і впливів, духово-політично усамостійнити український народ. Цього можна було доконати лише шляхом 1) найтіснішого пов'язання ідеї політичного визволення українського народу з ідеєю побудови справедливого суспільно-економічного ладу, який заспокоїв би справедливі вимоги селян, робітників, інтелігенції; 2) врахування тих вже існуючих основних суспільно-економічних перемін, докочаних большевиками, які так у свідомості східно-українських мас, як і зовсім об'єктивно, в порівнянні до становища, існуючого при капіталізмі, є кроком вперед. В тому саме напрямі і пішла конкретизація ідеї УССД. На основі спостережень і висновків, зроблених провідни[ка]ми Організації в часі революційної роботи серед найширших мас цілої України, опрацьовано суспільно-економічну програму українського визвольного-революційного руху – українського націоналізму. Вона становить другу частину (перша частина – це наша програма упорядкування міжнародних відносин) Програмових Постанов III НВЗ ОУН.

«...В українській державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу» (Програмові Постанови).

Ця точка характеризує в загальному цілу нашу суспільно-економічну програму. Так як найважливішим елементом нашої програми упорядкування міжнародного життя є наша ідея вільних національних держав усіх народів світу, так найважливішим елементом нашої суспільно-економічної програми є ідея безкласового суспільства в вільній національній державі.

III

Як воно не дивно, але, не зважаючи на те, що III НВЗ ОУН прийняв свої Програмові Постанови вже 2,5 років тому, деяка частина членів ОУН цих Постанов «не прийняла» і до сьогодні: «не прийняла» в тому значенні, що не зрозуміла послідовно найглибшої їх революційної суті, не оцінила їх як нову, передову, органічно-українську своїм походженням і універсальну своїм значення[м] ідею, не добачила в них місії нового світу, світу кращого, справедливого, світу

упорядкованого, за який саме варто боротися й вмирати... Причиною цього явища зовсім не є, наприклад, ослабий натиск організації на політично-вишкільну роботу серед цієї частини членів. Саме ця частина членів завжди мала і має змогу постійно поширювати і поглиблювати свій політичний світогляд так шляхом зустрічей і розмов з окремими провідними членами організації, [як] і шляхом індивідуальних студій, спостережень. В нашому випадку справа сягає глибше. Частина членів ОУН «не прийняла» аж до сьогодні нашої програми тому, що їм на це не дозволяє дотеперішня політична ментальність. І саме тому про це явище треба говорити, його треба в найкоротшому часі ліквідувати, бо, в протилежному випадку, може створитися таке становище, що при цьому деяка частина членів революційної організації в кожному іншому відношенні навіть дуже дисциплінованих, не буде «визнавати» програми цієї організації.

Для кращого розпізнання в членській масі цієї категорії людей додамо ще, що вони у зв'язку з постановами мають завжди питання, обраховані на те, щоб свого співбесідника – якщо він є оборонцем постанов, тобто – головню, послідовним ворогом імперіялістичної та капіталістичної системи, обов'язково закинути, доказати йому, що він помиляється, тим самим, очевидно, підкреслити свою «непомилність». Такі питання вони ставлять при принагідних умовах, під час курсів, такі питання вони неправильно ставлять і розв'язують часом в статтях, часом в конкретній революційній роботі.

Цю категорію членів ОУН, що про неї говоримо, їх політичну ментальність, можна б схарактеризувати словами О. Рудницького, що він їх у свій час посвятив полякам, а саме, що вони «нічого не забули і нічого не навчилися»: в нашому випадку не забули старих «правд», хоча б односторонню їх зрозуміли, або взагалі не зрозуміли і не можуть зрозуміти нових правд, що їх з нечуваною очевидністю накидає нам свого життя. «Не приймають» програми ОУН, прийнятим ІІІ НВЗ ОУН, деякі друзі ставлять себе водночас в становище дуже «принципових» націоналістів, оборонців «так вони про себе думають», – «чистоти» нової ідеології. Вони – вороги всяких змін, хоча б ці зміни означали найбільше органічну еволюцію українського націоналізму, хоча б вони були необхідною життєвою корекцією, з якою кожний живий політичний рух мусить рахуватися і її прийняти, якщо не хоче лишитися мертвою формою. Що таке становище, оскільки воно було б масовим, в такому періоді розвитку українського націоналізму було б підірванням його росту, відірванням його від життя, і в результаті його смерті – ці друзі не помічають. Вони завжди переконані глибоко тому, що власне вони «вирощують» українських націоналістів в найчистішій і найжиттєвішій його формі.

Не від речі буде тут згадати, що з тим самим явищем іде в нас боротьба від кількох років. Бо саме тоді, коли український націоналізм розрісся, коли треба було і в області революційної теорії відповідно зрівнятися з реальними практичними завоюваннями нашого руху, коли треба було головню виробити п р о г р а м у, – саме і тоді вже з'явилися тенденції «окупування на старих позиціях», тенденції «догматизувати наш рух». І в той же час, коли появились в нас голоси за конечність сформулювати програму, появились також голоси проти тенденції «окупування на старих позиціях».

«Тенденція ця (тенденція догматизувати наш рух, окупування на старих позиціях – Вол.) ...загрожує закріпленням цілого руху і вихолощуванням його з творчого духу. При перемозі цієї тенденції інакше і не могло б бути, бо тоді вільно було б повторити тільки те, що вже сказано в заранні націоналістичного руху, і що відповідало цій початковій стадії. Кожна нова думка, яка виходила б поза закріплення чи коло отих заранні сказаних і догматизованих тез, мусіла б бути п'ятнована як ересь. Між тим це було б рівнозначно з застоєм, тому пенетрували б старі ситуації...». При підсумках здобутків українського націоналізму після 10-ох років боротьби говориться:

«Питома вага організованого українського націоналізму вже не така, як це було перед 10-ти роками, коли перші наші починки стрічали сміхом. Змінилися обставини праці, витворилася нова ситуація, ніж перед 10-ти роками. Якраз такий стан накладає на нас чергові обов'язки, кличе до дальшої творчості, до дальшої починовости думки і чину, а в кінці переглянути і еventуально доповнити чи змінити дотеперішні наші програмові і тактичні тези. А, з другого боку, треба ствердити, що рух наш ще надто молодий і не тільки не сповнив усіх перед собою поставлених завдань, але не дійшов ще до першої і головної мети – української держави. Отже, на всякий випадок завчасно нам приманити консервативні тенденції і перемінити в законну секту, що спочила б на дотеперішніх лаврах, сліпа й глуха на дотеперішнє, довколишнє життя...».

Стаття кінчається закликом:

«Тому хай між нами живе дух творчості, а не закріплені догм; хай розвивається полет думки і ініціативність чину, а не висіння в повітрі чи товчення води в ступі...» («На Службі Нації» 1938 р.).

Якщо деяким друзям ці справи дотепер були невідомі, то просимо на них тепер звернути увагу.

Різні питання, що їх наші друзі – ортодокси ставлять часто у зв'язку з нашою програмою, зводяться до двох основних «застережень»:

1. Чому ми «зрадили» принципів імперіялізму, коли дотепер всюди в житті його повно?

2. Чому ми нашою суспільно-економічною програмою намагаємося «переліцитувати» большевиків, коли вони свою політикою доправили себе над берег пропасти?

При цьому вони завжди відкликаються до арсеналу своїх політичних аргументів, зачерпнутих колись там далеко на вишколах, чи до свого «багатого життєвого досвіду», який нібито лише підтверджує їх в тому, що вони правильно думають.

Тому ми здекларували себе як ворогів всіх імперіялістів, що загрожують Україні, і як ворогів всіх імперіялістів взагалі, – ми коротко вже сказали скорше при аналізі факторів, які вплинули на формування нашої програми.

В тому місці ми хочемо відповісти на ці питання, маючи на увазі головню цей факт, що автори цих питань вважають себе на оборонців «чистоти» націоналістичної ідеології, що вони вважають себе за єдино «вірних», «послідовних» націоналістів.

Наші друзі – оборонці «чистоти» націоналістичної ідеології, наші, як вони себе вважають, «послідовні» націоналісти, а, одначе, – дуже непослідовні і ... поверховні, якщо йдеться навіть не про що інше, а про засвоювання лише основних «старих» націоналістичних правд.

Бо ж про що інше, як не про поверховність цих друзів, говорить факт, що вони, наприклад, пам'ятають десяту точку декалогу, як її хтось був на дуже коротко сформулював, пам'ятаючи про це, що в націоналістичній літературі говориться то тут, то там дещо про імперіялізм, а не знають, що, наприклад, М. Орлик⁷² в своїй «Ідея і чин України»⁷³ свій «імперіялізм» протиставляє саме «гнетові», визискові і поневоленню слабких народів, що він поняття національної експансії ніде не в'яже з поняттям насильного загарбання територій других народів. Про що ж інше як не про одноповерховність наших друзів тоже-імперіялістів у найбільш їхньому питанні говорить факт, що вони не запримітили, що Орлик (а автор хіба достаточо авторитетний у всіх світоглядово-ідеологічних питаннях першого періоду), говорячи про імперіялізм, говорить про «внутрішній» потенціяльний імперіялізм, до якнайбільшого росту і могутности. А хіба ж ми навіть не як націоналісти, але як українці взагалі можемо коли-небудь бути проти «внутрішнього, потенціяльного імперіялізму» до якнайбільшого росту і могутности, «внутрішнього, потенціяльного імперіялізму», якщо він не прибиратиме форм політики загарбування чужих територій. Але і Орлик не має в тому випадку на увазі, як взгідно в зв'язку з своїм поняттям імперіялізму взагалі, політики загарбання і гноблення. Орлик, говорячи про потреби протиставитися московському імперіялізмові, говорить виразно про «ідею великої революції» визволення і оборони всіх поневоєних Росією народів, не вживаючи, очевидно, слів «визволення» і «оборони» в їх скомпроментованому імперіялістами, але в їх властивому значенні, Орлик, врешті, говорить про те, що «український націоналіст приносить новий героїчний імперіялізм, імперіялізм духа, ідеї, культурно-цивілізаційного ренесансу, визволення і охорони слабих народів». Хіба ж ми проти такого «імперіялізму» можемо боротися (під умовою, очевидно, що за цим поняттям не криється інший зміст). І хіба ж проти такого «імперіялізму» звернена протиімперіялістична постановка Програмових Постанов ІІІ НВЗ ОУН. Ми боремося проти імперіялізму, що його розуміємо як намагання правлячої кліки одного народу поневолити другий народ, загарбати його територію, або хоча б піддати його насильно під який-небудь свій вплив. І хіба ж була основа для застережень, якщо б наші друзі тоже-імперіялісти глибоко зрозуміли, про який саме «імперіялізм» говорилося в нашій літературі першого періоду, і проти якого імперіялізму спрямована наша протиімперіялістична постановка Програмових Постанов. А викликувати дискусію навіть у таких формах, як це воно є у нас, з приводу не існуючих по суті, а лише створених в уяві в наслідку поверховости, розходжень – це, щонайменше, для ініціаторів дискусії – смішно.

Не цю справу, одначе, ми хочемо тут підкреслити, ми за тим, щоб з поняттям імперіялізму не в'язати жодної позитивної ідеї і це слово взагалі викинути з ужиття у нас, оскільки його не вживається в єдиновластивому для нього

значенні – значення політики загарбання і поневолення, політики безправного насильства і експлуатації. Тому ми б не хотіли, якщо б не були змушені до того, нашими тоже-імперіялістами, навіть згадувати про те, що це слово у свій час вживалося в нас, хоча б в позитивному, зовсім неімперіялістичному значенні. Говорім про «наступ і поширення ідеї», говорім про «потребу нації рости, множитися, боротися, здобувати», говорім про «культурно-цивілізаційний ренесанс» і – не зв'язуємо того всього з імперіялізмом, бо це – різні поняття. В тому місці ми особливо хочемо підкреслити не послідовність наших тоже-імперіялістів, наших, нібито, «послідовних» націоналістів.

Твердимо, що український націоналізм – це «рух, що органічно виростає з духово-суспільної природи української нації і відповідає її найістотнішим потребам...». Цими словами, перші теоретики українського націоналізму зазначили дуже основну вимогу, що їй постійно мусить відповідати український націоналізм: він мусить бути органічно зв'язаний із духово-суспільною природою української нації та відповідати її найістотнішим потребам. Наведемо ще інший вислів М. Орлика [у] згадуваній [в]же нами «Ідея і Чин України» про цю властивість українського націоналізму:

«...Український націоналізм відповідає не лише найглибшій духовній і суспільній природі української нації та її найістотнішим потребам, але також поривам волі, душі, серця і думки української людини... Український націоналізм – це найповніший, найглибший і наймогутніший вираз українства, найкращих і найсильніших поривів українського духа, українського серця, думки і історичної волі»...

Ми питаємо, коли український організований націоналізм міг краще, повніше, глибше пізнати духово-суспільну природу української нації, відчутти її потреби: чи тоді, коли він діяв в основному на обмеженій західно-українській території і плекався на еміграції у відриві від українського ґрунту; чи тоді, коли, як після 1941 р., він почав діяти на всій українській ентографічній території, коли члени ОУН пішли на О і СУЗ, пішли на Крим і Кубань, пішли в українські колгоспні села і промислові міста, зіткнулися з представниками всіх земель і всіх суспільних клясів України. А, вслід за тим, коли він міг вірніше зафіксувати прагнення українського народу, «пориви» його «духа», «серця і думки», коли міг він повніше його висловити – до, чи після 1941 р., не має хіба сумніву, що після 1941 р. А якщо український націоналізм, намагаючися висловити «найкращі, найсильніші пориви українського духа, серця і думки» (бо ж тільки таким шляхом можна було український націоналізм зв'язати дуже тісно з українськими масами О і СУЗ), висловив їх своїми Програмовими Постановами, то які ж «застереження» можуть бути в деяких лише друзів до нашої програми, хоча б це йшлося навіть про таку дразливу для них справу, як справу «імперіялізму», якщо б навіть, як це лише здається нашим друзям, ми її цілком по-новому розв'язували. Бо ж з усіх прав, сказаних теоретиками націоналізму на початку, мусить бути завжди для нас найбільш актуальною і мати вартість непорушного закону правди про те, що український націоналізм мусить «органічно вирости з духово-суспільної природи української нації... і відповідати

її найістотнішим потребам». Цій одинокій правді ми не сміємо ніколи зрадити, бо в противному випадку ми перестанемо бути тими, ким ми є сьогодні – перестанемо бути українськими націоналістами.

М. Орлик, говорячи про основи світогляду, зробив ще одне, дуже цінне для кожного суспільно-політичного руху взагалі, а для українського націоналізму зокрема, ствердження. Він говорить:

«Як індивідуальний, так і суспільний світогляд – це не витвір самого інтелекту на підставі теоретичних розшуків холодного, чистого розуму. Світогляд – це синтеза психо-волевого наставлення, переживань, досвіду життя і набутого знання... Всі витвори волі, серця, думки, уяви чи переживання, всі чини, праця і пориви, всі витвори культури і цивілізації впливають на розвиток суспільно-історичного ставання... Суспільність і людина має такий світогляд, який відповідає їй вдачі, характерові, її психологічній структурі, її волі, почуванням, переживанням, її чинам. Тому світогляду не можна вивчати з книжок, але треба його пережити в праці й боротьбі» (Ідея і Чин України).

Ми знов питаємо: якщо світогляду «не можна вивчити з книжок», якщо світогляд – «це не витвір самого інтелекту на підставі теоретичних розшуків холодного, чистого розуму», якщо «суспільність і людина має такий світогляд, який відповідає їй вдачі, характерові і переживанням», то які світоглядові правди можуть бути правдами повнішими, ширшими, а тим самим тривкішими – правди, встановлені до 1941 р., і після нього. Коли ми краще знали «вдачу, характер, психічну структуру, почування». Цілого українського народу, коли ми краще могли приглянутися [до] його «переживання», його реакції на події, що його сильно безпосередньо заторкують. Які тому правди (якщо б навіть нові правди були прямим запереченням старих) заслуговують на наше повне довір'я, а які на «застереження». Як[і] з цих правд встановлювалися більше на основі більше прочитаної літератури, а менше на основі власного пережитого досвіду.

«...Коли хочемо ставити духову і суспільно-політичну будівлю, – мусимо пізнати найдокладніше ті підстави, той духово-суспільний історичний ґрунт, на якому хочемо будувати...» (М. Орлик: там же).

Ми боремося за УССД для українського народу, хочемо будувати як державну будівлю на українському ґрунті, для українського народу, який в даному випадку і становить цей ґрунт. А коли ми, питаємо ще раз, цей ґрунт краще знали – до, чи після 1941 р. А Програмові Постанови ІІІ НВЗ ОУН із проти імперіялістичною постановою є, власне, з а ф і к с у в а н н я м д о с в і д у , здобутого ОУН у продовж двохрічної боротьби на всіх українських землях, зафіксуванням досвіду, здобутого в роботі на українському ґрунті – серед українського народу. Не десятки від большевицької і піднімецької дійсності були і є глибоко переконані в тому, що одиноким спричинником їх нещастя були гітлерівський і сталінський імперіялізм, була імперіялістична система. А якже врешті, з вимогою п о с т і й н о ї т в о р ч о с т і українського націоналізму, що її підкреслює Орлик в іншому місці. Чи ж може тому хто-небудь з націоналістів мати які-небудь «застереження» до нашої протиімперіялістичної

постанови, тим більше, пояснювати ці застереження своєю вірністю старим націоналістичним правдам.

Хто сьогодні боронить імперіалізм і ще до того вважає, що він стоїть на становищі національних засад, цей лише доказує як дуже він сліпий на все те, що діється довкруги нього в світі, глухий на все те, що несе йому наша доба, цей лише доказує як дуже йому ще далеко до зрозуміння того, що в націоналізмі святе і непорушне, як дуже ще далеко до націоналістичної послідовності в примінюванні націоналістичного світогляду в житті. На політичну сліпоту і глухоту, тим більше коли це зроджене каліцтво не має ліку. За те з поверхності деяким друзям треба лікуватися якомога скорше.

Думаємо, що із сказаного вище можна також зрозуміти, що наша протимперіалістична постановка, як і ціла програма взагалі, – це наш світогляд, а не тактика, як цього хотіли б деякі друзі. Це повинно бути кожному зрозуміло хоча б тому, що вже формально беручи справу, програма ніколи не може йти врозріз з світоглядом. А якже ж з філософією українського націоналізму, – може запитати ще не один тоже-імперіаліст.

М. Орлик в підрозділі «філософічні основи українського націоналізму» (Ідея і Чин України) говорить:

«Філософія націоналізму – це філософія активного повного життя, філософія боротьби, чину, творчості. Націоналізм не сягає до відірваних від життя абстракцій, але виходить з безпосередньої життєвої дійсності. Засадою націоналізму є: хто хоче пізнати життя – мусить його пережити, мусить діяти, творити... Український націоналізм розуміє життя – як постійне зусилля, чин, працю, боротьбу, як історичне завдання і змагання до дальшого творчого розвитку і з а н о в і в а р т о с т і . . . Український націоналізм є: за повним, активним, небезпечним, твердим і героїчним життям і протиставляється вигідному, спокійному, плиткому і пасивному життю травояда-споживача чи бездійного обсерватора... Треба вправдати в нас культ чину, культ активного, повного життя, культ праці, культ труду, героїчного змагу і культ сили. Треба плекати сильну невсипущу волю могутості, владарності і творчості, треба плекати енергію чину...». Кладучи філософію активного, творчого життя, Орлик водночас говорить:

«Однаке, не кожна боротьба є корисна і будуюча життя. Все залежить від того, в ім'я яких вартостей і в ім'я яких ідей, в ім'я яких цілей і інтересів ведеться боротьба. А даліше, чи ці нові сили, вартості, ідеї, групи і люди зуміють краще формувати та творити нове життя, новий лад. Боротьба і суперництво різних людей, расових і партійних груп в ім'я своїх вузьких матеріальних інтересів, егоїзму чи амбіції вживання, а на цілі творення і посилення життя тільки розстроює, розбиває суспільне життя, доводить до застою, упадку, як шал змислів і низьких пристрастей послаблює і розстроює людину. Тому, не боротьба всіх, не боротьба для самої боротьби, боротьба стихій на дикому полі для самого виладовання енергії, як у звіринному світі, але боротьба – і суперництво в ім'я нових

вартостей, нових ідей і в ім'я зміцнення і поширення життєвих сил, в ім'я будування та творення нового життя і посилення нового розвитку... (Підкр[еслення] наші).

Наведених тут думок Орлика вистане, щоб зрозуміти, що наша протиімперіялістична постановка не суперечить в нічому (вона, як політична концепція і не може суперечити філософії). Філософічним основам українського націоналізму ми завжди будемо визнавати філософію активного геройського життя, філософію боротьби, будемо завжди плекати культ сильної, нової людини, яка вміє за ідею боротися і перемагати. Нашим друзям тоже-імперіялістам треба особливо пам'ятати про те, що Орлик є проти руйнуючої боротьби всіх. А саме наша руйнуюча боротьба «всіх проти всіх» – обов'язково ведеться при імперіялістичній системі.

Такою ж самою непослідовністю грішать деякі друзі і у випадку другого «застереження», що вони його мають у зв'язку з нашою програмою. Вони самі підозрівають, що ОУН «збільшевизувалася» на СУЗ і стараються перелицитувати большевиків у розв'язанні суспільно-економічних питань.

Це все, що ми сказали тільки що про вимогу органічного зв'язку українського націоналізму з потребами українського народу – актуальне в однаковій мірі і у тому випадку. Не може ж український націоналізм нести народові капіталізму, коли народ цього капіталізму не хоче, вважає його кроком назад, у порівнянні з тим, що він має навіть сьогодні. Не можемо ж ми стояти на становищі непорушності закону приватної власності, коли в цілому світі спостерігаються зовсім протилежні тенденції, і що більше, життя вже примушує робити навіть конкретні заходи в напрямі усупільнювання, націоналізації окремих підприємств, цілих галузей народного господарства. Йти проти бажань власного народу і проти розвиткових тенденцій, що вже сьогодні очевидні кожній культурній людині – були б для політичної організації божевільям.

Ми вкажемо тут на ще один момент, що його дуже часто випускається в нас з уваги. М. Орлик говорить:

«Треба різко, ударно і виключно поставити нову всеобіймаючу ідею, новий світогляд, щоб оформити нову монолітню духовість і протиставитися чужим розкладовим силам і ворожим доктринам: большевизмові, партійництву і т[аким] п[одібним]» (там же).

Такою різкою, ударною ідеологією є сьогодні саме ідеологія українського націоналізму. Український націоналізм стався таким головню завдяки останній своїй програмі, що в її основу лягли ідеї У С С Д у системі вільних національних держав усіх народів та ідея безклясового суспільства. Ідеєю безклясового суспільства ми протиставляємося капіталістичному світові з його експлуаторськими капіталістичними клясами та большевицькій системі з її новою експлуаторською клясою большевицьких вельмож. Усіх народів світу ми протиставляємося соціалістичним теоріям про кінечність утворення понад національної, універсальної державної організації, про

неминучість еліття усіх націй на базі сучасних економічних відносин в одну «націю». Ідеєю вільних національних народів, що ми її не лише виправджуємо з нашого розуміння нації якнайвищого типу національної суспільності, основаної між іншим, також на кровній спорідненості, але і розуміємо як засіб оборони одного народу перед яким-небудь втручанням його справи з боку другого народу, – ми протиставляємося всім імперіалізмам. Немає ще сьогодні на світі другого політичного руху, який стояв би на однакових з нами ідейно-політичних позиціях. Немає також, як про це переконує нас сьогодні життя, інших ідей, які давали б кращу, більш передову розв'язку всіх назрілих проблем. Ми даємо єдиноможливу з точки зору існуючих розвиткових тенденцій в усіх областях сучасного життя, єдиносправедливого з точки зору сьогоднішніх потреб усього людства – розв'язку найпекучіших політичних соціальних питань міжнародного і внутрішнього і національного порядку. Лише завдяки цим ідеям, що лягли в основу програмових постанов, український націоналізм стає дійсно у д а р н и м світоглядом. Лише завдяки синтезі ідеї безкласового суспільства (окреслення «безкласове суспільство» вживаємо в розумінні суспільства, що в ньому не існує основи творення суспільних клас – приватна власність та ніхто не користує з жодних політичних привілеїв, які забезпечували б за ним не лише політичне, але й економічне панівне становище в суспільстві). З ідеєю вільних національних держав усіх народів ми можемо протиставитися большевизмові і в теорії, і в практиці.

Ми вжили окреслення «синтеза ідей». Можливо, що дехто вимогу про «виключність» українського націоналізму розуміє як затереження проти якогонебудь синтезування українським націоналізмом. Наведемо тому відповідне місце з М. Орлика:

«Український націоналізм є творчою синтезою вартостей, що впливають з духовости і світогляду, з глибини життя і потреб українського народу. Він оновлює і відроджує все те, що було в нашій історичній дійсности здорове, сильне, творче, встановлює нову оцінку та приносить нові вартости, а усуває все те, що було шкідливе, нездорове, розкладаюче» (там же).

Отже, український націоналізм не відкидає встановлювання перших вартостей шляхом синтези, протинно, він взиває до творчого синтезування всіх позитивних елементів, що їх дало минуле і приносить сучасне. А чи ж наша сьогоднішня програма, прийнята III НВЗ ОУН, із своєю ідеєю національних держав всіх народів та ідеєю безкласового суспільства не є творчою синтезою всіх позитивних елементів, що їх дало нам минуле і приносить сучасне. І тому не про наше «збольшевизування» на Сході треба говорити, що про творче синтезування всього того, що позитивного дала нам дотеперішня історія людства. А якщо задасть ще собі дехто труду, щоб глибоко зрозуміти мотто декалогу, що в ньому говориться про «грань двох світів» – то відпаде ще й ця друга «основа» щодо «застережень» проти Постанов III НВЗ ОУН.

ЕЛЕМЕНТИ РЕВОЛЮЦІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Націоналістичний рух, репрезентований ОУН під керівництвом Степана Бандери⁷⁴, ми називаємо революційним рухом; нашу національно-визвольну підпільну і повстанську боротьбу – революційною боротьбою; себе, учасників цієї боротьби – революціонерами. І хоч слів «революція», «революційний» уживається у нас дуже часто, то, проте, не завжди точно усвідомлюється зміст цих слів. Тим часом слова «революція», «революційний» у випадку українського націоналістичного руху мають свій дуже глибокий зміст. По можливості точно вяснити зміст понять «революція», «революційний» у випадку українського націоналістичного руху, репрезентованого ОУН під керівництвом Степана Бандери, – саме завдання нашої статті.

*

Український націоналістичний рух є революційний передовсім з огляду на свої цілі.

Український націоналістичний рух виник і діє як: а) соціально-політичний рух і б) духово-світоглядний. У зв'язку з цим український націоналізм має і подвійну мету. Як суспільно-політичний рух, український націоналізм бореться за повне політичне, культурне й економічне визволення українського народу з-під чужоземного панування, за побудову на етнографічних українських землях Української Самостійної Соборної Держави, за такий внутрішній політичний і суспільно-економічний лад у майбутній Українській Державі, який забезпечить українському народові найкращі умови розвитку всіх його духовних

і матеріальних сил. Як духовно-світоглядний рух, український націоналізм бореться за духовне відродження українського народу, тобто за ліквідацію тих усіх негативних наслідків, що їх у духовності українського народу залишила багатівікова неволя.

* * *

Основною метою українського націоналізму в даних історичних умовах є побудова на етнографічних українських землях Української Самостійної Соборної Держави.

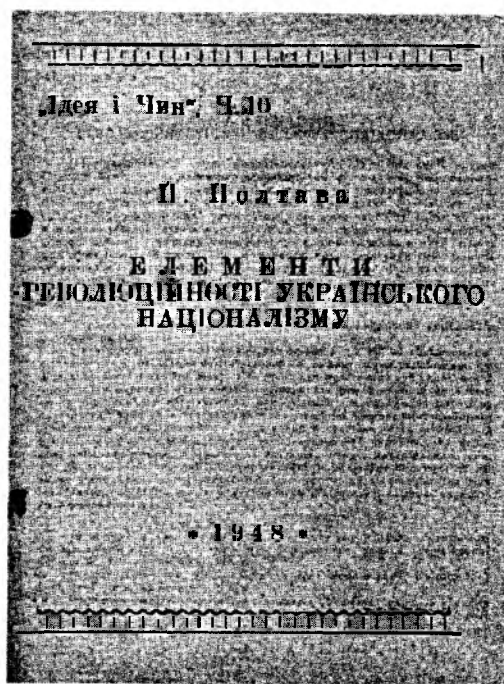
В чому ж полягає революційність ідеї Української Самостійної Соборної Держави?

Впродовж багатьох сторіч поневолена Україна входила в склад чужонаціональних імперій: Росії, Польщі, Австро-Угорщини. На Сході Європи впродовж багатьох сторіч неподільно панували російські і польські імперіялісти. І одні і другі привикли були дивитися на Україну, як на «невід'ємну» частину своїх імперій. Лише Росію або Польщу привик був бачити на Сході Європи світ. Не може бути інакше, що на Сході Європи, – на просторах між Карпатами і Доном, між Прип'яттю і Чорним Морем, – крім Росії або Польщі, може бути ще держава, – цього в більшості випадків у світі ніхто не припускав.

Здійснення ідеї УССД, тобто – побудова Української Самостійної Соборної Держави, означає цілковиту перебудову політичного укладу на Сході Європи. Побудова на українських землях Української Самостійної Соборної Держави означає виділення із складу Росії в окремий політичний організм величезної території, означає відкинення сьогодишнього російського імперіялізму від північних берегів Чорного моря, від Дністра, Карпат, далеко на північ і схід за лінію Дону і південно-західних кордонів сьогодишньої РСФСР. Побудова Української Самостійної Соборної Держави означає також остаточну ліквідацію претензій польських імперіялістів на лінію «Збруча»⁷⁵ (а часто й на береги Чорного моря⁷⁶), означає відкинення польського імперіялізму на сході на лінію рік Вепр і Сян. Здійснення ідеї УССД означає цілковите зруйнування на Сході Європи того політичного укладу, який існує тут впродовж кількох сторіч, і побудову нового справедливого ладу, спертого на принцип самовизначення народів. Якщо революція завжди характеризується тим, що вона докорінно руйнує старий політичний або суспільний лад (часто також і політичний і суспільний водночас), то ідея УССД, яка з'являється саме планом знищення старого, реакційного політичного укладу на Сході Європи, яка з'являється саме планом нового політичного порядку в цій частині Європи, спертого на єдиносправедливий, прогресивний принцип самовизначення народів, – є суто революційна ідея.

Ідея УССД є революційна ідея також тому, що її висунув український народ по кількох сторіччях свого політичного «небуття». У XVIII і XIX сторіччях український народ, позбавлений окупантами власної провідної верстви,

переслідуваний і експлуатований, скочувався щораз більше до рівня сирої етнографічної маси, єдиною ознакою окремішності якої була українська мова. Російські імперіялісти тріюмфували. Вони почали вже навіть твердити, що й українська мова є лише «один з великоруських діалектів». Український народ вони почали розглядати як «одне з племен єдиного великоруського народу». Російським імперіялістам у певний час могло здаватися, що українська, «малоросійська» проблема зліквідована для них назавжди. Зрозуміло, що в таких умовах творчість Шевченка⁷⁷, ідея Української Самостійної Соборної Держави, висунена Міхновським⁷⁸ у 1900 році в його брошурі «Самостійна Україна»⁷⁹, подіяла на окупантів як грім з ясного неба. Ідея УССД в цей час була таким же громом

з ясного неба і для більшості тогочасного українського громадянства, скаліченого багатовіковою неволею. Про цей момент ми обов'язково мусимо пам'ятати, коли говоримо про революційність ідеї УССД. В історії поневолених народів не багато знайдено таких прикладів, щоб ідея власної самостійності була чимось таким надзвичайним, несподіваним, щоб ця ідея оцінювалася, як щось «нереальне», «абсурдне», як це було у випадку деякої духово скаліченої частини українського народу.

Ідею УССД український націоналізм розуміє не лише як ідею політичного визволення українського народу, а також як ідею його соціального визволення, як ідею такого суспільно-економічного ладу в Україні, при якому не існуватиме експлуатація людини людиною і буде побудовано безкласове суспільство.

Через довгі сторіччя український народ терпів, крім національного гноблення, ще і жорстокий соціальний гніт. Український народ гнобився соціально польською шляхтою, російським дворянством, царськими вислужниками, чужонаціональною буржуазією. (Серед експлуаторських клас на Україні так мало бачимо українців, що про експлуатацію українського народу власними експлуаторами не приходиться й говорити). Польська шляхта, російське дворянство запровадили на Україні жахливе кріпацтво. Вони обернули українське селянство, тобто в певний час майже 90 відсотків українського народу в робочу худобу, в дослівному значенні цих слів. Відібравши в українського селянства його найкращі землі, чужоземні пани-феодалі примусили його працювати ще й на себе до 5, а то й 6 днів у тиждень. Жорстоко експлуатувався український народ чужинецькою буржуазією і в період розвитку капіталізму на Україні.

Експлуататорські класи свідомо плекали на Україні темноту. Вони стояли на становищі, що для кріпаків, для чорноробочих на капіталістичних підприємствах освіта й не потрібна й небезпечна.

Не менше жорстоко, як в період кріпацтва чи в умовах капіталізму, експлуатується український народ клясою большевицьких вельмож і сьогодні. Большевицька колгоспна система з'являється своєрідною реставрацією панщиняної системи. Українському селянинові цілком не стало легше жити від того, що він формально став власником усіх багатств країни. Як за панщини, так і сьогодні в українського селянина відібрано його землю і примушується його жити на клаптику «присадибної ділянки». Як за панщини, так і сьогодні український селянин мусить майже даремно працювати на колгоспних ланах. Плодами його праці цілковито розпоряджається большевицька кліка. Вона забирає для імперіялістичних потреб майже всю сільськогосподарську продукцію України і примушує українське селянство і весь український народ жити впроголодь. Сьогоднішнє економічне становище робітничої класи на Україні нічим не краще від того становища, в якому вона перебувала в умовах капіталістичного ладу в колишній царській Росії. Тоді додаткову вартість забирав чужинець-капіталіст, тепер «додатковий продукт» забирає в основному чужинецька за своїм національним складом кляса большевицьких паразитів. І тоді, і тепер українське робітництво працює понад сили і за те отримує дуже мізерну платню.

В наслідку соціального гноблення, здійснюваного чужонаціональними в своїй основній масі, експлуататорськими класами, український народ постійно живе в економічній нужді, працюючи України постійно борються із злиднями, винищуються голодом. Експлуататорська політика чужинців на Україні допровадила до такого парадоксального і разом з тим ганебного для окупантів стану, що в Україні – країні найбільших господарських можливостей у світі, як з огляду на її природні багатства, так із огляду на працьовитість і природні здібності українського народу – панує найбільша в світі нужда. В якій іншій цивілізованій країні світу так люди голодують, так погано одягаються, мають такі нужденні житлові умови, як сьогодні в Україні? Немає у світі такої другої цивілізованої країни, де б при наявності таких величезних господарських можливостей панувала така нужда, як в Україні.

Український націоналізм бореться за побудову в майбутній українській державі безкласового суспільства, тобто такого суспільства, в якому не існуватиме експлуатація людини людиною, в якому не будуть економічно панувати одні верстви суспільства над другими. Основою цього ладу буде суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва. В цей спосіб зліквідується економічну основу творення експлуататорських клас. В протилежність до того, як це сьогодні обстоїть справа в ССРСР, побудова внутрішнього ладу на справедливих демократичних основах виключить також можливість творення експлуататорських клас на ґрунті політичних привілеїв. Побудова безкласового суспільства, знищення експлуатації працюючих дадуть у наслідку буйний розвиток продукційних сил України, дадуть ріст добробуту найширших мас українського народу,

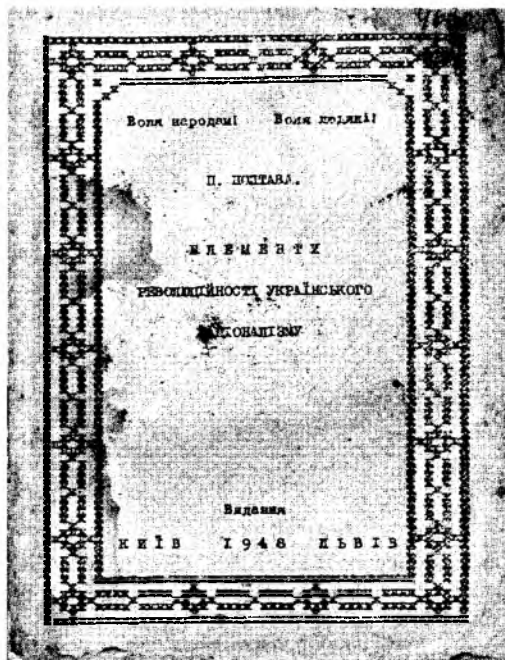
покладуть кінець злидням і нужді, які відвічно переслідують і винищують працюючих України. Боротьба за знищення паразитської класи большевицьких вельмож, боротьба за побудову справді безкласового суспільства у майбутній Українській Державі – це боротьба за нову соціяльну революцію на Україні. Вона мусить статися разом із революцією політичною, тобто разом із знищенням політичного панування окупантів над Україною. В українських умовах соціяльна революція є невід'ємний елемент національно-визвольної революції. Тому й ідея УССД, яку український націоналізм розуміє, як ідею нового суспільно-економічного ладу на Україні, є революційна ідея і в суспільно-економічному відношенні.

У випадку українського націоналістичного руху ідея УССД є революційна ідея ще й тому, що він визнає її активно. Український націоналістичний рух стоїть на становищі, що декларація всяких принципів не має жодної вартості, якщо за цією декларацією не слідує активна дія, безпосередньою метою якої є здійснення декларованих принципів. Визнавши ідею УССД за свою основну ідею, український націоналізм відразу розпочав активну, наполегливу підпільну боротьбу за її здійснення. Ця боротьба в останні роки прибрала форми широкої повстанської боротьби.

Цим український націоналізм істотно відрізняється від усіх інших українських партій, що діють чи діяли чи то на українських землях, чи то на еміграції. Більшість цих партій (УНДО⁸⁰, Українська Соціялістично-Радикальна Партія⁸¹, католицькі угруповання⁸², табір УНР⁸³, гетьманці⁸⁴, ФНС⁸⁵), хоча і визнавала в своїх програмах принцип самостійності України, але далі декларацій вона в своїй діяльності не йшла. Єдиний обов'язок членів цих партій був віддати під час виборів голос на кандидатів власної партії, схвалити резолюцію, вплатити членський внесок. До цього зводилася в основному і вся боротьба цих партій чи угруповань за самостійну Україну. Зрозуміло, що всі ці партії, хоч і визнавали ідею УССД, не були через це ще революційними партіями. Лише формальне визнання ідеї УССД не може робити жодного руху революційним.

У боротьбі за здійснення ідеї УССД український націоналізм зберігає сувору принциповість.

Своє відношення до різних політичних українських партій, середовищ, громадських груп, організацій та окремих громадян український націоналізм визначає, у залежності від того, що вони конкретно роблять для справи визволення українського народу. Український націоналізм, безумовно, поборює

всі ті політичні партії, рухи, течії, які займають вороже становище до ідеї самостійної України. Тому український націоналізм найрішучіше сьогодні поборює т[ак] зв[ана] КП(б)У, яка в цілості з'являється агентурою московсько-більшевицького імперіялізму на Україні. Український націоналізм веде боротьбу також проти тих усіх епігонів соціалізму 1917–[19]20 рр. на українському ґрунті, які стоять на становищі інтернаціоналізму, які боротьбу за класове визволення ставлять понад боротьбу за національне визволення, не розуміючи того, що знищення соціального гноблення на Україні може прийти лише в наслідок національного визволення. Український націоналізм завжди вів боротьбу також і з тими політичними партіями і напрямками, які намагалися примирити українське громадянство з окупантськими режимами на українських землях, відтягнути його від революційної боротьби. Український націоналізм виступав тому і проти галицьких легальних, нібито самостійницьких партій, що діяли в Західній Україні перед 1939 р., і проти тих угодовських елементів із табору УНР, які співпрацю з Польщею хотіли зробити нарижним каменем усієї української визвольної політики. ОУН вела боротьбу також проти тих політичних напрямів, які хотіли цілковито прикувати увагу українського народу до дрібних по суті справ кооперації, «Просвіти»⁸⁶, спортивних товариств тощо. Український націоналізм бичує всіх тих громадян, які прикривають патріотичними фразами своє шкурництво, або відмежовуються від громадського життя і стараються жити згідно з відомою на Україні протинаціональною засадою «моя хата скраю». Під час німецької окупації український націоналізм вів боротьбу проти таких вислужників гітлерівським окупантам, як Кубійович і К^о в Галичині⁸⁷, Штепа в Києві⁸⁸.

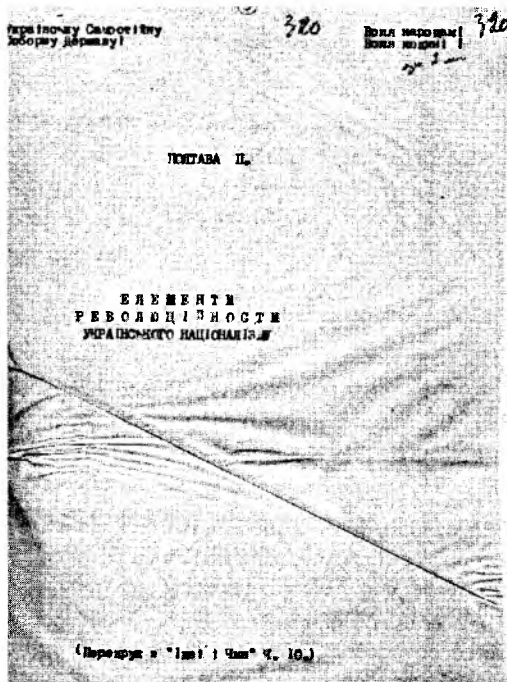
Своє відношення до інших народів український націоналізм визначає за таким єдиним критерієм: визнають вони право українського народу на самостійне державне існування, ставляться позитивно до визвольних змагань українського народу чи ні. Лише при умові позитивного ставлення чужих народів чи чужонаціональних політичних рухів до справи самостійності України, український націоналізм входить із ними (в разі потреби) в які-небудь стосунки. У випадку, коли ці народи чи політичні партії займають негативне становище до справи самостійності українського народу, український націоналізм трактує їх як ворогів.

Український націоналізм ніколи не ішов на жодні поступки окупантам, не погоджувався на жодне часткове, лише половинчасте розв'язування української справи з боку окупантів чи всяких інших чужих сил. Український націоналізм був проти всяких автономій, «союзних республік», «федерацій» тощо. За федерацію України з Росією, проголошену гетьманським урядом у 1918 р.⁸⁹, крім усього іншого, український націоналізм поборював гетьманський рух. Український націоналізм вестиме боротьбу доти, доки український народ не здобуде на правду повної політичної і культурної незалежності.

Дуже принципове становище ОУН в питанні соборності. Український націоналізм завжди якнайвиразніше підкреслює, що він бореться за побудову Української Самостійної Держави на всіх українських землях. Вірність

українського націоналізму соборницькому принципіві підтверджується і всією дотеперішньою діяльністю ОУН. В Проводі ОУН завжди були репрезентовані своїми представниками всі українські землі. ОУН також завжди намагалася організувати боротьбу на всіх, без винятку, українських землях. Цю боротьбу вона організувала і в Західній Україні під польською окупацією, і на Буковині під румунською окупацією, і на Закарпатті в межах ЧСР, і на СУЗ під большевицькою окупацією. Боротьбу на всіх, без винятку, українських землях організує ОУН сьогодні. В її лавах сьогодні борються і західні українці, і східні українці, і буковинці, і закарпатці. Можна просто сказати, що ОУН – перша і єдина дійсно соборницька політична організація українського народу.

Ідея УССД, що її українські націоналісти визнають активно і в боротьбі за здійснення якої вони проявляють сувору принциповість, – це перший найважливіший елемент революційності українського націоналізму.

***

Оскільки революційною метою є друга мета українського націоналізму – духовне переродження українського народу?

Щоб відповісти на це питання, нам треба коротко з'ясувати собі якою була духовність більшої частини українського народу в період виникнення українського націоналізму, тобто – кількадесять років тому, і якою вона в деякій частини народу є ще сьогодні.

Довгі сторіччя окупантського гніту і експлуатації, довгі сторіччя денационалізаційної політики російських, польських і австро-німецьких імперіялістів дуже викривили, скалічили духовність українського народу.

Російські, польські, австро-німецькі імперіялісти закладали на українських землях свої школи, не давали змоги українському народові вчитися рідною мовою, вчитися історії України, переслідували українську науку, поширювали брехливі погляди про те, що український народ ніколи не жив самостійним державним життям, заперечували національну окремішність українського народу, прищиплювали йому російський, польський, австрійський патріотизм. В наслідок цього пересічний українець в к[олишній] Росії чи Австро-Угорщині був

національно мало свідомий. Він не знав часто, хто такий його народ, хто такий під національним оглядом він самий. Українець – російський чи австрійський патріот – відоме явище на Україні перед 1914 р. Українці-«малороси» були взірцем хоробрості в боротьбі за «царя і отечество» в к[олишній] царській Росії. Українці – «рутенці» були зразком вірності габсбургам в к[олишній] Австро-Угорщині. Серед заможних, освічених верств українського народу цей брак національної свідомості проявлявся у тяжінні до російської, польської чи німецької культури, в їхній вірній, взірцево лояльній службі державам-гнобителям українського народу, а нерідко в прямому ренегатстві, в одвертому переході на бік нації-гнобителя – на бік росіян чи поляків.

Багатівікова неволя негативно відбилася не лише у сфері національної свідомості. Вона також привела до виразного притуплення серед української інтелігенції сперед 1914 р. і національного інстинкту. Це притуплення національного інстинкту в українській інтелігенції сперед 1914 р. проявлялося в її «федеративних» автономічних ідеях. Чей же відомо, що такі найпередовіші представники української інтелігенції з останньої чверті XIX ст., як Драгоманов⁹⁰, такі представники української інтелігенції періоду Визвольних Змагань, як Винниченко⁹¹ хотіли бачити Україну лише у федеративному зв'язку з Росією, не хотіли для неї нічого більше, як лише автономії, навіть тоді, коли царська Росія цілковито розпалася. Відомо також, скільки українська інтелігенція цього часу присвячувала уваги справі всесвітньої соціалістичної революції, як дуже вона в своїй діяльності в'язалася «інтересами міжнародного пролетаріату», «інтересами російської демократії» – замість того, щоб використати надзвичайно вигідну обстановку передовсім для визволення українського народу. Серед української інтелігенції цього часу спостерігаємо цілком протилежне явище до того, як було серед російської інтелігенції: російська інтелігенція, маючи сильно розвинутий національний інстинкт, свої соціалістичні погляди, вміла погодити навіть із своїм великоросійським шовінізмом і використала їх для справи побудови нової російської імперії. Українській же інтелігенції її соціалістичні погляди перешкодили стати на самостійницький ґрунт і в наслідок того перешкодили позитивно розв'язати справу визволення українського народу в рр. 1917-[19]18. І цього хибного, в принципі, становища української інтелігенції 1917-[19]18 рр. не можна пояснити, н[а]п[р]и[клад], її політичною невиробленістю. Коли абстрагуватися від федеративної платформи, то в своїх окремих конкретних політичних потягненнях (переговори з російським Тимчасовим Урядом⁹², ставлення до большевицької революції, переговори в Бересті⁹³), вона проявила навіть велику політичну виробленість, величезні політичні здібності, бистру політичну орієнтацію. Неспроможність української інтелігенції стати в 1917-[19]18 рр. на самостійницьку платформу, можна пояснити лише саме притупленням національного інстинкту – того інстинкту, який кожному народові каже боротися передовсім за власну державну самостійність. Такого інстинкту українська інтелігенція не мала – позбавила його довговікова неволя. Вона поборювала прояви цього інстинкту й серед українського народу, який цей інстинкт зберіг.

Негативними рисами української духовності, що виникли в наслідок довговікової неволі, що їх можна було спостерігати в деякій частині українсько-го суспільства, були брак зацікавлення громадськими загальнонаціональними справами, грубий матеріалізм у щоденному житті, загумінкова обмеженість деяких груп українського громадянства, «хуторянство», як окреслював цю рису української духовності Донцов, невміння думати загальнонаціональними громадськими категоріями, неспроможність піднятися до рівня загальнонаціональних інтересів і ідеалів. Ще донедавна єдиним ідеалом деякої частини української суспільності було збирати маєток, багатіти і цілком не журитися тим, що діється з усім народом, не думати про жодну боротьбу, а лише дивитися як би краще забезпечити себе матеріально. Інша знов частина українського громадянства цілком не цікавилася тим, що діється у світі, замикалася в колі інтересів лише своєї околиці, свого «хутора», а цими інтересами були інтереси відсталих гречкосіїв і дрібних міщуків. Часто ці «хуторяни» були по-своєму і патріоти: вони любили українську народну пісню, українські шаравари і вишиту сорочку, український борщ і гопак. На цьому і кінчилася їхня «Україна» і їхній «патріотизм». Вся проблема українства зводилася у них до проблеми зберігання традиційного українського побуту. Що обов'язком кожного українця є оглядатися на те, що діється з усім народом, що бути патріотом значить боротися активно за справу визволення українського народу, – так серед цієї частини громадянства ніхто не думав.

В наслідку довговікової неволі почали проявлятися в українських мас і такі негативні риси характеру, як пасивність, квієтизм, покірність перед чужою силою, зневіра у власні сили. Українець, бичований через довгі сторіччя батогом окупанта, поволі призвичаювався до цих ударів і щораз слабше протестував проти них, щораз більше погоджувався зо своєю долею мученика. Єдиним протестом стало сльозливе нарікання, плач або лише глуха, глибоко захована ненависть. Щораз частішою появою серед українського народу став тип безвільний, малоактивний тип, здібний лише терпіти, а не боротися, протиставитися злу, йти на зудар з життям, з обставинами. Деяка частина українського народу навчилася коритися перед силою окупанта і рівночасно не бачила жодної можливості боротися з цією силою самому українському народові.

Болючи таким станом серед своїх сучасників, ще Леся Українка⁹⁴ гірко писала: «Так, ми раби, немає гірших в світі». Національно малосвідомий, з притупленим національним інстинктом, загумінковий, без віри у власний народ, – ось поширений донедавна і ще подекуди живий сьогодні духовний тип українця. Зрозуміло, що не можна було думати про яку-небудь боротьбу за власну державу, не очистивши з негативних нашарувань, ґрунтовно не відродивши психіки народу, не виховавши в нього нових моральних якостей. Треба було, одне слово, перше ніж думати про політичну революцію, доконати революцію в духовності народу.

За таку роботу взявся саме український націоналізм. Типові національно – несвідомого «малороса», «хахла», «рутенця» український націоналізм протиставляє тип гарячого українського патріота, який знає славне минуле України,

гордиться тим і для якого «добро української нації – найвищий наказ». Перейнтелектуалізованому і, внаслідок того, захопленому всесвітнянськими ідеями, універсалізмом, з притупленим національним інстинктом типові українського інтелігента, український націоналізм протиставляє тип освіченого українця, який глибоко вріс в український ґрунт, в українську національну стихію, який гостро відчуває найглибші пориви українських народних мас, зосереджує в собі найглибший український національний патос, який діє, керуючись саме національним інстинктом. Типові українського «хуторянина», який живе лише шкурними інтересами власного подвір'ячка, український націоналізм протиставляє тип, здібний захопитися і боротися за загальнонаціональні цілі, боротися безкорисно, боротися завзято, боротися не на життя, а на смерть. Український націоналізм кличе не коритися перед силою, не плазувати перед «сильними світу цього», не давати знущатися над собою, ні особистою, ні національною честю, бо це – не гідне людини, бо це – рабство, але відважно, погеройськи скрізь виступати проти насильства, скрізь відважно боронити національну честь і гідність. Український націоналізм бичує всіх тих, які без протесту зносять найжорстокіші знущання, дозволяють окупантам плювати собі в обличчя. Український націоналізм кличе до активної боротьби за наші національні права, в обороні нашої національної честі в кожному місці і в кожний час.

Боротьба за духовне відродження українського народу на основному терені дії українського націоналізму дала свої позитивні наслідки. Український народ, природно обдарований високими моральними якостями, почав скоро віднаходити себе. Психіка українського народу після першої світової війни почала скоро звільнятися від тих негативних нашарувань, які появилися в ній у наслідку гнобительської і денаціоналізаційної політики окупантів. Сьогодні для духовності досить значної частини українського народу характерний не тип національно малосвідомий, не тип раба, а тип свідомого українця, тип українського патріота, тип фанатичного бійця за справу Самостійної України, тип, який своїм життям підтверджує, що для нього дійсно «добро нації – найвищий наказ».

Було б помилково, одначе, думати, що боротьба українського націоналізму за духовне відродження українського народу сьогодні закінчена. Перед українським націоналізмом з усією гостротою стоїть сьогодні завдання ліквідувати всі ті жахливі наслідки, що їх у духовності українського народу викликало майже 30-річне панування большевицьких імперіялістів на Україні.

Які ж ці наслідки? Що негативне є у психіці деякої частини сьогоднішнього східноукраїнського громадянства?

Серед українського громадянства на СУЗ є досить поширений тип українця – «советського патріота». Не зважаючи на те, що Советський Союз є та тюрма, в якій український народ гнобитья політично, культурно, експлуатується економічно, винищується в жахливих масштабах фізично, деяка частина східних українців вірно служить Сталіну і готова за Советський Союз умирати. Замість любити передусім свій рідний український народ, замість уважати за

свій перший, найвищий обов'язок, як це скрізь діється в світі, служіння рідній Батьківщині, служіння Україні, – деяка частина східно українського громадянства, вихована в большевицькій школі, в комсомолі, стала на шлях яничарської служби московсько-большевицьким окупантам України. Зацитовані нами слова Лесі Українки, сказані нею на адресу українського суспільства сперед 1914 р., до цієї частини східно-українського громадянства стосуються повністю. Типа вірного цареві «малороса» замінив також сьогодні по-рабському вірний Сталіну тип українця – «советського патріота».

Дуже вкорінений серед частини східно-українського громадянства погляд про те, що Україна може існувати лише в складі Советського Союзу, лише в союзі з Росією. Большевики поширюють цей погляд з ясно означеною метою: підірвати серед українського народу ґрунт для самостійницької ідеї, показати цю ідею нереальною, небезпечною для українського народу, тому що, мовляв, відірвання України від Росії загрожує Україні закабаленням чужоземними імперіялістами, – а деяка легковірна і позбавлена національного інстинкту частина східно-українського громадянства в це серйозно вірить. Як колись, в 1917-[19]18 рр., українська інтелігенція своїм фетишем зробила «інтереси російської демократії», «інтереси російської революції», так тепер деяка частина східно-української інтелігенції своїм фетишем зробила «інтереси Советського Союзу». Замість думати, передусім, українськими категоріями, ця частина східно-української інтелігенції думає насамперед всесоюзними категоріями. Звикла через довгі сторіччя бачити Україну в складі російської імперії, звикла працювати на просторах цієї імперії, деяка частина східно-української суспільності (передовсім інтелігенція) любить цю великопростірність і самостійницькі змагання українського народу схильна розглядати як «провінціалну обмеженість», «українську загумінковість». Ця частина українського суспільства не бачить того, що російський імперіялізм – найбільший ворог українського народу, не бачить, що Сибір, Середня Азія – оці саме імперіяльні російські простори – це одне величезне, жахливе цвинтарище українського народу, не розуміє того, що праця на Далекому Сході – це не що інше, як заслання, каторга, не бачить і не розуміє того, що Україна може існувати цілком добре, будучи відокремленою від Росії. Оцей «всесоюзний комплекс» – це, поруч «советського патріотизму», один з найпоширеніших і найнегативніших наслідків довговікового поневолення України колись царською, а тепер большевицькою Росією.

Негативною рисою духовності деякої частини східно-українського суспільства є сліпий страх перед нквд, переоцінювання сили і спроможностей большевицького режиму. Значна частина східних українців вважає, що боротьба з большевицьким режимом взагалі неможлива. «Все знайдуть, все розкриють, наші зрадять, всіх нквд знищить» – так дуже часто розуміє східний українець, який перейшов кільканадцятирічну практику большевицького терористичного режиму. Його опанував панічний страх перед нквд. Цей страх паралізує, чи просто робить у нього неможливим усякий спротив, усяку протирежимну боротьбу.

Терор, переслідування, невдачі протирежимної боротьби стали причиною того, що в деякій частині східно-українського громадянства можна сьогодні спостерігати песимістичний фаталізм, покірність перед навіть найгіршою долею, цілковиту зневіру у власні сили українського народу. Деяка частина східних українців погоджується з хибною думкою, що сама доля призначила українському народові постійну неволю, постійні знущання, терпіння, нужду. Активна боротьба проти окупанта за своє визволення, погляд про те, що дотепер український народ терпить лише тому, що він замало боровся за свою самостійність, – такі речі для цієї частини українського суспільства стають щораз більше чужі.

Загально поширеною рисою серед східно-української інтелігенції є її тяжіння до російської культури, її захоплення цією культурою. При цьому ми підкреслюємо, що ми далекі від того, щоб заперечувати об'єктивний культурний доробок росіян, щоб відмовляти російській культурі всякої вартості. Нам ідеться лише про те, що деяка частина сьогоднішньої східно-української інтелігенції попадає в надмірне захоплення російською культурою, в той же час легковажить свою, українську культуру. В наслідок цього захоплення російською культурою можна часто почути від східно-українського інтелігента, що він воліє розмовляти російською мовою, а не українською тому, що російська мова «культурніша», «стиль російської мови ясніший», «більше вироблений», що він волів, нарешті, Пушкіна⁹⁵, ніж Шевченка, бо Пушкін – це «фактично великий поет», а Шевченко лише тим великий, що «національний», український. Так може подумати лише людина, скалічена під національним поглядом, людина скастрована з національного інстинкту. І такими скаліченими під національним поглядом людьми є ті східно-українські інтелігенти, які воліють розмовляти по-російськи, ніж по-українськи, які захоплюються Пушкіним і легковажать Шевченка.

Боротьба з усіма тими негативами, що появилися в духовності деякої частини українського народу в наслідку большевицької протинаціональної політики, – найважливіше і одне з найскладніших завдань українського націоналістичного руху сьогодні. Типові «советського патріота» треба протиставити тип передусім українського патріота. На місце «всесоюзного комплексу» треба прищепити переконання, що Україна може і повинна бути самостійна, що СРСР повинен і мусить бути перебудований на принципі дійсного, а не формального лише самовизначення народів. На прикладі боротьби УПА⁹⁶ і ОУН треба східно-українському громадянству показати, що боротьба з нквд можлива, що там, де є добра організація, конспірація, нквд не може нічого «знайти», нічого зробити. Треба цілковито розбити міт про, нібито неперemoжність нквд, і прищепити переконання, що боротьба з нквд цілком можлива і посиљна для українського народу. Песимістичному фаталізмові, пасивності мучеників треба протиставити здоровий оптимізм, оснований на факті постійного росту українського самостійницького руху, на факті щораз більшого розхитування большевицького режиму. Треба також розбити сліпе захоплення російською культурою, зокрема російською мовою і літературою. На їх місце повинні прийти, як найвищі святощі, рідна мова, рідна література, рідна історія.

Мабуть, у жодному народі національна неволя не лишила таких жахливих наслідків, як в українському народі. Тому також, мабуть, жодний національно-визвольний рух не мусів присвячувати стільки уваги справі відродження національної духовності, скільки її присвячував дотепер і ще мусить присвячувати в майбутньому український націоналістичний рух. І саме цей момент дуже істотно відрізняє український націоналізм від національно-визвольних рухів інших народів. Про це треба пам'ятати особливо сьогодні. Останні роки увагу ОУН майже повністю заабсорбувала збройна і політична боротьба проти большевицьких окупантів. В наслідку цього в декого може повстати неправильне уявлення про те, що націоналістичний рух – це лише політичний рух. Так глумачити характер українського націоналізму означає звужувати націоналістичний рух, викидати з нього значну частину його змісту. В українських умовах український націоналізм виник і діє, – це ми для підкреслення повторяємо ще раз, – також як духовно-світоглядний рух. Боротьбі за духовне переродження українського народу український націоналізм майже повністю присвятив перші роки свого існування. Боротьбу за духовне переродження українського народу веде український націоналізм і сьогодні. Беручи до уваги ті жахливі наслідки, які в досить значній частині українського народу залишила багаторічна большевицька окупація, можемо сказати, що боротьбу за духовне відродження українського народу український націоналізм мусить і буде вести ще довгі роки в майбутньому. Ця боротьба в деяких випадках мусить перероджувати політичну боротьбу і в українських умовах завжди мусить іти паралельно з нею. Боротьба за духовне відродження українського народу буде вестися і в умовах Української Самостійної Держави.

До духовного відродження українського народу український націоналізм змагає в основному шляхом активного включування українських мас у безпосередню протиокупантську боротьбу. Саме таку мету, крім усього іншого, переслідувала ОУН, організовуючи різні акції в період до 1939 р. Саме таку мету, крім усього іншого, переслідував український націоналістичний рух, коли почав розгортати масову повстанську боротьбу в 1942-[19]43 рр.

В наслідку включення мас до активної збройної боротьби проти гітлерівських і большевицьких окупантів надзвичайно піднеслася національна свідомість українського народу на всіх теренах дій УПА. Зокрема, в наслідку повстанської боротьби зроста національна свідомість українських мас у таких глухих кутках України, як Полісся, Холмщина, Лемківщина. Щоб досягнути такого стану національної свідомості, який є у цих теренах сьогодні, шляхом культурно-освітньої легальної діяльності, – треба було б цілих десятків років. Тим часом український націоналістичний рух доконав цього впродовж 2-3 років. У вогні безпосередньої боротьби, в повстанських відділах, у підпіллі кується тип українця, який вже нічого не має спільного з колишнім українцем-рабом Москви чи Варшави, кується той новий тип української людини, який ціною власної крові здобуде Україні світле майбутнє.

Боротьба за відродження духовності українського народу – боротьба за викорчування рабської психіки і культивування в українському народі психіки

вільного господаря на своїй землі, психіки фанатичного борця за справу Самостійної України, – другий важливий момент революційності українського націоналізму. Ця боротьба також значно поширює поняття українського націоналізму поза поняття звичайного політичного руху.

Український націоналістичний рух є революційний рух також з огляду на методи, застосовані ним у боротьбі за УССД.

Український націоналізм у своїй боротьбі за УССД застосовує радикальні, насильницькі методи, незважаючи цілком на те, що вони (методи) цілком суперечать законам окупантської держави і цими законами суворо переслідуються.

Основні сили окупанта, за допомогою яких він тримає українські землі в неволі, – це, передусім, його збройні сили: армія, поліція і всі інші озброєні загони, що ними окупант розпоряджається. За допомогою цих збройних сил, тобто насильно, окупант і завоював українські землі. З насильством окупанта український народ може успішно боротися, лише застосовуючи і з свого боку насильство. Український націоналізм вважає, що оскільки основним засобом завоювання українських земель окупантом була війна, насильство, – остільки основним засобом визволення українського народу також мусить бути війна в точному розумінні цього слова. А війна – це саме така форма боротьби, в якій усе вирішується за допомогою сили.

Український націоналізм вважає себе в стані постійної війни з окупантом. Свій натиск на окупантський режим він або посилює, або послаблює, залежно від обстановки. Ніколи, однак, він його не припиняє цілковито. Перед 1939 р. український націоналізм боровся з окупантом шляхом саботажу, атентатів, збройних нападів на різні установи, фізичним знищенням найбільш ворожих визвольній боротьбі українського народу чужинецьких елементів. У період другої світової війни український націоналізм перейшов до організування масової збройної повстанської боротьби. В 1939 р., в період польсько-німецької війни, ОУН організувала збройні відділи для боротьби з польськими окупантами. В 1942-[19]44 рр. ОУН прийняла якнайактивнішу участь в організуванні УПА. В УПА знайшлися тисячі українців, без огляду на їх політичні переконання. Єдиною умовою для кожного учасника УПА є визнання ідеї Самостійної України. В 1942-[19]44 рр. УПА вела партизанську боротьбу проти гітлерівських окупантів. Сьогодні вона веде партизанську боротьбу проти большевицьких загарбників.

Між силами, що ними розпоряджаються окупанти українських земель, і силами поневоленого українського народу існує величезна нерівність. Окупант завжди має по своєму боці величезну перевагу. Ця перевага полягає в тому, що він розпоряджається вже готовою армією, поліцією і всіма тими матеріальними засобами, що їх йому дає сучасна техніка і державна організація. Зрозуміло, що при цій нерівності сил не може бути мови про боротьбу одверту, «фронтову», про боротьбу таку, якою є саме війна в звичайному значенні цього слова. Всякий одвертий виступ українського народу в мирних умовах окупант був би в стані здушити без більших труднощів. Щоб добитися деякого вирівнювання

сил, щоб збільшити шанси на успіх у своїй боротьбі, український націоналізм примінює метод підпільної боротьби. ОУН побудована і діє, як суворо підпільна організація. Вже майже 20-річний досвід існування ОУН (перед нею досвід існування УВО) показує, що підпілля є силою, з якою окупанти, не зважаючи на всю свою перевагу, ніяк не можуть собі дати ради. Не могли собі дати ради з ОУН польські окупанти, не могли дати ради з нею гітлерівці, не може собі порадити з ОУН і НКВД. Підпілля, конспірація, насильницькі методи боротьби роблять ОУН незнищимою, непоборною, а для ворога – найгрізнішою силою. Ворог-окупант зазнає ударів і не знає хто ці удари йому наносить: не бачить конкретних виконавців атентатів, організаторів саботажу, учасників збройних нападів. Він може сподіватися і знати, що удари завдає йому саме ОУН. Але що це є для ворога ОУН, коли за цими трьома буквами, ненависними і страшними для нього, не бачить конкретних людей? Що варті в такому випадку всі закони окупанта, його тюрми, його прокуратори, його НКВД, коли він не знає (якщо не зловить) тих, які завдають йому ударів?

ОУН є авангард українського народу в його безперервно триваючій визвольній боротьбі проти окупанта. Маючи проти себе таку силу, як окупантська державна машина, яка у випадку окупантів України є, звичайно, більша, як яка-небудь інша держава світу, воєнною машиною, ОУН мусить бути побудована на принципі військової дисципліни. Наказ провідників усіх щаблів мусить бути безумовно виконуваний усіма членами Організації, підпорядкованими даному провідникові. Сувора дисципліна, однаково зобов'язуюча всіх членів без винятку, робить з ОУН дійсно ударну, бойову силу, здібну діяти скоро, певно і з успіхом. Це підтверджується усім досвідом існування ОУН. Якщо б в ОУН не зобов'язувала сувора дисципліна, якщо б накази провідників не мусіли бути безумовно виконувані, вона не могла б навіть і мріяти про який-небудь успіх у своїй важкій боротьбі з озброєним від стіп до голови окупантом.

Український націоналізм відкидає виключно легальні, законні методи боротьби, як основні методи боротьби за УССД. Легальна, законна боротьба проти окупанта рідко буває для нього грізна. Тому український націоналізм також відкидає метод лише парламентарної чи дипломатичної боротьби за Самостійну Україну як основний метод визвольної боротьби. Не в парламентах держав-окупантів, не в кабінетах дипломатів буде в основному вирішуватися доля України, а в боях на території України: в українських селах і містах, в українських лісах і степах. На цій основі український націоналізм поборював перед 1939 р. українські легальні галицькі партії і табір УНР. Галицькі легальні політичні партії стояли на становищі легальної, парламентської боротьби за самостійність. По суті ці партії, не організовуючи мас на безпосередню активну боротьбу, співпрацювали з окупантами. Вони створювали і поширювали серед народу ілюзії, що є можливе якесь мирне співжиття поневоленого народу з окупантами і що можна «боротися», ніде по суті не наступаючи, ніде по суті не б'ючи окупанта. Така ілюзія присипляла чуйність мас, демобілізувала народ і полегшувала панування польських окупантів на ЗУЗ. Табір УНР обмежувався, по суті, лише слабою дипломатичною боротьбою за Самостійну Україну на

міжнародному полі. Ця акція не дала (тому, що не могла дати) жодних позитивних наслідків. Дипломатія тоді може мати успіх, коли опирається на конкретну силу. Цією силою в українських умовах може бути лише боротьба українського народу на рідних землях. Коли такої боротьби немає, то наголошувати на важливості і необхідності дипломатичної акції, означає підсувати народові помилкову думку про те, що ще якийсь інший шлях веде до визволення, крім шляху революційної боротьби, означає, отже, демобілізувати народ, опортунізувати його.

Український націоналізм також відкидає погляд про те, що самостійність українського народу прийде як наслідок «органічної», мирної, «автоматичної» його еволюції. Представники цього «еволюційного» погляду заперечували доцільність революційної боротьби, вказуючи на те, що український народ ще в багатьох відношеннях слабкий. Вони твердили, що не можна ставити перед народом завеликих цілей, якщо він до них ще не доріс, самостійність прийде автоматично, якщо народ до неї цілковито дозріє. Тому вони, як першочергове завдання, ставили перед українським народом т[ак] зв[ану] органічну працю на всіх ділянках національного життя: культурно-освітній, економічній, політичній. Як першочергове завдання, вони ставили також боротьбу (очевидно, мирну) за суспільну перебудову українського народу на ЗУЗ (збільшення українського елемента в містах). Український націоналізм вважає цей погляд неправильним. Український народ, будучи поневоленим політично, ніколи не зможе у всіх відношеннях піднятися до рівня державного народу. Якщо дотепер політична неволя мала той єдиний наслідок, що лише скалічила український народ і духовно, і суспільно, і політично, що лише зіпхнула український народ на дно економічної нужди, – то на якій основі можна твердити, що в майбутньому буде інакше, що в майбутньому в рамках окупантських держав український народ зможе розвиватися? Український націоналізм вважає, що першою передумовою розвитку українського народу є здобуття політичної незалежності, тобто побудова незалежної держави. Тому також український націоналізм боротьбу за Самостійну Українську Державу робить найважливішим завданням українського народу під сучасну пору. Чим скорше український народ опиниться у власній самостійній державі, тим скорше він зліквідує у себе всі наслідки неволі і підійметься до рівня найкультурніших народів. Найскорше український народ здобуде державу шляхом безпосередньої масової проти-окупантської боротьби, боротьби всіми засобами, які він може мати в своєму розпорядженні. Організація такої боротьби – перше і невідкладне завдання українського народу. Теорія про автоматичність поступу, теорія про самостійність, як неминучий наслідок цього поступу – цілком безглузді. Немає в історії ні одного випадку, щоб якийсь поневолений народ визволився «автоматично», без повстань, без збройної боротьби, без жертв, без намагання визволитися за ціну чого б то не було.

Окремо треба відмітити, що в умовах терористичного режиму в ССРСР не може бути й мови про жодну іншу протирежимну боротьбу, крім насильницької, підпільної боротьби. В ССРСР не існують жодні громадянські права, не існує

жодна демократія, не існує жодний парламент. Всі протирежимні, чи хоч би опозиційні рухи в ССРСР, нквд нещадно знищує. Про це свідчить ліквідація всіх опозицій в ССРСР. Протибольшевицькі організації в ССРСР – якщо вони не мають охоти добровільно класти голову під енкаведівський топір – можуть існувати лише підпільно, застосовуючи найсуворішу конспірацію й організовуючи збройну самооборону перед нквд. Тому то й усі члени ОУН, всі українські підпільники мусять бути озброєні, інакше ОУН не втрималася б у большевицькій дійсності ні року.

Радикальність, насильницький характер методів нашої боротьби проти окупантів, визнання нами того, що найважливішим завданням українського народу під сучасну пору є організація масової безпосередньої нещадної боротьби за національне визволення, боротьби всіма засобами, які є в нашому розпорядженні, – третій елемент революційності українського націоналізму.

* * *

Український націоналізм вважає, що основною силою, за допомогою якої він здобуде УССД, є український народ, народні українські маси.

Щоб зрозуміти цю справу, ми питаємо: Чи могло б бути інакше? Чи український націоналізм міг би розраховувати у своїй боротьбі на щось інше, як український народ? Так, могло б бути інакше. Український націоналізм міг би піти, н[а]пр[иклад], за прикладом деяких інших сучасних національно-визвольних рухів, які основною силою, що на неї вони розраховують у своїй боротьбі, вважають допомогу других держав, отже, силу своїх можливих союзників. На допомогу чужих країн, на допомогу Англії, Франції, США розраховують, наприклад, польські незалежницькі організації. Український націоналізм, за прикладом деяких політичних рухів, міг би розраховувати також лише на якісь окремі суспільні класи чи групи українського народу (н[а]пр[иклад], на інтелігенцію чи взагалі лише на місто). Так було у випадку польських визвольних рухів у ХІХ ст. Польські повстання в 1830⁹⁷ і 1863⁹⁸ рр. спиралися лише на польську шляхту. Польські селяни і міщанство не брали в цих повстаннях майже жодної участі. Деякі протибольшевицькі партії у Польщі, Румунії, Болгарії в основному спираються лише на інтелігенцію. СВУ⁹⁹ спиралася головню на інтелігенцію, інтелігентську молодь. У випадку українського націоналістичного руху є інакше. Український націоналістичний рух основною силою, за допомогою якої він побудує Українську Самостійну Державу, вважає весь український народ, найширші українські народні маси.

Ставлячи на український народ, як основну силу національно-визвольної боротьби, український націоналізм виходить із таких заłoженъ:

1. Справді самостійну державу український народ може побудувати лише власними силами. Всі народи, які допомагають другим народам у їхній боротьбі, кажуть собі за це здорово платити. Жодний народ дотепер не помагав іншому народові з самих лише приятельських симпатій до нього. Зокрема, дорого

приходилося платити за «допомогу» других держав поневолеми народам, якщо вони з такої допомоги користали в період своєї визвольної боротьби. Така «допомога» завжди допроваджувала поневолений народ до повного узяження від свого протектора (Болгарію і Сербію від Росії, Грецію від Англії).

2. Держава для українського народу не є якимось абсолютом, не є вартістю самою в собі. Вона є основною метою боротьби українського націоналізму, остільки, оскільки вона є першою і необхідною передумовою відродження українського народу, першою і необхідною передумовою повного, всебічного розвитку всіх творчих сил українського народу. Найвищим абсолютом для українського націоналізму є український народ, його добро, його сила. Тому то, як ми про це вже говорили, український націоналізм, навіть у період визвольної боротьби, присвячує стільки уваги справі духовного відродження українського народу. Якщо, як це показує досвід, духовність народу найкраще і найскорше відроджується у вогні безпосередньої протиокупантської боротьби, то для руху, який має своєю метою саме духовне відродження народу, логічний висновок такий: включувати в безпосередню боротьбу за національне визволення найширші маси народу для того, щоб відродити їхні духовно-моральні національні вартості. Це український націоналізм і робить.

3. Розраховування українського націоналізму на народ, як на основну силу боротьби за Самостійну Україну, дає гарантію того, що український народ, здобувши свою самостійну державу власними силами, власними силами втримає її і в майбутньому. Історія знає випадки, коли то народ, опинившись у власній державі у наслідку чужої допомоги, не зуміє тієї держави втримати. Історична Польща впала в наслідок занепаду керівної верстви польського народу – польської шляхти. В період бездержавного існування польська шляхта в основному не піднеслася з занепаду (вона й не могла підвестися тому, що була тією суспільною клясою, яка в усьому світі зникала). У відновленій за допомогою головної чужої сили польській державі, вона захопила, однак, командні становища. Це й було в значній мірі причиною занепаду передвересневої Польщі. Якщо зрозумілим може бути те, що Польща, залишена сама собі, не могла встоятися проти такої мілітарної сили, якою була гітлерівська Німеччина, то цілком незрозумілим є те, як така держава, як Польща, могла перестати фактично існувати після перших 3-4 днів польсько-німецької війни. Це явище можна пояснити лише неспроможністю польських правлячих кіл, які цілковито були пересякнуті шляхетчиною, зорганізувати модерну державу. Цим колам удалося здобути державу без більшого зусилля, тому то вони й не були спроможні на більше зусилля, щоб цю державу скріпити, зміцнити. Коли український народ здобуде свою державу власним зусиллям, він її зуміє власним зусиллям і втримати.

4. Українському народові на чужу допомогу розраховувати небезпечно. Ставити в нашій визвольній боротьбі на допомогу чужих сил – значить ставити, по суті, на невідому силу і величину. Чужа держава допомагає поневоленому народові лише тоді, коли це їй вигідно. Вона часто погоджується з державою-поневолювачем, коштом саме поневоленого народу. Допомога чужої держави визвольній боротьбі поневоленого народу завжди залежить від загальної

політичної обстановки в світі. А на цю обстановку поневолений народ, в основному, впливу не має. Отже, розраховувати на щось, на що не можна мати жодного впливу, – річ безглузда й небезпечна. Єдиною силою, на яку український націоналізм може розраховувати цілком певно, є зорганізований і підготовлений український народ. Цю силу завжди можна точно визначити, вона ніколи не підведе, на ній ніколи не можна помилитися і через те, спираючись на народ, ніколи не можна програти.

5. Українське питання ще лише недавно вийшло на арену міжнародного життя у світі. Український народ із своєю національно-визвольною боротьбою світові ще мало знаний. Світ цікавиться, звичайно, тими політичними рухами, які являють собою певну силу. Зацікавлення українською проблемою буде в світі зростати в міру того, як буде рости сила українського національно-визвольного руху, як буде міцнішати українська національно-визвольна боротьба. Отже, розраховуючи на народ, організовуючи масову боротьбу на Україні, український націоналізм, не лише створює найпевніші гарантії справжньої самостійності майбутньої Української Держави, не лише створює гарантії того, що український народ зуміє втримати свою самостійну державу в майбутньому, а й створює передпосилки для зацікавлення світу українською проблемою, і проблему вигідної допомоги українському народові з боку держав-ворогів СРСР ставить на реальний ґрунт.

6. 40-мільйоновий народ досить великий, щоб своїми власними силами успішно вести боротьбу зо своїми гнобителями за своє визволення. Український націоналістичний рух змагає до збільшення сил українського народу шляхом співпраці з визвольними рухами усіх інших народів, поневолених або загрожених большевицьким імперіялізмом.

Те, що український націоналізм розраховує на найширші народні маси, як на ту основну силу, за допомогою якої Україна стане самостійною, – підтверджується всією дотеперішньою діяльністю ОУН. В ОУН борються десятки тисяч українських селян, робітників інтелігентів. ОУН завжди працювала і працює серед усіх суспільних клас українського народу. В силу того факту, що сьогодні більшість українського народу становить селянство, сьогодні за свою основну базу на головному терені своїх дій ОУН має село.

Опертя українського націоналізму на широкі народні маси дає йому надзвичайну силу і живучість. Вже сьогодні видно, що якщо ворогам не вдається знищити українського націоналістичного руху, то це треба завдячувати лише тій обставині, що український націоналізм запустив своє коріння в найширші маси, тій обставині, що він сидить у гуці народу. Щоб знищити український націоналізм сьогодні, треба було б знищити весь український народ. А це далеко не те, що знищити лише якусь суспільну групу, наприклад. Це приходить важко навіть НКВД. НКВД могло легко знищити СВУ, яка опиралася лише на інтелігенцію. Зліквідувавши кілька осередків у містах, НКВД вже мало зліквідовану всю організацію. З ОУН, яка сидить і діє серед якнайширших народних мас, НКВД далеко важче дати собі раду. Дотеперішній досвід боротьби ОУН, дотеперішні успіхи українського націоналістичного руху доказують, що розрахування

українського націоналізму на народ – не лише єдино можлива в українських умовах, а й єдино правильна стратегічна концепція визвольної боротьби.

Розраховуючи на народ, як на основну силу боротьби за Самостійну Україну, діючи серед найширших народних мас, маючи в своїх лавах представників усіх прошарків українського суспільства, український націоналізм має змогу висловлювати і дійсно висловлює найглибші прагнення якнайширших народних українських мас. Прагнення українського народу є для українського націоналізму найвищим дороговказом у всій його діяльності. Український націоналізм точно сформулював і найповніше висловив ці прагнення у своїй ідеології, у своїй програмі. В наслідку цього він сьогодні й тішиться якнайбільшою популярністю й симпатією найширших українських мас і може цілковито розраховувати на їх підтримку.

Розраховування на народ, як на основну силу, за допомогою якої ОУН виборє Україні самостійність, якнайвірніше і якнайповніше висловлювання прагнень найширших мас українського народу – четвертий елемент революційності українського націоналізму.

* * *

Масову протиокупантську боротьбу на українських землях ОУН під керівництвом Степана Бандери намагається організувати за всяких умов.

Така тактика логічно випливає з вище перерахованих нами принципів, прийнятих ОУН: перевиховувати народ шляхом включування його в активну протиокупантську боротьбу, ставити на народ, як на основну силу, за допомогою якої побудується Самостійну Україну. ОУН уважає, що саме українські землі є тим тереном, де буде в основному вирішуватися доля України, її «бути чи не бути». Доля України буде вирішуватися ні над Сеною, ні над Темзою, ні в Нью-Йорку, а лише над Дніпром, над Дністром, у Києві. Тому саме на українських землях, а не десь інше мусять бути зосереджені сили українського національно-визвольного руху. Ніхто не може точно передбачити, коли може прийти вирішальний момент для визвольної боротьби українського народу. В цей момент ніколи не сміє забракнути на українських землях потрібних сил. Коли б сталося інакше, коли б у вирішальний момент на українських землях не було потрібних сил для остаточної розправи з окупантами, ніхто і ніщо не врятує нашої визвольної справи за кордоном.

Вірність цій тактиці підтверджується усією діяльністю ОУН. Члени ОУН організували народ на боротьбу проти загарбників в умовах польської, румунської, большевицької окупації сперед 1939 р. Члени ОУН під керівництвом Степана Бандери організували протибольшевицьку боротьбу в умовах першої большевицької окупації ЗУЗ в 1939-[19]41 роках. ОУН під керівництвом Степана Бандери зорганізувала масову всенародну боротьбу проти гітлерівських окупантів в рр. 1941-[19]44. ОУН під керівництвом Степана Бандери організує масову протибольшевицьку боротьбу сьогодні, в умовах

нової большевицької окупації України. ОУН є фактично єдиною політичною організацією в Україні, яка завжди, за всяких умов організувала протиокупантську боротьбу, є єдиною організацією, яка фактично бореться за Самостійну Україну. В умовах польської окупації, як ми про це вже говорили, всі легальні українські партії лише формально боролися за Самостійну Україну. Фактичну боротьбу за Самостійну Україну організувала лише ОУН. В умовах першої большевицької окупації усі колишні легальні партії на території ЗУЗ фактично перестали існувати. Залишилася одна ОУН. Такий стан триває аж до сьогодні. І в умовах гітлерівської окупації, і в умовах нинішньої большевицької окупації єдина ОУН була і є спроможна зорганізувати спротив окупантській політиці фізичного знищення українського народу. Не було б ОУН в останні роки на Україні, окупанти могли б цілком безперешкодно реалізувати свої злочинні плани; український народ в обличчі терористичної політики загарбників був би цілком безборонний. Серед найважчих умов, серед постійного гонення польської поліції, румунської сингуранци, німецького гестапо, большевицького НКВД, серед неймовірного терору, члени ОУН виконують свої важкі обов'язки організаторів визвольної боротьби українського народу. На цьому шляху не захитують ОУН жодні жертви, жодні труднощі. Йти в гущу народу, бути разом з ним, терпіти разом з народом всі злидні, всі переслідування, йти попереду в протиокупантській боротьбі, бути з народом завжди, за всяких умов, ніколи, хоч би як було важко, його не залишати, – так розуміє свій відповідальний обов'язок ОУН під керівництвом Степана Бандери, так розуміють свої обов'язки всі члени ОУН, всі українські підпільники.

ОУН завжди підкреслює, що вона бореться не за Україну для себе, а за Україну для українського народу. Так розуміючи свої завдання – ніколи не залишати українського народу, завжди бути з ним, – ОУН водночас не має жодних претензій щодо своїх прав у майбутньому, не має жодних претензій, ні [а]пр[і]клад, на монопольне становище у майбутній Українській Державі. Що ОУН дійсно стоїть на такому становищі, підтверджується найкраще політикою ОУН в 1941 р., в період творення Уряду у Львові¹⁰⁰, підтверджується політикою ОУН щодо УГВР¹⁰¹. В 1941 р. до складу твореного уряду ОУН втягнула представників різних політичних українських напрямків і середовищ. Уряд, утворений у Львові в 1941 р., був дійсно всенародним, представницьким Урядом українського народу (за планом ОУН, до складу цього Уряду в найближчий час мали увійти також представники СУЗ). ОУН змагала до об'єднання усіх сил українського народу на платформі активної протиокупантської боротьби за Самостійну Україну, завжди змагала до утворення всеукраїнського національного представництва і керівництва визвольною боротьбою. Це змагання ОУН дало свої наслідки. В 1944 р. утворилася Українська Головна Визвольна Рада (УГВР). Вона з'являється найвищим керівним і представницьким органом українського народу на час його визвольної боротьби. ОУН цілковито підпорядкувалася цьому загальнонаціональному органу і лояльно виконує всі його постанови. Безінтересовно і найактивніше служити справі визволення українського народу – так розуміє свій обов'язок перед історією ОУН.

Організування протиокупантської боротьби на українських землях за всяких умов, погляд, що українські землі є вирішальним тереном боротьби за УССД, – п'ятий елемент революційності українського націоналізму.

* * *

У своїй програмі ОУН орієнтується на найновіші, найпередовіші досягнення сучасних суспільно-економічних наук і на досвід практичної як внутрішньої, так і міжнародної політики.

Ми вже говорили про те, що український націоналізм стоїть на становищі безкласового суспільства в майбутній Українській Державі. Основою цього суспільного ладу, що при ньому не існуватиме експлуатації людини людиною, буде суспільна власність на знаряддя й засоби виробництва. Практично це означає, що в майбутній Українській Державі велика промисловість, велика торгівля, банки будуть національно-державною власністю, а дрібна промисловість, дрібна торгівля – громадсько-кооперативною. В Українській Державі допускатиметься індивідуальне або колективне, в залежності від волі населення, землекористування. В програмі ОУН говориться, що найвищим обов'язком влади в Українській Державі буде служити інтересам народу. «Не маючи загарбницьких цілей, не маючи поневолених країн і поневолених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси і всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни, на культурне піднесення народу» (Програмові Постанови III-го НВЗ ОУН). Коротко, ОУН бореться за «повне визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма, за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів» (там же).

Чому ОУН є за принципом суспільної власності на знаряддя і засоби виробництва, тобто, чому вона є за національно-державну або громадсько-кооперативну власність у промисловості, банковості, торгівлі (передбачається також дрібна приватна торгівля)?

Як показує досвід, принцип приватної власності і необмеженої економічної свободи, обов'язуючий при капіталістичній системі, doprowadив до витворення величезної нерівності між капіталістами і працюючими. Працюючі маси опинилися при капіталізмі на становищі визискуваних економічно і безсильних політично громадян. Це doprowadило до гострої міжкласової боротьби: робітники і селянство борються за покращення свого економічного становища. Не треба хіба окремо доказувати, що класова боротьба – дуже небезпечна для народу. Вона його руйнує, розкладає, загрожує втратою незалежності. Таке становище, при якому одні суспільні класи багатіють і живуть у достатках, а другі голодують, перебувають у нужді, і то з тієї лише причини, що, крім власних рук, власної фізичної сили, нічим більше не розпоряджаються, – таке становище є

цілком суперечне поняттю соціальної справедливості, національної солідарності, таке становище є, об'єктивно беручи справу, ненормальне. Радикально змінити цю справу можна лише шляхом націоналізації, удержавлення промисловості, банків, торгівлі. Український націоналізм хоче забезпечити всьому народові відповідно високий життєвий рівень. Український націоналізм не хоче, щоб серед українського народу були експлуататори й експлуатовані, не хоче, щоб український народ роздирали класова боротьба. А що єдиним засобом позбавлення такого небезпечного стану є усупільнення всіх галузей народного господарства, тому то він і прийняв цей принцип, як основу суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі.

Капіталізм, тобто той лад, що опертий на принципі приватної власності і необмеженої економічної свободи, крім того, що допроваджує до витворення класових антагонізмів і викликає класову боротьбу, має ще інші темні боки.

Економічне життя при капіталістичній системі розвивається стихійно. В наслідку цього доходить до частих економічних криз, які викликають, у свою чергу, нужду широких народних мас, економічний занепад, фінансові труднощі. Економічні кризи – одне з найбільших нещасть сучасного людства. Вони, подібно як і війна, спихають часто народи на дно нужди, допроваджують мільйони людей у світі до величезного зубожіння. Один із засобів не допустити до криз є впровадити в економічне життя плановість, організувати планове виробництво і розподіл продукції. Плановість продукції й розподіл може бути здійснена лише в усупільненому господарстві. Отже, усупільнення знаряддя і засобів виробництва – це також один із засобів боротьби з економічними кризами.

Сьогодні в деяких випадках капіталізм гальмує розвиток продукційних сил країни. Капіталісти інколи стараються приховати різні технічні винаходи, удосконалення для того, щоб не бути змушеними до надзвичайних витрат на впровадження цих поліпшень у власні фабрики чи заводи. На тому, зрозуміло, тратить уся суспільність, в інтересах якої є постійний розвиток продукційних сил, тобто – постійний розвиток промисловості, технічних удосконалень тощо. Нові винаходи, нові машини, технічні удосконалення дозволяють суспільності отримувати більшу кількість товарів при меншій витраті на те фізичної енергії. В усупільненому народному господарстві приватні інтереси окремих людей не зможуть бути перешкодою в розвитку продукційних сил України.

Сьогодні більшість економістів стоїть на становищі, що капіталізм – це історичне, отже, не вічне, а перехідне явище. Сьогодні більшість економістів одверто вказує на різке протиріччя між суспільним характером сьогоднішнього виробництва і принципом приватної власності у промисловості, торгівлі, банковості. Сьогодні більшість економістів закликає до інтервенції держави в економічне життя, до контролю державної економіки країни, а то й просто до націоналізування основних галузей народного господарства. Такі типово капіталістичні європейські країни як Англія, Франція, сьогодні вступили на шлях націоналізації окремих, найважливіших економічних установ, найважливіших галузей народного господарства. Враховуючи це все, український націоналізм стоїть на становищі усупільнення знарядь і засобів виробництва.

Окремо треба відмітити, що на українських землях сьогодні ніде не існує приватної власності. Вся промисловість, торгівля, банки, земля на Україні націоналізовані. Український націоналізм вважає, що поворот до капіталізму Україні непотрібний. Український народ побудує справді справедливий, справді прогресивний суспільний лад на нових основах.

Поборуючи капіталізм, український націоналізм найрішучіше побороє також большевицький суспільний лад. Цей лад характеризується, як ми вже також про це говорили, існуванням експлуататорської кляси большевицьких партійних вельмож і експлуатованої маси працюючих. Основою цього нового експлуататорського ладу, який виник в умовах т[ак] зв[аної] соціалістичної власності на знаряддя і засоби виробництва, є монопольне становище большевицької партії в ССРСР, її диктатура, політичні привілеї верхівки цієї партії, тоталітаризм у внутрішньому устрою ССРСР. Кліка большевицьких партійних верховодів являється сьогодні фактичним необмеженим власником усього народного багатства ССРСР. Вона цілком вільно, згідно лише з власними загарбницькими інтересами, цим багатством розпоряджається. Мільйони працюючих ССРСР за допомогою терору примушується цією клікою жити в найгірших економічних умовах. Український націоналізм якнайрішучіше бореться проти кляси большевицьких вельмож ССРСР, проти нового експлуататорського большевицького суспільного ладу, побудованого на основі політичного упривілювання большевицької верхівки. Демократичний лад у майбутній Українській Державі, при якому влада буде дійсно вибиратися і контролюватися народом, виключить можливість творення експлуататорської кляси на базі політичних привілеїв.

В галузі міжнародної політики український націоналізм побороє імперіалізм. Український націоналізм вважає, що імперіалізм приносить лише зло народам, що імперіалізм є найбільше нещастя народів. Не говорячи вже про поневолені народи, імперіалізм в остаточному наслідку є нещастям і для панівних народів. Маючи поневолені народи, імперіалістична держава мусить витрачати величезну частину енергії, коштів на утримування армії, поліції, тюрм. В боротьбі за втримання загарбаних територій завжди гинуть тисячі людей. Поневолення чужих народів завжди зміцнює панівне становище командних клас панівних народів, збільшує експлуатацію працюючих мас цих народів з боку цих командних клас, збільшує політичне безсилля працюючих. Існування колоній завжди спричинює односторонній розвиток економіки метрополії й узаляжнює її від колоній. Тому що колоній, як показує історичний досвід, вічно втримати не можна, односторонній розвиток господарства метрополії загрожує дуже серйозними і економічними, і суспільними ускладненнями в ній у тому випадку, коли колонія визволяється. Імперіалізм є завжди причиною величезних війн, які, крім матеріальної руїни і фізичного винищення мільйонів людей, нічого більше людству не приносять.

Програма ОУН, прийнята III-ім НВЗ ОУН, включає в себе всі найсучасніші, найпередовіші здобутки як людської думки, так і практики народів у всіх майже галузях: політичній, суспільній, економічній, культурній. Вона дає концепцію

справді справедливого, справді прогресивного, міжнародного і внутрішнього, політичного і суспільно-економічного ладу.

Орієнтація в нашій програмі на найпередовіші досягнення людства як у галузі політичної і суспільно-економічної практики, так і в галузі політичних і суспільно-економічних теорій – шостий елемент революційності українського націоналізму.

* * *

ОУН ставить дуже високі моральні вимоги до своїх членів.

Членом ОУН не може бути перший-ліпший під оглядом характеру українець. Членами ОУН можуть бути лише люди, готові для України на все: готові за неї, коли цього вимагає потреба, гордо вмирати і готові за неї серед найбільших труднощів через довгі роки боротися. Членами ОУН можуть бути лише люди сильної волі, стійкого характеру, люди дисципліновані, відважні. Для людей слабого характеру, людей нестійких, крутіїв, спекулянтів, людей заячої вдачі – в ОУН місця немає. Безперервна війна проти озброєного наймодернішою зброєю, в тисячу раз сильнішого від нас під оглядом матеріальної сили окупанта, вимагає людей сильних, дібраних.

Хто відповідає моральним вимогам, що їх ставить український націоналізм до своїх визнаців, той завжди, незалежно від того, хто він (селянин, робітник чи інтелігент), незалежно від своєї освіти, – може бути прийнятий в члени ОУН.

Від усіх своїх членів ОУН вимагає безумовного виконання усіх наказів і інструкцій провідників. За невиконання наказів примінюється в ОУН сувора кара, включно до кари смерті. ОУН вимагає від своїх членів також постійної активності, постійної роботи. Член ОУН, який через певний час з неоправданих причин є неактивний, карається. Кожний член ОУН повинен також постійно підвищувати своє знання, свій політично-теоретичний рівень. Поганий той член ОУН, який не вчиться, не працює над собою. Член ОУН – підпільник, завжди мусить бути прикладом патріотизму, революційності, дисциплінованості, громадської солідарності і чесноти для всього свого оточення.

ОУН сьогодні розпоряджається тисячами членів, загартованих у довгорічній підпільній боротьбі з окупантами. Сьогоднішні кадри ОУН відзначаються великим революційно-політичним досвідом. Вона – найбільша цінність українського національно-визвольного руху, найбільша цінність усього українського народу. Вона – найнадійніша запорука того, що Україна визволиться з-під большевицького панування.

Дуже високі моральні вимоги до членів ОУН – сьомий елемент революційності українського націоналізму.

* * *

Український націоналістичний рух є суто революційний рух. Революційні цілі, за які він бореться, революційні і методи, які він застосовує у своїй боротьбі. Основні елементи революційності українського націоналізму, – коротко підсумовуємо сказане, – такі: 1) ідея УССД, що її українські націоналісти визнають активно і в боротьбі за здійснення якої вони зберігають сувору принциповість; 2) боротьба за відродження духовності українського народу, тобто – боротьба за викорчовування в українському народі рабської психіки і культивування в ньому психіки вільного господаря на своїй землі, психіки фанатичного борця за справу Самостійної України; 3) радикальність, насильницький характер метод нашої боротьби проти окупантів, визнання того, що найважливішим завданням українського народу під сучасну пору є організація масової безпосередньої нещадної боротьби за національне визволення, боротьби всіми засобами, які є в нашому розпорядженні; 4) розрахування на народ, як на основну силу, за допомогою якої ОУН виборє Україні самостійність, найповніше й найвірніше висловлювання прагнень найширших мас українського народу; 5) організування протиокупантської боротьби на українських землях за всяких умов, погляд, що українські землі є вирішальним тереном боротьби за УССД; 6) орієнтація на найпередовіші досягнення людства як в галузі політичної і суспільно-економічної практики, так і в галузі політичних і суспільно-економічних наук; 7) високі моральні вимоги до членів ОУН.

Травень 1946 р.

КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ І ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТУ

КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ – це передовсім КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, ПОБУДОВАНОЇ УКРАЇНСЬКИМ НАРОДОМ НА ЙОГО ЕТНОГРАФІЧНИХ ЗЕМЛЯХ.

Як показує вся історія людства, прагнення народу до самостійного державного життя Є ЙОГО ОРГАНІЧНИМ, ПРИРОДНИМ ПРАГНЕННЯМ.

Кожний народ завжди старається забезпечити своє існування і створити найкращі умови для свого розвитку через власну державну організацію. У власній державній організації і через неї кожний народ найкраще проявляє завжди своє національне «я».

Глибоко-органічним, природним прагненням є і прагнення українського народу до самостійного життя. Це прагнення завжди було властиве українському народові. Керуючись

цим прагненням, український народ побудував у X-XI ст. першу у своїй історії державну організацію – Київську Русь¹⁰². Керуючись цим прагненням, український народ побудував 1648 р. свою власну державну організацію – Козацьку Республіку¹⁰³. Керуючись цим прагненням, український народ утворив у 1918 р. на своїх землях Українську Народну Республіку¹⁰⁴. Керуючись цим прагненням, український народ ніколи не переставав, як і не перестає тепер, боротися за своє національно-політичне визволення в період бездержавного існування КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ, що за її здійснення бореться сьогодні український народ, є, отже, НАСАМПЕРЕД ВИЯВЛЕННЯМ ПРИРОДНОГО ПРАГНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ДО САМОСТІЙНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСНУВАННЯ, ПРИТАМАННОГО ЙОМУ ВІД САМОГО ПОЧАТКУ ЙОГО ІСТОРИЧНОГО ІСНУВАННЯ.

Концепція Самостійної України зродилася також як РЕЗУЛЬТАТ ГІРКОГО ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

В боротьбі проти степових орд і в боротьбі проти імперіялізму російських царів і польської шляхти українському народові не вдалося втримати безперервно на протязі своєї історії свою національну державну організацію, Київська Русь впала під ударами татар.

Козацька Республіка не встоялася в боротьбі на два фронти проти царської Росії і шляхетської Польщі. Після упадку Польщі українськими землями поділилася Росія і Австро-Угорщина. Українська Народня Республіка впала в боротьбі проти большевицької Москви та імперіялістичної Варшави. В межах чужонаціональних держав український народ через цілі сторіччя терпів жорстокий гніт, визиск, знущання. В той час, коли інші державні народи робили величезні кроки вперед у всіх галузях свого життя, український народ щораз більше підупадав. Він попадав щораз в інше безправне становище, щораз в більшу економічну нужду, знущання окупантів з його мови, культури, звичаїв ставали щораз нахабнішими. Це безправне становище українського народу в основному не змінилося й тоді, коли заходили навіть деякі зміни в режимах імперії, в межах яких він перебував. Всякі «демократичні» реформи у Відні, «соціалістичні» революції в Москві, не впроваджували жодних суттєвих змін у невільне становище українського народу.

В такій ситуації українському народові не важко було зрозуміти, що єдиною причиною всіх його лих є брак національної незалежності, брак власної самостійної держави. Конкретним могутнім виявленням цієї свідомості є утворення українським народом 1918 р. на руїнах царської Росії та Австро-Угорщини – Української Народної Республіки, є потім та вся героїчна збройна і політична боротьба, що її він вів в обороні цієї держави впродовж 1918-1920 рр. Конкретним могутнім виявленням цієї свідомості є та революційна підпільна боротьба, що її вів український народ за свою самостійну державу в період між двома світовими війнами, є та революційна повстанська боротьба, що її розгорнув український народ проти гітлерівських та московсько-большевицьких окупантів у період другої світової війни і що її проти московсько-большевицьких окупантів він продовжує вести сьогодні, після закінчення другої світової війни.

І саме та обставина, що Концепція Самостійної України зродилася з природного прагнення українського народу до самостійницького державного життя і що вона зродилася як результат його власного болючого історичного досвіду, – саме ця обставина вирішує про те, що ця концепція є для українського народу тією найвищою істиною, проти якої не може бути жодного аргументу, здібного її зруйнувати. Саме ця обставина, що Концепція Самостійної України відповідає найглибшим, віковим прагненням українського народу і що вона зродилася як висновок з тих кількох століть, що їх прожив український народ в умовах окупантського гніту й експлуатації, вирішує про те, що ця концепція – **НАЙБІЛЬШ ЛОГІЧНА, РЕАЛЬНА, ЖИТТЄВА, ОТЖЕ, – ЄДИНОПРАВИЛЬНА І ЄДИНОМОЖЛИВА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПОЛІТИЧНА**

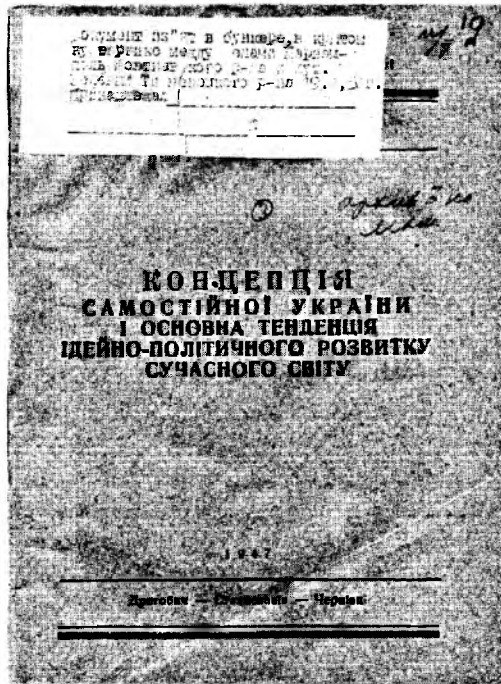

КОНЦЕПЦІЯ. САМЕ ЦЯ ОБСТАВИНА ВИРІШУЄ ТАКОЖ ПРО ТЕ, ЩО УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД НІКОЛИ НЕ ПЕРЕСТАНЕ БОРОТИСЯ ЗА ПОВНЕ ЗДІЙСНЕННЯ ЦЬОЇ КОНЦЕПЦІЇ, ХОЧА Б ЦЕ НАВІТЬ КОШТУВАЛО ЙОГО НАЙБІЛЬШИХ ЖЕРТВ І ХОЧА Б ПРОТИ СЕБЕ ВІН МАВ УВЕСЬ СВІТ.

Концепція Самостійної України – це також КОНЦЕПЦІЯ ТАКОГО СУСПІЛЬНОГО ЛАДУ У МАЙБУТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ, ПРИ ЯКОМУ НЕ ІСНУВАТИМЕ ЕКСПЛУАТАЦІЯ ЛЮДИНИ ЛЮДИНОЮ. Цей лад буде спиратися на національно-державну і кооперативну власність у промисловості, банковості, торгівлі, на національно-державну власність, на землю при індивідуальному, або колективному, в залежності від волі населення, землекористуванні.

Така концепція суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі відповідає, насамперед, ФАКТИЧНОМУ СТАНОВИЩІ В ЦЬОМУ ВІДНОШЕННІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ СЬОГОДНІ. На українських землях не існує сьогодні приватної власності ні в промисловості, ні в торгівлі, ні в банковості, не існує приватної власності на землю. Економічна експлуатація українського народу основана сьогодні на колоніально-безправному політичному й економічному становищі України в системі большевицького ССРСР. Соціяльне поневолення українського працюючого народу здійснюється сьогодні клясою большевицьких вельмож упривілейованою політично і, вслід за цим, – економічно. І саме ці два моменти – колоніальне становище України в системі большевицького ССРСР і соціяльне поневолення працюючих мас українського народу большевицькими вельможами – саме ці два моменти і ніщо інше є основною причиною економічної нужди українського народу сьогодні. Ці два моменти зникнуть, коли український народ здобуде повну політичну самостійність і побудує свій внутрішній політичний і суспільний лад на справедливих демократичних основах. Тоді – і лише тоді принцип суспільної власності можна буде повністю поставити на службу українському народові, – народові селян, робітників, інтелігенції. Лише тоді принцип суспільної власності стане основою справді щасливого, справді заможного, справді культурного життя українського народу, стане могутнім рушієм розвитку продукційних сил України. Поворот до капіталізму у випадку України був би в кожному відношенні кроком назад, регресом. Такий висновок зробив український національно-визвольний

революційний рух, враховуючи ВЕСЬ ДОТЕПЕРІШНІЙ ДОСВІД ЛЮДСТВА В ЦЬОМУ ВІДНОШЕННІ, В ТОМУ ЧИСЛІ І ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ВРАХОВУЮЧИ [ЯК] ПОГЛЯДИ НА ЦІ СПРАВИ НАЙБІЛЬШ АВТОРИТЕТНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ НАУКИ, ТАК І ПРАКТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ.

Український народ, як кожний народ у світі, не живе ізольовано. Він живе серед багатьох народів – своїх ближчих і дальших сусідів. Не проходить ізольовано, широко беручи справу, і визвольна боротьба українського народу. Вона проходить у той час, коли десятки народів у світі борються, часто також дуже завзято, за здійснення своїх політичних і суспільних ідеалів. Вона проходить у той час, коли десятками і мільйонами людей у світі, духовною елітою людства, відповідальними керівниками світової політики оволодівають певні ідеї. Нам цікаво з'ясувати, отже, який зв'язок існує між боротьбою українського народу і тим усім, що діється тепер у світі? Ідеться про те, щоб вияснити, чи прагнення українського народу збігаються з такими прагненнями більшості народів світу, чи український народ, борючись за самостійну Україну, йде в ногу з тим усім, що доконується у світі, чи навпаки? Позитивна відповідь на ці питання означатиме не лише те, що українському народові буде легше здійснити свої прагнення тому, напр[иклад], що він може розраховувати на співчуття, зрозуміння, навіть, можливо, на підтримку своєї боротьби з боку свого оточення. Позитивна відповідь на ці питання означатиме, насамперед те, що ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ Є ОРГАНІЧНОЮ ЧАСТИНОЮ ТОГО ВЕЛИКОГО ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ, ЯКИЙ ПРОХОДИТЬ У ЦІЛОМУ СВІТІ, ЩО ЦЯ БОРОТЬБА, З ТОЧКИ ЗОРУ ЦЬОГО ПРОЦЕСУ Є ЦІЛКОМ ЗАКОНОМІРНИМ ЯВИЩЕМ, ВИКЛИКАНИМ МОГУТНІМИ ДІЮЧИМИ У ВСЕСВІТНЬОМУ МАСШТАБІ, НЕПЕРЕМОЖНИМИ СИЛАМИ. Позитивна відповідь на це питання означатиме, що визвольна боротьба українського народу не є тією колодою, що впала впоперек шляху історичного розвитку і гальмує його просування вперед, а що ця боротьба є одним із струмків, який, пливучи в спільному напрямі, вливається в загальне річище історичного потоку, посилює його і прискішує через те його просування вперед. З'ясувати всі ці питання саме й означає з'ясувати, оскільки Концепція Самостійної України відповідає розвиткові тенденціям сучасного світу.

Сучасний світ, який вже давно увійшов у смугу величезних політично-суспільних перемін, сьогодні ще далеко не усталізований. У всьому світі, серед більшості народів, у тому числі і серед найбільш цивілізованих, доконуються дуже корінні переміни. Зникають одні, часто великі і могутні держави, а на їх місце появляються другі. Серед великих потрясень руйнуються одні політичні форми та інституції, відживають свій вік одні ідеї, а їх місце займають інші. Щораз більше втрачають довір'я у суспільствах старі принципи суспільно-економічного ладу і поширюються інші погляди, протилежні старим принципам. У зв'язку з цим, для українського національно-визвольного руху важливою справою є знати, оскільки він являє собою те нове ОБ'ЄКТИВНО-ПРОГРЕСИВНЕ, ЯКЕ ТІЛЬКИ ХОЧ БИ СЕРЕД ВЕЛИКИХ МУК, НАРОДЖУЄТЬСЯ У СВІТІ, – ОТЖЕ, ТЕ НОВЕ, ДО ЯКОГО НАЛЕЖАТИМЕ МАЙБУТНЄ.

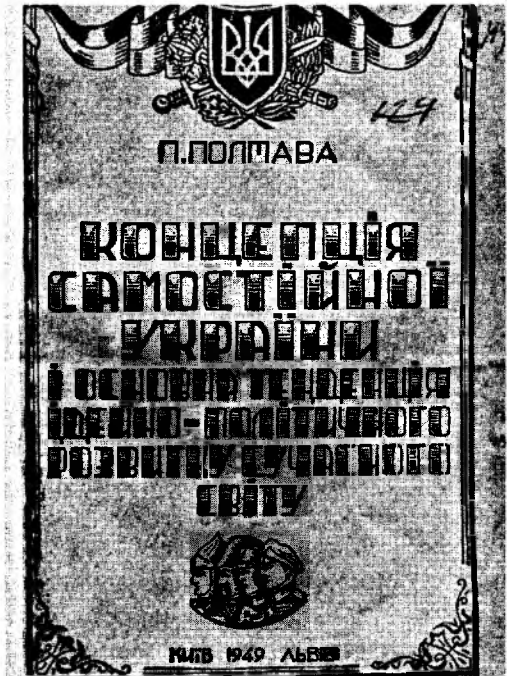

Бо так дотепер завжди було в історії: серед великих потрясень руйнувався цілий світ і родився новий, родилися нові політичні, суспільні форми, які в порівнянні до старих були завжди більше прогресивними. Вони тому і завоювали майбутнє. В обличчі тих усіх великих перемін, які dokonуються в сучасному світі, українському національно-визвольному рухові важливо є з'ясувати собі те, чим [він] являється як у всесвітньому історичному аспекті, так і в аспекті історії українського народу: епілогом минулого, яке відмирає, чи прологом майбутнього, яке лише народжується і перемагає, і якого жодна сила не зможе зупинити на його шляху вперед аж до повної перемоги.

Поставлення цих двох питань: чи наша боротьба є згідна з розвитковими тенденціями сучасності і чи вона є тим новим, яке лише народжується в світі? Отже, тим новим, до якого належить майбутнє – поставлення цих двох питань є актуальне не лише з огляду на події, які відбуваються сьогодні в світі. Воно актуальне також є з огляду на ті напади, яких зазнає український національно-визвольний рух з боку своїх найзапекліших ворогів, – з боку московсько-большевицьких імперіялістів та їх агентів. Вони докладають усіх зусиль на те, щоб доказати, що український національно-визвольний рух – нібито реакційний, що він не відповідає сьогоднішній дійсності на Україні ні в світі і що він, як невідповідаючий «об'єктивним законам суспільного розвитку», не може перемогти. Ось що пише, н[а]пр[иклад], в цій справі якийсь Новиченко:

«Всякій реакційній ідеології (має на увазі ідеологію українського націоналізму) завжди бракує, хоча б за видимістю, переконливих позитивних аргументів, які вона могла б брати з сучасної дійсності. І це пояснюється дуже часто, бо сама дійсність з основними тенденціями її розвитку є найяснішим доказом проти такої ідеології» («Радянська Україна» від 30.III.1946 р.).

Позитивна відповідь на поставлені нами питання буде доказом того, до якої міри брехливі такі як от ми запитували і їм подібні погляди московсько-большевицьких імперіялістів та їх агентів, що їх вони поширюють серед українського народу. А за «переконливими позитивними аргументами» всяким Новиченкам і їм подібним радимо пошукати в підпільній літературі українського революційно-визвольного руху, в його програмі, в самому житті. Там вони їх знайдуть в такій кількості, яка напевно задовольнить кожну неопереджену, здібну самостійно думати людину.

I

Концепція Самостійної України, національно-визвольна революційна боротьба українського народу є складовою частиною тієї загальної світової проблеми, що її звичайно окреслюють як «національне питання». Національне питання виникло в результаті народження ІДЕЇ НАЦІЇ. В нашій статті ми в основному займемося розглядом того як виникла і розвивається ідея нації, як одна з тих основних сил, які впливають на формування сьогоденного історичного процесу, яка вага і становище цієї ідеї серед усіх інших факторів, що формують історичний процес, як практично розв'язується національне питання впродовж останнього сторіччя, наскільки воно актуальне і сьогодні, як воно може розвиватися в майбутньому?

Ідея нації, в сучасному значенні цього поняття, виникла в період Великої Французької революції. Французька революція 1789 р. також започаткувала ту величезну смугу перемін в історії Європи і, можна б сказати, в історії всього світу, яка тягнеться аж до сьогодні. Тому від цієї революції ми почнемо розгляд намічених нами питань.

У Великій Французькій революції боровся т[ак] зв[аний] «третій стан» (молода, головню торговельна буржуазія, молодий пролетаріят, селянство) проти існуючого до того часу у Франції фєвдально-абсолютистичного ладу. Третій стан піднявся на боротьбу під гаслом: «воля, рівність і братерство». За побудову конституційно-парляментарної держави, за т[ак] зв[вну] суверенність нації, ідею суверенності нації перший висунув і клясично здефініював предтеча Французької революції – Руссо¹⁰⁵. Він твердив, іменно, що найвища влада в державі повинна репрезентувати собою загальну волю нації. Під нацією Руссо розумів загал усіх громадян тодішньої французької держави, тобто, головню третій стан, який становив в той час 98 процентів всього населення Франції. Так, отже, В ЧАС ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ, В БОРОТЬБІ ЗА СУВЕРЕННІСТЬ НАРОДІВ ЗРОДИЛАСЯ ІДЕЯ НАЦІЇ, ТОБТО, ДІЙШЛО ДО ВИЗНАННЯ НАЦІЇ ОКРЕМИМ СУСПІЛЬНИМ І ПОЛІТИЧНИМ ПРЕДМЕТОМ.

В період Французької революції (до того часу слово «нація» мало ще інше значення) під нацією розумілося загал усіх громадян однієї держави без огляду на їх національну приналежність. Та дуже скоро, вже в перших десятиріччях ХІХ ст., нацією почали називати окремі національності, тобто такі людські спільноти, які відповідають сьогоденній нашій дефініції слова «нація». На ці спільноти перенесено також поняття суверенности. Цей процес у значній мірі прискішили війни Наполеона І¹⁰⁶. Вони спричинилися дуже сильно до поширювання [серед] різних народів, крім ідей демократизму, також національні свідомості, того невід'ємного елемента ідеї нації, який, з одного боку спричинив її виникнення і, з другого боку є її кінечним наслідком.

Де в кого з читачів цієї статті може повстати питання: як це можливо, щоб ідея нації зродилася щойно в першій половині ХІХ ст., коли загально відомо, що нації об'єктивно існували далеко раніше?

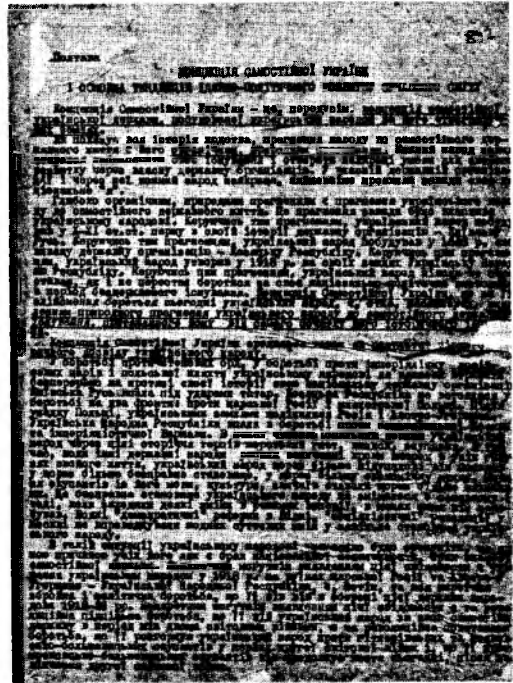
Народи (поняття народу сьогодні цілком покривається з поняттям нації) як окремі людські спільноти, що утворилися насамперед на основі спільного походження, спільної мови, спільно замешкуваної території, подібного характеру і, потім, на основі спільної боротьби з чужинцями, спільного життя у спільній державній організації, спільної культури, – існують від найдавніших часів людської історії. Вже єгиптяни і перси, і греки, і римляни були у свій час окремими сформованими народами. Від найдавніших часів народи, керуючись своїми природними прагненнями, утворювали свої держави, в обороні свого самостійного життя провадили дуже завзяті війни, провадили визвольну боротьбу. Все це діялося, однак, при повній майже відсутності тієї свідомості, що народ, як окрема людська спільнота, має право на самостійне життя.

Усвідомлення людьми того, що таким людським спільнотам, як народи, належать окремі політичні права, що воля такої спільноти «суверенна», що право жити вільним життям дане нації самою «природою», що це право «законне», – така свідомість зродилася щойно з кінцем XVIII і початком XIX ст. А тому, що освідомлення саме цих справ становить суть ідеї нації, ми й говоримо, що ідея нації зродилася з кінцем XVIII і початком XIX ст.

В залежності від різного політичного становища різних народів і РІЗНО ПОЛІТИЧНО КОНКРЕТИЗУВАЛАСЬ ІДЕЯ НАЦІЇ.

У випадку Франції, ідея нації, як ми вже про це згадували, політично сконкретизувалася як ВИМОГА СУВЕРЕННОСТІ НАРОДІВ, з тим, що під народом розумівся загал УСІХ ГРОМАДЯН ДЕРЖАВИ. Тому, що Франція була національно однорідною державою, ідея нації в цьому випадку не протиставилася державі, а покривалася з нею. Під нацією розумівся народ, який має свою державу.

Дещо пізніше, у випадку німецького та італійського народів, ідея нації сконкретизувалася як ПРАГНЕННЯ ЦИХ НАРОДІВ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ В ОДНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ НЕЗАЛЕЖНІЙ ДЕРЖАВІ. Саме таке конкретизування ідеї нації в цьому випадку було зумовлене політичною роздрібленістю, в якій перебували німецький та італійський народи. Т[ак] зв[ана] «священна римська імперія німецької нації», політичний твір середньовіччя, на початку XIX ст. розпалася на 296 маленьких держав. На території

сьогоднішньої Італії існувало також кільканадцять держав. Такий стан політичної роздрібленості надзвичайно гальмував політичний та економічний розвиток тих народів. В той же час інші народи, які були об'єднані в одних національних державах, надзвичайно прогресували і забезпечували за собою цілковиту перевагу в світі. Піднятися із стану політичного занепаду, догнати інші народи німці та італійці могли лише шляхом об'єднання німецького та італійського народів в одних національних державах.

В Італії змагання до об'єднання було також тісно пов'язане з питанням визволення частини Італії з-під панування чужоземної країни – Австрії. Національна боротьба за об'єднання прибрала тут форми підпільної революційної боротьби (Мацціні¹⁰⁷, Гарібальді¹⁰⁸). Вона переходила часто в боротьбу окремих італійських держав проти Австрії.

Ще інакше сконкретизувалася політична ідея нації всюди там, де народи, живучи на спільній національній території, не творили жодних національних організацій і були цілковито під пануванням держави, в якій панівним народом був чужий народ. Всюди там народи були піддані національному (політичному і культурному) гнобленню і економічній експлуатації. Тут ідея нації конкретизувалася політично, як ПРАГНЕННЯ ОКРЕМИХ ПРИГНОБЛЕНИХ, НЕДЕРЖАВНИХ НАРОДІВ ДО ПОБУДОВИ ВЛАСНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ. Тим самим ідея нації виступала там як сила, скерована проти існуючої ДЕРЖАВИ І ПОБУДОВИ НА ЇЇ РУЇНАХ НОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.

Так сконкретизувалася і конкретизується ідея нації у всій Південно-Східній і Східній Європі, в Азії і всюди там у світі, де, з одного боку, є людські спільноти, які усвідомили собі те, що вони є нацією, і це, з другого боку, що ці спільноти є поневолені і експлуатовані чужонаціональними державами. Цей процес посувався і посувається з незвичайною силою вперед. Щораз нові і нові народи заявляють про своє прагнення визволитися з-під чужоземного панування.

Деякі народи Азії, Європи, Південної Америки, будучи формально самостійними, попали в економічну і вслід за цим, політичну залежність від деяких великих, сильних економічно держав. Всі ці народи в останній час почали змагати до повної, фактичної самостійності, через досягнення максимуму економічної незалежності.

Як бачимо, ідея нації завжди дуже тісно зв'язана з питанням ЄДИНОЇ І ЦІЛКОВИТО САМОСТІЙНОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ. Це підтверджується усім минулим і теперішнім історичним досвідом людства в цьому питанні у формі незалежної національної держави, ідея нації здійснилася найскоріше і повністю в Західній Європі. Натомість у інших частинах Європи і цілому світі вона ще далеко не здійснена повністю. Цим пояснюється і та обставина, що саме тут стоїть так гостро т[ак] зв[ане] національне питання. ПІД ІДЕЄЮ НАЦІЇ МИ В ДАЛЬНІШОМУ В НАШІЙ СТАТТІ БУДЕМО РОЗУМІТИ САМЕ ІДЕЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ НАРОДУ В ЙОГО ВЛАСНІЙ САМОСТІЙНІЙ ДЕРЖАВНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ.

II

На формування історичного процесу, на його зміст, на його основний напрям завжди впливає не один, а багато факторів, не одна, а багато сил. Цими силами є нації зі своїми окремими змаганнями, суспільні класи з різними, часто суперечними собі інтересами, різні політично-суспільні ідеї, економіка. Ці сили, різні щодо величини, діють часто в різних, навіть протилежних напрямках. Вони часто перехрещуються зі собою, зударяються. Можна сказати, що історичний процес – це постійне перехрещування, зударювання, боротьба багатьох різних сил. Під впливом цих різних сил, що діють одночасно, історичний процес приймає повний означений напрям, в ньому з'являється певна тенденція. Зрозуміло, що в напрямі історичного процесу, на його змісті найсильніше позначається найбільша сила, що діє в дану епоху. Отже, ми, коли хочемо визнати тенденцію розвитку сучасного світу, крім ідеї нації, мусимо взяти до уваги і всі інші найважливіші сили, які вирішально впливали на формування історичного процесу від кінця XVIII ст. Почавши – аж до наших часів. Розвиток ідеї нації ми мусимо розглядати на тлі зудару багатьох інших, що діють у дану епоху, сил.

Як ми вже згадували, на початку Великої Французької революції увесь третій стан, тобто молода буржуазія, дрібне міщанство, молодий пролетаріят і селянство Франції борються разом під гаслом: «воля, рівність, братерство». Ці гасла, особливо два перші, знайшли своє правне оформлення у відомому акті Французької революції – «Деклярація прав людини і громадянина»¹⁰⁹. Гасло «свобода, рівність, братерство», ідеї «Деклярації прав людини і громадянина» поширилися по цілій Європі. В цьому сприяли численні війни, що їх змушена була вести Франція в період самої революції, і особливо війни, що їх вів у всій Європі Наполеон I.

В парі з розвитком технічних винаходів у XVIII ст. йшов і розвиток капіталістичного способу виробництва. Утворювалися щораз нові галузі промисловости, росли щораз нові фабрики й заводи. Особливо бурхливо розвивається капіталізм у Західній Європі в XIX ст. Розвиток капіталістичного способу виробництва спричинився до утворення двох нових суспільних клас: буржуазії, яка володіла засобами капіталістичного виробництва, та пролетаріату, який продавав капіталістам працю своїх рук. Економічні інтереси цих двох нових суспільних клас були часто собі протилежні.

Буржуазія, будучи економічно сильною клясою у суспільстві, т[ак] зв[ані] права громадянина використала цілковито лише для себе і закріпила за собою також панівне політичне становище в державі. Це ще більше поглибило антагонізм між буржуазією і працюючими. Пролетаріят і селянство (зокрема пролетаріят) опинилися на становищі громадян, безсильних політично і визискуваних економічно. На цій основі в половині XIX ст. виникли ідеї соціалізму. Для боротьби за здійснення цих ідей, робітнича кляса почала організуватися в окремі політичні партії.

Також, отже, в XIX ст. як головні сили історичного процесу виступають:

А) ІДЕЯ НАЦІЇ, ЯКА БУЛА ПРИЧИНОЮ ТОГО, ЩО ЦІЛІ ОКРЕМІ НАРОДИ РОЗПОЧАЛИ АКТИВНУ БОРОТЬБУ ЗА ЗДІЙСНЕННЯ СВОЇХ ЗАГАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ;

Б) ІДЕЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ, КОНСТИТУЦІЙНО-ПАРЛЯМЕНТАРНОЇ ДЕРЖАВИ, ВОНА ПІДНЯЛА НА БОРОТЬБУ ПРОТИ ФЕВДАЛЬНО-АБСОЛЮТИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ВВЕСЬ Т[АК] ЗВ[АНИЙ] ТРЕТІЙ СТАН;

В) НОВІ СУСПІЛЬНІ КЛЯСИ – БУРЖУАЗІЯ І ПРОЛЕТАРІЯТ, ЯКІ ЧАСТО ДІЮТЬ, КЕРУЮЧИСЬ ЛИШЕ ВЛАСНИМИ КЛЯСОВИМИ ІНТЕРЕСАМИ, НЕ ДИВЛЯЧИСЬ НА ПОТРЕБИ ЦІЛОЇ НАЦІЇ, ПРИ ЧОМУ ПРОЛЕТАРІЯТ, ЯК ПРАВИЛО, ВИСТУПАЄ ПІД ПРАПОРОМ ІДЕЇ СОЦІЯЛІЗМУ. Ці сили – політичні ідеї та суспільні класи із своїми окремими економічними інтересами – мали вирішальний вплив на формування історії людства через ціле ХІХ і ХХ століття. Вони впливають вирішально на формування історичного процесу і сьогодні.

Маючи на увазі оці сили, які виникли в основному зв'язку з розвитком капіталістичного способу виробництва, не важко схарактеризувати загальний зміст і характер тих усіх історичних подій і явищ, тих усіх воєн, революцій, політичних рухів, організацій, політичної та економічної боротьби, що мали місце в тому історичному періоді, який обговорюємо. Загальний зміст тих усіх подій і явищ (маємо на увазі головно історію європейських країн) характеризують такі основні моменти:

а) спільна спочатку боротьба буржуазії, пролетаріату і селянства окремих народів проти февдально-абсолютистичного ладу за «природне право» людини, за парламентську форму правління, за демократію, – отже, боротьба за зміну внутрішніх політичних устроєвих форм в окремих, найбільш цивілізованих країнах;

б) боротьба між буржуазією та земельною аристократією, є з одного боку, і пролетаріатом та селянством – з другого, яка велася в середині окремих країн в ім'я окремих класових інтересів;

в) боротьба окремих цивілізованих країн, керованих, як правило, буржуазією (часто також у спілці зі земельною аристократією) за захоплення кольоній;

г) боротьба цих країн за перерозподіл кольоній і сфер впливів;

д) посилена боротьба за здійснення ідеї нації.

Спробуймо сконфронтувати всю нашу загальну характеристику змісту історичного процесу обговорюваного періоду з конкретними помітними історичними фактами.

Наполеонські війни, які з'являються прямим продовженням війн, що їх була змушена вести Франція ще в період розгортання революції, і які тривали аж до 1815 р. – це з одного боку оборонні війни перед наступом європейської февдально-абсолютистичної реакції, а з другого боку – це намагання французької буржуазії забезпечити собі політичні і економічні впливи, та панування в Європі. Російсько-турецька війна в роках 1806-1812, яка велася за загарбання Росією Басарабії – це війна в інтересах російського дворянства. Російсько-іранська війна 1805-1813 рр., яка велася за здобуття нових колоніальних територій

(Грузія), за забезпечення російської торгівлі в Ірані на Каспійському морі, – це війна в інтересах російського дворянства і російської торговельної буржуазії. Боротьба англійців проти магарадських князівств в Індії в роках 1817-1818 – за закріплення панівного становища англійської буржуазії в Індіях. Повстання німців проти Наполеона в Вестфалії¹¹⁰ 1809 р. – боротьба за національне визволення, отже, боротьба в ім'я ідеї нації, повстання греків проти Туреччини в 1821 р. – боротьба в ім'я ідеї нації, повстання сербів проти Туреччини на початку ХІХ ст. – боротьба в ім'я ідеї нації, липнева революція у Франції 1830 р. – боротьба робітників, міщанства (дрібної буржуазії), селянства проти монархії, за демократичну республіку. Листопадове повстання поляків проти Росії 1830 р. – боротьба в ім'я ідеї нації. Чартистський рух в Англії (початок виникнення в 1835-38 рр.), боротьба англійського пролетаріату проти англійської буржуазії. «Опійомна війна» Англії проти Китаю в 1839-[18]42 рр., – боротьба англійської буржуазії за економічне підкорення Китаю, революція у Франції, Німеччині, Австрії, Італії в 1848 р., – боротьба третього стану проти февдально-абсолютистичного ладу окремих країн, за демократію, конституцію. В дуже багатьох випадках ця боротьба велася також в ім'я ідеї нації: за національне визволення (Угорщина, Галичина, Чехія), або за національне об'єднання (Італія, Німеччина). Тому, що 1848 рік пробудив до самостійного життя багато народів, він і дістав назву «Весна народів». В багатьох випадках в цій революції виступає організована робітнича класа із своїми окремими домаганнями (Луї Блянк у Франції¹¹¹).

Ми могли б продовжувати перераховувати окремі історичні факти. Але вже перераховані нами окремі найважливіші факти періоду 1800-1848 рр., мабуть, достатньо переконливо підтверджують нашу загальну характеристику змісту історичних подій впродовж останнього пів сторіччя. Якщо йдеться, головню, про історію європейських країн, то лише хіба дуже незначна кількість і то цілком незначних подій можуть своїм змістом не відповідати нашій загальній характеристиці.

Як бачимо, ідея нації Є ЛИШЕ ОДИН ІЗ КІЛЬКОХ ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ СВІТУ І ЙОГО ФОРМУЮТЬ. НАМ ТОМУ БУДЕ ЦІКАВО ЗНАТИ ЯКА РОЛЯ, ЯКЕ СТАНОВИЩЕ ІДЕЇ НАЦІЇ СЕРЕД ТИХ БАГАТЬОХ ІНШИХ ФАКТОРІВ, ЯКІ ДІЮТЬ ОДНОЧАСНО З НЕЮ, ЧАСТО ПАРАЛЕЛЬНО, АЛЕ ЧАСТО І В ПРОТИЛЕЖНОМУ НАПРЯМІ.

Спочатку відповімо на питання про те, які сили, що діють з ідеєю нації одночасно, ДІЮТЬ З НЕЮ ПАРАЛЕЛЬНО.

Силою, що діє паралельно з ідеєю нації, є ідея конституційної, парламентарної держави, ідея демократії, що більше, ідея нації у великій мірі саме своє виникнення завдячує демократичним ідеям. Без ідеї правної рівності всіх громадян держави не могла б виникнути ідея суверенности народу. А, як ми вже про те говорили, лише з ідеї суверенности нації, висуненої Французькою революцією, розвинулася ідея суверенности народів у власних самостійних національних державах. Боротьба за демократичні перетворення, яка розгорнулася

в XIX ст. серед усіх народів Європи, ніколи не була скерована проти ідеї національної незалежності народів. Навпаки, ця боротьба, охоплюючи широкі народні маси, підносила національну свідомість, оздоровлювала внутрішні відносини і через те скріплювала саму націю. Можна просто сказати, що ідея нації може існувати лише разом з ідеєю політичної демократії.

Чи йдуть у розріз, зударяються з ідеєю нації ІНТЕРЕСИ БУРЖУАЗІЇ?

В перших двох чвертях XIX ст. буржуазія у своїх країнах очолювала боротьбу за демократичне перетворення. Боротьба за демократію, як це ми тільки що ствердили, лише скріплює ідею нації та її органічно доповнює. В цьому випадку, отже, інтереси буржуазії не йдуть в розріз, не зударяються з ідеєю нації. В багатьох випадках боротьба буржуазії за демократію була зв'язана з боротьбою за національне об'єднання, або національне визволення власного народу. Зрозуміло, що й в цьому випадку інтереси буржуазії не є суперечні [з] інтересами цілої нації. Не можна також в цьому випадку говорити про буржуазію, як про окрему силу історичного процесу, вона виступає тут як складова тієї більшої сили, що нею являється весь народ.

Закріпивши за собою, одначе, панівне економічне і політичне становище, буржуазія найбільш цивілізованих країн ПРИВЕЛА ДО НАДУЖИТТЯ, ДО ВУЛЬГАРИЗАЦІЇ ІДЕЇ НАЦІЇ ЩОДО ВЛАСНИХ НАРОДІВ. Ми маємо на увазі намагання буржуазії прикривати т[ак] зв[аними] національними інтересами свої імперіялістичні прагнення до загарбування щораз нових територій, до підкорювання щораз нових, слабших народів. Загально відомо, н[а]пр[иклад]: що в загарбанні екваторіяльної Африки була зацікавлена, насамперед, французька буржуазія; у загарбанні Камеруну була зацікавлена, насамперед, німецька буржуазія; а в підкоренні бурів – англійська буржуазія і ніхто інший. Робітничим і селянським масам, дрібній буржуазії, тобто величезній більшості і французького, і німецького, і англійського народів лише у порядку бенкетних лишків, діставалася мізерна частина того, що на загарбуваних територіях здобувала буржуазія названих країн. Завоювати, одначе, колонії, чи потім їх боронити, мусли потім саме ті селянські і робітничі маси, і саме для цих селянських та робітничих мас, буржуазія створювала легенди про т[ак] зв[ані] національні інтереси, про «культурницькі місії» окремих націй. Відомо також, що загарбання Східної і Південно-Східної Європи було вигідне насамперед, гітлерівській правлячій класі. Загарбання Балканів, Абісинії було вигідне насамперед фашистській верхівці, італійській буржуазії. Щоб замаскувати перед більшістю народів дійсні причини війни, щоб заагітувати цю більшість народів для війни, треба було йому вказати якісь більші ідеальні цілі, ніж вузькі інтереси правлячих класів, треба було йому створити якісь «патріотичні легенди». Такою легендою, у випадку гітлерівської Німеччини, була теорія про те, що нібито німецький народ душить на своїй національній території, та теорія про расову вищість німецького народу, який, нібито, є найбільш творчим народом і що йому на цій основі прислуговує право панувати над іншими народами. Італійські фашисти створили легенду про те, що нібито найвищим національним завданням італійського народу є відновлення Римської Імперії. Мілітаристична Японія,

прикриваючись гаслом «Азія для азіятів», змагала до підкорення під своє панування багатьох азізьких народів. Зрозуміло, що в цей спосіб буржуазія і правлячі кола окремих країн лише надуживали ідеї нації, її вульгаризували. Ідея нації своєю суттю ні в якій мірі ані не зв'язана із жодним імперіялізмом, ані його не виправдує. Вона вимагає суверенної рівності всіх народів. Ідея нації – це право кожного народу на цілковиту суверенність у власній державі. Саме життя, перевернувши догори ногами всі пляни і німецьких кайзерів, і гітлерівців, і Мусоліні¹¹², найкраще здемаскувало вульгаризацію ідеї нації імперіялістами.

Коли щодо власного народу буржуазія часто лише вульгаризує ідею нації, то ЩОДО ДРУГИХ ЧУЖИХ НАРОДІВ БУРЖУАЗІЯ ПАНІВНИХ НАРОДІВ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ СИЛОЮ, СКЕРОВАНОЮ ПРОТИ ІДЕЇ НАЦІЇ. Буржуазія таких країн, як Росія, Німеччина, Австро-Угорщина, разом із земельною аристократією гнобила і експлуатувала українців, поляків, чехів, словаків, сербів, хорватів, румунів, народи Прибалтики, народи Кавказу і Середньої Азії. Буржуазія західно-європейських країн побудувала впродовж ХІХ ст. величезні колоніальні імперії, в яких опинилися десятки народів Азії, Африки, Америки. Всі ці народи гнобилися, і в багатьох випадках ще сьогодні гнобляться, політично і культурно, експлуатувалися і експлуатуються економічно. Під кінець ХІХ ст. західно-європейська буржуазія встигла розділити поміж себе дослівно весь світ. Всі західно-європейські держави – Англія, Франція, Португалія, Іспанія, Бельгія, Голландія, Італія – стали колоніальними державами. Потоптавши, отже, право багатьох колоніальних і європейських народів жити самостійним життям, буржуазія виступила як сила, скерована проти ідеї нації.

ЯКЩО ЙДЕТЬСЯ ПРО РОБІТНИЧУ КЛЯСУ, то вона в перших десятиріччях ХІХ ст. щойно складалася. Найчисленніша вона була в той час в Англії та Франції. Опинившись у незavidному економічному становищі, робітники вже на початку ХІХ ст. розпочали боротьбу в обороні своїх класових інтересів. Ця боротьба проходила спочатку неорганізовано і була слаба. Замітніші прояви цієї боротьби – це в Англії знищення машин робітниками, чартистський рух (боротьба зорганізованих робітничих асоціацій за демократичні форми Англії і Франції); у Франції – творення таємних організацій, виступ робітників шовкової промисловості в Ліоні, повстання паризького пролетаріату 1848 р.; у Німеччині – повстання сілезьких ткачів 1844 р., в основному ця боротьба не виходила поза межі економічної боротьби, або велася під гаслами демократичних реформ у державі. ТОМУ Й ЦЯ БОРТЬБА РОБІТНИЧОЇ КЛАСИ В ЦЬОМУ ПЕРІОДІ НЕ СКЕРОВАНА ПРОТИ ІДЕЇ НАЦІЇ.

Робітнича класа стала серйозним фактором історичного процесу лише після того, як виник соціалістичний рух, тобто лише після того, як вона почала організуватися в політичні партії, які в своїй політиці керувалися теорією соціалізму. Тому ми в дальнішому не будемо говорити окремо про робітничу класу і соціалістичні ідеї, а просто будемо говорити про соціалістичний рух, як силу історичного процесу.

Найосновніше розробленою і водночас найбільш поширеною в певний час соціалістичною теорією був марксизм. МАРКСИЗМ СВОЇМИ ОСНОВНИМИ

ПОЛОЖЕННЯМИ СКЕРОВАНИЙ ПРОТИ ІДЕЇ НАЦІЇ. Основні ці положення такі:

1. Нація – явище історичне, а не властиве всякому суспільству. Вона виникла і складалася в основному в епоху розвитку капіталізму. Вже при капіталізмі починається процес відмирання нації: щораз більше зникають відокремленість і протиріччя між націями, щораз більше наростають елементи нової імперіялістичної суспільності.

2. Історія людства – це, по суті, боротьба суспільних клас між собою за свої економічні інтереси. Національний момент у історії відіграв і відіграє цілком підрядну роль.

3. Пролетаріят по своїй природі інтернаціональний, він «не має батьківщини». Пролетаріят повинен визволятися від усяких «національних забобонів», що ними є «загально національні ідеї», «добро нації», «честь нації» тощо.

4. Добробут людства прийде щойно тоді, коли переможе об'єднана робітнича класа кількох, хоча б, найбільш цивілізованих країн. З моментом перемоги робітничої класи відпаде потреба в державних національних організаціях. Нова національна суспільність утворить єдино-суспільну економічну організацію. Передумови до цього створюються вже в період капіталізму, який щораз більше зближає народи між собою. Пролетаріят є тією суспільною класою, яка розвивається і до якої буде належати майбутнє.

5. Здійснити ідеї соціалізму пролетаріят може лише шляхом всесвітньої пролетарської революції і встановлення диктатури пролетаріату, тобто – шляхом насильного повалення існуючого політичного суспільного ладу.

Таке приблизно становище супроти ідеї нації заняв теоретично марксизм в період свого виникнення, тобто в половині XIX ст.

Зрозуміло, що від того часу, відколи робітнича класа почала ставати на ґрунт ідей марксизму і організуватися в політичні партії для боротьби для здійснення цих ідей – ВОНА ПОЧАЛА ПЕРЕТВОРЮВАТИСЯ В СИЛУ, СКЕРОВАНУ ПРОТИ ІДЕЇ НАЦІЇ.

Як бачимо, отже, силами історичного процесу, діючими одночасно з ідеями нації, але скерованими проти неї, є імперіялістична буржуазія найбільш цивілізованих країн та соціалістичний пролетаріят.

Чи силам, скерованим проти ідеї нації, вдалося її знищити?

Чи вдалося знищити ідею нації, щодо колоніальних і деяких європейських народів імперіялістичній буржуазії? Факти говорять протилежно.

Найбільша колонія світу Індія спочатку XX ст. розпочала визвольну боротьбу. Під натиском цієї боротьби англійська буржуазія була змушена уступитися. Уже в 1919 р. Індія дістала конституцію, яка значно поширила її дотеперішні права. Після другої світової війни справа усамостійнення Індії посунулася знову поважно вперед. В результаті національно-визвольної боротьби Єгипту Англія була змушена його визнати в 1922 р. «незалежною і суверенною державою». В той час, коли імперіялістична буржуазія докінчувала ділити світ поміж собою, підняли національно-визвольне повстання проти Іспанії – Філіпіни. В 1898 р., повстанці проголосили Філіпіни незалежною державою. США, які

добилися визнання Філіпін за собою і спочатку поважно обмежили самостійність Філіпін, вже в період першої світової війни були змушені значно поширити самоурядні права цих островів. Після другої світової війни Філіпіни стали формально незалежною державою. Перераховані нами факти говорять про те, що ІМПЕРІАЛІСТИЧНА БУРЖУАЗІЯ, ЯКІЙ СПОЧАТКУ ВДАЛОСЯ ПОНЕВОЛИТИ ЧИСЛЕННІ НАРОДИ, ПІД НАТИСКОМ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ КОЛОНІАЛЬНИХ НАРОДІВ, МУСИТЬ ПОСТУПАТИСЯ.

Це все, що ми сказали про колоніальні народи, іще в більшій мірі відноситься до поневолених європейських народів, австрійська буржуазія разом з аристократією не дали собі ради з визвольним змаганням народів Австро-Угорщини. Габсбурзька монархія розпалася в наслідку прагнення усіх народів цієї держави жити самостійним життям у своїх національних державах. Не могла втримати і в своїх руках польських земель і німецька буржуазія. Буржуазії, отже, НЕ ВДАЛОСЯ ЗНИЩИТИ ІДЕЇ НАЦІЇ ЩОДО ПОНЕВОЛЕНИХ НЕЮ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ.

Поневолені народи борються за здійснення ідеї нації. Буржуазія, отже, яка в певних випадках скеровується проти ідеї нації, МУСИТЬ У ДАЛЬНІШОМУ КАПУТУЛЮВАТИ НА КОРИСТЬ ЦІЄЇ ОСТАННЬОЇ. ІЗ ЗУДАРУ З ІМПЕРІАЛІСТИЧНОЮ БУРЖУАЗІЄЮ ІДЕЯ НАЦІЇ ВИХОДИТЬ ПЕРЕМОЖНОЮ.

Якщо взяти до уваги політичну буржуазію в цілому, то такий розвиток подій, як це ми тільки що накреслили, – цілком логічне явище. Стоячи на становищі ідеї нації у випадку власних народів і заперечуючи цю ідею щодо чужих, поневолених собою народів, буржуазія ставила себе в дуже незручне становище. Вона тратила всяку ідейну основу для своєї колоніальної політики. Всяка ж політика, позбавлена якої-небудь глибшої ідейної основи, на довшу мету не може бути успішною. Якщо ж ця політика з'являється запереченням такої ідеї, якою в наш час, як це ми побачимо пізніше, є ідея нації, то вона безумовно завжди згори призначена на провал.

Чи вдалося перемогти ідею нації другій силі історичного процесу, скерованій проти неї – соціалістичному рухові?

Щоб відповісти на це питання, ми вкажемо на такі факти і явища:

1. УСІ СОЦІАЛІСТИ ВИЗНАЛИ ФОРМАЛЬНЕ ПРАВО НАЦІЇ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ (ІІ ІНТЕРНАЦІОНАЛ) І ДЕРЖАВНЕ ВІДОКРЕМЛЕННЯ (большевики, комінтерн), що йде явно в розріз з їхнім інтернаціоналістичним світоглядом, з їхніми інтернаціоналістичними концепціями майбутнього. Незалежно від того, що в більшості випадків визнання соціалістами права нації на самовизначення було зумовлене виключно тактичними міркуваннями, воно з'являється, безумовно, і ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНОЮ ПЕРЕМОГОЮ ІДЕЇ НАЦІЇ НАД СОЦІАЛІСТИЧНИМ РУХОМ.

2. СОЦІАЛІСТИ, ОБ'ЄДНАНІ В ДРУГОМУ ІНТЕРНАЦІОНАЛІ, ФАКТИЧНО ВІДМОВИЛИСЯ ВІД ПІДГОТОВКИ ВСЕСВІТНЬОЇ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ І БОРОТЬБИ ЗА ДИКТАТУРУ ПРОЛЕТАРІАТУ, тобто відмовилися від тих ідей соціалізму, які для ідеї нації найбільш небезпечні, І СТАЛИ НА ШЛЯХУ МИРНОЇ БОРОТЬБИ ЗА НАЙКОНЕЧНІШІ СОЦІАЛЬНІ РЕФОРМИ,

ДОКОНУВАНІ В МЕЖАХ ОКРЕМИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ В ЗАЛЕЖНОСТІ, ВІД ОСОБЛИВИХ УМОВ КОЖНОЇ КРАЇНИ. Прикладом на це є сьогоднішня політика лейбористів в Англії, французьких соціалістів у Франції. Прикладом на це була в свій час політика німецьких соціал-демократів. Прикладом на це є політика соціалістичних партій у всіх інших країнах світу. Всі вони залишили ідею всесвітньої пролетарської революції і борються за здобуття більшості в парламентах, за зреформування сучасного суспільного економічного ладу в тих усіх його місцях, в яких він виразно перестарілий. Зрозуміло, що мирна боротьба соціалістів за соціальні реформи є об'єктивно-прогресивна боротьба і не являє собою жодної загрози для ідеї нації.

3. СОЦІАЛІСТИ НЕ ВИЗВОЛИЛИСЯ ВІД «НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАБОБОНІВ» ЧИ «ПЕРЕСУДИВ» І ЯК І ВСІ ІНШІ ПАРТІЇ І СУСПІЛЬНІ КЛАСИ У СВОЇЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРУЮТЬСЯ ЛИШЕ ДОБРОМ ВЛАСНОГО НАРОДУ І НІЧИМ БІЛЬШЕ. Про це говорить як уся внутрішня, так і, головню зовнішня політика соціалістичних урядів, соціалістичних партій. Бо ж що інше, як не інтереси лише англійського народу боронить сьогодні лейбористський уряд в Англії? Бо що інше, як не інтереси лише Франції боронили французькі соціалісти завжди тоді, коли вони керували політикою французької держави? Чи ж визволилися від «національних забобонів» соціалістичні партії під час першої світової війни, коли то вони, не зважаючи на всю попередню пропаганду проти війни, на всі антивоєнні резолюції, майже всі голосували за воєнні бюджети і підтримували свої уряди? (В цьому місці ми зазначаємо, що цей факт ми оцінюємо позитивно лише тому, що, як цього вимагає стаття, проблему розглядаємо в цьому місці лише в теоретично-соціалістичному, і жодному іншому аспекті. З точки зору політичних інтересів поневоленого народу факт підтримки соціалістами урядів, які по своїй суті були імперіялістичними урядами, тобто урядами, ворожими поневоленим народам, треба оцінювати лише негативно. Так само негативно треба оцінювати зовнішню політику тих соціалістів, які переслідують імперіялістичні цілі). Чи визволилися від «національних забобонів» польські соціалісти, зорганізовані в польській партії соціалістичній (ППС)¹¹³, які до 1918 р. своїм основним гаслом мали гасло незалежної Польщі і які в 1920 р. боронили Варшаву перед червоною армією?

4. СОЦІАЛІЗМ НЕ ВИПЛЕКАВ ЖОДНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НОВОЇ АНАЦІОНАЛЬНОЇ СУСПІЛЬНОСТІ, НЕ ДОБИВСЯ ЖОДНИХ УСПІХІВ У ВИХОВАННІ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПРОЛЕТАРІЯТУ.

Вже майже 30 років існує «перша соціалістична держава на світі» – ССРСР. Чи вдалося більшовикам знищити національні почування народів ССРСР, які є джерелом усяких «національних забобонів», чи вдалося їм на базі соціалістичної економіки виховати які-небудь елементи нової, національної спільноти? 30 років – це доволі часу на те, щоб ті почування хоч як-небудь притупити. А тимчасом ми спостерігаємо цілком протилежне явище. Т[ак] зв[ана] вітчизняна війна велася передовсім під гаслом оборони «національної незалежності народів ССРСР» (фактично національної незалежності російського народу), а щойно в дальшому плані говорилося про оборону «першої соціалістичної

країни в світі». Хто бачить сьогоднішню дійсність ССРСР, той дуже добре також знає, що тут існує і така психологічна категорія, як російський шовінізм. Він безперервно існував у ССРСР від самого початку існування ССРСР і сьогодні, розпалений більшовицькою клікою до білого, більше, як де-коли-небудь дотепер, дається взнаки неросійським народам ССРСР? А про що говорить той факт, якщо найбільшим прагненням неросійських народів є сьогодні прагнення визволитися з-під панування більшовицької Москви і побудувати свої самостійні держави. Про що говорить той факт, що український народ ось уже три роки (якщо не врахувати всієї попередньої боротьби) веде повстанську і підпільну боротьбу за своє національне визволення, за відділення від ССРСР і побудову своєї самостійної національної держави? Де ж тут завдатки нової, анаціональної суспільності, яка мала б творитися після перемоги соціалізму? Чи ж про наростання елементів нової, анаціональної суспільності говорить, нарешті, той безприкладний патріотизм, що його проявили народи під час другої світової війни в боротьбі проти гітлерівської агресії? Постава всіх народів Європи і всіх народів світу до проблеми національної незалежності під час другої світової війни дозволяє нам робити лише протилежний висновок.

5. ВСІ, БЕЗ ВИНЯТКУ, СОЦІЯЛІСТИ НА ДІЛІ ЩОРАЗ БІЛЬШЕ ВІДДАЛЮЮТЬСЯ ВІД МАРКСИЗМУ. Марксизм сьогодні – це не «керівництво до дії», як це намагаються з'ясувати більшовики, а, в найкращому для цього випадку, лише ширма для прикривання і виправдування часто дуже немарксистської внутрішньої і зовнішньої політики різних соціалістів. В ДЕЯКИХ ВИПАДКАХ СОЦІЯЛІСТИ ВІДМЕЖОВУЮТЬСЯ ВІД МАРКСИЗМУ І ФОРМАЛЬНО.

СТОРИЧНИЙ МАЙЖЕ ДОСВІД ІСНУВАННЯ СОЦІЯЛІЗМУ ДОКАЗУЄ, ЩО ЙОМУ НЕ ВДАЛОСЯ ЗНИЩИТИ, ЧИ ЯК-НЕБУДЬ ЗАХИТАТИ ІДЕЇ НАЦІЇ. ВОНА ІЗ ЗУДАРУ «З СОЦІЯЛІЗМОМ ВИХОДИТЬ ПЕРЕМОЖНОЮ».

Окремо треба відмітити, що **РОБІТНИЧА КЛЯСА ЗАВЖДИ БУЛА ДУЖЕ ПАТРІОТИЧНА.** Німецькі робітники йшли в авангарді боротьби за об'єднання Німеччини. Не менш завзято боролися за об'єднання Італії італійські робітники. Польські робітники були основною ударною силою польського революційного визвольного руху перед 1918 р.

Організуючи страйки, активно виступаючи проти поліції, війська, державних законів, ведучи протиурядову пропаганду, робітничі кляси в таких випадках, однак, не виступали проти держави, як тієї організації, яка забезпечує цілому народові національну незалежність. Вона виступала лише проти держави, як знаряддя клясового гноблення в руках панівних у даних країнах суспільних кляс, її боротьба була лише боротьбою за її, до речі, справедливі клясові інтереси. Державна самостійність, національна незалежність власного народу були для кожної робітничої кляси державного народу тими першими важливими «умовинами», без яких ніяк немає, мабуть у дотеперішній історії робітничих рухів державних народів ні одного факту, який би заперечував проти цього.

Інакше дещо стояла справа з робітниками поневолених народів. Їхні представники були часто проти державного відокремлення від гноблячої їх держави. Так було, н[а]пр[иклад], з робітниками польського народу: частина польського

пролетаріату, згуртована в т[ак] зв[аній] СДП і Л (Соціал-демократія Польщі і Литви)¹¹⁴, виступала проти ідеї відокремлення Польщі від Росії. Такий випадок треба пояснити лише тими жажливими наслідками, які в національній психіці залишили багаторічні поневолення. Такий випадок треба також пояснити політичною неграмотністю керівників цієї частини польського пролетаріату, які за централістичними поглядами російських соціал-демократів не бачили прихованого їхнього прагнення до збереження цілості російської імперії. Треба також пам'ятати, що, як це ми вже згадували, переважна частина польського пролетаріату, зорганізована і керована ППС, боролася за незалежність Польщі та її відокремлення від Росії. Таких випадків, як СДП і Л, на терені колишньої царської Росії було більше. Не хотіли відокремлення від Росії і українські соціалісти. Це також треба пояснити лише тими умовами, в яких жили маси царської Росії. Придушені чоботом царського самодержав'я, вони не були учасниками того всього політичного процесу, який проходив у той час у цілій Європі. Чей же не можна забувати того, що в той час, коли вже цілі десятиріччя народи Європи користувалися демократією, конституцією, – в царській Росії фактично панував абсолютизм аж до 1917 р. І все таки, не зважаючи на такі жажливі умови, майже всі поневолені Росією народи, домагалися спочатку автономії, а вкінці станули на позиціях цілковитої самостійності і відокремлення від Росії. Навіть там, де було найбільш до цього об'єктивних перешкод, перемогла ідея нації.

Робітники в своїй масі були також проти імперіялізму буржуазії. Те, з яким ентузіазмом і співчуттям німецьке робітництво вітало польських повстанців, які брали участь у повстанні проти Росії 1831 р., і які перейшли після придушення повстання на територію Німеччини, – загально відомий історичний факт. Під час польського повстання проти Росії 1863 р., робітники Англії і Франції масово протестували проти придушення цього повстання царськими військами. Ось що, критикуючи політичний режим Європи, робітники Англії писали робітникам Франції у своєму заклик до цих останніх об'єднатися до спільної боротьби з метою підтримки польського повстання:

«...людей, обдарованих великими талантами,... мужніх, людей, що відстоюють свободу нації і права мас, засуджують на довічне заслання, якщо їм удасться уникнути смерті, або безжалісно виганяють на чужину. Такий стан справ є ганьбою для нашого сторіччя». («Новая история», часть I, АН СССР, 1939 г.¹¹⁵).

Не були вільні від патріотичних почуттів і творці марксизму – Маркс і Енгельс¹¹⁶. Вони були, н[а]пр[иклад], за об'єднання Німеччини. І хоча вони таке своє становище пояснювали економічними моментами, інтересами пролетаріату, то вистачить лише прочитати деякі статті Маркса, щоб зрозуміти, в якій мірі ці корифеї соціалізму не були вільні не лише від національних почуттів, а й від шовінізму, культивованого правлячими колами. Розглядаючи питання польсько-німецького кордону 1848 р., і стверджуючи, що цей кордон у наслідку німецької колонізації значно пересунувся на схід у користь німців, Маркс писав:

«...Невже ж належало відступити цілі області, населені переважно німцями, і великі міста, цілковито німецькі, – відступити народів, який до цього часу

не дав жодного доказу на те, що він спроможний вийти з феодалного стану, заснованого на закріпощенні селян» (К.Маркс, «Ізбраніє произведенія», т. II, 1940 г.¹¹⁷). Вияснюючи суть панславізму і займаючи становище до цього руху, 1852 р., Маркс писав:

«Існують 22 мільонів поляків, 45 мільонів росіян, 8 мільонів сербів і болгар; чому не скласти б сильну конфедерацію з 80 мільонів слов'ян, щоби відтіснити або знищити загарбників святої слов'янської землі – турків, угорців і передовсім зненавиджених, та так дуже потрібних німців. Таким чином у кабінетах деяких слов'янських делегатів історичної науки виник цей безглуздий, антиісторичний рух, який поставив собі за мету, ні менше, ні більше, як підпорядкувати цивілізований Захід – варварському Сходові, місто – селу, торгівлю, промисловість, духову культуру – первісному землеробству слов'ян-кріпаків...» (там же).

Шовінізм Маркса в цих двох питаннях – річ цілком очевидна. На основі сказаного дотепер про соціалістичний рух і робітничу клясу не важко зрозуміти, що всі положення марксизму щодо нації або невірні (якщо вони прийняті, нібито, на основі аналізу до сьогочасної історії), або утопійні (якщо вони є «науковим передбаченням» майбутнього). Історичний досвід найвиразніше показує, що: а) нація не «відмирає»; б) національний момент відіграє не підрядну, а першорядну роль в історії людства; в) пролетаріят по своїй природі так само національний, як і всі інші суспільні кляси, і він, як і цілий народ, вірить у «національні забобони» і боротьбу за ці «забобони» робить своїм першочерговим завданням; г) не існує жодної солідарности (в марксистському розумінні) міжнародного пролетаріату; д) загально-національні інтереси всіх народів для соціалістів важливіші, ніж справа всесвітньої пролетарської революції і диктатури пролетаріату.

Як дуже Маркс і Енгельс, найбільші авторитети в соціалістів, у галузі теорії помилялися в національному питанні, можуть послужити такі два приклади:

5.III.1852 р. в «Нью-йоркській трибуні» Маркс, обговорюючи чеське питання у зв'язку з революцією в Австрії 1848 р., писав:

«...Як це часто буває, відмираюча чеська національність (відмираюча, судячи на основі всіх відомих з історії останніх чотириста років, фактів), в 1848 р., зробила останні зусилля, щоб знову повернути собі давню життєздатність, зусилля, чи провал, якого повинен незалежно від усіх революційних міркувань, доказати, що Чехія може взагалі існувати лише, як складова частина Німеччини, хоча б частина її мешканців на протязі кількох сторіч все ще продовжувала розмовляти ненімецькою мовою» (К.Маркс, «Ізбранія произведенія», т. II, 1940 г.). Отже, для Маркса чеський народ 1848 р. – це вже лише «відмираюча національність». Боротьба чехів проти німецького панування 1848 р. – це, за Марксом, – вже лише останні зусилля цього «відмираючого народу», приречене обов'язково «на провал», і це повинно було «доказати», що «Чехія може взагалі існувати лише, як складова частина Німеччини». Тим часом за Марксом, вже, нібито в 1848 р., «відмираючий народ» у 1918 р. побудував свою національну державу і своїм 20-тирічним існуванням доказав, що Чехія зовсім добре може

жити, не будучи складовою частиною Німеччини. Сьогодні, в рамках національної чеської держави, чеський народ здійснює деякі соціалістичні ідеї.

Про ірландців у листі до Маркса від 23.V.1856 р. Енгельс писав:

«...Не дивлячись на весь світ, національний ірландський фанатизм властивий цим людям, вони почувають себе у своїй власній країні, як не вдома. Ірландія – для саксів. Це тепер здійснилося. Ірландець знає, що в нього немає можливості змагатися з англійцем, який прийшов озброєний засобами, що перевищують усі власні засоби ірландця. Еміграція буде відбуватися так довго, поки переважно, часто навіть виключно кельтський характер населення, вкінці цілком не зникне. Скільки разів ірландці старалися здобути що-небудь, і за кожним разом у політичному і промисловому відношеннях були придушені» (там же).

Отже, Енгельс не вірив в успіхи закінчення національно-визвольної боротьби ірландців. Він у 1856 р. стверджує, що: «Ірландія – для саксів». Тимчасом ірландці боролися ще 50 років і вкінці в 1937 р. домоглися повної самостійності.

18.III.1869 р. Маркс у листі до Енгельса писав:

«...У Познані польські робітники провели побідоносну стачку завдяки допомогі берлінських товаришів. Ця боротьба проти «пана капіталу» навіть у її вищій формі, формі стачки, – покінчить з національними пересудами серйозніше, ніж декларація про мир в устах панів буржуазії» (Ленін, «Вибрані твори», т. I, 1939 г.¹¹⁸).

Шкода, що Маркс не дожив до цього часу, як польські робітники в 1918 р. роззброювали і стріляли в Познані німецьких вояків, часто саме своїх «берлінських товаришів», які перебували в той час в окупаційній німецькій армії і виступали проти національно-визвольної боротьби польського народу. Тоді він був би наочно переконався як грубо він помилявся, думаючи, що боротьба проти «пана капіталу» покінчить з «національними пересудами». «Національні пересуди» показалися тією силою, від якої ніяк не може звільнитися робітнича кляса. 50 років після того як Маркс ворожив скору ліквідацію «національних пересудів», в ім'я тих «пересудів» польський пролетаріат не вагався вмирати.

Ні Маркс, ні Енгельс не дооцінили ваги національного моменту в житті народів, не передбачили вирішальної ролі ідеї нації в найближчій епосі. Перешкодив їм у цьому їх однобічний класовий підхід до оцінки історичного процесу, перешкодило їм у цьому їхнє незнання прагнень поневолених народів. Перешкодив їм у цьому також їх шовінізм.

Обговорюючи відношення соціалізму до ідеї нації, ми не можемо поминути того, що **СОЦІАЛІСТИ ПАНІВНИХ НАРОДІВ, ЗДОБУВШИ ВЛАДУ В ДЕРЖАВІ, СТАЛИ НА ПОЗИЦІЇ ІМПЕРІАЛІЗМУ**. Вони, як і буржуазія, відмовляють багатьом народам права на самостійне державне існування. Такою політикою вони, однак, ставлять себе, як і буржуазія, у незручне становище: втрачають всяку ідейну основу для своєї політики, що згори перерішує про її неуспішність.

НА ПОЗИЦІЇ НАЙРЕАКЦІЙНІШОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ СТАЛИ РОСІЙСЬКІ БОЛЬШЕВИКИ. Зараз після захоплення влади вони приступили до

придушування національно-визвольних рухів поневолених царською Росією народів. Зломивши спротив цих народів, знищивши їхні національні держави, большевики приступили до одвертої реставрації царської імперії і утворили т[ак] зв[аний] ССРСР. В ССРСР всі неросійські народи терплять жорстокий політичний та культурний гніт та піддаються нечуваній економічній експлуатації. Потоптаня большевиками принципу самовизначення народів, нечуване гноблення і експлуатація викликають спротив з боку поневолених народів. У випадку українського народу цей спротив прийняв сьогодні форми повстанської підпільної боротьби. Ідея повалення большевицької тюрми народів шляхом революційної боротьби, ідея перебудови ССРСР на принципі самовизначення народів, здобуває собі щораз більше визнавців. Сьогодні большевики не можуть упоратися з національно-визвольною боротьбою українського і деяких інших поневолених народів. Коли ж на шлях тієї боротьби стануть поневолені народи ССРСР (а цей момент прийде як неминучий результат усієї большевицької політики), большевицькій тюрмі народів прийде кінець.

Із сказаного нами дотепер виразно видно, що ІДЕЯ НАЦІЇ ЗАЙМАЄ ДОМІНУЮЧЕ СТАНОВИЩЕ СЕРЕД УСІХ ІНШИХ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ХІД ІСТОРІЇ. ВОНА Є НАЙБІЛЬША СИЛА ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ, В ЗУДАРІ З ЯКОЮ КАПІТУЛЮЮТЬ ВСІ ІНШІ СИЛИ, СКЕРОВАНІ ПРОТИ НЕЇ. ВОНА ЧЕРЕЗ ТЕ ВИЗНАЧАЄ І ОСНОВНУ РОЗВИТКОВУ ТЕНДЕНЦІЮ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ.

Нашу тезу про те, що ідея нації займає сьогодні домінуюче становище в житті народів, ми спробуємо підтвердити це деякими фактами.

Візьмім, н[а]пр[иклад], кризові моменти історії деяких окремих народів. Такими моментами були для Франції, [в] обговорюваному нами історичному процесі, облога Парижа німцями 1870 р., для Польщі – рік 1920, для Англії – роки 1940-[19]41, для українського народу – роки нової большевицької окупації від 1944 р.

1870 р. німці оточили Париж. Кілька французьких армій було вже розбито. Франція, національна незалежність французького народу були в смертельній небезпеці. Національна гордість французів була глибоко вражена. Не зважаючи на невдоволення з існуючого режиму, паризький пролетаріят у патріотичному пориві масово вступає до національної гвардії і заявляє про свою готовість боронити столицю до кінця. Національна гвардія в дуже короткому часі досягнула імпазантне число: 300 тисяч чоловік. Всяку вістку про капітуляцію якої-небудь армії, про переговори з німцями про те, що уряд готовий віддати їм яку-небудь твердиню, чи шматок території, – маси паризького пролетаріяту приймали з найбільшим невдоволенням. Революція в Парижі, відома в історії під назвою «Паризька комуна», була в поважній мірі результатом зраженої національної гордості французького пролетаріяту: він не хотів підпорядкуватися урядові, який підписав з німцями ганебний акт капітуляції.

1920 р., большевицькі армії досягли Варшави – столиці тільки що повсталого польської держави. В патріотичному піднесенні, усвідомлюючи загрозу національній волі, голоситься на фронт все, що лиш здібне носити зброю. І лише,

головно це патріотичне піднесення і єдність усіх суспільних клас польського народу врятували від упадку молоду польську державу в 1920 р.

В 1940-[19]41 рр., по упадку Франції, Англія у боротьбі з гітлерівською Німеччиною лишилася сам-на-сам. Німецька авіація безперервно бомбардувала Лондон і всі промислові осередки. Тривала морська блокада. Говорилося про можливість німецької інвазії на Британські острови. Треба було, щоб, не зважаючи на повітряні налети, максимально працювала промисловість. Треба було пристосувати Лондон до умов повітряної війни. Все це можна було перевести, лише спираючись на глибоке розуміння небезпеки, яка загрожувала Англії, найширшими масами англійського народу. Все це можна було зреалізувати при наявності відповідного патріотизму англійців. Такий патріотизм вони в той час виявили. Внаслідок цього в остаточному результаті Англія таки виграла війну.

Перед українським народом в 1944 р., з моментом нової окупації України більшовиками, стало питання: або добровільно скоритися окупантові і через те віддати йому на початку всі завоювання українського самостійницького руху, поховати добровільно ідею Самостійної України, або всіма силами і до останнього чоловіка боронити себе, боронити справу Самостійної України, боронити національно-визвольний рух. Незважаючи на те, що український народ до того часу скривавився у повстанській боротьбі проти гітлерівських окупантів, він вибрав цей другий шлях. Він вирішив далше боронити справу самостійности України, вирішив далше боронити завоювання українського самостійницького руху, вирішив радше згинутися в обороні своєї честі, як стати рабом більшовицької Москви. Український народ вибрав цей другий шлях, добре здаючи собі справу з того, що цей шлях – це шлях незвичайно важкої боротьби, що це шлях, який вимагатиме великих жертв. І не зважаючи на таку перспективу, десятки тисяч найкращих українців пішли в УПА, пішли в підпілля. Коли йшлося про справу Самостійної України, про честь українського народу, смерть не була страшна. Фанатична вірність ідеї національної незалежності дозволяє українському народові ось уже кілька років провадити найважчу боротьбу проти більшовицької Москви. Український революційний рух нараховує сьогодні тисячі таких героїв, які застрілилися останньою кулею, або розірвалися останньою гранатою, щоб лише не попасти в руки більшовиків, щоб лише згинутися вільними.

Чи ж ці всі факти не досить переконують у тому, що найвищою ідеєю народу, тобто ідеєю, за яку готові вмирати мільйони, – є сьогодні передовсім ідея нації. Тоді, коли загрожена національна незалежність якого-небудь народу, коли загрожене життя всього народу, замовкають усі внутрішні спори, зникають усі внутрішні непорозуміння і весь народ об'єднується в одному великому зусиллі: боронити загроженої національної волі, боронити загроженого життя нації. **НАЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – ЦЕ, БЕЗУМОВНО, НАЙВИЩІ СЬОГОДНІ, ЯК І ЗАВЖДИ ДОТЕПЕР, ВАРТОСТІ ВСЬОГО ЛЮДСТВА. ВОНО ЇХ БЕЗЗАСТЕРЕЖНО ВИЗНАЄ І ГОТОВЕ ЗА НИХ УМИРАТИ.**

III

Щоб краще зорієнтуватися в якому напрямі розвивається історія впродовж останнього півтора сторіччя, ми прослідкуємо ЯК РОЗВИВАЛИСЯ І РОЗВИВАЮТЬСЯ ОСНОВНІ ПРОТИРІЧЧЯ СУЧАСНОГО СВІТУ?

Вже в останній чверті XIX ст. з'ясувалося, що основними і найбільш небезпечними протиріччями пануючої суспільно-політичної системи є:

а) ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ БУРЖУАЗІЄЮ, АБО ШИРШЕ БЕРУЧИ СПРАВУ, МІЖ КАПІТАЛОМ ТА ІНТЕРЕСАМИ ПРАЦЮЮЧИХ МАС, ЯКІ СТАНОВИЛИ ПЕРЕВАЖНУ БІЛЬШІСТЬ НАРОДУ;

б) ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ ПОНЕВОЛЕНИМИ І ПАНУЮЧИМИ НАЦІЯМИ;

в) ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ ВЕЛИКИМИ КОНКУРУЮЧИМИ ІМПЕРІАЛІСТИЧНИМИ КРАЇНАМИ. (Протиріччя між демократичними прагненнями народів і пануючою февдально-абсолютистичною системою, яке існувало ще на початку XIX ст. і було причиною багатьох революцій у перших трьох чвертях того сторіччя в Європі, під кінець XIX ст., коли не брати до уваги Росії, – зникло. Зникла в той час боротьба буржуазії окремих країн за захоплення вільних колоніальних територій, тому що таких територій на початку XX ст. вже не було).

Для самої ідеї нації НАЙБІЛЬШ НЕБЕЗПЕЧНИМ БУЛО ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ КАПІТАЛІСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ І ПРАЦЮЮЧИМИ МАСАМИ. Воно могло допровадити до негачії ідеї нації, киненими у відчай працюючими масами. Така небезпека, зокрема, існувала в зв'язку з тим, що майже всюди буржуазія зуміла вже до того часу зробити національну державну організацію зняряддям своєї клясової політики, скерованої саме проти працюючих мас власного народу. Війна, яка завжди вимагає максимального напруження всіх сил народу, могла бути вигідним моментом для клясових поражунків.

Так, отже, не сталося.

Почавши від кінця XIX ст., клясові протиріччя між працюючими і капіталістами почали маліти. Конкретним виявленням того в період першої світової війни була, згадувана вже нами, підтримка соціалістичними партіями урядів своїх країн у їхній військовій політиці. В період між двома світовими війнами це зменшення протиріччя проявилось, як ми вже також про те згадували, в переході соціалістів від революційної боротьби до боротьби за мирні реформи. Майже не помічаємо клясової боротьби також під час другої світової війни.

Яка причина того, що, в порівнянні з міжклясовими відносинами в половині XIX ст., почавши від кінця того сторіччя, клясові антагонізми почали маліти?

Першою причиною цього явища було, безумовно, покращання економічного становища робітничої кляси. Різні економісти це покращання пояснюють в різний спосіб. Економісти капіталістичних країн пояснюють його т[ак] зв[ану] демократизацією капіталу, яка, нібито, відбувається у наслідку творення акційних спілок, підвищуванням зарплати, загальним цивілізаційним прогресом тощо. Большевики пояснюють цей факт допущенням робітничої кляси через буржуазію до участі в дільбі колоніального грабежу, хвилевим економічним підйомом, що його пережив світ в останніх роках XIX ст. В кожному разі майже

ніхто з економістів не заперечує того, що, почавши від кінця XIX ст., економічне становище робітничої класи стало фактично кращати.

Другою причиною того, що в останній час змаліли міжклясові протиріччя, є ті поступки робітничій класі з боку буржуазії, на які вона змушена була піти під натиском робітничих мас. За такі поступки з боку буржуазії пролетаріятові, треба уважати передовсім т[ак] зв[ане] соціяльне законодавство, яке, розвинувшись спочатку в Німеччині, прийнялося потім у всіх майже країнах. За такі поступки треба уважати також ті заходи суспільної контролю, які застосували в себе гітлерівці і фашисти. Ці заходи в деякій мірі брали в оборону інтереси робітників. (В цьому місці ми абстрагуємо від того, що єдиною метою цих заходів з боку гітлерівців і фашистів було з'єднати робітників для своїх протинародних імперіялістичних плянів).

Для нас важливо відмітити, що, В ПАРІ З ТИМ ЯК МАЛІЛИ АНТАГОНІЗМИ МІЖ ПРАЦЮЮЧИМИ І КАПІТАЛІСТАМИ, МІЦНІЛО СТАНОВИЩЕ ІДЕЇ НАЦІЇ, РІС ПАТРІОТИЗМ, ЗМІЦНЮВАЛАСЯ НАЦІОНАЛЬНА СОЛІДАРНІСТЬ, РОСЛО ЗРОЗУМІННЯ ЗАГАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ. Щоб підтвердити цю нашу тезу, ми ще раз вкажемо в цьому місці на факт переходу соціялістичних робітничих партій з позиції соціялістичних революцій на позиції оборони батьківщини в період першої світової війни. Ми вкажемо також на ту завзяту, героїчну партизанську і підпільну боротьбу, що її вели як учасники т[ак] зв[аних] рухів опору, робітники Франції, Бельгії, Англії, Голяндії, Польщі. Вони йшли пліч-о-пліч з інтелігенцією, селянством, представниками заможних клас і всі разом гинули в обороні національної волі. Основні мотиви цієї боротьби були безумовно, високий патріотизм, зрозуміння загально-національних інтересів, висока національна свідомість. Партизанська боротьба вимагає, щоб у її учасників всі вартості були розвинуті у вищому ступені, як і в учасників будь-якої іншої боротьби. І в робітників – учасників т[ак] зв[аних] рухів опору ці вартості були розвинуті дуже високо.

Ми вкажемо також на той факт, що ні в період другої світової війни, ні після неї ніде не дійшло до революції на соціяльному ґрунті. А такі виступи мали місце, напр[иклад], ще після першої світової війни. В 1918 р., після програної війни, вибухла соціялістична революція в Німеччині, в Угорщині, в 1917 р. в Росії. Навіть комуністи, які впродовж 25 років в період між двома світовими війнами, працювали над підготовкою комуністичних революцій, мусять сьогодні, не зважаючи на вигідну для себе обстановку (розхитання народного господарства в окремих країнах в наслідку війни, післявоєнна нужда, неустабілізованість політичних відносин), приміняти тактику парламентарної боротьби і наголошувати у своїй пропаганді національний момент. Таку тактику вони приміняють тому, передовсім, що ідея соціялістичної революції для сьогоднішнього робітництва менше сприйнятна як це було в період першої світової війни. Місце клясового недовір'я займає сьогодні національний патос.

Зріст патріотизму національної свідомости, національної солідарности в усіх суспільних клясах, і зокрема в робітничій класі, – найбільш маркантне явище нашого часу. І воно не випадково лише виступає одночасно, з явищем

покращання економічного становища робітничої кляси. МІЖ ЦИМИ ДВОМА ЯВИЩАМИ ІСНУЄ ТІСНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК: ЗМЕНШУВАННЯ КЛЯСОВИХ АНТАГОНІЗМІВ ЗМІЦНЮЄ СТАНОВИЩЕ ІДЕЇ НАЦІЇ.

Коли ми говоримо про зменшення класових антагонізмів в останній час, то цим цілком не збираємося твердити, що класові антагонізми сьогодні вже не існують взагалі. Класові антагонізми сьогодні існують далі. Вони сьогодні ще дуже великі. Про це свідчить боротьба працюючих проти капіталу в капіталістичних країнах (політична боротьба у Франції, страйки в Англії, США). Про це говорить ворожість працюючих ССРСР до кляси большевицьких вельмож – нової кляси експлуататорів, складеної з верхівки партії, адміністрації, армії. Ми повинні також підкреслити, що боротьба клас між собою буде тривати доти, доки існуватимуть самі кляси. Щоб повністю зліквідувати класову боротьбу, треба знищити саму основу існування клас, тобто, у випадку капіталістичних країн, треба знищити інститут приватної власности на знаряддя і засоби виробництва, а в випадку большевицького ССРСР – політичну монополію большевицької партії, диктаторський, тоталітарний большевицький режим. Сьогодні класові антагонізми змаліли лише в порівнянні з тим станом, який існував у 50-70 рр. ХІХ ст., і водночас вони ще далеко не зліквідовані взагалі. Зменшення класових антагонізмів, знищення експлуатації людини людиною, праці капіталу – це найбільш актуальні питання, які стоять перед сучасним людством і чекають свого позитивного розв'язання. На шляху до їх розв'язання окремі народи роблять лише перші кроки. В цьому місці нам йдеться лише про відзначення, того, що вже деяке лише зменшення класових антагонізмів, яке наступило в наслідку часткового покращання економічного і політичного становища робітничої кляси, спричинилося до зміцнення становища ідеї нації. Повна ліквідація класових антагонізмів, знищення самої основи існування антагоністичних клас причиняється до ще більшого зміцнення єдності окремих національних спільнот, до ще більшого піднесення національної свідомости народів.

Друге основне протиріччя сучасного світу – ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ КІЛЬКОМА ПАНІВНИМИ І БАГАТЬОМА ПРИГНОВЛЕНИМИ НАЦІЯМИ – РОЗВИВАЄТЬСЯ У НАПРЯМІ ЕМАНСИПАЦІЇ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ З-ПІД ЧУЖОЗЕМНОГО ПАНУВАННЯ. Про це свідчать ті всі конкретні політичні перемоги, які на своєму розвитковому шляху здобула ідея нації. Ми перерахуємо ці перемоги.

В 1821 р. вибухло повстання греків проти турецького панування. В 1829 р. Грецію визнано самостійною державою. На початку ХІХ ст. почалися сербські повстання проти Туреччини. В 1829 р. Сербія стала фактично незалежною державою. В 1878 р. на Берлінському конгресі офіційно визнано Сербію незалежною державою. На цьому ж конгресі признано автономію Болгарії. В 1908 р. Болгарія проголосила себе незалежною державою. 1870 р. наступило повне об'єднання італійців і німців в єдиних національних державах (деяка частина німців і італійців перебувала ще в межах Австрії). В 1830 р. відділилися від Голяндії і утворили свою національну державу – бельгійці. 1905 р. норвезький

стортинг (парлямент) скинув шведського короля, розірвав унію Норвегії зо Швецією і проголосив незалежність Норвегії. В 1858 р. на Паризькій конференції об'єднано румунські князівства – Молдавію, Волохію і покладено в той спосіб підвалини під румунську державу. В 1878 р. на Берлінському конгресі визнано незалежність Румунії. В 1896 р. проти Еспанії підняли повстання Філіппіни. В 1902 р. Філіппіни дістали автономію від США. Під час першої світової війни дістає права домініону Ірландія. В 1918 р. на руїнах Австро-Угорської монархії, кайзерівської Німеччини і царської Росії постають: Угорщина, Югославія, Чехословаччина, Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія, Польща. В результаті першої світової війни здобуває самостійність деяка частина Арабії. Після революції у Росії в 1917-[19]23 р. розгортається національно-визвольна боротьба поневолених царизмом народів: українців, білорусів, грузинів, вірменів, народів Середньої Азії. Деякі з них утворюють на короткий час свої незалежні національні держави. Ці держави знищили большевицькі імперіялісти. В період другої світової війни повстають на якийсь час формально самостійні Словаччина, Хорватія. Після другої світової війни значно посунулася вперед, як ми про це гадували, справа усамостійнення Індії, Філіппін, Сирії, Лівану.

Про що говорять перераховані нами факти?

Перераховані нами факти говорять, по-перше, про те, ЩО ІСТОРИЧНА ЕПОХА, ЯКУ ПЕРЕЖИВАЄМО, – ЦЕ ЕПОХА ЕМАНСИПАЦІЇ ПОНЕВОЛЕНИХ ДОТЕПЕР НАРОДІВ ЯК В ЕВРОПІ, ТАК І В УСЬОМУ СВІТІ.

Ці факти говорять, по-друге, про те, що події, в яких вирішальну РОЛЮ ВИДОГРАВАВ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОМЕНТ, СТАНОВЛЯТЬ ДУЖЕ ПОВАЖНУ ЧАСТИНУ ТИХ УСІХ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ, ЯКІ МАЛИ МІСЦЕ В ОБГОВОРЮВАНОМУ НАМИ ІСТОРИЧНОМУ ПЕРІОДІ. Вся історія німецького і італійського народів в перших трьох чвертях ХІХ ст. є в основному історією боротьби цих народів за їх об'єднання в своїй національній державі.

Відомо також яке місце в історії Європи в ХІХ ст. займало т[ак] зв[ане] «східне питання». А в рамках саме т[ак] зв[аного] «східного питання» розв'язувалося справу незалежності Греції, Сербії, Болгарії, Румунії. Після першої світової війни, яка в Європі часто мала характер виразно національно-оборонної війни (Бельгія і Франція перед Німеччиною, Сербія перед Австрією), на територіях бувшої австро-угорської, німецької та російської імперії вибухнув цілий ряд національно-визвольних революцій. Вони часто переходили в затяжні національно-визвольні війни, які тривали аж до 1921 р. В нашій пам'яті ще цілком свіжа підпільна боротьба, яку підняли в ім'я національної незалежності майже всі поневолені Гітлером народи Європи. Таку саме боротьбу ведуть сьогодні проти московських большевиків народи Східної і Південно-східної Європи.

Перераховані нами факти говорять, по-третє, про те, ЩО ОСКІЛЬКИ ЯКИЙСЬ НАРОД ПІДНИМАВ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНУ БОРТЬБУ ПРОТИ ЧУЖИНЕЦЬКОГО ЯРМА, ТО ВІН ЇЇ ЗАВЖДИ ВІВ ЗА ПОБУДОВУ СВОЄЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ, І ЦЯ БОРТЬБА ЗАВЖДИ КІНЧАЛАСЯ В ОСТАТОЧНОМУ РЕЗУЛЬТАТІ ЙОГО ПОВНОЮ ПЕРЕМОГОЮ: ПОНЕВОЛЕНИЙ НАРОД БУДУВАВ СВОЮ НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВУ. (Тут не

береться, очевидно, до уваги таких samozрозумілих передумов для досягнення цієї перемоги як національна свідомість поневоленого народу, політичний досвід його керівництва, сприятливу зовнішню і внутрішню політичну ситуацію. Якщо ці передумови для поневоленого народу є несприятливі, він може хвилино програти. Ніколи, однак, хвилино програна не є програною взагалі. Найважливіше тут те, що поневолений народ, зазнавши навіть хвилиних невдач у своїх змаганнях, ніколи не програє ідейно. Ні греки, ні серби, ні болгари не досягнули повної перемоги відразу. Перемоги в них чергувалися з невдачами. Вкінці, однак, завжди перемагала ідея повної національної незалежності).

В історичному розвитку ідеї нації, особливе місце займає рік 1918. В цьому році президент США Вілсон¹¹⁹ виступив зі своїми відомими «чотирнадцятьма пунктами», викладеними ним у його промові від 8-го січня. В цих пунктах він **ПРОГОЛОСИВ ПРИНЦИП САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ ОСНОВНИМ ПРИНЦИПОМ ПІСЛЯВОЄННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЄВРОПИ.**

Ідея самовизначення народів у Вілсона під кінець першої світової війни кристалізувалася щораз більше. Право на самовизначення – це, на думку Вілсона, найважливіше право кожного народу, великий він, чи малий. Доктрину американського президента Монро¹²⁰ треба прикласти загально до всіх народів з тим, що чужі народи не сміють розширювати своєї влади на другі народи, не вмішуватися у внутрішні відносини других народів (мова від 22.I.1917 р.). На основі цього права прислуговує всім народам право до національної території (мова на гробі Вашингтона¹²¹ від 4.VII.1918 р.); про всі економічні договори і політичні відносини повинен безпосередньо вирішувати той народ, якого вони торкаються, і ні в якому разі не сміють про це вирішувати які-небудь користі чи інтереси других народів (мова від 4.VII.1918 р.). Всі народи повинні бути вільні і не можна їм насильно накидувати таких порядків, яких вони не хочуть (послання конгресові від 4.XII.1817 р.).

Проголошення права націй на самовизначення одним з найбільш відповідальних керівників світової політики було **НАЙБІЛЬШОЮ ДО ТОГО ЧАСУ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНОЮ ПЕРЕМОГОЮ НАЦІЇ. НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ВИСУНЕНО ВПЕРШЕ ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП ПОЛІТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СВІТУ.**

Ідейно-політичного значення цього факту не применшує навіть те, що в практичній реалізації принципу самовизначення народів в Європі, dokonано (часто несвідомо, а ще частіше цілком свідомо) багато «помилко». Ці помилки «обов'язкові» як довго принцип самовизначення народів здійснюється тими силами, яким найменше залежить на його повному здійсненні.

Проголошення Вілсоном права націй на самовизначення показує також, **ЯКИЙ СЛАБИЙ ІДЕЙНО-ІМПЕРІАЛІСТИЧНИЙ СВІТ.** Щоб боронити свого існування, цей світ мусить резигнувати із своєї точки зору і ставати на точку зору свого противника; в нашому випадку імперіалістичний світ мусить ставати на точку зору поневолених народів. Таке явище є найкращим доказом ідейного краху імперіалістичного світу. **А ІДЕЙНИЙ КРАХ Є ЗАВЖДИ ПОЧАТКОМ КІНЦЯ ВСЯКИХ ПОЛІТИЧНИХ І СУСПІЛЬНИХ СИСТЕМ.**

Також третє протиріччя сьгоднішнього світу є ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ КОНКУРУЮЧИМИ ІМПЕРІАЛІСТИЧНИМИ КРАЇНАМИ, ЯКИМ СПРИЧИНЯЄТЬСЯ ДО ПРИСПІШУВАННЯ ПОВНОЇ ПЕРЕМОГИ ІДЕЇ НАЦІЇ.

В утворенні своїх незалежних національних держав балканські народи завдячують у великій мірі імперіялістичній боротьбі європейських держав проти Туреччини. Щоб послабити Туреччину, Англія допомогла Греції здобути самостійність. Щоб розбити Туреччину і знайти собі опору на Балканах для імперіялістичної боротьби проти Австро-Угорщини, царська Росія підтримувала визвольну боротьбу сербів і болгар. Проголошення Вілсоном «чотирнадцять пунктів» мало на меті, крім усього іншого, також відвернути симпатії народів Австро-Угорщини від Відня і зв'язати їх з Антантою. Перша світова війна, яка велася в основному між Німеччиною та Австро-Угорщиною – з одного боку, і з Англією, Францією та Росією – з другого, за перерозподіл колоній і сфер впливів, привела в результаті до утворення цілого ряду нових національних держав. Сьогодні загально відомо, що большевики, з метою розхитати Британську імперію, підтримують, або готові підтримувати визвольні змагання Єгипту, Індії. Так само загально відомо, що Англія під час першої світової війни підтримувала арабів проти Туреччини. НА ТАКІЙ ПІДТРИМЦІ, ОЧЕВИДНО, ВИГРАЮТЬ ЛИШЕ ПОНЕВОЛЕНІ НАРОДИ. ІДЕЯ НАЦІЇ, НЕ ЗВАЖАЮЧИ НА ТЕ, ЩО ДОПОМОГА ВЕЛИКОДЕРЖАВ ПОНЕВОЛЕНИМ НАРОДАМ ЦІЛКОМ НЕ Є ПРИЯТЕЛЬСЬКОЮ ДОПОМОГОЮ. ВІДОМО ТАКОЖ, ЯК СПРИЯЄ ВИЗВОЛЬНІЙ БОРотьБИ ПОНЕВОЛЕНОГО НАРОДУ ПОСЛАБЛЕННЯ ДЕРЖАВИ-ПОНЕВОЛЮВАЧА – ВІЙНОЮ. Послаблення держави-поневолювача дає змогу поневоленому народові успішно розгортати визвольну революційну боротьбу, спираючись часто лише на власні сили. Під час російсько-турецької війни 1828-1829 р., використовуючи послаблення Туреччини, Греція стала повністю незалежною державою, а Сербія добилася фактичної самостійності.

Конкуренція між імперіялістичними державами сьогодні посилюється. Вона неминуче приведе до нових імперіялістичних воєн. ЦЕ ВСЕ ЛИШЕ СПРИЯТИМЕ ПОНЕВОЛЕНИМ НАРОДАМ У ЇХНІЙ ВИЗВОЛЬНІЙ БОРотьБИ. ШАНСИ НА ПЕРЕМОГУ ЧАСТО СТВОРЮВАТИМУТЬ ЇМ САМІ ІМПЕРІАЛІСТИ. Такий висновок ми робимо, добре пам'ятаючи про ті всі випадки, коли імперіялісти годилися між собою за рахунок поневолених народів. Ми лише вважаємо, що при сьгоднішньому рості національної свідомости поневолених народів, імперіялістам буде щораз важче вільно торгувати не своїми землями.

Принцип самовизначення народів став сьогодні не лише найнебезпечнішою зброєю в руках поневолених народів; як показують наведені факти, він став також грізною зброєю в руках імперіялістичних конкурентів, яку вони в останній час почали застосовувати один проти одного. І це ще одне дуже характерне явище на тлі сьгоднішньої епохи; і імперіялістична буржуазія, і соціалісти, будучи в багатьох випадках силами, скерованими проти нації, мусять брати її для себе в характері своєї зброї. Буржуазія за допомогою цієї зброї бореться проти своїх імперіялістичних конкурентів, якщо вони поневолюють чужі народи. Соціалісти і, зокрема, комуністи за допомогою цієї зброї хочуть завоювати собі

довір'я мас. Це ще один аргумент на те, ЩО ІДЕЯ НАЦІЇ – ДОМІНУЮЧА ІДЕЯ ТЕПЕРІШНЬОЇ ІСТОРИЧНОЇ ЕПОХИ.

Чи ті перемоги, які на своєму історичному шляху осягнула ідея нації, приходили легко?

Треба сказати, що ці перемоги приходили дуже важко. Ми знаємо тут те, скільки пролилося крові в боротьбі за здійснення ідеї нації окремими народами, скільки найкращих патріотів різних народів мусіло гинути в боротьбі за національне визволення. Нас тут цікавить більше теоретично-політичний бік справи. Визнаючи національний принцип в окремих конкретних випадках, буржуазія панівних націй не хотіла визнати його загальним принципом, який треба було б покласти в основу нової організації світу. Вона просто висувала цей принцип, або негувала, в залежності від того, чи було це їй вигідно, чи ні. Поневолеми народам треба було дуже вперто боротися за здійснення і визнання їхніх слушних прав на незалежне державне існування.

Коли ідея нації широко поширилася серед народів колишньої Австро-Угорщини, там виникла була псевдонаукова теорія про т[ак] зв[ані] історичні та етнічні нації. До історичних націй зараховувалися такі народи, які або за межами країни, в якій жили, мали свої держави, або мали їх у минулому. До етнічних націй зараховувалися народи, які, нібито, в минулому не мали своїх держав. До перших народів зараховувалися італійці, німці, поляки, чехи, серби, до других – українці, хорвати. На цій основі сформувався також погляд, згідно з яким лише історичні нації повинні користуватися повними «національними правами». До цих прав не могли мати претенсій народи «неісторичні», «етнічні». Зрозуміло, що коли йдеться про українців, то тут мається до діла з грубою фальсифікацією історії німецькою, ворожою українському народові історіографією: українці в такій самій мірі «історичний» народ, як чехи і серби, н[а]пр[иклад], історичним народом є також хорвати. Мета таких поглядів була ясна. Йшлося іменно про те, щоб відмовити деяким народам належності їм національних прав. І в цей спосіб упростити собі т[ак] зв[ану] національну проблему. Життя, однак, показалося сильнішим за погляд різних псевдоучених. Замість упрощення ситуації, внаслідку відмовлення деяким народам належних їм національних прав, прийшло лише до її ускладнення.

Щоб змагання поневоленних народів до національної незалежності погодити з цілістю держави-поневолювача різними «вченими» пануючих націй висунуто ідею т[ак] зв[аної] автономії (одні з них були за т[ак] зв[ану] культурною автономією, інші – за територіяльною). Боротьбу поневоленого народу за повне національне визволення, принцип автономії мав обмежити лише до боротьби за деякі права, мав обмежити лише до боротьби за самоврядування. Автономні національні одиниці були, н[а]пр[иклад], в Австро-Угорській монархії (до першої світової війни), Чехословаччині (після першої світової війни). Як показує історичний досвід, народи ніколи не зупинялися у своєму змаганні до повної незалежності на такому етапі, як автономія. Автономія не задовольнила, н[а]пр[иклад], ні поляків, ні українців у колишній Австро-Угорщині, і вони підняли боротьбу за повне національне визволення, коли заіснувала лише сприятлива до того ситуація.

Переможного походу нації не могли зупинити жодні теорії, жодне насилля. Вона з кожним десятиріччям щораз більше поширювалася, уволодівала щораз новими міліонами людей і щораз виразніше ставала основною рушійною силою історії. Це позначалося і на зміні політичного обличчя Європи.

Негативне розв'язання національного питання, ставлення перешкод національно-визвольним змаганням поневолених народів з боку імперіялістичних кіл пануючих націй, викликали завжди завзяту міжнаціональну боротьбу, яка підривала дуже основні сили держави-поневолювача, а часто була й причиною великих воєн між державами, чи просто – світових конфліктів. Загально відомо, н[а]пр[иклад], як основно послабила силу Австро-Угорщини міжнаціональна боротьба, яка велася між народами габсбурзької монархії. Негативне ставлення до національних змагань сербів з боку імперіялістичних кіл Австро-Угорщини та намагання тих кіл анексувати слов'янські землі на Балканах, були безпосередньою причиною першої світової війни. Негативне розв'язання українського питання Найвищою Радою в Парижі в 1919 р.¹²², було причиною завзятої українсько-польської і українсько-більшевицької боротьби в 1919-1923 рр., і опісля в період між двома світовими війнами. Ця боротьба проти большевицьких загарбників триває по сьогоднішній день і буде продовжуватися доти, доки український народ не побудує своєї самостійної держави. Слабкість польської держави перед 1939 р., була зумовлена у великій мірі тим, що вона була багатонаціональною державою. Історичний досвід показує, що негування принципу самовизначення народів при встановлюванні державних кордонів приводить до дуже серйозних і небезпечних ускладнень, які часто загрожують мирові в цілому світі. Вже давно минув той час, коли можна було встановлювати кордони, не оглядаючись на національні прагнення народів. Від початку XIX ст. світ є полем завзятої боротьби народів за повне здійснення принципу самовизначення націй.

До якої міри національний момент був вирішальний у формуванні політичного обличчя світу (Європи насамперед) за останнього півтора сторіччя, до якої міри національний принцип став основним принципом організації світу, в якому напрямі впродовж останнього півтора сторіччя розвивається історичний процес взагалі – найкраще свідчить зіставлення з політичних карт Європи початку XIX ст. і початку XX ст.

На політичній карті Європи після Віденського Конгресу (в 1815 р.) бачимо: на сході Європи – російську імперію, на півдні – турецьку імперію, в Середній Європі – австрійську імперію, на території Німеччини та Італії – цілий ряд дрібних держав.

«Політична система, створена віденськими трактатами 1815 р., система, основана на грубому потоптанні національного принципу (права кожної нації на самовизначення), показалася цілком слабою і вже дуже скоро почала розпадатися під ударами національно-революційних рухів», – так оцінюється політична система Європи після Віденського Конгресу навіть большевицькими істориками («Новая історія», часть I, АН СССР, в 1939 г.). Невідповідність насильного встановлення границь з національними відносинами в Європі була

основною причиною тих усіх війн, революцій, що їх мусіла Європа переживати впродовж XIX ст.

На політичній карті Європи після першої світової війни бачимо: на місці російської імперії – Советський Союз, відсунений від західних і північно-західних кордонів колишньої російської імперії і поділений на цілий ряд т[ак] зв[аних] союзних республік. Крім цього, на місці колишньої російської імперії бачимо: Фінляндію, Естонію, Латвію, Литву. Всі ці держави повстали в порядку реалізації принципу самовизначення народів. На місці австро-угорської імперії бачимо цілий ряд нових держав: Австрію, Угорщину, Чехословаччину, Югославію. Між Карпатами і Балтикою бачимо нову державу – Польщу, утворену з окраїн колишньої німецької, австрійської та російської імперій, заселених поляками, українцями, білорусами, литовцями. На місці турецької імперії бачимо в Європі Румунію, Болгарію, Грецію, Югославію. На місці роздрібнених держав Італії та Німеччини бачимо великі об'єднані німецьку та італійську держави. Зникли великі імперії, утворені в більшості на основі династичного принципу, постав цілий ряд нових національних держав. ЗІСТАВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ ЄВРОПИ В 1815 р., З ПОЛІТИЧНОЮ КАРТОЮ ЄВРОПИ 1920 р., ЯК-НАЙВИРАЗНІШЕ ПОКАЗУЄ, ЩО ІСТОРІЯ РОЗВИВАЄТЬСЯ В НАПРЯМІ ТВОРЕННЯ САМОСТІЙНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ УСІХ НАРОДІВ.

Пригадаймо всі наші твердження щодо ідеї нації, які ми зробили дотепер. Ми ствердили:

1. Ідея нації є сьогодні домінуючою ідеєю в житті всіх суспільних клас всіх народів.

2. З боротьби, яка виникає між ідеєю нації і силами, скерованими проти неї, ідея нації виходить переможно. Ідея нації є найважливішою силою, яка вирішує про зміст і напрям сьогоdnішнього історичного процесу.

3. З кінцем XIX ст. і особливо в XX ст., прийшло до зменшення класових протиріч, і це причинилося до ще сильнішого згуртування народів довкола ідеї нації.

4. Під натиском всезростаючої сили ідеї нації, її визнано в 1918 р. основним принципом політичної організації світу.

5. Ідея нації вже дотепер докорінно змінила політичне обличчя світу і Європи передовсім.

Ці ствердження, які з'являються незаперечними, якнайвиразніше показують, ЩО ОСНОВНОЮ ТЕНДЕНЦІЄЮ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТУ Є ТЕНДЕНЦІЯ ДО ТВОРЕННЯ ВІЛЬНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ УСІХ НАРОДІВ. УСІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИРІШУЮТЬСЯ В РАМЦЯХ ОКРЕМИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ. МЕТОЮ СОЦІАЛЬНИХ ПЕРЕМІН Є ЗНИЩЕННЯ КЛАСОВИХ АНТАГОНІЗМІВ В ІМ'Я ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ В ЦІЛОСТІ.

IV

В чому криється таємниця цієї величезної сили, якою є сьогодні ідея нації? Чому взагалі зродилася ця ідея? Як пояснити собі цю її величезну життєвість, цей вплив на формування і зміст історичного процесу?

Кожна ідея стає історичною силою лише тоді, коли вона відповідає дійсним, глибоким прагненням якнайширших мас. Щойно при тій умові маси йдуть в ім'я ідеї на боротьбу, на смерть. При відсутності цієї умови, тобто тоді, коли ідея не відповідає прагненням якнайширших мас народів, вона залишається лише мертвою теорією і на розвиток історичного процесу не має найменшого впливу. **ІДЕЯ НАЦІЇ СТАЛА ВИРІШАЛЬНОЮ СИЛОЮ САМЕ ТОМУ, ЩО ВОНА ВІДПОВІДАЄ НАЙГЛИБШИМ ПРИРОДНИМ ПРАГНЕННЯМ УСІХ НАРОДІВ – ПРАГНЕННЯМ ЖИТИ НЕЗАЛЕЖНИМ НАЦІОНАЛЬНИМ ЖИТТЯМ.**

Марксисти звичайно твердять, що «рух у сфері ідей є відображенням змін, які заходять серед об'єктивно-існуючого, реального світу». В нашому випадку це твердження – хоч як це не на руку марксистам, які звичайно говорять про всякі національні ідеї, як про «метафізику» – цілком застосовне. Тим, що об'єктивно існує і з чого зродилася ідея нації, є саме ця органічна людська спільнота, яку ми називаємо нацією, народом. Нація, народ існує об'єктивно. Цього ніхто, в цьому числі також і марксиста, заперечити не може і не заперечує. Найбільш органічним прагненням кожного народу є прагнення до національної волі. Національну волю в нашу історичну добу може забезпечити лише власна самостійна національна держава. Прагненням народу до самостійного державного існування – це також об'єктивно існуючий, реальний факт. А саме **ВІДОБРАЖЕННЯМ ЦЬОЇ ОБ'ЄКТИВНО-ІСНУЮЧОЇ РЕАЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ І Є В НАШУ ЕПОХУ ІДЕЯ НАЦІЇ.** Вона зродилася щойно в ХІХ ст. тому, що власне в цей час **НАЦІЯ НЕЗВИЧАЙНО ЗМІЦНІЛА, ЯК ОКРЕМИЙ ТИП ЛЮДСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ.** Основним чинником у цьому процесі був зріст національної свідомості. Національна свідомість зросла внаслідок:

а) зацікавлення в період романтизму історичним минулим народів, побуту якнайширших народних мас, в історії, як у дзеркалі, народ вперше побачив свою індивідуальність своє національне «я»;

б) посилення господарського життя, розвитку комунікації, зв'язку, люди з різних кінців однієї країни, які дотепер жили у відокремленні, мали змогу далеко частіше із собою зустрічатися, обмінюватися думками, пізнавати себе, поглиблювати свою національну свідомість;

в) розвитку демократії, яка включила в активне політичне життя широкі маси;

г) розвитку загальної освіти народних мас, введення обов'язкової загальної служби;

д) посиленого політичного і економічного гноблення поневолених народів панівними народами.

А саме тому, що ці всі моменти були зумовлені розвитком капіталізму, можна сказати, очевидно, що капіталізм у великій мірі причинився до складення сучасної нації. **АЛЕ КАПІТАЛІЗМ ЛИШЕ СКРІПИВ НАЦІЮ ЯК ОКРЕМУ СПІЛЬНОТУ, А НЕ СПРИЧИНИВ ЇЇ ВИНИКНЕННЯ ВЗАГАЛІ,** як про це теоретизують большевики («Нація виникла і склалася тільки в епоху розвитку капіталізму»). Нації склалися далеко раніше і її виникнення у жодній мірі не зв'язане з капіталізмом як певною суспільно-економічною формацією. Нації

існували і при рабовласницькому, і при февдальному суспільно-економічному ладі. В ПЕРІОД КАПІТАЛІЗМУ ВОНИ ЛИШЕ НЕЗВИЧАЙНО ЗМІЦНИЛИСЯ, і стали в цей час більше, як в яку-небудь іншу історичну епоху, основною руйнівною силою історії. Невірно є також твердження про те, що при капіталізмі щораз більше зникають «відокремленість і протиріччя між народами» («Комуністичний маніфест»). Зникнення протиріч між народами, при пошануванні права кожної нації на самостійне державне існування, з точки зору ідеї нації було б побажаним. Є, однак, навпаки. Сьогодні, більше як коли-небудь дотепер, зросли протиріччя між націями, основані на пануванні кількох націй над десятками інших. Це – з одного боку.

З другого боку, якщо вірне твердження Маркса про те, що «найбільш передові в економічному відношенні капіталістичні країни сьогодні є праобразом найбільш відсталих в цьому відношенні країн завтра» (цитуюмо з пам'яті), то логічно, згідно з марксистським розумінням історії, мусить бути вірне твердження і про те, що й «народи, найбільш передові під оглядом національної свідомості сьогодні, є лише праобразом найбільш відсталих у цьому відношенні народів завтра». Якщо закономірне є те, що розвиток капіталізму захоплює щораз нові і нові країни, то так само закономірне є й те, що будуть складатися у сучасні нації щораз нові і нові народи, які дотепер дримали. Це підтверджується дотеперішньою історією: в парі з упромисловлюванням Східної Європи і Азії йде і національне пробудження народів, які тут живуть. Вже сьогодні за своє національне визволення борються народи Східної Європи і Азії так, як боролися вчора за те саме народи Середньої і Західної Європи. Вже сьогодні національно-визвольна боротьба поневолених більшовиками народів розхитує сталінську імперію далеко сильніше як вчора вона розхитувала Австро-Угорщину і царську Росію. В Австро-Угорщині і деякий час в Росії ця боротьба прибирала форми парламентської боротьби, а в СРСР сьогодні вона вже прибрала форми підпільної і повстанської боротьби. Щораз нові і нові народи заявляють про своє прагнення до повної національної незалежності. І ЦЕ ПОСТІЙНЕ ПОШИРЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВДОМОСТІ, ЦЕ ПОСТІЙНЕ ПОШИРЮВАННЯ ІДЕЇ НАЦІЇ Є НАЙВАЖЛИВІША ЗАКОНОМІР-НІСТЬ сьогоднішнього історичного процесу, якої не можуть заперечити навіть МАРКСИСТИ, ЯКЩО БУДУТЬ ПОСЛІДОВНО ЗАСТОСОВУВАТИ СВІЙ МАРКСИЗМ. Твердження Леніна про те, що «капіталізм не обов'язково пробу-джує до самостійного життя усі нації» – невірно. Історичний досвід показує, що розвиток капіталізму побуджує до самостійного життя саме всі нації.

ПОСТІЙНЕ ЗМІЦНЮВАННЯ НАЦІЇ ЯК ЛЮДСЬКОЇ СПІЛЬНОТІ, ЯКЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ ВНАСЛІДКУ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНО-СУСПІЛЬНИХ І ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У СВІТІ – ЦЕ ЩЕ ОДНА, ОТЖЕ, ОСНОВНА ПРИЧИНА ТОГО, ЧОМУ ІДЕЯ НАЦІЇ СТАЛА СЬОГОДНІ НАЙВАЖЛИВІ-ШОЮ І ВИРІШАЛЬНОЮ СИЛОЮ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ.

Коли ми говоримо про те, що розвиток капіталізму у великій мірі причинився до складення сучасної нації, то ми маємо на увазі передовсім позитивну роль розвитку продукційних сил у цьому відношенні, а не роль капіталізму, як

суспільно-економічної формації в цілому. Виробничі відносини при капіталізмі, тобто принцип приватної власності на засоби виробництва doprowadив до виникнення класових антагонізмів між пролетаріатом і селянством – з одного, і буржуазією – з другого боку. Класові ж антагонізми, як це ми вже вказували, становлять значну небезпеку для ідеї нації. Зрозуміло, що капіталістичні виробничі відносини радше гальмують процес складення нації, як його прискішують. ЧИННИКОМ, ЩО ПРИСПІШУЄ ПРОЦЕС СКЛАДЕННЯ НАЦІЇ ПРИ КАПІТАЛІЗМІ, Є САМИЙ РОЗВИТОК ПРОДУКЦІЙНИХ СИЛ, ТОБТО РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТИ, ТЕХНІЧНИХ ЗНАТЬ І ВИРОБНИЧИХ НАВИКІВ СЕРЕД ЛЮДЕЙ, ЗАГАЛЬНИЙ ПРОГРЕС ЦИВІЛІЗАЦІЇ. Завдяки саме розвиткові продукційних сил створилися умови, при яких міг прискішено проходити процес складання нації. Цими умовами є, як ми вже про це згадували, розвиток комунікації, засобів зв'язку, інтенсивне господарське життя, розвиток преси, освіти, загальне піднесення культури. Маючи це на увазі, не важко зрозуміти, що упадок капіталізму, який у наших умовах означає лише ліквідацію принципу приватної власності на знаряддя і засоби виробництва, себто їх усуспільнення, ні в чому не загрожує нації. Навпаки, УСУСПІЛЬНЕННЯ ЗНАРЯДДА І ЗАСОБІВ ВИРОБНИЦТВА СПРИЧИНИТЬСЯ, ПО-ПЕРШЕ, ДО ЩЕ СИЛЬНІШОГО РОЗВИТКУ ПРОДУКЦІЙНИХ СИЛ, як це було при капіталізмі, і, по-друге, ліквідує саму основу існування суспільних клас (буржуазії і пролетаріату передовсім), зліквідує існуючі сьогодні класові антагонізми. А і один і другий момент лише скріплює націю. ТОМУ ТО Ї РЕАЛІЗАЦІЯ НАШОЇ КОНЦЕПЦІЇ БЕЗКЛАСОВОГО СУСПІЛЬСТВА В МАЙБУТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ПРИЧИНИТЬСЯ ЛИШЕ ДО ЗМІЦНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ТА ПІДНЕСЕ Ї НА ВИЩИЙ СТУПІНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПАЯНОСТІ І СВІДОМОСТІ.

V

Як ми вже сказали на початку статті, Концепція Самостійної України – це також концепція такого суспільного і економічного ладу в Україні, при якому не існуватиме експлуатація людини людиною. Ми коротко з'ясували також, на чому буде спиратися цей суспільно-економічний лад? Суспільно-економічні переміни, які dokonувалися в період між двома світовими війнами і які продовжують dokonуватися в останні роки, чи то по большевицькому, чи по протилежному боці бар'єру, виразно показують, що суспільно-економічний розвиток світу йде саме в напрямі усуспільнювання основних галузей народного господарства. Минаємо тут те, що dokonано націоналізації промисловости, банків, розпарцельовано поміщицькі маєтки в Польщі, Чехословаччині, Болгарії, Югославії, частинно в Румунії. Націоналізується сьогодні деякі галузі народного господарства також у таких країнах як Англія, Франція. В Англії знаціоналізовано англійський банк, вугільну промисловість, залізницю. У Франції знаціоналізовано великі банки. Крім того дуже близьким до націоналізації заходом була інтер[в]енція держави в економічне життя в державах фашистського типу: в гітлерівській Німеччині та фашистській Італії. Принцип повної

економічної свободи сьогодні вже всюди, хіба за винятком США, дуже основно захитаний. На його місце приходять принцип суспільної контролю, чи, в деяких випадках, просто принцип суспільної власності в основних галузях народного господарства. Такий розвиток означає, по суті, початок упадку капіталізму як суспільно-економічної формації. Маючи на увазі саме такий розвиток суспільно-економічних відносин у сучасному світі, можемо ствердити, що і наша концепція суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі цілковито згідна з існуючою сьогодні в світі розвитковою тенденцією.

VI

Маючи на увазі все сказане нами про ідею нації дотепер, нам не важко буде відповісти на друге питання, поставлене нами на початку статті: чи український національно-визвольний рух, який є складовою частиною того великого процесу емансипації народів, що dokonуються у світі, являє собою те нове, яке тільки народжується і до якого буде належати майбутнє?

У зв'язку з цим ми вкажемо на такі моменти:

1. Не зважаючи на те, що т[ак] зв[ане] «національне питання» актуальне в Європі вже майже на протязі стоїтькадесять років, щойно в 1918 р. принцип самовизначення народів був висунений відповідальними керівниками світової політики як основний принцип організації світу. До того часу, хоч і розв'язано національне питання в окремих випадках позитивно, то принцип самовизначення народів не був визнаний як загальний, основний принцип організації світу. Та, діставши навіть формальне визнання, принцип самовизначення народів не був повністю зреалізований навіть в Європі. В цьому відношенні ідея нації ще дуже «молода». Вона «молода», зокрема, коли йдеться про народи Східної Європи, Кавказу, Азії. Ці народи або лише недавно пробудилися, або ще лише пробуджуються до свідомого національного життя і в більшості випадків щойно починають національно-визвольну боротьбу. Історія ж нової доби показує, що якщо якийсь народ почав національно-визвольну боротьбу, то він її не припиняв, аж поки не побудував своєї самостійної національної держави. Національно-визвольна боротьба кожного народу, раніше, чи пізніше кінчалася завжди його повною перемогою.

2. Та всі ці причини, які обумовили виникнення т[ак] зв[аного] «національного питання», сьогодні діють з такою ж силою, як кількадесять років перед тим. Ці причини – це, з одного боку, ріст національної свідомості і самостійницьких прагнень поневолених народів, домінуюча роль ідеї нації в житті всіх народів, з другого ж боку, – це намагання кількох великих країн утримати за всяку ціну стан, при якому кілька великих, найбільш цивілізованих народів живе за рахунок поневолення і експлуатації багатьох інших народів світу. Що більше, ми повинні підкреслити, що ті самі причини, які обумовили виникнення національного питання, сьогодні його далеко більше актуалізують і загострюють, як колись. Більш загальною і глибшою є сьогодні національна свідомість народів. Перехід соціалістів панівних народів на позиції імперіялізму, тобто перехід на позиції імперіялізмів тих елементів панівних народів, які до

того часу, хоча б декларативно, були проти імперіялізму, остаточно переконав поневолені народи в тому, що визволитися вони можуть лише в результаті власної боротьби проти імперіялістів. Беручи до уваги большевицьку сферу впливів в Європі, можна сказати, що в результаті другої світової війни значно зросло також число фактично поневолених народів. В той же час експлуатація і гніт поневолених народів з боку панівних націй не послабають. В большевицькій Росії цей гніт в деяких випадках прийняв форми одвертого формального винищування цілих народів. Це все означає, що національне питання в нашу добу буде ще більш актуальне і гостре як у недавньому минулому. При такій компромітації імперіялістичної системи і при тій готовності народів боротися за свою національну волю, як це є сьогодні, – перемога поневолених народів, перемога ідеї нації – очевидні. При тому імперіялістам не вдасться ні в який спосіб поневолені народи обманути. Большевики, н[а]пр[иклад], хочуть задовольнити самостійницькі прагнення народів шляхом творення лише формально незалежних національних держав. Але народи добре відрізняють стан формальний від фактичного. Вони сьогодні хочуть фактичної, а не формальної самостійності. Про це свідчить боротьба неросійських народів ССРСР проти большевицької Москви. Про це свідчить протибольшевицька боротьба тих народів, які опинилися у сфері впливів большевицької Москви. Ці народи об'єдналися сьогодні для спільної протибольшевицької боротьби в Антибольшевицькому Б'юро Народів. Всі вони змагають до повалення большевицького ССРСР і до побудови на його руїнах своїх самостійних національних держав. Про це добре знають і самі большевики. Вони добре знають, що їх твердження про «морально-політичну єдність народів ССРСР» – брехня. Коли ж, можливо, вони щодо цього мають ілюзії і дійсно вірять у цю «єдність», – то тим гірше для них. Поневолені народи ССРСР при найближчій нагоді постараються большевицькій кліці ці ілюзії розвіяти. Це й буде власне кінець большевизму. І цей кінець буде ще одною великою перемогою ідеї самовизначення народів, ще одною перемогою ідеї нації.

3. Всяка система політичної організації світу, яка б негувала ідею політичної самостійності народів, є сьогодні неприйнятна для всіх без винятку народів. Найкращим доказом цього є той спротив, який з боку європейських народів зустріли гітлерівці і який зустрічають тепер большевики. Єдиною прийнятною для народів політичною системою є система, при якій кожний народ мав би забезпечену повну політичну самостійність у власній національній державній організації.

Ці перераховані нами моменти свідчать про те, що тенденція до утворення національних держав, конкретним виявленням якої і є визвольна боротьба українського народу, – це тенденція ще далеко не зреалізована, **ТЕНДЕНЦІЯ МОЛОДА, НОВА**. Такою молодого є також тенденція до ліквідації капіталізму як суспільної формації. Більшість народів у галузі радикальніших соціальних реформ робить лише перші кроки. **ВИЗВОЛЬНА БОРЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ЗАГАЛЬНОМУ ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ ЯВЛЯЄ СОБОЮ, ОТЖЕ, САМЕ ТЕ НОВЕ, ЯКЕ ЛИШЕ НАРОДЖУЄТЬСЯ В СВІТІ, ЯВЛЯЄ СОБОЮ ТЕ НОВЕ, ДО ЯКОГО БУДЕ НАЛЕЖАТИ МАЙБУТНЄ.**

VII

Чи тенденція до утворення національних держав усіх народів може сьогодні реалізуватися безперешкодно?

На жаль, сьогодні ще далеко не такий то ідеальний стан справ. Це, зрештою, нормальне життєве явище. Старий світ ніколи з історичного кола не сходить без бою, охоче, легко. Він завжди хапається за всі способи, щоб ще на одно-два десятиріччя, щоб ще на один-два роки продовжити своє існування. Саме такий період ми переживаємо сьогодні. Історія намагається викинути за свій борт старий імперіялістичний світ, тобто світ, найбільш характерною рисою якого є те, що кілька найбільш цивілізованих націй панують над десятками, часто дуже великих народів, поневолюючи і експлуатуючи їх. І цей старий імперіялістичний світ робить на наших очах останню спробу ще на деякий час продовжити своє існування.

Одним із засобів прикривати імперіялістичну політику з боку окремих великих країн є **ФАБРИКУВАННЯ «ТЕОРІЙ» ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ТВОРИТИ ВЕЛИКІ ПОЛІТИЧНІ КОМПЛЕКСИ З ОГЛЯДУ НА СКЛАДНІСТЬ ТЕПЕРІШНЬОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЖИТТЯ**. Деякі «теоретики»-імперіялісти твердять, – іменно, що при сучасному стані економіки неможливо творити нові держави. Поділ світу на малі державні організації, які завжди стараються обгороджуватися системою мит і змагають до автаркії, стоїть, мовляв, в очевидній півперечності з фактом утворення вже сьогодні єдиного світового господарства. Вже сьогодні є цілком очевидним, – твердять ці теоретики, – що різні країни, різні території під господарським оглядом доповнюють себе. Вони тому, нібито природно, повинні складати й одну політичну організацію. Такими економічними «аргументами» гітлерівські «теоретики» старалися обґрунтувати концепцію «Нової Європи» і висунули «теорію» «великопростірного господарства» («гросраумвіртшафт»). Аргументами економічної вигідності обґрунтував Сталін у 1922 р. «потребу тісного об'єднання радянських республік в одну союзню державу». Аргументами економічної доцільності обґрунтовується також концепція «пан-Європи», чи «Сполучених Штатів Європи», висунена деякими політичними діячами вже зараз після першої світової війни.

Що практично означає теорія гітлерівського «великопростірного господарства» переконалася більшість європейських народів під час гітлерівської окупації на власній шкірі. Вона означала повний економічний грабунок народів: промислової сировини, харчових засобів, повне господарське підпорядкування окремих країн інтересам Берліна.

В економічній доцільності «тісного об'єднання» радянських республік в одну союзню державу переконалися ті народи ССРСР. Вони переконалися, іменно, що таке об'єднання є вигідне лише імперіяльному центруві – Москві, а не союзним республікам. Вслід за економічним об'єднанням йшла жажлива економічна експлуатація т[ак] зв[аних] союзних республік.

Яка причина, одначе, того, що для обґрунтування великодержавних, антинаціональних концепцій імперіялісти вдаються сьогодні до економічних аргументів?

Причиною цього є те, що з моментом утворення єдиного світового господарства, взаємна господарська залежність народів зростає в досить великій мірі. Країні, ізольованій під господарським оглядом, було б сьогодні важко самій втриматись. І саме цей момент стараються імперіялісти використати для залякування народів, для сугерування їм думки про необхідність політичного об'єднання. Це об'єднання потрібне, насамперед, великим, найбільш цивілізованим країнам. Воно дало б їм змогу повністю і без перешкод використати на свою користь усю свою економічну перевагу над меншими і економічно слабшими країнами. Річ у тому, що буржуазія великих країн, спираючись на експлуатації колоній і керуючись насамперед власними класовими інтересами, розвинула надмірно (понад дійсні потреби власних країн), або односторонню власну промисловість. Ця промисловість мусить мати забезпечені джерела сировини і ринки збуту. Цих джерел сировини і ринків збуту буржуазія великих країн мусить шукати, як правило, поза межами власної країни. Зрозуміло, що державні кордони, власні економічні інтереси окремих народів стають на перешкоді в цьому шуканні джерел сировини і ринків збуту для буржуазії великих країн, справа була б ідеально розв'язана тоді, коли б зникли і кордони національних держав і окремі економічні інтереси народів. На цій основі і родяться концепції «нових европ».

Ніхто не стане заперечувати того, що сьогодні взаємна економічна залежність народів досить значно зростає. Але в зв'язку з цим повстає питання: чи ідеї найтіснішого економічного співробітництва народів не можна здійснити в системі вільних національних держав усіх народів? Чому для здійснення ідеї економічного співробітництва вимагається обов'язково політичного об'єднання? Немає жодних об'єктивних перешкод до того, щоб ідею тісного економічного співробітництва здійснити в системі вільних національних держав. Лише тоді можуть бути гармонійно поєднані як інтереси великих, так і інтереси малих країн і народів. Лише тоді можна буде встановити справжнє економічне співробітництво між народами.

Поневолені народи не сміють забувати того, що однією з найбільш поширених форм економічної залежності країн між собою у системі світового господарства є залежність колоній від метрополій. Ця залежність дуже вигідна метрополіям і цілковито не вигідна колоніям. В наслідок саме цієї залежності, панівні народи досягнули сьогодні вершини економічного добробуту і розквіту, а поневолені народи опинилися на дні економічної нужди. Цей стан вимагає якнайскорішої і якнайрадикальнішої зміни. Постава народів супроти концепції «великопростірного господарства», здійснюваної у гітлерівській «новій Європі», якнайвимовніше показує, як того роду концепції оцінюються більшістю народів.

Економічний фактор сьогодні ні в який спосіб не негує ідеї нації. Найвищою метою економіки є максимальний розвиток продукційних сил країни. Цей розвиток має забезпечити населенню країни оптимальні умови економічного життя. **ЯК ПОКАЗУЄ ДОТЕПЕРІШНІЙ ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, ПРОДУКЦІЙНІ СИЛИ ДОСЯГЛИ СВОГО МАКСИМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВСЮДИ ТАМ, ДЕ**

НАРОДИ МАЮТЬ НАСАМПЕРЕД, ПОВНУ ПОЛІТИЧНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, МАЮТЬ СВОЇ ВЛАСНІ ДЕРЖАВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ. Лише повна незалежність народів забезпечує їм максимальний розвиток творчих духових сил. А розвиток духових сил є першою і необхідною передумовою розвитку продукційних сил в цілому. Лише на основі повної рівноправності народів, загарантованої їх цілковитою політичною незалежністю, економічна співпраця між народами може дати насправду позитивні і гарні результати, тобто, може причинитися до справжнього піднесення життєвого рівня усіх народів.

Відомо, що большевики як і «соціалісти», і як представники великоросійського імперіялізму завжди були за велику централізовану державу і проти відокремлення від Росії неросійських народів. Ленін, однак, розглядаючи економічну основу прагнень народів до творення національних держав, у статті: «Про право націй на самовизначення» примушений був писати:

«Немає сумніву, що більша частина Азії, найбільш населеної частини світу, перебуває в становищі або колоній великих держав, або держав, надзвичайно залежних і пригноблених національно. Але хіба ця загальновідома обставина хитає хоч скільки-небудь той безперечний факт, що в самій Азії умови найбільш повного розвитку товарного виробництва, найбільш вільного, широкого і швидкого росту капіталізму створили тільки в Японії, тобто тільки в самостійній національній державі... Лишається незаперечним, що капіталізм, розбудивши Азію, викликав і там повсюди національні рухи. Тенденції тих рухів – створення національних держав Азії, що найкращі умови розвитку капіталізму забезпечують саме такі держави... Приклад Балканських держав теж говорить..., що найкращі умови розвитку капіталізму на Балканах створюються якраз в міру створення на цьому півострові самостійних національних держав» (Вибрані твори, том I., 1939 р.). До слів Леніна ми повинні ще додати, що національна держава забезпечує максимальний розвиток продукційних сил не лише при капіталізмі. Історичний досвід показує, що й при феодалізмі продукційні сили розвивалися якнайкраще лише в національній державі. Приклад «першої соціалістичної країни на світі» – приклад СРСР, в якому большевицька кліка всіяко гальмує економічний розвиток національних республік, показує, що й при соціалізмі вони найкраще можуть розвиватися лише в національній державі.

ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЗРОДИЛАСЯ ІДЕЯ ТІСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ І НАРОДІВ. Від цього часу ця ідея не сходить із денного порядку міжнародної політики. Після першої світової війни в порядку реалізації цієї ідеї створено Лігу Націй¹²³, після другої світової війни – Організацію Об'єднаних Націй¹²⁴.

Яка мета міжнародного співробітництва? В чому мала б полягати його суть? Конкретне міжнародне співробітництво мало б полягати в тому, щоб мирним шляхом вирішувати всі міжнародні, політичні, економічні, культурні і соціальні проблеми, і в цей спосіб не допускати до воєн між народами, та сприяти їх загально-культурному і цивілізаційному прогресові.

Не важко зрозуміти, що, беручи справу теоретично, сама ідея міжнародного співробітництва ні в чому не заперече ідеї нації. ІДЕЯ МІЖНАРОДНОГО

СПІВРОБІТНИЦТВА Є ОБ'ЄКТИВНА, ПРОГРЕСИВНА ІДЕЯ. Досвід, одначе, показує, що створені міжнародні організації, завданням яких є саме реалізувати і культивувати цю ідею, далеко не вив'язуються із свого завдання. Міжнародні організації не дбають про повне здійснення тих високих принципів, які вони проголосили, як керівні принципи своєї діяльності. Організація Об'єднаних Націй, як перед нею і Ліга Націй, не добилася поки що нічого, н[а]пр[иклад], щоб на правду «розвивати дружні відносини між націями на основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів», ні того, щоб «здійснювати міжнародне співробітництво... в заохочуванні розвитку поваги до прав людини та основних свобод для всіх...». Большевицький ССРСР, член Організації Об'єднаних Націй, поневолює сьогодні народи Східної і Південно-Східної Європи, народи Кавказу і Азії. ССРСР з'являється сьогодні величезною тюрмою народів, у якій цілком не існують жодні, найменші хоча б демократичні свободи. Саму Організацію Об'єднаних Націй большевики стараються перемінити в знаряддя своєї імперіялістичної політики, стараються зробити з неї ту інституцію, яка забезпечувала б їхні імперіялістичні загарбання. Зрозуміло, що всі народи світу, і, зокрема, поневолені народи, які бачать, до чого змагають большевицькі імперіялісти, мусять відноситися з певним недовір'ям як до Організації Об'єднаних Націй, так і до самої ідеї міжнародного співробітництва в сучасних конкретних історичних умовах. Всі народи світу щиро прагнуть до співробітництва, але це співробітництво мусять на правду переслідувати ті ідеальні цілі, які зафіксовані в Статуті Організації Об'єднаних Націй. Коли ж є інакше, коли в більшості випадків окремими членами Об'єднаних Націй ті цілі цілковито ігноруються, то народи в даних умовах мусять оцінювати Організацію Об'єднаних Націй не інакше, як знаряддя імперіялістичної політики в руках деяких її членів.

ІДЕЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МОЖЕ БУТИ ПОВНІСТЮ ЗРЕАЛІЗОВАНА ЛИШЕ ПРИ УМОВІ ПОВНОГО ЗДІЙСНЕННЯ ПРИНЦИПУ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ. ДОКИ ІСНУЮТЬ ПАНІВНІ І ПОНЕВОЛЕНІ НАРОДИ, ДОКИ ОДНІ НАЦІЇ ПОНЕВОЛЮЮТЬ ІНШІ, СЛАБШІ ВІД СЕБЕ НАРОДИ, ДОТИ НЕ МОЖЕ БУТИ МОВИ ПРО ЗАГАЛЬНЕ ДОВІР'Я МІЖ НАРОДАМИ. А БЕЗ ТАКОГО ДОВІР'Я МІЖ УСІМА НАРОДАМИ НЕ МОЖЕ БУТИ Й МОВИ ПРО ЖОДНУ ЕФЕКТИВНУ МІЖНАРОДНУ СПІВПРАЦЮ.

Український народ щиро прагне до якнайтіснішого і якнайширшого співробітництва з усіма народами світу. Він не погодиться, одначе, ніколи з фактом поневолення України большевицькою Москвою і буде завжди боротися всіма засобами за своє повне політичне і економічне визволення. Доки членом Організації Об'єднаних Націй буде большевицький ССРСР, який вже майже тридцять років жорстоко гнобить і експлуатує Україну, доки Об'єднані Нації будуть погоджуватися з фактом поневолення України большевицькою Москвою, доти український народ не може мати повного довір'я і до Об'єднаних Націй і до самої ідеї міжнародного співробітництва. Коли ж український народ здобуде свою самостійну національну державу, ВІН БУДЕ ЙТИ В АВАНГАРДІ БОРОТЬБИ ЗА НАЙШИРШЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УСІМА НАРОДАМИ СВІТУ.

КОЛИ ВЗЯТИ ПРОГРАМОВІ ДЕКЛЯРАЦІЇ АЛІАНТІВ, зроблені ними впродовж другої світової війни, то вони, ПО СУТІ, З'ЯВЛЯЮТЬСЯ КРОКОМ НАЗАД НАВІТЬ У ПОРІВНЯННІ з 1918 р. В 1918 р. у своїх «14-тьох пунктах» Вілсон зовсім виразно і не двозначно висунув принцип самовизначення народів, як основний принцип упорядкування світу. У Версальському мирному договорі 1919 р. держави-переможці, хай лише формально, заявили, про свою готовність «покласти в основу врегулювання європейських відносин принципи визволення поневолених народів, встановлення по можності, національних границь і створення умов, що дали б кожній нації можливість самостійного, національного і господарського життя». В одній же з перших програмових декларацій аліантів у час другої світової війни, в т[ак] зв[аній] «Атлантичній карті», як основну мету висувається повернення «статус кво», який існував до початку гітлерівської агресії, не зважаючи на те, що цей «статус кво» в багатьох випадках був грубим потоптанням принципу самовизначення народів, грубим потоптанням ідеї нації. У другому програмовому документі нашого часу, документі, який лягає в основу організації сьогоденного світу, в статуті Організації Об'єднаних Націй, основною метою ставиться: «підтримувати міжнародний мир і безпеку, укріпити рівність прав великих і малих націй», «розвивати дружні відносини між націями на основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів». Отже, першочерговою метою організації ставиться підтримання міжнародного миру, маючи на увазі весь той політичний уклад світу, який заіснував після розгрому т[ак] зв[аних] держав осі та їх сателітів. Щойно на другому пляні говориться про розвивання дружніх відносин між націями на «основі поважання принципу рівноправності і самовизначення народів». Треба сказати, що говорити в 1945 р. лише про «поважання» принципу рівноправності і самовизначення народів, це значить говорити в цій справі рішуче замало. Це треба дуже виразно підкреслити, головню тому, що в результаті перемоги аліантів над гітлерівською Німеччиною, народи майже всі з Південно-Східної, а частинно і Середньої Європи опинилися фактично під пануванням большевицької Москви і всі вони, не говорячи вже про неросійські народи ССРСР, фактично позбавлені самостійности. А майже 30 років існування большевицького ССРСР підтверджує, що большевицька Москва – найбільший ворог самостійности народів. Хто говорить сьогодні лише про «поважання принципу самовизначення народів», той фактично дає вільну руку большевицьким імперіялістам.

Є ще інші моменти, які дають нам основу твердити, що сьогодні, в порівнянні до 1918 р. по відношенні до ідеї нації керівні політики, всупереч розвитковим тенденціям сучасного світу, роблять, властиво, крок назад. Візьмім до уваги все те, що говорилося недавно на різних повоєнних конференціях, на яких визначувалися державні кордони, рішалася доля багатьох народів. Якими аргументами послуговується останньо дипломатія? Безперечно, вона говорить також і про право нації на самовизначення. А як же ж водночас одверто і впевнено, н[а]п[ри]клад, большевицька дипломатія, яка найбільше кричить про самовизначення народів, говорить про «сфери впливів», про потребу «забезпечення

державних інтересів». Як одверто большевицька дипломатія говорить про те, що Советський Союз мусить мати біля своїх кордонів «дружні собі країни», розуміючи під «дружніми» такі країни, які могла б цілковито контролювати большевицька Москва. Як часто говорять сьогодні дипломати про т[ак] зв[ані] «стратегічні» позиції, «стратегічні» кордони. І хіба ж це все має щось спільного з позитивним ставленням до ідеї нації? Хіба ж це все має щось спільного з визнанням національного моменту принципом організації сьогоднішнього світу?

Сьогоднішню поворотну хвилю імперіялізму, що її переживаємо, можна порівняти із такою ж поворотною хвилею абсолютизму, що переживала Європа після Віденського конгресу. В 1815 р. февдально-абсолютистична реакція святкувала свою перемогу над ідеєю «свободи, рівності, братерства». Над Європою, розбудженою до нового життя Французькою революцією, станув зо штиком «Священний Союз». Його метою було протидіяти «революції», втримати «старі порядки». Жандармом цього союзу була царська Росія. Над світом, розбудженим до нового життя усім дотеперішнім історичним процесом, над світом, велику частину якого становлять поневолені і експлуатовані народи, станула сьогодні Рада Безпеки¹²⁵, одним із постійних членів якої є найбільший хижак світу – большевицький ССРСР. Мета Ради Безпеки, як це можна встановити на основі її дотеперішньої діяльності, – зберегти той політичний уклад світу, який заіснував після другої світової війни і який в наслідку імперіялістичних загарбань Кремля, характеризується грубим потоптанням навіть тих здобутків людства, яких воно досягло в результаті першої світової війни. Як царська Росія в ХІХ ст. відіграла роль жандарма Європи, так сьогодні большевицький ССРСР як постійний член Ради Безпеки відіграє роль жандарма цілого світу. Над єдиносправедливим принципом фактичного самовизначення народів тріумфує сьогодні ідея «сфер впливів», «державних інтересів», «стратегічних кордонів». Та так, як «Священний Союз» не зберіг від упадку ні абсолютизму, ні політичної системи в Європі, утвореної Віденським конгресом (вже в 1848 р. всією Європою потрясла «Весна народів»), так не закріпить сьогоднішнього політичного укладу світу й Рада Безпеки, яку большевики хочуть перемінити в знаряддя свого імперіялізму. Вже сьогодні передові люди багатьох народів бачать, до чого ведуть большевики і домагаються змінити окремих параграфів статуту Об'єднаних Націй. Вже сьогодні різні держави, в тому числі і держави, які є постійними членами Ради Безпеки, домагаються відміни т[ак] зв[аного] «права вето», яке прийняте в Раді Безпеки. Вже сьогодні народи Східної і Південно-Східної Європи ведуть боротьбу проти большевицьких імперіялістів.

Яких заходів не вживали б сьогодні керівні політичні діячі окремих країн, **ВОНИ НІЧОГО НЕ МОЖУТЬ ЗРОБИТИ, ЩОБ УНЕМОЖЛИВИТИ ПОВНУ ПЕРЕМОГУ ІДЕЇ НАЦІЇ.** Вони не можуть нічого зробити, по-перше, тому, що така перемога є зумовлена основною тенденцією сьогоднішнього політичного розвитку світу. Вони не можуть нічого зробити, по-друге, тому що **СЕРІОЗНИМ ФАКТОРОМ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ Є СЬОГОДНІ НАРОДНІ МАСИ.** Вони впродовж останнього півтора сторіччя навчилися самі впливати

на історію і, згідно з своїми інтересами, вирішувати свою долю. Треба пам'ятати, що впродовж останнього півтора сторіччя відбулося більше революцій, тобто більше разів підметом історії ставали самі маси, як впродовж усієї історії людства до того часу. Хто схоче сьогодні, не зважаючи на прагнення найширших народних мас, вести лише свою окрему, ворожу народним масам політику, тому ці маси у відповідний момент і по-своєму пригадаються.

VIII

КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ СВОЇМ ПОЛІТИЧНИМ ВІСТРЯМ СКЕРОВАНА ПРОТИ СССР, ПРОТИ БОЛЬШЕВИЦЬКОЇ ТЮРМИ НАРОДІВ.

Коли в 1917 р. большевики захопили у свої руки владу в Росії, світ не дооцінював небезпеки большевизму. Більшість політиків у світі, в зв'язку з большевизмом, цікавило в цей час лише питання, чи большевики приймуть на себе всі міжнародні зобов'язання колишньої царської Росії, чи забезпечать економічні інтереси чужоземних країн, чи ні. На самий большевизм в той час вони дивилися як на експеримент, згори приречений на провал. Ніхто з керівних політиків не дооцінював цієї небезпеки, яку для майбутнього світу становило знищення большевиками самостійних національних держав, утворених окремими народами на території бувшої царської Росії в 1917-[19]23 рр. Большевикам дозволено здушувати національно-визвольну боротьбу українців, білорусів, грузинів, вірмен, народів Середньої Азії, дозволено реставрувати царську імперію. Ці народи, в тому числі і український народ, в їхній боротьбі з большевицькою агресією залишено собі самим. Ніхто в світі в цей час не розумів того, що лише поділ Росії на окремі національні держави назавжди унеможливить відродження найреакційнішого російського імперіялізму, який впродовж багатьох сторіч був найбільшою загрозою і ганьбою для світу.

ВНАСЛІДКУ НЕДООЦІНЕННЯ КЕРІВНИМИ ПОЛІТИКАМИ СВІТУ ТІЄЇ НЕБЕЗПЕКИ, ЯКУ ЯВЛЯЛО СОБОЮ 1918-[19]23 рр. ЗАГАРБАННЯ БОЛЬШЕВИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ ОКРЕМИХ НАРОДІВ КОЛИШНЬОЇ ЦАРСЬКОЇ РОСІЇ, СЬОГОДНІ СВІТ МАЄ ДО ДІЛА З ЗАГАРБАННЯМ БОЛЬШЕВИЦЬКОЮ МОСКВОЮ ПОЛОВИНИ ЄВРОПИ ІЗ НЕБЕЗПЕКОЮ ПОШИРЕННЯ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ПАНУВАННЯ НЕ ЛИШЕ НА ЦІЛУ ЄВРОПУ І АЗИЮ, А Й ПОЗА ЦІ КОНТИНЕНТИ.

Сьогодні більшість народів, мабуть, вже правильно оцінює небезпеку большевизму. Більшість народів у світі, мабуть, сьогодні вже розуміє, що, аби назавжди звільнитися від загрози імперіялізму Москви, треба сьогоднішній БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИЙ СССР ПЕРЕБУДУВАТИ НА ПРИНЦИПІ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ. Лише розчленування СССР на ряд національних держав, назавжди унеможливиться відродження імперіялізму Москви. **КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ БУДЕ ОСНОВНИМ ЕЛЕМЕНТОМ ПЛАНУ ЗНИЩЕННЯ БОЛЬШЕВИЦЬКОЇ ТЮРМИ НАРОДІВ, ЯКА З'ЯВЛЯЄТЬСЯ СЬОГОДНІ ГНІЗДОМ НАЙГАНЕБНІШОЇ РЕАКЦІЇ І НАЙНЕБЕЗПЕЧНІШОЇ АГРЕСІЇ У СВІТІ, БУДЕ ОСНОВНИМ ЕЛЕМЕНТОМ УПОРЯДКУВАННЯ СХІДНОЇ ЄВРОПИ І ВЕЛИЧЕЗНОЇ ЧАСТИНИ АЗІЇ.** Побудова українським

народом Української Самостійної Держави буде величезним кроком вперед на шляху до встановлення дійсної рівноваги в світі і забезпечення тривкого миру між народами.

* * *

Історичний процес виразно розвивається в напрямі повної реалізації принципу самовизначення народів, у напрямі ліквідації капіталізму, як суспільно-економічної формації. В цілковитій відповідності з цими тенденціями остається Концепція Самостійної України українського національно-визвольного руху. Ідеї українського національно-визвольного руху вірно відображують ці величезні переміни, які dokonуються в об'єктивному світі. Це означає, що вони – життєві, реальні, передові ідеї. Це означає також, що боротьба в ім'я цих ідей закінчиться повною перемогою. Така є закономірність історичного процесу.

Концепція Самостійної України відповідає також розвитковим тенденціям історичного процесу українського народу. Вистачить тільки пригадати, що через ціле XIX ст. українська проблема – це була лише культурна проблема: проблема мови, етнографії, літератури, історичної науки. До 1918 р. політичні аспірації більшості українського народу не сягали далі автономії. В 1918 р. український народ утворив свою національну самостійну державу. Від того часу ідея Української Самостійної Держави не сходить із порядку дня в житті українського народу. Вона з кожним роком, з кожним днем стає найріднішою власністю щораз ширших українських мас. Вона з кожним роком, з кожним днем мобілізує нові і нові тисячі на революційну боротьбу проти окупантів за повне національне визволення. Коли Визвольні змагання українського народу від 1917-[19]20 рр. дали йому одні Крути¹²⁶, то сьогодні, 1946 року, визвольна боротьба українського народу дає йому тисячі Крут. Крутянським побойовищем стала сьогодні величезна частина території України. Смерть тисяч борців за Самостійну Україну сьогодні, хоч як це звучить парадоксально, означає, що наша повна перемога буде вже завтра.

Український національно-визвольний революційний рух не лежить колодою на розвитковому шляху історичного процесу. Він іде в ногу з тим усім, що доконується в світі. Він є складовою частиною тієї величезної сили, яка сьогодні руйнує старий світ і буде новий. Він являє собою те нове, об'єктивно-прогресивне, яке лише народжується. Ми, учасники українського національно-визвольного революційного руху, не епігони минулого, а пробоевики майбутнього! Ми, які боремося «За Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі», можемо про себе сказати словами Франка¹²⁷:

«Ми – пролог, не епілог»!

[1946 р.]

НА П'ЯТОМУ РОЦІ ПОВСТАНСЬКОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПРОТИ ОКУПАНТІВ

Вже більше як чотири роки веде український народ у лавах своєї революційної Повстанчої Армії (УПА) збройну боротьбу за своє національне і соціальне визволення спочатку проти гітлерівських, тепер проти большевицьких окупантів. Наша збройна повстанська боротьба почалася в 1942 р., і сьогодні, в 1946 р., вона далі продовжується. Сьогодні, на третьому році окупації України большевиками, все ще дорого приходится платити окупантам за їх загарбницькі апетити.

Звичайно, сьогодні, коли наша збройна боротьба ще продовжується, важко, а то й неможливо, давати їй повну оцінку. Певна частина боротьби ще перед нами, немає часової перспективи, потрібної для такої оцінки. Ми спробуємо, однак, в деяких відношеннях цю боротьбу оцінити вже сьогодні. Це нам потрібно на те, щоб, оглянувшись поза себе й освідомивши собі все значення наших історичних років, ще більше впевнено йти нашим шляхом революційної боротьби до Української Самостійної Соборної Держави. П р а в о на таку оцінку дають нам чотири роки збройної повстанської боротьби, що поза нами. Ці роки також накладають на нас о б о в ' я з о к це зробити.

Збройна повстанська боротьба українського народу проти окупантів, що ми її розпочали в період другої імперіялістичної війни, точніше, в період боротьби гітлерівських і сталінських імперіялістів за наші землі, – це в першу чергу, могутнє виявлення перед усім світом вікових прагнень українського народу до самостійного державного життя.

Два рази впродовж своєї історії до початку ХХ-го сторіччя український народ мав свою власну державу. В ІХ-ХІІІ ст. український народ збудував державу, знану в історії під назвою Київської Русі, а в ХVІІ ст[олітті], в наслідку могутнього народного повстання під проводом Богдана Хмельницького¹²⁸, утворив свою самостійну державу – Козацьку Республіку. Київська Русь упала під натиском татарських орд та імперіялізму польських королів. Козацька Республіка не встоялася в нерівній боротьбі проти російських царів і польської шляхти. В періоди бездержавного існування волелюбний український народ ніколи не припиняв боротьби за своє повне національне визволення, ніколи не корився окупантам. Впродовж цілих сторіч гинули тисячі найкращих українців у боротьбі за свою самостійну національну державу.

Тут треба пам'ятати, що в п р о д о в ж т р и д ц я т ь о х о с т а н н і х р о к і в український народ уже вдруге збройною боротьбою маніфестує

свою волю до самостійного державного життя. Перший раз ми збройною боротьбою заявили світові про своє змагання до власної держави після революції в царській Росії в 1917 р. і розвалу Австро-Угорщини в 1918 р. В цей час український народ відновив на своїх землях втретє свою самостійну державність: він створив у 1918 р. Українську Народну Республіку. В обороні цієї держави він впродовж трьох років провадив нерівну збройну боротьбу проти большевицьких, польських та інших загарбників. Тепер про цю свою волю збройною боротьбою заявляємо світові вдруге. Ці факти хіба повинні бути достатньо переконливі для кожного, хто ще сумнівався б в тому ч о г о д і й с н о х о ч е український народ.

Нашою збройною повстанською боротьбою ми щоденно, вже впродовж чотирьох років, пригадуємо світові, що щодо нас, тобто – щодо 45-мільонового європейського народу, ще сьогодні не здійснені визнані цілим культурним світом високі принципи самовизначення народів, вже давно проголошені в 14-ьох точках Вільсона і сьогодні повторені державами антигітлерівської коаліції в Атлантичній карті, в статуті Об'єднаних націй. Нашою боротьбою ми пригадуємо всім справжнім демократам, що, якщо подібні деклярації мають мати який-небудь глузд, – вони повинні бути також здійснені щодо великого українського народу, який має понад тисячорічну історичну традицію і культуру, багатовікову державну традицію і багаторічну традицію національно-визвольної революційної боротьби.

Нашою збройною повстанською боротьбою проти большевицьких окупантів, що її ведемо безперервно вже третій рік, ми заявляємо перед усім світом, що сталінський ССРСР, який є членом-основником Об'єднаних націй, постійним членом Ради Безпеки, грубо топче принципи Об'єднаних націй: принципи рівноправності великих і малих націй, принципи демократії, поважання основних прав людини, сприяння максимальному політичному, економічному і культурному прогресові народів. Ми заявляємо, що т[ак] зв[ана] УСССР, нібито «незалежна держава» українського народу, як про це брешуть большевики, є, фактично, позбавленою всіх прав, колонією большевицької Москви, що т[ак] зв[аний] «український уряд» є, фактично, агентурою цієї Москви і нічого спільного з українським народом не має, що т[ак] зв[аний] «міністер закордонних справ» УСССР Мануїльський – представник цієї большевицької агентури на Україні, а не представник інтересів українського народу. Збройною боротьбою ми заявляємо, що ССРСР, в якому нібито «найкраще розв'язане національне питання», український народ, як і всі інші не-російські народи, поневолений політично, позбавлений усіх демократичних громадянських свобод, жорстоко гнобиться економічно, культурно.

Нашою понадчотирирічною збройною повстанською боротьбою ми заявляємо перед усім світом, що ми доти не складемо зброї, доти не припинемо боротьби, доти не буде в Східній Європі спокою, доти не зможуть заіснувати тут мирні умови, доки на українських землях не буде утворена, як здійснення наших національних прагнень, українська самостійна держава. Нашою майже двадцятирічною підпільною революційною боротьбою проти окупантів у період між двома імперіялістичними війнами ми хіба доказали всім, що вміємо бути витривалі в боротьбі за здійснення наших національних ідеалів.

Ми вповні свідомі того, що большевицькі окупанти, крім найжорстокіших

і найпідліших, ніде не практикованих терористичних прийомів для здушення нашої революційної боротьби, вживають, як і вживали завжди дотепер, всіх заходів для того, щоб відгомону нашої боротьби не допустити за кордон, щоб про наші найсправедливіші в світі змагання не дізнався культурний світ і що в тому відношенні наша боротьба перебуває в скрайньо неvigідному, трагічному становищі. Не зважаючи, однак, на цю, за словами Черчілля¹²⁹, «залізну занавісу», що відмежовує ССРСР від решти світу, світ уже знає про нашу боротьбу, світ знає правду про нас. Героїчної боротьби мільонів, що рівної їй ледве чи знає історія, не вдається закрити навіть большевикам. І тому наше відмічування значення нашої збройної боротьби як могутньої маніфестації наших прагнень до самостійного державного життя – це не лише теоретичне відмічування того, що може бути, але відмічування того, що практично вже існує.

Значення нашої збройної боротьби останніх років як могутньої маніфестації наших прагнень до самостійності збільшує ще та обставина, що дотепер деякі політичні кола Європи й Америки, не орієнтуючись точно в національно-політичних відносинах Східної Європи, діяли під впливом ворожих українському народові поглядів, формованих російськими чи польськими імперіялістами. Під впливом цих поглядів залишалася часто і репрезентована цими колами громадськість. Ці погляди заперечували, звичайно в брехливий спосіб, незалежність українського самостійницького руху, а часто навіть національну окремішність українського народу, його зрілість до державного життя. В сучасний момент ширшу громадськість і політичні кола Європи й Америки большевики старалися із свого боку переконати в тому, що, як ми вже згадували, т[ак] зв[ана] УСССР – незалежна держава українського народу, в якій він має забезпечені всі умови політичного, економічного і культурного розвитку. Проти всіх цих імперіялістичних поглядів закордонні представники українського народу мають сьогодні нові, незаперечні аргументи. Ці аргументи – факти нашої збройної повстанської боротьби, що ми її продовжуємо в найважчих умовах ось вже п'ятий рік.

Зокрема, широко відома наша збройна повстанська боротьба останніх років нашим сусідам. Десятки тисяч поляків, словаків, чехів, тисячі мадярів, румунів, білорусів, росіян, кавказьких і балтійських народів знають сьогодні про те, що український народ бореться за свої слушні права – за свою самостійну державу. Тисячі наших сусідів різних національностей захоплюються сьогодні героїзмом Української Повстанчої Армії, щиро співчують нашій боротьбі. Ідея визволення українського народу, ідея побудови на українських землях самостійної української держави знаходить щирих прихильників також серед чужинців-сусідів. Ні нащо здаються тут підлі намагання большевицьких окупантів представити наш рух як несамостійний, заплямувати його. Наші сусіди сьогодні добре знають, що фактично діється на українських землях. В цей спосіб ліквідується цю зумовлену дотеперішнім історичним розвитком Східної Європи ненормальну обставину, що при ній український народ зо своїми змаганнями до волі був майже незаний навіть своїм найближчим слов'янським сусідам. Велику роль в цій справі відіграли політично-пропагандивні рейди відділів УПА в 1945 р. і весною 1946 р. Наші сусіди щораз виразніше усвідомлюють собі, що в

майбутньому в колі вільних національних держав Східної Європи мусить знайти українська самостійна держава.

Збройна повстанська боротьба українського народу проти окупантів – не лише могутнє виявлення того, чого український народ хоче. Вона також – м о г у т н е виявлення того, щ о у к р а ї н с ь к и й н а р о д м о ж е .

Хіба кожний, навіть наш найбільш запеклий ворог, в ім'я об'єктивної правди мусить признати, що вести таку боротьбу, яку ведемо в останні роки ми, – дуже складна справа. Зорганізувати багатотисячну підпільну армію, забезпечити її зброєю, забезпечити їй постачання боєприпасів, вираду, харчів, забезпечити її командним складом в той час, коли цілі десятиріччя українцям був закритий доступ до офіцерських шкіл окупантських армій, організувати опіку над раненими, хворими при мінімальній кількості лікарського персоналу, вести партизанські дії в не найкращому для партизанки терені, і все це робити в умовах сталінсько-енкаведівської системи, в умовах найжахливішого терору, б е з н а й м е н ш о ї х о ч а б д о п о м о г и з о в н і , – для багатьох може виглядати нездійснимим завданням. І це для багатьох, здавалося б, здорово думаючих, нездійсниме завдання ось вже п'ятий рік блискуче розв'язує український народ, – народ, що його ще донедавна деякі кола окреслювали як «неісторичний».

Ми не лише зорганізували революційну Повстанчу Армію і забезпечили її всім необхідним. Уся наша підпільна система – це дослівно «держава в державі». Політичне, господарське, військове життя поважних масштабів перенесено в глибокі ліси, під землю, і воно там справно проходить ось вже п'ятий рік. До сьогодні, тобто, на третьому році большевицької окупації України, лише наші революційні органи мають вплив на населення, тоді як органи легальної влади окупанта свої постанови реалізують лише за допомогою терору. Хіба ж не характерне для нашого сьогоднішнього становища на Україні в цьому відношенні те, що, н[а]п[р]иклад, майже кожний голова сільради як представник большевицької адміністрації не робить ніякого потягнення, не узгіднивши його наперед з відповідним представником революційного підпілля. Хіба ж не характерний той факт, що українське населення на терені дій УПА не звертається зо скаргами до судів окупанта, лише до органів підпілля. Цей вплив революційні органи здобули собі, по-перше, своєю ідейною єдністю з масами і, по-друге, вмiлим розв'язуванням питань щоденного громадського життя.

В світлі сьогоднішньої нашої дійсності які ж бліді, які ж безпідставні, які ж брехливі аргументи наших ворогів про нашу «незрілість до самостійного державного життя», що ними вони послуговувалися в 1919 р. на Міровій Конференції в Парижі і ще довго після того. Хіба кожному повинно бути зрозуміло сьогодні, що народ, який в умовах гітлерівського чи сталінського режимів зумів зорганізувати таку боротьбу, яку ведемо ми, зумів зорганізувати «державу в державі», – цей народ дуже легко впорається з завданнями державного будівництва в нормальних умовах, тобто, при відсутності окупантського терористичного апарату, при змозі діяти легально й вільно. Якщо б в майбутньому ще якийсь непоправний в своїй безличності наш ворог хотів послуговуватися

такими аргументами, як пан Дмовскі¹³⁰ в Парижі в 1919 р., ми будемо мати і в цьому питанні нові факти.

Дуже велике, історично-переломове значення збройної боротьби УПА, коли врахувати обставину, що ця боротьба проходить в межах ССРСР.

Наша повстанська збройна боротьба в історії ССРСР не має прецеденсу. Ми перші, після 25-ох років усталізованого існування ССРСР, відважилися збройно протиставитися сталінському терористичному апаратові. Ми зуміли вже впродовж трьох років успішно змагатися не лише зо сталінською поліційною системою, але в деякому відношенні і з сталінською воєнною машиною в цілому. Ми перші перед народними масами ССРСР, перші перед цілим світом, розбиваємо цілево впродовж багатьох років творений большевиками міт про непереможність енкаведівської системи. Ми вперше по двох роках пригадуємо стероризованим і здеправованим енкаведівськими прийомами масам ССРСР, що ще існують сьогодні такі ідеали, як національна честь, особиста гідність, і що за ці ідеали міліони людей готові вмирати. Ми вказуємо цим масам вперше, що большевицька система – найбільш реакційна система в політичному, суспільно-економічному, культурному відношеннях, називаємо їм лихо по імені, вказуємо джерело цього лиха, вчимо, як треба з ним боротися. Ми перші в історії ССРСР голосимо справді прогресивні ідеї політичного міжнародного і внутрішньо-національного суспільного ладу. Ми перші в ССРСР піднімаємо перед усіми поневоленими давніше царями, а тепер большевиками, народами прапор збройної національно-визвольної боротьби, розбуджуємо їх національну свідомість, допомагаємо їм організуватися для цієї боротьби, включаємо національно свідомі елементи споміж тих народів у наші лави (Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії, що відбулася на території дій УПА восени 1943 р.¹³¹, національні відділи кавказьких і середньоазійських народів при УПА). Внутрішні ж відносини в ССРСР, такі, що лише під охороною зброї можна проводити таку боротьбу.

І хоч сьогодні сталінська кліка ще сильно держить маси ССРСР у своїх руках, проте є вже багато познак того, що в недалекому майбутньому може бути інакше. Нам сьогодні відомі тисячі фактів про те, що червоноармійці, освідомлені нашими революційними листівками, закликами, брошурами, відмовлялися брати участь в облавах проти УПА. Нам відомі також численні факти, що советські селяни, робітники, інтелігенція, захоплені нашими ідеями, активно виступають проти сталінського режиму, активно співчувають нашому рухові, активно включаються в нашу боротьбу. В цій протисталінській боротьбі роля нашого руху як такого, що репрезентує найпередовіші ідеї сучасности і має величезний досвід боротьби в умовах ССРСР, ми твердо переконані в цьому, не буде остання.

Таке ж велике історичне значення має наша боротьба для народів Південно-Східної Європи, фактично, сьогодні окупованих большевиками. Доля українського народу під большевицькою окупацією повинна бути і для

них грізною пересторогою перед большевицькою «допомогою», «визволенням». Боротьба українського народу повинна бути для них прикладом того, як треба їм вже сьогодні боротися проти большевицької політики національного винищення. На прикладі нашої боротьби вони повинні навчитися, що єдиним засобом оборони перед большевицьким наступом є революційно-підпільна і збройна боротьба, оперта на найширші народні маси. Політика розраховування на втручання західних великодержав повинна розглядатися в стратегії їх національно-визвольної боротьби як другорядний чинник. Хто буде діяти інакше, той, безумовно, в безпосередній боротьбі з большевиками програє. В революційну ж боротьбу можна буде включити якнайширші народні маси тоді, коли вестиметься її під справді прогресивними гаслами: Воля народам! Воля людині! Ми ведемо нашу боротьбу під гаслом перебудови дотеперішніх міжнаціональних відносин на принципі самостійних держав усіх народів як основі нового міжнародного ладу, під гаслом перебудови дотеперішніх суспільних відносин на принципі безкласового суспільства як основі здорових внутрішньо-національних відносин, під гаслом єдності поневолених народів у боротьбі проти імперіялістів. Якщо б усі поневолені Сталіном народи, зокрема останньо поневолені ним європейські народи, стали на цю плятформу, наша спільна перемога прийшла б певно і скоро. Лише така політично-суспільна плятформа відбирає у большевиків зброю з рук у боротьбі за вплив на маси. Цей висновок зробив український національно-визвольний рух по довгих роках боротьби в умовах большевицької дійсності. Тому його і слід усім окупованим і загроженим большевиками народам врахувати. Це заощадить їм у майбутньому багато невдач, розчарувань, несподіванок. Ці наші висновки ми рекомендуємо згаданим народам лише як справжні, щирі друзі всіх поневолених народів.

Не менш важливе значення боротьби УПА і на в н у т р і ш н ь о - у к р а ї н с ь к о м у в і д т и н к у .

Наша збройна боротьба застановляє і примушує зревізувати своє дотеперішнє становище ту частину українського громадянства СУЗ, яку большевики шляхом терору, ізоляції від зовнішніх впливів, «перевиховання», асиміляційної політики зуміли впрягти до свого імперіялістичного воза. В наших лавах борються сотні бувших комсомольців, вихованців большевицьких шкіл, «советські» люди. Багато з них сьогодні організують активну революційну національно-визвольну боротьбу по всій Україні.

В наслідок збройних дій УПА активно включилися в національно-визвольну боротьбу такі відсталі під оглядом національної свідомості окраїни як Полісся, Лемківщина, Холмщина. Туди, куди не могли дійти з українською національною газетою, книжкою, театральною виставою перед 1939 р. українські культурно-освітні установи, дійшли відділи УПА. Ідея боротьби за Самостійну Україну, представлена зброєю в руках українських повстанців, знайшла глибоке зрозуміння серед населення цих окраїнних наших земель. В лісах Полісся формувалися перші відділи УПА. Збройна боротьба українського населення за Сяном, на Лемківщині та на Холмщині проти виселення його до т[ак] зв[аної] УССР – це не лише розпучливо-трагічний жест селян, що їх брутальна сила викидає з тих місць, на яких вони жили більше тисячі років, але й геройська постава нації, що

в неї виринають її національну територію, геройська постава нації, яка бореться проти антинародних купецьких спекуляцій большевицьких імперіялістів.

В огні боротьби поглиблюється національна свідомість українських мас, кріпне національна єдність, солідарність. В революційну боротьбу включається все населення: від малої дівчорі – до сивоволосих стариків. Допомога дітей повстанцям, активні виступи школярів проти окупантів, широка участь жінок і дівчат у боротьбі – загальне явище щоденного життя на українських землях. Так інтенсивної, так ідейно-наснаженої боротьби на українських землях, голов-но західних, ще в нашій історії не було.

В збройній повстанській боротьбі останніх років український народ дав непересічні зразки глибокого патріотизму, нечуваного масового геройства, надлюдської витривалості, високої громадської моралі, глибокого зміслу організованості і дисципліни.

Бо ж який народ у світі більше любить свою Батьківщину як український народ, який вже цілі десятиріччя в боротьбі за національні права кладе сотні тисяч жертв, який ось вже п'ятий рік в умовах найжорстокішого терору, в умовах скрайньо невідповідного співвідношення сил, невідповідної міжнародної обстановки, всупереч – так може здаватися багатьом стороннім глядачам, які не знають, що таке ганьба поневолення, і не відчули окупантського батога на своїй шкірі – здоровій логіці, веде збройну повстанську боротьбу. Хіба ж хтось у світі дав більші, сильніші докази патріотизму?

В якій армії світу вояки у своїй масі не визнають полону і, знайшовшись в безвихідному становищі, стріляються останньою власною кулею, розриваються останньою, для цього залишеною гранатою, щоб лише не здатися живим у руки ворога. В єдиній армії на світі, в УПА, вояки в основній масі не здаються в полон і в безвихідній ситуації кінчають самогубством. Так покінчили до сьогодні зо собою тисячі бійців, командирів і політвиховників УПА, так покінчили зо собою тисячі українських підпільників-революціонерів, сотні окремих українців. Хіба ж світ знає кращі приклади масового геройства?

Чи ж можна собі уявити більшу витривалість, як витривалість людей, які, будучи звичайно не найкраще одягнені, не завжди ситі, роками без даху над головою, перебуваючи в постійних маршах найбільш непрохідним тереном, в постійних боях з багато сильнішим ворогом, вже п'ятий рік ведуть партизанську боротьбу. Кращих партизан, як партизани УПА, світ, мабуть, не знає.

Якщо йдеться про мораль, то українські землі, точніше, терен постійних дій УПА, – може чи не єдина територія, що на ній майже не видно деморалізаторських наслідків війни. Коли, н[а]пр[иклад], в багатьох країнах преса б'є сьогодні на сполох, щоб протидіяти масовій післявоєнній деморалізації, протидіяти бандитизмові, грабункам, надужиттям, злочинствам – в той час на теренах дій УПА майже немає злочинства, грабунків (поминаючи, звичайно, грабунки, доконувані над населенням гайдуками нквд, бандитськими елементами червоної армії, советською адміністрацією). Українська суспільність зуміла задержати впродовж усієї війни і після неї дуже високу громадську мораль. Чи ж не

є характерний у цьому відношенні факт, що український селянин із Західної України, не зважаючи на те, що давно вже не було власника лісу і що революційні органи зо зрозумілих причин не в силі точно контролювати лісового господарства, – зголошуються до курінного УПА за дозволом поїхати до лісу, щоб привезти собі дров на опал. Або чи не характерний той факт, що українське населення, не зважаючи на величезне зубожіння в час війни, не хоче купувати в більшості випадків зграбованого большевиками майна вивезених або заарештованих людей, що його большевики продають майже за безцінь.

Для зілюстрування організаційного змісту українського народу скажемо лише, що в підгітлерівський період боротьби УПА на теренах повстанських дій зорганізовано підпільні кооперативи, збройові ремонтні майстерські, підпільне шкільництво, м'ясарні, годівельні ферми, кравецькі і шевські майстерні, цілий ряд військових і санітарних курсів, офіцерські підпільні школи. Сьогодні, на третьому році большевицької окупації, в нас діють окремі ремісничі майстерні, організується санітарну допомогу для загалу українського населення (н[а]п[р]и[к]лад), боротьба з плямистим тифом на Підкарпатті весною 1945 р.), організується допомогу зерном голодуючому гірському населенню тощо.

Маючи на увазі все вищесказане про нашу боротьбу – про загальну громадську дисципліну українського народу не треба ширше говорити. Навіть ми, революціонери, які ніколи не сумнівалися у високих якостях українського народу, про безліч фактів нашої сьогоднішньої боротьби не можемо інакше говорити, як лише з глибоким захопленням.

Всі ці високі прикмети, виявлені українським народом в період боротьби останніх років, повинні хіба переконати всіх прихильників теорії про т[ак] зв[ану] меншевартість українського народу – в тому, що всі їх «теорії» – смішні, висані з пальця або подиктовані зле прихованим під маскою «науковости» – почуттям «расової вищости» чи шовінізмом.

Останні роки збройної боротьби українського народу незвичайно, врешті, збагатили досвід революційних кадрів. Революціонери в безпосередній боротьбі вирости, загартувалися, багато навчилися. Незвичайно збагатився наш загальний, політичний, організаційний, бойовий досвід. Ми сьогодні, в висліді боротьби, маємо досить численні кадри фахівців до всіх ділянок державного життя. Цей досвід постійно збільшується, не зважаючи на величезні втрати в людях, що їх нам приходиться поносити. Здобутий нами в останні роки досвід – один з найбільших наших здобутків у цій боротьбі.

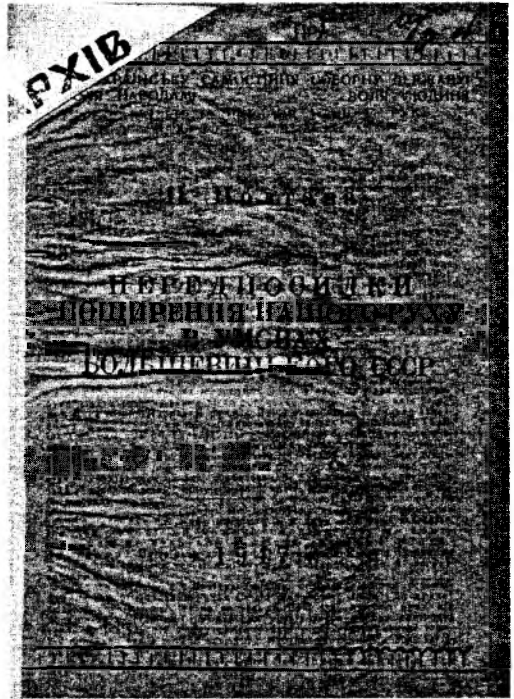
Така коротка оцінка чотирьох років збройної боротьби українського народу. Вона далеко неповна. Але вже ці короткі підсумки показують нам величезне, епохальне, можна сказати, значення наших історичних років. Вже ці короткі підсумки переконують нас у тому, що кров тисяч наших друзів не проллялася даром. Вони кличуть нас, живих, до того, щоб розпочату боротьбу, за ціну чого б то не було, продовжувати. І ми, живі, її будемо продовжувати.

ПЕРЕДПОСИЛКИ ПОШИРЕННЯ НАШОГО РУХУ В УМОВАХ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ССРСР

Яке майбутнє нашого революційного самостійницького руху? Чи буде він рости, розвиватися, охоплюючи собою весь український народ, чи, можливо, вдасться большевикам його злокалізувати, не допустити до його поширення або й знищити на основній території його теперішніх дій? Такі питання сьогодні ставить собі майже кожний національно свідомий українець.

Ми з найглибшим переконанням відповідаємо: в дальнішому наш революційний самостійницький рух буде лише поширюватися, розвиватися, большевикам не вдасться його злокалізувати, не вдасться його знищити на основній території його теперішніх дій, український народ буде щораз більше наближуватися до моменту своєї остаточної перемоги – до моменту свого національного визволення.

Завдання нашої статті – коротко вяснити, на чому ми опираємося, коли говоримо, що в дальшому наш самостійницький революційний рух буде лише поширюватися, вяснити, на якій реальній основі робимо такий, як декому з песимістів поміж нашого громадянства може здаватися, «відважний» висновок.

*

В наслідку особливих історичних умов, у яких доводилося перебувати українському народові до останньої світової війни, наш революційний самостійницький рух і ідейно, і організаційно сильно закріпився поки що на частині українських земель – в Західній Україні. Ідея Самостійної України, ідея революційної боротьби за своє визволення, підпілля у повному розумінні, навіть – конспірація – до тієї міри ввійшли тут у життя народних мас, що стали прямо

складовою частиною їхнього побуту. Національна свідомість народних мас у Західній Україні така висока, ненависть до большевицьких окупантів така глибока, традиції і, можна сказати, навіть навички підпільної боротьби тут такі значні, що наш рух може бути спокійний щодо свого майбутнього на цій території. Всі дотеперішні намагання большевиків знищити наш рух не дали і не дають їм жодних серйозних наслідків. На цій основі ми можемо сподіватися, що большевикам не вдасться знищити тут нас і в майбутньому. Наше завдання на цій території полягає в основному в тому, щоб зберегти завойовані тут нами ідейно-політичні й організаційні позиції.

Далеко слабше, ніж Західна Україна, опановані нашим революційним самостійницьким рухом Східні Українські Землі. До деякої частини українського громадянства на СУЗ ідеї нашого руху ще поки що не дійшли. До цієї частини українського народу наші ідеї треба щойно донести, деяку частину Східно-Українських Земель у нашу боротьбу треба щойно включити, і то включити насамперед – ідейно. Зрозуміло, що в такій ситуації за найважливішу форму поширення українського самостійницького руху в найближчий час треба вважати поширення наших революційних ідей на СУЗ.

Отже, щоб відповісти на питання про те, чи буде український революційний самостійницький рух рости, поширюватися, – ми повинні передусім відповісти, чи є дані на те, щоб поширилися і прийнялися на СУЗ ідеї українського самостійницького руху, чи ні?

Основна ідея нашого революційного самостійницького руху – ідея Української Самостійної Соборної Держави – є ідея політичного, соціального і культурного визволення українського народу спід панування чужинців. Її висунув (відродив) сам український народ у процесі боротьби за покращання свого важкого політичного, культурного й економічного становища. Вона відповідає найглибшим прагненням українського народу жити самостійним життям. Ідея УССД – це не жодна чужа, ззовні імпортована на український ґрунт ідея, а найрідніша ідея українського народу, ним самим висунена, кров'ю сотень тисяч його найкращих синів освячена. Цей момент в основному вирішує питання про те, чи ідея Самостійної України буде прийматися серед українського громадянства на СУЗ, чи ні. Ідея УССД відображає найрідніші інтереси всього українського народу, відповідає його найглибшим прагненням, і тому народ мусить за неї піти.

Для декого, дуже «реально» (а, точніше, песимістично) думаючого, така відповідь може здаватися, однаке цілком «суб'єктивною». Тому ми й зупинимось ще над іншими, «об'єктивними» моментами.

Як показує досвід розвитку всіх великих революційних суспільно-політичних ідей, важливою передумовою їх виникнення і, потім, поширення серед найширших народних мас є наявність у цих мас невдоволення з існуючого політичного чи суспільного ладу, якщо народові живеться добре у всякому відношенні, – він менше цікавиться всякими «новими» ідеями, до них не прислухується, ніколи не буде в ім'я цих ідей вмирати. І навпаки, – якщо серед народу існує невдоволення існуючими порядками, він (народ) завжди в цьому випадку являється

собою пригожий ґрунт для нових ідей, до цих ідей радо прислухається, за ідеї прогресивні, відповідаючі його інтересам, він піде на боротьбу. Чим більше невдоволення серед народу, тим більші шанси на те, що серед нього вкоріняться нові ідеї, тим радикальніший характер приймає завжди сама боротьба в ім'я цих ідей (а вона в такому випадку виникає неминуче).

Чи ті східно-українські маси, для яких сьогодні ідеї українського самостійницького руху ще чужі, являють собою пригожий ґрунт для нових ідей? Чи можна сподіватися того, що вони радо прислухаються до всяких нових думок, поглядів?

Безумовно, так. Усі, без винятку, українці на СУЗ, як і працюючі маси всього ССРСР, невдоволені з існуючого тут політичного і суспільно-економічного ладу. А де є невдоволення існуючим ладом, там, як правило, народ завжди прислухається до нових ідей, і, якщо ці ідеї відповідають його інтересам та дають правильну розв'язку існуючого зла, йде за ними.

Що східно-українські працюючі маси, як і працюючі маси всього ССРСР, невдоволені з існуючого в ССРСР ладу, – цього хіба не треба окремо доводити. Кожний день, кожна просто година приносить нам щораз нові докази цього.

Хто і з чого сьогодні на Україні невдоволений?

Невдоволене українське селянство. Воно ненавидить сталінську колгоспну систему. Воно бачить як большевицька кліка цілковито легковажить інтереси села, як ця кліка нещадно експлуатує село, грабує його, винищує голодом.

Невдоволене українське робітництво. Його примушують працювати понад силу, переслідують соцзмаганнями, стахановщиною і водночас воно живе в жахливих економічних умовах.

Невдоволена українська інтелігенція. Вона цілком позбавлена свободи, однаково, як у громадському житті, так і в галузі творчості. Українська інтелігенція також дуже слабо забезпечена матеріально.

Невдоволені сотні тисяч інвалідів останньої війни. Всі вони цілком не забезпечені матеріально і примушені жити жебраним хлібом.

Невдоволені мільйони робітників на т[ак] зв[аних] вілбудовних роботах. Переважна частина цих робітників – жінки і діти. Всі вони загнані на ці роботи насильно, одягнені в лахміття, голодні, не забезпечені житлом, виснажуються непосильною працею.

І селяни, і робітники, і інтелігенція невдоволені з існуючого в ССРСР диктаторського, тоталітарного ладу, який позбавив їх усіх громадянських прав,

ненавидять нквд, яке з'являється всевладним паном і життя, і смерті, невдоволені імперіялістичною політикою кремлівських мілітаристів, які потребам війни підпорядковують усе життя і мільйони людей заставляють гинути за свої загарбницькі пляни.

Весь український народ, як і всі не-російські народи ССРСР, невдоволений шовіністично-російським курсом большевицької політики. Усім українцям, усім не-росіянам на кожному місці сьогодні доводиться чути про те, що єдиною «керівною силою» Советського Союзу є «російський народ», що в цього російського народу «ясний розум, стійкий характер». У зв'язку з цим у всіх східних українців, у всіх не-росіян в ССРСР мусять обов'язково повставати питання: а хто ж такі ми? Чим російський народ кращий за нас? Ображені національні почування посилюють, з одного боку, загальне невдоволення большевицьким режимом і, з другого боку, сприяють процесові кристалізації національної свідомости в усіх не-російських народів ССРСР, в тому числі і в національно несвідомої частини українців на СУЗ.

В Україні, як і у всьому ССРСР, невдоволений з існуючого большевицького режиму дослівно весь народ. Лише мізерна жмілька большевицьких вельмож – жмілька верховодів партії, адміністрації, армії – має усі підстави для того, щоб бути вдоволеною, почувати себе щасливою.

Для нас дуже важливо відмітити, що загальне невдоволення мас у ССРСР не є явище тимчасове. Воно існуватиме доти, доки існує ССРСР. Його викликало не якесь окреме політичне потягнення большевицької кліки, а большевицька реакційна політична і суспільна система в цілому. Ця система – типова колоніально-експлуататорська система і в національному, і в соціальному відношеннях. Вона шляхом насильства створена і на насильстві побудована. В ній здійснюється жакливе національне і соціальне гноблення, в ній у небувалих масштабах проводиться політику фізичного винищування усіх тих елементів, які в якій-небудь мірі негативно наставлені до режиму, проводиться політику фізичного винищування цілих народів.

Те, що основою невдоволення мас в ССРСР є большевицька політика і суспільно-економічна система в цілому, означає, що це невдоволення буде існувати і в майбутньому. Щобільше, в наслідку того, що політика большевицької кліки стає щораз більше реакційною, протинародною (а це також незаперечний факт), – це невдоволення буде щораз більше зростати, посилюватися. Наше розраховування, отже, на невдоволення мас у ССРСР як на ту обставину, яка сприятиме ростові українського самостійницького руху в умовах большевицького ССРСР, не є розраховування на обставину тимчасового характеру, але є розраховування на обставину постійного характеру. Український самостійницький революційний рух зробив би велику і небезпечну помилку, якщо б при оцінці своїх перспектив ігнорував або недооцінював факт існування величезного невдоволення мас у ССРСР.

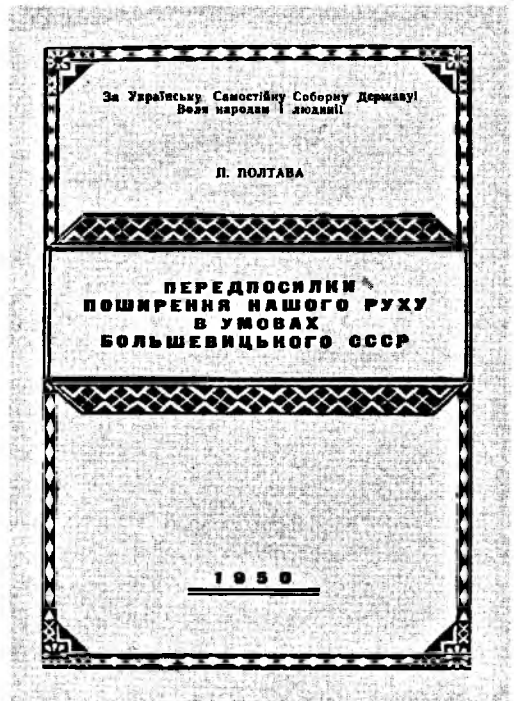
На базі цього «вічного» національного і соціального невдоволення мас у ССРСР постійно виникає протирежимна боротьба.

Щойно в 1923 р. вдалося большевикам зліквідувати збройний

протибольшевицький спротив українського народу. Протибольшевицька боротьба народів Середньої Азії та Кавказу, внаслідок сприятливіших географічних умов, тривала ще значно довше. У зв'язку з колективізацією скрізь у ССРСР прийшло до серйозних селянських заворушень. Селянський спротив проти колективізації часто приймав форми одвертої збройної боротьби, масового саботажу. Національна боротьба українського народу в 1923-1933 рр. вилилася у формі цілого ряду підпільних організацій: СВУ¹³², СУМ¹³³, БУД¹³⁴, УВО. Дальше спалахувала національно-визвольна боротьба і в Середній Азії, і на Кавказі. Нарешті, дуже завзята боротьба йшла в середині самої большевицької партії. Історія вкп(б) в рр. 1920-[19]38 – це історія постійної кривавої боротьби спочатку Леніна, а потім Сталіна проти всяких «опозицій», «правих» і «лівих» «ухилів».

Є невірне твердження про те, що, нібито, хоч дотепер у ССРСР і існувало величезне невдоволення мас, то, проте, не доходило тут до протирежимної боротьби (з таким твердженням нам доводилося зустрічатися). Така боротьба була, вона, можна сказати, ніколи не переривалася. В багатьох випадках (СВУ, «ухили») ця боротьба мала виразне ідейно-політичне обличчя.

У зв'язку з існуванням у ССРСР величезного невдоволення якнайширших народних мас, у зв'язку з тим фактом, що в ССРСР була протирежимна боротьба, – не від речі буде в цьому місці зупинитися над таким питанням: Чому большевикам удалося здушити цю боротьбу, чому ця боротьба не дала скільки-небудь замітніших наслідків?

Найважливішою причиною цього явища є, з одного боку, безумовно, той нечуваний масовий терор, що його застосовує нквд супроти громадян ССРСР, є той нечуваний за своїми розмірами і становищем у країні поліцейний апарат, що його розбудували большевики в державі «робітників і селян», і, з другого боку, невміння тих, які виступали проти режиму, боротися з цим терористичним апаратом.

За допомогою нечуваного терору большевики в період революції фізично винищили майже поголовно весь той елемент, який чи то з соціальних мотивів, чи з мотивів національних був проти них. На такий терор ці елементи не були приготовлені, вони його не сподівалися і через те, заскочені ним, не змогли йому успішно протидіяти, не змогли встоятися у боротьбі проти нього. В цей спосіб у період революції большевики досягнули той плюс, що в ССРСР у перші

роки після революції просто не було кому боротися проти «диктатури пролетаріату».

Розгромивши фізично за допомогою терору ворожий собі елемент у період революції, большевики за допомогою цього самого засобу ліквідують усякий найменший хоч би прояв політичної «неблагонадійності» і дотепер. Це їм удається досить легко тому, що всі ті, які відважувалися дотепер виступати проти режиму, не були підготовлені до боротьби з ним в одному, найосновнішому відношенні – у відношенні боротьби з енкаведівським терористичним апаратом. Саме тому вдалося большевикам так легко розгромити т[ак] зв[ані] ухили. Треба пам'ятати, що ці «ухили» були легальні. Представники цих течій цілковито легковажили терористичний характер большевицького режиму. Вони, як виходить із способу їх діяльності, вірили у «внутріпартійну демократію», не здавали собі справи з того, що боротьба з большевиками в середині СРСР вимагає цілком іншої тактики від тої, яку звичайно застосовують опозиції у справді демократичних країнах.

Другою важливою причиною розгрому всіх протирежимних рухів через нквд була їх організаційна слабкість. Большевики легко розправлялися з т[ак] зв[аними] правими і лівими «ухилами» тому, що ці «ухили» являли собою лише певні ідейні течії (і ще до того лиш «ухили», тобто ідейні течії в середині самої большевицької партії), репрезентовані відносно невеликою кількістю людей, а не масові народні організації. Над поширенням своїх ідей у масах опозиції, будучи фактично легальними, в умовах большевицького режиму не могли працювати і не працювали. Пропагандивна робота всіх т[ак] зв[аних] протисталінських опозицій зводилася лише до дискусії у вузьких колах опозиціонерів або, в найкращому випадку, до відокремлених один від одного виступів. Зліквідувати цих небагатьох опозиціонерів, які до того ще й діяли легально і, не являло для нквд більших труднощів. Існуючи дуже коротко, опозиції, зрозуміло, не могли не лише добитися яких-небудь серйозних успіхів, але й не могли при такій тактиці лишити по собі скільки-небудь помітного сліду. Також СВУ, хоч і діяла підпільно, не була масовою народною організацією, а обмежувалася лише працею серед певних кіл української інтелігенції і інтелігентської молоді. Коли нквд вдалося зліквідувати центр організації, ця організація скоро перестала фактично існувати.

Третьою причиною невдач дотеперішніх протибольшевицьких виступів з боку невдоволених мас СРСР було те, що це невдоволення виливалося часто в форму стихійних заворушень, тобто – заворушень, не- організованих, єдиним центром некерованих, політично не оформлених. Так було, наприклад, з могутніми селянськими заворушеннями в період суцільної колективізації. Спротиву селянства ніхто в основному не очолив політично, цей спротив проходив неорганізовано, боротьба була розрізною. Як показує історичний досвід, всяка стихійна боротьба завжди приречена на невдачу, її завжди порівнюючи легко вдається здушити пануючому режимові. Тому і порівнюючи легко розправилося з селянськими заворушеннями нквд.

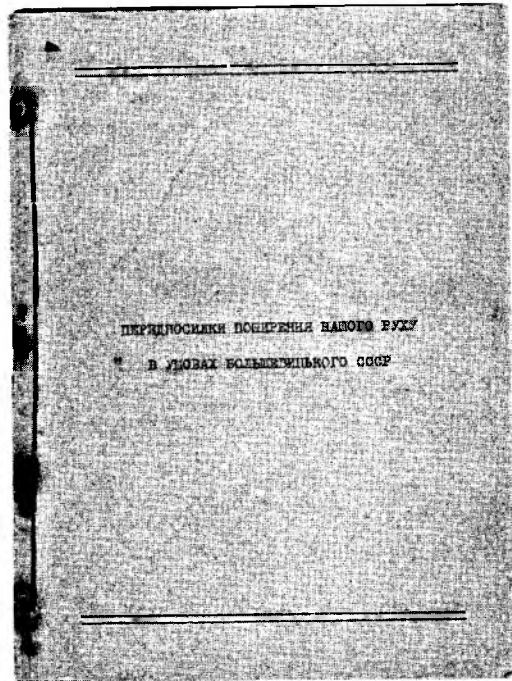
Коли перераховуємо причини невдач дотеперішніх протибольшевицьких

рухів у середині ССРСР, не може бути жодних аргументів на те, що і в майбутньому всяка протирежимна боротьба в ССРСР мусить закінчитися невдачею (з таким поглядом нам також доводиться зустрічатися). Дотепер в ССРСР передусім не було кому протирежимну боротьбу організувати, потім, ті, які пробували таку боротьбу організувати, не вміли цього як слід зробити. З явищем масової, дійсно народної революційної політичної боротьби проти себе большевики зустрічаються перший раз в особі нашого революційного самостійницького руху. Факт виникнення опозицій в ССРСР, факт існування СВУ говорять про те, що в ССРСР взагалі і на СУЗ зокрема є пригожий ґрунт для протибольшевицьких ідей, що справа протирежимної боротьби не є тут незнана, чужа.

Невдоволення мас у ССРСР як та обставина, яка сприяє ростові протибольшевицьких ідей, набирає сьогодні цілком особливого значення. Большевицький режим перебуває сьогодні в такому становищі, в якому він не перебував ще ніколи дотепер. Він остаточно цілковито скомпрометувався і втратив довіру до себе навіть у тієї частини совєтської суспільності, яка ще не так то давно вірила в його «соціалізм», «прогресивність» тощо.

Остаточно здерла маску з большевиків війна. Вона показала, що большевики – найбільші в світі імперіялісти. До того часу большевицька пропаганда постійно пригадувала громадянам ССРСР про те, що большевицький уряд перший у світі «анулював усі нерівноправні договори царського уряду», що він перший виступав за «мир без анексій і контрибуцій», що большевики – противники всякого імперіялізму. Тимчасом під час і, особливо, після останньої війни кожний громадянин ССРСР побачив, що большевики і за нерівноправні договори (договір з урядом Кавам-ес Салтане про нафтову концесію в Ірані), і за контрибуції (репарації з Угорщини, Румунії), і що вони, фактично, загарбали половину Європи, і що вони змагають до загарбання колоній (домагання Молотова¹³⁵ передати ССРСР частину Італійської Триполітанії). Громадянин ССРСР остаточно сьогодні переконався, що між царською політикою і політикою Сталіна немає найменшої різниці. Усвідомлення цієї подібності масами ССРСР – ледве чи побажана річ для Сталіна і його кліки. Але цей факт, безумовно, вигідний для нас, для українського самостійницького революційного руху.

Війна, руїна всього народного господарства, нужда населення, новий голод остаточно підірвали в громадян ССРСР також віру в те, що ще колись може

прийти в ССРСР до «заможного і щасливого життя», підірвали всяку віру в можливість побудови «комунізму», що ним постійно гріли їм душу большевицькі верховоди. Маси ССРСР бачать і добре знають сьогодні одне: все дотепер ішло на війну і, як показує сьогоднішня політика, все йде в ССРСР на війну в дальнішому. Жодного покращання становища не видно. Маючи на увазі те, що большевицькі армії стоять сьогодні далеко за Берліном, в центральній Німеччині, в Австрії, Югославії, що Сталін і кліка мріють про дальші воєнні загарбання, громадянин ССРСР природно ставить собі питання: в ім'я чого все життя в ССРСР підпорядковується потребам війни? Кожному советському громадянину вже цілком виразно видно, що лише в ім'я імперіялістичних інтересів Сталіна.

На те, що большевицький режим у ССРСР сьогодні цілком скомпрометований в очах мас, на те, що цей режим втратив у мас всяке довір'я, значний вплив мала і та обставина, що мільйони громадян ССРСР, перебуваючи в лавах червоної армії, побачили Західну Європу. Там вони мали змогу переконатися, що життя у «країні соціалізму» – далеко не таке «щасливе», як про нього говорили большевики, що воно – цілком нужденне, мали змогу переконатися, що в тому, що говорили про ССРСР большевики – більше всього брехні. На основі баченого в Європі советський громадянин може сьогодні вперше в своєму житті далеко більше об'єктивно оцінити большевицьку політику, як це було досі. Ця об'єктивна оцінка не буде будити в нього довір'я до большевицького режиму. Навпаки, вона буде ставити його у вороже становище до цього режиму.

Той факт, що, незважаючи на те, що невдоволення мас у ССРСР існує віддавна, воно все таки не вплинуло в який-небудь вирішальний спосіб на історичний розвиток ССРСР, крім того, що ми вже сказали в цій справі, треба розуміти ще й так: большевики постійно обіцявали покращання становища мас, узалежнюючи його завжди то від успішного завершення періоду «соціалістичної реконструкції промисловости», то від першої, то від другої, то від третьої п'ятирічки, то від виграної війни, і маси цьому всьому вірили до деякої міри. Так воно було дотепер, але так воно не є сьогодні. Сьогодні маси ССРСР вже перестали вірити большевикам. Період 30 років (стільки років приблизно існує ССРСР) – це саме така кількість років, яка конче потрібна для того, щоб народ на власному досвіді остаточно переконався, що від пануючого режиму не можна для себе нічого доброго сподіватися, і щоб він міг позбутися усяких сумнівів щодо того, що насправді являє собою пануючий режим. Сьогодні большевицький режим скомпрометований остаточно. Сьогодні в більшості працюючих ССРСР немає вже найменших сумнівів щодо того, що большевизм – їх найбільший ворог. Шукання нових ідей, боротьба проти режиму – ці справи в ССРСР щораз більше назрівають. А якщо серед суспільства назріває потреба шукати нових ідей, якщо народні маси на власному досвіді остаточно переконуються в необхідності боротьби проти існуючого режиму, в необхідності знищення цього режиму, – тоді жодний терор, жодне нквд не буде спроможне цьому перешкодити. Невдоволення широких мас народу з існуючого режиму і цілковита компрометація цього режиму в очах мас, утрата цим режимом довір'я серед мас – пролог

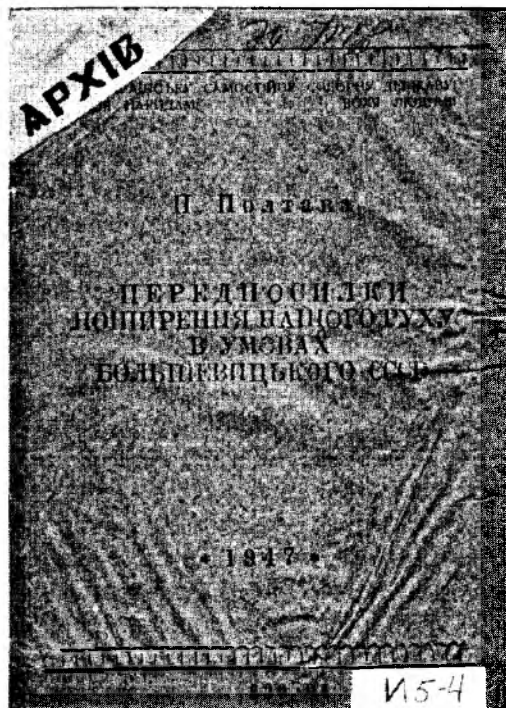
кожної революції, початок кінця кожного реакційного режиму, початок кінця усякого протинародного ладу.

Цілковита компрометація большевизму, остаточна втрата ним довір'я народних мас ССРСР – друга передпосилка поширення нашого самостійницького руху в умовах большевицького ССРСР.

На фоні загального, постійно зростаючого невдоволення мас большевицьким режимом, на фоні остаточної компрометації цього режиму в очах мас і на фоні цілковитої втрати довір'я мас до цього режиму особливого значення набирає факт існування прогресивної з національного і соціального погляду ідеології нашого самостійницького революційного руху.

Ідеї українського самостійницького руху вказують масам ССРСР властиве джерело зла. Вони являють собою плян дійсно справедливого політичного і суспільного ладу. Вони вказують як треба перебудувати ССРСР, щоб працюючі маси, не-російські народи знов не опинилися під ярмом ворожих експлуататорів і поневолювачів. Вони вказують, що ССРСР треба перебудувати на основі фактичного здійснення принципу самовизначення народів, тобто – поділити його на цілий ряд самостійних держав. У цей спосіб буде зліквідована територіяльна основа московського імперіялізму, територіяльна основа сили кожночасних володарів Москви, яка дозволяє їм вести якнайреакційнішу як міжнародну, так і внутрішню політику. Вони вказують, що внутрішній лад у цих державах треба побудувати на основі безкласового суспільства, опертого на принцип суспільної власності на знаряддя і засоби виробництва і на демократичний принцип у галузі політичного устрою. В цей спосіб виключиться можливість творення груп, упривілейованих політично і економічно, в роді кляси большевицьких вельмож у ССРСР і забезпечиться умови для існування справді справедливого суспільно-економічного і політичного ладу.

Того, що наші ідеї з огляду на свій зміст мають усі дані на те, щоб опанувати східно-українські маси, не будемо в цьому місці доказувати. Це для нас усіх справа цілком ясна. Ідеї нашого руху – найпередовіші ідеї [у] сьогоднішньому світі взагалі. На їх формування мав величезний вплив досвід, здобутий нашим самостійницьким революційним рухом саме на СУЗ. Досвід останніх років говорить про те, що східно-українські маси – і селяни, і робітники, і інтелігенція – захоплюються нашими ідеями, нашою програмою.

Наявність у нас прогресивної ідеології, прогресивний зміст наших ідей, нашої програми – третя передпосилка поширення нашого руху в умовах большевицького ССРСР.

Ми далекі від того, щоб сугерувати погляд про те, що наш самостійницький рух буде поширюватися нібито «автоматично», сам від себе. Коли ми вказуємо на такі моменти, як загальне невдоволення мас большевицьким режимом, остаточна компрометація цього режиму в очах мас, утрата ним довір'я народу, коли ми називаємо ці моменти навіть передпосилками поширення нашого руху, – ми завжди маємо на увазі ще один, найважливіший для українського самостійницького руху і завжди дотепер і в майбутньому момент: існування організованого самостійницького підпілля – організованого авангарду українського самостійницького революційного руху, існування ОУН – організованого ядра нашого революційного самостійницького руху. Існування ОУН, існування організованого революційного підпілля є саме тією запорукою, що такі вигідні для нас моменти, як невдоволення мас, остаточна компрометація большевицького режиму, наявність прогресивної ідеології, – будуть українським самостійницьким революційним рухом належно використані, тобто є запорукою того, що ці моменти дійсно стануть передпосилками нашого поширення.

Той факт, що сьогодні існує ОУН, організоване українське підпілля, означає:

1) що за справу поширення ідеї нашого руху будуть боротися і в дальшому так, як боролися дотепер і борються сьогодні десятки тисяч бійців-революціонерів, рішених на все, щоб лише ці ідеї довести до всього українського народу. Справа поширення самостійницьких ідей серед всього українського народу є для нас найсвятіша справа;

2) що за справу поширення ідеї нашого руху буде боротися масова народна організація, яка має величезний досвід політичної і підпільної боротьби взагалі і досвід підпільно-революційної боротьби в умовах большевицького ССРСР – зокрема, буде боротися організація, якої, з огляду на її масовість, не вдасться знищити, знищивши кількох, хоч би навіть найчільніших, її представників, як це було, н[а]пр[иклад], із СБУ;

3) що з найважчого зудару з большевицьким режимом, і зудару з нквд український самостійницький рух вийшов переможно і в ідейному, і в організаційному, і в бойовому відношеннях. Треба пам'ятати, що в кожній боротьбі найважчий її початок. Те, що український самостійницький революційний рух початок боротьби з большевицьким режимом, з нквд – виграв, дає нам основу твердити, що він виграє її в цілому.

Тому то і існування ОУН, існування організованого українського самостійницького підпілля, наявність у нас такої бази, як Західня Україна, – четверта, найважливіша передпосилка поширення нашого руху в умовах большевицького ССРСР.

Ми часто переочуємо або недооцінюємо того, яке далекосяжне значення має сам факт існування нашого організаційного підпілля, сам факт існування нашої надзвичайно героїської боротьби. А тимчасом уже сам цей факт

революціонізує маси СССР, завойовує значну їх частину на наш бік, здобуває серед мас симпатії для нас.

Скільки мільйонів червоноармійців перекотилося через терени дій УПА, через терени дій українського самостійницького підпілля! Скільки тисяч східних українців перебувало і перебуває зараз на цих теренах! Усі вони щось чули про наш рух, усі вони щось чули про те, за що ми боремося. Хай, в найгіршому для нас випадку, 50 процент тих східних українців, советських громадян, які перебували чи перебувають на теренах дій УПА, знають про нас лише то, що набрехала про нас большевицька пропаганда, то завжди других 50 процент, в більшій або меншій мірі знають про нас уже правду. Вони цю правду про нас будуть поширювати – хай навіть дуже несміло, обережно – серед свого оточення. Це оточення, гноблене і експлуатоване, оточення, що ненавидить большевиків, буде нам обов'язково співчувати, ми його будемо обов'язково завойовувати для себе.

Ми завоюємо східно-українські маси не лише тим, за що боремося, але і тим, як боремося. Кожний, хто бачив або чув про героїзм нашої боротьби, мусить ставитися до нас щонайменше з пошаною. Кожний, хто бачив або чув про героїзм нашої боротьби, обов'язково мусить поставити собі питання: за що ці люди так умирають? У висновку мусить прийти до переконання, що люди, які так умирають, – борються за справедливу справу. Героїзм нашої боротьби за Самостійну Україну, яка проходить сьогодні на очах усього українського народу, буде, можливо, тим основним чинником, який прискішить процес національного усвідомлення і революціонування українських мас.

Факт існування на значній території України нашого самостійницького підпілля розбиває серед мас СССР легенду про, нібито непереможність, всесильність НКВД. Цей момент у нас вже підкреслювалося не раз. І він вповні заслуговує на то, щоб його постійно підкреслювати. Всі ті, які дотепер мріяли лише про боротьбу проти большевиків і не мали відваги на неї рішитися тому, що паралізував їх страх перед НКВД, або не знали, як до цього братися, всі ті, яких дотепер знеохочували невдачі попередньої боротьби, – тепер бачать, що боротьба проти НКВД – цілком можлива, що з підпіллям НКВД приходиться тяжко справлятися. Певне значення цього факту нам поки що важко оцінити. Але це значення, безумовно, – величезне.

* * *

Посилаючись на марксівський історичний матеріалізм, большевики часто твердять таке: тому, що в СССР не існує приватної власності на знаряддя і засоби виробництва, не існує, отже, основи для творення класових антагонізмів, тому то, в СССР й існує така «морально-політична єдність суспільства», як у жодній іншій країні в світі, і для жодної іншої ідеології, крім большевицької, в СССР місця немає. Економічними, отже, причинами большевики хочуть доказати неможливість вкорінення в СССР протибольшевицьких ідей, неможливість виникнення тут революційної боротьби мас.

Що в СССР не існує приватної власності на знаряддя і засоби виробництва – це вірно. Але вірно також то, що в СССР існує т[ак] зв[ана] сталінська

конституція з її протинародною 126 статтею, на основі якої повнота всієї політичної влади в державі зосереджена в руках компартії. Внаслідок монополії компартії на владу в країні все життя, в тому числі також і економічне життя, економічні багатства, поставлено під виключну контроль цієї партії, партія цілком вільно і безконтрольно розпоряджається усім народним багатством. Монополію на політичну владу в країні використала компартія для забезпечення за собою економічних умов для розкішного життя за рахунок нещадної експлуатації працюючих. На базі монополії большевицької партії на політичну владу, яка дає їй змогу цілком безконтрольно розпоряджатися усіма багатствами у країні і забезпечувати за собою умови для розкішного життя, прийшло і до розпаду суспільства в ССРСР на дві антагоністичні кляси – клясу експлуаторів, що її становлять большевицькі верховоди партії, адміністрації, армії і клясу експлуатованих, що її становлять мільйонові маси працюючих – селян, робітників і інтелігенції. Антагонізм між цими клясами, викликаний нерівним економічним становищем – величезний, непримиренний. Ці всі положення – найочевидніша істина про сьогоднішні суспільно-економічні і політичні відносини в ССРСР. Її не бачать лише ті, кому не вигідно її бачити, тобто – большевицькі верховоди та їх запродавці, або – сліпі.

У випадку ССРСР знайшло своє повне, клясичне, можна сказати, здійснення положення історичного матеріалізму про те, що на хід історичних подій, на розвиток історичного процесу має вплив не лише економічний фактор, а й «всілякі моменти надбудови: політичні форми клясової боротьби та її результати – конституції, встановлені клясою-переможцем після здобутої перемоги, і т[ак] д[алі]...» (Енгельс, лист Елехові від 21.VIII.1890 р.). Саме большевицька конституція, яка з'являється не наслідком перемоги працюючих над царизмом і капіталізмом, а наслідком перемоги большевицької кліки над працюючими, є причиною того, що ССРСР – найреакційніша сьогодні система в світі, що сьогодні ССРСР є тією країною, в якій існує все: гноблення, визиск, нужда, кляса паразитів і кляса експлуатованих, економічна нерівність, крім одного – «морально-політичної єдності суспільства». Маси ССРСР ненавидять своїх кремлівських сатрапів і прагнуть до повалення їх панування. Твердження большевицької пропаганди про те, що, нібито, в ССРСР існує «нечувана політична єдність суспільства» і що в ССРСР немає місця для жодної іншої ідеології, крім большевицької, – найочевидніша брехня. Посилання цієї пропаганди на історичний матеріалізм з метою, нібито, соціологічно обаргументувати цю «морально-політичну єдність» – найбезсоромніше натягування, перекручування самого історичного матеріалізму. Для того, щоб зліквідувати соціальні антагонізми в суспільстві не вистачить лише знести приватну власність на знаряддя і засоби виробництва («виробничі відносини привести у відповідність із станом розвитку продукційних сил»), але також треба, – цього не заперечить жодний марксист, – ці продукційні сили цілком поставити на службу суспільству, треба справедливо розподіляти суспільну продукцію. А цього в ССРСР немає. Продукційні сили в ССРСР примушені служити імперіалістичним плянам большевицької кліки, тобто – постійно працювати на армію, на війну. Згідно з

імперіялістичними плянами цієї кліки спрямовується розвиток продукційних сил. Ту, дуже незначну, продукцію, яка призначена на задоволення щоденних життєвих потреб (товари ширвжитку), розподіляється крайньо несправедливо: працюючі маси опиняються у становищі явно покривджених, їхні, навіть мінімальні, потреби ніколи не задовольняються. З «надвишкою» натомість задовольняються потреби кляси большевицьких вельмож. Зрозуміло, що при такому становищі в ССРСР економічний момент є основний момент, який викликає ненависть працюючих до режиму, штовхає маси на протирежимну боротьбу, заставляє її шукати нових ідей.

Одно з тверджень історичного матеріалізму про закономірності суспільного р[о]звитку говорить, що «там, де існують певні причини, умови, вони неминуно викликають певні наслідки». Застосуємо це твердження до ССРСР. Тому, що в ССРСР існують і терор, і гноблення, і експлуатація, тому то в ССРСР мусить неминуно прийти до шукання суспільством нових ідей, до виникнення тут протирежимної боротьби. Советське суспільство в такій самій мірі підлягає всім закономірностям суспільного розвитку, як і кожне інше суспільство в світі. А ця закономірність така, що скрізь, там де існує така «причина», як терор, політичне гноблення, економічна експлуатація, там доходить і до такого «наслідку», як захоплення суспільства новими ідеями, виникнення нових ідей протирежимної боротьби. Це підтверджується усім дотеперішнім історичним досвідом.

У своїй лекції «Матеріялістичне і ідеалістичне розуміння історії», большевицький професор Константінов¹³⁶ говорить: «Суспільне життя, історична дійсність мають свою внутрішню логіку, послідовність, які в суспільстві, підкореному стихійним законам, вимикаються спід контролі людей історичних діячів».

Тов. Константінов хоче тим сказати, що життя має свою внутрішню логіку, яка «вимикається спід контролі людей, історичних діячів» лише в капіталістичних країнах, бо лише в цих країнах, згідно з большевицькими поглядами, суспільство підкорене стихійним законам. Натомість у ССРСР – країні, в якій, нібито, «життєві умови, що оточують людей, знаходяться під контролею суспільства», – ця логіка створюється партією і урядом, отже, не може цій партії зробити жодних неприємних несподіванок. Аргументом про це «свідоме керування» большевики доказують неможливість виникнення у ССРСР революції.

Можемо запевнити тов. Константінова, що розвиток суспільного життя має «свою внутрішню логіку», незалежну від ролі большевицької кліки й у випадку ССРСР. Ця логіка проявляється сьогодні в тому, що большевицька кліка, всупереч усім своїм декларованим принципам, мусіла взяти в своїй політиці курс на одвертий російський шовінізм. Чей же цей курс у багатьох відношеннях большевикам не вигідний. Він щораз більше буде відштовхувати від Москви не-російські народи ССРСР. Але цей курс большевицька кліка була змушена взяти. Незважаючи на всі свої намагання «свідомо керувати» життям народів ССРСР, большевикам не вдалося запрягти до свого імперіялістичного воза не-російські народи. Серед не-російських народів ССРСР щораз сильнішими стають

прагнення до відокремлення від большевицької Москви. Щоб протиставитися цим прагненням, щоб знайти опору для боротьби з цими прагненнями, большевики вирішили купити собі довір'я найбільшого з народів ССРСР – російського народу. Вони це довір'я стараються купити шляхом ставлення російського народу в упривілейоване становище серед усіх інших народів ССРСР, шляхом роздмухування російського шовінізму. «Внутрішня логіка» дальшого розвитку відносин у ССРСР буде така, що не-російські народи, в тому числі передусім український народ, будуть ставати в щораз сильнішу опозицію до большевицької Москви, будуть намагатися відірватися від цієї Москви. А хіба ж такий розвиток відносин большевикам вигідний? А хіба ж метою «свідомого керування» може бути саме такий розвиток подій? Хіба ж ця «логіка», ця «послідовність» не вимикаються спід контролю кремлівських верховодів? Вони їм вимикнулися спід контролю в той момент, коли вони в 1918 р. стали на шлях завоювання самостійних держав не-російських народів, утворених цими народами на території колишньої царської Росії – на шлях завоювання України, Грузії, Вірменії, Білорусії, Середньої Азії. Від цього часу «логіка внутрішнього розвитку суспільного життя» в ССРСР проявляється в постійному зрості відосередніх прагнень не-російських народів, у постійному зрості невдоволення працюючих. Кінцевим наслідком такого розвитку буде розвал ССРСР.

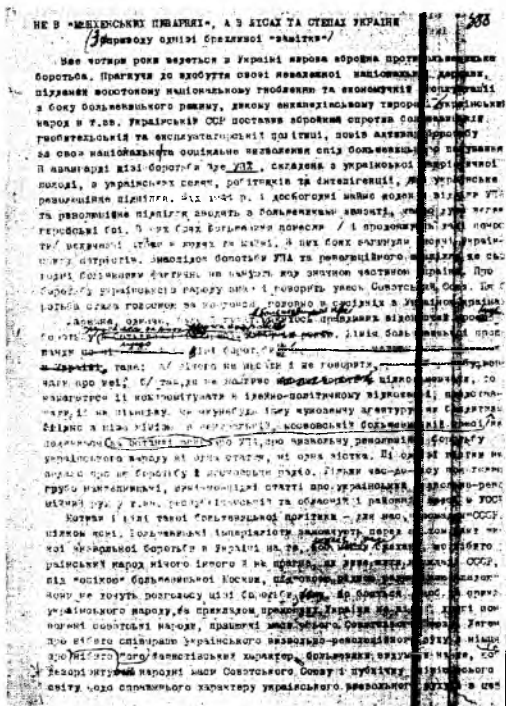
Намагання большевиків доказати аргументами нібито історичного матеріалізму неможливість поширення у ССРСР жодної іншої ідеології, крім большевицької, доказати неможливість виникнення революційної боротьби в ССРСР – цілком безпідставне, тенденційне, шарлятанське. Аргументи історичного матеріалізму ніяк не доказують неможливості виникнення в ССРСР протирежимної боротьби, яка приведе вкінці до розвалу цього ССРСР. ССРСР не є виключений із загальної закономірності історичного процесу. А ця закономірність така, – підкреслюємо ще раз, – що там, де є гніт і експлуатація, – мусять знайти пригожий ґрунт нові ідеї, мусять виникнути і протирежимна боротьба. Зростання протибольшевицької боротьби в найближчі роки, успіхи нашого руху на СУЗ і поза ними є і будуть найкращим підтвердженням цього.

Квітень 1947 р.

НЕ В «МЮНХЕНСЬКИХ ПИВАРНЯХ», А В ЛІСАХ ТА СТЕПАХ УКРАЇНИ (З ПРИВОДУ ОДНІЄЇ БРЕХЛИВОЇ «ЗАМІТКИ»)

Вже чотири роки ведеться в Україні широка збройна протибольшевицька боротьба. Прагнучи до здобуття своєї незалежної національної держави, підданий жорсткому національному гнобленню та економічній експлуатації з боку большевицького режиму, дикому енкаведистському теророві, український народ в т[ак] зв[аній] Українській ССР поставив збройний спротив большевицькій гнобительській та експлуататорській політиці, повів активну боротьбу за своє національне та соціальне визволення спід большевицького панування. В авангарді цієї боротьби йде УПА, складена з української патріотичної молоді, з українських селян, робітників та інтелігенції, українське революційне підпілля. Від 1944 р. і досьогодні майже щоденно відділи УПА та революційне підпілля зводять з большевиками завзяті, часто дуже великі, геройські бої. В цих боях большевики понесли (і продовжують далі поносити) величезні втрати в людях та майні. В цих боях загинули тисячі українських патріотів. Внаслідок боротьби УПА та революційного підпілля ще сьогодні большевики фактично не панують над значною частиною України. Про боротьбу українського народу знає і говорить увесь Советський Союз. Ця боротьба стала голосною за кордоном, головню в сусідніх з Україною країнах.

Даремно, одначе, було б шукати в большевицькій пресі якихось правдивих відомостей про визвольну боротьбу українського народу за останні роки. Лінія большевицької пропаганди щодо цієї боротьби така: а) нічого не писати і не говорити, мовчати про неї; б) там, де неможливо цілком мовчати, то намагатися її компромітувати в ідейно-політичному відношенні, представляти її

як німецьку чи яку-небудь іншу чужоземну агентуру, як бандитизм. Згідно з цією лінією в центральній, московській большевицькій пресі за останні роки не появилася про УПА, про визвольну революційну боротьбу українського народу ні одна стаття, ні одна вістка. Ні однієї вістки не подало про цю боротьбу і московське радіо. Тільки час-до-часу появлялися грубо наклепницькі, цинічно-підлі статті про український визвольно-революційний рух у т[ак] зв[аній] республіканській та обласній і районній пресі УСССР.

Мотиви і цілі такої большевицької політики для нас, «громадян» ССССР, – цілком ясні. Большевицькі імперіялісти замовчують перед світом факт широкої визвольної боротьби в Україні на те, щоб можна було і далі брехати, що нібито український народ нічого іншого й не прагне, як лише жити в складі ССССР, під «опікою» большевицької Москви, під «своєю рідною радянською владою». Вони не хочуть розголосу цієї боротьби, бо бояться, щоб за прикладом українського народу, за прикладом працюючих України не пішли другі поневолені советські народи, працюючі маси всього Советського Союзу. Легенду про нібито співпрацю українського визвольно-революційного руху з німцями, про його нібито фашистівський характер большевики видумали на те, щоб [...] * дезорієнтувати народні маси Советського Союзу і публічну опінію всього світу щодо справжнього характеру українського визвольного руху і [в] цей спосіб перешкоджати ростові симпатій до нього, і на те, щоб *мати хоч які-небудь політичні аргументи для боротьби з цим рухом***. Зрозуміло, що всі мотиви-цілі – глибоко протинародні, скрайньо імперіялістичні, антидемократичні.

Не відбігла від цієї лінії большевицької пропаганди й «замітка» «Українсько-німецькі фашисти та їх покровителі», вміщена в большевицькому журналі «Новое время» (№20, 15.V.1947 р.) – центральному, московському журналі, присвяченому «висвітлюванню» питань советської і міжнародної закордонної політики. Ця «замітка» появилася у зв'язку з поширенням як в УСССР, так і за кордоном брошури під н[азвою] «Чи атомна бомба врятує Англію?», написаної групою українських прогресивних політичних діячів-учасників повстанської боротьби в Україні як відповідь У.Черчиллеві на його відому фултонську промову. Мета цієї брехливої «замітки» – якось «вияснити» незручний для большевицьких імперіялістів факт появи цієї брошури англійською та французькою мовами в Західній Європі та при цій нагоді ще раз повторити всі підлі большевицькі наклепи на український визвольно-революційний рух. Тому, що «Новое время» поширюється також за кордоном, – ми не можемо залишити цієї «замітки», не спростувавши в цьому місці її найбільш брехливих наклепів.

Перший наклеп, який має місце в цій «замітці», – старий. Большевицькі пропагандисти до тієї міри позбавлені почуття комізму, до тієї міри безличні, що можуть повторювати свої брехливі твердження навіть тоді, коли немає навіть і однієї людини, яка в їх брехню вірила б. Автор «замітки» називає учасників української визвольно-революційної боротьби «українсько-німецькими

* Два слова, написаних П.Федунем, відчитати не вдалося.

** Виділений курсивом текст в оригіналі обведено ручкою.

фашистами». В підпільній пресі українського революційно-визвольного руху на цей цинічно-підлий наклеп вже не раз давалося вичерпну відповідь. Тут ми скажемо коротко: український визвольно-революційний рух ніколи з німцями не співпрацював. Український визвольно-революційний рух з перших днів загарбання України гітлерівськими окупантами повів проти них широку підпільну і повстанську боротьбу. Саме для боротьби з гітлерівськими окупантами повстала УПА. Вона завдала гітлерівцям великих людських і матеріальних утрат. Внаслідок цієї протигітлерівської боротьби багато українських революціонерів-самостійників опинилося в німецьких тюрмах і концтаборах, багато загинуло в безпосередній боротьбі. Внаслідок цієї боротьби німці застосували на Україні жакливий терор, жертвою якого впали тисячі українських інтелігентів, селян та робітників, численні українські села. Те, що український визвольно-революційний рух вів проти гітлерівців широку збройну боротьбу, ми можемо кожночасно підтвердити міліонами фактів. Кого ще це не задовольняло б, хай приїде в Україну, на територію дій УПА, хай поговорить з українським населенням, воно йому скаже, як це все було на ділі: воно йому покаже місця боїв УПА з гітлерівцями, місця розстрілів українських революціонерів, українського мирного населення, повстанські могили з періоду гітлерівської окупації України, назве імена поляглих українських патріотів, покаже спалені, в порядку гітлерівських репресій за повстанську боротьбу окремі селянські хати, цілі села.

Щодо того, що за автором «замітки», український визвольно-революційний рух – нібито фашистівський рух, то ми вкажемо на такі пункти «Платформ УГВР» – найвищого керівного політичного органу українського визвольно-революційного руху за час протиокупантської боротьби:

«4. УГВР приймає... таку політичну платформу:

- а) забезпечення народно-демократичного способу визначення політичного устрою в українській державі шляхом загального народного представництва;
- б) забезпечення свободи думки, світогляду і віри;
- в) забезпечення громадянських прав усім національним меншостям в Україні...»

Хіба ж це фашистівська платформа? По-нашому, це – демократична платформа. Український визвольно-революційний рух стоїть не на фашистівських, – як цього так дуже хотілося б большевикам, – а на суто демократичних позиціях. Укр[аїнський] самостійницький рев[олюційний] рух ніколи нічого спільного з фашизмом не мав і не має.

Большевицький герой брехні в своїй «замітці» пише далі таке: «...Вони (автори відповіді – прим[ітка] Ред[актора]) докоряють Черчіллеві за те, що він допустив до розгрому гітлерівської Німеччини, що він раніше не бльокувався з німецькими фашистами проти Советського Союзу...». В іншому місці читаємо, що нібито в цій брошурі «є багато похвал для гітлерівського режиму».

Можемо пояснити авторові «замітки», що автори листу-відповіді Черчіллеві – це в'язні німецьких тюрем у період гітлерівської окупації України.

Вони вийшли звідти з поломаними гестапо ребрами, з повибиваними зубами, із *цілковито** зруйнованим здоров'ям. В гітлерівську тюрму вони попали за участь в українському протинімецькому самостійницькому революційному русі. В усій відповіді немає ні одного слова «похвали» для гітлерівського режиму. Вся відповідь надихана скрайньою ворожістю як до большевизму, так і до гітлеризму. Ніде не «докоряють» також автори відповіді Черчіллеві за те, що нібито він допустив до розгрому Німеччини. Ці всі закиди в бік авторів листу – чиста фантазія большевицького героя брехні, безличне намагання якось «підперти» свою тезу про те, що автори листу – «українсько-німецькі фашисти».

Кожна людина має власні очі та власний розум. Прочитавши брошуру-відповідь Черчіллеві власними очима, кожна людина переконається, що автори відповіді – такі ж вороги Гітлера, як і большевицького режиму, що автори листу – борці за ідеали вільних народів, вільної людини, що вони – борці за незалежність України, за незалежність усіх народів Східної Європи та підбольшевицької Азії, борці за справжню демократію.

Продажній большевицький публіцист пише також, що лист Черчіллеві написали «українсько-німецькі фашисти, які, як відомо, приютилися під крилом англійських та американських окупаційних властей». Дещо далі цей публіцист говорить, що «українсько-німецькі фашисти... величають себе – «повстанчою армією», яка веде бої із советською армією, хоча добре відомо, що автори листу ведуть тепер бої тільки в мюнхенських пиварнях після багатой випивки.

Тут і «вилізло шило з мішка», коли йдеть[ся] про мету всієї цієї «замітки», вміщеної в большевицькому журналі. Тут і стало ясным, чого саме большевики найбільше бояться. Большевицьких імперіялістів найбільше непокоїть те, щоб світ не дізнався, що в межах ССРСР, в Україні проходить широка збройна визвольна протибольшевицька боротьба. Поява в Зах[ідній] Європі відповіді на фултонську промову Черчілля, написаної групою українських політичних прогресивних діячів – учасників визвольної боротьби в Україні, – незбитий доказ, що така боротьба на українських землях фактично ведеться. Що, отже, в такій ситуації роблять большевицькі брехуни? Пускають у хід видумку, що автори відповіді – емігранти, які [...]” тільки те й роблять, що п'ють і влаштовують біатики в мюнхенських пиварнях, що нібито не існує ніякої УПАрмії, що в Україні не було і немає ніяких боїв УПА.

Ми відповімо в цьому місці фразою, що її в останній час так часто вживають (а ще частіше нею зловживають) большевицькі дипломати: факти – вперта річ. Авторі листу-відповіді Черчіллеві – не емігранти, а активні, керівні учасники українського визвольного-революційного руху. Вони сидять не в мюнхенських пиварнях, а в українських лісах, по українських селах, борються в підпіллі, в повстанських відділах. Ми дуже радо назвали б справжні прізвища цих людей,

* Слово відчитати не вдалося.

** Слово, дописане П. Федунем, відчитати не вдалося.

вказали б місце їхнього перебування. Не можемо, одначе, цього зробити тому, що в умовах Советського Союзу, в умовах енкаведівської поліційної системи український визвольно-революційний рух примушений діяти в якнайбільшій конспірації. Дуже охоче назвемо імена цих людей в кращих умовах, тобто тоді, коли на наших землях не стане вже нквд, всього большевицького терористичного апарату, коли прийде кінець большевицькій тюрмі народів і ми пічнемо діяти явно, свобідно. Ми віримо, що [це] буде вже в недалекому майбутньому. Також ці рядки, товариші редактори «Нового времени», не пишуться у Мюнхені, а в західних областях України, в підпіллю, в підземній криївці. Ми також дуже радо назвали б місце свого перебування і запросили б вас до себе на інформативну розмову про нас, коли б ви не були агентами нквд. Та цього про вас, судячи по вашому журналі та по ваших «замітках», – сказати не можемо. Мусите вірити нам на слово.

Чи УПА бореться з «советською армією?» З червоною армією УПА не бореться. Це – факт. Не бореться тому, що в червоній армії служать мільйони советських селян, робітників та інтелігентів, які так само ненавидять большевицький режим, як і ми, яких силою загнано в лави армії. Зате УПА якнайактивніше бореться з військами нквд, з большевицькими терористичним апаратом та з усіма тими бандитськими елементами, які активно виступають проти нашого революційного руху та знущаються над українським населенням. Хто хоче переконатися, чи це правда – хай також приїде в західні області України. Тут він побачить у кожному районному містечку цілий ряд свіжих могил, в яких поховані герої большевицького терору, каги українського народу, що впали в боях з УПА, з українським революційним підпіллям. Тут він почує на кожному кроці скільки в кожному районі, в кожному селі, в кожному ліску відбулося боїв між повстанцями і нквд, скільки в цих боях впало енкаведистів, як нераз большевицькі терористи втікали від атакуючих повстанців. Він переконається, що Зах[ідна] Україна – це одне, від кількох років, одне велетенське побоїще, на якому знайшли свою смерть десятки тисяч большев[ицьких] окупантів. А Західна Україна – це не «мюнхенська пиварня», це таки на жаль, територія, яка знаходиться в межах СССР.

Як усьому світові, так і вам, товариші-редактори «Нового времени», хай буде відомо, що авторами листа-відповіді Черчіллеві є не учасники мюнхенських емігрантських гулятик, а учасники революційної, підпільної і повстанської визвольної боротьби, що її ось уже майже повні чотири роки веде проти большевиків за своє національне і соціальне визволення український народ на українських землях. [Багато з н]их сьогодні вже загинули в цій боротьбі смертю героїв. «Замітка», поміщена в «Новое время», – підлий наклеп на укр[аїнський] визвольний рух, незугарне намагання большевицьких імперіялістів затушувати перед світом факт існування в Україні широкої, масової визвольної проти-большевицької боротьби. Ця «замітка» – незграбне намагання большевицьких бандитів прийти на допомогу нквд, якому не вдалося не допустити за кордон відповіді Черчіллеві від українських політичних діячів, поширеної в першу чергу в межах СССР, в Україні, в цьому випадку не вдалося перешкодити

укр[аїнському] визвольно-рев[олюційному] рухові нав'язати контакт із світом. Тільки так треба розуміти і мету самої появи цієї замітки в большевицькому журналі і її наклепницький зміст.

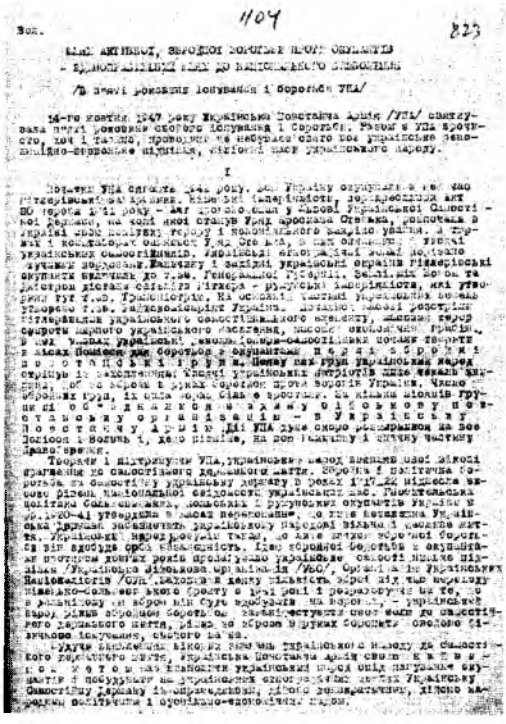
[1947 р.]

ШЛЯХ АКТИВНОЇ, ЗБРОЙНОЇ БОРОТБИ ПРОТИ ОКУПАНТІВ – ЄДИНОПРАВИЛЬНИЙ ШЛЯХ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ (В П'ЯТИ РОКОВИНИ ІСНУВАННЯ І БОРОТБИ УПА)

14-го жовтня 1947 року Українська Повстанча Армія (УПА) святкувала п'яті роковини свого існування і боротьби. Разом з УПА вчистю, хоч і таємно проводили це небувале свято все українське революційно-визвольне підпілля, мільонні маси українського народу.

I

Початки УПА сягають 1942 року. Всю Україну окупували в цей час гітлерівські загарбники. Німецькі імперіялісти, перекресливши Акт 30 червня 1941 року – Акт проголошення у Львові Української Самостійної Держави, на чолі якої станув Уряд Ярослава Стецька, – розпочали в Україні свою політику терору і колоніального закріпощування. В тюрмах і концтаборах опинився Уряд Стецька, в них опинилися і тисячі українських самостійників. Українські етнографічні землі порізано штучними кордонами. Галичину і західні українські окраїни гітлерівські окупанти включили до т[ак] зв[аної] Генеральної Губернії¹³⁷. Землі між Богом та Дністром дістали сателіти Гітлера – румунські імперіялісти, які утворили тут т[ак] зв[ану] Трансністрію. На основній частині українських земель утворено т[ак] зв[аний] Райхскомісаріят Україна¹³⁸. Почалися масові розстріли гітлерівцями українського самостійницького елемента, масовий терор супроти мирного українського населення, масовий економічний грабіж. В цих умовах українські революціонери-самостійники почали творити в лісах Полісся для боротьби з окупантами п е р ш і з б р о й н і п о в с т а н с ь к і г р у п и . Появу цих груп український

¹³⁷ Давня назва річки Буг.

народ стрінув із захопленням. Тисячі українських патріотів лише чекали хвилини, щоб зо зброєю в руках боротися проти ворогів України. Число збройних груп, їх сила щораз більше зростали. За кілька місяців групи ці о б ' є д н а л и с я в є д и н у в і й с ь к о в у п о в с т а н с ь к у о р г а н і з а ц і ю – в У к р а ї н с ь к у П о в с т а н ч у А р м і ю . Д і ї У П А д у ж е с к о р о р о з ш и р и л и с я н а в с е П о л і с с я і В о л и н ь і, д е щ о п і з н і ш е – н а в с ю Г а л и ч и н у і з н а ч н у ч а с т и н у П р а в о б е р е ж ж я .

Творячи і підтримуючи УПА, український народ виявляв свої вікові прагнення до самостійного державного життя. Збройна і політична боротьба за самостійну українську державу в роках 1917–[19]22 піднесла високо рівень національної свідомости українських мас. Гнобительська політика большевицьких, польських і румунських окупантів України в рр. 1920–[19]41 утвердила в масах переконання, що лише незалежна Українська Держава забезпечить українському народові вільне і щасливе життя. Український народ зрозумів, що лише шляхом збройної боротьби він здобуде собі незалежність. Ідею збройної боротьби з окупантами протягом довгих років пропагувало українське самостійницьке підпілля (Українська Військова Організація (УВО), Організація Українських Націоналістів (ОУН). Захопивши деяку кількість зброї під час переходу німецько-большевицького фронту в 1941 році і розраховуючи на те, що в дальнішому цю зброю він буде здобувати на ворогах, – український народ рішив збройною боротьбою заманіфестувати свою волю до самостійного державного життя, рішив зо зброєю в руках боронити свого фізичного існування, свого майна.

Будучи виявленням вікових змагань українського народу до самостійного державного життя, Українська Повстанча Армія своєю найвищою метою має визволити український народ з-під панування окупантів і побудувати на українських етнографічних землях Українську Самостійну Державу із справедливим, дійсно демократичним, дійсно народним політичним і суспільно-економічним ладом.

УПА бореться також за побудову системи вільних національних держав усіх народів у світі. УПА вважає, що така система забезпечить усім народам, в тому числі і українському, найкращі умови національного існування і розвитку. УПА є проти того, щоб народи більші, сильніші поневолювали і панували над народами меншими, слабшими. Тому УПА відразу, вже в піднімецький період, заявила, що вона бореться як проти гітлерівської імперіялістичної Німеччини, так і проти імперіялістичного большевицького ССРСР, мета яких по відношенні до України і українського народу однакова: повне поневолення, повне знищення. Прагнучи до побудови справедливого ладу в усьому світі, УПА виписала на своїх прапорах найвищі загальнолюдські гасла: «Воля народам!», «Воля людям!».

Терористична, грабункова політика гітлерівських загарбників ставила перед УПА також цілий ряд б е з п о с е р е д н і х з а в д а н ь . Цими завданнями були: охорона українського самостійницького елемента перед репресіями ворога, оборона українського населення перед економічним грабежем, перед

вивозом на роботи до Німеччини, боротьба з впливами, хоч і незначними, деяких українських опортуністичних кіл, готових до співпраці з німцями.

Прихід на Україну з Білорусії і Росії большевицьких партизанських банд у 1942–[19]43 рр. поставив перед УПА як завдання – охорону українського населення перед терором і економічним грабунком большевицьких партизан. Знов же терор польських шовіністичних збройних банд на західних окраїнах українських земель, головню на Холмщині і Підляшші, що розгорівся на весну 1944 р., примусив УПА ставити спротив і цій варварській акції.

В Галичині в 1943–[19]44 рр. перед УПА повстало завдання поставити спротив акції організування т[ак] зв[аної] СС-дивізії Галичина¹³⁹, що її за допомогою деяких українських коляборантів творили гітлерівські окупанти.

Слід зазначити, що як гітлерівським окупантам, так і большевицьким партизанам у їхній терористичній політиці супроти українського народу завжди дуже значно помагали польські шовіністично-імперіялістичні елементи. УПА мусіла протиставлятися також цій підлій висулужницькій роботі польських шовіністів.

В 1943 р. боротьба УПА розгорілася вже дуже широко. До відділів УПА масово потягнулася українська молодь, до них пішли українські селяни, робітники, інтелігенція. До служби в УПА зголошувалися старшини і підстаршини колишньої Армії Української Народної Республіки та Української Галицької Армії¹⁴⁰. До відділів УПА почали переходити, часто цілими відділами, учасники т[ак] зв[аної] української міліції на Волині чи т[ак] зв[аної] української поліції в Галичині. Багато з них, головню на Волині, перейшло до УПА вже з німецьких концтаборів, куди їх запроторено за їхній спротив винищенню українського народу гітлерівцями. У відділах УПА знаходили надійне схоронище всі ті українські патріоти, яким загрожували німецькі тюрми, концтабір, всі ті українські чоловіки, яких гітлерівці хотіли вивезти на роботи. До УПА почали також зголошуватися учасники т[ак] зв[аних] добровольчих баталіонів при німецькій армії, складених з полонених бійців і командирів червоної армії, втікачів з німецьких таборів для полонених. Крім українців, були це, головню: грузини, узбеки, вірмени, татари та представники інших кавказьких та середньоазійських народів. Всі вони пішли за закликом УПА піднімати спільну збройну боротьбу проти німецьких та большевицьких імперіялістів. Головне Командування УПА організовувало з них окремі національні відділи.

УПА мусіла боротися в цей час на два фронти: проти гітлерівських окупантів та проти большевицьких банд, насланих на Україну кремлівськими імперіялістами і складених переважно з російського шовіністичного елемента.

Зводячи бої з німецькими поліційними та есесівськими відділами, УПА не допускала їх на українські села, не дозволяла їм грабувати українських селян, не дозволяла ловити людей на роботу до Німеччини. Під охороною і за допомогою УПА українське селянство в більшості районів Волині і Полісся поліквідувало німецьких ляндрівців, – органи німецької адміністрації. До деяких районів на цьому терені німці взагалі не мали доступу; ці райони впродовж багатьох місяців 1943 року були цілковито опановані через УПА. Зрозуміло,

що населення цих районів не здало німцям ні зерна збіжжевого контингенту, ні кілограма м'яса, не дало ні одного робітника до Німеччини.

Окрему сторінку цього періоду становлять бої УПА з большевицькими партизанами. Проти большевицьких партизан УПА повела боротьбу, по-перше – тому, що вони являли собою авангард московсько-большевицьких імперіялістів, які знов готовилися відновити своє панування над Україною і, по-друге – тому, що партизанські банди, не зачіпаючи німців, грабували і тероризували мирне українське населення, скрайньо вороже виступали проти українського самостійницького руху.

До половини 1943 року УПА в тяжких численних боях, при якнайширшій підтримці українського населення, очистила від большевицьких партизанських банд Рівенщину, Житомирщину, Луччину, Костопільщину, Ковельщину, Крем'янецьчину, Південну Сарненщину та Берестейщину.

Літом 1943 року в Галичині почали творитися збройні повстанські відділи під назвою Української Національної Самооборони (УНС)¹⁴¹. В кілька місяців пізніше відділи ці оформилися як відділи УПА¹⁴². Відділи УНС-и поставили збройний спротив большевицьким партизанам, які в цей час ішли в свій рейд у Карпати. Головно завдяки спротивові УНС-и большевицькому партизанському генералові Ковпакові¹⁴³ не вдалося закріпитися в Карпатах. Не виконавши пляну Сталіна, він мусів якнайскорше втікати із західно-українських земель. В боротьбі з українськими повстанцями загинув заступник Ковпака комісар Руднев¹⁴⁴.

В цей час УНС повела також боротьбу проти т[ак] зв[аної] СС-дивізії Галичина. Українське підпілля закликало українське населення не йти до дивізії. Населення пішло за закликом підпілля, і українським коляборантам не вдалося зорганізувати дивізії в заплянованих ма[с]штабах. Щоб не допустити до цілковитого провалу всього пляну з дивізією, гітлерівські окупанти мусіли вербувати «охотників» за допомогою облав. Замість до дивізії, українська молодь пішла в повстанські відділи. Багато бійців і офіцерів перейшло до УПА вже з лав дивізії.

Навесну 1944 року збройні групи польських шовіністів злучилися з большевицькими партизанськими бандами і разом з ними розпочали свій терористично-грабунковий наступ на українське населення на Холмщині. Метою цієї варварської, політично божевільної акції було вигнати українське населення з цих теренів, максимально фізично його знищити і в цей спосіб за рахунок українських земель збільшити польський «стан посідання». На допомогу холмщикам пішли відділи УПА і з Галичини, і з Волині. Кілька тижнів тривали там буквально фронтові бої. Щойно наближення фронту припинило на деякий час цю боротьбу.

Під кінець 1943 р. і в перших місяцях 1944 р. в Галичині УПА опанувала майже повністю Карпати і всі більші лісові масиви. Як раніше на Волині і Поліссі, так тепер і в Галичині значна частина терену опинилася під виключною контролею УПА. Навесні 1944 р. УПА переходила такий самий бурхливий період свого росту в Галичині, як рік тому на Волині.

В процесі боротьби УПА щораз більше кристалізувалася ідея співпраці поневолених народів Східної Європи й Азії у їхній боротьбі за своє національне і соціальне визволення з-під панування большевицької Москви. Першим кроком у напрямі реалізації цієї ідеї була згадувана вже нами організація окремих національних відділів при УПА. В м[ісяці] листопаді 1943 р. на цьому шляху зроблено дальший крок: відбулася Перша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії. Завданням цієї Конференції було – покласти тривкіші політичні і організаційні основи під співпрацю поневолених народів ССРСР. Конференція опрацювала Відозву до поневолених народів, устійнила дальші напрямні співпраці. Ідея союзу поневолених народів знайшла сьогодні своє дальше розвинення в Антибольшевицькому Бльокові Народів (АБН)¹⁴⁵. В склад Бльоку, крім України, Білорусії, народів Кавказу, Прибалтики, ввійшли також народи Південно-Східної Європи, загрожені в сьогоднішній момент большевицьким імперіялізмом.

Окремо треба відмітити всю ту величезну організаційну роботу, що її проведено в УПА впродовж 1943 і на початку 1944 рр.

В першій половині 1943 р. утворено Головний Військовий Штаб УПА (ГВШ)¹⁴⁶. На чолі УПА як її Головний Командир станув керівний революціонер-самостійник, довгорічний підпільний борець – генерал Тарас Чупринка¹⁴⁷. Він командує Українською Повстанчою Армією досьгодні. Повстанські відділи Волині і Полісся об'єднано в УПА-«Північ», відділи Київщини, Житомирщини, Вінничини – в УПА-«Схід», відділи Кам'янець-Подільщини та Одещини – в УПА-«Південь», відділи Галичини – в УПА-«Захід». Кожна з цих Земель мала своє власне Командування. В межах окремих земель утворено менші військово-територіяльні одиниці – Воєнні Округи. Воєнні Округи, як і всі нижчі військово-територіяльні і бойові одиниці, мали також свої власні Команди.

Проведено величезну військово- і політично-вишкільну роботу. Зорганізовано цілий ряд старшинських і підстаршинських курсів, курси радистів, утворено кілька старшинських і підстаршинських шкіл (найбільша з них – Старшинська Школа «Оленів»¹⁴⁸, зорганізована в районі сіл Бряза – Лужки – Липа – Слобода Болахівська, Болахівського р[айо]ну, Станіславівської обл[асті]¹⁴⁹), переводжувано інтенсивний вишкіл стрілецтва. Введено в відділах політвиховання, створено і вишколювано апарат політвиховників. УПА-«Північ» видавала військовий і політично-виховний журнал «До Зброї»¹⁵⁰; політичний журнал «Інформатор»¹⁵¹. Видавано в масових тиражах десятки листівок різного змісту і різними мовами, в тому числі до всіх кавказьких і середньо-азійських народів, до німецьких вояків, до мадярів. Всі листівки закликали до збройного спротиву як гітлерівським, так і большевицьким імперіялістам, до переходу на бік УПА, до боротьби за здійснення законного права кожного народу на самостійне державне існування.

Та найбільшою [за] своїми ма[с]штабами була вся та організаційно-господарська і технічна робота, що її проведення конечно вимагало існування багатотисячної армії. Постачання одягу, взуття, харчів, заготівля медикаментів і

лікарського інструменту, організація законспірованих харчових баз, збирання і магазинування харчів, творення власних грабарень, шевських і кравецьких верстатів, збройових майстерень, заготівля амуніції, зброї, засобів зв'язку – ось лише сухий перелік питань, що їх обов'язково, і то в незвичайно скорому темпі, УПА мусіла розв'язувати. УПА справилася з цими питаннями цілком успішно.

Зрозуміло, що повстання УПА гітлерівські загарбники зустріли завзятою боротьбою. Вони кидали проти УПА великі поліційні та есесівські загони, застосовували шалений терор супроти мирного населення: палили разом з мешканцями цілі села, розстрілювали селян, мстилися масовими розстрілами на інтелігенції по містах. В результаті цього терору загинули тисячі українців. Щоб ідейно скомпромітувати український повстанський рух, гітлерівці закидали йому... большевицьку агентурність. Цими «аргументами» почали послуговуватися і деякі українські опортуністи. Крім закиду агентурности, вони підняли голосний крик про «молодечу нерозважність», про недоцільність збройної боротьби, про шкідливість УПА для українського народу.

Не зважаючи, однак, на дикий німецький терор, не зважаючи на весь голосний і брехливий лай як німецької, так і української опортуністичної пропаганди, УПА росла і з кожним днем міцніла.

Пригадати лише ті довгі осінні і зимові ночі 1943–[19]44 і пізніших років, пригадати той цілонічний рух на зв'язках, ті довгі валки селянських підвід, що тягнулися цілими ночами від Полісся по Карпати, ті прийняття, що їх влаштували українські селяни своїм гостям – повстанцям! Пригадати тільки той завзятий спротив німцям, що його не вдалося нікому і нічим зламати. Скільки в цьому всьому патріотичного піднесення, посвяти, готовності до найбільшої самопожертви! Широкі українські маси жадібно ловили кожну вістку про УПА, тішилися кожною, навіть найменшою, перемогою, глибоко переживали кожну втрату. В повстанцях вони бачили своїх справжніх оборонців, своїх героїв. Повстанці були для українських мас їх єдиною надією і їх найвищою гордістю. Легенди про повстанських командирів – про Кліма Савура¹⁵², Дубового¹⁵³ – на Волині і Поліссі, про Грегота¹⁵⁴, Яструба¹⁵⁵ – в Галичині – передавалися народом з уст до уст.

Ще більший ентузіязм панував серед самих повстанців. Вони бачили, що росте велика народна сила, вони чули й розуміли, що робиться велика, свята Справа. На ворога йшли з бравурою. Часто одним-двома крісами здобували на німцях яких десять-двадцять. Билися завзято. Перші успіхи, перші перемоги, крім бойової заправи, додавали їм віри у власні сили, підносили їх бойовий дух. Пильно виучували військову справу. Кожний старався, щоб його відділ, вся УПА були найкращими. Волелюбна, широка українська натура почала щораз ширше проявляти всі свої властивості. Творився своєрідний, питомоукраїнський повстанський побут, родилася своєрідна, питомоукраїнська повстанська романтика, з'явилася і облетіла всі найглухіші хутори повстанська пісня. Над усім панував, однак, суворий дух дисципліни, високої ідейности. З нібито «питомої» українцям «анархії» не лишилося ніде ні сліду.

Особливо важливим фактом піднімецького періоду боротьби УПА є утворення на базі цієї боротьби Української Головної Визвольної Ради – найвищого політичного органу українського визвольно-революційного руху. УГВР утворилася в м[ісяці] липні 1944 р. В склад УГВР ввійшли представники різних політичних партій та середовищ, представники всіх українських земель. Від хвилини утворення УГВР УПА підпорядковується їй цілковито.

Весною і потім, літом 1944 р., всі українські землі знов захопили московсько-більшевицькі імперіялісти. Вся Українська Повстанча Армія, для якої перехід фронту був дуже серйозною пробою, опинився в большевицькому тилу, в умовах большевицького режиму. Почався новий період незвичайно важких, завзятих, героїчних змагань, що продовжуються досьогодні.

В м[ісяці] березні 1944 р. німецько-більшевицький фронт зупинився на лінії Ковель – Броди – р[ічка] Стрипа – Коломия і стояв там до м[ісяця] липня 1944 р. Територія дій УПА була розрізана фронтом на дві частини: одна частина цієї території із значною кількістю відділів УПА опинилася вже в большевицькому, друга частина, з меншим числом відділів, – у німецькому тилу. Терен був густо насичений фронтовими як німецькими, так і большевицькими військами.

Ті відділи УПА, які лишилися у німецькому тилу, мали за завдання перейти в большевицьке заплілля, як лише рушиться фронт; зробити це раніше було неможливо. Це своє складне завдання відділи УПА виконали цілком успішно. Вміло маневруючи між ворожими військами, тут і там зводячи бої, дуже часто завзяті, УПА-«Захід» (бо головно вона опинилася у німецькому тилу) перейшла фронт з мінімальними втратами. Більші втрати понесла лише УПА-«Північ». Вона опинилася в большевицькому тилу вже в м[ісяці] березні 1944 р. Сніг, величезне насичення терену большевицькими фронтовими й енкаведівськими військами дуже утруднювали УПА маневрування. Повстанські відділи мусіли зводити майже щоденно бої із стократно переважаючими силами ворога. Найбільший бій, що його звела в цьому періоді УПА-«Північ», був бій під Гурбами на Крем'ячечині (м[ісяць] квітень, 1944 р.)¹⁵⁶.

З приходом большевицьких окупантів цілі, завдання і методи боротьби УПА ні в чому не змінилися.

Московсько-більшевицькі імперіялісти принесли українському народові таке саме поневолення, такий самий гніт, як і їх попередники – гітлерівські імперіялісти. На Україну прийшов ворог, добре знаний українському народові вже від 1918 р.; його метою є повне і безоглядне моральне і фізичне знищення українського народу, повне знищення українських самостійницьких змагань. УПА підняла свою боротьбу проти гітлерівських окупантів за Самостійну Україну не на те, щоб, не осягнувши своєї мети, капітулювати перед ще лютішим ворогом – перед московсько-більшевицькими окупантами. Самостійна Українська Держава лишається найвищою метою УПА і в умовах большевицької окупації.

До реалізації цієї своєї найвищої мети УПА змагає шляхом поширення революційної боротьби проти кремлівських поневолювачів та експлуататорів

на весь Советський Союз. Проти большевицької тюрми народів – за систему вільних національних держав усіх народів ССРСР; проти терористичної диктатури комуністичної партії; проти всесилля НКВД – за справжню демократію, за справжні демократичні громадянські свободи; проти большевицької експлуаторської економічної системи; проти нової експлуаторської класи большевицьких вельмож – за дійсно народний економічний лад, за дійсну соціальну справедливість, за дійсне безкласове суспільство; проти упривілейованого становища російського народу; проти російського імперіялізму – за дійсну рівноправність і дружбу між народами, за дійсну ліквідацію культурної і економічної відсталости поневолених народів ССРСР – ось гасла, на боротьбу за здійснення яких кличе УПА поневолені народи, працюючі маси ССРСР, ось гасла, за здійснення яких УПА веде безпосередню збройну боротьбу ось уже четвертий рік.

Терористична, грабункова, скрайньо ворожа українському народові, політика кремлівських імперіялістів далі ставить пер[е]д УПА як безпосереднє завдання – оборону українського народу перед фізичним винищенням і перед економічним грабежем, оборону перед большевицьким наступом позицій українського визвольного-революційного руху на Україні.

Захопивши українські землі, большевики відразу почали переводити на сильну масову мобілізацію до червоної армії українського чоловічого елемента від 18-50 року життя. Перед УПА повстало нове завдання: не допустити до масового фізичного винищення українських чоловіків на фронтах імперіялістичної большевицької війни. Українське революційне підпілля, УПА закликали український народ не йти до червоної армії, критися перед мобілізацією, вступати до УПА. Населення масово пішло за цим закликом. Большевицька мобілізація у значній мірі була зірвана. УПА в цей час чисельно значно зростає. Тисячі українських чоловіків, які вступили до повстанських відділів, УПА зберегла перед знищенням на воєнних фронтах за ворожі українському народові інтереси імперіялістичної кремлівської кліки. Замість гинути на імперіялістичних фронтах ці тисячі повели боротьбу за Самостійну Україну. Багато з них у лавах УПА продовжує боротися і сьогодні.

Окупувавши Україну, большевики вирішили за всяку ціну зліквідувати український повстанський рух. Вони кинули проти УПА сотні тисяч спеціальних військ НКВД, вислали на Україну величезну кількість самих найкращих працівників НКВД і НКГБ, кинули цілі дивізії червоної армії. Щоб захитати повстанців морально, київський, нібито український, большевицький уряд почав писати до українських повстанців одне за одним звернення, показуючи в них всі «благодаті» советського ладу і обіцяючи повстанцям всіляке «прощення». До українського населення большевицькі, як і гітлерівські загарбники, застосовують жахливий терор: палять господарства, масово арештовують, побивають, розстрілюють у тюрмах, на слідстві по-нелюдськи тортурують, родини повстанців вивозять на Сибір. НКВД і НКГБ особливу увагу приділяють розбудові як внутрішньої (в УПА), так і зовнішньої (серед українського населення) агентури. Користуються при тому головно шантажем, терором, підкупством

чи якимись ідейними мотивами, – українського населення їм брати не вдається.

Усі ці заходи, однак, не дають большевикам бажаних результатів. Відділи УПА діють ще сьогодні, в 1947 р., широко діє українське революційне підпілля, а український народ їх всіляко підтримує.

Осінь 1944 р. та весь 1945 р. – це період найбільших бойових успіхів УПА (головно УПА-«Захід»). Зведено сотні більших і менших боїв. У цих боях ворог поніс величезні людські і матеріальні втрати. Втрати УПА завжди були відносно незначні. Переведено цілий ряд наскоків на районні та обласні центри. Паралізовано всі більші господарські заходи окупанта. Відбуто цілий ряд більших і менших рейдів, в тому числі і поза межі України – на Словаччину, Білорусь, в корінну Польщу. Знищено сотні енкаведистів, особливо ворожих українському народові представників большевицької адміністрації, комуністичних агітаторів. Найбільш показові для цього періоду боїв УПА – це бій біля сіл Унів і Пнятин, Перемишлянського р[айо]ну, Львівської обл[асті] (осінь 1944 р.), бій біля с. Радванці, Радехівського р[айо]ну, Львівської обл[асті] (22.IV.1945 р.), наскок на райцентр Пробіжна, Тернопільської обл[асті] (13.XI.1945 р.)¹⁵⁷, наскок на райцентр Надвірна, Станіславівської обл[асті] (14.XI.1945 р.)¹⁵⁸, бій біля с. Журавків, Журавенського р[айо]ну, Дрогобицької обл[асті] (28.XI.1945 р.)¹⁵⁹, наскок на обласний центр Станіславів (31.X.1945 р.)¹⁶⁰.

Внаслідок дій УПА большевики в цей період, фактично, не панували над значною частиною української території. В багатьох місцевостях через довгі місяці взагалі не існувала большевицька адміністрація. Там, де вона існувала, то існувала лише формально, жодних заряджень большевицької влади не виконувала. Всі свої зарядження большевики реалізували за допомогою облав, терору. На теренах дій УПА большевики не змогли так ограбити українського населення, як це вони зробили в теренах, цілковито ними опанованих. На цих теренах вони не відважилися також переводити масовий набір робочої сили на примусові роботи в промисловості чи на відбудовах в глибині ССРСР. Представники районної і обласної большевицької адміністрації показувалися в терені лише рідко і то завжди із сильною охороною. Б о л ь ш е в и ц ь - к е п а н у в а н н я н а т е р и т о р і ї д і й У П А ф а к т и ч н о о б м е ж у в а л о с я л и ш е д о п а н у в а н н я в о б л а с н и х т а б і л ь ш и х р а й о н н и х ц е н т р а х ; в с я р е ш т а т е р и т о р і ї б у л а п і д к о н т р о л е ю У П А .

В період 1944–[19]45 рр. УПА збагатилася величезним бойовим досвідом і виросла на першокласну військову партизанську силу. В боях виросли численні командири – старшини і підстаршини, загартувалося і набрало знаменитої бойової заправи стрілецьтво. Допроведжено до високої майстерности партизанську тактику. З кінцем 1945 р. на теренах дій УПА ворог був у цілковитому відступі.

Найважчий період УПА прийшлося переходити зимою 1946 р. В усіх селах на теренах дій УПА заквартирували військові гарнізони. Пересічно вони нараховували від 30-100 чоловік. В більших, особливо вигідно стратегічно положених

населених пунктах залога гарнізонів нараховувала часто і кількасот чоловік. Завданням цих гарнізонів було «підготувати» вибори до верховної ради ССРСР і повести рішучу боротьбу проти відділів УПА і українського революційного підпілля. Крім гарнізонів по терені постійно оперували відділи спецвійськ НКВД. Всі ці сили після виборів повели проти УПА генеральний наступ. Зима, постійні переслідування з боку ворога, блокада сіл, брак харчів, робили становище УПА дуже важким. УПА зазнала в цей час значних утрат. В період цього великого ворожого натиску показала у своїй повноті вся величезна ідейно-моральна сила українського повстанця. Знеможений, голодний, змерзлий, у постійних маршах, у постійних сутичках з ворогом, цілими тижнями без теплої страви, часто зле вдягнений, босий, – український повстанець ніколи ні на хвилину не захитався, ніколи ні на хвилину не попав у зневіру, а завжди виявляв високу ідейність, карність. В цей важкий період УПА остаточно закріпила за собою славу армії, яка не визнає ні капітуляції, ні полону. Бійці УПА в основній своїй масі стріляються або розриваються гранатами, а в полон не здаються.

З цього важкого періоду УПА найкраще вийшла в лісових і гірських районах. З весною 1946 р. вона почала знов непокоїти ворога своїми наскоками на різні об'єкти, засідками, ударами по большевицьких виступниках.

В 1945–[19]46 рр. УПА поставила героїчний спротив акції переселення українського населення із-за т[ак] зв[аної] лінії Керзона до ССРСР. Українська Головна Визвольна Рада станула на становищі, що, по-перше, договір між Польщею і т[ак] зв[аною] Українською ССР – заключений без згоди на те українського народу. Т[ак] зв[аний] уряд Української ССР, який заключував цей договір, – це цілком агентурний уряд, який у цьому, як і завжди в кожному іншому випадку, керувався і керується не інтересами і волею українського народу, а лише наказами своїх московських господарів. Український народ у т[ак] зв[аній] Українській ССР не має жодної змоги свobodно виявляти свою волю. По-друге, цей договір заключено лише в інтересах московсько-большевицьких імперіялістів. Вони, відступаючи своїм варшавським агентам частину українських етнографічних земель, хотіли, з одного боку, купити собі цією ціною симпатії деяких польських кіл і, з другого боку – зліквідувати базу українського визвольно-революційного руху за кордонами ССРСР. Річ у тому, що український визвольно-революційний рух, спираючись на закерзонські українські землі як на свою базу за кордонами ССРСР, міг розгорнути і розгорнув за межами ССРСР широку пропагандивну і політичну діяльність. Зрозуміло, що ця база, так дуже вигідна для українського революційного руху, була тим самим дуже не вигідна для большевицьких імперіялістів. Тому вони вирішили її там зліквідувати, виселюючи звідти до ССРСР все українське населення.

Проти насильного викидування українського населення з земель, які воно замешкувало від віків, проти намагання зліквідувати пляцдарм української боротьби за кордонами ССРСР УГВР* вирішила повести боротьбу. Це завдання блискуче виконала УПА. В 1945–[19]46 рр. УПА вдалося зірвати переселенчу

* В тексті оригіналу слово УГВР підкреслене простим олівцем, а на полях поставлено знак оклику.

акцію. Зберігаючи пляцдарм українського визвольного-революційного руху за межами ССРСР, УПА залишилася там навіть тоді, коли осталася там лише незначна частина українського населення.

В підбольшевецький період УПА розгорнула також значну політично-пропагандивну роботу. УПА випустила цілий ряд листівок до червоноармійців взагалі, в тому числі окремі листівки до червоноармійців-українців, ряд листівок до «стрибків», до військ НКВД, до голодуючих, до демобілізованих, до українського робітництва і селянства, до української інтелігенції, до української молоді. Випущено і розповсюджено в багатотисячному тиражі «За що бореться УПА», цілий ряд листівок і звернень до поляків, росіян, чехів, словаків. УПА-«Захід» видавала військовий і політично-пропагандивний журнал «Повстанець»¹⁶¹, сатирично-гумористичний журнал «Перець» (цей журнал розпочала видавати УПА-«Північ» ще в піднімецький період)¹⁶². Штаб Львівської Воєнної Округи видавав «Стрілецькі Вісті»¹⁶³, Штаб Станіславівської Воєнної Округи – «Шлях Перемоги»¹⁶⁴, УПА за лінією Керзона – «Перемогу»¹⁶⁵, гумористично-сатиричний журнал «Лісовик»¹⁶⁶. Крім цього різні відділи УПА видавали власні, головним чином гумористичні газетки. Політично-пропагандивна робота УПА дала значні результати. Не зважаючи на всі намагання брехливої большевицької пропаганди представити боротьбу УПА як вислужництво гітлерівцям або звичайний бандитизм, – маси ССРСР знають правду про УПА, знають правду про визвольні змагання українського народу. Правда ця їх захоплює. В багатьох випадках червоноармійці вже сьогодні відмовляються воювати проти УПА. Советські люди, червоноармійці шукають за листівками УПА, радо слухають оповідань про боротьбу УПА, з найбільшим подивом дивляться на героїзм українських повстанців.

Значних політично-пропагандивних успіхів добилася УПА і поза кордонами ССРСР. Рейди УПА на Чехословаччину, дворічна боротьба в Польщі здобули для української визвольної справи широкий розголос. Багато словаків, мадярів, поляків, з якими зустрічалася УПА під час своїх рейдів або які читали видання УПА, мають для УПА і для всієї визвольної боротьби українського народу найширші симпатії.

В другій половині 1946 р. УПА в своїй більшості перейшла на конспіративно-підпільні форми боротьби; повстанці почали діяти меншими групами, в повній конспірації. Така тактика з боку УПА не дає ворогові змоги повністю використати його чисельну і технічну перевагу над повстанцями. При такій тактиці ворогові важко вдарити по повстанцях тому, що йому важко їх вислідити. В кращих для партизанських дій теренах УПА продовжує діяти далі цілими відділами.

Короткий перегляд бойового шляху УПА показує, що У П А і з с в о ї х безпосередніх завдань вив'язалася і продовжує далі вив'язуватися цілком успішно. УПА не дозволила окупантам безкарно винищувати український народ, його грабувати. В багатьох випадках УПА цілком зірвала експлуататорські і гнобительські плани німецьких та московсько-большевицьких загарбників. УПА найбільш

переконливою мовою, ба мовою зброї показала ворогам України і всьому світові, що український народ ніколи не згодиться бути рабом на своїй землі, але завжди буде боротися за своє святе природне право бути на ній господарем.

Та найважливіші здобутки УПА – це її ідейно-моральні та морально-політичні здобутки.

Завдяки боротьбі УПА роки 1942–[19]47 – роки найбільш посиленого наступу окупантів на український народ і скрайньо неvigідної для української визвольної справи міжнародної обстановки – переходять до історії не як роки національного упадку, національного заломання, не як роки капітуляції народу, а як роки найгероїчнішої боротьби, рівної якій немає в українській історії. Внаслідок цього не лише збережено тяглість, безперервність українських визвольних і збройних традицій, але ці традиції збагачено новими фактами збройної боротьби, літопис Українських Визвольних Змагань збагачено новими героїчними сторінками. А всім відомо, яке величезне ідейно-виховне значення визвольних, героїчних традицій в існуванні поневоленого народу. Боротьба УПА навіть у найгірших політичних умовах через довгі, довгі десятиріччя буде ворухити національне сумління українського народу, не буде давати йому заснути, затратити почуття своєї національної окремішності, свідомість своїх національно-політичних прав, буде завжди кликати найкращих синів України на нову боротьбу за нашу національну незалежність.

Величезної ваги здобуток УПА у тому, що вона не лише збагатила українські визвольні традиції новими фактами боротьби, а й що факти ці – високогероїчні, в історії української визвольної боротьби, а також, мабуть, в історії визвольної боротьби інших поневолених народів – просто безприкладні. Боротьба УПА – це боротьба армії, яка, незважаючи на найбільшу навіть безвихідність, безперспективність становища, не визнає капітуляції перед ворогом. Боротьба УПА – це боротьба армії, бійці якої як правило не здаються ворогові в полон. На боротьбу УПА 1942–[19]47 рр. кожний українець завжди буде дивитися з почуттям найвищої гордості. Щоб подати зразок найвищого патріотизму, зразок найвищої вірності своїм ідейним і військовим прапорам, майбутній виховник українських молодих поколінь не мусітиме шукати цих зразків у японських самураїв, не мусітиме сягати по героїв грецьких Термопілів; для виховання цих чеснот він буде мати найвищий зразок в українських повстанцях років 1942–[19]47. Ідейний героїзм вже сам по собі захоплює маси і здобуває собі їх симпатії. Ідея Самостійної України, опромінена новим ореолом нечуваного героїзму українських повстанців, буде ще яскравішим маяком в пільмі бездержавного існування українського народу, як була дотепер. Вона, освячена героїською смертю тисяч повстанців і революціонерів у роках 1942–[19]47, із ще більшою силою, як дотепер, буде піднімати і притягати під свої прапори всіх чесних і морально здорових українців.

Високогероїчна боротьба УПА розвіяла остаточно і основно всі брехливі легенди і «теорії» про т[ак] зв[ану] меншевартість українського народу, його незрілість до державного життя, що їх всілякими способами поширювали національні вороги України. Боротьба УПА доказує, що український народ не лише

не менше любить волю і не гірше потрапить за неї боротися, а й що він її любить більше і потрапить завзятіше за неї боротися, як не один із давнодержавних, «зрілих» народів. В боротьбі УПА виявилися величезні моральні спроможності українського народу. Українські народні маси ці спроможності, може, вперше на власні очі побачили і внаслідок цього набрали довір'я до себе, набрали віри у власні сили. Боротьба УПА значно посилила почуття національної гордості українського народу. А почуття національної гордості – це також дуже важливий фактор у національному житті поневоленого народу.

Дотеперішня п'ятирічна боротьба УПА створила той морально-політичний стан серед української суспільності на терені дій УПА, якого не можна інакше назвати, як лише існуванням «держави в державі». Українське населення на цих теренах до всіх заходів окупантської влади ставиться скрайньо негативно, во-роже, цієї влади цілком не визнає. Всі свої заходи окупантська влада проводить лише за допомогою терору. Вся українська суспільність цілком добровільно морально підпорядковується лише підпільним органам. Існує такий стан, що населення удається до підпільних органів навіть з такими дрібними справами, як спори за межі, родинні суперечки тощо; до большевицьких «народних судів» населення не передає добровільно майже жодних справ. Сільська адміністрація не робить жодних потягнень, не узгіднивши їх наперед з підпільними органами. В цю «державу в державі» цілковито включені сьогодні також поліщуки, лемки, населення найглухіших карпатських кутків – такі ще донедавна відсталі під оглядом національної свідомости. Зрозуміло, що при такому стані про який-небудь серйозніший ідейний вплив окупанта на українські маси не може бути й мови, отже, не може бути й мови про їх яку-небудь асиміляцію, «большевизацію», деморалізацію. Навпаки, боротьба УПА, її ідеї, визвольна боротьба українського народу є дуже сильним ударом по большевицьких ідейно-політичних позиціях.

Внаслідок боротьби УПА значно зросла революційність українських мас. Серед більшости українського населення сьогодні немає страху перед большевиками. Цілком малі хлопці чекають якої-небудь нагоди, щоб роздобути зброю і застрілити енкаведиста. Дівчата, жінки, старики, не зважаючи на найнеймовірніший терор, завжди допомагають повстанцям і самі, де лише можуть, ставлять активний спротив окупантам. Все українське населення на теренах дій УПА – це одна велика протибольшевицько наставлена бойова громада. Єдиним її бажанням є активно протидіяти ворогові, підривати йому ґрунт під ногами.

Трирічна успішна боротьба УПА в умовах чергової окупації України большевицькою Москвою розвіяла цілево плекану большевиками легенду про все-сильність, нібито непереможність нквд. Ця легенда відбирала в советського громадянина всяку віру в можливості успішної боротьби з большевицьким режимом. На прикладі боротьби УПА советський громадянин наочно переконався, що боротьба з нквд, боротьба з большевицьким режимом – можлива. Це додає йому віри в народні сили, відкриває перед ним нові перспективи і, в остаточному наслідку, наштовхує його на шлях революційної боротьби проти кремлівських поневолювачів та експлуататорів.

Революційна боротьба УПА, яка ведеться під гаслом «Воля народам і людині!», за перебудову СРСР на принципі незалежних національних держав, за справедливий соціальний лад у цих державах, спертій на принципі суспільної власності на знаряддя і засоби виробництва в економічній галузі та принцип справжньої демократії в галузі політичній, – є першою того роду ідейною боротьбою в межах сьогоднішнього СРСР. Цілі боротьби УПА знаходять у советських людей загальне схвалення. Це дає надії, що на революційний шлях боротьби на такі саме цілі ставати будуть щораз нові тисячі советських людей, дає надії, що боротьба УПА буде тією першою іскрою, яка дасть початок загальній визвольно-революційній боротьбі народів СРСР. Під ударами цієї боротьби вкінці розвалиться большевицька тюрма народів.

Боротьба УПА, яка велася в той час, коли Україна була безпосереднім театром воєнних дій між гітлерівською Німеччиною та большевицьким СРСР, і яка ось уже третій рік ведеться після закінчення другої світової війни в межах найбільшої, переможної потуги світу – в межах СРСР, є могутньою маніфестацією перед усіма волелюбними народами, перед усіма «сильними світу цього» прагнень українського народу до самостійного державного життя, могутньою маніфестацією волі українського народу боротися за належні собі національні права аж до перемоги, могутньою пригадкою всьому світові, що мир у Східній Європі неможливий доти, доки 40-мільйонний український народ не буде мати своєї незалежної держави.

Усі ці короткоперераховані нами ідейно-моральні та морально-політичні здобутки УПА мають першорядне значення для національних політичних змагань українського народу, для розвитку нашої визвольно-революційної боротьби.

Збагачення традицій наших Визвольних Змагань новими п'ятьома роками масової повстанської збройної боротьби, осяєння ідеї Самостійної України новим ореолом безприкладного у світі героїзму, вселення в вогні боротьби в національний актив та в широкі народні маси довір'я у власні сили, посилення почуття національної гордості, збереження того виразного розмежування, яке завжди повинно бути поміж народом поневоленим і окупантом, поглиблення цього розмежування, утворення і підтримування ось уже впродовж чотирьох років того морально-політичного стану, що його можна назвати лише «державою в державі», – все це моменти, які забезпечують незалежне духовне існування українського народу сьогодні, все це моменти, які забезпечуватимуть йому таке існування довгі-довгі десятиріччя у майбутньому. За ідейно-моральне та політичне обличчя тих українських мас, на очах яких проходить сьогоднішня боротьба УПА, і тих поколінь, які будуть чути про боротьбу з уст своїх батьків і дідів, можемо бути спокійні. Ці покоління своєю найвищою ідеєю будуть мати ідею Самостійної України. Своє завдання оборони перед наступом окупантів здобутків українського самостійницького руху, що він їх осягнув у період до 1941 року, УПА виконала блискуче.

Та УПА не лише оборонила перед наступом окупантів всі позиції українсько-го самостійницького руху, завойовані ним до 1941 р. У П А ці п о з и ц і ї значно зміцнила, розбудувала і, тим самим, справу нашого національного визволення по-сунула значно вперед. Як значний крок вперед на шляху до побудови Української Самостійної Держави треба розглядати в першу чергу такі здобутки УПА, як поглиблення свідомости українських мас, підвищення їх революційности, скріплення їх віри у власні сили, піднесення на нову ви-соту прапору Самостійної України, кинення між поневолені народи і працю-ючі маси ССРСР нових ідей, захитання ідеї про непереможність НКВД, голосна маніфестація наших змагань перед усім світом, здобуття симпатій для нашої боротьби за межами України, викристалізування політичних і суспільних ідей, оформлення програми визвольно-революційного руху, утворення всенаціо-нального керівництва визвольно-революційної боротьби – Української Голо-вної Визвольної Ради. З а в д я к и в с і м ц и м з д о б у т к а м У П А український народ є сьогодні далеко ближче до Української Самостійної Держави, як був п'ять років тому назад.

Шлях, що його пройшла УПА від 1942 до 1947 рр., – у вищій мірі славний, у вищій мірі героїчний. Українська Головна Визвольна Рада, весь український народ дивляться на пройдений через УПА шлях з почуттям найвищої гордості. Українська Головна Визвольна Рада, весь український народ з найглибшою пошаною клоняють голови перед тими Героями-бійцями, командирами і політ-виховниками УПА, які поклали своє життя на жертівник Батьківщини і могили яких порозкидані від поліських болот – до хребтів Карпат, від берегів Дніп-ра – поза Сян і Буг.

II

Успіхи, що їх добилася УПА на своєму бойовому шляху, якнайпере-конливіше підтверджують правильність стратегії ук-раїнського національно-визвольного рево-люційного руху. Основний принцип цієї стратегії – це орієнтація керівництва визвольного руху на власні сили українського народу і організа-ція в максимально можливих ма[с]штабах і в усіх можливих формах актив-ної протиокупантської боротьби на українських землях за всяких умов. Саме в порядку реалізації цього принципу своєї стратегії керівництво українського визвольного руху пішло на організацію УПА в 1942 році. Саме в порядку ре-алізації цього принципу Українська Головна Визвольна Рада стоїть сьогодні за продовжування української революційної боротьби на українських землях, за її поширення.

Єдиноправильність цього принципу особливо очевидна в сьогоднішніх умовах на українських землях – в умовах большевицького режиму. Вся боль-шевицька політика в Україні спрямована на те, щоб цілком розкласти українсь-кий народ морально, здушити в ньому його самостійницький рух, цілком

поневолити політично, культурно, економічно. Большевики змагають до повного фізичного винищення всього українського патріотичного елемента, до фізичного винищення українського народу. В той же час український народ, позбавлений усіх демократичних прав, не має жодних легальних засобів оборони. Активно боронитися перед большевицьким наступом український народ може лише шляхом нелегальної, підпільної, збройної боротьби.

Не будь в 1942–[19]47 рр. УПА, окупанти могли б цілком безкарно винищувати українських самостійників. Найкращі українські люди гинули б у тюрмах, на Сибірі. Роки 1942–[19]47 увійшли б в історію українського народу як період нової мученицької мартирології. А традиції пасивного мучеництва, як відомо, не виховують борців, не підносять бойового, наступального духу в майбутніх поколіннях, не підносять люту національної думки, а навпаки, понижують його, підривають віру у власні сили, викликають у народу зневіру.

Не будь на українських землях у 1942–[19]47 рр. УПА, українські маси, постійно тероризовані ворогом, позбавлені своїх політичних провідників, позбавлені всіх форм національного, культурного і політичного виявлення, деморалізовані нашою національною пасивністю, виставлені під якнайсильніший обстріл большевицької розкладової пропаганди, піддані всім практикам антинаціональної большевицької політики, залишені самі собі, поступово затрачували б своє національно-політичне обличчя, свою національну свідомість, поступово знищувалися б до рівня тієї аморфної, з національного погляду, маси, що нею сьогодні є значна частина українського населення, підданого большевицьким практикам уже від 1920 р. У нашому національному розвитку ми в найкращому випадкові були б відкинуті на багато десятків років назад.

Не будь боротьби УПА в 1942–[19]47 рр. і всієї тієї обстановки, що витворилася у зв'язку з цією боротьбою, українська самостійницька політична думка не розвивалася б, не було б ні УГВР, ні АБН, не було б тих політичних і бойових кадрів, що ними розпоряджається сьогодні український самостійницький рух, не було б того розголосу, що його здобула українська визвольна справа в усюму СРСР і за межами України, не було б тієї «держави в державі», яка сьогодні ось уже третій рік існує на Україні в умовах терористичного тоталітарного большевицького режиму.

Якщо ж сьогодні, на щастя, є інакше, якщо сьогодні український визвольний рух – повторюємо це ще раз – не лише не стратив ні однієї своєї позиції, завойованої ним до 1941 р., а, навпаки, зробив величезний крок вперед на шляху до побудови Української Самостійної Держави, – то сталося це лише завдяки УПА, зорганізованій в порядку реалізації основного принципу нашої стратегії – завдяки нашій орієнтації на власні сили українського народу, завдяки нашому намагання організувати активну і масову протиокупантську боротьбу на українських землях за всяких умов.

Нас питають деякі чужинці: чому ви розпочали і продовжуєте вашу збройну боротьбу в таких невідгідних для вас національно-політичних умовах? Війна закінчилася, світ входить в період миру!?

Ми відповідаємо: нашої боротьби за наше національне визволення ми не

узалежнюємо від міжнародної обстановки. Ми її узалежнюємо лише від реальних потреб самого українського народу, від його реальних спроможностей боротися. Реальна потреба українського народу, поневоленого большевицькою Москвою і підданого всім її терористичним і морально-розкладовим практикам, сьогодні вимагає, щоб боронити вже завойований нами високий рівень національної свідомості українських мас, боронити їх самостійницькі ідеали, боротися за дальшу розбудову наших самостійницьких позицій в Україні, за поширення визвольно-революційної боротьби в цілому ССРСР. В умовах большевицького тоталітарного терористичного режиму – підкреслюємо це ще раз – немає жодних інших засобів для боротьби за ці справи, крім засобів збройної боротьби. Тому ми таку боротьбу ведемо досьгодні і продовжуватимемо вести в дальнішому, незалежно від того, що міжнародна обстановка в даний момент практично нам не сприяє. Вагу сприятливої міжнародної обстановки для нашої визвольної боротьби ми вповні розуміємо. Тим не менше ми здаємо собі справу також із того, що навіть найвигідніша міжнародна обстановка нам ні до чого не придасться, коли большевикам удалося б знищити наш народ морально, знищити в ньому його самостійницькі прагнення. Саме для того, щоб бути максимально готовими використати сприятливу міжнародну обстановку, ми ведемо сьогодні боротьбу за наші національні моральні вартості. Ці вартості – найосновніший елемент нашої підготовленості до остаточного бою за нашу незалежність як на землях України, так і на міжнародному форумі. Ми, вкінці також знаємо, що про незалежність народу рішає він сам, його конкретна сила, а не сама лише міжнародна обстановка.

Не розуміючи нашої постановки боротьби, деякі українські емігранти, не зв'язані безпосередньо з нашим революційним рухом, дивуються: та ж ви ведете війну! Який може бути сенс такої війни, коли немає жодних реальних виглядів на те, щоб перемогти ворога?

Ми ж відповідаємо їм: наша сьогоднішня війна – цілком особлива війна. При даному співвідношенні сил між нами і ворогом ми її в даний момент не ведемо безпосередньо за те, щоб визволити від ворога українську територію, як цього слід було б очікувати в кожній нормальній війні. Таку «нормальну» війну ми поведемо при першій до цього нагоді, при першій сприятливій для повного нашого визволення обстановці. До такої війни ми постійно підготовляємося. В даний момент нашу війну ми ведемо безпосередньо за те, щоб оборонити дотеперішні здобутки українського самостійницького руху в Україні, так дуже загрожені большевицькою антинаціональною політикою, за те, щоб включити в нашу визвольно-революційну боротьбу весь український народ, за те, щоб творити вогнища революційної боротьби на території всього ССРСР.

Можливо, що в інших, демократичних умовах для досягнення цих цілей не треба було б обов'язково вдаватися до засобів збройної боротьби. Однак, в умовах большевицького ССРСР іншого шляху до цього немає. Там, де немає демократичного парламенту, там, де немає демократичних свобод, там, де цілковито

панує диктатура, терор, там, де не зобов'язує жодна законність, – там лишається тільки один шлях: підпілля, збройна боротьба. Коли б ми зрезигнували з цих засобів боротьби, ми лишили б московсько-большевицьким окупантам цілком вільну руку в їхній політиці винищування українського народу. Декому, не особливо далекозорому, можна було ще мати сумніви щодо доцільності такої стратегії в умовах, скажимо, псевдодемократичної передвересневої Польщі, коли то український народ міг мати хоч би ілюзії, що його інтереси боронить парламентарне представництво, що він може користуватися демократичними свободами, коли то над національним свідомленням народу працювали «Просвіта», «Рідна Школа»¹⁶⁷, цілий ряд інших національно-культурних установ, коли то національну свідомість українського народу могла до деякої міри формувати незалежна українська преса, театр, церква. Сьогодні цього всього немає. Ці всі інституції мусить сьогодні заступити підпілля, збройна боротьба.

П'ятирічна боротьба УПА та її успіхи наочно підтверджують цілковиту правильність нашої стратегічної концепції.

По шляху революційної боротьби УПА продовжуватиме йти і в дальнішому. Застосувавши нову тактику – тактику збройної конспіративно-підпільної боротьби, УПА з таким же самим героїзмом, як і дотепер, буде боронити український народ перед моральним та фізичним його винищуванням московсько-большевицькими окупантами, з таким же самим героїзмом, як і дотепер, буде боротися за побудову на українських землях Української Самостійної Держави.

В п'яти роковини існування і боротьби УПА Українська Головна Визвольна Рада та весь український народ бажають бійцям і командирам УПА – тим, які ще продовжують боротися у повстанських відділах, і тим, які вже перейшли в збройне підпілля, – дальших успіхів на шляху революційної боротьби за Українську Самостійну Державу.

Наша мета – свята. Наш шлях – єдиноправильний. По революційному шляху боротьби за національне визволення українського народу – за побудову Української Самостійної Соборної Держави – в п е р е д .

[1947 р.]

ОДНА ФАЛЬШИВА ТА НЕБЕЗПЕЧНА «ІДЕЯ». ДО ЧОГО ДОПРОВАДИТЬ ПОЛІТИКА В ДУСІ ЦЬОЇ «ІДЕЇ»?

В останній час большевицькі політики стараються використовувати кожну нагоду на те, щоб ще і ще раз заявити перед усім світом, що ССРСР, – країна «соціалізму», – може співпрацювати з капіталістичними країнами Заходу, що ССРСР до такої співпраці «щиро прагне». Про можливість економічної та, вслід за цим, і політичної співпраці між «соціалістичним» Сходом та капіталістичним Заходом, про «бажання росіян співпрацювати», – говорять і Сталін, і Молотов, і всі советські амбасадори, всі советські журналісти. Одним словом, світ чує тепер з боку большевиків тільки одне: большевики вірять у можливість мирної співпраці між соціалістичною та капіталістичною системами, ССРСР хоче миру, ССРСР завжди був і є готовий співпрацювати з усіми країнами капіталістичного світу, а передусім з такими капіталістичними державами, як США, Англія, Франція.

Як воно не дивно, та мусимо ствердити, що большевицькі декларації про бажання ССРСР співпрацювати з країнами капіталізму не лишаются безуспішними. Як виходить із закордонної преси, з заяв навіть деяких політичних діячів як Західної Європи, так і Америки, деяка частина публічної opinii на Заході приймає большевицькі заяви про «можливість» і «бажання» співпраці за добру монету. Прагнучи до миру, деякі люди в західних країнах хапаються за «ідею» «співпраці двох систем» – як за єдину дошку рятунку в сучасних напружених політичних і важких економічних відносинах у міжнародному житті. Усіх, які не вірять у позитивні результати такої співпраці, ці люди готові підозрівати у ворожості до робітничої кляси, до інтересів широких працюючих мас, у воєнному авантюризмі, в імперіалізмі та ще бог-зна в чому.

П. Погана

ОДНА ФАЛЬШИВА ТА НЕБЕЗПЕЧНА «ІДЕЯ». ДО ЧОГО ДОПРОВАДИТЬ ПОЛІТИКА В ДУСІ ЦЬОЇ «ІДЕЇ»?

В останній час большевицькі політики стараються використовувати кожну нагоду на те, щоб ще і ще раз заявити перед усім світом, що ССРСР – країна «соціалізму» – може співпрацювати з капіталістичними країнами Заходу, що ССРСР до такої співпраці «щиро прагне». Про можливість економічної та, вслід за цим, і політичної співпраці між соціалістичним Сходом та капіталістичним Заходом, про «бажання росіян співпрацювати», – говорять і Сталін, і Молотов, і всі советські амбасадори, всі советські журналісти. Одним словом, світ чує тепер з боку большевиків тільки одне: большевики вірять у можливість мирної співпраці між соціалістичною та капіталістичною системами, ССРСР хоче миру, ССРСР завжди був і є готовий співпрацювати з усіми країнами капіталістичного світу, а передусім з такими капіталістичними державами, як США, Англія, Франція.

Як воно не дивно, та мусимо ствердити, що большевицькі декларації про бажання ССРСР співпрацювати з країнами капіталізму не лишаются безуспішними. Як виходить із закордонної преси, з заяв навіть деяких політичних діячів як Західної Європи, так і Америки, деяка частина публічної opinii на Заході приймає большевицькі заяви про «можливість» і «бажання» співпраці за добру монету. Прагнучи до миру, деякі люди в західних країнах хапаються за «ідею» «співпраці двох систем» – як за єдину дошку рятунку в сучасних напружених політичних і важких економічних відносинах у міжнародному житті. Усіх, які не вірять у позитивні результати такої співпраці, ці люди готові підозрівати у ворожості до робітничої кляси, до інтересів широких працюючих мас, у воєнному авантюризмі, в імперіалізмі та ще бог-зна в чому.

В останній час большевицькі політики стараються використовувати кожну нагоду на те, щоб ще і ще раз заявити перед усім світом, що ССРСР – країна «соціалізму» – може співпрацювати з капіталістичними країнами Заходу, що ССРСР до такої співпраці «щиро прагне». Про можливість економічної та, вслід за цим, і політичної співпраці між соціалістичним Сходом та капіталістичним Заходом, про «бажання росіян співпрацювати», – говорять і Сталін, і Молотов, і всі советські амбасадори, всі советські журналісти. Одним словом, світ чує тепер з боку большевиків тільки одне: большевики вірять у можливість мирної співпраці між соціалістичною та капіталістичною системами, ССРСР хоче миру, ССРСР завжди був і є готовий співпрацювати з усіми країнами капіталістичного світу, а передусім з такими капіталістичними державами, як США, Англія, Франція.

Зрозуміло, що ми, активні учасники визвольної-революційної боротьби українського народу проти большевицького панування на Україні, які перебуваємо в межах ССРСР і знаємо природу большевизму та всі його методи із щоденної болучої практики, слідкуємо за розвитком цієї справи-«ідеї» «співпраці двох систем» – з найбільшою увагою. Ми припускаємо, що в правильній оцінці «ідеї» співпраці, пропагованої в останні роки большевиками, багатьом людям Заходу перешкоджає сьогодні ще їхнє незнання большевизму, брак в них орієнтацій у тому, що таке большевизм на ділі, а не на словах. Большевики відгородилися від усього світу непрохідними кордонами, світ не добився зміни цього становища і, внаслідок цього, багатьом людям, які лише знають большевиків з радіо чи газет, важко мати правильне уявлення про всі «прийоми» большевицької як внутрішньої, так і закордонної політики. Саме тому ми вважаємо за потрібне, щоб у питанні про «можливість співпраці двох систем» не забракло і нашого погляду – погляду тих, які живемо в ССРСР, бачимо большевицьку політику щоденно на практиці, які ось уже четвертий рік стоїмо в завзятій, кривавій боротьбі проти большевицьких гнобителів і експлуаторів як України, так і всіх інших народів ССРСР, які ось уже четвертий рік в нерівній боротьбі, спираючись виключно на наші власні сили, ставимо чоло большевицькому імперіалізму.

Питання про те, чи можлива мирна «співпраця» між «соціалістичним» ССРСР та капіталістичним Заходом, не можна ніколи розглядати теоретично. Теоретично така співпраця завжди можлива. І тому можна припускати, що Сталін міг говорити широко, коли він у своїй відомій розмові із Стасеном¹⁶⁸ (9.IV.1947 р.) твердив, що він вірить у м о ж л и в і с т ь співпраці між ССРСР і капіталістичним Заходом. Питання співпраці між ССРСР і капіталістичним Заходом є питання конкретної політики, і тому його ніколи не можна відділювати від того, чи обидві сторони хочуть співпрацювати, а якщо навіть хочуть, то які кожна з цих сторін такою своєю політикою переслідує цілі. Якщо ми питання співпраці двох систем з площини теоретичної переставимо на площину конкретної політики, тобто, коли ми візьмемо до уваги також те, чи ССРСР хоче такої співпраці, а якщо навіть і хоче, то з якою метою, – то ми тоді мусітимемо ствердити, що «ідея» співпраці двох систем, так сьогодні широко і вперто пропагована большевиками в усьому світі, є в самому корені ф а л ь ш и в а ідея.

Сталін у згадуваній вже нами розмові заявив Стасенові, що він «повинен засвідчити той факт, що в росіян є бажання співпрацювати». І в ці слова Сталіна також можна вірити. Сьогодні, в теперішній момент, большевики цілком певно хочуть співпрацювати з Заходом. Треба, однак, відповісти ще на питання, чому, з якою метою большевики готові в теперішній момент співпрацювати з капіталістичними країнами, чому большевики саме тепер такої співпраці за всяку ціну добиваються. Таке питання треба поставити обов'язково, коли хочемо мати правильний погляд на большевицьку політику взагалі і на пропаговану сьогодні ними «ідею» співпраці – зокрема. Було б, звичайно, наївністю вірити, що большевики хочуть співпрацювати з Заходом тому що,

як плеще про це їхня пропаганда, вони завжди є нібито поборниками миру, що вони нібито принципові противники воєн між народами, що вони, фактично, є за «щастя і розцвіт народів». Мотиви і цілі теперішніх большевицьких заяв про «бажання росіян співпрацювати», теперішньої їхньої боротьби за «мир» – цілком інші, далеко менше благородні, далеко більше антинародні, імперіялістичні.

Чому, на якій основі ми твердимо, що пропагована сьогодні большевиками ідея співробітництва двох систем є в корені ф а л ь ш и в а ідея?

Ми твердимо це на такій основі:

1. За свою найвищу мету большевики формально вважають побудову «соціалізму» раніше в ССРСР, а потім в усьому світі. Остаточна перемога соціалізму, згідно з большевицькими поглядами, дасть народним масам незвичайно високий матеріальний і культурний рівень життя. Якщо йдеться про ССРСР, то большевики вважають, що остаточна перемога соціалізму тут неможлива доти, доки існує «капіталістичне оточення». Існування капіталістичного оточення, – твердить Сталін, – примушує советський уряд втримувати велику армію, поліцейний апарат (для боротьби, нібито тільки з чужоземною розвідкою), видавати значні суми на озброєння на те, щоб відбити кожночасну спробу інтервенції, нападу з боку держав капіталізму. Капіталістичне оточення і, нібито впливаюча з цього загроза нападу на ССРСР, не дають можливості большевицькій партії спрямувати всіх своїх сил, і ресурсів ССРСР на задоволення потреб працюючих мас. Капіталістичне оточення, – постійно твердить советським масам большевицька пропаганда, – це й є та єдина причина, чому ви не можете мати сьогодні всього вдосталь. Треба знищити капіталізм у всьому світі, треба знищити капіталізм хоч би в кількох найцивілізованіших країнах, а тоді в нас уже нічого не буде бракувати.

В цьому душі виховується вся советська суспільність вже від 30-ьох років. І хоча советські люди щораз більше починають собі здавати справу з того, що аргумент про безпеку нападу ззовні і, в зв'язку з цим, потребу постійно підносити «обороздатність» країни большевики використовують у першу чергу для маскуванню своїх імперіялістичних плянів про завоювання всього світу, то все таки значна частина советського громадянства, головню молоді, вірить большевицькій пропаганді, вважає капіталізм за єдину причину, всього зла, яке сьогодні існує в Советському Союзі, і завжди готова раз назавжди покінчити з цим своїм ворогом.

Чи при такому наставленні до капіталізму значної частини советського громадянства може бути мова про щирю «співпрацю» між «соціалістичним» ССРСР та капіталістичним Заходом? Чи може бути мова про бажання щирої співпраці з капіталістичними країнами з боку большевицької партії, коли вона вважає, що є д и н о ю п е р е ш к о д о ю до остаточної перемоги соціалізму в ССРСР, тобто – до побудови тут скільки-небудь заможного і культурного життя, є в першу чергу і с н у в а н н я к а п і т а л і с т и ч н о г о о т о ч е н н я ? По-нашому, мови про щирю співпрацю між ССРСР та капіталістичними країнами бути не може.

2. Большевицька партія вважає ССРСР не за одну із мирних ланок всесвітньої господарської і політичної системи, в якій він повинен співпрацювати з усіма країнами світу, незалежно від їх політичних та суспільно-економічних устроїв, а за базу, за пляцдарм комуністичної революції у всьому світі. Своєю історичною місією большевицька партія вважає «допомогти» робітникам капіталістичних країн провести всесвітню революцію, тобто, говорячи одверто, – добитися повалення існуючого тепер на Заході суспільно-економічного і політичного ладу, і розтягнути своє панування на весь світ.

Щоб не бути голословними, ми наведемо деякі погляди Сталіна на цю справу, висловлені ним в різний час і при різних нагодах, – того самого Сталіна, який сьогодні поставив собі за завдання переконати світ, що він нібито нічого більше й не хоче (і ніколи не хотів) як тільки мирної співпраці з капіталістичними країнами.

Розглядаючи питання стратегії і тактики большевицької партії, Сталін у своєму відомому творі «Питання ленінізму» пише:

«Наша (большевицька – прим[ітка] авт[ора]) революція пережила вже два етапи і вступила після жовтневого перевороту в третій етап...» Вияснивши перші два етапи, про етап третій Сталін говорить так:

«Він (третій етап – прим[ітка] авт[ора]) розпочався після жовтневого перевороту. Мета (цього етапу – прим[ітка] авт[ора]) – закріпити диктатуру пролетаріату в одній країні, використовуючи її як опірний пункт для повалення імперіялізму в усіх країнах. Революція виходить за рамки одної країни, почалася епоха світової революції...» («Про основи ленінізму»¹⁶⁹, підкр[еслення] наші).

В іншому місці Сталін говорить:

«Ленінська теорія революції є разом з цим теорія розвитку світової революції. Перемога соціалізму в одній країні не є самодостатнє завдання. Революція перемігшої країни повинна розглядати себе не як самодостатню величину, а як підмогу, як засіб для прискорення перемоги соціалізму в усіх країнах. Бо перемога соціалізму в одній країні, в даному випадку в Росії, є не тільки продукт нерівномірного розвитку і прогресуючого розпаду імперіялізму. Вона є разом з цим початок і передпосилка світової революції...» («Жовтнева революція і тактика російських комуністів»¹⁷⁰, підкр[еслення] наші). В цій самій роботі Сталін говорить також так:

«...Самий розвиток світової революції, самий процес відпадення від імперіялізму ряду нових країн проходитиме тим скоріше і основніше, чим основніше буде закріплюватися соціалізм в першій перемігшій країні, чим скоріше перемінятиметься ця країна в базу дальшого розгортання світової революції, в підойму дальшого розкладу імперіялізму.

Якщо вірне твердження, що остаточна перемога соціалізму в першій визволеній країні неможлива без спільних зусиль пролетарів кількох країн, то так само вірне й те, що світова революція буде розгортатися тим скоріше і основніше, чим дійовіша буде допомога першої соціалістичної країни робітникам і працюючим масам усіх позісталих країн.

В чому повинна полягати ця допомога?

Вона повинна полягати, по-перше, в тому, щоб перемігши країна «проводила максимум здійснимого в одній країні для розвитку, підтримки, розбудження революції у всіх країнах» (за Леніним).

Вона повинна полягати, по-друге, в тому, щоб «перемігши пролетаріят» одної країни, «експропріювавши капіталістів і організувавши в себе соціалістичне виробництво, став... проти решти капіталістичного світу, притягаючи до себе пригнічені кляси других країн, піднімаючи серед них повстання проти капіталістів, виступаючи в разі необхідності навіть з військовою силою проти експлуаторських кляс та їх держав...» (за Леніним) (підкр[еслення] скрізь наші). А ось ще кілька принципів політики большевицької партії, сформульованих Сталіним в його клятві, складеній ним від імені партії після смерті Леніна на II-му з'їзді Рад СССР¹⁷¹:

«...Відходячи від нас, товариш Ленін заповів нам скріплювати і поширювати (!) Союз Республік. Клянемося тобі, товариш Ленін, що ми виконаємо з честю й цю твою заповідь.

Ленін нераз вказував нам, що зміцнювання Червоної армії та постійне покращування її стану являє собою одне із найважливіших завдань нашої партії. Поклянемося ж, товариші, що ми не будемо жаліти сил для того, щоб зміцнювати нашу Червону армію, нашу Червону фльоту...

Відходячи від нас, товариш Ленін заповів нам вірність принципам Комуністичного Інтернаціоналу¹⁷². Клянемося тобі, товариш Ленін, що ми не пощадимо свого життя для того, щоб зміцнити і розширити союз працюючих усього світу – Комуністичний Інтернаціонал.» (підкр[еслення] наші).

Наведеного, мабуть, вистачить, щоб зорієнтуватися у всіх тих принципах, що ними на практиці керується большевицька партія як у своїй внутрішній, так і зовнішній політиці та в усій своїй міжнародній стратегії, і щоб зорієнтуватися в тому, які цілі насправді переслідують большевики. Звертаємо увагу, що ці всі принципи сформулював не хто інший як Сталін. Якщо він у своїх творах формулював ці принципи як, у першу чергу, стратег большевицької революції, а не як голова уряду СССР, то це лише підносить вимовність цих формулювань. Вони, ці формулювання, безумовно, щирі. Тут не входили в рахунок жодні моменти дипломатичної «обережності», зовнішньо-політичної «доцільності». Тут входили в рахунок тільки пляни большевицької партії, прикриті фразами про «інтереси міжнародного пролетаріату». Ці принципи до сьогодні не були ніде і ніким в большевицькій партії заперечені, змінені. Немає найменших підстав сумніватися в зобов'язуючій силі цих настанов для большевицької партії. Наведені нами погляди Сталіна якнайвиразніше говорять про те, що большевики змагають до підкорення під своє панування всієї Європи і всього світу (клятва Леніну «п о - ш и р ю в а т и Союз Республік») шляхом збройних завоювань («виступити, в разі необхідності, навіть з військовою силою проти експлуаторських кляс та їх держав»), говорять про те, що большевики є запеклі мілітаристи (клятва Леніну «вважати за найважливіше завдання партії – зміцнювати Червону армію та постійно покращувати її стан») та здекларовані імперіялісти.

Чи ж, маючи на увазі всі наведені нами погляди Сталіна на завдання і ролю Советського Союзу, можна, отже, вірити, що він щиро прагне співпраці з Заходом? Нам здається, що ці всі погляди є найкращим доказом на те, що всі теперішні большевицькі заяви про бажання співпрацювати з капіталістичними країнами є в корені фальшиві.

3. Як завжди в минулому, так і тепер большевики безперестанку в е д у т ь а к т и в н и й н а с т у п п р о т и в с і х к а п і т а л і с т и ч н и х к р а ї н . Метою цього наступу є повалення капіталістичних держав, захоплення їх під свій вплив, встановлення там через своїх агентів свого панування.

За доказами на це ми не мусимо шукати в минулому; їх дають нам під до-статком сьогоднішні, свіжі події.

Хто є ініціатором сьогоднішньої внутрішньої боротьби в Греції? Хто в основному керує Маркосом¹⁷³ і підтримує його і весь грецький партизанський рух? Російські большевики. Хто каже китайським комуністам не припиняти, а поширювати збройну боротьбу проти національного уряду Чан-кай-ші¹⁷⁴? Московські большевики. На чий наказ французькі та італійські комуністи, часто всупереч волі робітничих мас, розгорнули широку страйкову акцію восени 1947 р.? На наказ большевицької Москви. Хто керує роботою комуністичних партій у всіх країнах світу? Хто керує одноміліоновою армією комуністів у Франції, двоміліоновою – в Італії, півтретяміліоновою – в Китаю? Большевицька Москва. Хто торпедує сьогодні «плян Маршалла»¹⁷⁵ і змушує боротися проти нього всі комуністичні партії? Большевицька Росія. Хто сьогодні вискакує зі шкіри, щоб зорганізувати якомога сильнішу свою агентуру в США? Большевицька Москва. Хто відновив Комінтерн під новою назвою Комінформу¹⁷⁶ для підготовки комуністичних революцій в Європі? Російські большевики.

Хіба ж ця вся робота московських большевиків говорить про те, що вони щиро хочуть співпрацювати з країнами світу, що вони готові «поважати» устрої сусідніх країн? По-нашому ця вся робота говорить про щось цілком протилежне.

4. Большевицька Москва використала вигідну обстановку, що склалася для неї після розгрому гітлерівської Німеччини, на те, щоб, ці л к о в и т о підпорядкувавши собі країни Середньої і Південно-Східної Європи, значно поширити межі своєї імперії. Грубо помиляються всі ті, які думають, що країни Південно-Східної та Середньої Європи можуть вести сьогодні скільки-небудь самостійну політику. Держави большевицької сфери впливів сьогодні, фактично, позбавлені всякої самостійності. Західним кордоном СРСР є сьогодні, фактично, не західний кордон Литви, Білоруси, України та Молдавії, а кордон між советською та англо-американською зонами в Німеччині та Австрії, західні кордони Югославії. І це все діється тоді, коли большевики підписали ці л и й р я д у г о д і д о г о в о р і в , на основі яких країни Південно-Східної та Середньої Європи повинні зберегти повну незалежність і державну суверенність. Вони, ці країни, сьогодні суверенні тільки формально. На практиці ж вони дедалі більше переходять на становище т[ак] зв[аних] союзних

республік ССРСР. Свою клятву Леніну – «поширювати Союз Республік» Сталін виконує з усією послідовністю. Правильно писала недавно англійська газета «Дейлі мейл», що договори між ССРСР і капіталістичними країнами не представляють для большевиків ніякої вартості тому, що вони всіх капіталістів наперед вважають за своїх ворогів, яких треба знищити. «Якщо большевики навіть дотримуються своїх міжнародних зобов'язань, то тільки в своїй власній і собі лише вигідній інтерпретації», – висловився недавно про большевицьку закордонну політику один з англійських політичних діячів. І це все цілком відповідає правді, це все абсолютно вірно. Експансивна політика большевицької Москви в останні роки повинна переконати кожную розумну і чесну людину в тому, що московські большевики проводять чисто імперіялістичну політику, що вони стараються використати кожную нагоду на те, щоб усе далі і далі поширювати межі свого панування і впливів. Чи ж можна, отже, вірити московським большевикам, що вони справді хочуть співпрацювати з Заходом в ім'я миру і що вони не виступлять збройно проти цього ж Заходу при першій вигідній для цього нагоді?

5. Большевицькі імперіялісти в посиленіх темпах підготовляються до нової війни. Четвертий п'ятирічний плян¹⁷⁷ головну увагу звертає на відбудову і піднесення тих галузей промисловости, тих галузей народного господарства, які мають важливе воєнно-стратегічне значення (важка індустрія в першу чергу). Під цим кутом складається також державний бюджет. Крім цього, дуже помилявся б той, хто вірив би в правдивість бюджетних асигнувань так, як вони зафіксовуються в бюджетному законі ССРСР. Там, в цьому законі, безпосередні асигнування на армію і флоту можуть бути навіть не дуже то великі. Фактично, ж на армію йде щонайменше половина всіх державних видатків ССРСР. Щодо вартості советського бюджетного закону, то ми вважаємо, н[а]пр[иклад], на такі моменти. В останніх бюджетах немає взагалі статті, яка говорила б про сплачування урядом ССРСР заграничних довгів. А чей же ССРСР такі довги має і сплачує по них проценти. В бюджеті про це взагалі не говориться. Немає також у бюджеті статті, в якій говорилося б, скільки большевицький уряд призначає щорічно на закордонну пропаганду, на оплачування своїх агентів. А кожній людині, яка скільки-небудь орієнтується в питаннях міжнародного життя, ясно, що большевицька кліка видає величезні суми на цю справу. Далі, в ССРСР проходить інтенсивна військова підготовка армії, серед цивільного населення, серед студентів і учнів середніх шкіл. Немає, просто дня, щоб советська людина не будилася зо сну від гуку гарматних, мінометних і кулеметних пострілів, від гуку авіації, танків. Ми, жителі ССРСР, постійно маємо враження, що живемо в однім величезнім вишкільнім військовім таборі. Поспішно відбудовуються всі стратегічно-важливі шляхи, мости, аеродроми, будуються нові військові об'єкти, всі важливіші фабрики і заводи переміщується на Схід. Ведеться широка масова агітація про «неминучу останню схватку країни соціалізму з капіталістичним світом», з якої, звичайно, за большевицькими агітаторами, большевицька Москва вийде переможцем, уживається всіх способів, щоб серед якнайширших мас розбудити ненависть

до країн і пануючих режимів Заходу. Чи це все означає бажання щиро співпрацювати з Заходом? По-нашому – ні.

Ось це й є ті основи, спираючись на які, ми твердимо, що пропагована сьогодні більшовиками «ідея» «співпраці двох систем» є ідея ф а л ь ш и в а .

Чому, однак, більшовики так вперто сьогодні цю ідею пропагують? Чому Сталін у своїй розмові із Стассеном особливо підкреслював, що, мовляв, у «росіян є сьогодні бажання співпрацювати»? Яка мета цього всього?

Річ у тому, що СРСР, виснажений і знищений важкою війною з гітлерівською Німеччиною, потребує за всяку ціну довшої мирної передишки, щоб можна було відбудуватися і, відповідно, підготувитися до нових завдань, які тепер ставить собі на денний порядок більшовицька кліка: завоювання решти Європи і наступ на Азію. Це – по-перше. По-друге, світ сьогодні занепокоєний загарбанням більшовицькою клікою половини Європи, світ із обуренням слідкує за більшовицькою агресивною політикою, що її сьогодні проводять більшовики в усіх міжнародних інституціях, союзницьких органах, на всіх кінцях світу. Світ щораз легше схиляється до думки, що з більшовицьким імперіялізмом треба буде розправитися радикально. Отже, щоб, з одного боку, добитися так дуже потрібної для СРСР передишки і, з другого боку, заспокоїти насторожену більшовицькою експансією опінію світу, – кремлівські імперіялісти почали широко і вперто кричати, що вони вважають, що співпраця між двома системами є можлива, і що вони такої співпраці «щиро» хочуть.

Така співпраця для більшовиків вигідна з усіх боків. Крім того, що вона дає їм потрібну передишку і заспокоює світову опінію, вона також дозволила б їм відбуду[ву]ватися і зміцнюватися економічно і мілітарно при економічній допомозі Заходу. Саме тому в цій ідеї співпраці особливий натиск більшовики кладуть на момент економічної співпраці. «Ми хочемо торгувати з усіма країнами», – заявляють сьогодні більшовицькі дипломати. Звичайно, що хочуть. Без економічної співпраці з Заходом, без торгівлі із США, з Англією, Францією більшовикам буде дуже важко відбудувати свій економічний потенціал, буде дуже важко піднести до потрібного рівня свою мілітарну міць. Більшовикам потрібно з Заходу машин, апаратів. Більшовики нічого іншого собі й не можуть бажати, як тільки того, щоб економічно і мілітарно стати на ноги за допомогою Заходу на те, щоб зараз потім прикласти цьому ж Заходові револьвер до чола і сказати: або здавайсь, тобто – встановляй «диктатуру пролетаріату», передавай владу в руки комуністів – наших агентів, або – війна, або – йдемо на «допомогу» твому «пролетаріатові» з нашими збройними силами.

У своїй розмові із Стассеном Сталін особливо врочисто заявляв, що «Ленін – наш учитель, а ми, радянські люди – учні Леніна». В цьому зв'язку варто пригадати принципи Леніна, які він застосовував у своїй закордонній політиці.

У листі «До американських робітників» Ленін так пише про свої переговори з представником Франції де Люберсаком:

«Коли хижакі німецького імперіялізму в лютому 1918 р. повели свої війська проти ... Росії,... тоді я ні трохи не вагався вступити в відомий «договір» з

французькими монархістами. Французький капітан Садуть... привів до мене французького офіцера де Люберсака. «Я монархіст, моя єдина мета – розгром Німеччини», – заявив мені де Люберсак... Це нітрохи не мішало мені «договоритися» з де Люберсаком щодо послуг, що їх хотіли нам зробити спеціалісти підривної справи, французькі офіцери... Це був приклад «договору», що його одобрить кожний свідомий робітник, договору в інтересах соціалізму. Ми стискали з французьким монархістом один одному руку, знаючи, що кожний з нас радо повісив би свого «партнера». Та наші інтереси на деякий час збігалися. Проти наступаючих хижаків-німців ми використали в інтересах російської і міжнародної революції такі самі хижакські контрінтереси других імперіялістів. Ми служили в цей спосіб інтересам робітничої кляси Росії і других країн, ми зміцнювали пролетаріат і послабляли буржуазію всього світу, ми застосували найзаконніше і обов'язкове у всякій війні маневрування, лявірування, відступ...» («История дипломатии», т. II, стр. 349.¹⁷⁸).

Цей приклад авторами большевицької «Истории дипломатии» наведений як «яскравий приклад ленінського маневрування» (там же).

Можна бути певним, що в питаннях міжнародної політики «Ленін – учитель», а Сталін і вся большевицька дипломатія – якнайкращі «учні Леніна». Сьогодні Сталін потребує 10-20 років миру, щоб стати економічно на ноги, зміцнитись і озброїтись відповідно до нових завдань. Тому він і сам говорить і заставляє повторяти всіх своїх дипломатів, що «росіяни хочуть співпрацювати», що СРСР готовий співпрацювати економічно і політично з усіма країнами світу. В той же час він, Сталін, дивиться на своїх капіталістичних партнерів – як на ворогів, яких він завтра «повісить». Большевицькі імперіялісти ще не готові до збройного походу в решту Європи, і тому вони сьогодні «маневрують», «лявірують», тому вони сьогодні «відступають» у тому розумінні, що перестали на міжнародному форумі говорити про «неминучість» «пролетарської революції» і встановлення «диктатури пролетаріату» в усьому світі, а говорять про «можливість мирного співіснування двох систем», про «бажання росіян співпрацювати». Так вони говорять, однак, тільки для закордону. В середині ж СРСР, в усіх новозагарбаних країнах, членам усіх компартій говорять друге. Тут, коли навіть говорять про «бажання співпрацювати», то ніколи не забудуть додати про «неминучий і близький вже упадок капіталізму», про завдання і роль Советського Союзу в боротьбі за перемогу соціалізму у всесвітньому масштабі. Тут ніхто не сумнівається, що, говорячи про «бажання росіян співпрацювати», Сталін тільки маневрує, що Сталінові тільки йдеться про те, щоб виграти час і, можливо, дістати навіть допомогу від капіталістів, щоб тим міцніший скрутити для них шнурок, щоб тим легше їх при першій до цього нагоді «повісити». Такий, і тільки такий сенс заяв Сталіна про «бажання росіян співпрацювати».

Широко пропагована сьогодні большевиками «ідея» співпраці двох систем крім того, що фальшива, також – небезпечна. Ця «ідея» загушовує перед публічною опінією світу справжній, цєпто – імперіялістичний, характер большевицької кліки, імперіялістичний характер усїєї большевицької політики, закриває народам очі на небезпеку, яка їм завжди загрожує з боку большевицьких

володарів Москви, і на підготовку більшовиками загарбання всієї Європи, всього світу. Більшовикам нічого більше й не треба, як тільки того, щоб світ повірив у їх «миролюбність». Вони тоді матимуть розв'язані руки до підготовки нової війни. Вони тоді могли б цілком свobodно все більше й більше зміцнювати свою воєнну машину, щоб одного ранку звалити її на голову заспанім (чому ж хтось не мав би спокійно спати, коли повірив би Сталіну, що росіяни щиро «бажають миру»?) народам Західної Європи. А цього як Західна Європа, так і весь світ не повинні собі бажати. Це була б жахлива катастрофа всього людства, всієї цивілізації. Весь світ повинен з якнайбільшою увагою слідкувати за всім тим, що Советський Союз робить тепер, за всім тим, що він робив у минулому. Не закривати очі на більшовицьку небезпеку треба тепер народам світу, а що небезпеку собі усвідомляти, більшовиків розшифровувати, пізнавати і збирати всі свої сили для того, щоб більшовицьку загрозу зліквідувати раз назавжди. Тут не вистачить намагання організовувати тільки оборони Західної Європи перед дальшим більшовицьким наступом. Народам світу сьогодні треба зробити все, що лише можливе і необхідне для того, щоб знищити більшовизм взагалі. Сьогодні треба плянувати і організовувати не тільки оборону Західної Європи перед більшовиками, а наступ на знищення більшовизму в його основному гнізді – в Москві, щоб допомогти визволитися спід більшовицького панування усім советським народам. Всі оборонні заходи, отже, тільки півзаходи, коли йдеться про боротьбу з більшовизмом, готові закінчитися трагічно: більшовики мають сьогодні багато шансів для того, щоб у найближчому майбутньому підбити під своє панування всю Європу.

Ідея «співпраці двох систем» демобілізує народи світу. Вона відвертає увагу світу від завислої над ним небезпеки більшовицького загарбання. Вона об'єктивно вигідна тільки більшовицьким імперіялістам. Вона, ця ідея, повинна зникнути на Заході з обігу. Цій ідеї не можна вірити. Її завжди треба розшифровувати і показувати народам світу її справжню, немасковану мету, її справжню, обдерту з усіх декоративних фраз про «мир», «щастя і добро народів», суть.

Після того всього, що ми дотепер сказали про «ідею» співпраці двох систем, не важко зробити собі висновки, до чого doprowadила б п о л і т и к а в дусі цієї ідеї. 1. Більшовики дістали б потрібну їм передишку, відбудувалися б економічно, розбудували б до нечуваних розмірів свою воєнну машину. 2. Західні країни своєю економічною співпрацею значно допомогли б більшовикам у їхніх воєнних приготуваннях проти Заходу. 3. Захід, заспокоєний більшовицькою «миролюбною» політикою, щиро прагнучи до миру, відвернув би свою увагу від небезпеки воєнного нападу з боку ССРСР і, можна сподіватися, перебував би в стані повної моральної і матеріальної демобілізації. Саме так обстоювала справа в період 1933-[19]38 рр., коли то Захід повірив у «мирні» заяви Гітлера. Із свого боку більшовики використали б цей період на те, щоб максимально розбудувати в Західній Європі п'яту колону – комуністичні партії і щоб через них повести свою якнайширшу розкладову та підривну роботу. 4. В цей спосіб більшовики дістали б усі необхідні передумови для переможної атаки на Європу. 5. Світ, а в крайній мірі вся Європа і правдоподібно також Азія

знайшлися б під большевицьким ярмом. Кінець західної цивілізації, що про нього сьогодні так багато говориться на Заході (чи не прочуть?), стався б фактом. Нову, большевицьку Європу символізував би російський батіг, енкаведівський наган, п'ятикутна зірка на Нотр Дам у Парижі, червоний большевицький прапор на англійському Парляменті в Лондоні. Колесо історії повернулося б на багато-багато сторіч назад.

Такий буде розвиток подій в Європі в найближчих 30-40 роках, оскільки сьогодні Захід повірить Сталіну, що в «росіян є бажання співпрацювати», оскільки Захід всі теперішні большевицькі мирні заяви візьме за добру монету. Стільки ми, жителі ССРСР, активні учасники визвольної-революційної протибольшевицької боротьби в Україні, хотіли сказати у зв'язку з пропагандованою сьогодні большевиками «ідеєю» «мирної співпраці двох систем».

Завданням усіх здороводумаючих і чесних людей в Європі є повести проти цієї «ідеї» якнайрішучішу боротьбу. Вже сьогодні народи Західної Європи мусять собі сказати «Ганнібал¹⁷⁹ перед воротами» на те, щоб не допустити до своїх столиць большевицьких імперіялістів завтра. Не вільно сьогодні хапатися за першу-ліпшу ідею, якщо вона навіть на перший погляд нібито миролюбна... Особливо не вільно хапатися ні за яку ідею, голошену большевицькою Москвою. Пацифізм в Західній Європі сьогодні цілком не на часі тому, що Європа сьогодні смертельно загрожена большевицьким імперіялізмом. Якщо сьогодні Захід піде на співпрацю з большевиками з бажання «зберегти мир», то він поступить як струсь, який, сховавши перед небезпекою голову в пісок, вважає, що він вже цілком безпечний, що йому вже ніщо не загрожує. Хто сьогодні справді хоче миру, – той мусить думати про якнайскоріше знищення большевизму взагалі. Інакше, народи Західної Європи незадовго опиняться в такому становищі, в якому вже від 30-ьох років перебуває український народ та всі інші неросійські підсоветські народи. Ми, активні учасники визвольної-революційної боротьби українського народу проти большевицької Москви, цього нікому не бажаємо. Це була б катастрофа для всього людства, для всього прогресу, для всіх волелюбних народів.

[1947 p.]

«УКРАЇНА ПОГИБАЄ! ХТО ВИНУВАТИЙ В ЦЬОМУ?»

Лице горить від сорому. Розпука розриває серце. Безмежна трагедія, що її переживає український народ, не вміщається у голові. Україна погибає! Україна стоїть над могилою! Україні готують невідхильну смерть!

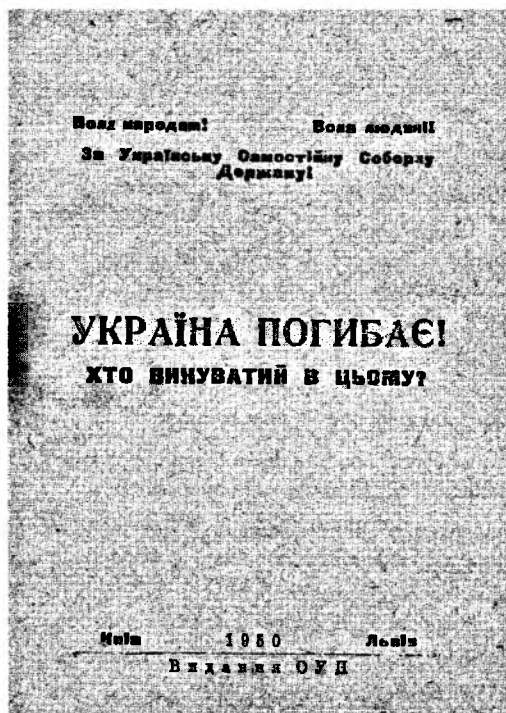
Тут і там чуєш, читаєш, бачиш:

Український народ – сорокмільйонний європейський народ. Україна і числом свого населення, і величиною території дорівнює найбільшим державам Європи. В нас більше, як тисяч[о]річна історія, в нас – стара культура. Ми – один з найталановитіших народів світу. Наші землі багаті у всякі природні ресурси, в нас найкращий у світі чорнозем. В нас чудові визвольні традиції. В нас були козаччина¹⁸⁰ і Січ¹⁸¹, Хмельницький і Шевченко. Ми, українці, народ волелюбний...

А тимчасом...

Тимчасом нам, українцям, сорокмільйоновому, європейському народові, народові, що має тисяч[о]річну історію, народові, що видав із себе Хмельницького і Шевченка, окупанти сьогодні написали, як недорозвинутим тубільцям Африки, статут колонії, назвали підступно цей статут «конституцією незалежної республіки», – і ми повірили, що ми... справді «незалежний», «державний» народ, що ми... справді «суверенні», «визволені»...

Тимчасом над нами, українцями, які нерідко маємо відвагу говорити про себе як про один із найволелюбніших народів світу, ось уже сотні років панують і знущаються чужинці, ось уже 30 років свище батіг московсько-большевицьких окупантів, а ми часто навіть й не помічаємо, не розуміємо цього, а ми часто змагаємося у складанні похвальних гимнів на честь наших гнобителів, на честь наших катів, а ми мільйонами кладемо голови за інтереси тих, що панують і знущаються над нами, а ми часто не за страх, а за совість служимо нашим катам...

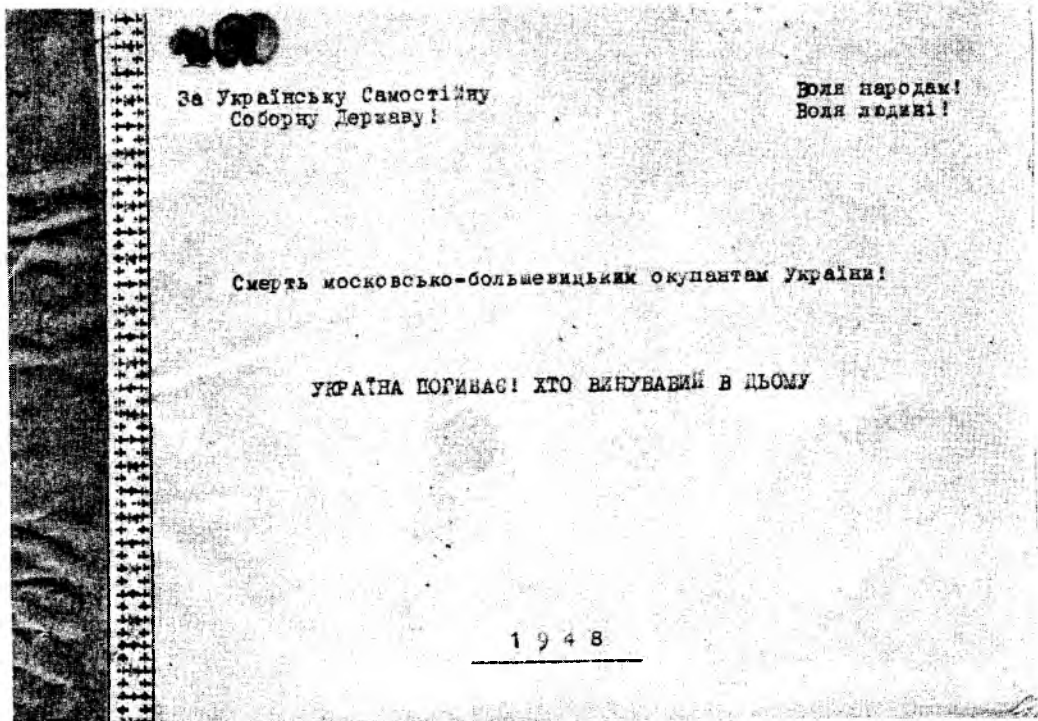
Тимчасом на нашій Україні, на нашій «медом і молоком текучій» землі, внаслідок грабежу хліба окупантами періодично вмирають з голоду мільйони наших знеможених працею батьків і матерей, мільйони наших сестер, братів, дітей, мільйони українських чоловіків і жінок! А ми на це все дивимося з німою покірністю, а серед нас не знайдеться відважних, щоб активно запротестувати проти такого бандитського злочину над собою, над Україною, а в нас не знайдеться «ні одного козака серед мільйонів свинопасів», щоб хоч «сатрапа в морду затопив»! Нас граблять з хліба, з промислової сировини, нашу економіку ставлять в колоніальну залежність від московського імперіального центру, нас піддають жорсткому колоніальному визискові, нас замучують каторжною, непосильною працею, а ми дякуємо нашим гнобителям, – Сталіну і большевицькій партії, – за «щасливе і заможне життя», за їхню «допомогу» Україні...

Тимчасом на наших очах московсько-большевицькі злочинці чинять криваву розправу над українськими патріотами, що піднялися на святу, героїчну боротьбу за волю і державну незалежність України, а ми не тільки що цьому боязливо, безчинно приглядаємося, але й нерідко самі приймаємо активну участь у знищуванні борців за нашу волю, але й нерідко перевищуємо московських катів у цьому кривавому, злочинному ділі. Ми нерідко, на радість нашим гнобителям, на вічну нашу ганьбу, в наших братів стріляємо, власними руками їх вішаємо, тортуруємо, знущаємося над ними, розриваємо їх могили і викидаємо звідтам їхні трупи, поширюємо про них найогидніші, найцинічніші наклепи, а ми часто грабуємо, знущаємося над мирним українським населенням тільки за те, що воно патріотичне. Хіба ж це не сором, не ганьба для нас як для народу? Хіба ж є де в світі такий другий, поганий у цьому відношенні, народ, як ми, українці? Мабуть немає!

Тимчасом у нас, в Україні, немає української молоді. Бо хіба ж це у к р а ї н с ь к а молодь, оці тисячі комсомольців і піонерів? Кому вони служать? Куди вони йдуть? Що в них українського? Нічого. Це ж вони на наказ своїх московських вихователів плюють на наші національні святощі – на наші самостійницькі змагання, на нашу боротьбу за незалежність, на наших національних героїв. Це ж вони, задурманені підступною, брехливою московсько-большевицькою пропагандою, готові кожночасно стріляти в справжніх патріотів України, знищувати їх. Це ж вони готові видавати большевицькій охранці своїх батьків за їхню любов до України, за їхні самостійницькі переконання. Скрізь у світі молодь становить найпатріотичнішу, найідейнішу частину свого народу. Скрізь у світі оця патріотична, ідейна молодь – майбутнє народу. Інакше тільки в нас, в Україні. В нас – повторюємо ще раз – майже немає у к р а ї н с ь к о ї молоді. В нас – тисячі яничарів, готових кожночасно боротися не за Україну, але, згідно з волею своїх московсько-большевицьких наставників, проти України. Такий стан може довести до того, що за кількадесят років в Україні не буде просто українського народу!! Чи ж може бути більша трагедія народу, як у цьому відношенні трагедія України??

Тимчасом в Україні значна частина українського народу не говорить українською мовою. В Україні немає української мови! І це

не парадокс, це дійсна, хоч жаклива, правда про сьогоднішню Україну. Українською мовою, мовою Шевченка, Лесі Українки, Франка, Коцюбинського¹⁸², сьогодні в Україні говорять тільки колгоспники. В містах у школах, головно вищих, в армії, в державних установах, на фабриках, в заводах, серед української інтелігенції – майже неподільно панує російська мова – мова «старшого брата». Кожний народ у світі вважає за свій найперший національний обов'язок говорити своєю рідною мовою, цю мову плекати, боронити її прав. Це наказує кожному народові його національна честь, гідність, це наказують кожному народові його національні почування. Соромитися своєї рідної мови, не вживати її, говорити мовою гнобителів власної батьківщини є рівнозначне національній зраді. Інакше є тільки в нас, в Україні. В нас майже половина нашого народу – майже вся інтелігенція, значна частина робітників – говорять тільки по-російськи. Виходить, що в нас, «хахлів», на сором нам самим, на сором усьому культурному світові, на сором нашому ХХ-ому сторіччю, інші критерії національної чести і гідности. Звичайно, в «хахлів» і критерії «хахлацькі»...

Тимчасом в Україні приходить у стан повного занепаду українська культура. Бо що ж спільного, наприклад, із справжньою літературою має сьогоднішня творчість т[ак] зв[аних] радянських письменників і поетів? Що спільного із справжньою літературою мають усі ці похвали Сталіну, большевицькій партії, всі ці поеми, оповідання, повісті про «щасливе» і «радісне» життя українського народу? Придушені большевицькою партією, відірвані від справжніх прагнень і потреб українського народу, не розвиваються українська наука, українське

мистецтво, музика, театр. Примушена бути національною тільки «формою», змістом – «соціалістичною», молода українська культура в умовах большевицького панування цілком нидіє...

Тимчасом ми, українці, хоч і сорокмільйоновий, хоч і європейський народ, а на ділі ніщо більше, як тільки народ жалюгідних рабів: рабів з погляду нашого політичного становища, рабів з погляду нашого способу думання, рабів з погляду нашої духовної структури! «Так, ми раби, немає гірших в світі! Феллаги, партії щасливіші від нас...». Ті слова, що їх кількадесять років тому назад Леся Українка адресувала тодішньому українському суспільству, можна і треба повністю адресувати великій частині українського суспільства і сьогодні, в 1948 році!

Це величезна брехня, що «за роки радянської влади в Україні український народ досяг високого рівня національного, політичного, культурного» і ще там усякого іншого рівня «розвитку», як це цинічно на кожному кроці бреше большевицька пропаганда. Дійсна, не прикрита, не фарбована правда про Україну така: Україна помирає, Україна стоїть над могилою, Україні готують невідхильну смерть!

Цю трагічну правду тільки в незначній мірі міняє той факт, що в ім'я нашої національно-державної незалежності, в ім'я Самостійної України з найбільшим героїзмом сьогодні борються десятки тисяч українських революціонерів і повстанців. На фоні загального незавидного національного стану українського народу, на фоні загального темного образу національної свідомості значної частини українського суспільства героїчна боротьба українських повстанців і революціонерів тільки підкреслює весь трагізм становища, що в ньому зараз перебуває український народ. В той час, коли одна частина нашого народу піднялася на найважчу, найгероїчнішу боротьбу проти окупантів за наше національне і соціальне визволення, в той час, коли десятки тисяч українських революціонерів і повстанців ось уже впродовж шістьох років ведуть збройну повстанську боротьбу спочатку проти гітлерівських, а від 1944 року – проти большевицьких окупантів, коли в цій героїчній визвольній боротьбі гинуть тисячі найкращих патріотів України, – в той самий час другі мільйони українського народу продовжують далі своє рабське існування: без протесту зносять найзлочинніші знущання московсько-большевицьких катів над собою, нерідко своїми власними руками допомагають большевицьким імперіялістам ще дужче поневолювати Україну! В той самий час, коли одна частина українського народу в повстанській і підпільній визвольній боротьбі проти московсько-большевицьких окупантів дає безприкладні зразки національної свідомості, патріотизму, ідейності, героїзму, почуття національної честі, – в той самий час друга частина українського народу продовжує допомагати окупантам будувати їхню імперію – тюрму для себе і для багатьох інших народів, продовжує далі по-рабськи волочити свої кайдани, а багато дехто, безпосередньо вислугуючись окупантам, продовжує далі своє мерзенне, ганебне діло зради Україні...

Затрівожені майбутнім України, боліючи тією трагедією, що її переживає сьогодні наш народ, добре розуміючи, куди ведуть Україну московсько-

Це вони, російські большевики, фізично знищили і продовжують далі знищувати мільйони українських патріотів, письменників, поетів, діячів науки, учасників українських визвольних організацій, мільйони українських селян, робітників, інтелігентів. За роки большевицького панування в Україні мільйони українських патріотів загинули в безпосередній боротьбі, внаслідок розстрілів, в тюрмах, на засланнях, на каторжних роботах, в концтаборах, з голоду. Це вони, російські большевики, встелили українськими кістями Сибір, Середню Азію, береги північних каналів, береги Льодового океану.

Це вони, російські большевики, вірні спадкоємці ганебної пам'яті царських імперіалістів, підкоривши собі силою Україну, ось уже тридцять років проводять в Україні політику грубого диктату, жорстокого насилля, бандитського терору, варварського грабежу, політику повного знищення України не тільки як окремої політичної, культурної й економічної одиниці, але як окремої етнічної одиниці.

Російські большевики, большевицька Москва, зажерливий, кровожадний імперіялізм московських большевиків – ось перша і найважливіша причина всієї нашої сьогоднішньої національної трагедії, ось наш ворог номер 1, ось проти кого в першу чергу мусить скеровуватися уся ненависть і вся боротьба українського народу! Це якнайглибше мусить собі усвідомити кожний українець і українка. Усвідомлення цього – це перша і найважливіша умова для того, щоб стати на правильний шлях визвольної боротьби.

За всю сьогоднішню трагедію України винуваті теж українські запродавці Сталіна і його кремлівської кліки – українські большевики – оці всі вже померлі медведі¹⁸³, шахраї¹⁸⁴, затонські¹⁸⁵, юрки Коцюбинські¹⁸⁶, що перші допомогли большевикам встановити їхнє панування в Україні, оці всі ще живі коротченки¹⁸⁷, мануїльські, гречухи¹⁸⁸, корнійці¹⁸⁹, сердюки¹⁹⁰, грушецькі¹⁹¹ і сотні їм подібних.

Це безпосередньо вашими руками, підлі зрадники України, руками вас – коротченків, мануїльських, гречух, сердюків, грушецьких, большевицька Москва копає Україні могилу. Це саме спираючись на вас, зрадників, російсько-большевицькі імперіялісти проводять своє бандитське діло винищення українського народу. Це за вашою, нібито українського уряду, згодою і при вашій участі большевицька Москва винищує український патріотичний елемент в тюрмах, на засланнях, в безпосередніх терористичних збройних акціях, здушує українську культуру, щораз міцніше закріплює за собою Україну як колонію. Це за вашою згодою і при вашій участі московсько-большевицькі злочинці позбавили десятки тисяч українських батьків їхніх дітей, сотні тисяч дітей – їхніх батьків! Це за вашою, нібито правителів України, згодою і при вашій участі московсько-большевицькі чекісти палять українські хати, українське майно, граблять українське населення, знущаються над українським народом! Це за вашою згодою і при вашій участі сотні тисяч українських чоловіків і жінок, дітей і стариків за свій український патріотизм мучаться сьогодні і гинуть на большевицькій каторзі. Це ви допомогли большевицькій Москві обернути мільйони українських селян, робітників, інтелігентів у безправних, жорстоко гноблених і експлуатованих рабів. Вас проклинають сьогодні тисячі українців. Вас проклинають тисячі батьків, що ви їм замордували дітей, тисячі сиріт, яким ви

знищили батьків, Вас проклинають мільйони обездолених, закутих у большевицькі кайдани, українських селян, робітників, інтелігентів. Це ви, запроданці большевицької Москви, даєте змогу російсько-большевицьким імперіялістам обдурювати світ, що Україна нібито вільна республіка. Це вам вистачає нахабности і цинізму виступати, йдучи по лінії інтересів большевицької Москви, в ролі оборонців грецького індонезійського народів перед «імперіялістичною реакцією» від імени нібито вільного і щасливого в умовах СРСР українського народу в той час, коли ці ж московсько-большевицькі імперіялісти так жорстоко гноблять Україну! Чи ж може бути більша підлість, більша мерзенність, як підлість і мерзенність вашого вислужництва московсько-большевицьким окупантам України, як підлість і мерзенність вашого злочинного знущання над своїм власним народом, винищування його? Чи ви думаєте, що народ цього не бачить, не розуміє, або, якщо ще сьогодні дечого не розуміє, то що він не зрозуміє цього завтра? Якої ж кари на вас потрібно, щоб ви хоч скільки-небудь належно відпокутували за всі свої злочини щодо України, щодо українського народу?! Це про вас, підлі зрадники, писав колись наш Пророк:

«...скажи,

Прорци своїм лукавим чадам,
Що пропадуть вони лихі,
Що їх безчестіє, і зрада,
І криводушіє – вогнем,
Кривавим, пламенним мечем
Нарізані на людських душах;
Що крикне кара невисипуца,
Що не спасе їх добрий цар,
Їх кроткий, п'яний господар!
Не дасть їм пити, не дасть їм їсти,
Не дасть коня вам охляп сісти
Та утікати; не втечете
І не сховаєтеся! Всюди
Вас найде правда-мста, а люде
Підстерезуть вас, на то теж
Уловлять, і судить не будуть:
В кайдани туго окують,
В село на зрище приведуть,
І на хресті отім, без ката
І без царя, вас, біснுவатих,
Розтнуть, розірвуть, розіпнуть,
А кров'ю вашою, собаки,
Собак напоять!...»

Чи не страшно вам? Чи не боїтеся майбутнього суду народу над вами? Знайте: від справедливого суду народу ніщо вас не врятує!

А яка ж підла і ганебна заслуга в сьогоднішній трагедії України й за вами – письменниками, поетами, журналістами, «істориками» й вам подібними бандитами пера т[ак] зв[аної] Радянської України?!

Це саме ви – тичини¹⁹², корнійчуки¹⁹³, сосюри¹⁹⁴, бажани¹⁹⁵, петровські і десятки дрібніших колег вашої професії – своїми панегіриками на честь партії, на честь советської влади допомагаєте більшовикам ширити брехню про «щасливе» і «заможне» життя в Україні? Це саме ви, письменники, відображаєте в своїх творах Україну не такою, якою вона є насправді, але такою, якою її хочуть бачити відображеною московсько-більшевицькі гнобителі. Це саме ви – письменники, журналісти, критики, «історики» своєю брехнею отроюєте свідомість українського народу, одурманюєте його, допомагаєте більшевицьким гнобителям його розкладати. Це ви, «працівники» пера, «мистці» поетичного слова, складаєте панегірики в той час, коли мільйони українських колгоспників, робітників, інтелігенції примирають з голоду, коли по шляхах, по залізнодорожних станціях, валяються трупи загинулих з голоду, нерідко, напевно й ваших рідних, коли стогін страждання несеться з кожної колгоспної української хати, з кожного робітничого житла, коли ворог знищує тисячі найкращих синів України. Письменники, поети кожного народу вважають за свій обов'язок поставити свій талант на службу в першу чергу власному народові, власній батьківщині, вважають за свій обов'язок поставити свій талант, свої знання на службу ідеалам волі, справедливості. А що зробили із своєю музою, із своїми знаннями ви? Кому ви їх запродали? Катам своїх батьків і матерей, своїх братів і сестер, катам України! Замість писати про терор над нашим народом, про його визиск, про його нужду, замість іти попереду народу в його боротьбі проти гнобителів, замість запалювати народ на цю боротьбу, – ви складаєте оди гнобителям України, ви складаєте листи подяки катам свого народу! І при тому всьому ви ще й вдаєте, що ви говорите нібито від імені всього українського народу! Яким правом ви це робите?? Хіба ж ви не знаєте, що не вдячність, а люту ненависть мають у своїх серцях мільйони українських селян, робітників та інтелігентів до большевицької влади, до большевицьких гнобителів?? Ви цього не можете не знати. Та ви, безхребетники, ви, продажні шкури, волієте писати те, чого від вас вимагають ваші грошовиті господарі. Вони вам за це платять і ви їм по-собачому служите. Де ваше українське серце, де ваша українська душа? Чи на те вас родили українські матері, чи на те вас вигодувала українська земля, щоб ви допомагали окупантам ще глибше топити наш народ в багні неволі? Чи на те вас вчили українські матері української мови, щоб ви тепер українським словом допомагали большевицьким злочинцям ще сильніше затягати петлю на шиї нашого народу? Большевицькі злочинці чинять свій кривавий, хижацький пир над закутою в кайдани Україною, а ви – ви тичини, корнійчуки, сосюри, бажани, щоб закрити їхні злочини перед очима народу, щоб довести народ до очманіння, палите їм кадило! Кадильщики катів України! Продажні складачі панегіриків окупантам у чорні дні нашої національної неволі! Український народ вам це добре попам'ятає!!

А ви, українські інтелігенти? Значна частина відповідальності за сьогоднішнє становище українського народу лежить і на вас, на українській інтелігенції

в цілому, як на найосвіченішій і в цьому відношенні найпередовішій частині народу.

Це ж ніхто інший, а саме ви, українські інтелігенти, головне із східних українських областей, майже поголовно говорите по-російськи. Це ж саме ви, східно-українські інтелігенти, маєте відвагу заявляти, що вам соромно говорити по-українськи тому, мовляв, що це... мова колгоспників, т[о] зн[ачить] дуже часто мова ваших батьків! Це ж саме ви, східно-українські інтелігенти, часто волієте посилати своїх дітей до російських шкіл, ніж до українських, на те, щоб вони там краще могли засвоїти собі російську мову і щоб їм, внаслідок цього, було потім легше робити кар'єру в системі окупанта! Це ж саме у ваших хатах щоденною розговірною мовою є мова російська. До вас ваші батьки, в більшості випадків напевно селяни, ще говорили по-українськи. Ви ж до своїх дітей говорите вже тільки по-російськи. Чи ж це не ганьба, не сором? Чи ж можете ви собі уявити, щоб інтелігент, якого-небудь іншого європейського (та й не тільки європейського) народу соромився своєї рідної мови, щоб він робив своєю розговірною мовою мову своїх гнобителів? Такого явища не існує ніде під сонцем, крім як у нас, в Україні. Чому ж не соромляться своєї рідної мови росіяни? Чому ж вони, живучи навіть в Україні, або серед якого-небудь іншого народу, вперто продовжують говорити своєю російською мовою? Чому ж ці росіяни, будучи навіть в Україні, зразу організують для своїх дітей російські школи? Причиною цього є в першу чергу сильно розвинуте в них почуття національної гідності, почуття патріотизму. В нас же цього немає. В нас же замість почуття національної гідності, національної гордості розвинулося типово рабське почуття національної меншевартності.

А як ви, українські інтелігенти, виховуєте своїх дітей? Чи дбаєте ви про те, щоб шляхом домашнього виховання протидіяти розкладовим впливам большевицької школи, комсомолу, большевицької пропаганди? Коли ви сьогодні примушені стверджувати, що сьогодні в Україні немає української молоді, то як же багато в цьому саме за вами, українські батьки і матері-інтелігенти!

Це ви, українські інтелігенти, допомагаєте большевикам одурманювати українські народні маси, беручи участь у масовій агітаційній чи там «культурно-освітній» роботі. Нахапавшись большевицької брехні в школах, ви потім стараетесь поширювати її серед українських колгоспників, робітників. Ваше ж завдання як найосвіченішої частини народу цілком протилежне. Ви, маючи завдяки своїй освіті ширший розумовий кругозір, повинні саме допомагати зрозуміти українському колгоспникові і робітникові всю підступність і облудність большевицької пропаганди, розкрити перед ним всю дійсну правду про Советський Союз, ви повинні бути першими, передовими носіями протибольшевицьких революційних визвольних ідей. Скільки з вас виконує це завдання чи хоч би так розуміє свій обов'язок щодо свого народу? А так ви його повинні розуміти. Цього чекають від вас українські селяни і робітники, дуже часто напевно ваші батьки, цього чекає від вас український народ.

А ваша байдужість до загальнонародних, загальнонаціональних справ, ваш кар'єризм, ваша боязливність перед мвд? Скільки з вас, освічені представники

народу, боліє ось таким трагічним становищем України? Скільки з вас про це думає, це переживає, вважає своїм обов'язком за цим слідкувати, протиставитися цьому? А це саме ваш, освіченої частини народу, обов'язок, а не цих «найменших». Звичайно, щоб боліти сьгоднішнім нашим становищем, треба спершу бути самому справжнім патріотом України. Ви ж, здебільша, – тільки патріоти ССРСР, большевицької імперії, багато з вас – часто цілковиті національні кастрати. А скільки ж то з вас за свою єдину життєву мету має свою особисту кар'єру, вислуження, орденів, медалів в окупантів – катів вас самих і вашого народу! Ми розуміємо вашу обережність перед мвд. Терористична практика большевицьких гнобителів мусіла вас цього навчити. Але ж ви далеко більше, чим обережні, ви – цілком спаралізовані страхом перед мвд, і то спаралізовані до тієї міри, що це багатьох з вас робить нездібними до будь-якої, навіть найдрібнішої, скільки-небудь відважнішої, дії, що це робить вас нездібними до будь-якої дії, яка йшла б по лінії тільки ваших власних, вільних переконань, не рахуючись з тим, чи це дозволено окупантами! Звичайно, при такому стані більшості громадян ССРСР большевицькій політиці не важко було оточитися німбом нібито непереможности, всесильности. Ви ж подивіться на наше революційне підпілля, на наш революційний рух! Чому ж це нібито всесильне мвд, сама згадка про яке багатьох з вас цілком психічно паралізує, – чому ж це мвд є безсильне супроти українського визвольного-революційного руху? Чому ж йому не вдається ось уже впродовж чотирьох років знищити українське революційне підпілля? Виходить, отже, що з мвд і мgb можна боротися. Де є відповідна ідейність, відповідна воля до боротьби, відповідна відвага, відповідна конспірація – там і мgb, і мвд будуть безсильні. Але такої саме волі до боротьби, такої відваги, такої ідейности вам, українські інтелігенти, бракує.

А ви, західно-українські інтелігенти, що так ще недавно любили хвалитися своєю національною свідомістю, своїм патріотизмом. Скільки з вас сьгодні, слухаючи всілякі наклепи на український визвольний-революційний рух, відважується сказати хоч одне слово в його обороні навіть там, де його можна було б сказати, навіть там, де це не зв'язане було б з жодними репресивними наслідками? Ви, ще тільки недавно на словах такі патріоти, – нині принишкли, як миші під мітлюю. Ми знаємо цілий ряд випадків, де ви замикали двері своїх домів перед революціонерами, представниками підпілля, боялися обмінятися з ними хоч би кількома словами. Скільки з вас, тихеньких з'їдачів бакалійного хліба, сьгодні намагається, наприклад, поширювати ідеї нашого визвольного руху, щоб у цей спосіб скріплювати наші ідейно-політичні позиції серед українського народу? Де ж ця ваша національна свідомість, що ви нею ще так недавно любили хвалитися, в чому вона проявляється? А скільки з вас пішло на службу до ворога, на пряму співпрацю з його поліційними органами? Хіба ж це все сумісне із справжнім почуттям національної гідности, із справжнім патріотизмом? По-нашому – нітрохи, по-нашому – це нижче національної гідности, по-нашому – це ніякий патріотизм, а в багатьох випадках – це пряма зрада Україні.

Допомагаєте своїми руками копати могилу Україні й ви, десятки тисяч

українців, що працюєте на нижчих щаблях большевицької державної машини, ви – учаскові, оперробітники мґб, командири спецгруп мвд, нижчі офіцери і підофіцери мвд і мґб, голови колгоспів, бригадири, ланкові, майстри, начальники цехів, стахановці, заготовщики і сотні вам подібних чиновників, ви, сучасні «унтера» большевицької імперії.

Це безпосередньо вашими руками большевицька Москва обдирає українського селянина з хліба, з м'яса, з грошей. Це безпосередньо вашими руками большевицькі експлуататори витискають норми з робітників, реалізують соцзмагання, здобувають стахановські рекорди. Це безпосередньо вашими руками большевицькі вельможі витискають з працюючих України ввесь піт, ссуть їхню кров. Це ви є той безпосередній батіг, що ним московсько-большевицькі імперіялісти ось уже впродовж тридцять років батожать українські народні маси, український народ. «Доборолась Україна до самого краю. Гірше ляха, свої діти її розпинають...» Ви напевно в своїй більшості не розумієте цього свого ганебного становища. Та через це воно не перестає бути ганебним. Як до 1917 року ваші батьки і діди будували російську імперію, на[в]випередки вислужуючи в «милостивого» царя ордени і медалі і здобуваючи для «малоросів» сумну славу найкращих наганячів, так і ви сьогодні із завзяттям, гідним куди кращої справи, служите своїм московсько-большевицьким господарям. Це ви, наймити сталінської кліки, часто найгірше дається взнаки українському народові. Це ви, «фельдфебелі» большевицького державного апарату, часто гірше знущаетеся над своїми братами, як ваші московські прикажчики. Замість саботувати зарядження окупантів, підривати большевицьку імперію і тим сприяти справі визволення вас самих, вашого народу, ви своєю вірною службою наймитів тільки цю імперію скріплюєте, тільки допомагаєте большевицьким гнобителям ще міцніше закріплюватися в Україні. Задумайтеся над тим що ви робите, а побачите, яке це мерзенне діло!

Українських народних мас – українських селян, значної частини українських робітників за сьогоднішню трагедію України ми не обвинувачуємо. Вони в цьому не винуваті. Саме серед них ще збереглася Україна. Саме вони, незважаючи на всі практики окупантів, становлять ще найздоровішу в національному відношенні частину українського народу. Вони зберегли і вживають українську мову, українські звичаї, український побут, вони заховали українське серце й українську душу, вони – найчуткіші до ідеї національно-визвольної боротьби, вони вміють по-справжньому боротися. Українські селяни і робітники – сьогодні основна база українського визвольного-революційного руху. Вони післали в підпілля, в Українську Повстанчу Армію своїх синів і дочок, вони в найбільшій мірі підтримують нашу визвольну-революційну боротьбу матеріально. Вони, разом з підпіллям і УПА, найактивніше борються проти московсько-большевицьких окупантів. Українські народні маси – запорука нашого майбутнього, гарантія нашого національного існування. Їм, українським народним масам, які, незважаючи на всі гнобительські прийоми окупантів, зуміли зберегти своє національне обличчя, свою українську душу, зуміли зберегти волю до боротьби, ми сьогодні кличемо: Слава!

І тільки дякуючи тому, що ще є в Україні і національно-здорова, патріотична частина народу, ми, разом з тривожно-трагічним «Україна помирає», можемо кинути сьогодні з України всім нашим ворогам, усьому світові й другий, але вже радісний, бойовий, але вже переможний оклик: Україна бореться! Не вся Україна впала перед ворогом на коліна! Не весь український народ – раб!

Серед темряви большевицької неволі, серед трагедії нашого сьогоднішнього поневолення могутнім полум'ям палає на всю Україну, на весь Советський Союз, на весь світ вогонь нашої визвольної революційної боротьби. Помиляється ворог, коли думає, що його перемога вже близька! Помиляється ворог, коли думає, що йому вдасться зламати нашу волю до незалежного державного життя, нашу волю до боротьби за наші національні права!

Прагнучи покласти край нашому національному і соціальному гнобленню, прагнучи покласти край знуцанням ворога над нашим народом, прагнучи побудувати на українських землях незалежну державу українського народу, ми, українські революціонери і повстанці, ось уже чотири роки в умовах другої большевицької окупації України стоїмо в збройній підпільній і повстанській боротьбі проти московсько-большевицьких імперіялістів та їх українських агентів.

Вже чотири роки ведеться в Україні безприкладно героїська визвольна боротьба. В нашій дотепершній боротьбі ми не тільки що витримали всі дотеперішні большевицькі атаки, але й добилися на нашому революційному фронті значних успіхів. На значній території України ми не тільки зберегли, але й значно поглибили національну свідомість українських мас, в небаченій ні тут, ні ніде в Україні мірі, ці маси зреволюціонізували, включили їх в безпосередню активну боротьбу проти окупантів, зберегли повну організованість нашого революційного руху, добилися значного поширення наших революційних ідей як на території самої України, так і поза нею, в тому числі і поза межами ССРСР, успішно поширюємо територію наших дій, голосно, збройною боротьбою заявили перед усім світом, що український народ ніколи не погодиться на большевицьке панування в Україні і що він прагне жити самостійним державним життям. Остаточна перемога в нашій боротьбі буде за нами. Ніколи не вдасться ворогові зреалізувати його злочинні, бандитські пляни щодо України. Цьому запорукою є наша сьогоднішня боротьба. Ми віримо в здорові сили України, у величезні спроможності українських народних мас, в їхній здоровий національний інстинкт, віримо в невмірущу волю українського народу до самостійного національно-державного життя. Ця воля не дала нам загинути впродовж довгих сторіч неволі. Ця воля вивела нас в минулому сторіччі на шлях нашого національного відродження. Ця воля натхнула геніального сина України Тараса Шевченка проголосити пророчі, могутні слова:

«...встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти...»

Буде так, як сказав наш великий Пророк!

Патріоти України! Українські селяни, робітники і інтелігенти! Українці східних і західних областей!

В ту хвилину, коли, з одного боку, московсько-большевицькі окупанти та їх українські запроданці – українські большевики, намагаються зготувати Україні повну загибель, і коли, з другого боку, друга частина українського народу, висловлюючи справжні віковічні прагнення України – прагнення до національної і соціальної волі, стоїть у завзятій, героїчній боротьбі проти большевицьких гнобителів за Українську Самостійну Соборну Державу, – ми, українські революціонери і повстанці, безпосередні учасники збройної визвольної боротьби, кличемо вас:

Всі на фронт спротиву винищувальній політиці московсько-большевицьких імперіялістів в Україні!

Піднімайтеся на визвольну боротьбу за наше національне і соціальне визволення!

Активно включайтеся в український визвольно-революційний рух!

Коли у визвольній революційній боротьбі стануть побіч себе всі українці Східної і Західної України, ворожому пануванню на наших землях прийде кінець!

Спільними зусиллями, спільною активною протибольшевицькою боротьбою українців східних і західних областей Україна буде врятована!

Не вживайте російської мови! Геть російську мову з українських родин, з українських середніх і високих шкіл, з українських міст, з усіх установ і підприємств в Україні! В Україні кожний українець хай говорить тільки українською мовою! Боротьба за українську мову, за її права – складова частина боротьби за наше визволення, одна з основних ділянок нашого спротиву московсько-большевицьким окупантам!

Боріться з большевицькою розкладовою пропагандою! Виховуйте ваших дітей на патріотів України, а не на її яничарів! Не приймайте участі в большевицькій пропагандивній і агітаційній роботі! Розкривайте, де лише можете, большевицьку брехню!

Саботуйте всі зарядження большевицької влади в промисловості, на транспорті, в сільському господарстві, в шкільництві, в культурно-освітніх установах! Зривайте большевицькі пляни!

Шукайте зв'язки до українського революційного підпілля! Читайте нашу революційну літературу! Поширюйте наші революційні ідеї! Включайтеся в активну організовану протибольшевицьку революційну боротьбу.

Хай живе всеукраїнський революційний фронт спротиву гнобительській і експлуататорській політиці московсько-большевицьких окупантів в Україні!

Хай кожний український селянин, робітник, інтелігент, кожний українець із східних і західних областей поставить собі запитання: хто він? Він – за волю України, за її державну незалежність, йому не байдужа доля України, бажає він українському народові добра, щастя, слави, любить він українську мову, свою рідну землю, Дніпро, минуле України, тобто він – патріот України, чи йому

байдужі ці всі справи, чи він проти волі України, проти її державної незалежності, тобто він – зрадник України? Хай кожний собі виразно відповідь на це запитання.

Коли ти – патріот України, коли в тебе живе почуття національної і людської гідності, коли ти, як цього слід сподіватися від кожної чесної людини, соромишся бути зрадником своєї Батьківщини, – а твоя Батьківщина тільки Україна, – тоді твоїм прямим обов'язком є ставити спротив політиці гноблення України з боку московсько-большевицьких окупантів та їх українських агентів – українських большевиків, тоді твоїм прямим обов'язком є боротися за національне і соціальне визволення України з-під московсько-большевицького панування!

Від патріотів Україна сьогодні вимагає діл – не самої тільки, хоч би й не знати як «глибокосердечної» любові: діл, що були б актами спротиву московсько-большевицьким окупантам, діл, що були б актами боротьби проти московсько-большевицьких окупантів в ім'я національно-державної незалежності України. Сьогодні замало тільки декларативної, бездіяльної любові до України. Активному наступові окупантів ми, патріоти України, мусимо протиставити активний спротив!

Кожний український патріот повинен змагати до того, щоб боротися за волю України в рамках активної діючої сьогодні в Україні українського визвольно-революційного руху, репрезентованого Організацією Українських Націоналістів під керівництвом С. Бандери та Українською Повстанчою Армією. Тільки тут ця боротьба може бути найуспішнішою. Коли ж хтось зараз не має можливості встановити зв'язки з українським підпіллям, хай тоді, використовуючи всі наявні можливості для цього, організує спротив московсько-большевицьким окупантам самостійно в місці свого перебування, в місці своєї праці.

Патріоти України! Не дозволюмо московсько-большевицьким окупантам зреалізувати їх злочинні пляни знищення України! Всі на боротьбу проти московсько-большевицьких імперіялістів та їх українських агентів! Хай гине ворог!

Геть з України панування московсько-большевицьких окупантів та їх українських агентів!

Хай живе визвольно-революційна боротьба українського народу проти московсько-большевицьких окупантів за Українську Самостійну Соборну Державу!

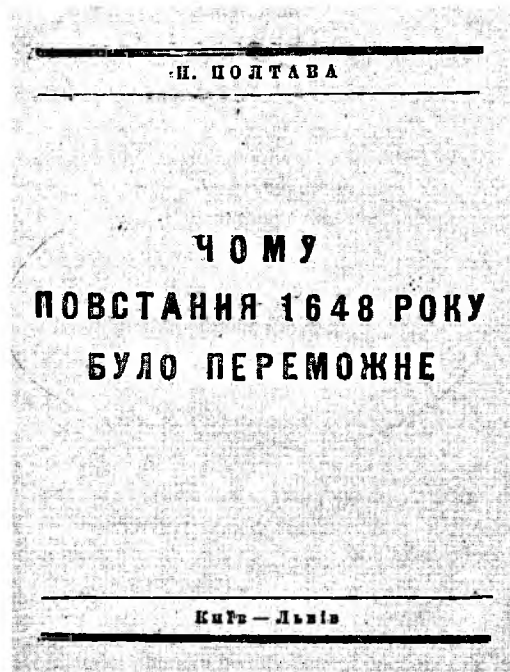
Смерть московсько-большевицьким гнобителям та їх вислужникам!

Могила, що її копають московсько-большевицькі гнобителі Україні, хай стане могилою їм самим!

ЧОМУ ПОВСТАННЯ 1648 РОКУ БУЛО ПЕРЕМОЖНЕ

Нам, революціонерам і повстанцям, українському народові, який бореться за визволення України з-під панування московсько-більшевицьких окупантів, повстання 1648 року особливо близьке. Це повстання нам близьке не тільки тому, що воно в основному поклало кінець кількавіковому поневоленню українського народу імперіалістичною Польщею, не тільки тому, що воно по кількох сторіччях бездержавного існування й політичного небуття, знов вивело нас як народ на історичну сцену й привело до утворення незалежної національної держави – козацької Республіки. Це повстання нам близьке також тому, що воно є **в и к л ю ч н и м д і л о м** повсталих українських народних мас, що воно є **н а р о д н о ю в и з в о л ь н о ю р е в о л ю ц і є ю** в найширшому

цього слова значенні. Відбудову української державности в формі Української Народної Республіки в 1917-[19]18 рр. на східно-українських землях і в формі Західно-Української Народної Республіки ¹⁹⁶ 1918 р. у Західній Україні українському народові значно полегшувала досить догідна зовнішньо-політична обстановка, що в цей час складалася на наших землях. Царська Росія, в межах якої перебували східно-українські землі, впала під ударами внутрішньої революції. Габзбурзька Австрія, в складі якої перебувала Галичина, програла війну і мусіла піддатися під диктат своїх противників – Англії, Франції, США. Ці держави, прагнучи до знищення Австро-Угорщини і враховуючи визвольні прагнення і боротьбу поневолених Габзбургами народів, вирішили погодитися на перебудову австрійської монархії на принципі незалежних національних держав. Ця зовнішньо-політична обстановка значно полегшувала нам у цей час здійснити наші самостійницькі, державницькі прагнення. Цілком інакше обстояла справа

в 1648 р. Польща в цей час не валилася. Вона була ще досить могутньою державою. В 1648 р. вона також не була втягнутою ні в яку більшу війну, що могло б у значній мірі полегшувати визвольну боротьбу українського народу. Становище Польщі в Україні було в цей час міцне – міцніше, здавалося, як коли-небудь дотепер (тільки десять років тому назад польські окупанти криваво здушили козацькі повстання). Не зважаючи на це все, український народ, с п и р а ю - ч и с ь в и к л ю ч н о н а в л а с н і с и л и , в 1648 р. підняв повстання, повалив польське панування на Україні, поклав основи під свою незалежну державу і поставив під загрозу існування всієї польської держави: восени 1648 р. козацькі армії стояли під Замостям і безпосередньо загрожували безборонній польській столиці – Варшаві.

Сьогодні, в трьохсотрічні роковини великого 1648 року, нам, революціонерам і повстанцям, які стоїмо в безпосередній революційній боротьбі за визволення України, всьому українському народові, який бореться разом з нами, особливо цікаво було б з'ясувати такі питання: саме завдяки чому в 1648 р. український народ переміг польських окупантів? Саме завдяки чому в 1648 р. український народ зумів визволитися з-під польського ярма й покласти підвалини під свою незалежну державу? Які сили, які обставини дозволили українському народові перемогти могутню Польщу? Чому повстання 1648 р. було взагалі можливе? В нашій статті ми коротко постараємося вказати на ці причини.

Зразу ж зазначимо, що, оскільки повстання 1648 р. було виключним ділом українського народу, українських народних мас, – а цього факту ніхто заперечити не може й не заперечує, – то причин його успіхів, причин самого його вибуху та переможного ходу треба шукати тільки серед українського народу, в тодішньому стані відносин на українських землях і ніде інде. Саме так ми й будемо робити в нашій статті.

Найважливішою, безумовно, обставиною, яка уможливила самий вибух повстання 1648 р. і в основному зумовила його переможний хід, було існування в Україні в цей час т а к о ї р е в о л ю ц і й н о ї і з б р о й н о ї с и л и як українське козацтво.

Щоб вповні зрозуміти ролю козацтва в повстанні 1648 року, нам треба окремо розглянути ту ролю, яку воно відіграло в ньому (та й не тільки в ньому, але в історії України взагалі), як р е в о л ю ц і й н а с и л а в політично-соціальному розумінні цього поняття, і окремо ту ролю, як[у] воно відіграло як з б р о й н а с и л а.

Захоплені бравурними козацькими походами, військовими перемогами, військовим стилем козацького життя, козацькою військовою організацією, ми привикли дивитися на козаків у першу чергу – як на військову силу, як на армію, на козаччину – в першу чергу як на воєнне ремесло. В далеко меншій мірі ми привикли дивитися на козаків – як на революційну силу, на козаччину – як на революцію, саме в політично-соціальному значенні цього слова. А тим часом роля козацтва, як революційної сили дуже важлива, можна навіть сказати – першорядна, для долі України XVI і XVII століть – вирішальна. Її ми ні в якому разі не сміємо не доцінювати, не розуміти.

Початки козаччини сягають другої половини XV ст.

Про ці початки так, напр[иклад], пише Д. Дорошенко в своїй короткій «Історії України»:

«Через татарську небезпеку вже вкінці XV-го ст. широкі простори Над[д]ніп'янщини – теперішньої Полтавщини, середньої і південної Київщини й південно-східного Поділля – знову запустили: багаті, родючі лани стоять облогом, зробилися «Диким Полям». В лісах і степах Дикого Поля була сила дичини і звірини, в річках та озерах було невичерпне багатство всякої риби, особливо на Дніпровому Низу, за порогами. Все це приваблювало, не зважаючи на близьке сусідство з татарами, сміливіших людей коли й не селитися в дикому степу, то бодай навідуватися до нього за здобиччю. В північній Україні, де скупчилося населення, ставало людям тісно. Там було багато панів, потомків княжих та боярських родів, вони заводили поміщицьке господарство, тіснили селян і примушували робити на себе. Та й державна організація була там більше розвинена і докучала населенню повинностями і податками... З мешканців замкових (т[ак] зв[аних] пограничних – прим[ітка] автора) околиць склались ватаги відважніших людей, озброювались, набирали потрібного запасу, вибирали собі отамана і пускались за здобичею далеко вглиб степів, на т[ак] зв[ані] «уходи»... і тут проводили ціле літо, займаючись звіроловством, рибороловством і пасічництвом. До них прилучалися щороку з весни вихідці з північних українських земель, приваблювані вільним, хоч небезпечним, життям у степу. Не раз ватагам цих здобичників доводилось зустрічатися з такими ж здобичниками з татарського боку... Тоді вони або вступали в бій з татарами, коли мали досить сили, або старались захватитися, коли ворог був дужчий. Такий промисел зі шаблею при боці та рушницею за плечима називався «козакуванням».

Так, отже, дві основні причини склалися на виникнення козацтва. Перше – це наявність у південній Україні вільних, ніким майже не контрольованих багатих степів «Дикого Поля». Друга – це утиск українських народних мас шляхтою, польською державою. Український селянин, міщанин, а, бувало, й український шляхтич, не хотючи терпіти польського гніту, воліючи вільне, хоч і небезпечне, життя, йшов на «уходи», брався за козакування.

Неважко зрозуміти, що «ухідництво», «козакування» були ф о р м о ю п р о т е с т у українських народних мас проти польського гноблення. Тому то козаччину вже в самих початках її виникнення треба розглядати як своєрідну революцію українських мас, хоч ця революція була ще, так би мовити, дуже примітивна. Її примітивізм полягав у тому, що невдоволений, відважніший український елемент поки що не виступає безпосередньо проти своїх польських гнобителів, але в і д н и х у т і к а є .

Після перших успіхів у боротьбі з татарами, деяка частина ухідників посвячується виключно воєнному ремеслу. Дедалі число тих, що шукали щастя у збройних походах, чимраз більше зростає. В половині XVI ст. вони осередковують свій осередок – Запорізьку Січ. Козацтво, козаччина набирає виразно військового характеру, встановлюється своєрідна військова організація. Зрозуміло, що це тільки поглиблює значення козацтва, як революційної сили. Козацтво стає

не тільки формою протесту українських мас проти польських гнобителів, але й виростає в міцну військову силу.

Дальший хід подій тільки сприяє ростові значення козацтва, як революційної сили.

Не зважаючи на деякі труднощі дипломатичного характеру, що їх козаки створювали для польської держави своїми походами на Крим, в Туреччину, польський уряд вирішив використати козаків для оборони своїх південно-східних кордонів. Полякам йшлося про те, щоб призначити для козаків залежну від себе старшину і в цей спосіб поставити собі на службу все козацтво. Так зродився проект козацького «реєстру». В цій справі королівський уряд звернувся безпосередньо до самих козаків.

Саме цей момент – безпосередні зносини королівського уряду з козаками – мав важливе значення для розвитку козацтва, як революційної сили. Козаки дотепер жили в постійній непевності свого майбутнього. Вони з дня на день чекали, що польські магнати, їхні колишні пани, захочуть повернути їх назад у неволю, назад у панщину. Із свідомости козаків ще не зник той погляд, що вони – втікачі, «бунтівники». Коли ж королівський уряд безпосередньо звернувся до козаків з пропозицією, щоб вони перейшли на королівську службу, обіцяючи залишити їм внутрішню автономію й оплачувати грішми цю службу, – в козаків почала зроджуватися свідомість, що вони – окремий військовий стан, окрема суспільна група, незалежна від магнатів, а підпорядкована тільки королеві. На місце почуття непевності щодо свого майбутнього, на місце почуття в них перед своїми польськими панами, тепер приходять почуття своїх прав.

Цьому – і це, може, найосновніший момент – в дуже значній мірі сприяє почуття релігійної сили за собою: козацтво вже давно перестало бути пливкою, не організованою групою «здобичників», «ухідників», а виросло в справді серйозну суспільну і військову силу. Осіле, хазяїновите козацтво зайняло значну частину Подніпров'я, південної України. Та частина козацтва, яка посвятилася головно воєнному ремеслу, також дуже зросла. Вона завоювала собі вже широко, європейську славу своїми протитурецькими і всякими іншими походами.

Польський уряд не дотримував своїх обітниць реєстровим козакам. Він не виплачував їм обіцяних грошей, намагався вмішуватися у внутрішні козацькі справи. Це давало привід до невдоволення серед козацтва. Та це невдоволення вже тепер не виливалося у форму самої тільки втечі з реєстрових козаків, як колись від панів у степи (хоч така втеча часто практикується). В основному козаки тепер звертаються до Варшави із своїми вимогами, основаними на почутті своїх прав – прав окремого військового стану. Ті козаки, які колись в почутті своєї вини ледве чи були б відважилися на сформульовання яких-небудь вимог, тепер вимагають: «Давай, Варшаво, нам те, що нам належиться».

Дальшим етапом у розвитку козацтва, як революційної сили, були церковна унія 1596 р.¹⁹⁷ та діяльність Сагайдачного¹⁹⁸.

В релігійній боротьбі, що виникла в Україні з кінцем XVI-го ст., поляки

попирали уніятів проти православних. Крім цього, вони змагали до насадження в Україні чистого католицизму. В цьому напрямі особливо активну, неперемірливу в засобах діяльність розгортали єзуїти. Похід поляків проти православної частини українського народу (а православними були як народні маси в цілому, так і значна частина української шляхти), проти «людей грецької віри» набирав виразного характеру боротьби проти української національності. («Грецька віра» була в цей час наймаркантнішою, найвиразнішою ознакою національної окремішності українського народу; під прапором боротьби за «грецьку віру» велася, по суті, боротьба за права українського народу). В цій боротьбі козаки оповілися по боці православних. Боротьба за права «грецької віри» стала відтепер однією із цілей боротьби козацтва. Ця боротьба давала йому значення загальнонаціональної сили, робила з них оборонця всього українського народу.

Ще тісніше з інтересами всього українського народу зв'язав козацтво Сагайдачний. З початком XVII ст. у Києві склалося вузьке коло вищого духівництва, яке своєю метою зробило працю над культурним піднесенням України та боротьбу в обороні православ'я. Заходами цього кола в Києві повстала друкарня, засновано братство, вищу школу. В члени братства разом з усім «військом запорізьким» вписався і Сагайдачний. Тим самим козацтво взяло на себе обов'язок боронити прав «грецької віри» – символу окремішності українського народу. Сагайдачний підтримав також усі заходи київського кола в напрямі відновлення православної церковної ієрархії.

Оповівшись проти підтримуваної поляками унії та католицизму, ставши в обороні «грецької віри» – єдиного тоді символу окремішності українського народу, козацтво в цей спосіб створило, говорячи сьогоденною мовою, свою позитивну програму боротьби, і то програму загальнонаціонального характеру, виробило свою національно-політичну плятформу. Боротьба козацтва набрала тепер загальнонаціонального значення. Для козащини відтепер стають характерними не здобичництво, не боротьба за свої права – права окремого тільки військового стану, окремої суспільної групи, але боротьба з а п р а в а в с ь о г о у к р а ї н с ь к о г о н а р о д у , в с і х у к р а ї н с ь к и х н а р о д н и х м а с , б о р о т ь б а з а і н т е р е с и з а г а л ь н о - н а ц і о н а л ь н і .

В цей спосіб, коли йдеться про політично-соціяльний бік справи, формування козацтва, як революційної сили, з початком XVII-го ст. було закінчене. Козацтво виросло на значну силу в кількісному і в якісному відношеннях. Почуття вини – вини втікачів від своїх шляхетських господарів, заступила свідомість своїх прав, свідомість зв'язку своєї боротьби з інтересами всього українського народу. Деклярація по боці «грецької віри», встановлення зв'язку із керівним київським колом української православної церкви дало нову, загальнонаціональну мету козацькій боротьбі, дала йому – оскільки боротьба за права «грецької віри» була в цей час однозначна з боротьбою за права українського народу – п о з и т и в н у , національно-політичну п р о г р а м у .

Саме такий розвиток козацтва створив найнеобхідніші передумови для того, щоб воно відіграло вирішальну роль в історії українського народу. В Україні

в цей [час] не було ніякої іншої серйозної сили, яка в умовах шляхетської Польщі змогла б понести боротьбу за права українського народу. Українська шляхта, – а шляхта в цей час скрізь з'являлася керівною політичною силою суспільства, – була майже цілковито зденаціоналізована. Ті її представники, які залишилися при «грецькій вірі», були ослабі і кількісно і соціально, щоб успішно протиставитися польському наступові. Цілком слабе, головню кількісно, було також вище українське православне духівництво. Селянство, а в значній мірі також міщанство були темні, придавлені і годі було собі уявити, щоб в цей час вони самі піднялися на боротьбу за загальнонаціональні інтереси. З хвилиною, коли козацтво оповілося за «грецькою вірою» і в цей спосіб зв'язало свою боротьбу з інтересами всього українського народу, – Україна в особі козацтва дістала свого нового, міцного в кожному відношенні, речника, оборонця, борця за її права. Козацтво було в цей час в Україні єдиною серйозною силою, боротьба якої справді могла змінити долю українського народу на краще. Поза козацтвом – підкреслюємо це ще раз – таких сил в Україні не було. Щораз частіше в бік козацтва зверталися очі всієї свідомої частини українського народу. Українські патріоти, деякі тільки інстинктивно, а деякі вже цілком свідомо, бачили в козацтві єдиного рятівника України. Та з щораз більшим неспокоєм дивилася на козацтво Польща – тодішній окупант усіх українських земель.

Звичайно, той факт, що козацтво – це був військовий стан, військо, що козаки – це були в першу чергу люди військового ремесла – незвичайно підносили значення козацтва, як революційної сили. Революція, революційні сили – це поняття далеко ширше, як тільки збройна боротьба, як тільки збройна сила. В рямцях революції збройна боротьба може бути тільки однією з форм революційної боротьби взагалі, одним із прийомів революційної стратегії, одним із етапів революції, звичайно вже дуже високим, часто кінцевим. Збройна сила в рямцях революції є звичайно тільки однією з-поміж інших революційних сил. Без збройної боротьби, без збройної сили революції, одначе, ніколи не можна мислити. Збройна боротьба, збройна сила є завжди необхідними, найважливішими елементами революції. Збройна боротьба, збройне повстання завершують революцію, з'являються її найважливішим, вирішальним етапом, від їх успіхів залежить часто доля всієї революції.

Всякий інший підхід до проблеми революції – недооцінка або переоцінка в ній моменту збройної сили, збройної боротьби – був би тільки спрощуванням явища революції, її нерозумінням. Всякий інший підхід до проблеми революції для нас, революціонерів-практиків, міг би загрожувати серйозними небезпеками.

Візьмім, н[а]пр[иклад], становище в Україні з початком XVII-го ст. Для політичного розвитку України мало своє значення і київське коло вищого духівництва, яке в цей час там склалося і зробило своєю метою боротьбу проти Польщі за права української церкви. Сила цього кола була в тому, що воно було освічене – найосвіченіше, може, в усій Україні і, що це були фанатики боротьби за «грецьку віру». Отже, вся сила цього кола була тільки ідейного характеру.

Слабкість цієї групи була в тому, що вона була малочисельна, слаба кількісно і через те не могла представляти ніякої реальної небезпеки для свого противника. Щойно тоді, коли ідеї цього кола захопили таку сильну кількісно і якісно силу, як козацтво, – боротьба за права «грецької віри» стала для Польщі зразу серйозною і реальною небезпекою: рух в обороні прав «грецької церкви» став насправду серйозною реальною силою. З ідей київського православного духівництва щойно козацька зброя зробила реальну силу.

Візьмім ще один приклад. Припустім, що козацтво, розвинувшись незвичайно міцно як військова сила, не розвивається в парі з цим як сила національно-політична: не створює своєї національно-політичної програми, веде боротьбу тільки за свої станові права або, ще гірше, в цілості посвячується тільки здобичництву. Чи змогло б воно в цьому випадку відіграти роль речника українського народу в його боротьбі за свої права? Ні, ніколи. Не розвинувшись як політична революційна сила, тобто не виробивши своєї національно-політичної програми, козацтво, як виключно військова сила, ніколи не відіграло б в нашій історії такої ролі, яку воно відіграло.

Як в розвитку козацтва, так і в усякому іншому революційному русі значення військового, чисто тільки мілітарного моменту, ніколи тому не можна перецінювати. Не можна також цього моменту недоцінювати. Це ми показали на нашому прикладі з київським колом.

Дуже підносив значення козацтва, як революційної сили, також той факт, що воно було силою *о р г а н і з о в а н о ю*, що воно являло собою широку і міцну *о р г а н і з а ц і ю*, як на цей час навіть дуже струнку, і то організацію *в і й с ь к о в о г о* типу. Саме цей момент в дуже значній мірі взагалі уможливив вибух повстання 1648 р. і забезпечив його переможний хід. Козацтво було поділене на полки, сотні, мало свою «гармату», обоз, майстерні, мало свою систему зв'язку, свій, твердо встановлений стиль організованого життя. Уявім собі, що цього всього серед козацтва не було, цього всього козацтво не мало. Уявім собі, що козацтво, хоч і по своїй духовній структурі, за своїми ідеями, – революційне, не є, одначе, *о р г а н і з о в а н е*, не творить міцної організації. Яку величезну роботу мусів би перевести Хмельницький, щоб піднести його на повстання? Скільки це вимагало б часу, енергії? Чи не міг би бути безповоротно втрачений догідний момент? Та й чи взагалі могла б зродитися навіть у голові Хмельницького ідея повстання без козацької організації? Революція, повстання – це не самі тільки ідеї, хоч би навіть не знати які революційні, мобілізуючі, це не самі тільки кількісні сили, хоч би навіть не знати які значні, але це в не меншій мірі також – *о р г а н і з а ц і я*: зорганізованість тих сил, які підіймають революцію, їх розподілення відповідно до пляну дій, самий плян дій, точне визначення, що хто може й що хто повинен робити і т[аке] п[одібне]. Всі ці проблеми в значній мірі розв'язувало саме існування козацької організації. Без неї повстання 1648 р. було б також неможливе.

Моментом, що в дуже значній мірі уможливив вибух повстання 1648 р., був також той *р е в о л ю ц і о н і з у ю ч и й* в п л и в, що його мало козацтво впродовж усього часу свого існування на українські народні маси, на

український народ у цілому. На прикладі козацтва і український закріпощений селянин, і позбавлений своїх прав український міщанин, бачили, що можна жити іншим, вільним життям, що можна протиставитися й польським гнобителям. Козацькі перемоги, сміливі походи піднімали народ на душі, додавали віри у власні сили, родили вільнодумний дух, будили охоту народних мас і собі помірятися з польськими панами і самим шукати порятунку в збройній боротьбі. Все це створювало дуже небезпечний стан для польського панування. Все це створювало ґрунт для всенародного визвольного повстання.

Величезне значення козацтва для революції 1648 р. полягає також у тому, що в його середовищі вирости численні кадри, добре підготовлені як до визвольної боротьби, так і до державного будівництва. Поза козацтвом такі кадри в цей час в Україні ніде інде не могли сформуватися. Ці кадри дали військовий і політичний провід повстанню і стали першими будівничими новоствореної Козацької Республіки.

Не без значення також та обставина, що козацтво продовж свого існування витворило свій своєрідний внутрішній устрій. Після звільнення України з-під польського панування цей устрій покладено в основу молодій державі. Українські державні мужі – будівничі цієї нової держави, не мусіли в той час, такий багатий у всякі події, шукати за чужими зразками, задумуватися над ними: вони скористалися у цьому випадку готовими формами, витвореними козацькою організацією.

З черги коротко зупинімся над ролею, що її відіграло козацтво безпосередньо в повстанні 1648 року.

Козацтво було ініціатором повстання і основною ударною, політичною і бойовою силою. Воно дало повстанню військових і політичних провідників. Воно внесло в повстання свій величезний – революційний, військовий, організаційний і політичний досвід. Воно дало повстанню національно-визвольну ідею. Козацтво, врешті, дало повстанню й його геніального вождя – Богдана Хмельницького. Без такої революційної і збройної сили, як українське козацтво, повстання 1648 р. ніколи не змогло б бути тим, чим воно було: п е р е м о ж н о ю національно- і соціально-визвольною революцією українського народу, революцією, яка довела до відродження української державності. Якщо народні маси навіть були б і пішли на повстання, то, не підтримані такою досвідченою і міцною силою, як козацтво, були б не в силі перемогти свого міцного польського противника. Таке повстання, що майже певне, не змогло б бути як слід зорганізоване (не було б кому цього зробити), не мало б потрібного, відповідно сильного керівництва, потрібної національно-політичної плятформи. Воно, – і це майже певне, – закінчилося б невдачею.

Другою важливою обставиною, яка в значній мірі уможливила вибух повстання 1648 р. і не могла не заважити на його переможному ході, було існування в цей час в Україні такого о р г а н і з о в а н о г о о с е р е д к а українського козацтва, як Запорізька Січ. Тут сходилися нитки всієї козацької політики. Тут була кузня всіх козацьких задумів і плянів. Тут було серце всього козацького організму. Тут завжди було кількасот, а часто й більше, козацького

«товариства», з якими можна було відразу починати всяку роботу. Саме на Січ, а не куди інде, подався Хмельницький після свого відомого конфлікту з Чаплінським¹⁹⁹. Із Січі він розпочав свої зносини з Кримом. Із Січі він розіслав по всій Україні поперебираних за бандуристів запорожців – агітаторів за повстанням. На Запоріжжю²⁰⁰, біля Січі, формувалися перші козацькі армії. Із Січі також ці армії вирушили проти Польщі. На Січ, як на осередок найбільш революційної частини українського козацтва, завжди орієнтувалися українські народні маси. Гасло до повстання, подане із Січі, українські маси підтримали беззастережно. Без існування такого організованого осередка українського козацтва, як Січ, Хмельницькому далеко важче було б підготувати повстання, як це мало місце в 1648 р.

Повстання 1648 р. попередив цілий ряд менших, дрібніших протипольських повстань. В 1590 р. вибухло перше козацьке протипольське повстання – повстання під проводом Криштофа Косинського²⁰¹. В 1595- [15]98 рр. проти поляків воюють Наливайко²⁰² і Лобода²⁰³. В 1630 р. козаки піднімають протипольське повстання під проводом Тараса Федоровича²⁰⁴. В 1637- [16]38 рр. протипольське повстання козацтва очолюють: Павлюк²⁰⁵, Гуня²⁰⁶, Остринин²⁰⁷. І це рішуче не випадковість, що 1648 р. прийшов щойно після кількох менших повстань. Це, так би мовити, – закономірність. Великі, вирішальні перемоги революції, вирішальні революційні битви приходять щойно після ряду менших битв, дрібніших сутичок революційних сил з ворогом. Бій, який має вирішувати долю революції, її перемогу або упадок, бій, який має дати остаточне визволення народів, не може відбутися, не будучи основно підготовленим і то підготовленим практично. Такий бій – це складна справа, щоб його можна було заімпровізувати, успішно перевести без попередніх проб, без попереднього нагромадження практичного досвіду для цього. Протипольські козацькі повстання з кінця XVI-го ст. і першої половини XVII-го ст. були саме психологічною і бойовою підготовкою як українського козацтва, так і українських народних мас до такої генеральної розправи з ворогом, як 1648 р. В них, у цих повстаннях, хоч вони й не завжди були переможні, хоч вони часто були зв'язані із значними жертвами, і українське козацтво як авангард революції, і українські народні маси в безпосередній боротьбі, пізнавали свого польського противника, його слабкі і сильні місця, його тактику, здобуваючи тут і там перемоги – вчилися його бити, на нього наступати, привикати до жертв, переконуватися у неминучості і можливості збройної розправи з окупантом. Усі ці моменти, на перший погляд дрібні і незначні, мають першорядне значення для дозрівання революції, для забезпечення за нею перемоги в остаточній розправі з ворогом. Часто невдали, зв'язані із значними жертвами протипольські повстання з-перед 1648 р. не заклали ні козацтва, ні українських народних мас. Після цих невдалих повстань прийшов переможний 1648 рік. Не підлягає ніяким сумнівам, що без тієї підготовки, що її здобуло українське козацтво, як авангард революції і українські народні маси перед 1648 р. – повстання 1648 р. не змогло б мати таких успіхів, які воно мало.

Противопольські повстання з кінця XVI-го і першої половини XVII-го ст. ст. – це третя обставина, яка привела до 1648 р. в нашій історії.

Постійне поповнювання козацтва втікачами з усіх українських земель, незадоволеними існуючими в Україні окупантськими національними і соціальними порядками; його постійний зріст як революційної збройної сили; цілий ряд противопольських повстань до 1648 р.; той революціонізуючий вплив, що його мала козаччина на українські народні маси, – були по суті п е р м а н е н т - н о ю р е в о л ю ц і є ю , що в неї вступив український народ з кінцем XV-го ст. і яка завершилась перемогою 1648 року. Найвідважніший український елемент активно протестує проти польського панування, втікаючи на Запоріжжя до козаків. Козацтво оформлюється як серйозна збройна і політична сила загальнонаціонального значення. Широкі українські народні маси під впливом козаччини щораз сміливіше думають про розправу із своїми польськими гнобителями, щораз відважніше підносять голос, щораз менше схильні слухняно виконувати свої «повинності». І козацтво, як авангард революції, і українські народні маси здобувають досвід боротьби з окупантом у цілому ряді попередніх, дрібніших повстань. У цьому широкому, хоч і повільному, процесі спротиву і боротьби українського народу проти польських окупантів с т в о р и л и с я в с і н е о б х і д н і п е р е д у м о в и для остаточної розправи з ворогом. 1648 рік прийшов як з а к о н о м і р н е , у с і м х о д о м п о д і й п і д г о т о в л е н е з а в е р ш е н н я ц ь о г о п р о ц е с у .

Коротко підсумовуємо сказане. Повстання 1648 р. було переможне тому, що:

а) в Україні існувала така революційна і збройна організована сила, як українське козацтво. Воно, виробивши свою національно-політичну позитивну програму, надало повстанню загальнонаціонального політичного характеру. Без цього повстання 1648 р. було б політично не завершене. Козацтво було ініціатором, організатором, головною ударною і водночас керівною силою повстання. Без козацтва, як авангарду революції, повстання 1648 р. було б взагалі неможливе;

б) існував такий організований осередок українського козацтва, як Запорізька Січ. Це Хмельницькому незвичайно полегшило підготовку повстання;

в) і українське козацтво, як авангард революції, і українські народні маси були морально і бойово підготовлені до противопольської боротьби цілим рядом попередніх, хоч і невдалих повстань.

Наводячи як основні причини переможного ходу повстання 1648 року моменти головно соціально-політичного, організаційного, військового тощо порядку, ми нітрохи не збираємося через те применшувати ролю і значення Хмельницького в цьому повстанні. Хмельницький – вроджений вождь революції, вроджений вождь повсталих мас, геніяльний полководець, незвичайно здібний організатор, тонкий і зручний політик, – був душею повстання, його чи не абсолютним керівником, і, оскільки він це повстання вів від перемоги до перемоги, його роля першорядна. Печать його геніяльної особовости позначається на повстанні 1648 р. дуже сильно. Це відразу оцінили всі сучасники

великого гетьмана, і цього ніхто не може заперечувати. Недаром повстання 1648 р. і весь період діяльності Хмельницького історія називає Хмельниччиною. Хмельницький, однак, козак. Його породило і сформувало козацьке середовище. І про це ми повинні пам'ятати. Вожді революції не «падають з неба». Вони не виростають там, де немає боротьби, де ніхто не бореться і не думає про боротьбу. Революційний вождь типу Хмельницького не міг у цей час в Україні сформуватися ніде інде, крім як у козацькому середовищі. Розглядаючи Хмельницького, як генія, ми в той же час повинні розуміти, що його геніальність – у значній мірі, – еманация конкретно існуючого козацького середовища, що ця геніальність – не тільки «іскра Божа», не тільки божеський дар ласкавої долі, але й продукт конкретно існуючих умов, конкретно існуючих відносин у тогочасній Україні. Звичайно, в межах об'єктивних можливостей, зумовлених існуючими в цей час в Україні відносинами, правдоподібно тільки Хмельницький міг зробити те, що він зробив: повалити польське панування і покласти підвалини під незалежну українську державу. Якщо б, однак, Хмельницький був опинився серед народу до революційної боротьби цілком непідготовленого, його геній – геній вождя і стратега революції – правдоподібно залишився б невикористаний, змиршавів би. Значення геніальних особовостей, сильних індивідуальностей в революції, як і в суспільному житті взагалі, – величезна. Однак, найгеніальніші навіть люди не можуть зробити чуда: вони не можуть доказати більше, як на це, навіть при використанні всієї їхньої геніальності, дозволяють їм існуючі об'єктивні обставини – існуючий стан загальної революційної підготовки народу, існуюче співвідношення між силами власними, а силами ворога, існуюча загальна політична обстановка.

Трьохсотрічні роковини великого 1648 року ми обходимо в умовах безпосередньої революційної збройної боротьби проти московсько-большевицьких окупантів. Україна ще в неволі. Ми боремося за її визволення.

Пам'ять великого 1648 року ми святкуємо з гордою свідомістю, що той шлях боротьби за визволення України, по якому сьогодні ми йдемо, – правильний шлях.

Вся стратегія нашого визвольного-революційного руху спрямована на те, щоб:

а) створити в Україні якомога більше революційну силу: створити міцну революційну організацію, якнайбільш зреволюціонізувати народ як для революційної боротьби, так і для державного будівництва, якнайкраще підготувати численні кадри;

б) зберегти за всяку ціну о р г а н і з о в а н і с т ь нашого визвольного-революційного руху;

в) в безпосередній, масовій революційній боротьбі підготувати до остаточного бою за нашу незалежність як революційні кадри – авангард революції, так і широкі народні маси.

Наше революційне підпілля сьогодні – це новітня, відповідаюча сьогоднішнім умовам, козаччина. Наше професійне підпілля – центр і авангард всього нашого революційного руху – це новітня Січ. Наша революційна і збройно-

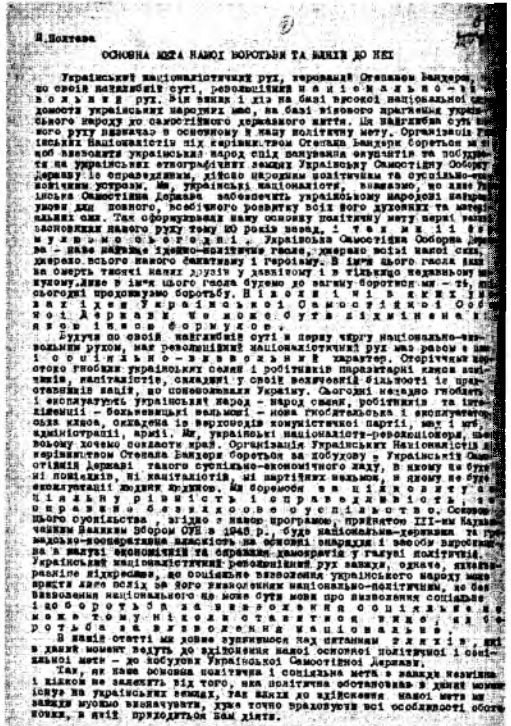
повстанська боротьба останніх років – це підготовка як авангарду революції, так і українських широких народних мас до нового 1648 року, скерованого цим разом проти Москви.

Ми йдемо тим шляхом, яким ішов український народ у період 1648 р. Цей шлях довів український народ до волі. Ми віримо, що по сьогоднішньому нашому шляху дійдемо до волі й ми.

Квітень 1948 р.

ОСНОВНА МЕТА НАШОЇ БОРОТЬБИ ТА ШЛЯХИ ДО НЕЇ

Український націоналістичний рух, керований Степаном Бандерою, є, по своїй найглибшій суті, революційний національно-визвольний рух. Він виник і діє на базі високої національної свідомості українських народних мас, на базі вікового прагнення українського народу до самостійного державного життя. Ця найглибша суть нашого руху визначає в основному й нашу політичну мету. Організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери бореться за те, щоб визволити український народ спід панування окупантів та побудувати на українських етнографічних землях Українську Самостійну Соборну Державу із справедливим, дійсно народним політичним та суспільно-економічним устроєм. Ми, українські націоналісти, вважаємо, що лише Українська Самостійна Держава забезпечить українському народові найкращі умови для повного, всебічного розвитку всіх його духовних та матеріальних сил. Так сформулювали нашу основну політичну мету перші великі засновники нашого руху тому 20 років назад, і так ми її формулюємо сьогодні. Українська Самостійна Соборна Держава – наше найвище ідейно-політичне гасло, джерело всієї нашої сили, джерело всього нашого фанатизму і героїзму. В ім'я цього гасла йшли на смерть тисячі наших друзів у давнішому і в тількищо недавньому минулому. Лише в ім'я цього гасла будемо до загибуні боротися ми – ті, які сьогодні продовжуємо боротьбу. Ніколи і ні в яких умовах ідея Української Самостійної Соборної Держави не може бути підмінена ніякою іншою формулою.

Будучи по своїй найглибшій суті в першу чергу національно-визвольним рухом, наш революційний націоналістичний рух має разом з цим і соціально-визвольний характер. Сторіччями жорстоко гнобили українських селян і робітників паразитарні кляси поміщиків, капіталістів, складені у своїй величезній більшості із представників націй, що поневолювали Україну. Сьогодні нещадно гноблять і експлуатують український народ – народ селян, робітників та інтелігенції – большевицькі вельможі – нова гнобительська і експлуаторська кляса, складена із верховодів комуністичної партії, мвд і мвб, адміністрації, армії. Ми, українські націоналісти-революціонери, цьому всьому хочемо покласти край. Організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери бореться за побудову в Українській Самостійній Державі такого суспільно-економічного ладу, в якому не буде ні поміщиків, ні капіталістів, ні партійних вельмож, в якому не буде експлуатації людини людиною. Ми боремося за цілковиту соціальну рівність і справедливість, за справжнє безкласове суспільство. Основою цього суспільства, згідно з нашою програмою, прийнятою III-им Надзвичайним Великим Збором ОУН в 1943 р., буде національно-державна та громадсько-кооперативна власність на основні знаряддя і засоби виробництва в галузі економічній та справжня демократія у галузі політичній. Український націоналістичний революційний рух завжди, однак, якнайвиразніше підкреслює, що соціальне визволення українського народу може прийти лише вслід за його визволенням національно-політичним, що без визволення національного не може бути мови про визволення соціальне і що боротьба за визволення соціальне не може тому ніколи ставитися вище, як боротьба за визволення національне.

В нашій статті ми довше зупинимося над питанням шляхів, які в даний момент ведуть до здійснення нашої основної політичної і соціальної мети – до побудови Української Самостійної Держави.

Так, як наша основна політична і соціальна мета є завжди незмінна і цілком не залежить від того, яка політична обстановка в даний момент існує на українських землях, так шляхи до здійснення нашої мети ми завжди мусимо визначувати, дуже точно враховуючи всі особливості обстановки, в якій приходить нам діяти.

В 1944 р. всі українські землі знову опинилися під пануванням московсько-большевицьких загарбників. Український самостійницький революційний рух знов опинився в межах найбільшої диктаторської, тоталітарної, мілітаристичної імперії світу – в межах большевицького ССРСР. В 1945 р. закінчилася друга світова імперіалістична війна і в світі почався новий період «миру».

Що означають ці дві політичні обставини для українського національно-визвольного революційного руху?

Та обставина, що ми опинилися в межах большевицького ССРСР, означає, що ми можемо здійснити нашу основну мету – побудувати Українську Самостійну Державу – лише тоді, коли зможемо або а) розвалити цілий ССРСР, або

б) відірвати Україну від решти Советського Союзу, або в) коли Советський Союз розвалиться під ударами ззовні, під ударами держав-противників ССРСР. Доки існує ССРСР в його сьгоднішній формі і в його сьгоднішніх межах, доки існує большевицька система, доти не може бути мови про те, щоб ми могли побудувати нашу незалежну державу. Самостійна Україна повстане щойно або на руїнах цілого ССРСР, або при поваленні большевицького режиму, внаслідок його загального розхитання хоч би на українських землях.

Знов же та обставина, що світ увійшов у період т[ак] зв[аного] миру, означає, що ми мусимо й далі продовжувати нашу визвольну боротьбу проти найбільшої імперіялістичної потуги світу, спираючись, як це ми завжди робили дотепер і як це лежить в основі нашої революційної стратегії в першу чергу на власні сили українського народу.

Враховуючи той факт, що українському народові приходиться вести боротьбу проти імперії, яка сьгоднішній неподільно панує над 1/6 земної кулі із 200 міліонами людей на ній (коли взяти до уваги країни Південно-Східної Європи, фактично в останні роки окуповані большевиками, то і територія, і число населення большевицької імперії будуть значно більші), нам треба поставити також таке питання: чи власні сили українського народу в и с т а ч а т ь для того, щоб повалити цю імперію, або хоч би повалити большевицьке панування на українських землях?

В даний момент і в даній політичній обстановці наша відповідь мусить бути н е г а т и в н а . Для того, щоб повалити цілу большевицьку імперію, в сьгоднішній момент власних сил українського народу не вистачить. В теперішній момент сили большевицької імперії завеликі, щоб ми самі могли їх розбити. Коли не заіснує догідна для цього міжнародна або внутрішня (в ССРСР) обстановка, власних сил самого українського народу правдоподібно не вистачить також для того, щоб у найближчі роки повалити большевицький режим хоч би на українських землях. Власними силами український народ зможе повалити большевицьке панування на Україні лише тоді, коли ССРСР, н[а]пр[иклад], буде втягнутий у більшу війну, або коли большевицька імперія в значній мірі буде розхитана із середини.

Що, отже, у зв'язку з цим нам треба робити, щоб наша боротьба мала вигляди на перемогу? Що нам треба робити, щоб наша боротьба за побудову Української Самостійної Соборної Держави була навіть у даній обстановці реальною боротьбою?

Відповідь може бути лише одна: нам треба змагати до того, щоб разом з нами, разом з усім українським народом боролися проти кремлівських імперіялістів усі інші народи, поневолені большевицькою Москвою, щоб разом з нами боролися проти большевицької експлуаторської системи працюючої маси всього Советського Союзу. Щойно під ударами революційної боротьби всіх, або хоч би більшості, поневолених народів ССРСР, щойно під натиском революційної боротьби працюючих мас усього ССРСР не встоїться, розвалиться большевицька імперія, і щойно тоді український народ, як і всі інші народи Советського Союзу, будуть мати змогу свобідно будувати своє життя. Оскільки

в даний момент такої загальної, всесоюзного ма[с]штабу, активної, серйозної боротьби проти большевицьких поневолювачів та експлуататорів в ССРСР ще майже не існує, то нам треба змагати до того, щоб таку боротьбу серед народів і працюючих мас усього ССРСР с т и м у л ю в а т и , в и к л и к у в а т и , нам треба змагати до того, щоб народи і працюючі маси ССРСР таку серйозну революційну протибольшевицьку боротьбу почали.

Щоб наші заходи в цьому напрямі були заходами реальними і щоб вони могли увінчатися успіхами, мусять існувати для цього щонайменше такі дві передпосилки: 1) наші ідеї, наша програма боротьби мусять бути прийнятні не тільки для українського народу, а й для якнайширших мас ССРСР; 2) серед широких мас ССРСР мусять існувати невдоволення пануючим большевицьким режимом.

Ці дві передпосилки сьогодні існують.

1. Наші політичні і суспільно-економічні ідеї – найпередовіші ідеї сучасного світу. Вони формувалися у нас в основному під час зустрічі нашого руху з широкими масами Советського Союзу. Вони являють собою здорову, передову синтезу всіх здобутків Сходу і Заходу. Наша програма найкраще відбиває всі прагнення і потреби як широких працюючих мас, так і окремих народів ССРСР. Ми боремося проти гноблення і експлуатації большевицькою імперіялістичною клікою не-російських народів ССРСР – за перебудову ССРСР на принципі самостійних національних держав усіх народів, за свободне здійснення кожним народом його права на самостійне державне життя. Ми боремося проти упривілейованого становища і вивищування російського народу в системі ССРСР – за дійсну рівноправність між усіма народами ССРСР, за гарантовану системою вільних національних держав, за справжню, основу на цій рівноправності, дружбу і співпрацю між ними. Ми боремося проти соціального гноблення і економічного визиску працюючих мас ССРСР новою експлуаторською класою большевицьких вельмож – за побудову справжнього безкласового суспільства, за справжню соціальну рівність, за таку владу в державі, яка своїм найвищим обов'язком справді вважатиме служіння інтересам якнайширших народних мас, а не своїм імперіялістичним плямам. Ми боремося проти диктатури комуністичної партії, проти тоталітаризму всіх мастей, проти терору мвд і мgb – за справжню демократію, за справжні громадянські свободи, за справжні права людини. Ми боремося проти імперіялістичних воєн, проти імперіялістичних загарбань – за справжній мир і дружбу між народами, сперті на систему вільних національних держав усіх народів у світі. Наші найвищі ідейні гасла – «Воля народам!», «Воля людині!». Наші ідеї – це ідеї справжньої національної волі, ідеї справжньої свободи людини і громадянина, ідеї справжньої соціальної рівності і справедливості. Лише здійснивши ці ідеї, народи Східної Європи і підбольшевицької Азії увійдуть у полосу свого справжнього розвитку і вийдуть, нарешті, на світові історичні шляхи.

2. В ССРСР існує також загальне соціальне і національне невдоволення мас большевицьким режимом.

Невдоволені большевицькою системою широкі маси працюючих ССРСР –

мільйони колгоспників, робітників, інтелігенції, в тому числі також і російської національності. Всіх їх большевицька правляча кліка нещадно грабить, замучує непосильними нормами, примушує жити в найнужденніших умовах. Перед усіма ними постійно стоїть мариво голодної смерти, мариво довгорічної тюрми, концтабору, енкаведівського переслідування, терору. Всі вони падають з ніг від втоми й голоду, всі вони непевні свого завтра. Всі вони бачать, як на їх очах, на їх поті формується нова експлуататорська, паразитарна кляса – кляса большевицьких вельмож, складена з верховодів партії, мвд, адміністрації, армії.

Невдоволені також окремі не-російські народи ССРСР. Большевицька правляча кліка відібрала в них усі національні права, т[ак] зв[ані] союзні республіки поставила на становище звичайних губерній колишньої царської імперії, звела до ноля т[ак] зв[аний] суверенітет цих республік. Московсько-большевицькі імперіялісти провадять політику жорстокого колоніального економічного грабежу окремих національних територій і народів, гноблять не-російські народи культурно, ставлять їх у цілком підрядне становище щодо російського народу. Все це мусить викликати обурення навіть у національно малосвідомих народів.

Крім наявності цих двох, конечно необхідних, передпомилок для розгортання революційної протибольшевицької боротьби в усьому ССРСР, існують для цього ще дві незвичайно сприятливі обставини.

Перша з них – це те, що разом з ростом загального соціального і національного невдоволення серед народних мас ССРСР большевицький режим в обличчі цих мас щ о р а з б і л ь ш е к о м п р о м і т у є т ь с я . Минули для большевиків ті часи, коли то високопарними фразами про «будівництво щасливого, заможного і вільного життя» можна було замилювати народові очі. Минули ті часи, коли то ще значну частину мас можна було захоплювати гаслами про «прямування до комунізму». Минули також ті часи, коли то московсько-большевицька кліка, на рахунок якої не було ще 30 років терору, грабежу, диктатури, стільки імперіялістичних загарбань, могла переконувати деяку частину своїх громадян у тому, що большевицька система справді народна, справедлива, справді прогресивна система. Переважна більшість советських людей уміє вже сьогодні бачити правдиве обличчя большевизму. Советські громадяни в своїй більшості вже здають собі справу з того, що не до комунізму ведуть народ большевики, а будують нову гнобительську і експлуататорську систему. Більшість советських громадян із щораз більшою тугою сьогодні мріє про ту хвилину, коли то нарешті не стане большевицьких експлуататорів, із щораз більшою тугою шукає тих сил, які зроблять кінець теперішньому большевицькому пеклу.

Друга з цих сприятливих для нас обставин – це той факт, що наш революційний самостійницький рух є єдиний серйозний організований політичний революційний рух у всьому величезному ССРСР. Другого такого ж руху не було в ССРСР ні дотепер, ні немає його сьогодні. Оце вперше в особі нашого руху в межах ССРСР опинився організований політичний рух, який має великий досвід

революційної боротьби, який розпоряджається значними кадрами, загартованими в революційній боротьбі, який голосить найпередовіші національні і соціальні ідеї. Оце вперше в історії большевицького ССРСР народні маси дістали змогу почути революційне слово, почути революційну правду, побачити образ нового, кращого світу, побачити революційну дію – сміливу, відважну, повну ідейної посвяти, повну найвищого героїзму. Оце вперше в історії усталізованого ССРСР його народні маси мають змогу побачити, як дуже їх большевики обманюють, як дуже кремлівські імперіялісти їх поневолюють та експлуатують, на яке жахливе становище вони зіпхнуті большевицькими ворогами народу. Ця обставина, крім того, що нам сприяє, до багато дечого нас, як революціонерів, морально зобов'язує: ми не можемо залишити мільйони обездолених, поневолених і експлуатованих людей самим собі, ми не можемо не допомогти їм зрозуміти своє дотеперішнє становище і не вказати шляхів, які довели б їх до покращання їхньої долі.

Чи, отже, враховуючи, з одного боку, той момент, що власні сили самого українського народу в даній обстановці нам не вистачають для того, щоб повалити большевицьку імперію, на руїнах якої щойно може повстати Українська Самостійна Держава і, з другого боку, враховуючи наявність не лише конечно необхідних передпошилок, а й деяких сприятливих обставин для поширювання революційної протибольшевицької боротьби на території усього большевицького ССРСР, – наш революційний самостійницький рух може відкинути шлях розгортання революційної національної і соціальної протибольшевицької боротьби в усьому ССРСР – як шлях боротьби за побудову Української Самостійної Держави? Ні, ми цього шляху не відкидаємо. Ми приймаємо цей шлях у даний момент як наш шлях боротьби за побудову Української Самостійної Соборної Держави.

Зрозуміло, що сама лише наявність конечно необхідних передпошилок чи навіть існування деяких сприятливих обставин для розгортання революційної боротьби в цілому ССРСР ще ні в якій мірі не означають, що наші успіхи на цьому шляху тим самим автоматично забезпечені. Наші успіхи на цьому шляху цілковито залежать від того, як ми наявні передпошилки і сприятливі обставини з у м і є м о в и к о р и с т а т и , як ми за виконання цих передпошилок і сприятливих обставин б у д е м о б о р о т и с я .

В ім'я об'єктивної правди мусимо сказати, що цей шлях – шлях розростання революційної боротьби в усьому ССРСР – дуже важкий. Коли б ми поставили питання які шанси на перемогу ми сьогодні маємо на цьому шляху, ми мусили б відповісти, що ці шанси сьогодні ще цілком малі (ми маємо на увазі в цьому випадку трудність скеровування існуючого невдоволення народних мас на шлях активної протибольшевицької боротьби). Всім нам відомо, що сьогодні являють собою народні маси ССРСР. Вони сьогодні ще залякані і паралізовані енкаведі[в]ським терором, зневірені у власні сили, не отрясені ще цілковито із большевицького пропагандивного туману, вони сьогодні большевиками брехливо поінформовані щодо дійсної суті теперішньої боротьби українського народу, вони сьогодні часто національно дуже мало свідомі. Їх сьогодні важко

піднімати на революційну боротьбу. Всім нам добре також відомо як важко вести революційну роботу в умовах тоталітарного большевицького режиму, в умовах поліційної енкаведівської системи. Нам сьогодні нелегко діставатися до цих мас. Тим не менше цей шлях сьогодні єдинореальний і єдиноправильний шлях до нашої мети. І ми по цьому шляху підемо. Українські націоналісти вже не раз показали на ділі, що вони вміють осягати цілі, які для багатьох видаються неможливими до осягнення. Найважчі перешкоди на нашому історичному шляху ми завжди брали нашою ідейністю, нашим фанатизмом, нашою впертістю, нашим безприкладним героїзмом, нашою, для багатьох філістрів «безумною» відвагою. Ці наші високі революційні якості мусять вирішити боротьбу в нашу користь і в цьому випадку.

У зв'язку з тим, що ми приймаємо шлях розгортання революційної проти-большевицької боротьби в усьому ССРСР за наш шлях боротьби за Українську Самостійну Державу, де в кого можуть повстати такі сумніви: 1. Чи ми, розгортаючи боротьбу за повалення цілого ССРСР, не «загубимо» в цій боротьбі нашої основної і найвищої ідеї – ідеї Української Самостійної Соборної Держави, чи ми не «втопимо» її у якихось всесоюзних гаслах, не підмінимо її якоюсь іншою, «всесоюзною» ідеєю? 2. Чи ми, розгортаючи таку боротьбу, не послабимо через те нашої боротьби на українських землях? Чи ми, р о з о с е р е д и в ш и наші сили для боротьби за широкі всесоюзні цілі, н е п р о г р а є м о внаслідок цього нашої боротьби на українських землях, що було б к а т а с т р о ф о ю для нашого руху, для всього українського народу?

Щодо першого сумніву, то ми вже сказали на початку статті, що ідея Української Самостійної Соборної Держави ніколи і ні в яких умовах не може бути підмінена ніякою іншою формулою. Так розуміли цю справу засновники нашого руху, і так – повторюємо це ще раз – розуміємо її сьогодні ми. Ми постаємо також, щоб так само її розуміли і ті, які після нас продовжуватимуть боротьбу в майбутньому. Ввесь наш націоналістичний світогляд, фундаментом якого є сьогодні і завжди буде в майбутньому наша ідея нації, всі наші погляди на ролі національної держави в житті народу, всі традиції нашої багаторічної революційної боротьби, ввесь наш революційний патос цілковито виключають таке становище, щоб ми коли-небудь «загубили» ідею Української Самостійної Соборної Держави.

Щодо другого сумніву, то ми його розвіємо, коли пояснимо, як п р а к т и ч н о т р е б а р о з у м і т и ту нашу формулу, що ми боремося за побудову Української Самостійної Держави на українських етнографічних землях шляхом розгортання національної і соціальної протибольшевицької революційної боротьби в усьому ССРСР.

Цю формулу треба так розуміти:

1. Підпільну і масову революційну проти-большевицьку боротьбу ми організуємо тільки на українських землях. На організацію цієї боротьби на українських землях ми кидаємо всі наші сили. Наше першочергове завдання на українських землях – включити в революційну

протибольшевицьку боротьбу ще не включено дотепер частину українського народу.

2. Серед усіх народів ССРСР, серед працюючих мас усіх національностей ССРСР, в тому числі також і серед росіян, в даний момент ми тільки ведемо революційну протибольшевицьку пропаганду.

Така наша постановка в цьому питанні зумовлена, по-перше, нашими принциповими поглядами на наші відносини до других народів, по-друге, – нашими поглядами на найважливіші завдання нашого руху в даний момент і завжди в майбутньому і, по-третє, – станом тих відносин, які сьогодні панують серед окремих поневолених народів ССРСР.

1. Наші погляди на нашу роль щодо поневолених народів і працюючих мас ССРСР такі: 1) ми повинні їм допомогти зрозуміти всю антинаціональну і соціально-експлуаторську суть большевизму; 2) ми повинні їх переконати, що визволитися спід большевицького панування вони можуть лише шляхом революційної боротьби проти большевицьких поневолювачів та експлуаторів; 3) ми повинні допомогти їм нашим досвідом, нашими порадами в тому випадку, якщо вони почнуть активно боротися проти большевиків і якщо вони за такою допомогою до нас звернуться. Ми є принципово проти того, щоб вмішуватися у внутрішні справи окремих народів проти їхньої волі.

2. Ми стоїмо на становищі, що, як сьогодні, так і завжди в майбутньому нашим найважливішим завданням, на виконання якого завжди мусять бути скеровувані всі основні наші сили, є якнайповніше охоплення нашою самостійницькою революційною боротьбою усіх українських земель і всього українського, є постійне поглиблювання і зміцнювання нашої революційної самостійницької боротьби на українських землях, серед українського народу. Вся інша політика з нашого боку означала б, що ми іменно «загубили» обновну політичну і соціальну мету нашої боротьби, що впливає з найглибшої суті нашого руху – «загубили» ідею Української Самостійної Соборної Держави. Цього ніколи не буде.

3. Більшість поневолених народів і працюючих мас ССРСР перебуває ще сьогодні на низькому рівні національної і соціальної свідомости, ще сьогодні не здає собі справи із скрайньо антинаціональної та експлуаторської суті большевицької політичної та суспільно-економічної системи. Серед народів і працюючих мас ССРСР існує поки що стан пасивного невдоволення большевицьким режимом, вони сьогодні ставлять в основному лише пасивний спротив большевицьким гнобителям. Зрозуміло, що при такому стані відносин в ССРСР наше перше завдання полягає в тому, щоб внести в маси ССРСР революційну свідомість: свідомість реакційности большевицької системи та свідомість шляхів, які ведуть до національного і соціального визволення. Таку свідомість у советські маси внесе саме наша революційна пропаганда.

Який зміст мусить мати наша пропаганда, скерована до всіх народів і працюючих мас ССРСР?

Наша пропаганда мусить бути спрямована на те, щоб: а) розкрити імперіялістичну, протинародну суть большевицького режиму в національному, соціальному і культурному відношеннях; б) доказати, що народи ССРСР лише шляхом революційної боротьби зможуть завоювати собі справді вільне, справді заможне, справді щасливе життя; в) доказати, що лише перебудова ССРСР на принципі самостійних національних держав усіх советських народів підірве основи імперіялістичної Москви і щойно тоді кожний народ зможе влаштувати своє життя згідно із своєю волею. Доки територія сьгоднішнього ССРСР буде творити одну політичну організацію, доти Москва буде гнобити й експлуатувати всі, в тому числі також і російський, народи, доти кожночасні володарі Москви, мріючи про світове панування, будуть винищувати мільйони людей голодом, у тюрмах, концтаборах, на непосильних роботах, на імперіялістичних війнах; г) доказати, що лише спираючись на принцип суспільної власності на знаряддя і засоби виробництва – з одного боку, і на принцип справжньої не большевицької демократії – з другого боку, можна встановити справжню соціальну рівність і справедливість, можна побудувати справжнє безкласове суспільство; д) роз'яснити, що в питанні міжнародного ладу в світі ми є проти імперіялізмів усіх мастей і за побудову системи вільних національних держав усіх народів. Ми вважаємо, що лише така система забезпечить усім народам найкращі умови існування та розвитку, справжній тривалий мир; е) пропагувати ідею спільного фронту боротьби всіх народів, поневолених большевицькою Москвою; з) закликати народи і працюючі маси ССРСР до революційної боротьби за побудову на Сході Європи і в Азії нового, справді прогресивного, справді справедливого політичного і суспільно-економічного ладу.

Таку нашу пропаганду ми стараємося вести всюди там, де це для нас у даний момент лише можливе. Таку пропаганду – усну, за допомогою листівок, наших видань – обов'язаний вести кожний учасник нашого підпільного визвольного-революційного руху, кожний член ОУН. На кожному учаснику нашої боротьби лежить у цьому відношенні величезна відповідальність. Мусимо використовувати кожну можливість, кожну нагоду на те, щоб сказати советським людям правду про наш рух, правду про советський режим, щоб вказати їм шляхи до визволення. Мусимо зробити все, щоб забезпечити собі успіхи на цьому шляху. Мета такої нашої пропаганди в сьгоднішній момент – викликати революційні настрої серед найширших мас ССРСР і, вслід за цим, стимулювати виникнення активної протибольшевицької боротьби.

Треба ствердити, що вже сьгодні ми добилися у нашій пропагандивній роботі серед працюючих мас і окремих народів ССРСР значних успіхів. Ми вже сьгодні нотуємо цілий ряд випадків, коли то червоноармійці, усвідомлені нашою пропагандою, відмовляються боротися проти нас. Ми вже сьгодні маємо факти, що советські люди, після ознайомлення з нашим рухом, з нашою програмою, активно виступають проти большевиків, активно нам допомагають. Тисячі советських людей вже сьгодні цілковито схвалюють нашу програму,

захоплюються нашою боротьбою, одверто висловлюють своє невдоволення большевицьким режимом. До нас приходять листи від советської молоді, від советських селян, робітників, інтелігенції, у яких вони дають вираз своєму захопленню нашим рухом, заявляють про свою готовність боротися разом з нами, бажають нам успіхів у нашій революційній роботі. В дальнішому ці успіхи будуть щораз більші, щораз серйозніші.

У зв'язку із сказаним дотепер повстає чергове питання: які будуть наші завдання на тому етапі боротьби, коли в різних середовищах, серед різних народів ССРСР виникне активна проти большевицька революційна боротьба?

1. На цьому етапі ми будемо змагати до того, щоб всюди там, де виникне активна проти большевицька боротьба, творилися підпільні революційні організації та центральні проводи цих організацій, складені з найкращих, найпередовіших революціонерів даних середовищ. Якщо такі організації і проводи цих організацій будуть повставати з власної ініціативи, без жодної допомоги з нашого боку, то ми такі факти будемо вітати з найбільшою радістю. Ми будемо змагати також до того, щоб ці революційні проти большевицькі організації ставали на нашу політичну плятформу, тобто, щоб вони разом з нами боролися в першу чергу за перебудову СССРСР на принципі самостійних національних держав і потім, якщо це буде відповідати їхнім ідеалам, боролися разом з нами також за побудову в цих державах справді народного політичного і суспільно-економічного ладу.

2. Коли в СССРСР виникнуть революційні проти большевицькі організації та оформляться їх проводи, ми, що особливо важливо, завжди будемо змагати до того, щоб з такими революційними проти большевицькими організаціями, які будуть боротися за не ворожі українському народові цілі, входити в порозуміння, бльокуватися з ними на те, щоб нашу спільну проти большевицьку боротьбу координувати і, внаслідок цього, робити її сильнішою, ефективнішою, для большевицьких імперіялістів непереможною. Підкреслюємо, що й на цьому етапі нашою основною політичною метою буде Українська Самостійна Держава. Боротьба за побудову Української Самостійної Держави і на цьому етапі буде сковувати всі наші людські і всякі інші сили. Поневолені народи СССРСР, які підіймуться на революційну проти большевицьку боротьбу з'являтимуться нашими цілком природними союзниками. Нас буде об'єднувати спільний ворог – гнобительський і експлуаторський большевицький режим, нас можуть об'єднувати – що було б особливо вигідно – й однакові цілі: побудова самостійних національних держав, побудова дійсно народного політичного і суспільно-економічного ладу в цих державах.

Зрозуміло, що революційна боротьба проти большевицьких поневолювачів та експлуаторів лежить у найглибшому інтересі всіх народів СССРСР, усіх його працюючих мас. Як українському народові, так і всім не-російським народам

СССР, загрожує повне знищення з боку большевицької Москви. Як працюючі маси України, так і працюючі всього СССР перебувають на становищі античних рабів. Визволитися із цієї жадливої неволі народи СССР можуть лише в результаті повалення большевицької тюрми народів, шляхом революції. Український народ вступив перший на шлях революційної боротьби проти большевицьких імперіялістів. Український народ перший зрозумів ту всю небезпеку, яка йому загрожує з боку большевицької Москви. Український революційно-визвольний рух хоче відкрити очі на цю небезпеку всім іншим народам СССР. Ми хочемо вказати цим народам також той шлях, який веде їх до визволення. Ми розуміємо це як свій обов'язок перед усіма народами і працюючими масами СССР.

В намічувані шляхів нашої боротьби ми мусимо врахувати також ту обставину, що сьогодні під фактичним большевицьким пануванням опинилися також такі країни, як Польща, Румунія, Болгарія, Угорщина, Югославія, Чехословаччина. Народи цих країн – це народи з високою національною свідомістю, народи, які лише вчора мали власні самостійні держави, і вони ніколи не погодяться з большевицьким пануванням над ними. Ці народи вже сьогодні ведуть активну протибольшевицьку боротьбу. В свіжоокупованих большевиками країнах вже сьогодні діють протибольшевицькі революційні організації, вже сьогодні існують організовані революційні протибольшевицькі рухи.

Наше перше завдання по відношенні до свіжоокупованих большевиками народів – у в і т и в п о р о з у м і н н я із усіма справді революційними, справді народними протибольшевицькими рухами і з р е а л і з у в а т и на практиці ідею спільного фронту народів, поневолених большевицькою Москвою. В цьому напрямі дуже значний крок зроблено вже на еміграції. За ініціативою України представники більшості народів Південно-Східної Європи разом з представниками України, Білорусії, Прибалтики об'єдналися в єдину революційну протибольшевицьку організацію – в Антибольшевицький Блок Народів (АБН). Вслід за об'єднанням протибольшевицьких сил на еміграції м у с и т ь прийти до встановлення фактичної співпраці між революційними протибольшевицькими рухами в межах самої большевицької імперії, в т [а к] з в [а н і й] с ф е р і її впливів. Український визвольно-революційний самостійницький рух уже від кількох років є першим і найгарячішим пропaгатором такої співпраці.

Перші спроби співпраці нашого революційного руху з окремими народними організаціями польського протибольшевицького підпілля дали дуже гарні практичні результати. Шкода лише, що нейтральне керівництво польських протибольшевицьких революційних організацій не зробило ще з цих фактів усіх належних висновків; багатьом з керівників польського протибольшевицького підпілля багато де в чому заважають ще їхні імперіялістичні «мрії» щодо українських земель, їхній шовінізм. Та ми віримо, що большевицька антинаціональна гнобительська і експлуататорська політика вже в найближчі роки

допоможе зрозуміти всім протибольшевицьким справді народним визвольно-революційним силам, що треба відсунути на задній плян усі дрібні міжнаціональні непорозуміння, що треба остаточно відкинути всякий імперіялізм та шовінізм і стати на єдиноспасенний [шлях] щирої співпраці всіх поневолених большевицькою Москвою народів у їхній боротьбі проти большевицького імперіялізму.

Наше друге завдання щодо цих народів – допомогти їм пізнати всю протинародність, реакційність большевизму, допомогти їм зрозуміти, що боронитися перед большевицьким наступом вони можуть лише шляхом організації активної, революційної, збройної протибольшевицької боротьби. Треба сказати, що ні одної, ні другої справи всі ці народи, включно навіть з тими елементами, які вже сьогодні ведуть активну протибольшевицьку боротьбу, як слід не усвідомлюють. Найкращим доказом цього є той факт, що в таких країнах як Польща, Румунія, Болгарія, Угорщина, деяка частина патріотів цих країн далася большевикам обманути і пішла на політику т[ак] зв[аної] легальної опозиції, а підпілля звичайно підтримувало цю політику і зв'язало з нею навіть певні надії. Виходить, що серед цих народів є ще багато навіть патріотичного елемента, який, не здаючи собі добре справи з того, що таке большевизм на ділі, вірить ще в большевицьку «демократію», в можливість легальної політичної боротьби проти большевиків. Сьогодні ці всі елементи вже на власному досвіді побачили, як грубо вони помилялися; большевики всюди вже опозицію, фактично, зліквідували: в Болгарії повісили Петкова²⁰⁸, в Румунії посадили до тюрми Маніу²⁰⁹, Міколайчик²¹⁰ та Надь Ференц²¹¹ мусіли втікати за кордон.

Наше третє завдання щодо народів Південно-Східної Європи – усвідомити передові революційні елементи окремих народів у тому, що вони в своїй визвольній політиці мусять орієнтуватися в першу чергу на власні сили народів, а не на інтервенцію з боку великодержав – противників ССРСР. Багато політиків цих народів, які орієнтувалися на таку інтервенцію, вже на ній здорово попеклися (всі ті, які пішли на творення т[ак] зв[аної] легальної опозиції). Ще до гірших результатів така орієнтація може довести в майбутньому. Великодержави підуть війною на ССРСР лише тоді, коли це їм буде вигідно або, що ще більше правдоподібно, щойно тоді, коли большевики їм таку війну накинуть. До цього часу большевики своєю антинаціональною політикою можуть цілком розкласти, знищити окремі народи. Не допустити до цього можна лише шляхом організування активної протибольшевицької боротьби на окупованих чи контрольованих большевиками землях.

Нам треба також усвідомляти всі протибольшевицькі патріотичні елементи окремих народів у тому, що їх боротьба з большевизмом може бути успішною лише в тому випадку, коли вони її вестимуть під справді прогресивними, справді народними гаслами, коли вони приймуть справді передову політичну і суспільно-економічну програму. Основні пункти цієї програми, згідно з нашим досвідом, мусять бути такі: а) система вільних національних держав усіх народів; б) демократія у галузі політичного устрою окремих держав; в) побудова безклясового суспільства, спертого на принцип суспільної власності на

знаряддя і засоби виробництва та на демократичний політичний лад в середині країни. Коли вони такої програми не приймуть, вони в їхній протибольшевицькій боротьбі програють; програють головню тому, що не зуміють здобути для себе мас.

Такі шляхи нашої боротьби за здійснення нашої основної політичної мети – за побудову Української Самостійної Соборної Держави. Вони не є плід теоретичного мізкування. Їх диктує нам обстановка, в якій ми опинилися і в якій приходиться нам діяти.

Шляхи ці, – повторюємо ще раз, – важкі. З цього ми собі цілком добре здаємо справу. Ми добре розуміємо також, що основна шанса на успіх у боротьбі на цих шляхах лежить сьогодні лише в нас самих, у високих революційних якостях наших кадрів. Ми постараємося доказати і в цьому випадку, що цієї єдиної шанси для нас не вистачить, щоб відважитися пуститися на такі шляхи і мати на них успіхи.

Крім того, що шляхи ці – важкі, ми мусимо також сказати, що вони перед нашим рухом, перед нашим народом відкривають широкі можливості, широкі перспективи. Сьогодні ми йдемо в авангарді протибольшевицької боротьби. Ми ввійшли ось уже в четвертий рік наших революційних змагань проти большевицької Москви. Впродовж цього довгого, як на большевицькі відносини, часу большевикам не вдалося нас розбити, знищити. Протягом цих років ми здобули великий досвід в організуванні і веденні боротьби в большевицьких умовах. Такого досвіду сьогодні не має жоден з поневолених большевиками народів. Ми добилися у нашій протибольшевицькій боротьбі значних успіхів. Таких успіхів сьогодні не має жоден теперішній протибольшевицький рух. Ми маємо передову програму боротьби, передову програму майбутнього ладу в нашій державі. Такої програми сьогодні також не має жодний з протибольшевицьких рухів. Це все забезпечуватиме нам авангардну роль в протибольшевицькій визвольно-революційній боротьбі і в майбутньому. Могутня революційна боротьба десятків народів, соток мільонів поневолених і експлуатованих працюючих за новий політичний і суспільний лад на Сході Європи і в Азії, за новий лад у світі, – і Україна на чолі цієї революційної боротьби, і Україна в авангарді сил прогресу в їхній боротьбі проти большевицької реакції, у їхній боротьбі за перемогу ідеалів волі народів і людини, у їхній боротьбі за перемогу ідеалів соціальної справедливості, соціальної рівності, – ось перспектива майбутнього. Хіба ж ми можемо зрезигнувати з того, щоб вивести Україну на чоло народів? Хіба ж ми можемо зрезигнувати з того, щоб закріпити за Україною славу найбільш волелюбного, найбільш революційного, найбільш прогресивного народу? Хіба ж ми можемо зрезигнувати з того, щоб кликати на боротьбу в ім'я наших високих ідей усіх, кого лише гнітить ярмо кремлівських поневолювачів та експлуататорів, хто лише здібний боротися? Ми, українські націоналісти-революціонери, з того зрезигнувати не можемо.

Під ударами революційної боротьби поневолених народів і експлуатованих працюючих мас не встоїться большевицька імперія. Вона впаде, щоб на Сході

Європи і в Азії зробити місце новому, справді народному, справді прогресивному ладові. На її руїнах, у своїх незалежних національних державах волелюбні народи почнуть будувати справді вільне, справді щасливе життя. На її руїнах здійснить свою найвищу політичну і соціальну мету, – побудує свою самостійну соборну національну державу, – і український народ.

[1948 р.]

НАША ОСНОВНА МЕТА ТА РЕВОЛЮЦІЯ В СССР ЯК ОДИН З ШЛЯХІВ ДО НЕЇ

Український націоналістичний рух є революційний національно-визвольний рух. Він виник і діє на базі високої національної свідомості українських народних мас, на базі вікового прагнення українського народу до самостійного державного життя. Цей характер нашого руху визначає в основному нашу політичну мету. Організація Українських Націоналістів, під керівництвом С. Бандери бореться за те, щоб визволити український народ з-під панування окупантів та побудови на українських етнографічних землях Українську Самостійну Соборну Державу із справедливим, дійсно народним політичним та суспільно-економічним устроєм. Ми, українські націоналісти, вважаємо, що лише Українська Самостійна Держава забезпечить українському народові найкращі умови для повного, всебічного розвитку всіх його духовних та матеріальних сил. Так сформувавши нашу основну політичну мету перші великі засновники нашого руху тому 20-ть років, і так ми її формулюємо сьогодні.

Українська Самостійна Соборна Держава – наше найвище ідейно-політичне гасло, джерело всієї нашої сили, джерело всього нашого фанатизму і героїзму. В ім'я цього гасла йшли на смерть тисячі наших друзів у давньому і тільки що недавньому минулому. Лише в ім'я цього гасла будемо до загину боротися ми – ті, які сьогодні продовжуємо боротьбу. Ніколи і ні в яких умовах ідея Української Самостійної Соборної Держави не може бути підмінена ніякою ідеєю.

Будучи в першу чергу національно-визвольним рухом, наш революційний націоналістичний рух має разом із тим і соціально-визвольний характер.

Д. ПОСТАВА

НАША ОСНОВНА МЕТА ТА РЕВОЛЮЦІЯ В СССР ЯК ОДИН З ШЛЯХІВ ДО НЕЇ

Український націоналістичний рух є революційний національно-визвольний рух. Він виник і діє на базі високої національної свідомості українських народних мас, на базі вікового прагнення українського народу до самостійного державного життя. Цей характер нашого руху визначає в основному нашу політичну мету. Організація Українських Націоналістів, під керівництвом С. Бандери бореться за те, щоб визволити український народ з-під панування окупантів та побудови на українських етнографічних землях Українську Самостійну Соборну Державу із справедливим, дійсно народним політичним та суспільно-економічним устроєм. Ми, українські націоналісти, вважаємо, що лише Українська Самостійна Держава забезпечить українському народові найкращі умови для повного, всебічного розвитку всіх його духовних та матеріальних сил. Так сформувавши нашу основну політичну мету перші великі засновники нашого руху тому 20-ть років, і так ми її формулюємо сьогодні.

Українська Самостійна Соборна Держава – наше найвище ідейно-політичне гасло, джерело всієї нашої сили, джерело всього нашого фанатизму і героїзму. В ім'я цього гасла йшли на смерть тисячі наших друзів у давньому і тільки що недавньому минулому. Лише в ім'я цього гасла будемо до загину боротися ми – ті, які сьогодні продовжуємо боротьбу. Ніколи і ні в яких умовах ідея Української Самостійної Соборної Держави не може бути підмінена ніякою ідеєю.

Будучи в першу чергу національно-визвольним рухом, наш революційний націоналістичний рух має разом із тим і соціально-визвольний характер.

Сторіччями жорстоко гнобили українських селян і робітників паразитарні класи поміщиків, капіталістів, складені в своїй величезній більшості із представників націй, що поневолювали Україну. Сьогодні нещадно гноблять і експлуатують український народ, – народ селян, робітників та інтелігенції – большевицькі вельможі – нова гнобительська і експлуаторська класа, складена з верховодів комуністичної партії, мвд і мgb, адміністрації, армії. Ми, українські націоналісти-революціонери, цьому всьому хочемо покласти край. Організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери бореться за побудову в Українській Самостійній Державі такого суспільно-економічного ладу, в якому не буде ні поміщиків, ні капіталістів, ні партійних вельмож, у якому не буде експлуатації людини людиною. Ми боремося за справжню соціальну рівність і справедливість, за справжнє безкласове суспільство. Основою цього суспільства, згідно з нашою програмою, прийнятою III-им Надзвичайним Великим Збором ОУН у 1943 р., буде національно-державна і громадсько-кооперативна власність на основні знаряддя і засоби виробництва в галузі економічній та справжня демократія в галузі політичній. Український націоналістичний революційний рух завжди, однак, якнайвиразніше підкреслює, що соціальне визволення українського народу може прийти лише разом з його визволенням національно-політичним, що без визволення національного не може бути мови про визволення соціальне і що боротьба за визволення соціальне не може тому ніколи ставитися вище як боротьба за визволення національне.

В нашій статті ми довше зупинимося над питанням шляхів, які в даний момент ведуть до здійснення нашої основної політичної і суспільної мети – до побудови Української Самостійної Соборної Держави.

Так, як наша основна політична і соціальна мета є незмінна і цілком не залежить від того, яка політична обстановка в даний момент існує на українських землях, так шляхи до здійснення нашої мети ми мусимо завжди визначувати, дуже точно враховуючи всі особливості обстановки, в якій приходить нам діяти.

В 1944 р. всі українські землі знову опинилися під пануванням московсько-большевицьких загарбників. Український самостійницький революційний рух знову опинився в межах найбільшої диктаторської, тоталітарної мілітаристичної імперії світу – в межах большевицького ССРСР. В 1945 р. закінчилася друга світова імперіялістична війна і в світі почався новий період «миру».

Що означають ці дві політичні обстановки для українсько-національного руху?

Та обстановка, що ми опинилися в межах большевицького ССРСР, означає, що ми можемо здійснити нашу основну мету – побудувати Українську Самостійну Державу – лише тоді, коли зможемо або: а) розвалити цілий ССРСР, або б) відірвати Україну від решти Советського Союзу, або в) коли заіснує сприятлива до цього зовнішньо-політична обстановка: коли ССРСР буде розбитий у війні його противниками, що може дозволити українському народові утворити

свою самостійну державу своїми власними, підготовленими для цього силами навіть при негативному становищі до справи української Самостійної Держави переможців ССРСР. Доки існує ССРСР у його сьгоднішній формі і в його сьгоднішніх межах, поки існує большевицька система, доти не може бути мови про те, щоб ми могли побудувати нашу незалежну державу. Самостійна Україна постане щойно на руїнах цілого ССРСР, або по поваленні большевицького режиму, в наслідок його загального розхитання, хоч би на українських землях.

Знов же та обстановка, що світ увійшов у період т[ак] зв[аного] миру, означає, що ми мусимо далі продовжувати нашу визвольну боротьбу проти найбільшої імперіалістичної потуги світу, спираючись, як це ми завжди робили дотепер і як це лежить у основі нашої революційної стратегії, в першу чергу на власні сили українського народу.

Ставлячи в нашій визвольній революційній боротьбі в першу чергу на власні сили українського народу, ми, разом з цим, якнайвиразніше мусимо освідомити собі той факт, що нам приходить вести нашу боротьбу проти однієї із найсильніших мілітарних держав світу, проти імперії, яка сьгодні панує над 1/6 земної кулі із 200 мільйонами людей на ній. Наш противник – міцний. Питання про союзників у нашій визвольній боротьбі стає тому перед нами як одне з важливих питань нашої революційної стратегії.

Як ми, виходячи з одного боку, з наших ідейно-політичних принципів, і, з другого боку, враховуючи всі наші реальні політичні можливості в цьому напрямі, можемо розв'язати це питання в даний момент і в даний політичний обставці?

Відповідь може бути лише одна. Нам треба змагати до того, щоб разом з нами, разом з усім українським народом, боролися проти кремлівських імперіалістів усі інші народи, поневолені большевицькою Москвою, щоб разом з нами боролися проти большевицької експлуаторської системи працюючі маси всього Советського Союзу. Щойно під ударами революційної боротьби всіх, або хоч би більшості, поневолених народів ССРСР, щойно під натиском революційної боротьби працюючих мас усього ССРСР не встоїться, розвалиться большевицька імперія, і щойно тоді український народ, як і всі інші народи Советського Союзу, будуть мати змогу свобідно будувати своє життя. Оскільки в даний момент, не враховуючи боротьби прибалтійських народів такої загальної, всесоюзного ма[с]штабу, організованої, серйозної боротьби проти большевицьких поневолювачів та експлуаторів в ССРСР ще майже не існує, то нам треба змагати до того, щоб таку боротьбу серед народів і працюючих мас всього ССРСР стимулювати, викликувати, нам треба змагати до того, щоб народи і працюючі маси ССРСР таку серйозну революційну протибольшевицьку боротьбу почали. Така боротьба лежить у найріднішому інтересі народів і працюючих мас Советського Союзу. Треба тільки, щоб народи і працюючі маси Советського Союзу цю правду якнайшвидше зрозуміли.

Щоб наші заходи в цьому напрямі були заходами реальними і щоб вони могли увінчатися успіхом, мусять існувати для цього що найменше такі дві

передпосилки: 1) наші ідеї, наша програма боротьби мусять бути прийнятні не тільки для українського народу, а й для якнайширших мас ССРСР; 2) серед широких мас ССРСР мусить існувати невдоволення пануючим большевицьким режимом.

Ці дві передпосилки сьогодні існують.

1. Наші політичні і суспільно-економічні ідеї – найпередовіші ідеї сучасного світу. Вони формувалися в нас в основному під час зустрічі нашого руху з широкими масами Советського Союзу. Вони являють собою здорову, передову синтезу всіх здобутків Сходу і Заходу. Наша програма найкраще відбиває прагнення і потреби як широких працюючих мас, так і окремих народів ССРСР. Ми боремося проти гноблення і експлуатації большевицькою імперіялістичною клікою неросійських народів ССРСР – за перебудову ССРСР на принципі самостійних національних держав усіх народів, за свобідне здійснення кожним народом його права на самостійне державне життя. Ми боремося проти упривілейованого становища і винищування російського народу в системі ССРСР – за дійсну рівноправність між усіма народами ССРСР, загарантовану системою вільних національних держав, за справжню, основану на цій рівноправності, дружбу і співпрацю між ними. Ми боремося проти соціального гноблення і економічного визиску працюючих мас ССРСР новою експлуататорською клясою большевицьких вельмож – за побудову справжнього безклясового суспільства, за справжню соціальну рівність, за таку владу в державі, яка своїм найвищим обов'язком справді вважатиме служіння інтересам якнайширших народних мас, а не своїм імперіялістичним плянам. Ми боремося проти диктатури комуністичної партії, проти тоталітаризму всіх мастей, проти терору мвд і мgb – за справжню демократію, за справжні громадські свободи, за справжні права людини. Ми боремося проти імперіялістичних воєн, проти імперіялістичних загарбань – за справжній мир і дружбу між народами, сперті на систему вільних національних держав усіх народів світу. Наші найвищі ідейні гасла – «Воля народам! Воля людині!». Наші ідеї – це ідеї справжньої національної волі, ідеї справжньої свободи людини і громадянина, ідеї справжньої соціальної рівності і справедливости. Лише здійснивши ці ідеї, народи Східної Європи і підбольшевицької Азії увійдуть у полосу свого справжнього розвитку і вийдуть, нарешті, на світові історичні шляхи.

2. В ССРСР існує також загальне соціальне і національне незадоволення мас большевицьким режимом.

Невдоволені большевицькою системою широкі маси працюючих ССРСР – мільйони колгоспників, робітників, інтелігенції, в тому числі також і російської національності. Всіх їх большевицька правляча кліка нещадно гнобить, замучує непосильними нормами, примушує жити в найнужденніших умовах. Всі вони падають з ніг від втоми і голоду, всі вони непевні свого завтра. Всі вони бачать, як на очах їх, на їх поті формується нова експлуататорська, паразитарна кляса – кляса большевицьких вельмож, складена з верховодів партії, мвд, адміністрації, армії.

Невдоволені також окремі неросійські народи ССРСР. Большевицька правляча

кліка відібрала у них всі національні права, т[ак] зв[ані] союзні республіки поставила на становище звичайних губерній колишньої царської імперії, звела до ноля т[ак] зв[аний] суверенітет цих республік. Московсько-большевицькі імперіялісти провадять політику жорстокого колоніального економічного грабежу окремих національних територій і народів, гноблять неросійські народи культурно, ставлять їх у цілком підрядне становище щодо російського народу. Все це мусить викликувати обурення навіть у національно малосвідомих народів.

Крім наявності цих двох конечно необхідних передпошилок для розгортання революційної протибольшевицької боротьби у всьому ССРСР, існують для цього ще дві незвичайно сприятливі обставини.

Перша з них це те, що разом з ростом загального соціального і національного невдоволення серед народних мас ССРСР большевицький режим в обличчі цих мас щ о р а з б і л ь ш е к о м п р о м і т у є т ь с я . Минули для большевиків ті часи, коли то високопарними фразами про «будівництво щасливого і заможного життя» можна було замилювати народові очі. Минули ті часи, коли то ще значну частину мас можна було захоплювати фальшивими гаслами про «прямування до комунізму». Минули також ті часи, коли то московсько-большевицька кліка, на рахунку якої ще не було 30 років терору, грабежу, диктатури, стільки імперіялістичних загарбань, могла переконувати деяку частину своїх громадян у тому, що большевицька система – справді народна, справедлива, прогресивна система. Переважна більшість советських людей уміє вже сьогодні бачити правдиве обличчя большевизму. Советські громадяни в своїй більшості вже здають собі справу з того, що не до комунізму ведуть народ большевики, а будують нову гнобительську і експлуататорську систему. Більшість советських громадян із щораз більшою тугою мріють про ту хвилину, коли то нарешті не стане большевицьких експлуататорів, і з щораз більшою тугою шукає тих сил, які зроблять кінець теперішньому большевицькому пеклу.

Друга з цих сприятливих для цього обставин – це той факт, що наш революційний рух я в л я є с о б о ю с е р ь о з н у п о л і т и ч н у р е в о л ю ц і й н у с и л у в м а с ш т а б і в с ь о г о С С С Р . Другої такої сили в ССРСР ще не було. Оце вперше в особі нашого руху в межах ССРСР опинився організований політичний рух, який має великий досвід революційної боротьби, який розпоряджається значними кадрами, загартованими в революційній боротьбі, який голосить найпередовіші національні і соціальні ідеї. Оце вперше в історії большевицького ССРСР народні маси дістали змогу почути революційне слово, почути революційну правду, побачити образ нового кращого світу, побачити революційну ідею – сміливу, відважну, повну ідейної пошвяти, повну найвищого героїзму. Оце чи не вперше в історії усталізованого ССРСР його народні маси, читаючи нашу революційну літературу, чи зустрічаючись з революціонерами, мають змогу зрозуміти, як дуже їх большевики обманюють, як дуже кремлівські імперіялісти їх поневолюють та експлуатують, на яке жадливе становище вони зіпхнуті большевицькими ворогами народу. Ця обставина, крім того, що нам сприяє, до багато дечого нас як революціонерів

і морально зобов'язує: ми не можемо залишити мільйони обездолених, поневолених і експлуатованих людей самим собі, ми не можемо не допомогти їм зрозуміти своє дотеперішнє становище і не вказати шляхів, які довели б їх до покращання їхньої долі.

Чи, отже, враховуючи, з одного боку, той момент, що нам у нашій боротьбі проти большевицьких імперіялістів треба мати союзників, і з другого боку, враховуючи наявність не лише конечно необхідних передпошилок, а й деяких сприятливих обставин для включування у визвольно-революційну протибольшевицьку боротьбу народів поневолених і працюючих мас усього СССР, – наш революційний самостійницький рух може відкинути шлях розгортання революційної національної і соціальної протибольшевицької боротьби в усьому СССР, як шлях боротьби за побудову Української Самостійної Держави? Ні, ми цього шляху не відкидаємо. Ми приймаємо цей шлях у даний момент як наш шлях боротьби за побудову Української Самостійної Соборної Держави.

Зрозуміло, що сама лише наявність конечно необхідних передпошилок чи навіть існування деяких сприятливих обставин для розгортання революційної боротьби в цілому СССР ще в ні якій мірі не означають, що наші успіхи на цьому шляху тим самим автоматично забезпечені. Наші успіхи на цьому шляху цілком залежать від того, як ми наявні передпошилки і сприятливі обставини з у м і є м о в и к о р и с т а т и , як ми за використання цих передпошилок і сприятливих обставин б у д е м о б о р о т и с я .

В ім'я об'єктивної правди мусимо сказати, що цей шлях – шлях розгортання революційної боротьби в усьому СССР – поки що важкий. Всім нам відомо, що сьогодні являють собою народні маси СССР. Вони сьогодні ще залякані і паралізовані емведівським терором, зневірені у власні сили, неотрясені ще цілковито з большевицького пропагандивного туману, вони сьогодні большевиками брехливо поінформовані щодо дійсної суті теперішньої боротьби українського народу, вони сьогодні поза народами Прибалтики і деякими народами Кавказу, часто національно дуже мало свідомі. Їх сьогодні важко піднімати на революційну боротьбу. Всім нам також добре відомо як важко вести революційну роботу в умовинах тоталітарного большевицького режиму, в умовах поліційної емведівської системи. Нам сьогодні нелегко діставатися до цих мас. Тим не менше цей шлях сьогодні єдинореальний і єдиноправильний шлях до нашої мети. І ми по цьому шляху підемо. Українські націоналісти вже не раз показали на ділі, що вони вміють сягати цілі, які для багатьох видаються неможливими до осягнення. Найважчі перешкоди на нашому історичному шляху ми завжди брали нашою ідейністю, нашим фанатизмом, нашою впертістю, нашим безприкладним героїзмом, нашою, для багатьох філістрів, «безумною» відвагою. Ці наші високі революційні якості допоможуть нам вирішити боротьбу в нашу користь і в цьому випадку.

У зв'язку з тим, що ми приймаємо шлях розгортання революційної протибольшевицької боротьби у всьому СССР за наш шлях боротьби за Українську Самостійну Державу, в декого можуть повстати такі сумніви: 1. Чи ми, розгортаючи боротьбу за повалення цілого СССР, не «загубимо» в цій боротьбі нашої

основної і найвищої ідеї – ідеї Української Самостійної Соборної Держави? Чи ми не «втопимо» її у якихось всесоюзних гаслах, не підміне її якоюсь іншою, «всесоюзною» ідеєю? 2. Чи ми, розосередивши наші сили для боротьби за широкі всесоюзні цілі, не програємо в наслідок цього нашої боротьби на українських землях, що було б катастрофою для нашого руху, для всього українського народу?

Щодо першого сумніву, то ми вже сказали на початку нашої статті, що ідея Української Самостійної Соборної Держави ніколи і ні в яких умовах не може бути підмінена ніякою іншою ідеєю. Так розуміли цю справу засновники нашого руху, і так – повторимо ще раз – розуміємо її сьогодні й ми. Ми постаємо також, щоб так само її розуміли і ті, які після нас продовжуватимуть боротьбу в майбутньому. Ввесь наш націоналістичний світогляд, фундаментом якого є сьогодні і завжди буде в майбутньому наше розуміння нації, всі наші погляди на ролі національної держави в житті народу, всі традиції нашої багаторічної революційної боротьби, ввесь наш революційний патос цілковито виключають таке становище, щоб ми коли-небудь «загубили» ідею Української Самостійної Соборної Держави.

Щодо другого сумніву, то ми його розвіємо, коли пояснимо як практично треба розуміти ту нашу формулу, що ми боремося за побудову Української Самостійної Держави на українських етнографічних землях шляхом розгортання національної і соціальної протибольшевицької революційної боротьби в усьому ССРСР.

Цю формулу треба розуміти так:

1. Підпільну і масову революційну протибольшевицьку боротьбу ми організуємо в основному на українських землях. На організацію цієї боротьби на українських землях ми кидаємо всі наші сили. Наше першочергове завдання на українських землях – включати в революційну протибольшевицьку боротьбу ще не включену дотепер частину українського народу.

2. Серед усіх народів ССРСР, серед працюючих мас усіх національностей ССРСР, в тому числі також і серед росіян, в даний момент ми в першу чергу тільки ведемо революційну протибольшевицьку пропаганду.

Така наша постановка в цьому питанні зумовлена, по-перше, нашими принципними поглядами на наші відносини до других народів, по-друге, нашими поглядами на найважливі[ші] завдання нашого руху в даний момент і завжди в майбутньому і, по-третє, станом тих відносин, які сьогодні існують серед окремих поневолених народів ССРСР.

1. Наші погляди на ролі нашого руху щодо поневолених народів і працюючих мас ССРСР такі: а) ми повинні їм допомогти зрозуміти всю антинаціональну і соціально-експлуататорську суть большевизму; б) ми повинні їх переконати, що визволитися з-під большевицького панування вони можуть лише шляхом

революційної боротьби проти большевицьких поневолювачів та експлуататорів; в) ми повинні допомогти їм нашим досвідом, нашими радами в тому випадку, якщо вони почнуть активно боротися проти большевиків. Р а з о м з цим ми є принципово проти того, щоб вмішуватися у внутрішні справи окремих народів проти їхньої волі.

2. Ми стоїмо на становищі, що як сьогодні, так і завжди в майбутньому нашим найважливішим завданням, на виконання якого завжди мусять бути скеровані всі основні наші сили, є якнайповніше охоплення нашою самостійницькою революційною боротьбою всіх українських земель і всього українського народу, є постійне поглиблення і зміцнювання нашої революційної самостійницької боротьби на українських землях, серед українського народу. Всяка інша політика з нашого боку означала б, що ми іменно «згубили» основну політичну і соціальну мету нашої боротьби, що впливає із самого характеру нашого руху – «загубили» ідею Української Самостійної Соборної Держави. Цього ніколи не буде.

3. Більшість поневолених народів і працюючих мас ССРСР перебуває ще сьогодні на низькому рівні національної і соціальної свідомості, ще сьогодні не здає собі справи із скрайньо антинаціональної та експлуаторської суті большевицької політичної та суспільно-економічної системи. Серед народів і працюючих мас ССРСР існує поки що стан пасивного невдоволення большевицьким режимом, вони сьогодні ставлять в основному лише пасивний спротив большевицьким гнобителям. Розуміємо, що при такому стані відносин в ССРСР наше перше завдання полягає в тому, щ о б в нести в маси С С С Р р е в о л ю ц і й н у с в і д о м і с т ь , с в і д о м і с т ь реакційности большевицької системи та свідомість шляхів, які ведуть до національного і соціального визволення. Таку свідомість у советські маси внесе саме наша революційна пропаганда, наша революційна протибольшевицька визвольна боротьба в цілому.

Який зміст мусить мати наша пропаганда, скерована до всіх народів і працюючих мас ССРСР?

Наша пропаганда мусить бути спрямована на те, щоб: а) розкрити імперіалістичну протинародну суть большевицького режиму в національному, соціальному і культурному відношеннях; б) показати, що народи ССРСР лише шляхом революційної боротьби зможуть завоювати собі справді вільне, справді заможне, справді щасливе життя; в) доказати що лише перебудова ССРСР на принципі самостійницьких національних держав усіх советських народів підірве основи імперіалістичної Москви і щойно тоді кожний народ зможе влаштувати своє життя згідно зі своєю волею. Доки територія сьогоднішнього ССРСР буде творити одну політичну організацію, – доти Москва буде гнобити і експлуатувати всі, в тому числі також і російський, народи, доти кожночасні володарі Москви, мріючи про світове панування, будуть винищувати мільйони людей голодом, у тюрмах, концтаборах, на непосильних роботах, на імперіалістичних війнах; г) доказати, що лише, спираючись на принцип суспільної власности, на основні

знаряддя і засоби виробництва – з одного боку, і на принцип справжньої не большевицької демократії – з другого боку, можна встановити справжню соціальну рівність і справедливість, можна побудувати справжнє безкласове суспільство; д) роз'яснити, що в питанні міжнародного ладу в суті ми є проти імперіялістів всіх мастей і за побудову системи вільних національних держав усіх народів. Ми вважаємо, що лише така система забезпечить усім народам найкращі умовини існування і розвитку, справжній і тривалий мир; е) пропагувати ідею спільного фронту боротьби всіх народів, поневолених большевицькою Москвою; є) закликати народи і працюючі маси СРСР до революційної боротьби за побудову на Сході Європи і в Азії нового, справді прогресивного, справді справедливого політичного і суспільно-економічного ладу.

Таку нашу пропаганду ми стараємося вести всюди там, де це для нас у даний момент лише можливо. Таку пропаганду – усну, за допомогою листівок, наших видань – обов'язаний вести кожний учасник нашого підпільного визвольного-революційного руху, кожний член ОУН. На кожному учаснику нашої боротьби лежить у цьому відношенні величезна відповідальність. Мусимо використовувати кожну можливість, кожну нагоду на те, щоб сказати советським людям правду про наш рух, правду про советський режим, щоб вказати їм шляхи до визволення. Мусимо зробити все, щоб забезпечити собі успіхи на цьому шляху. Мета такої нашої пропаганди в сьогоднішній момент – формувати революційну свідомість якнайширших мас СРСР і, вслід за цим, стимулювати виникнення активної протибольшевицької боротьби.

Треба ствердити, що вже сьогодні ми добилися у нашій пропагандивній роботі серед працюючих мас і окремих народів СРСР значних успіхів. Ми вже сьогодні нотуємо цілий ряд випадків, коли то червоноармійці, усвідомлені нашою пропагандою, відмовляються боротись проти нас. Ми вже сьогодні маємо факти, що советські люди, після ознайомлення з нашим рухом, з нашою програмою, активно виступають проти большевиків, активно нам допомагають. Тисячі советських людей вже сьогодні цілковито схвалюють нашу програму, захоплюються нашою боротьбою, одверто висловлюють своє невдоволення большевицьким режимом. До нас приходять листи від советської молоді, від советських селян, робітників, інтелігенції, у яких вони дають вираз свого захоплення нашим рухом, заявляють про свою готовність боротися разом з нами, бажають нам успіхів у нашій революційній роботі. В дальнішому ці успіхи будуть щораз більші, щораз серйозніші.

У зв'язку із сказаним дотепер повстає чергове питання: як і наші завдання на тому етапі боротьби, коли в різних середовищах серед різних народів СРСР виникне активна революційна протибольшевицька боротьба?

1. На цьому етапі ми будемо змагати до того, щоб всюди там, де виникне активна протибольшевицька боротьба, творилися підпільні революційні організації та центральні проводи цих організацій, складені, з найкращих, найпередовіших революціонерів даних середовищ. Якщо такі організації і проводи

цих організацій будуть повставати з власної ініціативи, без жодної допомоги з нашого боку, то ми такі факти будемо вітати з найбільшою радістю. Ми будемо змагати до того, щоб ці революційні протибольшевицькі організації ставали на нашу політичну плятформу, тобто, щоб вони разом з нами боролися у першу чергу за перебудову ССРСР на принципі самостійних національних держав, і, потім, якщо це буде відповідати їхнім ідеалам, боролися також за побудову в цих державах справді народнього політичного і суспільно-економічного ладу.

2. Коли в ССРСР виникнуть революційні протибольшевицькі організації та оформляться їх проводи, ми, що особливо важливо, завжди будемо змагати до того, щоб з такими революційними протибольшевицькими організаціями, які будуть боротися за неворожі українському народові цілі, входити в порозуміння, блокуватися з ними на те, щоб нашу спільну протибольшевицьку боротьбу координувати і, в наслідок цього, робити її сильнішою, ефективнішою, для большевицьких імперіялістів непереможною. Підкреслюємо, що й на цьому етапі нашою основною політичною метою буде й Українська Самостійна Держава. Боротьба за побудову Української Самостійної Держави і на цьому етапі буде сковувати всі наші людські і всякі інші сили. Поневолені народи ССРСР, які піднімуться на революційну протибольшевицьку боротьбу, з'являються нашими природними союзниками. Нас буде об'єднувати спільний ворог – гнобительський і експлуаторський большевицький режим, нас будуть об'єднувати – що було б особливо вигідно – й однакові цілі. Побудова самостійних національних держав, побудова дійсно народнього політичного і суспільно-економічного ладу в цих державах.

Зрозуміло, що, як ми вже на це вказували, революційна боротьба проти большевицьких поневолювачів та експлуаторів лежить в найглибшому інтересі всіх народів ССРСР, усіх його працюючих мас. Як українському народові, так і всім неросійським народам ССРСР загрожує повне знищення з боку большевицької Москви. Як працюючі маси України, так і працюючі всього ССРСР перебувають на становищі античних рабів. Визволитись із цієї жахливої неволі народи ССРСР можуть лише в результаті повалення большевицької тюрми народів шляхом революції. Український народ вступить перший на шлях революційної боротьби проти большевицьких імперіялістів. Український народ перший зрозуміє усю ту небезпеку, яка йому загрожує з боку большевицької Москви. Український революційно-визвольний рух хоче відкрити очі на цю небезпеку всім іншим народам ССРСР. Ми хочемо вказати цим народам також той шлях, який веде до їх визволення. Ми розуміємо це як свій обов'язок перед усіми народами і працюючими масами ССРСР.

Ми, шукаючи союзників, скеровували дотепер свою увагу, головним чином, на територію властивого ССРСР – на територію ССРСР в його межах з-перед 1941 р. Та нині поневолені большевицькою Москвою народи – це не тільки народи властивого ССРСР. Серед поневолених большевицькою Москвою народів

сьогодні опинилися народи також таких країн, як: Польща, Румунія, Болгарія, Угорщина, Чехословаччина, Югославія, Альбанія. Будучи формально ще не включеними до ССРСР, ці народи фактично є окуповані большевицькою Московою і терплять її жорстокий національний та економічний гніт. Фактичним західним кордоном ССРСР є сьогодні не лінія його західних кордонів з 1941 р., але сьогоднішня західна лінія його окупаційних зон в Німеччині та Австрії. Ця обставина має першорядне значення для нашої боротьби в цілому, і, особливо, – коли йдеться про можливих союзників у нашій визвольно-революційній боротьбі. Народи країн, свіжо окупованих большевиками, – це народи з високою національною свідомістю, народи, які лише вчора мали власні самостійні держави, і вони ніколи не погодяться з большевицьким пануванням над ними. Ці народи вже сьогодні ведуть активну протибольшевицьку боротьбу. В свіжоокупованих большевиками країнах вже сьогодні діють протибольшевицькі революційні організації, вже сьогодні існують організовані протибольшевицькі рухи.

У зв'язку з цим, наше перше завдання по відношенні до свіжоокупованих большевиками народів – увійти в порозуміння з усіма справді революційними, справді народними протибольшевицькими силами і зреалізувати на практиці ідею спільного фронту народів, поневолених большевицькою Московою. В цьому напрямі дуже значний крок зроблено вже на еміграції. За ініціативою України, представники більшості народів Південно-східної Європи разом з представниками України, Білорусії, Прибалтики і Кавказу об'єдналися у єдину революційну протибольшевицьку організацію – Антибольшевицький Блок Народів (АБН). Вслід за об'єднанням протибольшевицьких сил на еміграції ми сподіваємося прийти до встановлення фактичної співпраці між революційними протибольшевицькими рухами в межах самої большевицької імперії та в т[ак] зв[аній] сфері її впливів. Український визвольно-революційний самостійницький рух уже від кількох років є першим і найгарячішим пропагатором такої співпраці.

Перші спроби співпраці нашого революційного руху з окремими низовими організаціями польського протибольшевицького підпілля дали уже гарні практичні результати. Шкода лише, що центральне керівництво польських протибольшевицьких революційних організацій не зробило ще з тих фактів усіх належних висновків, багатьом з керівників польського протибольшевицького підпілля багато де в чому заваджають ще їхні імперіялістичні мрії щодо українських земель, їхній шовінізм. Та ми віримо, що большевицька антинаціональна гнобительська і експлуататорська політика вже в найближчі роки

допоможе зрозуміти всім протибольшевицьким, справді народним визволь-но-революційним силам, що треба остаточно відкинути всякий імперіялізм та шовінізм і стати на єдиноспасенний шлях широкої співпраці всіх поневоленних большевицькою Москвою народів у їхній боротьбі проти большевицького імперіялізму.

Наше друге завдання щодо цих народів – допомогти їм пізнати всю проти-народність, всю реакційність большевизму, допомогти зрозуміти, що боронитися перед большевицьким наступом вони можуть лише шляхом організації активної революційної, підпільної протибольшевицької боротьби. Треба сказати, що ні одної, ні другої справи всі ці народи включно навіть з тими елементами, які вже сьогодні ведуть активну протибольшевицьку боротьбу, як слід не усвідомлюють. Найкращим доказом цього є той факт, що в таких країнах, як Польща, Румунія, Болгарія, Угорщина, деяка частина патріотів цих країн далася большевикам обманути і поставила всю ставку на політику т[ак] зв[аної] легальної опозиції, а підпілля звичайно підтримувало цю політику і зв'язувало з нею навіть великі надії. Виходить, що серед цих народів є ще багато патріотичного елемента, який, не здаючи собі добре справи з того, що таке большевики на ділі, вірить ще в большевицьку «демократію», в можливість легальної політичної боротьби проти большевиків. Сьогодні ці всі елементи на власному досвіді побачили, як грубо вони помилилися, большевики всюди вже фактично опозицію зліквідували: в Болгарії повісили П'єткова, в Румунії посадили до тюрми Маніу*, Міколайчик і Надь Ференц мусіли втікати за кордон.

Наше третє завдання щодо народів Південно-східної Європи – усвідомлювати передові революційні елементи окремих народів у тому, що вони в своїй визвольній політиці мусять орієнтуватися в першу чергу на власні сили народів, а не на інтервенцію з боку великодержав – противників ССРСР. Багато політиків цих народів, які орієнтувалися на таку інтервенцію, вже на ній здорово попеклися (всі ті, які пішли на творення т[ак] зв[аної] легальної опозиції). Ще до гірших результатів така орієнтація може довести в майбутньому. Великодержави підуть війною на ССРСР лише тоді, коли большевики їм таку війну накинуть. До цього часу большевики своєю антинаціональною політикою можуть цілком розкласти, знищити окремі народи. Не допустити до цього можна лише шляхом організування активної протибольшевицької боротьби на окупованих та контрольованих большевиками землях.

Нам треба також освідомити всі протибольшевицькі патріотичні елементи окремих народів у тому, що їх боротьба з большевиками може бути успішною лише в тому випадку, коли вони її вестимуть під справді прогресивними, справді народними гаслами, коли вони приймуть справді передову політичну і суспільно-економічну програму. Основний пункт цієї програми, згідно з нашим досвідом повинен бути такий: а) система вільних національних держав усіх народів; б) демократія: у галузі політичного устрою окремих держав; в) побудова безкласового суспільства, опертого на принцип суспільної власності,

* В оригіналі – Манію.

на основні знаряддя і засоби виробництва та на демократичний політичний лад всередині країни. Коли вони такої програми не приймуть, вони в їхній протибольшевицькій боротьбі програють; програють головним чином тому, що не зуміють здобути для себе мас.

Такі шляхи нашої боротьби за здійснення нашої основної політичної мети – за побудову Української Самостійної Соборної Держави. Вони не є плід теоретичного мізкування. Їх диктує нам обстановка, в якій ми опинилися і в якій нам приходиться діяти.

Шляхи ці повторюємо ще раз – важкі. З цього ми собі цілком добре здаємо справу. Ми добре розуміємо також, що основна шанса на успіх у боротьбі на цих шляхах лежить сьогодні лише в нас самих, у високих революційних якостях наших кадрів. Ми постараємося доказати і в цьому випадку, що цієї єдиної шанси для нас вистачить, щоб пуститися на такі шляхи і мати на них успіхи. Численні позначки наростання революційних протибольшевицьких настроїв як у межах власне СРСР, так і в країнах т[ак] зв[аної] нової демократії, щораз численніші факти активного спротиву большевицьким гнобителям з боку народних мас власне СРСР, симпатії, що їх здобуває наш рух як у межах власне СРСР, так і в країнах т[ак] зв[аної] нової демократії; щораз більша компромітація большевицької політичної та суспільно-економічної системи – всі ці моменти тільки впевняють нас у тому, що перемога на цьому шляху буде за нами – за українським народом, за поневоленими большевицькою Москвою народами та працюючими масами. Крім того, що шляхи ці важкі, ми мусимо також сказати, що вони перед нашим рухом, перед нашим народом відкривають широкі можливості, широкі перспективи. Сьогодні ми йдемо в авангарді протибольшевицької боротьби. Ми ввійшли ось уже в п'ятий рік наших революційних змагань проти большевицької Москви. Впродовж цього довгого, як на большевицькі відносини часу, большевикам не вдалося нас розбити, знищити. Протягом цих років ми здобули великий досвід в організуванні і веденні боротьби в большевицьких умовах. Такого досвіду не має жодний теперішній протибольшевицький рух. Ми маємо передову програму боротьби, передову програму майбутнього ладу в нашій державі. Такої програми сьогодні також не має жодний з протибольшевицьких рухів. Це все забезпечуватиме нам авангардну роль в протибольшевицькій визвольній боротьбі і в майбутньому. Могутня революційна боротьба десятків народів, соток мільйонів поневолених і експлуатованих працюючих за новий політичний і суспільний лад на Сході Європи і Азії, за новий лад у світі, – і Україна на переді цієї революційної боротьби, і Україна в авангарді сил прогресу в їхній боротьбі проти большевицької реакції, у їхній боротьбі за перемогу ідеалів волі народів і людини, у їхній боротьбі за перемогу ідеалів соціальної справедливості, соціальної рівності, – ось перспективи майбутнього. Хіба ж ми можемо зрезигнувати з того, щоб здобути для України належне їй місце серед усіх інших? Хіба ж ми можемо зрезигнувати з того, щоб закріпити за українським кордоном славу найбільш волелюбного, найбільш революційного, найбільш прогресивного народу? Хіба ж ми можемо зрезигнувати з того, щоб кликати на боротьбу в ім'я наших високих ідей усіх, кого лише

гнітить ярмо кремлівських поневолювачів та експлуататорів, хто лише здібний боротися? Ми, українські націоналісти-революціонери, з того зрезигнувати не можемо.

Під ударами революційної боротьби поневолених народів і експлуатованих працюючих мас не встоїться большевицька імперія. Вона впаде, щоб на Сході Європи і Азії зробити місце новому, справді народному, справді прогресивному ладові. На її руїнах, у своїх незалежних національних державах волелюбні народи почнуть будувати справді вільне, справді щасливе життя. На її руїнах здійснить свою найвищу політичну і соціальну мету – побудує свою самостійну соборну українську національну державу – і український народ.

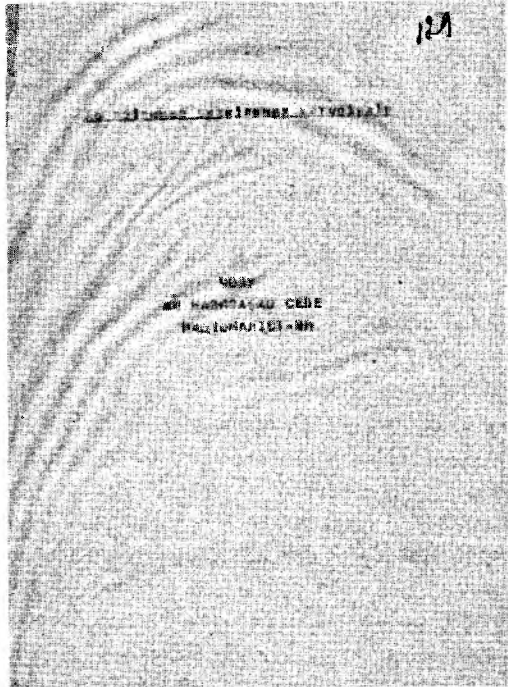
П. С.

Ще перед опублікуванням цієї статті несподівано стало відомо, що ідилія між большевицькою Москвою і одним з її найбільш завансованих та, як могло здаватися, надійним агентом – Тітом скінчилася. Одверто імперіялістична, нахабна політика большевицької Москви поставила в опозицію до себе навіть таких комуністів, як Тіто²¹², Кардель²¹³ та других керівників югославських комуністів, поставила в опозицію до себе такий загін своєї агентури, як комуністична партія в Югославії в цілому. В таборі васалів большевицької Москви стався серйозний вилім. Крім поневолених народів та експлуатованих працюючих мас, проти большевицької Москви починають підійматися дотеперішні її висулужники. Починають хитатися і ті стовпи, що на них спирається вся міць большевицької імперії. Зрозуміло, що це тільки сприятиме успішному розгортанню визвольної боротьби українського народу, визвольної боротьби всіх поневолених народів, що це тільки прискішує розвал большевицької тюрми народів. Крім цього, для нас, українських революціонерів, «ухил» Тіта показаний ще й в такому відношенні: якщо одверто імперіялістична політика большевицької Москви довела до опозиції і активного спротиву навіть у рядах її агентури, то в оскільки більшій мірі вона мусить приводити до кристалізації революційної свідомости поневолених большевицькою Москвою народів та працюючих мас, в тому числі і свідомости про необхідність революційної визвольної боротьби проти московсько-большевицьких імперіялістів? Революційна, організована і в рамках одного спільного фронту координована боротьба поневолених большевицькою Москвою народів може стати дійсністю вже в недалекому майбутньому.

[Серпень 1948 р.]

ЧОМУ МИ НАЗИВАЄМО СЕБЕ НАЦІОНАЛІСТАМИ

Наш рух називається рухом націоналістичним, наша організація – Організацією Українських Націоналістів, ми називаємо себе націоналістами тому, по-перше, що підставою, наріжним каменем усієї нашої ідеології, усієї нашої політичної віри є наше вчення про націю та національну державу. По-друге, ми називаємо себе націоналістами, тому що в нашій боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу, як теж у всьому житті, ми керуємося таким єдиним, для нас найвищим, гаслом: «Добро української нації – найвищий наказ». Найхарактернішою рисою нашого політичного світогляду є те, що ми вважаємо народи за природне явище людського світу і визнаємо за ними вирішальну роль в історії. Найхарактернішою рисою нашої діяльності, нашого способу думання, наших серць і душ є підпорядкування нами всього, в тому числі і в першу чергу нашого особистого життя інтересам українського народу: боротьбі за його волю, силу і славу.

Нижче ми коротко викладаємо: 1) наше вчення про націю; 2) наше вчення про національну державу; 3) наше розуміння гасла «Добро української нації – найвищий наказ».

Наше вчення про націю

Людство не є щось одноціле, єдине. Воно, як відомо, розпадається на раси, раси – на групи (напр[иклад], раса біла за мовними та расовими ознаками розпадається на групи індо-європейську або арійську, семітську та хамітську), групи – на підгрупи (напр[иклад], група індо-європейська розпадається, між іншим, на підгрупу слов'янську, романську та германську) і щойно підгрупи розпадаються

на народи, нації. Не є цілком одноцілі теж і народи. Серед багатьох окремих народів часто теж існують групи, що відрізняються своїм окремим говором, своїми окремими звичаями, мовою, часом навіть своєю окремою фізичною будовою тощо, так, напр[иклад] українські гуцули багато дечим відрізняються від українських поліщуків чи від українських подолян. Крім цього, народи розпадаються на суспільні кляси: на селян, робітників, інтелігенцію, буржуазію, тобто на такі групи людей, які менше-більше в однаковий спосіб працюють, живуть, заробляють на життя. З усіх тих груп, що на них розпадається людство, найміцнішими, найсильніше спаяними групами є окремі народи, нації.

Що воно є саме так, а [не] інакше, про це якнайпереконливіше говорить нам уся дотеперішня історія людства. Чи в дотеперішній історії, напр[иклад], йшла боротьба між расою білою як цілістю – а расою жовтою як цілістю. Ні, такої боротьби не було. Чи дотеперішня історія говорить нам, напр[иклад], про боротьбу всіх слов'ян проти всіх германців. Ні, про таку боротьбу нам історія не говорить, бо такої боротьби теж не було. Історія нам натомість дуже багато – треба навіть сказати, що найбільше, переважно, – говорить про боротьбу окремих народів між собою: про боротьбу між німцями і французами, між французами та англійцями, між німцями та поляками і чехами, між поляками й українцями, між українцями і москалями і т[ак] д[алі]. Історія світу, історія людства є в першу чергу історія боротьби народів між собою за свої національні інтереси, за свою силу, за свою національну волю. «Дійовими особами» на сцені історії, підметами історії є в першу чергу народи, нації. Хто говорить інакше, той або не розуміє історії, або навмисне, як напр[иклад], – большевики, її перекручує. Найсильнішим почуттям, що завжди об'єднувало і сьогодні об'єднує між собою людей, є почуття приналежності до одного народу, почуття національне. Єдиними ідеалами, що за них величезна більшість людей у світі сьогодні готова якнайзавзятіше боротись і гинути, є національні ідеали: воля і незалежність власних народів, їх сила, могутність, слава. Так само воно було і завжди в минулому. Коли zagrożені національні інтереси, коли опиняється в небезпеці весь народ, то тоді солідарно піднімаються на оборону народу селяни, робітники і інтелігенція – всі суспільні кляси кожного народу. Кожний англійський робітник, напр[иклад], вище всього ставить інтереси Англії, інтереси англійського народу. Так само воно є й у випадку кожного іншого розвинутого здорового народу.

Як це воно так сталось, що саме народи є отим найміцнішим об'єднуванням людей? Сталось воно так в результаті цілком природного, органічного розвитку людства. Такий стан – це природний закон людського життя. Так воно було завжди в минулому. Так воно є тепер і так воно буде завжди в майбутньому. Цього не вдасться ніколи нікому змінити. З наукового погляду людство є складова частина живого, органічного світу взагалі. Воно тому теж повинно підлягати і фактично підлягає, поза особливими законами виключно тільки людського, суспільного життя, і всім біологічно-життєвим законам цього загального органічного, живого світу. Як відомо, органічний світ розпадається на величезний світ рослин і тварин. Людина стоїть на найвищому щаблі органічного світу, як

істота найвища, з погляду своєї природної організації – найдосконаліша. Як істота, найхарактернішою, специфічною і якісно новою особливістю якої є її здібність до свідомого психічного життя. Одним із найочевидніших і в той же час найсуттєвіших законів живого світу є закон його диференціації (зрізничування). Ні рослинний, ні тваринний світи не являють собою щось єдине, а розпадаються на цілий ряд родів, видів, пород (в рослинному світі – сортів). Підставовою формою існування живого світу є, як відомо, вид (напр[иклад], пшениця і жито – це представники двох різних видів у рослинному світі; кінь і собака – це представники двох різних видів у тваринному світі; відомо, що і в рослинному, і в тваринному світі таких різних видів – дуже багато). Та здиференціювання живого світу не обмежується тільки до видів. В межах видів тваринний світ диференціюється далі на породи (напр[иклад], кінь «гуцул» і кінь «араб» – представники двох різних пород), а світ рослин – на сорти (напр[иклад], пшениця «баварка» і пшениця «українка» – представники двох різних сортів). Існування різноманітних і надзвичайно численних родів, видів і пород, здиференціювання в цьому напрямі є результат природного розвитку і природна форма буття і рослинного, і тваринного світів. Зрозуміло, що людський світ, будучи складовою частиною загального живого світу, підлягає теж під закон природного здиференціювання. Як у світі рослин і тварин ми маємо до діла із здиференціюванням на роди, види і породи, – так у людському світі ми маємо до діла з таким явищем, як природне здиференціювання на народи. Існування народів – є результат природного розвитку і природна форма буття людства – того людства, яке хоч і підлягає, з одного боку, під особливі закони виключно тільки людського, суспільного життя, джерелом яких (законів) є здібність людини до свідомого психічного життя, то, з другого боку, як складова частина загального органічного світу, підпадає теж і під такий генеральний закон цього світу, як закон природно-органічної диференціації. Будучи продуктом органічної диференціації, що охоплює живий світ у цілому, народ в той же час є з'явище цілком окреме, специфічне т і л ь к и д л я л ю д с ь к о г о с в і т у , з'явище, яке, як це буде показано нижче, впливає не тільки з природи людства як складової частини загально-органічного світу, але теж у дуже значній мірі – із свідомого психічного життя людей. Но тим не менше в своїй н а й г л и б ш і й о с н о в і народ є з'явище п р и р о д н о - о р г а - н і ч н о г о порядку. Тому-то ми, націоналісти, і вважаємо, що народи, нації є « н а й в и щ и м т и п о м о р г а н і ч н о ї людської спільноти» (Ідеологічні постанови I Конгресу ОУН²¹⁴).

Як на це вже вказано вище, народ, нація також не є щось цілком однорідне. В ньому можуть бути групи із своїми мовними і звичаєвими особливостями, в ньому завжди є окремі суспільні класи: селяни, робітники, інтелігенція та ін[ші]. Усі ці групи різняться між собою своїм способом життя, своїм способом думання, своїми навиками, потребами і т[ак] д[алі]. Та, незважаючи на те, є цілий ряд моментів, які дуже тісно об'єднують народ між собою, є цілий ряд моментів, які з народу роблять саме оцей найміцніший і «найвищий тип людської спільноти».

Першим таким моментом є спільна, однакова м о в а . У сиву давнину спільна, однакова мова дуже полегшувала об'єднання різних племен між собою. Спільна, однакова мова була тією першою ознакою, за допомогою якої українські племена пізнавали, що вони – свої, і що поляки – це вже чужинці. Об'єднання ж племен було початком формування як українського, так і кожного іншого народу. Українська мова є тією ознакою, по якій ми найшвидше пізнаємо українця серед чужинців, є тією ознакою, яка нас від чужинців найсильніше відрізняє. Хоч і є випадки, що люди можуть не вміти говорити своєю рідною мовою і все-таки почуваються, напр[иклад], українцями, то, одначе, загальний закон є такий: без окремої мови немає народу. Тому-то й сьогоднішня наша боротьба, щоб усі українці говорили тільки по-українськи, є, фактично, боротьбою за саме існування українського народу.

Другим таким моментом є спільно замешкувана т е р и т о р і я . Потреба боронити свою спільно замешкувану територію заставила наші племена багато сторіч тому назад об'єднатися разом і створити власну державу. Так постала наша перша держава – Київська Русь, що в ній вперше ми, українці, виступили на історичну сцену як окремий народ. Живучи довгий час на якійсь території, люди до неї прив'язуються, починають її любити. Так виникає перша форма патріотизму – любов до рідної землі, так зроджується поняття власної Батьківщини – кращої і дорожчої над усі інші країни світу. Оця свідомість, що ми маємо свою рідну Землю, свою Батьківщину, наше прив'язання до нашої Землі, до її піль, лісів, гір, рік, до її природи, любов до нашої Батьківщини, – чи ж це не є ті почуття, без яких не можна собі сьогодні уявити, напр[иклад], українського народу? Коли народ має свою територію, він завжди намагається сам на цій території господарити, панувати. Так зроджується прагнення до власної незалежної держави. Побудувавши державу, народ дістає змогу якнайповніше розвивати всі свої національні особливості, проявити свої здібності, свої творчі сили. Процес формування народу, скріплення почуття його національної свідомості, об'єднання народу осягають тоді свій найвищий рівень. Без території це все було б неможливе. Народові, що його позбавлено його території, загрожує повне національне знищення. Природа власної країни витискає також сильне п'ятно на національному характері. Національний характер втілюється у національних звичаях і обичаях, в народних піснях, танцях, мові тощо. Як самий характер, так і національні звичаї, пісні і т[ак] д[алі] також дуже сприяють тісному об'єднанню людей між собою, витворенню в них почуття їх національної окремішності.

Третім таким моментом є спільно пережита історична доля, спільна боротьба за загальнонаціональні цілі, спільні загальнонаціональні змагання. Уявім собі, що ми, українці, не маємо за собою історії Київської Держави з її боротьбою за об'єднання українських племен, з її боротьбою проти кочовиків і сусідів України; що ми не маємо за собою Козаччини, історії з її боротьбою за волю України і за побудову незалежної української держави, з її славним повстанням під проводом Б.Хмельницького; що ми не маємо за собою визвольної боротьби в 1917-[19]20 рр., визвольної боротьби проти окупантів після 1920 р. і аж до сьогодні і яким слабим у цьому випадку мусило б бути наше

почуття, що ми, українці, – окремий народ. Можна сумніватись навіть, чи таке почуття в цьому випадку в нас взагалі було б. Як і в житті окремих людей, так і в житті цілих народів спільна боротьба, спільні зусилля, спільні змагання зв'язують між собою членів одного народу і всі його покоління дуже міцними, хоч і невидимими, нитками. Історична традиція, історія спільних змагань так само об'єднує людей у націю, як і однакова мова та спільно замешкувана територія. Для цього потрібна тільки одна передумова: народ мусить своє минуле знати, живучі сьогодні покоління народу мусять знати правду про боротьбу попередніх національних поколінь. Коли народ не знає своєї історії, вона, ця історія, зрозуміло, і не може його об'єднувати, його виховувати. Про це дуже добре знають усі загарбники. Саме тому вони завжди намагаються не допустити до того, щоб народ знав свою історію, завжди намагається всіляко цю історію перекрутити, закрити перед народом правду про його минуле. Саме так роблять сьогодні з українським народом і з українською історією большевики.

Четвертим моментом, що дуже міцно в'яже людей між собою в одну національну спільноту, є наявність національних ідеалів, за які люди в даний історичний момент борються, до яких вони змагають, є наявність серед цих людей загальнонаціональних змагань. Такі ідеали, такі змагання завжди перетворюють народ в тісно згуртовану, бойову спільноту, виводять його на історичну арену, роблять з нього історичний підмет. Без таких ідеалів народ не живе в політичному розумінні цього слова. Без таких ідеалів народ – не народ, не нація, а лише окрема мовна етнографічна група. Без такої сьогоднішньої боротьби ми, українці, не були б народом у повному значенні цього слова, не були б нацією.

Саме оці моменти мається на увазі в 4-му пункті ідеологічних постанов І Конгресу ОУН. В цьому пункті говориться: «Нація – це найвищий тип людської спільноти, що при найбільшій своїй психологічній та суспільній зрілості являє собою одну внутрішню форму, створену на ґрунті подібного природного положення, спільного пережиття історичної долі та невинного стремління здійснитися в повноті силової натури». Під поняттям «внутрішньої форми» нації тут розуміється національний характер, національну свідомість, політичну і культурну, історичну традицію, національні ідеали, національні змагання за здійснення цих ідеалів – одним словом, усе те, що можна назвати «духом народу». Оця «внутрішня форма» народу є далеко сильніша, ніж усі суспільні і психологічні різниці між окремими групами народу.

В ході історичного розвитку в поняття народу закладено певний окреслений політичний зміст. За справжній, зрілий народ, за націю як політично-зрілий народ, і особливо народ державний прийнято називати також нацією (вважається тільки такий народ, який, по-перше, боровся за свої національні цілі в минулому, який має за собою певну політичну історію і, по-друге, такий народ, який має в даний момент певні національні політичні ідеали і веде за них боротьбу. Коли народ цього всього не має – його світ і не уважає за народ зрілий, за націю, а просто тільки за етнографічну групу. Ми, українці, є народом у повному значенні цього слова: ми маємо багату і довгу історію, ми сьогодні

ведемо завзяту визвольну боротьбу. Намагаючися знищити нашу сьогоднішню визвольну боротьбу, знищити або перекрутити нашу історію, большевики таким чином хочуть зіпхнути нас до рівня саме такої тільки етнографічної групи.

Як бачимо, хоч народи і виникають, як ми на це вже вказували, в порядку природного поділу людства, то для того, щоб бути народами зрілими, народами в загальноприйнятому розумінні цього слова, вони потребують ще цілого ряду таких моментів (історична традиція, політичні національні ідеали, висока національна свідомість), які створюються самими людьми в процесі історичного розвитку. Таким чином, нації є продуктом, з одного боку – самої природи людства, яке є складовою частиною загального органічного світу і, з другого боку – продуктом історичного розвитку. Природа людства дала, так би мовити, початковий матеріал для формування народу: дала групи людей з окремими фізичними та духовими властивостями, дала людям нахил прив'язуватися і любити собі подібних людей і собою замешкану землю та ненавидіти ворогів, дала здібність створювати свою окрему мову, дала прагнення самому бути господарем на своїй землі. Історичний процес, наймогутнішими рушійними силами якого є саме оці природні прагнення людей, щораз більше формував нації, щораз більше їх розвивав.

Згідно з досвідом історії, ми, націоналісти, вважаємо, що для існування народу найважливіше значення мають: свідомість своєї національної окремішності, наявність у народу і знання народом власної історичної традиції, наявність у народу національних ідеалів, змагання до цих ідеалів, активна, наполеглива боротьба за них. Як бачимо, все це є моменти психологічні, духові, всі вони залежать від свідомості народу. Наша теорія (вчення) про націю є тому теорією психологічною. Евреї, напр[иклад], хоч і жиди розкинені по всьому світі, то однак завдяки свідомості своєї національної окремішності, не загинули як народ, не перестали бути народом. Був час, коли в Ірландії майже зникла ірландська мова. Більша частина ірландців говорила по-англійськи. Та, незважаючи на це, ірландці були свідомі своєї національної окремішності і завзято боролися за свою незалежність. Вони тому завжди були народом у повному значенні цього слова.

Хоч ми, націоналісти, і даємо переважно значення у житті народу тим факторам, які є зв'язані з історичним розвитком і тим розвитком є обумовлені (історичній традиції, національним ідеалам, національній свідомості), то разом з цим якнайвиразніше підкреслюємо, що народи є органічною формою людської спільноти, т[о] зн[ачить], іншими словами, ми якнайвиразніше підкреслюємо, що існування народів впливає вже з самої природи людства як складової частини загального органічного світу. Ми тому якнайрішучіше відкидаємо марксісько-большевицьку теорію про те, що нібито народи є виключно тільки продуктом історичного розвитку, до того ж продуктом, як вони твердять, тільки однієї доби цього розвитку – доби капіталізму.

Як кожний живий організм, так і кожний народ змагає до якнайбільшого розросту, до досягнення якнайбільшої сили, між іншими народами. Дотепер оця боротьба народів за найбільший розрост, силу і значення проходить у такий самий спосіб, як вона проходить у звіриному світі: сильніший нападає на слабшого, щоб його знищити і його коштом пожитися. У світі між народами дотепер

панує вовчий закон сили, гострих зубів і міцних пазурів. У світі дотепер всевладно панує і м п е р і я л і з м . Сильні народи дотепер завжди намагаються поширити свої впливи, здобути якнайбільше значення у світі, проявити свою силу шляхом загарбницьких, імперіялістичних воєн, шляхом загарбування чужих територій і поневолювання других народів. Імперіялізм, імперіялістичні війни – це найбільша ганьба і зло сучасного світу, найбільша ганьба і зло теперішнього людства.

Зрозуміло, що від імперіялізму найбільше терплять народи малі і слабкі. Вони завжди перші падають жертвою імперіялістичних загарбань. Імперіялізм загрожує малим народам повним не тільки політичним і культурним, але просто і фізичним знищенням. Трагічна доля українського народу на протязі багатьох сторіч – це саме прямий результат імперіялістичної політики сильніших від нас народів, наших ближчих і дальших сусідів. Малі і слабкі народи повинні тому змагати до усунення імперіялізму з міжнародного життя, до його знищення, до внеможливлення великим народам вести імперіялістичні війни і загарбницьку політику.

Та імперіялізм і загарбницькі війни є також великим нещастям і для самих імперіялістичних народів. Кожна імперіялістична війна, особливо в теперішню добу, вимагає від народу величезних людських і матеріальних жертв, величезних зусиль. Під час війни знищуються надбаня і здобутки цілих поколінь і цілих сторіч. Внаслідок, з одного боку – високого розвитку техніки і, з другого боку – внаслідок високої національної свідомості всіх, в тому числі теж малих і слабих народів, всі дотеперішні війни бувають дуже криваві. Це починає розуміти щораз більше думаючих, передових людей у світі. Внаслідок цього вже від кількох десятків років починають робитися спроби внеможливити імперіялістичні війни, створити гарантії, які недопустили б до виникнення таких воєн. Тому, однак, що до реалізації цих ідей беруться в більшості випадків імперіялістичні держави, які завжди мають замасковані свої загарбницькі цілі, ці спроби поки що не дають ніяких результатів. Сьогодні, як і завжди дотепер у світі, всевладно панує імперіялізм.

Ми, націоналісти, в ім'я національної справедливості, в ім'я поступу людства, в ім'я добра українського і всіх інших народів, змагаємо до повного знищення імперіялізму. В першу чергу ми змагаємо до ліквідації оцих найнегативніших, найзлочинніших проявів імперіялізму – до внеможливлення імперіялістичних воєн та загарбань, до внеможливлення поневолювання малих та слабих народів народами більшими та сильнішими. Хоч люди, як складова частина світу, і підпадають під усі закони цього світу, в тому числі і під закон боротьби за свій ріст, за повний вияв своїх сил, то разом з цим люди відрізняються від усього іншого, нижчого органічного світу тим, що вони мають розум, свідомість, що вони думають. Свідомість, розум дозволили людству досягнути захоплюючий рівень духової і матеріальної культури. Свідомість, розум дали змогу людям створити високу культуру суспільного життя. Розум, свідомість заставили людей створити закони і збудувати тюрми проти злодіїв, бандитів і всяких інших протисуспільних елементів. В цьому випадку люди не хочуть дозволити бандитам діяти свobodно, хоч до злочину бандита

штовхне його бандитська натура, закон його бандитської природи. Розум, свідомість людей мусять також привести до створення відповідальної культури і в міжнародному житті, і в міжнародних відносинах. До цього може і повинно прийти особливо в теперішню добу, коли відносини між народами щораз більше затісняються. Розум, свідомість вже сьогодні наштовхнули багато людей на думку про те, що треба внеможливити імперіялістичні, загарбницькі війни, як явище у вищій мірі протисуспільне, злочинне, як явище, що є нічим іншим, як тільки міжнародним бандитизмом.

Ми, націоналісти, змагаємо до того, щоб загарбництво, оцей міжнародний бандитизм зліквідувати повністю. Ми вважаємо, що природний гін народу до вияву своїх сил, до зазначення у світі своєї могутності, що змагання між народами повинні проявлятися не у загарбницьких війнах, – з уваги на те, що вони є злочином, людство повинно зробити все можливе, щоб їх внеможливити, – а виключно тільки в ділянці мирної, культурної і цивілізаційної творчості. Такий стан створив би умовини для небаченого дотепер розвитку людства в усіх напрямках. Такий стан був би величезним поступом усього людства. В такому дусі треба виховувати і перевиховувати всі народи світу. За перші кроки до ліквідації найзлочинніших проявів імперіялізму ми, українські націоналісти, вважаємо: а) знищення всіх багатонаціональних імперій, і в першу чергу – знищення СРСР як найважливішої тюрми народів, і побудови всіма народами світу своїх незалежних національних держав; б) побудову такої міжнародної організації, яка стояла б на сторожі непорушності системи вільних національних держав усіх народів світу, та яка мала б силу і змогу з місця ліквідувати кожен спробу з боку якого-небудь народу нападати на другий народ. Такий міжнародний порядок найкраще відповідає й інтересам українського народу, і інтересам усіх інших народів світу. Такий міжнародний лад також найкраще відповідає інтересам міжнародної справедливості. У своєму дальшому розвитку людство повинно піти саме в цьому напрямі.

Ми, націоналісти, однак, здаємо собі дуже добре справу з того, що до такого ладу в світі ще не близько. Перед нами, націоналістами, перед усіма поневоленими народами, перед усіма передовими, розумними людьми в світі – ще довга і завзята боротьба проти імперіялістів різних мастей, і в першу чергу – це завзята боротьба проти московсько-большевицьких імперіялістів. Імперіялізм може бути знищений тільки в результаті збройної з ним розправи.

Наше вчення про національну державу

Щоб народ міг розвиватися, він мусить якимось зорганізуватись, він мусить створити якусь організацію. Без такої організації, не будучи зорганізованим, народ як цілість розвиватися не може.

Ми, націоналісти, вважаємо, що єдиною формою політичної організації народу, яка забезпечує йому найкращі умовини для всебічного розвитку всіх

його духових і матеріальних сил, є національна, незалежна держава, тобто – держава, побудована на етнографічних землях даного народу. Без власної національної держави народ не може всебічно розвиватися. Щобільше, без власної національної держави народ є призначений на загибель. В цьому випадку бездержавний народ завжди примушений терпіти гніт і експлуатацію з боку своїх поневолювачів, які, хоч би якими гаслами вони не прикривалися, завжди змагають до політичного, культурного, а то й фізичного знищення підкорених народів. Саме про це, а не про що інше, говорить як уся українська історія, так і історія усіх інших поневолених народів. Нас, українців, у XIV-XVIII ст.ст. гнобила і змагала до нашого знищення шляхетська Польща, в XVII-XX ст.ст. нас винищувала царська Росія, після 1920 р. нас гнобили московські більшовики, поляки, румуни, чехи, мадяри, німці. Тепер знов намагаються нас знищити московські більшовики. Ми, націоналісти, добре враховуємо весь теперішній історичний досвід як українського, так і всіх інших поневолених народів. Ми тому вважаємо, що першою і найнеобхіднішою передумовою життя і здорового розвитку народу є власне незалежна національна держава. Таку форму держави, як більшовицький СРСР, що служить тільки для прикриття московсько-більшовицького імперіялізму, ми якнайрішучіше відкидаємо і поборюємо. Ми відкидаємо і поборюємо теж усі інші форми багатонаціональної держави.

Ідеал власної незалежної національної держави впливає також з найглибших прагнень і національних почувань кожного народу. Народи хочуть бути самі господарями на своїй землі, хочуть бути вільними і самим на своїй землі панувати. Цього вимагає від них почуття національної честі, почуття національної гордості, їхній патріотизм. Народи не люблять, ненавидять неволю, народи завжди змагають до свободи. Справжню і повну свободу може їм дати виключно тільки незалежна національна держава. Це прагнення народів, як про це вже була мова, впливає з самої їхньої природи. Його ніхто не може ні змінити, ні вбити в народі.

Та незалежні національні держави відповідають не тільки інтересам і прагненням окремих народів. Система незалежних національних держав якнайкраще відповідає теж інтересам усіх народів, узятих разом, інтересам усього людства.

Ми, націоналісти, вважаємо, що найвищим призначенням усіх народів взятих разом і кожного народу зокрема повинен бути можливо якнайвищий розвиток духової і матеріальної культури. Загальний поступ людства є на ділі сумою здобутків окремих народів. Коли людство сьогодні законно гордиться високим рівнем своєї культури, її багатством, її різноманітністю, то воно повинно пам'ятати, що такий стан сьогоднішньої загальнолюдської культури – це результат того, що в культурному і цивілізаційному розвитку дотеперішнього світу приймало участь багато різних народів. Сьогоднішня культура була б вищою, ще багатшою і різноманітнішою, коли б у цьому розвитку приймали були повну участь усі ті народи, які дотепер перебували або перебувають у неволі і які, внаслідок цього, не мали змоги внести свого вкладу в цю ділянку. Справа обстоїть так: інтерес максимального розвитку людства вимагає, щоб у культурному процесі приймали якнайширшу

участь усі народи світу. Тоді загальнолюдська культура буде без порівняння багатша і різноманітніша, ніж як вона є сьогодні. Щоб така участь народів у культурному процесі могла бути успішною, щоб вона дала належні результати, всі народи світу повинні мати змогу максимально розвивати свої сили і спосібності в себе вдома, в своїх власних країнах. Народи ж, як на це вже було вказано, мають найкращу змогу розвивати свої сили тоді, коли вони живуть у своїх власних незалежних національних державах. Таким чином, система вільних національних держав лежить також в інтересі розвитку людства як цілоти.

Як бачимо, народи, нації, будучи в однаковій мірі і продуктом природи людства як складової частини загального органічного світу, і продуктом історичного розвитку, є тими вартостями в світі, які людство повинно оберігати, є тими вартостями, які людство, коли так можна висловитися, повинно плекати. Шлях до людського поступу веде не через штучне, ні тим більше – насильне об'єднання народів, не через політику зливання і перетоплювання різних народів в одну цілість, в щось одне, а виключно тільки через залишення за народами повної свободи творчості, повної свободи розвитку. Такий розвиток можливий тільки в системі незалежних національних держав. Хто гнобить другі народи і не дозволяє їм розвиватися, хто знищує другі народи, – той підриває основу для людського поступу взагалі, той є ворог не тільки поневолених народів, але й ворог людства в цілому. Таким лютим ворогом окремих поневолених підсоветських народів і людства в цілому є сьогодні большевицький СРСР.

Враховуючи, з одного боку – прагнення та інтереси кожного окремого народу і, з другого боку – інтереси людства як цілоти, найвище призначення цього людства, – ми, націоналісти, боремося за систему вільних національних держав усіх народів світу. Безпосередньою метою нашої боротьби є здійснення вікової мрії українського народу: побудова на українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави. Боротьбу за побудову на Українських Землях незалежної Української Держави ми вважаємо сьогодні за найважливіше завдання всього українського народу.

Наше вчення про націю та національну державу сформулював у своїх ідеологічних постановках I установчий Конгрес ОУН.

Наше гасло: «Добро української нації – найвищий наказ»

Наше гасло: «Добро української нації – найвищий наказ» має подвійний зміст: а) ідейно-політичний та б) ідейно-моральний.

І д е й н о - п о л і т и ч н и й зміст цього нашого гасла полягає в тому, що ми, націоналісти, в драбині всіх наших вартостей на найвищому щаблі вміщуємо український народ, його добро. У нас, націоналістів, немає нічого такого другого, що ми його ставили б вище за добро українського народу. Добро українського народу – найвища мета наших змагань, нашої боротьби, нашого життя. Добру українського народу ми підпорядковуємо добро й інтереси кожного окремого українця, кожної окремої української людини. Добру українського народу ми підпорядковуємо інтереси всіх суспільних клас і прошарків нашого народу – інтереси селян, робітників та інтелігенції. Робимо ми так тому,

бо знаємо, що добробут і щастя кожної окремої української людини, добробут і щастя окремих суспільних клас залежить виключно від того, в якому становищі перебуває український народ як цілість. Тільки тоді, коли народові як цілості живеться добре, можуть добре жити і всі окремі українські люди і суспільні класи. Коли ж народ, як, напр[иклад], сьогодні перебуває в неволі, то тоді важко терплять і всі українські люди, і всі суспільні класи українського народу. Народ, його добро є для нас вищою вартістю, ніж навіть держава. Держава не є для нас вартістю самою в собі. Держава для нас є тільки засобом для найкращого, повного розвитку народу. За незалежну Українську Державу ми боремось остільки, оскільки дотепер виключно тільки незалежна національна держава забезпечує народові найкращі умовини для його всебічного розвитку. Коли б, допустім на хвилину, була якась інша форма політичної організації народу, яка найкраще забезпечувала б інтереси нашого народу, ніж держава, – ми боролися б за ту другу форму національної організації. Коли ж такої іншої форми немає і, щонайбільше правдоподібно, ніколи не буде, ми боремося за незалежну Українську Державу.

Під поняттям «добра народу» ми практично розуміємо: а) фізичне здоров'я народу; б) високу героїчну мораль українських людей; в) високий рівень української культури, високий культурний рівень українських мас; г) видобуття з народу і розвинення всіх його здорових, творчих сил; д) високий економічний і цивілізаційний рівень країни; е) максимальну готовність до кожночасної оборони власної національної незалежності. В теперішню добу, в умовинах нашої неволі, за найвище добро народу ми вважаємо боротьбу за наше національне визволення. Боротьбу за наше національне визволення ми ставимо найвище і їй підпорядковуємо все інше.

І д е й н о - м о р а л ь н и й зміст цього нашого гасла полягає в тому, що ми, націоналісти, в нашому житті завжди робимо тільки те, що може йти на добро українського народу, і ніколи не робим нічого такого, що могло б бути незгідне з нашим поняттям добра народу. На питання, що нам вільно, що ми повинні, що нам треба робити, ми, націоналісти, відповідаємо так: нам вільно, ми повинні і нам треба робити тільки те, що може вийти на добро українського народу, чого від нас наше розуміння добра народу вимагає.

Цієї засади кожний націоналіст повинен притримуватися в своєму щоденному житті. Заки націоналіст розпічне якусь роботу, він завжди повинен себе запитати: чи згідне те, що і як я думаю робити, з поняттям добра народу, чи ні? Хто так не перевіряє свого кожного кроку і вчинку, той не є справжній націоналіст. Коли націоналіст переконаний, що якась робота лежить в інтересі українського народу, в інтересі нашої національно-визвольної боротьби, то тоді ніякі труднощі не повинні його зупинити перед цією роботою. Він повинен її виконати навіть тоді, коли йому при цьому загрожувала б смерть.

Зробивши своїм найвищим гаслом гасло: «Добро українського народу – найвищий наказ», ми, націоналісти, проте нічим не загрожуємо другим народам. Ми не змагаємо ні до загарбування чужих територій, ні до поневолення других народів. Ми, націоналісти, імперіялізм рішуче відкидаємо. Ми вважаємо, що всякий імперіялізм в остаточному результаті приносить народам тільки зло.

Наше поняття добра народу цілком виключає імперіялізм. Ми, українські націоналісти, не є імперіялісти.

Ми, націоналісти, не є теж шовіністи. Люблячи найбільше наш власний, український народ, змагаючи в першу чергу до його добра, сили і слави, ми разом з цим цінімо й шануємо всі інші народи світу. Ми вважаємо, що сини кожного народу повинні любити в першу чергу свій власний народ, своєму народові в першу чергу служити. Ми вважаємо, що таким чином кожна людина не тільки виконує свій обов'язок супроти власного народу, але рівночасно теж найкраще служить справі загальнолюдського поступу. Ми знаємо, що людство як цілість може якнайкраще розвиватися тільки тоді, коли всебічно розвивається кожний окремих народ.

Тому-то наше гасло «Добро українського народу – найвищий наказ» не має в собі нічого ні з шовінізму, ні з імперіялізму.

Ідея Української Самостійної Соборної Держави – найвища й основна ідея українського націоналізму. Що вона означає?

І Конгрес Українських Націоналістів у своїх Ідеологічних постановках записав: «Начальним постулятом (найважливішим завданням, найвищою метою – прим[ітка] ред[актора]) українців у стані їх поневолення є створення такої політично-правної організації, що нею є: У к р а ї н с ь к а С а м о с т і й н а С о б о р н а Д е р ж а в а» (пункт 12 Ідеологічних постанов І Конгресу). Здійснення ідеї Української Самостійної Соборної Держави є найвища й основна мета боротьби ОУН і всього українського націоналістичного руху. Вище за ідею УССД ми не ставимо ніякої іншої ідеї. Всі інші ідеї для ОУН мають тільки підрядне значення.

Ми, українські націоналісти, маємо за найвищу мету нашої боротьби побудова УССД тому, бо знаємо, що тільки в УССД український народ буде мати змогу якнайширше розвинути всі свої духові і матеріальні сили, що тільки в УССД український народ зможе зажити справді вільним, справді заможним, справді щасливим життям. Доки український народ не побудує своєї незалежної держави, – доти все це буде неможливе. Під чужим пануванням український народ завжди буде терпіти гніт, усякі знуцання, господарський визиск, буде фізично винищуватися ворогами в тюрмах, у концтаборах, на засланнях.

Ідея У к р а ї н с ь к о ї Держави означає, що ми, націоналісти, боремося за те, щоб у нашій майбутній державі, на наших Українських Землях господарем був виключно тільки український народ. Ця ідея теж означає, що наша майбутня незалежна держава має служити тільки інтересам українського народу: його здоровому розвиткові, його силі і славі, його заможному і щасливому життю. В нашій незалежній державі багатства України, праця українського народу будуть іти не на потреби чужинців, не на потреби Москви, Польщі чи якого-небудь іншого народу, що захотів би нас визискувати, а виключно тільки на потреби українського народу. Наша майбутня незалежна держава буде українською не тільки по формі, як напр[иклад], сьогоднішня большевицька УССР, але й по своєму змісті, по всій своїй як внутрішній, так і зовнішній політиці.

Ідея **С а м о с т і й н о ї** Держави означає, що ми боремося за те, щоб український народ був цілком вільним, ні від кого незалежним господарем у своїй державі. Ми боремося проти всіх форм залежності України, від кого б то не було. У теперішній час ми боремося за відокремлення і цілковиту незалежність України від большевицької Росії. Ми знаємо, що сильніші держави завжди стараються узалежнити від себе другі країни на те, щоб їх визискувати. Ми не хочемо бути погноєм ні для кого, і тому ми – за повну незалежність, за цілковиту самостійність Української Держави. Ми не є проти співпраці між народами, навпаки, ми є за якнайтісніше міжнародне співробітництво в усіх ділянках людського життя. Ми тільки не хочемо, щоб нам накидали силою які-небудь союзи, як-от, напр[иклад], большевицька Москва накинула нам союз із собою, раніше окупувавши Україну своїми військами. Ми хочемо співпрацювати з другими народами – входити з ними в союзи, встановлювати порозуміння тільки на основі цілком добровільного рішення вільного українського народу, як рівні з рівними, тільки згідно із справжніми потребами українського народу й України. Співробітництво на такій основі є можливе тільки тоді, коли народ має свою цілком самостійну національну державу.

Ідея **С о б о р н о ї** Держави означає, що ми боремося за те, щоб до Української Держави належали всі українські етнографічні землі, то зн[ачить], всі ті землі, де суцільно і в більшості живуть, або ще донедавна жили українці. Кожний українець має право жити у своїй національній державі. Жоден шматок української території не повинен залишитися поза межами Української Держави. Ми завжди будемо змагати до того, щоб у межах національної Української Держави знайшлися всі українці і всі Українські Землі.

В чому полягає революційність нашого руху

Ім'ям «революційний» називається, звичайно, такий рух, який бореться за докорінну, основну зміну існуючого політичного і суспільного ладу і побудову на його місці ладу нового, спертого на цілком інші засади, як попередній лад; такий рух, який за свої цілі бореться такими методами, які він вважає за найдоцільніші, тобто, звичайно, всупереч існуючим законам, найчастіше шляхом підпілля і насильницької збройної боротьби.

Наш, націоналістичний, рух – є суто революційний рух як з уваги на ц і л і своєї боротьби, так і з уваги на м е т о д и , які він у своїй боротьбі застосує.

Чому наш націоналістичний рух є революційний рух з уваги на свої ц і л і ?

1. Ми, націоналісти, боремося за побудову на українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави. Побудова УССД означатиме докорінну зміну дотеперішнього політичного укладу на Сході Європи. Дотепер на Сході Європи панувала або Польща, або Москва. Сьогодні на Сході Європи панує большевицька Москва. Коли повстане УССД, московський імперіялізм буде відкинутий від Карпат і північних берегів Чорного моря далеко на північний схід, –

поза лінію сьогоднішнього південно-західного кордону РСФСР. Польський імперіалізм буде відкинутий на захід – на лінію рік Вепр і Сян. На Сході Європи, на місці колишньої імперіялістичної Росії та Польщі, на місці сьогоднішнього непереможного ССРСР, повстане новий політичний твір – Українська Держава. Це, коли йдеться про дотеперішній багатовіковий політичний уклад на Сході Європи, буде справжня – глибока, докорінна революція.

2. Ми, націоналісти, боремося за побудову особливого, і н ш о г о , н і ж у в с і х д о т е п е р і ш н і х к р а ї н а х с в і т у , суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі.

У величезній більшості теперішніх країн світу панує капіталістичний лад. Цей лад спирається на засаду нічим необмеженої свободи господарської діяльності людей і на нічим необмежену приватну власність на землю, на фабрики і заводи, в торгівлі і т[ак] д[алі]. Організація господарського життя на цих засадах довела, з одного боку – до витворення кляси багатіїв, великих землевласників (в Галичині їх називали дідичами, в Східній Україні – поміщиками) і буржуазії (великих промисловців, банкирів, купців і т[ак] д[алі]) та, з другого боку – до витворення величезної маси незаможного малоземельного, безземельного, селянства і вбогого робітництва (пролетаріату). В наслідку витворення в народі кляси багатіїв і сільських та міських пролетарів, між цими двома групами виникла боротьба. Така внутрішня боротьба дуже послаблює силу народу як цілості. Прикладом цього є сьогоднішня Франція.

Ми, націоналісти, є за тим, щоб у народі була якнайбільша єдність. Ми теж є за справедливий розподіл національного багатства між увесь народ. Тому що капіталізм н е м и н у ч е допроваджує народ до виникнення величезної нерівності в багатстві окремих людей і, внаслідок цього – до внутрішньої, міжклясової боротьби, – ми, націоналісти, є проти капіталізму.

Ми теж є проти такого ладу, який є сьогодні в ССРСР. При цьому ладі большевицькі партійці є на ділі новою буржуазією, новими в е л ь м о ж а м и . Вони мають усе, чого тільки їх душа може зажагнути, а в той же час робітники і колгоспники живуть в жадливій нужді.

Ми, націоналісти, боремося за побудову такого суспільного ладу, в якому не буде ні поміщиків, ні буржуазії, ні таких паразитів, як большевицькі вельможі, що їм усе вільно, і які все мають, у той час, коли мільйони населення гине з голоду і дрижить зі страху перед мвд і мгб. Ми боремося за якнайбільшу справедливість між селянами, робітниками та інтелігенцією, ми боремося за б е з к л я с о в е с у с п і л ь с т в о , т [о] з н [а ч и т ь] , за таке суспільство, в якому не буде ні кляси багатіїв, ні кляси нуждарів. Так воно могло б бути тоді, коли: а) копальні, фабрики, заводи, банки, залізні дороги, велика торгівля і т[ак] д[алі] будуть не в приватних руках, а в руках усього народу, в руках держави, і коли б) в державі буде справжня демократія, т[о] зн[ачить], тоді, коли народ через своїх представників справді зможе контролювати український уряд, на що він обертає державні податки та інші державні доходи, яку платню дістають міністри, урядники, директори фабрик, торговельних магазинів, генерали, дипломати і т[ак] д[алі]. Саме тому, що в сьогоднішній большевицькій державі народ

не має ніякої контролю над большевицьким урядом і большевицькою партією, большевицькі партійці можуть у жахливий спосіб визискувати колгоспників і робітників, а самі жити в найбільших достатках. Ми змагаємо до того, щоб в Українській Державі народ мав справжню контролю над розподілом національного багатства і над матеріяльним становищем усіх суспільних груп.

Саме за такий внутрішній суспільно-економічний лад в Українській Державі ми бореся. Тому теж наш націоналістичний рух є революційний рух і з уваги на суспільно-економічні цілі нашої боротьби.

3. Ми, націоналісти, бореся теж за д у х о в е в і д р о д ж е н н я українського народу, т[о] зн[ачить], – за знищення у вдачі, в характері українського народу всіх тих поганих прикмет, які проявилися в нашій національній вдачі внаслідок довговікового перебування в неволі, в ярмі. А таких поганих рис у нашій національній вдачі є ще доволі багато. Значна частина українського народу ще є мало національно свідомо. Значна частина українського народу вважає за свою Батьківщину не Україну, а весь Советський Союз. Тому теж ця частина українського народу готова боротися і вмирати не в першу чергу за Україну, а за Советський Союз. Таких людей є найбільше у східних областях. Тисячі українців зі східних областей гинули в останній війні з окликом: «За родину, за Сталіна». Багато східних українців ставиться з погордою до української культури, вважає її маловартісною і захоплюється культурою своїх гнобителів – росіян. У цих людей цілком немає української національної гордості. Українські люди часто є цілком байдужі до загальнонаціональних справ. Їх часто обходить тільки їх особисте життя, доля їх сім'ї, а доля всієї України, доля всього українського народу їх взагалі не цікавить, така проблема для них взагалі не існує. Українці, будучи сотні років поневолені, часто цілком затратили почуття національної гідності, вони готові часто по-собачому перед ворогами плазувати, цим ворогам служити. Коротко кажучи, у вдачі українського народу є ще дуже багато прикмет рабських. Їх, ці прикмети, коли ми хочемо бути народом справжнім, подібним усім іншим державним народам, треба викорчовувати, викорчовувати з коренем, щоб і сліду по них не залишилося. На місці рабської вдачі треба виплекати в українському народі вдачу вільного народу: свідомого свого національного «я», гордого за свою національність, готового боротись і вмирати тільки за Україну, з високим почуттям національної честі і гідності, з високим почуттям особистої гідності української людини, вдачу волелюбну, непокірну супроти ворогів, активну, повну віри у власні сили, в сили власного народу. Боротьбу за переродження вдачі українського народу український націоналізм розглядає як о д н е і з с в о ї х н а й в а ж л и в і ш и х з а в д а н ь . Таку боротьбу український націоналізм вів завжди дотепер і буде вести завжди в майбутньому.

В цій меті нашої боротьби полягає теж революційність цілей нашого руху.

Чому наш рух є революційний з уваги на свої м е т о д и боротьби?

1. Ми вважаємо, що ми можемо досягнути нашу мету – побудувати УССД тільки шляхом насильного викинення окупантів з наших Земель, тільки шляхом збройної розправи з нашими ворогами. До такої збройної розправи з

окупантом ми постійно практично і всебічно підготовляємося. При цьому ми стоїмо на становищі, що панування окупантів на наших Землях буде тим коротше, що день нашого визволення прийде тим швидше, чим сильніше ми будемо шарпати і знищувати людські і матеріальні сили окупанта, підривати його міць. З цієї причини ми нашу боротьбу спрямовуємо до того, щоб постійно завдавати ворогові якнайдошкульніших ударів, щоб якнайуспішніше окупанта «шарпати», підриваючи йому ґрунт під ногами, завдавати йому якнайбільших утрат. Таким чином, основним засобом боротьби проти окупанта ми робимо **насилля, фізичну боротьбу з ворогом**, цілком незважаючи на те, що це, очевидно, суперечить законам окупаючої держави. Нашу насильницьку, збройну боротьбу проти окупантів ми можемо послаблювати або навіть на якийсь час припиняти, керуючись виключно тільки вимогами тактики, тобто – керуючись потребами даного моменту, потребами даної ситуації. Но в основному ми стоїмо на становищі насильної, збройної боротьби з загарбниками. Ворог нас збройною рукою поневолив, збройною рукою нас тримає в неволі, тому теж тільки збройною, насильною боротьбою ми можемо і визволитися з-під ворожого ярма.

Щоб завдавати ворогові якнайдошкульніших ударів і в той же час бути для нього невловимими, утруднювати боротьбу з нами, ми стосуємо методи підпільної боротьби: творимо підпільну організацію, діємо в глибокій конспірації.

ОУН відкидає легальні методи боротьби з ворогом як основні чи єдині методи визвольної боротьби. Ми знаємо, що якщо б ми притримувалися тільки того, що нам дозволяють робити закони окупанта, то ми в нашій боротьбі ніяк не могли б посуватися вперед. Ворог створює тільки такі закони, які є вигідні тільки йому, а не поневоленому народові. Крім цього, якщо б ми навіть добилися якихось здобутків у легальній ділянці, то через те, що ці здобутки будуть ворогові добре відомі, він, ворог, завжди може їх легко знищити, зліквідувати. ОУН поборює погляд, що нібито український народ повинен використовувати тільки легальні можливості і старатися розвиватися мирним шляхом у ділянці освіти, народної просвіти, господарства, культури і т[ак] д[алі]. Такий погляд у Галичині колись заступало УНДО та інші українські опортуністичні партії. Без насильницької, збройної боротьби волі ніхто ніколи не здобув і не здобуде.

Поза підпіллям, у Советському Союзі немає іншої можливості для ведення визвольної боротьби. Коли ще в колишній Польщі можна було думати про деяку боротьбу легальними методами, то в СРСР про це навіть і не приходиться говорити. Історична заслуга ОУН полягає в тому, що вона створила міцну підпільну організацію, яка успішно може ставити спротив большевицьким імперіалістам.

2. Ми, націоналісти, вважаємо, що основною силою, за допомогою якої може бути побудована Українська Держава, є український народ на Українських Землях. Ми тому й говоримо, що основну ставку в нашій боротьбі ми ставимо на власні сили українського народу. Ми знаємо, що справжню, повну самостійність народ може вибороти собі тільки сам. Ніхто другий справжньої самостійности поневоленому народові не дасть. На чужу допомогу нам небезпечно рахувати.

Другі держави розпочнуть війну з СРСР щойно тоді, коли це їм буде вигідно. Вони можуть таку війну розпочати щойно за кількадесят років. Що тоді було б з українською справою, коли б ми не вели нашої боротьби? За той час большевики встигли б наш народ до тієї міри опанувати, його собі підкорити, що в догідний момент не було б просто кому про Україну думати. З еміграцією, коли вона не спирається на боротьбу народу у власній країні, ніхто не рахується. Та й як же виглядали б заходи еміграції в напрямі відбудови Української Держави, коли на Українських Землях вже ніхто про самостійність і не думав би? Коли ж еміграція представляє народ, який бореться, який веде активну визвольну боротьбу, – тоді їй (еміграції) й легко вести визвольну політику: тоді другі народи цікавляться даною країною, можуть навіть погодитися на догідних умовах таїї країні допомогти. Активна визвольна боротьба теж дуже сприяє піднесенню і поширенню національної свідомості, вихованню революційного духа й революційної вдачі в народі. Доказом цього є успіхи, що їх у 1943-1945 рр. нашої боротьби добилися УПА і ОУН на таких відсталих закутинах Українських Земель, як Полісся і Лемківщина. В таїї самій мірі, в якій наявність активної визвольної боротьби сприяє виникненню і піднесенню національної свідомості та революційного духа, в таїї самій мірі відсутність такої боротьби цю свідомість послаблює, обнижує, руйнує. Це також ми можемо добре спостерігати в тих наших селах чи районах, де наша боротьба є слабша. А для поневоленого народу справа національної свідомості українських народних мас – це справа першорядної ваги, це основа основ існування народу, основа основ надії на краще майбутнє нації.

З уваги на ці всі моменти ми, націоналісти, в нашій боротьбі ставимо в першу чергу на власні сили українського народу. Ця тема обговорюється ширше в окремій спеціальной статті в цьому посібнику.

3. Ми, націоналісти, організуємо і ведемо активну визвольну боротьбу на Українських Землях за всяких умовин, т[о] зн[ачить] – незалежно від того, хто, який окупант панує в Україні, і незалежно від того, легше чи важче нам приходить таку боротьбу вести. От, напр[иклад], сьогодні. У большевицькому, емведівському СРСР умовини для ведення активної визвольної боротьби є найгірші; гірших за наші умовини для визвольної боротьби на світі сьогодні немає. Та, незважаючи на це, ми залишилися на Українських Землях, з українським народом, щоб тут активно боротися за наше визволення. Ми, націоналісти, наша Організація не покидає українського народу й Українських Земель ніколи, хоч би навіть не знати як важко нам і не приходилося б. Після 1939 р., коли-то Західну Україну окупували большевики, ми, націоналісти, наша Організація залишилися на Україні єдиною організованою і діяльною самостійницькою силою. Всі інші українські політичні партії не мали сили боротися в таких важких умовинах і розлетілися. За першої большевицької і потім за німецької окупації провідники і члени цих партій не тільки не вели ніякої боротьби, але навіть не робили ніякої національної роботи. Багато з них большевики без спротиву виарештували і вивезли на заслання або знищили в тюрмах. Коли большевики вдруге верталися на Українські Землі, ці люди, як і в 1939 р., майже всі втекли

на еміграцію. Ми ж, націоналісти, не відступаємо перед окупантами, ми окупантів зустрічаємо боєм. До цього нас заставляє наше почуття національної честі, національної гідності. Обов'язком кожного патріота України є боротися з ворогами нашої волі, а не перед цими ворогами тікати. Ми знаємо теж, що така політика – найдоцільніша, найрозумніша політика. Коли б сьогодні на Українських Землях не було нас, нашої Організації, Україна була б справді цілком підкорена й опанована большевиками, большевики без ніяких труднощів зробили б з народом усе, що їм тільки захотілося б. Коли ж сьогодні, на шостому році окупації большевиками України, Україна далеко ще не підкорена ворогом, не опанована ним, коли на Українських Землях продовжує діяти міцний і широкий український самостійницький революційний рух, то це – наслідок саме того, що ми, наша Організація намагається організувати активну визвольну боротьбу на Українських Землях за всяких умов.

4. В накреслюванні цілей нашої боротьби, в накреслюванні плану майбутнього внутрішнього ладу в Українській Державі, як теж майбутнього міжнародного ладу, ми, націоналісти, враховуємо всі нові і передові досягнення людської думки і людської практики. Ми не тримаємося засади «старини не рухаємо, новини не вводимо», а навпаки, скрізь там, де це потрібно, де ця старина є вже виразно перестаріла і спорохнявіла, ми готові її, цю старину, нищити і викидати з життя, щоб дати місце новому, поступовішому, здоровішому. Таке, напр[иклад], наше становище до вже перестарілого на європейському ґрунті капіталістичного суспільно-економічного ладу. На його місці ми хочемо побудувати новий суспільно-економічний лад – безкласове суспільство. Заки ми, однак, візьмемо якусь ідею з загальнолюдської скарбниці, ми добре перевіряємо її під кутом потреб українського народу, України, під кутом придатності і можливості застосування її у випадку України. Ми, націоналісти, є рішуче проти пересаджування на український ґрунт таких ідей, які могли б суперечити інтересам українського народу й України, їх добру, їх силі, їх здоровому розвитку.

5. Ми, націоналісти, наша Організація ставимо дуже високі моральні вимоги до наших членів. Членом ОУН не може бути будь-хто; членами ОУН можуть бути тільки люди дібрані.

ОУН звертає найбільшу увагу на характер, на вдачу людей. Ми, націоналісти, стоїмо на становищі, що про успіх всякої боротьби вирішують в кінці-кінців люди, а в першу чергу – воля цих людей перемогти, перебороти хоч би й найважчі труднощі, їхня відвага, стійкість, фанатизм, ідейність. Тому-то ОУН тільки таких людей приймає в свої члени. Для боягузів, людей нестійких, нездібних до жертвенної праці і боротьби в ім'я визволення України – в ОУН місця немає.

Від усіх своїх членів ОУН вимагає безумовного виконання наказів і інструкцій усіх провідників. В ОУН обов'язує сувора військова дисципліна. Ми, націоналісти, знаємо, що дисципліна – це основа сили кожної організації, це передумова успіху кожної боротьби. Тому-то ми обов'язуючі в ОУН дисципліні коримося добровільно і радо.

Ось у таких рисах цілей і метод нашої боротьби полягає революційність нашого руху.

Хто є справжній націоналіст-революціонер

Український націоналістичний рух в сучасному значенні цього поняття виник наприкінці XIX і з початком XX ст. ст. В програмі РУП, що її (партію) як відомо очолював перший великий самостійник відродженої України Микола Міхновський, вже було багато таких ідей, які ми зустрічаємо і в сьогоднішній програмі ОУН. Однак своє основне ідеологічне оформлення український націоналізм дістав щойно на I Конгресі Українських Націоналістів у Відні 1929 р.²¹⁵ Тоді теж український націоналізм остаточно оформився в рух організований: на I Конгресі утворено ОУН.

Від цього часу український націоналістичний рух діє в Україні і як ідейно-політична течія, і як революційна організована сила.

Період від 1929 р. і аж до сьогодні – це період швидкого росту українського націоналізму. В ці роки в Україні, особливо в Західній, націоналістів ставало щораз більше, ідеї українського націоналізму здобували, як і продовжують далі здобувати, щораз більше коло визнавачів. Щораз ширше розросталася ОУН.

Хто є справжній націоналіст-революціонер? Хто має право до цього імені?

Справжнім націоналістом-революціонером є тільки той українець, є тільки та людина, яка: а) визнає всі ідеї українського націоналізму, погоджується з його програмою і яка б) бореться за здійснення ідей українського націоналізму в рядах ОУН, а від 1941 р. – в рядах ОУН під керівництвом Степана Бандери. Від 1941 р. тільки ОУН під керівництвом Степана Бандери є справжнім і єдиним представником українського націоналістичного руху. Група А. Мельника²¹⁶ – є групка опортуністів, яка хотіла звести український націоналістичний рух на манівці і яку за це в 1941 р. II Великий Збір ОУН²¹⁷ викинув з рядів організованого революційного націоналізму.

Для того, щоб бути справжнім націоналістом-революціонером, – замало тільки визнавати ідеї українського націоналізму. Вже багато сторіч тому назад церква проголошувала, що «віра без діл – є ніщо». Коли б український націоналізм являв собою тільки армію визнавачів, прихильників націоналістичних ідей, які не вважали б своїм обов'язком вести активну боротьбу за здійснення визнаваних собою ідей, – він був би виключно тільки ідейною течією, тільки ідейно-політичним явищем, а не політичною силою – бойовою, ударною, грізною для ворогів, здібною вести народ до перемоги, таку перемогу завоювати. В цьому випадку про перемогу нашого руху не могло б бути й мови. Хто тільки визнає ідеї українського націоналізму, а не бореться за них, – той є тільки націоналіст на словах, а не на ділі, той не є націоналіст справжній, націоналіст-революціонер. Людині, яка визнає націоналістичні ідеї, ми, звичайно, не можемо відмовити права до імені націоналіста. Та ми в цьому випадку мусимо пам'ятати, що маємо до діла тільки з націоналістом на словах, а не з націоналістом справжнім.

Може трапитися такий випадок, що хтось може сказати: я визнаю всі ідеї українського націоналізму, погоджуюся з його програмою, знаю, що я повинен боротися за здійснення цих ідей, но я хочу боротися за ці ідеї самий, самотійно, я не хочу бути членом ОУН, я не хочу, щоб мені хто-небудь наказував. Така людина, хоч вона вже є більше вартісним націоналістом як та, що тільки схвалює ідеї українського націоналізму і в той же час не хоче активно боротися за їх здійснення, – також не є повноцінним, справжнім націоналістом. Справжній націоналіст знає, що боротьба неорганізована, боротьба одинцем, боротьба «одинаків» ніколи не дасть більших результатів, що перемоги можна добитись тільки боротьбою організованою. Що являв би собою наш рух, коли б ми не творили організованої і дисциплінованої армії, а тільки таку «армію», в якій кожний революціонер діє на власну руку, на свій розсуд, по-своєму? У цьому випадку наш рух теж не був би ніякою силою. У цьому випадку ми теж не могли б рахувати ні на які успіхи в нашій боротьбі. Не боротьба розрізнених, відокремлених один від одного «одинаків» дає перемогу, а боротьба дисциплінованої, міцно зорганізованої армії. Тому-то справжній націоналіст радо вступає в Організацію, радо підпорядковується дисципліні Організації, радо виконує всі накази провідників.

В поняття українського націоналістичного руху входять і всі ті націоналісти, які активно борються за здійснення ідей українського націоналізму, і всі ті, які тільки визнають націоналістичні ідеї. Кожний націоналіст-революціонер повинен тому завжди добре пам'ятати, що в українському націоналістичному русі можуть бути три категорії націоналістів: а) націоналісти тільки на словах; б) націоналісти-«одинаки» і в) справжні націоналісти-революціонери. Н а й - ви щ и й т и п н а ц і о н а л і с т а – є т о й н а ц і о н а л і с т , я к и й а к т и в н о б о р е т ь с я з а з д і й с н е н н я і д е й у к р а ї н с ь к о г о н а ц і о н а л і з м у в л а в а х О У Н п і д к е р і в н и ц т в о м С т е п а н а Б а н д е р и .

Кожний член ОУН повинен бути гордий з того, що він являє собою найвищий тип націоналіста. Кожний член ОУН повинен теж завжди змагати до того, щоб число справжніх націоналістів – число членів ОУН постійно зростало.

Роля ОУН в житті українського народу

Коли говориться про визвольну боротьбу якогось народу, коли ми десь про таку боротьбу читаємо, то завжди при цьому мусимо пам'ятати, що таку боротьбу веде, т[о] зн[ачить] цю боротьбу організує, нею керує якась одна чи кілька п о л і т и ч н и х о р г а н і з а ц і й даного народу. Якщо серед народу нема таких організацій, які мали б відвагу і силу боротьбу розпочати, закликати до неї народ, таку боротьбу зорганізувати і нею керувати, то самий народ, самі народні маси такої визвольної боротьби ніколи не пічнуть. Народні маси завжди потребують проводу, потребують організації, потребують, щоб їх до боротьби закликав і на цю боротьбу попровадив. Це все народові мусить хтось дати. А дати народові це все може тільки організація чи партія, складена з найкращих, найсвідоміших, найідейніших, найрозумніших, найвідважніших

синів даного народу. Історія не дає нам ні одного прикладу, який говорив би, що воно в даному випадку може бути якимось інакше, якимось по-другому. Щастям поневоленого народу є, коли він має таку організацію, складену з найкращих своїх представників і здібну вести його до перемоги. Трагедією, нещастям народу є, коли він такої організації із себе видати не може, не потрапить. Тоді народ фактично припиняє своє національно-політичне існування. Історія такого народу є тільки історією його гноблення з боку окупантів, історією його г л и - б о к о г о з а н е п а д у . Така історія – не гордість народу, а його сором, його ганьба.

Ініціатором, організатором, керівником, головною ударною, бойовою силою визвольної революційної боротьби українського народу на Українських Землях від 1929 р. і до сьогодні є Організація Українських Націоналістів. Коли б в Україні, серед українського народу не було ОУН, то в Україні в рр. 1929-[19]49, а головне в рр. 1939-[19]49, не було б ніякої визвольної боротьби. Від 1939 р. і до сьогодні ОУН є єдиною політичною організацією в Україні, яка веде боротьбу за національне визволення українського народу. Коли б у ці роки в Україні не було ОУН, історія України цих років була б виключно тільки історією нашого гноблення з боку большевицьких і німецьких загарбників, була б історією нашого національного занепаду, нашої національної ганьби. Коли ж майбутній український історик вказуватиме на ці роки з найбільшою гордістю як на історію найгероїчнішої у світі визвольної боротьби українського народу, коли в майбутньому українські покоління з глибокою пошаною клонитимуть голови перед нашими роками і вчитимуться на прикладі нашої боротьби як треба Україну любити і їй служити, коли ми самі, революціонери і повстанці, як і мільйони сучасних українців, дивит[имут]ься на нашу боротьбу як на нові славні сторінки нашої історії, як на великий крок вперед на шляху до волі українського народу, – то це виключно тільки є внаслідок того, що від 1929 р. в Україні існує і діє ОУН.

Чому без ОУН була б сьогоднішня боротьба неможлива? Чому без ОУН сьогоднішньої боротьби не було б?

Нашої сьогоднішньої боротьби, як і визвольної р е в о л ю ц і й н о ї боротьби взагалі, не було б, коли б в Західній Україні був перемиг погляд українських опортуністичних партій, що, мовляв, українському народові немає чого пориватися на революційну боротьбу проти окупантів, немає чого творити підпілля, підготовлятися до збройної боротьби, робити атентати, захоплюватися революційними ідеями тощо; погляд, що, мовляв, український народ повинен тільки закладати читальні, кооперативи, будувати фабрики содової води чи кілків, закладати торговельні підприємства і т[ак] д[алі]. Без вкорінення серед українського народу самої і д е ї революційної боротьби – боротьби підпільної, збройної боротьби всіма можливими засобами, що вони можуть бути в розпорядженні поневоленого народу, – зрозуміло, нашої сьогоднішньої боротьби в Україні не могло б бути. Ідею визвольної революційної боротьби оборонила перед нападами опортуністів і широко поширила серед українських мас виключно тільки ОУН.

Визвольна революційна боротьба в Україні була б неможлива без тих високодейних кадрів, що сьогодні борються в підпіллі, чи що боролися в УПА. Ці кадри виховала ОУН.

Визвольна революційна боротьба останніх років була б неможлива без тих військових кадрів, що були потрібні до УПА. Ці кадри також виховала ОУН.

Наша боротьба була б неможлива без тих провідників, що сьогодні в різних районах України очолюють нашу підпільну організацію. Таких провідників також виховала ОУН.

Наша боротьба була б неможлива без тієї підпільної організації, яка сьогодні діє на Українських Землях. Цю організацію побудувала ОУН.

У своїй зверненні до українського народу з нагоди 20-річчя існування і боротьби ОУН Провід ОУН так підсумовує здобутки ОУН:

«У своїй 20-річній боротьбі проти всіх окупантів України, незважаючи на дикий терор, нелюдські переслідування, величезні жертви і скрайньо несприятливу міжнародну обстановку, ОУН значно зміцнила і розбудувала позиції українського визвольного руху і, таким чином, справу визволення України по-сунула набагато вперед.

У боротьбі проти окупантів, як теж у боротьбі проти різного роду українських опортуністів, ОУН під керівництвом С.Бандери надала українському визвольному рухові високореволюційний, бойовий характер і, внаслідок цього, визвольну боротьбу українського народу підняла на новий, вищий ступінь.

В цьому величезна заслуга ОУН перед українською визвольною справою, перед усім українським народом.

Тому-то цьогорічне свято ОУН є святом усіх українських патріотів, усього по-самостійницьки наставленого українського народу.

Не будь ОУН в Україні, московсько-большевицькі окупанти сьогодні справді святкували б над Україною свою повну перемогу. Обезголовлений, стероризований, зіпхнутий на дно нужди і розпачу український народ лежав би сьогодні у їхніх стіп німим рабом. Коли ж є інакше, коли сьогодні український народ не лежить безвольним рабом у стіп московсько-большевицьких загарбників, але голосно, на весь світ, заявляє своєю широкою підпільною і повстанською боротьбою про своє прагнення до національної незалежності, коли український народ стоїть сьогодні напередодні свого остаточного переможного бою за свою незалежну державу, – то в цьому виключна заслуга тільки ОУН під керівництвом С.Бандери».

Така є роля ОУН в житті і в історії українського народу. ОУН є бойовий політичний авангард, передовий відділ українського народу в його боротьбі за незалежність. Беручи до уваги сучасний стан українського народу і стан української визвольної справи, ми маємо повне право сказати, що справа визволення України залежить виключно тільки від ОУН. Існування ОУН, її сила з'являються єдиною гарантією кращого вільного майбутнього українського народу.

Цього значення, цієї ролі ОУН в житті українського народу мусить бути добре свідомий кожний член ОУН.

ХТО ТАКІ БАНДЕРІВЦІ ТА ЗА ЩО ВОНИ БОРЮТЬСЯ

Большевицькі гнобителі бояться, щоб народні маси ССРСР знали правду про бандерівців

На всій Україні, а, можливо, і в усьому Советському Союзі немає, мабуть, ні однієї такої людини, яка нічого не чула б сьогодні про ту визвольну протибольшевицьку боротьбу, що її ось уже впродовж чотирьох років, головню в західно-українських областях, веде український народ. На всій Україні, а, можливо, і в усьому Советському Союзі сьогодні немає, мабуть, ні однієї такої людини, яка нічого не чула б про б а н д е р і в ц і в . Героїчної боротьби мільйонів не вдалося сховати перед народними масами Советського Союзу навіть большевицьким гнобителям. Вістки про цю боротьбу різними шляхами облетіли всі величезні советські простори, і сьогодні знають про неї вже майже всі советські люди.

Та хоч сьогодні про нас, бандерівців, про нашу протибольшевицьку визвольну боротьбу вже чули майже всі советські люди, то, проте, вони не завжди знають про нас правду. Багато дехто із советських людей, вірячи большевицькій пропаганді, думає, що ми, бандерівці, – справді «українсько-німецькі націоналісти», тобто – гітлерівські, чи, як останньо брешуть большевики, – англо-американські агенти, що ми справді – «куркулі» чи «буржуї», що ми справді – «бандити», і тільки тому сидимо в лісі й перебуваємо в підпіллі, що «боїмося народного правосуддя».

Усе те, що говорить про нас большевицька пропаганда, – найбезсоромніша, цинічно-підла брехня. Большевицькі вороги народу поширюють цю брехню про нас з метою закрити перед народними масами Советського Союзу справжній національно-і соціально-визвольний

х а р а к т е р н а ш о г о р у х у . Вони бояться іменно, щоб народні маси Советського Союзу, пізнавши справжні цілі нашої боротьби, її прогресивний, народно-визвольний характер, не заразилися революційними бандерівськими ідеями і самі не стали за прикладом українського народу на шлях визвольної протибольшевицької боротьби. Большевицькі імперіялісти розуміють, що це означало б кінець їхнього панування над народами Советського Союзу, їхню загибель. Щоб не допустити до цього, щоб могли і далі безкарно гнобити й експлуатувати десятки народів Советського Союзу, сотні мільйонів працюючих, большевицькі бандити, з одного боку, докладають усіх зусиль, щоб фізично знищити всіх учасників нашого визвольного-революційного руху, знищити нашу підпільну революційну організацію, і, з другого боку, не зупиняються ні перед найогиднішим навіть наклепом, перед ніякою брехнею, щоб тільки наш революційний рух в очах народних мас Советського Союзу заплямувати, знеславити, ідейно скомпрометувати і таким чином зробити його неприйнятним для народів і працюючих мас Советського Союзу.

Та це на довшу мету большевицьким мрякобісам ніяк не вдасться. Так, як не вдалося їм закрити перед народами Советського Союзу самого факту нашої протибольшевицької боротьби, хоч як вони до цього змагали й змагають, так не вдасться їм на довгий час закрити перед советськими людьми й п р а в - д и п р о с п р а в ж н і й х а р а к т е р н а ш о г о р у х у . Яких би заходів большевики не вживали, то правда про нас, бандерівців, правда про визвольну боротьбу українського народу завжди собі промостить шлях до советських народних мас. «Брехнею далеко не зайдеш» – каже українська народна приповідка.

Сказати советським людям коротко правду про нас, бандерівців, про наш визвольний-революційний рух – саме завдання цієї брошури.

Бандерівці – послідовні борці за визволення українського народу

Бандерівці – це, в останній час, загально вживана, популярна назва всіх учасників повстанської і підпільної визвольної боротьби, що її в період гітлерівської окупації підняв український народ проти німців і, що її від 1944 року він продовжує вести проти большевицьких загарбників. Ця назва створилася від прізвища славного сина українського народу, довгорічного революційного борця за волю і державну незалежність України, Керівника революційної Організації Українських Націоналістів (ОУН)²¹⁸ – Степана Бандери.

Організація Українських Націоналістів, керована Степаном Бандерою, є на українському ґрунті єдиним послідовним реалізатором ідеї, революційної, безкомпромісової боротьби українського народу проти всіх окупантів за його національну волю і незалежність. ОУН завжди вела найрадикальнішу протиокупантську боротьбу в період до 1939 року. Єдині ми, бандерівці, організували активну революційну боротьбу проти большевицьких загарбників у 1939-[19]41 рр. В місяці червні 1941 року, після відступу з частини України большевицької армії, ОУН., керована

С. Бандерою, створила Уряд і проголосила незалежність Української Держави (30 червня 1941 р.). Коли ж німці зайняли вороже становище до цього Акту, коли вони заарештували керівника ОУН С.Бандеру, Уряд на чолі із прем'єр-міністром Я. Стецьком²¹⁹ та багатьох інших керівних українських революціонерів, – ОУН, керована С.Бандерою, зразу ж повела проти гітлерівців активну, спочатку підпільну, а від осені 1942 р. – повстанську боротьбу. Від 1944 року, тобто від чергової окупації всіх українських земель московсько-більшевицькими імперіялістами, ОУН, керована С. Бандерою, є на українських землях єдиною організованою самостійницькою політичною силою. Єдина вона у важких умовах большевицької окупації залишилася з народом на полі

бою і, йдучи в авангарді визвольної боротьби проти большевицьких загарбників, ось уже впродовж чотирьох років віддано служить справі визволення України з-під панування окупантів. У завзятій боротьбі ОУН, керована С. Бандерою, ось уже впродовж чотирьох років не тільки витримує скажені атаки ворога, але й на багатьох ділянках нашого революційного фронту розгортає успішний наступ.

Ідейно-політичне обличчя бандерівців – єдине. Зате за своєю організаційно-партійною приналежністю бандерівці – це: або а) члени ОУН, керованої С. Бандерою, або б) безпартійні українські патріоти, які борються за волю і державну незалежність України як в Українській Повстанчій Армії (УПА), так і в революційному підпіллі. УПА виникла в 1942 році в порядку розгортання українським народом масової всенародної боротьби проти гітлерівських окупантів. ОУН, керована С. Бандерою, була ініціатором, першим організатором і керівником УПА. УПАрмією від початку її утворення і до сьогодні командує один із найвизначніших українських революціонерів, довгорічний підпільний борець за волю українського народу – генерал Тарас Чупринка.

Найвище керівництво всією визвольно-революційною боротьбою українського народу здійснює Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) – революційний Парлямент і Уряд українського народу на час його визвольної боротьби. УГВР утворилася в м[ісяці] липні 1944 року в умовах протигітлерівської боротьби УПА. Вона складається з представників різних українських самостійницьких партій і середовищ з усіх українських земель. УГВРаді підпорядковується УПА, все українське революційне підпілля, в її склад входить ОУН, керована С. Бандерою, її підтримує весь український народ, який веде активну протибільшевицьку боротьбу.

Чому ми, бандерівці, називаємо себе націоналістами?

Ми, бандерівці, називаємо себе націоналістами тому, що центральне місце в нашій ідеології займає вчення про націю. Згідно з цим вченням ми, націоналісти, в протилежність марксистам і більшовикам, уважаємо іменно, що:

- а) народ, нація є найвищий і найміцніший тип людської спільноти – вищий і міцніший, ніж суспільна кляса;
- б) в міжнародному розрізі суб'єктом історії є народи, нації, а не суспільні кляси;
- в) народи, нації не є явище історично перехідне, властиве тільки епосі капіталізму, але явище, властиве всім суспільно-економічним формаціям; в період капіталізму в наслідок величезного розвитку цивілізаційних і культурних умов життя, нації як людські спільноти тільки незвичайно зміцніли;
- г) найкращі умови для всебічного розвитку народу забезпечує тільки національна держава;
- д) найкращою міжнародною системою, яка однаково відповідає інтересам окремих народів як і інтересам міжнародного співробітництва та встановленню справжньої дружби між народами, є система вільних національних держав усіх народів світу;
- е) передумовою покращання долі працюючих кляс поневоленого народу є національно-політичне визволення усього народу;
- є) в протилежність українським більшовикам, які своїм найвищим наказом мають волю своїх кремлівських господарів, ми, українські націоналісти, за наш найвищий наказ маємо дорбо і щастя українського народу. Найвищим найважливішим завданням українського народу в теперішній момент ми вважаємо боротьбу проти московсько-більшовицьких окупантів та їх українських агентів – українських більшовиків за національне і соціальне визволення українського народу, за побудову української, справді незалежної, національної держави.

Українські націоналісти не є шовіністи, ні імперіялісти

Ми, українські націоналісти, не є ш о в і н і с т и . Борючись за незалежну українську державу, ми боремося тільки за здійснення українським народом тих прав, якими вже давно користується величезна більшість народів світу, і які (права) вже давно визнано природними правами кожного народу. До речі, наша боротьба є законною боротьбою навіть з точки зору більшовицьких законів: конституція ССРСР забезпечує за кожним народом право на вільний вихід із складу ССРСР. До всіх народів світу ми плекаємо щирі симпатії. З усіма народами світу, в тому числі і з російським народом, який побудує свою національну державу на своїх етнографічних землях, ми хочемо жити в дружбі і співпраці. Ми не боремося проти сусідніх нам народів в цілому, а тільки проти тих імперіялістичних сил, які нас поневолюють. Підкреслюємо ще раз: усі народи, в тому числі російський та польський народи, ми цінімо, шануємо та прагнемо до дійсної дружби і співпраці з ними. Ми ненавидимо і боремося тільки проти тих імперіялістичних сил, які нас поневолюють або хочуть поневолити.

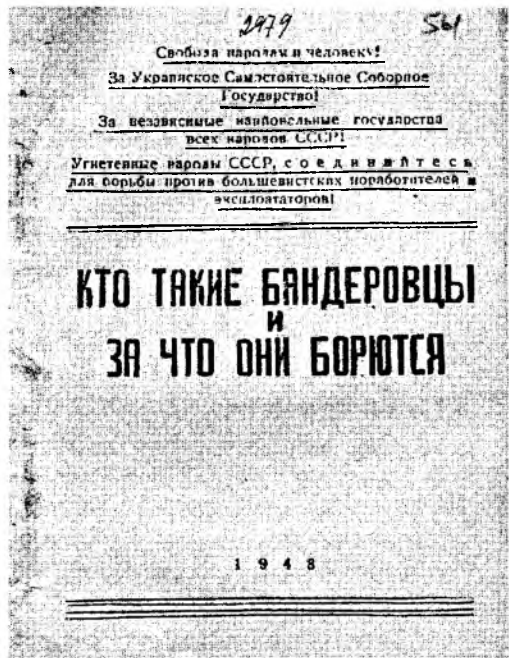
Ми, українські націоналісти, не є т а к о ж і м п е р і я л і с т и . Незалежну українську державу ми хочемо будувати тільки на етнографічних землях, тобто на землях, на яких у більшості живе український народ. Ми не зазіхаємо ні на шматок чужої території. Ми є проти всякого імперіялізму –

проти поневолювання в будь-якій формі одного народу другим, проти імперіалістичних воєн і загарбань, проти багатонаціональних імперій. Ми є за якнайповніше здійснення ідеї вільних національних держав усіх народів світу.

Ми, бандерівці, не були, не є і не будемо нічиєю агентурою

Ми, бандерівці, ніколи не були, не є і не будемо нічиєю агентурою. В нашій боротьбі за національну і державну незалежність України ми орієнтуємося тільки на власні сили українського народу.

Зокрема ми, бандерівці, ніколи не співпрацювали з німцями, як це про нас брешуть большевицькі вороги народу. У нашій підпільній літературі ми вже не раз відповідали на цей підлий наклеп. З перших днів окупації України гітлерівцями ОУН, керована С. Бандерою, повела проти них активну підпільну боротьбу. З кінцем 1942 р. для боротьби з гітлерівцями ОУН почала творити збройні групи. Ці збройні групи дали початок УПАрмії. Впродовж 1942-[19]44 рр. багатотисячна УПА, революційне підпілля ОУН своєю збройною боротьбою завдали німцям значних втрат у людях, майні, транспорті. В 1943-[19]44 рр. під виключною контролею УПА перебували цілі райони Полісся, Волині, Карпат, окремі лісові масиви Галичини. Ця боротьба проходила на очах і з участю всього українського народу. Про цю боротьбу може кожному, зацікавленому в тому, розповісти кожна дитина в західних областях, кожна українська селянка. Про цю боротьбу свідчать сьогодні ще не розкопані большевиками, численні могили революціонерів і повстанців, що впали в боротьбі з гітлерівцями. Про цю боротьбу свідчить той факт, що в гітлерівських тюрмах і концтаборах опинилися тисячі українських революціонерів на чолі із С. Бандерою, Я. Стецьком та багатьма іншими керівними членами нашого руху. В німецьких тюрмах, від гестапівських куль, на всіх широчезних просторах України загинули такі керівні бандерівці, як Іван Климов-Легенда (Львів)²²⁰, Дмитро Мирон-Орлик (Київ)²²¹, Микола Лемик (Харківщина)²²², Пантелеймон Сак-Могила (Київ, родом із східних областей)²²³, Сергій Шерстюк (Кривий Ріг, родом із східних областей)²²⁴ та сотні інших. За кого ж має советських людей запроданець Мануїльський, який відважується говорити, що Бандеру німці замкнули до тюрми «на його власне бажання». Хто ж інший, крім большевицьких

гнобителів, мав би відвагу так цинічно глумитися над народом – над тим народом, який бачив протигітлерівську боротьбу бандерівців на власні очі і сам приймав у цій боротьбі якнайактивнішу масову участь.

За нами, бандерівцями, – три роки підпільної і повстанчої боротьби проти гітлерівських окупантів. У гітлерівців, як в окупантів України і ворогів усіх волелюбних народів, ми стріляли, а не з ними співпрацювали. Про це знає не тільки весь український народ, але і весь світ.

Ми, бандерівці, – борці за інтереси працюючих мас, а не оборонці експлуаторських клас

Большевицькі брехуни намагаються представити нас перед советськими мамами як оборонців інтересів «куркулів» чи «буржуїв». Це т а к о ж п і д л а б р е х н я . Ми не маємо нічого спільного з цими суспільними класами, ні з погляду цілей нашої боротьби, ні з погляду соціального походження і класової приналежності учасників нашого руху. Коли йдеться про соціальні цілі нашої боротьби, то ми, бандерівці, боремося за побудову безкласового суспільства. Ми є проти повороту в Україну як поміщиків, так і капіталістів. Ми є за знищення в Україні нової експлуаторської паразитарної класи – класи большевицьких вельмож, складеної з верховодів партії, мвд і мґб, адміністрації, армії. Ми є за суспільну власність на знаряддя і засоби виробництва. Проти колгоспів ми виступаємо тому, що вони з'являються знаряддям нещадної експлуатації селянства большевицькою правлячою клікою. Тому, що вони є основною причиною нужди і смерті українського села. Ми хочемо, щоб в незалежній українській державі про форму землекористування вільно вирішило саме українське селянство. Які ж, отже, маючи на увазі саме такі соціальні цілі нашої боротьби, з нас можуть бути оборонці «куркульства» чи «буржуазії»?

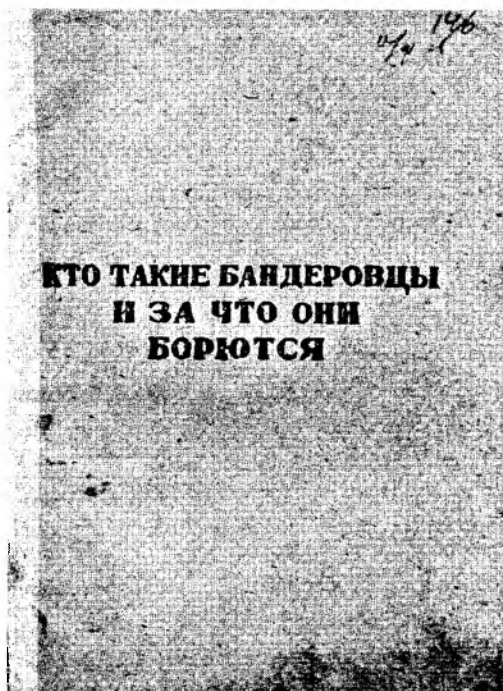
Так само стоїть справа, коли йдеться про соціальне походження учасників нашого руху. «Буржуя» серед нас ніхто не знайде, хоч би шукав його із свічкою у руках. Загал західньо-українського селянства – це, в основному, малоземельне, або, що найвище, середняцьке селянство. Малоземельні і безземельні селяни, наймити, середняки, робітники, студенти, учні середніх шкіл, інженери, лікарі, юристи, учителі, – ось хто такі учасники нашого руху за своїм соціальним походженням. Хіба ж ми, сини працюючого і експлуатованого народу, сини селян, робітників, інтелігентів, можемо боротися за інтереси експлуаторських клас? Хіба ж ми можемо боротися проти своїх батьків? Хіба ж підтримували б нас так широко українські працюючі маси, коли б ми боролися за ворожі їм цілі? Для кожної думаючої людини повинно бути ясным, що ні.

Кілька слів про наше минуле

Як теперішнє, так і минуле бандерівців – славне, героїчне. Багато з нас, голов-но з-поміж старших віком революціонерів – це довгорічні політ'язні колишніх польських, румунських, гітлерівських, большевицьких тюрем і концтаборів, нерідко засуджені до досмертного ув'язнення. У не одного з них ще досьгодні видніють близи від тюремних кайданів. Не одному з них поломили ребра,

повибивали зуби польська поліція, румунська сігуранца, німецьке гестапо, большевицьке мвд. Багато з нас стало на шлях революційної, підпільної боротьби проти окупантів, маючи всього 14-16 років від уродження. У підпільних гуртках, на підпільній, революційній роботі, протікали наші найкращі юні роки. З підпіллям, з революційною боротьбою зв'язані наші найпалкіші юнацькі мрії, найшляхетніші юнацькі поривання. Переслідуваний поліцією, завжди загрожений тюрмою, концтабором, поліційною кулею, часто не забезпечений матеріально український революціонер завжди мужньо, з посвятою і найвищою відданістю справі героїчно виконував свої революційні обов'язки: обов'язки передового бійця революції, організатора і керівника народу в його боротьбі проти окупантів.

Не зважаючи на ніякі труднощі, ні перешкоди, ми, бандерівці, завжди були серед народу, серед народних мас, несли їм революційне слово правди, нашою сміливою, революційною дією підтримували на душі, обороняли перед терором окупантів. Для українських народних мас український революціонер завжди був зразком найвищого патріотизму, мужности, витривалости, героїзму, найвищих громадянських і революційних чеснот. Саме тому сьогодні народ так любить і всіляко підтримує нас.

Чому ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти большевицьких гнобителів і експлуататорів?

Для деякого із советських людей може бути незрозумілим саме чому ми, бандерівці, боремося проти большевиків, проти советської влади? Адже ж так може думати дехто із обдурених большевицькою пропагандою советських людей – большевики «найкраще в світі розв'язали національне питання», «побудували соціалізм», «щиронародну демократію».

Усе те, що говорить большевицька пропаганда про політику большевицької партії і здобутки советської влади – також підступна і безлична брехня. Правда про Советський Союз цілком протилежна до того, що говорить про нього большевицька пропаганда.

Ми, бандерівці, боремося проти большевиків тому, що вони як щодо України, так і щодо всіх інших неросійських народів ССРСР,

проводять політику жорстокого національно-гноблення й економічної експлуатації.

Український народ, як і кожний інший советський неросійський народ, не має в ССРСР ніяких національно-політичних прав, і перебуває у стані повного політичного поневолення. Т[ак] зв[ана] Українська ССР, як і кожна інша т[ак] зв[ана] союзна республіка, з'являється по суті не «незалежною державою українського народу», як про це брешуть большевики, а звичайною адміністративною одиницею, звичайною безправною губернією большевицької імперії. Ні «верховна рада» УССР, ні її «уряд» не мають ні тіні тих прав, що ними звичайно користуються ці інституції у справді незалежних державах. Т[ак] зв[ана] суверенність союзних республік – це тільки фікція, пуста фраза, призначена большевиками для обдурювання працюючих мас Советського Союзу і всього світу, фраза, що не має найменшого практичного значення. Ні «верховна рада» УССР, ні її «уряд» не можуть нічого зробити самостійно, без згоди на це московського центру. Український народ, як і кожний інший неросійський советський народ в системі большевицького ССРСР, є, фактично, позбавлений будь-яких можливостей свobodного волевиявлення, незалежного керування своїми справами. Про все, згідно тільки з власними імперіялістичними інтересами, цілковито ігноруючи потреби окремих народів, всупереч їхнім найжиттєвішим інтересам, вирішує большевицький імперіяльний центр – большевицька Москва.

Большевики жадливо експлуатують Україну, як і кожен іншу т[ак] зв[ану] союзну республіку, в економічному відношенні. Кремлівські імперіялісти використовують Україну в першу чергу як сировинну базу для промисловості центральних районів Росії. До промислових районів Росії з України вивозять вугілля, чавун, сталь, хліб, м'ясо, овочі, а завозиться звідтам сюди складні машини, складне фабричне і заводське устаткування, текстильні вироби. В Україні взагалі не розбудовується складного машинобудування, модерної хемічної промисловості, текстильних фабрик. В Україні, н[а]пр[иклад], яка з'являється найбільш розвинутим вугільним і металургійним районом ССРСР, перший автобудівельний завод большевики запланували побудувати щойно в четвертій п'ятирічці. Чи ж це не говорить про те, що Україна в системі большевицького ССРСР перебуває на становищі колонії? Це брехня, що «за роки советської влади большевики розбудували в Україні високорозвинуту індустрію». Большевицькі імперіялісти розбудували тільки ці галузі індустрії, які сприяють викачуванню з України промислової і сільськогосподарської сировини (н[а]пр[иклад], видобувну промисловість, сільськогосподарське машинобудування, заводи, що продукують устаткування для вуглевидобувної і залізнорудної промисловості, паровозобудування).

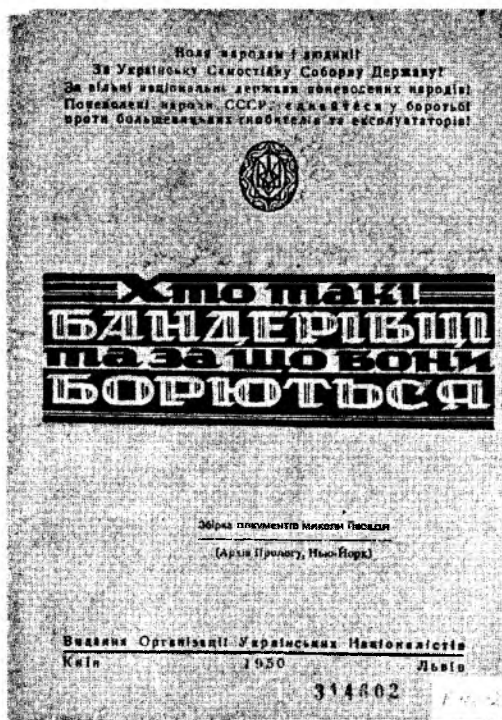
В Україні, як і в кожній іншій т[ак] зв[аній] союзній республіці, большевики проводять політику жорстокого культурного гноблення. За роки большевицької влади в Україні чк, гпу, нквд, мвд, мгб знищили сотні українських вчених – істориків, мовознавців, літературознавців, економістів, знищили сотні письменників, поетів, мистців. Діячам української

культури забороняється творити в національному, патріотичному дусі. В цей спосіб цілковито загальмовано всякий розвиток української культури. Усе життя в Україні русифікується. У всіх адміністраційних, культурних та економічних інституціях, у всіх університетах, інститутах фактично панує російська мова. Неподільно панує російська мова в армії. Її накидається українському народові методами посереднього тиску. Всюди насаджується російсько-шовіністичну, імперіалістичну ідеологію, переслідується кожна українську патріотичну думку, кожне патріотичне українське почуття. В російсько-шовіністичному, імперіалістичному дусі висвітлюється історію України, історію української культури, поборюється захоплення рідним минулим. Українська преса, радіо, театр, література, наука поставлені в Україні цілковито на службу русифікаторської політики большевицьких поневолювачів. Уся культурна політика большевицьких гнобителів в Україні має на меті повну культурну асиміляцію України з Росією, повну ліквідацію культурної окремішності українського народу.

Большевики масово винищують український народ фізично. Три рази за час свого панування в Україні вони навмисне викликали голод. Жертвою цього навмисне викликаного голоду впало до сьогодні в Україні близько вісім мільйонів українців. Сотні тисяч українських чоловіків і жінок вислано в Сибір, Середню Азію. Тут вони, будучи примушеними жити в найжахливіших умовах, масово вмирають. Сотні тисяч українських патріотів знищили большевицькі гнобителі по тюрмах, на засланнях, у концтаборах, розстріляли, у безпосередній боротьбі. Тільки за останні роки в боротьбі проти нашого визвольного-революційного руху вони знищили кілька десятків тисяч українців.

Ось так на практиці виглядає «найкраще розв'язання» большевиками «національного питання в ССРСР». Чи ми, українські патріоти, можемо спокійно годитися з таким станом? Чи ми, українські патріоти, можемо не боротися проти большевицьких гнобителів, коли бачимо, що вони готують Україні повну загибелю?

Ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти большевиків тому, що вони встановили в ССРСР режим нещадного

соціального гноблення й економічної експлуатації працюючих мас. Не безкласове суспільство, не «комунізм» будують в ССРСР большевики, а нову гнобительську й експлуаторську соціальну систему. Місце колишніх експлуаторів – поміщиків і капіталістів – займають сьогодні нові суспільні паразити – верховоди большевицької партії, мвд і мгб, адміністрації, армії. Ці верховоди вже виразно оформилися в нову експлуаторську клясу – клясу большевицьких вельмож. Основою формування цієї нової паразитарної, експлуаторської кляси є її політичні привілеї: монополістичне становище большевицької партії, її необмежена політична влада, повна безконтрольність комуністів з боку народних мас. Маючи необмежені політичні права і будучи в результаті цього необмеженим господарем усіх багатств ССРСР, ця кляса забезпечила за собою й виразні економічні переваги в советському суспільстві. Большевицьким вельможам ніколи нічого не бракує, вони мають просто розкішні умови життя. У цей час, коли мільйони працюючих живуть у крайній нужді, в голоді, большевицькі вельможі, встановивши для себе неймовірно високі платні, мають всього вдосталь: добре їдять, вишукано одягаються, гарно живуть, досхочу користають з усіх культурних розваг, забавляються. Це вигідне розкішне життя большевицькі вельможі забезпечили собі за рахунок експлуатації советських працюючих мас – за рахунок експлуатації советських робітників, колгоспників, працюючої інтелігенції. Слова Маркса про те, що «нагромадження багатств на одному полюсі завжди супроводиться нуждою на другому полюсі» вірні не тільки в застосуванні до капіталістичного суспільства, але й у такій же самій мірі в застосуванні до сьогоднішнього советського суспільства.

Ніде на світі працюючі не живуть у такій економічній нужді, як в ССРСР, в країні нібито «перемігшого соціалізму». Ніде на світі не експлуатується так фізичні сили працюючих, як в ССРСР – в державі нібито «робітників і селян». Ніде на світі працюючі не стиснуті стільки різними законами, «нормами», «п'янами», «зобов'язаннями», як в Советському Союзі. Реальна заробітна платня советських робітників і службовців – незвичайно низька. Вона ніяк не вистачає навіть на наймізерніший прожиток. Стахановщина, соцзмагання висотують з робітників і колгоспників усі фізичні сили. Високими нормами поставок большевицькі вельможі ограблюють колгоспників з усіх продуктів їхньої праці. Високі податки, постійні і високі позики, «добровільні датки» витягають від працюючих останню копійку. Працюючи на війну, советська промисловість не випускає в потрібній кількості товарів ширвжитку. Не «радісне» і «заможне» життя дали большевики працюючим колишньої царської Росії, а нову каторгу, а нове поневолення, новий соціальний гніт і економічну експлуатацію. Большевицькі поневолювачі поставили працюючих Советського Союзу фактично на становище античних рабів.

Ми, українські повстанці і революціонери, – сини працюючого народу, не можемо не боротися проти такої політики большевицьких ворогів народу щодо працюючих мас, так само, як не могли не боротися проти гнету поміщиків і капіталістів передові працюючі колишньої царської Росії. Боронити інтереси

селян, робітників, працюючих інтелігентів, боротися за їхнє соціальне визволення вважаємо своїм священним обов'язком.

Ми, бандерівці, боремося проти большевиків також тому, що вони побудували в ССРСР режим кривавої диктатури компартії, режим варварського терору мвд і мгб.

В ССРСР не існує жодної демократії, не існують жодні громадянські ні людські права. Всеволодним паном життя і смерті кожної людини в ССРСР є большевицька охрана – мвд і мгб. Вони шпигують за кожною советською людиною, намагаються цілковито контролювати все життя советських громадян, усі їхні думки, почування. Вони нещадно знищують кожну відважнішу думку. Вони криваво розправляються з усіма тими, хто в який-небудь спосіб

відважується протиставлятися большевицькому режимові. Большевицький лад є цілковитим перекресленням усякої свободи, всякої демократії, всіх здобутків людства на шляху його прямування до волі, є прямим продовженням царського самодержавства.

Чи ми, українські революціонери, можемо безчинно приглядатися таким знущанням над людьми? Проти такого знущання над людьми ми, бандерівці, не можемо не боротися. Наші найвищі ідейні гасла – «Воля народам! Воля людині!»

Ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти большевицьких гнобителів, врешті, тому, що вони переслідують нас за наш патріотизм, за нашу любов до України, за те, що вони палять українські хати; руйнують господарства; вивозять на Сибір український народ; мордують, спалюють живцем українських патріотів; відрізують жінкам груди; пробивають штиками дітей; розпинають на парканах, волочать по дорогах, прив'язавши колючим дротом коням до хвостів, наших впавших друзів-революціонерів; розривають їхні могили, викидають на смітники, придорожні рови їхні тіла, де їх розшарпують собаки; ми боремося проти большевиків тому, що вони днуть портрети Шевченка, Хмельницького, топчуть «Кобзаря», «Історію України». Усю Західну Україну большевицькі бандити перемінили в одну жакливу м'ясорубку. Немає тут сьогодні хати, де б ці душоуби когось не вбили, не заарештували, не вивезли на Сибір, немає ні лісу, ні гайку, де не видніли б розриті повстанські могили, немає села, де не було б спалених, зруйнованих господарств, немає родини, де мати не оплакувала б замордованого сина, дочка – замордованої матері, маленька

дитина – вивезених на Сибір батьків. І за що це море горя, за що це море крові і сліз? За те тільки, що український народ любить Україну – свою Батьківщину, за те тільки, що український народ, як і кожний інший народ у світі, хоче жити вільним, незалежним життям.

Ми, українські революціонери і повстанці, боремося проти большевицьких гнобителів тому, що вони в колгоспах запрягають жінок до борін, заставляють їх носити на плечах гній на колгоспні поля, засуджують колгоспників до багаторічного ув'язнення за кілька колосків, що їх вони відважуються зірвати, щоб рятуватися від голодової смерті, тому, що большевицькі експлуататори цілком грабують колгоспників з продуктів їхньої праці, виплачуючи їм по 200 грамів хліба за трудовень, тому, що вони зіпхнули українське колгоспне селянство на дно нужди і страждань. Ми боремося проти большевицьких поневолювачів тому, що український робітник мусить постійно жити на голодному пайку, вистоявати в довжезних чергах за хлібом, жити в нужденних житлових умовах, фізично знесилюватися незвичайно високими нормами виробітку, стахановщиною, дрожати перед жорстокими карами за найменше спізнення до праці. Ми боремося проти большевицьких злочинців тому, що вони в шахти, на рудні, на т[ак] зв[ані] відбудовні роботи загнали жінок, де руйнується їхнє здоров'я, тому, що вони відірвали матерів від їхніх дітей, тому, що десятки тисяч цих, позбавлених опіки, дітей примушені тинятися як безпритульні по базарах, станціях, попід ресторани, жебраючи шматка хліба. Ми боремося проти большевицьких гнобителів тому, що вони примушують українську інтелігенцію виступати проти власного народу, заставляють її кривити душею, опльовувати національні святощі, примушують її фізичною працею здобувати засоби для власного прожитку, не дають їй змоги вільно віддаватися своїй творчій праці.

Чи може український патріот, який бачить і розуміє всю злочинність, увесь бандитизм большевицької політики щодо України, не поклястися боротися проти большевицьких гнобителів до останнього свого віддиху, до останньої краплі своєї крові? Ми, бандерівці, – українські революціонери і повстанці, поклялися не припиняти нашої протибольшевицької боротьби аж до повного визволення України з-під большевицького панування, аж до цілковитого знищення большевицької гнобительської й експлуататорської системи.

За що ми, українські революціонери і повстанці, ведемо боротьбу, які наші політичні і соціальні цілі?

Ми, українські революціонери і повстанці, ведемо боротьбу:

1. За побудову на українських етнографічних землях української незалежної національної держави із справедливим політичним і суспільно-економічним устроєм. До своєї національної незалежності завжди прагнули і прагнуть усі українські патріоти. Ми вважаємо, – і це підтверджується усім дотеперішнім історичним досвідом українського народу, досвідом усіх інших поневолених народів, – що тільки незалежна українська держава забезпечить українському народові найкращі умовини для

його всебічного духового і матеріального розвитку, що тільки незалежна українська держава може бути надійною гарантією справді вільного, справді щасливого і заможного життя українського народу. Позбавлений своєї державної самостійності український народ завжди зазнавав дотепер і зазнає сьогодні з боку своїх окупантів тільки національного, політичного і соціального гноблення, тільки економічної експлуатації. Зробити кінець такій своїй незавидній долі український народ може, тільки побудувавши свою незалежну національну державу.

2. За перебудову сьогоднішнього ССРСР на принципі незалежних національних держав усіх советських народів. Така розв'язка є єдиною справді справедливою, справді прогресивною розв'язкою національного питання в ССРСР. Така розв'язка завдасть смертельного удару по великоросійському імперіалізму – найлютішому ворогові всіх сьогоднішніх советських народів і працюючих мас, грізному ворогові народів усього світу. Ми, поневолені Москвою народи, мусимо розуміти, що доки імперіялісти Москви – білої чи червоної, царської чи большевицької – пануватимуть над народами сьогоднішнього ССРСР, доти вони завжди мріятимуть про панування над світом. Доки володарі Москви плекатимуть такі мрії, доти вони завжди змагатимуть до побудови як [о]мога сильніше сцентралізованої держави, до встановлення як [о]мога сильнішої влади – до самодержавства, диктатури, доти вони завжди все народно-господарське життя спрямовуватимуть на підготовку загарбницьких воєн, доти вони завжди утримуватимуть міцний і широко розбудований апарат гноблення, велику міцну армію, що в результаті завжди доводитиме також до скріплення суспільно-економічного становища пануючої класи, – з одного боку, та до щораз нового поневолення й експлуатації працюючих мас, – з другого. Отже, перебудова ССРСР на принципі національних держав усіх поневолених народів – це не тільки передумова справжнього національного визволення советських народів, це не тільки найважливіший, найсуттєвіший крок у напрямі знищення великоросійського

імперіялізму взагалі, але це також найнеобхідніша передумова справжнього соціального і політичного визволення працюючих мас сьгоднішнього ССРСР, найнеобхідніша передумова встановлення справді справедливого, справді прогресивного політичного і соціального ладу на Сході Європи і в підбольшевицькій Азії.

3. За повне переведення в життя ідеї вільних національних держав усіх народів світу, за усунення з міжнародного життя всякого імперіялізму. Ми, бандерівці, вважаємо, що система вільних національних держав, задовольняючи природні прагнення всіх народів до незалежного державного життя та забезпечуючи найкращі умовини для всебічного їхнього розвитку, створить також найкращі передумови для тісної співпраці між народами. Основною перешкодою міжнародної співпраці сьогодні є брак взаємного довір'я між народами, взаємні підозріння між окремими державами. Це недовір'я можна усунути тільки шляхом повного здійснення ідеї вільних національних держав усіх народів, тільки відмовившись у національній політиці від усякого імперіялізму.

4. За побудову в незалежній українській державі безклясового суспільства, за справжнє знищення в Україні експлуатації людини людиною, за перемогу ідеї безклясового суспільства серед усіх народів, а зокрема – на території сьгоднішнього ССРСР. Основою цього суспільства в незалежній українській державі буде, як про це ми вже говорили, з одного боку, – суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва, і, з другого боку, – справжня демократія в галузі внутріполітичного устрою. Суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва не допустить до творення експлуаторських клас на економічній основі. В протилежність до того, як це сьогодні обстоїть справа в ССРСР, справжня демократія у галузі політичного устрою виключить можливість формування нових паразитарних груп на базі політичних привілеїв.

5. За справжню демократію, проти диктатури і тоталітаризму всіх мастей, за свободу слова, друку, зборів, світогляду, за забезпечення за національними меншостями в Україні всіх національних і громадянських прав, проти всесилля поліції, за таку владу в державі, яка найвищим своїм обов'язком уважатиме служіння інтересам народу, а не своїм імперіялістичним плянам.

«Не маючи загарбницьких цілей, поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення й експлуатації. Українська народна влада всі

економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу» (з програми ОУН).

Детальна програма нашої боротьби викладена в Програмі ОУН, прийнятій III-ім Надзвичайним підпільним З'їздом ОУН²²⁵, що відбувся в днях 21-25 серпня 1943 р. Ця програма також масово поширена окремою брошурою під заголовком «За що бореться УПА».

З того, що дотепер ми сказали про нашу ідеологію і політику, якнайвиразніше видно, що наш, бандерівський, революційний рух ні з фашизмом, ні з гітлеризмом не має нічого спільного. По своїй найглибшій суті наш рух – народний національно- і соціально-визвольний рух. Нам чужий усякий шовінізм, ми ненавидимо і поборюємо всякий імперіялізм, ми – проти всякої диктатури і тоталітаризму, ми – за знищення всякої експлуатації людини людиною, за побудову справді безкласового суспільства. Тільки з неспроможности знайти проти нас які-небудь справжні аргументи большевицькі вороги народу зв'язують нас з фашизмом, закидають нам «агентурність».

Ми, бандерівці, за революцію в усьому ССРСР, за єдиний фронт боротьби всіх поневолених народів і працюючих мас советського союзу

До реалізації наших цілей ми змагаємо шляхом розгортання народної національно- і соціально-визвольної революції як в Україні, так і серед усіх інших народів ССРСР. До боротьби разом з нами, до боротьби за повалення большевицького режиму ми кличемо всі поневолені советські народи, працюючі маси всіх національностей ССРСР.

Большевицьке ярмо однаково тисне як український народ, так і всі інші советські народи. Большевицькі гнобителі – однакові вороги як українського, так і всіх інших поневолених советських народів. Визволитися з-під большевицького ярма народи Советського Союзу можуть лише шляхом революційної боротьби проти большевицьких поневолювачів та експлуататорів, шляхом боротьби, що її советські народи вестимуть за перебудову ССРСР на принципі незалежних національних держав, за справжнє безкласове суспільство, за справжню демократію в галузі внутріполітичного устрою окремих національних держав, за цілковите усунення з відносин між собою усякого імперіялізму, за якнайтіснішу співпрацю між собою, основану на справжній рівноправності і взаємній повазі до своїх інтересів. Чим швидше народи Советського Союзу зрозуміють необхідність революційної боротьби проти большевицьких гнобителів, чим швидше вони переконуються у правильності наших ідей, тим коротшими будуть їхні страждання – страждання рабів у большевицькій тюрмі народів, тим меншими будуть їхні жертви, що їх вони щоденно примушені

складати в результаті терористичної большевицької політики, тим швидше вони зможуть зажити справді вільним, справді щасливим життям.

Ми змагаємо до того, щоб викути єдиний революційний протибольшевицький фронт народів України, Білорусії, Прибалтики, Кавказу, Середньої Азії, Сибіру, народів країн Південно-Східної і Центральної Європи, в останній війні фактично окупованих большевиками. Революційні, прогресивні елементи народів України, Білорусії, Прибалтики, Кавказу та деяких народів Південно-Східної Європи вже сьогодні об'єдналися для спільної протибольшевицької боротьби на пропагованій нами політичній платформі в Антибольшевицький Блок Народів (АБН). На еміграції вже діють окремі керівні органи АБН. Услід за цим мусить прийти до розбудови активного революційного протибольшевицького фронту і всередині ССРСР та в новоокупованих ним країнах. Це буде величезний крок уперед на шляху повалення большевицької тюрми народів, на шляху до визволення всіх поневолених большевиками народів.

До боротьби проти кремлівських поневолювачів та експлуататорів ми кличемо також російський народ. Російські народні маси зазнають з боку кремлівських заправил такого самого політичного і соціального гноблення, як і неросійські народи. В 1917 р., разом з усіма іншими народами Росії, російський народ піднявся на революційну боротьбу проти царського самодержавства, проти поміщиків і капіталістів в ім'я справжньої політичної свободи, в ім'я справжньої рівності і справедливості, в ім'я справжнього знищення в Росії всякої політичної та соціальної реакції. Того всього російський народ не досягнув. Большевицькі узурпатори насильно вирвали з рук російського народу владу і, прикриваючись революційними фразами, встановили на території колишньої Росії нову різновидність самодержавства, побудували нову експлуаторську соціальну систему. Не мав політичної свободи російський народ у царській самодержавній Росії, не має він її сьогодні і в большевицькому, диктаторському ССРСР. У царській Росії російські працюючі маси експлуатувались поміщиками і капіталістами, а тепер вони експлуатуються большевицькими вельможами. Своїх ідей політичної і соціальної волі російський народ ще не здійснив. Ці ідеї чекають на організовану армію нових борців з-поміж російського народу. До російських народних мас, гноблених й експлуатованих колись царизмом, а тепер большевицькою клікою, до російських народних мас, які мають відвагу і знаходять у собі силу підніматися на революційну боротьбу проти своїх гнобителів, до російських народних мас, які відкидають і ненавидять усякий імперіялізм, – ми, українські революціонери і повстанці, плекаємо тільки щирі симпатії. Ми з найбільшою радістю повітаємо російський народ на фронті революційної боротьби за повалення большевицької гнобительської і експлуаторської системи.

Як ми дивимося на наступну війну?

На війну між ССРСР і його противниками ми розраховуємо як на допоміжний момент у нашій боротьбі, як на ту сприятливу обставину, яка полегшить

нам визволитися власними силами. Ми завжди ставили і ставимо сьогодні на сили українського народу, на сили всіх поневолених народів Советського Союзу.

Які безпосередні завдання нашої боротьби сьогодні?

На теперішньому етапі нашої боротьби наші безпосередні завдання такі: 1) включати до активної, революційної протибольшевицької боротьби ще не включену дотепер частину українського народу; 2) шляхом революційної пропаганди освідомляти народні маси ССРСР усіх національностей у тому, що таке большевизм на ділі, розкривати всю антинародність большевицької системи, вказувати, в який спосіб народи Советського Союзу можуть визволитися з-під большевицького ярма; 3) стимулювати виникнення організованої активної протибольшевицької боротьби в усьому ССРСР.

Чому ми мусимо вести нашу боротьбу методом збройного підпілля?

В терористичних умовах Советського Союзу ми не маємо змоги вести нашу визвольну боротьбу в жодній інший спосіб, як тільки в формі збройного підпілля. Саме тому ми сьогодні примушені сидіти в лісах, у підземних криївках. Для боротьби з мвд і мgb ми носимо зброю. Такі форми боротьби накинув нам ворог. Зрозуміло, що такі форми політичної боротьби – незвичайно важкі. Оскільки, однак, в умовах Советського Союзу такі форми боротьби – єдино можливі форми протирежимної політичної боротьби взагалі, ми й надалі будемо боротися так, як ми боролися дотепер. Така тактика єдино правильна і для всіх інших поневолених большевиками народів.

Передумовою виникнення масової революційної протибольшевицької боротьби в ССРСР ми вважаємо виховання революційної свідомості і протибольшевицької політичної активності поневолених народів і працюючих мас Советського Союзу. До цього виховання ми змагаємо як шляхом революційної пропаганди, так і шляхом безпосередньої активної революційної боротьби авангарду революції – революційних організацій і включування в цю боротьбу советських народних мас.

Яку безпосередню мету мають наші збройні і саботажеві дії?

Наші збройні дії, акти саботажу своєю безпосередньою метою мають не дозволити большевицьким загарбникам міцно закріпитися на окупованих ними українських землях, не дозволити їм безкарно тероризувати і грабувати український народ, природні багатства української землі, боронити перед терором мвд і мgb український патріотичний елемент, зривати спроби мвд і мgb розбудувати агентуру, не допустити до розбудови большевицьких, ворожих українському народові, організацій (молодіжних, культурних), знищувати особливо активних большевицьких вислужників, боронити перед наступом мвд і мgb нашу підпільну організацію.

Ми, українські революціонери і повстанці, не боремося проти советських працюючих мас

У нашій боротьбі ми, бандерівці, виступаємо тільки проти большевицьких імперіялістів, тобто – проти партійної верхівки та всіх тих елементів, незалежно від їхнього соціального і національного походження, які цій верхівці вірно служать. Це підла брехня, що ми стріляємо всіх советських людей без розбору. **Проти советських народних мас ми не боремося.** Про це можуть посвідчити тисячі советських людей – советських колгоспників, робітників та інтелігентів, з якими ми зустрічалися, розмовляли, яким ми передавали нашу літературу. Про це можуть посвідчити тисячі голодуючих, яким ми допомагали чим тільки могли. Ми знищуємо тільки керівних представників партії, мвд і мгб та всі ті вислужницькі, продажні елементи, які активно виступають проти нашого руху і вороже відносяться до українського народу.

Як ми, бандерівці, дивимося на перспективи нашої боротьби?

Ми знаємо, що нас у нашій боротьбі чекають величезні труднощі. Ми дуже добре здаємо собі справу з того, що поки що наші сили – малі, а сили ворога – великі. Краще, як будь-хто інший, ми також свідомі того як важко вести революційну боротьбу в умовах большевицької, емведівської системи. Та ми віримо в справедливість нашої справи і в народ. Ця віра завжди була основним джерелом нашої сили дотепер і буде ним у майбутньому. Ми боремося за найрідніші інтереси як українського, так і всіх інших народів Советського Союзу. Як увесь український, так і всі інші советські народи не можуть тому не піти за нами. Сьогодні йде активно за нами значна частина України. Сьогодні по нашому боці симпатії майже всього поневоленого українського народу, значної частини, вірно поінформованої про нас, працюючих мас усього Советського Союзу. Завтра активно включиться в нашу боротьбу решта України. Завтра стануть на наш шлях усі народи Советського Союзу. Як в умовах большевицької реакції всередині СРСР і в новозагарбаних ним країнах Південно-Східної і Центральної Європи, так і на тлі нездорових відносин Заходу ми, бандерівці, і з погляду цілей нашої боротьби, і з погляду її моральних основ – репрезентуємо найглибші, вічноживі, здорові прагнення народів і працюючих мас до політичного і соціального поступу, до прогресу. Сили поступу, сили прогресу завжди здобувають перемогу над силами реакції. Такий закон суспільного розвитку. У нашій боротьбі з большевицькою реакцією остаточна перемога буде за нами, бандерівцями. Уже сьогодні в УПА, в революційному підпіллі, крім українців, борються також представники інших національностей: росіяни, татари, білоруси, грузини. У недалекому майбутньому – ми віримо в це – разом з нами, на своїх національних територіях боротимуться тисячні загони революціонерів усіх національностей СРСР.

До оптимізму щодо нашого майбутнього дає нам основу також та обставина, що досьогодні, тобто вже впродовж чотирьох років, большевицьким

поневолювачам не вдалося нас знищити, розбити нашу підпільну організацію. Супроти високої ідейности, супроти майстерности конспірації, супроти нашого масового героїзму і завзяття стає безсилим навіть мвд і мгб. Витримавши в нашій боротьбі дотепер, ми витримаємо і в дальнішому. Для нас були найгірші перші бої з мвд і мгб. Сьогодні, коли ці бої вже за нами, ми з вірою дивимось в майбутнє. Маючи потрібний нам досвід боротьби в умовах большевицького режиму, в умовах емведівської системи, загартовані дотеперішніми боями, загіті тими симпатіями, що їх ми зустрічаємо скрізь, де тільки появилося, серед усіх народів, поневолених большевиками, міцні тією підтримкою, що їй нам жертвенно дають українські народні маси, – ми відважно маршуємо вперед, до нашої мети – до повалення большевицького панування в ССРСР, до побудови незалежної Української Держави, до визволення народів і працюючих мас усього ССРСР.

Наш стиль боротьби

Для нас, бандерівців, характерний окремий, високогероїчний стиль революційної боротьби. В його основі лежить нечувано висока, прямо безприкладна, ідейність учасників нашого руху, наш глибокий патріотизм. Ми не визнаємо ні полону, ні капітуляції перед ворогом. Українські революціонери і повстанці в своїй основній масі не здаються живими в руки ворога: у безвихідному становищі стріляються останніми власними кулями або розриваються останніми власними гранатами. Ми не визнаємо іншого життя, крім життя для активної боротьби за наші високі революційні ідеали. Нашої боротьби ми не припинимо доти, доки житиме хоч би один революціонер. Нас не лякають навіть найважчі труднощі і небезпеки, навіть найважчі перешкоди. Нас не заломлює ні смерть наших друзів, ні хвилеві невдачі в нашій боротьбі. В ім'я перемоги наших ідей ми добровільно підпорядковуємося залізній дисципліні, що панує в наших рядах.

Ми, українські революціонери і повстанці, продовжуємо найкращі визвольні традиції як українського, так і всіх інших народів ССРСР

Борючись за національну і соціальну волю українського народу, за державну незалежність України, ми, українські революціонери і повстанці, продовжуємо діло таких великих борців за визволення України в нашій історії як Хмельницький, Мазепа, Петлюра²²⁶, продовжуємо традиції таких визвольних організацій в Україні з періоду після 1920 р., як Братство Українських Державників (БУД), Союз Визволення України (СВУ)²²⁷, боремося за здійснення мрій та ідеалів таких великих українців як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка.

Змагаючи до побудови справедливого прогресивного політичного і соціального ладу на території всього ССРСР, до визволення з-під національного і соціального большевицького ярма всіх народів Советського Союзу, ми, бандерівці, продовжуємо традиції визвольної боротьби всіх поневолених царизмом народів, продовжуємо діло всієї тієї частини революціонерів Росії з-перед

1917 р., яка справді хотіла покласти кінець національному і соціальному рабству в Росії, яка справді хотіла здобути для народних мас Росії політичну волю і соціальну справедливість.

Ось хто такі ми, бандерівці, та за що ми боремося.

Колись на насмішки царських вислужників, що нібито «гайдамаки – не воїны, разбойники, воры, пятно в нашей истории», – великий Шевченко відповів: «Брешеш людоморе! За святую правду, волю розбійник не стане! Не розкуе закований у ваші кайдани народ темний; не заріже лукавого сина; не розірве живе серце за свою Україну» (Холодний Яр). Ці слова Великого Пророка України хай будуть і сьогоднішньою нашою відповіддю усім тим, які, обдурені большевицькою пропагандою, ще й сьогодні дивляться на нас, як на «бандитів».

* * *

Від чотирьох років з України на весь Советський Союз лунають постріли. Від чотирьох років територія Західньої України – невеличка частина величезного Советського Союзу – є полем незвичайно завзятих, героїчних боїв.

Хай знає кожна советська людина, хай знає кожний советський колгоспник, робітник і інтелігент: тут в Україні, уперше в історії усталізованого ССРСР, загорілося вогнище революційної визвольної боротьби за повалення большевицького-експлуататорського режиму, за побудову на території сьогоднішнього ССРСР справді справедливого політичного і соціального ладу. Тут уперше в історії усталізованого ССРСР кількадесят тисяч українських патріотів – синів працюючого народу українського поклялися радше згинуть, ніж покійрно терпіти большевицькі знущання, ніж погодитися із злочинною, з національного і соціального погляду, політикою большевицьких бандитів.

Ми, бандерівці, боремося і вмираємо з думкою про майбутню волю і щасливе життя українського народу, з думкою про майбутню волю і щасливе життя всіх советських народів!

Ми, бандерівці, боремося і вмираємо з вірою, що за нами, тисячами, підуть мільйони нових борців з усієї України, з усього Советського Союзу, і що наша боротьба, – боротьба за волю народів і людини – вкінці закінчиться перемогою над большевицькою реакцією.

Ми, бандерівці, боремося і вмираємо з почуттям гордості за те, що в чорні дні большевицької реакції нам першим приходиться промощувати шлях до волі як для всього українського народу, так і для народів та працюючих мас усього Советського Союзу, за те, що історія судила нам першим започаткувати нову добу для Сходу Європи і підбольшевицької Азії – добу їх справжнього

національного і соціального визволення. Ми щиро співчуваємо всім тим советським матерям і батькам, ні в чому невинні сини яких, опинившись на фронті боротьби проти нас проти власної волі, впали в боротьбі з нами. В тому винувате мвд. Воно гнало їх проти нас силою. В о н и – ж е р т в и е м в е д і в с ь к о г о т е р о р у .

З наших революційних окопів, відбиваючи скажені емведівські атаки, серед трупів наших упавших друзів, цілі скривавлені, але неугнуті, сьогодні, з початком п'ятого року нашої визвольної протибольшевицької боротьби ми ще вище піднімаємо наш революційний прапор.

Народи Советського Союзу! Советські працюючі маси! Дивіться на цей прапор! Дивіться і читайте:

МИ ЗА ВОЛЮ НАРОДІВ І ЛЮДИНИ!

МИ ЗА ВИЗВОЛЕННЯ З-ПІД БОЛЬШЕВИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО, ПОЛІТИЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО ЯРМА ВСІХ НАРОДІВ І ПРАЦЮЮЧИХ МАС СОВЕТСЬКОГО СОЮЗУ!

ГЕТЬ БОЛЬШЕВИЦЬКУ ГНОБИТЕЛЬСЬКУ Й ЕКСПЛУАТАТОРСЬКУ СИСТЕМУ!

До боротьби під цим прапором, до боротьби разом з нами ми кличемо всіх, кого лише гнітить ярмо большевицьких поневолювачів та експлуататорів, усіх, хто лише має силу та відвагу боротися.

Годі довше терпіти большевицькі знуцання та насильства! Це ганьба для людини – покірно зносити ярмо і батіг!

Годі довше бути тільки німими рабами! Годі довше тільки таємно в собі здусувати свій гнів і ненависть проти большевицьких гнобителів!

Піднімайтеся на революційну боротьбу проти кремлівських поневолювачів та експлуататорів!

Українці із східних областей! Ми, українські революціонери і повстанці, – борці за волю і незалежність України, кличемо Вас: ширше включайтеся у визвольну революційну боротьбу проти большевицького ярма! Боротьба за волю і незалежність українського народу – священний обов'язок кожного сина України!

Поневолені народи Советського Союзу! Білоруси, грузини, вірмени, азербайджанці, литовці, латиші, естонці, карелофіни, узбеки, казахи, таджики, киргизи, туркмени, татари, молдавани, калмики, башкири! Піднімайтеся на національно- і соціально-визвольну боротьбу проти большевицьких гнобителів за перебудову ССРСР на принципі незалежних національних держав усіх советських народів!

Росіяни! Боріться за повалення большевицької диктатури, за знищення большевицької експлуататорської системи – за демократичну Росію, за справжню соціальну рівність і справедливість!

Советські робітники, колгоспники, інтелігенти! Советське ярмо стає щораз важче. Нужді, злидням немає кінця. Немає кінця терорів, переслідуванням. Годі довше покірно терпіти! Піднімайте революційну боротьбу за своє політичне і соціальне визволення!

Хай живе визвольна боротьба українського народу за українську незалежну національну державу!

Хай живуть ОУН і УПА – бойовий авангард українського народу в його боротьбі за національну і соціальну волю!

Хай живе Степан Бандера – Керівник українського визвольно-революційного руху, щирий друг усіх народів і працюючих мас Советського Союзу!

Хай живе генерал Тарас Чупринка – Головний Командир УПА, безстрашний борець за волю українського і всіх інших народів СССР!

Хай живе національно- і соціально-визвольна революційна боротьба всіх поневолених народів СССР!

Хай живе революційна боротьба працюючих мас СССР за соціальну рівність і справедливість, за справжнє безклясове суспільство!

Смерть Сталіну і його кліці – найлютішим ворогам народів і працюючих мас Советського Союзу!

[1948 р.]

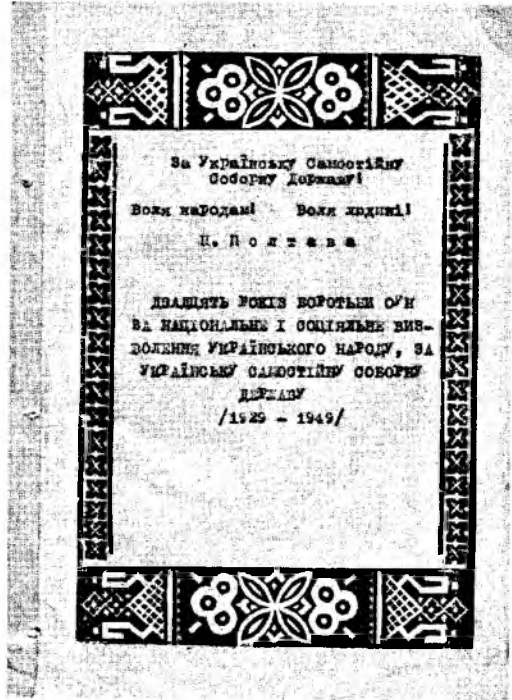
ДВАДЦЯТЬ РОКІВ БОРОТЬБИ ОУН ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ І СОЦІАЛЬНЕ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ (1929–1949)

Двадцять років тому назад, в 1929 р., на I Конгресі Українських Націоналістів, що відбувся у Відні в дні 26.I–3.II, утворено визвольну революційну організацію українського націоналістичного руху – Організацію Українських Націоналістів (ОУН). Своєю метою ОУН проголосила безкомпромісову, революційну боротьбу на всіх Українських Землях за визволення всієї України з-під панування окупантів, за побудову на всіх українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави із справедливим політичним і суспільно-економічним устроєм. Засновниками ОУН були найкращі, найпередовіші українські патріоти того часу з усіх Українських Земель. Більшість з них прийняла активну, керівну участь у лавах підпільної Української Військової Організації (УВО), що утворилася ще в 1920 р.

Друга частина належала до націоналістичних революційних угруповань, що виникли на Західній Україні і на еміграції після 1920 р. На чолі проводу ОУН I Конгрес поставив полк[овника] армії УНР Євгена Коновальця²²⁸ – командира з'єднання Січових Стрільців у рр. 1917–[19]20, організатора і керівника УВО від 1920 р., одного з керівників Центрального Українського Повстанчого Комітету (ЦУПКОМ-у)²²⁹ в роках 1923–[19]24, найчільнішого українського патріота-самостійника періоду Визвольних Змагань і після них.

Цього, 1919 р., ОУН, все українське революційне підпілля і мільйонові маси українського народу відзначають знамениту історичну дату: двадцятиріччя існування і революційної боротьби ОУН.

Має з чим підійти ОУН до двадцятих роковин свого утворення і революційної боротьби. Має з чим вона станути з цієї нагоди до звіту перед українським

народом. Ми, члени ОУН, всі українські підпільники і повстанці, а теж весь український народ можемо бути тільки горді за дотеперішні завоювання ОУН.

Нижче ми спробуємо коротко накреслити дотеперішній 20-річний шлях ОУН – дотеперішній 20-річний шлях її боротьби та розвитку. Тільки добре знаючи цей шлях, можна належно оцінити все величезне значення ОУН для українського народу і всю величезну вагу її цьогорічного свята.

Боротьба ОУН в період 1929–1939 рр.

Завдання, що їх доводилося розв'язувати ОУН на своєму шляху боротьби, завжди були важкі і складні.

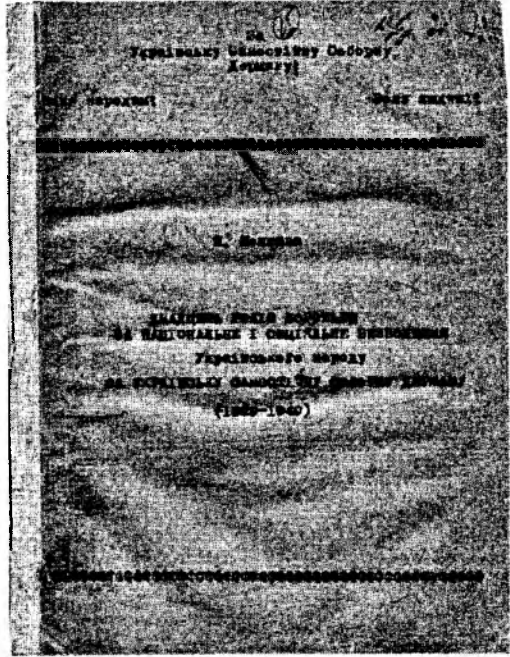
Що являли собою Україна, український народ в момент утворення ОУН?

Українські землі були роздерті між чотирьох окупантів: ССРСР, Польщу, Румунію та ЧСР. Кожний з окупантів уважав загарбані ним Українські Землі за свою «невід'ємну» власність і всілякими способами якнайшвидше намагався їх «освоїти»: цілком включити в свою державно-політичну систему, зліквідувати всі ознаки національної окремішності українського населення, засимілювати його. Кордони кожної з окупантських держав на Українських Землях, головним чином советський, були міцно обсажені і пильно бережені. Про скільки-небудь тісніші зв'язки між окремими частинами розташованої України не могло бути й мови.

Державно-політичне поневолення і розташування України, жорстокий гніт і експлуатація окупантів не зламали, однаке, волі українського народу до незалежного державного життя. Вступивши ще з початком XIX ст. на шлях свого національного відродження та переживши в рр. 1917–1920 період відбудови на всіх Українських Землях незалежної Української Держави та масової збройної боротьби за неї, український народ продовжував свою національно-визвольну боротьбу і після 1920 р., в умовах окупації України большевицькими, польськими, румунськими та чеськими імперіялістами. Скрізь, на всіх Українських Землях, значно зросла національна свідомість українських народних мас. На фронті протиокупантської визвольної боротьби активізувалися не тільки тисячі інтелігенції, але й мільйони українських селян, робітників, багатотисячні маси української молоді.

Ріст національної свідомости українських мас та їх активізація на фронті протиокупантської визвольної боротьби проявлялася, головним чином, в утворенні і діяльності на Українських Землях цілого ряду нелегальних визвольних організацій. В період 1920–[19]30 рр. в Україні повстали і підпільно діяли УВО, ЦУПКОМ, Братство Українських Державників (БУД), Союз Визволення України (СВУ), Спілка Української Молоді (СУМ). В Західній Україні і на еміграції виникло кілька легальних націоналістичних груп і гуртків. Далі, ріст національної свідомости українських мас та їх національна активізація знаходили теж свій вираз в посиленій легальній діяльності на всіх ділянках національного життя.

В УССР в рамках т[ак] зв[аної] українізації, буйно розвивалося українське культурне життя. В Західній Україні, в рамках хоч і куцої, та все таки демократичної конституції передвересневої Польщі, діяв цілий ряд українських легальних політичних партій, успішно розбудовувалися культурно-освітнє життя, кооперація всіх видів, різні молодіжні товариства й організації. Крім таких позитивних моментів українського життя того часу, як загальний ріст національної свідомости та активізація багатотисячних українських мас на фронті визвольної боротьби та легальної національної роботи, було в цьому житті й немало не г а т и в н и х явищ. Значна частина української інтелігенції на всіх Українських Землях, під усіма займанщинами, перебувала під

впливом, властиво, зрозумілих і, внаслідок цього, розкладових з національного погляду ідей соціалізму та інтернаціоналізму (ми тут поминаємо свідомо за-проданих большевицькій Москві агентів з рядів т[ак] зв[аної] кп(б)У). Ця частина інтелігенції помилково вважала за першочергове завдання українського народу боротьбу за його соціальне визволення, за його соціально-економічну перебудову, а справі визволення національно-політичного надавала цілком підрядне значення. Йдучи по лінії своїх інтернаціоналістичних поглядів, вона цілком негувала національний момент у своїй політиці і цим об'єктивно тільки допомагала окупантам поневолювати Україну. Інша частина української інтелігенції того часу, в тому числі також в Західній Україні і на еміграції захопилася деякими опозиційними ідеями т[ак] зв[аної] українізаційної політики большевиків в УССР і попала в советофільство: вона готова була визнати УССР за ту форму національно-державної організації, яка в даний період нібито в потрібній мірі забезпечувала потреби українського народу. Щораз ширше розростався в Україні ідейний, політичний та життєвий опортунізм. Цілий ряд легальних українських політичних груп, головним чином в Західній Україні, почав голосити теорію, що найпевнішим шляхом до національного визволення є шлях поступової, органічної еволюції українського народу в рамках системи окупантів на всіх ділянках його життя – політичній, економічній, культурній. Ідею революційної боротьби проти окупантів вони називали безумством, божевіллям, дівтацтвом. Приймавши участь у виборах до польського сейму і звівши всю свою політику, фактично, до словесних чи паперових декларацій і заяв, українські опортуністичні партії станули, фактично, на шлях співпраці з окупантами. Ці партії не тільки не закликали українських мас до активної

боротьби, але в багатьох випадках їх від такої боротьби й відтягали. Неволья, пасивність продовжували калічити українських людей. В значній частини українців продовжували про себе знати такі хворобливі, для народу небезпечні риси, як покірність перед окупантами, надмірне прив'язання до матеріальних, хоч би навіть смішно мізерних вигід, матеріальних благ, пристосування себе до окупантської дійсности, кар'єризм, вислужництво ворогові. Зрозуміло, що з точки зору розгортання визвольної боротьби це все були явища дуже небезпечні. Не зважаючи на певний національно-політичний підйом українських мас, не було в Україні в цей час також єдиної, справді соборної, справді всеукраїнської політичної сили, здібної вести справжню, конкретну визвольну боротьбу у всеукраїнському масштабі. Існуючі в цей час в Україні політичні партії обмежувалися тільки до терену однієї, головним чином підпольської займанщини. Український самостійницький табір був розбитий, розсварений. У взаємній боротьбі між собою українські партії часто губили з-перед очей загальнонаціональні цілі. Більшість партій стояла на демоліберальних позиціях і такий стан уважала майже за нормальний.

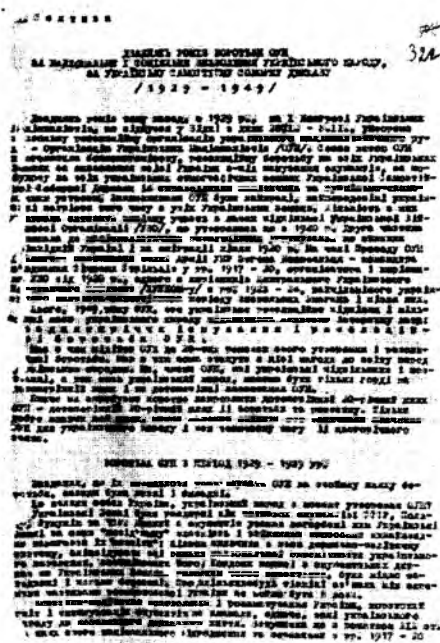
Не все було в порядку й на фронті визвольно-революційної підпільної боротьби. Східно-українські підпільні організації СВУ та СУМ у своїй практичній діяльності були, радше, конспіративними організаціями національно-культурної роботи, [н]іж організаціями політичної визвольно-революційної боротьби. Не відповідала всім вимогам часу й їхня ідейно-політична платформа, і їхня тактика. До того ж з 1929 р. гпу²³⁰ ці організації розкрило і докінчувало їхню повну ліквідацію. В Західній Україні, головним чином в середовищі УВО, її (УВО) керівники швидко спостерегли, що слабим місцем усієї революційної підпільно-збройної боротьби УВО є брак виразно окресленої ідеології та політичної програми, які могли б об'єднати всіх учасників боротьби в єдину, тісно згуртовану, монолітну не тільки підпільно-військову, але й п о л і т и ч н у силу. Дотепер учасники боротьби УВО у політичному відношенні становили доволі різношерстну масу. До УВО часто належали люди з різними політичними поглядами, з різним світоглядом. Ідеї самої тільки підпільно-з б р о й н о ї боротьби проти окупантів, як це воно було дотепер, без виразного визначення того, з яких ідейно-світоглядових позицій і в ім'я яких політичних цілей ця боротьба має бути ведена, не могла стати основою для такого тісного згуртування всіх учасників боротьби в єдину, монолітну з ідейного погляду ударну політичну силу. А без такого згуртування не могло бути й більших вигледів на перемогу. Саме цей момент був головною і безпосередньою причиною того, чому керівні члени УВО і представники націоналістичних груп приступили до утворення ОУН. Згідно з їхніми плянами, ОУН мала стати всеукраїнською революційною політичною силою з власним, виразно окресленим світоглядом, з власною, виразно окресленою ідеологією та політичною програмою. УВО і націоналістичні групи стали першою базою ОУН.

Коли йдеться про негативні явища внутрішньоукраїнського національного життя того часу, то засновники ОУН дуже добре здавали собі справу з цих усіх негативів. Новоутворена ОУН розуміла, що не зліквідувавши цих усіх

нездорових процесів українського життя, або хоч би найнебезпечніших з них, не може бути й мови про успішне розгортання визвольної боротьби проти окупантів, не може бути й мови про ріст її самої – як справді революційної, визвольної всенародної політичної сили. Боротьбу за усунення всіх цих нездорових явищ тодішнього українського життя ОУН повела з перших днів свого існування.

Свій єдиносвітоглядний наступ ОУН скерувала в першу чергу: а) проти нездорового інтернаціоналістичного соціалізму на українському ґрунті, з його негацією національного моменту та легковаженням справи національно-політичного визволення; б) проти советофільства, з його наївним позитивним ставленням до т[ак] зв[ано]го УССР як форми української державности та в) проти демоліберальних ідей, що тільки сприяли розсваренню і політичному розбиттю українського громадянства. Ідейна боротьба проти інтернаціоналістично-соціалістичних, советофільських та демократично-лібералістичних поглядів була разом з цим боротьбою проти репрезентуючих ці погляди партій та угруповань, що тоді існували на Українських Землях або на еміграції. Такими партіями чи угрупованнями були: кп(б)у, кпзу²³¹, галицькі т[ак] зв[ані] селянсько-робітничі партії («сільроб») ²³², емігрантські східно-українські соціалісти-революціонери ²³³ та соціал-демократи ²³⁴, галицькі українські соціал-демократична ²³⁵ та радикальна ²³⁶ партії, УНДО, католицькі політичні угруповання. Ідейно-політичну зброю для цієї боротьби дали ОУН ідеологічні постанови I Конгресу.

З точки зору ідейного розвитку українського визвольного-самостійницького руху ідеологічні постанови I Конгресу являють собою факт першорядного історичного значення. В період 1917–[19]20 років і пізніше, коли йдеться, головню, про Східно-Українські Землі, керівну роль в українському визвольному русі відігравали соціалістичні партії – згадувані вже нами соціалісти-революціонери і соціал-демократи. На українських соціалістичних партіях, хоч вони і станули на ґрунт самостійности України, в більшій чи меншій мірі тяжіли ідеї соціалістичного всесвітництва та спорідненого з ним всеросійського федералізму, члени цих партій здебільшого хиталися між ідеєю власної національної незалежности – з одного боку, а теоріями соціалізму і політичним всеросійським федералізмом – з другого, отруйний вплив інтернаціоналістично-соціалістичних ідей позначався і на інших, навіть не соціалістичних українських партіях, в тому

числі і на східно-українських. Зрозуміло, що брак виразної ідейної окресленості, брак власних твердих ідейно-теоретичних позицій був елементом слабости українських партій, причиною їх нерішучості у боротьбі за незалежність, а це, в свою чергу, робило слабим і весь український самостійницький рух.

І Конгрес ОУН цілком і безумовно відкинув усі брехливі, антинаукові і шкідливі для українського народу твердження інтернаціоналістичного соціалізму, і особливо його твердження в національному питанні. В основу своїх ідеологічних постанов І Конгрес поклав: а) учення про націю як найвищий і найміцніший тип людської спільноти – вищий і міцніший за суспільну клясу; б) вчення про національну суверенну державу – як ту форму державно-політичної організації, яка єдина забезпечує народові найкращі умовини для повного і всебічного розвитку всіх його духових і матеріальних сил. Добро українського народу ідеологічні постанови проголосили мотивом усіх дій та найвищою метою українського націоналізму. Начальним постулатом поневоленого українського народу І Конгрес визнав боротьбу за побудову на Українських Землях Української Самостійної Соборної Держави. Всі ці моменти – вчення про націю та національну державу, висунення гасла «Добро українського народу – найвищий наказ» та визнання боротьби за національну незалежність за найважливіше політичне завдання поневоленого українського народу – і вирішили про те, чому новоутворена організація назвала себе Організація Українських Націоналістів, а весь рух – рухом н а ц і о н а л і с т и ч н и м. Демоліберальному партійництву, «всім партійним та клясовим угрупованням з їх методами політичної праці» постанови І Конгресу поставили ідею міцної всеукраїнської організації і «політики державництва без надавання їй партійного, клясового чи якого-небудь іншого суспільно-групового характеру». Озброєна ідеологічними постановами І Конгресу, ОУН ввійшла в український визвольний самостійницький рух як перша і єдина сила з цільним, поступовим і національно-здоровим світоглядом і, внаслідок цього – як перша і єдина сила, здібна переможно протиставитися всім антинаціональним течіям на українському ґрунті. Прапор боротьби за Самостійну Україну опинився, нарешті, в певних, не хитких руках. Саме з позиції ідеологічних постанов І Конгресу ОУН повела свій переможний наступ проти нездорових інтернаціоналістично-соціалістичних, советофільських та демоліберальних поглядів та репрезентуючих ці погляди партій і груп в Україні.

Борючись проти советофільства, ОУН відкрила підступність большевицької політики щодо України, вказувала на те, що т[ак] зв[ана] УССР є на ділі колонією московського імперіялістичного центру, роз'яснювала, що УССР не має і тіни тих прав, що ними повинна користуватися незалежна держава, послідовно викривала всі факти гноблення і експлуатації України з боку московсько-большевицьких імперіялістів, відважно і до кінця розкривала большевицьку агентуру серед українського громадянства. В цьому відношенні найсильніший вогонь ОУН скерувала проти т[ак] зв[аної] кпзу, яка була найчистішою агентурою большевицької Москви на українському ґрунті поза межами * СССР.

* Слово дописано ручкою.

Виступаючи проти політичного розбиття українського самостійницького табору, розсварення українських партій і демократичного лібералізму українських політичних груп взагалі, ОУН змагала до об'єднання всіх українських самостійницьких сил шляхом відсунення на задній план міжпартійних розходжень як несуттєвих і цілком другорядних в даний історичний момент. Демоліберальним ідеям необмеженої політичної та індивідуальної свободи і партійництва ОУН протиставляла ідею здисциплінованої громадськості, кожний член якої жертвує деякими своїми правами в ім'я загальної справи, ідею народу, об'єданого для визвольної боротьби в одній здисциплінованій політичній організації, керованій єдиним проводом. Фактичній бездіяльності українських легальних партій, їхнім безустанним і безплідним зборам, виборам, дискусіям, моразмові тодішнього українського політичного життя, ОУН протиставляла ідею чину, дії – як єдиних справжніх вартостей, протиставляла концепцію організації, метою якої є не дискусії, збори, голосування, але саме конкретна, революційна дія, концепція організації, побудованої на військовий зразок.

Широкий наступ повела ОУН також проти всіх форм опортунізму на Україні. ОУН переконливо доводила, що теорія органічної еволюції є скрайне шкідлива і небезпечна теорія. В системі окупанта легальним, мирним шляхом український народ ніколи не діб'ється таких успіхів, що мали б скільки-небудь істотне значення для справи його національного визволення. Теорії органічної еволюції ОУН протиставляла ідею безпосередньої визвольної революційної боротьби проти окупантів. ОУН доказувала, що саме така боротьба найшвидше наближує день національного визволення України. ОУН не проминала ні однієї нагоди, щоб викривати політику українських опортуністичних партій (головним чином УНДО-ння та інших) як політику поступок окупантові, як політику фактичної співпраці з ворогом України. Сильно вдарила також ОУН по всіх проявах життєвого опортунізму: по матеріялізмі щоденного життя, по загумінковості українських людей, по їх покірності перед окупантами. Разом з тим ОУН ставила перед очі українського громадянства, особливо молоді, ідеал вільної, героїчної української людини – нескореної, готової кожночасно активно боронити честь і гідність свою і свого народу, до кінця відданої справі боротьби за визволення України. Справі вирощування молоді, героїчної духовності в українських людей ОУН надавала такого самого важливого значення, як і справі організації самої політичної боротьби.

Найважливішим знаряддям ОУН у її ідейній боротьбі була націоналістична преса та інші видання – як легальні, так і нелегальні, видавані на Українських Землях або за кордоном. З легальних газет, видаваних замасковано по лінії ОУН, були добре відомі українському громадянству Західної України такі, як: «Український Голос»²³⁷, «Голос»²³⁸, «Дажбог»²³⁹ (це була [одна] й та сама газета: по закритті газети польською владою під одною назвою, вона починала виходити під другою), «Студентський шлях»²⁴⁰, «Нове село»²⁴¹, «Самостійник»²⁴², «Шлях молоді»²⁴³. В дусі ідей ОУН часто писав також «Вісник»²⁴⁴, редагований Дмитром Донцовим. Підпільно на Українських Землях виходили: «Бюлетень»²⁴⁵ Крайової Екзекутиви ОУН та «Юнак»²⁴⁶ – підпільна газета для української молоді.

Із закордону нелегально кольпортовано: «Розбудову нації»²⁴⁷ – орган Проводу ОУН, «Сурму»²⁴⁸ – орган колишньої УВО, а потім військовий журнал ОУН, «Українське слово»²⁴⁹ (виходило в Парижі). В обстановці окупантського гнету, що зростав з кожним роком, серед безпросвітності підневільного життя революційні видання ОУН своїм відважним, бойовим і правдивим словом викривали злочинства окупантів над українським народом, кріпили народ в його вірі в неминучу загибель гнобителів, піднімали мільйонні маси на активну визвольну боротьбу, формували новий героїчний тип української людини. Широко користувалася ОУН також нелегальними листівками, закликами, брошурами.

В ідейній боротьбі ОУН за опановання українського громадянства і проти ворожих українському народові поглядів і партій приймали участь всі кадри ОУН. Члени ОУН не пропускали ні однієї нагоди, де б вони могли виступити з критикою ворожих справі визволення України теорій і поглядів, з пропагандою революційних ідей ОУН. З цією метою використовувано всі збори українських легальних товариств і організацій, всі сходини членів таких товариств, організовано спеціальні сходини, дискусії, зустрічі тощо. Члени ОУН вели свою агітацію скрізь: по інтелігентських домах і в найглухіших сільських закутках, по робітничих квартирах та товариствах і в студентських гуртожитках, у відчитових залах українських установ і по вакаційних таборах української молоді.

Ідейна боротьба ОУН проти всіх ворожих українському народові поглядів і теорій, боротьба проти всіх партій і груп, що репрезентували і пропагували ці погляди, закінчилася її повною перемогою. За короткий час впливи всіх цих партій і груп були цілком підірвані. Вони осталися цілком ізольованими від українських мас. Зокрема, лишилася усякого ґрунту під ногами КПЗУ та інші агентурні большевицькі угруповання в Західній Україні. Українські народні маси щораз більше орієнтувалися на ОУН. В порівнянні з впливами ОУН, впливи опортуністичних партій були цілком малі. Українські народні маси щораз частіше і ширше прислуховувалися не до того, що їм скажуть українські послы до польського сейму, але до того, що їм скаже революційна ОУН. Під впливами ОУН опинилася переважна частина українського селянства, робітництва, значна частина інтелігенції. Майже під виключними впливами ОУН опинилося українське студентство, українська молодь в цілому.

Окремий розділ боротьби ОУН в перших роках її існування становить її боротьба за опанування легальних українських культурно-освітніх, господарських, молодіжних та спортивних товариств і установ – боротьба за опанування «Просвіт», кружків «Рідної школи», «Соколів», кооперативів, організацій «Сільського господаря»²⁵⁰ тощо. Всі ці установи й товариства до моменту утворення ОУН були здебільшого в руках українських опортуністів, які їх широко використовували для пропаганди серед українських мас своїх помилкових опортуністичних теорій. ОУН повела боротьбу за те, щоб вирвати ці установи з рук українських опортуністів і щоб із знаряддя опортуністичної пропаганди перемінити їх на знаряддя націоналістичного, революційного впливу на українські маси. Цю боротьбу за короткий час ОУН також цілком виграла. В усіх українських легальних товариствах, головним чином на низах, переважний

вплив здобули члени ОУН. Більшість українських легальних товариств і установ стала ефективним провідником революційних ідей ОУН на якнайширші маси Західної України. Українських опортуністів ще більше ізольовано від українських мас.

В центрі уваги ОУН завжди були: безпосередня боротьба проти окупантів, безпосередня боротьба в обороні інтересів і справедливих прав українського народу. Так, н[а]пр[иклад], в 1930 році ОУН зорганізувала масову боротьбу проти колонізації Західної України польським елементом та проти великих польських землевласників. Запалали скирти збіжжя польських колоністів і поміщиків, ішли з димом цілі їхні маєтки. Польський колоніст і шляхтич переконувалися, що не панувати їм вічно над Україною, що не вони, а українські селяни є єдиними правними господарями українського чорнозему, і що українських народних мас ніщо не зупинить перед боротьбою за повне здійснення цього свого законного права. В 1933 р. ОУН зорганізувала т[ак] зв[ану] шкільну акцію – боротьбу за українську школу для українських дітей. За ініціативою ОУН скрізь творилися комітети, які складали спеціальні петиції до польських властей з вимогою ввести українську мову до всіх шкіл у Західній Україні і збирали на ці петиції підписи батьків шкільних дітей. Участь у цій акції приймали також школярі. За вказівками ОУН, маніфестуючи свою ворожість до польської школи, вони знищували портрети польських державних діячів, державні емблеми, вивіски на школах у польській мові, нищили польські шкільні книжки, бойкотували навчання у польській мові. Такі й їм подібні акції, крім того, що досить-таки відчутно вдаряли по окупантах, надзвичайно активізували також народні маси на фронті народної боротьби, революціонізували їх.

Однією з форм безпосередньої боротьби проти окупантів були теж атентатові та експропріаційні акції. Атентати ОУН розглядав, по-перше, як засіб покарання і знищення найнебезпечніших, найлютіших ворогів українського народу й української визвольної справи, як засіб покарання і знищення найжорстокіших катів українських революціонерів і, по-друге, як ефективний засіб революціонування українських мас. Експропріаційні акції ОУН стосує як засіб самооборони українського населення перед його безправним грабунком з боку держави-окупанта, самооборони, здійснюваної руками бойового авангарду українського народу – ОУН. ОУН стоїть на становищі, що забираючи з державних кас гроші, насильно пограбовані окупантом з українського населення і обертаючи ці гроші на потреби визвольної боротьби, – вона тільки повертає українському народові його безправно пограбоване майно. Крім цього, експропріаційні акції є таким же засобом революціонування українських мас, як і атентати. Ідучи по цій лінії, ОУН, н[а]пр[иклад], в 1931 р. в селі Трускавець, Дрогобицької області²⁵¹, організувала атентат на польського посла Голуфка²⁵², одного з організаторів польсько-українського порозуміння, вигідного, певна річ, тільки полякам. В цьому ж році від куль атентатчика ОУН Юрка Березинського²⁵³ на одній із вулиць Львова загинув комісар польської поліції, відомий кат українських політ'язнів Чеховський²⁵⁴. В 1932 р. члени ОУН Василь Білас²⁵⁵ і Дмитро Данилишин²⁵⁶ перевели голосну експропріаційну акцію на польську

пошту в м. Городку, Львівської області. В 1933 р. член ОУН Микола Лемик на знак протесту проти штучно зорганізованого большевиками голоду в УССР, жертвою якого падали мільйони українців, як теж на знак протесту проти розправи ГПУ з українськими патріотами-самостійниками Східної України, виконав атентат в приміщенні большевицького консульства у Львові²⁵⁷. В 1934 р. у Варшаві бойовик ОУН Мацейко²⁵⁸, у відповідь на нову хвилю польського терору, вбив міністра внутрішніх справ Польщі Перацького²⁵⁹. Револьверові постріли в [ч]ільних представників окупантської влади раз у раз пригадували окупантам, що український народ не склав зброї, що він бореться за свою національну незалежність і цієї священної боротьби він ніколи не припинить. Українські маси сприймали кожну вістку про атентати на катів України з найбільшим захопленням. Десятки тисяч українських юнаків і дівчат у глибині душі клялися віддати всі свої сили справі революційної боротьби за визволення України. Мільйонні маси українського народу з запертим віддыхом слідкували за героїською поведінкою українських революціонерів – членів ОУН, коли вони попадали в руки польської влади й коли над ними влаштовувано процеси. Кожний новий вирок польського суду над українськими революціонерами, кожна страта члена ОУН польськими катами викликала серед українських народних мас нову хвилю всенародного гніту, обурення й ненависти до польських окупантів, до всіх поневолювачів українського народу. Згадати б тільки як сильно сколихнула українськими масами розплата польських гнобителів з членами ОУН Біласом і Данилишином²⁶⁰, що попали в руки польської поліції після наскоку на пошту в Городку, як сильно революціонізувала українські маси їхня постава на ступенях польської шибениці. Згадати б тільки як реагував український народ на польський суд над групою Степана Бандери і товаришів у Варшаві в 1936 році²⁶¹. Безпосередня боротьба проти окупантів, героїська постава членів ОУН у цій боротьбі остаточно завоювала для ОУН симпатії майже всієї патріотичної частини українського народу.

Рівночасно з наступом за ідейне опанування українського громадянства та безпосередньою боротьбою проти окупантів ОУН розбудовувала також свої організаційні позиції: будувала широку і міцну організацію. Змагаючи до максимального поширення організаційної мережі, ОУН разом з цим у підборі кадрів суворо перестерігала принципу якості, а не кількості, при чому основну увагу звертала на моральні якості кандидатів: на їхню ідейність, стійкість, чесність, революційність, активність, провідницькі риси. Таким чином, в лавах ОУН опинився найвартісніший з морального погляду елемент, що становило найкращу запоруку сили й успіху Організації. Свій внутрішній лад ОУН побудувала на військовий зразок. На чолі звен ОУН, тобто найнижчих клітин та територіяльних одиниць стоять назначувані згори провідники. На них лежить вся відповідальність за революційну роботу підпорядкованих їм людей і територіяльних організацій. Всіх членів ОУН зобов'язує військова дисципліна. Члени ОУН мусять бути постійно активні: вони постійно дістають індивідуальні або групові завдання. Крім цього, від кожного члена ОУН вимагається постійно особистої ініціативи. Будову міцної, здисциплінованої і стрункої організації

ОУН завжди вважає за своє першочергове завдання. ОУН стоїть на становищі, що саме така організація є найнадійнішим знаряддям боротьби, першим і найважливішим елементом сили революційного руху. Цим ОУН істотно відрізнялася від українських легальних партій, які, вимагаючи від своїх членів тільки заплачення членських внесків та голосування під час виборів на партійну листу чи партійного кандидата, не розпоряджалася на ділі дієспосібними партійними організаціями.

За короткий час майже вся Західна Україна покрилася густою мережею підпільних звен ОУН та теренових проводів ОУН. У звенах ішла дуже жива виховна й вишкільна ідеологічно-політична та військова робота. Звена також виконували цілий ряд практичних революційних завдань. Особливу увагу зверталось на виховання в членів ОУН високоякісних характерів. У звенах ОУН проходили свою першу революційну школу тисячі й тисячі революціонерів. Тут вони справді випробовували свої здібності, тут вони стали і обточували свої характери, тут вони вчилися азбуки ідеології українського націоналістичного руху, азбуки революційної політики.

Дуже велику увагу ОУН приділяла, як і сьогодні приділяє, справі військового вишколу. Вважаючи, що український народ зможе визволитися, тільки силою викинувши окупантів з України, тобто шляхом всенародного повстання. ОУН практично до цього підготовлялася. Крім військового навчання в звенах, ОУН постійно організувала спеціальні військові курси й переводила практичні військові вправи. Метою цієї системи військових вишколів було готувати кадри бійців і командирів майбутніх повстанських загонів і регулярної української армії. Як показали пізніші роки, така робота була надзвичайно потрібна і дуже на часі. Всілякими способами ОУН також здобувала й нагромаджувала зброю.

В наслідок цієї обставини, що в Польщі були ще найсприятливіші умовини для розгортання революційно-визвольної боротьби, основним тереном дій ОУН до 1939 р. були Західно-Українські Землі (ЗУЗ). Маючи, однак, за свою мету організацію боротьби на всіх Українських Землях, незалежно від кордонів держав-окупантів України, ОУН поширювала свої пляни і розбудовувала свої позиції і на інших Українських Землях в т[ак] зв[аної] УССР під большевицьким пануванням, на Буковині – під румунською окупацією і на Закарпатті – під чеською займанщиною. На всіх цих Землях ОУН добилася також значних організаційних та політично-пропагандивних успіхів.

В 1936-[19]37 рр. на ЗУЗ ОУН повела рішучу боротьбу з комуністичними елементами, що закривалися у зв'язку з директивою Комінтерну про творення т[ак] зв[аних] «народних фронтів». Згідно з вказівками Комінтерну, західно-українські комуністи намагалися об'єднатися з усіма т[ак] зв[аними] лівими елементами і разом з ними захопили впливи в українських легальних товариствах й установах. Вони також намагалися використовувати для своєї агітації всякі національно-культурні імпрези. ОУН зірвала ці пляни большевицьких агентів. В цілому ряді місцевостей Західної України прийшло до одвертих сутичок з большевицькими боївками (Верчани, Підлисса, Маківка, Варж, Нагуєвичі, Настасів). Перемога завжди була на боці ОУН.

Живу діяльність ОУН розгорнула також за кордоном – в Європі і в Америці. В Римі, Парижі, Берліні, Празі та інших європейських містах ОУН мала своїх політичних представників, які нав'язували зв'язок з визначними діячами окремих країн, інформували політичні і культурні кола цих країн про Україну, про визвольну боротьбу українського народу. Участь представників ОУН в дипломатичних конференціях великих держав (н[а]пр[иклад], участь полк[овника] Є. Коновальця на конференції в м. Бреннер), протести французької преси проти загарбання мадярами Закарпатської України в 1939 р. свідчать про знані успіхи ОУН у її закордонній роботі. Широку акцію вела ОУН також в США і Канаді серед української еміграції. В США за ініціативою ОУН повсталася Організація Державного Визволення України (ОДВУ)²⁶², що була на ділі легальною філією ОУН. Американські і канадійські українці щедро підтримували ОУН фінансово.

23-го травня 1938 р. ОУН зазнала найболючішої втрати: на одній з вулиць Роттердама, в Голяндії, загинув від підсланого большевиками агента Вождь ОУН полк[овник] Є. Коновалець. Як ми вже вказували, ОУН діяла і в т[ак] зв[аній] УССР. На слід ОУН в УССР попало енкаведе. Знаючи, що полк[овник] Є. Коновалець прив'язує дуже велику вагу до розгортання революційної роботи під большевиками і що він тому здебільшого сам контактується з кур'єрами звітдам, большевицька охрнка рішила використати зв'язки ОУН в УССР з Проводом за кордоном для знищення там дуже небезпечного для большевицьких імперіялістів Вождя ОУН. З цієї метою нквд підслало на кур'єра свого агента Валюха²⁶³. Валюх, зустрівшись з полк[овником] Є. Коновальцем у Роттердамі, передав йому нібито як подарунок пакет, в якому була годинникова бомба. Під час повороту полк[овника] Є. Коновальця після розмови з Валюхом на квартиру, бомба вибухла. Полк[овник] Є. Коновалець упав на вулиці, розірваний на шматки. ОУН втратила свого довгорічного, надзвичайно талановитого й авторитетного Вождя. Український народ втратив одного із своїх найкращих синів і керівників.

Восени 1938 р., в наслідок капітуляції Чехословаччини перед Гітлером, на Закарпатській Україні почала творитися Карпатсько-Українська Держава. Для підсилення тамошніх кадрів ОУН, а також для підсилення тамошнього національного активу взагалі, із Західної України, з Буковини, а також з еміграції перейшли на Закарпатську Україну сотні і тисячі членів ОУН. Всі ці кадри прийняли якнайактивнішу участь в організуванні державного життя на цьому шматку української території. В руках керівних членів ОУН, що цього часу були на Карпатській Україні, швидко опинилося фактичне керівництво усім державним будівництвом. Зокрема, члени ОУН прийняли активну участь в організації збройної сили Карпатсько-Української Держави – Карпатської Січі²⁶⁴. Та Карпатська Україна не змогла довго тішитися волею. В м[ісяці] березні 1939 р. на Карпато-Українську Державу почали наступати мадяри. Карпатська Січ поставила їм збройний спротив. Величезна перевага сил на боці ворога, одначе, не давала надії на перемогу. По кількох днях кривавих сутичок мадяри окупували всю Карпатську Україну. В боях з мадярами в т[ак] зв[аних] Солотвинських

озерах, загинули такі керівні члени ОУН як Зенон Коссак²⁶⁵ та Михайло Гузар-Колодзінський²⁶⁶.

З метою заманіфестувати солідарність усього українського народу з самостійницькою боротьбою закарпатських українців, як теж запротестувати проти ворожої політики Польщі та Угорщини супроти молодої Карпато-Української Держави, ОУН зорганізувала в цей час в межах Польщі цілий ряд протиугорських та протипольських демонстрацій (н[а]пр[иклад], у Львові, Бережанах, Перемишлянах, Сокалі). Під час цих демонстрацій майже завжди доходило до сутичок з польською поліцією. Демонстрації відзначалися великою відвагою і стійкістю демонстрантів.

В м[ісяці] вересні 1939 р. вибухла німецько-польська війна. ОУН негайно приступила до утворення в різних районах Західної України (Стрийщина, Бережанщина) партизанських загонів. Ці загони вступали в бої з відступаючими відділами польської армії, знищували зненавиджених представників польської поліції й адміністрації, підтримували населення у його розправі з польськими колоністами. В кожній акції партизанських загонів населення, керованого ОУН, головну увагу зверталось на те, щоб здобути якнайбільше зброї й амуніції.

Боротьба ОУН в період 1939–1941 рр.

В другій половині вересня 1939 р. Західну Україну окупувала Москва. Основні сили ОУН віч-на-віч зустрілися з большевицькими гнобителями. В наслідок тієї обставини, що в момент вибуху німецько-польської війни досить багато членів ОУН перебувало в тюрмах західної Польщі, яку окупували, як відомо, німці, – значна частина членів ОУН опинилася також поза межами СРСР в т[ак] зв[аному] Генерал-губернаторстві. Для ОУН розпочався новий період боротьби.

Тимчасом прийшло до деяких ускладнень в Проводі ОУН. Після трагічної смерті полк[овника] Є. Коновальця, рішаччі впливи в Проводі ОУН захопили такі опортуністи, як Сеник²⁶⁷ і Барановський²⁶⁸, – люди революції чужі, радше, – політичні спекулянти і грачі, ніж революціонери, люди, що не тільки мали дуже слабе уявлення про боротьбу на Землях, але цю боротьбу дуже часто недооцінювали. Використовуючи хвилеве ослаблення зв'язків між Землями і закордоном, як теж деяку, цілком зрозумілу в підпільних умовах, безконтрольність емігрантської частини Проводу з боку революційного активу на Землях, ці люди покликали на становище Голови Проводу ОУН полк[овника] Андрія Мельника. А. Мельник, людина слабкої волі, швидко стає сліпим знаряддям у руках цих кількох опортуністів. Актив ОУН, що безпосередньо керував протикупантською боротьбою на Землях, вийшовши восени 1939 р. з польських тюрем і маючи в своїх руках деякі обтяжуючі і компрометуючі матеріали проти названих людей, почав домагатися оздоровлення Проводу ОУН. Практично йшлося про усунення з Проводу невідповідних там людей і про підсилення Проводу найчільнішими представниками активу ОУН із Земель. Цього рішуче

вимагали інтереси Організації, інтереси дальнішого здорового розвитку ОУН і революційно-визвольної боротьби в цілому. Та всі ці домагання активу ОУН із Земель розбилися об незрозумілу, нічим неоправдану впертість А. Мельника, керованого названими вже нами опортуністами. Тоді актив ОУН з Земель вирішив добитися оздоровлення Проводу ОУН революційним порядком. Революціонери, які на своїх плечах винесли весь тягар багаторічної безпосередньої боротьби проти окупантів та керівництва нею, не могли тільки в ім'я формальної дисципліни погодитися з опортунізацією Проводу, з залишенням у невідповідних руках керівництва багатотисячного ОУН, керівництва революційно-визвольною боротьбою мільйонів українців. Утворено Революційний Провід ОУН, який, вичерпавши дослівно всі можливості зговорення з А. Мельником, як головою старого Проводу, і, особливо, після компромітуючого опортуністів як революціонерів і самостійників наскоку на бюро Генерального Проводу, – проголосив себе єдиним Проводом ОУН, виключив А. Мельника разом з його заплечниками з членів ОУН і закликав кадри ОУН підпорядковуватися Революційному Проводові. На чолі Революційного Проводу ОУН став Степан Бандера, Провідником Крайової Екзекутиви ОУН в 1934 р., один із найвизначніших представників революційного активу ОУН на Землях. Членські кадри майже повністю пішли за Революційним Проводом ОУН. Таким чином, дякуючи революційності свого революційного активу, ОУН очистила своє керівництво від принагідних у ньому опортуністичних і спекулянтських елементів й утворила новий, справді революційний, справді гідний її Провід, здібний вести Організацію і весь український народ крізь бурхливі роки другої світової війни до нових історичних перемог.

В днях 1.4. – 30.4.1941 р. відбувся II Великий Збір (Конгрес) ОУН. В Зборі взяли участь як представники членської маси ОУН за кордоном, в Генерал-губернаторстві, так і представники ОУН з Українських Земель під большевицькою окупацією. Збір схвалив усі попередні потягнення Революційного Проводу щодо опортуністичної групи А. Мельника і вибрав новий Провід (в склад ново-вибраного Проводу ввійшла більшість членів Революційного Проводу). На чолі Проводу ОУН Збір поставив знов Степана Бандеру. Таким чином, новий стан справ в ОУН дістав свою найвищу санкцію з боку верховного органу влади ОУН. Дальший розвиток ОУН міг розвиватися вже на новій законній основі.

II Великий Збір ОУН прийняв також важливі політичні і внутрішньо-устроєві постанови. Опинившись в межах таких тоталітарних держав, як Советський Союз і Гітлерівська Німеччина та щоденно досвідчуючи «благодатей» диктаторських, терористичних режимів на власній шкірі, ОУН проголосила своїм найвищим ідеальним гаслом клич: Воля народам! Воля людині! Враховуючи ту обставину, що большевицька Москва, крім українського народу, так само гробить і поневолює ще цілий ряд інших народів Європи й Азії, її Великий Збір, заявив, що метою боротьби ОУН є знищення СРСР і побудова вільних національних держав усіх народів Сходу Європи і підбольшевицької Азії. В аграрному питанні Збір прийняв постанову про боротьбу проти большевицьких колгоспів, як знаряддя економічної експлуатації і соціального поневолення

українського селянства. В питаннях внутрішнього устрою ОУН Збір, затримуючи незмінним принцип військової структури Організації, значно здемократизував відносини в Проводі ОУН. В період між двома Великими Зборами ОУН Провід ОУН зобов'язаний керуватися постановами останнього Збору. При вирішуванні справ у самому Проводі вирішує думка більшості членів. Провідник ОУН, як теж Провід в цілому, відповідають за свою політику перед Великим Збором ОУН. Однією з дуже важливих постанов ОУН була таємна постанова про проголошення на випадок советсько-німецької війни, всупереч плянам німців, незалежності Української Держави.

На шляху ідейного розвитку ОУН політичні постанови II Збору ОУН являють собою важливу віху. Ідеологія ОУН збагачується новими прогресивними елементами, що значно скріплює ідейно-політичні позиції українського визвольного-революційного руху.

Будучи зайнятий оздоровленням відносин у керівництві ОУН, Революційний Провід ОУН ні на хвилину не випускав з уваги справу організації протиокупантської боротьби на Українських Землях (слід відмітити, що деякі «керівники» ОУН з групи А. Мельника були проти активної протибольшевицької боротьби). Революційний провід весь час мав тісний зв'язок з Організацією під большевицькою займанщиною. З Західної України до Революційного Проводу постійно йшли кур'єри із звітами, і від Революційного Проводу до УССР з інструкціями. Для підсилення керівних кадрів ОУН на Землях Революційний Провід вислав туди значну кількість керівних революціонерів. При цьому, зрозуміло, не обходилося без жертв, нераз дуже болюч[их]. Так, н[а]пр[иклад], при переході німецько-большевицького кордону в 1940 р. загинув Крайовий Провідник ОУН на ЗУЗ Володимир Тимчій-Лопатинський²⁶⁹. Та жертви не могли заставити Революційний Провід змінити основний принцип революційної стратегії ОУН: бути з народом на полі бою навіть у гірших умовах, завжди, навіть у найгірших умовах, організувати народ на активну протиокупаційну боротьбу.

Правильність такої позиції Революційного Проводу в питанні протибольшевицької боротьби знайшла своє найкраще підтвердження в розвитку самої боротьби в УССР. Незважаючи на енкаведівський терор, позиції ОУН в цей час тут сильно розбудовуються. На нелегальне становище переходить щораз більша кількість українських патріотів, особливо молоді. В Західній Україні виникає і швидко поширюється з б р о й н е п і д п і л л я . Проводиться широка ідеологічно-політична і військова вишкільна робота. Між нквд і большевицькою адміністрацією – з одного боку, а збройним підпіллям – з другого, постійно відбуваються збройні сутички. Большевицьким загарбникам приходить здорово платити за своє намагання панувати над Україною. В боротьбі з нквд члени ОУН виявляються надзвичайно високу ідейність і жертвенність. Не зважаючи на те, що в рядах ОУН знайшлося багато молодого, свідомого елемента, ідейний рівень кадрів ОУН був дуже високий. Про це свідчить, між іншим, також відомий «процес 59», що відбувся в м[ісяці] січні 1941 року у Львові²⁷⁰. Большевицький прокурор був примушений назвати підсудних «вінком рож

української революції», хоч це були люди з різних щаблів ОУН. Підтримуючи українське підпілля, широкі українські народні маси самі включаються в активну протибольшевицьку боротьбу. Фронт революційно-визвольної боротьби проти большевицьких окупантів, не зважаючи на большевицький терор, ставав щораз ширший.

В 1939–[19]41 рр. ОУН добилася також помітних успіхів у своїй роботі серед українців із східних областей. З багатьма із них нав'язано зв'язки, багатьом передано політичну й національно-освідомну літературу. Деякі із українців зі східних областей активно допомагали революційному підпіллю або просто включалися в безпосередню революційну боротьбу.

Про розміри революційної боротьби ОУН під большевицькою окупацією в 1939–[19]41 рр. та про досягнуті в цій боротьбі успіхи найкраще говорить така цифра: напередодні вибуху німецько-большевицької війни в 1941 р. ОУН в Західній Україні нараховувала около 20 тисяч чоловік. Треба підкреслити, що після 1939 р. ОУН залишалася єдиною організованою самостійницькою політичною силою на Українських Землях. Всі інші українські партії не знайшли в собі сили вести боротьбу в умовах большевицької і, пізніше, гітлерівської окупації України, і розпалися. Після смерті В. Тимчія-Лопатинського ОУН на Українських Землях УССР очолювали Дмитро Мирон-Орлик, Іван Климів-Легенда та Володимир Робітницький (Провідник ОУН на Волині і Поліссі)²⁷¹.

Широку діяльність ОУН розгорнула також в Генерал-Губернаторстві. Зорганізовано цілий ряд ідеологічно-політичних і військових вишколів. Через систему вишколів ОУН перейшла переважна більшість членських кадрів. Члени ОУН прийняли дуже живу участь в організації культурно-освітніх товариств, кооператив, шкіл, молодіжних організацій на Західних Окраїнах Українських Земель, що знайшлися в межах Г[енерал-]Г[убернаторства], – на Підляшші, Холмщині, в Любачівщині, Ярославщині, на Лемківщині. Дякуючи рухливості, відвазі і самопожертві членів ОУН ці Окраїни, такі відсталі в національному відношенні, пережили в цей час добу свого справжнього національного відродження. Разом з легальними товариствами і організаціями, члени ОУН творили на цих Землях також нелегальні, підпільні клітини ОУН.

22 червня 1941 р. вибухла німецько-большевицька війна. Такий розвиток подій ОУН врахувала в своїх планах і була до нього цілком підготовлена.

Боротьба ОУН проти гітлерівських окупантів

Війна між московсько-большевицькими та німецькими імперіялістами велася на Українських Землях і в значній мірі саме за те, хто з цих двох імперіялітичних хижаків має панувати над Україною. ОУН вважала, що в такій ситуації український народ мусить обов'язково виступити і заявити, що єдиним законним господарем Українських Земель є він самий – і більше ніхто, що він хоче жити вільним державним життям на своїй землі і що з цього свого права він

не зрезигнує ніколи. Згідно з таким своїм становищем у цій справі ОУН підготувлялася до проголошення відновлення на Українських Землях незалежної Української Держави.

Негайно після залишення більшовиками Львова ОУН, в таємниці перед німцями і всупереч їхнім плянам, створила незалежний Український Уряд – Українське Державне Правління (УДП)²⁷², на чолі якого станув член Проводу ОУН Ярослав Стецько-Карбович. До участі в УДП притягнуто також багатьох українських діячів з-поза ОУН. 30 червня 1941 р. на врочистих Зборах українців міста Львова у тих представників українського населення з-поза Львова, які могли вже прибути на Збори, серед нечуваного ентузіазму українського громадянства, проголошено відновлення на Українських Землях незалежної Української Держави. Через захоплену ОУН Львівську радіовисильну повідомлено про цей Акт увесь український народ і весь світ. УДП відразу приступило до утворення незалежного державного апарату з організації незалежного державного життя.

У своїй акції проголошення незалежності Української Держави Провід ОУН спирався на широку збройну протибільшевицьку боротьбу збройного підпілля ОУН, партизанських загонів та українських народних мас. Акт проголошення незалежності Української Держави був тільки політичним завершенням цієї боротьби. Зараз після вибуху німецько-більшевицької війни в багатьох районах Західної України повстали значні партизанські загони. Їх організували й очолювали члени ОУН. Разом з групами озброєних підпільників ОУН ці загони почали вдаряти по відступаючих відділах більшевицької армії: червоноармійців роззброювано, а енкаведистів, політруків і ворожих українському народові офіцерів знищувано. Проти відступаючих більшевицьких окупантів активно виступали також широкі українські маси. Де лише це було можливе, українське населення знищувало відданих більшевицькому режимові представників більшевицької адміністрації, більшевицьких висулжників, роззброювано червоноармійців. Зараз по відступі більшовиків, за ініціативою ОУН, серед величезного ентузіазму українських мас, створювано органи незалежної місцевої влади, які негайно встановлювали порядок і організували вільне державне життя. По утворенні УДП всі ці органи беззастережно йому підпорядковувалися. Німці скрізь зустрічали вже налагоджений і справно діючий незалежний український державний апарат.

Та пляни німців щодо України були цілком інші. Їм потрібна була Україна не як незалежна держава, а як безправна колонія. Заскочені акцією ОУН, вони, зорієнтувавшись у становищі, почали діяти. Гестапо заарештувало Провідника ОУН Степана Бандеру, прем'єра УДП Ярослава Стецька та багатьох інших членів Уряду. Вслід за цим прийшло арештування керівного активу ОУН і визначних українських патріотів на всіх Українських Землях. Це все означало, що Україна опинилася під новими, німецькими окупантами. Для ОУН розпочався новий протинімецький період боротьби.

Поза проголошенням незалежності Української Держави, вибух німецько-більшевицької війни ОУН старалася також використати для якнайшвидшого

і якнайширшого опанування Східно-Українських Земель (СУЗ). З цією метою ще перед вибухом війни Провід ОУН разом з Військовим Штабом ОУН опрацювали пляни т[ак] зв[аних] похідних груп²⁷³. Йшлося про те, щоб ще заки німці опанують становище, перекинути в східно-українські області для революційної роботи якнайбільшу кількість членів ОУН. Ще до війни були визначені особовий склад груп, райони їх призначення, маршрути походу, зв'язки і т[ак] ін[ше]. Всі члени ОУН, призначені до цих «похідних груп», перейшли також відповідні вишколи. Завданням цих вишколів було підготувати кадри до революційної боротьби в умовах СУЗ.

Весь цей плян був блискуче виконаний. Всіляко маскуючись перед німцями, похідні групи ОУН пробивалися на СУЗ майже разом з передовими фронтовими частинами німецької армії. Добившись на місце призначення, члени ОУН відразу приступали до організування незалежного державного життя. Як у Західній Україні, так і на значній частині СУЗ, німецькі органи скрізь вже зустрічали налаштований незалежний український державний апарат. Українське населення СУЗ включалося в Організацію незалежного державного життя з таким же ентузіазмом, як і в Західній Україні, виразно маніфестуючи таким чином свої самостійницькі прагнення. Разом з організацією державного незалежного життя члени ОУН скрізь творили також нові, нелегальні клітини ОУН. Власне кажучи, це й було їх основне завдання.

Політика німців була однакова щодо всієї України. Швидко й тут почалася ліквідація усіх форм незалежного українського життя та переслідування українських революціонерів. ОУН на всій Україні перейшла в глибоке протинімецьке підпілля.

В результаті переведення в життя пляну «похідних груп», під кінець 1941 р. ОУН могла проводити свою революційну роботу вже на всій Україні: від Чернігова на півночі – до Одеси і Джанкої (Крим) на півдні, від Криниці (Лемківщина) на заході – Сталіно (Донбас) і Краснодару (Кубань) на сході. Вся величезна територія України почала покриватися підпільною організаційною мережею ОУН. Слід відмітити, що більшість підпільників – членів ОУН, навіть живучи на фальшиві легальні документи, були озброєні. Таким чином, підпільна протинімецька боротьба ОУН з перших днів мала збройний характер.

Важливе значення в розвитку протинімецької боротьби ОУН займають постанови II Конференції ОУН, що відбулася в м[ісяці] квітні 1942 р.²⁷⁴ (I Конференція ОУН відбулася в м[ісяці] вересні 1941 р.²⁷⁵). II Конференція ОУН визнала революційний шлях боротьби за єдиноправильний шлях і заявила, що ОУН буде протиставлятися всім спробам співпраці з німецькими окупантами. Перед усією ОУН Конференція поставила такі безпосередні завдання: а) розбудувати організаційну мережу ОУН на СУЗ; б) охоплювати ідейними впливами і включати в активну самостійницьку боротьбу найкращих, найактивніших українських патріотів СУЗ; в) боротися за опанування східно-української молоді; г) боротися за цілковиту ліквідацію усяких непорозумінь між східними і західними українцями, які (розходження) своїм джерелом мали багатівкове перебування під різними окупантами; д) дальнішу розбудову ОУН на СУЗ;

е) опанування в Галичині легальних українських установ й використання їх для революційної боротьби серед мас. Неповний текст постанов ІІ Конференції був опублікований в органі Проводу ОУН «Ідея і Чин», ч. 1, що саме тоді почав виходити.

З величезною самопожертвою, з безприкладним фанатизмом члени ОУН кинулися виконувати на всій Україні завдання, поставлені ІІ Конференцією ОУН. Ні гестапівський терор, ні голод, ні енкаведівські агенти, ні штучні кордони, що ними порізали гітлерівці Українські Землі, ні ніякі труднощі й небезпеки воєнного часу, – не могли спинити українських революціонерів у їхній революційній роботі. В лави ОУН почали вступати сотні і тисячі нових членів. Головним чином із СУЗ, в тому числі багато молоді. Щораз ширше розбудовувалася на СУЗ організаційна мережа ОУН. Ім'я ОУН стало щораз популярніше. В тисячах своїх листівок, брошур, у своїх підпільних пресових виданнях ОУН розкривала гнобительський, імперіялістичний характер як гітлерівської, так і большевицької політики щодо України, закликала до боротьби проти всіх гнобителів України, доказувала, що тільки в незалежній Українській Державі український народ може жити справді вільним і незалежним життям. Своїми власними нелегальними засобами ОУН перетранспортовувала на СУЗ десятки тисяч томів національно-освідомної літератури. Впливи ОУН помітно росли. В лавах ОУН опинилися такі визначні українці зі СУЗ, як Пантелеймон Сак-Могила, що вкоротці обняв пост Крайового Провідника на Київщині, інженер Сергій Шерстюк (Кривий Ріг), родина Щепанських²⁷⁶ (Кременчуг). Десятки молодих революціонерів на СУЗ гинуло по-геройськи на гештапівських тортурах або від гестапівських куль, не відрікаючись від своїх самостійницьких поглядів, ані не зраджуючи таємниць ОУН. ОУН на СУЗ керували члени Проводу ОУН Дмитро Мирон-Орлик (до 1942 р.; 24.7.1942 р. на одній з вулиць Києва його застрелив агент гештапо) та Леміш²⁷⁷ (Південна Україна). В Західній Україні клітини ОУН творилися у найглухіших, навіть сільських закутках. Українські легальні установи і товариства Галичини (УОТ-и, окремі референтури українських допомогових комітетів та ін[ші]) у більшості випадків опинилися в руках членів ОУН, які їх широко використовували в своїх революційних цілях. Дуже гарно розбудовувалося в Західній Україні також Юнацтво ОУН.

Тимчасом німці, особливо в т[ак] зв[аному] Райхскомісаріяті Україна, постійно посилювали свою політику гноблення й експлуатації українського народу. Вони немилосердно грабували українське населення з хліба, з худоби, масово вивозили українських чоловіків і жінок на примусові роботи до Німеччини. ОУН закликала українське населення саботувати всі ці німецькі плани: не здавати контингентів, не їхати на роботу. Населення пішло за покликом ОУН. Німці застосували небачений терор. За найменше невиконання їхніх заряджень вони спалювали цілі села, розстрілювали сотні мирних мешканців, масово арешт[ов]ували й вивозили українських патріотів до концтаборів.

В такій обстановці восени 1942 р., на Поліссі член ОУН Остап²⁷⁸ почав організовувати перші збройні групи ОУН. Метою цих груп була оборона українського населення та патріотичного елемента перед німецьким терором і

збройна боротьба проти гітлерівських окупантів за незалежну Українську Державу. ОУН входила в період розгортання масової збройної визвольної боротьби.

Незабаром перед збройними групами ОУН повстали ще й інші завдання. З півночі, з Білорусії, в поліські ліси вдерлися банди большевицьких партизанів. Уникаючи в основному боїв з німцями, вони всю свою «доблесть» проявляли в грабуванні українських селян та знищуванні українських патріотів. Зрозуміло, що збройні групи ОУН мусли були повести боротьбу й проти большевицьких партизанів. Крім цього, треба було дати відсіч і польським шовіністам, які засліплені ненавистю до всього, що українське, масово пішли на службу до німців і жорстоко знущалися над українським населенням.

Німецький терор примушував переходити в підпілля щораз більшу кількість українських патріотів. На нелегальному становищі опинилися не тільки члени ОУН, але сотні й тисячі нечленів ОУН – безпартійних українців або інколи членів чи симпатиків інших українських самостійницьких угруповань. Всі вони в більшості випадків вступали до збройних груп ОУН. Збройна боротьба проти окупантів, заініційована ОУН, виразно прибирала всенародний, загальнонаціональний характер.

Саме такий розвиток подій ішов по лінії бажань ОУН. ОУН завжди змагала, як і змагає до того, щоб проти окупантів боролися якнайширші українські народні маси, а не сама тільки ОУН, до того, щоб фронт визвольної боротьби був якнайширший.

Новий, всенародний характер боротьби проти окупантів вимагав нового організаційного оформлення, вимагав свого підкреслення в утворенні відповідної всенародної організації. Тому що весною 1943 р. ОУН переорганізувала свої збройні групи у всенародну понадпартійну революційну збройну силу українського народу – в Українську Повстанчу Армію (УПА). УПА мала бути керована своїм окремим Головним Командуванням (ГК), створеним не на принципі партійності, а виключно тільки на принципі військової фаховості і відданості самостійницьким ідеалам українського народу. Учасником УПА міг стати кожний український патріот, готовий збройно боротися за національне визволення України, без різниці поглядів і партійної приналежності. Безпосереднім завданням УПА була оборона українського населення перед терором ворогів, її найвищою метою – повне звільнення України від окупантів і забезпечення побудови незалежної Української Держави. Дякуючи ініціативі і революційності ОУН, розпочався новий, славний період у розвитку визвольної боротьби українського народу – період УПА.

Розгортання масового повстанського руху, творення УПА проходило серед завзятої боротьби – серед боротьби не тільки проти гітлерівських окупантів і всіх інших ворогів України, які, зрозуміло, докладали всіх зусиль, щоб цей рух здушити в зародку, але й серед ідейно-політичної боротьби проти українських опортуністів, які також докладали всіх зусиль, щоб не допустити до боротьби проти німців. Політично короткозорі, керуючись не інтересами визвольної справи, а своїми особистими – бажанням зберегти свої мізерні посади в

німецькій адміністрації й не наражуватися на німецькі переслідування – українські опортуністи, здебільшого колишні т[ак] зв[ані] «патентовані» політики, називали концепцію УПА, як і концепції визвольно-революційної боротьби взагалі, «молодечою нерозважністю». В своїй боротьбі проти ОУН і УПА вони не перебирали в засобах. Не обмежуючись тільки до полеміки чи до глузливих насмішок, вони нерідко вдавалися до таких негідних прийомів, як провокативні наклепи (згідно з німецькою пропагандою, деякі німецькі опортуністи твердили, що УПА і ОУН – це большевицька агентура), а то й до безпосередньої співпраці з гештапо. Та ОУН відстояла ідейні позиції УПА й українського революційного руху в цілому. Українські народні маси пішли не за українськими опортуністами, а за ОУН і УПА. Українські опортуністи, в тому числі і група А. Мельника, потерпіли свою повну поразку.

В м[ісяці] лютому 1943 р. відбулася III Конференція ОУН²⁷⁹. III Конференція широко аргументувала конечність протинімецької боротьби, гостро осудила всі форми співпраці українських опортуністів з німецькими загарбниками, апробувала збройну боротьбу й заявила, що ОУН завжди змагатиме до розгортання протинімецької боротьби в усіх можливих формах. Беручи до уваги відступ гітлерівських армій і загальне виснаження гітлерівської Німеччини, III Конференція також заявила, що ОУН продовжуватиме свою визвольну боротьбу й у випадку нової окупації України большевицькими імперіялістами. В обстановці розгортання масової збройної боротьби – з одного боку, запеклих атак на концепцію УПА українських опортуністів – з другого, і наступу на Україну большевицьких армій – з третього боку, постанови III Конференції стали важливим політичним дороговказом Організації, а в руках членів ОУН стали міцною політичною зброєю у їхній боротьбі за перемогу ідей українського визвольно-революційного руху.

Вліті 1943 р. ОУН приступила до організації збройних повстанських загонів під назвою Української Народної Самооборони (УНС) і в Галичині (назва УНС-и, а не УПА була тут в цей час зумовлена дещо іншою, ніж на інших теренах, обставиною). Тоді також УПА поширилася на значну частину Правобережжя. Таким чином, повстанська збройна боротьба, заініційована і керована ОУН, розгорілася майже на половині території України.

У зв'язку з утворенням відділів УНС-и в Галичині, ОУН прийшлося звести особливо завзяту боротьбу з найсильнішим опортуністичним табором в Україні – з табором галицьких опортуністів, які разом з німцями саме приступили до організації т[ак] зв[аної] СС-Дивізії «Галичина». Спираючись на організацію УЦК²⁸⁰, що був головним чином у центрі, і в їх руках, галицькі опортуністи вели широку агітацію за СС-Дивізію і проти УПА. Саме тут, на галицькому ґрунті, ідейна боротьба українських опортуністів проти УПА і ОУН прибрала свої найгостріші форми. Та перемога залишилася по боці ОУН. Українське населення, головним чином молодь, пішло за закликом ОУН і масово вступало до відділів УНС-ни, або в підпілля. В листівках, в пресових виданнях ОУН переконливо обаргументувало концепцію революційної боротьби і цілком розбила погляди опортуністів.

Незважаючи на утворення УПА як окремої організації, основний тягар організації і керівництва збройною повстанською боротьбою лежав далі на ОУН. Участь ОУН в УПА була дуже значна. Кількість членів Головного Командування УПА становили керівні члени ОУН. Головним Командиром УПА став член Проводу ОУН, один із найвизначніших українських революціонерів Тарас Чупринка. Так само було і на нижчих щаблях Командування. Н[а]пр[иклад], Командиром УПА-Північ (Волинь і Полісся) був Провідник ОУН на цих теренах Дмитро Клячківський – Клим Савур. Командирами відділів і підвідділів УПА в більшості були також члени ОУН. Воно інакше й не могло бути. ОУН була тим єдиним політичним середовищем в Україні, яке ідею збройної боротьби мало постійно в центрі своєї уваги і практично до такої боротьби готовилося: школило командирів, громадило зброю, переводило військові курси. Якщо йдеться про рядовий склад УПА, то тут члени ОУН становили понад 50% загального числа бійців. За ініціативою ОУН і при її якнайактивнішій участі зорганізовано в УПА політвиховання. Члени ОУН були завжди найідейнішою опорою УПА, її моральним хребтом. В своїй територіяльній організації – в побудові Військових Округ і т[ак] д[алі] – УПА в значній мірі опиралася на організаційну структуру ОУН. Постачання УПА також лежало майже повністю на плечах теренової мережі ОУН. Коротко кажучи, УПА, як дітище ОУН, не могла без своєї матері обійтися. Між обома організаціями існувала якнайтісніша співпраця, при чому мотором усього була ОУН.

Широка, масова повстанська боротьба, що велася без ніякої допомоги ззовні – з одного боку, і такі взаємовідносини між УПА і ОУН, як це ми вище з'ясували – з другого, ставили до ОУН надзвичайно високі організаційні, господарські та політичні вимоги. Всім цим вимогам ОУН відповіла, треба ствердити, блискуче.

За допомогою ОУН УПА зорганізувала цілий ряд курсів, на яких вишколювалися сотні командирів – старшин і підстаршин УПА, сотні санітарів, радистів, зв'язківців. Утворено десятки різних майстерень – шевських, кравецьких, ремонтно-збройних, масарських, десятки гарбарень, побудовано тисячі підземних магазинів тощо. Тому що німці не завозили на Волині і Полісся майже ніяких промтоварів, наладнано підпільне постачання найнеобхідніших товарів з Галичини. Все це робилося серед безнастанних боїв з німцями, большевицькими партизанами, серед нечуваного терору гештапо і німецької адміністрації в цілому. Правильна політична лінія ОУН і УПА здобувала для них щораз більше симпатії не тільки серед українців, але й серед чужинців.

Спираючись на якнайтіснішу співпрацю з ОУН, УПА в своїй боротьбі йшла від успіху до успіху. Большевицьких партизанів витиснено до найглухіших кутків. Знищено тисячі німецьких грабіжників і терористів, здобувано незчисленну кількість усякого майна, зброї й амуніції. Під виключною контролею УПА опинилися цілі райони Волині і Полісся, майже вся територія Українських Карпат, всі лісові масиви та підлісні околиці Галичини. Здача контингентів, вивіз населення на роботи були майже цілком припинені. Фактичною владою на цих теренах була не німецька адміністрація, яка сиділа в укріплених пунктах, а теренові Проводи ОУН і територіяльні Команди УПА. У звільнених районах

Волині і Полісся ОУН разом з УПА приступила до організації незалежного державного життя: встановлювала незалежну державну українську адміністрацію, організувала шкільництво, кооперативи, службу здоров'я. Зокрема ОУН і УПА впроваджували земельну справу на цих теренах. Між українських селян розподілено всі т[ак] зв[ані] німецькі лігеншафти і маєтки ворожих українському народові польських кольтоністів.

На окрему увагу заслуговує політика ОУН по відношенні до сусідніх з Україною народів та до всіх інших національностей, що в 1942–[19]44 рр. перебували на Україні. Коли йдеться про сусідні народи, зокрема – польський, то ОУН була за ліквідацію всіх сусідських непорозумінь як другорядних у даній політичній обстановці і за встановлення тісної співпраці в боротьбі проти спільного ворога – гітлерівської Німеччини. Польський шовінізм, одначе, не дозволив добитися успіхів у цьому відношенні. Щобільше, як ми вже згадували, польські кольтоністи пішли на співпрацю з німцями і разом з ними по-нелюдськи знущалися над українським населенням. За таку свою нерозумну поставу полякам прийшлося болюче заплатити. В результаті бойових акцій УПА, спочатку на Волині, а потім і в Галичині, були викинуті тисячі ворожих українському народові польських кольтоністів. Позитивних успіхів добилася ОУН у своїх стосунках з мадярами. Мадяри, перебуваючи в Україні як сателіти німців, в результаті переговорів з ОУН і УПА зайняли нейтральну позицію по відношенні до українського визвольного руху й українського населення. Було немало випадків, що мадяри активно допомагали УПА: передавали зброю, військове спорядження, повідомляли про облави тощо. Успішно проходили також розмови ОУН в т[ак] зв[аній] Трансністрії з представниками румунських партій.

На Україні, в складі німецької армії, в т[ак] зв[аних] національних батальйонах, перебувало теж багато представників поневолених большевицькою Московою народів – грузинів, азербайджанців, туркменів, казахів і ін[ших]. Всіх їх в спеціальних листівках ОУН і УПА закликали переходити на бік УПА до спільної боротьби проти гітлерівських і большевицьких імперіялістів за власні національні держави. В результаті такої пропаганди бійці т[ак] зв[аних] національних батальйонів почали масово переходити на бік УПА. В УПА опинилося також багато втікачів з німецьких таборів для полонених. За ініціативою ОУН з усіх цих перебіжчиків створювано при УПА окремі національні відділи з власним національним Командуванням. В лавах УПА стрічалися також італійці, бельгійці, серби, прибалти, євреї. Багато з них так злилося з УПА і полюбило український народ, що не хотіло покидати УПА навіть тоді, коли їм для цього давали можливість.

В днях 21–25 серпня 1943 р. відбулася одна з найважливіших подій в ідейному розвитку ОУН – III Надзвичайний Великий Збір (НВЗ) ОУН. На Збір прибули представники ОУН з усіх Українських Земель – з Галичини, з Волині, з Києва, Дніпропетровська, Одеси. Серед учасників Збору було багато українців із східних областей, що вирости і виховалися в умовах большевицької дійсности. III НВЗ був першим справді всеукраїнським Збором ОУН. Найважливішим здобутком Збору є його програмові постанови.

Програмові постанови, тобто програма ОУН, опрацьована і прийнята III НВЗ ОУН, є завершенням тієї ідейної еволюції, що проходила в ОУН впродовж усього періоду її боротьби в обстановці другої світової війни, в обстановці боротьби проти большевицьких і німецьких окупантів України. Першим відзеркаленням цієї еволюції були постанови II ВЗ ОУН в 1941 р. Дальшими етапами цього розвитку були політичні постанови I, II, і III Конференції ОУН.

Головні ідеї, що лягли в основу програми ОУН, такі:

- Українська Самостійна Соборна Держава без поміщиків, капіталістів та без большевицьких вельмож, енкаведистів й інших партійних паразитів;
- система вільних національних держав усіх народів, яка єдина дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання у цілому світі;
- побудова такої влади у незалежній Українській Державі, яка своїм найвищим обов'язком уважатиме служіння інтересам народу, а не своїм імперіалістичним плянам;
- знищення большевицької експлуататорської і кріпацької колгоспної системи, допущення індивідуального користування;
- національно-державна власність у великій промисловості та кооперативно-громадська – у дрібній;
- участь робітників у керівництві заводами, у прибутках підприємств, загальний 8-годинний робочий день, вільна праця, вільний вибір професії й місця праці, свобода профспілок, знищення стахановщини, соцзмагань та всіх інших форм фізичної експлуатації робітників;
- національно-державна організація великої торгівлі – громадсько-кооперативна і приватна дрібна торгівля;
- повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва;
- рівність усіх громадян України, незалежно від їх національності, в державних та громадських правах і обов'язках.
- свобода друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду.

У вступі до Програмових Постанов III НВЗ ОУН підтвердив повну незахищеність вчення про націю і національну державу в тій його формі, як воно було зафіксовано в ідеологічних постановах I Конференції ОУН.

Програма ОУН повстала на основі безпосереднього досвіду членів ОУН в їхній революційній роботі серед мас усієї України. Вона відображає бажання і потреби всіх кляс і суспільних прошарків українського народу. Разом з цим її значення далеко переростає межі самої тільки України. Будучи здоровою синтезою сучасних найпередовіших ідей соціально-економічних та ідей національних, вона являє собою передовий політичний документ й у всесвітньому масштабі. Лише система вільних національних держав усіх народів світу з тією формою міжнародного ладу, яка найкраще відповідає, з одного боку – інтересам і прагненням окремих народів і, з другого боку – інтересам справжнього міжнародного співробітництва. Також лише побудова безклясового суспільства, спертого на принципі національно-державної і громадсько-кооперативної власності на основні знаряддя і засоби виробництва в галузі

економічній та на принципі справжньої, не большевицької демократії в галузі внутріполітичного устрою окремих держав, – є тією формою внутрішнього ладу окремих народів, що єдино здібна вивести їх з теперішньої кризи і хаосу на шлях здорового розвитку. Саме ці ідеї становлять стрижень програми ОУН. В руках ОУН Програмові Постанови III НВЗ ОУН з'являється найміцнішою теоретичною зброєю у її сьогоднішній боротьбі проти московсько-большевицьких імперіялістів.

З метою дати боротьбі національних відділів при УПА ідейно-політичну плятформу, в м[ісяці] листопаді 1943 р., за ініціативою ОУН, відбулася I Конференція Поневолених Народів. В Конференції взяли участь представники 12 поневолених большевицькою Москвою народів. Конференція проголосила своєю метою боротьбу проти гітлерівських і большевицьких імперіялістів за побудову вільних національних держав. Боротьбу вирішено вести в тісному порозумінні між собою. Конференція опрацювала також звернення до поневолених народів Сходу Європи й Азії.

Важливою політичною справою, що наприкінці 1943 р. і в першій половині 1944 р. займала увагу ОУН, було утворення найвищого загальнонаціонального політичного керівництва підпільною і повстанською визвольною боротьбою українського народу, що розгорілася. Дотепер таке керівництво фактично здійснював Провід ОУН. Добившись включення на низах в революційну, повстанську боротьбу проти окупантів широких мас українського народу без різниці поглядів, ОУН тепер хотіла добитися утворення відповідного політичного керівництва цією боротьбою – такого керівництва, яке своїм складом відображало б саме загальнонаціональний характер боротьби. До такого керівництва, згідно з пляном ОУН, повинні б увійти всі ті чільні українські патріоти також без різниці їхніх поглядів і групово-політичної приналежності, які визнавали революційну боротьбу за національну незалежність правильною і доцільною. Така політика ОУН впливала, по-перше, як це ми вже підкреслювали, з її постійного намагання робити фронт протиокупантської боротьби якнайширшим, включувати в цю боротьбу якнайбільшу кількість українських патріотів, і, по-друге, з міркувань зовнішньо-політичного порядку. ОУН розуміла, що якщо загально-народний характер боротьби українського народу не знайшов би свого відображення в сфері керівництва, то це, головним чином в західного демократичного світу, до певної міри применшувало б розміри і значення цієї боротьби: політичні кола західного світу могли б уважати українську боротьбу за боротьбу однієї тільки партії, а не за боротьбу всенародну. Крім цього, такою своєю політикою ОУН хотіла також підкреслити, що вона стоїть на демократичних позиціях і не має ніяких «диктаторських» плянів щодо керівництва майбутньою незалежною української державою.

Заходи ОУН в цьому напрямі увінчалися успіхами. 11 липня 1944 р. зібралися на підпільний Збір чільні представники всіх Українських Земель та різних українських самостійницьких політичних груп і середовищ. Збір проголосив себе Тимчасовим Українським Парляментом і назвався Українською Головною Визвольною Радою (УГВР). На Голову Збору вибрано члена Проводу ОУН,

відомого суспільного діяча і революціонера Волині Ростислава Волошина-Павленка²⁸¹. Вислухавши доповідей про міжнародне становище, про дотеперішню повстанську боротьбу та про стосунки ОУН і УПА з іншими національними політичними силами, Великий Збір УГВР приступив до опрацювання Платформи УГВР. Поминаючи деякі дрібні розходження, Платформа УГВР в основному покривається з Програмою ОУН. Безпосереднім завданням УГВР є: а) об'єднати і координувати дії всіх самостійницько-визвольних сил українського народу на всіх Землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби проти всіх ворогів українського народу за створення Української Самостійної Соборної Держави; б) керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу, аж до здобуття національної незалежності і створення органів незалежної державної влади на Україні; в) репрезентувати, як верховний всеукраїнський центр, сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і за кордоном; г) створити перший український державний уряд та скликати перше українське всенародне представництво. Після цього Збір опрацював Статут УГВР, прийняв постанову про те, що місцем перебування УГВР є Українські Землі (для роботи за кордоном створено окреме Закордонне Представництво УГВР), вибрав Голову Президії УГВР, тобто – Президента України, членів Президії УГВР, Голову Генерального Секретаріату УГВР, тобто – Прем'єра революційного Уряду України і Генерального Суддю УГВР. 15 липня Збір заклався. Дякуючи ініціативі і зусиллям ОУН, повсталий до боротьби за свою незалежність український народ створив свій революційний Парламент й Уряд. Всенародна за своїм характером боротьба українського народу дістала також всенародне верховне політичне керівництво. ОУН входить до УГВР як організована політична партія.

Весною 1944 р. перед ОУН виникла справа оборони українського населення Холмщини і Любачівщини перед розбоєм шовіністичних польських і партизанських большевицьких банд. За ініціативою ОУН Головне Командування УПА перекинуло на Холмщину кілька відділів УПА, які дали належну відсіч польським і большевицьким бандам.

Для ілюстрації розмірів боротьби проти німецьких окупантів в 1941–[19]44 рр., зорганізованої і керованої ОУН, вистачить навести, що з 1943 р. УПА-Північ (на Волині і Поліссі) нараховувала понад 15 тисяч чол., а УПА-Захід в 1944 р. – 10 тисяч чол. Коли ж ідеться про політично-пропагандивну протинімецьку боротьбу ОУН, то вистане сказати, що в цей період ОУН і УПА видавали такі газети і журнали: «Ідею і Чин» – орган Проводу ОУН на ЗУЗ; «За Самостійну Україну»²⁸² – масову газету для СУЗ; «За Українську Державу»²⁸³ – масову газету для ЗУЗ; «До зброї» – орган Командування УПА-Північ; «Інформатор» – масову газету для Волині й Полісся; «Самостійник» – масову газету (видавав Обласний Провід ОУН Тернопільської області); «За Самостійність»²⁸⁴ – масову газету (видавав Обласний Провід ОУН Станіславівської області); «Юнак»²⁸⁵ – журнал для української молоді; «Прапор молоді»²⁸⁶ – газетку для східно-української молоді; «Перець» – сатирично-гумористичний журнал; «Вісті»²⁸⁷ – інформативну газетку (видавала редколегія «Юнака»); «Українські

Вісті»²⁸⁸ – щоденний радіоінформатор. Крім цього в багатотисячному тиражі видано кількадесять брошур-звернень, листівок, закликів, карикатур.

В обличчі большевицького наступу на Українські Землі ОУН вела широку моральну і практичну підготовку як кадрів ОУН і УПА, так і широких українських мас до революційної боротьби в умовах чергової большевицької окупації. В своїх виданнях й інституціях Провід ОУН інформував революційні кадри і українські маси про большевицьку політику, давав політичні і практичні вказівки і настанови на перші дні підбольшевицької окупації, інструкував про будову криївок тощо.

В м[ісяці] березні 1944 р. німецько-большевицький фронт зупинився на лінії Ковель–Броди–р[ічка] Стрипа–Коломия. Таким чином, територія основних дій УПА і ОУН була розірвана лінією фронту на дві частини. Не зважаючи на всі труднощі фронтової смуги, ОУН постійно намагалася втримати між обома частинами зв'язок.

ОУН і УПА на Поліссі, Волині і захопленій частині большевиками Галичини опинилися в надзвичайно важкому становищі. Була зима, терен був насичений величезною масою фронтових військ червоної армії, мвд, апаратом мґб. Відділи УПА примушені були переходити то від дій більшими з'єнаннями – [то] до дій роздрібненими підвідділами, то навпаки. Дякуючи ідейно-моральній стійкості, відвазі та зарадності своїх кадрів, ОУН зуміло, одначе, не тільки опанувати становище, але й розгорнути широку пропагандивну діяльність. Частини червоної армії були засипувані десятками тисяч листівок та інших пропагандивних видань ОУН і УПА, видрукованих в основному ще до приходу большевицької окупації. У своїх виданнях ОУН і УПА викривали гнобительський і експлуаторський характер большевицького режиму, з'ясовували цілі своєї боротьби, закликали червоноармійців обернути свою зброю проти большевицьких імперіялістів і перемінити, таким чином, війну імперіялістичну – у війну національно-визвольну. До кожного поневоленого народу СССР ОУН і УПА зверталися окремими листівками. В м[ісяці] липні 1944 р. розпочалася нова большевицька офензива. Незабаром всі Українські Землі опинилися під черговою большевицькою окупацією. ОУН увійшла в новий черговий період боротьби проти большевицьких загарбників.

Боротьба ОУН в умовах другої большевицької окупації

Найважливішим питанням, що в новій, підбольшевицькій діяльності вимагало свого негайного розв'язання з боку ОУН, була мобілізація большевиками всіх українських чоловіків до червоної армії. Як раніше, у період піднімецької окупації, в справі СС-Дивізії «Галичина» і т[ак] зв[аного] Українського Визвольного Війська²⁸⁹, так і тепер в справі мобілізації до ЧА, ОУН зайняла негативне становище. ОУН роз'яснювала, що війна між німцями і большевиками і однією і другою стороною ведеться за скрайно ворожі українському народові цілі – за панування над Україною, і закликала українських чоловіків не йти до

ЧА, а вступати до відділів УПА і в підпілля, щоб тут боротися за волю і незалежність українського народу в Українській Самостійній Соборній Державі. Українські патріоти пішли масово за закликами ОУН і УПА. УПА, революційне підпілля поповнили новими людьми. Частина з них була включена до відділів УПА, а з другої частини творено т[ак] зв[ані] Самооборонні Кущові Відділи (СКВ)²⁹⁰. Збройна визвольна боротьба проти московсько-більшевицьких загарбників прийняла ще ширші розміри, ніж в період піднімецької окупації.

Важливою передумовою успішного розвитку революційної боротьби українського народу в умовинах підбольшевицької окупації було накреслення для цієї боротьби правильної політичної лінії. Виходячи з того факту, що Советський Союз є тюрма народів, в якій стероризовані не-російські народи і працюючі маси всіх національностей жорстоко гнобляться й експлуатуються клікою большевицьких імперіялістів – большевицькою партією, мgb і мvd та їх посібниками, – ОУН скерувала удари повсталого українського народу виключно тільки проти большевицьких імперіялістів – гнобителів і експлуататорів неросійських народів і працюючих мас усього Советського Союзу. В своїх листівках, пресових виданнях, закликах, усній пропаганді ОУН і УПА на кожному місці підкреслювали, що проти советських працюючих мас, проти громадян ССРСР, не зв'язаних ні з партією, ні з мvd, ні не ворожих визвольним змаганням українського народу – українські повстанці і революціонери не борються. ОУН і УПА також заявляли, що вони не борються, коли не є до цього примушені, і проти ЧА, що до неї большевицькі імперіялісти загнали силою мільйони синів поневолених народів, мільйони советських селян, робітників та інтелігентів, які в своїй більшості ненавидять большевицький режим і прагнуть до його повалення. Змагаючи до знищення німецького імперіялізму, ОУН і УПА вирішили не вдаряти по большевицькому постачанню для фронтів. Большевицький транспорт ОУН і УПА знищували тільки в цілях самооборони українського народу перед терором (вивіз населення, в'язнів), або тоді, коли цей транспорт використовувався большевиками як засіб експлуатації багатства української землі та українського народу. Як одне із своїх безпосередніх завдань ОУН і УПА поставили пропаганду своїх революційних ідей серед якнайширших мас Советського Союзу. Розгортання революційної протибольшевицької боротьби за повалення большевицького панування і за побудову вільних національних держав на території усього ССРСР. Дякуючи такій політичній постановці, ОУН і УПА набрали значення передової революційної сили всесоюзного масштабу. Успіхи, що їх ОУН і УПА добилися у своїй дотеперішній боротьбі в умовах Советського Союзу, підтверджують цілковиту правильність такої політичної лінії.

В рр. 1944–[19]46 ОУН і УПА продовжували проводити свою широко розгорнуту повстанську боротьбу. УПА вводить цілий ряд великих боїв (по боці УПА беруть участь сотні і курені, роти й батальйони, а по боці большевиків – цілі полки і дивізії), переводить багато наскоків не тільки на райцентри, але й на обласні міста (Станіславів). Вкривають себе безсмертною славою численні сотні і курені УПА, цілий ряд командирів, політвиховників і бійців, цілий ряд членів ОУН. В боях знищено десятки тисяч ворожих українському народові і

працюючим масам усього ССРСР членів большевицької партії, емгебистів, емведистів, десятки тисяч вислужників большевицьких імперіялістів. ОУН щиро жаліє, коли між знищеними большевицькими гнобителями та їхніми наймитами були й невинні советські люди. В цьому винуваті тільки мвд і мгб, які силоміць женуть таких людей на фронт боротьби проти українського визвольного-революційного руху. Здобуто і роздано населенню або знищено величезні кількості всякого большевицького майна, здобуто багато зброї, амуніції та іншого військового спорядження. На величезній території України – на основній території ОУН і УПА влада большевицьких окупантів обмежувалася фактично тільки до укріплених і насичених емведівськими військами й апаратом мгб райцентрів. Зривано і масово саботовано всі господарські, адміністративні та інші пляни большевицьких імперіялістів. Всі свої, навіть найдрібніші, зарядження большевицька адміністрація переводила тільки за допомогою збройних загонів мвд і нечуваного терору. На фронті революційної боротьби проти большевицьких гнобителів, на фронті спротиву московсько-большевицьким окупантам України опинилося майже дослівно все населення основної території дій ОУН і УПА: від цілком малих хлопців і дівчат – до сивоволосих стариків. Вся ця територія була перемінена в один величезний повстанський табір. Не зважаючи на дикий терор, населення якнайактивніше підтримує УПА і революційне підпілля та з нечуваною самопожертвою і відвагою виконує всі їхні вказівки. Фактична влада на території дій ОУН і УПА була в руках територіяльних проводів ОУН.

ОУН і УПА розгорнули також дуже широку пропагандивну діяльність. В сотнях тисяч різних листівок, закликів та інших видань ОУН і УПА викрикують перед народними масами всього ССРСР гнобительський і експлуататорський характер большевицького ладу та большевицької політики, закликають український народ та всі інші народи Советського Союзу до революційної боротьби проти большевицьких гнобителів за свої вільні національні держави, за демократичний лад, за безклясове суспільство. В 1945–[19]46 рр. ОУН і УПА видавали такі журнали і газети: «Ідея і Чин» – орган Проводу ОУН; «Повстанець» – журнал УПА; «За Українську Державу» – масову газету; «Стрілецькі вісті» – повстанський журнал (видавало Командування Групи УПА-«Буг»); «Шлях перемоги» – масову газету (видавало Командування Групи УПА-«Говерля»); «Пропагандист»²⁹¹ – політичний і теоретичний журнал для кадрів ОУН; «Український робітник»²⁹² – газета для робітників (обидві ці газети видавав КОП ОУН КК); «Перемога» – масову газету (видання ОУН за л[інією] Керзона); «На Зміну»²⁹³, «На чатах»²⁹⁴ (обидві газети для молоді); «Перець», «Лісовик» – сатирично-гумористичні газетки. УГВР видавала свій орган «Самостійність»²⁹⁵. Крім цього ОУН і УПА видали багато різних брошур. Революційна література здобула собі велику популярність серед підсоветських людей. Підсоветські інтелігенти, робітники, колгоспники, бачачи на території дій ОУН і УПА, – завжди домагалися підпільних видань українського революційного руху.

У зв'язку з розгромом гітлерівської Німеччини та закінченням другої світової війни в Європі, в місяці травні 1945 р. Провід ОУН видав свою Деклярацію²⁹⁶. В Деклярації Провід ОУН заявив, що ОУН і весь український революційний

рух продовжуватимуть свою визвольну боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу і в обстановці миру. В розділі «Що дали» Провід ОУН говорить: «а) нам треба і ми мусимо дальше вести збройну революційну боротьбу в ім'я оборони народу перед фізичним та моральним знищенням; б) нам треба зберегти і розбудувати максимум революційних сил до часу чергового вирішального моменту; в) нам треба бути там, де наростають вогнища революційної боротьби і її поширювати; г) нам треба з масових форм підпільної роботи переключитися на вузчі, індивідуальні форми конспірації, з кількості на якість, з екстенсивної на інтенсивну роботу, вглиб, а не вишир; д) нам треба вмілої конспірації, прецизійности в підпільній роботі, підпільно-революційного мистецтва, бо тоді напевно успішно пройдемо важкий період боротьби».

Взимі 1946 р. ОУН і УПА прийшлося витримати одну з найскаженіших атак большевицьких імперіялістів на український возвольно-революційний рух. Майже в усіх населених пунктах Львівської, Дрогобицької, Станиславівської, Чернівецької, Тернопільської, Волинської та Рівненської областей большевицькі окупанти розмістили сильні гарнізони військ мвд і ЧА (нераз в числі до 150 і більше чоловік). Вся ця багатотисячна маса розбещених большевицьких молодчиків впродовж усєї зими і весни проводила безперервні облави і наскоки на відділи УПА і групи ОУН, вишукувала підпільні криївки, грабувала, знущалася і в нелюдський спосіб тероризувала українське мирне населення. Цією большевицькою акцією московсько-большевицькі окупанти, хоч і завдали ОУН і УПА значних утрат, не осягли, одначе, своєї мети: не зуміли знищити і розбити український підпільний і повстанський рух. ОУН і УПА вийшли з цього злочинного наступу в основному нерозбитими.

Незважаючи на насичення терену большевицькими військами та на нечуваний терор, ОУН і УПА перевели масовий бойкот большевицьких «виборів» до т[ак] зв[аної] верховної ради ССРСР, що відбулися 10.2.1946 р. Організовані большевиками «вибори» ОУН і УПА рішили використати для маніфестації вооруженості українського народу до большевицької влади, для маніфестації самостійницьких прагнень українських народних мас, для повного здемаскування большевицької брехні про «демократичність» советської влади. УПА і збройне підпілля ОУН знищили ряд виборчих приміщень, сотні большевицьких агітаторів та інших агентів, провели сотні противиборчих масових зборів. Розповсюджено сотні тисяч противиборчих листівок і закликів, у яких ОУН і УПА закликали український народ бойкотувати насильницькі, терористичні большевицькі «вибори». Українські народні маси пішли за закликами ОУН і УПА. Не помогли большевикам ні облави в день виборів, ні масові арештування, ні побої, ні тортури, ні розстріли сотні українських чоловіків і жінок. Український народ відмовився голосувати на своїх гнобителів, демонструючи цим свою непохитну вірність ідеї Української Самостійної Держави. Свою повну солідарність з ОУН і УПА.

9.2.1947 р., за ініціативою і при підтримці ОУН і УПА українські маси так само бойкотували «вибори» до верховної ради УССР, а в м[ісяці] грудні цього ж року – «вибори» депутатів до місцевих рад.

Навесні 1946 р. Нарада Проводу ОУН прийняла рішення про перехід ОУН і УПА від форм одвертої повстанської боротьби до форм стисло підпільно-конспіративних. Цей перехід здійснювався впродовж 1946–[19]48 рр. в залежності від природно-географічних умовин теренів. В деяких, вже цілком нечисленних, теренах цей перехід ще цілком незакінчений і сьогодні, в 1949 р. Глибоко-підпільні, стисло-конспіративні форми боротьби дають ОУН можливість вести довгу, зтяжну боротьбу і в умовах большевицької енкаведівської системи.

В рр. 1944–1947 за ініціативою ОУН відділи УПА відбули цілий ряд рейдів поза межі України – в Словаччину, в Польщу, на Білорусь. Метою цих рейдів було: а) ширити ідею революційної підпільної і повстанської боротьби проти большевицьких імперіялістів серед сусідніх з Україною народів, фактично сьогодні поневолених московсько-большевицькими загарбниками; б) поза межами України маніфестувати визвольну боротьбу українського народу, що її московсько-большевицькі злочинці цілком замовчують. Рейдуючі відділи УПА завжди були добре забезпечені революційною літературою, пропагандивними виданнями. Словаки, чехи, білоруси, поляки влаштовували рейдуючим відділам УПА дуже широкий прийом. Успіхи рейдів навіть перейшли сподівання ОУН. Вони не тільки голосно заманіфестували визвольну боротьбу українського народу – про рейди УПА і визвольну боротьбу України подавали численні радіовисильні світу, майже вся світова преса, – але й незвичайно заактивізували революційні елементи цих народів на фронті боротьби проти большевицької агентури в своїх країнах. Так, н[а]п[р]и[к]лад, на варшавській нараді представників комуністичної партії Європи, представник компартії Чехословаччини Сланський²⁹⁷, говорячи про «труднощі» політичного становища на Словаччині, примушений був ствердити, що ці «труднощі» викликані «безчинствами бандерівців». Славний розділ боротьби ОУН і УПА в рр. 1944–[19]47 становить також її боротьба на Західних Окраїнах Українських Земель (за т[ак] зв[аною] лінією Керзона), що їх большевицькі імперіялісти відступили своїм польським агентам. ОУН на цих теренах керували член Проводу Ярослав Старух – Ярлан²⁹⁸ та Д[руг] Орлан-Зенон²⁹⁹. Особливо героїчний спротив ОУН і УПА поставили акції переселення тамошнього українського населення до т[ак] зв[аної] Української ССР 1945–[19]46 рр. Перші спроби цієї акції були цілком зірвані. Коли ж весною 1947 р. польсько-большевицькі імперіялісти за допомогою величезних військових і поліційних сил викинули з Західних Окраїн рештки українського населення і скерували проти УПА і ОУН цілі дивізії, – основні сили УПА і ОУН примушені були відступити з цих обезлюднених і перемінених у цілковиту пустиню Українських Земель³⁰⁰. Кілька відділів УПА і груп ОУН пробилися через ЧСР в Західну Німеччину, щоб там перед народами світу скласти протест проти злочинств польських і большевицьких імперіялістів над українським народом та заманіфестувати визвольно-революційну боротьбу України. Основна частина УПА і ОУН перейшла до УССР, щоб тут продовжувати свою визвольно-революційну боротьбу проти московсько-большевицьких загарбників. Слід відмітити, що в 1947 р. в акції проти ОУН і УПА за т[ак] зв[аною] лінією Керзона польсько-большевицьким злочинцям активно допомагали ССРСР та

Чехословаччина. Весною 1947 р. між цими трьома державами був заключений спеціальний офіційний договір про взаємодопомогу в боротьбі проти ОУН і УПА на цих теренах.

ОУН і УПА на Західних Окраїнах Українських Земель розгорнули також широку політично-пропагандивну діяльність. Видано ряд листівок, брошур до чеського, словацького і польського народів у їхніх мовах. Ця література була широко розповсюджена як за допомогою рейдуючих відділів УПА, так і через окремі, спеціальні зв'язки. Видано теж ряд брошур в англійській та французькій мовах. У виданнях, призначених для чужинців, ОУН і УПА інформували про визвольну боротьбу українського народу в межах СРСР і Польщі, про терористичну і грабункову політику большевицьких імперіалістів в Україні, про бойкот українським народом «виборів» до верховних рад СРСР і УРСР та про зв'язаний з цим бойкотом терор большевицьких загарбників, про голод в Україні в 1946–[19]47 рр. Брошури ці розійшлися по всій Європі. Про боротьбу українського народу інформовано теж українську незалежну пресу в США, Канаді, в країнах Західної Європи.

В період розгортання ОУН і УПА революційної боротьби в межах большевицької Польщі прийшло до встановлення співпраці з польським протибольшевицьким революційним підпіллям. Разом з польською Армією Крайовою (АК)³⁰¹ УПА провело кілька спільних протибольшевицьких акцій. Польське населення ставилося до УПА дуже прихильно. Так, отже, щойно по роках гіркого для поляків досвіду, польські революційні елементи почали виліковуватися із свого протиукраїнського шовінізму і ставати на шлях, пропагований ОУН ще в 1942 р. Виарештування Проводу польського підпілля унеможливило, нажаль, повне оформлення цієї співпраці між українськими і польськими революційними силами.

На окрему увагу заслуговує боротьба ОУН і УПА в СРСР проти колгоспів. У своїх листівках, брошурах, закликах, пресових виданнях ОУН і УПА широко роз'яснюють економічно-експлуататорську і соціально-гнобительську суть большевицьких колгоспів та закликають українське селянство західних областей України до спротиву колективізаційній акції, а українських колгоспників східних областей – до підривання колгоспної системи, до боротьби проти неї. Підтримуючи відчайдушний спротив західно-українського селянства большевицькій колективізації, ОУН і УПА знищили багатьох ініціаторів і організаторів колгоспів, розбили або спалили цілий ряд новозаснованих колгоспних господарств. Внаслідок протиколгоспної боротьби ОУН, УПА і всього українського селянства большевицька колективізаційна акція на ЗУЗ проходила дуже повільно і важко. Всі дані про «успіхи» колективізації в Західній Україні, що їх сьогодні подають большевики, є майже завжди фіктивні, брехливі.

Завзяту боротьбу вводить ОУН також з національно- і морально-розкладовим наступом большевицької пропаганди на український народ. Впродовж 1944–[19]48 рр. ОУН і УПА знищили багато сотень большевицьких клубів, пересувних кіноустановок, єдиним завданням яких є поширювати большевицькі впливи серед українських мас. У своїх виданнях для молоді ОУН і УПА

закликають їх бойкотувати всі большевицькі організації, зокрема: комсомол, піонерську організацію, гуртки т[ак] зв[аної] художньої самодіяльності, бойкотувати всі большевицькі пропагандивні чи товариські імпрези. Знищено сотні організаторів комсомолу, піонерів, большевицьких пропагандистів та агітаторів. Серед українського населення ОУН і УПА провели тисячі мітингів, в яких часто приймало участь по кількисот чоловіків і жінок. В своїх виданнях ОУН і УПА розкривають забріханість большевицької пропаганди, відбивають усі її напади на український визвольний рух, розправляються з її підлими наклепами на українських самостійників. В результаті такої боротьби московсько-большевицькі загарбники не зуміли добитися дослівно ніяких успіхів у їхньому намаганні піддати своїм впливам українські народні маси. Українські народні маси на території дій ОУН і УПА перебувають під виключним впливом ідей українського визвольного-революційного руху. Українське населення, незважаючи на жорстокі репресії мвд, масово бойкотує большевицькі мітинги, збори, організації, большевицькі клуби, знищує большевицьку пресу. Між большевицькими окупантами і українськими народними масами існує глибока прірва.

Та найскладнішу боротьбу приходить ОУН зводити з намаганням мвд і мgb знищувати українське революційне підпілля за допомогою як зовнішньої, так і внутрішньої агентури. У процесі цієї боротьби ОУН широко розбудувала міцний апарат Служби Безпеки (СБ). СБ провела значну роботу по ліквідації спроб мвд і мgb насаджувати свою поліційну агентуру, як теж по освідомленні підпільних кадрів і широких мас українського населення про методи дій мgb і мвд. В результаті цієї роботи всі намагання большевицької охоранки завдати нищівного удару ОУН і УПА за допомогою агентури не приносять їй бажаних успіхів. На полі боротьби проти мвд і мgb особливо великі заслуги поклав член Проводу ОУН, Керівник Служби Безпеки ОУН Микола Арсенич – Михайло³⁰².

П'ятирічна революційна боротьба ОУН і УПА в межах ССРСР, і особливо широка пропагандивна діяльність ОУН впродовж цих п'ять років, принесли українському визвольному революційному рухові помітні успіхи на відтинку освідомлювання і революціонування мас всієї України і всього Советського Союзу. Більшість підсоветських людей вже сьогодні знає про ціль боротьби ОУН і УПА та їх цілковито схвалює. В своїх листах до ОУН і УПА, в безпосередніх розмовах з українськими революціонерами і повстанцями тисячі підсоветських людей висловлюють свою повну солідарність з ОУН і УПА, а в багатьох випадках – і свою готовність активно боротися проти большевицьких гнобителів. В напрямі революційного освідомлення підсоветських мас особливо широко був використаний вплив підсоветських людей на теренах посилених дій ОУН і УПА під час голоду в ССРСР в 1946-[19]47 рр. ОУН і УПА тоді докладали всіх зусиль, щоб також і матеріально допомогти голодуючим. В результаті освідомлення ідеями ОУН і УПА підсоветські люди починають підніматися на активну протибольшевицьку боротьбу. Ось що пише в своєму віршованому привіті українським революціонерам і повстанцям червоноармієць-росіянин, учасник підпільної організації Н-полку червоної армії (перекладаємо дослівно): «Брати

мої! Тримайте кермо, свято повірене Вам народом! Відважно ведіть на ворога... Я залишаюсь, но я клянусь, дорогі брати: доки кров пливе по жилах, поки не вирвуть серця із грудей, – ворогові пощади немає, її не буде! У нас разом одні священні шляхи...»

В період 1944-1948 рр. ОУН розгорнула живу діяльність за кордоном. Цю діяльність ОУН проводить, головним чином, в рамках Закордонного Представництва УГВР³⁰³. За ініціативою ОУН у 1945 р. на еміграції [с]творився Антибольшевицький Блок Народів (АБН). Завданням Бльоку є організувати, керувати і координувати визвольну боротьбу окремих народів, поневолених большевицькою Москвою. Метою АБН є побудова на руїнах СРСР незалежних національних держав. В склад АБН, крім України, ввійшли представники народів Прибалтики, Білорусі, Кавказу, деяких народів Середньої і Північно-Східної Європи. Утворення АБН з'являється серйозним успіхом ОУН на шляху встановлювання співпраці поневолених большевицькою Москвою народів. ОУН приймає також якнайактивнішу участь в опрацюванні меморіалів до закордонних урядів, міжнародних конференцій і окремих політичних діячів про гноблення і експлуатації України большевицькою Москвою та про визвольну боротьбу українського народу. Дякуючи всій тій закордонній акції, спертій на героїчну боротьбу ОУН і УПА і мільйонних мас українського народу на Українських Землях, позиції української визвольної справи на міжнародній арені в останні роки значно зміцніли.

Сьогодні, в 1949 р., ОУН продовжує свою визвольно-революційну боротьбу проти московсько-большевицьких загарбників та їх українських агентів – українських большевиків, за національне і соціальне визволення українського народу, за побудову на українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави. Збройна рука українських повстанців і революціонерів продовжує карати большевицьких гнобителів і експлуататорів за їхні знущання над українським народом. ОУН і УПА продовжують свою широку та інтенсивну революційно-освідому роботу серед мас України і всього Советського Союзу. Ця робота сьогодні не є ні – трохи слабша, ніж у попередні роки. Багатомільйонні маси українського народу, підтримувані і керовані ОУН і УПА, подовжують свій широкий героїчний спротив большевицькій політиці на всіх ділянках – політичній, адміністративній, господарській, пропагандивній. І сьогодні, в 1949 р., тобто – на п'ятому році большевицького панування в Україні, на території дій УПА і ОУН є такий стан, що його найкраще назвати існуванням «держави в державі». Всі свої зарядження большевицька влада реалізує тільки за допомогою великих сил мвд і нечуваного терору. Прірва між большевицькими окупантами, а українськими народними масами не тільки не зменшується, але навпаки, з кожним днем стає глибшою. В той же час ОУН і УПА користуються величезним авторитетом, повагою і якнайширшою моральною і матеріальною підтримкою українських мас. Дуже показовий в цьому відношенні є той факт, що навіть у судових справах українське населення на території дій ОУН і УПА воліє звертатися до організації ОУН, ніж до большевицьких судів. Ніякий терор, ніякі переслідування, ніякі жертви не можуть

змусити ОУН і український народ перестати боротися за свою незалежну національну державу.

* * *

Двадцятирічний шлях ОУН – це шлях безприкладно жертвенного і мужнього служіння ОУН українському народові, Україні, це шлях найгероїчнішої, безприкладно фанатичної боротьби ОУН із стократно сильнішими ворогами за здійснення вікових прагнень кращих синів України і всього українського народу до власної національної незалежності. Провідною зорею у цій боротьбі для ОУН завжди було добро і щастя всього українського народу, слава й честь України. Джерелом її сили завжди був і є виключно тільки український народ: безмежна любов до нього, міцна, непохитна віра в його величезні творчі спроможності, в його світле майбутнє, його активна і жертвенна моральна і матеріальна підтримка. Цієї справи не вдасться змінити ніяким ворогам українського народу, ніяким хоч би не знати яким підлим і перфідним наклепам на український визвольно-революційний рух. Цю правду підтверджують тисячі, мільйони – всі факти, її не захитає, тому що такого немає, – ні один факт.

Оцінюючи історичне завдання успіхів ОУН, завойованих нею впродовж її двадцятирічної боротьби, у своєму зверненні до Українського Народу з нагоди двадцятих роковин утворення і революційної боротьби ОУН – Провід ОУН говорить так:

«У своїй 20-річній боротьбі проти всіх окупантів України, не – зважаючи на дикий терор, нелюдські переслідування, величезні жертви і скрайнє несприятливу міжнародну обстановку, ОУН значно зміцнила і розбудувала позиції українського визвольного руху і, таким чином, – справу визволення України посунула набагато [в]перед.

У боротьбі проти окупантів, як теж у боротьбі проти різного рода українських опортуністів, ОУН під керівництвом С. Бандери надала українському визвольному рухові високореволюційний, бойовий характер і, внаслідок цього, визвольну боротьбу українського народу підняла на новий, вищий ступінь.

В цьому величезна заслуга ОУН перед українською визвольною справою, перед усім українським народом.

Тому-то цьогорічне свято ОУН є святом усіх українських патріотів, усього по-самостійницьки наставленого українського народу».

Двадцятиріччя свого утворення і революційної боротьби ОУН відмічає з гордою свідомістю саме цього свого величезного вкладу в справу визволення України, з гордою свідомістю свого добре виконаного обов'язку перед українським народом.

На своєму 20-річному шляху революційної боротьби проти всіх окупантів України ОУН склала величезні жертви. В безпосередній боротьбі, на шибеницях, будучи розстріляними, в концтаборах, в тюрмах, на засланнях загинули, особливо в роках 1940–[19]49, десятки тисяч членів ОУН – найкращих патріотів

України, в тому числі – багато членів Проводу ОУН. Вічна слава Героям, що впали у священній боротьбі українського народу за його соціяльне і національне визволення. Всі вони вмирили, будучи до кінця вірними найвищому гаслу ОУН: «Здобути Українську Державу, або згинуть у боротьбі за Неї». Для ОУН це гасло вже сьогодні написано кров'ю сотень, тисячів і десятків тисяч її членів і симпатиків. Від цього вона не сміє відступити і не відступить ніколи.

Двадцятиріччя свого створення і революційної боротьби ОУН відзначає, будучи ось уже п'ятий рік у завзятій безпосередній збройній боротьбі проти найлютіших ворогів українського народу – проти московсько-більшевицьких окупантів. Проріджена, але не розбита, з непохитною вірою в перемогу, ОУН відважно маршує в авангарді мільйонних мас українського народу до найвищої мети всіх українських патріотів – до Української Самостійної Соборної Держави.

[1949 р.]

ЗА ТИП ОРГАНІЗОВАНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В МАЙБУТНІЙ НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

З м і с т :

1. Ми і демократія в минулому. Кілька критичних завваг до наших колишніх аргументів проти демократії;
2. Націократія як наша контрконцепція до демократії і диктатури. Слабі місця нашої націократичної концепції;
3. Демократія і фашизм та большевизм;
4. Який повинен бути наш ідеологічний аспект питання про демократію;
5. Кілька завваг щодо існуючих типів демократії;
6. В чому повинна полягати організованість нашої демократії;
7. Кілька слів про те, якою повинна бути наша майбутня «партійна політика» в умовах звільненої України.

В програмі ОУН є одна суттєва прогалина: вона не дає точної відповіді на те, за який внутріполітичний лад в майбутній Українській Державі ми боремося. Теперішня програма ОУН проголошує тільки такі загальні принципи цього ладу, як «свобода профспілок», «свобода друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду», заявляє про негативне становище організації до «офіційного накидування суспільності світоглядових доктрин і догм» та підкреслює, що «в Українській Державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу». Ясно, що сказати в програмі лише с т і л ь к и про майбутній внутріполітичний лад в Україні, значить сказати про цей лад р і ш у ч е з а м а л о . Проголошуючи цілий ряд демократичних свобод, програма ОУН в той же час нічого не говорить, н[а]пр[иклад], про те, чи ОУН є за таку сьогодні загальнопоширену форму внутрідержавного демократичного устрою як, скажім, демократична парламентарна республіка (в програмі саме так, тобто можливо якнайточніше і недвозначно повинні формулюватися її пункти), чи за якусь іншу, точно визначену, форму державного ладу, між проголошеними свободами в програмі ОУН, нічого не говориться, н[а]пр[иклад], про таку суттєву для демократії свободу, як свобода політичних партій. Тим не менше в програмі ОУН знайшла своє недвозначне відображення д е м о к р а т и ч н а т е н д е н - ц і я учасників III Збору в питанні майбутнього державного українського

ладу. Це й дає нам сьогодні повне право писати в наших виданнях, що ОУН є за справжню, не-большевицьку демократію. Самої тільки т е н д е н ц і ї в програмі, одначе, з а м а л о . Треба сподіватися, що учасники III Збору не мали ще устійненої думки в даній справі і тому це питання просто залишили відкритим. Не треба хіба нікого якось особливо переконувати в тому, що ОУН мусить д о п о в н и т и свою програму і дати точне вяснення свого становища в питанні майбутнього державного ладу в Українській Державі. Існуюча сьогодні прогалина в програмі ОУН мусить бути заповнена. Коли учасники III Збору залишили це питання просто відкритим, то ми маємо тим більший обов'язок цю справу поставити на денний порядок і щось у цьому відношенні сказати. Інакше, ми виставили б погане свідоцтво нашій політичній зрілості. Якщо з відомих причин ми не можемо в цій справі сказати нічого д е ф і н і т и в н о , то все таки ми повинні визначити і сформулювати наш погляд в даному питанні на те, щоб підійти можливо якнайближче до його остаточного розв'язання. Мабуть, ніхто із скільки-небудь політично розвинутих членів ОУН сьогодні не буде настоювати на тому, щоб ОУН обмежилася до такого тільки формулювання цієї справи, як це читаємо в одному місці навіть в «Ідеї і чин України» Орлика (таке формулювання було, до речі, загально поширене): «Український націоналізм не бореться за такий чи інший державний лад, н[а]пр[иклад], за монархістичну чи республіканську Україну, але за силу і розвиток цілої нації і держави». Це може вистачало і було добре колись; тепер таке становище треба відкинути. Сьогодні ми точно мусимо визначити, за який державний лад ми боремося. Елементом сили нації, і то одним із найважливіших, є також здоровий внутрішній політичний лад держави. Не можна боротися за «силу нації», не борючись конкретно за здорові складові елементи цієї сили. Інакше, наші лозунги будуть тільки пустопорожніми, хоч і ефектовними, фразами. А щоб боротися за здоровий політичний лад в Українській Державі, треба в першу чергу мати плян, концепцію такого ладу.

Ми повинні взяти до уваги ще й такий момент: розвиток міжнародних відносин, особливо за останній рік, як відомо, не виключає можливості, що ми перед проблемою безпосереднього державного будівництва можемо стати в не такому то вже далекому майбутньому. Справа організації внутрішнього політичного ладу в Україні відразу стане перед нами як перша справа, що вимагатиме від нас свого розв'язання. Чи ми можемо виступити тоді без свого пляну в цьому питанні? Кожному ясно, що ні. Нам треба мати такий плян як на той випадок, коли ми мали б бути головною силою державного будівництва, так і на той випадок, коли ми мали б опинитися у всякому іншому становищі. В цьому другому випадку наша концепція внутрідержавного устрою, яка, безумовно, повинна бути концепцією найздоровішою, стане нашою політичною зброєю в політичній боротьбі з нашими противниками. Мабуть не помилюся, коли скажу, що питання внутрідержавного ладу буде в цих умовах одним з найважливіших питань політичної боротьби.

Обидва ці перераховані мною моменти вважаю за достатню основу для того, щоб виступити з цією статтею. Статтю розглядаю як субстрат для дискусії в

питанні внутрідержавного ладу в майбутній незалежній Українській Державі. Сподіюся, що в результаті обміну думками ми дещо конкретніше підійдемо до остаточного розв'язання цієї проблеми.

Ми і демократія в минулому. Кілька критичних завваг до наших колишніх аргументів проти демократії

Всім добре відомо, що в минулому, головним чином до 1939 р., ОУН була проти демократії. Ми тоді демократію критикували здорово, критикували так, що й «латки сухої» на ній не залишали. Демократія, демолібералізм були тоді головними мишенями атак нашої пропаганди, демократичні партії – нашими головними противниками.

До речі, кілька слів про фразу «демолібералізм». Вона, ця фраза, як відомо, склалася з двох слів-понять: демократія + лібералізм. Зміст цих понять, очевидно, – різний. Демократія, як ідейна течія, є погляд, що влада в державі повинна бути не в руках монархів «з Божої ласки» чи якихось інших узурпаторів, а в руках народу, нації, причому всі громадяни, незалежно від їхнього соціального походження і соціального становища, будучи р і в н и м и з п р и р о д и , повинні користуватися теж в державі однаковими правами. Демократія, як політична практика, є організація політичного життя в державі на основі забезпечення народів демократичних свобод, на основі свободи політичних партій, на основі забезпечення участі цих партій як експонентів політичних поглядів народу в найвищих державних органах, на основі ухвалювання законів і прийняття рішень більшістю голосів. В той же час лібералізм, як ідейна течія, є погляд, що людина має право на абсолютну політичну, економічну, моральну і всяку іншу свободу і на цій основі вона в своїй діяльності не повинна бути зв'язана ніякими нормами, які, як правило, є завжди – певним о б м е ж е н - н я м свободи одиниці. Зрозуміло, що на практиці лібералізм може доводити тільки до анархізації політичного життя, до стихійності з усіма її негативами в економіці, до розкладу і деморалізації в ділянці моралі. З цього зіставлення цих двох понять – демократії і лібералізму – хіба доволі ясно виходить, що їх в однакову площину ставити не можна. Нещастям для демократії було, що вона народилася і розвивалася рівночасно з лібералізмом. Через те, мабуть, вони й вважаються, особливо їхніми противниками, за дві сестри-близнюки, здібні тільки приносити всяке зло суспільству. Так воно було і в нас. Тимчасом нам сьогодні, мабуть, виразно видно, що коли до лібералізму наше становище може бути тільки таке: «геть з ним», – то про демократію, навіть не піддавши нашого становища до неї основнішої ревізії, так цього категорично сказати не можемо. Бо ж і д е я н а р о д о п р а в с т в а , яка є суттю демократії, нам, сином суспільних низів, що були вічно політично і соціально поневолені, не є, мабуть, властиво чужа чи ненависна. Було б навіть доволі дивно і , так би мовити, несмачно, коли б було інакше. Ми, прагнучи до могутності нашого народу, є в першій мірі противники п р а к т и к и демократії, яка, на жаль, часто дає

негативні наслідки. Але саме з цієї справи – з різниці між демократією як ідейною течією, а демократією як політичною практикою, – ми всі мусимо здати собі добре справу, заки підійдемо до питання про політичний лад в майбутній Українській Державі.

За що ми «викривали» демократію раніше? Що ми в ній критикували?

Розгляньмо в цьому зв'язку розділ «Націоналізм і демократія» з відомої праці Мирона-Орлика «Ідея і Чин України». Він, мабуть, в цьому розділі зібрав проти демократії всі основні закиди, що були тоді в нас «в обігу». За що ж Орлик критикує демократію? Всі закиди будемо перераховувати в такому порядку, в якому їх наводить Орлик.

1. За принцип «механічної більшості», застосований демократією у її політичній практиці.

Уже дефініюючи поняття демократії, Орлик пише:

«Демократія є погляд і форма організації суспільно-політичного й державного життя, що опирається на рівності і повній свободі всіх людей творити різні суспільні, культурні й господарські організації й політичні партії, яка вважає підставою і джерелом держави волю народу в розумінні в о л і м е х а н і ч н о ї б і л ь ш о с т и » (підкреслення в цій цитаті, як і в наступних, – мої).

Далі читаємо:

«Воля більшості є мірилом правди, мудрости, добра та справедливости. Завданням провідних людей є прислуховуватися до того, що в голосуванні скаже їм механічна, п р и п а д к о в а більшість, маса, розділена на різні партії.

Демократія дає хибне та шкідливе розуміння народу як механічної суми окремих людей, поділених на різні групи і партії. Демократія дає не лише хибне розуміння держави, але й шкідливу її організацію, узалежнюючи її керму і долю від п р и п а д к о в о ї партійної більшості. Чи ж випадкова більшість голосуючої маси, розбитої на окремі партії й розагітованої партійними демагогами, може взяти в свої руки долю нації й держави, всі надбаня, добро, кров і працю поколінь? Чи може многоголове партійне представництво, вибране п р и п а д к о в о ю більшістю голосів розагітованої маси, керувати державою, дати їй силу і одноцілий провід?».

2. За «загірення» справи національного визволення України демократичною Центральною Радою в 1917-[19]18 рр.

Орлик пише:

«Чи ж многоголовий, різнопартійний провід – Центральна Рада не загирила Української Національної Революції й української держави в 1917 р.? Всупереч здоровій волі народу, військових і селянських з'їздів, соціалістичні доктринери, демоліберальні партійники керувалися не добром народу, не добром України, а соціалістичними доктринами і партійними програмами та баламутили народні маси...

Чи ж можна було в ім'я мнимої рівності демократії дозволяти всім ворожим силам, російським і жидівським партіям та українським доктринерам руйнувати і анархізувати Україну, доводити її до упадку? Чи ж можна на одному рівні

ставити тих усіх вірних Україні вояків і молодих героїв Крут, що своєю кров'ю окупили честь нації, і партійних демагогів, самозванних отаманів й руйнівників як Винниченко... і різні махни, що добили Україну й підготували ґрунт під наїзд большевицьких гунів? Хто створив Акт 1 Листопада³⁰⁴, хто створив героїчні крути? Чи партійні демагоги й доктринери? Чи, може, розагітована і збаламучена партійна маса? Чи ж можна однаково трактувати руйнника та шкідника з ідейною та чесною людиною? Чи ж можна на одному рівні ставити героя і борця з боягузом і анархістом, працювиту людину – з лінтяєм і крикливим демагогом?».

3. За те, що «демоліберальна анархія» приводить до кривавих братовбивчих воєн і послаблення держав.

«Чи ж демоліберальна анархія і соціалістична демагогія не довели до кривавої братовбивчої боротьби в Іспанії...»

«Чи ж демоліберальна і соціалістична системи ваймарської Німеччини не причинилася до її ослаблення і розладдя, доки націонал-соціалізм не здобув залізною волею й рукою керми держави? Якою слабою і розбитою всередині була демоліберальна Італія, розсварена і занархізована партійництвом, доки не оздоровив і не зміцнив Італії фашизм?...

Хоч демократія і була основою державности Північної Америки і дала змогу розвинути її господарським силам, то, одначе, вже тепер сама себе заперечує й грузить серйозними політичними, суспільними й господарськими суперечностями, к у л ь т у р н о - ц и в і л і з а ц і й н о ю п о в е р х о в н і с т ю і м е х а н і ч н і с т ю ».

4. За те, що «паперові гасла демократії» використовуються імперіялістами як «димова заслона» для їх загарбницької і гнобительської політики.

«Чи ж під димовою заслоною паперових гасел демократії і соціалістичного братерства червона Москва не загарбала України та чи її в найжахливіший спосіб не гнобить і не визискує... Або чи демократична колишня Чехословаччина не гнобила так само український народ, як шляхетська Польща чи монархічна Румунія...».

5. За те, що демократія не дає змоги висловитися правдивій волі народу.

«Демократія, незважаючи на свої фрази, не дає змоги висловитися правдивій волі народу, не ві[д]дзеркалює цілоти його потреб та не дбає про його добро і розвиток. В демократичній партійній системі не рішає правдива воля народу та її потреби, а партійні хижакі й демагоги, що стараються добути підтримку народних мас різними обіцянками, яких, з правила, не дотримують. Демократія не висловлює волі й потреб народу, а окремих партійних груп і клік, що заслонюються волею народу і баламутять його. Вони тільки на словах керуються волею і добром народу, а в дійсности дбають про інтереси своїх партійних чи класових груп...».

6. За те, що партійні демагоги волею народу прикривають свою безвідповідальність.

«Крім цього, партійні демагоги і т[ак] зв[ані] народні представники в партійних демоліберальних парламентах заслонюють волею народу свою безвідповідальність і свої групові інтереси...».

7. За те, що демократія не дає доброї селекції проводу та не сприяє розвитку великих індивідуальностей і державницької думки.

«Демократична система шляхом виборів і волею випадкової механічної більшості не дає доброї селекції проводу найкращих і найсильніших, здібних і характерних людей з усіх верств, але видає найбільших крикунів, безвідповідальних демагогів і парламентарних махерів, що за всяку ціну стараються втриматися при владі, або здобути владу. Чи 120, або 125 голосів має рішати своєю випадковою більшістю розагітованої маси про провідницьку вартість й ідейність вибраної людини, або про правильність і доцільність даної справи чи думки?

Чи більшістю голосів творилися великі історичні факти, повставали великі держави та імперії, повставали великі рухи та ідеї? Чи сила і велич Української Держави Володимира Великого³⁰⁵, Ярослава Мудрого³⁰⁶, Богдана Хмельницького опиралися на голосуванні і волі механічної більшості, чи на залізній волі могутості сильного проводу, опертого на силі народу? Не шляхом партійного голосування рішається доля народу, але залізною волею і чином сильного проводу, що веде і організує цілий народ до праці та боротьби... Демоліберальне розладдя і партійне розбиття не створюють відповідної атмосфери для оформлення сильних індивідуальностей, яких демократія заздро не терпить і старається всіх і вся зрівняти до пересічності. Демократія підриває державницьку думку, силу та здібність державного будівництва, бо роздрібнює силу народу і ослаблює волю могутості і володарства нації, на місці якої ставить змінну волю механічної партійної маси, та підриває авторитет сильного проводу та одноцілої державної влади, яку механічно ділить й наставляє проти себе. Демоліберальна держава стала установою «взаємного забезпечення» і роблення інтересів, немов великий товаровий дім, або біржа, перебираючи обов'язки «нічного сторожа» життя і майна одиниць.

8. За різношерстність і безвідповідальність законодавчої влади.

9. За слабкість виконавчої влади.

10. За те, що впроваджує хаос, груповість, цілковите послаблення дисципліни і почуття обов'язку.

«Демократія приносить безвідповідальність і різношерстність законодавчої влади, що керується не добром народу, а інтересами партійної чи клясової групи, нестійкість і слабкість виконавчої влади, що узалежнюється від партійного ключа, від різних партійних коаліцій та бльоків, позакулісової гри різних груп та інтересів. Тому не може вести рішучої, тяглої і сильної політики ані всередині, ані назовні, бо завжди рахується з тим, що на це скажуть поодинокі партії як також зважає, щоб не порушити групових інтересів виборів. На місце характерних і відповідальних мужів і відданих політиків приходять до голосу партійні демагоги і парламентарні грачі. На місце сильних мужів, людей праці, приходять пересічні і спритні обивателі та спекулянти на політичній біржі, яким залежить не на добрі народу, а на власнім інтересі й вигоді, на здобутті платних і впливових становищ».

Коротко зупинімося над окремими пунктами Орликової критики демократії.

Негативне відношення Орлика до принципу «механічної більшості», стосованого демократією у її політичній практиці, пробивається вже в тій частині дефініції, де він говорить, що джерелом влади в державі демократія вважає «волю народу в розумінні волі механічної більшості». Дальше це негативне відношення до цього принципу виступає дуже яскраво.

Ми ж запитаймо: а на якому іншому принципі як не на принципі механічної більшості, можна оперти розуміння волі народу, коли, по-перше, ця воля, як це воно майже завжди буває на практиці, не є однозгідна, єдина, і коли, по-друге, ця воля все таки з'являється такою категорією суспільного життя в нашу добу, якої легковажити не можна. А що «волі народу» таки не можна легковажити, – це посередньо підтверджує і самий Орлик. Він займає негативне становище тільки до принципу механічної більшості, застосовуваного демократією при визначуванні волі народу, а не до волі народу в загалі. Що може бути критерієм того, що якась людина чи політична сила, будучи навіть у меншості, вірно, одначе, відзеркалює волю народу? Хто подав би такий критерій, і до того ж критерій певний, надійний, той напевне зробив би величезний переворот у всій дотеперішній політичній практиці. Та, треба сподіватися, такого певного критерія ніхто не подасть, якщо сьогодні чогось подібного ще не знайшла політична практика. Воля народу є в першу чергу воля його живих поколінь, його живих членів. Якщо живі представники народу мають різні погляди, то, зрозуміло, найближчою до загальної, єдиної волі народу є воля механічної більшості цих представників, а найдалшою – воля скрайньої механічної меншості. Очевидно, голос т[ак] зв[аної] механічної більшості, яка складається в результаті механічного голосування і основну частину якої становлять дуже часто голоси представників суспільних і культурних низів, тобто голоси людей, в більшості випадків мало компетентних до вирішування справ загальнонаціонального чи державного ма[с]штабу, – не завжди може мати, крім квантитативної, ще й потрібну в таких випадках квалітативну вартість. Метою демократії саме й є, як це деклярують її ідеологи, зробити кожного члена народу здібним брати активну і ефективну участь в громадсько-політичному житті своєї країни шляхом піднесення політичного і загальнокультурного рівня народних мас. Та, поки що, це лише пісня майбутнього. Поки що маємо такий стан, що противники принципу демократичної «більшості» завжди можуть його торпедувати аргументом про тільки «механічну» вартість цієї більшості.

В цьому зв'язку ми повинні пам'ятати про таку альтернативу: якщо б ми сьогодні заперечили всяке значення «механічної більшості», то ми, тим самим, поставили б себе на становище цілковитих противників активної участі мас в державному політичному житті, то ми, тим самим, мусіли б прийти до цілковитої негачії волі народу, як фактора, що має яке-небудь значення в політичному житті. Чи це згідне з нашими поглядами? Мабуть, що ні. Як я вже вказував, Орлик критикує лише «волю народу в розумінні механічної більшості», а не волю народу взагалі. Кожний з нас, що активно сприймає досвід нашої боротьби, мав напевно змогу не раз і сам переконатися, що формула «треба не тільки вчити маси, але й самому вчитися

в них», є абсолютно вірна. Навіть продовжуючи стояти на тому становищі, що рушієм усього життя, а тим самим і єдиним компетентним чинником в цьому житті, є еліта, творча меншість, ніхто з нас, одначе, не може відмовити певного досвіду, здорового розуму чи хоч би тільки здорового інстинкту широким народним масам, низам народу. А якщо так, то може не треба аж так надто згідливо і легковажно відноситися до принципу «механічної більшості».

Крім цього, ця «механічна більшість» в практичному політичному житті завжди складається, йдучи за ідеями своїх найчільніших представників, тобто тих людей, які напевно мають бути право зарахованими до національної еліти. Отже, беручи до уваги той момент, поставмо таке питання: з яким соціологічним явищем ми маємо насправді до діла в тому випадку, коли в якомусь питанні приймається рішення «механічною» більшістю голосів? Уважаю, що з таким: певна ідея певної частини еліти, отже, ідея людей без сумніву компетентних, знаходить підтримку мас, керованих якщо не власними політичними поглядами, то, напевно, своїм здоровим розумом, життєвим досвідом чи хоч би тільки здоровим інстинктом. Очевидно, я тут відкидаю всякі такі можливі надужитя в цьому випадку, як, н[а]пр[иклад], підкупність, нездорову демагогію з боку політичних керівників тощо, а беру тільки здоровий і, так би мовити, класичний варіант такого явища. Чи ж не ясно, що так осміяна її противниками «механічна більшість» не є позбавлена в цьому випадку й досить таки серйозного квалітативного значення?

Одне застереження до цього цілого абзацу: волі народу не можна, розуміється, ототожнювати з його справжніми інтересами. Може так скластися, що т[ак] зв[ана] воля народу в даний історичний момент може йти цілковито в розріз з його життєвими інтересами. Це трапляється звичайно тоді, коли в процесі історичного розвитку еліта, а за нею і весь народ, страять з-перед очей справжні інтереси народу і зосередять свою увагу не на далекосяжних історичних національних завданнях, а на питаннях злободенних, на питаннях не першої, а якоїсь там грубо підрядної національної важливості. Так, н[а]пр[иклад], було в Україні в 1917 р. Народ тоді хотів тільки «землі і волі». Ці речі, хоч і йшли в розріз із справжніми національними інтересами України, були йому в цей час найближчі. На такому самому становищі стояли теж майже всі українські політичні партії. Група самостійників з Міхновським на чолі, хоч і репрезентувала справжні інтереси українського народу, була в меншості, народ її не розумів. За цей стан, одначе, не треба обвинувачувати українську демократію цього часу. Причини цієї нашої трагедії того часу лежать куди глибше. Щоб не допустити до такого розриву між справжніми інтересами народу і його прагненнями, треба постійно, повсякденно зосереджувати на цих інтересах увагу народу, постійно, повсякденно в дусі цих інтересів народ виховувати. Це й є національний обов'язок кожної еліти народу.

Але вернімося до Орлика. Він далі іронізує з того, що, мовляв, «воля

більшості є мірилом правди, мудрости, добра та справедливости». Знов запитаємо: а якщо не воля більшості має бути «мірилом правди, мудрости і т[ак] д[алі]», то яка ж інша воля? Звичайно, можна відповісти: воля тих провідних людей народу, які найкраще, найглибше ці справи розуміють, бачать і є здібні приймати геніяльні рішення. З цим, очевидно, не можна не погодитися. Але як бути в такому випадку, коли серед живих і діючих людей немає людей геніяльних? Як бути в такому випадку, коли на історичній авансцені діють не генії, а звичайні, смертні люди? Чи «мірилом усіх вартостей» в цьому випадку зробити думку таких людей, як, скажім, небезвідомий Ридз Сьмігли³⁰⁷, що його польська верхівка в «подражаніє» практиці і стилеві гітлерівців, «укоронувала» собі в вожді? Ясно, що таке поступування було б абсурдом, – замало абсурдом, – злочинном супроти власного народу. Можна остаточно дозволити собі кепкувати з волі більшості і відкидати її тоді, коли на чолі народу стоять справді геніяльні люди. Коли ж таких людей немає, – а пам'ятаймо, що справді геніяльні люди появляються в історії таки доволі рідко, – то найнадійнішим мірилом всього залишається таки думка більшості смертельних людей. І провідні люди, коли вони є також тільки звичайні, смертельні люди, повинні таки уважно прислуховуватися до думки більшості собі подібних людей.

Це невірно, що «демократія дає хибне розуміння народу як механічної суми окремих людей, поділених на різні групи й партії». Що є суттю демократії, – ми про це вже говорили. Партії почали творитися значно пізніше після того, як в різних державах повстали демократичні інституції. Це можна спостерігати і в Англії (парламент повстав там у XIII ст., а партії в менше-більше сьогоднішньому розумінні цього слова почали творитися щойно властиво в XVIII ст.), і в Франції, і в США. Партії виникли в результаті заіснування в народі різних політичних поглядів, а не внаслідок самого факту здійснювання влади народом. Демократія і як ідейна течія, і як практика ні в якому разі вже сама по собі не виключає єдності народу. З цього ми також повинні і собі добре здати справу.

Ясно, що віддавання влади в руки тільки «припадкової партійної більшості», – а так воно буває не раз при демократичному ладі, – це негативна риса демократії. Коли, одначе, в історії влада не опиняється в припадкових руках? В кожному разі в демократичних устроях вона буває в таких руках рідше, ніж як це було, н[а]пр[иклад], в монархічних державах. Монопартійні тоталітарні устрої зашвидко впали, щоб про них в цьому відношенні можна було щось позитивного сказати. Негативною рисою демократії також є й те, що вона справді не раз може довести до «розагітування» маси. Звернім увагу, одначе, що тільки «може», але не мусить. Все це залежить від типу демократії (в Англії, н[а]пр[иклад], ледве чи можна спостерігати таке явище) і від стану провідної верстви. Крім цього, чи стан т[ак] зв[аного] «ентузіязму» в тоталітарних устроях не є тим самим явищем, з тією тільки різницею, що [е] викликаним однобічною агітацією і, внаслідок цього, одноцілим?

Ми не повинні також проочувати тієї обставини, що в «припадкових руках» влада опиняється при демократії тільки тоді, коли політичні відносини в державі характеризуються скрайнім партійним розбиттям, великою кількістю партій, тоді, коли на поверхні політичного життя появляються замість справжніх, відповідальних політичних провідників-репрезентантів справжньої політичної думки, – безвідповідальні політичні демагоги. Але ж яка політична система дає гарантію, що в політичному житті не появляться демагоги? Щобільше, коли демократичний устрій дає досить широкі можливості таких демагогів викривати, то устрій, н[а]п[ри]клад, тоталітарний таких можливостей не дає. Чи, з сьогоднішньої точки зору, далекими від демагогії були італійський фашизм і німецький націонал-соціалізм? Найреальнішою гарантією перед демагогією, як теж перед політичним розбиттям, може бути тільки виховування народу в дусі національної єдності і ворожості до демагогії, високий політичний рівень народних мас. Коли політичні відносини в державі є здорові, то тоді «механічну більшість», яка, як я вже вказував, майже ніколи не є позбавлена теж і певної квалітативної вартості, треба вважати не за «припадкові», а за властиві руки для влади.

Широко вкорінений в нас погляд про те, що нібито демократизм Центральної Ради був причиною нашої програної у Визвольних Змаганнях у 1917-[19]20 рр., треба сьогодні обов'язково піддавати основній ревізії. З перспективи сьогоднішнього дня і нашого революційного досвіду нам повинно бути не важко бачити, що найгеніяльніший навіть вождь з найширшими диктаторськими повноваженнями при тодішньому стані відносин в Україні, мабуть, небагато більше вдіяв би, як це зробила Центральна Рада. Орлик говорить «про здорову волю народу», висловлену на «військових і селянських з'їздах». А де ж була ця здорова воля народу тоді, коли в м[ісяці] грудні 1917 р. більшовики підняли в Києві повстання проти Центральної Ради? Чому тоді українські військові частини, всетаки сформовані Центральною Радою, або просто переходили на большевицький бік, або, в кращому випадку, заявляли про свій нейтралітет щодо большевицького повстання? Повстання було придушене, головним чином, горсткою національно свідомих українських патріотів з загону Січових Стрільців. Коли хтось скаже, що саме внаслідок демократизму Центральної Ради українське військо того часу було розагітоване большевиками, то я запитаю: а чому ж в цих самих умовах Січові Стрільці не піддалися большевицькій агітації? Звичайно, лібералізм Центральної Ради по відношенню до большевиків, як і до всяких інших ворожих справі визволення України груп, був рішуче не на місці. Бо не в демократизмі, ні навіть в лібералізмі Центральної Ради основна причина нашої тодішньої програної, а в надзвичайно примітивній національній свідомості українських народних мас, яким впродовж кількох десятків років майже ніхто нічого не говорив про Україну, про їхні національні інтереси, а дуже багато говорено, і то в першу чергу росіянами, про «землю і волю», про їхні соціальні інтереси. В 1917-[19]18 рр. не могла повстати українська держава тому, що широкі українські народні маси до неї

не змагали і за неї боротися не хотіли. Жмінька національно свідомої інтелігенції побудувати державу сама, зрозуміло, не могла, це було далеко-далеко понад її сили. Загальна воля українського народу цього часу була, на жаль, тільки волею боротися за свої соціальні інтереси, а не за справу свого національного визволення. Джерелом цієї «волі» було нестерпне соціальне становище нації українського народу, позбавленого, своєї власної скільки-небудь чисельної національно свідомої інтелігенції, при відсутності скільки-небудь міцного самостійного визвольного руху, формували головним чином російські соціалісти, російський революційний рух. Центральна Рада, станувши в 1917 р. на чолі українського визвольного руху, не могла не рахуватися з загальними соціалістичними настроями українських мас, якщо не хотіла бути зараз же в перших днях цілком осамітненою, одинокою, позбавленою всякої підтримки цих мас. Пам'ятаймо, що навіть Українська Народна Партія з Міхновським на чолі, не хочучи бути цілком незрозумілою українським масам, мусіла переіменуватися на «партію соціалістів-самостійників», а колишнє Товариство Українських Поступовців (ТУП)³⁰⁸, також так далеко від соціалізму, як небо від землі, – на партію «українських соціалістів-федералістів». Ці деталі хіба недвозначно говорять нам про «волю» тодішніх українських мас.

Політика Центральної Ради не була без помилок. Твердити протилежне значило б свідомо гльорифікувати тодішніх українських політиків, вибілювати їх в той час, коли їм таки багато дечого треба закинути. Але знов підкреслюю, що найбільш слабкі місця тодішніх українських провідників – це в кожному разі не їх демократизм. Одним із слабих місць цих людей було, безперечно, їхнє доктринерство, що на нього правильно вказує Орлик. Далі, такими слабкими місцями керівників Центральної Ради були їхня наївна віра в гасла, голошені ворогом, повний брак досвіду практичної політичної роботи, політичного керівництва, невміння спостерігати і використовувати догідні моменти, сприятливі ситуації. Але хіба це все має щось спільного з демократією? Можуть бути люди з цілком недемократичними поглядами і можуть мати ці самі хиби. Зрозуміло, що люди з такими самими хибами, хоч вони й не були б демократами, поповнювали б такі самі помилки, як, наприклад, Центральна Рада. Коли б ми поставили питання: чому керівники українського руху в 1917-[19]18 рр. були саме такими, якими вони були, – ми мусіли б відповісти: ці люди не могли мати потрібного для політичних керівників досвіду тому, що в Україні до 1917 р. не велася майже ніяка політична самостійницька боротьба. До 1917 р. Грушевський³⁰⁹ був в першу чергу тільки професором історії, Винниченко був тільки літератором, Петлюра був тільки журналістом, а всі разом були в першу чергу – культурними і ... начотчиками соціалістичних теорій. Не беручи участі в безпосередній політичній боротьбі, і, що найважливіше, не беручи участі в безпосередній боротьбі за Самостійну Україну, вони не мали змоги, як це воно обстоїть справа сьогодні хоч би в нас, всіх цих своїх начитаних теорій конфронтувати з українською дійсністю і тому залишилися тільки – доктринерами, начотчиками і ... російськими федералістами (федерації ж з Росією саме

вимагали «інтереси російської демократії»). Відсутність політичної боротьби за Самостійну Україну до 1917 р., цілковита слабкість усього українського визвольного руху цього часу були головною причиною того, що в період 1917-[19]18 рр. український народ не мав керівників, які стояли б на висоті своїх завдань. І хоч керівники Центральної Ради, втягнувшись у боротьбу, почали «приходити до голови по розум», то це вже було запізно: події їх випереджували, вони пропускали сприятливі моменти, не керували подіями, але самі були ними керувані. Чого іншого можна вимагати від керівників Центральної Ради, як те, що вони зробили, коли в 1914 р., перед самою світовою війною, Петлюра в своєму листі до Донцова висміває гасло Самостійної України, висунуте Студентським З'їздом у Львові? І чому ж в такому разі за всі невдачі 1917 р. обвинувачувати демократію? Хіба ясно, що не демократизм тодішніх українських провідників є причиною всіх зол того часу, а брак національної свідомости, відсутність активної політичної боротьби за Самостійну Україну в попередніх роках і, внаслідок цього, – брак досвідченого провідного національного активу. Не можна хіба вважати, що побіч ідей демократії в головах тодішніх українських провідників не могло вже бути місця для ідеї Самостійної України. От ми сьогодні можемо вільно говорити про демократію, нітрохи не наражуючи на якусь небезпеку наші самостійницькі ідеали. Головною причиною наших невдач в 1917-[19]20 рр. була цілковита слабкість, щойно тільки ембріональна стадія українського визвольного самостійницького руху. Треба сподіватися, що коли б цей рух був хоч так сильний, як, скажім, большевизм в цей час, то він стравив би і демократію, і соціалізм, і... вийшов би переможно з цих, таких багатих в можливості, років. Та, на жаль, було інакше. Причина цього, однак не в демократії.

На питання про те, «хто створив Акт 1 Листопада», звичайно, не можна відповісти, що «доктринери» чи «партійні демагоги». Ні Вітовський³¹⁰, ні його однодумці такими, на щастя, не були. Не можна, однак, не бачити, що і Вітовський, і його однодумці, коли їх розглядали на фоні тодішніх політичних відносин в Галичині, були представниками революційного крила українського самостійницького табору і, як такі, репрезентували певний окремих політичний напрям, певне, в тому випадку революційне, політичне угруповання, яке багато дечим різнилося від груп тодішніх українських парламентаристів і стояло в опозиції до них. Мені йдеться про те, що і таких людей, як творці 1 Листопада, не можна, так би сказати, цілком відривати від політичного життя, від боротьби політичних поглядів. Не будучи ні доктринерами, ні демагогами, вони все таки були репрезентантами певної політичної думки і творили певне, опозиційне до тодішніх українських парламентарних політиків, революційне угруповання, угруповання, як це показала історія, здорове.

Мабуть ніхто не буде заперечувати, що те місце в Орлика, де він запитує, чи можна ставити на одному рівні Винниченка і героїв з-під Крут, треба розглядати як агітаційний прийом. Очевидно, що цих людей на одному рівні ставити не можна тому, що перший як державний керівник мав інші обов'язки, а інші обов'язки мали герої з-під Крут як вояки. Крутянці як вояки свій обов'язок виконали по-геройськи, дуже добре, Винниченко як державний керівник – значно

гірше. При тому не треба забувати, що Крутянців під Крути вислала Центральна Рада, одним з керівників якої був саме Винниченко. В тому випадку виконував добре свої обов'язки й Винниченко.

Нарікає Орлик, що «демоліберальна анархія» привела до кривавої братовбивчої війни в Іспанії. Певна річ, що іспанська громадянська війна не може нікого захоплювати. Чи не треба, одначе, цієї війни пояснювати знов радше особливостями Іспанії і самих іспанців, ніж демократією? Сьогодні, по більше як десятих роках панування фалангістів в Іспанії, там відносини цілком не-впорядковані (рух спротиву, комуністичне підпілля). А сьогоднішній Китай, н[а]пр[иклад], Гоміндан же є проти демократії, за принцип монопартії. Чи це врятувало Китай від громадянської війни, яка, треба сподіватися, крім причин зовнішніх, має досить серйозні і глибокі також причини внутрішні?

Що «паперові гасла демократії» використовуються для прикриття імперіалістичних загарбань і гнобительської політики, – так, це, на жаль, правда. Що на це, одначе, можна порадити? Імперіалізм завжди старається прикриватися передовими ідеями. Це хіба тільки може бути доказом того, що гасла демократії сьогодні належать ще до справді передових гасел. Це – по-перше. А, по-друге: чи саме цей момент, чи саме досвід з більшовиками – соціялістами і нібито теж демократами не підтверджує того погляду, що не демократія, навіть не соціалізм керівників українського народу на СУЗ в 1917-[19]18 рр., були головною причиною їхньої програної, а щось інше, якась далеко глибока причина? Соціялісти і «демократи» большевики, маючи великий досвід практичної політичної боротьби як її організатори, учасники і керівники, цілком не попали в доктринерство і... перемогли. Щобільше, вони свої соціялістичні і демократичні гасла використали для реставрації старої царської імперії. Наші ж «малороси», що були тільки професорами, літераторами і... тільки начотчиками соціялістичних і демократичних теорій, в період революції виступили тільки як доктринери і тому, зрозуміла річ, програли. Не самі ідеї вирішують про такі чи інші результати політичної боротьби, а в першу чергу люди. Коли не дописують люди, коли люди не мають потрібного практичного досвіду політичної боротьби, коли немає потрібних загальних політичних передумов для перемоги, тоді, річ певна, боротьба закінчиться програною, незалежно від того, які ідеї ці люди не визнавали б.

Орлик вказує, що ваймарська система допровадила Німеччину до ослаблення. Ми ж вже бачили, що тоталітарний гітлеризм довів Німеччину до чогось куди гіршого, як тільки ослаблення – до повної катастрофи. При кайзерівському ладі, що був все таки в певній мірі ладом демократичним, при майже такому самому розвитку подій до такої катастрофи таки було не дійшло.

Орлик також вказує, що демократія США загрожує їм поважними політичними і суспільно-економічними ускладненнями. Це, звичайно, не виключене, і до того воно напевно дійде. Досьогодні, одначе, демократія не перешкодила США вирости в найбільшу світову потугу. Якщо в майбутньому дійде до ускладнень, то причиною цього ні в якому разі не буде сама тільки демократія. Що ж до «культурно-цивілізаційної поверховності і механічності», зумовленої

нібито демократією, то ледве чи можна узалежнювати глибину культури якогось народу від форми його державно політичного устрою. Тут діють і вирішують, очевидно, інші фактори.

Чи демократія «висловлює справжню волю народу»? Очевидно, що бувають випадки, головним чином були вони в минулому, що ні. Після впровадження, однак, загального виборчого права майже в усіх демократичних країнах демократія максимально наближується до того, щоб таку повну волю висловлювати, і вона її може висловлювати. Коли ж бувають надужиття в цьому відношенні, то тут винуваті в першу чергу люди, національна еліта, а не сама система. В кожному разі демократія дає найбільші можливості до виявлення справжньої волі народу. В цьому відношенні з нею не може рівнятися жодна інша система.

Чи лише демократія має сьогодні змогу безвідповідальним людям «прикриватися волею народу»? Сьогодні волею народу прикриваються всі, в тому числі, очевидно, і люди цілком безвідповідальні. Річ у тому, щоб не допустити до появи серед еліти демагогів, людей безвідповідальних, а тоді не буде й кому зловживати волею народу.

Орлик твердить, що демократія «не дає доброї селекції проводу» та не сприяє розвитку великих індивідуальностей. Це невірно. Хіба ж сьогоднішній тоталітарний большевицький лад сприяє ростові індивідуальностей і добрій селекції проводу? Де є сьогодні більша кількість політичних індивідуальностей – в тоталітарному СРСР чи в демократичній Англії? Та ж усім відомо, що однією з найнегативніших рис тоталітарних устроїв є повна нівеляція особовостей, знищення їх, коли вони підозрілі пануючій групі. Саме демократія дає найбільші можливості і для розвитку індивідуальностей, і для розвитку державницької думки. Здорова демократія також сприяє добрій селекції проводу.

Орлик називає демократичну державу «товариством взаємного забезпечення». Що ж в такому разі являє собою тоталітарна монопартійна, н[а]пр[иклад], держава? Очевидно, що «товариство забезпечення тільки пануючої групи». А це хіба сто разів гірше, як товариство «взаємного забезпечення».

Так, це вірно, що при демократії законодавча влада часто буває «різношерстна», хоч не завжди вона мусить бути «безвідповідальна». Але хіба є краще, коли законодавча влада опиняється в руках большевицької «верховної ради», склад якої цілком не є «різношерстний» і яка одногосно приймає все, що тільки потрібне Сталінові і його кліці, цілком не рахуючись в цьому випадку з дійсними потребами народу? Я протиставляю большевизм демократії тому, бо вважаю, що коли б виключити з політичного життя в державі диктатуру, терор і страх протиставитися пануючій кліці, то тоді у всьому законодавчому представництві, хоч би воно навіть було складене не на партійному, а на всякому іншому принципі, голоси представників у більшості випадків будуть ділитися, повної однозгідності майже ніколи не буде і тому таке представництво завжди буде «різношерстним». Отже, ми маємо до вибору: або ми не підемо большевицьким шляхом і тоді ми завжди будемо мати до певної міри «різношерстне» представництво, або ми нашим ідеалом

зробимо большевицьку «верховну раду» і тоді мусимо йти, очевидно, большевицьким шляхом.

Звичайно, ніхто не може бути за слабкість виконавчої влади. Сила виконавчої влади не може означати, одначе, її всесильності, її вселаддя. Це – по-перше. А по-друге, хіба ж слабою, або нестійкою є виконавча влада, н[а]пр[иклад], в США, чи хоч би навіть в Англії? Знов приходиться повторити: якщо демократія розвивається на здоровій основі, коли здорові є загальнонаціональні відносини, то тоді влада буде сильна і при демократії. Тоді демократія не впроваджуватиме також ні хаосу, ні груповости, ні не послаблюватиме дисципліни і почуття обов'язку.

Сподіюся, що не буде бракувати друзів, які погодяться, що багато колишніх наших аргументів проти демократії є занадто тенденційними, інколи просто агітаційними і навіть хоч який, н[а]пр[иклад], Орлик противник демагогії, – саме демагогічними. Особливо такими демагогічними аргументами треба вважати те місце, де Орлик запитує: «Чи ж можна на рівні трактувати руїтника та шкідника з ідейною та чесною людиною? Чи ж можна на рівні ставити героя і борця з боягузом і анархістом, працювиту людину з лінтяем і крикливим демагогом?» Невже ж демократія таких людей однаково трактує? Невже ж в демократичних державах руїтники, шкідники не є переслідвані, ув'язнювані, а боягузи, лінтяї і крикливі демагоги – в погорді? Невже ж в демократичних державах герої, борці, чесні і працювиті люди не користуються найвищою пошаною? Сьогодні до демократії нам слід підходити більше «сіне іра ет студіо». А коли ми так підійдемо до неї, то ми побачимо, що не завжди були цілком справедливі щодо демократії. Багато дечого з того, що ми колись висували проти демократії, треба сьогодні взяти назад.

Націократія як наша контрконцепція до демократії і диктатури. Слабі місця нашої націократичної концепції

В минулому ми були не тільки проти демократії. Ми були також і проти диктатури («вимога національної диктатури є тільки переходною формою будівництва Української Держави...») (Орлик, там же), і проти «синдикалістичного розуміння та організації держави» (там же), і, зрозуміла річ, проти большевицького типу держави. Всім існуючим типам державних устроїв ми протиставляли концепцію націократичної держави, концепцію націократії.

Як ми практично собі уявляли висунутий нами тип націократичного устрою? Як практично мала виглядати організація державної влади в націократичній державі?

Я не можу, на жаль, звернутися в цій справі до відомої основної праці в цьому питанні – до «Націократії» Сціборського³¹¹ тому, що не маю її під руками. Можна сподіватися, одначе, що Орлик, говорячи в своїй «Ідея і Чин України» про концепцію націократії, опирається, якщо навіть не цілком, то напевно в значній мірі на цій самій роботі. Тому я постараюся відповісти на поставлене

вище питання відповідними думками Орлика. Я наведу всі місця, які хоч скільки-небудь точно в'ясянюють цю справу.

«...Український націоналізм на місце хаотичної демократії, що роздрібнює народ на цілий ряд партійних груп, дає вищу органічну форму організації суспільно-політичного і державного життя – націократію, яка опирається на добрий внутрішній спаяності й одноцілій організованості національної спільноти...».

«Націократія органічно виростає з духа і потреб народу та старається зорганізувати ціле життя під кутом добра національної спільноти, ідеї та праці».

«Саме націократія полягає у тому, що організує ціле життя нації відповідно до його природних функцій, здорових ідей, відповідно до його духової і фізичної праці, відповідно до його суспільно-політичного положення й історичних завдань, щоб перемінити народ з розбитої нації на партії, на монолітну зорганізовану національну спільноту, одушевлену одною великою ідеєю, спільною метою, під кермою сильного проводу, що виростає з усіх верств, що працює серед народу і для народу. Націократія це ціпка організація цілого народу і поодиноких ділянок життя для добра, сили й розвитку всіх сил нації. Націократія – це спільна організація національної сили, праці та творчости, це здорова селекція національного проводу і сильна організація держави, сперта на органічній єдності національної спільноти. В націократії рішають не партійні чи групові інтереси, а добро всієї зорганізованої нації в праці та для праці і могутности».

З'ясовуючи націократичне розуміння держави і, потім, перераховуючи підстави, що на них повинна опиратися держава в усіх своїх функціях, Орлик пише:

«Чинність держави є всеобіймаюча і координуюча. Функція держави спирається на таких підставах:

1) національній спільноті й політичній організації народу під одним авторитетним проводом, посилюючи здоров'я і плодючість біологічних сил народу (націополітика);

2) на організації, перетворюванні й поширюванні території відповідно до своїх політичних, господарських і стратегічних потреб (геополітика);

3) на організації сильної, авторитетної влади, опертої на силі і праві (кратополітика);

4) на співпраці і організації всіх суспільних верств на підставі суспільної справедливості й організації праці, щоб втягнути всі верстви в її процес державного життя (соціополітика, ідея суспільної держави);

5) на організації господарського життя, на організації і розбудові всіх продукційних сил і багатств України, щоб досягнути не тільки політичну, культурну й мілітарну силу, але також і господарську самостійність та розвиток (економполітика).

Українська націократична держава є державою нації та праці. Тотальність держави опирається на тотальності нації, а не на всевладності адміністрації, державного апарату. Тотальність держави треба розуміти не механічно, а внутрішньо і органічно: це одна цілість нації, держави і суспільности, це суспільне

пов'язання в одну органічну цілість всіх ділянок, це інтегральна єдність всіх продукуючих верств, но не «уравніловка» чи «згляйшальтування» всіх під один стригулець доктрини чи режиму. Нація, держава, суспільність і націоналізм творять одну органічну цілість, що себе взаємно доповнюють...

Треба, щоб усі суспільні сили зрозуміли вагу державности, удержавнились, а держава щоб зросла і оформила всі сили і потреби продукуючих груп.

Українська Держава буде державою працюючого народу, опертою на силі і єдності національної спільноти і на всеобіймаючости націоналізму під одною великою ідеєю, під одноцілим авторитетним проводом, сильною владою для добра і розвитку цілости: всіх верств і всіх поколінь.

Державний лад України мусить органічно виростати і відповідати психіці, характерові, суспільній культурі, політичному положенні, історичному розвиткові, життєвим потребам і прямуванням на майбутнє української нації.

Державний лад в постановці українського націоналізму є органічно інтегральним устроєм, що будує синтезу всіх діючих сил і всіх ділянок життя на одному фундаменті національної спільноти і співпраці всіх продукуючих верств під одною копулою сильної державної влади. Український націоналізм... за такий лад, який уможливив би розвиток всіх сил нації й причинився б до піднесення на вищий рівень культурного життя і господарського добробуту українського працюючого народу. Підставою як української нації, так і української держави є працюючий народ – селянство, робітництво та інтелігенція, люди духовної і фізичної праці...».

«...По закріпленні і впорядкуванні української держави на підставі засад націоналізму, український націоналізм вимагає потребу націократичного республіканського устрою, побудованого на засадах:

- 1) найвищої неподільної влади нації та її добра;
- 2) на засадах одноцілої сильної і авторитетної влади, а не механічно розподіленої;
- 3) на засаді верховної влади Голови держави, що координує і символізує єдність державної влади;
- 4) на засаді тривалої виконавчої влади, покликаною Головою держави і перед ним відповідальною, а контрольованою представниками народу;
- 5) на засаді представництва всіх працюючих верств у державних законодавчих органах;
- 6) на засаді провідницької організації та особистої відповідальности адміністративного апарату: провідник, керманіч і фаховий штаб співробітників при співпраці і починности всього населення в самоуправі громадській, господарській і культурній;
- 7) на засаді організації і селекції національно-державного проводу з усіх верств;
- 8) на засаді єдиної світоглядково-політичної організації, цілі, націологічної синтези і суспільно-політичного вироблення народу;
- 9) на засаді незалежности національного будівництва від адміністративної і виконавчої влади... Суди виrokuють в ім'я нації і Голови держави.

Державне законодавче представництво всіх зорганізованих продукуючих сил мусить складатися не лише з представників господарського життя, професійних організацій, але й представників усіх громадянських, виховних і культурних організацій і товариств вищої ужитковості як, н[а]пр[иклад], «Просвіта», «Рідна Школа», організація комбатантів, високих шкіл, виховання молоді, представників політичної думки і т[ак] д[алі].

Державне законодавче представництво мусить узгляднювати, з одного боку, всі нуртуючі потреби, інтереси й думки цілої суспільності, бути справді представником цілого національно-суспільного життя, істотних потреб усіх верств і ділянок, бути діловим і відповідальним органом, а не партійною безвідповідальною пустомельщиною й дискусійною трибуною демоліберальних парламентав. З другого боку, національне представництво мусить репрезентувати інтереси і добро не лише існуючого покоління даної суспільності, але цілої нації як держави. Воно мусить бути зложене з досвідчених фахових дорадників, державних мужів і людей праці. Тому впливає потреба, щоб законодавче представництво складалося з двох органів: національної ради праці, що від[д]зеркалювала б потреби, інтереси й нуртуючі думки існуючих суспільних груп, і державної ради, що складалася б із старших, досвідчених мужів і репрезентувала б національно-державницьку політику, думку і потреби не лише сучасності, але й майбутніх поколінь.

Ті два органи доповняли б себе взаємно і не гальмували так, як у демоліберальному парламентаризмі. Один орган підходив би до всіх справ більше під кутом державно-політичних потреб, а другий – під кутом існуючих безпосередніх потреб життя і всіх працюючих груп. Представників до одного видвигали б усі суспільно-професійні й громадські організації, а представники другого органу, що був би немов політичним сенатом, склалися б з представників висунених світоглядково-політичною організацією, самоуправними органами і в частині іменованих Головою держави. Опісля весь народ вибирає видвигнених представників у загальному, безпосередньому, рівному й тайному голосуванні, пропорційно до ролі та значення... [один рядок нечіткий].

Націократична система українського націоналізму дає рівні умовини й шанси для всіх членів національної спільноти займати найвищі громадські і державні становища, мати вплив і приймати участь в керівництві цілим національно-державним життям без огляду на походження і матеріяльне становище. Всі члени національної спільноти... мають рівні права і обов'язки не тільки відповідати за силу і долю держави, але й брати активну участь в кермі державою...».

Стільки про націократію в Орлика.

Треба ствердити, що накреслений Орликом образ внутрідержавного устрою націократичної держави є р і ш у ч е з а м а л о т о ч н и й і к о н к р е т н и й , а в деяких місцях – таки доволі туманний. Н[а]пр[иклад], згідно з націократичною концепцією Орлика, верховна влада в державі повинна належати Голові держави. Нічого, одначе, не сказано, хто має вибирати Голову держави. Навіть не ясно, чи цей Голова взагалі може бути вибраний, чи, може,

має бути покликаний якимось іншим шляхом. А у зв'язку з повноваженнями, якими Орлик наділяє Голову держави, про це треба було б обов'язково сказати. Далі. Орлик каже, що у законодавчих органах повинні бути представлені всі працюючі верстви. Про те, на якому принципі має бути побудоване це представництво, тобто, н[а]пр[иклад], чи кількість представників селян в законодавчих органах має бути пропорційна загальнонаціональному проценту селянства, чи це селянство має бути репрезентоване в якийсь інший спосіб, – про це Орлик не говорить нічого. Далі. Однією з засад, що на них повинна бути побудована націократична республіка, є, згідно з Орликом, засада єдиної світоглядно-політичної організації. Про цілі і завдання цієї організації Орлик, однак, не говорить дослівно майже нічого. Ми довідуємося тільки, що ця організація повинна мати своїх представників у «політичному світі». Про те, які права мав би мати цей «політичний сенат», в якій пропорції до інших груп мала б бути репрезентована в ньому оця «світоглядно-політична організація», – Орлик, на жаль, не говорить нічого. А це ж все вузлові, ключові місця всієї націократичної концепції. Можливо, що Орлик й не ставив собі за завдання дати точний образ політичного ладу, а хотів тільки вказати на ті тенденції й загальні ідеї, що ними ми повинні керуватися в організації внутрішнього устрою в Українській Державі. Тому то я не буду над цим довше зупинятися. Я лише розгляну ті пункти націократичної концепції, менше-більше точно Орликом зарисовані, які, на мою думку, не витримують проби життя і, як такі, не сприятимуть досягненню тих ідейних постулатів, що їх Орлик поставив перед націократією.

Заки, однак, приступимо до цієї справи, я повинен зазначити, що, мабуть, ніхто з нас, націоналістів, в тому числі і я, як автор цієї статті, не може нічого мати проти тих ідейних мотивів і тих ідейних постулатів, керуючись якими і в ім'я яких Орлик висуває концепцію націократії і протиставляє її всім іншим формам внутрідержавного устрою. «Внутрішня спаяність і одноціла зорганізованість національної спільноти», намагання організувати «все життя під кутом добра національної спільноти», організувати життя народу «відповідно до його природних функцій, здорових ідей, відповідно до його суспільно-політичного положення й історичних завдань», організувати це життя так, щоб «перемінити народ з розбитої на партії маси на монолітну зорганізовану національну спільноту, одушевлену однією великою ідеєю, спільною метою, під кермою сильного народу, що виростає з усіх верств, що працює серед народу і для народу», ідея Української Держави як «держави нації і праці», прагнення до того, щоб «нація, держава, суспільність і націоналізм творили одну органічну цілість» – чи ж можна хоч би з одного з цих постулатів зрезигнувати, відкинути, відмовити йому значення, ваги для нації? Ні один справжній націоналіст ні від однієї з цих ідей не може відмовитися і не відмовиться. Не відмовлюся ні від однієї з цих ідей і я, як автор статті. Вважаю, що здійснення цих ідей є необхідною передумовою для досягнення справжньої сили і здоров'я народу. Буду критикувати нашу колишню націократичну концепцію не за ті ідеї-постуляти, які лежать у її основі, – від тих ідей-постулатів,

повторюю ще раз, ми ніколи відмовитися не осміємо, – а за її плян практичної організації внутрідержавного ладу в майбутній Українській Державі, за допомогою якої (практичної організації) ці ідеї – постуляти мали б бути реалізовані. Я підкреслюю це виразно на те, щоб забезпечитися від можливих непорозумінь в цьому відношенні.

З тієї причини, що з наведених цитат не виходить цілком ясно, чи в націократичній системі взагалі не існували б ніякі політичні партії-організації, чи була б допущена тільки одна світоглядovo-політична організація (ще й до того я користуюся дуже погано, з помилками переписаним примірником) – я буду примушений взяти до уваги і один і другий варіант.

Пічним від цього другого варіанту: допускається тільки одна світоглядovo-політична організація. Чи це мало б означати, що ми в цьому випадку побудували б тільки нову різновидність фашистівської, націонал-соціалістичної чи большевицької диктатури? Мабуть, ні, бо Орлик цілком недвозначно висловлюється проти диктатури. Навіть тоді, коли він говорить про необхідність національної диктатури в період боротьби за закріплення української державности, він застерігається, що й тоді «диктатура повинна спиратися на моральну і політичну підтримку всього народу». А про диктатуру взагалі він говорить так: «Диктатура не може бути довготривалим державним устроєм, щоб не заклепилася в собі і не стала фізично-механічною диктатурою, опертою на фізичній силі війська і державної бюрократії, як, н[а]пр[иклад], в Польщі, в советах, чи в монархічній Іспанії диктатура Прімо де Рівера³¹²... Диктатура мусить так довго тривати, аж поки не впорядкує внутрішніх відносин, не організує і не утривалить здобутої влади і нового ладу... По закріпленні і впорядкуванні Української Держави... український націоналізм видвигає потребу націократично-республіканського устрою...» Наші колишні націократи, отже, добре розуміли всі небезпеки, зв'язані з політичною диктатурою, і тому треба виключити, щоб вони цю одну «світоглядovo-політичну організацію», що про неї неясно говорить Орлик, хотіли поставити в таке становище, в яке поставили свої партії фашисти, націонал-соціалісти чи большевики – в становище єдиної політичної партії, яка має в своїх руках всю владу і може безконтрольно панувати над усім народом. Можливо, що вони таку організацію розуміли тільки як світоглядovo-політичну в и х о в н у організацію (такий погляд на ролі ОУН в Українській Державі ще й сьогодні доволі поширений), цілком її не зв'язуючи з політичним керівництвом державою.

На яких основах повинна бути побудована найвища політична законодавча і виконавча влада в націократичній державі, – в Орлика з'ясовано доволі точно. Виконавчу владу мав би покликувати Голова держави. Законодавча влада мала б складатися: а) з представників людей праці, об'єднаних у своїх професійних організаціях; б) з представників усіх інших громадських організацій; в) з представників політичної думки. Отже, мова йде тільки про представників політичної думки, не об'єднаних на цій основі ні в які окремі політичні організації. До державної ради, під якою Орлик розуміє «політичний сенат», вищу палату законодавчого органу, повинні б входити вже представники цієї «світоглядovo-

політичної організації» (отже, всетаки певне зв'язання цієї організації з політичним керівництвом), самоуправних органів і представники, іменовані Головою держави, – все люди старші, досвідчені в політичній роботі, репрезентанти «державно-політичних потреб» і інтересів держави. Шкода, що, як я вже вказував, Орлик нічого не говорить про прерогативи цього сенату та про чисельну пропорцію різного типу представників у ньому. Дуже важливо було б саме знати, чи той сенат мав би тільки право законодавчої ініціативи, чи теж і право законодавчого вета. Щойно тоді можна було б мати потрібне уявлення про реальну політичну роль цього органу в державному житті, а разом з цим – і уявлення про реальну політичну роль цієї загадочної «світоглядно-політичної організації». Орлик тільки каже, що обидві палати «доповняли б себе взаємно і не гальмували б собі роботи, як у демоліберальному парламентаризмі». Беручи до уваги негативне наставлення Орлика до диктатури, будемо вважати, що Орлик не схильний наділяти «політичний сенат» широкими прерогативами (а такі прерогативи могли б перемінити цей сенат саме в знаряддя диктатури цієї світоглядно-політичної організації) і зупинимось над тією організацією, як тільки світоглядно-політичною в и х о в н о ю інституцією.

Що означало б для народу існування тільки однієї «світоглядно-політичної організації» хоч би тільки з виховними завданнями (при тому слід пам'ятати, що націократія не передбачує свободи слова, друку і т[ак] д[алі]).

1. Увесь народ, в першу чергу вся молодь, буде виховуватися в душі однієї п о л і т и ч н о ї (підкреслюю: політичної, бо ж організація мала б бути світоглядно-політичною) ідеології, репрезентованої керівництвом цієї виховної організації. Яка гарантія того, що ця ідеологія була б справді «єдина на потребу» ідеологія для українського народу? Ніяка. Все в цьому випадку залежало б від вартості проводу цієї організації. Які гарантії того, що ідеологи цієї організації в процесі розвивання ідеології не зійдуть на манівці? Також ніякі. Чи ж не вірною є істина, що поступ взагалі, а, отже, і поступ, тобто здоровий розвиток, у сфері ідеології, є можливий тільки там, де зударяються різні думки, різні погляди, різні системи? Таких різних думок не може бути в одній світоглядній організації. Тут можуть бути тільки невеликі різниці поглядів, які, при певній внутрішній структурі організації, не завжди зможуть бути належно й виявлені. А тут йдеться про світоглядно-політичну організацію всього народу, а не тільки, скажім, молоді. Що діставали б ми в наслідку? Менше-більше той стан національної духовності, що його сьогодні маємо в ССРСР чи вчора в Німеччині. Д л я т в о р ч о г о , в і л ь н о г о д у х о в о г о р о з в и т к у народу умовин не буде. Все буде зрівняне «під один стригулець доктрини», проти чого саме так протестує Орлик. Не буде розвиватися самостійна державно-політична думка. Не буде теж всебічно розвиватися духовна культура в цілому – література, театр, музика, мистецтво і т[ак] д[алі]. Повторюю, що в сфері національного духовного розвитку панував би точно такий самий стан, який панував в гітлерівській Німеччині (а це ж відомо, що в сфері духовної культури гітлеризм не може похвалитися майже ніякими здобутками) чи який

тепер панує в ССРСР. В цьому не може бути ніяких сумнівів. Ідеологічно-політична, хай тільки виховна, організація добре дбатиме, щоб своє монопольне становище використати в усій ширині, і не допускати ні до яких проявів іншої, протилежної собі ідеології.

2. Пропагуючи (при цілковитій відсутності всяких інших ідей) певні ідеї і виховуючи неподільно цей народ в дусі цих ідей, така організація так же неподільно посередньо керуватиме всією національно-державною політикою. Отже, це був би стан свого роду посередньої диктатури, спертої, може, не на примус чи державний закон, а на неподільний привілей по-своєму формувати спосіб думання всіх членів національної спільноти. А нездоровими і згубним для народу може бути не тільки його «розагітування» різними партіями, але й його «заагітування» однією організацією в таких, головне, умовах, коли народ не має змоги критично оцінити ідей цієї єдиної організації.

Ми повинні також пам'ятати, що в умовах власної держави буде далеко важче формулювати цілі і завдання для народу, як в період, н[а]пр[иклад], боротьби за незалежність. Коли людині загрожує смерть, то тоді просто інстинкт їй підказує, як треба рятуватися. Так само з народом. Коли йому загрожує смерть у неволі, то вже самий інстинкт каже боротися за незалежність. Дещо важче є правильно визначувати завдання й цілі національної політики в умовах нормальних. Тоді завжди є не один, а сто шляхів до вибору. Хіба ж безпечно з точки зору здорового розвитку народу неподільно віддавати все формування способу думання народу в руки однієї тільки організації, яка до того ж буде посередньо фактично керувати всім державним життям. Уважаю, що ні.

3. Існуюча «світоглядно-політична організація» буде намагатися захоплювати всі, скільки-небудь командні становища в державі, що доведе, очевидно, до значного посилення її неподільного посереднього фактичного керівництва державою. Годі припустити, щоб якась політична організація, хоч би вона навіть не знати як голосно кричала про свої тільки виховні цілі, справді цілком відмовилася від свого впливу на політику. Коли якісь люди беруться до якої-небудь політики – а виховування народу в дусі певних політичних ідей це – теж політика, – то вони майже обов'язково думають про владу. Політики без змагання до влади мислити не можна. Мені пригадується в цьому місці таємний «Пласт» в рр. 1934–[19]37. Це була на українському ґрунті, можна сказати, клясична виховна організація. А як, однак, ця організація намагалася «захоплювати вплив» в різних українських товариствах! Не інакше було б і з такою єдиною світоглядно-політичною організацією в умовах власної держави. В результаті такої політики наша «виховна» організація доволі швидко опинилася б, фактично, на становищі єдиної керуючої державою політичної організації, тобто – на такому становищі, яке в Німеччині займала націонал-соціалістична партія і сьогодні в ССРСР – більшовицька партія.

Коротко кажучи, коли в Українській Державі існувала б тільки одна світоглядно-політична організація, хоч би навіть декларативно з виключно тільки

виховними цілями, то в цьому випадку, при відсутності демократичних свобод, український народ опинився б, фактично, в умовах тоталітарної монопартійної системи з усіма негативними її наслідками. Звичайно, це була б тільки посередня диктатура, вона може не спиралася б на фізичний примус, вона, при певних умовах, могла б мати навіть підтримку населення. Та, як відомо, не саме тільки фізичне насилля характеризують негативно тоталітарно-монопартійні устрої.

З черги розгляньмо другий варіант: в майбутній українській націократичній [державі] взагалі не будуть допущені ніякі політичні партії ні організації, громадяни України будуть організуватися у своїх професійних спілках та в різних інших громадських товариствах і через них вони будуть також впливати на всю державну політику, тобто, головним чином, складати своє національне законодавче представництво.

Коли б ми в цьому випадку не дали демократичних свобод, т[о] зн[ачить]: свободи слова, друку, думки і т[ак] д[алі], то ми майже зліквідували б усі основи для скільки-небудь живого політичного життя. Бо де, в яких середовищах і яким чином це життя могло б розвиватися? Ми повинні сьогодні добре розуміти яке значення для розвитку політичної думки має політичне середовище, тобто певний, завжди таки доволі значний, гурт людей, який може регулярно сходитися і вільно обдискутовувати всі політичні проблеми, яке значення в цьому відношенні має, н[а]пр[иклад], політична газета, яке значення може мати такий момент, як можливість практичного здійснення певних ідей, тобто перспектива опинитися при владі (інакше підходять до всяких ідей професори, яких тільки цікавить теоретичний бік справи, а інакше політики – люди, які змагають до влади і до реалізації певних ідей). При відсутності демократичних свобод цих усіх умовин не буде. Не будуть могли витворитися певні політичні середовища, бо ж не буде свободи зборів і кількаразові сходи більшого гуртка людей можуть бути заборонені. Не буде різних газет, бо ж не буде ні свободи слова, ні друку. Майже ніхто не буде підходити до політичних ідей під кутом їхньої практичної реалізації, бо ж перед кожним буде дуже мала можливість опинитися при владі, т[о] зн[ачить] – бути покликаним до уряду Головою держави. Це був би, отже, стан, що дуже пригадував би відносини абсолютистської царської Росії, чи якої-небудь іншої абсолютистської держави. Доля держави цілком опинилась би в руках виконавчої влади (пам'ятаймо, що Орлик хоче, щоб виконавча влада була тільки контрольована законодавчим органом, а не перед ним відповідальна). Якщо б у законодавчих органах й опинилися навіть представники певної, різної від уряду, політичної думки (Орлик говорить про «безпосередні, рівні і тайні» вибори), то, не будучи вибраними народом на основі репрезентованих собою політичних програм чи визнання таких чи інших ідей (при відсутності демократичних свобод вони могли б бути вибрані на основі тільки загально-громадського авторитету), – вони не будуть мати, по-перше, потрібної моральної компетенції цієї ідеї перед урядом відстоювати,

і, по-друге, не буде відомо, чи саме їх політичні ідеї від- [д] зеркалають волю народу, його настрої, бажання і т[ак] д[алі]. З тієї причини ці люди, не сподіючись здобути скільки-небудь істотний вплив на державну політику, могли захопитися певними ідеями не під кутом можливості їх практичної реалізації, але саме як тільки теоретики, можна припускати, що часто ці люди були б тільки доктринерами – Винниченками й йому подібними. Які це може мати фатальні наслідки, нам уже добре відомо. Фактичний вплив на весь політичний розвиток країни був би в руках невеликої кількості вищої адміністрації. Життя народу було б у вищій мірі придушене, сковане, кожночасний стан суспільно-політичних відносин мав би мінімальну змогу бути в нас виявленим, відзеркаленим, наростаючі суспільно-політичні сили не знаходили б майже ніякої можливості проявити своє існування. Орлик же говорить: «Знехтування суспільних сил державною владою доводить до внутрішнього розбиття, ослаблення і закостеніння держави, як, н[а]пр[иклад], у Франції перед французькою революцією...» Рівень політичного вироблення народу був би дуже низький. Народ був би виховуваний тільки в дусі офіційної урядової політики. Виконавча влада, маючи в своїх руках такі засоби впливу на маси, як адміністративний апарат, поліцію, закони, напевно не прив'язувала б надто великої уваги справі політичного освідомлення мас. Звичайно, коли б виконавча влада складалася справді з найкращих, найідейніших і найрозумніших представників народу, то тоді цих усіх поганих наслідків такої політичної системи було б значно менше. Але ж коли немає жодних реальних гарантій для того, щоб при владі опинялися такі люди, то цього сподіватися було б надто оптимістично. До того ж є абсолютно вірно, що в нормальних державних умовах, і ще до того при цілковитій певності свого становища (влада мала б бути тривала і тільки контрольована законодавчим органом), – що в таких умовах «влада деморалізує».

Підсумовуючи сказане, треба ствердити, що при відсутності свободи політичних партій і всіх інших демократичних свобод, народові загрожують такі небезпеки: а) політичне життя було б дуже вбоге; б) представники народу в законодавчих органах ні не мали б потрібної моральної компетенції для захисту своїх ідей, ні не було б теж відомо, наскільки ідеї цих представників відображають справжні прагнення і потреби народу; в) політичний рівень народних мас був би дуже низький; г) весь вплив на політичний розвиток народу і країни опинився б в руках верхівки адміністрації, що дуже легко мало б переродитися в диктаторське панування бюрократичної кліки.

Коли б ми при цьому другому варіанті (заборона політичних партій, народ організується тільки в професійних організаціях) допустили демократичні свободи, то ми напевно мали б таке явище: професійні і всякі інші громадські організації стали б місцем політичної боротьби, в результаті якої не було б ні міцних і єдиних професійних організацій, ні політичних партій. Був би хаос. Припустім таке: керівництво професійної організації гірників заступає одні політичні погляди, а професійна організація робітників сталеварної промисловості – другі. Вони мають змогу вільно вести пропаганду своїх політичних

ідей, видавати політичні газети і т[ак] д[алі]. Чим стануть на ділі ці дві професійні організації? Тим самим майже, що і політичні партії. А ще припустім таке: в керівництві, або серед членської маси якоїсь професійної організації немає єдності політичних поглядів. В той же час в державі є свобода профспілок. Що тоді станеться? Професійна організація, скажім, гірників розпадеться на дві окремі організації: на одну організацію, яка буде, скажім для порівняння, стояти на плятформі французької ЗКП, і на другу, яка буде підтримувати «форс уврієр». При такій системі народ перед політичним розбиттям ні в якій мірі забезпечений не буде. Професійні організації, які насправді повинні служити виключно тільки професійним цілям, були б використані представниками різних політичних поглядів для політичної боротьби. Ми мали б до діла з далеко більше хаотичним партійництвом, ніж це могло б бути при свободі політичних партій. Зрозуміло, що це не може бути метою жодного здорового державного устрою.

Ідея сильної виконавчої влади, яка, без сумніву, є здоровою і правильною ідеєю, допроваджує Орлика до такого, на мою думку, небезпечного практичного висновку: виконавча влада має бути покликвана Головою держави і тільки перед ним відповідальна. Цим передбачується, очевидно, повну незалежність виконавчої влади, покликуваної Головою держави, від законодавчої влади, вибраної народом. Законодавча влада мала б тільки вплив на політику держави, оскільки прийняті нею закони законодавча влада мусіла б переводити в життя. Поза цим виконавча влада не була б ні в якій мірі контрольована народом. Це, вважаю, дещо заширокі повновласті для виконавчої влади. Важливим є не тільки те, який закон обов'язує, але й те, як даний закон переводиться в життя. Кожний міністр буде тоді переводити закон згідно з його духом і тенденцією, коли він буде знати, що за неправильну, а тим більше зловмисну, інтерпретацію закону він може бути притягнутий до відповідальності, хай хоч би щойно по закінченню своєї каденції. Щоб закон був переведений у дусі, вложеному в нього його творцями, найкраще допильнувати може тільки парламент, тобто той орган, який його ухвалив. Коли б хтось хотів покликатися на те, що чей же в США виконавча влада є цілком незалежна від законодавчої, то я вкажу на такі моменти в конституції і політичній практиці США: а) президент США як голова виконавчої влади (в США президент виконує саме таку функцію, а не функцію голови держави) є вибраний народом і після своєї каденції може бути притягнутий конгресом до відповідальності перед верховним судом США; б) всім політичним життям у США на практиці керують численні комісії сенату і конгресу і уряд діє тільки згідно з постановами цих комісій. Таким чином, виконавча влада в США є під доволі таки міцною контролею парламенту.

Я обмежуся тільки до цих завважень до нашої націократичної концепції. Вона, ця концепція, в нас менше-більше точно зарисована тільки коли йдеться про її ідейно-політичний аспект. В цьому відношенні до неї не можна мати ніяких побажань. Це замало, однак, т і л ь к и д е к л я р у в а т и , що нашим ідеалом є влада не окремих політичних груп чи партій, не окремих клас, а влада, панування всієї нації (вважаю, що саме це в перекладі на більше зрозумілу

мову є суть поняття «націократія»). Не менше важливою справою, як деклярування ідеї, є теж знайдення тих практичних організаційно-державних форм, які справді забезпечили б панування всій нації, всьому народові, а не тільки окремії політичній чи класовій групі, є теж знайдення тих організаційно-політичних форм, які справді стали б основою для всебічного і здорового розвитку народу. Єдність народу тільки тоді може бути основою такого розвитку, коли вона є с п р а в ж н ь о ю єдністю, тобто тільки тоді, коли її не досягнуто простою тільки забороною опозиційних груп, ні однобічним «заагітуванням» народу, а з а в о й о в а н о в чесній і одвертій боротьбі, з а в о й о в а н о здоровою ідеологією, правильною політикою, з а в о й о в а н о в результаті справжнього переконання народу в правильності даної ідеології і політичної лінії, з а в о й о в а н о на базі справді вільного об'єднання всього народу довкола певних ідей, певних цілей національної політики. Оскільки наша націократична концепція не передбачує демократичних свобод, в тому числі і свободи політичних партій, вона створює умовини щонайменше тільки для м е х а н і ч н о ї єдності, а не для єдності о р г а н і ч н о ї . А саме тільки органічну єдність можна вважати, з одного боку, за показник здорових відносин в народі і, з другого боку, за основу його дальнішого здорового, правильного розвитку. Вважаю, що наша націократична концепція криє в собі забагато можливостей для того, щоб здорове змагання до єдності органічної було підмінене політикою єдності тільки механічної. Підкреслюю ще раз, що, будучи беззастережною в своїх ідейних мотивах і постулятах, наша націократична концепція з наведених вище причин вимагає ревізії, коли йдеться про практичну розв'язку цілого ряду устроєвих питань. Нам, які жили в умовинах тоталітарної гітлерівської Німеччини і перебуваємо в умовинах монопартійного більшовицького ССРСР, повинно бути це неважко завважити. Ідея націократії, тобто ідея влади нації, може бути, по-моєму, найповніше і найкраще реалізована тільки шляхом демократії, тобто шляхом реального забезпечення якнайширшим масам українського народу можливості впливу на національну політику. Реальним же забезпеченням такого впливу народу на національну політику можуть бути демократичні свободи із свободою політичних партій включно.

Демократія і фашизм та большевизм

Після першої світової війни демократія переживала свою виразну кризу. Проти парламентарної демократії виступили в першу чергу російські большевики. Потім, дещо пізніше, проти демократії виступили італійські фашисти і, вкінці – німецькі націонал-соціалісти та іспанські фалангисти. Демократія опинилася, таким чином, між двома вогнями: зліва її атакували російські большевики, справа – фашисти всіх мастей. На українському ґрунті проти демократії виступили ми, націоналісти

Пічнемо від цих прaviх противників демократії. В ім'я яких ідейних цілей атакували демократію фашисти? Всім відомо, що якщо навіть не цілком, то в

значній мірі саме в ім'я тих цілей, в ім'я яких атакували демократію й ми, українські націоналісти. І фашистам, як і нам, йшлося про ліквідацію партійництва, розсварення народу, про об'єднання нації під одним сильним національним і державним керівництвом, про виховання народу в душі єдиної ідеології, в якій часто не бракувало теж здорових і передових суспільно-економічних ідей і яка, внаслідок цього, на тлі тодішнього життя була в багатьох (підкреслюю в багатьох, а не в усіх) відношеннях справді передовою ідеологією, про оздоровлення всіх відносин у своїх країнах і всередині власних народів, про максимальну розбудову всіх національних сил. На кожному кроці фашисти кричали про особливі «великі» «історичні завдання» і «місії» своїх народів. Найважливішим засобом боротьби за владу фашисти зробили сильно зорганізовані партії. Захопити владу в свої руки їм удалося доволі легко. Міти про фашистівську чи націонал-соціалістичну «революції» треба вважати за свідомо роздуті «експост» легенди. Кілька збройних сутичок з комуністичними боївками, кілька демонстративних походів чи хоч би навіть «марш» фашистівських загонів «на Рим», що був маршем без спротиву, – це ще не революція, в кожному разі не революція в загально прийнятому розумінні цього слова. Фашисти зручно використали загальне знеохочення мас до хаосу, розбиття, політичної гризні. Народні маси хотіли, нарешті, якогось ладу, фашисти були проти партійної гризні і сварок – і тому маси їх підтримали. Захопивши в свої руки владу, фашисти розв'язали і заборонили всі партії і організації, крім своїх, фашистівських. Виходить, що фашисти не вважали, що, скажім, державний апарат зможе заступити їм партію. Та й, як показав історичний досвід, партії з усіма її функціями як в фашистівській Італії, так і в націонал-соціалістичній Німеччині державний апарат таких підмінити не міг. До партії вони намагалися включити найактивніший, найідейніший елемент народу. Таким чином, партійні кадри можна було не без підстави вважати за справжню еліту італійського чи німецького народів. Ці кадри піддавалися в партіях інтенсивній і глибоко продуманій систематичній ідеологічній обробці. Такій обробці за допомогою партійного апарату піддавалися і найширші народні маси. В багатьох випадках фашистам удавалося осягнути не тільки величезну єдність громадської opinio, але й стан захоплення своєю політикою. Використовуючи цей підйом, фашисти добилися на внутрішньому відтинку деяких, часом навіть замітних і важливих, успіхів. Після короткого періоду успіхів почалася зворотна фаза в розвитку фашизму. Його керівники, в значній мірі напевно «запаморочені» цими успіхами, засугеровані власними легендами про свою силу і про силу власних держав, не маючи змоги ніколи почути вільної і широкої критики самих себе, повели свої народи на шлях імперіялістичних авантур, які, як відомо, і для Італії, і для Німеччини закінчилися катастрофою. Ні де Гаспері³¹³ в Італії, ні Шумахер³¹⁴ в Німеччині не піддалися загальному захопленню фашизмом. За це вони попали на чорну листу фашистів і були ними переслідуювані. Вони бачили, що їхні народи йдуть небезпечним шляхом. Їхній голос перестороги в дні загального захоплення Мусоліні чи Гітлером, коли б вони мали змогу з ним публічно й одверто виступити, був би може цим «відром холодної води» і на Гітлера з Мусоліні, і на німецький

та італійський народи, що стримало б їх від небезпечних авантур. Та з таким голосом перестороги вони виступити не мали змоги. І Гітлер і Мусоліні забезпечили себе перед цього роду «відром холодної води», заборонивши в ім'я єдності народу всі партії, не допускаючи ні до якої одвертої опозиції проти своїх режимів. Єдність народу, що дотепер уважалася панацеєю від всіх зол, єдність, що її не завойовано в одвертій і чесній боротьбі з опозиційними партіями, але осягнуто насильною забороною всякої опозиції, цілковитим придушенням політичних противників і нездоровим однобічним заагітуванням народу, стала джерелом не великих, історичних перемог, а джерелом безприкладних національних катастроф. Концепція тоталітарного однопартійного режиму фашистського і націонал-соціалістичного типу, що його фашисти протиставляли демократії як вищу форму внутрішньої політичної організації народу, трагічно провалилася. І фашистська Італія, і гітлерівська Німеччина були переможені державами з демократичною організацією внутрішнього життя.

Може хтось сказати, що не самий по собі тоталітарний режим, н[а]пр[иклад], націонал-соціалістичного типу був причиною катастрофи Німеччини, що цією причиною були імперіялістичні ідеї та імперіялістична політика гітлерівців. Так, це вірно. Треба, однак, запитати, чи не при тоталітарному, – чи, н[а]пр[иклад], при демократичному режимі оці горезвісні імперіялістичні німецькі ідеї і оця горезвісна німецька імперіялістична політика не були б скореговані не націонал-соціалістами до тієї міри, що були б може навіть забезпечили Німеччині перемогу? Оскільки гітлерівська політика була виразно скрайньою імперіялістичною політикою і оскільки, як відомо, всяка критика і зудар різних поглядів в демократичних умовах причинюються, якщо навіть не до відкинення скрайностей, то в кожному разі до їх притуплення, – то, треба сподіватися, німецький імперіялізм був би в своїх хоч би зовнішніх проявах значно «присаджений», притуплений. А тоді хто знає, який був би результат другої світової війни. Якщо тоталітарний режим гітлерівського типу навіть не мусить довести до всіх тих наслідків, до яких він під керівництвом Гітлера довів Німеччину, то він, безумовно, створює оптимальні умовини для зродження подібних до гітлерівських божевільних ідей, для зродження подібної до гітлерівської божевільної політичної практики і, в результаті цього всього, – до подібної до гітлерівської катастрофи. А де є оптимальні умовини для чогось, там є, якщо не 100, то напевно 90% можливості, що те «щось» заіснує, що до цього «чогось» прийде.

Тому то, маючи перед очима приклад гітлерівської Німеччини і фашистської Італії, слід відкинути концепцію монопартійної системи як усторову форму внутрідержавного ладу. Брак демократичних свобод, повна всевладність і безконтрольність однієї партії, можуть її штовхнути на шлях повного відриву від народу, на шлях найнебезпечніших авантур. Коли ми такого відриву партії від народу може не могли спостерігати в гітлерівській Німеччині, то майже в класичній формі ми маємо змогу його спостерігати в большевицькому СССР.

Російські більшовики протиставляли парламентарній демократії ідею диктатури пролетаріату, що в їхній інтерпретації означає диктатуру однієї комуністичної партії. Комуністичну партію більшовики вважають за «передовий загін», «політичний авангард» пролетаріату і, як таку, – за єдину силу, здібну і покликану керувати всім пролетаріатом. На цій основі вони зліквідували всі інші соціалістичні партії в Росії і встановили диктатуру комуністичної партії.

Що означає монопартійна диктатура більшовицької партії, – ледве чи треба в цьому місці говорити. Мабуть, ніхто з нас, революціонерів, ні навіть ніхто з думаючих підсоветських людей, не буде ставити більшовицької монопартійної системи вище від демократії. Більшовицький лад, побудований на основі диктатури комуністичної партії, – це ганебна пляма сьогodнішньої культури, нечувана трагедія мільйонів підсоветських людей і, в першу чергу, – кривава трагедія українського народу. Смерть більшовицьким гнобителям, геть більшовицьку диктатуру – ось наші гасла, що з ними ми йдемо в бій проти більшовизму. Ми добре знаємо теж, що ці наші гасла відображають прагнення величезної більшості підсоветських людей.

Я в цьому місці вкажу на такий момент: проти ідеї диктатури пролетаріату в розумінні диктатури однієї тільки комуністичної партії виступають усі соціалістичні партії світу. Всі соціалістичні партії змагають до встановлення свого панування, тобто – до здобуття можливості реалізувати свої соціалістичні ідеї, тільки шляхом завоювання більшості в парламентах. Всі ці партії є за збереження всіх демократичних свобод, т[о] зн[ачить] – є за демократію в усій її ширині. Геть більшовицьку диктатуру – це й є гасло сьогodнішньої соціал-демократії проти більшовиків і комунізму взагалі. А пригадати б тільки як атакував Каутський³¹⁵ та інші німецькі провідні соціал-демократи більшовицьку диктатуру зараз в перші роки після її встановлення. В сі вони критикували більшовизм з опозицій парламентарної демократії, всі вони боронили демократичний парламентаризм як ту устроєву форму, яка найкраще відповідає потребам народу. Отже, російські більшовики разом з усіма їхніми комуністичними агентами, виступаючи проти парламентарної демократії, виступають проти неї тільки як представники незначної меншости великого соціалістичного руху. Переважна більшість соціалістів є за демократію у всій її ширині.

Розходження в питанні про диктатуру пролетаріату були теж однією з найважливіших перешкод у творенні більшовиками III, комуністичного Інтернаціоналу. Питання: парламентарна демократія чи диктатура пролетаріату в більшовицькій інтерпретації цього поняття – було центральним питанням установчого конгресу III Інтернаціоналу. Характерний в цьому відношенні епізод з першою програмою німецької комуністичної партії, утвореної в 1918 р. із скрайне лівого крила німецької соціал-демократії – з т[ак] зн[аних] спартаківців. В першій програмі цієї партії, складеній відомою Р. Люксембург³¹⁶, говорилося, що КПН ніколи не візьме влади, як тільки в результаті загальної волі величезної більшості пролетаріату, при чому робітнича кляса повинна сама

захопити владу до своїх рук, і щойно потім передати її КПН. Большевики все це називають, очевидно, «грубими помилками». Та все це має свою недвозначну вимову: ідея диктатури пролетаріату в розумінні диктатури однієї тільки комуністичної партії сприймається важко навіть серед самих комуністів. Німецькі спартаківці, напр[иклад], стояли на демократичних позиціях в цьому питанні.

Навіть такий побідний і несистематичний погляд зудар ж демократії з ворожими собі концепціями – з концепцією монопартійної системи фашистського типу та з концепцією большевицької диктатури – дозволяє зробити такі висновки:

1. Монопартійна система фашистського типу вже зазнала ганебного краху. Допровадивши народи до нечуваної катастрофи, вона викрила себе як скрайне небезпечна і нездорова система – далеко небезпечніша і загрозливіша для народу, як демократія;

2. Большевицька диктатура зробила з СССР нечувану в історії тюрму народів і людей і цим в очах усього світу себе цілком скомпромітувала і заплямувала як скрайне протинародна система;

3. В наші дні, в результаті досвіду людства з монопартійною концепцією фашистського типу та монопартійною концепцією большевизму, стали видні деякі не заступимі переваги демократії як устроєвої форми внутрідержавного ладу.

Все це повинно примусити нас підійти до демократії якомога більше об'єктивно і, змагаючи до ліквідації негативів, узяти з неї все те, що вона має беззастережно позитивного.

Який повинен бути наш ідеологічний аспект питання про демократію

Історичний досвід в ділянці розвитку політичних устроєвих форм і, особливо, досвід з монопартійними системами фашистського та большевицького типу, незаперечно доказує, що покищо в цій ділянці людство не створило нічого кращого над тип парламентарної демократії. Це не значить, очевидно, що парламентарна демократія, є якийсь ідеальний тип внутрідержавного політичного устрою. Парламентарна демократія має цілий ряд, часто навіть дуже серйозних негативів. Тим не менше, в загальному білянсі, цих негативів на боці демократії є значно менше, ніж як по боці, скажім, монопартійних систем фашистського типу (про тип большевицької диктатури, очевидно, навіть й не приходить говорити). А якщо так, то ми, шукаючи можливо найкращої, найздоровішої, найвідповідальнішої для нас форми внутрідержавного устрою, повинні зупинитися саме на демократії. Українська незалежна держава повинна бути демократичною парламентарною республікою. В такій формі це й повинно бути записане в нашій програмі. Між теперішніми пунктами нашої програми повинен знайтися ще й такий пункт: ОУН бореться за знищення большевицької однопартійної диктатури, за побудову

внутрідержавного устрою у незалежній Українській Державі на принципах парламентарної демократії, за українську демократичну парламентарну республіку, в якій верховна влада належатиме справді всьому українському народові – єдиному суверенові Української Держави, а не тільки жмінці верховодів однієї упривілейованої партії в роді сьогоднішніх большевицьких вельмож. В пункті, де перераховуються різні демократичні свободи, повинна бути зафіксована і свобода політичних партій.

Звичайно, нашу, українську, демократію ми повинні будувати, враховуючи всі особливості нашого народу і нашої України, враховуючи всі цілі, до яких ми змагаємо як націоналісти. Наша демократія не сміє бути сліпою копією якогось з існуючих уже типів демократичних устроїв, як це воно було, н[а]пр[иклад], у випадку Польщі, яка в своїй конституції з 1921 р. просто скопіювала тип французької демократії. Наш державний устрій повинен бути, одначе, демократичним по своїй основній суті і формі, тобто він повинен змагати до того, щоб влада в державі була фактично в руках всього українського народу, розуміючи під народом його можливо якнайширші маси, і до того, щоб цей народ мав реальну змогу вільно свою владу здійснювати. Таку реальну змогу здійснювати вільно владу дають народові: а) демократичні свободи із свободою політичних партій включно; б) парламент, складений з представників, що їх народ вільно вибрав на основі репрезентованих ними політичних ідей, політичних поглядів. Тому ми й повинні виразно зазначити, що ми є за демократичну парламентарну республіку. Вважаю за непотрібне вживати якихось спеціальних нових окреслень в роді, скажیم, нашої «націократії», для нашого типу державного устрою, хоч би навіть він в багато дечому різнився від загально поширених типів демократії, і хоч би ми демократичні принципи стосували в ім'я цілком інших цілей, як це воно загально буває в демократичних державах. Н[а]пр[иклад], оскільки наша націократична концепція допускає народне представництво, вибране шляхом вільних виборів, – вона є в значній мірі демократичною концепцією. Хто, одначе, про це буде знати, прочитавши, н[а]пр[иклад], в нашій програмі, що ми є «за націократичну державу»? Люди, що їх ця справа цікавить і обходить, прочитавши, що ми за якусь націократію, завжди будуть насторожені, завжди будуть з деяким підозрінням ставитися до цієї нашої нової концепції. Таке підозріння для політичного руху, зрозуміло, небажане. Мабуть, ніхто з нас сьогодні вже не розуміє революції так, що нібито вона мусить на все давати свої обов'язково «нові» розв'язки, – одне слово, все «руйнувати» і все будувати наново, тим більше, коли це «руйнування» і «будування» мало б зводитися тільки до заміни одних назв другими. Тому то я вважаю за доцільне вживати в програмі такі поняття, такі окреслення, які вже самі собою, без ширших додаткових пояснень, говорили би читачеві коли не все, то хоч дуже багато про себе.

Наш підхід до демократії повинен бути цілком націоналістичним. Як завжди в усьому житті, так і в питанні про демократію ми повинні керуватися найвищим, освяченим кров'ю десятків тисяч друзів і двадцятьма роками боротьби, ідейно-моральним гаслом українського націоналізму: «Добро української

нації – найвищий наказ». Ми не можемо підходити до демократії ні як ліберали, для яких уже сама свобода одиниці є найвищою вартістю, ні як демократи-доктринери, для яких такою вартістю є демократичні права одиниці, демократичні права народу. Не сама по собі демократія є для нас вартістю. Ми за демократію можемо бути остільки, оскільки вважаємо її за ту форму державного устрою, яка на даному етапі розвитку устроєвих форм у світі найкраще дозволяє нам реалізувати ідейні постулати українського націоналізму. А цими постулатами українського націоналізму були, є і повинні бути завжди в майбутньому: максимальний всебічний розвиток усіх духових і матеріальних сил українського народу і України, їх щастя, сила, могутність і слава. Ми, націоналісти, ні в якому разі не можемо стати невідьниками демократичної доктрини, як це воно було, н[а]пр[иклад], із східно-українськими соціалістами в 1917-[19]18 рр., чи з деякими західно-українськими легальними партіями до 1939 р. Ми, коли так можна висловитися, раз і назавжди віддали себе в полон тільки одним ідеям – ідеям українського націоналізму, ідеям визволення України, ідеям щастя, сили і слави українського народу, ми можемо бути невідьниками тільки націоналістичних ідей. Бути в полоні рівночасно у двох володарів – неможливо. Внутрішня організація народу, внутрішня організація держави є лиш засіб для боротьби за наші основні націоналістичні цілі. Будучи вірними тільки тим основним цілям українського націоналізму, ми, зрозуміло, повинні намагатися знайти і можливо найкращі засоби для їх реалізації. До демократії, як до форми внутрішньої організації народу і держави, ми повинні ставитися тільки як до засобу, що має найкраще вможливити нам реалізацію ідейних постулатів українського націоналізму. Демократія не може ніколи тому нас засліплювати. Ми повинні дуже тверезо й основно пізнати всі її негативи і ставитися до неї критично настільки, наскільки вона на це заслуговує, як далеко не ідеальний засіб для досягнення таких цілей, які ми собі накреслили. Ми повинні брати демократію як форму внутрідержавного ладу остільки, оскільки людство сьогодні в цьому відношенні нічого кращого не здобуло, брати її, отже, як оцю н а й м е н ш е п о г а н у, н а й м е н ш е н е б е з п е ч н у форму внутрідержавного устрою. Такий підхід до демократії буде, очевидно, підходом не лібералів, не демократів, для яких демократія є вже вартістю самою в собі і проти яких ми за це завзято боролися і повинні боротися в майбутньому, а підходом іменно націоналістів, для яких найвищими вартостями є тільки добро, сила і слава українського народу. Не український народ в ролі іграшки чи просто жертви демократичних принципів, а демократичні принципи в ролі послухного слуги українського народу і українського націоналізму, – ось який повинен бути наш, націоналістичний, підхід до демократії.

Автор «Розмови з наддніпрянцем» до певної міри захоплюється демократією як тією формою демократичного ладу, яка нібито найкраще відповідає українській вдачі. Мовляв, український народ вже по своїй природі є демократ. Коли тільки він мав змогу вільно організувати своє життя, він завжди організував його на демократичних засадах. Типово демократичним був лад на Запорізькій Січі, багато елементів демократії в устрою Української Держави було і

за княжих часів. Тому то, мовляв, і ми мусимо стати на демократичні позиції. Я вважаю такий підхід за небезпечний. Від такого підходу лише маленький крок а) до ідеалізації вдачі українського народу, і б) до ідеалізації демократії, як суто української форми політичного ладу. А як одне, так і друге, по-моєму, – таки дуже небезпечне. Вдача українського народу в своїх проявах не лише демократична, але й анархічна. Українська людина не лише любить рівність, справедливість, волю. Українська людина, скалічена довговіковою неволею, не привикла жити під власною владою, часто не має почуття національної дисципліни, національного обов'язку, не має пошани до власних провідників, не завжди охоче готова підпорядкуватися рідній владі, нерідко, коли не стане над нею чужого жандарма і чужого батога, – стає своєвільною, розгуканою, стає махнами³¹⁷, оскілками³¹⁸ та їм подібними «отаманами». Зрозуміло, що цього типу люди найкраще поле до попису для своїх анархістичних інстинктів можуть мати саме в умовах демократії. Через те вони демократію можуть дуже швидко теж і завалити. Демократія є вища форма політичного ладу і вона, щоб правильно розвиватися, потребує високого типу громадян – національно свідомих, освічених загалом і політично, здисциплінованих, з високо розвинутим почуттям національного обов'язку. Захопитися українською вдачею означало б проочити ті всі негативи, що ними, на жаль, ще сьогодні «багата» українська людина, дати змогу цим негативам в умовах української демократії «розцвітати» і, внаслідок цього, – самим, власними руками, виключити можливість досягнути ті цілі, що ми до них змагаємо як націоналісти.

Безумовно, політичний лад повинен відповідати в основному національній вдачі. Це підтверджується тим, що всі, навіть несамобутні, устроєві форми носять на собі виразне п'ятно національного характеру. Тому то й аргумент, що, мовляв, ми повинні бути за демократію, бо вона найкраще відповідає вдачі українського народу, – є серйозний аргумент і ми повинні без сумніву його враховувати. Та, як справедливо завважує член французької Академії Наук Фаге³¹⁹ в своїй книжці «Культ некомпетенції», завданням творця законів є не тільки давати народові такі закони, які відповідали б його вдачі, але, і то в першу чергу, й такі закони, які його теж виховували б, й такі закони, які сприяли б викорінюванню негативних рис чи навиків національної вдачі, суспільного життя і т[ак] д[алі]. Історична функція законодавця полягає не тільки в тому, щоб відбивати в своїй роботі назрілі потреби, прагнення і т[ак] д[алі] народу, але, і то в першу чергу, й в тому, щоб у цій роботі відбивати вищі – політичні, моральні і т[ак] д[алі] інтереси народу. Вважаю, що саме цей принцип повинен лягти в основу майбутньої української конституції, в основу роботи майбутніх українських законодавців.

Де ж є ті моральні національні начала, що сьогодні можуть нас як народ характеризувати і в той же час об'єднувати? Чи є таким началом, н[а]пр[иклад], загальне прагнення до власної національної незалежності, як це можна спостерігати в інших народів? Відомо, що для великої частини народу – ще ні. Чи є таким началом прив'язання українських людей до якихось загальнонаціональних інституцій, н[а]пр[иклад], до церкви? Ні. Таких загальнонаціональних

авторитетних інституцій у нас не було і тому такого прив'язання в значній частині українського народу також немає. Чи є таким началом наявність якихось загально визнаних національних авторитетів? Так, в цьому випадку ми дещо щасливіші: маємо «батьків» Шевченка і Хмельницького, може ще двох-трьох визначних і загально визнаних українців. Але ж вони – вже тільки віддалена історія. Чи є таким началом наша історична традиція, пієтизм до неї, гордість за неї? В дуже малій мірі. Чи є таким началом бажання жити під власною владою, охота підпорядковуватися в першу чергу своїм, українським провідникам, національна солідарність, як, н[а]пр[иклад], у жидів? Ні. Що являє собою сьогодні насправді величезна більшість українського народу в психологічному відношенні? Мільйонну, обездолену і страждаючу українську масу, в кращому випадку ворожу до своїх гнобителів, насичену зненавистю до них, – і в той же час майже без ніяких власних позитивних українських полюсів, довкола яких ця маса об'єднувалася б, в напрямі яких прямували б оці, заряджені зненавистю до ворогів, українські люди-атоми, прямували б, щоб тут оформитися на своїх власних, українських началах в окрему, українську силу, в силу, що була б не тільки розгнівана і повна зненависті до ворогів, але й зігріта любов'ю до чогось українського, спаяна на основі якихось українських начал, прямуюча до якоїсь української цілі. З відомих причин для значної частини українського народу ОУН ще не відіграє ролі такого полюса. А не відіграє у величезній мірі саме внаслідок того, що немає сьогодні серед українських мас оцих позитивних українських начал. Опанувати і потім виховати оцю, сьогодні таку дуже аморфну, безструктурну, мряковинну українську духовність, дати цій духовості стійку структуру, дати їй об'єднуючі національні начала, дати їй таку національну морфологію, яка б не розплинулася навіть під найважчими ударами долі, навіть серед найнесприятливіших обставин, знищити в цій духовості всі її негативи, – оце одне з найважливіших завдань майбутнього устрою Української Держави, одне з найважливіших завдань, що його будуть мусіли намагатися розв'язати українські законодавці, творці української конституції. А хіба ж зможе відіграти саме таку ролю майбутня українська конституція, коли ми до її складання підійдемо з тенденцією привести її в якнайбільшу відповідність з вдачею українського народу, що нею (вдачею) ми будемо захоплені! Ні, в тому випадку, я вважаю, наша конституція такої ролі не відіграла б.

Чи ми повинні захоплюватися нашою демократією в минулому, н[а]пр[иклад], козацькою демократією? Також ні. Надто характерною для цієї демократії була чорна рада, надто часто в результаті цієї демократії козаки вбивали чи видавали ворогам своїх провідників, забагато було в цій демократії просто анархізму і рішуче замало вона сприяла витворенню оцих об'єднуючих начал в українському народі, щоб ми могли нею захоплюватися. Будучи навіть примушеними брати демократію як оцю найменше погану в деякій історичній добі форму державного устрою, ми повинні завжди перед очима мати саме оці темні сторінки козацької демократії на українському ґрунті. Наша демократія повинна забезпечитися всіми можливими гарантіями, щоб чорні ради в Україні ніколи більше не повторилися.

Як розуміти, що саме демократичний лад має дати нам, націоналістам, найкращу змогу реалізувати наші ідейні постуляти.

Ніхто, мабуть, не буде заперечувати, що під добром українського народу, яке для нас є найвищим постулятом, ми повинні розуміти максимально високий всебічний розвиток усіх його духових і матеріальних сил. Сила і слава України придуть як закономірний результат цього розвитку. Братися доказувати, наскільки демократія позитивно сприяє такому розвитку, – значило б братися за доволі широку тему. Я, замість цього, запитаю: чому і чим саме демократія може перешкоджувати такому розвитку, гальмувати його? Всі, очевидно, скажуть: демократія сприяє політичному розбиттю і розсваренню народу, а це, зрозуміло, дуже послаблює його силу. Я не задовільнюся, однак, тільки вказанням на оці негативи демократії, щоб від неї «відчепитися», і запитаю далі: що в такому випадку ми повинні робити? Сподіюся, що можливі (та й чи тільки «можливі») противники демократії будуть за тим, щоб на українському ґрунті або: а) повторити експеримент з монопартійною системою фашистівського типу, або б) пробувати реалізувати якийсь з двох варіантів, що про них неясно говорить Орлик у своєму розділі про націократію і на негативи яких я вже не вказував, – я зупинюся над цими можливостями.

Приймаємо систему монопартійного керівництва державою. В тому випадку, очевидно, при керівництві державою повинні опинитися ми, ОУН, як найбільша і, до речі, єдина українська самостійницька справжня політична сила в Україні. Не думаю також, щоб багато друзів були готові віддати керівництво українською державою якимось іншим «новим людям» з українського самостійницького табору (з цілком ідейних мотивів), людям, які мали б інші від нас політичні і соціально-економічні цілі. Треба допускати, що таке наше становище поставило б нас в опозицію, хоч би тільки легку, деяку частину українського громадянства, яке, маючи в пам'яті Гітлера, і Мусоліні, і Сталіна, буде мати навіть немаловажну причину до такої опозиції. Внаслідок цього, до державного будівництва нам не вдасться залучити всього українського громадянства в такій мірі, як би то воно могло бути при повній підтримці українського уряду народом, і як би цього було потрібно в ці перші важкі дні, місяці і роки державного будівництва. А сили наші, націоналістів, як відомо, правдоподібно вистачати не будуть для цього будівництва. Чи це буде політика максимального використання, запрягання до роботи, а, тим самим, і політика максимального розвивання національних сил? Мабуть, що ні.

Ідім далі. У важких перших роках державного будівництва доволі важко буде уникати помилок, промахів, невдач і т[акого] п[одібного]. Опозиція буде діставати аргументи проти нас, як проти єдиної керівної сили української політики. Маса причиною всіх невдач можуть робити нас, ОУН. Престіж Організації, завойований нею такою високою ціною, буде в очах народу захитуватися. Це також, мабуть, не йтиме ні по лінії інтересів ОУН, ні по лінії інтересів українського народу.

Далі. Наш сьогоднішній моральний стан майже цілком виключив, щоб ми, будучи при керівництві державою, не робили всього того, чого справді

вимагають інтереси народу, щоб ми з нашою ідейністю, з нашою жертвенністю, з нашою безкорисністю не будували держави так, як тепер за неї боремося. Краще за нас в ім'я добра України, мабуть, ніхто не зумів би керуватися державою. Но, встановивши систему монопартії, ми конституційно фіксуємо, таким чином, державний устрій на довгий час – на період багатьох поколінь. Яка буде реальна гарантія того, що кадри ОУН і надалі будуть такими самими, якими вони є тепер і якими вони були б правдоподібно в перші роки державного будівництва? Майже ніяка. Хоч як би ми не перестерігали принципу якості при підборі наших кадрів, хоч як би ми не виховували наші кадри в душі найвищої ідейности, самопожертви, безкористі і т[ак] д[али], то не маючи такої перевірки кадрів, якою є сьогодні наша боротьба, ми будемо мати в ОУН і карієровичів, і людей користололюбивих, і зарозумілих амбіціонерів, і шкурників, і всяких інших типів. Рівень наших кадрів в умовинах незалежної держави з бігом часу напевно буде обнижуватися. До того ж, як я вже вказував, є абсолютно вірно, що «влада деморалізує». В умовинах, що в них ми були б єдиною керівною політичною організацією в державі, наша сьогоднішня ідея служіння народові може бути дуже легко підмінена і де є ю п а н у в а н н я н а д н а р о д о м . Що тратимо ми як націоналісти в цьому випадку? Тратимо ту високоякісну організацію, якою вона є сьогодні, тратимо той тип націоналіста-члена ОУН, який є сьогодні нашою гордістю; Організація розкладалася б, загнивала б, ми, як рух, не надто славно... кінчали б наш історичний шлях. Український народ доволі швидко стратив би таку вартісну силу як ОУН. Чи так мусіло б бути? Я вже раніше вказував, що якщо б навіть не мусіло, то, однак, були б усі умовини для того, щоб так сталося. Отже, може бути доволі таки мала надія, що було б інакше. Чи Організація була б нездібна вчас завважити свої слабкі сторінки і ліквідувати їх? Також не виключене. Но в середовищі панівної групи завжди панує певна безкритичність до самої себе (як і в випадку людей: переважно сторонні люди найкраще помічають хиби кожного з нас), самозакоханість. Це все дає також малу надію на те, що ми вчас зуміли б завважити наші хиби і належно з ними боротися. Чи такий розвиток був би по лінії інтересів українського народу, по лінії його добра? Хіба тоді, коли ми вже до тієї міри зогнили б і були не на своєму місці, що він бажав би собі якнайшвидшого нашого кінця.

Разом з процесом нашого розкладу, в народі йшов би процес наростання нових суспільних і політичних сил. Не маючи змоги діяти вільно, вони конспірували б, діяли б підпільно і не мали б при цьому ніякої змоги впливати на розвиток відносин в Україні. Коли б ці сили були відповідно великі, тоді мусіло б прийти до... революції проти нас. Нас насильно усунули б від керівництва державою. Революція, як відомо, також не сприяє всебічному розвиткові народу.

Децо інакше повинні б розвиватися відносини в умовинах демократії. Не маючи монополії на владу, маючи побіч себе конкурентів до влади в особі других партій, ми, як Організація, щоб затримати за собою керівництво державою, мусіли б добре вважати, щоб бути на висоті завдань. Умовини для здорового розвитку ОУН були б куди кращі. Коли б, незважаючи на це, ми все таки не були б на потрібному рівні, керівництво державою перейняла б від нас інша

політична сила, наділена більшим, як ми, довір'ям народу. Зміна політичного керівництва державою відбулася б безболісно, конституційним шляхом. А це, очевидно, також було б більше згідне з поняттям добра народу, як революція.

Беручи демократію як форму внутрідержавного ладу, ми повинні в нашій конституції, в наших законах зробити все можливе, щоб а) забезпечити стійкість влади, головне виконавчої; б) максимально обмежити політичне розбиття і міжпартійну боротьбу; в) сприяти вихованню народу в дусі дисципліни, національного обов'язку, в дусі пошани до власної влади, до власних національних інституцій і установ. Єдність народу, дух національної дисципліни, авторитет української влади, справна діяльність державного апарату, сила держави – завжди повинні бути нашим ідеалом і ми завжди повинні за це боротися. Єдиний народ, єдина держава, єдиний провід – завжди повинно бути як нашим ідейним гаслом, так і гаслом нашої практичної політики. Ми ніколи не можемо перестати вважати єдності народу за найважливіше завдання національної політики. Но в той же час ми повинні змагати до того, щоб у конституції Української Держави як клапан безпеки і для ОУН, і для всього українського народу залишити свободу політичних партій.

Про негативи варіантів державного устрою, що на них неясно вказує Орлик, я вже говорив і тут повторяться не буду. Перераховані там негативи цих варіантів також не йдуть по лінії наших постулатів. Вкажу теж, що коли б ми були за тим, щоб в Українській Державі взагалі не було партій, то ми тим самим добровільно погоджувалися б розв'язати і нашу Організацію.

Ми повинні мати на увазі ще й такий момент: ми можемо опинитися в такому становищі, що більшість народу може домагатися, щоб ми не допускали до творення партій і виконували владу самі, неподільно. Сьогодні є немало громадян, які про це саме в той спосіб говорять. Ми навіть у такому випадку не повинні дати спокуситися. Такий національний підйом, таке прагнення народу до єдності, такий наш авторитет ми обов'язані використати для ф а к т и ч н о г о закріплення наших неподільних впливів серед українського народу і рішуче не повинні впроваджувати монопартійної системи конституційним порядком. Це саме й означало б самим усунути той клапан безпеки, про який була мова вище. Пам'ятаймо, що і гітлерівська партія діставала апробату своєї політики з боку народу. Це, однак, не змінило суті справи і не обергло ні її, ні німецький народ перед катастрофою. В цьому випадку ми повинні бути більше далекоглядні як народні маси. Коли б навіть народ домагався, щоб ми неподільно виконували владу, або якщо б ми самі оцінювали, що більшість народу цього хоче, то в такому випадку ми щонайвище могли б на це піти на певний, стисло окреслений, час, скажім на 5, 10, чи навіть 15 років, при чому, з одного боку, так ця справа повинна бути й повідомлена і вияснена народові, і, з другого боку, ми далі повинні стояти на становищі демократичної парламентарної республіки і нашого монопольного тимчасового становища не закріплювати конституційним порядком.

Коли йдеться про ідеологічний аспект питання про демократію у нас, то є в нашій ідеології два моменти, які просто обов'язково вимагають, щоб ми в основу

внутрішнього устрою майбутньої Української Держави поклали демократичні принципи. Інакше наша ідеологія і наша програма були б суперечні самі собі і були б всі підстави вважати їх тільки зліпком пропагандивних гасел.

Першим таким моментом є наше гасло «Воля людині». Завжди ставлячи його поруч другого гасла «Воля народам», – ми тим самим недвозначно підкреслюємо, що нам йдеться саме про права людини, про її демократичні свободи. Це гасло прийняв навіть не ІІІ Збір, проти якого дехто має свої застереження, а ІІ Збір, і то в той час, коли, н[а]пр[иклад], гітлерівська система була на вершці своїх успіхів. Виходить, що учасники ІІ Збору не були тоді під впливом «моди» на демократію. Коли читати нашу літературу цього часу і дещо пізнішу, то скрізь можна вичути певну гордість на цей наш здобуток. Значить, це гасло учасники ІІ Збору розглядали таки як здобуток нашої ідеології, а не тільки пропаганди. Своє розуміння добра нації учасники ІІ Збору почали вже зв'язувати з свободою людини. Про правильність і доцільність такої постановки учасники ІІ Збору переконалися, очевидно, приглянувшись ближче і большевицькій, і гітлерівській системам. А в який же інший спосіб можна реалізувати гасло «Свобода людині» як не через демократичні свободи? Звичайно, свобода політичних партій не обов'язково мусить бути в числі оцих демократичних свобод, як це є воно, н[а]пр[иклад], і в нашій теперішній програмі. Та ми повинні розуміти, що, як я на це вказував, заборона політичних партій при наявності всіх інших демократичних свобод не тільки не охоронить нас від політичного розбиття, але введе величезний хаос у всі наші організації – професійні, громадські і культурні. Буде такий стан, що не буде, власне кажучи, ні здорових і міцних професійних чи громадських організацій, ні політичних партій, які, коли вони є побудовані на здорових основах і коли між ними є здорові відносини, є, без сумніву, також організуючими факторами національного життя, є також факторами, що скріплюють народ. Чи наші противники демократії здають собі справу з того, що коли б ми зайняли негативне становище до демократії як устроєвої форми майбутньої Української Держави, то ми, щоб бути послідовними і щоб уникнути суперечностей в нашій ідеології і в нашій програмі, мусіли б зрезигнувати з цього нашого ідейного гасла «Воля людині»? Чи байдужою для нас може бути справа того, наскільки наша ідеологія є атракційною силою як для наших мас, так і для других народів? А без цього гасла наша ідеологія дуже стратила б на своїй атракційності.

Звичайно, як я вже вказував, наш підхід до проблеми волі людини не може бути ні підходом ліберальним, ні підходом фанатиків демократії самої по собі. Для нас воля людини є вартістю остільки, оскільки вона є сумісною з поняттям добра нації. З цього практичний висновок такий, що ми ні в якому разі не можемо бути за необмежену свободу людини і одиниці, і що ми скрізь там, де ця свобода може загрожувати здоровому розвиткові народу і держави, повинні її саме в ім'я добра народу – обмежувати. Завданням українських законів буде визначити точну межу свободи громадян у майбутній Українській Державі. Я хочу тільки вказати, що така межа повинна бути обов'язково введена. Визначення такої межі буде саме й впровадженням елементу організованости в

майбутню українську демократію. Наша, українська демократія своїм ідейним змістом, і своєю політичною практикою повинна бути демократією організованою. Саме організованість нашої демократії повинна запобігти тому, щоб вона, демократія, опинилася в ролі гальма українського народу, і повинна поставити її на службу ідейним постулатам українського націоналізму.

Другим таким моментом нашої ідеології, який заставляє нас обов'язково стати на демократичну плятформу, є ідея безклясового суспільства. Ця ідея, хоч і не є дослівно так сформульована в нашій програмі, то, проте, з цієї програми недвозначно випливає. Бо що ж іншого має на меті принцип національно-державної і громадсько-кооперативної власності на основі знаряддя і засоби виробництва, зафіксований у нашій програмі, як не побудову безклясового суспільства, тобто такого суспільства, яке не розпадається на людей, що є економічно багаті і, внаслідок цього, панують в суспільстві, та на людей економічно вбогих і суспільно поневолених? Питання власності на землю – буде вона знаціоналізована чи повернена в приватну власність селян – не має тут суттєвого значення. Ніхто із соціалістів, крім большевиків, не узалежнює справи побудови соціалізму (а, значить, і безклясового суспільства, яке теж є метою соціалізму) ні від форми власності на землю, ні, тим більше від кооперативного обробітку землі. Большевицька теза про те, що, мовляв, приватна власність на землю і індивідуальне господарювання на ній «щодня і щогодини» породжують капіталізм у масових формах, що, в свою чергу, нібито внеможливіє побудову соціалізму, – є виразно тенденційна, сфабрикована на те, щоб теоретично «обаргументувати» конечність ліквідації одноосібного селянства, конечність колективізації. Показово, що саме в цьому питанні заіснували розходження між большевиками і югославськими комуністами. Югославські комуністи заступають погляд, що при існуванні одноосібних селянських господарств може виникати тільки тенденція до відродження капіталізму на селі, і що цю тенденцію держава, яка в своїх руках має командні галузі народного господарства і контролює всього господарського життя країни, завжди може легко присікати, ліквідувати (див. кореферат Карделя на інформаційній нараді представників компартії у Варшаві в м[ісяці] вересні 1947 р.). Ні одноосібне селянство як кляса, ні індивідуальне господарювання на землі як галузь продукції при контролі державою розвитку відносин в цій ділянці не можуть стати якоюсь серйозною перешкодою в будіванні безклясового суспільства, безклясового суспільства (в такому розумінні, як я це вище з'ясував, не в розумінні абсолютної зрівнялівки), мабуть, не має противників серед наших членів. Усі також здають собі справу, яке значення для ідеї безклясового суспільства має націоналізація основних засобів і знарядь виробництва. Це широко обаргументували теоретики соціалізму, і вже хоч би з цих джерел наші люди обзнакомлені з цим питанням. Тому теж немає заперечень проти принципу національно-державної і громадсько-кооперативної власності в банківстві, промисловості і торгівлі, зафіксованого в нашій програмі. Значення ж демократичного політичного устрою для реалізації ідеї безклясового суспільства багато

наших людей ще не розуміє. Тимчасом це справа так само важлива, як і справа суспільної власності на знаряддя і засоби виробництва. Про це дуже переконливо говорить приклад з більшовиками. Як же це сталося, що більшовики і все націоналізували, і навіть сколективізували і, незважаючи на це все, – сьогодні в СРСР є суспільні паразити і експлуататори? Сталося воно так тому, що більшовики, зліквідувавши капіталізм як економічну основу творення паразитарних груп, не створили разом з цим відповідних політичних умовин для того, щоб не виникли нові паразитарні і експлуаторські групи. Диктатура більшовицької партії, її повна безконтрольність з боку народу, її всесильність, тобто політичне упривілейовання більшовицької партії, стали основою для виникнення нових суспільних паразитів – більшовицьких вельмож. Чи мали б ми сьогодні в СРСР до діла з категорією більшовицьких вельмож тоді, коли б більшовицька партія не була єдиною партією в СРСР, тобто тоді, коли б вона не могла безконтрольно встановлювати платні для своїх партійних робітників і державних службовців, тоді, коли б народні маси мали вплив на цю справу, тоді, коли більшовицькі партійці не чулися б так певно, коли б вони знали, що завтра вони можуть бути відсунені від влади, тоді, коли б про всю політику СРСР рішали не єдині більшовики, а фактично вільно рішали підсоветські народи? Цілком певно, що ні. Щоб можна було побудувати справді безкласове суспільство – суспільство без жмінки людей, які мають все, що тільки можуть бажати від життя, і без мільйонів нуждарів, суспільство без експлуаторів і експлуатованих – треба, крім усупільнення знарядь і засобів виробництва, ще й політичної демократії. Політичне становище монопартії може стати такою самою основою для суспільної і економічної нерівності та несправедливості, як і капіталістичний принцип необмеженої приватної власності і економічної свободи. Саме таким досвідом «збагатили» теорію соціалізму більшовики своєю тридцятьрічною практикою. Невідомо, наскільки про цей досвід в цьому аспекті знає закордон. Такий теоретичний висновок, як вище, зробили ми самі, на основі нашої безпосередньої аналізи советського життя. І цей висновок ми мусимо розглядати як фундаментальний здобуток нашої теорії, як один з наріжних каменів нашої ідеології. А це нас зобов'язує так формулювати наше становище: не можемо боротися за безкласове суспільство, не борючись в той же час за політичну демократію в майбутній Українській Державі.

Ще кілька слів про те, яке повинно бути наше відношення до свободи політичних партій. Воно повинно бути таке саме, як наше відношення до демократичних свобод людини: ми не можемо допустити до необмеженої свободи політичних партій. Свободу політичних партій, як і демократії в цілому, ми повинні розглядати тільки як засіб до здорового розвитку сил народу і завжди класти межу тій свободі там, де вона проти цього розвитку виразно буде скеровуватися. В такому обмеженні буде також полягати організованість нашої демократії.

Кілька завваг щодо існуючих типів демократії

Виникає питання: чи ми не могли б в побудові внутрідержавного устрою просто опертися на якийсь з існуючих типів демократії? Щоб мати погляд на цю справу, коротко перегляньмо ці типи.

Як відомо, найздоровішим типом західної парламентарної демократії є тип англійський і американський (США). Здоровий він тому, що там, у цих країнах, немає політичного розбиття, немає партійництва. В США маємо до діла фактично з двома політичними партіями – з демократами і республіканцями, які змагаються зі собою за керівництво державою і себе взаємно при цьому керівництві замінюють. В Англії таких партій, коли не рахувати цілком невеликої комуністичної та ще меншої фашистівської, є формально три: лейбористська, консервативна і ліберальна. На практиці ж англійська система також фактично є двопартійна. До кінця XIX ст. влада переходила тільки від консерватистів до лібералів, і навпаки. Ці дві партії були найбільшими і репрезентували величезну більшість всіх англійських виборців. Тепер місце ліберальної партії, мабуть на тривалий час, завоювали лейбористи і вони змагаються тепер за владу з консерваторами. Крім цих, доволі рідких, випадків, коли англійський уряд був коаліційний, кожночасний англійський уряд є однопартійний і, як такий, він з'являється фактично комітетом тієї партії, яка є при владі. Згідно з практикою, англійський король завжди доручає формування кабінету цій партії, яка здобула більшість виборчих голосів і, внаслідок цього, має в парламенті найбільшу кількість представників. Таким чином, англійський уряд завжди спирається в парламенті на стійку більшість, що робить його становище міцним і дає змогу вести свою політику без якихось більших труднощів з боку парламенту. Стійка більшість, на яку спирається кабінет, робить цілком негрізною опозицію з боку конкуруючої партії, яка виступає з критикою урядової політики. Маючи опозицію і будучи критикований, англійський уряд в той же час може безперешкодно діяти. Такий стан, очевидно, дуже здоровий. І правляча партія і англійський народ бачать поточну політику з різних боків. Правляча партія мусить добре вважати, щоб своїми помилками не давати до рук аргументів своїм противникам. Англійський народ, чуючи різні голоси про поточну політику, може самостійно формувати свій погляд на неї, що дуже сприяє, очевидно, його політичному виробленню. В США, при наявності тільки двох партій, з яких одна завжди є при владі, а друга – в опозиції, також немає труднощів в керуванні політикою і державою. До американських і англійських політичних систем майже не можна мати якихось серйозніших, принципових побажань.

Чи можна, однак, «пересадити» одну чи другу систему на український ґрунт? Було б наївністю так думати. Пам'ятаймо, що і американська двопартійна, і англійська малопартійна системи склалися при наявності в обидвох цих країнах необмеженої свободи політичних партій. Значить, не конституційні, накладені законом, обмеження становлять основу цих систем, а щось інше. І англійська, і американська політичні системи склалися на основі і в результаті окремого

здорового економічного і суспільно-політичного розвитку обидвох цих країн. На англійській і американській політичних системах позначається теж специфічний національний характер англосаксів.

Коли йдеться про економічний розвиток, то, як відомо, Англія до кінця XIX ст. була в економічному відношенні найпередовішою країною світу. Разом з цим Англія була теж найбагатшою державою. В результаті здібності англійських правлячих кіл своєчасно помічувати назрілі потреби і своєчасно впроваджувати потрібні суспільні і політичні реформи, англійському народові вдалося теж уникнути поважніших соціальних і політичних конфліктів. Національне багатство, загальна заможність населення, відсутність серйозних соціальних і політичних антагонізмів плюс флегматичний, не запальний, розважний англійський характер – є саме причиною того, чому ми в Англії маємо до діла не з багатьома, а лише з двома-трьома партіями. Американська ж суспільність – це молода суспільність. Вільна від усяких залишків феодалізму та аристократизму, вона перша в світі побудувала в себе широкодемократичний лад. США перші в світі стали країною справжньої рівності і політичної свободи всіх громадян. До того ж їхні природні багатства, розвиток техніки, вдача людей дозволили їм стати на шлях надзвичайно інтенсивного господарського розвитку. В результаті цього, США сьогодні не тільки наздігнали Європу в технічному і економічному відношеннях, але й залишили її далеко-далеко позаду. Як бачимо, в США теж не було причин для соціальних і політичних конфліктів. Не було тому теж там і ґрунту для багатьох політичних партій. Конфлікти, непорозуміння, суспільна і політична боротьба виникають здебільшого там, де народів живе погано: де панують утиски, де є соціальна нерівність, економічна нужда. В США, як відомо, ніхто не мав особливої причини до політичного чи соціального невдоволення. Тому то американцям і вистачає дотепер тільки дві партії. Зрозуміло, що «пересаджувати» щось, що є органічним витвором історичного розвитку другої країни і другого народу до власної країни – річ неможлива. Ми можемо тільки прагнути до того, щоб розвиток відносин в Україні пішов англійським чи американським шляхом. Та чи піде? В кожному разі немає жодних реальних гарантій для того, отже, – не можна на такому сподіванні й нічого будувати.

Ми повинні, однак, користуючись прикладом англійської чи американської демократії, зробити такі важливі висновки: ні англійська, ні американська демократичні системи не є злом для своїх народів. Вони вможливили раніше Англії, а тепер США досягти вершин національної могутності і слави. Немає в цих країнах теж внутріполітичного розбиття. Це й є найкращий доказ того, що демократія може давати не тільки негативні, але й позитивні результати. Для цього потрібна лише одна умова: здорові економічні і суспільні відносини в країні. Крім цього, в політичній практиці ми повинні змагати до того, щоб максимально наблизитись до американської двопартійної чи англійської малопартійної систем.

Коли англійський і американський типи демократії можна ставити за приклад здорової демократії, то французьку демократію треба розглянути як

приклад того, до яких негативних результатів може демократія приводити. До речі, причина тут не в самому типі демократії. Французька демократія небагато чим відрізняється, н[а]пр[иклад], від американської. Різний принцип формування виконавчої влади в США і у Франції, не має, по-моєму, суттєвого значення. Коли б у США було багато партій, то й американський принцип відділення виконавчої влади від законодавчої був би далеко менше ефективний. Як у Франції, так і в США громадяни користуються необмеженими політичними свободами. Причина тут в різних суспільних і економічних відносинах, а теж до певної міри – в різних національних характерах. Коли американська демократія є прикладом того, як навіть найширші свободи не є небезпечні при здорових суспільних відносинах, то французька демократія, якраз навпаки, показує, до яких небезпечних наслідків можуть довести необмежені демократичні права при нездорових суспільних відносинах.

Найнегативнішим явищем французької демократії є величезне партійне розбиття французького народу. Це розбиття, очевидно, знаходить своє відображення і в складі французького парламенту, внаслідок чого французький парламент часто просто не може працювати. З тієї причини, що в французькому, різношерстному і розбитому на різні фракції та фракційки, парламенті, важко складається виразна і стійка більшість, дуже хитким в більшості випадків буває теж і становище французького кабінетного уряду. Загальний результат цього такий, що нераз впродовж одного місяця приходиться до кількохразової зміни французького уряду. Чи може бути мова при таких відносинах про якусь конструктивну національну політику? Чи може бути мова при таких відносинах про якусь державну політику на дальшу мету? Зрозуміло, що ні. Зрозуміло теж, що таке становище – трагедія нації.

Що є безпосередньою причиною такого великого політичного розбиття, як це його спостерігаємо у Франції? Вважаю, що необмежена свобода політичних партій взагалі, і особливо – необмежена свобода цих партій брати участь у виборах до Французьких Національних Зборів. Коли переглядати склад депутатів Французьких Зборів хоч би з 1946 р., то не можна не бачити, що великими політичними партіями, тобто справжніми політичними силами французького народу, є тільки три партії: католицька (народно-республіканський рух – МРК), комуністична і соціалістична. Всі інші партії – це партії дрібні, а нераз просто таки дуже дрібненькі так, що приходиться дивуватися, чому вони взагалі існують. В Національних Зборах кожна з цих дрібненьких партій має, однак, по кількох представників, які або примикають то до одного, то до другого угруповання, або стараються зайняти свою власну «тверду» позицію, і, таким чином, тільки поглиблюють нестійкість політичних відносин у французькому законодавчому органі. Такий самий стан можна обсервувати сьогодні, н[а]пр[иклад], і в Італії. Хіба ж це доцільно було б обмежити можливість політичних партій мати в парламенті своїх представників певним окресленим мінімумом голосів виборців, мінімумом, який вказував би, що даний політичний напрям вже дійсно відображає прагнення такої кількості населення, яке заслуговує на увагу? В якій, н[а]пр[иклад], мірі може вважатися за представника волі народу та

політична група, яка в результаті виборів на 500 депутатських мандатів здобула тільки 2, 5, 10 чи навіть 20 мандатів? Коли допустити, що 500 депутатів мають репрезентувати 50 мільйонів населення (1 депутат на 100 тисяч населення), то цих навіть 20 депутатів репрезентують тільки 2 мільйони в той час, коли інші партії, розпоряджаючись 150 чи 200 депутатськими мандатами, репрезентують справді величезну більшість народу. Якщо той напрям, який не може розраховувати на більше, як, скажім, 20 мандатів і, внаслідок цього, не може мати в парламенті своїх представників, – з'являється напрямом, який розвивається, то він, безумовно, по завоюванні симпатій потрібного числа виборців, повинен мати право участі в парламенті. Відібравши оцим дрібним партіям як таким, що не репрезентують прагнень замітнішої більшості населення, право мати своїх депутатів в парламенті, можна було б значно упростити політичні відносини в цій інституції, оздоровити їх і, в результаті цього, оздоровити політичний стан держави взагалі. Чи це було б якесь суттєве порушення демократії? Уважаю, що ні. Це було б, на мою думку, тільки організування цієї демократії.

Дати громадянам усі демократичні свободи і зрезигнувати з усякого втручання в розвиток політичного життя народу – означає, на мою думку, ф а к т и ч н о п о г о д и т и с я н а ц і л к о м с т и х і й н и й р о з в и т о к п о л і т и ч н и х в і д н о с и н . Вважаю, що таким стихійним порядком розвивається і французька демократія. Немає майже жодних обмежень, як я вже вказував, і в американській та англійських демократіях. Та в США і в Англії, одначе, весь політичний розвиток обумовлюється і, тим самим, до певної міри к о р е г у є т ь с я здоровими суспільними і економічними відносинами. Такого корективу в здорових суспільних і економічних відносинах не має французька демократія. Широке соціальне невдоволення, класова боротьба, труднощі економічного становища у Франції становлять надзвичайно пригожий ґрунт для внутрінаціональної політичної боротьби, яка, звичайно, розвивається цілком стихійно і в такій формі переноситься в залю засідань французького парламенту. Які це має наслідки, коли йдеться про роботу французького парламенту і французького уряду, я вже вказував. Ці наслідки можуть тільки негативно характеризувати демократію. Виходить, отже, що коли демократія не має потрібної бази, а, тим самим, і потрібного корективу в суспільних і економічних відносинах, то таким корективом мусить стати закон, мусить стати втручання держави в політичне життя. Метою такого втручання повинно бути забезпечити можливість праці парламенту, зміцнити становище уряду, щоб в той час, коли народ переживає суспільно-економічні труднощі, він мав принаймні міцне національно-державне керівництво. Коли сьогодні вже ніхто не заперечує проти організуючого втручання держави в такий, по самій своїй природі стихійний, процес, як економічне життя, то чому дозволяти розвиватися стихійним порядком політичним відносинам? В ім'я справної роботи

законодавчих органів, в ім'я міцної і дієспібно́ї виконавчої влади треба втручатися і в ці відносини, треба їх організувати.

Французька демократія повинна нас в одному переконати: ми не можемо допускати до такого розвитку демократії, як це має місце у Франції і в усіх інших країнах з конституцією французького типу. **Н а ш а д е м о к р а т і я н е м о ж е б у т и д е м о к р а т і є ю с т и х і й н о ю ; в о н а м у с и т ь б у т и д е м о к р а т і є ю о р г а н і з о в а н о ю .**

В чому повинна полягати організованість нашої демократії

Якщо, як я вже згадував, ми не маємо сьогодні ніякої реальної гарантії того, що економічні і суспільні відносини в нашій державі будуть здорові, хоч як ми до цього прагнемо, а, значить, не можемо мати і ніякої реальної гарантії, що ці відносини будуть позитивно впливати на нашу політичну демократію, – ми повинні зробити корективом для нашої демократії конституцію, закон. Конституція, закон повинні стати оцими організуючими факторами, які виключають стихійний розвиток демократії, які виключають вільну, ніким неконтрольовану і нічим необмежену гру сил і, таким чином, не допустять до занархізування політичного життя, що нам, націоналістам, унеможливило б реалізацію наших ідей. **К о н с т и т у ц і я , з а к о н м у с я т ь з а б е з п е ч и т и н а ш у д е м о к р а т і ю п е р е д с т и х і й н і с т ю і д а т и ї ї о р г а н і з о в а н і ф о р м и .**

Метою нашої організованої демократії повинно бути: а) забезпечити народ перед виникненням і розкладовою діяльністю проти національних і проти самостійницьких груп та партій; б) забезпечити народ перед політичним, партійним розбиттям, обмежити це розбиття до мінімуму, не відбираючи в той же час можливості вільного вияву і дії справжнім національно здоровим політичним силам; в) забезпечити можливість справжньої і ефективної роботи законодавчих органів; г) застрахуватися перед тим, щоб міжпартійні непорозуміння підірвали дієспібність державного керівництва; д) створити підстави для міцної і стійкої виконавчої влади; е) сприяти вихованню всіх громадян України, а в першу чергу національної еліти, в дусі підпорядкування всього вищим інтересам нації і держави, в дусі національної відповідальности, в дусі національної єдности і солідарности.

Беручись писати цю статтю, я цілком не ставив собі за завдання точно спречизувати все те, що повинно забезпечити нашої демократії організований розвиток. Я врахував у цьому випадку і мою особисту недостатню теоретичну «озброєність», і особистий брак досвіду в цьому питанні, і неможливість в наших обставинах обмінятися певними думками з друзями, і те, що наші друзі з-за кордону напевно привезуть багато цікавих спостережень та фактів з демократичної практики в західних країнах, що, очевидно, дуже істотно може причинитися до правильного розв'язання проблеми внутрідержавного устрою

майбутньої Української Держави. Я вважаю також, що спрецизування системи організованої демократії повинно належати до спеціалістів-правників. Я хотів тільки кинути і піддати під дискусію саму концепцію організованої демократії і, щонайвище, менше-більше сконкретизувати цю концепцію у її найважливіших пунктах. До цього я нижче і буду обмежуватися.

В чому, отже, практично повинна полягати організованість нашої демократії?

1. В конституційній забороні всіх таких політичних партій і організацій, які і в своїй ідеології, і в своїй політичній практиці заступали б не загальнонаціональні цілі, а цілі тільки однієї із суспільних кляс чи груп, цілі виключно тільки клясові. Зрозуміло, що такі партії, які змагали б до встановлення виключного панування однієї тільки із суспільних кляс чи груп (н[а]пр[иклад], до «диктатури пролетаріату» чи якоїсь іншої суспільної кляси) повинні бути заборонені в першу чергу.

Становище нас, націоналістів, становище всіх справжніх українських патріотів не може бути інше в цьому питанні. Український народ має надто гіркий і болючий досвід в цьому відношенні. Ми, як народ, заплатили надто великими жертвами за підмінення нами інтересів загальнонаціональних інтересами вузькоклясовими. Також історія других народів дає нам забагато прикладів руйнівної з національного погляду ролі таких клясових партій. Надто злочинним і кривавим є сьогодні панування українських большевиків в Україні, щоб ми могли допускати організування подібних партій і в майбутньому. До того ж одним із наших найважливіших завдань буде виховувати український народ в дусі вищости національних інтересів над інтересами клясовими. Цього вимагає саме потреба дати нашому народові виразну і міцну національну морфологію. Щоб закріпити свідомість вищости національних інтересів над інтересами клясовими в українській меншості, треба буде доволі таки довгого часу. А хіба ж пропаганда ідей клясової боротьби, пропаганда ідей, скажім, «диктатури пролетаріату» сприятиме цьому? Хто із справжніх українських патріотів сьогодні може бути за те, щоб в Україні могли вільно існувати і розвивати свою діяльність такі партії, які ставали б на перешкоді вихованню українських мас в дусі виключно тільки загальнонаціональних інтересів? Яке моральне право мають вороги національної єдності, проповідники панування однієї тільки суспільної кляси чи групи вимагати від нації, щоб вона їх толерувала, щоб вона їм дозволяла вести їх антинаціональну діяльність? В Українській Державі, серед українського народу, що визволиться з-під панування большевицьких злочинців, серед українського народу, що впав жертвою саме клясової ідеології, що впав жертвою свого захоплення клясовою боротьбою, ідеєю «диктатури пролетаріату», – місця для таких чи їм подібних партій бути не може. Український народ може погодитися на існування і розвиток тільки таких політичних сил, які репрезентують загальнонаціональні інтереси, які мають на меті добро всього українського народу, добро всієї української нації, добро Української Держави, підставою чого є національна єдність, а не клясова ворожнеча.

Хто і на якій основі повинен бути компетентний вирішувати про те, чи ідеологія і політика якоїсь політичної групи йде по лінії загальнонаціональних

інтересів? Вважаю, що Верховний Суд Української Республіки на основі пред'явлених зацікавленими групами проектів їхніх політичних програм. Говорю, що на основі пред'явлених тільки проектів програм тому, що такі групи, зрозуміла річ, не будуть могли існувати ні розвивати ніякої діяльності в Українській Державі: не будуть могли видавати газет, ніякої літератури, відбувати зборів, творити організації. Отже, вони не можуть тому й мати ухвалених програм. Практично це повинно виглядати так: складається група людей, цілком, очевидно, ще незначна, яка заступає певні політичні погляди і хоче в ім'я цих поглядів розвивати політичну діяльність в державі. З цією метою вона хоче організувати партію, видавати газети і т[ак] д[алі]. Для цього вона мусить мати, очевидно, дозвіл. Щоб такий дозвіл отримати, вона повинна, як це практикується, зрештою, і в усіх інших демократичних країнах, пред'явити проект програми майбутньої партії у Верховний Суд. Верховний Суд повинен бути тією інституцією, яка, згідно з обов'язуючими законами, мала б право або легалізувати таку політичну партію, або її забороняти. До Верховного Суду також повинно належати вирішування того, чи у випадку дозволу на заснування партії, дана партія притримується букви і духа пред'явленої програми у своїй дальшій практичній політиці. У випадку стверджених розходжень, Верховний Суд повинен мати право оголошувати такі партії поза законом.

2. В допущенні конституцією до участі в парламентських виборах, а тим самим і до участі в парламенті, тільки тих партій, які репрезентують певний, окреслений законом, доволі високий мінімум виборців, н[а]пр[иклад], 1/10, тобто, іншими словами, в допущенні до участі в парламенті тільки тих політичних партій, які з'являються справжніми політичними силами країни.

Йдеться про те, щоб число партій в парламенті якомога більше обмежити і, таким чином, якомога більше упростити політичні відносини в законодавчому органі. Це, як я вже вказував, при французькій демократії, повинно статися за рахунок оцих дрібних і цілком дрібненьких партій, яких при необмеженій свободі політичних партій є завжди багато і які, не репрезентуючи інтересів скільки-небудь значнішого числа населення, дуже ускладнюють відносини в парламенті. Н[а]пр[иклад], постала в Українській Державі, скажім, партія «Х». Її цілі не суперечать конституції України і Верховний Суд її залегалізував. Партія «Х» розвиває діяльність: організує членів, творить свої клітини, видає газету і змагає до впливу на політику Української Держави через здобуття відповідно сильного становища в українському парламенті. Щоб взяти участь у виборах до українського парламенту, тобто мати змогу боротися під час виборів за депутатські мандати, партія «Х» ще до виборів повинна доказати перед Верховним Судом, що за неї голосуватиме потрібний мінімум виборців, скажім – 2 мільйони (приймаючи, що населення України становить 40 мільйонів населення, це була б менше-більше 1/10 українських виборців). Практично партія «Х» повинна внести поіменний список цих двох мільйонів виборців, щоб уможливити Верховному Судові справдження, чи список правдивий. Коли якась з існуючих партій таким мінімумом виказатися не може, – вона, як ще незамітна політична сила, не повинна теж брати участі у виборах. Таким чином, до парламенту

будуть допущені тільки великі партії. Як показує політична практика навіть у Франції, число цих партій повинно завжди хитатися між 2–3–4. Це означає, що в парламенті будуть репрезентовані в найгіршому випадку тільки 4 найбільші політичні напрямки (говорю «в найгіршому випадку» тому, що існування серед народу чотирьох великих партій означає вже його велике політичне розбиття; в більшості випадків таких великих партій буває 2, щонайменше 3), – а 20 – 30 (і таке можливо) дрібних течійок, як ще непопулярні, будуть продовжувати боротися за свої впливи поза стінами парламенту. Коли якась з цих 20 – 30 дрібненьких груп в найближчі роки так поширить свої впливи, що зможе вказатися перед Верховним Судом потрібним мінімумом виборців, вона безумовно повинна бути допущена до участі в наступних виборах. Уважаю, що парламент, складений таким шляхом, буде, з одного боку, відбивати загальні політичні відносини в Українській Державі, і, з другого боку, не маючи забагато фракцій, буде міг далеко справніше діяти, ніж парламент французького типу.

3. В конституційному обов'язку партій, що взяли участь в парламентських виборах, в певний, стисло окреслений і короткий строк скласти п а р л я м е н т с ь к у б і л ь ш і с т ь, яка опублікує до загального відома і пред'явить Голові держави « Деклярацію єдиної національної політики », при чому ця парламентська більшість особистими підписами всіх своїх депутатів повинна зобов'язатися, що буде цієї «деклярації» точно притримуватися та її підтримувати. Скликання парламенту повинно допускатися щойно після складення такої парламентської більшої і опублікування цієї більшістю «Деклярації».

Чому потрібна така «Деклярація»? Візьмім Францію. Відомо, що з 3-ох найбільших до останнього часу французьких партій соціялісти і католики в багатьох питаннях займали однакову позицію. Обидві ці партії могли б становити доволі міцну більшість у французькому парламенті, коли б вони йшли разом завжди. Тимчасом, коли приходило до обговорення окремих проблем поточної політики, то соціялісти не завжди йшли разом з католиками і потрібну більшість у парламенті доволі важко було досягнути. Чому ж так було? Тому, очевидно, що виникали різні погляди в одних і других на дану проблему поточної політики і, що також дуже важливо, що обидві ці партії не були формально зобов'язані перед народом, ні перед собою йти разом, згідно із спільно накресленою програмою поточної політики. І одна, і друга партії мали залишену за собою повну свободу дій. Ідея «третьої сили», що мала складатися із соціялістів і католиків і що про неї так багато говорено у Франції, була тільки... ідеєю, а ніколи... реальним фактом, джерелом якого була б, скажім, якась спільна опублікована угода між цими двома партіями. Но власне тільки в цьому останньому випадку, тобто тоді, коли б між цими обидвома партіями було б укладено спільну угоду, соціялістична партія не змогла б собі так свобідно міняти своє становище, а була б зобов'язана підходити разом з католиками до всіх питань в душі складеної угоди. Щойно більшість, яка спирається на офіційне зб'юкування двох чи більше партій, може

бути стійкою більшістю. Інакше така більшість завжди буде дуже непевною. Ще більшому зміцненню стійкості парламентської більшості сприяло б певне особисте зобов'язання кожного депутата-члена зблокованих фракцій підтримувати намічену і офіційно зафіксовану лінію блоку. По партійній лінії кожного члена фракції до цього повинна зобов'язувати партійна дисципліна. По лінії загальнонаціональній його до цього повинен зобов'язувати його особистий підпис, який він повинен покласти під такою власне спільною «Деклярацією єдиної національної політики», опублікованою перед усім народом і пред'явленою офіційно Голові держави. Я вважаю, що в країнах т[ак] зв[аної] народної демократії, поза багатьма іншими відомими моментами цілком неморального характеру, певній спаяності існуючих там урядових блоків дуже сприяли оці спільні програмні «Деклярації»: «Кошицька програма» Народного фронту в Чехословаччині, програма вітчизняного фронту в Болгарії і т[ак] д[алі].

«Деклярація єдиної національної політики» повинна: а) дати народові програму національної політики на найближчий час, складену на основі порозуміння кількох (2-3) найбільших національних партій, що була б свого роду п'ятирічним чи чотирорічним (в залежності від каденції парламенту) політичним, економічним і т[ак] д[алі] пляном національної політики; б) зобов'язати партії-учасниці декларації перед лицем усього народу і перед Головою держави розв'язувати всі питання поточної політики в дусі опублікованої декларації і в усіх цих питаннях займати єдине узгоджене становище; в) зобов'язати всіх членів окремих парламентарних фракцій більшості займати становище, згідне з буквою і духом декларації. До цього повинен їх зобов'язувати їх власний підпис під декларацією. При такій системі парламент не повинен мати більших труднощів у своїй законодавчій роботі: в ньому завжди була б стійка і солідарна більшість.

Зрозуміло, що «Деклярація єдиної національної політики» може бути складена на основі к о м п р о м і с у двох чи трьох найбільших національних партій. В нас до к о м п р о м і с у було довгий час негативне наставлення. На компроміс, так часто практикований саме в демократичних устроях, ми завжди вказували, як на одну з найнегативніших рис демократії. Політиці компромісів, тобто політиці уступок, порозумінь і т[ак] д[алі], ми протиставляли політику принципіальну, тобто – політику, яка відкидає можливість уступок, можливість резигнації з певних своїх цілей тощо. Вважаю, що в практичній політиці, як і в практичному житті взагалі, таки доволі часто приходиться застосовувати політику компромісу. Думаю, що кожний з нас має також чималий особистий досвід в цьому відношенні. Коли навіть компроміс не завжди, може, з'являється найкращою розв'язкою якоїсь справи, то він ніколи, однак, не буде також і с к р а й н і с т ю , скрайньою розв'язкою. А, як відомо, скрайня розв'язка також рідко буває найкращою розв'язкою. Вважаю, що саме в цьому полягає позитивне значення компромісу. Вкажу теж, що в той час, коли ми дивилися на компроміс як на щось нездорове, гниле, – в той час здібність і вміння іти на компроміси англійці вважають за «вище мистецтво політики». Мусимо собі усвідомити, що при наявності різних поглядів, кількох партій, тільки компроміс

може бути основою до порозуміння, а, значить, і для національної єдності. Коли ми схочемо на практиці реалізувати гасло справжньої національної єдності, ми мусимо завжди теж бути готові до певних компромісів.

4. В конструктивній прерогативі Голови держави: а) розпускати на певний окреслений, доволі значний час (скажім, на 1 чи навіть на 2 роки) новообраний парламент у тому випадку, коли внаслідок непорозумінь між партіями, вони не зуміють скласти з-поміж себе потрібної парламентської більшості і пред'явити до визначеного строку поголженої «Деклярації єдиної національної політики»; б) покликати в цьому випадку на основі декрету уряд, що керував би державною політикою до часу скликання наступної сесії парламенту і був би за свою діяльність відповідальний тільки перед Головою держави; в) видавати в цей період «безпарляментя» декрети в усіх справах, що нормально потребують вирішень з боку законодавчих органів.

Що було б в тому випадку, коли б, з одного боку, репрезентовані в парламенті партії не могли скласти потрібної більшості і поголженої «Деклярації», і, з другого боку, коли б Голова держави не розпоряджався такою, як вище, прерогативою? Тоді, очевидно, парламент почав би діяти без складеної стійкої більшості в ньому з усіма негативними наслідками цього стану. Це був би – французький парламент, хоч і без французьких дрібних партій. Щоб забезпечитися перед цим, треба, щоб Голова держави мав саме такі прерогативи, як пише. Ці прерогативи, фактично, чинять Голову держави диктатором народу в тому випадку, коли партії не можуть домовитися між собою. Ніхто не буде, мабуть, заперечувати, що тоді, коли партії є до тієї міри розсварені, що не можуть ніяк погодитися, – такий вихід є єдиноможливий і єдиноправильний. Для народу, певна річ, краща диктатура Голови держави, ніж недієспосібний, розсварений парламент. Крім цього, така прерогатива дуже сприятиме саме тому, щоб партії таки порозумівалися між собою. До цього заставлятиме їх: а) перспектива диктатури Голови держави, чого партії звичайно не люблять; б) перспектива бути позбавленими на певний час у зв'язку з розпуском парламенту депутатських гаж. А це для партії також не останньої ваги момент. В цьому й полягатиме виховна функція даної прерогативи.

5. В конституційному праві кабінету, складеного партіями більшості, робити пропозиції Голові держави про розв'язання даного парламенту тоді, коли сформована парламентська більшість саботуватиме прийняту собою «Деклярацію єдиної національної політики» і унеможливлуватиме таким чином діяльність уряду.

Може ж так статися, що, незважаючи на початкове порозуміння між партіями і на опубліковану декларацію про єдину політику, в процесі роботи парламенту виникнуть між фракціями більшості такі непорозуміння, які практично означатимуть відмову від оголошеної декларації, її саботування. Парламент і уряд тоді були б знов мало дієспосібні. В цьому випадку уряд повинен мати право робити Голові держави пропозицію про розв'язання парламенту і про оголошення нових виборів. Голова держави повинен бути

зобов'язаний таку пропозицію приймати і релізувати. Пам'ятаймо, що уряд буде складатися з представників партій, які оголосять декларацію, і він на таке прагнення з уваги на свої партії йтиме нелегко.

6. В обов'язку партій більшості скласти урядовий кабінет.

7. В незалежності кабінету, складеного в результаті порозуміння між партіями більшості, від т[ак] зв[аного] вотуму довір'я парламенту. Якщо партії більшості створять уряд, він повинен мати свободу дій і не повинен бути узяленим від вотуму довір'я. Щобільше, попередній пункт вказує, що коли б парламент гальмував роботу уряду, тобто саботував декларацію парламентської більшості, – а уряд повинен стисло діяти в рамках оголошеної декларації, то тоді уряд має право вимагати розпуснення парламенту. Обидва ці пункти, очевидно, становище уряду роблять доволі міцним. В загальному, одначе, уряд повинен бути відповідальним перед парламентом. Коли б уряд розпустив парламент, який його створив, то тоді право контролю політики уряду повинно переходити на наступний парламент.

8. В конституційному праві партії, яка здобула абсолютну більшість депутатських мандатів до парламенту, творити однопартійний кабінет.

На таких менше-більше основах мав би опиратися тип організованої демократії. Ці всі пункти я вважаю за вузлові місця системи організованої демократії і вони тому повинні бути відповідно зафіксовані в конституції. Український парламент, побудований на цій основі, повинен би максимально наблизитися до двопартійного американського чи малопартійного англійського парламентів. Якщо б навіть в українському парламенті було не 2, а 3, 4, а то й 5 партій, то, внаслідок обов'язку скласти тривалий блок більшості з єдиною програмою національної політики, в парламенті завжди була б стійка урядова більшість. Опозиція була б тоді в значній мірі знешкідливлена: вона змогла б тільки критикувати політику урядового блоку і не мала б майже ніякої змоги її гальмувати. А така опозиція, як це показує англійський чи американський досвід, є навіть побажана.

Я ще зупинюся коротко над деякими устроєвими, або зв'язаними з устроєм, моментами, що я про них вище згадував.

В першу чергу – Голова держави, або, іншими словами, оскільки ми є за республіку – Президент України. Можливо, що дехто з друзів буде вважати більш відповідною інституцією інституцію «колегіального президента» в роді, скажім, большевицької президії верховної ради. Я особисто був би проти «колегіального президента». По-перше, «колегіальний президент» був би занадто залежний і формально і фактично від парламенту, що в певній мірі перешкоджувало б йому виконувати функцію найвищого арбітра в політичному житті Української Держави (у випадку, н[а]п[р]иклад, потреби розпуснення парламенту чи то в наслідок того, що цей парламент не склав у визначений час парламентської більшості, чи то в результаті пропозиції уряду). У справді демократичній державі такий арбітр повинен обов'язково бути. По-друге, авторитет держави мусить бути зосереджений в

одній особі на те, щоб він таким чином був відповідно унагляднений і, тим самим, більше зрозумілий народові. А в пошані перед найвищим авторитетом власної держави український народ, мабуть, треба виховувати більше, чим який-небудь другий народ.

Я говорив також про певні компетенції Верховного Суду. Він, будучи уповноважений вирішувати долю партій, став би важливим і доволі всесильним фактором політичного життя країни. Чи можна знайти, одначе, більше компетентну інституцію для цієї справи? Вважаю, що ні. Як каже згадуваний мною Фаге, часом немає ради, і муситься в певних руках зосереджувати доволі широкі права. Йдеться про те, щоб ці руки були якнайбільше компетентними до користання цих прав. Уважаю, що вирішування того, чи цілі якоїсь партії є згідні з буквою і духом української конституції, є найбільше компетентний саме Верховний Суд України. Верховний Суд буде, мабуть, і найбільше безпристрасний у вирішуванні цього питання.

Я залишаю відкритим питання про те, чи український парламент повинен бути одно- чи двопалатним. Пригадую, що Орлик був за двопалатний парламент. З цим питанням обстоїть справа так: коли вищій палаті парламенту дати тільки право законодавчої ініціативи і не дати їй права законодавчого вета, то її реальне значення буде дуже мале. Вона буде просто тільки ще однією інституцією, яка може слідкувати за потребою в нових законах і, внаслідок цього, може бути більша гарантія, що пропозиція відповідного закону буде зроблена в належний час. Так є, здається, сьогодні у французькій республіці. Коли ж вищій палаті дати право вета, то це може дуже гальмувати законодавчу процедуру. Належало б оцінити, що важливіше: законодавча ініціатива, чи простота і справність законодавчої процедури.

Українське законодавство повинно теж намагатися тримати у відповідних рамках міжпартійну боротьбу. В нас, коли йдеться, головне, про культуру політичного і загального громадянського життя, будуть, мабуть, ще неабиякі браки. Йдеться про те, щоб відповідними законами, з одного боку, не допускати до надмірного завогнення партійних пристрастей, що часто просто внеможливе потім яке-небудь порозуміння, і, з другого боку, щоб таким шляхом прищиплювати громадянству політичну культуру.

Оскільки в Українській Державі була б свобода партій політичних, то в цьому випадку, вважаю, треба було б змагати до є д и н и х п р о ф с п і л о к . Метою профспілок повинна бути оборона виключно тільки економічних і професійних інтересів своїх членів, а не політична боротьба. Свобода профспілок обов'язково втягнула б їх у вир політичної боротьби.

Точне опрецизування системи організованої демократії буде, як я вже вказував, завданням майбутньої української конституції, майбутніх українських законів. В даному випадку, хочаби дати тільки субстрат для дискусії, я обмежуся тільки до сказаного вище.

Кілька слів про те, якою повинна бути наша майбутня «партійна політика» в умовах звільненої України

Не виключена можливість політичних змін вимагає від нас можливо точно визначеної лінії нашої політики щ о д о і с н у ю ч и х с ь о г о д н і н а е м і г р а ц і ї у к р а ї н с ь к и х п а р т і ї . При першій для цього можливості українська еміграція буде вертатися на Україну і тут, очевидно, політична частина нашої еміграції схоче продовжувати свою партійну політику. Як відомо, на еміграції таких партій є немало. Тільки в т[ак] зв[аному] Координаційному Українському Комітеті³²⁰ їх об'єдналося, здається, 7. Майже всі ці партії – добре відомі нам з-перед 1939 р. Як, отже, нам бути з цими партіями?

В тому то, власне, й слабе місце таких партій, що вони нам, як і всьому українському народові, відомі тільки з періоду до 1939 р. і цілком майже невідомі з періоду після 1939 р. і аж досьогодні, і то невідомі в першу чергу з якої-небудь активної самостійницької боротьби на Українських Землях в цей важкий для України час. В той час, коли національний інтерес України вимагав від усіх українських патріотів стократно посиленних зусиль, щоб боронити перед знищенням ворогами позиції українського визвольного руху на Українських Землях, – в той час всіх тих партій, які сьогодні на затишній еміграції реставрувалися, в Україні не стало, вони зникли, вони залишили український народ самому собі, а самі дбали тільки про своє особисте збереження. Сьогодні, на еміграції, керуючись партійними, чи просто особистими амбіціями і, внаслідок цього, не хотючи визнати факту існування в Україні єдиного міцного всенародного фронту визвольної боротьби, створеного і керованого ОУН в рамках УГВР, – панове «політики» з цих партій пробують активізуватися, пробують на емігрантський ґрунт пересадити галицькі відносини з-перед 1939 р. чи східно-українські відносини з 1918-[19]20 рр. – відносини скрайне нездорові, шкідливі для українського народу. На основі яких, отже, заслуг для справи визволення України, на основі якого морально-політичного капіталу ці партії можуть домогатися для себе права вільної діяльності в звільненій Україні? Вважаю, що капітуляція цих партій перед ворогами України, їхня втеча з поля бою на Українських Землях в найважчий для України час, їхня компромітація як політичних сил українського народу перед українськими масами – їм такого права не дають, їм таке право відібрали.

Дуже слабе місце цих партій – це те, що вони разом із своїми партійними програмами не можуть вважатися за справжніх репрезентантів прагнень українських мас, прагнень українського народу на Українських Землях. Бо в якій, справді, мірі ці прагнення можуть репрезентувати східно-українські есери, чи гетьманці, коли вони залишили Україну 30 років тому назад і після цього з українським народом майже ніколи не зустрічалися?! Вони можуть вважатися за репрезентантів щонайвище певного політичного напрямку східно-української еміграції з років 1919-[19]20. В якій мірі можуть вважатися за репрезентантів західно-українських мас галицькі емігрантські партії, коли вони, як партії, вже

10 років не проводять ніякої діяльності на Українських Землях, коли західно-українські маси без винятку, із захоплюючою солідарністю, з нечуваною самопожертвою підтримують нас, ОУН?

В ім'я, отже, чого ми можемо погодитися на пересадження емігрантської політичної мімікрії на Українські Землі, між український народ? Що, які моменти можуть нас до цього зобов'язувати? Я вважаю, що ми не маємо ніякого національно-морального обов'язку допускати вільну діяльність емігрантських груп серед українського народу на Українських Землях. Ми маємо обов'язок забезпечити можливість вільного виявлення всім тим силам, які зродяться серед мас українського народу на Українських Землях, всім тим силам, щодо яких не буде ніякого сумніву, чи вони репрезентують прагнення українського народу, чи ні, всім тим силам, які не будуть скомпромітовані ні втечею з поля бою, ні жодним іншим, негідним українських патріотів, учинком у важкий для України час. Ми маємо теж обов'язок дбати, щоб не розбивати єдності українського народу, до цієї єдності завжди змагати, її скріплювати. А що означало б дати свободу діяльності всім репрезентантам емігрантщини на Українських Землях? Це означало б саме «пересадити», трансплантувати оцю гнилу політичну мімікрію емігрантського життя на Українські Землі, де сьогодні відносини є цілком здорові: весь по-самостійницьки наставлений український народ є об'єднаний довкола ОУН, УПА і УГВР, і ні про які партії чути не хоче. Це означало б самим, власними руками і з власної «вільної і не примушеної волі» в ім'я тільки доктринерської вірності демократичним принципам дати змогу емігрантським політикам зразу ж, в перші дні державного будівництва, руйнувати оці здорові відносини на Українських Землях.

Як той факт, що всі існуючі сьогодні українські емігрантські партії в період 1939-[19]49 рр., тобто в період найчорніших днів нашого національного існування за останніх кілька сторіч, не тільки не вели ніякої самостійницької боротьби на Українських Землях, але й не мали сили ні відваги залишитися з українським народом, так і той незаперечний факт, що весь по-самостійницькому наставлений український народ є сьогодні, безумовно, цілком об'єднаний довкола ОУН, УПА і УГВР, що цілком виключає можливість, щоб українські емігрантські групи могли вважатися за справжніх репрезентантів українських мас, – дають нам повне моральне право не дозволити українським емігрантським партіям в майбутній Українській Державі ні існувати, ні проводити яку-небудь діяльність. Одним з перших актів УГВР чи Генерального Секретаріату повинна бути постанова про заборону існування і діяльності на Українських Землях українських емігрантських партій, як таких, що: а) не оправдали себе в період найважчих днів нашого національного існування, т[о] зн[ачить] – в період большевицької, гітлерівської і потім знов большевицької окупації; і як таких, що: б) довгий час були цілком відірвані від українського народу і, внаслідок цього, не можуть уважатися за справжніх репрезентантів потреб і

бажань українських мас. В постанові повинно бути теж виразно підкреслено, що нашою єдиною метою є збереження єдності українського народу, так дуже йому потрібної в перші дні нашого вільного державного існування. Цю єдність, що склалася в українському народі в процесі протиокупантської боротьби на Українських Землях під керівництвом УГВР, ОУН і УПА, ми хочемо зберегти, відбираючи можливість її розбивати українським емігрантським політичним групам. Ми можемо щонайвище дозволити політичним емігрантським групам існувати в формі клубів чи товариств «комбатантів еміграції» без права організувати до цих товариств нових членів, вести політичну агітацію, видавати газети і т[ак] д[алі]. Тільки до таких товариств вони можуть мати право.

Чи таке наше становище до емігрантських партій буде мати апробату українських мас? Я вважаю, що цілковиту. Хто в Україні, в умовинах її вільного існування, не розумітиме ваги національної єдності? Всі, і то, мабуть, в такій самій мірі східні, як і західні українці. Яка з емігрантських партій, приїхавши в перші дні волі на Україну, може розраховувати на якісь окремі симпатії українських мас? Вважаю, що ні одна з них. Теперішні українські маси цих партій майже цілком не знають, вони про них майже нічого не чули. Тому то й таке наше становище буде мати повну підтримку українських мас. Вважаю, що навіть плебісцит у цьому питанні дав би нам повну перемогу. Апробата з боку українських мас відбере ображеним політикам з еміграції всяку підставу для якогось голоснішого невдоволення.

Тепер питання друге: чи ми можемо не намагатися включити всю українську еміграцію до державного будівництва? Вважаю, що ні. Вважаю, що, як, з одного боку, ми повинні бути проти «пересадження» емігрантських політичних партій в Україну, так, з другого боку, ми повинні намагатися всю українську еміграцію включити до якнайпрактичнішої державної і політичної роботи. Відомо ж, на який, на жаль, мізерний національний актив ми можемо розраховувати на Українських Землях. А українську еміграцію ми майже в цілості можемо зараховувати до національного активу. Ясно, що українська еміграція буде величезним підсиленням нашого національного активу на Землях. Зрезигнувати з такого підсилення, в гарячі перші дні державного будівництва, таких людей не використати, ми, очевидно, не сміємо. Це було б значне послаблення самостійницьких сил українського народу.

Ми повинні собі також з'ясувати як цей актив – в цьому випадку говорю про національний актив взагалі, емігрантський і крайовий – ми зможемо використати. До державного будівництва приступлять такі сили: а) ОУН з примикаючими елементами, і б) державний апарат в найширшому розумінні цього слова, причому державний апарат буде міг бути переважно тільки в и к о н а в - ц е м різного роду напрямних. Роль о р г а н і з а т о р а і к е р і в н и - к а всього національного і державного будівництва повинна відігравати якась політична сила, в нашому випадку – ОУН. Нам неважко освідомити собі, перед якими складними завданнями стоятиме ОУН в цей період. Щоб ці завдання подолати, ОУН мусіла б бути широко розбудованою, масовою організацією.

Практично це означає, що ОУН мусіла б мати свої клітини в усіх районах і навіть селах України. Чи ми зможемо так розбудуватися за короткий час і чи нам доцільно розбудовуватися в такому швидкому темпі? Це ж ясно, що при такому темпі розбудови ОУН до нас напхалося б маса всілякого невідповідного елемента. Це – по-перше. А по-друге: чи саме оці всі емігрантські елементи, що ми їх заборонимо «пересадити» в Україні їхні партії, включаться в ОУН, щоб вони тут змогли бути вповні використані як організатори і керівники національно-державного будівництва? Треба сподіватися, що власне в ОУН ці люди включаться не схочуть. З цієї причини ми повинні змагати до того, щоб в Україні повсталася масова політична організація з такими безпосередніми завданнями: а) будівництво Української Держави на міцних і здорових підвалинах; б) організація народу для цього будівництва; в) якнайширша виховно-політична робота серед українських мас в дусі самотійності України, українського патріотизму, високих громадянських чеснот і відповідно до безпосередніх потреб державного і національного будівництва. Реалізація цих безпосередніх завдань повинна бути і основною метою існування такої організації. Ідейно-політичною платформою організації повинна стати платформа УГВР. Ця організація могла б називатися, скажім, Фронт Українських Патріотів і повинна би бути виразно загальнонаціональною політичною організацією, свого роду політичною підбудовою УГВР. Треба було б змагати до того, щоб в цій організації в характері її членів опинився весь український національний актив. Вона повинна якнайширше і якнайшвидше розбудувати свої територіяльні проводи і клітини, щоб через них реалізувати ті політичні завдання, для здійснення яких вона й повсталася. ОУН повинна ввійти до цього, скажім, Фронту Українських Патріотів як окрема політична організація без жодного формального права на керівне становище в ньому. Фронт повинен мати на всіх щаблях свої проводи, в руках яких повинна бути вся повнота керівництва національним і державним будівництвом. В цих проводах будуть, очевидно, і представники ОУН (там, де ОУН вже встиг мати членів). Ми повинні змагати тільки до того, щоб ми були фактичною керівною силою в цьому фронті. Треба сподіватися, що наша питома вага таке керівництво нам дасть.

В цьому фронті повинен теж опинитися весь політичний і національний актив нашої еміграції. Ми до того повинні їх закликати, і то закликати публічно. Ні один справжній український патріот не буде мати морального права відмовитися від участі в такій організації. А коли б деякі з розполітикованих «патріотів» хотіли бойкотувати таку організацію, то ми про це знов повинні оголосити всьому народові. Таке становище цих людей народом схвалене напевно не буде. Народ таких людей напевно осудить і, крім компромітації та народного обурення, ці люди такою своєю політикою нічого більше не досягнуть. Я вважаю за помилку нашої політики той факт, що ми, звернувшись до

різних наших «політиків» з пропозицією участі в УГВР і діставши від них негативну відповідь, – не опублікували цих відповідей до загального відома. Наперед треба було опрацювати загальне звернення до всіх політичних груп в справі утворення УГВР і, потім, діставши негативну відповідь від багатьох з них, опублікувати разом і наше звернення у цій справі і відповідь на це звернення різних українських політиків. Вважаю, що вимоги конспірації, головне вже весною 1944 р., не могли бути основною перешкодою для цього. Була б розконспірована сама тільки концепція УГВР. Організаційний бік цієї справи, її симпатики – розконспіровані не могли бути. Таким потягненням ми були б усіх противників УГВР вивели «на чисту воду», і вони були б чи не раз назавжди скомпромітовані в очах українського громадянства. Сама ж УГВР і ОУН мали б у руках незвичайно важливий для них політичний документ. Чи, може, ми тоді не підходили з пропозицією УГВР до таких людей, від яких сподівалися негативної відповіді? Це, очевидно, була б ще гірша політична помилка. Ленін, н[а]пр[иклад], перераховуючи в одному із своїх листів до ЦК большевицької партії всі сприятливі моменти до збройного повстання і захоплення влади самими тільки большевиками, як один із таких сприятливих моментів наводить ту обставину, що, мовляв, большевики були звернулися до всіх соціалістів з пропозицією спільної рішучої дії в «обороні революції» (чи щось в тому роді – цитую з пам'яті) і дістали від них негативну відповідь. І саме цю негативну відповідь у питанні, що в ньому більшість народу могла солідаризуватися з большевиками, Ленін вважає за політичний атут большевиків. Ми (правдоподібно) такий атут також мали в 1944 р. в своїх руках. Та чи ми його належно використали? Коли б емігрантські політики, ображені заборонаю «пересаджувати» на Українські Землі свої емігрантські групки, хотіли б бойкотувати таку організацію, як, скажім, Фронт Українських Патріотів, то вони цим тільки дали б нам у руки величезний політичний атут проти себе. Є майже певне, що українські маси в перші місяці після звільнення (маю на увазі справжнє звільнення, не «звільнення» німецького типу) будуть в стані певного національного підйому і для ідеї національної єдності, по-моєму, буде тоді максимальне зрозуміння. Наше намагання не допустити до «пересадження» емігрантської політичної мімікрії на Українські Землі, наше намагання згуртувати весь національний актив, всіх українських патріотів в єдину організацію, завданням якої буде будова Української Держави, – напевно знайде якнайширшу, якщо просто не ентузіастичну, підтримку українських мас.

Скаже хтось, що ідея Фронту Українських Патріотів – це просто копія, скажім, болгарського Вітчизняного Фронту чи якого-небудь іншого «народного фронту» в країнах т[ак] зв[аної] народної демократії. Так, це в певному відношенні копія, але копія тільки щодо форми, а не щодо мети. Метою «народно-демократичних фронтів» є підготувати ґрунт для диктатури компартії. Метою нашого фронту повинно бути не допустити в перші дні державного будівництва до партійного розбиття і в той же час включити всіх українських патріотів, увесь національний актив до якнайживішої роботи в національному і державному будівництві. Для нас Фронт Українських Патріотів повинен бути не

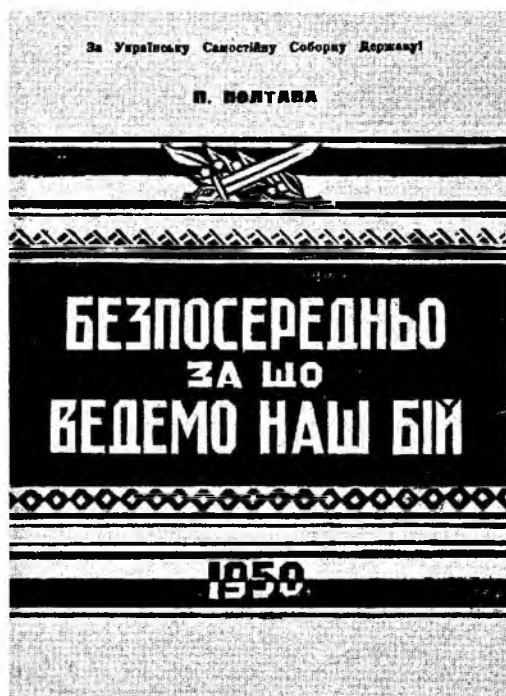
трампліном до диктатури ОУН, як це воно є в країнах т[ак] зв[аної] народної демократії, а тільки тією жердкою, за допомогою якої ми хочемо щасливо для українського народу і Української Держави перескочити через перші місяці нашого незалежного державного життя. По кількох роках, по закріпленні української державности і деякій розбудові українського національного життя, Фронт Українських Патріотів міг би розв'язатися і зробити місце першим, зродженим на українському ґрунті в умовинах вільного державного життя, українським політичним партіям. Коли ж би він в процесі своєї боротьби виріс на здорову політичну силу, він міг би існувати й далі. В тому випадку, коли б ми були в цьому фронті рішуче змайоризовані і між нами, як окремою організацією, – з одного боку, а фронтом – з другого, виникли якісь принципові розходження, – ми з цього фронту завжди могли б виступити. Фронт і ОУН існували б тоді як дві окремі політичні партії, які діяли б в рамках конституції Української Держави.

Закінчую цю статтю закликком: не біймося демократії. Маймо відвагу взяти її і зробити з неї послухне знаряддя нашої націоналістичної політики, послухне знаряддя нашої боротьби за реалізацію наших націоналістичних постулатів. Ми повинні бути за демократичний лад в майбутній Українській Державі із свободою політичних партій, щоб: а) забезпечитися перед таким розвитком відносин, при яких ОУН загрожувала б небезпека відірватися від народу, від його справжніх потреб і прагнень, небезпека стати на шлях нерозважної як зовнішньої, так і внутрішньої політики, небезпека переродитися в кліку, що її метою буде не віддане служіння українському народові, а виключно тільки панування над народом; б) створити в Україні умовини для всебічного розвитку політичної державної думки, для всебічного розвитку духовного життя українського народу в цілому; в) забезпечити можливість вільного, своєчасного і безболісного для народу і держави вияву всіх суспільних і політичних сил, що напевно розвиватимуться в Україні в умовинах її вільного національно-державного існування. Український народ може впасти жертвою с т и х і й н о і демократії. О р г а н і з о в а н а ж демократія повинна стати основою здорового розвитку і могутности України.

25 січня – 4 лютого 1949 р.

БЕЗПОСЕРЕДНЬО ЗА ЩО МИ ВЕДЕМО НАШ БІЙ

Ні ні в кого з нас, революціонерів і повстанців, ні ні в кого із сторонніх людей не може бути навіть найменшого сумніву щодо того, що ми проти большевиків ведемо боротьбу в найширшому і найповнішому цього слова значенні. Ми ведемо боротьбу політичну. Ми змагаємо до знищення большевицької тюрми народів і працюючих мас, [до] визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма, до перебудови ССРСР на принципі незалежних, самостійних національних держав усіх підсоветських народів, за побудову в Україні безклясового суспільства. В сотках тисяч наших листівок, закликів, брошур, в наших пресових виданнях ми закликаємо до боротьби за цілі ввесь український народ, працюючі маси ССРСР усіх інших національностей. В наших пропагандивних виданнях ми роз'яснюємо, як українським масам, так і масам всього ССРСР скрайне гнобительський і експлуататорський характер усієї большевицької системи, всієї большевицької протинародної внутрішньої і зовнішньої політики. Щоб піднімати українські маси на активну визвольну революційну боротьбу, ми проводимо теж значну організаційну роботу. Проти московсько-большевицьких окупантів ми, ОУН і УПА, ведемо теж боротьбу збройну. Ще тільки донедавна широко діяли відділи Української Повстанчої Армії. В наших боях з бандами мвд і насильно киданими проти нас частинами червоної армії ми знищили десятки тисяч большевицьких гнобителів і грабіжників, сотні найзапекліших катів українського народу. Ми завдали большевицьким окупантам величезних утрат у людях, у всякому майні, в транспорті. Наші збройні дії проти большевиків ми продовжуємо й сьогодні. В деяких теренах ще й сьогодні, в шостому році окупації большевиками Українських

Земель, продовжують діяти відділи УПА. Всі ми, повстанці і революціонери, – озброєні. Кожна наша зустріч з більшовиками – це збройна сутичка, бій. Караюча збройна рука УПА і нашого підпілля й сьогодні досягає більшовицьких катів. Завдяки нашим збройним діям і нашій збройній підтримці українського селянства більшовицьким гнобителям і досьогодні не вдалося перевести колективізації в Зах[ідній] Україні в запланованих ними розмірах.

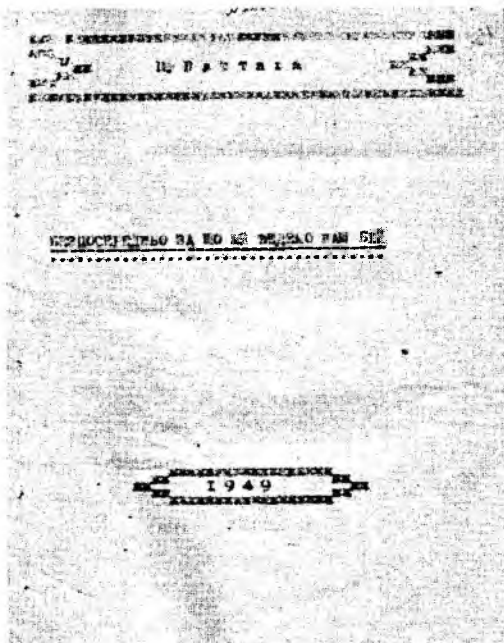
Всі ми теж добре знаємо, що метою нашої боротьби є відбудова на Українських Землях Української Самостійної Соборної Держави. Щодо п о т р е б и боротьби за Самостійну Україну ні в кого з нас також немає найменшого сумніву. Ми розуміємо, що в неволі нас чекає тільки національна смерть, національне знищення і що коли ми, як народ, хочемо зберегтися, коли ми, як народ, хочемо жити, – то мусимо собі вибороти національно державну незалежність, вибороти власними руками, вибороти власною кров'ю. Цього нас учить, в цьому нас переконує як наша власна історія, так і історія других народів. На терені наших дій про це все дуже добре знають також українські маси.

Та навіть будучи цілком переконаними в доцільності і п о т р е б і в з а г а л і боротьби за Самостійну Україну, не маючи навіть найменшого сумніву щодо конечности в з а г а л і б о р о т ь б и за наше національне визволення, дехто з нас, як і з сторонніх людей, може ставити собі, одначе, таке питання: чому саме с ь о г о д н і ми таку мусимо боротьбу вести? Чому ми піднялися на таку криваву боротьбу саме с ь о г о д н і, коли то, з уваги на величезну перевагу сил ворога над нами, д и с т а н ц і я між нами, а можливість зреалізувати нашу мету – побудувати на Українських Землях незалежну Українську Державу – щ е т а к а в е л и к а? Чому саме с ь о г о д н і мусять уже гинути стільки людей, коли остаточний безпосередній б і й за Українську Державу ще, може, далеко перед нами? Б е з п о с е р е д н ь о за що в такому разі ці люди вже сьогодні гинуть? Безпосередньо за що в такому разі ми вже сьогодні складаємо такі жертви, мусимо переносити такі труднощі партизанського і підпільного життя? Чи ми, може, н е з а в ч а с н о піднялися на такий кривавий бій? Чи ми, може, не з а в ч а с н о кладемо тисячі людей у цьому бою? Такі питання сьогодні цілком природні. Кожному думаючому спостерігачеві такі питання може насувати сьогоднішня обстановка, що в ній приходиться нам діяти. Можливо ясно і точно відповісти на ці питання, що їх поставлено вище, – є саме метою нашої статті.

Заки дійдемо конкретно до питання про те, б е з п о с е р е д н ь о за що ми сьогодні ведемо бій, ми раніше вкажемо на такий момент: в емведівському, більшовицькому ССРСР можна вести скільки-небудь серйозну й успішну політичну визвольну боротьбу тільки способом збройного підпілля і партизанки. Жодних інших можливостей для цього в ССРСР немає. Коли в демократичних державах хоч би таких, напр[иклад], якою була колишня Польща, ще є певні можливості вести визвольну боротьбу легальними методами, то в ССРСР про це не може бути й мови. З хвилиною повороту московсько-більшовицьких окупантів на Українські Землі перед ОУН, отже, стояли такі два шляхи до вибору: або шлях капітуляції перед більшовиками, шлях залишення

українського народу самому собі, на поталу большевицьким гнобителям, шлях втечі, скажимо, на еміграцію, або шлях єдиноможливої в СРСР збройної підпільної і повстанської визвольної боротьби. ОУН, як усім добре відомо, відкидає політику всяких капітуляцій перед окупантами, ОУН капітуляції перед ворогами не визнає. Однією з причин, що зумовили повстання ОУН, була саме потреба боротися в українському самостійницькому таборі проти політики всякої капітуляції перед загарбниками. Значить, для ОУН лишалася тільки одна можливість: стати на шлях найважчої повстанської і підпільної збройної боротьби. І ОУН відважно на цей шлях станула. В цьому наша величезна заслуга перед українським народом, перед українською історією.

Ми не злякалися ні жертв, що нас чекали, хоч ми знали, що вони будуть великі, ні труднощів підпільного і повстанського життя, що з них ми собі також дуже добре здавали справу. Коли в когось, отже, виникає питання, чому саме сьогодні ми піднялися на таку криваву боротьбу, то він повинен насамперед розуміти, що ми піднялися на таку боротьбу з к о н е ч н о с т и, що ми, відкидаючи із зрозумілих для всіх причин політику капітуляції перед окупантами, мусили стати на шлях кривавої повстанської і підпільної боротьби, як на єдиноможливий шлях визвольної боротьби в умовах большевицького режиму взагалі. Стаючи на шлях кривавої підпільної і повстанської боротьби проти большевицьких гнобителів, як на єдиноможливий шлях такої боротьби в умовах большевицької тюрми народів, ми в той же час також дуже добре розуміли, що він, цей шлях, – не тільки єдиноможливий в умовах СРСР, але разом з цим і н а й к о р о т ш и й шлях до нашої волі. Ми знали, що коли б ми скапітулювали перед ворогом, коли б не поставили спротиву большевицьким окупантам, коли б ми не продовжували вести найрішучішу боротьбу за наше визволення, коли б ми таку боротьбу припинили, – то в цьому випадку ота дистанція, що ще сьогодні нас відділяє від нашої незалежності, стала б без порівняння більшою, довшою, то в цьому випадку справа побудови на Українських Землях Української Самостійної Держави була б відсунута на багато-багато років назад. Ота дистанція, що сьогодні ще відділяє український народ від його найвищої мети – від незалежної Української Держави, може зменшуватися тільки в результаті якнайрішучішої і безперервної визвольної протиокупантської боротьби з нашого боку. Ми виступили на бій з большевицькими загарбниками з міцною вірою в нашу

остаточну перемогу. З такою міцною незахитаною вірою в нашу остаточну перемогу і абсолютну правильність нашого шляху ми продовжуємо боротися й сьогодні. П'ятирічний досвід нашої боротьби в умовах большевицького ССРСР нас тільки підтверджує у цій нашій вірі.

Як відомо, основною базою нашого визвольного самостійницького руху в Україні є сьогодні Західна Україна: Галичина, Волинь, Буковина. Такою базою вона стала в результаті окремого, дещо сприятливішого, як на інших українських землях, історичного розвитку. Тут в Зах[ідній] Україні, морально-політичні та організаційні позиції українського визвольного самостійницького руху сьогодні найміцніші, найкращі. В пляні нашого наступу на опанування всього українського народу і всієї України, в пляні нашого революційного походу в ще неопановану нами частину України, Західно-Українські Землі є для нас сьогодні – живимо тут окреслення військової стратегії – свого роду вже завойованим революційним п л я ц д а р м о м , є для нас сьогодні свого роду вже завойованим революційним м о с т о в и м п р и ч і л к о м . Саме про це мусить добре знати кожний з нас – кожний український революціонер і повстанець. Про це добре мусить знати також українське громадянство.

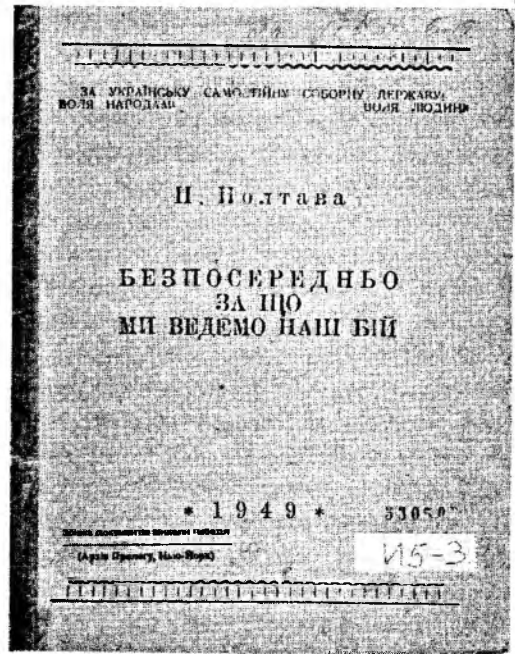
Може дехто запитати: що, які моменти вирішують про те, що ми можемо розглядати Західну Україну як пляцдарм, як мостовий причілок нашого визвольно-революційного самостійницького руху в його боротьбі за опанування всієї України, всього українського народу? Та ж у Західній Україні панують большевики! Ми перерахуємо ті моменти, завдяки яким Західна Україна справді з'являється нашим революційним пляцдармом, нашим революційним мостовим причілком.

1. Завдяки високій національній і самостійницькій свідомості українського народу на цих землях. Ідея Самостійної України є сьогодні в Західній Україні власністю якнайширших українських мас. Про неї знає кожний український чоловік і жінка, кожна українська дитина, кожний український старик. Кожний українець в Західній Україні знає, що тепер большевики, як раніше поляки, румуни, чехи та мадяри, є вороги українського народу, його гнобителі і експлуататори, і що його обов'язком, як сина України, є протиставитися московсько-большевицьким окупантам, боротися за побудову на Українських Землях Української Самостійної Соборної Держави. Ця свідомість українських мас наказує їм підтримувати наш визвольний рух так, як вони його досьгодні підтримують, наказує їм ставити московсько-большевицьким загарбникам такий спротив, який вони ось уже впродовж п'ятьох років ставлять. Як дуже ця висока національна свідомість західно-українських мас полегшує нам нашу боротьбу, – хто ж про це може знати краще, як ми, революціонери і повстанці! Без цієї свідомості не було б нас. Це – по-перше. Ми піднялися на революційну боротьбу за наше визволення саме в результаті цієї високої національної свідомості. По-друге, без цієї високої національної свідомості не могло б бути й мови про ту підтримку нашої боротьби з боку західно-українських мас, що ми її маємо сьогодні. А без цієї підтримки наша боротьба була б також неможлива.

По-третє, якою нереальною була б сьогодні ідея самостійности України, коли б українські маси не мали тієї національної свідомости, що вони її мають сьогодні! Чи ж не ясно, що тоді думка про Самостійну Україну була б тільки відважною нашою мрією? Чи ж не ясно, що тоді ми були б далеко-далеко дальше від можливости здійснення наших національних ідеалів, ніж як ми є від неї сьогодні?!

2. Завдяки значній революційності широким західно-українським масам. Щоб належно зрозуміти цю справу, ми на хвилину вернімося до підпольських часів і порівняймо на-

ставлення наших мас до окупанта тоді і тепер. Може, коли йдеться про ненависть до ворога, то вона і тоді була не менша як тепер. Та не саме тільки чуттєве наставлення до окупантів ми тут маємо на увазі. Нам йдеться тут, головним чином, про цю сьогоднішню готівість українських мас на кожному кроці ворога бити, атакувати, про цю сьогоднішню відвагу наших людей на ворога наступати, в нього стріляти, його знищувати. Колись, за польських часів, в більшості сіл Західної України вистачило появитися в селі одному польському жандармові, щоб народ не раз просто дрожав зі страху. Проте, що того жандарма можна зліквідувати, – мало хто відважився і думати. А як же ж інакше виглядають відносини тепер! В більшості західно-українських сіл тепер десятки українських юнаків, десятки українських чоловіків, а то й жінок, тільки чекають на те, щоб в село десь забрився одинцем якийсь представник большевицької влади. В більшості випадків він уже з цього села живий не виходить. Ми ж сьогодні нотуємо цілий ряд таких фактів у різних кінцях Західної України. А скільки ми нотуємо випадків, що українські селяни, українські робітники самі, з власної ініціативи, виконують різні саботажеві акції – знищують большевицький транспорт, зв'язок, демолують большевицькі установи, не виконують заряджень большевицької влади, знищують большевицьке майно, тощо? А таке загально поширене сьогодні явище, як масова втеча українських селян із сіл, як тільки сюди заїде мвд чи який-небудь представник большевицької адміністрації? Хіба ж за Польщі відважилися б наші селяни масово втікати перед представниками польської влади? А постава до большевиків наших селянок, українських дітей? Хіба ж не є вона далеко відважнішою, завзятішою, революційнішою, як це воно було колись? Або такий момент, як глибоке вкорінення

серед західно-українських мас ідеї підпілля, конспірації, повстанської боротьби? Мабуть не треба якось окремо доказувати, що навіть у тому випадку, коли б тут, в Західній Україні, допустім на хвилину, не стало ОУН, нашого підпілля, то українські маси, а в першу чергу українська молодь, навчені дотеперішнім досвідом, нашим прикладом, будуть ще довго практикувати підпільні методи боротьби проти загарбників.

Про що ці всі явища говорять, що вони означають? Ці всі явища говорять саме про значне з р е в о л ю ц і о н і з у в а н н я українських мас, що сталося в результаті в першу чергу нашої підпільної і повстанської боротьби. Наші маси супроти окупанта стали тепер далеко відважніші, як вони були колись, вони тепер уже навчилися ворога не боятися, вони тепер уже навчилися цього ворога атакувати при першій для цього можливості, в цього ворога при першій нагоді стріляти, його знищувати. Нам, революціонерам, не повинно бути важко зрозумілим, що це є психологічний момент, який має першорядне значення в розвитку нашої революційно-визвольної боротьби. Нам не повинно бути важко зрозумілим, що при такому психологічному стані українських мас, їх, ці маси, далеко легше є повести у вирішальний бій за наше визволення, як при стані психологічної дефензиви: при стані їх п а с и в н о с т и щодо ворога, при стані с т р а х у цих мас перед окупантом, при б р а к у в і д в а г и в цих мас цього ворога атакувати, в нього стріляти. А якщо так, то ми повинні також розуміти, що ми, маючи так зреволюціонізовані маси, є сьогодні далеко ближче нашої основної мети – побудови незалежної Української Держави, ніж як це воно було б при всякому іншому стані. Один з керівників польського визвольного руху під російською займанщиною вважав сутички польських демонстрантів з царською поліцією і козаками, що мало місце у Варшаві 1905-1906 рр., за переломовий момент у розвитку польської визвольної боротьби. Він надавав цим сутичкам такого важливого значення тому, що тоді, як він твердив, польські маси Варшави, по багатьох роках дефензиви перед росіянами знов переламали в собі страх перед ворогом і перейшли від втечі перед ним до одвертих атак на його поліцію і військо. Барикадні бої, що тоді розгорілися у Варшаві, жертви, які впали в цих боях, він уважав за показник того, що польський визвольний рух входить у свою нову, вищу фазу, що польський визвольний рух перейшов від дефензиви до офензиви на ворога. Хіба ж про щось інше, як не про нову, вищу фазу українського визвольного руху говорить сьогоднішнє революціонування широких українських мас? Ця революційність є саме показником нового, вищого стану в розвитку нашої визвольної боротьби. Зрозуміло, що це є теж дуже важлива морально-політична позиція нашого визвольного самостійницького руху в Україні.

3. Завдяки існуванню і діяльності в Україні, в першу чергу Західній, ОУН; завдяки існуванню тут широко розгалуженої організаційної мережі (сітки), існуванню центрального Проводу Організації і цілого ряду провідів територіальних, живим зв'язком між

проводом і територіальними клітинами, наявності тут досить значної армії професійних революціонерів. Ми повинні розуміти, що найважливішим засобом нашої визвольної революційної боротьби є наша підпільна революційна організація. Власне кажучи, без нашої організації взагалі не могло б бути мови про скільки-небудь серйозну визвольну боротьбу українського народу. Наша організація ОУН нашу боротьбу започаткувала, її зорганізувала і постійно далі організує, цією боротьбою керує. Наявність самих тільки національно свідомих мас ще не вистарчає для того, щоб серед якогось народу виникла і розвивалася визвольна боротьба. Навіть найбільше свідомі маси можуть бути цілком пасивні, бездіяльні супроти ворога. Маси завжди треба на боротьбу зорганізувати, попровадити, ними в такій боротьбі керувати. А таку боротьбу може зробити тільки організація – тісно згуртований, об'єднаний загін найкращих патріотів, найкращих представників народних мас, загін, що має свій міцний, політично зрілий провід, загін, що являє собою організовану армію, а не розсипану, нездисципліновану і непов'язану між собою громаду. Коли ми сьогодні говоримо, що на Західно-Українських Землях існують дві держави – формальна большевицька і фактична підпільна незалежна українська держава, то ми повинні розуміти, що основою цієї нашої підпільної держави є саме наша широка і міцна підпільна організація. Без такої організації «держави в державі» бути не могло б.

Щоб якась організація була справжньою організацією, а не фікцією, чимось, що існує тільки на папері, вона мусить мати: а) свій провід, який керував би цілістю роботи; б) відповідно до своїх завдань розбудовані територіальні клітини і територіальну мережу; в) зв'язки між територіальними клітинами і проводом; г) членів, що були б кожночасно готові виконати всякі доручення свого проводу. Організація без проводу – це тіло без голови, це – організм без мозку. Продовжуючи навіть жити, він є обезвладнений, неспроможний діяти на довшу мету, в потрібному масштабі, діяти цілеспрямовано, діяти з таким ефектом, який відповідав би наявним можливостям організації чи наявним можливостям обстановки. Провід без розбудованого територіального апарату організації, без територіальних клітин – це, фактично, штаб без армії, штабові начальники без бойових офіцерів і вояків, отже, – це також ніяка організація, ніяка армія. Організація без зв'язків згори в долину та між сусідніми територіальними одиницями – це тіло, роздерте на шматки, це порубаний, посічений організм, окремі частини якого хоч ще і продовжують жити, але вже не спроможні зробити як цілість ніякого кроку, але вже як цілість – труп. Організація, як цілість живе тоді, коли згори вниз ідуть накази, інструкції, а знизу догори – звіти, побажання і т[ак] д[алі], коли вона як цілість є одним центром керована, коли кожний район, кожний куш є не відокремлений, але міцно зв'язаний з цілим організмом організації. Вкінці, щоб організація була справжньою організацією, вона мусить мати також таких членів, які є завжди готові виконати, і то виконати добре, якнайкраще кожний наказ, кожен інструкцію проводу. Саме такою організацією є сьогодні ОУН, керована С. Бандерою. І тільки завдяки

цьому вона може виконувати свою ролю організатора і керівника українського народу. Повторюємо ще раз, що без такої організації, якою сьогодні розпоряджається ОУН, ніколи не було б нашої сьогоднішньої боротьби.

Між тими найважливішими моментами організації, що ми їх перерахуємо, особливе значення має для ОУН територіяльна мережа, територіяльна сітка. Саме територіяльна мережа є тією найважливішою підоймою, за допомогою якої ОУН може реалізувати своє основне і найважливіше завдання: якнайширше бути між народом на те, щоб організувати його на активну визвольну боротьбу, на те, щоб його на таку боротьбу піднімати. Мати своїх членів у кожному населеному пункті, в кожному середовищі – до того ОУН завжди змагала дотепер і змагає сьогодні.

Не важко собі уявити, якої величезної роботи, якого кольосального зусилля, якого часу вимагає побудова такої організації, якою є сьогодні ОУН. Тому теж нам ясно, яка це була б величезна втрата для українського визвольного руху, коли б на Українських Землях нашої організації не стало. Це була б втрата одного з наших найбільших дотеперішніх здобутків, це було б майже повне знищення нашого визвольного самостійницького руху в Україні. Надії на наше визволення були б тоді тільки мінімальні.

Ось саме ці наші здобутки, ці наші морально-політичні та організаційні позиції – висока національна свідомість західно-українських мас, їх революційний дух і, що найважливіше, наша підпільна організація – й вирішують про те, що Західна Україна, не зважаючи на те, що тут сьогодні формально панують большевики, є нашим революційним пляцдармом, є нашою революційною базою в Україні.

Як це воно сталося, що Західна Україна є сьогодні основною базою українського визвольного-революційного руху? В результаті чого вона такою базою стала?

Відповідь проста: в результаті широкої наполегливої і жертвенної національно-освідомлюючої та революційно-організаторської і виховної роботи на цих землях кількох поколінь українських патріотів. Використовуючи деякі можливості, що їх давав, хоч і скупий, демократичний лад раніше в австрійській монархії, а потім у Польщі, – над національним освідомленням західно-українських мас працювали сотки українських народовців ще в ХІХ ст. Тисячі українських просвітян, кооператорів, організаторів молодіжних та всяких інших товариств, тисячі українських студентів-патріотів, десятки тисяч націоналістів-революціонерів. Над цим освідомленням працювали тисячі «Січей», «Соколів», читалень «Просвіти», кружків «Рідної Школи», кооперативних товариств, тисячі легальних і підпільних гуртків молоді, тисячі революційних звен ОУН. Починаючи від пробудника Галичини Маркіяна Шашкевича³²¹, сотки і тисячі українських патріотів думали і працювали над тим, щоб темні, «Богом і людьми забуті»

галицькі маси, народ «холопа і попа», як тоді про галицьких українців згідливо говорили поляки, піднести до рівня справжнього, свідомого своїх національних і соціальних прав, організованого і культурного народу. Над революційним вихованням західно-українських мас і розбудовою нашої революційної організації з найвищою самопожертвою, з нечуваними впертістю і фанатизмом працювали тисячі членів ОУН, тисячі націоналістів-революціонерів, а ще раніше – сотні членів УВО. Всі ці люди свою роботу проводили серед постійних переслідувань ворогом, серед безперервних арештувань, політичних процесів, під постійною загрозою довгорічної тюрми, шибениці, поліційної кулі, серед неймовірних матеріальних труднощів і невигод. Оця сьогоднішня національна свідомість українських мас, наша революційна організація були в найповнішому значенні цього слова з а в о й о в а н і : завойовані кількома поколіннями західно-українських патріотів, ціною найбільших зусиль, величезних, часто кривавих жертв, завойовані серед найважчих труднощів. І саме про це ми мусимо пам'ятати завжди тоді, коли ми належно хочемо оцінити значення Західної України як пляцдарму українського визвольного самостійницького руху на Українських Землях.

Поворот московсько-большевицьких загарбників на Україну в 1944 р. створив смертельну загрозу для нашого визвольного революційного самостійницького руху. Було ясно, що большевики схочуть знищити всі дотеперішні завоювання нашої визвольної самостійницької боротьби в Україні, що вони в першу чергу схочуть знищити Західну Україну, як наш революційний тут пляцдарм: схочуть знищити тут національну свідомість українських мас, знищити тут нашу підпільну визвольну організацію. Було теж ясно, що знищення наших революційних самостійницьких завоювань в Західній Україні означало б ліквідацію самостійницької боротьби в Україні взагалі, означало б майже цілковите викинення нашого визвольного самостійницького руху в Україні, з Українських Земель. А ми, революціонери, не про відступ з України думаємо. Ми, революціонери, думаємо про наш наступ на опанування всієї України, про розгорнення національно-визвольної боротьби на всіх Українських Землях: від Тиси – по Кубань, від Чернігова – по Одесу. Історичний момент, що його переживала Україна, поставив перед нами, революціонерами, поставив перед усією ОУН ясний і зрозумілий, хоч і твердий наказ: не віддати ворогові завойований в дотеперішній боротьбі революційний пляцдарм українського самостійницького руху в Україні, за всяку ціну боронити наш завойований в Україні мостовий причілок, без якого не може бути мови про наш переможний похід на опанування всієї України, про наше національне визволення. Ми добре знаємо: н а й в а ж л и в і ш о ю і разом з цим н а й в а ж ч о ю справою в кожному наступі є завоювати за ворожим рубезем перший шматок території, перший пляцдарм, створити на березі ріки, на якому вже є ворог, перший мостовий причілок, окопатися, закріпитися на ньому. А коли такий причілок удасться створити, то, маючи в пляні наступ вперед, його ніколи не вільно втратити. На війні, під час наступу, відділ, що йому вдалося закріпитися на березі противника, на першому шматку опанованої території ворогом, н е м а є п р а в а

ні в якому разі з цього пляцдарму, з цього мостового причілка відступити. Загинути, а назад ні в якому разі – такий наказ дістав цей перший відділ. І хіба ж ми, діюче сьогодні революційне покоління, знаючи дуже добре напрям і мету нашого наступу, знаючи дуже добре, що нашою метою є досягнути самі східні етнографічні рубежі української території, могли відступити з нашого революційного мостового причілка в Україні, з нашого тут революційного пляцдарму? Ні в якому разі! Ми, революціонери, дуже добре знаємо, що кожне село, кожний район в умовах окупантського панування ОУН завоювала так, як армія завойовує на березі противника перші місця для своїх перших кулеметних гнізд. Ми, революціонери, дуже добре знаємо, що кожне страчене нами село, кожний страчений нами район, – це відривання нашої бази для нашого дальшого визвольного наступу, це утруднювання цього наступу, його унеможливлення. Наказ історичного моменту, наказ доби, в якій історія судила нам жити, ми зрозуміли як слід і рішили виконати його згідно з честю вояків Революції: загинути, а ворогові нашого пляцдарму не здати.

В цьому місці нам пригадується оповідання повстанця В. – перебіжчика з червоної армії, що його більшовикам удалося захопити до армії восени 1944 р. По двох чи трьох тижнях вишколу його більшовики перекинули на фронт над Вислою. Отже тоді на цьому відтинку фронту більшовикам удалося створити на лівому березі Висли, тоді ще німецькому, свій відомий «сандомірський пляцдарм». На цьому пляцдармі опинився і друг В. Хоч більшовики створили цей пляцдарм пізно восени 1944 р., вже наприкінці своєї осінньої офензиви, і хоч найближча офензива передбачувалася щойно навесну 1945 р., то більшовицьке командування з уваги на майбутній наступ, вирішило захоплений «сандомірський пляцдарм» за всяку ціну втримати, його поширити. Можна собі уявити, що діялося впродовж кількох місяців на цьому пляцдармі. Коротко кажучи, там весь час було пекло. Щоденно гинули сотки, а то й тисячі людей. Артилерійський обстріл з німецького боку, бомбардування авіації не припинялися ні на хвилину. Величезні, густі ями, окопи, купи трупів, гори знищеної техніки – ось картина цього пляцдарму. Загинули там тисячі українців із східних областей, тисячі українців із Західної України. За що загинули ці всі люди? За що вони там воювали? Загинули за перемогу найлютішого ворога України. Воювали за інтереси московських імперіялістів – гнобителів і експлуататорів українського народу. Ми ж, боронячи сьогодні нашого революційного пляцдарму, знаємо: не в чужій армії, не ворогові ми служимо, виконуємо наказ не чужих, можливо, п'яних, жадних тільки слави, нагород і відзначень генералів, а служимо українському народові, справі його визволення, служимо Україні, виконуємо наказ **н а ш о г о П р о в о д у**, що є нічим іншим, як тільки найлогічнішим з історичного погляду, найзрозумілішим, найактуальнішим наказом історичної доби, в якій живемо, що є нічим іншим, як тільки найлогічнішим, найнеобхіднішим наказом історичного моменту, що його переживає український народ. Свідомість цього тільки помножує наші сили, зміцнює завзяття, підносить у нас почуття відповідальності.

І от ми залягли на нашому революційному пляцдармі, на основній території наших дій, на нашому революційному мостовому причілку в Україні. Цей наш пляцдарм таки доволі вже великий: він становить приблизно 1/4 всієї території України і на ньому живе щонайменше яких 8-10 мільйонів українців. Ми тут, часто в дослівному значенні цього слова, окопалися і зайняли величезну своерідну «кругову оборону». Всю територію наших основних дій ми покрили густою мережею опірних і підпільних повстанських пунктів. Кожний повстанський відділ, кожна підпільна група, кожний революціонер чи повстанець, боронячи свої власні становища, відбиває в той же час атаки ворога на наш революційний пляцдарм в цілому. В цій позиції ми боронимо наш революційний пляцдарм, наш революційний мостовий причілок в Україні ось уже продовж 5-ох років. Ми боронимо тут перед знищенням ворогами національну свідомість українських мас, ми не боронимо тут і підносимо революційний дух нашого народу, ми боронимо тут нашу Організацію, знищення яких означало б майже повну ліквідацію нашого самостійницького руху в Україні, означало б майже повне перекреслення наших надій на визволення, на побудову незалежної Української Держави. Ніякі жертви, ніякі труднощі не можуть нас примусити і ніколи не примусять на цьому нашому пляцдармі скапітулювати. Ми, революціонери і повстанці, за добре знаємо, що означала б для справи визволення України така капітуляція. Ми надто добре розуміємо вимоги сучасної історичної хвилини, що її переживає Україна, щоб усіма силами боронити тут наших самостійницьких позицій. Загинути, а не відступити – ось єдиний девіз нас, оборонців нашого революційного пляцдарму. Ми знаємо, що тільки така наша постава дасть нам нашу остаточну перемогу в нашій визвольній боротьбі.

Може хтось сказати: невже національну свідомість українських мас треба боронити аж такими засобами, як це ми робимо – збройною підпільною і повстанською боротьбою? Невже большевикам удалося б ту свідомість знищити, коли б нашої боротьби не було? Невже не могла б зберегтися і наша революційна підпільна організація без цієї боротьби?

Що наша революційна організація була б не збереглася, – цього, мабуть, не треба якось особливо широко доказувати. Організація – це в першу чергу люди. Революційна організація – це також революційна робота. Немає революційної організації там, де немає людей, які виконують революційну роботу. Чи могла б наша організація проводити скільки-небудь широко революційну роботу, коли б ми всі не були в збройному підпіллі? Ні в якому разі! Кожному ясно, що це було б ніяк неможливо. Всі скільки-небудь активні члени ОУН, коли б вони були залишилися під большевиками і хотіли жити легально, вже давно були б виарештовані, на засланнях, знищені. Наша організація була б досьогодні знищена большевиками не раз, а щонайменше вже зо сто разів. Цього немає потреби якось ширше доказувати.

Що було б з національною свідомістю наших мас, коли б не було нашої боротьби, – це ми маємо змогу дуже добре бачити на прикладі тих місцевостей, де нас нема. Там в багатьох відношеннях уже «не той народ», що був колись. Комсомол, піонери, співжиття з большевиками, байдужість до українських

національних справ, до нашої боротьби, зневіра в наше краще завтра, – ось характеристичні риси населення у цих місцевостях. Ми мусимо добре пам'ятати, що коли в якійсь місцевості чи терені немає нас, немає нашого спротиву, немає нашої боротьби – т а м с к р і з ь є б о л ь ш е в и к и : там скрізь є большевицька пропаганда, большевицька брехня, большевицька деморалізація, большевицькі організації, там скрізь большевики мають змогу цілком захопити наше населення під свій вплив і його по-своєму переробляти. В такому випадку населення, залишене само собі, не маючи з нашого боку ніякої, хоч би тільки моральної підтримки, не бачачи ніколи підпільників, повстанців, перестає вірити в можливість і доцільність спротиву большевицьким гнобителям, морально заломлюється і, в результаті цього, – починає йти за большевиками. Це потверджують сотки фактів з нашої сьогоднішньої дійсности. Мусимо прийняти як закон, що маси у їхньому спротиві проти окупанта треба завжди підтримувати, ними керувати, їх провадити. Коли вони такої підтримки, такого керівництва з боку політичної організації не мають, – вони ломляться, до них знаходить тоді доступ та їх опановує окупант. Коли б не було нашої боротьби, то, треба сподіватися, більшість західно-українських сіл мало чим сьогодні різнилися би від оцих, ще сьогодні на щастя, нечисленних, наших найгірших сіл. Який це був би удар по нашому визвольному русі – кожному повинно бути ясно. Це була б така наша національна трагедія, в порівнянні з якою наші сьогоднішні жертви – це, просто, ще ніяка трагедія. В цьому випадку не тільки не б у л о б к о м у за Українську Державу боротися, але й не було б д л я к о г о цю державу будувати. Якщо українські маси на території наших дій сьогодні не тільки не затратили своєї національної свідомости, але ще й у цьому відношенні піднеслися, коли вони, крім цього, ще й зреволюціонізувалися, – то в цьому виключна заслуга тільки нас, революціонерів і повстанців, нашої підпільної і повстанської боротьби, нашої Організації. Це говорить також про те, що в нашому бою за безпосередні цілі нашої боротьби ми маємо повний успіх, що ми цей бій виграємо. Нова історична обстановка вимагає від нас нових метод боротьби. Колись, перед 1939 р., національну свідомість українських мас формували та її боронили «Просвіта», «Рідна школа», різні молодіжні організації, українські національні легальні газети, книжки і т[ак] д[алі]. Тепер цього всього немає. Тепер це все в умовах большевицького ССРСР відпало. Тепер це все може заступити тільки підпільна і повстанська боротьба. В новій історичній обстановці старі методи замінити новими, й далі, вже цими новими методами, продовжувати боротися за наше національне визволення – це й є історичне завдання нашого покоління, що ми його з честю виконуємо. Ми знаємо теж, що ці наші нові методи – це вищі форми визвольної боротьби, що вони, ці методи, – це вищий етап у розвитку нашого визвольного руху. Ми горді з того, що нам, нашому поколінню, доля судила посунути український визвольний рух вперед, на новий, вищий ступінь.

Та наша боротьба на нашому революційному пляцдармі – це не тільки оборона. Наша боротьба на нашому мостовому причілку в Україні, разом з оборонним, має теж і н а с т у п а л ь н и й х а р а к т е р . Ми залягли на нашому

пляцдармі величезною розсипною, ми зайняли тут нашу «кругову оборону», маючи наш зір, наші обличчя, наш основний фронт, скеровані туди, на Схід, в напрямі основного маршруту нашого революційного походу. Ми створили на нашому революційному пляцдармі «кругову оборону» остільки, оскільки це нам потрібно, щоб відбити атаки ворога на наші становища, що він їх атакує з усіх боків. Но в основному фронт нашої «кругової оборони», фронт нашої величезної революційної підпільної і повстанської розсипної скерований на схід – на Київ, на Харків, на Донбас, на ще не опановані дотепер райони України.

Для того, щоб реалізувати наш плян розгортання визвольної-революційної самостійницької боротьби на всіх українських етнографічних землях від Тиси по Кубань ми використовуємо кожну можливість, кожну нагоду, кожну щілину в оборонній системі окупанта. Утворивши на нашому основному пляцдармі «кругову оборону», ми звідси ведемо в першу чергу наш пропагандивний «обстріл» ще неопанованих районів України. Кожна наша листівка, кожна наша революційна брошура, кожне наше пропагандивне революційне видання, розповсюджене нами в цих районах – це, вживаючи для образowości порівняння з військового словника, наш далекобійний снаряд, вистрілений нами в глибокий тил ворога. Дія цього снаряду в пропагандивному відношенні не менше ефективна від дії справжнього динамітного стрільна, кожне наше революційне видання, відчиняючи підсоветським людям очі на всю злочинність большевицької системи, закликаючи їх до активної боротьби проти большевицьких гнобителів, вказуючи їм, що вони повинні боротися за знищення большевицької тюрми народів, – знищує, так би мовити, «живу силу» противника – відбирає йому людей. Що більше, кожне таке «стрільно» запалює або зміцнює революційний пожар в середині ворожого табору в глибокому тилу противника. А це ще більше для ворога небезпечно, як знищення живої сили на фронті. В цьому зв'язку кожна наша підпільна друкарня на нашому підпільному пляцдармі – це свого роду фабрика цих наших далекобійних снарядів, а в певному відношенні – і свого роду наша далекобійна гармата. Ми ведемо безперервну розвідку районів, опанованих ворогом. З нашого пляцдарму ми постійно робимо вилазки – рейди у ворожий тил. На ворожій території ми постійно створюємо наші нові опірні пункти. Ми постійно поширюємо наш революційний пляцдарм за рахунок районів, дотепер всеціло опанованих ворогом. Тільки до оборони ми ніколи не обмежувалися, ні не обмежуємося. Боронячись на нашому пляцдармі, ми в той же час є в постійному наступі, ми в той же час робимо все можливе, щоб наш пляцдарм поширити, щоб розгортати визвольну протибольшевицьку боротьбу на всіх Землях України.

Яку вартість має ця вся наша робота? Яке значення цієї нашої боротьби з точки зору теперішніх потреб українського народу? Чи ж не ясно, що, маючи на увазі той трагічний стан, до якого сьогодні доправили східно-українські маси большевицькі гнобителі, ми, ведучи нашу національно-освідомну

і революційну пропаганду серед цих мас та організуючи їх на активну протибольшевицьку боротьбу, робимо найкращу, найнеобхіднішу національну роботу, робимо ту роботу, без якої завтра вже може було б запізно думати про національний ратунок цієї частини українського народу.

В нашій національно- і революційно-освідомній роботі серед східно-українських мас, як теж серед мас усього ССРСР, ми добилися вже доволі значних успіхів. Щораз більша кількість підсоветських людей, запізнавшись з нашою програмою боротьби, з нашими ідеями, – починає ними захоплюватися, вважати наш шлях за єдиноправильний та єдиноспасенний шлях для народних мас усього ССРСР. Ми вже теж нотуємо випадки, що в результаті нашої революційно-освідомлюючої роботи підсоветські люди починають підніматися на активну протибольшевицьку боротьбу.

Ось що пише в своєму листі до одного з теренових провідників ОУН українка із східних областей жінка повстанця, що загинув у відділі УПА:

«Я отримала дуже важку вістку, що мій муж загинув від руки червоного ката. Я рахую себе щасливою тільки тому, що він загинув за наш великий народ, за нашу Україну... Страшна помста і ненависть кип'ять у моїх грудях. Лише дитина стримує мене. Пішла б, може хоч каплею в морі – хоч би чим допомогла нашому народові поневоленому. ОУН так глибоко вклала мені в душу ту ідею, ту мету, до якої Ви прямуєте... Запевняю себе в тім, що коли не закінчиться переслідування мене і по смерті мужа, то напевно і я піду на той почесний шлях, яким пішло багато братів і сестер наших...».

А ось уривок листа до українських революціонерів від одного червоноармійця-українця:

«Дорогі друзі! Хочу я з Вами поговорити, та сам не знаю, чи буде змога, бо я завтра від'їжджаю. Та як Ви скажете, щоб не їхав, то я не поїду і остану для Вас людиною, яка Вам багато допоможе... Я приїхав з тією метою, щоб назад не їхати... Я є в о р г а н і з а ц і ї (підкр[еслення] наше – П.П[олтава]) і коли я звідтам їхав, то дістав наказ назад не вертатися, а зв'язатися з Вами і стати пропагандистом, щоб роз'яснювати народові сталінську брехню і доказувати, які їм (большевикам – П.П[олтава]) короткі кінці вже прийшли... Дорогі Друзі-Борці! Борці нашої Батьківщини! Стійте твердо із зброєю в руках за перемогу нашого народу...».

Червоноармієць-росіянин, учасник підпільної протибольшевицької організації в одному з полків Червоної армії, пише до нашої Організації так (перекладаємо дослівно з російського):

«Привіт братам-борцям! Борцям за щастя і свободу українського народу, за свободу і щастя мільйонів людей! Привіт справедливим месникам, що борються, погорджуючи смертю, жертвуючи життям, з заклятим ворогом всього світу – з чорною чумою комунізму, що борються з тими, які замордували мільйони наших батьків, матерів, братів, сестер, мужів, жінок і дітей, що своєю кров'ю

наповнили ріки «советського раю», своїми білими кістями вимостили їх береги, начинили собою темні ліси сибірських тайг, умираючи голодною, страшною смертю під чекістськими наганами в далекому Сибірі, в Комі, вмираючи в страшних сталевих кігтях диких звірів, жадних людського м'яса... Дорогі брати! Вам посилають тисячі людей тепле спасибі від усього серця за Вашу впертість і непохитність... Брати і сестри, які перебуваєте в лісах зі зброєю у руках проти комуністів! Зміцнюйте свої смертельні удари по ворогові з безпощадною помістю. Використовуйте кожну можливість для агітаційної роботи в тилу ворога. Хай знає народ правду! Він від Вас її жде... Ви не одні. Ви горите в мільйонах серць незгасаючим полум'ям! З Вами вони живуть і з Вами вмирають...».

А ось спостереження одного нашого чоловіка, зроблене ним під час його перебування на СУЗ:

«До визвольного руху, що існує в нас в Галичині, колгоспники ставляться прихильно, співчувають йому і прив'язують до нього більшу увагу, чим навіть самі галичани...».

У звіті іншого члена ОУН про його перебування в Одесі читаємо:

«В переддень мого від'їзду я побачила в парку двоє молодих людей, які розмовляли між собою по-українськи. Я присілася до них і завела розмову. Вони обидвоє з Київщини. Він – педагог, вона – студентка. Розмова швидко перейшла на бандерівців, на ідею Самостійної України. Педагог... був людиною цілком політично свідомою... Студентка... заявила, що героїзм бандерівців викликає загальний подив і симпатії. Мій знайомий, який відпровадив мене до поїзду, перед вокзалом заявив, що він «з щирого серця співчуває тим, що борються», і просив мене переказати це, хоч я ні словом не зрадилася, що маю зв'язок з підпіллям...».

Про що говорять ці всі уривки з листів, спостереження? Чи вони не дають нам прекрасні картини того, як наші впливи щораз ширше проникають поміж ще неопановану частину українського народу, поміж усіх підсоветських людей? Чи вони не дають нам прекрасної картини того, яким голосним відгомном відбивається наша боротьба по всьому Советському Союзу, як цей відгомін піднімає підсоветських людей до нового життя на боротьбу? Чи ці приклади не переконують нас у тому, що ні одна капля нашої крові, пролята в боротьбі з большевиками, не гине марно, а дає свої результати, що кожна капля нашої крові наближує день розвалу большевицької тюрми народів, наближує день нашого визволення?

В нашому намаганні поширити наш революційний пляцдарм, в нашому наступі на схід, крім успіхів пропагандивних, ми добилися теж позитивних результатів і в ділянці організаційній. Це, очевидно, ще більше скріплює нашу віру в правильність нашого шляху боротьби.

Слідкуючи за тим, як поширюються наші впливи, наш революційний пляцдарм, ми часто готові надавати значення тільки таким фактам, таким моментам, які б е з п о с е р е д н ь о і вже цілком к о н к р е т н о говорять про наші успіхи, тільки таким фактам, які з'являються вже цілком к о н к р е т н и м и

нашими здобутками. Це, звичайно, вірно, бо тільки такі факти, тільки такі моменти показують нам реальний, дійсний стан справ у цій ділянці. Такий підхід, однак, не повинен нам закривати очей на один, для правильного розуміння значення нашої боротьби також дуже важливий момент, а саме на те, що вже самий факт існування в Україні нашого революційного пляцдарму, нашої революційної боротьби, що вже с а м и й ц е й ф а к т, навіть без наступальних революційних дій з нашого боку, м а є в е л и ч е з н е р е в о л ю ц і о н і з у ю ч е і н а ц і о н а л ь н о - в и х о в н е з н а ч е н н я. Ми собі тільки освідомім: над значною частиною України залягла густа, темна ніч неволі. За 30-ть років свого панування в Україні московсько-большевицькі гнобителі зіпхнули значну частину українського народу до рівня цілком несвідомої в національному відношенні, чуть не етнографічної маси. В значній частини українського народу вони вбили всі самостійницькі ідеали, всі мрії про вільне національне і громадське життя. Народилися мільйони українців, яких виховали виключно вже тільки большевицька школа, большевицькі організації і які, в наслідок цього, нічого не знають ні про нашу боротьбу за самостійність в минулому, ні про наші самостійницькі змагання в останній час. Самостійна Україна, самостійність – це не тільки для цих людей невідомі, чужі поняття, але й часто в наслідок большевицького виховання, – поняття ненависні. І от серед цієї темряви – темряви підневільного життя, темряви в свідомості значної частини українського народу – розгоряється ясне вогнище героїчної боротьби за Самостійну Україну (а що ми ведемо боротьбу за Самостійну Україну – про це знають майже всі підсоветські люди), в цій боротьбі за Самостійну Україну по-геройськи гинуть тисячі людей, гинуть, не здаючись большевикам, волюючи самим застрілитися, чим здатися большевицькому ворогові. Чи вже самий цей факт не може не примусити хоч би тільки найкращих із цієї несвідомої частини українського народу застановитися над тим, за що ми гинемо? Чи вже самий цей факт не може не примусити піддати хоч би тільки під деякий сумнів всього того, що говорять большевики про ідею Самостійної України, про самостійницькі ідеали українського народу? Чи вже самий факт сьогоднішньої нашої боротьби не є свого роду « к р и к о м с е р е д п і в н о ч і », « к р и к о м в г л у х о м у о к о л і », який не може не примусити збудитися, стрепенутися всіх заспаних, який не може не вирвати зі сну всіх тих, які дотепер спокійно спали, який не може не примусити всіх збуджених прислухатися до цього крику, розібратися в його голосі? Зупиняючись над г р о м а д с ь к и м значенням такого «крику серед півночі», такого «крику в глухому околі», відомий український літературний критик Зеров вказує, що Іван Франко, наприклад, «іноді ладен був благословити такий елементарний, ніяк не обоснований, дикий «крик серед півночі». Великий поет і громадянин Галичини, Іван Франко писав:

«Блаженний муж, що в хвилі занепаду,
Коли заглухне найчуткіша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду
Та правду й щирість відкрива, як новість».

Звичайно, нашого порівняння в цьому випадку не можна брати дослівно. Наша боротьба – це далеко щось більше, як тільки «елементарний», «ніяк не обоснований», «дикий крик». Наша боротьба – це політична боротьба найвищого типу. Ми маємо передову політичну програму. Наші змагання начинені небаченими в світі ідейністю, патріотизмом, героїзмом. Ми ведемо боротьбу організовану. Нам у цьому місці йдеться тільки про вказання на той резонанс, на той відгомін, що його обов'язково мусить наша боротьба викликувати серед сьогоднішньої української «півночі», в сьогоднішньому східно-українському «глухому околі». Цей приклад повинен допомогти нам теж зрозуміти, що в такій самій мірі, в якій наша сьогоднішня боротьба відрізняється від оцього тільки «елементарного», «ніяк не обоснованого», «дикого крику» – відрізняється як свідомий, героїчний, організований політичний протест багатьох тисяч українських патріотів – в такій самій мірі є більший, сильніший, ефективніший, і той відгомін, який вона викликає серед української «півночі», в східно-українському «глухому околі». А якщо великий патріот і громадянин України Іван Франко готовий був благословити людину тільки за те, що вона в «хвилі занепаду збуджує громаду» хоч «диким криком», – то як же ж він мусів би благословити нашу сьогоднішню боротьбу, благословити саме з уваги на той позитивний відгомін, на той позитивний ефект, який вона обов'язково мусить викликувати в сьогоднішньому українському «глухому околі», серед сьогоднішньої української «півночі»? Так буде нас теж благословити українська історія, майбутні українські покоління. Воно інакше й не може бути: ми ж виконуємо найлогічніший, найнеобхідніший і найактуальніший наказ історичної доби, в якій живемо, найвищий наказ історичної хвилини, що її переживає український народ.

Так ось безпосередньо за що ми ведемо наш бій. Так ось безпосередньо за що в останні роки загинули тисячі наших друзів – революціонерів і повстанців. Ми боронимо морально-політичні і організаційно-політичні позиції українського самостійницького руху в Україні: ми боронимо тут національну свідомість українських мас, ми боронимо тут нашу підпільну визвольну оргάνізацію. Бо боронимо наш революційний пляцдарм в Україні, наш революційний мостовий причілок. Ми знаємо, що наш революційний пляцдарм завоювали наші друзі, завоювали тисячі українських патріотів ціною величезних зусиль, жертв, завоювали шляхом найзавзятішої боротьби проти окупантів. Ми знаємо теж, що втрата цього нашого революційного пляцдарму в Україні, ліквідація його ворогами, означала б знищення самостійницької визвольної боротьби в Україні взагалі, означала б відкинення українського народу в його визвольних змаганнях на щонайменше яких 30-40 років назад. Чи ми, революціонери, можемо до цього допустити? Чи ми можемо тому не боронити нашого сьогоднішнього революційного пляцдарму, нашого мостового причілку в Україні, хоч би це навіть вимагало від нас незнати яких великих жертв і зусиль?

Чи ж не ясно, що в обороні цього нашого революційного пляцдарму в Україні, що в обороні цієї єдиної реальної гарантії нашої остаточної перемоги в бою за Самостійну Українську Державу, – кожному з нас варто загинути не раз, а тисячу разів, коли б це було можливе? Ми, революціонери і повстанці, бійці Української Національної Революції, будемо боронити нашого пляцдарму в Україні до останнього нашого віддиху, до останньої каплі нашої крові. Ні кроку назад, вперед, за всяку ціну боронити морально-політичні та організаційні позиції українського визвольного руху в Україні, розбудувати їх – так ми розуміємо наказ історичної хвилини, що її сьогодні переживає український народ. І цей наказ ми будемо виконувати, як і виконували дотепер, – з честю, як пристало бійцям Української Національної Революції. Ми знаємо теж, що на цьому шляху ми вкінці переможемо. Це так само є певне, як і те, що по ночі мусить прийти день, як і те, що по цій зимі мусить, – невідхильно мусить, – прийти весна.

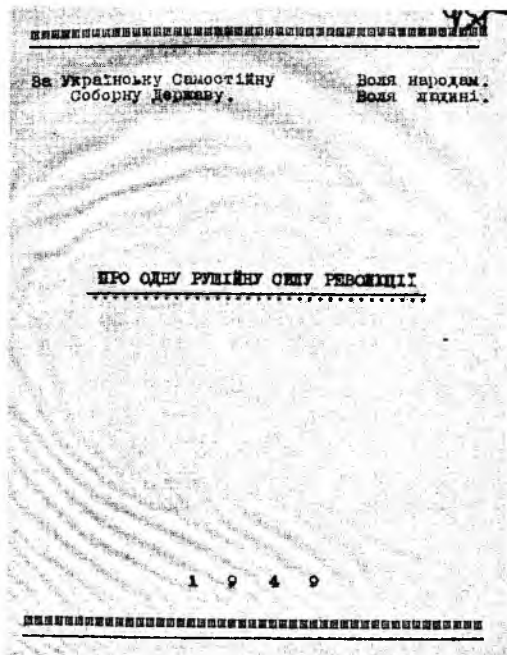
14-17 лютого 1949 р.

ПРО ОДНУ РУШІЙНУ СИЛУ РЕВОЛЮЦІЇ

Як відомо, змагання до здійснення основної мети нашої боротьби – до побудови Української Самостійної Соборної Держави, сьогодні ми собі ставимо такі безпосередні завдання: ідейно опанувати весь український народ; поширити нашу Організацію на всю Україну; розгорнути активну визвольну-революційну боротьбу проти московсько-більшевицьких окупантів на всіх Українських Землях від Тиси по Кубань; поширити революційні ідеї нашого руху на весь Советський Союз; підняти на революційну визвольну боротьбу проти большевицьких гнобителів і експлуататорів народи і працюючі маси всього ССРСР; викликати проти-большевицьку визвольну революцію у всесоюзному масштабі, в результаті якої буде знищена большевицька тюрма народів. Це, звичайно, завдання нелегкі.

Враховуючи, з одного боку, стан сьгоднішніх наших конкретних сил як теж, з другого боку, всі труднощі революційної боротьби в умовах большевицького, емведівського режиму, дехто може просто запитати: чи це таки не надто великі, чи це таки не надто відважні завдання.

Збираючись роз'яснити цю справу, ми відразу вкажемо, що в цьому відношенні в нашій Організації на всьому протязі нашої боротьби н і к о л и н е б у л о і н а к ш е . Який окремиий момент в історії нашого руху ми не взяли б, то завжди побачимо, що наші завдання, що ми їх собі ставили в кожний такий окремиий історичний момент, завжди набагато переходили наші наявні, як могло здаватися, «реальні» можливості, переходили, очевидно, з точки зору надмірних «реалістів», тобто таких людей, які, здебільшого не розуміючи революції, хотіли б в цьому випадку завжди і без винятку на всіх стадіях революції користуватися виключно тільки методом точного математичного обрахунку.

Про це якнайпереконливіше говорить нам саме історія нашого руху. В нас завжди було так, що наші сили в порівнянні з нашими завданнями виглядали завжди замалі, і, навпаки, наші завдання в порівнянні з нашими силами – завжди великі. І, незважаючи на це, ми не тільки, що не терпіли в нашій боротьбі поразок, але всупереч всій логіці таких надмірних «реалістів», постійно росли і міцніли, постійно йшли від перемоги до перемоги. Чи справді воно так було?

Візьмім перші роки Організації. Які завдання собі тоді ОУН ставила? Ідейно розбити в Західній Україні всі соціалістичні угруповання, большевицьку агентуру, український опортуністичний табір, опанувати своїми впливами все західноукраїнське громадянство, українські народні маси всієї України, опанувати весь т[ак] зв[аний] легальний сектор, побудувати в Україні широку і міцну підпільну організацію. На які «реальні сили» тоді ОУН спирається? В основному тільки на жмінку студентів в «Академічному домі» у Львові – молодих, без досвіду, сповнених тільки найвищим патріотизмом і фанатичною вірою в правоту своєї справи і в свою перемогу. Які труднощі стояли тоді перед ОУН? Треба було розбити досить широко вкорінені соціалістичні погляди, треба було розбити, показавши всю їх помилковість та слабизну, теорії українських опортуністів – «батьків народу», теорії про нібито недоцільність революційної боротьби, про нібито єдино правильність шляху «органічної» еволюції українського народу в рамках окупантських систем. Треба було здобути від опортуністів українські установи і товариства, в яких вони засіли і звідти вони вели пропаганду своїх ідей. Треба було розбудувати широку підпільну мережу, виявити з-поміж народу і втягнути в члени Організації найцінніших і найідейніших людей, тих людей виховати, зробити з них той тип революціонера, що до нього ОУН змагала. Треба було перебороти море, – замало море, – океан життєвого опортунізму, що давав себе знати на всіх ділянках національного життя і як рак підточував та розкладав здорові сили українського національного організму. Це все, звичайно, були завдання не малі, завдання дуже важкі. Для всіх, хто хотів би підходити до цієї справи надто «реально», з такою, власне, метою математичного обрахунку, ці всі завдання напевно були б виглядали нереальними, неможливими до здійснення. Та ОУН не дивилася на те, наскільки математично точно такі завдання відповідають її силам. ОУН знала, що такі завдання є конечні, що вони є в інтересі визвольної боротьби, що без виконання цих завдань український визвольний рух не посуватиметься вперед, і – відважно взялася за їх здійснення. Як відомо, на цьому шляху ОУН добилася своєї мети. В результаті саме такої відважної постанови ОУН український націоналістичний рух міцно закріпився на Західно-Українських Землях, всеціло їх опанував.

Візьмім другий, ближчий до нас момент нашої боротьби: початки творення УПА. «З ким і з чим ви хочете воювати проти німців! Де ваша зброя, де ваші старшини, як ви зорганізуєте постачання, як ви в лісі вишколите вояків, що ви робитимете з раненими?» – кричали тоді до нас з усіх боків. Багато в цьому було правди. В нас було мало зброї, ми мали мало фахових військових командирів.

П.П.

ПРО ОДНУ РУШІЙНУ СИЛУ РЕВОЛЮЦІЇ

1949

Наша тодішня мета – поставити багатотисячну повстанчу армію, яка змогла б поставити успішний спротив німецьким окупантам, – таки добре переходила наші тодішні, наявні в цей момент «реальні» спроможності. Та ОУН не злякалася труднощів. ОУН зрозуміла, що в умовах імперіалістичної війни, яка велася на українських землях і в значній мірі саме за Україну, український народ мусив поставити свою власну незалежну збройну силу, яка повела б боротьбу проти всіх загарбників за Українську Самостійну Державу. Вище всього ОУН ставила вимоги історичної хвилини, що її переживав український народ і на ці вимоги виключно орієнтувалася при накреслюванні своїх завдань. ОУН також добре врахувала настрій українських мас, їхнє бажання, їхню моральну готовість до збройної визвольної боротьби. І ОУН відважно взялася за організацію УПА. Так був започаткований й найновіший, славний період нашої боротьби – період УПА.

Чи справдилися песимістичні прогнози недовірків щодо можливості організувати повстанську армію, повести успішну повстанську боротьбу? Нітрохи. В процесі боротьби вирости десятки і сотні прекрасних повстанських командирів, на ворогові здобувано зброю та інше спорядження, знайшовся спосіб як лікувати ранених і т[ак] д[алі]. Боротьба ставила щораз нові завдання, часто створювала щораз нові труднощі, але разом з тим в небаченій мірі теж розгортала творчу ініціативу як малих революційних кадрів, так і широких українських мас, визволяла з них щораз нову, дотепер приспану енергію, спрямовуючи її в загальне русло революції, посилювала в своїх учасників волю

до боротьби, піднімала їх на небачений у світі героїзм. Хто, навіть з найбільше відважних оптимістів, міг передбачити ту силу спротиву, те завзяття, що їх проявили і продовжують далі проявляти як наші революційні кадри, так і українські народні маси в нашій революційній повстанській боротьбі останніх років? Мабуть, що ніхто. Відважне рішення Проводу ОУН про організацію УПА та фанатична боротьба революційних кадрів за виконання цього рішення привели в рух силу, яка почала розкочуватися і зростати як лявіна. Чи та сила була б так розгорнулася без того рішення Проводу ОУН? Ні, ніколи. З перспективи сьогодення особливо яскраво видно, як дуже помилялися всі ті песимісти, які в 1942 р. розглядали концепцію УПА як «завідважну».

Візьмім ще один момент: поворот большевицьких окупантів в 1944 р. Чи ж більшість з нас не оцінювала песимістичніше наших можливостей для боротьби в умовах большевицького ССРСР, ніж як це воно показалося насправді? Чи ж сподівалися ми тоді, що ми зможемо успішно боротися до 1949 р.? Чи сподівалися ми тоді, що на шостому році нашої боротьби ми будемо являти собою таку силу, яку ми сьогодні собою являємо? Чи ж у 1944 р. на запитання: чи вистачить нам наших сил, щоб ми могли утриматися в такій широкій боротьбі до 1949 р., – не була б більшість з нас відповіла, що наші сили для такої боротьби є замалі? А, однак, внаслідок того, що Провід ОУН, керуючись в першу чергу потребами нашої визвольної справи, нас до такої боротьби закликав і що ми відважно пішли за цим закликком – ми ось шостий рік з успіхом протиставляємось гнобительській політиці московсько-большевицьких окупантів, з успіхом боремося за остаточну нашу перемогу. Ми понесли в нашій боротьбі величезні жертви. Цього ніхто не буде заперечувати. Та чи ж ми в 1949 р. з уваги на наші сили не сподівалися ще більших жертв і далеко менших успіхів?

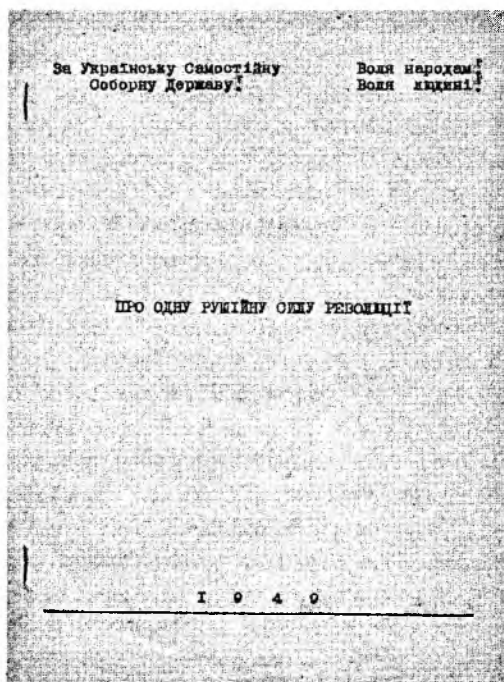
Так само, як воно було чи в у випадку нашого руху, так само воно було або є у випадку кожного іншого революційного руху. В кожний окремий момент історії всякого революційного руху завдання цього руху завжди набагато перевищують його т[ак] зв[ані] реальні можливості, і особливо – стан його т[ак] зв[аних] реальних сил. Так воно було і у випадку революційного руху в Росії перед 1917 р., і у цілому ряду національно-визвольних рухів європейських народів в ХІХ ст.

Ми вказуємо на всі ці моменти не з якоюсь там «пропагандивною» метою. Нам йдеться про вияснення того, що це явище, оскільки ми його спостерігаємо на протязі своєї історії нашого руху, і оскільки воно повторяється в кожному іншому революційному русі, – ні в якому разі не є явище випадкове, а законне, що оця нібито неспівмірність між завданнями різних революційних рухів і їх т[ак] зв[аними] реальними спроможностями в окремі історичні моменти, – це закон кожної революції. Революція – це, крім усього іншого, завжди теж великі і відважні завдання та відважна героїчна боротьба за ці завдання незначної ще зразу революційної меншости. Без відваги немає революції.

Та нам, революціонерам, замало тільки ствердити існування такого чи іншого закону революції, такої чи іншої закономірності. Нам далеко цікавіше прослідити, як ця закономірність впливає на розвиток революційного руху, в якому напрямі і з якими наслідками вона діє в революційному русі. І от, коли ми під цим кутом підійдемо до виявленої нами закономірності, то побачимо, що здібність та відвага Проводу революційного руху ставити великі та відважні завдання – з одного боку, – і відвага кадрів революційного руху фанатично, з вірою в перемогу, жертвенно за ці завдання боротися – з другого боку, – це одна з найважливіших сил революції. Без відваги Проводу ставити перед революційним рухом великі та відважні завдання і без відваги революційних кадрів за ці великі

завдання вести фанатичну, вперту, наполегливу боротьбу, без фанатичної віри кадрів в перемогу цієї боротьби – революція не могла б рухатися вперед, революційний рух не міг би рости, розвиватися, він топтався б на місці, закинув би, перестав би бути революцією в справжньому значенні цього слова. Повторюємо ще раз, що революція – це, крім усього іншого, завжди теж відважні цілі та відважна жертвенна боротьба соток і тисяч революціонерів за ці цілі.

Щоб ця справа була краще зрозуміла, ми вернемося ще на хвилину до тих моментів з історії нашого руху, що на них ми вже вказували. Чи, якщо б, з одного боку, наш Провід, зважаючи на далеку непропорційність наших тодішніх сил до тодішніх потреб нашої боротьби в період 1929–[19]39 рр. був не поставив перед ОУН таких відважних завдань як ідейне опанування всього західноукраїнського громадянства, створення широко розгалуженої міцної підпільної організації, виховання армії бійців-революціонерів, здібних за всяких умовин відважно і успішно боротися самим і організувати народ на протиокупантську боротьбу; і якщо б, з другого боку, тодішнє покоління націоналістів було не мало відваги повести фанатичну боротьбу за виконання цих усіх завдань, – то чи Західна Україна була б стала базою нашого націоналістичного руху, чи була б ОУН добилася таких успіхів, яких вона в період до 1939 р. добилася? Не була б, це ясно. Чи, отже, коли так обстоїть справа, не є тодішні відважні завдання, поставлені Проводом, з одного боку, і тодішня відважна фанатична боротьба кадрів ОУН за ці завдання, віра наших кадрів у перемогу в їхній боротьбі – з другого боку, чи не є обидва ці моменти, разом взяті, тією силою, тим

фактором, який посунув ОУН набагато в цей період? Безумовно, так. Ці два моменти – відважні завдання, поставлені Проводом, і відважна боротьба кадрів за ці завдання – були в цей період однією з найважливіших рушійних сил нашого руху. А чи в тому випадку, коли б Провід ОУН, підходячи до наших сил з метою дуже точного обрахунку, був не прийняв рішення про організацію УПА всупереч всім песимістичним прогнозам маловірів, – було б дійшло до такої боротьби в Україні, що її ми маємо від 1943 р. аж до сьогодні? Чи в цьому випадку була б використана в інтересах визвольної боротьби вся закумульована, нагромаджена енергія українських народних мас, чи були б визволені і поставлені на службу українській визвольній справі всі ті величезні, дотепер скриті сили цих мас, що так прекрасно проявили себе з останні роки? Зрозуміло, що ні. А якщо період УПА, період збройної повстанської і підпільної боротьби ОУН і УПА в 1943–[19]49 рр. взагалі є величезним кроком вперед у розвитку нашого визвольного руху, новим вищим етапом цього руху, – а цього ніколи не відважиться заперечувати ні одна серйозна думуюча людина, – то чи не є це результат виключно того, що у відповідний історичний момент Провід ОУН був здібний прийняти відважне рішення, хоч воно, може, і не стояло в математичній пропорції до стану тодішніх наших реальних сил, до тодішньої загальної обстановки? Чи не є це результат того, що це рішення Проводу із захопленням, з вірою в перемогу взялися здійснювати тисячі відважних революціонерів-фанатиків? Не інакше обстоїть справа із сьогоднішніми нашими успіхами. Коли б Провід ОУН, орієнтуючись на виразно математичну непропорційність між «реальними» силами нашими, а силами ворога, був прийняв в 1944 р. рішення про, скажім, припинення нашої боротьби, то що являла би собою сьогодні ОУН, весь український визвольний рух? Жмінку емігрантів, позбавлених усякого зв'язку з рідними землями, без найменшого впливу на український народ на Українських Землях. Це звичайно, не був би наш крок вперед. Це було б багато-багато наших кроків назад. На щастя, було інакше. Відважне рішення Проводу про продовження підпільної і повстанської боротьби і в умовах другої большевицької окупації, і так само наша відважна фанатична боротьба за виконання цих рішень знов стали джерелом нових успіхів нашого руху, знов посунули наш рух вперед, збагативши його не тільки новими славними сторінками історії, але й величезним досвідом, замітними пропагандивно-політичними і практично-організаційними осягами.

Як бачимо, в революції при визначуванні завдань і цілей боротьби не завжди є доцільно накреслювати ці завдання в математичній відповідності із станом т[ак] зв[аних] реальних сил. Метода точного математичного обрахунку в революції часто може ставати не фактором росту руху, але його гальмом. Революція, як ми вже на це вказували і як це кожному напевно добре відомо із щоденної нашої революційної практики, – це в багатьох випадках у першу чергу відвага: відважні цілі і відважна боротьба за ці цілі. Колись Маркс влучно назвав революцію «льокомотивою історії». Такою «льокомотивою історії» революція є саме завдяки оцьому, всім революціям властивому, елементові відваги: відважним цілям і відважній фанатичній боротьбі за ці цілі завжди на початках

ще незначної революційної меншости. Це не значить, звичайно, що ми цілком відкидаємо методу точного математичного обрахунку. Навпаки, ми її часто стосуємо і мусимо стосувати. Інакше ми затратили б змисл реальности, що, як відомо, може загрожувати дуже серйозними небезпеками. Ми широко користуємося цією методою при визначуванні, напр[иклад], нашої тактики. Саме тому ми сьогодні перейшли на глибоко конспіративні методи дій. Ми здаємо собі дуже добре справу з того, що в одвертому фронтівому бою наші сили могли б бути знищені впродовж одного дня. В такому бою ворог мав би над нами подавляючу фізичну перевагу. Ми знаємо, що метода точного математичного обрахунку повинна бути особливо дбайливо стосована при визначуванні моменту нашого остаточного удару, перед нашим остаточним вирішальним боєм з окупантом. Коли йдеться, однак, про визначування завдань і цілей боротьби на підготовчих етапах революції, то тоді ми мусимо мати відвагу ставити великі відважні цілі, цілі, які в першу чергу відповідали б потребам розвитку визвольної боротьби, і мусимо мати відвагу фанатично за ці цілі боротися. Коли б такої відваги ми не мали, ми не могли б рухатися вперед. В цьому випадку ми мусимо в значній мірі ставити на такі величини, що не піддаються точному обрахункові, як прагнення українських народних мас до незалежности, як е ніколи і ніким не може бути цілком знищене; на дух спротиву проти гноблення і експлуатації, який завжди мусить виникати скрізь там, де таке гноблення існує; на сили народу, який завжди ненавидить неволю і завжди буде боротися за правду; за вільне життя; на нашу здібність і вміння всі ці моменти в інтересах визвольної боротьби використати; на наш фанатизм; на наші високі революційно-моральні якості. Зрозуміло, що прагнення мас, їх настрої, реальні можливості для революційної роботи мусять завжди якнайточніше враховуватися для того, щоб ми могли знайти якнайправильнішу тактику.

Коли йдеться про сьогоднішню обстановку нашої боротьби, то вона, звичайно, дуже важка. Ми понесли вже величезні втрати в людях. Втрати в людях ми постійно поносимо далі. Ми маємо дуже важкі умовини для розгортання революційної роботи серед мас. Та, незважаючи на це все, ми все-таки добилися значних пропагандивно-політичних і організаційних успіхів і в нашому наступі на Схід, і в нашій боротьбі на основному терені наших дій. Нам тільки вистачить поставити питання: чи всі ці успіхи були б можливі, коли б ми не змагали до тих цілей, до яких ми змагаємо – до опанування всієї України, до поширення наших ідей на весь Союз, до того, щоб не дозволити большевикам зліквідувати нашу організацію на основному терені наших дій, – а кожному стане ясно, що завдання відважні, поставлені нашим Проводом, і наша відважна боротьба за ці завдання є й сьогодні, в цих таких важких умовинах основним рушієм нашого руху вперед, основним джерелом усіх наших успіхів. Як завжди дотепер у випадку всіх революцій, так і у випадку нашої сьогоднішньої революційної боротьби, в і д в а ж н і з а в д а н н я і

наша, так само відважна фанатична боротьба, наша віра в перемогу – є однією з найважливіших наших рушійних сил. Коли дехто з друзів попадає в песимізм з приводу цього, що наші успіхи в порівнянні з нашими потребами і в пляні наших завдань не такі-то сьогодні ще великі, то хай кожний з тих друзів пам'ятає, що в нас було би далеко більше підстави для песимізму тоді, коли б ми взагалі не потрапили поставити собі завдань, що відповідали б теперішній історичній хвилині і теперішнім потребам українського народу, та коли б ми за такі завдання взагалі не боролися. Ми не маємо ще таких успіхів, які би ми сьогодні хотіли мати – це так. Але ми за це маємо такі успіхи, які, хоч ще далеко не відповідають нашим вимогам, то все-таки являються нашим кроком вперед до того стану, який би ми хотіли бачити. А ці наші сьогоднішні успіхи – це результат, як на це ми вже вказували, саме того, що наша Організація зуміла поставити великі завдання і що ми відважно за ці завдання боремося.

Перед нами завдання поставлені. Ці завдання такі, що не принесуть сорому ні нашій Організації, ні нам, як діючому національному поколінню. Вони, ці завдання, яким прожектором освітлюють нам шлях вперед, до нашої мети. Здійснення цих завдань означатиме нашу остаточну перемогу – побудову Української Самостійної Соборної Держави. За ними, за цими завданнями, мусить слідувати, їх мусить підтримати наша так само відважна, фанатична, сповнена вірою в перемогу наша революційна дія – дія безперервна, дія, що не послаблюється, а посилюється. Ми, націоналісти, особливо за останні роки, показали, що вміємо боротися за наші цілі так, як ніхто другий у світі. За наші цілі ми мусимо далі продовжувати боротися так, як ми боролися дотепер, а в багатьох відношеннях – з іще більшою наполегливістю, ще успішніше. Це найнадійніша гарантія нашої перемоги. Старинні римляни говорили, що «доля сприяє відважним». Ми віримо, що доля, – внутрішній розвиток відносин в ССРСР, як теж розвиток міжнародних подій, – сприятиме і нам. Тому відважно вперед, на виконання відважних завдань, поставлених перед нами Проводом. Свідомість того, що великі, відважні завдання – з одного боку, і відважна фанатична боротьба революціонерів за ці завдання – з другого, – є основною рушійною силою нашої революції, повинна тільки посилювати наш фанатизм, нашу впертість у нашій визвольно-революційній боротьбі.

2 березня 1949 р.

ЧОМУ МИ НАЗИВАЄМО СЕБЕ НАЦІОНАЛІСТАМИ

[Друга редакція]

Наш рух називається рухом націоналістичним, наша Організація – Організацією Українських Націоналістів, ми називаємо себе націоналістами тому, по-перше, що підставою, наріжним каменем усієї нашої ідеології є наше вчення про націю та національну державу. По-друге, ми називаємо себе націоналістами тому, що в нашій боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу, як теж у всьому нашому щоденному житті, ми керуємося таким єдиним, для нас найвищим гаслом: «Добро української нації – найвищий наказ». Найхарактернішою рисою нашого світогляду є те, що ми вважаємо народи за природне явище людського світу, найвищий тип людської спільноти і визнаємо за ними ролю підметів історії.

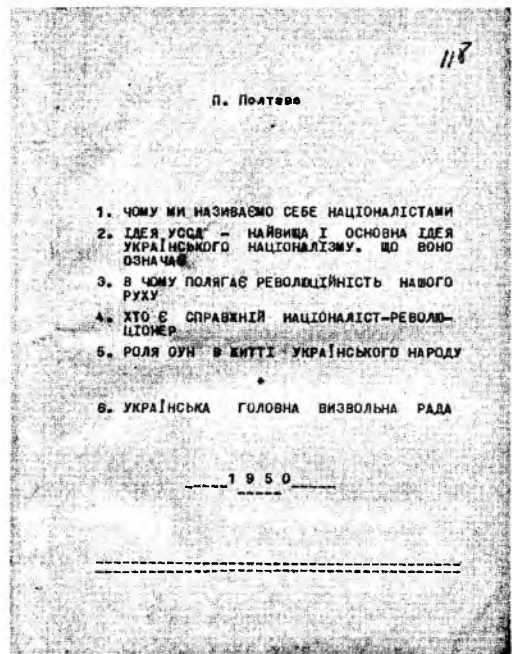
Найхарактернішою рисою нашої діяльності, нашого способу думання, наших серць і душ є підпорядкування нами всього, в тому числі в першу чергу нашого особистого життя інтересам українського народу: боротьбі за його волю, щастя і славу.

Нижче ми коротко викладемо: 1) наше вчення про націю; 2) наше вчення про національну державу; 3) наше розуміння гасла: «Добро української нації – найвищий наказ».

1. Наш погляд на націю

В найкоротшій формі наше вчення про націю викладене в ідеологічних тезах (ствердженнях) I-го Конгресу Українських Націоналістів, що відбувся у Відні в 1929 р. В 4-му пункті цих тез говориться:

«Нація – найвищий тип органічної людської спільноти, що при найбільшій своїй психологічній та суспільній зрізничкованості має свою одну внутрішню

форму, витвореного на ґрунті подібного природного положення, спільного пережиття історичної долі та невпинного стремління здійснитися в повноті силової натуґи».

Ми ширше вяснимо це коротке визначення поняття нації, відповідаючи по черзі на такі питання:

1. Чому нація не є спільнотою звичайною, а спільнотою особливою, – найвищим типом о р г а н і ч н о ї людської спільноти?
2. Як творилися і творяться нації?
3. Про психологічні та суспільні різниці всередині нації;
4. На кого розтягається поняття нації?
5. Коли народ може бути знищений?

1. Чому нація не є спільнотою звичайною, а спільнотою особливою, – найвищим типом органічної людської спільноти?

В наведеному нами визначенні поняття нації націю окреслено як «найвищий тип органічної людської спільноти». Людська спільнота – це, іншими словами, певна група людей, які є об'єднані між собою певними зв'язками. Спільноти можуть бути різні. Члени спортивного товариства, молодіжної організації, політичної партії, солдати однієї армії, – теж становлять певні спільноти тому, що всі вони об'єднані між собою певними організаційними зв'язками, певними спільними цілями, певними інтересами, поглядами тощо. Та не треба хіба доказувати, що між такою спільнотою, яку становлять члени спортивного товариства а між такою спільнотою, якою є народ, нація, – є величезна різниця. По-перше, ця різниця полягає в кількості, силі, тривалості і якості зв'язків, що об'єднують членів кожної з цих спільнот. Порівняно до національної спільноти між членами спортивного товариства таких зв'язків далеко менше, вони куди слабші, куди менше тривкі, і в багатьох випадках вони цілком ініші. По-друге, обидві ці спільноти по різному теж утворилися. Наприклад, спортивне товариство утворилося в результаті добровільного рішення його членів; таким же рішенням воно може бути кожночасно і розв'язане. Нації ж, як кожному добре відомо, виникли не в результаті такої чи іншої добровільної постанови людей, а незалежно від людей, – як результат історичного розвитку вони склалися на протязі багатьох століть і тисячоліть. Ніякою «постановою» нація як спільнота не може бути теж і «розв'язана». Сьогодні всі люди, незалежно від їхньої волі, вже р о д я т ь с я синами такого чи іншого народу. І коли навіть хтось в пізніші роки свого життя вирікається своєї національності, стає ренегатом і пристає до іншого народу, то його походження все одно завжди нагадуватиме і йому самому, і всім іншим людям, що він – син іншого народу, що він – ренегат. Значить, нація – не звичайний тип людської спільноти, а тип особливої людської спільноти. З уваги на кількість, силу, тривалість і якість зв'язків, що в'яжуть членів народу між собою, а також з уваги на спосіб виникнення народу, ми називаємо нації спільнотами о р г а н і ч н и м и . Словом «органічний» ми зазначаємо, що нації – це спільноти всередині дуже міцно спаяні, що нації – такі спільноти, які в багатьох випадках являють

собою просто один суцільний живий організм, та що вони виникли природньо. В протилежність до цього, н[а]пр[иклад], спортивне товариство – це спільнота штучна, чи, як інколи окреслюють, механічна.

Які це є ті зв'язки, що так тісно в'яжуть народ в найвищий тип органічної людської спільноти?

1. М о в а . Значення мови для народу – незвичайно велике. Українська мова є тією ознакою, по якій ми найшвидше пізнаємо українця серед чужинців, є тією ознакою, яка нас від чужинців найсильніше відрізняє. Вона є тим найвиразнішим зв'язком, який нас, українців, об'єднує між собою в одну, окрему спільноту. Спільна, подібна мова була тією першою ознакою, за допомогою якої різні українські племена пізнавали, що вони – свої, а що поляки – це вже чужинці. Об'єднання ж споріднених племен було початком формування як українського, так і кожного іншого народу. На рідній мові кожна людина вчиться говорити, рідна мова для кожного найзрозуміліша. В рідній мові народ творить свої народні пісні, складає свої перекази, свою літературу. А вони, як це буде показано нижче, теж міцно об'єднують народ. Правда, є випадки, що цілі народи затрачують або просто не мають своєї окремої мови і, незважаючи на це, уважають себе окремими націями. Прикладом цього може бути Ірландія та США. В певний період в Ірландії ірландська мова майже цілком зникала. Проте ірландці завжди вважали себе за окремий народ і завжди завзято боролися за свою незалежність. Північні американці також уважають себе окремою нацією, хоч являють собою мішанину переселенців з різних країн Європи та говорять по-англійськи. Та ж такі випадки є виняткові. В більшості випадків, однак, є так, що без окремої мови немає народу. Тому то і сьогоднішня наша боротьба за те, щоб усі українці говорили тільки по-українськи, є, фактично, боротьбою за саме існування українського народу.

2. Т е р и т о р і я . Не менше значення від мови має для народу теж територія. Свою ролю зв'язуючого чинника територія відіграє в першу чергу таким чином, що вможливорює народові жити разом, однією суцільною, нероздрібною масою. Таке життя є першою передумовою для того, щоб народ міг сформуватися як окрема спільнота. Живучи довгий час на якійсь території, люди до неї прив'язуються, починають її любити. Так виникає перша форма патріотизму – любов до рідної землі, так зроджується поняття власної Батьківщини, – кращої і дорожчої над усі інші країни світу. Оця свідомість, що ми маємо свою рідну землю, свою Батьківщину, наше прив'язання до нашої землі – до її піль, лісів, рік, гір, до її природи, любов до нашої Батьківщини – чи ж це не є ті почуття, які дуже сильно в'яжуть людей між собою, об'єднують їх у народ, чи ж це не є ті почуття, без яких не можна собі сьогодні уявити українського народу? Коли народ має свою територію, він завжди намагається сам на цій території господарити, панувати. Так зроджується прагнення до власної, незалежної держави. Побудувавши державу, народ дістає змогу якнайповніше розвивати всі свої національні особливості, проявити свої здібності, свої творчі сили. Процес формування народу, скріплення почуття його національної свідомості, об'єднання народу досягають тоді свій найвищий рівень. Без території це все

було б неможливе. Природа власної країни витискає теж дуже сильний відпечаток на характері народу. Загально відомо, що кожний народ відзначається певними особливостями своєї вдачі. Ці особливості відрізняють народи між собою – з одного боку, і зближують членів одного народу – з другого боку. Вкінці, територія є основою біологічного існування народу, підставою нашого життя як людей; вона нас годує, ми на ній будуємо наші житла, наші оселі, завдяки їй вбираємося, користуємося її найрізноморднішими багатствами. Народові, що його позбавлено його території, загрожує повне національне знищення.

3. П о д і б н і с т ь в д а ч і . Кожний народ у своїй вдачі, або, іншими словами, у своєму психологічному складі, має певні, тільки собі властиві, особливості. Ці особливості проявляються в культурі, в національних інституціях, у всьому національному побуті. Вони теж дуже міцно, з одного боку, відрізняють один народ від другого і, з другого боку, – зближують і об'єднують членів однієї національної спільноти. Психічні особливості і так глибоко закорінені в людях – членах національних спільнот, що передаються спадково. Сукупність таких властивих більшості членів даного народу психічних рис саме й творить те, що ми називаємо національним характером, національною вдачею.

Відомий французький дослідник цього питання Ле Бон у своєму творі «Психологія розвитку народів»³²², між багатьома невірними, виразно расистськими поглядами робить таке одне, безперечно правильне ствердження:

«З моїх різних, далеких мандрівок по найрізномордніших країнах, одне спостереження найвиразніше залишалось в моїй голові, а є ним факт, що кожен народ має певну розумову (психічну) – прим[ітка] ав[тора]) організацію, так само стало, як його анатомічні риси, організацію, що проявляється в його почуваннях, в його думках, в його інституціях, віруваннях і мистецтві».

І далі:

«Риси моральні і розумові, співгра яких становить душу народу, є синтезою усієї його минувшини, спадок по його предках... Позірно вони видаються мінливими у різних осіб цієї самої раси (автор «расою» називає народ – прим[ітка] ав[тора]); спостереження, однак, показують, що більшість осіб цього народу має завжди певну кількість спільних психічних рис, так саме сталих, як риси анатомічні..., різниць, які постійно і незмінно переносяться з покоління в покоління.

Сукупність психічних рис, спільних усім (правильніше говорити: – більшості – прим[ітка] ав[тора]) особам даного народу, творить те, що правильно називаємо національним характером, і разом з цим твердить середній тип, за допомогою якого можемо визначити народ (тобто властивий народові характер – прим[ітка] ав[тора]). Тисяча французів, тисяча англійців і тисяча китайців, вибраних цілком випадково, будуть являти собою значні індивідуальні різниці; тим не менше, однак, виявляють спадкові риси народу, які дозволяють описати тип француза, англійця, китайця.

Аби лише даний народ був у потрібній мірі старий, отже одноцілий, його середній тип в голові спостерігача дасться легко описати і устійнити».

Для ілюстрації того, як кожний народ в очах чужинців відрізняється певними

особливими прикметами, наведемо характеристику українців, що її дає один польський етнограф:

«...Українці є найінтелігентнішим народом з-поміж усіх східно-слов'янських народів. Є вони більше індивідуальні, ніж росіяни, і вперто змагають до економічної незалежності...»

Однією з характерних рис українців є їх велика рішучість, що часто переходить у впертість та завзяття. Українець любить жити сам, хоч переважно живе у селах.

Українці з природи є обдаровані добрим мистецьким смаком і музичними здібностями...

Українські села так різняться від російських, якби ці два народи розділяли тисячі кілометрів... Гордістю кожної української домогосподарки є чисто втримувана кімната та квітник перед вікнами...» (збірна праця «Земля і люди» під ред[акцією] проф[есора] Г. Мосціцького, Варшава. 1933 р.).

Коли йдеться про відмінності національних характерів різних народів, бо вони часто бувають такі тонкі, що не виробленому спостерігачеві навіть важко їх помітити. Проте вони завжди є і виявляються в житті в різних формах. Ні фізична відірваність від свого народу (коли, н[а]пр[иклад], хто-небудь з українців примушений жити поза межами України, на чужині), ні свідоме ренегатство не затирають цих рис ані не змінюють їх. Вони можуть зникнути тільки тоді, коли це відірвання від рідної землі триває доволі довгий час, н[а]пр[иклад], кілька століть, або коли протягом кількох поколінь хтось з українців постійно, шляхом подружжя, змішується з чужинцями.

Для ілюстрації цього наведемо такий приклад: відомо, що М. Гоголь³²³ був українцем тільки за своїм походженням. Поминаючи це, він був росіянином: писав по-російськи, був російським патріотом, був росіянином по всій своїй свідомості. Та його українське походження вирішило про те, що вся його творчість надихана українським духом, про те, що скрізь в його творчості виглядає його вдача української людини. Ось як говорить про цю рису творчості М. Гоголя Іван Франко, порівнюючи творчість М. Салтикова-Щедріна³²⁴ з творчістю Гоголя:

«...Перший по Гоголю сатирик в російській літературі він прецінь різниться від нього вдачею свого гумору і закроем своєї сатири так корінно, як корінно різниться вдача українця від вдачі великороса. Бо коли гумор українця більше погідний і попри всій їдкості та остроті – більше гуманний, гумор великороса остається понурим та терпким навіть там, де вибухає навіть голосним сміхом. І коли в українця крізь сміх видніються сльози, в великороса видніється гнів...».

4. **Н а ц і о н а л ь н і з в и ч а ї і о б и ч а ї**. В ході життя, т[о] зн[ачить] – на протязі нераз цілих тисячоліть, народи витворили цілий ряд собі тільки властивих звичаїв та обичаїв. (Різниця між звичаями та обичаями полягає в тому, що звичаї стосуються в найбільшій мірі побуту, а обичаї відносяться переважно до галузі моралі). Такі чи інші побутові та релігійні свята і обряди, спосіб їх святкування, звичаї родинного, товариського і громадського життя, – як це все в багатьох народів твердо устійнене і як цього всього перестерігається! Як багато спільних звичаїв є і в нас, українців, хоч ми через довгі

століття з причини розбиття нас окупантами і не жили разом! Це все, очевидно, нас, українців, як і кожний інший народ, теж дуже міцно в'яже між собою.

5. Спільно пережита історична доля, спільні історичні традиції. Уявім собі, що ми, українці, не маємо за собою історії української держави з її боротьбою за об'єднання українських племен, з її боротьбою проти кочовиків і сусідів України; що ми не маємо за собою історії козаччини з її боротьбою за волю України і за побудову незалежної української держави; з її славним повстанням під проводом Б. Хмельницького; що ми не маємо за собою визвольної боротьби 1917-[19]20 рр., визвольної боротьби проти окупантів після 1920 р. і аж досьогодні! Яким слабим у цьому випадку мусило би бути наше почуття, що ми, українці, – окремий народ! То більш такої свідомості, такого почуття в цьому випадку в нас взагалі не було б. Як і в житті окремих людей, так і в житті цілих народів спільна боротьба, спільні зусилля, спільні змагання зв'язують між собою членів одного народу і всі його покоління дуже міцними, хоч на перший погляд невидними нитками. Історична традиція, історія спільних змагань найсильніше об'єднує людей в націю, сильніше як однакова мова. Вона відіграє в процесі складання нації вирішальну роль.

Не в меншій мірі, як політична історія, в'яже народ і його культуру. Всім відомо, яку величезну роль у нас, українців, відіграють наші народні пісні, яку величезну роль відіграє у нас «Кобзар» Т.Шевченка, вся українська література. Без них, т[о] зн[ачить], без нашої народної творчості, без нашої літератури, – ми, як народ, були б далеко менше спаяні, ніж як це воно є сьогодні.

6. Національна свідомість. Є одна необхідна передумова для того, щоб наші історичні як політичні, так і культурні традиції відігравали роль зв'язуючого національного чинника: народ мусить свою політичну історію та свою культуру знати. Іншими словами, народ мусить знати, як це прекрасно висловив Шевченко, «хто він, яких батьків, ким, за що закутий?». Коли народ знає «хто він? яких батьків?», – ми й говоримо, що такий народ є національно свідомий, що даний народ має національну свідомість. Національна свідомість має вирішальне значення для існування народу. Без національної свідомості народ у сучасному значенні цього слова не може існувати. Про це дуже добре знають всі загарбники. Саме тому вони завжди намагаються всіляко цю історію перекрутити, закрити перед народом правду про його минуле. Саме так роблять сьогодні з українським народом і з українською історією большевики.

7. наявність національних ідеалів та боротьба за їх здійснення. Черговим вирішальним чинником для існування народу є національні ідеали та активна боротьба за їх здійснення. Такі ідеали, такі змагання завжди перетворюють народ в тісно згуртовану, об'єднану, бойову спільноту, виводять його на історичну сцену, роблять з нього історичний підмет. Без таких ідеалів народ – не народ, не нація, а лише окрема мовна етнографічна група. Народ мусить чогось хотіти, ставити перед собою

певні національні цілі, мусить мати силу вести за ці цілі активну боротьбу. Щойно тоді – народ живе, щойно тоді – він справжній народ.

Такі є ті головні зв'язки, що в'яжуть народ в одну органічну людську спільноту.

Деякі із зв'язків, що ми їх вище перерахували, виступають не тільки в ролі чинників, що з в'язують між собою членів даного народу; вони виступають теж в ролі чинників, які формують народ. Це стосується, наприклад, території, національних ідеалів, боротьби за них, політичної і культурної історії взагалі. Наприклад, як це ми вже на це коротко вказали, територія відтискає свій певний відпечаток на духовості народу. Наше історичне минуле не тільки нас, українців, між собою зв'язує, але воно залишило теж значний слід на нашому національному обличчі, на наших теперішніх національних ідеалах. Те саме треба сказати про наші сьгоднішні ідеали: вони не тільки нас сьогодні зв'язують, але рівночасно теж по-своєму нас, як народ, формують.

Крім вищепорохованих зв'язків, майже кожен народ відзначається теж ще певними особливими рисами своєї фізичної будови і свого фізичного вигляду. (Науково доказано, що наприклад, українці в своїй фізичній будові та в своєму фізичному вигляді мають такі то характерні риси, росіяни – такі то, а німці – ще інші). Згідно з даними антропології (наука про особливості фізичної будови та фізичного вигляду людей), в українців, наприклад, волосся і очі переважно темні, ніс простий, вузький, обличчя подовгасте, найбільша з-поміж сусідів висота черепа, високий ріст, короткі руки, довгі ноги.

Таке зрізничування під оглядом фізичної будови й фізичного вигляду, називається расово-антропологічним зрізничуванням.

Як бачимо, нації – це справді особливий тип людської спільноти. Такими зв'язками, якими об'єднані і відзначаються нації, крім них не об'єднані і не відзначаються жодні інші спільноти. Саме завдяки стільки багатьом, так міцним і тривалим і такого роду зв'язкам нації є «найвищим типом органічної людської спільноти». Міцніше спаяної і такими зв'язками спаяної спільноти, як нація, у світі більше немає.

2. Як творилися і творяться нації?

Зразу треба відмітити, що сьогодні в переважній більшості випадків ми маємо до діла із уже давно складеними і міцно сформованими народами. Винятком є тільки народи країн так званої нової колонізації, в першу чергу – народи Америки. Там, шляхом вимішування між собою іммігрантів різних національностей (звичайно при виразній перевазі одного народу: наприклад, в Північній Америці – англійців, в Південній і Середній Америці – іспанців і португальців) – з одного боку, шляхом вимішування іммігрантів з тубільцями (головним чином, у Південній Америці) – з другого боку, та на ґрунті спільних політичних і господарських інтересів – з третього боку, тепер проходить процес складання нових народів. Цей процес цілком своєрідний, він проходить в особливих умовах. Процес складання так званих старих народів, тобто –

народів Європи, Азії і Америки, був дещо інший. Ми займемося цим останнім процесом. З уваги на те, що таким шляхом склалися всі т[ак] зв[ані] старі народи, які становлять величезну більшість народів світу, цей процес треба вважати процесом т и п о в и м .

В дещо спрощеному представленні цей процес виглядав так:

Багато тисячів років тому назад, в міру чисельного росту населення, воно було примушене переміщуватися і осідати в щораз нових географічних районах, в щораз нових природно-географічних умовах. Різноманітність природно-географічних умов, що в них опинялися люди, спричинювала дуже повільне, але проте невпинне, виникання своєрідних рис у фізичній будові та фізичному вигляді людей, своєрідних рис у їхній вдачі. Цьому сприяла та різна, також в залежності від природно-географічних умов, праця. Ці властивості, виникаючи і формуючись на протязі цілих тисячоліть, щораз міцніше закріплювалися і ставали властивостями спадковими. Далі. В ході співжиття найближче до себе розміщені групи людей створювали подібну мову, подібні звичаї, виникало прив'язання до своєї землі і до собі подібних людей, виникали спільні інтереси тощо. У випадку завоювання одного такого племені іншим, сильнішим, приходило часто або до цілковитого фізичного винищення переможених, або до їхньої асиміляції в расовому відношенні (шляхом подруж). В результаті такого вимішування звичайно появилися нові фізичні і психічні властивості, нові комплекси різних признаков. Так склалися різні племена, притому цілий ряд племен, що жили побіля себе, був до себе подібний. Ці до себе подібні племена, при наявності відповідних умов (переважно тоді, коли одне з племен осягнуло відповідний ступінь політичного і господарського розвитку) звичайно об'єднувалися разом. Тоді остаточно складався народ. Дальший історичний розвиток народ як спільноту щораз більше скріплював.

Такі обставини, як, н[а]пр[иклад], осягнення одним з племен відповідного рівня політичного і цивілізаційного розвитку, відповідний рівень господарського життя тощо, мали тільки допоміжне значення. Цілий ряд історичних випадків показує, що коли навіть з певних причин і не змогли надовше об'єднатися разом всі подібні до себе племена, коли вони з певних причин примушені були жити окремо в різних політичних, а часто навіть господарських і культурних умовах, то вони все-таки збереглися досьогодні як виразна частина того народу, до якого вони фактично належать (н[а]пр[иклад], закарпатські українці і решта українського народу, німці різних т[ак] зв[аних] країв до об'єднання Німеччини, швейцарські німці, французи та італійці і т[ак] д[алі]).

Таким чином, на первісному ступені свого розвитку народи, нації є продуктом (витвором) природнього процесу диференціації людства. Процес творення різниць в якомусь середовищі (в нашому випадку – серед людства) називається звичайно процесом диференціації (різничкування).

Від чого цей процес залежить, чи він є обумовлений?

Коли приглянутися до зв'язків, перерахованих нами в пунктах 1-4, то неважко спостерегти, що вони виникають природньо, незалежно від людей, від їхньої свідомої діяльності. Одні з них, як, н[а]пр[иклад], мова, своєрідні звичаї

і обичаї, проявляються внаслідок тієї обставини, що людям властива здібність в ході співжиття створювати і свою окрему мову, і свої окремі звичаї і т[ак] д[а-лі]. В ході співжиття виникають теж спільні інтереси. Отже, тут маємо до діла із закономірністю людського співжиття. Інші, як, н[а]пр[иклад], прив'язання до своєї території, прив'язання до собі подібних людей, любов до свого і нехт до чужого, треба розглядати як природжені властивості людей. Отже, тут маємо до діла, з одного боку, з закономірністю людського співжиття (люди можуть прив'язуватися до собі подібних людей лише в ході взаємного співжиття) і, з другого боку, внаслідок тієї обставини, що тривалий вплив природнього оточення, праці, способу життя тощо витискав свій відпечаток не тільки на фізичному вигляді людей, але і на їхній духовній структурі, і, з другого боку, внаслідок біологічної властивості людей спадково передавати ті риси. Отже, тут маємо до діла з біологічно-психічною закономірністю. Нарешті особливі риси в будові фізичній та фізичному вигляді виникають внаслідок тієї обставини, що людство, як складова частина живого світу, підпадає під дію біологічних законів цього світу. Отже, тут маємо до діла з біологічно-фізичною закономірністю.

Про що це все говорить? Це говорить про те, що народи, нації є, в першу чергу, продукт природнього процесу диференціації людства, який (пронес) проходить незалежно від людей – незалежно від нашої волі, від нашої свідомої діяльності. Він проходить виключно тільки в силу а) особливих законів людського співжиття; б) особливих властивостей людської влачі; і в) силу властивих усьому живому світові біологічних законів. Процес диференціації людства на окремі духовні та духовно-антропологічні спільноти є для людей непомітний тому, що він проходить дуже поволі. Проте цей процес проходить постійно, безперервно, він є так само вічний, як вічне саме людство. Вічним є тому я в и щ е н а р о д у. З різних причин гинуть чи в інший спосіб сходять з історичної сцени тільки о к р е м і н а р о д и . Саме ж я в и щ е н а р о д у – властиве всім періодам людської історії, точніше, властиве людству щонайменше відтоді, відколи починається його писана історія. Процес складання народів у країнах т[ак] зв[аної] нової колонізації, що тепер проходить, з усіма його особливостями, є нічим іншим як тільки процесом цієї постійно триваючої психічної і расово-антропологічної диференціації людства.

Приглянувшись до зв'язків, перерахованих в 1-4 пунктах, треба зробити ще один висновок: всі вони, разом узяті, хоч і надають народові значної внутрішньої спаяності та виразної окремішності по відношенні до зовнішнього світу, то, проте, їх ще рішуче замало для того, щоб ланий народ назвати народом, нацією в сучасному розумінні цього слова. В ході історичного розвитку в поняття народу вкладено певний окреслений п о л і т и ч н и й зміст. За справжній зрілий народ, за націю (політично зрілий народ, особливо ж народ державний прийнято називати також нацією), уважається тільки такий народ, який, по-перше, боровся за свої національні цілі в минулому, який має за собою певну політичну історію, і, по-друге, такий народ, який в даний момент має певні національні політичні ідеали і веде за них боротьбу. Коли народ цього всього не має, його світ і не вважає за народ зрілий, за націю, а просто тільки

за етнографічну групу. Отже, як бачимо, для того, щоб якась людська спільнота була нацією в повному значенні цього слова, – для цього необхідні ще зв'язки, перераховані в пунктах 5-7, тобто: історичні, політичні і культурні традиції, національна свідомість, національні ідеали та боротьба за їх здійснення. Ми, націоналісти, вважаємо, що для існування народу в повному сучасному значенні цього слова ці зв'язки є в и р і ш а л ь н і .

Як бачимо, хоч народи і виникають, як ми на це вказували вище в порядку природнього поділу людства, то для того, щоб бути народами зрілими, народами в сучасному розумінні цього слова, вони потребують ще цілого ряду таких прикмет (історична традиція, національна свідомість, національні ідеали і боротьба за них), які створюються самими людьми в процесі історичного розвитку. Таким чином, в повному, сучасному значенні цього слова, нації є продуктом, з одного боку, природнього процесу духовної і фізичної диференціації людства, що проходить незалежно від людей, і, з другого боку, продуктом історичного розвитку, що в ньому люди приймають свідому участь.

Важливо є правильно розуміти взаємозв'язок між обидвома формами (ступенями) існування народу: як без історичних традицій, національної свідомості та боротьби за національні ідеали народ не існує в сьогоденному значенні цього слова, так без того матеріалу, що ним є етнографічна маса (тобто народ на первісному ступені свого розвитку), не змогла б виникнути ніяк національна свідомість, ніякі національні ідеали. Національна свідомість, національні ідеали зроджуються пізніше; раніше народ мусить бути складений як етнографічна спільнота. А ця спільнота складається незалежно від людей, в результаті природнього процесу диференціації людства.

Всю сукупність зв'язків, що в'яжуть членів одного народу в одну органічну спільноту, в нашому визначенні поняття нації називається «одною внутрішньою формою», що «витворилася на ґрунті подібного природнього положення, спільного пережиття історичної долі та невпинного стремління здійснитися в повноті силовій натуги». Під «невпинним стремлінням здійснитися в повноті силовій натуги» розуміється постійну боротьбу народу за здійснення своїх ідеалів, причому ці ідеали звичайно відповідають спроможностям народу, його силі, є відбиттям прагнення народу до повного вияву своїх сил.

3. Про психологічні та суспільні різниці всередині нації.

У визначенні поняття нації, прийнятому I-им Конгресом ОУН, говориться теж про «психологічну та суспільну зрізничкованість» нації. Як це розуміти?

Було б невірним думати, що нація – це вже щось цілком абсолютно єдине і одно ціле. В межах народу існують теж значні різниці.

Це, насамперед, психологічні різниці. Відомо, що в житті немає двох людей, що були б за своїми характерами цілком до себе подібні. Це саме можна сказати і про членів того самого народу: немає, напр[иклад], двох українців, чи членів будь-якого іншого народу, що були б за своїми характерами цілком однакові. Відомо, н[а]пр[иклад], як дуже з погляду характеру відмінні між собою флегматик і сангвінік. Чи між членами будь-якого народу нема флегматиків і

сангвініків? Очевидно, є. Існують теж, як відомо, певні відмінності між психологією міщанина і селянина, між психологією фізичного робітника і людини розумової праці. І це все, ясна річ, в межах народу створює значні психологічні різниці. Однак, незалежно від цього, для більшості членів даного народу, незважаючи на їхній темперамент, на їхню вдачу, на характер їхньої праці тощо, властиві спільні риси вдачі, сукупність яких і становить оцей спільний національний характер, що про нього була мова вище. Незалежно від існуючих різниць темпераменту, вдачі і т[ак] д[алі] члени даного народу в більшості випадків займають теж однакове становище до питань загальнонаціонального значення, стараються ці питання найкраще розв'язати в дусі загальнонаціональних інтересів і т[ак] п[одібне].

Далі, в межах народу існують теж с у с п і л ь н і різниці. Як відомо, в кожному народі є окремі суспільні класи чи прошарки. Ці суспільні класи чи прошарки можуть мати і, фактично, мають окремі цілі, свої окремі інтереси. Це має місце особливо серед цих народів, що серед них існують такі суспільні класи, як поміщики (великі землевласники), великі промисловці, купці, банкіри і т[ак] д[алі]. Мають теж часто свої окремі інтереси селяни, робітники, інтелігенція. Однак, в зіставленні з інтересами цілого народу з інтересами загальнонаціональними, всі ці класові інтереси відіграють підрядну роль. Найсильнішим почуттям, що завжди об'єднувало і сьогодні об'єднує між собою людей, є почуття приналежності до одного народу, почуття національне. Єдиними ідеалами, що за них величезна кількість людей у світі готова якнайзавзятіше боротися і гинути, є національні ідеали: воля і незалежність власних народів, їх щастя, їх сила, їх слава. Коли загрожена національна незалежність народу, то тоді солідарно піднімаються на оборону всі суспільні класи чи прошарки кожного народу. Кожний, н[а]п[риклад], англійський робітник сьогодні вище всього ставить інтереси Англії, інтереси англійського народу. Так само воно є у випадку кожного іншого розвинутого і здорового народу. Про це говорить вся дотеперішня історія людства. Слід теж пам'ятати, що на протязі дотеперішньої історії суспільні класи вже кілька разів мінялися: на місце рабовласників приходили фєвдали, на місце фєвдалів – буржуазія, появилася нова класа промислового пролетаріату, – а нації як існували, так і існують.

Історія, проте, знає випадки, що всередині окремих народів нераз приходило до завзятої класової боротьби. В більшості випадків така боротьба була спричинена несправедливістю суспільних відносин серед даного народу. Така боротьба є, звичайно, внаслідок того, що одна частина народу надмірно збагачується і живе за рахунок визиску другої частини свого народу. Вина за внутрішню боротьбу в цьому випадку повністю падає на тих, які, маючи на оці тільки свої особисті користі, нехтують справедливими інтересами працюючих та допроваджують до суспільної нерівності і несправедливості, до визиску і нужди.

Класова боротьба є завжди дуже небезпечним і негативним явищем в житті народу. Вона розбиває єдність народу, підриває його силу на певний протяз часу розриває деякі із зв'язків, що об'єднують народ. В житті кожного народу – це стан гострої його хвороби, хвороби, що її якнайшвидше треба лікувати.

А вилікувати народ з цього стану можна тільки так: треба заспокоїти справедливі домагання визискуваної, скривдженої частини народу, встановити суспільну справедливість, оздоровити внутрішні відносини серед народу в цілому. По встановленні суспільної справедливості, коли всі внутрішні – суспільно-економічні, політичні та всякі інші відносини серед народу здорові, – народ знов починає жити своїм нормальним, здоровим життям. Найміцнішим почуттям, що неподільно панує в народі, стає знов почуття національної свідомості, почуття патріотизму. В таких формах, що загрожують самому існуванню народу, класова боротьба є завжди тільки тимчасовим, хвилимовим явищем.

Зважаючи на це все, в нашій дефініції поняття нації й говориться, що «при всій своїй психологічній та суспільній зрізничкованості» нація «має одну внутрішню форму». Психологічні та суспільні різниці, що існують в межах кожного народу, є значно слабші від зв'язків, що народ об'єднують. І саме тому нація є н а й в и щ и м т и п о м людської спільноти.

4. На кого розтягається поняття нації?

Поняття нації охоплює не тільки сьогодні живучі покоління; воно розтягається і на ті всі покоління, що жили в минулому, і на ті, що житимуть у майбутньому. Націю завжди треба розуміти широко історично. Членами національної спільноти є також всі ті, які з певних причин примушені жити на чужині, далеко від рідної землі і свого народу. Саме так розумів націю Т.Шевченко. Своє безсмертне «Посланіє» до українського народу він так заадресував: «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє».

5. Коли народ може бути знищений?

Після всего того, що ми сказали про народ, на це питання відповіді неважко. В п о л і т и ч н о м у розумінні цього слова народ перестає існувати тоді, коли він а) не має ніяких національних ідеалів і не веде за них активної боротьби, та б) коли знищена його національна свідомість. В цьому випадку народ існує тільки як безвольна, пасивна, німа етнографічна маса. Та навіть при такому стані завжди існує можливість, що при певних догідних умовах народ відродиться: відродить свою національну свідомість, поставить собі певні національні ідеали, поведе за них активну боротьбу, – іншими словами, завжди існує можливість, що народ в певних умовах знов підніметься до активного політичного життя. В з а г а л і ж народ перестає існувати тоді, коли його цілком знищиться фізично, т[о] зн[ачить], коли загинуть всі його члени, або тоді, коли він цілком асимілюється під впливом другого народу.

Тому то всі окупанти змагають не тільки до знищення народу в політичному розумінні, але й до знищення його взагалі, т[о] зн[ачить] – до повного фізичного знищення, або до повної його асиміляції. До цього змагають теж московсько-більшевицькі гнобителі. Наша визвольна протибільшевицька боротьба є тому не тільки боротьбою за існування українського народу в політичному розумінні цього слова, але і боротьбою за саме фізичне наше існування.

* * *

Наше вчення про націю сформувалося, з одного боку, в боротьбі проти імперіялістичних, антинаціональних поглядів на націю, що їх голосили представники пануючих, великодержавних народів, та, з другого боку, в боротьбі проти фальшивого антинаукового погляду марксизму на націю. І одні, і другі погляди скеровані проти інтересів народів, а особливо – проти інтересів народів поневолених. І одні, і другі погляди є теж протинаукові, незгідні з історичним досвідом. Їх єдиною метою є чи то, як у випадку представників великодержавних народів, обгрунтувати їхнє панування над другими, слабшими народами, чи то, як у випадку марксизму, зіпхнути національне питання на задній плян, відмовити йому всякого значення, щоб таким чином легше було здійснити утопійну мрію про всесвітню безнаціональну державу. В руках російських большевиків марксистські теорії про націю і всесвітню соціалістичну революцію стали тільки прикриттям для їхньої імперіялістичної загарбницької політики.

Згідно з поглядами представників великодержавних народів, національний принцип, поділ на нації, існування різних націй не мають ніякого значення при встановлюванні державних границь. В період до першої імперіялістичної війни такий погляд заступали в першу чергу «вчені» Німеччини, Австро-Угорщини та інших великодержав. Націями вони називали тільки ті народи, що мали свої держави. Народи недержавні, народи, над якими вони панували, – це в їхніх очах не були нації, а тільки «народності». Такі народи, які давно втратили свої незалежні держави, вони називали народами «неісторичними» і оцінювали їх як нездібних до самостійного державного життя. До таких народів, всупереч історичній правді, вони зараховували теж і нас, українців. В очах російсько-царських імперіялістів ми, українці, не були окремим народом, а тільки «південно-російським плем'ям» єдиного великого російського народу, плем'ям, що не має ніякого права на державну незалежність. Австро-Угорські імперіялісти доказували необхідність існування багатонаціональної австро-угорської імперії господарськими інтересами народів Середньої Європи. За їхніми поглядами розпад Австро-Угорщини загрожував би катастрофою всій Європі. Сьогодні добре видно, які це були фальшиві теорії. В таких державах як Франція, Англія, США національним питанням майже не цікавилися. Ці держави, особливо ж Франція та Англія, коли не брати до уваги їхніх колоній, вже від багатьох сторіч існували як національні держави, і в них просто не було потреби займатися цим питанням. Крім цього, підкоривши під своє панування численні колоніальні народи, вони, очевидно, теж були, як в деяких випадках є сьогодні, проти беззастережного і щирого визнання за націями права на незалежне державне життя. Проти визнання національного принципу за основу міжнародного ладу у світі, вони теж були і є за різного роду імперіялістичні та великодержавні концепції.

Другим ворогом національного принципу, поза великодержавними імперіялістами, є марксизм. «У пролетарів немає батьківщини», «національність, патріотизм, національні інтереси – це все пересуди, забобони», – твердить Маркс і всі його прихильники. Таким чином, марксизм заперечує нації, не рахується з їхнім існуванням, оголошує боротьбу національним почуванням,

патріотизмові. За Марксом, – історія людства – це не історія боротьби народів, а виключно тільки історія боротьби кляс. Працюючі маси повинні визбутися своїх «національних забобонів» і вище всього поставити інтереси боротьби проти заможних експлуататорських кляс, інтереси боротьби за соціальне визволення. Метою боротьби працюючих повинна бути побудова всесвітньої інтернаціональної держави. В цій державі поділ на окремі народи цілком зникне, народи перестануть існувати, повстане одна, з однією мовою, безнаціональна людська спільнота. Нація, – твердить марксизм, – це явище «історично-перехідне». Вони виникли і склалися в період розпаду феодалізму і народження капіталізму. Отже, коли не було націй раніше, то вони не вічні, то прийде до їх зникання і в майбутньому. Познакою того, що розвиток людства іде саме в цьому напрямі, є, за Марксом, нібито всезростаюче в періоди капіталізму затирання різниць між окремими народами, всезростаюче зближення між ними.

Марксістсько-большевицький погляд на націю – цілком фальшивий, цілком незгідний з історичною дійсністю. Відколи починається писана історія людства, відтоді, як ми на це вже вказували, ми й зустрічаємося в історії з народами. Вже й стародавні єгиптяни, і перси, і греки, і римляни виразно були окремими народами. Цього нікому не вдасться заперечити. А це ж був період панування рабовласницького ладу. Правда, це не були народи такі як сьогодні, вони перебували на далеко нижчому ступені історичного розвитку. Та, незважаючи на це, вони виразно виступали в історії як окремі духовні і племінні спільноти і тому були народами. Маємо до діла з народами і в період феодалізму. «Теорія» про те, що нібито нації вирости в період розпаду феодалізму і народження капіталізму, не має під собою ніякого ґрунту. У викладі нашого вчення про націю ми вказали від чого залежить процес творення народів, чим цей процес є обумовлений. Економіка, така чи інша суспільно-економічна формація цілком не відіграють в цьому процесі якої-небудь рішальної ролі. Правдою, що найвище є те, що в цей період серед європейських народів проходить посилений процес внутрішнього цементування, народи міцно й остаточно закріплюються на своїх територіях і щораз більше наближуються до такого стану, в якому вони перебувають сьогодні. Історія світу, історія людства є в першу чергу історією боротьби народів між собою. (Ми, націоналісти, такого стану не схвалюємо, ми його оцінюємо як явище негативне, але, на жаль, так воно було дотепер і ми це в ім'я об'єктивної правди примушені ствердити). На сцені всесвітньої історії, як її «дієві особи» виступають в першу чергу народи, а не суспільні кляси. Клясове питання по відношенні до питання національного завжди відіграло і відіграє роль підрядну. Сучасному пролетаріатові так само властиві національні почуття, як і всім іншим суспільним клясам. Клясові суперечності завжди розв'язувалися і розв'язуються в рямках окремих народів. Коли ж ідеться про, нібито, затирання різниць між народами, що на нього вказував Маркс, то вистане вказати, що саме за останнє сторіччя національна свідомість усіх народів світу піднеслася до такого ступеня, на якому вона раніше ніколи не була. Нема сьогодні в світі народу, який самий добровільно зрезигнував би із свободи свого національного розвитку, який не старався б забезпечити собі якнайкращі умови національного

існування, який погодився б з національним ярмом. Та обставина, що сьогодні «мають хід» ідеї Європейського Союзу чи світової наддержави, ні в якому разі не означає, що, н[а]пр[иклад], приходять до злиття націй. Вона тільки означає, що окремі загрожені народи (в першу чергу народи Західної Європи) за допомогою таких політичних концепцій хочуть забезпечити собі якнайкращі умови національного існування. Одне слово, як уся минула історія, так і наші роки цілком заперечують марксівсько-большевицькі теорії про націю і в той же час цілком підтверджують нашу націоналістичну теорію нації.

Та найпереконливіше заперечення марксівсько-большевицьких поглядів на націю є дотеперішній досвід большевицької політики ССРСР. Большевики не тільки що не добилися ніяких суттєвих успіхів в напрямі створення безнаціонального суспільства, а, навпаки, для забезпечення собі симпатій найбільшого в ССРСР російського народу станули на ґрунт російського патріотизму та шовінізму і сьогодні фактично проводять політику російського імперіялізму. Лозунги клясові, лозунги соціалізму большевикам не вистачають: вони є примушені вести свою політику під російськими національними лозунгами. Деякі успіхи, що їх добилися большевики нібито на полі виховання нової «советської людини», є на ділі нічим іншим, як тільки успіхами р у с и ф і к а ц і ї поневоленних народів.

Хоч яка невірна і утопійна теорія марксизму в національному питанні, то, проте, наприкінці XIX і в перших десятиліттях XX-го століття під її вплив підпала доволі значна частина української інтелігенції на всіх українських землях. Такий стан з невеликими змінами тривав аж до початку 30-тих років нашого століття, а в середовищі українських большевиків та по-советському вихованих людей він триває і досьогодні. Сталося це так, головним чином, внаслідок того, що свої протинаукові інтернаціоналістичні погляди в національному питанні марксиста проголошували разом з ідеями суспільно-економічної перебудови дотеперішнього, в більшості випадків справді загнилого і нездорового капіталістичного устрою, разом з ідеями нового соціалістичного суспільно-економічного ладу. Захоплюючись с у с п і л ь н о - е к о н о м і ч н и м и ідеями соціалізму, українська інтелігенція прийняла всі фальшиві, протинаціональні погляди марксизму в питанні про націю та національну державу. Сприяли цьому ще й такі обставини як слабкість українського визвольного руху в той час, відсутність у значної частини української інтелігенції українського патріотизму, зник у неї властивого всім розвинутим народам національного інстинкту. Все це були результати довгого бездержавного існування українського народу. Крім цього, ця частина української інтелігенції не зуміла вчасно розшифрувати, що всі інтернаціональні гасла в устах російських большевиків – це тільки фрази, що ними прикривали свої імперіялістичні, великодержавні пляни. Для кожного ясно, що для того, аби цю частину українського громадянства можна було спрямувати на боротьбу за Самостійну Україну, треба було їй в першу чергу дати правильний погляд на націю.

Та йшлося не тільки про розв'язання одної справи, хоч і як вона була важлива. Йшлося про те, щоб дати українському націоналістичному рухові міцну

і правильну теоретичну основу взагалі. Такою теоретичною основою українського революційного націоналізму могло стати тільки правильне, об'єктивно вірне вчення про націю та національну державу.

Український націоналістичний рух правильно зрозумів те завдання в ділянці теорії, що його перед ним поставила історія. Станувши на правильну, об'єктивно-вірну точку зору в питанні про націю та національну державу, він створив міцні і здорові теоретичні передумови для свого ідейного і політичного розвитку.

2. Наш погляд на національну державу

Як наш погляд на націю, так і наша теорія про державу сформувалася в ідейній і політичній боротьбі на два фронти: в боротьбі проти різних імперіялістичних поглядів, що їх проголошували представники великодержавних націй – з одного боку, та в боротьбі проти погляду марксизму на державу – з другого боку.

Погляди представників великодержавних пануючих націй полягала просто в одвертому, грубо імперіялістичному заперечуванні права малих народів на незалежні держави. Про ці погляди ми вже говорили при викладі становища представників пануючих, великодержавних націй до національного питання взагалі (в попередньому розділі).

Інакше підійшли до цього питання марксисти. Своє вороже становище до держави вони стараються обаргументувати нібито науково. Згідно з їхніми поглядами, держава завжди була і є лише знаряддя гноблення в руках пануючих, економічно багатих суспільних клас. Вона виникла тоді, як серед різних племен витворилися експлуататорські, гнобительські класи. Для забезпечення свого становища експлуататорів, для забезпечення свого економічного і політичного панування, вони, ці класи, і створили державну організацію, яка із своїм величезним апаратом насилля – з тюрмами, поліцією, армією, бюрократією, собі підпорядкованим судівництвом – є нічим іншим як тільки машиною пригноблення. Вся ця машина пригноблення не тільки що дозволяла експлуататорам тримати в неволі працюючі маси, але і лягала важким економічним тягарем на їхні плечі. Щоб втримати цю машину, працюючі примушені платити величезні податки, відбувати військову службу, гинути на війнах, відбувати всякі інші повинності і т[ак] д[алі]. Висновок з цього марксисти робили такий: держава мусить зникнути, вона непотрібна, і щойно тоді, коли буде знищена держава, людство заживе справді щасливим і вільним життям. Так, в короткому викладі, виглядає погляд марксизму на державу.

Весь цей погляд на державу, як і марксіівсько-большевицький погляд на націю, є невірний, тенденційний. Він, по-перше, неправильно наświetлює виникнення держави. По-друге, правильно критикуючи хиби держави в різні історичні періоди, марксисти на основі цієї критики зробили невірні висновки щодо характеру держави в цілому. Їх погляд, що в майбутньому народи зможуть жити без держав – утопійний, фантастичний, позбавлений всякої реальної підстави. З усієї марксіівської теорії про державу виразно проглядає намагання

представити історію як виключно тільки боротьбу кляс, що, як ми про це говорили, цілком невірною проглядає намагання заперечити всяке значення держави для народу, для людства взагалі.

Держава виникла як природня форма організації спочатку родів, пізніше – племен, а ще пізніше – народів. Зачатковою формою держави, її праобразом є вже родові і племінні організації. І родова, і племінна організації мали два головні завдання організувати, впорядкувати життя всередині роду чи племені та організувати оборону роду чи племені перед зовнішніми ворогами. Про це говорять усі дослідники цього питання, в родів, і в племен була своя влада, свої закони, свої засоби примусу. І в той же час в період родів, а в деяких випадках і в період племен ще нема поділу населення на кляси експлуататорів і експлуатованих, що нема ні одних, ні других. Цього не заперечують навіть марксистки. Отже, коли саме такі історичні факти, то ясно, що держави не виникли як знаряддя гноблення в руках багатих кляс по відношенні до кляс економічно слабих, а в результаті природньої конечности впорядкувати життя всередині спільноти та оборонятися перед зовнішніми ворогами.

З бігом часу, як відомо, фактично прийшло до розподілу населення на кляси експлуататорів і кляси експлуатованих. Від цього часу всі кляси експлуататорів фактично стараються перемінити державну організацію в знаряддя свого економічного та політичного панування. В різний час і в різних країнах це їм по-різному вдалося. Отже, тільки від того часу, коли виникло клясове суспільство, можна говорити про державу як знаряддя клясового гноблення. Так воно в різних країнах в різній мірі триває і досьогодні.

Пануючі кляси використовують державну організацію не тільки до гноблення власних працюючих мас. У ще більшій мірі вони використовують її до завоювання чужих територій, до підкорювання собі других народів. Так, в результаті загарбницької політики імперіялістів, творилися і творяться багатонаціональні держави. Багатонаціональна держава при рівночасно існуючому розподілі суспільства на кляси експлуататорів і експлуатованих є подвійним знаряддям гноблення. По-перше, є вона знаряддям соціального гноблення по відношенні до працюючих мас власного народу. По-друге, багатонаціональна держава є знаряддям національного гноблення і експлуатації поневолених народів. Зрозуміло, що такі держави не повинні існувати, вони повинні бути перебудовані в першу чергу. Повинні бути перебудовані під суспільно-економічним і політичним оглядом так і однонаціональні держави, коли вони в руках пануючих кляс служать знаряддям гноблення і визиску працюючих мас власного народу.

Чи може, однак, людство існувати без держави?

Не може. Щоб людство могло жити і розвиватися, воно мусить якось організуватися, створити якусь організацію. Це лежить поза всякими сумнівами.

З уваги на те, що (1) людство поділяється на нації; що (2) нації з'являються, як це було показано в попередньому розділі, на йвищим типом людської спільноти, тобто таким типом людської спільноти, що її ніяк не можна ігнорувати; з уваги, далі, на те, що (3) прагнення до національно-державної

незалежності є природне прагнення кожного народу, – з уваги на це все такою організацією може бути тільки система вільних національних держав усіх народів світу. Всякі інші системи, які не будуть рахуватися з цими природними фактами людського світу, завжди будуть не т р и в к і . Тому то система вільних національних держав усіх народів означає не тільки найбільш с п р а в е д л и в у розв'язку питання міжнародного ладу, але й найбільш ж и т т ь о в у , найбільш застосовану до дійсності розв'язку цього питання.

Побудова системи вільних національних держав зліквідує в першу чергу багатонаціональні держави, то зн[ачить] – покладе край національному гнобленню і витискові. Це буде перший величезний крок людства вперед. Далі, щоб вирвати державу з рук пануючих суспільних кляс, щоб знищити державу як знаряддя експлуатації і гноблення в руках заможних кляс по відношенні до працюючих мас власного народу, треба перебудувати сьогоднішній суспільний лад на принципах безклясового суспільства. Коли в національній державі не буде кляс визискувачів і визискуваних, то вона перестане бути знаряддям гноблення, а стане тільки, як це було на самих початках її виникнення, формою організації внутрішнього, господарського і культурного життя народу та знаряддям оборони перед зовнішніми ворогами.

Коли ж, далі, вдалося б у світі добитися такого стану, що взагалі не існувала б загроза нападу одного народу на другий, чи такого стану, при якому такий напад міг би бути відбитий силами побудованої на справедливих засадах і дієспівної міжнародної організації, то тоді від національної держави могла б відпасти теж і функція оборони перед зовнішніми ворогами, і залишилася б тільки функція організувати внутрішнє господарське і культурне життя народу. Як форма організації внутрішнього господарського і культурного життя народу, держава ніколи не може зникнути, в такому характері вона є необхідна і нічим не може бути замінена. В такому характері держава – інституція у вищій мірі суспільно корисна. Апарат насилля в державі був би тоді обмежений до мінімуму, конечно для зберігання внутрішнього порядку, втримування держави не вимагало б від народу ніяких більших матеріальних жертв, всі матеріальні і моральні багатства народу скеровувалися б на його господарський і культурний розвиток. Та – підкреслюємо це ще раз – це було б можливе тільки тоді, коли народ міг би бути певний що йому не загрожує ніяка небезпека із зовні. Як відомо, сьогодні до такого стану, нажаль, ще далеко.

Ми, націоналісти, вважаємо, що як це воно було завжди дотепер і є сьогодні, так і в майбутньому, незалежна національна держава є тією єдиною формою політичної організації народу, яка забезпечує йому найкращі умови для всебічного розвитку всіх його духовних і матеріальних сил. Без власної національної держави, тобто без держави, побудованої на етнографічних землях даного народу, народ не може всебічно розвиватися. Щобільше, без власної національної держави народ є призначений на загибель. В цьому випадку бездержавний народ завжди примушений терпіти гніт і експлуатацію з боку своїх поневолювачів, які, хоч би якими гаслами вони не прикривалися, завжди змагають до політичного, культурного, а то й фізичного знищення підкорених собою народів.

Саме про це, а не про що інше, говорить як уся українська історія, так і історія усіх інших поневолених народів. Нас, українців, в XIV-XVIII ст. ст. гнобила і змала до нашого знищення шляхетська Польща, в XVII до XX ст. ст. нас винищувала царська Росія, після 1920 р. нас гнобили московські большевики, поляки, румуни, чехи, мадяри, німці. Тепер знов намагаються нас винищити московські большевики. Ми, націоналісти, добре враховуємо весь дотеперішній досвід як українського, так і всіх інших поневолених народів. Ми тому вважаємо, що першою і найнеобхіднішою передумовою життя і здорового розвитку народу є власна незалежна національна держава. Таку форму держави, як большевицький СРСР, що служить тільки прикриттям московсько-большевицького імперіалізму, ми якнайрішуче відкидаємо і поборюємо теж усі інші форми багатонаціональної держави, побудованої на національному гнобленні і визискові.

Ідеал власної незалежної національної держави впливає також з найглибших прагнень і національних почувань кожного народу. Народи хочуть бути самі господарями на своїй землі, хочуть бути вільними і самим на своїй землі панувати. Цього вимагає від них почуття національної честі, почуття національної гордості. Їхній патріотизм. Народи не люблять, ненавидять неволю, народи завжди змагають до свободи. Справжню і повну свободу може їм дати виключно тільки незалежна національна держава. Це прагнення народів, як про це вже була мова, впливає з самої їхньої природи. Його ніхто не може ні змінити, ні вбити в народі.

Та незалежні національні держави відповідають не тільки інтересам і прагненням окремих народів. Система незалежних національних держав якнайкраще відповідає теж інтересам усіх народів, узятих разом, інтересам усього людства.

Ми, націоналісти, вважаємо, що найвищим призначенням усіх народів світу, узятих разом, і кожного народу зокрема повинен бути можливо якнайвищий розвиток духовної і матеріальної культури. Загальний поступ людства є на ділі сумою здобутків окремих народів. Коли людство сьогодні законно гордиться високим рівнем своєї культури, її багатством, її різноманітністю, то воно повинно пам'ятати, що такий стан сьогоднішньої загальнолюдської культури – це результат того, що в культурному і цивілізаційному розвитку дотеперішнього світу приймало участь багаторізних народів. Сьогоднішня культура була б ще вищою, ще багатшою і різноманітнішою, коли б у цьому розвитку були приймали повну участь всі ті народи, які дотепер перебували або перебувають у неволі, і які внаслідок цього не мали змоги внести свого вкладу в цю ділянку. Справа обстоїть так: інтерес максимального розвитку людства вимагає, щоб у культурному процесі приймали якнайширшу участь усі народи світу. Тоді загальнолюдська культура буде без порівняння багатша і різноманітніша, ніж як вона є сьогодні. Щоб така участь народів у культурному процесі могла бути успішною, щоб вона дала належні результати, всі народи світу повинні мати змогу максимально розвивати свої сили і спосібності в себе вдома, в своїх власних країнах. Народи, як на це вже було вказано, мають найкращу змогу розвивати всі свої сили тоді, коли вони

живуть у своїх власних незалежних національних державах. Таким чином, система вільних національних держав лежить також в інтересі розвитку людства як цілості.

Як бачимо, народи, нації, будучи в однаковій мірі і продуктом природного процесу диференціації людства, і продуктом історичного розвитку, з тими вартостями в світі, які людство повинно зберігати, є тими вартостями, які людство, коли так можна висловитися, повинно плекати. Шлях до людського поступу веде не через штучне, ні тим більше насильне, об'єднання народів, не через політику зливання і перетоплювання різних народів в одну цілість, в щось одне, виключно тільки через залишення за народами повної свободи творчості, повної свободи розвитку. Такий розвиток можливий тільки в системі незалежних національних держав. Хто гнобить другі народи і не дозволяє їм розвиватися, хто знищує другі народи, той підриває основу для людського поступу взагалі, той є ворог не тільки поневолених народів, але й ворог людства в цілому. Таким лютим ворогом окремих поневолених підсоветських народів і людства в цілому є сьогодні большевицький СССР.

Враховуючи, з одного боку, прагнення та інтереси кожного окремого народу, і, з другого боку, інтереси людства як цілості, найвище призначення цього людства, ми, націоналісти, боремося за систему вільних національних держав усіх народів світу. Безпосередньою метою нашої боротьби є здійснення вікової мрії українського народу: побудова на українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави. Боротьбу за побудову на Українських Землях незалежної Української Держави ми вважаємо сьогодні за найважливіше завдання всього українського народу.

* * *

Найбільшою перешкодою на шляху до визволення українського і всіх інших поневолених народів, на шляху до побудови системи вільних національних держав усіх народів є і м п е р я л і з м .

Боротьба народів за свій розріст, за свою силу і значення проходить дотепер у більшості випадків в такий самий жорстокий спосіб, як вона проходить у тваринному світі: сильніший нападає на слабшого, щоб його знищити і його коштом пожитися. Сильні народи дотепер завжди намагаються поширити свої впливи, здобути якнайбільше значення в світі, проявити свою силу шляхом загарбницьких, імперіялістичних воєн, шляхом загарбування чужих територій і поневолювання других народів. Імперіялізм, імперіялістичні війни – це найбільша ганьба і зло сучасного світу, найбільша ганьба і зло теперішнього людства.

Зрозуміло, що від імперіялізму найбільше терплять народи малі і слабкі. Вони завжди перші падають жертвою імперіялістичних загарбань. Імперіялізм загрожує малим народам повним не тільки політичним і культурним, але просто і фізичним знищенням. Трагічна доля українського народу на протязі багатьох сторіч – це саме прямий результат імперіялістичної політики сильніших від нас народів, наших ближчих і дальших сусідів. Малі і слабкі народи повинні тому змагати до усунення імперіялізму з міжнародного життя, до його знищення, до

внеможливлення великим народам вести імперіялістичні війни і загарбницьку політику.

Та імперіялізм і загарбницькі війни є також великим нещастям і для самих імперіялістичних народів. Кожна імперіялістична війна, особливо в теперішню добу, вимагає від народу величезних людських і матеріальних жертв, величезних зусиль. Під час війни знищуються надбаня і здобутки цілих поколінь і цілих сторіч. Внаслідок, з одного боку, високого розвитку техніки, і, з другого боку, внаслідок високої національної свідомості всіх, в тому числі теж малих і слабих народів, всі дотеперішні війни бувають дуже криваві. Це починає розуміти щораз більше думаючих, передових людей у світі. Внаслідок цього вже від кількох десятків років починають робитися спроби внеможливити імперіялістичні війни, створити гарантії, які не допустили б до виникнення таких воєн. Тому, однак, щодо реалізації цих ідей в більшості випадків беруться імперіялістичні держави, які завжди мають замасковані свої загарбницькі цілі, – ці спроби покищо не дають ніяких результатів. Сьогодні, як і завжди дотепер у світі всевладно панує імперіялізм.

Ми, націоналісти, в ім'я національної справедливості, в ім'я поступу людства, в ім'я добра українського і всіх інших народів змагаємо до повного знищення імперіялізму. В першу чергу ми змагаємо до ліквідації оцих найнегативніших, найзлочинніших проявів імперіялізму – до внеможливлення імперіялістичних воєн та загарбань, до внеможливлення поневолювання малих та слабих народів народами більшими та сильнішими. Люди відрізняються від усього іншого, нижчого органічного світу тим, що вони мають свідомість, розум, що вони думають. Свідомість, розум дозволили людству досягнути захоплюючий рівень духовної і матеріальної культури. Свідомість, розум дали змогу людям створити високу культуру суспільного життя. Розум, свідомість заставили людей створити закони і збудувати тюрми проти злодіїв, бандитів і всяких інших протисуспільних елементів. В цьому випадку люди не хочуть дозволити бандитам діяти вільно, хоч до злочину бандита штовхне його бандитська натура, закон його бандитської природи. Розум, свідомість людей мусять також привести людей до створення відповідальної культури і в міжнародному житті, і в міжнародних відносинах. До цього може і повинно прийти особливо в теперішню добу, коли то відносини між народами щораз більше затісняються. Розум, свідомість вже сьогодні наштовхнули багато людей на думку про те, що треба внеможливити загарбницькі, імперіялістичні війни як явище у вищій мірі протисуспільне, злочинне, як явище, що є нічим іншим як тільки міжнародним бандитизмом.

Ми, націоналісти, змагаємо до того, щоб загарбництво, оцей міжнародний бандитизм, зліквідувати повністю, ми вважаємо, що природній гін народу до вияву своїх сил, до зазначення у світі своєї могутності, що змагання між народами повинні проявлятися не у загарбницьких війнах, – з уваги на те, що вони є злочином, людство повинно зробити все можливе, щоб їх внеможливити, – а виключно тільки в ділянці мирної, культурної і цивілізаційної творчості. Такий стан створив би умовини для небаченого дотепер розвитку людства у всіх напрямках. Такий стан був би величезним поступом усього людства. В такому

дусі треба виховувати і перевиховувати всі народи світу. За перші кроки до ліквідації найзлочинніших проявів імперіялізму ми, українські націоналісти, вважаємо: а) знищення СРСР як найважливішої в світі тюрми народів і побудову всіма народами світу своїх незалежних національних держав; б) побудову такої міжнародної організації, яка стояла б на сторожі непорушності системи вільних національних держав всіх народів світу, та яка мала б силу і змогу з місця ліквідувати кожную спробу з боку якого-небудь народу нападати на другий народ. Такий міжнародний порядок якнайкраще відповідає і інтересам українського народу, і інтересам всіх інших народів світу. Такий міжнародний лад також якнайкраще відповідає інтересам міжнародної справедливості. У своєму дальшому розвитку людство повинно піти саме в цьому напрямі.

Ми, націоналісти, одначе, здаємо собі дуже добре справу з того, що до такого ладу в світі ще не близько. Перед нами, націоналістами, перед усіми поневоленими народами, перед усіми передовими, розумними людьми в світі ще довга і завзята боротьба за такий лад, ще довга і завзята боротьба проти московсько-большевицьких імперіялістів. Перемога в цій боротьбі буде за нами, за нашими справедливими передовими ідеями.

* * *

Як тому 20 років назад, так і сьогодні наша теорія про націю та національну державу є нашою найважливішою ідейно-теоретичною зброєю.

Як у минулому, так і сьогодні представники пануючих великодержавних народів поширюють різні теорії, в яких вони не рахуються з націями та виступають проти ідеї вільних національних держав. Такими теоріями, в багатьох відношеннях не позбавленими імперіялістичного змісту, є в сьогоднішній час, н[а]пр[иклад], ідея Європейського Союзу, що її пропагують представники західно-європейських держав, та теорія світової наддержави, пропагована представниками США. Використовуючи ту обставину, що тісна економічна співпраця між усіма народами світу стала в наш час необхідною конечністю, представники пануючих народів висувають такі теорії політичної організації світу, які в першу чергу вигідні їм самим, такі теорії, які дозволили б їм хоч у деякій мірі зберегти їхні дотеперішні політичні й економічні панівні позиції. Признаючи необхідність тісної співпраці між народами в усіх галузях життя, ми, українські націоналісти, а в той же час проти всяких таких концепцій міжнародного ладу, які надалі ставили б в економічну і політичну залежність дотепер поневолені народи і країни. Ми, українські націоналісти, вважаємо, що об'єктивно нема ніяких перешкод для встановлення якнайтіснішої співпраці між народами в рамках системи вільних національних держав. В той же час ця система, здійснюючи найглибші прагнення цих народів – прагнення до національно-державної незалежності, буде системою найтривкішою, буде системою, що в ній, при справедливій і міцній міжнародній організації, будуть у найбільшій мірі виключені міжнародні конфлікти.

Як у минулому, так і сьогодні частина української інтелігенції, головним чином в середовищі українських большевиків, і далі перебуває під впливом

антинаукових марксістсько-большевицьких теорій про націю та національну державу. Поминаючи продажний вислужницький елемент, в середовищі українських большевиків стрічаються і люди чесні, які тільки тому перебувають в лавах большевицької партії, що далися збаламутити большевицькій пропаганді і повірили в усі большевицькі теорії, в тому числі і в фальшиві теорії про націю і національну державу. Зрозуміло, що наше завдання – розкрити очі цим людям на фальшивість, антинауковість большевицьких теорій взагалі, а в питанні про націю і національну державу – зокрема. Це буде перший крок у тому напрямі, щоб вирвати тих людей з большевицьких лабет.

Перед нами, українськими націоналістами, і далі з усією гостротою стоїть завдання вести ідейну боротьбу на два фронти: проти антинаціональних теорій в питанні про націю та національну державу, що їх голосять часто представники великодержавних націй, та проти фальшивих марксістсько-большевицьких теорій в цих питаннях. Озброєні правильною і здоровою теорією, ми відважно продовжуватимемо цю боротьбу.

3. Наше гасло: «Добро української нації – найвищий наказ»

Наше гасло: «Добро української нації – найвищий наказ» має подвійний зміст: а) ідейно-політичний та б) ідейно-моральний.

І д е й н о - п о л і т и ч н и й зміст цього нашого гасла полягає в тому, що ми, націоналісти, в драбині всіх наших вартостей на найвищому щаблі вміщуємо український народ, його добро. В нас, націоналістів, немає нічого такого другого, що ми його ставили б вище за добро українського народу. Добро українського народу – найвища мета наших змагань, нашої боротьби, нашого життя. Добру українського народу ми підпорядковуємо добро і інтереси кожного окремого українця, кожної окремої української людини. Добру українського народу ми підпорядковуємо інтереси всіх суспільних клас і прошарків нашого народу – інтереси селян, робітників та інтелігенції. Робимо ми так тому, бо знаємо, що добробут і щастя кожної окремої української людини, добробут і щастя окремих суспільних клас залежить виключно від того, в якому становищі перебуває український народ як цілість. Тільки тоді, коли народові як цілості живеться добре, можуть добре жити і всі окремі українські люди і суспільні класи. Коли ж народ, як н[а]п[р]и[клад], сьогодні перебуває в неволі, то тоді важко терплять і всі українські люди, і всі суспільні класи українського народу. Народ, його добро, є для нас вищою вартістю, ніж навіть держава. Держава не є для нас вартістю самою в собі. Держава для нас є тільки засобом для якнайкращого, повного розвитку народу. За незалежну Українську Державу ми боремося остільки, оскільки дотепер виключно тільки незалежна національна держава забезпечує народові найкращі умовини для його всебічного розвитку. Коли б, допустім на хвилину, була якась інша форма політичної організації народу, яка найкраще забезпечувала б інтереси нашого народу, ніж держава, – ми боролися б за ту другу форму національної організації. Коли ж такої іншої форми немає і, що найбільше правдоподібно, ніколи не буде, ми боремося за незалежну Українську Державу.

Під поняттям «Добра народу» ми практично розуміємо: а) фізичне здоров'я народу; б) високу, героїчну мораль українських людей; в) високий рівень української культури, високий культурний рівень українських мас; г) видобуття з народу і розвинення всіх його здорових, творчих сил; д) високий економічний і цивілізаційний рівень країни, високий добробут народних мас; е) максимальну готовність до кожночасної оборони власної національної незалежності. В теперішню добу, в умовинах нашої неволі за найвище добро народу ми вважаємо боротьбу за наше національне визволення. Боротьбу за наше національне визволення ми ставимо сьогодні найвище і її підпорядковуємо все інше.

І д е й н о - м о р а л ь н и й зміст цього нашого гасла полягає в тому, що ми, націоналісти, в нашому житті завжди робимо тільки те, що може йти на добро українського народу і ніколи не робимо нічого такого, що могло б бути незгідне з нашим поняттям добра народу. На питання, що нам вільно, що ми повинні, що нам треба робити, ми, націоналісти, відповідаємо так: нам вільно, ми повинні і нам треба робити тільки те, що може вийти на добро українського народу, чого від нас наше розуміння добра народу вимагає.

Цієї засади кожний націоналіст повинен притримуватися в своєму щоденному житті. Заки націоналіст розпочне якусь роботу, він завжди повинен себе запитати: чи згідне те, що і як я думаю робити з поняттям добра народу, чи ні? Хто так не перевіряє свого кожного кроку і вчинку, той не є справжній націоналіст. Коли націоналіст переконаний, що якась робота лежить в інтересі українського народу, в інтересі нашої національно-визвольної боротьби, то тоді ніякі труднощі не повинні його зупинити перед цією роботою. Він повинен виконати її навіть тоді, коли йому при цьому загрожувала б смерть.

Зробивши своїм найвищим гаслом гасло: «Добро українського народу – найвищий наказ», ми, націоналісти, проте нічим не загрожуюмо другим народам. Ми не змагаємо ні до загарбування чужих територій, ні до поневолення других народів. Ми, націоналісти, імперіялізм рішуче відкидаємо. Ми вважаємо, що всякий імперіялізм в остаточному результаті приносить народам тільки зло. Наше поняття добра народу цілком виключає імперіялізм. Ми, українські націоналісти, не є імперіялістами.

Ми, націоналісти, боремося теж проти шовінізму. Люблячи найбільше наш власний, український народ, змагаючи в першу чергу до його добра, сили і слави, ми разом з тим цінимо і шануємо всі інші народи світу. Ми вважаємо, що сини кожного народу повинні любити в першу чергу свій власний народ, своєму народові в першу чергу служити. Ми вважаємо, що таким чином кожна людина виконує не тільки свій обов'язок супроти власного народу, але рівночасно теж найкраще служить справі загальнолюдського поступу. Ми знаємо, що людство як цілість може якнайкраще розвиватися тільки тоді, коли всебічно розвивається кожний окремих народ.

Тому то наше гасло: «Добро українського народу – найвищий наказ» не має в собі нічого ні з шовінізму, ні з імперіялізму.

ХТО Є СПРАВЖНІЙ НАЦІОНАЛІСТ-РЕВОЛЮЦІОНЕР

Український націоналістичний рух в сучасному значенні цього поняття виник наприкінці ХІХ і з початком ХХ ст. ст. В програмі УНП, що її (партію), як відомо, очолював перший великий самостійник відродженої України Микола Міхновський, вже було багато таких ідей, які ми зустрічаємо і в сьогоднішній програмі ОУН. Однак, своє основне ідеологічне оформлення український націоналізм дістав щойно на І-му Конгресі Українських Націоналістів у Відні 1929 р. Тоді теж український націоналізм остаточно оформився в рух організований: на І-му Конгресі створено ОУН.

Від цього часу український націоналістичний рух діє в Україні і як ідейно-політична течія, і як революційна організована сила.

Період від 1929 р. і аж досьогодні – це період швидкого росту українського націоналізму. В ці роки в Україні, особливо в Західній, націоналістів ставало щораз більше. Ідеї українського націоналізму здобували, як і продовжують далі здобувати, щораз більше коло визнавців. Щораз ширше розросталася ОУН.

Хто є справжній націоналіст-революціонер? Хто має право до цього імені?

Справжнім націоналістом-революціонером є тільки той українець, є тільки та людина, яка: а) визнає всі ідеї українського націоналізму, погоджується з його програмою і яка б) бореться за здійснення ідей українського націоналізму в рядах ОУН.

Для того, щоб бути справжнім націоналістом-революціонером, – замало тільки визнавати ідеї українського націоналізму. Вже багато сторіч тому назад церква проголошувала, що «віра без діл – є ніщо». Коли б український націоналізм являв собою тільки армію визнавців, прихильників націоналістичних ідей, які не вважали б своїм обов'язком вести активну боротьбу за здійснення собою визнаних ідей, – він був би виключно тільки ідейною течією, тільки ідейно-політичним явищем, а не політичною силою – бойовою, ударною, грізною для ворогів, здібною вести народ до перемоги, таку перемогу завоювати. В цьому випадку про перемогу нашого руху не могло б бути й мови. Хто тільки визнає ідею українського націоналізму, а не бореться за них, – той є тільки націоналіст на словах, а не на ділі, той не є націоналіст справжній, націоналіст-революціонер. Людині, яка визнає націоналістичні ідеї, ми, звичайно, не можемо відмовити права до імені націоналіста. Та ми в цьому випадку мусимо пам'ятати, що маємо до діла тільки з націоналістом на словах, а не з націоналістом справжнім.

Може трапитися такий випадок, що хтось може сказати: я визнаю всі ідеї українського націоналізму, погоджуюся з його програмою, знаю, що я повинен боротися за здійснення цих ідей, але я хочу боротися за ці ідеї самий, самостійно, я не хочу бути членом ОУН, я не хочу, щоб мені хто-небудь наказував. Така людина, хоч вона є вже більше вартісним націоналістом як та, що тільки схвалює ідеї українського націоналізму і в той же час не хоче активно боротися за їх здійснення, – також не є повноцінним, справжнім націоналістом. Справжній націоналіст знає, що боротьба неорганізована, боротьба одинцем, боротьба «одинаків», ніколи не дасть більших результатів, що перемоги можна добитися тільки боротьбою організованою. Що являв би собою наш рух, коли б ми не творили організованої і здисциплінованої армії, а тільки таку «армію», в якій кожний революціонер діє на власну руку, на свій розсуд, по-своєму? В цьому випадку наш рух теж не був би ніякою силою. В цьому випадку ми теж не могли б рахувати ні на які успіхи в нашій боротьбі. Не боротьба розрізаних, відокремлених один від одного «одинаків» дає перемогу, а боротьба здисциплінованої, міцно зорганізованої армії. Тому то справжній націоналіст радо вступає в Організацію, радо підпорядковується дисципліні Організації, радо виконує всі накази провідників.

В поняття українського націоналістичного руху входять і всі ті націоналісти, які активно борються за здійснення ідей українського націоналізму, і всі ті, які тільки визнають націоналістичні ідеї. Кожний націоналіст-революціонер повинен тому завжди добре пам'ятати, що в українському націоналістичному русі можуть бути три категорії націоналістів: а) націоналісти тільки на словах; б) націоналісти – «одинаки» і в) справжні націоналісти-революціонери. Найвищий тип націоналіста є той націоналіст, який активно бореться за здійснення ідей українського націоналізму в лавах ОУН.

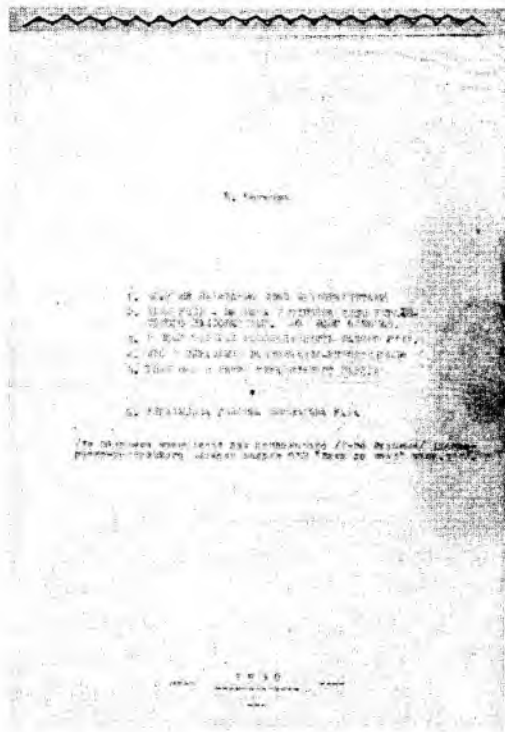
Кожний член ОУН на Українських Землях повинен бути гордим, що він являє собою найвищий тип націоналіста. Кожний член ОУН повинен теж завжди змагати до того, щоб число справжніх націоналістів – число членів ОУН постійно зростало.

[1949 р.]

РОЛЯ ОУН В ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Коли говориться про визвольну боротьбу якогось народу, коли ми десь про таку боротьбу читаємо, то завжди при цьому мусимо пам'ятати, що таку боротьбу веде, т[о] зн[ачить] цю боротьбу організує, нею керує якась одна чи кілька політичних організацій даного народу. Якщо серед народу немає таких організацій, які мали б відвагу і силу боротьбу розпочати, закликати до неї народ, таку боротьбу зорганізувати і нею керувати, то самий народ, самі народні маси такої визвольної боротьби ніколи не пічнуть. Народні маси завжди потребують проводу, потребують організації, потребують, щоб їх до боротьби хтось закликав і на цю боротьбу попровадив. Це все народові хтось мусить дати. А дати народові це все може тільки організація, складена з найкращих – найсвідоміших, найідейніших, найрозумніших, найвідважніших синів даного народу. Історія не дає нам ні одного прикладу, який говорив би, що воно в даному випадку може бути якось інакше, якось по-другому. Щастям поневоленого народу є, коли він має таку організацію, складену з найкращих своїх представників і здібну вести його до перемоги. Трагедією, нещастям народу є, коли він такої організації із себе видати не може, не потрапить. Тоді народ, фактично, припиняє своє національно-політичне існування. Історія такого народу є тільки історією його гноблення з боку окупантів, історією його глибокого занепаду. Така історія – не гордість народу, а його сором, його ганьба.

Ініціатором, організатором, керівником, головною ударною, бойовою силою визвольної революційної боротьби українського народу на Українських

Землях від 1929 р. і досьогодні є Організація Українських Націоналістів. Коли б в Україні, серед українського народу не було ОУН, то в Україні в рр. 1929-[19]49, а, головне в рр. 1939-[19]49 не було б ніякої визвольної боротьби. Від 1939 р. і досьогодні ОУН є єдиною політичною організацією в Україні, яка веде боротьбу за національне визволення українського народу. Коли б в ці роки в Україні не було ОУН, історія України цих років була б виключно тільки історією нашого гноблення з боку большевицьких і німецьких загарбників, була б історією нашого національного занепаду, нашої національної ганьби. Коли ж майбутній український історик вказуватиме на ці роки з найбільшою гордістю – як на історію найгероїчнішої в світі визвольної боротьби українського народу, коли в майбутньому українські покоління з глибокою пошаною клонитимуть голови перед нашими роками і вчитимуться на прикладі нашої боротьби як треба Україну любити і їй служити, коли ми самі, революціонери і повстанці, як і мільйони сучасних українців, дивимосся на нашу боротьбу – як на нові, славні сторінки нашої історії, як на великий крок вперед на шляху до волі українського народу, – то це виключно тільки є внаслідок того, що від 1929 р. в Україні існує і діє ОУН.

Чому без ОУН була б сьогоднішня боротьба неможлива? Чому без ОУН сьогоднішньої боротьби не було б?

Нашої сьогоднішньої боротьби, як і визвольної р е в о л ю ц і й н о ї боротьби взагалі не було б, коли б в Західній Україні був перемиг погляд українських опортуністичних партій, що, мовляв, українському народові немає чого пориватися на революційну боротьбу проти окупантів, немає чого творити підпілля, підготовлятися до збройної боротьби, робити атентати, захоплюватися революційними ідеями тощо, погляд, що, мовляв, український народ повинен тільки закладати читальні, кооперативи, будувати фабрики содової води чи кілків, закладати торговельні підприємства і т[ак] д[алі]. Без вкорінення серед українського народу самої і д е ї революційної боротьби – боротьби підпільної, збройної боротьби всіми можливими засобами, що вони можуть бути в розпорядженні поневоленого народу, – зрозуміло, нашої сьогоднішньої боротьби в Україні не могло б бути. Ідею визвольної революційної боротьби оборонила перед нападами опортуністів і широко поширила серед українських мас виключно тільки ОУН.

Визвольна революційна боротьба в Україні була б неможлива без тих високоїдейних кадрів, що сьогодні борються в підпіллі, чи що боролися в УПА. Ці кадри виховала ОУН.

Визвольна революційна боротьба останніх років була б неможлива без тих військових кадрів, що були потрібні до УПА. Ці кадри також виховала ОУН.

Наша боротьба була б неможлива без тих провідників, що сьогодні в різних районах України очолюють нашу підпільну організацію. Таких провідників також виховала ОУН.

Наша боротьба була б неможлива без тієї підпільної організації, яка сьогодні

діє на Українських Землях. Цю організацію побудувала ОУН.

У своєму зверненні до українського народу з нагоди 20-ть річчя існування і боротьби ОУН, Провід ОУН так підсумовує здобутки ОУН:

«У своїй 20-ть річній боротьбі проти всіх окупантів України, не зважаючи на дикий терор, нелюдські переслідування, величезні втрати і скрайне несприятливу міжнародну обстановку, ОУН значно зміцнила і розбудувала позиції українського визвольного руху і, таким чином, справу визволення України посунула набагато вперед.

У боротьбі проти окупантів, як теж у боротьбі проти різного роду українських опортуністів, ОУН під керівництвом С.Бандери надала українському визвольному рухові високореволюційний, бойовий характер і, внаслідок цього, визвольну боротьбу українського народу підняла на новий, вищий ступінь.

В цьому величезна заслуга ОУН перед українською визвольною справою, перед усім українським народом.

Тому то цьогорічне свято ОУН є святом усіх українських патріотів, усього по-самостійницьки наставленого українського народу.

Не будь ОУН в Україні, московсько-большевицькі окупанти сьогодні справді святкували б над Україною свою повну перемогу. Обезглавлений, стероризований, зіпхнутий на дно нужди і розпачу, український народ лежав би сьогодні у їхніх стіп німим рабом. Коли ж є інакше, коли сьогодні український народ не лежить безвольним рабом у стіп московсько-большевицьких загарбників, але голосно, на весь світ, заявляє широкою підпільною і повстанською боротьбою про своє прагнення до національної незалежності, коли український народ стоїть сьогодні напередодні свого остаточного переможного бою за свою незалежну державу, – то в цьому виключна заслуга тільки ОУН під керівництвом С.Бандери».

Така є роля ОУН в житті і в історії українського народу. ОУН є бойовий політичний авангард, передовий відділ українського народу в його боротьбі за незалежність. Беручи до уваги сучасний стан українського народу й стан української визвольної справи, ми маємо повне право сказати, що справа визволення України залежить виключно тільки від ОУН. Існування ОУН, її сила, з'являється єдиною гарантією кращого, вільного майбутнього українського народу.

Цього значення, цієї ролі ОУН в житті українського народу мусить бути добре свідомий кожний член ОУН.

[1949 р.]

В ЧОМУ ПОЛЯГАЄ РЕВОЛЮЦІЙНІСТЬ НАШОГО РУХУ

Ім'ям революційний називається звичайно такий рух, який бореться за докорінну, основну зміну існуючого політичного і суспільного ладу і побудову на його місці ладу нового, опертого на цілком інші засади, як попередній лад; такий рух, який за ці свої цілі бореться такими методами, які він вважає за найвідповідніші, тобто звичайно всупереч існуючим законам, найчастіше шляхом підпілля і насильницької, збройної боротьби.

Наш націоналістичний рух є суто революційний рух як з уваги на цілі своєї боротьби, так і з уваги на методи, які він у своїй боротьбі застосовує.

Чому наш націоналістичний рух є революційний рух з уваги на свої цілі?

1. Ми, націоналісти, боремося за побудову на українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави. Побудова УССД означитиме докорінну зміну дотеперішнього політичного укладу на Сході Європи. Дотепер на Сході Європи через кілька віків панувала або Польща, або Москва. Сьогодні на Сході Європи панує большевицька Москва. Коли повстане УССД, московський імперіялізм буде відкинутий від Карпат і північних берегів Чорного моря далеко на північний схід, поза лінію сьогоденішнього південно-західного кордону РСФСР. Польський імперіялізм буде відкинутий на захід за лінію рік Вепр і Сян. На Сході Європи, на місці колишньої імперіялістичної Росії та Польщі, на місці сьогоденішнього імперіялістичного ССРСР повстане новий політичний твір – Українська Держава. Це, коли йдеться про дотеперішній багатовіковий політичний уклад на Сході Європи, буде справжня – глибока, докорінна революція.

2. Ми, націоналісти, боремося за побудову особливого, іншого, ніж у всіх дотеперішніх країнах світу, суспільно-економічного ладу в майбутній Українській Державі.

У величезній більшості теперішніх країн світу панує капіталістичний лад. Цей лад спирається на засади свободи господарської діяльності людей і приватної власності на землю, на фабрики і заводи, в торгівлі і т[ак] д[алі]. Організація господарського життя на цих засадах довела, з одного боку, до витворення класи багатіїв – великих землевласників (в Галичині їх називали дідичами, в Східній Україні – поміщиками) і буржуазії (великих промисловців, купців, банкірів і т[ак] д[алі]), та, з другого боку, до витворення величезної маси незаможного малоземельного і безземельного селянства і вбогого робітництва

(пролетаріят). Внаслідку витворення в народі кляси багатіїв і сільських та міських пролетарів – між цими двома групами виникла боротьба. Така внутрішня боротьба послаблює дуже силу народу як цілоти. Прикладом цього є сьогоднішня Франція. Ми, націоналісти, є за тим, щоб у народі була якнайбільша єдність. Ми теж є за справедливий розподіл національного багатства на весь народ. Тому, що капіталізм н е м и н у ч е допроваджує народ до виникнення величезної нерівності в багатстві окремих людей і, внаслідок цього, до внутрішньої міжклясової боротьби, – ми, націоналісти, є проти капіталізму.

Ми теж є проти такого ладу, який є сьогодні в СРСР. При цьому ладі більшовицькі партійці є на ділі новою буржуазією, новими в е л ь м о ж а м и . Вони мають все, чого тільки їх душа може прагнути, а в той же час робітники і колгоспники живуть в жахливій нужді.

Ми, націоналісти, боремося за побудову такого суспільного ладу, в якому не буде ні поміщиків, ні буржуазії, ні всяких паразитів, як сьогоднішні більшовицькі вельможі, що їм усе вільно і які усе мають в той час, коли мільйони населення гине з голоду і дрижить зі страху перед мвд і мгб. Ми боремося за якнайбільшу справедливість між селянами, робітниками та інтелігенцією, ми боремося за б е з к л я с о в е с у с п і л ь с т в о , т[о] зн[ачить] за таке суспільство, в якому не буде ні кляси багатіїв, ні кляси нуждарів. Так воно буде, могло бути, тоді, коли: а) копальні, заводи, фабрики, банки, залізні дороги, велика торгівля і т[ак] д[алі] будуть не в приватних руках, а в руках усього народу, в руках держави і коли б) в державі буде справжня демократія, т[о] зн[ачить] тоді, коли народ через своїх представників справді зможе контролювати український уряд, на що він обертає державні податки та інші державні доходи, яку платню дістають міністри, урядники, директори фабрик, торговельних магазинів, генерали, дипломати і т[ак] д[алі]. Саме тому, що в сьогоднішній більшовицькій державі народ не має ніякої контролю над більшовицьким урядом і більшовицькою партією, більшовицькі партійці можуть у жахливий спосіб визискувати колгоспників і робітників, а самі жити в найбільших достатках. Ми змагаємо до того, щоб в Українській Державі народ мав справжню контролю над розподілом національного багатства і над матеріальним становищем всіх суспільних груп.

Саме за такий внутрішній суспільно-економічний лад в Українській Державі ми боремося. Тому теж націоналістичний рух є революційний рух і з уваги на суспільно-економічні цілі нашої боротьби.

3. Ми, націоналісти, боремося теж за д у х о в н е в і д р о д ж е н н я українського народу, т[о] зн[ачить] – за знищення у вдачі, в характері українського народу всіх тих поганих прикмет, які проявилися у нашій національній вдачі внаслідок довговікового перебування в неволі, в ярмі. А таких поганих рис у нашій національній вдачі є ще доволі багато. Значна частина українського народу ще є мало національно свідомою. Значна частина українського народу вважає за свою Батьківщину не Україну, а весь Советський Союз. Тому теж ця частина українського народу готова боротися і вмирати не в першу чергу за Україну, а за Советський Союз. Таких людей є найбільше у Східних областях.

Тисячі українців зі Східних областей гинули в останній війні з окликом: «За родину, за Сталіна». Багато східних українців ставиться з погордою до української культури, вважає її маловартісною і захоплюється культурою своїх гнобителів – росіян. В цих людей цілком немає української національної гордості. Українські люди часто є цілком байдужі до загальнонаціональних справ. Їх часто обходить тільки їх особисте життя, доля їх сім'ї, а доля всієї України, доля всього українського народу їм взагалі не цікавить, така проблема для них взагалі не існує. Українці, будучи сотні років поневолені, часто цілком затратили почуття національної гідності, вони готові часто по-собачому перед ворогами плазувати, цим ворогам служити. Коротко кажучи, у вдачі українського народу є ще дуже багато прикмет рабських. Їх, ці прикмети, коли ми хочемо бути народом справжнім, подібним усім іншим державним народам, треба викорчовувати, викорчовувати з корінем, щоб і сліду по них не залишилося. На місці рабської вдачі треба виклепати в українському народі вдачу вільного народу: свідомого свого національного «я», гордого за свою національність, готового боротися і вмирати тільки за Україну, з високим почуттям національної гідності і чести, з високим почуттям особистої гідності української людини, вдачу волелюбну, непокірну супроти ворогів, активну, повну віри у власні сили, в сили власного народу. Боротьбу за переродження вдачі українського народу український націоналізм розглядає як одне із своїх найважливіших завдань. Таку боротьбу український націоналізм вів завжди дотепер і буде вести завжди в майбутньому.

В цій меті нашої боротьби теж полягає революційність цілей нашого руху.

Чому наш рух є революційний з уваги на свої м е т о д и боротьби?

1. Ми вважаємо, що ми можемо досягнути нашу мету – побудувати УССД тільки шляхом насильного викинення окупантів з наших земель, тільки шляхом збройної розправи з нашими ворогами. До такої збройної розправи з окупантом ми постійно практично і всебічно підготовляємося. При цьому ми стоїмо на становищі, що панування окупантів на наших землях буде тим коротше, що день нашого визволення прийде тим швидше, чим сильніше ми будемо шарпати і знищувати людські і матеріальні сили окупанта, підривати його міць. З цієї причини ми нашу боротьбу спрямовуємо до того, щоб постійно завдавати ворогові якнайдошкульніших ударів, щоб якнайуспішніше окупанта «шарпати», підриваючи йому ґрунт під ногами, завдавати йому якнайбільше втрат. Таким чином, основним засобом боротьби проти окупанта ми робимо насилля, фізичну боротьбу з ворогом, цілком незважаючи на те, що це, очевидно, суперечить законам окупуючої держави. Нашу насильницьку, збройну боротьбу проти окупантів ми можемо послаблювати, або навіть на якийсь час припиняти, керуючись виключно тільки вимогами тактики, тобто керуючись потребами даного моменту, потребами даної ситуації. Бо в основному ми стоїмо на становищі насильної, збройної боротьби з загарбниками. Ворог нас збройною рукою поневолив, збройною рукою нас тримає в неволі, тому теж тільки збройною, насильною боротьбою ми можемо й визволитися з-під ворожого ярма.

Щоб завдавати ворогові якнайдошкульніших ударів і в той же час бути для нього невловимими, утруднювати йому боротьбу з нами, ми стосуємо методи

підпільної боротьби: творимо підпільну організацію, діємо в глибокій конспірації.

ОУН відкидає легальні методи боротьби з ворогом як основні чи єдині методи визвольної боротьби. Ми знаємо, що якщо би ми притримувалися тільки того, що нам дозволяють робити закони окупанта, то ми в нашій боротьбі ніяк не могли б посуватися вперед. Ворог створює тільки такі закони, які є вигідні тільки йому, а не поневоленому народові. Крім цього, якщо б ми навіть добилися якихось здобутків в легальній ділянці, то через те, що ці здобутки будуть добре ворогові відомі, він, ворог, завжди легко зможе їх знищити, зліквідувати. ОУН поборює погляд, що нібито український народ повинен використовувати тільки легальні можливості і старатися розвиватися мирним шляхом в ділянці освіти, народної просвіти, господарства, культури і т[ак] д[алі]. Такий погляд у Галичині колись заступало УНДО та інші українські опортуністичні партії. Без насильницької, збройної боротьби волі ніколи ніхто не здобув і не здобуде.

Поза підпіллям в Советському Союзі немає жодної іншої можливості для ведення визвольної боротьби; коли ще в колишній Польщі можна було думати про деяку боротьбу легальними методами, то в СРСР про це навіть не приходиться говорити. Заслуга ОУН полягає в тому, що вона створила міцну підпільну організацію, яка успішно може ставити спротив большевицьким імперіялістам.

2. Ми, націоналісти, вважаємо, що основною силою, за допомогою якої може бути побудована Українська Держава, є український народ на Українських Землях. Ми тому й говоримо, що основну ставку в нашій боротьбі ми ставимо на власні сили українського народу. Ми знаємо, що справжню, повну самостійність народ може вибороти собі тільки самий. Ніхто другий справжньої самостійності поневоленому народові не дасть, на чужу допомогу нам небезпечно рахувати. Другі держави розпочнуть війну з СРСР щойно тоді, коли це буде їм вигідно. Вони можуть таку війну розпочати щойно за кількадесять років. Що тоді було б з українською справою, коли б ми не вели нашої боротьби? За той час большевики встигли б наш народ до тієї міри опанувати, його собі підкорити, що в догідний момент не було б просто кому про Україну думати. З еміграцією, коли вона не спирається на боротьбу народу у власній країні, ніхто не рахується. Та й як же виглядали б заходи еміграції в напрямі відбудови Української Держави, коли на Українських Землях вже ніхто про самостійність і не думав би? Коли ж еміграція представляє народ, який бореться, який веде активну визвольну боротьбу, – тоді її (еміграції) й легко вести визвольну політику: тоді другі народи цікавляться даною країною, можуть навіть погодитися на догідних умовах такої країні допомогти. Активна визвольна боротьба теж дуже сприяє піднесенню і поширенню національної свідомості, вихованню революційного духа і революційної вдачі в народі. Доказом цього є успіхи, що їх у 1943-1945 рр. нашої боротьби добилися УПА і ОУН на таких відсталих закутках Українських Земель, як Полісся та Лемківщина. В такій самій мірі, в якій наявність активної визвольної боротьби сприяє виникненню та піднесенню національної свідомості і революційного духа, в такій самій мірі відсутність

такої боротьби цю свідомість послаблює, обнижує, руйнує. Це також ми можемо добре спостерігати в тих наших селах чи районах, де наша боротьба є слабка. А для поневоленого народу справа національної свідомости народних мас – це справа першорядної ваги, це основа основ існування народу, основа основ надії на краще майбутнє нації.

З уваги на всі ці моменти ми, націоналісти, в нашій боротьбі ставимо в першу чергу на власні сили українського народу. Ця тема обговорюється ширше в окремій спеціальній статті в цьому посібнику.

3. Ми, націоналісти, організуємо і ведемо активну визвольну боротьбу на Українських Землях за всяких умовин, т[о] зн[ачить] – незалежно від того, хто, який окупант панує в Україні, і незалежно від того, легше чи важче нам приходится таку боротьбу вести. От, н[а]пр[иклад], сьогодні. В большевицькому, емведівському СССР умовини для ведення активної визвольної боротьби є найгірші; гірших за наші умовини для визвольної боротьби на світі сьогодні немає. Та, незважаючи на це, ми залишилися на Українських Землях, з українським народом, щоб тут активно боротися за наше визволення. Ми, націоналісти, наша Організація, не покидаємо українського народу і Українських Земель ніколи, хоч би навіть не знати як важко нам і не приходилося б. Після 1939 р., коли то Західну Україну окупували большевики, ми, націоналісти, наша Організація, залишилися на Україні єдиною організованою і діяльною самостійницькою силою. Всі інші українські політичні партії не мали сили боротися в таких важких умовинах і розлетілися. За першої большевицької і потім за німецької окупації провідники і члени цих партій не тільки не вели ніякої боротьби, але навіть не робили ніякої національної роботи. Багато з них большевики без спротиву виарештували і вивезли на заслання або знищили в тюрмах. Коли большевики вдруге верталися на Українські Землі, ці люди, як і в 1939 р., майже всі втекли на еміграцію. Ми ж, націоналісти, не відступаємо перед окупантами, ми окупантів зустрічаємо боєм. До цього нас заставляє наше почуття національної чести, національної гідности. Обов'язком кожного патріота України є боротися з ворогами нашої волі, а не перед цими ворогами втікати. Ми знаємо теж, що така політика – найдоцільніша, найрозумніша політика. Коли б сьогодні на Українських Землях не було нас, нашої Організації, – Україна була б справді цілком підкорена і опанована большевиками, большевики без ніяких труднощів зробили б з народом усе, що їм тільки захотілося б. Коли ж сьогодні, на шостому році окупації большевиками України, Україна далеко ще не підкорена ворогом, не опанована ним, коли на Українських Землях продовжує діяти міцний і широкий український самостійницький революційний рух, – то це наслідок саме того, що ми, наша Організація, намагається організувати активну визвольну боротьбу на Українських Землях за всяких умов.

4. В накреслюванні цілей нашої боротьби, в накреслюванні плану майбутнього внутрішнього ладу в Українській Державі, як теж майбутнього міжнародного ладу, ми, націоналісти, враховуємо всі нові і передові досягнення людської думки і людської практики. Ми не тримаємося засади «старини не рухаємо, новини не вводимо», а навпаки, скрізь там, де це потрібно, де ця старина

є вже виразно перестаріла і спорохнявіла, ми готові її, цю старину, нищити і викидати з життя, щоб дати місце новому, поступовішому, здоровішому. Таке, н[а]пр[иклад], наше становище до вже перестарілого на європейському ґрунті капіталістичного суспільно-економічного ладу. На його місці ми хочемо побудувати новий суспільно-економічний лад – безкласове суспільство. Заки ми, однак, станемо на точку зору такої чи іншої ідеї, ми добре провіряємо її під кутом потреб українського народу, України, під кутом придатності й можливості її застосування у випадку України. Ми, націоналісти, є рішуче проти таких ідей, які могли б суперечити інтересам українського народу і України, їх добру, їх силі, їх здоровому розвитку.

5. Ми, націоналісти, наша Організація ставимо дуже високі моральні вимоги до наших членів. Членом ОУН не може бути будь-хто; членами ОУН можуть бути тільки люди дібрані.

ОУН звертає найбільшу увагу на характер, на вдачу людей. Ми, націоналісти, стоїмо на становищі, що про успіх усякої боротьби вирішують кінець кінцем люди, а в першу чергу – воля цих людей перемоти, перебороти хоч би найважчі труднощі, їхня відвага, стійкість, фанатизм, ідейність. Тому то ОУН тільки таких людей приймає в свої члени. Для боягузів, людей нестійких, нездібних до жертвенної праці і боротьби в ім'я визволення України – в ОУН місця немає.

Від усіх своїх членів ОУН вимагає безумовного виконання наказів і інструкцій усіх провідників. В ОУН обов'язує сувора, військова дисципліна. Ми, націоналісти, знаємо, що дисципліна – це основа сили кожної організації, передумова успіху кожної боротьби. Тому то ми обов'язуючій в ОУН дисципліні коримося добровільно і радо.

Ось в таких рисах цілей і метод нашої боротьби полягає революційність нашого руху.

[1949 р.]

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСТІЙНОЇ СОБОРНОЇ ДЕРЖАВИ – НАЙВИЩА І ОСНОВНА ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ. ЩО ВОНА ОЗНАЧАЄ?

1. Перший Конгрес Українських Націоналістів у своїх ідеологічних постановках записав: «Начальним постулятом (найважливішим завданням, найвищою метою – прим[ітка] ред[актора]) українців у стані їх політичного поневолення є створення такої політично-правної організації, що нею є: У к р а ї н с ь к а С а м о с т і й н а С о б о р н а Д е р ж а в а ». Здійснення ідеї Української Самостійної Соборної Держави є найвища і основна мета боротьби ОУН і всього українського націоналістичного руху.

Ми, українські націоналісти, маємо за найвищу мету нашої боротьби побудову УССД тому, бо знаємо, що тільки в УССД український народ буде мати змогу якнайширше розвинути всі свої духовні і матеріальні сили, що тільки в УССД український народ зможе зажити справді вільним, справді заможним, справді щасливим життям. Коли український народ не побудує своєї незалежної держави, – доти все це буде неможливе. Під чужим пануванням український народ завжди буде терпіти гніт, всякі знуцання, господарський визиск, буде фізично знищуватися ворогами в тюрмах, у концтаборах, на засланнях.

Ідея У к р а ї н с ь к о ї Держави означає, що ми, націоналісти, боремося за те, щоб у нашій майбутній державі, на наших Українських Землях господарем був виключно тільки український народ. Ця ідея теж означає, що наша майбутня незалежна держава має служити тільки інтересам українського народу: його здоровому розвиткові, його силі й славі, його заможному і щасливо-му життю. В нашій незалежній державі багатства України, праця українського народу будуть іти не на потреби чужинців, не на потреби Москви, Польщі чи якого-небудь іншого народу, що захотів би нас визискувати, а виключно тільки на потреби українського народу. Наша майбутня незалежна держава буде українською не тільки по формі як, н[а]пр[иклад], сьогодні УССР, але й по своєму змісті, по всій своїй як внутрішній, так і зовнішній формі.

Ідея С а м о с т і й н о ї Держави означає, що ми боремося за те, щоб український народ був цілком вільним, ні від кого незалежним господарем у своїй державі. Ми боремося проти всіх форм залежності України від кого б то не було. В теперішній час ми боремося за відокремлення і цілковиту незалежність України від большевицької Росії. Ми знаємо, що сильніші держави завжди намагаються узалежнювати від себе другі країни на те, щоб їх визискувати. Ми не хочемо бути погноєм ні для кого і тому ми є за повну незалежність, за цілковиту самостійність Української Держави. Ми не є проти співпраці між

народами, навпаки, ми є за якнайтісніше міжнародне співробітництво в усіх ділянках людського життя. Ми тільки не хочемо, щоб нам накидали силою які-небудь союзи як от, н[а]пр[иклад], большевицька Москва накинула нам союз із собою, раніше окупувавши Україну своїми військами. Ми хочемо співпрацювати з другими народами – входити з ними в союзи, встановлювати порозуміння тільки на основі цілком добровільного рішення вільного українського народу, як рівні з рівними, тільки згідно із справжніми потребами українського народу і України. Співробітництво на такій основі є можливе тільки тоді, коли народ має свою цілком самостійну національну державу.

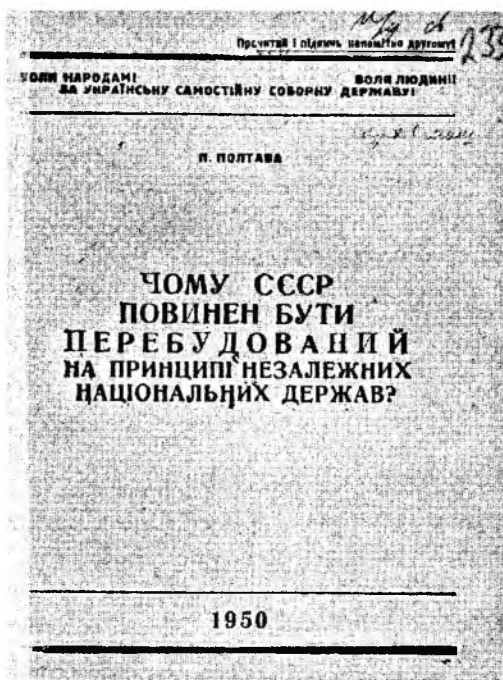
Ідея С о б о р н о ї Держави означає, що ми боремося за те, щоб до Української Держави належали всі українські етнографічні землі, то значить всі ті землі, де суцільно і в більшості живуть, або ще донедавна жили, українці. Кожний українець має право жити у своїй національній державі. Жоден шматок української території не повинен залишитися поза межами Української Держави. Ми завжди будемо змагати до того, щоб у межах національної Української Держави знайшлися всі українці і всі українські землі.

[1949 р.]

ЧОМУ СССР ПОВИНЕН БУТИ ПЕРЕБУДОВАНИЙ НА ПРИНЦИПІ НЕЗАЛЕЖНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ?

Що СССР – найжахливіша в світі тюрма народів, країна найжорсткішого національного, політичного і соціального гноблення підсоветських народів, в тому числі, коли йдеться про політичний і соціальний гніт і народу російського, – про це, мабуть, добре знає переважна більшість підсоветських людей. Цього не помічають і не розуміють тільки ті, яким не вигідно що-небудь бачити і розуміти, – ворожі народів члени большевицької партії, особливо керівні та всі підлі вслужники большевицького режиму. Хто ж тільки вміє дивитися і скільки-небудь самостійно думати, хто тільки вміє самостійно робити висновки, того не може збаламутити забріхана большевицька пропаганда, той не може не бачити злочинного, скрайньо противародного характеру большевицької системи. Тому теж більшість підсоветських громадян ненавидить советсько-большевицький лад та прагне до його повалення.

Та, будучи вороже наставленою до большевицького режиму, прагнучи його знищення, деяка частина передових підсоветських людей, головним чином з-поміж інтелігенції, не завжди має правильний погляд на те, як, на яких основах повинен бути перебудований СССР, не завжди має ясне і правильне уявлення про той лад, в ім'я якого сьогодні треба боротися проти большевицького режиму і який завтра повинен бути встановлений на руїнах большевицького СССР. Багато підсоветських людей допускають в цьому випадку одну серйозну помилку. Вони, іменно, часто є проти перебудови СССР на принципі незалежних національних держав підсоветських народів, є за збереження територіально-політичної цілісності сьогоденного СССР. Згідно з їхніми поглядами, об'єднання теперішніх підсоветських народів у рямках однієї держави лежить

у їхніх (тобто цих народів) інтересах. Вистане тільки змінити внутрішній устрій – знести диктатуру і терор, установити, скажемо, демократію, соціальну справедливість, знищити паразитарну клясу большевицьких вельмож, – і на тому кінець, ніяких інших перемін в ССРСР не потрібно. Розподіл ССРСР на незалежні національні держави, – так дуже часто міркують ці люди, – послабив би сили підсоветських народів і через це вони мусіли би впасти жертвою якогось-небудь іншого неросійського імперіялізму. З другого ж боку, такий розподіл, – міркують вони далі, – відбився б на економічному становищі окремих підсоветських народів в тому змислі, що понизив би їх життєвий рівень.

В цьому місці ми постараємося показати, наскільки помилкові саме такі погляди.

Доречі, коли йдеться про представників поневолених неросійських підсоветських народів, у першу чергу українців, які так думають, то вони повинні мати на увазі, що в даному випадку вони йдуть тільки шляхами, втертими... большевицькою пропагандою. Це ж саме большевицька пропаганда в своїй боротьбі проти визвольних змагань поневолених большевицькою Москвою народів користується аргументами про нібито політичну і економічну необхідність об'єднання сьогоднішніх підсоветських народів в одній державі. Цього роду аргументи за збереження цілісності ССРСР, як це ми коротко навели, на перший погляд є нібито аргументи серйозні, – чому, отже, большевицька пропаганда не мала б ними користуватися? Напевно не помилимося теж, коли скажемо, що у випадку росіян такі погляди – продовження в е л и к о р о с і й с ь к о г о , і м п е р і я л і с т и ч н о г о способу думання, так широко і вперто культивованого як царатом, так і теперішніми російсько-большевицькими імперіялістами.

* * *

Одним з найбільших нещасть, що постійно спадало на плечі народів кол[ишньої] царської Росії і що в останній період знов спадає на народи ССРСР, були і є безперервні, важкі, кровопролитні війни.

Треба рішуче відкинути легенди про т[ак] зв[ану] визвольну місію царської Росії, що вона її нібито здійснювала по відношенні до «православних християн» чи «слов'янських народів», як про це до 1917 р. брехала царська історіографія та публіцистика. В цьому напрямі різні сторони вже зробили потрібну ревізію поглядів, і тому ми над цим не будемо довше зупинятися. Вистане тільки пригадати, що за пропагандою царської Росії про визволення Царгородської Софії з-під турецького панування крилося ніщо інше, як тільки намагання стати твердою ногою над проливами з Чорного в Середземне море, забезпечити собі вільний прохід через ці проливи; пропаганда про «охорону православних» в межах Польщі з-перед 1795 р.³²⁵ мала на меті ніщо інше як тільки прикрити політику розподілу Польщі поміж Росію, Прусію та Австрію, при чому Росія, очевидно, забезпечила собі найбільший шматок. Пропагандою про «оборону слов'ян» царська Росія прикривала свої стремління розгорнути своє панування над Балканським півостровом, щоби таким чином забезпечити собі широкий вихід до «теплих морів» (Адрійське море³²⁶). І тільки ці імперіялістичні стремління вирішували про те, що Росія допомагала болгарам та сербам у їхній боротьбі проти турецького ярма, а не які-небудь «слов'янські» симпатії до цих

народів. А це відомо, скільки і які криваві війни проти Туреччини примушена була проводити Росія, щоб викинути її з Балканського півострова. Не так уже цілком легко прийшлося Росії загарбати і Польщу.

Треба рішуче теж відкинути всіма засобами створюваний большевицькими загарбниками міт про нібито визвольну місію сьгоднішнього ССРСР – міт про те, що нібито ССРСР несе визволення працюючим всього світу від капіталістичного рабства. В період 1917-[19]23 рр. московсько-большевицька узурпаторська кліка не тільки вела боротьбу за повалення самодержавства і капіталізму в кол[ишній] царській Росії, не тільки боролася проти чужоземної інтервенції в перші роки після встановлення советської влади. Історія записала також, що в цей період новонароджені большевицькі імперіялісти шляхом мілітарного підбою загарбали Україну, Грузію, Вірменію, Азербайджан, Середню Азію, Білорусію, намагалися загарбати Фінляндію, Прибалтику, Польщу. Скрізь на загарбаних територіях большевицькі імперіялісти встановили режим нечуваного національного гніту і експлуатації, режим, який в багатьох випадках залишає далеко позаду найреакційніші режими в колоніях капіталістичних країн. В 1939 р. московсько-большевицькі імперіялісти виповіли загарбницьку війну Фінляндії, а в 1940 р. вони окупували Прибалтику. Війна 1941-[19]45 рр. була не тільки визвольною, а й оборонною війною народів ССРСР проти гітлерівських загарбників. В результаті цієї війни, підступно використовуючи підйом народів ССРСР в ім'я боротьби проти гітлерівського ярма, большевицькі злочинці фактично загарбали і окупували Польщу, Румунію, Болгарію, Угорщину, Чехословаччину, Албанію, Східню Німеччину, східну Австрію. На Далекому Сході в результаті війни проти імперіялістичної Японії большевики загарбали Північну Корею, весь Сахалін, Курильські острови, забезпечили собі військові бази в Порт-Артурі та Дальнім. Скрізь у цих країнах (крім Східньої Австрії) встановлюється режим, цілком подібний до того, який є в ССРСР, тобто – режим варварського національного гноблення і визиску, режим нечуваної економічної експлуатації і нещадного політичного гноблення трудящих. Саме так на ділі реалізується «визвольна місія» ССРСР по відношенні до працюючих мас других народів. Поваляючи капіталізм, панування буржуазії і земельної аристократії, большевицькі злочинці впрягають народи в нове, ще важче ярмо – в ярмо большевицької диктатури, в ярмо гнобительської і експлуататорської соціальної системи, в ярмо большевицько-російського імперіялізму.

Це все дає нам повне право твердити, що як всі війни царської Росії, так і всі війни большевицького ССРСР, які таким важким тягарем лягають на плечі працюючих і які коштують їх таких велетенських кривавих жертв, – були і є війнами імперіялістичними, загарбницькими.

Постає питання: що є джерелом російського, – раніше царського, – а тепер большевицького імперіялізму? На якій основі цей імперіялізм виник, розвинувся, на якій основі він сьгодні процвітає?

Звичайно, відповідь на це питання – нелегка. Кожний імперіялізм, тобто всяка загарбницька політика, в тому числі і російська, – як царська, так і большевицька, – явище складне. Імперіялізм завжди є обумовлений не одним, а

багатьома факторами. Тому то, щоб повністю висвітлити всі причини, які в минулому продовжували і сьогодні продовжують російський імперіалізм, треба було б провести широку і складну історичну аналізу. Це, очевидно, не входить у рамки нашої короткої статті. Ми зупинимось тут тільки над одним з таких факторів.

Коли розглядати російський імперіалізм, то щодо нього треба ствердити таку безперечну істину: одним з джерел, що в минулому породжувало російсько-царське загарбництво і ще сьогодні породжує російсько-большевицьку імперіалістичну політику, є великопростірність і багатолюдність як колишньої царської Росії, так і сьогоднішнього большевицького ССРСР.

Про те, що так воно є в дійсності, досить вимовно говорить такий факт. Царська Росія ніколи не була могутньою з економічно-технічного погляду; з цього погляду вона завжди була країною відсталою. А проте вона завжди була країною з виразною імперіалістичною зовнішньою політикою. Константинополь, вся Передня Азія, Балкани – на південному заході; Персія, Афганістан, може навіть Індія – на півдні; Монголія, Манджурія, Курильські острови, Корея – на Далекому Сході; Балтійське море – на північному заході; Польща – на заході, – ось об'єкти російсько-царських імперіалістичних зазіхань. І в ім'я цих зазіхань царська Росія ввесь час веде надзвичайно криваві війни: з Туреччиною, з Персією, із Швецією, з Польщею, з Японією, не рахуючи вже загарбницьких воєн за підкорення України, Кавказу, Середньої Азії, Сибіру. Найважливішим фактором, що дає Росії перемоги в цих війнах, є не військово-технічна перевага над противниками, а перевага в першу чергу чисельна, перевага в живій людській силі. Якщо російська стратегія чимось характерна, то власне тим, що вона ніколи не рахується з людьми, її основним принципом завжди було в минулому і є сьогодні «закидати ворога шапками». «У нас людей хватиті» – ось засада російських генералів, керуючись якою, вони женуть солдатські маси на смерть в ім'я здійснення імперіалістичних плянів своїх петербурзьких чи московських володарів. А що дає їм можливість стосувати таку «вищу форму» стратегії? Ясна річ: величезні людські резерви величезної територіально імперії.

Чи мріяла б Росія, коли б вона була тільки Російською національною державою, про Балкани, Константинополь, Передню Азію, Курильські острови і т[ак] д[алі] і т[ак] п[одібне]? Ні, це цілком певне. Для цього не було б в неї ніяких реальних підстав. Не пануючи над Україною, а тим самим і над Чорним морем, Росія не могла б думати ні про загарбання Балкан, ні про розшматування Туреччини. Не пануючи над народами Кавказу, над цілим рядом народів Приволжжя, Росія не могла б теж думати ні про загарбання Персії, ні про підкорення Афганістану, менший був би її розгін в напрямі Середньої Азії. Цілком певне також, що ні Україна, як незалежна держава, ні незалежні кавказькі народи, із свого боку, теж не мріяли б ні про експансію на Балкани, ні про підкорення Ірану чи Передньої Азії. Для цього в них теж не було б ніякого реального ґрунту. Про це може мріяти тільки велика Росія – велика як з погляду території, так і щодо кількості населення.

Сьогодні большевицький ССРСР вже перестав бути технічно відсталою країною. Точніше, він перестав бути технічно відсталою країною в такій мірі, як нею була колись царська Росія. Промислово-технічна міць, об'єднана з передовими

ідеями визволення працюючих від капіталізму та побудови соціалізму, що ними московсько-большевицькі злочинці користуються виключно тільки як пропагандивною ширмою, надали, як усім добре відомо, нового розмаху російському, – в даному випадку, – російсько-большевицькому імперіялізмові. Предметом большевицьких зазіхань сьогодні не є вже окремі об'єкти, положені ближче чи далше їхньої імперії. Предметом зазіхань російсько-большевицького імперіялізму є вже сьогодні ціла земна куля. Саме такий є дійсний зміст усієї політики московсько-большевицьких імперіялістів. За мир, проти війни, проти її паліїв тільки ведеться пропаганда: тільки говориться в пресі, на «конгресах миру», на міжнародних конференціях. Фактично ж, вся політика большевиків спрямована на те, щоб підготувати ґрунт для встановлення їхнього панування над усім світом. В цьому напрямі працюють у всьому світі агентурні компартії – п'яті колони большевицької Москви, що їх вона має у всіх країнах світу. Під цим кутом ведеться вся зовнішня і внутрішня політика СРСР. Скільки б большевицька пропаганда не кричала про імперіялізм противників СРСР, то весь розвиток міжнародної політики, особливо в останні роки, переконує нас у тому, що атакуючою стороною є імперіялізм большевицької Москви. І тому то в третій світовій війні, що швидко наближається, будуть винуваті теж, може навіть у найбільшій мірі, російсько-большевицькі імперіялісти.

Чи московсько-большевицькі імперіялісти могли б мріяти про розтягнення свого панування над усім світом, коли б вони не спиралися на таку промислово-технічну базу, як вони її мають сьогодні? Річ певна, ні. Не маючи такої великої і так добре озброєної армії, не маючи такої промисловости, як вони їх мають сьогодні, большевицькі гнобителі не поривалися б на завоювання світу. А чому, яким обставинам большевики завдячують свою сьогоднішню промислово-технічну могутність? У першу чергу природним ресурсам території, над якою вони панують. Ніякі, навіть найгеніяльніші пляни індустріалізації, не дали б большевикам в результаті тієї промислової могутності, що вони її мають сьогодні, коли б вони не панували над Україною з її вугіллям, залізом, марганцем і чорноземом, коли б вони не панували над народами Кавказу з його багатством нафти; коли б не панували над Середньою Азією з її бавовною, кольоровими металами тощо; коли б вони не панували над територією Сибіру з усіма її просто незлічними природними ресурсами.

Розвиток промисловости, цієї найважливішої в сьогоднішніх умовах матеріальної бази імперіялізму, є залежний, в першу чергу, від того, якими природними ресурсами багата територія даної держави. Це означає, що як раніше, так і сьогодні підставовою матеріальною базою, що на ній розвивається імперіялізм, є знов таки, в першу чергу, багата в природні ресурси територія. При цьому треба пам'ятати, що, звичайно, країна буває тим багатша в різні природні ресурси, чим більша її територія. Тому теж, чим більша країна територіяльно, тим і більше в неї підстав до виникнення імперіялізму.

Яскравим прикладом саме такої залежності між територією та економічною могутністю – з одного боку, а зовнішньою політикою країни – з другого, яскравим прикладом того як це багата в природні ресурси територія стає джерелом

експансіоністських стремлінь, є США. Сьогоднішнє економічне і політичне проникання США в усі кінці світу є зумовлене їхньою виїнятковою промислово-технічною, фінансовою, торговельною і т[ак] д[алі] могутністю. Це для всіх цілком очевидне. Ця політика проникання зродилася майже на наших очах в останні роки. Вона розвивалася рівнобіжно з тим як в останні десятиріччя, теж майже на наших очах, росла просто неймовірна економічна могутність США. А що уможливило США розвинути до такої величезної економічної потуги? В першу чергу величезні природні багатства їхньої території. По-нашому, це був і є найважливіший фактор економічного розвитку і сьогоднішнього економічного становища США. Всі інші чинники, по-нашому, у випадку США відіграли підрядну роль. Коли б США у своєму промисловому розвитку були, напр[иклад], залежні від довозу деяких основних видів сировини з-за кордону, як от, скажімо, Англія, то, вступивши на шлях розбудови промисловости значно пізніше від європейських країн, вони, навіть при наявності всіх інших сприятливих обставин, ніколи не досягнули б того ступня економічного розвитку, що вони його мають сьогодні. Щастя США полягає в тому, що вони, як великодержава, склалися не шляхом якихось імперіялістичних загарбань, а в результаті справді добровільного об'єднання окремих штатів. Їх щастя теж у тому, що вони складаються, хоч дуже своєрідним шляхом (з надзвичайно різноманітної в національному відношенні маси емігрантів), як фактично однонаціональна держава. Тому теж у випадку США може бути мова тільки про відповідне спрямування їхньої політики, про відповідне використання їхньої промислово-економічної моці, а не про їхню територіяльно-політичну перебудову (в змислі розчленування, очевидно).

З усіх наших дотеперішніх міркувань висновок такий:

Політика большевицького СССР, як і раніше політика царської Росії, завжди була і є політикою типово імперіялістичною. Підставовою матеріальною базою, що на ній сьогодні в першу чергу розвивається імперіялізм, є, відповідно, велика, багата в різnorodні природні ресурси, заселена багатомільйонним населенням, територія. Саме на базі, в першу чергу відповідних природних багатств, розвивається промислово-технічна міць країни, спираючись на яку в наш час, можуть бути реалізовані імперіялістичні пляни. Саме так воно є у випадку сьогоднішнього большевицького СССР. Великопростірність і багатолюдність були джерелом імперіялізму і у випадку колишньої царської Росії. Тому то, щоб завдати справді нищівного удару сьогоднішньому російсько-большевицькому імперіялізмові, щоб унеможливити відродження російського імперіялізму взагалі – в іншій формі та під іншими кличами, щоб визволити підсоветські народи від усіх нещасть імперіялістичних воєн як закономірного результату всієї імперіялістичної зовнішньої політики, – для цього рішуче треба розбити територіяльну цілість сьогоднішнього СССР, треба рішуче перебудувати СССР у територіяльно-політичному відношенні. Коли це не буде зроблене, то, спираючись на територію сьогоднішнього СССР (одна шоста земної кулі) з її природними багатствами та 200-мільйонним населенням, кожночасні володарі цих просторів, «червоні» чи «білі», раніше чи пізніше, під такими чи іншими гаслами, – завжди вестимуть імперіялістичну політику. «Побут визначає

свідомість» – голосить один із законів історичного матеріалізму. Якщо не завжди, то в даному випадку цей закон цілком вірний. Великопростірний «побут», тобто життя в умовах великої та багатой в різnorodні природні та людські ресурси держави, породжує імперіялістичну свідомість – імперіялістичні, загарбницькі пляни, імперіялістичну, загарбницьку політику. З уваги, з одного боку, на все сказане вище, і, з другого боку, на те, що (1) в ССРСР існує цілий ряд поневолених народів; що (2) сьогоднішній ССРСР утворився в результаті насильного знищення незалежних національних держав цілого ряду підсоветських народів; та що (3) вся т[ак] зв[ана] єдність большевицької імперії втримується тільки шляхом нечуваного терору і національного гноблення. Територіяльно-політичну перебудову ССРСР можна числити тільки як перебудову на принципі незалежних національних держав усіх підсоветських народів, тільки як перебудову в напрямі фактичного і повного здійснення права всіх підсоветських народів на національно-державне самовизначення. Ні в якій іншій формі цієї перебудови мислити не можна. Всяка інша перебудова або не дала б бажаних результатів, т[о] зн[ачить] не знищила б російського імперіялізму в самій його основі, або, нехтуючи справедливі змагання підсоветських народів до національно-державної незалежно[с]ти, була б неприродна і через те нетривка.

* * *

Та імперіялізм, що його первопричиною, головним чином у випадку ССРСР, є територіяльна величина большевицької імперії, природні багатства цієї території та значна чисельність населення, імперіялізм приносить не тільки таке зло народам як безперервні кровопролитні загарбницькі війни. Це вже давно встановлено, що між зовнішньою і внутрішньою політикою завжди існує якнайтісніший взаємозв'язок. Імперіялізм – це не тільки загарбницька, супроводжувана агресивними війнами, зовнішня політика. Імперіялізм – це теж реакційна, завжди скрайньо протинародна внутрішня політика. Нижче ми постараємося розглянути саме це питання, тобто – питання про те, до яких негативних наслідків доводив і доводить російський імперіялізм в ділянці внутрішніх відносин.

*

Дехто з підсоветських людей боїться, що після розчленування сьогоднішнього Советського Союзу на ряд окремих незалежних національних держав це може привести до таких негативних наслідків у ділянці економічних відносин як, наприклад, пониження життєвого рівня окремих народів. Ми ж питаємо: а хіба ж досьогодні, будучи в складі російсько-царської чи російсько-большевицької імперії, народні маси всіх підсоветських національностей живуть у достатках? Хіба ж дотепер, на протязі цілих сторіч, народні маси сьогоднішнього ССРСР не примушені були постійно жити серед нечуваної нужди, серед постійних злигоднів, у безприкладно важких економічних і низьких культурних умовах? Що воно було саме так, – цього нам не треба доказувати. Це, на жаль, надто добре відомі всім речі, щоб їх потрібно було доказувати. Замість боятися того, як це буде з економічними умовами в майбутньому, після розчленування ССРСР на незалежні національні держави підсоветських народів, тут насамперед треба, – і то обов'язково треба, коли ми не маємо впасти жертвою російської імперіялістичної

пропаганди, – ставити таке питання: чому це дотепер уділом народних мас сьгоднішнього Советського Союзу були тільки нужда і недостатки? Чому це дотепер народні маси сьгоднішнього СРСР з погляду життєвих умов залишаються на цілі століття позаду Європи? І тут ми мусимо прийти до висновку, що однією з найважливіших причин такого стану є саме російський імперіялізм з його безперервними війнами. Війни, як відомо, пожерають не тільки велетенські людські жертви; вони вимагають теж кольосальних матеріяльних коштів. А звідки могла брати ці кошти така економічно відстала країна, якою була колишня царська Росія? Очевидно, тільки з населення, в першу чергу шляхом високих безпосередніх і посередніх податків. І чи могло тому населення колишньої царської Росії, обкладене високими податками, стосуючи чуть не первісні методи і знаряддя праці в землеробстві, піднятися на скільки-небудь гідний людини рівень життя? Чи міг царський уряд, фінансуючи безперервні війни, дбати, напр[иклад], про розбудову широкого шкільництва, чи, скажемо, про встановлення відповідної санітарно-лікарської допомоги для широких мас населення навіть у тому випадку, коли б він до цього прагнув? Чи міг царський уряд, ведучи безперервні війни, знизити податки, щоб таким чином хоч трохи полегшити важке становище російського селянства чи робітництва? Ведучи безперервні загарбницькі війни, царський уряд, річ ясна, цього зробити не міг. Витрачуючи величезні кошти на загарбницькі війни, він прирікав населення кол[ишньої] царської Росії тільки на вічне убозтво і нужду, на поголовну неграмотність і загальну відсталість.

Говорячи про негативний вплив імперіялістичної політики, з її безперервними війнами, на життєвий рівень народних мас кол[ишньої] царської Росії, ми вкажемо ще на таку одну характерну рису російського імперіялізму: на відміну від територіяльно-політичного імперіялізму західно-європейських країн, який майже завжди розвивався в парі з ростом економічної могутності і багатства західно-європейських народів, імперіялізм російський завжди мав дотепер і ще в значній мірі має сьгодні в першу чергу чисто воєнний характер: він, коли йдеться головно про царську Росію, не спирався ні на високорозвинене господарство країни, ні на багатство населення, а виключно тільки на воєнну машину, побудовану за рахунок економічно нерозвинутої країни і економічно вбогого населення. Відомо, що територіяльно-політичним завоюванням таких західно-європейських країн як, напр[иклад], Англія чи Нідерлянди, передувало їхнє широке економічне проникання на території майбутніх колоній. Згадати б тільки ролю голяндських та англійських торговельних компаній в цьому ділі (напр[иклад], ролю відомих англійської та голяндської Ост-індських компаній), ролю торговельних факторій тощо. Економічне проникання, хоч і в іншій формі, часто теж передувало колоніяльним завоюванням і інших західно-європейських країн. У всіх цих випадках колоніяльні завоювання є результатом спільного комбінованого наступу – з одного боку, приватного капіталу, що виступав у такій, чи іншій формі, і, з другого боку – урядів, держав, при чому ці держави являлися високорозвинутими, з багатим населенням, господарськими організаціями. Ясно, що при такому стані відносин загал населення значно менше відчуває на собі кошти колоніяльних загарбань. Цілком інакше обстояла справа у випадку царської Росії.

Російсько-царському імперіялізмові у більшості випадків не торували шляхів торговельні компанії, не підготовляли ґрунту торговельні факторії, його не попереджувала економічна експансія розбагатілого населення. Він нові території завойовував шляхом голих воєнних загарбань, шляхом лобової воєнної атаки на своїх противників. Воєнні перемоги в даному випадку мусіли оплачувати і без того вбогі народні маси. Зрозуміло, що імперіялізм цього типу, імперіялізм чисто воєнного характеру, при загальній економічній нерозвинутості країни і цілковитій вбогості основних мас населення мусів особливо сильно відбиватися на матеріальних умовах життя народів кол[ишньої] царської Росії.

А тепер візьмім сьогоденній СССР. Чи не варто поставити собі таке питання: де лежить головна причина тієї безприкладної нужди, що в ній примушене жити все населення Советського Союзу ось уже понад 30 років? Адже СССР – найбагатша в світі в природні ресурси країна, населення в СССР працює більше, як хто-небудь інший у світі, большевики добилися значних успіхів в промисловості! Чому ж не видно, щоб усі ці успіхи причинилися скільки-небудь до піднесення життєвого рівня народних мас? Чому ж народним масам СССР приходиться й далі жити впроголодь, вбиратися в лахміття, жити в тісних, розвалених квартирах, по бараках, обходитися без найнеобхідніших товарів першої потреби і т[ак] д[алі]? Є тільки одне правильне вияснення цього питання: тому, що большевицька правляча кліка все господарське життя країни, всі природні ресурси, людську працю, промисловість, увесь господарський розвиток спрямовує в першу чергу на підготовку до війни: на розбудову в першу чергу воєнної промисловости, на продукцію в першу чергу військового озброєння і спорядження, на будівництво воєнних об'єктів, на потреби своєї закордонної імперіялістичної політики. Тут в пащі цього молоха, – в пащі молоха російсько-большевицького імперіялізму, – гине безслідно праця десятків мільйонів підсоветських людей, пропадають мільярдні прибутки десятків тисяч ніби то народних підприємств, заощадження громадян, усі податки, державні позики, на заспокоєння голоду цього молоха працює промисловість і т[ак] д[алі]. Масам попадає лише стільки, скільки потрібно, щоб вони вже цілком не гинули з голоду чи не ходили голі, – і не більше. Большевицькі злочинці стараються виправдовувати таку політику небезпекою нападу ззовні. Та ми вже говорили про те, чого варта большевицька пропаганда про небезпеку агресії проти СССР та який є справжній зміст большевицької політики. Що большевицька політика є політикою імперіялізму, – це цілком безспірний і для всіх очевидний факт.

Отже, як раніше царський, так тепер большевицький російський імперіялізм, з його безперервними загарбницькими війнами, є головною причиною дотеперішньої економічної нужди народних мас, їхнього жахливо низького життєвого рівня, їхнього убозтва. Покінчити з таким становищем можна тільки знищивши російський імперіялізм взагалі. Завдати ж смертельного удару російському імперіялізмові і разом з цим унеможливити його відродження в яких-небудь нових формах можна тільки шляхом повного розбиття територіяльно-політичної цілісності сьогоденнього СССР, то зн[ачить], шляхом його перебудови на принципі незалежних національних держав усіх підсоветських народів.

Та негативний вплив імперіялізму помічається не тільки в ділянці економічного становища народних мас.

Щоб могли реалізувати свої імперіялістичні пляни, щоб могли проводити імперіялістичну, як зовнішню, так і внутрішню політику взагалі, правляча імперіялістична кліка мусить мати в середині своєї країни опору в певній суспільній групі. Вона не може мати проти себе всього народу; при такому стані вона довго не втрималася б при владі. Щоб мати підтримку хоч би деякої частини народу, правляча кліка завжди надає певній суспільній групі різні економічні і політичні привілеї. Іншими словами, щоб створити собі соціальну опору, правляча кліка купує собі частину народу за ціну різних економічних і політичних поступок. Таким чином приходять до витворення в середині країни економічно багатой і політично упривілейованої суспільної групи. Коли імперіялістична кліка опирається на економічно міцну суспільну групу, сформовану ходом економічного розвитку (таку, напр[иклад], як буржуазія), – до помітного зміцнення політичних і соціальних позицій цієї групи. По відношенні до інших суспільних клас ця група є звичайно групою експлуататорів і паразитів: вона живе, багатіє і панує за рахунок визиску працюючих мас країни. Так, отже імперіялістична політика призводить до негативних наслідків і в ділянці суспільних відносин: призводить до суспільної нерівності і несправедливості, до соціального поневолення і економічного визиску працюючих мас з боку суспільних груп, упривілейованих правлячою клікою в господарському і політичному відношенні.

Візьмім суспільні відносини царської Росії: хіба ж можна відділити царат від, скажемо, російського дворянства, або російське дворянство від царату? Цей зв'язок такий тісний, що большевики просто називають самодержавство російських царів «диктатурою дворянства». Царатові завдячує дворянство своє виникнення як стану, своє економічне становище, всі свої станові привілеї. З боку дворянства російський царат мав завжди якнайширшу підтримку. Це не припадок, що дворянство в Росії розвивається паралельно з розвитком російського імперіялізму в зовнішній політиці. Для того, щоб могли реалізувати свої імперіялістичні пляни, російський царат мусів забезпечити собі підтримку хоч би з боку частини народу. І от таку підтримку він собі забезпечив, надаючи різні економічні і політичні привілеї дворянству. Іван Грозний³²⁷, Петро I, Катерина II³²⁸ – це не тільки найяркіші представники російсько-царського імперіялізму; вони теж – найбільші покровителі дворянства. Коли ж в результаті розвитку економічних відносин виникла в Росії буржуазія, – царат зв'язується з нею якнайтісніше. Наслідком такого стану відносин – аж задобре відомий. Працюючі маси царської Росії примушені були через цілі століття терпіти нечуваний соціальний і господарський визиск. Царська держава не тільки що не брала пригноблених і визискуваних клас під свою охорону; в багатьох відношеннях вона тільки пособляла цьому визискові або й просто була його причиною. Чим далі в своїх імперіялістичних плянах замахувався царизм, тим більші завжди були його поступки тим суспільним групам, на які він спирався. А це завжди означало, що чим далі в своїй імперіялістичній політиці

замахувався царат, тим більш важким ставав соціальний гніт і економічний визиск працюючих з боку панівних суспільних груп.

До таких самих наслідків у ділянці суспільних відносин призводить й імперіалізм московсько-большевицьких гнобителів.

Відомо, що большевицька партія від перших днів встановлення большевицького режиму зайняла панівне політичне становище в підсоветському суспільстві. Советсько-большевицька держава не є знаряддям диктатури пролетаріату, а знаряддям диктатури вкп(б), точніше, керівної верхівки вкп(б) над працюючими. Теорія про нібито диктатуру пролетаріату в ССРСР – це тільки пропагандивна фраза, завданням якої є прикривати дійсний стан речей – прикривати диктатуру большевицької партійної кліки над народами ССРСР. Той факт, що большевицька правляча кліка старалася забезпечити за собою також певні економічні переваги, в перші місяці революції ще, може, не був помітний. В 1918 р., в період голоду, Ленін дозводив собі на такий жест, що жив, як і все населення тодішньої Росії, на голодному харчовому пайку. Та ідейне піднесення большевиків з кожним роком щораз більше остигало. Загарбницька політика большевицького уряду (загарбання територій в т[ак] зв[аних] союзних республік), диктатура над працюючими (а не влада працюючих), протинародна політика в питанні профспілок, жорстока експлуатація і розправа з селянством, нещадне знищування т[ак] зв[аної] опозиції в лавах большевицької партії і т[ак] д[алі] і т[ак] д[алі] – все це відкривало очі не тільки народам ССРСР, не тільки широким працюючим масам, але й багато декому з-поміж членів большевицької партії на те що як зовнішня, так і внутрішня політика большевицької кліки – реакційна, скрайне протинародна, в багатьох випадках нічим не краща від політики буржуазних реакціонерів та імперіялістів. Симпатії до большевицьких поневолювачів з кожним роком меншали. Соціальна база, на яку большевицька кліка могла спиратися та розраховувати, щораз більше звужувалася. А тимчасом большевицькі імперіялісти, закріпивши своє панування на території ССРСР, вже серйозно почали мріяти про дальші загарбання. Для цього їм конечно треба було створити хай і не дуже широку, але міцну соціальну опору. Такою опорою, річ ясна, могла стати в першу чергу партія. Далі, для забезпечення свого становища, большевицькій кліці треба було купити собі мвд, верхівку армії, адміністрації, діячів науки, літератури і т[ак] д[алі]. Для того, одначе, щоб ширшу масу партії, а теж всі інші елементи, що на них залежало большевицьким верховодам, міцно зв'язати з пануючим режимом для того, щоб до партії притягнути якнайбільшу кількість суспільно активного, хай і безідейного елемента, – для цього було замало тільки політичних привілеїв. Для цього треба було цим людям забезпечити і панівне економічне становище (очевидно, порівняно до загального рівня життя підсоветських мас). І большевицька кліка таке становище їм забезпечила. І коли під час т[ак] зв[аної] громадянської війни Ленін в Москві жив на голодному пайку, то в період останньої війни, коли то народні маси ССРСР весь час жили впроголодь в надзвичайно скрутному матеріальному становищі, партія і всі її вислужники користувалися окремими збільшеними харчовими пайками, користувалися окремими закритими магазинами. А в цих

магазинах, як відомо, полиці не були такі голі як в загальних крамницях: тут партійні паразити, забезпечені високими ставками зарплати і широкими привілеями, могли все дістати; злигодні війни двигали на своїх плечах народні маси, а не вони. Навіть у такий важкий час большевицькі паразити виразно виступали як не тільки політично, але й економічно упривілейована група.

Таким чином, в большевицькому СРСР, в умовах ладу, що повстав на руїнах дворянсько-буржуазної самодержавної царської імперії, в умовах ладу, що своєю метою деклярував знищення поділу суспільства на класи взагалі, в умовах ладу, що назавжди обіцяв знести експлуатацію людини людиною, знищити всяких суспільних паразитів і всі форми визиску працюючих, – в умовах цього ладу прийшло до нового розподілу суспільства на експлуататорів і експлуатованих, в умовах цього ладу виникла і сформувалась нова панівна соціальна група, нова група суспільних паразитів і експлуататорів – клас большевицьких вельмож. На становищі цієї групи опинилася в першу чергу переважна більшість членів большевицької партії – всі її т[ак] зв[ані] керівні кадри. До цієї групи треба зарахувати теж всю верхівку мвд і мГБ, армії, адміністрації, господарського апарату, культурного фронту. Всі вони мають височезні ставки зарплати. Всім їм большевицька кліка старається забезпечити якнайкращі матеріальні умови життя. Всі вони, як на большевицькі умови, живуть просто люксово: в прекрасно улаштованих квартирах, добре одягаються, вибагливо харчуються, широко користають з усіх культурних розваг, для них в першу чергу призначені курорти і т[ак] д[алі]. Всі вони мають властиве всім панівним групам почуття вищости по відношенні до широких працюючих мас: усі вони поводяться з властивою усім можновладцям всевладністю, зарозумілістю, гордовитістю. Це – з одного боку. З другого ж боку, працюючі маси – багатомільйонні маси селян, робітників, трудової інтелігенції, що не запродалася большевицьким гнобителям, – ведуть найнужденніше в світі животіння: в жахливих матеріальних умовах, серед непосильної, виснажливої, низько оплачуваної праці, в повній беззахисності, в безпер[и]вному страху перед большевицьким судом, перед мвд чи мГБ, перед тюрмою чи засланням... Нагромадження багатств на одному полюсі завжди супроводиться зубожінням, темнотою, безправством на другому полюсі, – правильно твердив колись Маркс (цитуємо з пам'яті). Дію цього закону на прикладі сьгоднішнього підсоветського суспільства спостерігаємо в усій її голизні, в усьому її трагізмі.

Дуже яскравою ілюстрацією того як це большевицька кліка для забезпечення реалізації своїх імперіялістичних плянів примушена упривілейовувати певні суспільні групи може послужити теж політика цієї кліки в останні роки щодо командного складу червоної армії. Скільки то в період до 1917 р. і пізніше ці ж самі большевицькі верховоди списали паперу проти упривілейованого становища царських генералів і офіцерів, проти їхніх високих оплат, проти пагонів і еполетів, проти дисципліни! Скільки то під їх керівництвом працюючі пролили крові в боротьбі за знищення упривілейованої касти царських генералів і офіцерів! А що маємо сьогодні? Щоб забезпечити собі міцну опору в армії – цій найважливішій складовій частині большевицької воєнної машини, большевицькі верховоди дають офіцерам і генералам советської армії все, чого

тільки вони можуть хотіти: і височезні ставки зарплати, і ординарців, і всі ті зовнішні форми дисципліни, що їх єдиною метою є виразно підкреслювати повну залежність солдата від офіцера, і цілий ряд матеріальних вигід, і посилене створювання всіма можливими способами цим людям відповідного авторитету серед суспільства і т[ак] д[алі]. Мета цього всього – за ціну різних привілеїв купити собі і міцно із собою зв'язати командний склад армії.

Результат цієї всієї політики такий: сьогодні в СССР склалася нова, по відношенню до працюючих експлуаторська і гнобительська паразитарна суспільна кляса – кляса большевицьких вельмож. Найважливішою причиною такого розвитку суспільних відносин в СССР є, з одного боку, – диктаторське становище большевицької кліки, її повна безконтрольність з боку народу і, з другого боку, – імперіялістичний, загарбницький характер зовнішньої політики московсько-большевицьких імперіялістів.

Отже, одним з наслідків російського, раніше царського, а тепер большевицького імперіялізму. Є теж розподіл населення на класи визискувачів і визискуваних, на вузькі групи політично і економічно упривілейованих та багатомільйонну масу упосліджених, є той соціальний гніт і та експлуатація, що її протягом усієї своєї історії примушені були терпіти і сьогодні ще даліше терплять народні маси сьогоднішнього СССР. Знищення російсько-большевицького імперіялізму, що може статися тільки в результаті перебудови СССР на принципі незалежних національних держав, є тому теж однією з найважливіших передумов справжнього соціального визволення працюючих мас підсоветських народів, з необхідною передумовою встановлення підсоветськими народами справжньої соціальної рівності і справедливості, необхідною передумовою побудови справжнього безкласового суспільства.

*

Але й цим не вичерпуються негативні наслідки російського імперіялізму в галузі внутрішніх відносин.

Більшість великих держав є, звичайно, багатонаціональними державами. Типово багатонаціональною державою була колиція російська імперія. Типово багатонаціональною державою є теж сьогоднішній большевицький СССР. Ця обставина, очевидно, не може не мати свого впливу на розвиток внутрішніх відносин в країні, і тому ми над нею зупинимось.

По-перше, склавшись як багатонаціональна держава шляхом збройного підкорення цілого ряду народів, така держава надалі може втримувати загарбані території теж тільки за допомогою відповідно широкого і міцного апарату насилля – за допомогою великої і добре озброєної армії, за допомогою широко розбудованої і міцної поліції, армії шпиків, тюрем, концтаборів і т[ак] д[алі]. І тому імперіялістичні держави такий апарат насилля завжди намагаються розбудувати. А це відомо що означає для населення міцний і широко розбудований апарат насилля. Перш за все він означає зміцнення п а н і в н о г о с т а н о в и щ а центральної правлячої кліки – зміцнення, як учить нас історія, завжди в напрямі до самодержавства чи диктатури, завжди в напрямі

до посилення терору і поліційного гноблення над загалом населення, завжди в напрямі поставлення державного ап[а]рату високо понад населення – не як слуги цього населення, а як жандарма над ним. Отже, зміцнення апарату насилля завжди означає поглиблення політичного поневолення в країні, загострення політичного утиску над населенням. Далі, загал населення мусить нести на своїх плечах весь т я г а р у т р и м у в а н н я цього величезного апарату насилля: він мусить платити додаткові податки, посилати до побільшеної армії та поліційних загонів своїх синів, затрачувати без ніякого хісна для себе значну частину своїх ресурсів, що, як відомо, спричинюється до ще більшого зубожіння народних мас і т[ак] д[алі].

По-друге. Центральна влада великої, багатонаціональної держави завжди змагає до якнайбільшої ц е н т р а л і з а ц і ї управління країною. З точки зору імперіялістичних інтересів це цілком зрозуміле явище. Залишивши поневоленим народам дещо ширшу самоуправу, імперіялісти, так би мовити, самі створили би пригожий ґрунт для розвитку сепаратистичних стремлінь серед цих народів. Зрозуміло, що вони на це цілком не йдуть. Ліквідації всяких форм територіяльної самоуправи, суворой централізації управління в цьому випадку вимагає проста послідовність їхньої імперіялістичної політики. А імперіялісти вміють бути послідовними.

Та централізація управління потрібна володарям багатонаціональних держав не тільки як гарантія збереження цілісності їхніх, розсаджуваних відосередніми стремліннями поневолених народів, імперій. Централізація потрібна їм теж для того, щоб повністю та якнайефективніше використати по лінії своїх імперіялістичних плянів усі ті переваги, що їх дає їм природній стан відносин у їхній державі (зокрема, багаті природні та людські ресурси). Без централізації, погодившись на певну автономію окремих територій чи навіть окремих установ, пануючі володарі-імперіялісти не завжди мали б змогу все без вийнятку і в потрібній мірі поставити на службу своїй імперіялістичній політиці, не завжди мали б змогу все без вийнятку підпорядкувати своїм загарбницьким плянам.

Який результат такого розвитку відносин? Утримуючи, з одного боку, велику і міцну армію, великі і справні поліційні загони і, з другого боку, централізуючи щораз більше управління країною в одних руках, правлячі кліки великих держав створюють якнайкращі умови чи то для встановлення самодержавства (як раніше) чи диктатури (як тепер), чи то для збереження цих форм державного ладу (якщо, очевидно, яка-небудь з них існувала вже раніше). А всі нещастя, що випливають із самодержавства чи диктатури, спадають на плечі не тільки народів поневолених, але й т[ак] зв[аних] народів панівних. Про це великодержавним народам, особливо ж народів російському, варто було б знати й пам'ятати. Скручуючи батіг нібито в першу чергу проти народів поневолених, імперіялісти скручують його водночас завжди теж проти всього населення і за рахунок всього населення в тому числі, очевидно, теж проти і за рахунок народу пануючого. Політика національного гноблення поневолених народів з боку правлячих клік вдаряє рикошетом у своїх наслідках і по основній масі пануючого народу. Твердження Маркса про те, що «не може бути вільний той народ,

який поневолює інші народи», – цілком вірне. Цей висновок підтверджує вся дотеперішня історія людства, а історія Росії – особливо.

Про причини централізму і самодержавства в кол[ишній] царській Росії різні дослідники цих питань сказали (і ще сьогодні говорять) немало. Ці причини пояснюють вони по-різному: і історичними традиціями, і особливостями національного характеру російського народу, і ізольованістю через довгі століття від Заходу і т[ак] д[алі]. В усьому цьому, очевидно, є своя частина правди. Та ми поставимо питання так: чи з уваги на те, що а) російська імперія утворилася шляхом насильних, кривавих загарбань чужонаціональних територій, та що б) всі поневолені Росією народи тільки чекали догідної хвилини, щоб визволитися з-під російсько-царського ярма, – чи з уваги на це все царські правителі Росії, хочаби зберегти свої завоювання, хочаби зберегти цілість своєї імперії, могли проводити яку-небудь іншу політику, крім як політику якнайсуворішого централізму? По-нашому, при таких відносинах, хочаби зберегти послідовність своєї політики, російські царі не могли стосувати інших метод у внутрішньому управлінні імперією. Вони теж з тих самих причин мусіли проводити політику безоглядного здушування найменшого прояву не тільки визвольних змагань поневолених народів, але й прояви їхньої національної самостійності. Для цього їм завжди була потрібна велика і сильна постійна армія, широко розбудована і добре вишколена поліція, армія шпиків, каральні загони, тюрми і т[ак] д[алі]. І чи, в свою чергу, такий стан відносин в державі не створював якнайкращих умов для існування самодержавства? Чи при такому стані відносин не виглядає нам самодержавство просто як природна еманация, як логічне завершення цих же відносин? І хоч самодержавство склалося ще до того часу, заки московська держава вступила на шлях імперіялістичних загарбань, хоч московське самодержавство так само давне, як давна московська державність, то в даному випадку ми хочемо в першу чергу підкреслити те, що в дальнішому імперіялізм російсько-царської правлячої кліки створював всі умови для того, щоб це самодержавство втримувалося, дальше існувало. Хіба ж російський царат, спираючись на сильну армію, існування якої нібито виправдувала спочатку потреба поширювати границі російської імперії, а потім втримувати в послузі загарбані території; хіба царат, спираючись на міцну охоранку, – міг бути схильним до скільки-небудь ліберальних реформ в середині імперії, до передачі частини влади народів? Чи ж не міг він увесь апарат насилля, створений для втримування в ярмі завойованих країн і народів, кинути кожної хвилини на здушення всякого визвольного протирежимного руху і з боку самого російського народу? Вся історія загальноросійської революційної боротьби проти царату, за демократичні політичні і соціальні реформи повна таких трагічних моментів. Чи ж не мусів загальноросійський революційний рух складати цілі гетакомби кривавих жертв аби повалити реакційне самодержавство? Чи ж не легшою була б ця боротьба, чи ж не слабшим був би царат, коли б він був не панував над народами Фінляндії, Прибалтики, Польщі, України, Кавказу, Середньої Азії, а тільки над національною територією російського народу? Не може бути сумніву в тому, що так. В даному випадку, будучи куди слабшим, російський царат був би і більше

схильний до прогресивних реформ, і легкою була б боротьба проти нього. Коли народи Росії були примушені через стільки століть терпіти кривавий гніт царського самодержавства, то однією з найважливіших причин цього був багатонаціональний характер російської імперії, що лежить поза всякими сумнівами.

А втримування всієї величезної воєнної, поліційної і чиновницько-бюрократичної машини царської тюрми народів? Хіба мало це коштувало народи Росії? Чи ж не витрачувалися на це мільйони рублів, що їх царські чиновники стягали з працюючих мас? Хіба ж не ясно, що ці витрати в межах національної російської держави, як і в межах національної держави кожного іншого підсоветського народу, були б куди менші?

Не інакше сьогодні обстоїть справа і з большевицьким режимом. Унаслідуючи всі імперіялістичні та централістичні традиції російсько-царського імперіялізму, він привів до таких самих наслідків і у внутрішньому житті. Про вплив на внутрішньо-політичне життя в СРСР тієї обставини, що большевицька імперія утворилася, як багатонаціональна держава шляхом насильних загарбань і підбоїв, ми ширше не будемо говорити. Він цілком такий самий, як і в випадку царської Росії. Багатонаціональний характер сьогоднішнього СРСР, наявність загарбаних територій і поневолених народів роблять необхідними якнайбільшу централізацію та втримування великого апарату насилля. Це все, з одного боку, вимагає величезних, цілком непродуктивних витрат з боку суспільства та, з другого боку, тільки скріплює диктаторське становище большевицької кліки та уможлиблює всю її варварську, терористичну політику.

Так, отже, російський імперіялізм, багатонаціональний характер як царської, так і большевицької держави є однією з найважливіших причин раніше царського самодержавства, а сьогодні большевицької диктатури. І одна, і друга форма правління означає для народу жорстокий політичний гніт, повне політичне поневолення, кривавий терор, цілковите безправство людини і громадянина. Повалення сьогоднішньої большевицької диктатури і внеможливлення відродження традиційного російського самодержавства в будь-якій іншій формі неможливе ніяким іншим шляхом, як тільки шляхом знищення російського імперіялізму взагалі, тобто шляхом перебудови сьогоднішнього СРСР на принципі незалежних національних держав.

*

Зробім короткі підсумки останніх наших міркувань.

Знищення СРСР як єдиної територіяльно-політичної цілості вимагає не тільки потреба покласти кінець кровопролитним імперіялістичним війнам, які від віків коштують народи СРСР величезних людських і матеріальних жертв. Розподіл СРСР на незалежні національні держави підсоветських народів необхідний теж для того, щоб підсоветські народні маси могли зажити врешті справді заможним і щасливим життям, для того, щоб вирвати в кінці підсоветські народи з тієї жахливої нужди, що в ній вони живуть уже цілі сторіччя. Розподіл СРСР на незалежні національні держави вимагає теж потреба справжнього соціального визволення працюючих мас сьогоднішнього Советського Союзу – потреба побудувати на території сьогоднішнього СРСР справжню соціальну

рівність і справедливість, справжнє безкласове суспільство. Нарешті, такого розподілу вимагає теж потреба звільнитися від політичного гніту, який у формі царського самодержавства чи большевицької диктатури важким ярмом давить народні маси та впродовж цілих віків прирікає їх на політичну і культурну відсталість, на рабство і повну відсутність всякої свободи. (Про потребу такої перебудови з погляду елементарної міжнаціональної справедливості, з погляду безумовного права підсоветських народів на здійснення своїх вікових прагнень до незалежного державного життя ми й не говоримо, це розуміється само собою). Доки територія сьогоднішнього СРСР творитиме одну державно-політичну цілість, до того ж цілість, складену шляхом насильних загарбань і втримувану силою терору, доки народи СРСР завжди будуть примушені гинути на загарбницьких імперіялістичних війнах, що їх вестимуть кожночасні володарі цієї території в ім'я своїх імперіялістичних плянів, доти вони завжди будуть жити в скрайньому убозтві, терпіти всякі недостатки, доти вони ніколи не піднімуться на вищий життєвий рівень, доти тут завжди існуватимуть соціальний гніт і поневолення, доти тут ніколи не припиниться, до того ж в найжорстокіших формах, експлуатація людини людиною, доти тут завжди пануватиме централізм і тиранія, – одне слово, доти тут завжди пануватиме скрайня політична і соціальна реакція, доти народи сьогоднішнього СРСР не зможуть ніколи зажити справді вільним, справді щасливим, справді гідним людей життям. Це стосується не тільки народів поневолених. Це стосується у значній мірі теж і російського народу.

* * *

З черги зупинимося над тим, наскільки обгрунтовані побоювання тих підсоветських людей, які твердять, що роздрібнена на цілий ряд національних держав територія сьогоднішнього Советського Союзу швидше впала б жертвою загарбника котрого-небудь з інших імперіялістів, та що таке роздрібнення призвело б до різних економічних труднощів серед окремих підсоветських народів.

Що небезпека загарбання незалежних національних держав сьогоднішніх підсоветських народів з боку якого-небудь з інших імперіялізмів сьогодні потенційно існує і ще, мабуть, довго існуватиме в майбутньому, – з цим ми не будемо спорити. Це – вірно. Але який з цього треба зробити висновок? Чи такий, як його робить багато дехто із підсоветських людей, тобто, що з цього погляду, мовляв, є оправдане існування Советського Союзу? Ні в якому разі. Ця обставина повинна нам диктувати тільки такий висновок: щоб оборонити свою національну незалежність перед зазіханням якого б то не було імперіялізму, підсоветські народи, побудувавши свої незалежні національні держави, повинні між собою якнайтісніше співпрацювати в усіх галузях життя – політичній, економічній, військовій, культурній. Що ж в цьому нового, – може сказати дехто, – саме в ім'я такої співпраці й утворився Советський Союз? Ми відповідаємо: нове те, що це буде співпраця справді вільних, справді повноправних, справді незалежних народів; нове те, що це буде союз справді вільних і незалежних національних держав, а не російсько-большевицька імперія, а не російсько-большевицька тюрма народів. Нове те, що це буде співпраця, про

форми якої рішатимуть окремі народи справді добровільно і свobodно, а не під терором, та не будучи окупованими російською армією. Метою цієї співпраці буде справді добро окремих народів, а не інтереси російського імперіяльного центру, а не інтереси імперіялістичної Москви. А для того, щоб співпраця між підсоветськими народами могла бути побудована на саме таких основах, для цього треба народам наперед «роз'єднатися», тобто – розвалити ССРСР і побудувати на його руїнах вільні національні держави. До справедливого, вільного, рівноправного об'єднання сьгоднішніх підсоветських народів, до широкої ефективної співпраці між цими народами в ім'я спільних, неімперіялістичних інтересів – через «роз'єднання», через повалення большевицької тюрми народів, через побудову вільних самостійних національних держав! – ось наше гасло, ось наш шлях. І ми, представники поневоленого українського народу, висуваємо це гасло не як ширму для прикривання якоїсь нової великоросійської імперіяльної ідеї, а з беззастер[е]жною готовністю переводити його в життя до кінця. І чи об'єднання на таких основах може послабити силу спротиву кому-небудь охочому панувати над територією сьгоднішнього ССРСР? По-нашому, ні. По-нашому, добровільна співпраця, співпраця на засадах повної рівноправності і взаємної вигоди тільки посилить силу спротиву підсоветських народів усяким кандидатам на нових окупантів цих територій.

Дехто може ще сумніватися чи підсоветські народи, опинившись у власних незалежних державах, зуміють вчасно розкрити небезпеку, що можливо, загрожуватиме, і чи вчасно установалять між собою потрібну співпрацю. В цьому випадку наша відповідь така: треба вірити в здорові сили народів, в їхню здібність самим якнайкраще дбати про свої інтереси. Це є необхідна передумова визволення взагалі. Підсоветські народи, які стільки натерпілися від російського імперіялізму під пануванням Москви, добре пильнуватимуть, аби не попастися в нове ярмо.

Це все, що ми сказали про оборону перед новими можливими загарбниками, цілком стосується і економічної співпраці. Об'єктивно не має ніяких перешкод для найтіснішої навіть економічної співпраці в системі вільних національних держав. Перебудова ССРСР на принципі незалежних національних держав цілком не означає зірвання економічної співпраці між підсоветськими народами, їхньої ізоляції один від одного. Вона тільки означає – повторимо це ще раз – перебудову тієї співпраці на засадах рівноправності і міжнаціональної справедливості. Вона тільки означає виключення з цієї співпраці експлуатації – експлуатації колоній, тобто т[ак] зв[аних] союзних республік з боку метрополії, тобто з боку російсько-большевицького імперіялістичного центру, з боку Москви. Вона, нарешті, означає поставлення всіх ресурсів окремих країн на службу справжнім інтересам даних народів, а не на службу імперіялістичним плянам російсько-большевицьких імперіялістів. Чи від такої перебудови советські народи можуть що-небудь утратити? По-нашому, підсоветські народи від такої перебудови в економічній ділянці можуть тільки виграти, і то витрати багато, виграти стільки, що це піднесе їх життєвий рівень на небачену дотепер в їхній історії висоту.

Слід взяти до уваги ще й такий момент. Сьогодні на світі вже нема багато поневоленних народів. За останні роки здобули незалежність, або дуже наблизилися до неї, народи Індії, Цейлону³²⁹, Бірми, Індонезії, В'єтнаму. Піднялася до незалежного державного життя майже вся Південна і Південно-Східна Азія. Ідея самовизначення народів щораз більше наближається до свого повного здійснення. Тільки підсоветські народи далі караються в російській, раніше царській, а тепер большевицькій імперії-тюрмі. Доки ж триватиме тут цей нестерпний і водночас ганебний стан? Пора вже й підсоветським народам перестати бути погноєм російського імперіялізму. Пора вже й народам Східної Європи й Середньої Азії вийти на сцену з історії і зайняти належне їм місце в сім'ї вільних і рівноправних народів світу! Це справа не тільки честі, але й самого життя підсоветських народів. В советсько-большевицькій тюрмі загрожує їм повне національне знищення.

*

Український визвольно-національний рух, що його на Українських Землях в межах большевицького ССРСР репрезентує сьогодні збройне революційне підпілля, бореться за повалення большевицької гнобительської і експлуатаційної системи, за незалежну і соборну національну державу українського народу, за безкласове суспільство і демократію в галузі внутрішнього устрою; за перебудову ССРСР на принципі незалежних національних держав усіх підсоветських народів, за систему вільних національних держав усіх народів світу, проти всіх форм імперіялізму і ворожнечі між народами, за тісну міжнародну співпрацю в усіх галузях життя.

Ми, українські націоналісти (а націоналістами ми називаємося тому, що в протилежність усім великодержавним імперіялістам та антинаціональним інтернаціоналістам, в основу міжнародного ладу кладемо національний принцип), вважаємо, що незалежна національна держава, при тому держава, в якій суспільно-економічний устрій був би побудований на засаді безкласового суспільства, а політичний устрій – на принципі демократії, є в наш час єдиною формою організації народу, яка найкраще забезпечує йому всі умови для повного і всебічного розвитку. Наша програма так визначає завдання державної влади в майбутній незалежній українській державі: «В Українській Державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок служіння інтересам народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневоленних країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво та культурне піднесення народу». Такими повинні бути характер і завдання влади в незалежних національних державах усіх народів.

Будучи за систему вільних національних держав усіх народів світу, ми, українські націоналісти, є в той же час проти якої б то не було ворожнечі між народами, проти відчуженості і штучної ізоляції одного народу від другого. В рямах системи вільних національних держав у всесвітньому масштабі

повинна бути встановлена тісна міжнародна співпраця. Символом і основним знаряддям такої співпраці повинні бути дієспісна міжнародна організація, побудована на засаді повної рівноправності всіх, великих і малих, народів. Одним з найважливіших завдань такої організації повинна бути охорона нерушності системи незалежних національних держав.

Така міжнародна система – система вільних національних держав усіх народів світу, в рамках якої під керівництвом здорової міжнародної організації здійснювалася б якнайтісніша співпраця між народами – буде не тільки найсправедливішою, але й найтривкішою міжнародною системою. Задовольняючи найглибші прагнення усіх народів до незалежності, вона тим самим а) матиме повну і щирю підтримку з боку всіх народів та б) в найбільшій мірі виключатиме теж міжнародні конфлікти. Без цього ніяка міжнародна організація тривкою бути не може. Тісна економічна, політична і культурна співпраця народів сьгоднішнього СРСР в рамках такої міжнародної організації буде не тільки цілком природним і зрозумілим явищем, але й необхідним елементом цієї організації.

До боротьби в ім'я цих ідеалів ми, українські революціонери і повстанці, закликаємо всі підсоветські народи, всіх підсоветських людей. Тільки здійснивши ці ідеали – тільки поваливши большевицьку тюрму народів і знищивши російський імперіялізм взагалі, тільки побудувавши незалежні національні держави із соціалістичним і демократичним внутрішнім устроєм, – ми, підсоветські народи, ми, підсоветські люди, зможемо зажити нарешті гідним людей життям.

Шлях до цього – відважна, революційна, всенародна боротьба проти большевицьких гнобителів і експлуататорів. Воля, незалежність, щасливе життя самі не даються. Їх також не дають другі держави, чужі народи. Волю, щастя треба самим завоювати. А завоювати їх можна. Впала під натиском революційної боротьби поневолені народи і експлуатовані мас царська Росія, – не витримає цього натиску і Советський Союз. Треба тільки, щоб підсоветські народи почали наступати на большевицьких гнобителів, треба тільки безстрашної, справді революційної, справді всенародної боротьби. Ця боротьба мусить вестися, з одного боку, шляхом творення революційних підпільних організацій – організацій, які були б здібні йти в авангарді такої боротьби і нею керувати (про яку-небудь легальну боротьбу в умовах СРСР не може бути й мови), і, з другого боку, шляхом а) всебічної підтримки з боку якнайширших мас для таких підпільних організацій та б) загального, всенародного, відважного спротиву московсько-большевицьким гнобителям у всіх ділянках життя. Саме таку боротьбу веде сьогодні значна частина українського народу. Третя світова війна, що наближається, становитиме сприятливу нагоду для повалення большевицької імперії-тюрми та визволення підсоветських народів. Провідною ж зорею в боротьбі проти московсько-большевицьких поневолювачів повинна бути ідея вільних національних держав усіх підсоветських народів.

ПОЛІТИКА МОСКОВСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКОГО УРЯДУ ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОЇ АГЕНТУРИ НЕ МАЄ НИЧОГО СПІЛЬНОГО ІЗ СПРАВЖНЬОЮ ВОЛЕЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (У ВІДПОВІДЬ НА ВИСТУП В ООН ДЕЛЕГАТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ П[АНА] МАКНЕЙЛА)

Глибока осіння ніч. Партизанська землянка в одному з лісових масивів Західної України. Субота.

В куті землянки, за заслоною з плащпалатки повстанці закінчують свою щотижневу «лазню». Ясно горить столова лампа. На одній зі стін поблискує розвішена зброя. На полицях при другій стіні – бібліотека, пакети підпільних листівок, політично-пропагандивних плякатів, підпільної преси. Зараз біля стола радіоприймач.

У всьому цьому – нічого особливого. Так виглядають сотні, коли не тисячі, підпільних землянок на величезній частині української території. Та саме в цій картині, такій звичайній в наших умовах, відбитий весь характер нашої підпільної боротьби. Нашими збройними діями ми боронимо наш народ перед найбільш знахабнілими і розбещеними большевицькими бандитами та їхніми висулжниками. Нашою пропагандивно-роз'яснювальною політичною роботою відкриваємо перед українським народом, перед збаламученими масами Советського Союзу, скрайне гнобительський, експлуататорський і терористичний характер большевицького режиму, вказуємо як треба будувати краще життя, закликаємо народ до боротьби за національне і соціальне визволення, до боротьби за повалення ненависної протинародної советської влади, вселяємо в нього надію, дух спротиву, зміцнюємо волю до боротьби.

Глибока ніч, непроглядна темрява, густа мряка, ліс – дають майже повне почуття безпеки. Це – дуже рідкий гість у наших умовах. Не треба хіба нікому пояснювати, що саме тому це почуття – дуже милий гість. Думки мають волю. Можна бути кілька годин незосередженим, ненапруженим.

Сьогодні чомусь згадується минуле.

Рік 1943. Розгортання масової повстанської боротьби проти німців. Криваві удари з боку гітлерівських окупантів. Кривава боротьба проти большевицьких партизанів, які на території дій УПА своєю головною метою мали не боротьбу проти німців, а боротьбу проти українського самостійницького визвольного руху. Скажена гавкітня (та й чи тільки гавкітня? Доходило й до такого, що сьогодні в цьому місці й згадувати соромно!) з боку українських опортуністів різної масти. І, незважаючи на це все – бурхливий ріст УПА, перші переможні бої, успішні акції, перші визволені райони під контролею УПА, могутній підйом українських народних мас, могутній вияв волі цих мас до незалежного державного життя – волі, яка не боїться нічого, ніяких труднощів, ніяких небезпек,

жертв; волі, яка завжди готова заявити про себе мовою зброї, яка завжди готова збройною рукою карати ворогів за їхні знущання; волі, яка так само тягнеться до зброї, як, скажемо, до плуга... (Який, – хай дарують усі зачеплені цим висловом, – ганебний контраст до цієї постави українських народних мас, і особливо українського селянства, являла собою в ці роки постава вічно переляканої, за всім своїм духовим складом, типово дрібноміщанської, до мозку костей зопортунізованої західно-української інтелігенції, точніше, переважної її частини).

Рік 1944. Дальший ріст УПА, дальші перемоги. Перехід фронту, загальний спротив населення проти мобілізації до червоної армії, черговий масовий наплив до УПА і підпілля, великі бої УПА проти московсько-большевицьких загарбників.

Роки 1945-[19]46. Дальше великі, майже щоденні бої УПА і всього збройного підпілля. В 7-ох областях України большевицьке панування фактично обмежене виключно тільки до обл[асних] та рай[онних] центрів. З них вони відважуються випадати тільки великими озброєними загонами. Вся решта території – під повною контролею УПА і підпілля. Рейди УПА поза межі УССР. Зима 1945-[19]46 рр. Всенародний, повний масового героїзму, бойкот українським народом на території дій УПА большевицьких виборів до верховної ради ССРСР. Гарнізони по всіх селах, посилені акції проти УПА і підпілля...

Роки 1947-[19]48-[19]49. Поступовий перехід від широких повстанських до підпільних форм боротьби. Дальші щоденні бої і сутички. Непослабаюча, безперервна, захоплююча єдність українських народних мас з УПА і підпіллям. Героїчний спротив народу окупантові у всіх можливих формах. Щоденний, масовий героїзм учасників УПА і підпілля, героїзм українських людей, що живуть легально. Наші політично-пропагандивні та інші успіхи.

Шлях ми пройшли вже немалий. За нього не потребуватимемо соромитися ні перед сьгоднішніми, ні перед майбутніми поколіннями українського народу. Успіхи, що їх ми завоювали, перейшли наші сподівання.

Год[ина] 0,30 за моск[овським] часом. Чергова радіопередача з Лондону. Слухаємо, радше, з обов'язку як з цікавості. У нас немає найменшого сумніву: в особі західних великодержав большевицькі імперіялісти мають негрізного противника. Не такими методами треба боротися з большевицькими злочинцями як це роблять західні великодержави. Для поневолених народів ССРСР, що прагнуть до національного визволення, для придушених працюючих мас, які хочуть соціальної волі і справедливості, в цих радіопередачах мало що цікавого. З большевицькими бандитами треба не такою мовою розмовляти. Радіодиктор передає зміст відповіді делегата Великобританії на цьогорічну осінню сесію Генеральної Асамблеї ООН, п[ан] Макнейла з 17-го XI.[19]49 р. на чергові пропозиції Вишинського³³⁰ в справі «миру». Цілком несподівано п[ан] Макнейл промовляє в бойовому тоні! Для делегата Великобританії це цілком незвичайне. Принаймні, так виглядає це тут нам, учасникам українського збройного підпілля. Ми тут уже звикли до того, що делегати західних держав, особливо ж делегати Великобританії, просто нездібні ні до яких інших виступів, як тільки до виступів блідих, анемічних, вихолощених з усякого бойового, наступального

духу. Звичайно, яка політика супроти ССРСР, – такі й виступи її представників. Аж тут раптом п[ан] Макнейл бере бойовий тон... Браво, п[ане] Макнейл!!!

Та, пірвавши на хвилину з ненайкращими традиціями в одному випадку, п[ан] Макнейл не пірвав з ними в іншому. Здобувшись на відвагу сказати кілька міцніших слів на адресу большевицького уряду та його політики, п[ан] Макнейл в той же час не виявив навіть елементарного знання справжніх відносин в ССРСР. «Підіть, – говорив п[ан] Макнейл Вишинському, – і скажіть своєму урядові, що внаслідок його політики народи світу огортає щораз більша антипатія до російського народу... (Треба сподіватися, що п[ан] Макнейл, згідно із встановленою на Заході практикою, – практикою, до речі відмітити, цілком невластивою, – під російським народом в даному випадку розуміє все населення ССРСР, тобто – всі підсоветські народи, в тому числі, очевидно, і народ український). Немає ніяких даних, які дозволяли б нам відмежовувати політику советського уряду від волі советського народу...» (За радіопередачею з Лондону в польській мові 20.XI.1949 р.).

Що це – невіжество, чи, може, свідоме, з певною метою, перекручування дійсності? Ми цілком згодні з колишнім послом США в Москві п[аном] Смітом, який в опублікованих ним недавно споминах з часу свого побуту в ССРСР заявляє, що «щодо ССРСР немає експертів, є тільки різні ступеневі невіжества». Якого ж ступеня невіжества в такому разі є невіжество п[ана] Макнейла, виявлене ним в даному випадку? Відповімо коротко: коли ми в даному випадку справді маємо до діла з невіжеством, то це невіжество – повне, абсолютне.

Нам добре відомо, що західні держави мають тільки мінімальне уявлення про фактичні внутрішні відносини в ССРСР. Так, принаймні, виходить з усяких публічних виступів різних діячів, публікацій тощо. Західні держави не зуміли добитися того, щоб мати такий доступ до ССРСР, як большевицький уряд має до їхніх країн. Є, однак, певні факти, що про них повинні знати, і в більшості випадків напевно знає, весь світ. Ось вони:

1. Большевики є узурпатори влади в ССРСР. В жовтні 1917 р. вони захопили владу силою, шляхом збройного перевороту, також силою, розігнавши вибрані демократичним порядком всеросійські Установчі Збори, вони цю владу закріпили;
2. Всі не-російські території – Україну, Кавказ, Середню Азію, Білорусію большевицькі імперіялісти окупували шляхом загарбницьких воєн проти даних народів, які після революції в Росії потворили свої незалежні держави;
3. В ССРСР панує диктатура большевицької кліки і ні про яке свобідне волевиявлення з боку народів ССРСР не може бути й мови;
4. Большевицькі злочинці досьгодні втримуються при владі тільки завдяки кривавому, жорстокому теророві. Шляхом кривавого терору вони накидують підсоветським народам і всю свою закордонну і внутрішню політику.

Отже, знає п[ан] Макнейл про ці факти, чи ні? Якщо знає, то на якій основі він утотожнює політику большевицької кліки з волею підсоветських народів, і особливо з волею народів не-російських, що їх поневолює большевицька Москва? Для цього нема ніякої основи. Політика большевицького уряду ні в якій мірі не відбиває волі підсоветських народів, вона з цією волею не рахується, її,

як політику в кожному відношенні гнобительську, як політику імперіялістичну, підсоветські народи не схвалюють, проти неї борються. Які, далі, цілі переслідує п[ан] Макнейл, коли, знаючи про ці всім відомі істини про большевицький режим, говорить про неможливість відмежувати політику большевицького уряду від волі советських народів? Треба сподіватися, що цілі не особливо благородні, ворожі народам ССРСР. А якщо п[ан] Макнейл про ці факти не знає, то хай не пробує робити цього роду висновків. Ми поминаємо вже те, що такі висновки не приносять особливої чести ні самому п[ану] Макнейлові, ні країні, яку він репрезентує. Нас обходить в першу чергу те, що такими висновками п[ан] Макнейл робить моральну кривду народам ССРСР, особливо народам не-російським, поширює на них наклепи. Далі, нас обходить також те, що такі висновки баламутять народи світу: закривають перед ними справжній гнобительський і терористичний характер большевицького ладу.

Вже більше 30-ти років народи ССРСР складають незліченні жертви в особі своїх кращих синів за свій спротив большевицькій гнобительській політиці. Чи винні народи ССРСР, що в більшості випадків світ про цей спротив нічого не знає? А тут п[ан] Макнейл збирається народи ССРСР робити відповідальними за всі большевицькі злочини! Загляньте, п[ане] Макнейл, в Колиму, Воркуту, загляньте в сибірські тайги, загляньте в усі большевицькі тюрми, в усі табори примусової праці, загляньте до нас, в Україну, до переповнених українськими патріотами тюрем в наших містах і містечках, до наших сіл, понищених в останні роки большевицькими злочинцями, порахуйте на большевицьких цвинтаріщах в містах Західної України ті могили, що в них большевицькі гнобителі ховають загинулих у боротьбі з УПА та підпіллям своїх гайдуків, порахуйте складені в останні роки українським визвольним рухом і всім українським народом жертви, загляньте в наші ліси, в наше підпілля! Щойно тоді ви будете знати які є справжні відносини між большевицьким урядом та народними масами ССРСР, зокрема ж між большевицьким урядом та народом українським, щойно тоді ви пізнаєте на чому тримається большевицький режим, яких це масштабів терор існує в ССРСР!

А тепер окремо про Україну та український народ. В обороні поневолених народів усього Советського Союзу ми виступили в першу чергу з почуття морального обов'язку як єдиний в усьому ССРСР активно діючий організований визвольний протибольшевицький рух. Від імені ж українського народу ми, як учасники активно діючого в Україні українського визвольного руху, будемо говорити не тільки з усією свідомістю нашого морального обов'язку щодо цього, але й з усією свідомістю нашого формального права на це.

Пан Макнейл, очевидно, готовий звалити відповідальність за політику московсько-большевицького уряду і на український народ. Хай же п[ан] Макнейл знає: в 1918-[19]20 рр. Україну большевики загарбали збройною рукою, у війні проти незалежної держави українського народу – Української Народної Республіки. Опинившись під большевицьким ярмом, український народ своєї визвольної боротьби, свого спротиву большевицьким окупантам не припинив ні на хвилину. Про це говорить цілий ряд підпільних організацій

(в ССРСР ніякої легальної боротьби вести неможливо!), що до 1941 р. існували і діяли в т[ак] зв[аному] УССР. Ось вони: Центральний Український Повстанчий Комітет (ЦУПКОМ), Братство Українських Державників (БУД), Спілка Визволення України (СВУ), Спілка Української Молоді (СУМ), Український Національний Центр (УНЦ)³³¹, Українська Військова Організація (УВО), Організація Українських Націоналістів (ОУН). Про це говорять розстріли, заслання, ув'язнення багатьох тисяч кращих синів і дочок українського народу, масові вивози за спротив проти большевицького режиму українського населення. Від 1944 року і досьгодні під керівництвом Української Головної Визвольної Ради (УГВР) український народ веде проти московсько-більшевицьких загарбників широку повстанську і підпільну боротьбу. В УПА і збройному підпіллі опинилися десятки тисяч найкращих українських патріотів. Визвольну протибольшевицьку боротьбу УПА і революційного підпілля підтримують багатомільйонні українські маси, їй співчуває увесь український народ. Московсько-більшевицьких загарбників в Україні підтримує тільки жмінка їхніх українських агентів. В нашій боротьбі в останні роки ми склали величезні жертви. Впали десятки тисяч української молоді, українських селян, робітників, інтелігенції, українських чоловіків і жінок. Всі вони загинули, будучи в збройній боротьбі за національно-державну незалежність України, будучи в збройній боротьбі за відокремлення України від Росії, будучи в збройній боротьбі проти панування московсько-більшевицьких окупантів в Україні, проти московсько-більшевицької політики. І хіба ж сьогоднішня визвольна, повстанська і підпільна боротьба українського народу – не переконливий доказ на те, що український народ є проти політики большевицької Москви, що він з цією політикою нічого спільного не має?

Саме така є правда про український народ. Звичайно, п[ану] Макнейлу про саме такі відносини в Україні п[ан] Мануїльський не скаже. Не скаже тому, бо він – один із найпідліших зрадників України, один з найбільш відданих Москві її українських агентів. А коли п[ан] Макнейл не дуже то схильний повірити нашим словам, то ми можемо тільки одне порадити: приїдьте, п[ане] Макнейл, до нас, в Україну, але не виключно тільки до Києва чи Львова, а в українські села, на територію дій УПА і визвольного підпілля, – і подивіться, пригляньтесь власними очима!

У зв'язку з виступом п[ана] Макнейла в Політичному Комітеті на осінній сесії Генеральної Асамблеї ООН 17-го XI.[19]49 р. ми, учасники збройного визвольного підпілля в Україні, заявляємо:

Безперервний спротив українського народу московсько-більшевицьким окупантам та їхній українській агентурі – т[ак] зв[аному] урядові т[ак] зв[аної] УССР, – в період від 1920-1941 рр., що його виявом були численні підпільні визвольні організації, численні політичні процеси та сотки тисяч розстріляних, ув'язнених та в різній іншій формі репресованих українських патріотів, та особливо масова повстанська і підпільна протибольшевицька боротьба, що триває на значній частині території України від 1944 р. і досьгодні, якнайпереконливіше говорять за те, що український народ не підтримує ні зовнішньої, ні

внутрішньої політики більшовицької Москви, а, навпаки, проти цієї політики активно бореться, і що тому є грубою помилкою, коли незловмисним пере-
крученням дійсності, твердження п[ана] Макнейла, що нібито «немає ніяких
ознак, які робили б можливим відмежування більшовицького уряду від со-
ветського народу», в тому числі, розуміється, і від народу українського.

Від імені поневоленого, але нескореного українського народу ми рішу-
че протестуємо проти такого погляду на відношення українського народу до
більшовицької Москви та всієї її політики!

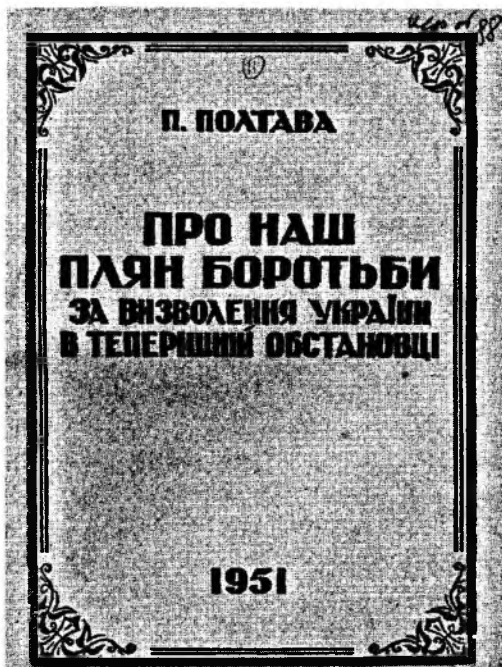
Цей погляд цілком невірний. Єдина правда про український народ – повто-
рюємо це ще раз – така: український народ ненавидить московсько-більше-
вицьких окупантів і від 1944 р. в ім'я своєї національно-державної незалеж-
ности веде проти більшовицьких гнобителів широку збройну повстанську і
підпільну боротьбу.

Ми вимагаємо, щоб усі, в тому числі і п[ан] Макнейл, які збираються гово-
рити про внутрішні відносини в ССРСР, рахувалися з цим фактом.

[Березень 1950 р.]

ПРО НАШ ПЛЯН БОРОТЬБИ ЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ В ТЕПЕРІШНІЙ ОБСТАНОВЦІ

Починаючи від 1946 р., український визвольний революційний рух в ССРСР почав переходити від форм широкої повстанської боротьби до форм боротьби глибоко підпільної. Практично ця зміна тактики виявилася передовсім в такому: 1) поступово, відповідно до обстановки та до потреб в окремих районах, розформовувано відділи УПА, а їхніх учасників, командирів і бійців включувано в рамки підпілля, до підпільної сітки; 2) весь побут підпілля, а теж його роботу, глибоко за-конспіровувано; 3) в протилежність до того, як це воно було в період широких дій УПА (головна мета цих дій: не дати ворогові розтягнути його владу поза обл[асні] та рай[онні] центри), тепер на перший плян висунено політично-пропагандивну та політично-організаторську роботу. В теперішній момент основною формою боротьби українського визвольного-революційного руху в ССРСР є збройне підпілля. Воно діє, зберігаючи всі вимоги якнайсуворішої конспірації.

* * *

У зв'язку з цією зміною форм боротьби з боку українського визвольного руху, а теж у зв'язку з триваючим «миром» у світі, українське громадянство, що живе легально, напевно цікавить таке питання: який це наш плян боротьби в теперішній обстановці? До чого це ми, практично, змагаємо, ведучи сьогодні нашу підпільну боротьбу? Що ми, практично, хочемо досягнути в цих таких важких умовах, складаючи постійно такі великі жертви в людях?

В короткому накресленні в теперішній обстановці наш плян боротьби за визволення України зводиться до таких найважливіших завдань:

1. За всяку ціну втримати на українських землях в ССРСР нашу підпільну організацію та відповідно до потреб та можливостей її далі розбудовувати.

2. Через підпільну організацію, а теж усіма іншими способами, вести серед усього українського народу та серед народів усього ССРСР роз'яснювальну пропагандивно-політичну роботу.

3. Організувати опір українського та, в міру можливості, й інших народів ССРСР проти большевицьких гнобителів і експлуататорів на всіх ділянках життя.

4. Проводити бойово-збройні акції, які є необхідні для того, щоб не дати окупантам закріпитися на наших землях так, як вони цього хотіли б, та щоб не дозволити московсько-большевицьким злочинцям та всім їхнім наймитам уже цілком безкарно чинити їхні злочини щодо українського народу та українського визвольного руху.

Такий коротко наш теперішній плян визвольної боротьби.

Від того, в якій мірі вдасться нам цей плян здійснити, – залежить визволення України, визволення українського народу в найближчий історичний період.

Чому саме так? – може дехто запитати. А ось чому.

Вся дотеперішня історія вчить нас, що поневолений народ визволяється тільки тоді, коли він через своїх найкращих синів утворить відповідну визвольну організацію. Така організація необхідна в першу чергу для того, щоб підготувати всенародне визвольне повстання чи будь-яку іншу рішучу визвольну дію. Як відомо, тільки таким шляхом, тобто шляхом всенародного повстання, може бути остаточно повалене окупантське панування в поневоленій країні. Далі, така організація необхідна для того, щоб у відповідний момент було кому народ до такого повстання (чи до будь-якої іншої визвольної дії) закликати, до такого повстання народ повести, таке повстання зорганізувати, ним покерувати, йти в його першій лінії, бути його опорою та передовим загonom. Коли народ у відповідний момент не має такої організації, що була б здібна повести таку боротьбу, – він не визволиться навіть при найсприятливіших обставинах.

Незвичайно важливо, щоб таку організацію народ мав на своїх власних землях, а не на еміграції. Еміграція може повернутися на рідні землі тільки за арміями других держав, у кращому випадку – як малозначуща складова частина цих армій, хоч би навіть вона виступала там і під своїми власними прапорами. А це значить, що в такий вирішальний момент, яким може бути війна проти окупанта батьківщини, вплив еміграції на долю рідного народу, особливо ж тоді, коли воюючі держави наставлені до даного поневоленого народу б а й - д у ж е – дуже малий, майже ніякий. А вже цілком ніякого впливу на долю рідного народу еміграція не може мати в тому випадку, коли воюючі держави-противники окупанта наставлені вороже до даного поневоленого народу.

Визволення поневоленого народу майже завжди залежить виключно від того, на що цей народ здобудеться на своїх власних землях, на своїй батьківщині, а не на еміграції.

У світлі сказаного виразно видно яке величезне значення для українського народу має існування сьгоднішньої підпільної організації в Україні, існування нашого сьгоднішнього організованого революційного підпілля.

Багато дехто з-поміж українських громадян так міркує: «Все залежить від війни проти ССРСР. Наші (тобто підпілля) нічого самі не вдіють».

Що сьгодні наш визвольний революційний рух в Україні ще слабкий для того, щоб при незміненій обстановці думати про повалення большевицького панування на наших землях за допомогою самих тільки наших власних сил – це цілком вірно. Вірно теж, що війна проти ССРСР, і особливо така війна, яка готується, значно полегшила б нам наші визвольні змагання. Проти цього ми не заперечуємо. Грубо, одначе, помиляється той, хто думає, що самої тільки війни вистачить, щоб Україна визволилася. Без наявности в Україні відповідно досвідченої і відповідно розбудованої визвольної організації, український народ не визволиться на випадок війни. На основі того, що ми вище сказали про ролі і значення визвольної організації для поневоленого народу, це повинно бути кожному цілком зрозуміле. Відомості про сьгоднішнє становище нашої еміграції за кордоном цілком підтверджують цей наш висновок. Закордон у більшості випадків є сьгодні цілком байдужий до наших визвольних змагань. Будучи бездержавним народом на протязі такого довгого часу, нам сьгодні важко приходитьсь здобувати позиції у міжнародному житті.

Такою досвідченою і доволі широко розбудованою організацією в Україні, організацією, здібною в догідний момент повести народ до рішучої визвольної дії, таку дію зорганізувати і нею покерувати – є сьгодні наша підпільна ОУН в ССРСР, наше революційне підпілля в цілому. В тому, що ми таку організацію сьгодні в Україні маємо, наш, – як поневоленого народу, величезний плюс, наш величезний національний здобуток. Це є найважливіша запорука нашого визволення в найближчий догідний момент.

Тому то, природно, втримання цієї організації та її дальшу розбудову ми й ставимо у нашому пляні визвольної боротьби в теперішній обстановці як завдання найважливіше. Як дотепер, так і в майбутньому ми будемо старатися виконати це завдання за всяку ціну, хоч би навіть ціною найбільших жертв. Ми знаємо: добровільне відступлення нами від цього пляну, чи знищення нашого підпілля ворогом, – означало б перекреслення всіх надій на визволення українського народу в найближчий період.

Та для того, щоб у догідний момент наша визвольна організація могла добитися своєї мети, тобто добитися повного національно-державного визволення України, – для того вона мусить мати забезпечену за собою, особливо ж у вирішальний момент боротьби, підтримку якнайширших українських мас, підтримку всього українського народу. Таку підтримку наша визвольна організація буде мати тоді, коли, з одного боку, наша програма відповідатиме потребам і бажанням якнайширших мас українського народу і, з другого боку, коли українські маси добре і широко знатимуть про нашу програму, про наші цілі.

Щодо першої вимоги, то в цьому відношенні становище нашого руху непогане. Наша програма справді відбиває прагнення і потреби всіх прошарків українського народу, якнайширших його мас. Це підтверджують численні висловлювання на тему нашої програми, що ми їх щоденно нотуємо і що походять від людей усіх прошарків та найрізномодніших професій з усіх кінців України. І це цілком закономірне: наш визвольний революційний рух, наша ОУН на Українських Землях завжди якнайпильніше прислухалася і прислухається до бажань українського народу, завжди якнайважливіше стежила і стежить за його потребами.

Залишається друга вимога: добитися того, щоб якнайширші маси українського народу про наші цілі знали. В цьому відношенні, треба сказати, в нас становище ще цілком незадовільне. Це відноситься, очевидно, найбільше до східних областей. Переважна частина східних українців ще й до сьогодні або дуже мало знає про наші справжні цілі, про дійсний характер нашої підпільної організації та всього нашого визвольного руху, або просто ще далі вірять у большевицьку брехню про нас. Разом з цим значна частина східних українців, особливо з-поміж інтелігенції, перебуває під впливом большевицьких ідей взагалі.

Цей поганий стан можна змінити тільки шляхом широкої і впертої роз'яснювальної пропагандивно-політичної роботи: шляхом відважного і широкого розповсюдження поміж українцями із східних областей наших підпільних видань – листівок, брошур, пресових видань, закликів і т[акого] п[одібного] та шляхом відповідно веденої усної роз'яснювальної роботи. Цю роботу мусить вести не тільки підпілля, але і всі патріоти, всі національно свідомі українці, що живуть легально.

З уваги на важливість цієї справи для нашої визвольної боротьби пропагандивно-політична робота серед українців із східних областей та підсоветських людей взагалі поставлена як друге завдання в нашому теперішньому визвольному пляні. Від виконання цього завдання залежить, з якою силою виступить український народ у найближчий догідний момент. А від сили цього виступу, як відомо, залежить і сама наша перемога в нашій визвольній боротьбі, саме наше визволення.

Наш плян боротьби за визволення України включає також завдання організації опору українського народу проти большевицьких гнобителів та експлуаторів на всіх ділянках життя. Такий опір необхідний для того, щоб большевики не могли легко і успішно проводити свої пляни в Україні – пляни політичні (розбудова партії, комсомолу і т[ак] д[алі]), господарські (колективізація, набір до ФЗН³³², державні поставки і т[ак] д[алі]), русифікаторські, пропагандивні чи будь-якого іншого характеру – необхідний для того, щоб ці пляни зривати, розхитувати большевицьке панування в Україні. Не важко зрозуміти, який це був би сильний удар по московсько-большевицьких окупантах – такий відважний всенародний загальний опір, опір на всіх ділянках життя.

Та зрозуміло, що силами самого тільки підпілля цього завдання виконати неможливо. Це завдання може бути виконане тільки з участю якнайширших мас українського народу. І такий опір московсько-большевицьким загарбникам український народ мусить поставити. Фронт боротьби за визволення України, фронт боротьби проти большевицьких поневолювачів не може обмежуватися тільки до боротьби самого підпілля. Цього рішуче замало. До цієї боротьби мусить стати ввесь народ. Щойно тоді визволення України буде гарантоване. Не зважаючи на весь терористичний характер большевицького режиму, можливості для такого опору з боку легальної частини народу все ж таки існують. Їх треба бачити і відважно та якнайширше використовувати. Передовсім треба поставити якнайрішучіший опір політиці русифікації українського народу з боку Москви. Ця політика загрожує повним знищенням нас як окремого народу.

Крім цього, що така боротьба, такий всенародний відважний опір проти московсько-большевицьких окупантів серйозно підриватиме силу большевицького панування в Україні, вона теж практично буде підготовляти народ до рішучого і відважного виступу в догідний момент. Вона в першу чергу виробить в народі такі якості, як відвагу протиставитися ворогові, на нього наступати, такі якості, як жертвенність, національна солідарність, активний патріотизм, дух боротьби, тощо. Історія вчить, що без такої підготовки поневоленому народові теж не можливо перемогти свого ворога-окупанта.

Бойово-збройні акції, що їх наше революційне підпілля проводить в даний період з власної ініціативи (значну кількість таких акцій ми тепер проводимо, будучи до цього примушеними збройно-терористичним наступом ворога на нас, в нашій власній як організованого визвольного руху, обороні), мають в нашому пляні боротьби в теперішній період своє окреме, точно окреслене призначення. В першу чергу їх метою є карати якнайактивніших ворогів-окупантів та їхніх вислужників за їхні злочини щодо українського народу та українського визвольного руху – за тероризування українського населення та всякі

інші знущання над ним, за грабіж, за переслідування українських патріотів, за активні, збройні чи пропагандивні виступи проти українського визвольного руху і т[аке] п[одібне]. Наганяючи страх большевицьким гайдукам і всім їхнім вислужникам та гальмуючи їх у їхній охоті вірно служити большевицьким гнобителям, ми таким чином в значній мірі боронимо українське населення перед їхньою сваволею та розперезаністю. Скільки то різних голів сільрад, голів колгоспів та всяких інших большевицьких чиновників ведуть себе ще сяк-так тільки тому, що бояться справедливої кари з боку підпілля! Таким чином ми теж в значній мірі утруднюємо большевикам здійснювання їхніх плянів щодо повного опанування ними українських мас на території наших посиленних дій. Далі, цим шляхом ми теж виховуємо українські маси в дусі революційної боротьби. Кожний вдалий атентат, кожний успішний наскок на ворога, на будь-який його пункт, підносять революційні настрої мас, зміцнюють в українських людей відвагу, скріплюють їх у їхньому опорі московсько-большевицьким загарбникам, їх на фронті цього опору активізують. В пляні розгортання визвольної революційної боротьби це все має першорядне значення. Це є, власне, єдиний шлях до перемоги у визвольній боротьбі.

В загальному, одначе, треба сказати, що бойово-збройних акцій ми тепер проводимо значно менше, ніж, н[а]п[ри]клад, в 1944-[19]46 рр., в період широких дій УПА та масового збройного підпілля. Це впливає, очевидно, з нашого сьогоденішнього пляну боротьби. За найважливіше завдання, як ми про це вже говорили, ми собі поставили сьогодні втримання і дальшу розбудову нашої підпільної організації та пропагандивно-політичну роботу. Бойово-збройні акції стоять сьогодні на останньому місці в нашому пляні боротьби.

Незважаючи на всі труднощі визвольної боротьби в умовах тоталітарного і терористичного ССРСР, незважаючи на величезні жертви в людях, що ми їх постійно примушені складати, накреслений нами плян боротьби ми успішно здійснюємо.

Ми втримали, а в деяких випадках далі розбудували, нашу підпільну організацію. За допомогою нашої підпільної сітки ми майже суцільно пануємо над приблизно одною третьою території України.

Ми добилися значних успіхів в нашій пропагандивно-політичній роботі. Щораз більше число українців із східних областей, а теж підсоветських людей з усього ССРСР довідується про наші справжні цілі, про справжній національно-і соціально-визвольний характер нашого руху. Наша література попадає в усі кінці України, в різні республіки Советського Союзу. Тільки в одному 1948 р. в наглих підпільних друкарнях було надруковано в багатотисячному тиражі коло 70 назв різних брошур, листівок, пресових і художніх видань. Майже вся ця література призначена для підсоветських мас, і в першу чергу – для східно-українських мас. Від українців із східних областей, від людей з усього ССРСР ми постійно чуємо схвальні, а то й захоплені висловлювання про нашу боротьбу. До нас часто приходять листи від українських патріотів з усіх українських

областей, в яких вони заявляють про свою повну солідарність з нами та висловлюють свою готовність активно боротися. Ми знаходимо жертвенну підтримку на всій Україні і в нашій практичній революційній роботі.

Значних успіхів добилося підпілля і в ділянці організації опору українських мас проти московсько-большевицьких загарбників. Згадати б тільки бойкот українським народом на території дій УПА та підпілля всіх дотеперішніх большевицьких виборів, особливо ж виборів в 1946 р., опір проти колективізації, опір української молоді проти комсомолу, «стрибків»³³³, набору до ФЗН і т[ак] д[алі]. Тут і перерахувати важко. Від 1944 р. і досьогодні на території дій УПА і підпілля між большевицькими гнобителями і українськими масами триває безперервний завзятий бій. І цей стан зумовлений в дуже значній мірі саме боротьбою і роботою УПА та підпілля.

Дають свої успіхи і наші бойово-збройні акції. Від куль атентатчиків, від засідок підпілля падає значне число большевицьких бандитів та їхніх вислужників. Значну допомогу збройними діями підпілля подало і даліше подає західно-українському селянству в його боротьбі проти колективізації. В результаті збройних дій УПА та підпілля большевикам в переважній більшості випадків ніяк не вдається зорганізувати «стрибків». Про революціонізуючий вплив цих дій на українські маси, зокрема ж на українську молодь, – ми й не говоримо, – він цілком очевидний.

* * *

Від чого залежить повне здійснення нашого пляну боротьби за визволення України, а, значить, від чого залежить і успішне завершення цієї боротьби?

Очевидно, це залежить від багатьох обставин. Та однією з таких найважливіших обставин є те, наскільки українське громадянство, що живе легально, підтримує революційне підпілля в його боротьбі за здійснення цього пляну.

Якої підтримки потребує сьогодні революційне підпілля?

Скажемо сразу: ця підтримка не сміє зводитися до самого тільки співчуття, до самої тільки ідейної єдності з підпіллям. На самому тільки співчутті боротьба не стоїть, самим тільки співчуттям вона не зміцнюється. Самої тільки ідейної єдності народу з підпіллям ще замало для того, щоб перемогти в нашій визвольній боротьбі. Це мусить бути підтримка реальна, конкретна, підтримка ділом.

Підпільники мусять десь жити, мусять мати свої приміщення. Потреби боротьби вимагають, а в багатьох районах природні умови примушують, щоб такі підпільні приміщення створювати в населених пунктах, в будинках.

Обов'язком кожного свідомого українця, кожного українського патріота є, в разі потреби, дати змогу таке приміщення в себе зробити. Звичайно, це зв'язане з певним ризиком. Та боротьби без ризику не буває. Коли одна частина патріотів щоденно ризикує своїм життям, – ризикує, очевидно, не для того, що, мовляв, «ім

все одно», а для того, що цього вимагають сьогодні найвищі інтереси нашої визвольної справи, – то друга частина патріотів, протягом хоч би певного часу, повинна бути готова в найгіршому випадку поставити на карту своє, скажімо, майно чи особисту свободу. Без жертв перемоги не буває. А ця перемога приходить тоді, коли на жертви готові не одиниці, а широкі маси народу. До того ж, при теперішній майстерності конспірації підпільників таке приміщення для мбб важко викрити.

Підпілля потребує матеріальної допомоги в формі грошей, харчів, часом у формі одягу, взуття, медикаментів, тощо.

Особливо потребує підпілля грошей. Гроші потрібні в першу чергу на організацію друкарень та забезпечення їх у все потрібне, на закупівлю паперу, пишучих машинок, канцелярського приладдя взагалі, на закупівлю потрібних книжок, медикаментів, одягу, взуття та на цілий ряд інших видатків, про які тут з конспіративних причин не місце говорити. Не маючи грошей, підпілля не змогло б проводити своєї пропагандивно-політичної роботи, а дуже часто йому взагалі важко було б втриматися. Все грошове господарство підпілля суворо контролюється вищими зверхниками.

Підпіллю потрібна допомога з боку загального громадянства у формі найрізноманітніших інформацій з різних середовищ, установ, фабрик і заводів, з різних районів СРСР, про всі галузі советського життя. З причини особливих форм боротьби (повстанський спосіб побуту, глибока конспірація) підпілля саме не може здобувати всіх потрібних йому відомостей. А для того, щоб політична організація як слід могла проводити свою роботу, такі інформації для неї необхідні.

Підпілля потребує теж поповнення в людях. Це загально відомо, що за останні роки боротьби смер[т]тю героїв загинули десятки тисяч повстанців і підпільників. Гинуть люди і сьогодні. В боротьбі цього не минути. Тут і там треба підпіллю поповнювати свої ряди. Це конечно для того, щоб підпілля могло існувати як суцільна і в потрібній мірі широка організація. Про це мусять знати всі українські патріоти. Треба мати відвагу самому станути на важкий, але славний шлях підпільної боротьби, коли б в цьому виникла потреба, – не треба жаліти післати в підпілля свого сина чи дочку.

Зокрема, в цьому місці ми звертаємося до української середньошкільної і студентської молоді! Наша підпільна ОУН – політична організація. Вона проводить найрізноманітнішу політично-революційну роботу. Це глибоко невірно думати, що для освічених людей в підпіллі нема що робити. Наше підпілля, наш визвольний підпільний рух потребує якнайбільше людей з освітою. Для таких людей у нас величезні можливості росту, розвитку їх індивідуальностей. Сотки здібних юнаків в нашому підпіллі вирости на високої класи політичних революційних керівників, з широким запасом політичних і загальних знань, з великим і всестороннім досвідом практичної політичної революційної роботи. Немає сьогодні для молодого патріота України почеснішого діла, як активна, революційна боротьба в лавах підпілля за визволення України. Найкраще служити Україні – служити їй своїм знанням,

своєю відвагою, своїм запалом і завзяттям – сьогодні можна тільки в лавах підпілля. Тому, коли вас кликатимуть до такої служби – не завагайтеся ні хвилини!

Формою підтримки підпілля повинна бути теж робота в напрямі роз'яснювання серед усіх непоінформованих справжнього характеру нашого руху, наших справжніх цілей. Це невірно, що для такої роботи в умовах СРСР немає ніяких можливостей. Нам відомо з практики, що для такої роботи можливості є. Звичайно, це треба робити дуже обережно. Треба завжди раніше добре розглянутися в людях, треба пізнати людей, треба робити це не будь-коли, а у відповідній для цього обстановці. Крім цього, необхідна ще одна умова: не треба занадто боятися, не треба думати, що рішуче вже кожна підсоветська людина – агент мgb. Таких агентів дуже багато, це поза всякими сумнівами. Але такого стану, щоб уже всі були агентами, ще нема. Багато підсоветських людей можуть зразу ворожо ставитися до нашого руху внаслідок самої тільки непоінформованості про нас. На ділі ж це можуть бути люди чесні, може навіть скриті противники большевицького режиму. Яка ж це втрата для нас, для нашого визвольного руху, коли хто-небудь з українських патріотів з такою людиною стрічається, з нею працює, з нею співжие – і не відважиться сказати в такій чи іншій формі кілька слів правди про нас. Це незвичайно звучує рамки нашої пропагандивно-політичної роботи, а тим самим звучує і наші успіхи. Обов'язком кожного українського патріота є тому в усіх можливих формах сприяти ширенню правди про нас, про український визвольний рух. Особливо багато в цьому відношенні може зробити українська інтелігенція та українська студентська молодь. Це відомо, що до міст, особливо більших, нашому підпіллю сьогодні важко дістатися. А саме там найбільше тих людей, що серед них нам у першу чергу треба вести нашу роз'яснювальну роботу: українців із східних областей, підсоветських людей взагалі. І їм треба вміти підкидати (чи в будь-який інший спосіб доручувати) нашу підпільну літературу, підсилати відповідного змісту роз'яснювальні листи (анонімні і писані зміненним почерком, очевидно), підсувати різні національно свідомі, патріотичні книжки, видані в Західній Україні до 1939 р. і т[ак] д[алі]. Коли йдеться про наші підпільні видання, то їх часто не вистачає для того, щоб задоволити всі потреби в цьому відношенні, їх часто важко дістати більше, ніж по одному примірникові. В таких випадках треба такі видання, особливо листівки, переписувати рукою і в такій формі поширювати.

Тільки при допомозі в нашій пропагандивно-політичній роботі з боку всіх національно свідомих українців, що живуть легально, ми будемо мати потрібні успіхи в цій ділянці. Таку роз'яснювальну роботу в усіх можливих формах повинен вести кожний національно свідомий і скільки-небудь політично грамотний український інтелігент, робітник і селянин.

Нарешті, підтримувати підпілля не тільки чуттєво, не тільки на словах, але й практично, значить бути кожночасно готовим виконати всякі доручення підпілля, кожну його пропозицію, підтримати його ділом у всякій потребі, яка може виникнути.

Коли українські патріоти – патріоти-селяни, робітники та інтелігенція, що живуть легально, дадуть потрібну дійову підтримку підпіллю, – з одного боку, та коли всі українські патріоти ставитимуть відважний опір московсько-большевицьким загарбникам – з другого боку, – ми переможемо в нашій визвольній боротьбі!

Квітень 1950 р.

КІЛЬКА ЗАВВАГ ЩОДО ТОГО, ЯКИМИ ПОВИННІ БУТИ РАДІОПЕРЕДАЧІ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» ДЛЯ СОВЕТЬСЬКОГО СОЮЗУ

Пишу цих кілька завваг у переконанні, що в народі Сполучених Штатів Америки та в народі українського спільна мета – перемога над большевизмом, боротьба за свободу.

Український народ бореться проти большевицької тиранії вже від 1918 р. і аж до сьогодні – бореться в обороні своєї власної і загальнолюдської свободи, в обороні свого власного життя як окремої нації і в обороні всього ще вільного світу. Починаючи від 1943 р. і аж до сьогодні, тобто після чергової окупації України московсько-большевицькими імперіялістами, що сталося в результаті розгрому гітлерівської Німеччини союзними націями, – український народ ось уже *протягом сімох років* веде проти большевицьких гнобителів завзяту, безприкладно героїчну, незвичайно криваву *повстанську і підпільну боротьбу*. В першій лінії цієї боротьби йдуть багатотисячна *Українська Повстанча Армія* (УПА) та українське *збройне підпілля*. Всією боротьбою керує *Українська Головна Визвольна Рада* (УГВР), складена з представників усіх українських земель і різних політичних українських партій та середовищ. Україна завжди була форпостом боротьби вільного світу проти большевицької тиранії. Зокрема, таким форпостом є вона в сьогоднішній політичній обстановці. В той час, коли західні держави щойно *готуються* до оборони перед большевизмом, український народ вже від ряду років складає тисячі жертв у нерівній збройній боротьбі проти большевицької тиранії, у боротьбі сам-на-сам з московсько-большевицьким колосом.

В обороні свободи проти всякої тиранії завжди теж боровся і бореться великий американський народ. Сьогодні американський народ на чолі вільного світу йде в першій лінії боротьби проти большевицьких агресорів і тиранів. Сьогодні американський народ вже примушений складати жертви в людях у боротьбі проти большевицьких агресорів-імперіялістів на Кореї. У нас спільний ворог – большевицька диктаторська, терористична, імперіялістична кліка, яка готується підкорити під своє панування весь світ. У нас спільна мета – побудова справедливого і передового ладу в світі, оснований на пошануванні прав людей, громадян і народів.

Одним із засобів боротьби американського народу проти большевицьких тиранів є, безумовно, радіопередачі «Голосу Америки» для Советського Союзу. Таким засобом ці радіопередачі є остільки, оскільки вони насамперед старуються донести правду до підсоветських людей – правду, з одного боку, про

західній світ і, з другого боку – про терористичний, тоталітарний, гнобительський і експлуататорський большевицький режим. Цим шляхом формується протибольшевицька, протирежимна свідомість підсоветських людей, їхнє протибольшевицьке наставлення, що, як відомо, має першорядне значення в плані боротьби проти большевизму.

Ми, учасники визвольної боротьби українського народу, які живемо і боремося в Советському Союзі, дуже добре знаємо, яке величезне значення в плані протибольшевицької боротьби має вільна і правдива інформація для підсоветських мас. Та щоб така інформація була ефективна, вона мусить рішуче рахуватися з психологією, способом думання, світоглядом та настроями підсоветських людей. Це цілком зрозуміла й необхідна передумова всякої інформативно-пропагандивної акції.

У випадку радіопередач «Голосу Америки» для Советського Союзу я примушений ствердити, що ця передумова не завжди як слід зберігається. Тому теж не завжди радіопередачі «Голосу Америки» для Советського Союзу дають бажаний ефект.

З цієї причини я, як активний учасник визвольної збройної боротьби проти большевизму в Україні, почуваючись до єдності з усім вільним світом в його боротьбі проти большевицьких агресорів та тиранів, хочу подати оцих своїх кілька скромних, коротких завваг щодо того, якими повинні бути радіопередачі «Голосу Америки» для Советського Союзу, щоби вони в якнайбільшій мірі сприяли формуванню протибольшевицької свідомості, протирежимного наставлення підсоветських мас, і щоби вони таким чином якнайбільше сприяли організації фронту боротьби за свободу і в середині Советського Союзу.

1. Советські маси треба вирвати із стану повної апатії, з почуття повної осамітненості у світі, з почуття повної беззахисності перед большевицькою тиранією.

Найхарактернішою рисою духовного стану підсоветських мас є певного роду психологічний параліч, що в ньому перебуває величезна більшість підсоветських людей. Причиною цього паралічу є, насамперед, величезний страх перед МГБ-МВД з їх величезним, всеохоплюючим поліційним апаратом та страхітливим, кривавим, ніколи не послабаючим терором. Далі причиною такого стану є дотеперішні успіхи МГБ-МВД у здушуванні всякого роду «опозицій», їхні успіхи в боротьбі проти всякого роду протирежимних елементів та всякого протирежимного спротиву.

В наслідок цього громадянин Советського Союзу чується цілком безсильним супроти большевицького режиму і його огортає повна апатія до всього, що діється. Емгєбівський терор його духовно заламав, він втратив надію на можливість добитися яких-небудь змін, він дійшов до переконання, що всяка боротьба проти режиму є даремна, що треба миритися з лихом і так коротати свій вік в большевицькому пеклі.

Такі внутрішні (тобто викликані внутрішнім підсоветським життям) причини цього духовного паралічу підсоветських людей, цієї безмірно глибокої,

мертвої апатії широких підсоветських мас. Але складаються на це і зовнішні причини.

Що, наприклад, чує підсоветський громадянин з закордонного радіо, що він взагалі чує з-за кордону, про що взагалі говорить політика західніх держав щодо Советського Союзу?

Основним лямбмотивом закордонної політики і пропаганди щодо Советського Союзу є, як відомо, таке твердження: большевицький лад в СССР є внутрішня справа народів Советського Союзу, і західні держави, в тому числі насамперед США, не вмішуються в ці відносини.

Неважко додуматися яке враження може робити на підсоветських людей така позиція західніх держав, і в першу чергу США. Така позиція західніх держав дорешти вбиває в підсоветських людей будь-яку надію на покращання їхньої долі, створює в них почуття повної осамітненості в світі і повної беззахисності перед большевицьким режимом, ще більше поглиблює ту апатію, в якій вони й без того перебували. Така позиція Заходу щодо Советського Союзу – позиція і в офіційній політиці, і в пропаганді – дорешти ломить волю підсоветських людей до опору проти большевицьких гнобителів, дорешти їм відбирає відвагу до такого опору. Така позиція не тільки що не сприяє створюванню передумов для виникнення фронту боротьби за свободу в середині Советського Союзу, але й *протидіє* створюванню таких передумов.

Це ясне, що, можливо, з певних причин офіційна дипломатія США іншої позиції щодо Советського Союзу займати не може. Але чому стисло по тій самій лінії йде пропаганда США? Адже большевики, як противники США, роблять інакше. Притримуючись формально принципу невмішування у внутрішні справи суверенних держав, вони у своїй пропаганді до народів даних країн йдуть по лінії не тільки критики внутрішніх відносин в даних державах, але і всіма можливими засобами і прийомами пропаганди сприяють стимулюванню активної боротьби проти режимів даних країн, вони у своїй пропаганді завжди виразно виступають як приятелі і союзники окремих політичних сил та широких народніх мас даних країн. І це дає большевикам непогані результати.

Найважливішою передумовою виникнення фронту активної боротьби за свободу в середині СССР є вирвання підсоветських мас із стану тієї апатії, в якій вони перебувають, з почуття своєї беззахисності перед советським режимом та осамітненості у світі. Це станеться тоді, коли американський народ зуміє переконати підсоветські народи, що він боліє їхньою долею, що він їм співчуває, що він їх активний приятель і союзник. Йдеться про те, щоб підсоветські народи відчули, що американський народ є виразно проти большевицького узурпаторського, тоталітарно-терористичного режиму скрізь, в тому числі і на території Советського Союзу, та що він є виразно по боці підсоветських народів у їхній справедливій національній і соціальної визвольній боротьбі. Лямбмотивом (якщо не писаним, то фактичним) американської пропаганди повинно бути не твердження про невмішування США у внутрішні справи СССР, але активне співчуття народам Советського Союзу, виразна тенденція підтримати ці народи у їхній справедливій протирежимній визвольній боротьбі. Чуючи за

собою підтримку великого американського народу, підсоветські народи перестануть почуватися беззахисними супроти большевицької терористичної кліки, вони перестануть почуватися самотніми в їхніх стражданнях і в їхній ненависті до большевицького режиму, вони підіймуться з тієї мертвої апатії, в якій вони перебувають. Це буде перший дуже важливий крок на фронті активізації підсоветських мас до боротьби за свободу проти большевицької тиранії.

В напрямі психологічної регенерації підсоветських мас і, насамперед, українського народу, за останні роки значних успіхів добився український визвольний рух в Україні. Своєю успішною боротьбою УПА та українське визвольне підпілля [змогло] розбити міт про всесильність МГБ і тим значно спричинитися до відродження відваги підсоветських мас ставити опір большевицьким гнобителям. На прикладі боротьби УПА і українського визвольного підпілля підсоветські маси переконуються, що МГБ не є таким всесильним, як воно виглядало раніше, що боротьба проти большевицьких гнобителів можлива навіть в умовах большевицько-емгебівської поліційної системи. Відповідна лінія в американському радіо успішно і швидко цей процес дальше посувала б.

2. Критику большевицького ладу недоцільно вести з позиції капіталізму.

Большевицький лад, большевицький «соціалізм» підсоветські маси ненавидять. Але підсоветські народи не тужать теж за капіталізмом, що його повалено на території сьогоднішнього ССРСР в 1917-[19]20 рр. Підсоветські люди у своїй величезній більшості є виразно проти повороту капіталізму. Це є той наслідок революції в Росії 1917-[19]20 рр., що його ніяк не можна ігнорувати і з яким треба рішуче рахуватися. Цього вимагає реальна дійсність і реальна політична доцільність. А всяка розумна політика повинна рішуче рахуватися з реальними фактами. З цим повинна теж рахуватися американська пропаганда, скеровувана до народів Советського Союзу.

Ми, як учасники визвольної боротьби в Україні, які перебуваємо в середині Советського Союзу і маємо зв'язки з широкими підсоветськими масами, дуже добре знаємо, що підсоветські люди не захоплюються капіталізмом – ні старим європейським, ні теперішнім американським. Підсоветські маси можна з успіхом закликати на боротьбу проти большевизму не в ім'я реставрації капіталізму, не в ім'я навіть американського способу життя, який, безперечно, має в собі дуже багато світлих і здорових моментів. Большевицький лад треба критикувати з позицій тих передових політичних сил з-поміж народів Советського Союзу, які змагають до повалення большевизму не в ім'я реставрації там старих порядків, а в ім'я побудови нового справедливого і прогресивного соціально-економічного ладу.

Однією з найсерйозніших таких сил є сьогодні діючий в Україні український визвольний рух, репрезентований УПА та українським визвольним підпіллям і очолюваний Українською Головною Визвольною Радою. Український Визвольний Рух стоїть на принципі національно-державної і громадсько-кооперативної власності в дрібній промисловості і торгівлі, на принципі приватної власності селян на землю в межах трудових господарств, на принципі справжньої

демократії в галузі державного устрою. Ця програма має підтримку якнайширших мас як українського, так і інших народів Советського Союзу.

У випадку українського народу найбільш успішною критикою большевизму була б критика з позиції від ряду років діючого в Україні Українського Визвольного Руху, очолюваного і керованого Українською Головною Визвольною Радою. Тверджу це не як член такої чи іншої політичної партії, а як український патріот, що від ряду років у середині Советського Союзу стоїть в активній боротьбі проти большевизму і який змагає до включення в активну протибольшевицьку визвольну боротьбу якнайширших мас українського народу – в ім'я спільних усьому вільному світові ідеалів свободи, ідеалів демократії, в ім'я політичного, соціального і культурного прогресу в усьому світі, в ім'я визволення українського й інших народів Советського Союзу.

3. Критику большевизму треба вести також з позиції окремих, поневолених большевицькою Москвою, неросійських народів ССРСР, в ім'я перебудови ССРСР на принципі незалежних національних держав усіх підсоветських народів, в ім'я визволення неросійських народів ССРСР, і в першу чергу українського народу, також і з-під національного ярма.

В західньому світі, на мою думку, рішуче неправильно недоцінюється вага і актуальність національного моменту на території сьгоднішнього Советського Союзу. Це величезна помилка західного світу щодо народів ССРСР. Національні почуття окремих підсоветських народів, і особливо українського народу, їх прагнення до самостійности – це величезна сила, якої ні в якому разі не вільно ні недоцінювати, ні тим більше випускати з уваги. Денаціоналізаційна русифікаторська і завжди крайньо терористична політика царської і большевицької Москви ці прагнення тут і там, може, дещо притупила, ця політика навчила поневолені народи ці прагнення глибоко скривати. Але вони у відповідний момент виявлять себе з могутньою силою. В момент розвалу ССРСР вони виступлять як найважливіший політичний фактор на території сьгоднішнього Советського Союзу.

Ці висновки я опираю як на основі теперішніх спостережень над підсоветськими людьми різних національностей, зокрема ж на основі дуже доброго знання цих відносин в Україні, так і на основі досвіду російської революції в період 1917-[19]20 рр.

Ось приклад з нашої теперішньої практики в Україні. Вистачить підпільникам стрінутися один-два рази з українським юнаком-комсомольцем, який до цього часу був виключно тільки під большевицькими денаціоналізаційними впливами і дослівно нічого не чув про самостійницьку боротьбу українського народу (бо й такі випадки бувають), вистачить перевести з таким комсомольцем одну-дві роз'яснювальні гутірки, дати одну-дві листівки чи брошури, написані в патріотичному українському дусі, – і цей юнак дере свій комсомольський білет і заявляє, що він відтепер буде боротися лише за визволення України, лише за побудову незалежної української держави. Таких випадків в нашій підпільній практиці ми маємо багато. Здавалось би, що цей юнак

цілком національно байдужий. А після кількох розмов показується інакше. Національні почуття підсоветських людей, зокрема українців, в певних випадках тільки приховані, скриті, але вони живі, вони – величезна сила, яку лише треба привести в рух.

Під час революції в Росії в період 1917-[19]20 рр. неросійські народи перебували в стані куди більшої відсталості як тепер. І незалежно від цього революційний рух на окраїнах Росії серед неросійських народів відразу прийняв виразно національно-визвольний характер. Це загальновідомий історичний факт. Так було у Фінляндії, в країнах Прибалтики, в Україні, в Білорусії, на Закавказзі, в Середній Азії. Національна стихія виступила тут з величезною силою, вона наложила свій відпечаток на весь революційний рух, вона незвичайно піднесла революційний патос, пориваючи на боротьбу проти царизму найширші маси народу. А тепер неросійські народи ССРСР перебувають на куди вищому рівні національної і культурної зрілості. Куди сильніше, незалежно від усієї большевицької перфідії в національній політиці, вони відчують теж своє національне поневолення, своє національне гноблення й експлуатацію з боку большевицької Москви. Не вільно тому легковажити національного моменту на території сьгоднішнього Советського Союзу в пляні організації всесвітнього фронту боротьби за свободу проти большевицької тиранії.

Американське радіо повинно звертатися до окремих неросійських народів Советського Союзу, поневолених большевицькою Москвою, повинно викривати їхнє національне гноблення з боку раніше царської, а тепер большевицької Москви, розбуджувати чи підтримувати національну свідомість неросійських народів, звертатися до їх національних почуттів, широко користати з фактів політичної і культурної історії окремих неросійських народів ССРСР, одне слово – говорити до неросійських народів ССРСР в їхньому національному, патріотичному дусі.

Дуже показовим в цьому відношенні є той ефект, який мають в Україні радіопередачі «Голосу Америки» після того як вони з кінцем червня – початком липня 1950 р. почали редагуватися в дещо більше українському патріотичному дусі. Не зважаючи на можливість репресій, українські чоловіки і жінки, українська молодь збираються цілими групами, щоб зловити хоч кілька слів з цих радіопередач. Треба бачити ті вибухи обурення і ненависти проти большевицьких гнобителів у зв'язку із заглушуванням ними радіопередач, щоб зрозуміти як жадібно українські люди ловлять кожне справді українське слово – кожне слово, зв'язане з життям українського народу, з його історією, з його боротьбою за визволення, з його прагненнями до незалежності. Але ці радіопередачі ще й далі в багатьох випадках цілком незадовільні. Їм треба надавати ще більше український зміст.

4. «Голос Америки» повинен використовувати всі факти активної проти-большевицької боротьби в середині ССРСР, в тому числі і факти боротьби українського визвольного руху в Україні – факти боротьби УПА та українського визвольного підпілля.

Мене, як і всіх моїх друзів, постійно дуже дивує такий факт: Чому большевицька пропаганда ніколи не занедбує використати навіть найменший факт невдоволення чи активної боротьби з боку такої чи іншої робітничої організації в США, не занедбує використати такого чи іншого протирежимного виступу, наприклад, на Філіппінах – і в той же час американська пропаганда майже не використовує фактів протибольшевицької боротьби в СРСР, зокрема фактів визвольної протибольшевицької боротьби українського народу. Така лінія американської пропаганди незвичайно вигідна большевикам. Це іменно дає їм змогу переконувати світ, що в СРСР панує ніде до цього часу не бачена «морально-політична єдність» суспільства з урядом і большевицькою партією. А тим часом в Україні вже майже 7 років проходить масова, з участю мільйонів українського народу, визвольна протибольшевицька боротьба, боротьба безприкладно героїчна й завзята. А тим часом в Україні большевицькі сатрапи dokonують найбільших дикунств над учасниками визвольної боротьби і мирним населенням. В інтересах вільних народів є якнайширше використати, з одного боку, факти сьогоднішньої визвольної боротьби українського народу в середині СРСР і, з другого боку, факт дикунської розправи большевицьких злочинців з цим рухом – для того, щоб розшифрувати перед усім світом справжнє становище большевицьких імперіялістів до визвольних змагань поневолених народів, для того, щоб розкрити перед народами світу справжні відносини в СРСР, для того, щоб викрити перед світовою громадськістю дикунські методи большевицьких злочинців у здушуванні українського визвольного руху, у здушуванні політичних протирежимних рухів в середині СРСР взагалі. Мовчати про це, значить сприяти большевизмові, значить не боротися проти большевизму, а пособляти йому.

Окремо підкреслюю, що підпільна і партизанська боротьба в умовах Советського Союзу є єдиною можливою формою політичної протирежимної боротьби взагалі. До підпільної партизанської боротьби в Советському Союзі не вільно підходити з такими критеріями, з якими часто підходить до цих форм боротьби в демократичних країнах, де є всі можливості боротися легальним мирним шляхом. В Советському Союзі таких можливостей нема. В Советському Союзі можна вести політичну боротьбу тільки методом підпілля і партизанки. Тому тут рішуче мусять відпадати всякі застереження щодо законности, легальности і т[ак] д[алі] такої боротьби.

Інформація про визвольну боротьбу українського народу через «Голос Америки» мала б не тільки величезне значення для зовнішнього світу в сенсі розшифрування справжніх відносин в СРСР та справжнього обличчя большевизму. Така інформація відіграла б теж колосальну роль в ділі стимулювання активного опору проти диктаторського терористичного большевицького режиму серед найширших мас усього Советського Союзу. Інформаційна робота українського визвольного підпільного руху із зрозумілих причин може вестися тільки в обмежених розмірах. Наша пропаганда не може доходити до всіх підсоветських людей. А це є цілком певне, що коли б підсоветське громадянство було точно й широко інформоване про визвольну боротьбу українського

народу, то вплив большевицької брехливої пропаганди на підсоветські маси був би значно менший. Значно більший був би теж опір цих мас проти большевицького режиму. Боротьба українського народу і розголос про цю боротьбу в світі додавали б їм відваги до такого опору.

На цьому я кінчу оцих своїх кілька завваг.

Пересилаю їх з вірою, що працюю в інтересі не лише перемоги українського народу, поневоленого большевицькою Москвою, але й в інтересі спільної перемоги всіх волелюбних народів над большевицькою тиранією. А ця тиранія сьогодні вже цілком реально загрожує всьому світові, в тому числі і Сполученим Штатам Америки.

Серпень 1950 р.

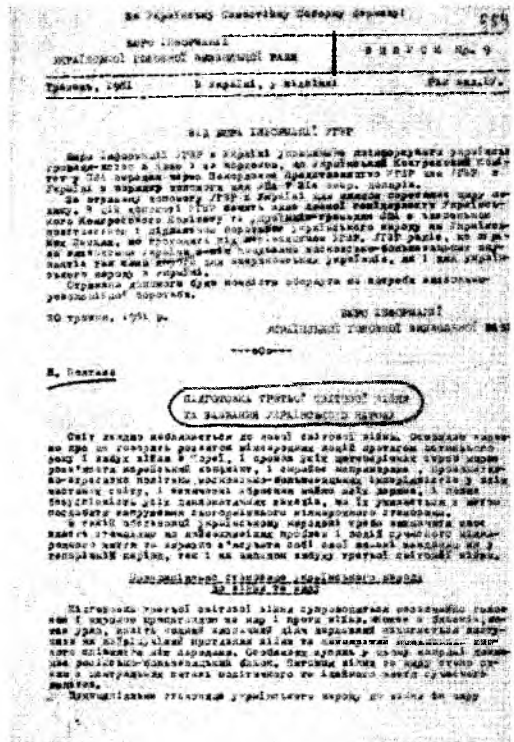
ПІДГОТОВКА ТРЕТЬОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Світ швидко наближається до нової світової війни. Особливо виразно про це говорить розвиток міжнародних подій протягом останнього року: і вибух війни в Кореї³³⁴, і провал усіх дотеперішніх спроб мирно розв'язати корейський конфлікт, і скрайне непримирима, провокативно-агресивна політика московсько-большевицьких імперіалістів у всіх частинах світу, і величезні зброєння майже всіх держав, і повна безуспішність усіх дипломатичних заходів, що їх уживається з метою послабити напруження сьогоднішнього міжнародного становища.

В такій обстановці українському народові треба визначити своє власне становище до найважливіших проблем і подій сучасного міжнародного життя та виразно з'ясувати собі свої власні завдання як у теперішній період, так і на випадок вибуху третьої світової війни.

Принципальне становище українського народу до війни та миру

Підготовка третьої світової війни супроводиться незвичайно голосною і широкою пропагандою за мир і проти війни. Кожен з блоків, кожен уряд, навіть кожний визначний державний діяч намагається виступати як найрішучіший противник війни та найщиріший прихильник мирного співжиття між народами. Особливих зусиль в цьому напрямі докладає російсько-большевицький блок. Питання війни та миру стало одним з центральних питань політичного та ідейного життя сучасного людства.

Принципальне становище українського народу до війни та миру найповніше та найяскравіше відбиває ідеологія українського визвольно-революційного руху – руху, що в ньому приймають активну участь, його активно підтримують та йому співчувають десятки мільйонів українців на всіх українських землях.

Однією з головних програмових цілей українського визвольно-революційного руху під керівництвом Української Головної Визвольної Ради (УГВР) є усунення з міжнародного життя усякого імперіялізму. (Під імперіялізмом український визвольно-революційний рух розуміє всяку політику поневолення чи навмисного узалежнювання народів слабших з боку панівних груп народів сильніших з метою забезпечити собі різні територіяльні, стратегічні, економічні, політичні тощо, користі – незалежно від того, якими соціальними класами чи групами така політика не здійснювалася б, або якими, хоч би навіть сповидно і найпередовішими, ідеями вона не прикривалася б). В імперіялізмі український визвольно-революційний рух вбачає головне джерело всіх міжнародних ускладнень, труднощів та збройних конфліктів, які від віків приносять людству стільки лиха. Всякий імперіялізм в остаточному результаті дає тільки негативні наслідки – і то не лише для народів поневолених, але й для народів панівних. Український визвольно-революційний рух вважає, що всі народи світу повинні вбачати свої цілі не в загарбництві, не в імперіялізмі, а лише в мирному змаганні за якнайкращі досяги на полі матеріальної та духовної культури, в галузі якнайкращого влаштування внутрішнього життя у своїх країнах тощо. Лише переставившись на такий шлях, людство вийшло б на дорогу справжнього і небаченого дотепер поступу.

Найяскравішим, найнегативнішим і через те найганебнішим виявом імперіялізму, його дітищем та невідлучним супутником були завжди в минулому і є сьогодні майже безперервні війни між народами. Завжди в минулому, а особливо в нашу епоху, війни все були і є найбільшим нещастям для людства. Вони завжди несуть народам лише мільйонові жертви у вбитих та покалічених, нечувану руїну людського дорібку, духових цінностей, страхітливу нужду, невимовні страждання соток мільйонів людей. В цій царині людство не зробило ні кроку вперед. Як тисячі років тому назад, так і сьогодні у відносинах між народами панує вовчий закон грубої фізичної сили, право сильнішого. Український визвольно-революційний рух вважає війни за найганебніший залишок варварства між людьми, за найчорнішу пляму на сьогоднішній культурі, за найбільше зло сучасного людства. Війни, як засіб національної політики, український визвольно-революційний рух якнайрішучіше осуджує і нап'ятовує. Народи, всі передові сили людства повинні докласти всіх зусиль, щоб з таким трагічно-ганебним станом нарешті покінчити. Український визвольний рух іде сьогодні й завжди йтиме в майбутньому в перших рядах борців за усунення воєн з міжнародного життя. Заборону воєн, осудження їх і відкинення всіма народами світу український визвольно-революційний рух вважає за перший, але водночас і найважливіший крок у напрямі знищення імперіялізму взагалі.

Будучи проти всякого імперіялізму та воєн, український визвольно-революційний рух є, безумовно, за мирне співжиття між усіма народами світу, за

циру, глибоку дружбу та якнайтіснішу співпрацю між ними в умовах загальної національно-державної незалежності, загально шанованого суверенітету та повної рівноправності всіх народів. Український визвольно-революційний рух уважає, що тривкий мир і національно-державна незалежність усіх народів світу – нероздільні. Такий мир є метою змагань українського визвольного руху. Такий мир український визвольний рух уважатиме за справді велике досягнення людства, за справжнє його щастя.

Таке становище українського визвольно-революційного руху в питанні війни та миру знаходить особливо живе схвалення з боку якнайширших мас українського народу – поневоленого народу селян, робітників та працюючої інтелігенції. Для цього в українського народу є свої глибокі причини. Багатовікова національна неволя України, багатовіковий гніт, визиск та всякі інші жорстокі знущання, що їх довелося зазнати українському народові на своїй шкірі протягом своєї історії, – це прямий результат панування імперіялізму в міжнародних відносинах, точніше – прямий результат імперіялізму сусідів України – Росії, Польщі, Австро-Угорщини, Німеччини, Румунії та інших. В Європі, а може навіть і в усьому світі, немає другого такого поневоленого народу, який стільки натерпівся б від імперіялізму, як український народ. Особливо багато натерпівся український народ від імперіялістичних воєн. Починаючи від примусової участі козацьких полків у війнах московських царів (від другої половини XVII ст.) і аж до наших днів – мільйонами гинуть та калічіють українські люди щокільканадцять років за імперіялістичні інтереси своїх гнобителів. А яких руйнувань зазнала Україна від цих воєн! Тільки протягом останнього півстоліття Україна була два рази головним полем боїв світового імперіялізму: в 1914-[19]20 та в 1941-[19]45 роках, в першу та другу світові війни. З обидвох воєн Україна вийшла більше зруйнованою та пограбованою, ніж яка-небудь інша країна в світі. Щоб повністю залікувати рани другої світової війни, українському народові треба ще багато десятків років. А тут уже нависла нова війна: – Що таке війна, які страхіття вона несе народам, – український народ знає, мабуть, краще, ніж будь-який інший народ. І тому він так гостро її осуджує та сповнений рішимої боротьби за заборону воєн, за відмовлення від воєн як засобу національної політики аж до повної перемоги цієї благородної справи, аж до повної перемоги цієї передової ідеї сучасного людства.

Становище українського народу до питання миру та війни в даних конкретних історичних умовах. Мир справедливий та несправедливий, війни справедливі та несправедливі

Будучи в засаді рішучим противником імперіялізму та воєн, будучи таким же рішучим прихильником мирного та дружнього співжиття між народами, прихильником міцного та тривалого миру в усьому світі, – український народ водночас не закриває очей на те, наскільки сьогоднішня конкретна історична

обстановка дозволяє підходити з таким принципіальним поглядом проти війни та за мир до в с я к о ї війни та до в с я к о г о миру.

Сьогоднішні міжнародні відносини характеризуються й надалі такими двома важливими особливостями. По-перше, різні країни й надалі переслідують у своїй політиці імперіялістичні цілі. Ці цілі сьогодні дуже старанно маскуються різними, нібито високими та передовими ідеями, голосною та дуже тонко розробленою ідеологічною та пропагандивною фразеологією. По-друге, цілий ряд народів й надалі поневолюється у різній формі другими народами.

Зокрема, сьогоднішні відносини у Східній та Південно-Східній Європі, а також у значній частині Азії, характеризуються жорстоким поневоленням старих і культурних народів цієї частини земної кулі з боку московсько-більшевицьких імперіялістів. Від 1920 р. і досьогодні в межах т[ак] зв[аного] ССРСР стонуть у московсько-більшевицькому ярмі Україна, Білорусь, Грузія, Вірменія, Азербайджан, народи Середньої Азії та Поволжжя. В 1940 р. попали під це ярмо народи Прибалтики. В результаті другої світової війни під московсько-більшевицьку окупацію фактично попали: Польща, Чехословаччина, Румунія, Болгарія, Угорщина, Східня Німеччина. Супроти всіх цих народів московсько-більшевицькі імперіялісти стосують політику жорстокого національного гноблення і грабежу, дикого терору, політику безоглядного фізичного винищування всіх патріотичних та волелюбних елементів. Народи і працюючі маси цієї частини земної кулі позбавлено всякої свободи, закуто у важкі кайдани національного, політичного і соціального рабства, зіпхнуто на дно економічної нужди. Під маскою нібито соціалізму тут побудовано або приспішеним порядком будується новітній гнобительський та експлуататорський лад – лад, подібного якому не знає світова історія. Багато народів стоїть тут перед загрозою повного національного знищення.

Такі скрайне несприятливі та реакційні відносини є основою сьогоднішнього миру в світі, зокрема в Європі. Цей типовий для імперіялізму мир побудовано не на високих принципах національної волі для всіх народів, не на високих принципах міжнародної справедливості, а на вовчому законі голої, брутальної фізичної сили, на звірячому праві сильнішого розправлятися зі слабшим як йому завгодно.

За збереження саме такого миру нібито бореться сьогодні більшевицький блок. Зберегти саме такий мир був би сьогодні не від того також і західний блок.

Ясно, що побудований на таких несправедливих і реакційних основах мир є миром скрайне несправедливим, миром реакційним. Він не забезпечує інтересів та не є вигідним для в с і х народів, а лише для народів д е я к и х , для народів пануючих, точніше, для панівних груп цих народів. Він перекреслює і топче всі високі ідеї та гасла передової частини сьогоднішнього людства.

Зокрема, сьогоднішній мир є скрайне несправедливий для великого сорок-мільйонного європейського українського народу. Цей мир у з а к о н ю є і з б е р і г а є панування московсько-більшевицьких імперіялістів над Україною та дає їм в і л ь н у р у к у в їхній гнобительській та експлуататорській

політиці по відношенні до України та українського народу. В той же час український народ в умовах большевицького тоталітарно-терористичного режиму не має жодних можливостей мирної, легальної боротьби за незалежні свої національні, соціальні і людські права. Український народ не може також рахувати на зміну свого вікового підневільного становища шляхом мирних заходів міжнародної дипломатії. Як учить весь історичний досвід, такі заходи, якщо інколи навіть їх і стосовано, ніколи не дають бажаних результатів. А вже ніяк не можна сподіватися, що такі заходи могли бути успішні по відношенні до московсько-большевицьких гнобителів. Українському народові, який терпить під важким ярмом большевицької Москви, сьогоднішній мир несе тільки одне: дальше посилення гноблення і визиску, дальше винищування мільйонів патріотів та взагалі чесних людей, дальші переслідування, нужду та страждання, дальшу русифікацію, повне знищення українського народу як окремої національної спільноти.

Тому то український народ не може бути за існуючий нині мир. Тому то український народ є проти існуючого сьогодні миру, як миру скрайне несправедливого, як миру, який лише цілком розв'язує руки московсько-большевицьким імперіялістам у їхній злочинній політиці гноблення і визиску України і всіх підсоветських народів, як миру, який є лише цинічним глумом над усіма високими ідеями сучасного людства.

Український народ є, безумовно, за мир, але за мир справедливий, за мир, що був би побудований на основах в однаковій мірі справедливих для всіх народів, у тому числі і для народу українського. Український народ є, безумовно, за мир, але за мир, в основі якого лежатиме національно-державна незалежність та суверенність України, а також національно-державна незалежність та суверенність усіх народів світу. Мир імперіялістичний, мир, побудований на насильстві, такий мир, який існує нині, – український народ осуджує сьогодні і осуджуватиме завжди в майбутньому.

В умовах імперіялізму також не всі війни є злочинними та заслуговують на осуд.

Кожному ясно, що імперіялістична війна Гітлера, розв'язана ним у 1939 р., є війною скрайне несправедливою, глибоко злочинною і заслуговує на якнайгостріший осуд. Всі волелюбні народи та передові сили світу так цю війну і затаврували. Але вже цілком інший характер має, н[а]пр[иклад], війна індонезійського народу, що він її підняв після закінчення другої світової війни проти голяндського панування за свою національно-державну незалежність. Індонезійський народ прагнув до незалежності. Він мав на неї таке саме право, як і кожен інший народ у світі. Імперіялістичні кола Голяндії не хотіли добровільно задовольнити справедливих вимог індонезійців. Всі засоби мирної боротьби не давали індонезійцям і не обіцували на майбутнє майже ніяких результатів. Що в такій ситуації мав робити індонезійський народ? Для нього залишався один можливий вихід: на оперту на брутальному насиллі імперіялістичну політику голяндських імперіялістів відповісти такою ж насильною боротьбою в ім'я належних собі прав, в ім'я встановлення в цій частині світу кращого і

справедливішого національного і соціального ладу. Чи таку війну можна назвати злочинною? Ні в якому разі. Це війна справедлива. Це війна, яка, як єдиний можливий засіб, сприяє знищенню реакції та перемозі ідей волі та справедливості, сприяє перемозі ідей поступу.

Такою справедливою війною є також сьогоднішня визвольно-повстанська та підпільна війна українського народу проти московсько-большевицьких окупантів. З уваги на те, що в СРСР не існують жодні можливості легальної, мирної боротьби, український народ може боротися за свої права, за справу волі і справедливості тільки засобами збройної боротьби, тільки шляхом повстанської та підпільної війни. Ця війна є єдиним засобом українських патріотів оберекти себе від знищення у большевицьких тюрмах та концтаборах, єдиним засобом українського народу протиставитися злочинній протинаціональній та протинародній большевицькій політиці, єдиним засобом підготувитися до здійснення у відповідний момент своїх вікових мрій про національну і соціальну волю. Разом з цим визвольна війна українського народу має величезний морально- та ідейно-відроджуючий, революціонізуючий вплив на всі інші народи СРСР, на всіх підсоветських людей. Своєю визвольною повстанською та підпільною боротьбою проти московсько-большевицьких гнобителів український народ служить якнайкращу службу загальнолюдським ідеалам волі і міжнародної справедливості, справді загальнолюдського поступу.

В умовах імперіялізму кожен війну треба оцінювати залежно від того, за які цілі вона ведеться. Всяка війна за будь-яке підкорення інших народів є, безперечно, війною несправедливою і через те особливо злочинною. Всяка ж війна за національне і соціальне визволення, всяка війна, що на неї піднімаються та її ведуть поневолені народи, вичерпавши раніше або переконавшись у їх непридатності всі мирні засоби боротьби за покращання своєї долі, – всяка така війна в умовах панування імперіялізму є війною, безперечно, справедливою. Всі передові сили людства таку війну завжди захоплено вітають та її всіляко підтримують.

Хто в умовах імперіялістичних осуджував би всяку війну, той підтримував би тільки імперіялізм та реакцію. Позбавлені такого засобу боротьби, як боротьба збройна, поневолені народи ніколи не змогли б вирватися з пут брутального і жорстокого, озброєного від стіп до голови імперіялізму. В такій ситуації імперіялізм святкував би свою повну перемогу. Поступ у всьому світі був би загальмований, насильство повністю запанувало б над справедливістю.

В сьогоднішніх умовах український народ осуджує і таврує тільки несправедливі, імперіялістичні війни. Війни ж визвольні український народ уважає за цілком законний засіб оборони поневолених народів перед гнобленням і грабунком, за цілком законний засіб боротьби поневолених народів за свої справедливі визвольні цілі: за свою національно-державну незалежність, за свій суверенітет, за свою рівноправність з іншими народами світу, за своє право самому вирішувати про свій внутрішній лад, за знищення імперіялізму і перебудову міжнародного ладу на справедливих основах.

Поневолений сорокмільйоновий український народ відкидає толстовську філософію «непротивлення злу», філософію, яка осуджує всяке насильство. Український народ не хоче чекати і не чекає на свою смерть з рук своїх гнобителів, як стадо безборонних баранів. Український народ переконаний, що найуспішнішим засобом оборони поневоленого народу перед хижими пазурами імперіялістів є власний міцний кулак. Кому бандит прикладе ніж до горла, для того лишається тільки такий єдиний спосіб врятуватися перед смертю: власним ударом вибити ніж з руки бандита. Хто добровільно резигнує з такого засобу оборони, як боротьба збройна, той тільки скріплює панування імперіялізму в світі.

Український народ відкидає також гандівську тактику виключно тільки мирних засобів боротьби. Відкидає тому, бо вона в умовах захланного імперіялізму не дає бажаних результатів. Відкидає тому, бо вона в умовах большевицького режиму в ССРСР взагалі незастосована: тут немає жодних демократичних свобод і немає ніяких можливостей легальної оборони, легальної боротьби.

Український народ уважатиме всяку війну злочинною тоді, коли в світі буде здійснений принцип національно-державної незалежності всіх народів, які до неї прагнуть, коли відносини між народами стануть справді відносинами дружби, взаємної пошани та рівноправності, коли в цих відносинах повністю запанує справедливість та культура. При таких відносинах, коли не буде поневолених і поневолювачів, не існуватимуть ніякі причини для міжнародних воєн. Тоді справді буде злочином в с я к а міжнародна війна.

В теперішній момент всяку війну проти московсько-большевицьких імперіялістів, яка вестиметься в ім'я національного і соціального визволення підсоветських народів та працюючих мас, в тому числі і українського народу, в ім'я перебудови ССРСР на принципі національно-державної незалежності підсоветських народів та їхнього суверенного права самим рішати про внутрішній лад у своїх країнах – всяку таку війну український народ з радістю вітатиме як справедливу визвольну війну волелюбних народів світу проти найжорстокіших у світі гнобителів та експлуататорів, як війну світових сил поступу за знищення найчорнішої реакції на цілій земній кулі. Український народ радо піде проти большевицьких тиранів разом з цими силами, в тісному союзі та щирій співпраці з ними.

Всяку ж війну проти московсько-большевицьких гнобителів, яка вестиметься за інші цілі, всяку війну, в якій будуть ігноруватися або заперечуватися справедливі національні і соціальні вимоги українського народу та інших поневолених народів ССРСР, – український народ розглядатиме тільки як нову бійню, імперіялістичних та проти визвольних сил, як бійню, від якої йому не очікувати нічого доброго. Таку війну український народ старатиметься використати для свого визволення шляхом розгорнення в л а с н о ї сили. Своє ставлення до противників ССРСР в такій війні український народ узалежнюватиме від того, як вони ставитимуться до справи незалежності України.

Український народ дуже добре собі усвідомляє усі страхиття війни, що насувається. Він знає, що й ця війна принесе йому тільки мільйони жертв на

воєнних фронтах та нову страшну руїну. Вина за цю нову трагедію людства повністю падає на московсько-більшевицьких імперіялістів. Але український народ рівночасно знає, що мир в умовах поневолення України московсько-більшевицькими гнобителями несе йому ще більшу трагедію: несе йому даліше фізичне знищення соток тисяч і мільйонів найкращих патріотів України в большевицьких тюрмах та концтаборах, несе йому даліший жахливий визиск праці та фізичних сил, несе йому далішу нужду та напівголодне існування, несе йому повну національну загибель. Український народ, на жаль, не має до вибору між щастям миру або нещастям війни. Перед українським народом, на жаль, так питання не стоїть. Український народ може лише вибрати між страхіттям московсько-більшевицької неволі в умовах миру або страхіттям війни. Тому то, оскільки війна, яка підготовляється, дає українському народові певні надії на визволення з-під московсько-більшевицької кормиги, – український народ не є проти цієї війни, він на неї чекає. Оскільки на покращання долі підсоветських народів та працюючих мас у близькому часі без війни взагалі немає жодних надій, український народ, щоб якнайшвидше звільнитися від страхіть московсько-більшевицької неволі, готовий перенести навіть ще одні страхіття нової війни. Так український народ ненавидить московсько-більшевицькі кайдани, так він любить волю, так він сповнений рішучості завоювати собі краще майбутнє.

Роля большевицького ССРСР в підготовці нової війни

Вину за теперішнє міжнародне становище взагалі, а зокрема за війну в Кореї, московсько-більшевицькі імперіялісти намагаються повністю звалити на англо-американський бльок. Большевицька пропаганда доводить на всі лади, що до війни прагнуть та її розпалюють тільки правлячі кола західних держав, тоді як уряд ССРСР проводить суґубо мирну політику.

Тимчасом справа обстоїть цілком навпаки. Хто справді змагає до розв'язання нової світової війни, найкраще видно на прикладі Кореї. Зупинімся на таких двох фактах.

Факт перший. 25 червня 1950 р. розпочалися воєнні дії в Кореї. Цього самого дня північно-корейські війська зайняли значний шмат території Південної Кореї. Протягом липня-серпня північно-корейська армія розгорнула такий наступ, який без малого не привів до загарбання всієї Кореї.

Невже, маючи на увазі саме цей факт, можна вірити, що війну підготовляла та її розпочала Південна Корея? Невже заскочена зненацька, зайнята мирною працею та взагалі далека від війни Північна Корея змогла б так швидко і так успішно відбити ворожий напад? Досвід усіх воєн говорить проти цього. Перевагу на початку війни завжди має той, хто нападає. Війна в Кореї не є виняток з-під загальних законів воєн, утверджених усією історією. Мова подій і фактів є далеко більше переконлива, як мова большевицької пропаганди. Обставини, в яких вибухла корейська війна, розвиток цієї війни, розгубленість і переполох

на Заході у зв'язку з цією війною, загально відомі забриханість і цинізм большевицької пропаганди – все це говорить про те, що війну в Кореї підготували та її викликали через своїх північно-корейських наймитів московсько-большевицькі імперіялісти.

Факт другий. З метою довести до мирного врегулювання корейського конфлікту зимою цього року азійські держави-члени ООН висунули пропозицію скликати конференцію 7 держав. Західні великодержави на цю пропозицію погодилися. Із свого боку вони висунули тільки таку вимогу: перше, ніж конференція пічне свою роботу, в Кореї повинні бути припинені воєнні дії. Московсько-большевицькі імперіялісти та їх сателіти цю вимогу відкинули. Погоджуючись нібито з самою пропозицією про скликання такої конференції, вони рівночасно не хочуть погодитися на припинення воєнних дій як на передумову конференції.

І знову запрошується питання: хіба ж та сторона, яка справді хоче мирного розв'язання конфлікту, може відкидати можливість такого розв'язання з такої по суті дрібної причини? Хіба ж можливо, щоб та сторона ставила такі провокативні, явно неприйнятні для других держав вимоги, як вимога скликати таку конференцію, не припиняючи самої війни?

Постава большевицьких імперіялістів та їх сателітів в корейському конфлікті доказує тільки одне: большевицькі злочинці не тільки не хочуть мирного врегулювання корейського конфлікту, а, навпаки, змагають до роздмухування воєнного пожару. З цією метою вони доручили своїм китайським маріонеткам включитися в корейську війну. З цією метою вони на ділі також відкидають усі спроби мирного поладження корейської проблеми.

Усі ці факти якнайвиразніше говорять про таке:

1. Головними паліями війни сьогодні є не правлячі кола західних держав – не Трумен³³⁵, не Ачесон³³⁶, н[е] Маршал³³⁷ чи Черчіль навіть, а московсько-большевицькі верховоди – Сталін, Молотов, Маленков³³⁸, все кремлівське політбюро.

2. Найреакційнішим, найбільш жорстоким, найбільш агресивним і через те, – найбільше грізним для людства є сьогодні імперіялізм большевицької Москви, імперіялізм московсько-большевицьких претендентів на світове панування.

3. Найважливішими ворогами народу українського, ворогами народів ССРСР, ворогами народів усього світу, ворогами, які готуються увесь світ закути в кайдани національного, політичного і соціально-економічного рабства, і ради цього готові все людство кинути в нову криваву різню, – є московсько-большевицькі імперіялісти.

Війна в Кореї до решти здерла маску з московсько-большевицьких тиранів і оголила перед усіма народами їхнє хиже, жадне нової крові, обличчя глухих і сліпих на страждання і горе людства паліїв нової війни.

Охмелені перемогою над гітлерівською Німеччиною та Японією, розраховуючи на свою мілітарну перевагу над слабим у даний момент Заходом, вони сьогодні хочуть поширити свій режим терору і насильства, гноблення та експлуатації принаймні на всю Європу та Азію.

Така є дійсно роля московсько-большевицької кліки в підготовці нової світової війни, такі є дійсні цілі її політики.

Брехливість большевицької нібито мирної пропаганди

Після того, що ми сказали про справжню роллю большевицьких імперіялістів у підготовці нової світової війни, не важко зрозуміти, що весь незвичайно широкий і голосний крик та рух большевиків за мир і проти війни є нічим іншим, як лише суцільним, незвичайно перфідним, жорстоко цинічним обманом народів і працюючих мас ССРСР і всього світу. Звичаєм усіх агресорів, московсько-большевицькі палії війни хочуть усю вину за таку війну звалити на свого противника. Московсько-большевицькі гнобителі знають, як дуже всі народи ненавидять імперіялістичні війни і тому так старанно маскуються. Увесь крик і рух за мир служить їм тільки за димову заслону, за якою вони хочуть сховати своє криваве злочинне діло.

Та український народ не дасть себе обманути. Не дадуть, споді[ва]ємося, себе обманути і всі інші народи ССРСР та країн т[ак] зв[аної] народної демократії. Не дадуть, віримо, себе обманути і вільні народи світу.

За емблемою невинного голуба, що нею сьогодні прикриваються «миролюбці» з Кремля, вони добре бачать, як московсько-большевицький хижак гострить зуби та все ширше розкриває кровожадну пащу, щоб схопити за горло весь світ, щоб скупатися у свіжій крові – цим разом не лише в крові підсоветських народів, але й у крові всіх народів світу.

Імовірний противизвольний характер третьої світової війни зі сторони західного бльоку

Війна, підготовлювана большевицькими агресорами і вже розв'язана ними в Кореї, буде з їхньої сторони, безумовно, війною імперіялістичною. В цьому не може бути і немає в українського народу найменшого сумніву. Як на це вже вказувалося, метою цієї війни з боку московсько-большевицьких агресорів буде підкорення нових країн, особливо в Європі і Азії.

Залишається ще не цілком в'ясненим питання про те, якою буде ця війна зі сторони західних противників ССРСР.

Точна і офіційна програма західних країн у їхній боротьбі проти російсько-большевицького бльоку поки що невідома. Є, однак, ряд познак, які дозволяють уже сьогодні робити певні висновки щодо цього.

Першою такою познакою є в загальному негативне наставлення американської, а також і англійської, політичної думки до ідеї національно-державної незалежності та суверенності всіх народів світу, які до цього прагнуть. Більшість ідеологів американської політики висловлюється проти такого поділу світу на ряд дрібних незалежних національних держав. Висунутий Вільсоном в 1918 р.

принцип національного самовизначення усіх народів багато хто з цих ідеологів називає просто трагічною помилкою американського президента. Ідеалом американських, а також і англійських політиків є творення великодержавних комплексів у формі чи то Об'єднаної Європи, чи то просто Сполучених Штатів усього світу. Внаслідок цього ідея перебудови ССРСР на принципі незалежних національних держав усіх підсоветських народів, які до цього прагнуть, не є поки що серед американсько-англійських політичних кіл особливо популярною. Ці кола радше є за збереження територіяльно-державної цілості сьогоdnішнього ССРСР. Вони є лише за зміну внутрішнього політичного та соціально-економічного ладу в межах ССРСР, а не за національну перебудову большевицької тюрми народів.

В цьому місці ми не будемо доказувати як дуже цей погляд є помилковий та в конкретних умовах ССРСР просто реакційний. Читачі нашої підпільної літератури можуть про це вичитати в цілому ряді наших інших підпільних видань. Тут тільки вкажемо, що головна помилка ідеологів американської політики полягає в тому, що вони, виходячи з специфічних американських умов, недо[о]цінюють ролі національного моменту також і в Європі та Азії, – тобто тут, де це питання стоїть дуже гостро і де цього питання нікому ігнорувати чи перекреслювати не вільно, якщо він не хоче терпіти повного краху своєї політики.

Другою ознакою, яка дозволяє робити нам певні висновки щодо цілей західних держав у майбутній війні проти ССРСР, є особливо активна підтримка американськими правлячими колами тих емігрантських груп з території сьогоdnішнього ССРСР, в першу чергу російських, які своєю програмою найбільше відповідають сьогоdnішній американській ідеології, тобто таких груп, які проголошують своєю метою тільки боротьбу за зміну внутрішнього ладу в ССРСР (проти диктатури і за демократію, проти повної соціалізації і за свободу приватної ініціативи та приватної властости) і є в той же час за збереження територіяльно-державної цілості сьогоdnішнього ССРСР, є проти перебудови ССРСР на принципі незалежних національних держав підсоветських народів. Особливими симпатіями та підтримкою сьогоdnішніх американських правлячих кіл тішиться відомий з часів російської революції у 1917-[19]18 рр. Керенський³³⁹. Конкретно, позиція Керенського в національному питанні на території сьогоdnішнього ССРСР така: після повалення большевицького режиму повинні бути скликані всеросійські (т[о] зн[ачить] з території всього ССРСР) Установчі Збори, які й будуть у праві вирішити про долю окремих неросійських народів ССРСР, про їх державно-правне становище. Очевидно, відомий уже українському народові з 1917-[19]18 рр. російський імперіяліст-великодержавник Керенський і не припускає, щоб такі всеросійські Установчі Збори ухвалили чи затвердили відокремлення України, Білорусії, Кавказу чи будь-якої іншої неросійської території від Росії. Нібито демократичною формулою про виключне право таких Зборів рішати про майбутній устрій на території сьогоdnішнього ССРСР він хоче прикрити нову окупацію неросійських територій Росією або виграти на часі для такої окупації. Н[а]пр[иклад], в 1917 р. цей Керенський лише під тиском загальноросійських внутрішніх труднощів і по завзятих політичних боях

з Українською Центральною Радою погодився визнати Раду та її Генеральний Секретаріат як автономні верховні органи влади в Україні. І от цього Керенського американські правителі раді були б сьогодні бачити вождем усіх народів та всіх політичних сил, зацікавлених у поваленні московсько-більшевицького панування в ССРСР. Вони дуже раді були б, коли під керівництво цього Керенського підпався б і український визвольний самостійницький рух.

З уваги на такий напрям сьогоднішньої англо-американської політики, український народ має повне право дивитися на майбутню війну між московсько-більшевицьким та англо-американським бльоками як на війну ймовірно противизвольну і зі сторони англо-американського бльоку.

Можливо, англо-американська сторона не має жодних загарбницьких цілей по відношенні до сьогоднішнього ССРСР, в тому числі і до України. Але оскільки англо-американський блок підтримує сили, які вороже ставляться до визволення України, оскільки він підтримує сили, які змагають до збереження у такій чи іншій формі колоніального панування Росії над неросійськими територіями і народами, – то саме через те політика цього бльоку по відношенні до народів сьогоднішнього ССРСР, в тому числі в першу чергу до великого сорокмільйонного українського народу, набирає противизвольного характеру. Якщо український народ, як і всі інші народи ССРСР, не може розраховувати у майбутній війні на прихильність англо-американської сторони до своєї визвольної боротьби за національно-державну незалежність; якщо український народ, і всі інші народи ССРСР, може сподіватися у цій війні від англо-американського бльоку тільки сприяння новому своєму поневоленню з боку нових російських великодержавних імперіялістів, – то український народ, як і всі інші неросійські народи ССРСР, не може інакше дивитися на війну, яка підготовляється крім як на війну ймовірно противизвольну також і зі сторони західного бльоку.

В такому випадку український народ, а також всі інші поневолені народи ССРСР, не вітатиме цієї війни як війни визвольної, не вітатиме західних противників ССРСР як своїх щирих друзів.

Український народ, а також, споді[ва]ємося і всі інші поневолені неросійські народи ССРСР, зустріватиме в такому випадку цю війну як чергову війну світового імперіялізму, як війну, яка настільки може здійснити національні і соціальні прагнення підсоветських народів, наскільки вони в ході війни зможуть цього добитися своїми власними силами.

Головні завдання українського народу в даний історичний момент

Головні завдання українського народу в даний історичний момент такі:

1. Не дати себе обманути будь-якій імперіялістичній пропаганді, а зокрема пропаганді московсько-більшевицьких окупантів, мати і зберегти свій власний незалежний погляд на теперішні міжнародні відносини, в побудові цього погляду завжди виходити із справедливих визвольних інтересів українського та інших підсоветських народів.

2. Не дати зробити з себе сліпе знаряддя будь-якої імперіялістичної політики конкуруючих бльоків, не дати себе зіпхнути до ролі виключно тільки сліпого постачальника гарматного м'яса та сліпої робочої сили в ім'я перемоги будь-якого імперіалізму.

3. Як дотепер, так і на майбутнє зберегти н е з а л е ж н и й характер української визвольної політики та її п і д м е т е н і с т ь .

4. Продовжувати активну боротьбу за збереження та дальшу розбудову своїх власних визвольних сил на своїх рідних землях як єдиної надійної гарантії нашої перемоги в нашій визвольній боротьбі, як основи основ української визвольної політики. В цьому пляні в першу чергу продовжувати активну боротьбу за збереження та дальшу розбудову українського визвольного підпілля як єдиної активно діючої незалежної політичної і військово-повстанської української сили на українських землях, як єдиного організованого, досвідченого та загартованого політичного та військового ядра українського визвольного руху в окупованій Україні, як тієї сили, яка єдина може використати всяку війну в напрямі повного національного і соціального визволення українського народу.

Завдання українського народу в даний момент у зв'язку з підготовкою війни московсько-большевицькими імперіялістами та їхньою нібито мирною пропагандою

На підготовку та розв'язування московсько-большевицькими імперіялістами нової світової війни українському народові треба відповісти посиленою боротьбою за підірвання військової та господарської сили московсько-большевицької імперії.

Цю боротьбу треба вести скрізь шляхом таємного індивідуального саботажу виробництва: зривати виробничі пляни, не виконувати договорів по соцзмаганнях, не включатися у стахановський рух, не брати понаднормових зобов'язань, зривати строки сільськогосподарських поставок, саботувати обмолот зерна, якнайширше забезпечуватися за рахунок колгоспного хліба та іншого державного майна, таємно ушкоджувати машини та інші знаряддя праці в промисловості, на транспорті тощо.

Скрізь московсько-большевицьким окупантам створювати труднощі, не дозволити їм гладко реалізувати їхні злочинні пляни підготовки до нової війни – таке є головне бойове завдання українських селян, робітників та інтелігентів у даний момент.

Таємним індивідуальним опором кожного національно свідомого українського селянина, робітника та інтелігента український народ може завдати московсько-большевицьким гнобителям серйозного удару. Чим слабшою буде військова та господарська могутність ССРСР, тим менше кривавою буде майбутня війна, тим менші жертви примушений буде скласти український народ як на імперіялістичних фронтах, так і у своїй визвольній боротьбі.

На брехливу большевицьку пропаганду за мир та на всі большевицькі нібито мирні акції українському народові треба відповісти таким же загальним таємним опором: не включатися в агітаційну роботу взагалі, а зокрема в агітаційну роботу за «мир», в міру можливості ухилитися від участі в нібито мирних мітингах, конференціях, конгресах тощо.

Кожен свідомий українець чи українка, які розуміють брехливість большевицької нібито мирної пропаганди, повинні розкривати в колі своїх довірених друзів і знайомих імперіялістичний характер політики московсько-большевицьких гнобителів, їхню справжню роль головних паліїв війни у даний момент, вказувати на національні визвольні завдання українського народу.

Така роз'яснювальна робота, хоч би навіть виключно лише в колах найбільш довірених, незвичайно сприятиме вихованню протибольшевицької свідомості серед українського народу, а вслід за цим – і поширенню активної визвольної боротьби за національне і соціальне визволення України з-під московсько-большевицького ярма.

Не дозволити большевицьким гнобителям обманювати народ, здерти з большевицьких агресорів маску нібито миролюбців – таке є друге бойове гасло українських патріотів у даний момент.

Завдання українського народу на випадок вибуху третьої світової війни

На випадок вибуху третьої світової війни, або будь-якої іншої війни, що в ній прийматиме участь большевицький ССРСР, історичне завдання українського народу полягатиме в тому, щоб використати таку війну в напрямі свого повного національно-державного і соціального визволення, в напрямі повалення московсько-большевицького панування в Україні, а також і в усьому ССРСР.

Головна відповідальність за використання третьої світової війни в напрямі повного національного і соціального визволення українського народу лежить на плечах українського визвольного руху в Україні з українським визвольним підпіллям на чолі. Тому то головним завданням підпілля сьогодні є зберегти свою дієздатність і в кожному відношенні підготувитися до вирішальних подій, що насуваються. В даний момент українському народові треба підтримувати українське визвольне підпілля ще ширше і жертвенніше, як це було дотепер. При даному становищі української визвольної справи на міжнародному форумі єдиною реальною гарантією нашої перемоги у визвольній боротьбі в умовах світової війни, хоч би навіть ця війна була двосторонне-імперіялістичною, є, відповідно, міцне і дієздатне підпілля на українських землях.

За цілковите повалення московсько-большевицького панування в Україні, за повне національно-державне і соціальне визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма повинен боротися кожен українець, що перебуватиме в рядах т[ак] зв[аних] радянських збройних сил, кожен боєць, сержант, офіцер і генерал української національності, кожен український чоловік,

що його окупант кине на імперіялістичні фронти. Від того, за що боротимуться українці, які перебуватимуть в рядах советської армії, фльоти і повітряних сил, в найбільшій мірі залежить перемога українського народу в його визвольній боротьбі в обстановці чергової світової війни. Боротьба українців, що будуть у советській армії, може і повинна завдати вирішального удару московсько-большевицькій военній машині, по московсько-большевицькій імперії.

За цілковите повалення московсько-большевицького панування в Україні, за повне визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма в обстановці нової світової війни треба відважно і жертвенно боротися кожному українцеві і українці, які працюватимуть в тилу московсько-большевицьких окупантів: кожному українському робітникові і робітниці на заводах і фабриках, у шахтах і рудниках, на транспорті, в системі зв'язку, в усій системі постачання, усім інженерам і службовцям, усім колгоспникам і колгоспницям, усій українській інтелігенції. Масовий таємний, а при сприятливих обставинах і одвертий опір українських працюючих буде не менш могутнім ударом по московсько-большевицькій военній і державній машині як боротьба українських чоловіків у рядах советської армії.

Українська Головна Визвольна Рада як керівний верховний орган української визвольної-революційної боротьби, а також інші керівні органи українського визвольного руху, у відповідний момент точно вкажуть українському народові як практично йому треба боротися в обстановці чергової світової війни. Всім українцям треба виконувати всі заклики керівних органів українського визвольного руху точно, відважно і жертвенно. Це є одна з найважливіших передумов нашої перемоги.

Кожен українець і українка кожночасно повинні бути готовими стати на заклик УГВР під визвольні прапори всенародного повстання в ім'я остаточного знищення московсько-большевицького панування, в ім'я повного і остаточного викинення большевицьких гнобителів з України.

Український народ повинен дати рішучу і належну відсіч усім тим російським політичним силам, які змагатимуть до затримання України в «федерації» з Росією. Українському народові не вільно забувати, що всяка федерація з загарбницькою, до мозку своїх костей імперіялістичною Росією завжди на ділі означатиме окупацію України Росією, колоніальне гноблення і визиск українського народу російськими імперіялістами. В цьому переконує нас увесь наш історичний досвід.

Світова війна, що наближається, ймовірно вестиметься у більш сприятливих зовнішніх та внутрішніх умовах для українського народу, ніж обидві попередні світові війни. Питання про розподіл російсько-большевицької імперії історія о б ' е к т и в н о ставить на порядок дня. Західні великодержави, для яких в обидві попередні війни російський імперіялізм був союзником і які через те боронили тоді великодержавної Росії, – тепер опинилися на становищі смертельно загрозованих цим же імперіялізмом, на становищі об'єкта зазіхань російсько-большевицького імперіялізму. Джерелом цього імперіялізму, його основою та жителем є саме оця великодержавність Росії. Питання про

з н и щ е н н я російського агресивного імперіялізму мусить тому неминуче раніше чи пізніше висунути питання про такий чи інший р о з п о д і л великодержавної, централізованої, деспотично-тоталітарної Росії. Це з одного боку. З другого ж боку, у своєму національному відродженні, особливо ж у своєму національно-політичному розвитку, український народ сьогодні досягнув далеко вищий рівень, ніж як це було в періоді 1917-[19]20 рр., або навіть у період 1939-[19]44 рр. Обидві ці обставини роблять проблему визволення України в умовах нової світової війни цілком реальною.

Однак українському народові не вільно нічим самозаспокоюватися. Наша доля в наших руках. Наше визволення залежить виключно від того, чи зуміємо ми в умовах нової світової війни розгорнути відповідно широку і завзяту боротьбу проти московсько-большевицьких окупантів за наші власні цілі, чи ні. Виключно лише ця боротьба буде вирішувати про те, чи будемо далі рабами, чи вольними.

Віримо у волелюбний дух українського народу, в його ненависть до московсько-большевицького, як і до всякого іншого, ярма, віримо в гаряче прагнення найширших українських народних мас до національної і соціальної волі, до справді вільного, заможного і щасливого життя – без будь-яких «опікунів» чи «визволителів», без чужоземних хазяїв та наставників.

Віримо, що український народ з честю витримає той іспит, перед яким може поставити його історія у найближчий час.

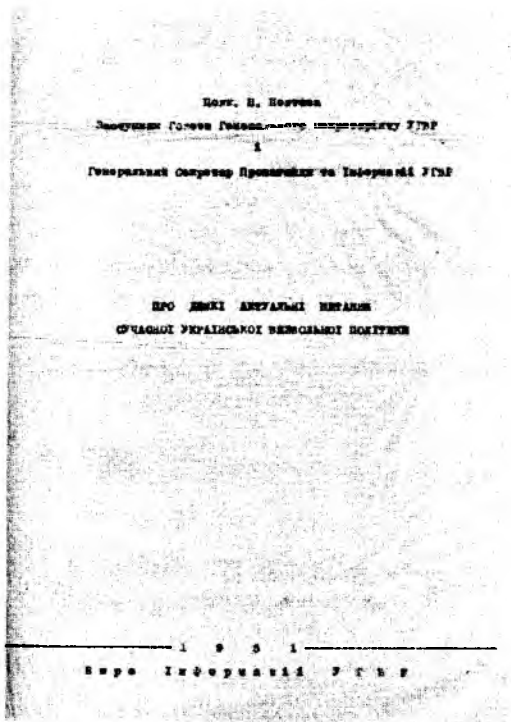
[Травень 1951 р.]

ЗА ПРАВИЛЬНУ ПОСТАНОВКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Дотеперішній розвиток політичних відносин серед української еміграції, зокрема утворення Української Національної Ради³⁴⁰ з тим її політичним обличчям, що вона його має сьогодні, не залишає ніякого сумніву в тому, що, як в період до 1939 року і потім в 1941–[19]44 рр., так і сьогодні в українському визвольному русі існують і діють два напрямки політичної думки та два політичні табори: табір революційний та табір легалістичний. Табір перший, спираючись на революційну ОУН та революційні елементи з-поміж українського громадянства соборної України, репрезентує сьогодні УГВРада. Табір другий нині очолює УНРада. За нею стоять усі інші українські еміграційні партії. Головні сили революційного табору діють в Україні: вони тут ведуть проти російсько-більшевицьких окупантів активну підпільну і повстанську визвольну боротьбу. Табір легалістичний існує і діє тільки на еміграції. В Краю весь український народ є об'єднаний довкола революційного табору та його якнайжертвенніше підтримує.

* * *

Сьогоднішня політика українського еміграційно-легалістичного табору має виразно еміграційно-інтервенційний характер, т[о] зн[ачить] вона є розрахована виключно тільки на війну проти ССРСР та на допомогу українській визвольній боротьбі з боку чужих держав-противників ССРСР. Війну проти ССРСР та допомогу другим держав український еміграційний легалістичний табір уважає головною передумовою визволення України.

народу, тільки в Україні. Тісний зв'язок з якнайширшими масами українського народу на Українських Землях, тісний зв'язок з Україною – з її життям, прагненнями, потребами, насущними інтересами – завжди були, є і будуть єдиною підставою росту українського визвольного руху, його розвитку, єдиним джерелом його сили. Цей зв'язок не може бути тільки зв'язком теоретичним, історичним – він мусить бути зв'язком живим і конкретним: зв'язком з якнайширшими масами українських поколінь, що живуть сьогодні, він мусить бути зв'язком з прагненнями і потребами сучасних українських людей, він мусить бути зв'язком з Україною сьогоднішнього дня. Лише при цій умові український визвольний рух з ідейного погляду може бути насправді визвольним рухом українського народу, лише при цій умові український визвольний рух може постійно розростатися, збільшувати свої лави, бути справжнім рухом мас. Без такого зв'язку український визвольний рух з ідейного погляду щораз більше ставатиме лише рухом української еміграції, а не широких мас українського народу: його ідеологія щораз більше відбиватиме лише прагнення української еміграції і щораз більше відриватиметься від справжніх бажань та потреб українських людей в Україні. Без такого зв'язку український визвольний [рух] щораз більше корчитиметься також чисельно: будучи фізично відірваним від українських народних мас, він не матиме ким поповнювати своїх лав. Перспектива – повний зупин в розвитку українського визвольного руху, повний його занепад. Це все – настільки очевидні істини про всякий визвольний рух, що їх навряд чи треба широко доказувати.

Використовуючи слабкість, або навіть повну відсутність визвольного руху в Україні (внаслідок масової еміграції національного активу на чужину), окупанти щораз більше ломитимуть та розкладатимуть український народ: щораз більше нищитимуть його національну свідомість, убиватимуть його прагнення до незалежності, щораз міцніше закріплятимуть тут свої ідейні, культурні і тому подібні впливи та позиції – аж до повної його асиміляції з народом пануючим. Кінцевий результат може бути такий, що в Україні може не стати українського народу: залишиться лише населення українського походження, але вже не української національності, – н[а]пр[иклад], залишаться лише «росіяни українського походження». Це було б, очевидно, щось далеко трагічніше, як така чи інша невдача в наших визвольних змаганнях, це було б щось далеко трагічніше, як хоч би навіть найбільші жертви в людях, складені нами у визвольній боротьбі: це був би кінець нашого існування як окремого народу.

Чи еміграція з її виключно лише інтервенційною лінією визвольної політики, хоч би навіть вона була найкраще організована, хоч би вона навіть мала якнайкращі політично-дипломатичні успіхи, – могла б хоч у деякій мірі протидіяти такому трагічному розвитку відносин в Україні? Навряд. В умовах большевицького ССРСР, в умовах теперішніх міжнародних відносин – це навіть абсолютно виключене. Еміграція з її інтервенційною лінією визвольної політики була б тільки однією з причин такого розвитку.

Доволі промовистою ілюстрацією того, в якій мірі еміграція не може мати впливу на розвиток відносин на Рідних Землях, тобто як дуже вона безсила,

щоб протидіяти антинаціональній політиці окупантів, – є приклад з еміграцією УНРеспубліки з 1919–1920 рр. та з розвитком відносин у т[ак] зв[аний] УРСР в період 1921–[19]39 рр. Правда, еміграційний табір УНРеспубліки постійно тішив себе і непоінформовану частину громадянства поза межами ССРСР, що там все в порядку: що там стає щораз ширшою і вищою національна свідомість українських мас, що там щораз побільшуються лави українського національного самостійницького активу тощо (див. н[а]пр[иклад] промову А. Лівіцького³⁴¹, вміщену у виданні еміграційного уряду УНР «Без території. Ідеологія і чин уряду УНР на чужині»). Все це, очевидно, еміграційний уряд УНР готовий був записувати на рахунок свого впливу в УРСР. Та це не було ніщо більше, як лише «великих слів велика сила» (більш властивого окреслення вжити не хочемо). Це були мельодеклямації на політичні теми. Це були ілюзії. Усім з-поза колишнього кордону ССРСР сьогодні вже добре відомо, який був і в великій мірі ще даліше продовжує бути, національний стан українських мас у східних областях. Пан А. Лівіцький на початку 30-их років у далекому Парижі, н[а]пр[иклад], запевнював своїх слухачів емігрантів, що щезла вже серед українських мас національна байдужість, якої було так багато в 1917–[19]20 рр., що все вже тепер краще, що вже можна бути спокійним за долю наших визвольних змагань, та дні большевицького панування в Україні вже лічені і т[ак] д[али] і т[ак] п[одібне] в такому ж дусі. Хай же знає п[ан] Лівіцький, що в 1949 р. в Україні в одному випадку повстанцям треба було переконувати студентку одного з Київських інститутів (яка, до речі, походила з національносвідомої української родини) в тому, що Михайло Грушевський не був німець, що це тільки брехня большевицької пропаганди про нього. Студентка ця була переконана, що М. Грушевський не тільки був «запроданий» німцям, але що він був також німець і по національності. Відповідно до цього вона, звичайно, оцінювала і всю діяльність Центральної Ради, і всю нашу визвольну боротьбу 1917–[19]20 рр. Все це, після неї, була лише «буржуазна контрреволюція», «агентура німецького імперіялізму» чи антанти³⁴² тощо. Всю брехню большевицької пропаганди вона сприйняла як історичну правду, як символ віри. (До речі відмітити, що ця студентка не була комсомолка). Наводимо цей приклад, на жаль, як типовий для способу думання ще такі значної частини не лише української молоді, але й загалу українського громадянства із східних областей. Подібних прикладів у нас, на жаль, доволі таки багато. В останні роки такі випадки можна стрінути і в Західній Україні. На той час, коли п[ан] А. Лівіцький у далекому Парижі заспокоював себе та інших щодо стану національної свідомости в Україні тощо, московсько-большевицькі окупанти встигли виховати тисячі української молоді так, що вони сьогодні йдуть на смерть за інтереси Москви, як за свою рідну справу, йдуть на смерть з єдиним окликом: «за родину, за Сталіна». Чого ж можуть бути варті всякі, хоч би навіть справді значні, успіхи еміграції, коли ворог убиває національну душу в мільйонів українських людей на Рідних Землях?! Чого ж може бути варта вся «політика» еміграції, коли ворогові вдасться наставляти проти українського визвольного руху мільйонові маси народу на Батьківщині?!

Такі є наслідки масової еміграції національного активу та орієнтації цієї еміграції на інтервенцію і чужу допомогу як головну передумову нашого визволення.

Чи виключно тільки інтервенційна політика, без належної підготовки народу на Рідних Землях, дозволяє використати сприятливу міжнародну обстановку? Чи дозволяє вона використати дипломатичні успіхи, якщо навіть їх діб'ється еміграція?

Вже самий навіть досвід української історії заперечує це. Вкажемо кілька прикладів.

З першою українською політичною еміграцією в нашій історії зустрічаємося після програної [битви] під Полтавою у 1709 р. Цілий ряд визначних мазепинців з Пилипом Орликом³⁴³ на чолі відступає на чужину, щоб звідтам продовжувати боротьбу за визволення України з-під московсько-царського ярма. Вибраний козацькою еміграцією після смерті Мазепа гетьманом Пилип Орлик розвиває незвичайно активну дипломатичну діяльність. Йому вдалося довести до утворення турецько-шведсько-татарської коаліції проти Росії. В м[ісяці] грудні 1710 р. він уклав з Туреччиною збройний договір, який забезпечував державну неналежність України в складі Гетьманщини, Правобережжя, Запорожжя та Донщини. З початком м[ісяця] лютого 1711 р., на чолі 6.000–12.000 козаків, з татарським корпусом ханича та відділом поляків – прихильників Лещинського, Орлик прийшов на Правобережну Україну. З кінцем м[ісяця] березня досягнув Білу Церкву. Та звідси мусів відступати. Історики пояснюють це в першу чергу непорозумінням між Потоцьким (начальником польського відділу) і Орликом та зрадою татарів. Потоцький дивився на Правобережжя як на територію польської держави, а Орлик – як на українську землю. За намовою Потоцького татари покинули Орлика і почали грабувати українське населення. Але чи не особливо цікавий в цій акції Орлика також той факт, що українська козацька старшина на Гетьманщині, а також українське населення Правобережжя не підтримали її. І чи саме оця пасивність (якщо не було ще гірше) українського народу на українських землях, який не був відповідно підготовлений Орликом до такої акції, не була, може, найважливішою причиною програної [війни]? По-нашому, ця пасивність українського населення мусіла в дуже поважній мірі причинитися до невдачі. 12 тисячами козаків, згуртованими на еміграції, Орлик, очевидно, не міг добитися реалізації безумовно вигідного для України договору, зазначеного (і ратифікованого навіть!) з Туреччиною. Для цього треба було мати активну підтримку народу України. Український народ, якщо б був до цього як слід підготовлений, був би таку підтримку без сумніву Орликові дав. Але такої підготовки бракувало. Орлик, правда, мав зв'язок з Україною, з козацькою старшиною, але це були зв'язки вузькі. Про якусь ширшу підготовку народу в Україні до такої акції з боку Орлика історія не говорить. Самих універсалів до українського народу, що їх Орлик видав, вступивши в Україну, було замало. Вигідна міжнародна обстановка, прекрасний успіх української дипломатії – залишилися цілком невикористаними. Причиною було, безумовно, злегковаження Орликом підготовки в самій Україні. Можна сміло сказати, що це

Такі є наслідки масової еміграції національного активу та орієнтації цієї еміграції на інтервенцію і чужу допомогу як головну передумову нашого визволення.

Чи виключно тільки інтервенційна політика, без належної підготовки народу на Рідних Землях, дозволяє використати сприятливу міжнародну обстановку? Чи дозволяє вона використати дипломатичні успіхи, якщо навіть їх діб'ється еміграція?

Вже самий навіть досвід української історії заперечує це. Вкажемо кілька прикладів.

З першою українською політичною еміграцією в нашій історії зустрічаємося після програної [битви] під Полтавою у 1709 р. Цілий ряд визначних мазепинців з Пилипом Орликом³⁴³ на чолі відступає на чужину, щоб звідтам продовжувати боротьбу за визволення України з-під московсько-царського ярма. Вибраний козацькою еміграцією після смерті Мазепи гетьманом Пилип Орлик розвиває незвичайно активну дипломатичну діяльність. Йому вдалося довести до утворення турецько-шведсько-татарської коаліції проти Росії. В м[ісяці] грудні 1710 р. він уклав з Туреччиною збройний договір, який забезпечував державну неналежність України в складі Гетьманщини, Правобережжя, Запорожжя та Донщини. З початком м[ісяця] лютого 1711 р., на чолі 6.000–12.000 козаків, з татарським корпусом ханича та відділом поляків – прихильників Лещинського, Орлик прийшов на Правобережну Україну. З кінцем м[ісяця] березня досягнув Білу Церкву. Та звідси мусів відступати. Історики пояснюють це в першу чергу непорозумінням між Потоцьким (начальником польського відділу) і Орликом та зрадою татарів. Потоцький дивився на Правобережжя як на територію польської держави, а Орлик – як на українську землю. За намовою Потоцького татари покинули Орлика і почали грабувати українське населення. Але чи не особливо цікавий в цій акції Орлика також той факт, що українська козацька старшина на Гетьманщині, а також українське населення Правобережжя не підтримали її. І чи саме оця пасивність (якщо не було ще гірше) українського народу на українських землях, який не був відповідно підготовлений Орликом до такої акції, не була, може, найважливішою причиною програної [війни]? По-нашому, ця пасивність українського населення мусіла в дуже поважній мірі причинитися до невдачі. 12 тисячами козаків, згуртованими на еміграції, Орлик, очевидно, не міг добитися реалізації безумовно вигідного для України договору, зазначеного (і ратифікованого навіть!) з Туреччиною. Для цього треба було мати активну підтримку народу України. Український народ, якщо б був до цього як слід підготовлений, був би таку підтримку без сумніву Орликові дав. Але такої підготовки бракувало. Орлик, правда, мав зв'язок з Україною, з козацькою старшиною, але це були зв'язки вузькі. Про якусь ширшу підготовку народу в Україні до такої акції з боку Орлика історія не говорить. Самих універсалів до українського народу, що їх Орлик видав, вступивши в Україну, було замало. Вигідна міжнародна обстановка, прекрасний успіх української дипломатії – залишилися цілком невикористаними. Причиною було, безумовно, злегковаження Орликом підготовки в самій Україні. Можна сміло сказати, що це

був перший провал еміграційно-інтервенційної політики в нашій історії. Вся пізніша діяльність козацької еміграції того часу вже не дає жодних практичних політичних результатів.

В 1914 р., після вибуху першої світової війни, гурток східно-українських емігрантів на терені Австро-Угорщини та Німеччини утворив, як відомо, Союз Визволення України. Своєю метою Союз проголосив відірвання України від Росії за допомогою центральних держав та утворення української держави – оскільки не помиляємося – в союзі з Австрією та Німеччиною. Наскільки ця програма на українському ґрунті була реальною, найкраще говорить той факт, що провідні кола українського народу під російсько-царською окупацією з початком війни і саме в значній мірі саме у відповідь на акцію СВУ видали із свого боку декларацію, в якій заявили свою повну лояльність супроти російської держави і свою готовність боротися проти австро-німецького імперіялізму по боці російської імперії. Звичайно, діло не в самій декларації – таку декларацію провідні українські кола в межах царської Росії могли скласти виключно лише з тактичних міркувань, – а діло в тому, що ця декларація була цілком щирою: вона відбивала фактичні настрої і фактичний спосіб думання майже всього свідомого українського громадянства під колишньою російсько-царською займанщиною. Свідомий український табір Наддніпрянської України того часу хоч і ненавидів російську імперію, але ще більше ненавидів німецький імперіялізм. Український загал під російською окупацією до Німеччини та Австрії ставився цілком вороже. Ми в цьому місці не збираємося оцінювати, котра політична лінія була правильна, а котра помилкова. Нам йдеться тільки про те, щоб вказати, в якому просто смішному становищі може опинитися іноді еміграція із своєю інтервенційною політикою. Чого ж варта була вся пронимецька (хай навіть тільки формально) орієнтація СВУ, коли українські маси в Україні були рішуче наставлені протинімецьки? Цю концепцію можна було реалізувати, т[о] зн[ачить] накинути українському народові, тільки спираючись на силу штиків інтервентів. Хіба ж така політика може дати позитивні результати? Ніколи. Друге діло було б, коли б група діячів СВУ, переконана у слушності своїх політичних поглядів, в дусі цих поглядів виховала українські маси, т[о] зн[ачить] тоді, коли б існувала єдність між політикою СВУ та настроями українських мас. Тоді така політика – абстрагуючись від того, правильна вона, чи ні – була б принаймні серйозною. Так було, н[а]пр[иклад], у випадку чехів. Закордонна акція Масарика³⁴⁴ була цілком серйозною і дала прекрасні практичні політичні успіхи тому, бо весь чеський народ був рішуче наставлений проти Австрії, Габсбургів³⁴⁵ та німецького імперіялізму. Дезавуаційна політика групи чеських проавстрійськи наставлених лоялістів була цілком відокремленим явищем і рішуче не показовим для настроїв серед чеського громадянства. Протиавстрійські ж настрої чеських мас були результатом довгої і широкої національно-освідомчої та виховної роботи чеських патріотів серед чеського народу, результатом довгої і всебічної підготовки чеського народу до свого визволення. Тому-то, спираючись на відповідно підготовлений народ, чеська закордонна акція могла дати такі гарні практичні успіхи. Праця над

формуванням чеських легіонерів по боці Росії напевно мала інший характер, як праця над формуванням українських дивізій сіро- і синьо-жупанників по боці Австрії та Німеччини. Австрійський Ленін, якщо б такий був у Росії і слідкував за освідмною роботою серед чеських полонених, напевно був би не зміг зробити такого висновку, як його зробив російський Ленін у Швейцарії після зустрічі з кількома втікачами з німецьких таборів для українських полонених з російсько-царської армії. Зустрінувшись з кількома українськими втікачами з німецьких таборів для українських полонених, російський Ленін опісля тішився, що, мабуть, історія «обереже Росію перед таким розвитком національного питання, як вона його готує Австро-Угорщині» (лист до однієї швейцарської комуністки). Як доказ, він бере оцих українських утікачів і зауважує: «Не дивлячись на всю досвідченість галицьких націоналістів, їм не вдалось наставити російських українців проти Росії. На шість утікачів лише один заявив за відокремлення України від Росії, решта – проти такого відокремлення...». А який гіркий досвід мають ті українські патріоти, яким доводилося проводити серед полонених національно-освідомну роботу в державницько-самостійницькому українському дусі! І припустім, що Німеччина та Австрія були б погодилися на формування більшої кількості українських частин з українських полонених. Чи могла б ця акція дати більші результати при тому низькому стані національної свідомості українського вояка в російській армії? По-нашому, ні. Це підтверджує й досвід з обидвома українськими нижчезгаданими дивізіями: ні одна з них не записалася якось особливо в історії наших визвольних змагань 1918-[19]20 рр. Воєнна обстановка, навіть воєнні невдачі Росії, внаслідок цього також залишалися б не використаними. І це цілком природне: українська визвольна політика мусить йти в першу чергу по шляху розбудови власних сил на Рідних Землях, а не орієнтуватися на еміграцію та інтервенцію. Тоді зможе бути використана в такій чи іншій формі всяка догідна міжнародна обстановка. Тоді також уся політика матиме серйозний характер.

Вернімся ще раз до еміграції УНРеспубліки періоду 1920-[19]45 рр. В ці роки Україна разом з усім світом пережила такий критичний історичний момент, як друга світова війна. Припустім теоретично, що еміграція УНРеспубліки була б хотіла використати воєнну обстановку на Сході Європи і в усьому світі в період другої світової війни для переведення такої чи іншої акції в Україні, зокрема скільки-небудь м а с о в о ї визвольної акції – от хоч би такої, як організація масової повстанської боротьби в ім'я національно-державного визволення України. Ми твердим категорично, що при такому розриві (в розумінні майже повної відсутності всяких реальних впливів) між еміграцією УНРеспубліки та Україною, що стався в результаті майже виключно лише і н т е р в е н ц і ї - н о г о напрямку її політики, це було б рішуче неможливе. Хто хоч трохи знайомий з теперішніми відносинами в Україні, той рішуче мусить в цьому з нами погодитись. При тих позиціях, що їх сьогодні має еміграція УНРеспубліки в Україні, їй ніколи не вдалося б протягом одного-двох років зорганізувати таку повстанську силу, як, н[а]пр[иклад], УПА останніх років. Це значить, що еміграція УНРеспубліки не змогла б використати тієї сприятливої обставини, що її

створила друга світова війна, зокрема ж – воєнні дії на Сході Європи. Це могла зробити тільки така сила, як народно-визвольний революційний табір, який відкидає орієнтацію на війну та чужу допомогу в характері провідної лінії визвольної політики, а змагає в першу чергу до розбудови власних сил українського народу на українських землях.

Певну ілюстрацію того, якою небезпечною є виключна лише орієнтація на інтервенцію та занедбання відповідної підготовки власного народу, є також політика Мазепа. Правда, Мазепа діяв не з-за кордону, а будучи в Україні, як її гетьман. Але в своїх плянах визволення України з-під панування Москви головну ставку він також ставив на війну та допомогу свого союзника Карла XII³⁴⁶, а не на підтримку з боку широких мас українського народу. Навіть значна частина козацької старшини не була втягнута в плани гетьмана. Про підготовку ширших мас козацтва та народу взагалі не приходиться говорити. Тому, перехід Мазепа з деякими найближчими козацькими полками на сторону Карла XII для значної частини козацтва і народних мас був великою несподіванкою. Заскочений таким кроком, непідготовлений народ не знав, що йому робити. Через те й не могло прийти до всенародного повстання проти Росії, що, без сумніву, змогло б змінити цілком розвиток українсько-шведської війни проти Петра I. Мазепа, очевидно, міг розраховувати на загальну ненависть проти російських гнобителів, на загальне бажання народу визволитися з-під «опіки» російського царя. Але як показалося, цього було замало. Лише Кость Гордієнко³⁴⁷, побачивши, до чого змагає гетьман, приєднався до нього. Решта ж козацької старшини цього не зробила. Пімстився тут рішуче брак належної попередньої підготовки. В протилежність до того, як це робив, н[а]п[ри]клад, Хмельницький, Мазепа не розсилає завчасу бандуристів між народ із своїми універсалами, з закликами до повстання. В результаті Петро I доволі швидко опанував ситуацію в Україні і в трагічному для нас 1709 р. зміг розбити козацькі і шведські війська під Полтавою.

Уважаємо, що цих прикладів самої тільки нашої історії вистачає, щоб зрозуміти, що еміграція з її інтервенційною лінією визвольної політики та легковаженням розбудови власних сил на Рідних Землях, серед рідного народу, не може успішно використати ні своїх дипломатичних успіхів, якщо вона навіть їх має (а без опертя в належно підготовленому народі на Рідних Землях про такі успіхи дуже важко), ні сприятливої міжнародної обстановки. Якщо ж йдеться про інші приклади, то в історії не маємо ні одного випадку, щоб будь-який поневолений народ визволився, йдучи виключно тільки по шляху інтервенційної політики.

Висновок: орієнтація на інтервенцію та чужу допомогу в характері провідної лінії визвольної політики при одночасній масовій еміграції національного активу з Рідних Земель є дуже небезпечний і цілком фальшивий шлях визвольної політики на довшу мету. Такий шлях: а) неминуче веде до занепаду визвольного руху; б) криє в собі небезпеку повного знищення народу на Рідних Землях, як окремої нації; в) не дозволяє належно використати ні політично-дипломатичних успіхів еміграції, ні сприятливої міжнародної обстановки.

Намагаючись доказати, що еміграції належить *першорядна*, може навіть *на й в а ж л и в і ш а*, роля в цілості визвольної боротьби, українська еміграція любить часто вказувати на ту ролю, яку відіграли в свій час у визвольній боротьбі своїх народів Гарібальді, еміграція польська, чеська, революційна російська еміграція тощо.

Ці аналогії цілком невірні.

Ми вже вказували на ту різницю, яка існувала, *н[а]пр[иклад]*, між закордонною акцією східно-української еміграції в центральних державах у період I світової війни, а закордонною акцією чеської еміграції того часу. Перша не мала за собою ніякої реальної бази на Рідних Землях, друга спиралася на широку підготовку народу в напрямі відокремлення від Австрії.

Про різницю в становищі української еміграції та колишньої російської революційної еміграції нема що й говорити. Російську революцію підготовлено в Росії, не на еміграції – підготовлено шляхом довгої, впертої, відважної і широкої революційної роботи кількох поколінь революційно настроєного російського громадянства. Ця ж частина революціонерів, що перебувала на еміграції, завжди вважала за свій найперший обов'язок тримати якнайтісніший зв'язок з революційним рухом в Росії та якнайширше йому допомагати. Ніякої орієнтації на масову еміграцію та інтервенцію в політиці російської революційної еміграції рішуче не було.

А у випадку поляків? Вся акція польської еміграції завжди спиралася і спирається сьогодні а) на високу національно-державницьку свідомість польського народу на землях, головню серед вищих верств, витворену багатовіковим незалежним державним життям і підтримувану відповідною внутрішньою роботою в умовах окупації; б) на активну визвольну боротьбу на землях. Ось один факт, який доволі яскраво ілюструє стан національної свідомости і патріотизму поляків на польських землях. З приходом Наполеона в Польщу (наскільки не помиляємося в 1806 р.) шляхта західної Польщі рішається негайно виставити на власний кошт доволі великий, як на той час, військовий корпус для боротьби за відновлення польської держави. Чи в нашій новішій історії ми маємо такий випадок? Правда, в 1812 р. українське дворянство також виставляє військові козацькі формації, але чи для боротьби за державну незалежність України? А скільки разів поляки піднімають повстання протягом своєї неволі в період до 1918 р.? Чотири рази: в 1830, 1848, 1863, 1905 рр. Майже кожне покоління польського народу на землях піднімається на визвольну збройну боротьбу. Такий завжди був і є високий рівень національної свідомости і патріотизму поляків. Закордонна політика польської еміграції завжди йде в тісному зв'язку з визвольною боротьбою на польських землях і на цю боротьбу спирається. Чи в нас є аналогічне становище? На жаль, покищо ні. Сьогодні польська еміграція закликає польський народ на землях до «рівноваги та спокою», переконує поляків у тому, що «сьогодні шкода кожної краплі польської крові». Ми залишаємо самим полякам глибше думати над тим, наскільки така політика буде правильною на довшу мету і при цьому в умовах большевицького режиму. На нашу думку, на довшу мету ця політика невірна. Ми хочемо тільки вказати, що навіть

така невірна політика в польському випадку є далеко менше небезпечною, як вона була б в українському випадку. Національний стан польського народу на землях і позиції поляків на міжнародному полі, завойовані ними протягом усієї дотеперішньої їхньої історії, – такі, що забезпечують актуальність польського питання і гарантують в значній мірі його позитивне розв'язання навіть при відсутності через деякий час активної визвольної боротьби на землях. А в нас, на жаль, є цілком інакше: дещо гірший в нас національний стан народу на землях, дещо гірші наші позиції на міжнародному полі. Змінити ж і одне, і друге ми можемо тільки шляхом інтенсивної роботи та активної визвольної боротьби на Землях, в Україні – ніколи шляхом масової еміграції та інтервенційної політики. Йти за польським прикладом нам рішуче не вільно.

До питання другого: чим шкідлива еміграційно-інтервенційна лінія визвольної політики в даний момент – в даній міжнародній обстановці і при відсутності організованої революційної підпільної визвольної боротьби в Україні.

Є всі підстави сподіватися, що світ швидко наближається до рішучої збройної розправи між Заходом і Сходом – до війни між західним бльоком з США на чолі та бльоком східно-більшевицьким з СРСР на чолі. У зв'язку з цим, не дивлячись на всі ідейно-політичні концепції Заходу щодо майбутнього впорядкування світу, може прийти також до актуалізації українського питання на міжнародному полі. Україна з усіма своїми позиціями в межах большевицької імперії (стратегічне положення, число населення, національна свідомість народу, історично-державні традиції, наявність організованої повстанської підпільної боротьби протягом багатьох років) не може не являти собою певного інтересу для противників СРСР в плані їхньої війни проти большевицького бльоку. Це тим більше можливе, що стратегічні і загально-мілітарні позиції Заходу в порівнянні з такими ж позиціями большевицького бльоку не надто надійні. Можна, отже, сподіватися, що в недалекому майбутньому – ще до війни, або вже в ході війни – українське питання може бути поставлене західною дипломатією на денний порядок.

Як відомо, в міжнародній політиці всякі угоди, союзи, визнання тощо укладаються чи dokonуються на основі взаємної вигоди контрагентів. В кращому положенні завжди перебуває та сторона, яка може собі дозволити на більше незалежне становище, тобто сторона сильніша, в гіршому – сторона слабша. Стороні слабшій завжди приходиться тому поступатися стороні сильнішій. Ці поступки завжди тим більші, чим слабша пертрактуюча сторона. Це загальновідомі правди про практику міжнародної дипломатії.

По такій самій лінії вирішуватиметься міжнародною дипломатією і українське питання, якщо воно буде поставлене на порядок дня.

Ми питаємо: в якому випадку становище української сторони буде кращим: чи в тому, коли вона репрезентуватиме тільки еміграційно-легалістичний табір, який не має жодного зв'язку з Україною та жодного організаційного опертя серед українського народу, – чи в тому, коли вона репрезентуватиме крім еміграції також широку організовану боротьбу українського народу на Землях? Що завжди, а особливо на випадок війни, становитиме більший інтерес для

противників ССРСР: чи ізольований від України, неспроможний до жодної акції на Рідних Землях, еміграційний легалістичний табір, чи організований визвольний повстанський підпільний рух на Українських Землях, реальні позиції та потенційні спроможності українського визвольного руху в Україні?

Не може бути двох думок: для противників ССРСР завжди становитимуть найбільший інтерес реальні позиції українського визвольного руху та його потенційні спроможності в межах ССРСР, на Українських Землях, зокрема активно діючий повстанський підпільний рух; становище української сторони буде далеко кращим, коли вона репрезентуватиме не тільки відірвану від України еміграцію, але й активно діючі визвольні сили на Землях.

Якщо український еміграційно-легалістичний табір, протиставляючись УГВР та політично ігноруючи визвольно-революційний рух на Українських Землях, відкидає ту єдину вигідну шансу, що її для української дипломатії сьогодні дає активна визвольна боротьба в Україні, то які ж будуть його позиції як пертрактуючої сторони?

По-перше, цей табір не матиме ніякого ні формального, ні морального права виступати від імені всього українського народу, зокрема ж від імені українського народу на Українських Землях. Український народ на Українських Землях є всеціло згуртований довкола українського визвольного революційного руху і своїм найвищим національним проводом визнає тільки УГВР. Це він доказав і щоденно далі доказує своєю незвичайно широкою і жертвенною підтримкою визвольної революційної боротьби, яка ведеться від ряду років в Україні під безпосереднім керівництвом УГВР.

По-друге, не репрезентуючи собою ніякої сили внаслідок відсутності будь-якого опертя в Україні, український еміграційно-легалістичний табір з УНРадою на чолі зможе добитись якогось вирішення української справи на міжнародному полі тільки за ціну безконечних поступок на річ противників ССРСР. Цьому таборові з його еміграційно-інтервенційною лінією визвольної політики, з його поборюванням УГВР та політичним ігноруванням українського визвольного революційного руху на Землях, треба буде діяти цілком по думці народної української приповідки: «Скачи, враже, як пан скаже». Неважко зрозуміти, що результатом такої політики, може бути тільки якась карикатура на національно-державну незалежність України, а не незалежність справжня. Поступки своїм контрагентам український еміграційно-легалістичний табір може робити тільки за один рахунок – за рахунок суверенних прав України. Жодного іншого «капіталу», що ним він міг би «торгувати» еміграційний легалістичний табір не має і правдоподібно мати не буде.

Хоч ми дуже сумніваємося в тому, чи взагалі будь-хто із серйозних контрагентів захоче з такою еміграційною політичною «силою», яка не має ніякого реального опертя у власному народі на Батьківщині, говорити як з незалежним партнером, з нею політично в'язатися, чи її політично і мілітарно підтримувати. Хіба найвище її захоче використати для своїх конкретних завдань без будь-яких політичних зобов'язань. Яка користь від такої суто еміграційної «політики» може вийти для народу – говорити не треба.

Це політичний бік справи. А бік моральний? В якому становищі перебуватиме українська сторона, якщо її репрезентував би еміграційно-легалістичний табір з його виключно лише інтервенційною політикою, коли йому треба буде виключно лише просити? Ми маємо лише одне окреслення: в становищі жебраків. Чи це сумісне з поняттям національної честі великого сорокамільйонного народу? По-нашому, це нижче нашої національної гідності.

Цілком інші будуть позиції української сторони, коли вона репрезентуватиме також і організовану активну визвольну боротьбу українського народу на Українських Землях. В обстановці конфлікту західного бльоку з большевицьким, ця боротьба, без сумніву, становитиме важливий політичний і мілітарний фактор не тільки в українському, але й у ширшому, міжнародному масштабі. На використанні цього фактору по лінії спільної боротьби проти російсько-большевицьких імперіялістів може таки добре залежати західному бльокуві. Дуже важливий такий розвиток конфлікту, що вага цього фактору, як конкретної сили, щораз більше зростатиме. Це значно зміцнюватиме позиції української сторони на дипломатичному полі. Опираючись на активну визвольну боротьбу українського народу на Землях, українська дипломатія зможе бути далеко більше незалежною в своїй політиці. Вона буде мати змогу далеко успішніше відстоювати інтереси українського народу та його суверенні права. Бажаючи використати визвольну боротьбу українського народу на Українських Землях у загальному пляні боротьби проти большевицького бльоку, західні противники ССРСР можуть бути примушені повністю враховувати політичні вимоги української сторони. На політику тиску з боку противників ССРСР з метою домогтися якнайбільших уступок від української сторони не буде місця. Українська сторона не муситиме скакати під скрипку своїх контрагентів, а зможе виступати як сторона рівноправна. Політичні і моральні плюси такої позиції цілком очевидні.

Звичайно, не виключений також такий розвиток політики західних великодержав, що їм у пляні боротьби проти большевицького бльоку буде непотрібна українська сторона як сила. Тоді, очевидно, їм дуже на руку буде теперішнє становище українського еміграційно-легалістичного табору з УНРадою на чолі та вся його інтервенційна політика. Це буде найкраще середовище, де вони правдоподібно зможуть знаходити різних маріонеток типу сьгоднішнього нібито українського большевицького київського уряду тощо. Активна визвольна самостійницька боротьба українського народу на Українських Землях становитиме тоді для них лише негативний інтерес: вони думатимуть тоді лише над тим, як би її якнайшвидше здушити. Але це буде означати, що західні великодержави розглядатимуть українське питання знов лише як питання колоніальне, а не як питання державне. З такого розвитку подій справжнім українським патріотам з еміграційного легалістично-інтервенційного табору також не було б чого радіти.

Сьгоднішня інтервенційна лінія легалістичного табору на еміграції з УНРадою на чолі криє в собі ще одну небезпеку. Переконалий в слушності революційної, незалежної лінії української визвольної політики, український визвольний революційний табір послідовно реалізуватиме цю лінію за всяких умов – як

внутрішніх, так і зовнішніх. Якщо еміграційний легалістичний табір в ім'я своїх вузькогрупових інтересів схоче протиставлятися УГВР і всьому українському визвольному революційному рухові до кінця, то це в певний [мо]мент і при певних обставинах може довести до серйозних політичних ускладнень в рамках українського визвольного руху в цілості. Особливо це б загрожувало тоді, коли б війна розвивалася успішно для західних противників ССРСР, а вони, з метою використати безсилість українського еміграційного легалістичного табору для забезпечення в Україні своїх імперіялістичних інтересів, поставили б свою ставку на нього. Тоді боротьба двох таборів з двома національними центрами перенеслася б і на Українські Землі. Тут вона, очевидно, могла б прийняти далеко більше драстичні форми як на терені самої лише еміграції... Зрозуміла річ, що такий розвиток цілком не лежить в інтересі українського народу, в інтересі української визвольної справи. Але не є також в інтересі українського народу та української визвольної справи чергове підкорення України в такій чи іншій формі будь-якому новому імперіялізмові...

Висновок: в даний момент – в даний міжнародній обстановці і при наявності організованої визвольної повстанської підпільної боротьби на Українських Землях, – інтервенційна лінія еміграційного легалістичного табору з УНРадою на чолі є особливо шкідлива. Внаслідок такої політики:

а) не використовується належним чином на міжнародному полі сьогоднішньої визвольної боротьби українського народу на Українських Землях, що він її веде протягом багатьох років ціною таких величезних зусиль і кривавих жертв і яка, безумовно, створює дуже вигідні шанси для української визвольної акції за кордоном;

б) підривається незалежний характер українського визвольного руху в очах чужинців, зокрема ж непотрібно, всупереч існуючим можливостям, позбавляється всякої незалежності українську визвольну політику на міжнародному полі, відбирається їй всяку можливість протиставлятися тискові західних великодержав, чим робиться проблематичною майбутню суверенність української держави та завдається моральної шкоди українському визвольному рухові та всьому українському народові;

в) створюється загрозу політичних ускладнень в Україні на випадок переможної для західних великодержав війни проти ССРСР.

Вищі інтереси української визвольної справи рішуче вимагають ревізії сьогоднішньої лінії визвольної політики з боку українського еміграційного легалістичного табору з УНРадою на чолі.

Вищі інтереси української визвольної справи рішуче вимагають правильної постановки української визвольної політики в рамках усього українського визвольного руху, в рамках усього українського самостійницького табору.

«Програма максимум» такої правильної визвольної політики всього українського самостійницького табору, згідно з досвідом українського визвольного-революційного руху, повинна бути така:

1) визнати орієнтацію на власні сили українського народу основною задачею української визвольної політики, розбудову власних сил українського

народу на Українських Землях поставити як першочергове завдання всього українського самостійницького табору;

2) послідовно, відважно і в усій ширині реалізувати цю лінію у всій практичній політиці.

«Програма мінімум» такої політики (програма на сьогоднішній день):

1) визнати сьогоднішню боротьбу українського народу на Українських Землях, що нею керує УГВР та в авангарді якої йде збройне визвольне підпілля, найважливішою ділянкою українського визвольного фронту;

2) встановити співпрацю з УГВР як найвищим керівним і представницьким органом українського народу на Українських Землях, який стоїть в активній визвольній боротьбі проти російсько-більшевицьких окупантів, у кращому випадку – довести до утворення одного національного керівного і представницького центру українського народу як в Краю, так і на еміграції;

3) всю українську визвольну акцію за кордоном проводити в тісному зв'язку з сучасною визвольною боротьбою на Українських Землях і в оперті на неї;

4) дати всіляку підтримку сучасній визвольній революційній боротьбі українського народу на Землях.

Лише йдучи по цій лінії у своїй визвольній політиці, український визвольний рух буде гарантований від усяких прикрих несподіванок, невдач, розчарувань, образливих з точки зору нашої національної гідності ситуацій, тощо.

Лише йдучи по цій лінії, український визвольний рух ітиме найпевнішим і найкоротшим шляхом до справжнього і повного визволення України.

2 лютого 1951 р.

ЯКОГО ОБ'ЄДНАННЯ НАМ ТРЕБА?

Утворення УНРади пропаганда легалістичного табору на еміграції часто представляє як небуденну подію в українській історії, саму Раду – як незвичайне досягнення українського політичного життя, іноді просто як панацею, що рятує український народ тепер і рятуватиме в майбутньому від усіх лих та невдач...

Чи справді воно так?

Безумовно, в аспекті н а ш о г о минулого утворення УНРади, навіть у тій її формі і з тим її політичним обличчям, що вона їх має сьогодні, є явищем позитивним. По-перше, УНРада є певною формою об'єднання українських політичних партій. В цьому об'єднанні приймають участь як праві, так і ліві українські самостійницькі партії. Як відомо, таке об'єднання в нашій історії було таки доволі рідким явищем. Лише на короткий час під час нашого незалежного життя та визвольної боротьби в період 1917–[19]20 рр. партії цих двох напрямків йшли разом – остільки разом, очевидно, оскільки спільно брали участь в державному будівництві УНРеспубліки чи ЗУНРеспубліки та в боротьбі за державну незалежність. У період між двома світовими війнами і східно-українські ліві партії на еміграції, і західно-українські в межах Польщі йшли окремо від правих. По-друге, будучи утвореною на базі давнього державного еміграційного центру УНР, складеного з представників Східної України, і маючи в своєму складі майже всі сьогоденні еміграційні західно-українські і східно-українські партії, УНРада є інституцією соборницькою і в певній формі втілює ідею соборності України, ідею соборності української визвольної політики. Зважаючи на минуле української соборницької політики, це також певний крок вперед в українському політичному житті. Це ж відомо, що перший акт української соборницької політики – об'єднання ЗУНР з УНР в один державний організм, урочисто проголошений 22 січня 1919 р. в Києві, – не мав більшого практичного значення. На практиці обидва уряди – Уряд УНР і ЗУНР – продовжували йти своїми окремими шляхами. Всі пізніші спроби утворити загальнонаціональний політичний центр соборної України кінчилися невдачами. Утворена 4.I.1921 р. на еміграції з представників східно-українських та західно-українських політичних партій Всеукраїнська Національна Рада розпалася, проіснувавши за ледве 2 місяці. Висунутий деякими політичними середовищами на початку 30-х років проєкт утворення нового всеукраїнського політичного центру, так і залишився тільки проєктом. Східно-українська еміграція та західно-український

самостійницький табір не знайшли між собою спільної мови. Принцип соборності послідовно реалізувала в своїй політиці тільки ОУН.

Іншою, однак, мусить бути наша оцінка Української Національної Ради, коли розглядаємо її в аспекті **теперішніх і майбутніх потреб** українського народу та української визвольної справи, тобто коли ставимо питання про те, наскільки УНРада в її сьогоднішній формі відповідає теперішнім і майбутнім потребам українського народу. А цей критерій мусить бути вирішальний в оцінці УНРади: в політиці завжди прийнято дивитися не назад, а наперед – на потреби сучасні і майбутні.

Ми вже вказували на те, що сьогоднішня політика УНРади має виразно інтервенційний характер. Ми вказували також, яка помилкова та шкідлива така політика для української визвольної справи і в сучасний момент, і на дальшу мету. Та цим, на нашу думку, не вичерпуються негативні сторони УНРади. На наш погляд, також **форма об'єднання**, що його являє собою УНРада, не відповідає теперішнім потребам українського визвольного руху. Що більше, вона не відповідає цим потребам у початковий період нашого державного будівництва. В цьому місці ми саме зупинимося над цим питанням.

УНРада в її теперішній формі є дуже вільний тип об'єднання українських політичних партій. Наскільки ми поінформовані, це об'єднання обмежується до випрацювання і визнання спільної політичної плятформи, до визнання окремих органів державного характеру, до участі окремих партій в працях УНРади через своїх представників – і, мабуть, на цьому кінець. В усякому разі утворення УНРади ніяк не зміняє становище **на нинішній час**: тут продовжує далі тривати партійне розбиття, міжпартійна гризня, міжпартійна боротьба, кожна партія на внутрішньо-українському відтинку має і реалізує свою окрему політичну лінію тощо. Як тип об'єднання, УНРада є виразно об'єднанням **парламентського** типу.

А тим часом, на нашу думку, творення «парламентів», «урядів», «міністрів» тощо – рішуче передчасне. Не цього, на наш погляд, сьогодні вимагають справжні і насущні потреби українського визвольного руху взагалі, а української еміграції зокрема. Проти того, що поневоленому українському народові, який прагне до визволення, треба сьогодні мати єдиний керівний авторитетний загальнонаціональний центр, ми не заперечуємо. Такий центр український народ сьогодні рішуче мусить мати. Ми заперечуємо лише проти того, щоб цьому центрові надавати такий ультра-державний характер, як його має сьогодні УНРада. На нашу думку, в сьогоднішніх умовах такий характер, по-перше підриває дану інституцію і всю українську визвольну політику від насущних потреб української дійсності. По-друге, такий ультра-державний характер національного центру надає всій нашій визвольній акції характеру деякої гротески. А у інтересі української визвольної справи, зрозуміла річ, не є ні одне, ні друге.

В сьогоднішніх умовах український національний центр, резигнуючи з усякої зайвої ультра-державної бутафорії, головні свої завдання повинен вбачати: а) в політично-дипломатичних акціях на міжнародному полі по лінії

визвольної боротьби українського народу; б) в політично-інформативній акції у всіх країнах світу по цій лінії; в) у всебічній і якнайширшій підготовці політичного активу та широких мас української еміграції (оскільки такий центр існує на еміграції) до практичної участі у визвольній боротьбі проти окупантів та в державному будівництві на Українських Землях після визволення. Це останнє завдання ми не вважаємо ні трохи менше важливим від двох попередніх. Навпаки, ми вважаємо, що це завдання повинно завжди розглядатися всією українською еміграцією і всяким національним центром як завдання першочергове.

Під кутом цих завдань і повинно доконуватися та оформлюватися всяке політичне об'єднання українських політичних партій. Тоді це буде об'єднання в ім'я насущних, реальних потреб українського визвольного руху, а не в ім'я цілей покищо неактуальних, хай навіть і дуже патріотичних та «державно-творчих». Відповідно до цих потреб треба було б також вирішити і про с т у п і н ь об'єднання (як далеко воно повинно сягти), і про його о р г а н і з о в а н і ф о р м и . Всьому повинна просвічувати одна мета: створити з політичного об'єднання знаряддя, яке б гарантувало якнайуспішніше виконання тих трьох найважливіших завдань українського визвольного руху, що ми на них вказали вище, особливо ж завдання останнє: всебічно підготувати національний актив на еміграції і широкі маси еміграції взагалі до активної визвольної боротьби проти окупантів та до державного будівництва після визволення України.

Всяке об'єднання в теперішніх умовах головну свою мету повинно вважати не стільки в представницьких функціях, скільки в активній роботі: організаційній, національно-виховній, політично-освідомній, в підготовці організаторів державного будівництва, військових кадрів тощо. На нашу думку, успішне виконання усіх цих завдань можливе тільки при наявності певної організаційної єдності від гори аж до низу в рамках усього українського самостійницького табору на еміграції, можливе тільки при наявності певного централізованого керівництва. Успішне виконання цих завдань, – а вони в даній міжнародній обстановці є особливо важливі, – вимагає п о в н о г о з о с е р е д ж е н н я всіх національних сил, всієї енергії національного активу в цьому напрямі, вимагає максимального виключення міжпартійної боротьби з національного життя, виключення різноторовости в роботі різних політичних партій і громадських організацій.

Українська Національна Рада, як об'єднання виключно парламентського типу, цим усім завданням та вимогам, зрозуміла річ, не відповідає. Особливо сумніваємось, наскільки вона може виконувати завдання підготовки еміграції до практичної участі у визвольній боротьбі та в державному будівництві (до речі, нам навіть невідомо, чи таке завдання вона взагалі собі ставить). Українському визвольному рухові в даний період потрібне не об'єднання типу сьгоднішньої УНРади – такого об'єднання нам сьогодні замало. Українському визвольному рухові потрібне сьогодні об'єднання значно міцніше. Українському визвольному рухові потрібне сьогодні об'єднання всіх самостійницьких партій – від гори аж до низу – в єдиний всеукраїнський національний

визвольний фронт. Маємо на думці об'єднання такого типу, як, н[а]пр[иклад], югославський народно-визвольний Фронт в період боротьби проти німецьких окупантів (а також пізніших років), як болгарський т[ак] зв[аний] вітчизняний Фронт тощо – лише, зрозуміла річ, з цілком іншою метою: коли для югославських, болгарських та інших комуністів у країнах т[ак] зв[аної] народної демократії усі ці форми були лише формою обману певних політичних груп щодо демократичної компартії, були лише трампліном для встановлення диктатури компартії, то для нас такий єдиний національний визвольний Фронт повинен бути знаряддям якнайуспішнішої боротьби за визволення, якнайуспішнішої підготовки до остаточної розправи з окупантами, а після повалення окупантського панування в Україні – ще протягом далекого часу якнайбільш ефективним знаряддям державного будівництва. При цьому підкреслюємо, що однією з найважливіших програмових цілей такого Фронту повинно бути встановлення в Україні справжньої, не большевицького типу демократії. Ідейною основою такого об'єднання повинна бути, як звичайно буває в таких випадках, спільна політична та програмова платформа, організаційною формою – спільні, утворені на такій чи іншій міжпартійній основі, керівні територіяльні органи Фронту – від гори аж до низу – та обов'язок безумовного підпорядкування по лінії завдань Фронту низових клітин різних партій низовим територіяльним органам такого Фронту. В усій організаційній побудові повинна бути проведена думка забезпечити Фронтові по лінії його завдань якнайбільшу дієспівність, якнайбільшу організаційну пруживість. Політичною метою повинно бути максимально можливе виключення міжпартійної боротьби, різносторонності національно-політичної роботи в усіх її виявах – і то не лише на горі, а й на низах, – максимально важлива єдність думок, прав і боротьби всього самостійницького українського табору.

Щойно таке об'єднання було б справжнім об'єднанням в рамках українського визвольного руху. Щойно таке об'єднання змогло б належно відповісти тим усім вимогам, що їх до нас ставить сьогоdnішній час. Щойно таке об'єднання могло б належно справитися з завданням всебічної підготовки еміграції до визвольної боротьби та до державного будівництва. Центральний керівний орган такого фронту, крім безпосереднього керівництва роботою фронту, міг би також цілком законно і авторитетно виконувати функції загальнонаціонального представництва з усіма прерогативами. При умові єдності з українським визвольним рухом на Українських Землях такий єдиний український визвольний фронт був би справді могутнім знаряддям українського народу в його визвольній боротьбі. Утворення такого фронту було б справді серйозним успіхом українського визвольного руху та всього поневоленого українського народу.

Та особливо малоприсадатною, як форма національного об'єднання, видається нам УНРада, коли розглядаємо її під кутом тих потреб, що перед ними стоятиме український народ у перші місяці свого державного будівництва. І саме на цей час, на нашу думку, особливо буде потрібною організація типу всеукраїнського загальнонаціонального єдиного визвольного фронту.

Перенесімся теоретично в цей вирішальний період нашої майбутньої історії. З уваги на складність завдання, перед яким стоятиме в цей період український народ – з одного боку, та на незначну чисельність національно свідомого українського політичного активу в масштабі соборної України – з другого, цей період рішуче вимагатиме повного зосередження всіх національних сил на фронті державного будівництва. Мабуть ніхто цього не може заперечити. Всяке, найменше навіть, розосередження наших національних сил та нашої національної енергії в цей період муситиме неминуче відбитися негативно на будові держави.

Наскільки ж УНРада в її сьогоднішній формі дає гарантію такого повного зосередження всіх національних сил і всієї національної енергії на фронті виключно тільки державного будівництва? На наш погляд, УНРада з її системою багатьох, фактично цілком розрізнених партій, такої гарантії рішуче не дає. Навпаки, можливе перенесення УНРади в її сьогоднішній формі на Українські Землі неминуче потягне за собою і перенесення сюди всього сьогоднішнього еміграційного партійництва. Але в цей період і в умовах сьогоднішньої дійсності на Українських Землях це партійництво матиме, безумовно, значно більше негативні наслідки, ніж як в умовах еміграції.

Для прикладу візьмемо такий один варіант ситуації, яка може скластися в цей період. Всі партії, що входять сьогодні до УНРади, це чисто емігрантські партії. В Україні, серед українського народу на Землях, всі вони не мають ніякого організаційного опертя. Кожна з цих партій, звичайно, дуже добре розуміє це слабе місце в своїх позиціях. Не може бути сумніву, що після повороту в Україну кожна з цих партій уважатиме своїм першочерговим завданням якнайширше і якнайшвидше розбудувати тут свої організаційні позиції: вербувати членів, творити партійний апарат, партійну пресу тощо. Це все проходитьиме, очевидно, серед завзятої міжпартійної конкуренції, серед ідейної і політичної міжпартійної боротьби з усіма її типовими формами і виявами.

Питаємо: чи в таких умовах є можливе повне зосередження всіх національних сил і всієї національної енергії на фронті виключно тільки державного будівництва. По-нашому, такий стан виключає таке зосередження. Як же може відбиватися такий стан на справі державного будівництва? По-нашому, тільки негативно. В чийому інтересі буде такий розвиток ситуації в Україні в перші місяці її незалежного існування? Лише в інтересі наших національних ворогів. Підкреслюємо, що УНРада в її сьогоднішній формі не тільки ніяк не гарантує українського народу перед таким розвитком, а, навпаки, такий розвиток об'єктивно підготовляє.

Такий розвиток ситуації в Україні криє в собі ще одну серйозну небезпеку. Український народ, придушений кривавим чоботом большевицької однопартійної диктатури, безперечно, ненавидить усякий тоталітарний лад. Але український народ протягом останніх десятиріч відвик також від міжпартійної гризні, властивої західним демократіям. Український народ розуміє також вагу єдності серед народу. Всяку міжпартійну боротьбу в умовах власної держави він оцінюватиме тільки негативно. Це ми твердим з усією відповідальністю,

знаючи настрої різних шарів українського громадянства з безпосереднього досвіду. А що вже говорити про міжпартійну боротьбу в рамках самостійницького табору безпосередньо після визволення, зараз у перші місяці нашого незалежного державного життя. Це була б, мабуть, перша бочка холодної води, що її ми виляли б на голови розентузіязмованого українського народу. Замість широкої освідомно-виховної роботи в душі українського патріотизму, в душі української державности, замість широкої масово-політичної на початок виключно тільки в напрямі утвердження справжньої української національної свідомости, замість зразків високої національно-державної зрілости, солідарности, пріорітету загально-національних і державних інтересів над вузько партійними, – українська еміграція принесла б українському народові тільки партійне розбиття, партійну гризню, дала б йому тільки негативні зразки нашої державницької зрілости. І коли візьмемо до уваги ті глибокі сліди, що їх залишить большевицьке виховання серед широких мас українського народу, в тому числі в першу чергу їхня перфідно-брехлива пропаганда проти українського визвольно-самостійницького руху, коли візьмемо, далі, до уваги ті невдачі та труднощі, що їх може спричинити в початковому періоді нашого державного будівництва міжпартійна боротьба в українському самостійницькому таборі, – то ми серйозно побоюємося, що це може привести не лише до компромітації в очах широких мас українського народу ідеї демократії, але й до певної зневіри в державно-творчі здібності нашого народу, а то й в саму ідею самостійности України... Це, зрозуміла річ, була б наша чергова історична трагедія. Підкреслюємо ще раз, що ми говоримо про це все, знаючи доволі добре в цьому відношенні настрої українського громадянства в Україні.

В протилежність до УНРади в її сьгоднішній формі, об'єднання типу єдиного всеукраїнського визвольного фронту в значній мірі гарантувало б український народ перед таким розвитком подій у перші місяці державного будівництва. Будучи справжнім об'єднанням українських самостійницьких партій – об'єднання від гори аж до низу, – такий фронт вже цим самим в значній мірі виключав би або принаймні темперував би міжпартійну боротьбу. В його організаціях українські маси скрізь бачили б реальне втілення ідеї національної єдности і солідарности. Спираючись на свій статут, який повинен бути побудований, як ми на це вже вказували, під кутом забезпечення йому якнайбільшої дієздатности та організаційної пруживости, такий фронт міг би справді ефективно спрямовувати максимум національної енергії на фронт державного будівництва. Розбудовуючись – хай навіть через окремі партії – як масова політична організація, такий фронт міг би добре і доволі швидко поставити відповідну масово-політичну роботу серед українських мас, так дуже потрібну, особливо в перший період нашого незалежного державного життя: ця робота провадилася б в одному дусі, – в першу чергу в душі українського патріотизму, національної державницької свідомости, національного і громадського виховання, в душі єдиної політичної програмової плятформи фронту, в душі політики уряду. Робота в цьому дусі домінувала б в усьому політичному житті. Зв'язані статутом фронту та вимогою «фронтаною» дисципліни, окремі

партії мусіли б розвивати свою діяльність в межах, визначених керівництвом фронту.

Та свою головну мету – забезпечити максимальне зосередження усіх національних сил і всієї національної енергії виключно тільки на фронті державного будівництва – такий єдиний всеукраїнський визвольний фронт повинен було досягнути щойно тоді, коли б йому вдалося домогтися в початковий період державного будівництва від усіх партій, які входили б в його склад, повного припинення їхньої партійної діяльності на певний окреслений час – скажімо, на два чи три роки, чи, навіть, на [а]пр[иклад], до моменту ухвалення Установчими Зборами України української конституції. Тоді в своїй діяльності такий єдиний всеукраїнський визвольний фронт не мусів би рахуватися з різними моментами вузько-партійного характеру. Таких моментів, очевидно, з боку різних партій буде немало і всі вони по-своєму гальмуватимуть роботу фронту в тому випадку, коли б партії затримали свою організаційну окремішність та розвивали свою партійну діяльність, хоч би навіть в рамках загальної політики фронту. Тоді – і лише тоді – вся енергія національного активу, всі національні українські сили змогли б справді бути спрямовані виключно тільки по одній лінії, тоді цілком відпала б на певний час усяка міжпартійна боротьба, всяка міжпартійна конкуренція, всяка багатоторовість політичної роботи, тоді вся енергія національного активу справді змогла б бути зосереджена на найважливішій ділянці життя того часу – на ділянці державного будівництва. З точки зору інтересів державного будівництва це, на нашу думку, було б найкраще розв'язання проблеми організації внутрішнього політичного життя в молодій українській державі, в перші дні її існування. На нашу думку, інтереси української визвольної справи, інтереси українського народу вимагають на цей період саме такого об'єднання.

Але тут дехто, стривожений за долю демократії, може запитати: ну, і що ж далі? Це ж форма монопартійного устрою, тоталітаризму?! – Нічого подібного. Повторюємо: головним завданням фронту повинно бути вможливити українському народові якнайуспішніше, в обстановці максимально можливої політичної єдності та концентрації національних сил по лінії найважливіших національних завдань, перейти через вирішальний кінцевий період нашої визвольної боротьби та такий же вирішальний початковий період нашого державного будівництва. Відігравши цю роль, такий єдиний національний фронт повинен розв'язатися і зробити місце нормальній для демократичного устрою партійній системі. В основних документах фронту повинен бути виразно передбачений термін його існування.

При такій постановці демократія не була б в жодний спосіб загрожена. Не було б цього навіть тоді, коли б, як це було сказано вище, в ім'я вищих інтересів українського народу партії на деякий час припинили свою партійну діяльність як окремі організації і коли б фронт розбудувався через деякий час як єдина всеукраїнська масова політична організація національного активу. Після розв'язання фронту його кадри влилися б у різні партії – відповідно до своїх політичних поглядів чи світоглядових переконань.

Такого, на наш погляд, об'єднання потребує сьогодні український народ. Нам потрібно сьогодні не об'єднання лише парламентського типу – таке, як сьогоднішня УНРада, – а об'єднання значно міцніше – об'єднання типу всеукраїнського єдиного визвольного фронту, об'єднання українських політичних партій від гори аж до низу. Щойно таке об'єднання могло б успішно розв'язувати всі ті завдання, що їх перед українським визвольним рухом ставить сьогоднішня обстановка. Щойно таке об'єднання оберегло б український народ перед цілим рядом внутрішньо-політичних труднощів та ускладнень у початковому періоді державного будівництва. Виключно лише у такому об'єднанні український народ мав би справді могутнє і ефективне знаряддя у своїй визвольній боротьбі. Тому до такого об'єднання нам треба змагати.

2 лютого 1951 р.

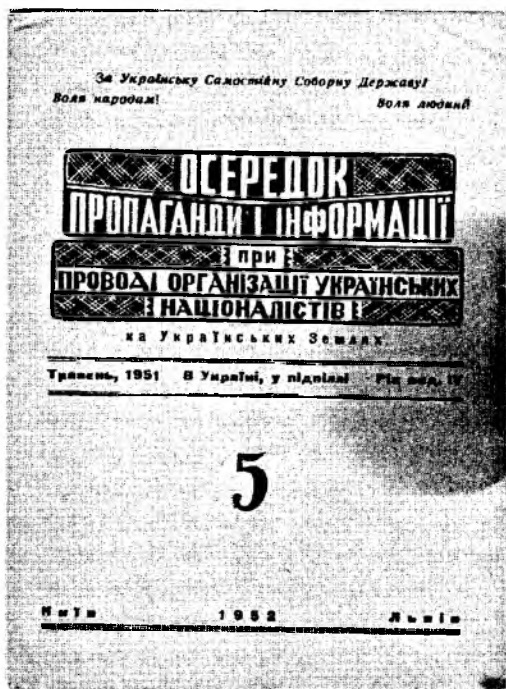
ПРИНЦИП ПРИВАТНОЇ ТРУДОВОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В ПРОГРАМІ ОУН

Як про це вже говорять матеріали, поміщені на іншому місці в цьому Випуску, весною 1950 р. з ініціативи Проводу ОУН відбулася Конференція ОУН на Українських Землях з метою внести деякі необхідні доповнення, а то й зміни в дотеперішній програмі ОУН. З причини важких умов нашої підпільної боротьби Конференцію переведено кореспонденційним шляхом.

Крім ряду дрібних уточнень та доповнень, Конференція змінила також пункт Програмових Постанов III-го НВЗ ОУН, що стосується земельно-го питання. III-ій НВЗ ОУН в м[ісяці] серпні 1943 р. станув на становищі національно-державної власності на землю в майбутній незалежній Українській Державі при індивідуальному або колективному, в залежності від волі селян, користуванні землею. Тепер, беручи до уваги всю сукупність відносин в українському селі, а теж усю складність загальнополітичної обстановки нашої визвольної боротьби, Конференція ОУН висловилася за тим, аби Організація у своїй програмі виразно задекларувалася за принципом приватної власності селян на землю. В цьому змислі і змінено відповідний пункт Програмових Постанов III-го НВЗ ОУН.

***

Будуючи свою програму, ОУН дуже пильно бере до уваги, з одного боку, прагнення і потреби якнайширших мас українського народу та потреби України і, з другого боку, – всі здорові та передові здобутки людства у всіх ділянках життя, здобутки як у галузі практики, так і в галузі теорії. Особливо уважно, зрозуміла

річ, ОУН завжди слідкує за практичними здобутками всіх цивілізованих народів. Такий підхід дозволяє ОУН вкладати в свою програму передовий зміст, оберігає її перед відсталістю та рівночасно не створює небезпеки відриву від справжніх потреб українського народу та України, не створює небезпеки нерелевантного доктринерства. Як політична організація, яка веде визвольну боротьбу проти окупантів, ОУН завжди дбає також про те, щоб її програма була не тільки науково обґрунтованою проекцією майбутнього суспільно-економічного і політичного ладу в Україні, але рівночасно також і якнайбільш ефективним знаряддям мобілізації українських мас на боротьбу за національно-державне визволення України, за побудову незалежної і соборної української держави. В умовах революційної визвольної боротьби проти окупантів, зокрема ж у конкретних умовах сьогоднішньої української дійсності, це дуже важлива вимога, і ваша Організація не може її нітрохи легковажити.

Йдучи саме по такій лінії, зокрема ж правильно оцінюючи капіталізм з його необмеженим правом приватної власності як формацію, яка вже відживає свій вік, особливо на європейському ґрунті, – III-ій НВЗ ОУН у 1943 р. у своїх Програмових Постановках висловився за принципом національно-державної та громадсько-кооперативної власності в народному господарстві. Притримуючись послідовно засади націоналізації, III-ій НВЗ ОУН висловився також за національно-державну власність на землю.

Від часу III-го Збору ОУН минуло вже 7 років. Для політичної організації це вже доволі часу для того, щоб здобути певний досвід щодо своєї програми. Такий певний досвід політична організація може зібрати навіть у тому випадку, коли, як от і ОУН, дана організація продовжує далі вести лише визвольну боротьбу в умовах окупації, тобто коли дана організація ще практично не приступила до реалізації своєї програми. В даному випадку таким певним показником щодо правильності програми треба вважати, безумовно, прагнення мас, їхні погляди, їхні настрої, розвиток відносин у такій чи іншій царині життя в цілому. Таким певним посереднім показником треба вважати також досвід інших народів, оскільки лише умови їхнього життя не є цілком відмінні від умов даної країни.

Який же досвід щодо своєї програми (нас тут цікавить передовсім її суспільно-економічна частина) збрала революційна ОУН?

Якщо йдеться про принцип суспільної власності в таких галузях народного господарства як банкова система, промисловість, транспорт, підземні багатства, велика торгівля, то весь досвід останніх років говорить про те, що становище революційної ОУН в даному питанні цілком правильне.

В цьому переконують нас в першу чергу погляди на це питання широких українських мас на Українських Землях. Большевицького ладу, большевицької експлуататорської і гнобительської системи трудовий народ України – українські селяни, робітники та працююча інтелігенція – рішуче ненавидить. Ця система приносить йому лише нечуваний економічний грабіж, варварську експлуатацію його фізичних сил, постійне напівголодне існування, загальну нужду, нове соціальне поневолення з боку нових суспільних паразитів та

визискувачів – з боку большевицьких вельмож. Український працюючий народ з усієї душі прагне до знищення большевицької експлуатації і гноблення, прагне до повалення большевицького режиму. Це остається поза всякими сумнівами. Але український народ прагне до повалення большевизму не в ім'я повороту до старого, не в ім'я повороту до капіталізму, а в ім'я побудови на руїнах большевизму нового ладу – такого ладу, що був би справедливіший та кращий як за большевизм, так і за капіталізм. Такий лад український народ уже собі сьогодні не уявляє як лад приватно-власницький, як лад капіталістичний. Повороту до капіталізму українські працюючі маси собі рішуче не бажають. Будучи весь час на Українських Землях, серед українських народних мас, наша Організація не занотувала ні одного серйозного випадку, який би говорив протилежно. Натомість ми завжди зустрічаємо такі погляди, як ми це вище навели. Працюючі України ненавидять стахановщину, соцмагання, терплять від незвичайно низької реальної зарплати, від постійного браку товарів ширвжитку, харчових продуктів, від високих цін на промислові товари і на продукти, від браку житла, від терору МГБ, від диктатури партії, від імперіялізму большевицької кліки. І саме в цьому вони бачать корінь зла, а не в самій засаді націоналізації.

Такі погляди українських працюючих мас не є випадковими: вони правильно виявляють справжню суть лиха в сьогоднішньому підсоветському житті, в них криється глибока об'єктивна правда про сьогоднішні відносини в ССРСР. Бо й справді головною причиною важкого життя підсоветських мас є гнобительська і експлуаторська політика московсько-большевицької, імперіялістичної, протинародної кліки, а не саме усупільнення знарядь і засобів виробництва.

Правильність становища Організації в цьому питанні підтверджується також досвідом інших народів. За останні роки, після другої світової війни, на шлях націоналізації окремих галузей промисловости, банків, транспорту тощо станули такі найпередовіші в економічному відношенні країни як Англія та Франція. Переведені реформи скрізь дають позитивні економічні і соціальні результати. Важливо відмітити, що націоналізації окремих галузей промисловости чи установ в даних країнах dokonано не насильно, а шляхом легальним, парламентарним, тобто за згодою більшости народу. Це говорить про те, що і в цих країнах, як і в Україні та взагалі в цілому ССРСР, більшість суспільства не хоче триматися більше капіталізму, а хоче будувати новий, кращий лад на основі суспільної власности.

Зате трохи інший досвід зібрала наша Організація в земельному питанні.

Після війни, всупереч наївним сподіванням деякої частини колгоспників, колгоспне ярмо не тільки що не стало легшим, а, навпаки, воно зробилося ще важчим, ще нестерпнішим. Визиск і гноблення українського колгоспного селянства, як і селянства всього Советського Союзу, прибрали страхітливі розміри. Вистачить сказати, що норма 200 грам зерна за трудовень стає щораз частіше не вийнятком, а майже правилом. Колгоспне селянство опинилося дослівно на дні нужди. Майже постійний голод, постійне недоїдання, цілковите убозтво, постійна загроза тюрми чи концтаборів за невиконання мінімуму трудовнів чи за кілька колосків, зірваних з колгоспного лану, високі податки та всякі інші

драчі, виснаження від важкої праці, знуцання і сваволя колгоспної адміністрації, почуття повної беззахисності – ось невідлучні супутники безпросвітного життя колгоспників. Це нітрохи не перебільшення, коли ми говоримо, що для колгоспного селянства в СРСР знов вернулися часи кріпацтва: в певних відношеннях становище колишніх кріпаків було навіть кращим від сьогоднішньої долі колгоспника.

Бажаючи схарактеризувати із соціально-економічного боку тенденцію розвитку большевицької колгоспної системи та її характер на протязі її вже майже 20-річного існування, можна тільки одне ствердити: большевицька колгоспна система в СРСР з дня на день «удосконалюється» виключно лише як зняряддя гноблення і визиску колгоспного селянства з боку большевицької держави, в руках большевицьких вельмож. Про майже жодні позитивні соціально-економічні здобутки большевицької колгоспної системи взагалі не приходиться говорити.

Зрозуміло, що в таких обставинах український селянин має до всієї колгоспної системи тільки одне почуття: почуття якнайглибшої ненависти, почуття скрайньої ворожості. І ця ворожість в даному випадку скеровується не проти такого чи іншого о к р е м о г о лиха в колгоспній системі, не проти окремих недоліків, а проти колгоспної системи в цілому, проти колгоспної системи як такої. Українське селянство не хоче колгоспів, воно чекає тільки хвилини, щоб могло від них звільнитися, щоб могло їх знищити. Це є пануюча риса в сьогоднішніх настроях на українському селі. Це є явище загальне, його спостерігається скрізь. Задоволена з колгоспного ладу, не протестує проти нього, а, навпаки, всіляко його собі хвалить лише певна, найкраще забезпечена і упривілейована, частина колгоспних гайдуків різного роду та ранги.

До чого ж прагне українське селянство, будучи готовим кожної хвилини знищити так ненависну для нього колгоспну большевицьку систему? Що ж хоче бачити українське селянство на місці знищених колгоспів?

Українське селянство в своїй масі с т и х і й н о хоче повороту до індивідуального способу господарювання. Це, побіч, ворожості до колгоспів, друга найважливіша риса в сьогоднішніх настроях українського селянства. Чому саме до індивідуальних господарств прагне сьогодні українське селянство – відповідь цілком проста. Український селянин пам'ятає, що до колективізації, коли він мав індивідуальне господарство, йому жилося незрівняно краще, ніж тепер, він знає, що скрізь поза межами Советського Союзу селяни господарюють індивідуально і живуть непогано. Тому то й туди звертається український селянин в своїх мріях. Якщо навіть і дехто зі селян пам'ятає, що й індивідуальна система господарювання має свої слабкі сторони, то в цих умовах – в умовах нестерпної колгоспної неволі – вони, ці слабкі сторони, виглядають в очах українського селянства нічим серйозним, дрібним.

В цьому місці треба відмітити ще одне явище. Сьогодні, стогнуци в колгоспному ярмі, українське колгоспне селянство не особливо звертає увагу на формально-правне вирішення питання в л а с н о с т и на землю, тобто на те, чи буде воно мати землю на основі приватної власності, чи на основі лише

користування землею, з тим, що юридично земля буде власністю національно-державною. Стихійні прагнення селянства сьогодні вичерпуються майже повністю правом на індивідуальне господарство. Не може бути, однак, сумніву, що коли в майбутньому селяни безпосередньо і практично стануть перед цією проблемою, то вони рішуче висловляться за правом приватної власності на землю. Навчене большевицьким болючим досвідом, жорстоко большевиками обмануте, українське селянство не може ставитися з довір'ям і без підозріння до всяких таких програм та до всяких таких політичних партій, які, на його думку, недостатньо виразно чи твердо вирішували б цю справу. Наприклад, донедавна дуже багато селян зверталося до нас часто з питанням, чому це в програмі нашої Організації зазначається, що в майбутній українській державі допускатиметься і колективна форма господарювання. Це місце нашої програми селяни інколи розуміли так, що ми не є рішуче проти большевицьких колгоспів, що ми нібито погоджуємося з большевицькими колгоспами тощо (з поняттям колгоспу українське селянство зв'язує лише колгоспи большевицького типу і тому їх так панічно боїться). Так дуже українське селянство сьогодні не довіряє партійним програмам, так воно боїться, щоб його знову не обманули. Не може бути ніякого сумніву, що в майбутньому в інституті приватної власності на землю українське селянство буде вбачати найпевнішу гарантію того, що ця земля справді буде належати йому та його дітям, що цієї землі йому та його дітям уже завтра знов не відберуть.

Та вернімся ще до большевицьких колгоспів. Вище ми вказували на скрайне негативні, протинародні соціально-економічні результати большевицької колгоспної системи. Подивімся ще, про що говорить дотеперішній розвиток цієї системи як форми організації сільсько-господарського виробництва, абстрагуючись від соціально-економічної сторони проблеми.

В галузі агрокультури большевики шляхом колгоспів також не добилися майже жодних успіхів. Рівень агрокультури в ССРСР, порівнюючи зі західно-європейським, продовжує й далі бути, як і до колективізації, нижче середнього. Про це найкраще говорить врожайність: вона в ССРСР в загальному дуже низька. Окремі осяги, що їх інколи добиваються «герої праці» і що їх большевицька пропаганда так широко розтрублює, ні в якій мірі не є показовими для всього сільського господарства ССРСР, це цілком відокремлені випадки. В галузі тваринництва постійно існує майже катастрофічний стан. В загальному, як до колективізації, так і тепер сільське господарство в ССРСР продовжує зберігати суто екстенсивний характер. Всі колосальні зусилля большевицьких вельмож, всі їхні організаційні та репресивні заходи дають лише мінімальний результат. Практичні здобутки колгоспної системи ніяк не виправдують цих зусиль. Лише в одному відношенні – у відношенні машинізації сільського господарства, большевики зробили великий крок уперед. Та через це рівень агрокультури, рівень сільського господарства в цілому ще не піднісся. Машинізація не може розглядатися як ціль сама для себе. Якщо машинізація не полегшує життя селянським масам і не спричинюється до підвищення агрокультури, – вона

зтрачує всякий сенс. А в умовах большевицької колгоспної системи вона не дає ні одного, ні другого.

Висновок: дотеперішній розвиток большевицької колгоспної системи як форми організації сільсько-господарського виробництва дає тільки негативний досвід. Большевикам не тільки що не вдалося піднести сільське господарство за допомогою колгоспів на вищий рівень культури, а, навпаки, вони цей розвиток внаслідок колективізації загальмували і сьогодні сільське господарство України продовжує й далі відставати від інших країн.

Такий досвід щодо колгоспів збирала наша Організація в межах ССРСР, зокрема в Україні.

Про досвід інших народів, з-поза большевицької сфери впливів, про досвід не большевицький, очевидно, не можна говорити, оскільки в жодній іншій країні поза большевицькою сферою впливів не вводиться колективної системи господарювання в сільському господарстві в скільки-небудь ширших розмірах. Навпаки, заслугоує на підкреслення той факт, що всі революційні, реформаторські партії на Заході, зокрема соціалістичні, обстоюючи дуже завзято принцип націоналізації в промисловості, банковості та інших командних галузях народного господарства, не особливо твердо обстоюють принцип націоналізації землі, а принципу колективізації майже взагалі поки що не висувають. Досвід з большевицькими колгоспами тому то мусить бути покищо для нас вирішальним.

В такій ситуації, при такому досвіді з колгоспною системою взагалі і при таких настроях на українському селі – Конференція ОУН висловилася за приватну власність селян на землю в рамках системи індивідуальних трудових господарств у майбутній незалежній українській державі.

Така розв'язка земельного питання в програмі ОУН йде цілком по лінії прагнень українських селянських мас. Можна навіть сказати, що ці прагнення були провідною лінією у всіх дискусіях над цією проблемою.

З одного боку, така лінія ОУН в цьому питанні зумовлена глибоким переконанням Організації в тому, що прагнення українського селянства до індивідуальних господарств з соціального та економічного погляду є цілком здорове та конструктивне прагнення, переконання ОУН в тому, що це прагнення при відповідній політиці державної влади ні в якій мірі не скеровується проти ідеї суспільної рівності і справедливості, що присвічує нашій визвольній боротьбі. Точніше про це буде сказано нижче.

З другого боку, така лінія ОУН є обумовлена також усією складністю політичної обстановки, в якій проходить наша визвольна боротьба.

Як відомо, з різних причин значна частина українського суспільства, в тому числі також значна частина українського селянства, в деяких районах України ще не включена в активну визвольну боротьбу, що так або інакше стоїть осторонь цієї боротьби. Частина народу, в тому числі також і селяни, перебуває в даний момент ще на низькому рівні національної свідомості. Дуже часто ця свідомість має тільки географічно-етнографічний характер. Значна частина

українського народу, не виключаючи і деяких селянських кіл, перебуває під ворожими українській визвольній справі впливами російщини. За кордоном, на еміграції, у зв'язку з напруженою міжнародною обстановкою, підтримувані західними противниками ССРСР, готуються перебрати по большевиках їхню імперію другі російські імперіялісти — Керенський з компанією, власовці³⁴⁸ та інші. Вони ні на хвилину не допускають думки про державне відокремлення України від Росії. Можна не сумніватися також, що вони не зрезигнують з жодного засобу — від якнайширшої демагогії починаючи і на збройному виступі кінчаючи, — щоб такому відокремленню перешкодити, щоб до нього не допустити. Цілком певне також, що українське селянство буде головним об'єктом цієї демагогії з боку нових російських лже-демократичних чи лже-соціалістичних імперіялістичних сил.

Цим складність обстановки, що в ній проходить наша боротьба, ще далеко не вичерпується. Ми вказали тільки на деякі її особливості. Цілком тому природно, що в такій ситуації в даний період ОУН так формулює своє головне і найважливіше завдання: всіми засобами і в першу чергу мобілізувати якнайширші маси українського народу на боротьбу за визволення національне, за побудову незалежної української держави. Цьому завданню ОУН у даний період підпорядковує все інше, на це в даний період ОУН спрямовує всі свої зусилля. Цьому завданню мусить також служити і програма ОУН: вона має бути одним з найдійовіших засобів у напрямі мобілізації українських мас на боротьбу за самостійність України, за відокремлення України від Росії.

Зрозуміло, що в цьому пляні настрої українського села, прагнення українського селянства мусять враховуватися у першу чергу. Незважаючи на весь розвиток індустрії в Україні, на ріст міст, на значний чисельний зріст робітничої кляси та інтелігенції, українська нація все ще далі залишається переважно селянською нацією, селянство все ще далі становить більше 60% українського народу. Селянство в основному залишається теж найбільш національно свідомою, найбільш українською частиною народу. Перемога в нашій визвольній боротьбі залежатиме тому в найбільшій мірі від того, як широко включиться в боротьбу за самостійність українське селянство. І з цією обставиною нашої визвольної боротьби ОУН мусить якнайсерйозніше рахуватися. Українське ж селянство широко включиться у визвольну боротьбу лише в тому випадку, коли прапор боротьби за Самостійну Україну буде для нього рівночасно прапором боротьби за його клясове визволення, за його життєві клясові інтереси, коли цілі цієї боротьби повністю задовольнятимуть і його клясові прагнення. Так воно було під час наших Визвольних Змагань у 1917-[19]20 рр., так воно є сьогодні, так воно буде також і в нашій майбутній всенародній визвольній війні.

На даному етапі нашої визвольної боротьби і при тій складності політичної обстановки, що в ній приходить нам боротися, аграрне питання в Україні не може розв'язуватися виключно тільки в його соціально-економічному аспекті. Аргументи політичного порядку мусять братися до уваги в даному випадку в такій самій мірі, як і аргументи стисло соціально-економічні. В протилежному випадку, то значить, коли б ОУН поминула в своїй програмі загально пануючі

сьогодні прагнення українських селянських мас, вона легко могла б викликати їх недовір'я до себе. В умовах сьогодишньої української дійсности з уваги на те, що ОУН є єдиною самостійницькою визвольною організацією в Україні, таке недовір'я до ОУН було б рівнозначне з недовір'ям до українського визвольного самостійницького руху в цілому. Таке ж недовір'я українських селянських мас було б рівнозначне нашій черговій національній катастрофі. Це було б щось без порівняння більше, як лише тактичний промах однієї партії, – це було б легко-важне ставлення до вищих інтересів визвольної української самостійницької боротьби. ОУН на Українських Землях добре освідомляє собі свої обов'язки в українському визвольному русі і до цього ніколи не допустить.

Крім цього, як ми на це вже вказували, прагнення українських селянських мас до індивідуальних господарств з соціального і економічного боку є цілком здорове і конструктивне прагнення. Для ОУН в даному випадку дуже важливе те, що це прагнення майже нічим не загрожує справі в Україні справедливого і передового суспільно-економічного ладу. З деяких слабих сторін і системи індивідуальних трудових господарств, побудованих на засаді приватної власности на землю, ОУН собі добре здає справу. Але ОУН разом з цим переконана, що нові, кращі форми господарювання на землі чи землевпорядкування з успіхом можна буде шукати лише у вільній Україні, на базі вільного і відродженого українського селянства та через нього – на базі нового досвіду українського селянства з індивідуальним трудовим господарством.

* * *

В галузі суспільних відносин ОУН бореться за побудову безкласового суспільства. Під безкласовим суспільством ОУН розуміє таке суспільство, що в ньому не існуватиме поділу на визискувачів та визискуваних, не існуватиме експлуатації людини людиною; таке суспільство, що було б вільне від усіх тих соціальних і економічних лих, що є властиві сьогодишньому капіталізмові та большевизмові. Під безкласовим суспільством ОУН розуміє суспільство без поміщиків та без великих землевласників взагалі, суспільство без капіталістів, суспільство без упривілейованих політично і економічно паразитів типу сьогодишніх большевицьких вельмож – суспільство працюючих, побудоване на засаді економічної і соціальної рівности та максимальної справедливости. Економічною основою цього суспільства буде суспільна, національно-державна або громадсько-кооперативна власність на знаряддя і засоби виробництва в усіх вирішальних галузях народного господарства та пляновість і суспільна контроля всього народно-господарського життя. Політичною основою безкласового суспільства, в протилежність до того, як це є в сьогодишньому большевицькому ССРСР, буде справді демократичний, республікансько-парляментарний державний лад.

У зв'язку з цим, що ОУН декларувалася у своїй програмі за принципом приватної власности на землю в рамках трудових господарств, в багато декого,

цілком природно, може виникнути питання про те, чи не суперечить цей принцип нашій ідеї безкласового суспільства.

В значній мірі це питання вияснює уже самий зміст пункту про аграрне питання, прийнятий Конференцією ОУН. В цьому пункті іменно говориться, що ОУН є: 1) за знищення большевицької колгоспної системи в організації сільського господарства і разом з цим проти повороту капіталізму в сільському господарстві; 2) за право приватної власності на землю в рамках трудових господарств; 3) за заборону торгівлі і спекуляції землею.

Отже, по-перше, в програмі виразно підкреслюється, що ОУН є проти повороту капіталістичних відносин у сільському господарстві. Це значить, що ОУН є: а) проти повороту великої земельної власності поміщицького, куркульського чи будь-якого іншого типу; б) проти таких відносин, при яких існувала б експлуатація однієї, біднішої частини селянства з боку іншої, заможнішої; в) проти таких відносин, при яких розвиток на селі проходив би стихійно, без контролю з боку цілого суспільства, у взаємній конкурентній боротьбі сільських господарів.

По-друге, в програмі також виразно говориться про трудові господарства. Під трудовими господарствами розуміються такі господарства, які спираються на власній праці членів селянських родин і обходяться без найманої робочої сили. Такі господарства не можуть бути великих розмірів. Для них буде визначена законом верхня і нижня межа, вище якої піднятися чи нижче якої спуститися вони не зможуть. При цьому Програма передбачує також заборону торгівлі і спекуляції землею. При такій системі є цілком виключене, щоб власник такого трудового господарства міг вирости в багача, який економічно панував би над біднішим селянством та його експлуатував би.

Ще більше виключене також, щоб власник такого господарства міг здобути пануючу економічну позицію в рамках усього суспільства. Селянин, який матиме трудове господарство на основі права приватної власності на землю, в рамках усього суспільства буде працюючим, трудовий дохід якого, здобутий на його земельній ділянці, буде рівнятися пересічному трудовому доходу інших суспільних прошарків. Це визначуватиме і всю його соціальну та економічну позицію. Фактично ця позиція буде цілком така сама як і всіх інших працюючих. Формально вона буде різнитися тим, що селянин буде власником господарства, тоді, коли, наприклад, промисловий робітник чи інтелігент такими власниками не будуть.

Небезпека відродження капіталізму на базі приватної власності на землю існувала б тоді лише, коли б ця власність була необмеженою. Тоді справді на селі дійшло б швидко до виникнення типово капіталістичних відносин. При системі ж трудових господарств, для яких існуватиме встановлена законом верхня і нижня межа для розмірів земельних ділянок, та при забороні спекуляції землею – це виключене.

Найважливішою, однак, гарантією перед відродженням капіталізму на селі з усіма його негативами буде тверда воля майбутньої незалежної української

державної влади боротися за реалізацію ідеї безкласового суспільства. Треба, безумовно, рахуватися з тим, що в системі індивідуальних селянських трудових господарств, побудованих на основі права приватної власності на землю, капіталістичні т е н д е н ц і ї будуть мильні і широкі. Для цього будуть всі умови. Чи ці тенденції зможуть бути реалізовані, чи ці тенденції доведуть до виникнення капіталістичних відносин на селі – чи ні, чи вони залишаться лише тенденціями – все це залежатиме в найбільшій мірі від того, з якою послідовністю і принципіальністю державна влада майбутньої незалежної української держави буде реалізувати передову ідею суспільної рівності і справедливості теперішньої епохи – ідею безкласового суспільства. Тільки від державної влади залежатиме, чи вона буде цим тенденціям потурати – і тоді, безумовно, на селі відроджуватиметься в такій чи іншій формі капіталізм з усіма його соціальними негативами, – чи вона ці тенденції в ім'я побудови в Україні справедливого і передового суспільного ладу відповідними конструктивними заходами – буде присікати, буде знешкідливлювати. В умовах усупільнення всіх командних галузей народного господарства та пляновості всього народно-господарського процесу таке завдання державній владі буде цілком піл силу.

Для ОУН на Українських Землях ідеал безкласового суспільства в ділянці суспільних відносин завжди буде найвищим ідеалом. За реалізацію цього ідеалу в майбутній незалежній українській державі вона завжди буде боротися з усією послідовністю, рішучістю та принципіальністю. Із свого боку ОУН також робитиме все можливе, щоб принцип приватної власності селян на землю в рамках трудових господарств якнайкраще служив цій великій ідеї.

Варто пригадати, що різниця поглядів в питанні про те, чи є можливе відродження капіталізму на базі індивідуальних трудових господарств в умовах усупільнення всіх командних галузей народного господарства, плянового характеру цього господарства та «народно-демократичного» характеру державної влади, було однією з причин розриву між югославською компартією та Комінформом. Комінформ під диктат московських більшовиків стоїть на становищі, що його в свій час сформулював Ленін, а саме, що «в умовах індивідуальних селянських господарств капіталізм зроджується щодня і щогодини, стихійно і в масовому масштабі». Югославські комуністи заперечували цю тезу, чи, точніше, давали їй свою окрему інтерпретацію. Вони твердили, що тут мова може бути тільки про постійне зроджування окремих е л е м е н т і в капіталізму, які, однак, не є капіталізмом і при відповідній політиці державної влади в системі капіталістичних відносин ніколи не можуть розвиватися. На погляд югославських комуністів, державна влада, спираючись, з одного боку, на усупільнений сектор, який охоплюватиме всі вирішальні галузі народного господарства, та, з другого боку, ведучи відповідну політику на селі, завжди зможе своєчасно і успішно запобігати тут виникненню капіталістичних відносин. На нашу думку, погляд югославських комуністів у даному випадку є правильний.

* * *

ОУН завжди йшла і йде в першій лінії боротьби за права та інтереси українських селянських мас. Разом з ОУН в цій боротьбі йде все українське визвольне підпілля. Найсвіжішим яскравим доказом цього є вся боротьба УПА, ОУН і всього підпілля на чолі українських мас проти колективізації Західної України. Визволення українського селянства, знищення визиску і всякого пригноблення села, піднесення українських селянських мас на високий рівень заможності і культури, побудова в українському селі якнайздоровішого і найпередовішого суспільно-економічного ладу, – завжди була і є однією з найважливіших цілей нашої Організації.

Така постава впливає з того високого погляду на ролі і значення українського селянства, що його заступає ОУН. ОУН дивиться на українське селянство як на житьову основу всього українського народу – як на кормителя нації та невичерпний резервуар біологічних, моральних та інтелектуальних сил народу. ОУН також дуже високо оцінює ту незвичайну, далеко більшу, ніж серед усіх інших прошарків українського народу, відпорність українських селянських мас на всі намагання окупантів денаціоналізувати та асимілювати український народ, дуже високо оцінює його вірність національним традиціям, його здорову мораль, здоровий дух, його невгнутість і витривалість в опорі проти всіх гнобителів, його готовність до активної боротьби з ворогами, його масову жертвенну участь в українській визвольній боротьбі усіх періодів, особливо ж останній період УПА і збройного підпілля. Цією своєю участю українське селянство записалося в історію української визвольної боротьби ніколи немеркнутими сторінками. ОУН і весь український народ ніколи цього не сміють забути. В особі ОУН українське селянство мало, має і завжди матиме в майбутньому свого найпалкішого речника і завзятого оборонця.

Керуючись прагненням довести до справжнього визволення українського селянства в майбутній незалежній українській державі, бажаючи забезпечити йому справді якнайкращі умови життя, ОУН сьогодні у своїй програмі станула на становищі приватної власності селян на землю в рамках трудових індивідуальних господарств. ОУН вірить, що така розв'язка земельного питання дозволить українському селянству в найближчий період зажити таким життям, про яке воно через стільки століть мріяло і за яке воно проляло стільки крові: життям вільних, заможних, культурних і щасливих хліборобів, життям хліборобів, які заслужено за свою працю користуватимуться пошаною і якнайбільш дбайливою увагою всього українського суспільства. Ця мрія українського селянства є для ОУН найвищим наказом від нього. Головною передумовою для цього є національне визволення України, відокремлення України від Росії, побудова незалежної і соборної демократичної української держави.

В умовах державної незалежності України, в умовах відродження українського селянства на базі індивідуальних трудових господарств, побудованих на засаді приватної власності на землю, ОУН відважно шукатиме щораз кращих

шляхів на впорядкування відносин на селі. В цій своїй боротьбі ОУН завжди спиратиметься, з одного боку, на прагнення і практику передових кіл українського селянства і, з другого боку, – на передові здобутки других народів в цій ділянці. Провідною зорею у цій боротьбі для ОУН завжди буде добробут і щастя українських селянських мас, добробут і щастя всього українського народу, здоровий, передовий і справедливий суспільно-економічний лад.

[1951 р.]

ПРИМІТКИ

ПРИМІТКИ

ПРО ЩЕ ОДИН ГЕРОЇЗМ

Праця написана в першій половині 1943 р. (датується за часом публікації) та підписана псевдонімом «Вол». У підпіллі опублікована в 13 числі журналу українського молодого покоління «Юнак». Розповсюджувалась як складова частина згаданого видання. Відомо ряд примірників (ЦДАВО. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 90. – Арк. 92. – 99зв.; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 26. – 51зв-52зв.; Там само. – Арк. 58зв-59зв.).

1. Свято Героїв – активно впроваджувалося ОУН з 1930-х років на знак пошанування загиблих борців за волю України.

2. Клаузевіц Карл (1780 – 1831) – один з провідних теоретиків військового мистецтва, автор праці «Про війну».

ЧИ ТРАДИЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗУЄ?

Праця написана 1943 р. (датується за часом публікації) та підписана псевдонімом «Вол». У підпіллі опублікована в 15 числі журналу українського молодого покоління «Юнак». Розповсюджувалась як складова частина згаданого видання. Відомо ряд примірників (ЦДАВО. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 90. – Арк. 156зв. – 157зв.; Архів ЦДВР. – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Лебедя» (у стадії опрацювання); ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 26. – 80зв-81зв.).

3. Дмитро Донцов – див. біографічний додаток.

4. «Січ» – українська фізкультурно-пожежна організація, що діяла впродовж 1900–1930 рр. у Галичині. Станом на 1913 р. у Галичині діяло понад 900 товариств «Січ», у яких налічувалось близько 80 тис. членів. У затвердженому в лютому 1919 р. статуті товариства підкреслювалось, що його метою є «фізичне оздоровлення української нації і виховання національного почуття дисципліни і громадськості». В період польської окупації діяльність товариства була припинена властями. Остання «Січ» проіснувала до 1930 р. у с. Горбачах біля Львова. Крім Галичини, товариства «Січ» існували на території Буковини, Закарпаття та в еміграції.

---

5. «Сокіл» – українська фізкультурно-спортивна організація Галичини, що діяла впродовж 1894–1939 рр. Завданням товариства було фізичне вдосконалення його членів, проведення культурно-просвітницьких заходів з метою виховання почуття національної єдності. В 1914 р. на західноукраїнських землях діяло 974 місцевих осередків, які об'єднували бл. 33 тис. членів. У 1939 р. з встановленням радянської влади в Західній Україні діяльність «Сокола» заборонена. Крім Галичини, товариства «Сокіл» існували на території Буковини, Закарпаття та в еміграції.

6. Українські Січові Стрільці (УСС) – українські напіввійськові (парамілітарні) товариства, що існували в Галичині напередодні Першої світової війни. Засновані К. Трильовським у Львові при Українському січовому союзі. Займалися організацією військового вишколу молоді. В 1914 р. в Галичині існувало 94 осередки товариства УСС.

7. «Пласт» – українська скаутська організація. Перші осередки виникли восени 1911 р. у Львові з ініціативи О. Тисовського, П. Франка, І. Чмоли. «Пласт» в Галичині заборонений польською владою в 1930 р., на Волині – в 1928 р., після чого існував нелегально. Також діяв на території Буковини, Закарпаття та в еміграції. Вихованцями «Пласту» були багато провідних діячів ОУН і УПА.

8. Українська Військова Організація (УВО) – підпільна військово-політична організація, яку створили 1920 р. ветерани збройних формувань УНР та ЗУНР з метою продовження боротьби проти іноземних окупантів. Очолив її полковник Євген Коновалець. Наприкінці 1920-х рр. УВО поступово зближується з молодіжними націоналістичними організаціями, в результаті чого виникає єдина Організація Українських Націоналістів (1929 р.). Після створення ОУН УВО ще деякий час існувала автономно; процес її злиття остаточно завершився в 1932 р.

9. Організація Українських Націоналістів (ОУН) – політична організація, створена на установчих зборах, відомих під назвою Конгресу Українських Націоналістів 28 січня – 3 лютого 1929 р. у Відні, шляхом об'єднання еміграційних Групи української національної молоді (ГУНМ), Легії українських націоналістів (ЛУН), Союзу українських націоналістів (СУН) та західноукраїнського Союзу української націоналістичної молоді (СУНМ), за участі незалежних делегатів. Значну роль в організаційному, кадровому та фінансовому аспектах процесу об'єднання відіграла Українська Військова Організація (УВО), яка попри персональну унію в особі керівника УВО та ОУН Є. Коновальця, де юре не стала частиною новоствореної організації (до 1932 р.). ОУН відмежувалася від діяльності усіх діючих в той час політичних центрів та партій, як неспроможних ставити українську справу в усій її повноті, а отже охоплювати усі українські землі, поділені між чотирьох держав (СРСР, Польща, Румунія, Чехословаччина). Головною метою ОУН було створення Української Самостійної Соборної Держави шляхом збройного повстання, при оперті на власні сили, відкидаючи допомогу будь-кого з історичних ворогів – Польщі та Росії. Мережа осередків ОУН охоплювала еміграційні скупчення в Європі (Австрія, Бельгія, Болгарія, Вільне Місто Данціг, Великобританія, Італія, Литва, Німеччина, Франція, Чехословаччина, Югославія, землі корінної Польщі), Північної та Південної Америки (Канада, США, Аргентина, Бразилія), Азії (Манджурія) та краєві структури в Галичині, Волині, Буковині та Закарпатті. У 1940–1941 рр. внаслідок розколу постала Організація Українських Націоналістів (революційна), яку згодом в народі почали називати «бандерівцями» (від імені її провідника – Степана Бандери). Саме ця

організації в 1940–1950-х рр. розгорнула національно-визвольну боротьбу в Україні.

10. Юнацтво ОУН – підрозділ, передбачений Устроєм Організації Українських Націоналістів 1929 р., що охоплював членів ОУН віком від 15 до 21 року (термін досягнення повноліття у міжвоєнній Польщі) і складав перехідний етап від Доросту ОУН до повноцінного членства. Ідея юнацького підрозділу виникла в першу чергу з потреби ідеологічного вишколу майбутнього членства. Юнацтво ОУН було важливим джерелом формування кадрів ОУН. Першим керівником Юнацтва був Іван Габрусевич (1930–1931). Друкованим органом Юнацтва ОУН був журнал «Юнак».

ЗА ЧЕСТЬ, ЗА ЖИТТЯ!

Праця написана у січні 1945 р. (датується за часом публікації) та підписана криптонімом «С. Вол.». У підпіллі опублікована в 1(2) числі видання Української Повстанської Армії «Повстанець». Розповсюджувалась як складова частина згаданого видання. Відомий примірник (*Архів ЦДВР – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Лебедя» (у стадії опрацювання)*).

Опубліковано: Літопис УПА. Нова серія. – Т. 1: Видання Головного Командування УПА. – Київ-Торонто, 1995. – С. 152-154.

БЕЗЛИЧНІСТЬ, БРЕХУНСТВО, БАНДИТИЗМ

Праця опублікована 1 червня 1945 р. в 3 числі видання ВО «Говерля» «Шлях перемоги» та підписана криптонімом «Вол.». Розповсюджувалась як складова частина згаданого видання. Відомо ряд примірників (*Архів ЦДВР – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Лебедя» (у стадії опрацювання); ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 70*).

КОЛОНІАЛЬНА ГОСПОДАРСЬКА ПОЛІТИКА БОЛЬШЕВИЦЬКИХ ІМПЕРІЯЛІСТІВ В УКРАЇНІ

Праця написана в 1945 р. (датується за часом публікації) та підписана псевдонімом «П.М.Полтава». Відомо про такі її видання в підпіллі:

1) 1945 р. два види машинописної брошури видано в підпільній друкарні «Погар» (*ГДА СБУ*);

2) 1945 р. другий розділ цієї праці «Колоніальна політика Сталіна в галузі сільського господарства України» під цією ж назвою виданий окремою машинописною брошурою обсягом 25 с. із зазначенням, що це є витяг із праці «Колоніальна господарська політика большевицьких імперіялістів в Україні» (*ГДА СБУ. – Ф. 11. – Спр. С-9112. – Т. 16. – Арк. 6*);

3) 1948 р. конспект даної праці вміщений у «Збірнику вишкільних матеріалів І-го ступеня. 4: З советознання», який випустив КОП КК ОУН (ст. 59-71 збірника) (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 16. – Арк. 226-238*);

4) машинописна брошура обсягом 115 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 3. – Арк. 329-445).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 93-104 (конспект).

11. Мануїльський Дмитро (1883 – 1959) – радянський державний та партійний діяч. 3 липня 1944 р. – заступник голови Ради народних комісарів, нарком закордонних справ УРСР (1944–1952). Автор брошури «Українсько-німецькі націоналісти на службі у фашистської Німеччини», що стала основою для радянської антиповстанської пропаганди.

12. Сталін (Джугашвілі) Йосиф (1879 – 1953) – радянський державний та партійний діяч. В 1922–1953 рр. – генеральний секретар, секретар ЦК партії, одночасно у 1941–1953 рр. – голова Ради народних комісарів (Ради міністрів) СРСР, в 1941–1945 рр. голова Державного комітету оборони і Верховний Головнокомандуючий. Організатор масових репресій в СРСР.

13. Йдеться про Переяславську раду (січень 1654 р.), на якій союз з Московською державою оформлено як визнання царської протекції над Україною.

14. Російсько-турецька війна 1735–1739 рр., в якій Росія ставила за мету вихід до Чорного моря та забезпечення південних областей від нападів кримських татар. Результатом війни стало підписання 1739 р. Белградського мирного договору, умови якого не вирішували одного з головних завдань тогочасної російської зовнішньої політики – отримання виходу до Чорного моря.

15. Дорошенко Дмитро (1882 – 1951) – громадсько-політичний і державний діяч, український історик, публіцист. Автор близько тисячі праць з історії України, історії культури і церкви в Україні. Серед головних праць Д.Дорошенка – «Нарис історії України» у двох томах (Варшава, 1932–1933 рр.), який часто використовував П.Федун під час написання своїх праць.

16. Гетьманщина – напівофіційна назва території України, на яку поширювалось владарювання гетьманського уряду (від сер. XVII ст. до 1764 р).

17. Петро I (1672 – 1725) – московський цар (з 1682), імператор (з 1721). Проводив централізаторську політику обмеження політичної автономії Лівобережної і Слобідської України. Після укладення гетьманом І.Мазепою угоди з Швецією та шведсько-української поразки в Полтавській битві 1709 р. за наказом Петра I була зруйнована гетьманська столиця Батурін, а її жителі винищені. Влада гетьмана була обмежена, а після смерті гетьмана І.Скоропадського (1722) Петро I не дозволив обрати його наступника. Контроль над державними справами України перейшов до Малоросійської колегії (1722). За Петра I десятки тисяч українських козаків і селян, посланих на будівництво фортець, каналів і т. п., загинули від непосильної праці, хвороб і голоду.

18. Мазепа Іван (1639 – 1709) – український політичний діяч, гетьман України. Весною 1709 р. уклав угоду з шведським королем Карлом XII, яка передбачала відновлення державної незалежності України в союзі з Швецією. Після початку наступу шведів на Москву через територію України гетьман відкрито перейшов на бік Карла XII. Це викликало масові репресії московських військ проти українського населення. Було знищено гетьманську столицю Батурін, Запорізьку Січ та ін. Після поразки шведсько-

українських військ у Полтавській битві 1709 р. І.Мазепа відступив у турецькі володіння, де оселився в передмісті м. Бендери.

19. Полтавська битва 27.6.(8.7).1709 р. – велика битва між шведсько-українськими і московськими військами біля м. Полтави під час Північної війни 1700–1721 рр. Наслідком Полтавської битви стало посилення царських репресій, обмеження автономних прав Гетьманщини, зростання національного і соціального гніту в Україні.

20. Меншиков Олександр (1673 – 1729) – російський державний, військовий діяч. У листопаді 1708 р. Меншиков зруйнував Батурич, з особливою жорстокістю винищивши його жителів за підтримку гетьмана І. Мазепи. Брав участь у Полтавській битві 1709 р., де командував лівим флангом московської армії. Діяльність Меншикова на українських землях супроводжувалася безжалісним визискуванням місцевого населення та закріпаченням козаків у його особистих володіннях.

21. Сулима Іван (? – 1635) – козацький гетьман (1628–1629, 1630–1635). Учасник походів проти татар та турків. У серпні 1635 р. зруйнував Кодацьку фортецю на Дніпрі. Страчений у Варшаві.

22. Царицин – тепер м. Волгоград у Росії, адміністративний центр Волгоградської області. Заснований у 1589 р. як фортеця, став містом у 1780 р. До 1925 р. мав назву Царицин, у 1925–1961 рр. – Сталінград.

23. Тут і далі використовуються статті, розміщені в першому та другому томах збірки «Сучасні проблеми економіки України», що видавався у Варшаві: Сучасні проблеми економіки України / Є.Гловінський, К.Мацієвич, В.Садовський. – Варшава, 1931. – Т. 1. – 160 с.; Сучасні проблеми економіки України / В.Садовський, К.Мацієвич, В.Іваницький, В.Іванис, Є.Гловінський, І.Кабачків, І.Шовгенів. – Варшава, 1936. – Т. 2. – 176 с.

24. Тут і далі йдеться про статтю – Садовський В. Пятилітка й народньо-господарські інтереси України // Сучасні проблеми економіки України / Є.Гловінський, К.Мацієвич, В.Садовський. – Варшава, 1931. – Т. 1. – С. 88-141.

25. Йдеться про російсько-турецькі війни 1768–1774, 1787–1791 рр. та поділи Польщі 1772, 1793, 1795 рр., внаслідок яких Російська імперія загарбала Причорномор'я, Приазов'я та Правобережну Україну.

26. Тут і далі йдеться про статтю – Гловінський Є. Проблема розрахункового білянсу України // Сучасні проблеми економіки України / Є.Гловінський, К.Мацієвич, В.Садовський. – Варшава, 1931. – Т. 1. – С. 5-20.

27. Йдеться про підручник для 8-го класу середньої школи – Баранський Н.Н. Экономическая география СССР. – Москва, 1935.

28. Йдеться про працю Й.Сталіна «Марксизм и национальный вопрос», яка вперше була опублікована в 1913 р.

29. Ленін (Ульянов) Володимир (1870 – 1924) – російський революціонер, основоположник та ідеолог більшовизму та міжнародного комунізму. З 1917 р. голова Ради народних комісарів РСФРР, з 1923 р. голова Ради народних комісарів СРСР. Фактичний керівник більшовицького режиму в Росії (СРСР).

30. Йдеться про статтю В.Леніна «Критические заметки по национальному вопросу», що була вперше опублікована в кінці 1913 р.

31. VIII-й з'їзд РКП(б) (18-23.03.1919, Москва) – прийняв другу програму партії – програму побудови соціалізму, схвалив рішення про створення Комінтерну.

32. VII-й надзвичайний з'їзд РКП(б) (6-8.03.1918, Петроград) – схвалив підписання Брестського мирного договору з Четвертним союзом, змінив назву партії з РСДРП(б) на РКП(б).

33. Українська Народна Республіка (УНР) – назва української держави у 1917–1920 рр. Перестала існувати наприкінці листопада 1920 р. внаслідок остаточного захоплення території УНР російськими більшовиками та виїзду голови Директорії УНР і Ради Народних Міністрів УНР в еміграцію.

34. Українська Центральна Рада (УЦР) – спочатку загальноукраїнський центр, що об'єднував політичні, громадські, культурні організації, згодом після Всеукраїнського Національного Конгресу (17-21.04.1917) – революційний парламент України, який керував українським національним рухом і своїми чотирма Універсалами довів Україну від автономії до самостійності. Головою Центральної Ради був Михайло Грушевський.

35. Помилка. Рішення про перехід до НЕПу був прийнятий на 10 з'їзді РКП(б) (8-16.03.1921, Москва); у грудні 1922 р. відбувся 7-й Всеукраїнський з'їзд рад, який ухвалив потребу об'єднання з іншими республіками; на 10 з'їзді РКП(б) (23-27.12.1922) прийнято постанову про створення СРСР, а на 1 з'їзді рад СРСР (30.12.1922) було затверджено Декларацію про утворення СРСР і Договір про утворення СРСР.

36. Тут і далі йдеться про працю – Сталин І.В. Марксизм и национально-колониальный вопрос. – Москва: Партийное издательство, 1934. – 232 с.

37. Йдеться про створення СРСР 30.12.1922 р.

38. Йдеться про працю – Сталин І. Вопросы ленинизма. Москва: Партиздат, 1935.

39. Перша п'ятирічка в СРСР 1928–1932 рр.

40. Друга п'ятирічка в СРСР 1933–1937 рр.

41. Тут і далі йдеться про статтю – Мацієвич К. Сільсько-господарська політика СРСР у світлі аграрної кризи // Сучасні проблеми економіки України / Є.Гловінський, К.Мацієвич, В.Садовський. – Варшава, 1931. – Т. 1. – С. 21-87.

42. Центральний комітет всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) (ЦК ВКП(б)) – вищий партійний орган у проміжку між з'їздами партії, якими він обирався.

43. Йдеться про статтю – Мацієвич К. Колективізація селянського господарства на Україні // Сучасні проблеми економіки України / В.Садовський, К.Мацієвич, В.Іваницький, В.Іванис, Є.Гловінський, І.Кабачків, І.Шовгенів. – Варшава, 1936. – Т. 2. – С. 25-64.

44. XVIII-й з'їзд ВКП(б) (10-21.03.1939) – схвалив підсумки 2-ї п'ятирічки і ствердив, що соціалізм в СРСР уже побудований. Прийняв план 3-ї п'ятирічки (1938–1942).

45. Тут і далі йдеться про статтю – Мацієвич К. Колективізація селянського господарства на Україні // Сучасні проблеми економіки України / В.Садовський, К.Мацієвич, В.Іваницький, В.Іванис, Є.Гловінський, І.Кабачків, І.Шовгенів. – Варшава, 1936. – Т. 2. – С. 25-64.

46. Нова економічна політика (НЕП) – система заходів більшовицької партії, започаткованих Х з'їздом РКП(б) (березень 1921 р.), що забезпечили перехід від політики воєнного комунізму, оснований на втіленні в життя схем безтоварної комуністичної економіки до відновленням товарно-грошових відносин. До найважливіших заходів НЕП належали: грошова реформа (1922–1924); денатуралізація податкової, організація кредитно-банківської та біржової систем; створення державної, кооперативної й легалізація приватної торгівлі; денационалізація дрібних промислових підприємств

шляхом їх передання в оренду; дозвіл на концесії, концентрація великих підприємств державної власності у трестових об'єднаннях та запровадження принципу комерційного розрахунку в їхній діяльності тощо. Незважаючи на послаблення партійно-державного контролю система управління економікою залишилася, по суті, командно-адміністративною.

47. Рада народних комісарів (Раднарком) – найвищий орган виконавчої влади (уряд) в Росії (СРСР).

48. Йдеться про Малайський півострів.

49. Йдеться про підручник для середніх шкіл Вітвера І.А. «Экономическая география западных стран», який уперше був опублікований у 1935 р.

50. Йдеться про Британську імперію.

51. Йдеться про працю Володимира Кубійовича «Географія українських і сумежних земель» (1938, 1943).

52. У 1940 р. Інститутом історії України АН УРСР було видано «Короткий курс історії України». Ця праця була першим курсом історії України від найдавніших часів до передодня Другої світової війни, що базувався на марксистсько-ленінській методології. Авторами її були – С.М.Белоусов, К.Г.Гуслистий, Ф.Є.Лось, М.І.Супруненко, М.Н.Петровський, Л.М.Славін, Ф.О.Ястребов.

53. Петровський Григорій (1878 – 1958) – радянський державний і партійний діяч. З березня 1919 р. до літа 1938 р. – голова ВУЦВК, у 1919–1938 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Один з організаторів голодомору та репресій в Україні.

54. Волобуєв (Артемов) Михайло (1903 – 1972) – український вчений-економіст. У 1920-х рр. – науковий співробітник науково-дослідного інституту ВУАН у Харкові. В 1928 р. у журналі «Більшовик України» опублікував статтю під назвою «До проблеми української економіки», в якій доводив, що Україна за радянської влади, як і в часи Російської імперії, залишається економічною колонією Росії. Через деякий час, зазнавши переслідувань з боку офіційних радянських організацій, був змушений написати спростування своєї теорії та засудити свої попередні погляди як помилкові і навіть антинаукові. Заарештований 7.12.1933 р. і засуджений до 5 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах. Згодом вирок було замінено на висилку у Казахстан. Після звільнення мешкав у Краснодарському краї РФ. В роки радянсько-німецької війни виконував спеціальні розвідувальні завдання. Після війни викладав у вищих навчальних закладах Ростова-на-Дону (РФ) та Донецька. У серпні 1957 р. офіційно реабілітований.

55. м. Сталіно – тепер м. Донецьк.

56. Йдеться про збірник статей – Сучасні проблеми економіки України / В.Садовський, К.Мацієвич, В.Іваницький, В.Іванис, Є.Гловінський, І.Кабачків, І.Шовгенів. – Варшава, 1936. – Т. 2. – 176 с.

57. Йдеться про Другу світову війну (1.09.1939 – 2.09.1945).

58. Йдеться про пакт Молотова-Ріббентропа.

59. Гітлер Адольф (1889–1945) – німецький диктатор, голова Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії, фюрер Третього Рейху (1934–1945). Переслідував мету завоювання для німецької арійської нації життєвого простору та поневолення усіх неарійських народів. Організатор масових злочинів проти людства. Реалізуючи свою загарбницьку політику, розпочав Другу світову війну.

60. Хрущов Микита (1894 – 1971) – радянський державний та партійний діяч. У 1938–1949 рр. (з перервою на 03-12.1947) – перший секретар ЦК КП(б)У, одночасно в 1944–1947 рр. – голова Ради народних комісарів УРСР. У 1953–1964 рр. – перший секретар ЦК КПРС, одночасно з 1958 р. – голова Ради міністрів СРСР. У 1930–1940-х рр. утверджував сталінізм в Україні, керував антиповстанською боротьбою.

61. Правильно – Іван Грушецький – див. примітку №191.

62. Маркс Карл (1818 – 1883) – німецький філософ, публіцист, основоположник наукового комунізму, організатор I-го Інтернаціоналу.

ПРО ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ ІІІ-ГО НВЗ ОУН

Праця написана в січні 1946 р. (датується за підписом у кінці) та підписана псевдонімом «Вол». У підпіллі розповсюджувалася тільки серед керівних кадрів із зазначенням «Для внутрішнього вжитку». Відомо про існування одного примірника машинописної статті обсягом 15 с. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 319-334*).

63. Акт 30 червня 1941 р. – декларація про відновлення Української держави, проголошена Організацією Українських Націоналістів під проводом С.Бандери у Львові всупереч волі німців, котрі в ході бойових дій на той час окупували майже всю Західну Україну, але ще не встигли організувати в ній свою владу. Цей акт застав окупантів зненацька. Через кілька днів, після консультацій з Берліном, нацистська служба безпеки (СД) заарештувала керівника уряду Я.Стецька, С.Бандеру та ін. ОУН(б) перейшла в підпілля і почала підготовку збройного повстання проти окупантів.

64. ІІІ Надзвичайний Великий Збір ОУН відбувся 21–25 серпня 1943 р. у с. Золота Слобода Козівського р-ну Тернопільської обл. На ньому були прийняті зміни до Програми ОУН, важливі політичні та організаційні рішення.

65. «На службі нації» – націоналістичний альманах, виданий у Парижі у 1938 р., в якому були вміщені статті В. Мартинця, Є. Онацького, М. Сціборського, Я. Стецька та ін.

66. Карпатська Україна – назва української автономії в складі Чехословаччини у 1938–1939 рр. та української незалежної держави на Закарпатті у 1939 р.

67. Йдеться про «Трансністрію» (в перекладі з румунської – «Задністров'я») – назва, яка вживалась німецько-румунськими окупаційними властями щодо земель між ріками Дністер, Буг, Рів, Лядова та Чорноморським узбережжям під час радянсько-німецької війни 1941–1945 рр. Після окупації частини півдня України німецьке командування 30.08.1941 р. передало під тимчасове управління свого союзника – Румунії територію, яка охоплювала Одеську обл., південні райони Вінницької, західні райони Миколаївської області. Румунська адміністрація створила на цих землях адміністративну одиницю – «Трансністрію», яка займала територію 40 тис. кв. км. (складалася з 13 повітів і 65 волостей) і налічувала близько 2,2 млн. чол. Адміністративний центр знаходився спочатку у Тирасполі, пізніше в Одесі.

68. Тут і далі під терміном «Організація» автор має на увазі Організацію Українських

Націоналістів під проводом Степана Бандери.

69. II Конференція ОУН відбулась у квітні 1942 р., III Конференція ОУН – у лютому 1943 р.

70. Імовірно, йдеться про видання «Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21-25 серпня 1943 р. (Неповний текст)». – Б.м.в., 1943. – 23 с.

71. Тут і далі скорочення «ОіСУЗ» вживається в значенні «Осередні (Центральні) і Східні Українські Землі».

72. «Максим Орлик» – Дмитро Мирон – див. примітку №221.

73. Тут і далі йдеться про працю Дмитра Мирона – «Максима Орлика» «Ідея і чин України» (1940), яка була присвячена теоретичним аспектам українського націоналізму.

ЕЛЕМЕНТИ РЕВОЛЮЦІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Праця написана у травні 1946 р. (дагується за підписом у кінці) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Вперше була опублікована в 1946 р. у 10 числі журналу «Ідея і Чин», а згодом неодноразово передруковувалась окремою брошурою із зазначенням, що це передрук із журналу «Ідея і Чин». Відомо про такі її підпільні видання:

1) 1946 р. стаття опублікована в журналі «Ідея і Чин». – 1946. – Рік V. – №10. – 74 с. (стор. 9-26 журналу) (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 20. – Арк. 143-151зв.);

2) 1948 р. друкована брошура (ротатор) видання Київ-Львів обсягом 40 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 462-482);

3) 1948 р. друкована брошура (ГДА СБУ);

4) 1948 р. конспект даної праці було вміщено в «Збірнику вишкільних матеріалів I ступеня. 3. Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи. – КОП КК ОУН, 1948. – 81 с.» (стор. 15-21 збірника) (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 17. – Арк. 288-294);

5) машинописна стаття обсягом 21 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 1. – Арк. 320-341);

6) 1950 р. друкована брошура видана у техзвені 232 обсягом 27 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 212-227).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 141-174; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 24: Ідея і Чин: орган Проводу ОУН, 1942-1946. – Торонто, 1995. – С. 441-463.

74. Степан Бандера – див. біографічний додаток.

75. Йдеться про претензії поляків на західноукраїнські землі, оскільки по лінії р. Збруч за умовами Ризького мирного договору 1921 р. проходив східний кордон Польщі.

76. Йдеться про те, що створення Української держави означатиме безперспективність польського імперіалізму в його основному формулюванні «Річ Посполита від моря до моря», яке передбачало створення Польської держави на території від Балтійського до Чорного моря.

77. Шевченко Тарас (1814 – 1861) – український письменник, художник. Був символом українського національно-визвольного руху. До його творчості постійно зверталися ідеологи українського націоналізму.

78. Міхновський Микола (1873 – 1924) – український громадський і політичний діяч, основоположник і перший ідеолог українського націоналізму. Співзасновник першої політичної організації на Наддніпрянщині – «Братства Тарасівців». Автор твору «Самостійна Україна», програми першої у Наддніпрянській Україні політичної партії – Революційної української партії, в якій проголошувалася ідея політичної самостійності України. У 1902 р. створив Українську народну партію, що сповідувала ідеї націоналізму та боротьби за створення незалежної української держави. Під час української революції 1917 р. був членом Української Центральної Ради, першим висунув ідею створення національних збройних сил. У 1924 р. в Києві заарештований ДПУ, загинув за нез'ясованих обставин.

79. Йдеться про брошуру Миколи Міхновського «Самостійна Україна» (Львів, 1900) – програмний документ Революційної української партії.

80. Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО) – найвпливовіша українська легальна політична партія на Західній Україні, заснована в 1925 р. Під впливом УНДО перебувала більшість українських культурно-освітніх і економічно-фінансових інституцій. Голови – Дмитро Левицький та Василь Мудрий. В площині внутрішньої української політики між УНДО та ОУН тривала постійна ідеологічна боротьба. Офіційний орган партії – тижневик «Свобода».

81. Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП) – українська легальна політична партія в Західній Україні, створена в 1926 р. шляхом об'єднання Української радикальної партії і соціалістів-революціонерів Волині. УСРП – центристська, реформістська партія, яка відмежовувалася від лівих і правих політичних течій. Ідеологічна специфіка партії полягала в тому, що, пропагуючи ідеї демократичного соціалізму, вона відмежовувалася від радянської суспільно-економічної моделі. У 1931 р. партія була прийнята до Соціалістичного робітничого Інтернаціоналу. Керівники: Л.Бачинський, І.Макух та ін. Друковані органи – газета «Громадський голос» (1895–1939), журнал «Живе слово» (1938–1939).

82. Йдеться про українські християнські організації міжвоєнної Польщі: Українська християнська організація (УХО; з 1930 р. – Українська католицька організація) – українське суспільно-релігійне товариство створене у грудні 1925 р. у Львові. УХО ставила за мету поглиблення, підтримку і захист католицького світогляду як у релігійно-церковних, так і в політичних, суспільних, культурних та економічних справах, боротьбу з лібералізмом та атеїстичним комунізмом. Значний вплив на спрямування діяльності УХО мав станіславський єпископ Г. Хомишин, який надавав фінансову підтримку. Після того, як у 1930 на базі УХО заснували Українську католицьку народну партію, товариство практично припинило свою діяльність. Провідні діячі: Т. Галуцинський, О. Назарук, В. Охримович, С. Томашівський. Друковані органи – «Нова зоря», «Правда»;

Українську католицьку народну партію (УКНП) – політична організація, заснована у вересні 1930 р. у Львові; з травня 1932 – Українська народна обнова (УНО). Партія виступала проти атеїзму, ліберального вільнодумства, масонства та сектанства, вимагала національно-територіальної автономії для українських земель у складі Польщі. Проте УКНП-УНО не стала партією у повному значенні цього слова: не створено розгалуженої мережі місцевих груп, не проведено жодного партійного з'їзду. Масового впливу на населення УКНП-УНО не мала. Єпископ Г.Хомишин посідав неофіційний пост опікуна партії. Провідні діячі: І. Волянський, О. Назарук. Друковані органи – «Нова зоря», «Правда»; **Український католицький союз (УКС)** – суспільно-політична організація заснована в січні 1931 р. у Львові з ініціативи митрополита А. Шептицького. УКС ставив за мету забезпечення католицькій вірі та моралі належного місця в суспільному житті, посилення впливу Церкви на національний рух, сприяння консолідації українського суспільства на основі християнських принципів, поборювання матеріалістичного світогляду. В політичному плані УКС був тісно зв'язаний з УНДО, об'єднуючи у керівних органах та осередках значну частину членів партії. У ставленні до організованого українського націоналізму УКС займав гнучку позицію: засуджуючи терористичні методи у тактиці ОУН, разом з тим вбачав у націоналістичних переконаннях молоді прояви високого патріотизму і виступав за порозуміння з нею та залучення її на свій бік. Провідні діячі: В.Децикевич, З. Лукавецький. Друкований орган – тижневик «Мета».

83. Йдеться про Уряд Української Народної Республіки в екзилі. З кінця 1920 р. перебував поза межами України (Тарнів, Варшава, Париж, Прага), а після Другої світової війни діяв у Мюнхені, згодом – у Філадельфії. У міжвоєнний період головну увагу в міжнародній діяльності уряд УНР зосередив на підтримці зв'язку з Лігою Націй (неофіційний представник уряду О.Шульгін). Уряд УНР неодноразово звертався з протестами до Ліги Націй проти більшовицької окупації України, порушення прав українського населення в Польщі та Румунії, проти політичного терору та штучного голодомору в УРСР у 1932–1933 рр. і т. ін. Після закінчення Другої світової війни основні зусилля Уряду були спрямовані на консолідацію всіх українських політичних партій, рухів та середовищ, що вилилося в реорганізацію Державного центру УНР в екзилі в Українську Національну Раду. Проте досягнути якихось помітних успіхів у цій справі не вдалося.

84. **Гетьманський рух (гетьманці)** – загальна назва політичних прихильників гетьмана Павла Скоропадського, ідейним підґрунтям яких була консервативно-монархічна теорія В. Липинського. Організаційно рух бере свій початок від Української Хліборобсько-Демократичної Партії, що існувала в період Гетьманату 1918 р. У міжвоєнний період політичні структури руху не характеризувалися централізованістю і охоплювали низку організацій, переважно європейської та американської еміграції й окремих груп впливу в Галичині.

85. **Фронт Національної Єдності (ФНЕ)** – легальна націоналістична партія, заснована в 1933 р. Утворилася внаслідок внутрішньої кризи та розколу УНДО. Голова – Дмитро Паліїв. Друковані органи: «Батьківщина», «Перемога», «Українські вісті», «Хліборобський шлях».

86. «**Просвіта**» – культурно-просвітне товариство, засноване у Львові 1868 р. Ставило за мету розв'язання суспільно-культурних проблем, ліквідацію неписьменності

та поширення освіти серед українського суспільства. Важливий осередок книговидавництва та книгорозповсюдження.

87. Йдеться про діячів Українського Центрального Комітету на чолі з Володимиром Кубійовичем.

88. **Штепа Костянтин (Кость)** (1896 – 1958) – історик-візантиніст, дослідник і викладач історії античної культури, історії церкви й класичної філології. Під час громадянської війни воював у рядах Білої армії. У 1920–1930-х рр. працював у Ніжинському інституті народної освіти, Київському інституті професійної освіти, згодом завідувач кафедри середньовічної історії Київського університету. Водночас – старший науковий співробітник Інституту історії ВУАН. Таємний співробітник НКВС від 1927 р. Заарештований 18.03.1938 р. органами НКВС УРСР. Звільнений без пред'явлення звинувачення. Під час німецької окупації – завідувач відділом народної освіти, ректор Київського університету (1941), редактор пронацистської щоденної газети «Нове Українське Слово» (1941–1943, Київ). Після війни – в еміграції – спершу в Західній Німеччині, потім – США.

89. Йдеться про підписану 14.11.1918 р. гетьманом Павлом Скоропадським грамоту про федерацію з майбутньою більшовицькою Росією, в якій було проголошено, що «кінцевою метою буде відновлення великої Росії».

90. **Драгоманов Михайло** (1841 – 1895) – український політичний діяч, публіцист, історик, ідеолог українського соціалізму. Автор ідеї «громадівського» соціалізму базованого на українському історичному досвіді. Справив колосальний вплив на розвиток українського національного руху, зокрема, на діяльність І.Франка та М.Павлика.

91. **Винниченко Володимир** (1880 – 1951) – український державний та політичний діяч, письменник. У 1917–1919 рр. провідний діяч української національної революції, заступник голови Центральної ради (1917), голова Генерального секретаріату Центральної ради (1917), під час правління гетьмана П.Скоропадського очолював опозиційний до нього Національний союз, після антигетьманського повстання голова Директорії УНР (1918–1919). Після невдалої спроби відстояти лівий курс в політиці УНР, змушений був відійти від державних справ та емігрувати до Австрії.

92. **Тимчасовий Уряд** – російський уряд від лютневої (березневої) революції 1917 р. до більшовицького перевороту в жовтні (листопаді) 1917 р. Тимчасовий Уряд намагався втримати єдність Російської імперії, перетвореної на демократичну республіку, був за продовження війни з Центральними Державами, виступав проти сепаратистських прагнень неросійських народів, визнаючи їм щонайбільше культурно-національну автономію. Після проголошення I Універсалу УЦР делегація Тимчасового уряду 11.07.1917 р. прибула до Києва. Внаслідок переговорів Тимчасовий уряд визнав УЦР і Генеральний Секретаріат як крайовий орган України. Цю домовленість оформив II Універсал УЦР.

93. Йдеться про **Брестський мирний договір** між Українською Народною Республікою, з одного боку, Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією, з другого, підписаний 9.02.1918 р. у Бресті (Бересті, Брест-Литовську). Поштовх для початку переговорів про мир з Центральними державами дали більшовики, які 3.12.1917 р. у штабі німецьких військ у Брест-Литовську вступили у переговори з представниками австро-німецького блоку. 15.12.1917 р. було підписано угоду про перемир'я строком на 28 днів. Переговори про укладання мирного договору між Радянською Росією і

Німеччиною та її союзниками почались 22.12.1917 р. Більшовицька делегація на початку переговорів заявила, що вона представлятиме інтереси всіх народів колишньої Російської імперії. Наприкінці грудня 1917 – початку січня 1918 р. Українська Центральна Рада направила на переговори українську делегацію. В ході подальших переговорів 9.02.1918 р. було укладено мирний договір між УНР і країнами Четвертного союзу. Це перший міжнародно-правовий акт, який визначав УНР суб'єктом міжнародного права. Умови договору передбачали припинення воєнних дій, визначали західні кордони України, встановлювали дипломатичні і консульські відносини, обумовлювали принципи торговельних відносин, обміну військовополонених і цивільних інтернованих.

94. **Леся Українка** (справжнє прізвище Косач-Квітка Лариса; 1871–1913) – українська письменниця, перекладач, літературний критик та фольклорист. Поезія Лесі Українки сповнена великої емоційної напруги, глибоких патріотичних почуттів до України. Призначення поета поетеса вбачала в творчій праці для духовного і національного визволення свого народу.

95. **Пушкін Олександр** (1799 – 1837) – російський письменник, основоположник нової російської літератури та сучасної російської мови.

96. **Українська Повстанська Армія (УПА)** – українська військово-політична формація, що боролася за незалежність України. Виникла у жовтні 1942 р. на Волині, як реакція населення та ОУН(б) на репресії німецької окупаційної адміністрації, діяльність радянських партизансько-диверсійних загонів та польського підпілля. В Галичині УПА виникла внаслідок реорганізації у кінці 1943 р. Української Народної Самооборони. Процес формування УПА завершився влітку-восени 1943 р., коли було створено чітку єдину військову структуру. Відповідно до наказу ГВШ УПА ч. 3 від 3.09.1949 р. повстанські відділи остаточно були розформовані, їхні вояки приєднувались до збройного підпілля, в рамках якого продовжували боротьбу.

97. Йдеться про національно-визвольне повстання поляків проти Російської імперії 1830–1831 рр., яке охопило Королівство Польське і поширилось на землі Правобережної України та Білорусії. Після придушення повстання російський уряд скасував на Правобережній Україні всі залишки самоуправління, які існували ще з часів Речі Посполитої – Магдебурзьке право (1831 р.) і Литовський статут (1842 р.). Незважаючи на поразку, повстання сприяло зростанню національної самосвідомості поляків, утвердженню ідеї національної державності.

98. Йдеться про національно-визвольне повстання поляків проти Росії 1863 р., яке охопило терени Королівства Польського, Литви і частково Білорусії та Правобережної України. Повстанці ставили за мету звільнення Польщі з-під російської влади та відновлення Польської держави в кордонах 1772 р. Повстання було жорстоко придушене. Проте воно сприяло зростанню національної свідомості широких верств польського суспільства.

99. **Союз Визволення України (СВУ)** – політична організація емігрантів із Наддніпрянської України, що виникла 14.08.1914 р. у Львові. З вересня 1914 до 1918 р. діяла у Відні. Планували при допомозі країн Четвертного союзу визволити Україну з-під влади російського царизму. Провідні діячі: Д.Донцов, В.Дорошенко, А.Жук, М.Меленевський, О.Скоропис-Йолтуховський, Л.Ганкевич, О.Назарук.

100. Йдеться про створення Українського Державного Правління на чолі з Ярославом Стецьком у Львові 30.06.1941 р. – детальніше див. примітку № 242.

101. Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) – всеукраїнський представницький орган політичного керівництва національно-визвольною боротьбою українського народу в 1940-1950-х роках. Заснований з метою об'єднання всіх політичних сил, які боролися за державну самостійність України незалежно від їхньої ідеологічної та політичної орієнтації. Установчий Збір відбувся 11-15.07.1944 р. поблизу с. Недільної на Самбірщині.

КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ І ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТУ

Праця написана в 1946 р. (встановлено за змістом) та підписана псевдонімом «П.Полтава». Вперше у підпіллі була опублікована в 1947 р. Відомо кілька оригінальних видань цієї праці:

1) 1947 р. друкована брошура (ротатор) видання Дрогобич-Станиславів-Чернівці обсягом 48 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 10-35);

2) 1948 р. конспект даної праці вміщено у машинописному «Збірнику вишкільних матеріалів I ступеня. 3. Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи» видання КОП КК ОУН обсягом 81 с. (ст. 61-72 цього збірника) (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 17. – Арк. 334-345);

3) 1949 р. друкована брошура видання Київ-Львів обсягом 62 с. (Архів ЦДВР. – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Лебедя» (у стадії опрацювання); ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 3. – Арк. 244-276зв.);

4) 1950 р. друкована брошура обсягом 62 с. (ГДА СБУ);

5) машинописна стаття без року та місця видання обсягом 32 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 897-928).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 13-70; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 9: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 2: 1946-1948. – Львів, 1992. – С. 15-75.

102. Київська Русь – історіографічна назва давньоукраїнської держави з центром у Києві, яка виникла на межі 8–9 ст. внаслідок тривалого процесу економічної, політичної та етнокультурної консолідації східнослов'янських племінних князівств і в різних формах існувала до середини 12 ст. Київська Русь займала територію Східної Європи від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні, від Сяну на заході до Волги та Оки на сході.

103. Йдеться про національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького, в результаті якої у 1648 р. постала українська держава – Гетьманщина.

104. Незалежність Української Народної Республіки було проголошено 22.01.1918 р. четвертим Універсалом Української Центральної Ради.

105. Руссо Жан Жак (1712 – 1778) – чільний французький мислитель та письменник

епохи Просвітництва. Його ідеї соціальної рівності людей, договірного походження держави та республіканського устрою справили колосальний вплив на розвиток світової демократії і суспільно-політичної думки. Основні праці: «Міркування про походження і основи нерівності між людьми» (1755), «Про суспільний договір, або принципи політичного права» (1762).

106. Наполеон I Бонапарт (1769 – 1821) – відомий політичний та військовий діяч, імператор Франції (1804 – 1814). Провів цілий ряд успішних воєн у Європі та Африці проти Британії, Пруссії, Австрії, Єгипту та Росії. Після провалу російської кампанії 1812 р. та остаточної поразки французьких військ у битві під Ватерлоо у 1814 р. був засланий на о. Св. Єлени.

107. Правильно – Мадзіні Джузеппе (1805 – 1872) – провідник республікансько-демократичного напрямку руху за визволення та об'єднання Італії.

108. Гарібальді Джузеппе (1807 – 1882) – італійський національний герой, керівник військової боротьби за об'єднання Італії. Учасник Італійської революції 1848–1849 рр., організатор оборони Римської республіки 1849. В 1848, 1859 і 1866 рр. на чолі добровольців брав участь у визвольних війнах проти Австрії. В 1860 р. очолив похід «Тисячі», яка визволила південь Італії, що забезпечило перемогу Італійської революції 1859–1860 рр.

109. «Декларація прав людини і громадянина» ухвалена 26 серпня 1789 р. на початку Великої Французької революції.

110. В тексті Вествалія, за сучасним правописом – Вестфалія (історична область Німеччини).

111. Блан Луї (1811 – 1882) – французький соціаліст. Особливу популярність здобув під час лютневої революції 1848 р., коли він, як представник від робітників увійшов до складу тимчасового уряду. За його наполяганням була створена комісія для покращання становища трудящих, яка користувалася великим авторитетом серед робітників, хоча практичні результати її роботи були невеликі.

112. Муссоліні Беніто (1883 – 1945) – італійський політичний діяч, керівник Фашистської партії Італії, диктатор (Дуче – вождь) (1922–1945). 1922 р. здійснив в Італії державний переворот. У 1943–1945 рр. після антифашистського повстання очолював уряд підконтрольної Німеччині північноіталійської держави Республіка Сало.

113. Польська соціалістична партія (Polska Partia Socjalistyczna – PPS) – польська робітничка партія, створена в Парижі у 1892 р. Ідеологія партії об'єднувала ідеї державного відродження Польщі та соціалізму. Відіграла визначну роль у боротьбі за створення Польської держави (зокрема, в організації Польських Легіонів). На початку ХХ ст. бойовий підрозділ партії – Бойова робітничка самооборона на території Королівства Польського використовувала методи індивідуального терору та експропріації державного майна. Бойова діяльність ППС стала зразком для українського революційного підпілля 1920–1930-х рр. Мемуари провідних діячів ППС були обов'язковою вишкільною літературою для членства УВО та ОУН.

114. Соціал-демократія Королівства Польського та Литви (Socialdemokracja Królestwa Ploskiego i Litwy – SDKPiL) – польська революційна робітничка партія, створена у Варшаві у 1893 р. На відміну від близької за ідеологією Польської соціалістичної

партії, зосереджувалася на гаслах революційного визволення пролетаріату, не надаючи ваги питанню національного визволення.

115. Йдеться про посібник для вищих навчальних закладів – *Новая история* / под ред. акад. Е.Тарле. – Ч. I. – Москва, 1939; Ч. II. – Москва, 1940.

116. Енгельс Фрідріх (1820 – 1895) – політичний діяч, публіцист, економіст, історик, соціолог, філософ. Один з основоположників марксизму. Друг і соратник Карла Маркса.

117. Йдеться про книгу – Маркс К., Енгельс Ф. *Избранные произведения*. – Т. I. – Москва-Ленинград, 1940.

118. Йдеться про видання – Ленин В.И. *Избранные произведения в двух томах*. Том I. – Москва: Политиздат, 1939.

119. Вільсон Вудро Томас (1856 – 1924) – 28-й президент США (1913–1924), член Демократичної партії, прихильник політики нейтралітету, ввів США у Першу світову війну. Відомий програмою («14 пунктів Вільсона») повоєнного врегулювання у Європі шляхом створення системи міжнародних договорів т.зв. Версальсько-Вашингтонської системи, а також реалізації права на самовизначення народів, що входили до Австро-Угорської та Російської імперій.

120. Монро Джеймс (1758 – 1831) – п'ятий президент США (1817 – 1825), сенатор, державний секретар США (1811 – 1817), військовий міністр (1814 – 1815), республіканець. Автор Декларації з питань зовнішньої політики США (т. зв. «Доктрина Монро»). Засновник ідеї нейтралітету США (т. зв. політики ізоляціонізму – основи американського зовнішньополітичного курсу в XIX – поч. XX ст.) та принципу невтручання країн Європи в справи на американському континенті.

121. Вашингтон Джордж (1732 – 1799) – американський військовий і політичний діяч, перший президент США (1789–1795). Головнокомандувач колоніальних військ у війні за незалежність (1775–1783), голова Федеральної конституційної конвенції, співавтор американської Конституції. На його честь названо столицю США.

122. Йдеться про рішення Найвищої ради країн Антанти (у рамках Паризької мирної конференції) від 25.06.1919 р., за яким Східна Галичина передавалася Польщі на «тимчасову військову окупацію».

123. Ліга Націй – міжнародна організація, створена 1919 р. з осередком у Женеві. Метою організації було розв'язання дипломатичним шляхом міждержавних конфліктів, що виникли внаслідок Першої світової війни. Фактично діяла до 1939 р., формально розпущена у 1946 р.

124. Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна організація, заснована 26 червня 1945 р. на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Метою діяльності організації є підтримання і зміцнення миру і міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу. Станом на жовтень 2002 р. членами ООН були 191 країна світу.

125. Рада Безпеки ООН – один із керівних органів ООН. Згідно зі Статутом, несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. До неї входить 15 членів: п'ять постійних – Великобританія, Китай, Росія, США, Франція і десять членів, які обираються Генеральною Асамблеєю на два роки за географічною ознакою. П'ять з десяти членів переобираються щороку.

126. Йдеться про бій під Крутами, де 29.01.1918 р. відбувся бій сотні Першої

Військової школи ім. Б. Хмельницького та сотні Помічного Студенського Куреня проти наступаючих на Київ більшовицьких військ.

127. Франко Іван (1856 – 1916) – український поет, письменник, громадсько-політичний діяч. У жовтні 1890 І.Франко разом М.Павликом, В.Будзиновським, Є.Левицьким та ін. заснував першу українську політичну партію Русько-українську радикальну партію, став її першим головою (до 1898) та одним із головних ідеологів.

НА П'ЯТОМУ РОЦІ ПОВСТАНСЬКОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПРОТИ ОКУПАНТІВ

Праця написана в 1946 р. (датується за текстом) та підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про наступні її видання в підпіллі:

1) 1946 р. стаття обсягом 6 с. опублікована як передова стаття машинописного примірника журналу «Ідея і чин» ч. 10-11 (ст. 1-6 вказаного журналу) (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 44. – Арк. 300-305);

2) машинописна брошура із зазначенням, що це передова журналу «Ідея і Чин» ч. 10-11. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 57-59зв.).

128. Хмельницький Богдан (1595 – 1657) – український військовий та політичний діяч періоду Козаччини, Гетьман Війська Запорізького (1648–1657), керівник козацької революції 1648 – 1657 рр., засновник української козацької держави.

129. Черчіль Уїнстон (1874–1965) – британський політичний діяч, міністр торгівлі Великобританії (1908–1910), міністр внутрішніх справ (1910–1911), міністр оборони (1911–1921), міністр у справах колоній (1921–1922), державний скарбник (1925–1929), прем'єр-міністр Великобританії (1940–1945, 1951–1955). Один з організаторів антигітлерівської коаліції.

130. Йдеться про Романа Дмовського (1864 – 1939) – польського державного діяча, одного з керівників всепольської націонал-демократичної партії. В 1919 р. у Парижі підписав від імені Польщі Версальський мирний договір. Запеклий противник незалежності України, обстоював ідею її розподілу між Польщею та СРСР.

131. Конференція поневолених народів Східної Європи і Азії відбулася з ініціативи ОУН(б) 21-22 листопада 1943 р. у с. Будараж Здолбунівського р-ну Рівненської обл. Участь у конференції взяли представники 17 народів.

ПЕРЕДПОСИЛКИ ПОШИРЕННЯ НАШОГО РУХУ В УМОВАХ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО СССР

Праця написана у квітні 1947 р. (датується за підписом в кінці) та підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про такі її підпільні видання:

1) 1947 р. друкована брошура обсягом 13 с. (Архів ЦДВР. – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Лебедя» (у стадії опрацювання); ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 80-87);

2) 1948 р. конспект даної праці був вміщений у «Збірник вишкільних матеріалів I ступеня. 3. Наш світогляд, ідеї, боротьба і перспективи», який випустив КОП КК ОУН (ст. 73-78 збірника) (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 16. – Арк. 346-351);

3) січень 1949 р. друкована брошура (ротатор) обсягом 24 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 723-736);

4) 1950 р. друкована брошура видання техзвена 233 (ГДА СБУ; згадується у «Збірнику підпільних писань» П.Полтави);

5) друкована брошура без року видання обсягом 22 с. (Архів ЦДВР).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 277-294.

132. Спілка Визволення України (СВУ) – підпільна опозиційна радянському режиму організація створена у липні 1926 р. колишніми членами БУД. Керівником був С.Єфремов. У травні 1929 р. – січні 1930 р. більшість членів організації були арештовані. Серед 45 заарештованих було 2 академіки (С.Єфремов і М.Слабченко), письменники, професори, правники, священнослужителі, викладачі вузів і шкіл, студенти. Сфабрикований ДПУ судовий процес у Харкові (9.03–19.04.1930) був спрямований московським керівництвом на дискредитацію, цькування, а згодом і фізичне винищення національної еліти – діячів української науки та культури, духовенства УАПЦ. Підсудних звинувачували у підготовці до повалення радянської влади шляхом збройного повстання. У 1937-1939 рр. багатьох ув'язнених (13 осіб із 45) за рішенням різноманітних «трійок» було розстріляно. Серед істориків немає одностайної думки щодо фактичного існування СВУ. Більшість вважає, що справа була сфабрикована органами ДПУ і згодом широко використовувалася радянським режимом для винищення інтелектуального і духовного потенціалу українського народу.

133. Спілка Української Молоді (СУМ) – підпільна молодіжна організація, створена в 1925 р. в Києві. Вважалася молодіжним крилом СВУ. Основним завданням СУМ була боротьба за відновлення державної незалежності України. Викрита та розгромлена разом із СВУ.

134. Братство української державності (БУД) – українська таємна організація, заснована навесні 1919 р. в Києві. Підтримувала зв'язки з урядом Української Народної Республіки за кордоном. Провідну роль у діяльності БУД відіграв С.Єфремов. У 1924 р. організація саморозпустилася.

135. Молотов В'ячеслав (1890 – 1986) – радянський політичний діяч. Після Жовтневого перевороту на керівних партійних та державних посадах. Голова Ради народних комісарів СРСР (1930–1941), народний комісар закордонних справ СРСР (1939–1949, 1953–1957). Найближчий співробітник Й.Сталіна. Один з головних організаторів Голодомору 1929–1933 рр. в Україні. Один з авторів Договору і таємного протоколу про співробітництво між СРСР та Німеччиною 23.08.1939 р. (т. зв. Пакту Молотова-Ріббентропа), яким було розподілено сфери впливів між двома державами у Східній Європі та розділено Польщу, що дало можливість А.Гітлеру розпочати Другу світову війну.

136. Константінов Федір (1901 – ?) – радянський філософ, академік АН СРСР (1964). Розробляв теоретичні проблеми суспільного розвитку.

НЕ В «МЮНХЕНСЬКИХ ПИВАРНЯХ», А В ЛІСАХ ТА СТЕПАХ УКРАЇНИ (З ПРИВОДУ ОДНІЄЇ БРЕХЛИВОЇ «ЗАМІТКИ»)

Праця написана в 1947 р. (датується за змістом) і підписана криптонімом «П.П.». Відомий машинописний примірник з рукописними правками автора обсягом 5 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 31. – Арк. 388-390).

ШЛЯХ АКТИВНОЇ, ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ ПРОТИ ОКУПАНТІВ – ЄДИНОПРАВИЛЬНИЙ ШЛЯХ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ (В П'ЯТИ РОКОВИНИ ІСНУВАННЯ І БОРОТЬБИ УПА)

Праця написана у 1947 р. (датується за назвою) та підписана псевдонімом «Вол». Відомі два ідентичних примірники машинописної статті обсягом 13 с., перебитих під кальку (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 823-829; Там само. – Спр. 376. – Т. 31. – Арк. 339-345).

137. Генеральна губернія – адміністративно-територіальна одиниця, утворена 26 жовтня 1939 р. в окупованій німцями центральній частині Польщі і поділялася на чотири дистрикти (області): Краківський, Люблінський, Радомський, Варшавський. 1 серпня 1941 р. до Генеральної губернії приєднано території колишньої Дрогобицької (нині в складі Львівської області), Львівської, Станіславської (нині Івано-Франківської) і Тернопільської (крім деяких північних районів) областей УРСР з яких було утворено п'ятий дистрикт – «Галичини».

138. Рейхскомісаріат «Україна» – військово-адміністративна зона, утворена фашистським командуванням на окупованих землях Радянського Союзу. Створений 1.09.1941р. згідно з наказом Гітлера від 17.07.1941 р. «Про запровадження цивільного управління на окупованих східних територіях». Окрім більшості територій УРСР (у кордонах до 1939 р.) та Волині, до складу ввійшли південні частини двох білоруських областей (Берестейської та Пінської), заселені переважно українцями.

139. Дивізія СС «Галичина» (14-та гренадерська дивізія зброї СС – Галицька №1) – військове формування, утворене з українського населення в роки Другої світової війни в складі військ СС. Організована за ініціативи керівництва дистрикту «Галичина» і Українського центрального комітету. Формування почалось у квітні 1943 р. До створення дивізії СС «Галичина» українська громадськість поставилася неоднозначно. ОУН(б) протистояла створенню дивізії.

140. Українська галицька армія (УГА) (до 6.11.1919 р. – Галицька армія) – збройні сили ЗУНР, утворені в результаті листопадового зриву 1918 р. у Львові. Назву Українська галицька армія ця структура отримала після вимушеного об'єднання з Добровольчою армією ген. А.Денікіна 6.11.1919 р., а остаточно з 17.11.1919 р. Вела активні бойові дії за незалежність української держави проти польських, румунських, більшовицьких і денікінських військ.

141. Українська народна самооборона (УНС) – збройні формування українсько-го визвольного руху, що діяли в Галичині у 1943 р. Ініціатором створення виступила

ОУН(б). Формування відділів УНС викликане необхідністю захисту українського населення Галичини від діючого в цей час у регіоні радянського партизанського з'єднання С.Ковпака, терору німецької окупаційної влади та свавілля польських шовіністичних банд. Командиром УНС був Олександр Луцький – «Беркут»-«Андрієнко». У грудні 1943 р. УНС прийняла назву «УПА-Захід».

142. Йдеться про наказ УПА-Захід ч. 1 від 20.01.1944 р., за яким: «Згідно з рішення Головної Визвольної Ради з дня 5.12.1943 р. терен дотеперішнього військового діяння УНС називається УПА-Захід. Крім нової назви УПА-Захід може вживати і старої назви УНС».

143. Ковпак Сидір (1887 – 1967) – радянський військовий, партійний та державний діяч, генерал-майор, двічі Герой Радянського Союзу, міністр оборони УРСР (1946), заступник голови президії Верховної Ради УРСР (1947–1967). Один з організаторів і керівників радянського партизанського руху в Україні під час радянсько-німецької війни 1941–1945 рр., командир одного з найбільших партизанських з'єднань, що діяло на Сумщині та Волині. Відомий завдяки своїм рейдам на Волинь та в Карпати (1942–1943), де проводив диверсії проти німецької адміністрації та боротьбу з відділами УПА-УНС.

144. Руднев Семен (1899 – 1943) – один з організаторів партизанського руху на Україні під час радянсько-німецької війни 1941–1945 рр., генерал-майор, Герой Радянського Союзу (посмертно). Комісар партизанського з'єднання С.Ковпака, ініціатор мирних переговорів з командуванням УПА-УНС, загинув за нез'ясованих обставин під час Карпатського рейду (за однією з версій – знищений співробітником НКВД).

145. Антибільшовицький блок народів (АБН) – об'єднання політичних організацій різних народів для боротьби з більшовиками. Створенню АБН передувала 1-а Конференція поневолених народів Східної Європи і Азії, яка 21–22.11.1943 р. з ініціативи ОУН(б) була проведена в с. Будераж Здолбунівського р-ну Рівненської обл. Установчий конгрес АБН відбувся 16.04.1946 р. у Західній Німеччині. До складу АБН увійшли політичні організації народів, що перебували під владою СРСР. Президенти АБН: Ярослав Стецько (1946–1986), Слава Стецько (1986–2003)

146. Головний військовий штаб УПА (ГВШ УПА) – центральний керівний орган УПА, з допомогою якого Головний командир УПА здійснював стратегічно-координаційне керування армією. ГВШ було сформовано в грудні 1943 р., і вже тоді появились його перші накази та інструкції. Шефами Штабу були: ген.-хор. Олекса Гасин – «Чорнота» (12.1943–01.1944); ген.-хор. Дмитро Грицай – «Перебийніс» (01.1944–12.1945), а від січня 1946 р. – знову Гасин, котрий обіймав цю посаду аж до своєї смерті в січні 1949 р.

147. Роман Шухевич – «Тарас Чупринка» – див. біографічний додаток.

148. «Олені» – третя Юнацька школа (початкова назва), що базувалася в гірських околицях Долинського р-ну Івано-Франківської обл. Організована на початку лютого 1944 р. як курінь «імени Пипського» під командою пор. Степана Фрасуляка – «Хмеля». Протягом двох місяців цей курінь постійно поповнювався новими юнаками та проводив рекрутський вишкіл. У квітні, з приходом інструкторської групи з Полісся, проведено реорганізацію – командування перебрав пор. Федір Польовий – «Поль», курінь названо «Олені» а юнаків розділено на три сотні. 1-ша і 2-га сотні проходили

старшинський вишкіл, а 3-тя стала школою підстаршин. Школа підготувала два випуски: «Олені-1» (квітень-липень 1944) та «Олені-2» (липень-жовтень 1944). У цілому школу починало 700-800 юнаків, але успішно закінчили старшинський вишкіл тільки 404. До травня 1945 р. «Олені» діяли у форматі мандрівної вишкільної групи під командою хор. «Щита», яка в основному проводила короткі перевишколи командного складу в сотнях ВО 4 «Говерля».

149. Тепер – с. Козаківка Болахівської міськради Івано-Франківської обл., села Лужки, Липа, Слобода-Болахівська Долинського р-ну Івано-Франківської обл.

150. «До зброї» – підпільний журнал, видання політичного відділу ГК УПА (1943), вийшло шість номерів. Редактор – Яків Бусел.

151. «Інформатор» – підпільна газета, видання Крайового проводу ОУН ПЗУЗ (1942–1943), вийшло 23 номери. Редактори: Теодор Шоломицький – «Федір Одрач», Данилевич – «Шило».

152. Клячківський Дмитро («Блонд», «Клим Савур», «Омелян Кримський», «Охрім», «Панас Мосур»; 4.11.1911, м. Збараж Тернопільської обл. – 12.02.1945, біля с. Суськ Костопільського р-ну Рівненської обл.). Закінчив гімназію (1932) і торгові курси (1933) у Львові. Член ОУН, старший стрілець польської армії (1934–1935), політв'язень польських тюрем (1937). Обласний провідник Юнацтва ОУН Станиславівщини (1940), заарештований НКВД 10.09.1940 р. в м. Долина, засуджений на «процесі 59-ох» 15–18.01.1941 р. до смертної кари, визволився з в'язниці в Бердичеві на поч. 07.1941 р. Обласний провідник ОУН в м. Львові (2-га пол. 1941), крайовий провідник ПЗУЗ (01.1942–02.1945). Член Проводу ОУН, один з організаторів УПА, командир УПА на Волині (05.1943–11.1943), командир УПА-Північ (11.1943–02.1945). Майор (22.01.1944), полковник УПА (по смертно), відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (по смертно) і Золотим Хрестом бойової заслуги УПА 1 кл. (по смертно).

153. Литвинчук Іван («Давид», «Дубовий», «Максим», «Корній»; 21(23).08.1921, с. Бискупичі Руські Горохівського р-ну Волинської обл. – 19.01.1951, біля с. Золочівка Демидівського р-ну Рівненської обл.). Навчався в Кременецькій духовній семінарії. Член ОУН (1936), затриманий біля Сянок польською поліцією при спробі переходу на Закарпаття 16.11.1938 р., вийшов на волю у 09.1939 р. Працівник організаційної референтури ОУН у Кракові (1940–1941). Провідник Сарненської округи ОУН (1941–1943), організатор і командир Воєнної Округи «Заграва» (1943–1944), командир ВО «Завихост» (1944–1946), провідник ОУН Західного краю «Дніпро» на ПЗУЗ (1944–1951), командир УПА-Північ (1946–1951), заступник провідника ОУН на ПЗУЗ (1949–1951). Загинув у бою зі спецгрупою МГБ. Відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА 2 кл. (8.10.1945) і Золотим Хрестом заслуги УПА (25.07.1950). Поручник (01.1944), майор (1945), полковник УПА.

154. Андрусак Василь («Грегіт», «Різун», «Коваль», «Різьбар», «Чорний»; 15.01.1915, м. Снятин Івано-Франківської обл. – 24.02.1946, біля с. Глибока Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив 4 класи гімназії, через арешт далі освіти здобував самостійно. Звинувачений за приналежність до ОУН і кольтортаж літератури, рішенням суду в Коломиї у липні 1933 р. звільнений від кари. Член Пласту, активний у «Просвіті», очолював місцевий «Сокіл». Повітовий провідник ОУН Снятинщини (1939, 1941–1942), військовий референт окружного проводу Коломийщини (1940–1941).

Політв'язень польських та більшовицьких тюрем. Чотовий батальйону «Ролянд» (весна-осінь 1941), хорунжий. Окружний провідник ОУН Коломийщини (1942–1943). Від 1943 р. член обласного військового штабу ОУН. У 07.1943 р. створив Відділ особливого призначення (ВОП), який переріс у сотню «Змії». Від початку 1944 р. – командир куреня «Скажені», відтак командир тактичного відтинка «Чорний Ліс» (1945–1946), автор військово-теоретичної праці «Як перемагати». Булавний, хорунжий (26.01.1944), поручник (15.04.1945), сотник (31.08.1945), майор (22.01.1946), полковник УПА (посмертно), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги 2 кл. (25.04.1945) і Золотим Хрестом бойової заслуги 1 кл. (посмертно).

155. Карпенко Дмитро («Яструб»; 1917, Полтавщина – 17.12.1944, с. Нові Стрілища Жидачівського р-ну Львівської обл.). Війну зустрів у ранзі лейтенанта ЧА. Потрапив у німецький полон, звідки втік. В Карпати був скерований у 1942 р. Одеським окремим обласним проводом ОУН на чолі групи підпільників для вишколу. Командир сотні «Сіроманці» (06.1943–09.1944), командир куреня «Верховинці» (09–12.1944). Вбитий агентом НКВД під час бою в тодішньому райцентрі Нові Стрілища у ході операції по звільненню з тюрми арештованих. Сотник УПА. Посмертно відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги 1-го класу.

156. Мова йде про битву відділів УПА з частинами ВВ НКВД та Червоної армії 21-25 квітня 1944 р. в урочищі Гурби, на кордоні сучасних Рівненської та Тернопільської областей.

157. Тепер – с. Пробіжна Чортківського р-ну Тернопільської обл.

158. Тепер – районний центр Івано-Франківської області.

159. Тепер – с. Журавків Жидачівського р-ну Львівської обл.

160. Тепер – обласний центр м. Івано-Франківськ.

161. «Повстанець» – видання ГВШ УПА (1944–1946), вийшло дев'ять номерів. Редактор – Микола Дужий.

162. Йдеться, ймовірно, про «Український перець» – сатирично-гумористичний журнал, видання УПА (1943–1945), вийшло три номери. Редактори: Йосип Позичанюк, Ярослав Старух.

163. «Стрілецькі вісті» – видання політвиховного відділу штабу ВО 2 «Буг» УПА-Захід (1944–1945), перше число мало назву «Помста», вийшло 36 номерів. Редактори: Василь Ваврук, Ігор Сушко.

164. «Шлях перемоги» – видання ВО «Говерля» (1945), осередку пропаганди Карпатського краю ОУН (1946–1947), вийшло 17 номерів. Редактор – Михайло Дяченко.

165. «Перемога» – видання ОУН Закерзонського краю (1946), вийшло чотири номери. Редактор – Ярослав Пеців.

166. «Лісовик» – видання ОУН Закерзонського краю (1945–1947), вийшло 13 номерів. Редактор – Петро Василенко.

167. «Рідна Школа» – Українське педагогічне товариство у Львові, засноване в 1881 р., від 1926 р. діяло вже під назвою «Рідна Школа», як освітньо-виховна громадська організація. В процесі колонізації та закриття українських шкіл «Рідна Школа» головну свою працю звернула на розбудову українського приватного шкільництва в Галичині.

ОДНА ФАЛЬШИВА ТА НЕБЕЗПЕЧНА «ІДЕЯ». ДО ЧОГО ДОПРОВАДИТЬ ПОЛІТИКА В ДУСІ ЦІЄЇ «ІДЕЇ»?

Праця написана в кінці 1947 р. (датується за текстом) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомий машинописний примірник обсягом 8 с. (*ГДА СБУ. – Ф. 11. – Спр. С-9112. – Т. 16. – Арк. 7.*)

168. Стассен Г. – політичний діяч США, член Республіканської партії, 9 квітня 1947 р. мав розмову з Й.Сталіним, текст якої був опублікований 8 травня 1947 р. у газеті «Правда».

169. Йдеться про працю – Сталин И.В. «Об основах ленинизма», що вперше була опублікована в 1924 р.

170. Йдеться про статтю Й.Сталіна «Октябрьская революция и тактика русских коммунистов» – передмову до книги Сталин И. На путях к Октябрю. – Москва, 1925 г.

171. II-й з'їзд Рад СРСР (26.01-2.02.1924, Москва) – прийняв постанову про увіковічення пам'яті В.Леніна; затверджено Конституцію СРСР.

172. Комуністичний Інтернаціонал (Комінтерн, III Інтернаціонал) – міжнародна комуністична організація. Створена керівництвом РКП(б) (з 1925 – ВКП(б)) і діяла під його цілковитим контролем упродовж 1919–1943 рр. Об'єднувала комуністичні партії всього світу. Спочатку вважалася єдиною світовою компартією, що має здійснити світову революцію. З 1921 р. партії-члени утворили окремі секції Комінтерну, серед яких домінуючу роль відігравала російська секція. Ліквідований Й.Сталіним у 1943 р.

173. Маркос Вафіадіс (1906 – 1992) – один із лідерів Грецької Комуністичної Партії і командуючий Демократичною Армією під час Громадянської війни в Греції.

174. Чан Кай-Ші (1887 – 1975) – китайський політичний і державний діяч, генералісимус. У 1927–1949 рр. керівник створеного в результаті державного перевороту гомінданівського режиму. У 1949 р. після поразки у громадянській війні проти комуністів очолив Китайську республіку на о. Тайвань.

175. План Маршала – неофіційна назва (за іменем її розробника – державного секретаря США Дж.К.Маршала) американської програми відновлення Європи, що діяла з квітня 1948 р. до грудня 1951 р. За нею фінансову допомогу отримали 16 країн Європи. Під тиском СРСР від допомоги відмовилося політичне керівництво країн, що перебували у сфері радянського впливу. В результаті «план Маршала» став політико-економічною реалізацією тегерансько-ялтинських компромісів про фактичний розподіл сфер впливу в Європі.

176. Комінформ (Інформаційне бюро комуністичних і робітничих партій) – міжнародна комуністична організація (1947–1956), яка займалася пропагандою комуністичних ідей та радянської політики в Європі, протистояла доктрині Трумена та плану Маршала. Входили комуністичні партії 9-ти країн: СРСР, Болгарії, Угорщини, Польщі, Румунії, Чехословаччини, Югославії, Франції та Італії. В 1948 р. через конфлікт Й.Тіто зі Сталіним із організації була виключена комуністична партія Югославії. В квітні 1956 р. рішенням ЦК і партій, що до неї входили, розпущена.

177. Четверта п'ятирічка (1946–1950).

178. Йдеться про працю – *История дипломатии.* – Т. 2. – Москва-Ленинград: Государственное Издательство Политической Литературы, 1945. – 423 с.

179. Ганнібал (246 р. до н.е. – 183 р. до н.е.) – карфагенський полководець і державний діяч. Зумів організувати і провести несподіваний похід на Рим.

УКРАЇНА ПОГИБАЄ! ХТО ВИНУВАТИЙ В ЦЬОМУ?

Праця написана в лютому 1948 р. (датується за підписом у кінці) та без підпису. Авторство П.Полтави встановлене за іншими суміжними виданнями. Поширювалася у вигляді окремих брошур. Відомо про наступні її видання у підпіллі:

1) 1948 р. друкована брошура видання Організації Українських Націоналістів (ОУН) обсягом 19 с. (*Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 31. – Арк. 425-435; Там само. – Т. 33. – Арк. 326-336*);

2) 1949 р. друкована брошура (ротатор) обсягом 34 с. (*Архів ЦДВР*);

3) 1950 р. машинописна брошура обсягом 22 с. (*Архів ЦДВР*);

4) 1950 р. брошура видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), Київ-Львів обсягом 14 с. (*Архів ЦДВР*);

5) 1950 р. друкована брошура видання ОУН, Київ-Львів обсягом 24 с. (*Архів ЦДВР*);

6) 1950 р. друкована брошура видання Організації Українських Націоналістів, Київ-Харків, надрукована в друкарні ОУН ім. Пантелеймона Сака-Могили (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 970-987*);

7) 1952 р. друкована брошура (*Архів ЦДВР*).

Опубліковано: Кук В. Маловідома брошура Петра Полтави // *Україна в минулому.* Випуск 3. – Київ-Львів, 1993. – С. 93-105.

180. *Козацтво* – збірна назва козаків в Україні і в порубіжних державах. У 15 – першій половині 17 ст. – військово-промисловий стан, який проживав на українських землях у складі Польського королівства і Великого князівства Литовського (з 1569 – Речі Посполитої). У роки національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького 1648–1657 рр. привілейований стан населення.

181. *Січ Запорізька* (Січ Запорозька, Запорізька Січ) – військово-політична організація українського козацтва. Виникла внаслідок стихійної колонізації земель Середнього та Нижнього Подніпров'я в середині 16 ст. Назву отримала від способу захисту козацьких поселень від зовнішньої небезпеки – «засіки», «січі» – невеликих укріплених поселень у плавнях та на островах басейну Дніпра. Друга частина назви вказує на місце розташування укріплення по течії Дніпра – за порогами, які в кількох місцях перетинали річку на відтинку між сучасними Дніпропетровськом та Запоріжжям.

182. *Коцюбинський Михайло* (1864 – 1913) – український письменник та громадський діяч. Співзасновник Братства тарасівців, чільний діяч товариства «Просвіта» на Наддніпрянщині.

183. *Медведєв Юхим* (1886 – 1938) – більшовицький партійний і державний діяч

в Україні. У 1917 р. вступив до Української соціал-демократичної робітничої партії. В грудні 1917 р. виступив одним з організаторів Першого Всеукраїнського з'їзду рад селянських, робітничих і солдатських депутатів у Харкові. В кінці грудня очолив президію Центрального Виконавчого Комітету Рад України, підтримав більшовицьку політику, спрямовану на ліквідацію Української Народної Республіки. В березні 1918 р. усунений з посади Голови президії ЦВК України. З квітня 1919 р. перебував у Москві. З серпня 1919 р. – член Української Комуністичної Партії (боротьбистів), а після її розпуску – КП(б)У. На поч. 1930-х рр. Ю.Медведев вийшов зі складу більшовицької партії і відійшов від політичної діяльності. В січні 1938 р. заарештований органами УНКВС, звинувачений у приналежності до військово-терористичної організації і антирадянській діяльності та 11.05.1938 р. розстріляний. Реабілітований у 1957 р.

184. Шахрай Василь (1888 – 1919) – український політичний діяч. Після Лютневої революції активно займався організаторсько-революційною діяльністю, був делегатом першого Всеросійського з'їзду Рад. Підтримав 1 Універсал УЦР, домігся його підтримки Полтавською організацією РСДРП. Взяв участь у роботі першого Всеукраїнського з'їзду Рад, був обраний членом ЦВК України та першого більшовицького уряду – Народного Секретаріату. В грудні 1917 р. – лютому 1918 р. – народний секретар військових справ. Автор праць, у яких розроблено теоретичні основи українського комунізму. В роботі «Революція на Україні» наголошував, що національне питання потребує власного вирішення, а твердження, що соціалізм автоматично розв'язує національне питання, є помилковим. Після опублікування книг В.Шахрай виключений з більшовицької партії. Під час окупації України білогвардійськими військами перебував на Кубані, де був схоплений і розстріляний денікінцями (за іншою версією – знищений більшовиками).

185. Затонський Володимир (1888 – 1938) – радянський державний та політичний діяч. Народний секретар освіти у першому уряді Радянської України. В міжвоєнний період перебував на різних керівних посадах вищих компартійних і радянських органів, у 1934–1937 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Завзято винищував національний зміст української культури, сприяв необґрунтованій зміні українського правопису в 1933 р., схвалював репресії проти «ідеологічно невитриманих працівників освіти». Звинувачений в антирадянській діяльності. Репресований в 1937 р. Загинув у 1938 р.

186. Коцюбинський Юрій (1896 – 1937) – український радянський військовий та політичний діяч. Учасник Жовтневого перевороту, командуючий радянськими військами в Україні у 1917–1918 рр., заступник голови Ради народних комісарів УРСР. Розстріляний за приналежність до троцькістів.

187. Коротченко Дем'ян (1894 – 1969) – радянський державний і партійний діяч, голова Раднаркому УРСР (1938–1939), секретар ЦК КП(б)У (1939–1947), Голова Ради міністрів УРСР (1947–1954), голова Президії Верховної Ради УРСР (1954–1969), член президії Верховної Ради СРСР. Один з організаторів радянського партизанського руху на Україні під час радянсько-німецької війни.

188. Гречуха Михайло (1902 – 1976) – радянський державний і партійний діяч. У 1939–1954 рр. – голова Президії Верховної Ради УРСР.

189. Корнієць Леонід (1901 – 1969) – радянський державний і партійний діяч, Голова Президії Верховної Ради УРСР (1938–1939), голова Раднаркому УРСР (1939–1944), під час радянсько-німецької війни один з керівників радянського партизанського руху.

190. Сердюк Зіновій (1903 – 1982) – радянський партійний і державний діяч. У 1949–1952 рр. – секретар ЦК КП(б)У.

191. Грушецький Іван (1904 – 1982) – радянський партійний та державний діяч. У 1944–1951 рр. (з перервою) – перший секретар Львівського обкому партії, один із керівників протиповстанської боротьби в області.

192. Тичина Павло (1891 – 1967) – український поет, радянський державний і громадський діяч, міністр освіти УРСР (1943–1948), Голова Верховної Ради УРСР (1953–1959).

193. Корнійчук Олександр (1905 – 1972) – український драматург, публіцист, радянський громадський діяч. Заступник наркома закордонних справ СРСР, нарком закордонних справ УРСР (1943–1944). У 1946–1953 рр. очолював правління Спілки радянських письменників України.

194. Сосюра Володимир (1898 – 1965) – український поет.

195. Бажан Микола (1904 – 1983) – український поет, перекладач, радянський громадський і державний діяч.

ЧОМУ ПОВСТАННЯ 1648 РОКУ БУЛО ПЕРЕМОЖНЕ

Праця написана у квітні 1948 р. (датується за підписом у кінці) з нагоди святкування 300-річчя початку національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького та підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про такі її видання в підпіллі:

1) 1948 р. друкована брошура видання Київ-Львів – з друкарні ім. Легенди в Дрогобичі обсягом 14 с. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 12. – Арк. 192-199зв.*);

2) 1948 р. машинописна брошура обсягом 20 с. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 33. – Арк. 416-436; Львівський історичний музей*).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 175-189 (неповний текст).

196. Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР) – українська держава, створена на західноукраїнських землях (Східна Галичина, Північна Буковина, Закарпаття) після розпаду Австро-Угорщини. Виникла внаслідок повстання 1 листопада 1918 р. (т. зв. «Листопадового чину») українських сил у Львові, офіційно проголошена 13 листопада 1918 р. Створення ЗУНР стало причиною українсько-польської війни 1918–1919 рр. Найвищий орган влади Українська національна рада (президент Є.Петрушевич), після проголошення 22 січня 1919 р. Акту злуки ЗУНР увійшла до складу УНР як Західна область УНР. Внаслідок поразки в українсько-польській війні та рішень Паризької мирної конференції територія ЗУНР увійшла до складу II Речі Посполитої. Уряд ЗУНР проіснував в екзилі до 1923 р.

197. Берестейська унія 1596 р. – одна з найважливіших подій в історії церковного життя в Україні. Укладена в 1596 р., внаслідок чого утворилась Українська греко-католицька церква. Була викликана необхідністю виправити наслідки церковного розколу між Римським Престолом та Константинопольським патріархатом, який відбувся

у 1054 р. Важливим фактором, що спонукав до укладення унії з Апостольською столицею, була необхідність протистояти подальшій латинізації та полонізації української світської еліти, а також добитися зрівняння в правах українського духовенства з латинським.

198. Сагайдачний Петро (Конашевич-Сагайдачний Петро; близько 1570 – 1622) – гетьман українського реєстрового козацтва, полководець, відомий політичний та культурно-просвітницький діяч. Завдяки діяльності П.Сагайдачного козацьке військо перетворилося в регулярне військове формування. П.Сагайдачний прославився як організатор військових походів запорозьких козаків проти турків і татар. Військові перемоги П.Сагайдачного сприяли зростанню міжнародного значення українського козацтва. У 1618 р. П.Сагайдачний приєднався до «Ліги міліції християнства», метою якої була боротьба з Османською імперією. Весною 1618 р. він на чолі 10-тисячного козацького війська взяв участь у поході польського королевича Владислава на Москву. П.Сагайдачний належав до поміркованої частини козацької старшини, яка, реально оцінюючи тогочасні військові можливості Війська Запорозького, намагалася відстояти національні інтереси українського народу шляхом переговорів і компромісів з польським урядом. У вересні 1621 р. П.Сагайдачний очолював 40-тисячну українську армію, яка, приєднавшись до польських військ, відіграла вирішальну роль у розгромі турків у битві під Хотиним і тим самим зупинила експансію Османської імперії в Європу.

199. Чаплинський Даніель (? – ?) – польський шляхтич, підстароста чигиринський. Навесні 1647 р. Д.Чаплинський із загоном своїх слуг напав на власність Богдана Хмельницького хутір Суботів. Захопивши хутір, Д.Чаплинський привласнив його, вигнавши звідси родину Б. Хмельницького.

200. Запоріжжя – назва володінь Запорізької Січі у XVI–XVIII ст., що охоплювали територію південного Подніпров'я між р. Кальміус на сході та р. Південним Бугом на заході. Виконувало роль господарської бази діяльності запорізьких козаків.

201. Косинський Криштоф (? – 1593) – гетьман запорізьких козаків, керівник перше велике козацьке повстання проти Польщі 1591–1593 рр.

202. Наливайко Северин (бл. 1560 – 1597) – козацький ватажок, керівник козацького повстання 1594–1596 рр. в Україні та в Білорусії.

203. Лобода Григорій (? – 1596) – запорізький гетьман (1593–1596, з перервами), один із керівників козацького повстання 1594–1596 рр. проти польського панування в Україні.

204. Федорович Тарас (Трясило; ? – ?) – козацький гетьман (з 1629), керівник національно-визвольного повстання в Україні у 1630 р., що охопило Київщину та Полтавщину.

205. Павлюк (Бут) Павло (? – 1638) – козацький гетьман, керівник національно-визвольного повстання 1637 р. в Україні.

206. Гуня Дмитро (? – ?) – козацький гетьман (1637, 1638), один з керівників національно-визвольних повстань в Україні у 30-их рр. XVII ст.

207. Острянин Яків (Остряниця; ? – 1641) – гетьман запорізьких козаків, керівник козацького повстання 1638 р.

ОСНОВНА МЕТА НАШОЇ БОРОТЬБИ ТА ШЛЯХИ ДО НЕЇ

Праця написана в першій половині 1948 р. (датується за часом публікації її другої редакції) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомий машинописний примірник статті обсягом 10 с. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 67-71зв.*). Згодом вказана праця була доопрацьована й опублікована під назвою «Наша основна мета та революція в СССР як один з шляхів до неї».

208. Петков Николай (? – 1947) – політичний діяч Болгарії, лідер Болгарського землеробського народного союзу в перші повоєнні роки. Обстоював демократичні принципи організації суспільства та виступав проти монополізації влади комуністичною партією. Заарештований за сфабрикованими звинуваченнями. Страчений у вересні 1947 р.

209. Маніу Юліу (1873 – 1955) – румунський політичний і державний діяч. В 1919–1944 рр. депутат парламенту. З 1926 р. лідер Націонал-цараністської партії. В 1928–1930 і 1932–1933 рр. прем'єр-міністр. Сприяв фашизації країни і встановленню фашистської диктатури. Після приходу до влади комуністів арештований і в 1947 р. безпідставно обвинувачений в антинародній, шпійонсько-диверсійній діяльності проти народно-демократичного ладу та засуджений. Помер у тюрмі.

210. Миколайчик Станіслав (1901 – 1966) – польський політик. Член селянської партії Польське стронніцтво людове, організатор загальнопольського селянського страйку 1937 р. З 1939 р. в еміграції. Віце-прем'єр і міністр внутрішніх справ польського еміграційного уряду в Лондоні (1940–1943), голова польського еміграційного уряду (1943–1944). У 1944 р. повернувся до Польщі, пішов на порозуміння з польськими комуністами, був міністром хліборобства і аграрної політики Тимчасового уряду національної єдності (1945–1947). Очолив легальну опозицію польському комуністичному режиму, однак після виборів до Сейму 1947 р. під загрозою арешту емігрував до США.

211. Надь Імре (1896 – 1958) – угорський державний та політичний діяч. У 1947–1949 рр. голова Національних зборів Угорщини, в 1951–1953 рр. заступник голови, в 1953–1955 рр. голова Ради Міністрів Угорської Народної Республіки, в 1955 р. виключений з партії, в жовтні 1956 р. очолив угорський уряд, в листопаді 1956 р. арештований і в червні 1958 р. розстріляний.

НАША ОСНОВНА МЕТА ТА РЕВОЛЮЦІЯ В СССР ЯК ОДИН З ШЛЯХІВ ДО НЕЇ

Праця написана у серпні 1948 р. (датується за часом публікації) та в різних передруках підписувалась псевдонімом «П.Полтава» й криптонімом «П.П.». Поширювалась як складова частина журналу «Осередок пропаганди та інформації при проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)» ч. 2 за серпень 1948 р. Відоме оригінальне видання:

1) Серпень 1948 р. стаття в друкованому примірнику журналу «Осередок пропаганди та інформації при проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)» ч. 2 (сторінки 2–11 журналу) (*Архів ЦДВР*);

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 191-208.

212. Тіто (Броз Тіто) Йосиф (1892 – 1980) – державний та політичний діяч Югославії. З 1937 р. очолював Комуністичну партію Югославії (з 1952 р. Союз комуністів Югославії), в 1941–1945 рр. – верховний головнокомандуючий Народно-визвольної армії Югославії, одночасно в 1943–1945 рр. голова Національного комітету визволення Югославії, в 1945–1946 рр. голова тимчасового уряду і міністр народної оборони, в 1946–1953 рр. голова ради міністрів ФНРЮ, з 1953 р. президент ФНРЮ (СФРЮ), одночасно в 1953–1963 рр. голова уряду Югославії. З 1948 р. перебував у конфлікті з Й. Сталіним, що загостило відносини між СРСР та Югославією.

213. Кардель Едвард (1910 – 1979) – політичний діяч Югославії. В 1938–1966 рр. – у керівництві Комуністичної партії Югославії (Союзу комуністів Югославії). В 1945, 1946–1963 рр. заступник голови уряду Югославії. Творець югославської економічної програми, головний партійний теоретик.

ЧОМУ МИ НАЗИВАЄМО СЕБЕ НАЦІОНАЛІСТАМИ

Перша редакція праці написана 20-26 листопада 1948 р. (датується за підписом у кінці брошури) і підписана псевдонімом «П.Полтава» із зазначенням, що вона підлягає до використання у збірниках вишкільних матеріалів. Згодом, у 1949 р. була підготовлена нова редакція вказаної праці, що суттєво відрізнялася від попередньої. Окрім того з неї було виокремлено в окремі статті цілий ряд підпараграфів, які були у першій редакції. Відомо про наступні її видання в підпіллі:

1) 1948 р. машинописна брошура обсягом 33 с. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 13. – Арк. 129-161*);

2) 1949 р. друга редакція праці опублікована в збірнику вишкільних матеріалів ГОСП (за редакцією П.Полтави) «Шлях до волі. Збірник матеріалів для початкового (I-го ступеня) ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН. Частина III. Короткі відомості з ідеології, політики та історії українського революційного націоналізму». Відомо про перевидання даного збірника у 1950 та 1951 рр. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 299-470; Там само. – Арк. 823-992*);

3) 1950 р. праця включена в збірник праць П.Полтави, до якого ввійшли статті, опубліковані раніше у збірнику вишкільних матеріалів «Шлях до волі» (*Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Арк. 869-872*).

214. «Ідеологічні постанови I Конгресу ОУН» – не встановлено, про яке саме видання йдеться.

215. Йдеться про Конгрес Українських Націоналістів – установчі збори Організації Українських Націоналістів, що відбулися у Відні 28 січня – 3 лютого 1929 р.

216. Мельник Андрій («Євген»; 12.12.1890, с. Воля Якубова Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 1.11.1964, м. Клерво, Люксембург). Закінчив Стрийську гімназію (1910). старшина УСС, командир сотні (1914–1916), сотник, потрапив у російський полон

4.09.1916 р. у боях під Лисонею. Начальник штабу куреня Січових Стрільців у Києві (від 01.1918), начальник штабу полку Січових Стрільців (03.1918), заступник командира Осадного Корпусу (11.1918), в. о. командира корпусу (01.1919), начальник Штабу Армії УНР (03–06.1919), помічник команданта групи Січових Стрільців (07–08.1919), інспектор військових місій УНР у Празі (1920–1921). Член Начальної Команди УВО (1921–1922), повернувся в Галичину (1922), крайовий командант УВО (10.1922–04.1924), заарештований польською поліцією 10.04.1924 р. в Осмолоді на Рожнятівщині, засуджений 28.03.1925 р. на «процесі басарабівців» до 4 років ув'язнення, вийшов на волю в 1928 р. по амністії. Член правління видавничої спілки «Діло» (1932–1938), голова Головної Ради Католицької Акції Української Молоді «Орли» (1933–1938), член Сенйорату УВО та голова Сенату ОУН (від 1934), голова ПУН (11.10.1938–1.11.1964). Політв'язень концтабору Заксенгаузен (26.02.1944–осінь 1944). На еміграції в Німеччині і Люксембурзі. Похований у м. Люксембург.

217. II Великий Збір ОУН відбувся 31.03–3.04.1941 р. в Кракові.

ХТО ТАКІ БАНДЕРІВЦІ ТА ЗА ЩО ВОНИ БОРЮТЬСЯ

Праця написана в 1948 р. (датується за першим виданням) і не підписана жодним псевдонімом. Авторство П.Полтави встановлено за суміжними публікаціями. В підпіллі поширювалась у вигляді брошур українською та російською мовами. Вважається одним із найпоширеніших видань того часу. Відомі такі примірники:

1) 1948 р. друкована брошура обсягом 21 с. на укр. мові (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 561–582);

2) 1948 р. машинописна брошура обсягом 41 с. на рос. мові (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 561–581зв.);

3) 1949 р. друкована брошура, видана в «Друкарні ОУН ім. ген. Т.Чупринки – Одеса» обсягом 21 с. на укр. мові (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 14. – Арк. 343–355);

4) 1949 р. друкована брошура (ротатор) обсягом 32 с. на укр. мові без ілюстрацій (Архів ЦДВР);

5) 1949 р. друкована брошура (ротатор) обсягом 34 с. на рос. мові (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 146–164; Архів ЦДВР);

6) 1950 р. друкована ілюстрована брошура видання Київ–Львів обсягом 34 с. на укр. мові (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 127–145);

7) 1950 р. друкована ілюстрована брошура видання Київ–Львів надрукована в друкарні ОУН ім. Якова Бусла – Київського обсягом 34 с. на укр. мові (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 542–560).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 113–140.

218. Після розколу 1940–1941 рр. Організація, очолена Степаном Бандерою, зокрема, носила назву Революційна ОУН.

219. Стецько Ярослав («Зиновій Карбович», «Лука», «Б.Озерський», «Орач», «Є.Орловський»; 19.01.1912, м. Тернопіль – 5.07.1986, м. Мюнхен, Німеччина). Закінчив Тернопільську гімназію (1929), студент юридичного факультету Краківського університету (1929–1930), відтак гуманістичного факультету Львівського університету (1930–1934). Член УВО, СУНМ і ОУН, окружний провідник ОУН Тернопільщини (1930), заарештований польською поліцією за саботажні акції, через кілька місяців звільнений. Ідеологічний і вишкільний референт Проводу Юнацтва ОУН ЗУЗ (поч. 1931–?), редактор журналу «Юнак» (1931–1934), ідеологічний референт КЕ ЗУЗ (1.08.1932–14.06.1934), редактор «Бюлетеня КЕ ОУН на ЗУЗ» (1932–1934), учасник Берлінської конференції ОУН (3–6.06.1933). Заарештований польською поліцією 14.06.1934 р., засуджений на Львівському процесі 25.05–27.06.1936 р. до 5 років ув'язнення, що на підставі амністії зменшено до 2,5 років, вийшов на волю 14.12.1936 р., виїхав за кордон у 1937 р. В ув'язненні керівник революційного трибуналу, який судив тих, хто заломився в слідстві на Варшавському та Львівському процесах. Уповноважений ПУН для підготовки великого збору (від 01.1938), учасник II ВЗУН у Римі (27.08.1939), член ПУН. Учасник нарад провідного активу в Кракові (9–10.02.1940), член Революційного Проводу ОУН (02.1940–04.1941), учасник II ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941), обраний першим заступником голови Проводу ОУН. За дорученням ОУН проголосив у Львові Акт відновлення Української Держави 30.06.1941 р., очолив уряд Українське Державне Правління. Заарештований гестапо 12.07.1941 р. у Львові, політв'язень німецьких тюрем і концтабору Заксенгаузен (01.1942–осінь 1944). Член Проводу ЗЧ ОУН (1945–1968), провідник ОУН (1968–1986), голова Антибольшевицького Блоку Народів (1946–1986), співорганізатор Світової антикомуністичної ліги (WACL). Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (20.10.1951). Автор спогадів.

220. Климів Іван («Аридник», «Куліба», «Легенда», «Мармаш»; 29.10.1909, с. Сілець Сокальського р-ну Львівської обл. – 4.12.1942, м. Львів). Навчався в Сокальській гімназії (1921–1929), опісля на факультеті права Львівського університету. Член Пласту (Сокаль). Один із творців ОУН на Сокальщині – окружний провідник, і член Крайової езекутиви ОУН ПЗУЗ (1935–1937), політв'язень польських тюрем (05.1932–кін. 1932, 19.02–15.03.1937, 24.06.1937–09.1939 – засуджений 31.08.1937 до 10 років ув'язнення) та табору в Березі Картузькій (08.1935–17.01.1936). Крайовий провідник ОУН ПЗУЗ (1940), крайовий провідник ОУН всіх українських земель у складі СРСР – т. зв. матірних українських земель (МУЗ, 12.1940–07.1941). Організатор повстанського руху як комендант Української національної революційної армії (літо 1941), лейтенант. Організатор української адміністрації (літо 1941), міністр політичної координації УДП. Член Проводу ОУН, організаційний референт Проводу ОУН (1941), відтак керівник організаційного відділу військової референтури, за його найактивнішої участі велася підготовка до протинімецького повстання. Заарештований гестапо 4.12.1942 р., замордований у в'язниці. Посмертно підвищений до ступеня генерала-політвиховника як перший організатор і політвиховник відділів Української Повстанської Армії. Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (посмертно).

221. Мирон Дмитро («Андрій», «Максим», «Орлик», «Піп», «Роберт», «Свенціцький»; 5.11.1911, с. Рай Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 24(25).07.1942, м. Київ). До 1928 р. навчався у Бережанській гімназії, закінчив Академічну гімназію у Львові

(1930), після чого розпочав навчання на факультеті права Львівського університету. Член Пласту (Бережани). Провідник Юнацтва КЕ ОУН (1932–1933). Заарештований польською поліцією у 10.1933 р., засуджений 6-14.07.1934 р. за приналежність до ОУН і напад на більшовицький консулят у Львові до 7 років ув'язнення, вийшов на волю у 08.1938 р. Політичний референт Крайової ексекютиви ОУН (кін. 1938–1939), учасник II Великого Збору Українських Націоналістів у Римі 27.08.1939 р. Один з провідних ідеологів українського націоналізму, автор «44 правил життя українського націоналіста», праці «Ідея і чин України» (1940). Один з ініціаторів, організаторів і активних учасників нарад провідного активу ОУН 9-10.02.1940 р. у Кракові, автор їх постанов. Член Револьюційного Проводу ОУН, крайовий провідник ОУН ЗОУЗ (Закерзоння, 02.1940), референт пропаганди (03.1940), організаційний референт Крайової ексекютиви ОУН ЗУЗ (04.1940), крайовий провідник ОУН ЗУЗ (04.1940–12.1940), один з організаторів і активних учасників II Великого Збору ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941), член Проводу ОУН (1941–1942), крайовий провідник ПСУЗ (1941–1942). Загинув на вулиці у перестрілці з німецькою поліцією.

222. **Лемик Микола** («Сенишин»; 4.04.1915, с. Солова Золочівського р-ну Львівської обл. – 10.1941, м. Миргород Полтавської обл.). Закінчив Філію Академічної гімназії у Львові (1933), почав навчання на математично-природничому факультеті Львівського університету. Член Пласту (Львів), ОУН. На знак протесту проти голодомору 1932–1933 рр. за наказом ОУН 22.10.1933 р. виконав атентат у консульстві СРСР у Львові – знищив його секретаря О.Майлова. Засуджений 30.10.1933 р. на кару смерті, замінену на довічне ув'язнення, вийшов на волю у 09.1939 р. Учасник II ВЗ ОУН в Кракові (31.03–3.04.1941). Очолював східну похідну групу ОУНр. Заарештований гестапо і знищений.

223. **Сак Пантелеймон** («Могила», «Всеволод», «Сила», «Коваль»; 1905, Київщина – весна 1943, Київ). У 1930 р. закінчив інститут народної освіти, вчитель у київських школах. У 1939 р. направлений у Західну Україну, директор школи у Львові. Член ОУН із 1940 р., учасник похідних груп 1941 р., восени арештований гестапо, втік. Викладав історію в інституті у Києві. Член крайового проводу, у 1942–1943 рр. Крайовий провідник ПСУЗ. Редактор підпільного видання «За самостійну Україну», автор брошур, статей, відозв, книжки «Україна, якою є і якою буде». Арештований навесні 1943 р., розстріляний у київській тюрмі.

224. **Шерстюк Сергій** (? – 1942). Освіта вища. Голова міської управи м. Кривий Ріг (1941), окружний провідник ОУН(б) в Кривому Розі. Заарештований німцями 1.01.1942 р., страчений.

225. Йдеться про III Надзвичайний Великий Збір ОУН, що відбувся 21-25 серпня 1943 р.

226. **Петлюра Симон** (1879 – 1926) – український державний і військовий діяч, публіцист. Головний отаман військ УНР (листопад 1918 – квітень 1920), голова Директорії УНР (13.02.1919–10.11.1920). Член Револьюційної Української Партії (реорганізована в Українську Соціал-Демократичну Робітничу Партію) і Товариства українських поступців. У роки Першої світової війни 1914–1918 рр. – працівник Союзу земств і міст, голова Українського Військового Комітету Західного фронту в Мінську, редактор низки українських часописів у Києві та Москві. Був одним із провідних діячів української

революції 1917 р., член Української Центральної Ради, голова Українського Військового Генерального Комітету, генеральний секретар військових справ (червень-грудень 1917). Одним із перших розпочав формування українських військових частин. У липні 1918 р. за антигетьманський маніфест Всеукраїнського союзу земств був заарештований. У листопаді 1918 р. під час протигетьманського повстання звільнений із в'язниці і обраний до складу Директорії УНР та призначений Головним Отаманом Армії Української Народної Республіки. В лютому 1919 р. у результаті суперечок з В.Винниченком і його відставки, очолив Директорію УНР, повністю взявши орієнтацію на країни Антанти. Внаслідок поразки в українсько-більшовицькій війні 1919 р. виїхав у Варшаву для створення з Польщею воєнно-політичного союзу проти більшовицької Росії. У квітні 1920 р. підписав Варшавський договір, взяв активну участь у радянсько-польській війні 1920 р. З листопада 1920 р. голова уряду УНР в екзилі спершу в Польщі, згодом Австрії, Угорщині, Швейцарії і Франції. Вбитий 25 травня 1926 р. агентом ДПУ, анархістом С.Шварцбардом.

227. Правильно – Спілка Визволення України (СВУ).

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ БОРОТЬБИ ОУН ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ І СОЦІАЛЬНЕ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ (1929–1949)

Праця написана на початку 1949 р. (дагується за змістом) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про такі її підпільні видання:

1) 1949 р. машинописна брошура обсягом 57 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 120-177);

2) машинописна стаття обсягом 26 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 41. – Арк. 322-349);

3) машинописна брошура обсягом 26 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 234-246зв.).

228. Коновалець Євген («Віра», «Дід», «Дідько», «Йозеф Новак»; 14.06.1891, с. Зашків Жовківського р-ну Львівської обл. – 23.05.1938, м. Роттердам, Нідерланди). Закінчив Академічну гімназію у Львові (1909), студент юридичного факультету Львівського університету (1909–1914), член виділу Українського студентського союзу (1913–1914), заступник голови IV секції Академічної громади (1912–1913), голова секції (1913–1914), член виділу (1913) і контрольної комісії (1913–1914) Українського студентського союзу. Вояк австрійської армії (1914–1915), потрапив у російський полон на поч. 05.1915 р. в боях на Маківці. Організатор (від 11.1917) і командир (01.1918–12.1919) київської формації Січових Стрільців, голова Стрелецької Ради, полковник Армії УНР. Організатор і командант УВО (від 1920), організатор і провідник ОУН (від 1929). Загинув від руки агента НКВД.

229. Очевидно йдеться про Всеукраїнський центральний український повстанський комітет (ЦУПКОМ). Організований наприкінці січня-початку лютого 1921 р. у Києві інженером Федором Наконечним за дорученням Уряду УНР в екзилі. Створений

для координації повстанського руху з метою організації всеукраїнського збройного повстання проти більшовицької влади. Підпорядкував собі ряд повстанських організацій і комітетів, які діяли в Україні (Холодноярський повстанський комітет, Українську військову організацію в Харкові та ін.), а також ряд повстанських загонів. Комітет очолювало правління у складі п'яти осіб: Іван Чепілко (голова), Спиридон Махиня, Іван Андрух, Микола Комар та Олександр Грудницький. Комітет, внаслідок більшовицьких арештів, ліквідований у липні 1921 р. За приналежність до ЦУПКОМу було розстріляно близько 600 осіб.

230. Державне політичне управління (ДПУ) (російською – Государственное политическое управление (ГПУ)) – орган державної безпеки СРСР, який за час свого існування кілька разів змінював назву:

12.1917–1922 рр. – Всеросійська надзвичайна комісія (ВНК) (російською – Всероссийская Чрезвычайная Комиссия (ВЧК));

1922–1924 рр. – Державне політичне управління (ДПУ);

1924–1934 рр. – Об'єднане державне політичне управління (ОДПУ) (російською – Объединенное государственное политическое управление (ОГПУ));

1934–1943 рр. (з перервою на 02–07.1941 р.) – у складі Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС);

02-07.1941 р., 05.1943–1946 рр. – Народний комісаріат державної безпеки (НКДБ) (російською – Народный Комиссариат Государственной Безопасности (НКГБ));

1946–1954 рр. – Міністерство державної безпеки (МДБ) (російською – Министерство Государственной Безопасности (МГБ));

03.1954–1991 рр. – Комітет державної безпеки (КДБ) (російською – Комитет Государственной Безопасности (КГБ)).

231. Комуністична партія Західної України (спершу – Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ), з 1923 р. – КПЗУ) – створена в лютому 1919 р. на установчому з'їзді у Станіславові. КПСГ поширила свою діяльність на Волинь, Холмщину, Підляшшя і частину Полісся і була перейменована на КПЗУ. Партія була складовою частиною Комуністичної партії Польщі, маючи широку автономію, проводила свої з'їзди (1925, 1928, 1934), обирала ЦК і зберігала місце в Комінтерні у складі польського представництва. Партія діяла в підпіллі, проте під її впливом перебували й легальні організації (у 1923–1924 рр. – Українська Соціал-Демократична Партія, у 1926–1932 рр. – Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання – Сельроб). Через легальні організації КПЗУ брала участь у виборах і мала своє представництво в сеймі Польщі. Єдиним шляхом до національного і соціального визволення західноукраїнські комуністи вважали соціалістичну революцію в Польщі, яку спільно мали здійснити робітники і селяни всіх національностей. КПЗУ висувала гасло об'єднання всіх українських земель в єдиній УРСР. В 1930-х рр. партія стала знаряддям сталінської політики в Західній Україні. У 1938 р. Виконком Комінтерну ухвалив постанову про розпуск Компартії Польщі, а разом з нею – Компартій Західної України і Західної Білорусії. Приводом стало звинувачення в тому, що керівні посади в них захопила фашистська агентура. Майже всі члени КПЗУ, які опинилися на території СРСР, були репресовані. Провідні діячі КПЗУ: О. Крілик (Васильків), Р. Кузьма (Турянський), М. Заячківський (Косар), О. Кожан, та ін. Друкований орган – «Наша правда». Крім того з ініціативи партії в різні

роки видавалися газети «Нове Життя», «Світло», «Сельроб» та ін., журнали «Вікна», «Культура», «Нові Шляхи».

232. Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання (Сельроб) – українська легальна політична партія радянофільського напрямку, що існувала в Польщі у 1926–1932 рр. Створена 10 жовтня 1926 р. на основі об'єднання Холмсько-Волинського селянського союзу (виник наприкінці 1923 р. на Волині) і партії «Народна воля» (заснована 1923 р. у Львові). З початку існування партія керувалася настановами КПЗУ. Через Сельроб, як легальну організацію, комуністи вели агітацію серед селянства, висували своїх кандидатів на виборах до польського сейму. Головним завданням у програмі партії визначалася боротьба за соціалізм, очолювати яку повинен був робітничий клас та селянство. Провідні діячі: О. Букшований, К. Вальницький, М.Голінатий та ін. Друковані органи – газети «Сельроб», «Воля народу», «Наше слово», «Нове життя», журнал «Сяйво».

233. Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР; популярна назва есери) – українська політична партія, організована у квітні 1917 р. З перших кроків своєї діяльності висувала ідею національно-територіальної автономії України, стояла на ґрунті безкласовості української нації, націоналізації великих земельних володінь, популяризувала принципи дрібноселянського господарювання. У період Української Народної Республіки УПСР мала більшість в Українській Центральній Раді. За часів Гетьманату партія розкололася на праве і ліве крило. Праві есери (В.Голубович, М.Шаповал, О.Жуковський та ін.) виступали за проведення легальної опозиційної діяльності до правління П.Скоропадського. Ліве крило (Л.Ковалів, О.Шумський, В.Блакитний) домагалися співпраці з більшовиками, виступали за підготовку збройного антигетьманського повстання. За Директорії УНР представники УПСР входили до складу урядів В.Чехівського, Б.Мартоса, Іс.Мазепи. Наприкінці 1919 р. частина членів емігрувала, переважно в Чехословаччину та Австрію, де відстоювала принцип «диктатури трудових мас» (М.Шаповал, Н.Григоріїв). У 1920 у Відні була створена «Закордонна делегація» УПСР (М.Грушевський, М.Шраг, П.Христюк, М.Чечель, Д.Ісаєвич та ін.), яка виступала за перетворення УНР у «радянську республіку». У 1920-х роках партія зазнала чергових розколів і фактично як єдина організація перестала існувати. У 1924 р. більшість членів «Закордонної делегації» УПСР повернулася в УСРР і в 1930-х рр. була репресована. У 1934 есерівські організації об'єдналися і створили у Празі спільний ЦК УПСР за кордоном. У 1950 р. УПСР разом з іншими партіями соціалістичного спрямування утворили Українську соціалістичну партію.

234. Українська соціал-демократична робітнича партія (УСДРП; популярна назва есдеки) – створена в грудні 1905 р. Визнавала марксистську ідеологію. Підкреслюючи національне питання і домагаючись автономії України, партія вела свою діяльність незалежно від Російської соціал-демократичної робітничої партії. За часів Української Центральної Ради УСДРП взяла на себе основний тягар виконавчої влади (уряди В. Винниченка). За Гетьманату партія перебувала в опозиції до режиму П.Скоропадського. Після антигетьманського повстання УСДРП взяла участь у формуванні Директорії УНР. У 1918–1920 рр. члени УСДРП очолювали Раду Народних Міністрів УНР (В.Чехівський, Б.Мартос, Іс.Мазепа). З 1919 р. значна частина керівництва партії опинилася на еміграції, де діяла «Закордонна делегація УСДРП» (лідери: Іс.Мазепа, П.Феденко,

О.Козловський, О.Бочковський, В.Матюшенко, В.Старосольський, Й.Безпалко) з центром у Празі. Після Другої світової війни УСДРП взяла участь у створенні Української Національної Ради. У 1950 р. УСДРП об'єдналася з іншими соціалістичними партіями в Українську соціалістичну партію.

235. Українська соціал-демократична партія (УСДП) – легальна реформістська соціалістична партія, що діяла в Галичині й Буковині у складі Австро-Угорщини як одна з автономних секцій Соціал-демократичної робітничої партії Австрії, згодом – як самостійна партія в західноукраїнських землях у складі Польщі, створена в 1899 р. Спочатку стояла на позиціях незалежності й соборності України. З 1920 р. перейшла на радянське позиції, висунувши в січні 1922 р. вимогу воз'єднання західноукраїнських земель з УСРР. У березні 1923 р. відповідно до рішень партійного з'їзду остаточно перейшла на комуністичні позиції. Після заборони польською владою 30 січня 1924 р. частина членів приєдналася до КПЗУ, 4 члени польського сейму від УСДП – А. Пашук, Х. Приступа, Й. Скрипа, Я. Войтюк вступили у комуністичну посольську фракцію. Інша частина членів під проводом Л. Ганкевича продовжувала діяльність в рамках УСДП до 1939 р., однак помітної ролі у політичному житті не відіграла. УСДП брала участь у роботі 2-го Соціалістичного Інтернаціоналу. Друковані органи – «Земля і воля», «Вперед», «Праця», «Нова культура».

236. Українська радикальна партія (спершу – Русько-українська радикальна партія; з 1926 р. – Українська соціалістично-радикальна партія) – перша українська політична партія, заснована 1890 р. у Львові. Засновниками і лідерами були І. Франко (до 1899 р.), В. Будзиновський, С. Данилович, Є. Левицький. У своїй діяльності партія прагнула поєднати відстоювання соціальних інтересів українських селян Галичини з захистом національних прав українського народу. Під час внутрішньопартійних дискусій вперше висунуто й обґрунтовано постулат політичної самостійності України (книга Ю. Бачинського «Україна irredenta»). Діячі партії відіграли значну роль в організації селянських страйків у Галичині 1902 р., обіймали провідні посади в уряді ЗУНР (Л. Бачинський, Д. Вітовський, Г. Дувір'як, І. Макух, А. Шмігельський). Основні видання: «Народ», «Хлібороб», «Громадський голос». У 1919–1939 рр. УРП була однією з найвпливовіших легальних партій. У 1926 р. об'єдналася з волинською Українською соціально-революційною партією в Українську соціалістично-радикальну партію – детальніше див. примітку №81.

237. «Український голос» – йдеться про тижневик консервативного напрямку, що виходив у Перемишлі з 1919 р. У 1930 р. викуплений Зеноном Пеленським і перетворений на перше легальне націоналістичне видання на теренах польської держави. Заборонений польською владою у жовтні 1932 р. Головні редактори – З. Пеленський, Євген Зиблікевич, Володимир Зубрицький.

238. «Голос» – газета націоналістичного напрямку. Друкувалася у Львові в 1937–1939 рр. Була продовженням видання «Голос Нації», що перестала виходити внаслідок внутрішнього конфлікту в редакції. Видавець – Богдан Кравців.

239. «Дажбог» – літературно-мистецький націоналістичний журнал. Виходив у Львові в 1932–1935 рр. Заборонений польською владою. Редактори – Євген-Юлій Пеленський, Богдан Кравців.

240. «Студентський шлях» – щомісячний орган Союзу Українських Студентських Організацій під Польщі (СУСОП), який виходив у Львові у 1931–1934 рр. Заборонений

польською владою у зв'язку з пропагуванням на шпальтах журналу ідей українського націоналізму. Видання редагували Микола Дужий, Володимир Янів, Кость-Арпад Беззовський.

241. «Нове Село» – селянський тижневик, який у 1936–1939 рр. перебував під контролем ОУН і займався поширенням націоналістичних ідей серед мас українського селянства.

242. Йдеться, імовірно про «Самоосвітник» – націоналістичний місячник масової освіти, що видавався у Львові 1937–1939 рр. у видавництві «Дешева книжка». Редактор – Р. Паладійчук

243. «Шлях молоді» – двотижневий видання, присвячене проблемам позашкільного виховання молоді, яке виходило у Львові у 1936–1939 рр. під редакцією Володимира Дячука.

244. «Вісник» – місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. Виходив у Львові у 1933–1939 рр. Був фактично продовженням «Літературно-Наукового Вісника». Головний редактор – Д. Донцов.

245. «Бюлетень Краєвої Екзекутиви ОУН на ЗУЗ» – підпільне націоналістичне видання, офіційний орган ОУН. Друкувався в 1931–1934 рр. у підпільних друкарнях, розташованих в околицях Стрия. Редактори – Степан Охримович, Іван Габрусевич, Ярослав Стецько, Дмитро Мирон.

246. «Юнак» – нелегальне видання референтури Юнацтва Крайової Екзекутиви ОУН (1928–1934), місячник. Головний редактор – Іван Габрусевич.

247. «Розбудова нації» – ідеологічно-політичний орган Проводу Українських Націоналістів (01.1928 – 08.1934), місячник, а з 1931 р. – двомісячник, що легально виходив у Празі. Редактор – Володимир Мартинець.

248. «Сурма» – друкований орган УВО, а потім військовий журнал ОУН (1927–1934). Редагувався у Берліні і Празі та друкувався в Литві. Нелегально розповсюджувався на території Західної України.

249. «Українське слово» – тижневик націоналістичного напрямку. Виходив у Парижі з 1933 р. У 1934–1940 рр. редактором був В. Мартинець. Видавцем «Українського Слова» був Український Народний Союз.

250. «Сільський Господар» – крайове хліборобне товариство в Галичині. Засноване в 1899 р. у смт. Олеську (тепер Буського р-ну Львівської обл.) Томою і Юліаном Дуткевичами з метою покращення добробуту селян шляхом піднесення сільського господарства і захисту селянських інтересів. Діяльність «Сільського Господаря» припинена радянською владою в 1939 р., частково відновлена під час німецької окупації. Остаточно товариство припинило свою діяльність в 1944 р. «Сільський Господар» спричинився не лише до економічного піднесення селянських мас, але й до підвищення їх національної свідомості. Провідні діячі: Є. Олесницький, Т. Войнаровський-Столобут, М. Луцький та ін.

251. Тепер – м. Трускавець Львівської обл.

252. Голувко Тадеуш (1889 – 1931) – польський політик і публіцист, співробітник Ю.Пілсудського, начальник східного відділу в Міністерстві закордонних справ Речі Посполитої. Прихильник українсько-польського порозуміння. Вбитий бойовиками ОУН у м. Трускавець по звинуваченню у обеззброюванні українського суспільства.

253. Березинський Юрій-Мирослав («Зюк»; 1.02.1912, с. Оглядів Радехівського р-ну Львівської обл. – 30.11.1932, м. Городок Львівської обл.). Навчався у Львівському університеті. Член УВО і ОУН, член бойової групи «Богданівка». Виконав атентат на начальника Українського відділу слідчої поліції львівського комісаріату Е.Чеховського (22.03.1932). Заарештований польською поліцією у 04.1932 р. за приналежність до УВО, за кілька місяців вийшов на волю, керував нападом на пошту в Городку (30.11.1932), поранений, застрелився. Похований на цвинтарі в Городку.

254. Чеховський Еміліян (? – 22.03.1932) – начальник українського відділу слідчої поліції львівського комісаріату. Вбитий Ю.Березинським під час атентату.

255. Білас Василь («Оса»; 17(7).09.1911, м. Трускавець Львівської обл. – 23.12.1932, м. Львів). Член Пласту, бойовик УВО і ОУН. Разом з Дмитром Данилишиним виконав атентат на керівника східного відділу міністерства закордонних справ Польщі Т.Ґолувка (19.08.1931). За напад на пошту в Городку 30.11.1932 р. засуджений польським судом до смертної кари і повішений разом з Д. Данилишиним у тюрмі «Бригідки».

256. Данилишин Дмитро (2.04.1907 (1908), м. Трускавець Львівської обл. – 23.12.1932, м. Львів). Член Пласту, бойовик УВО і ОУН. Виконав з Василем Біласом атентат на керівника східного відділу міністерства закордонних справ Польщі Т. Ґолувка (19.08.1931), ряд експропріаційних акцій. За напад на пошту в Городку 30.11.1932 р. засуджений польським судом до смертної кари і повішений разом з Василем Біласом у тюрмі «Бригідки».

257. Йдеться про атентат виконаний 22.10.1933 р. в консульстві СРСР у Львові під час якого було знищено його секретаря О. Майлова.

258. Мацейко Григорій («Гонта», «Петро Книш», «Володимир Ольшанський»; 7.08.1913, смт. Щирець Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 13(11).08.1966, м. Буенос-Айрес, Аргентина). Закінчив 7 класів народної школи, 3 роки фахового навчання у Львові, після чого працював у літографічному підприємстві «Унія». Член ОУН з 1932 р., політв'язень польських тюрем (10.1933–15.02.1934). Добровільно зголосився і 15.06.1934 р. успішно виконав атентат на міністра внутрішніх справ Польщі Б.Перацького, після чого через Чехословаччину переправлений на Захід і невдовзі до Аргентини, де і жив до смерті. Похований на цвинтарі Лянус біля м. Буенос-Айрес.

259. Перацький Броніслав (1885 – 1934) – польський військово-політичний діяч, у 1930 р. керував пацифікацією в Галичині, з 27.06.1931 р. – міністр внутрішніх справ Польщі, вбитий Григорієм Мацейком під час атентату 15.06.1934 р. у Варшаві.

260. Мова йде про страту В.Біласа і Д.Данилишина 23.12.1932 р. у тюрмі «Бригідки» у Львові.

261. Йдеться про Варшавський процес (18.11.1935 – 13.01.1936) – один з найвідоміших процесів над членами ОУН, обвинуваченими в замаху на міністра внутрішніх справ Польщі Б.Перацького. На лаві підсудних вперше опинилося керівництво ОУН на ЗУЗ. За відсутності виконавця головними обвинуваченими були С.Бандера, С.Ленкавський, Я.Карпинець та ін.

262. Організація Державного Відродження України (ОДВУ) – політична організація у США, заснована у 1929 р. з ініціативи керівника ОУН Є. Коновальця. Крім пропаганди ідей українського націоналізму, серед українців США, ОДВУ виконувала роль фінансової бази ОУН. Керівники – Г. Герман, О. Грановський. Видавала

періодичні органи «Вісник ОДВУ» (1932–1934), «Націоналіст» (1935–1937), «Україна» (1938–1941).

263. «Валюх» – один з псевдонімів агента радянської розвідки Павла Судоплатова, виконавця вбивства керівника ОУН Євгена Коновальця 23.05.1938 р. у Роттердамі.

264. «Карпатська Січ» (Організація національної оборони «Карпатська Січ») – збройні сили Карпатської України, які були сформовані у листопаді 1938 р. Загони «Карпатської Січі» постійно поповнювалися добровольцями, вихідцями з інших українських земель (Галичини, Буковини, Наддніпрянської України), які прагнули допомогти Карпатській Україні збудувати власну армію. Після проголошення 15.03.1939 р. незалежності Карпатської України «Карпатська Січ» стала на захист новоутвореної держави.

265. Коссак Зенон («Конашевич», «Сакко», «Тарнавський»; 1.04.1907, м. Дрогобич Львівської обл. – 19.03.1939, с. Солотвино Тячівського р-ну Закарпатської обл.). Закінчив Дрогобицьку гімназію (1926), навчався на факультеті права Львівського університету. Член Пласту, організатор осередку ОВКУГ у Дрогобичі (сер. 1920-х), член Проводу СУНМ (1928–1929), член УВО, повітовий комендант УВО Дрогобиччини (1927–1929). Член ОУН (1929), повітовий провідник ОУН Дрогобиччини (1929–1931), бойовий (1929–1930) і організаційний (1930–1931) референт КЕ ОУН ЗУЗ. Неодноразово заарештований польською поліцією, суджений наглим судом 17-22.12.1932 р. за напад на пошту в Городку, згодом звичайним судом 6-25.05.1933 р. до 7 років ув'язнення, співавтор (з Дмитром Мироном) «44 правил життя українського націоналіста» (у тюрмі), вийшов на волю в кін. 1936 р., знову коротко ув'язнений (1.09.1937-кін. 11.1937, 09–11.1938). Поручник, ад'ютант Шефа штабу «Карпатської Січі». Розстріляний мадярами.

266. Колодзінський Михайло («Бурун», «Генерал», «Гузар», «Кум»; 26.07.1902, с. Поточище Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 19.03.1939, с. Солотвино Тячівського р-ну Закарпатської обл.). Закінчив Коломийську гімназію (1924), правничий факультет Львівського університету, старшинську школу польської армії (1928). Член УВО (1922) і СУНМ, інструктор на вишколах Крайової Команди УВО, референт вишколу Крайової Команди УВО (1928–1929), заарештований польською поліцією восени 1929 р., суджений на процесі у Львові 26.05–28.06.1930 р., звільнений. Член Студентської Репрезентації СУСОП (1931–1932). Військовий референт КЕ ОУН ЗУЗ (1929–1932), заарештований польською поліцією 17.01.1932 р., засуджений у Львові 10.06.1932 р. до 1 року ув'язнення за реферат «Націоналісти та військове виховання», вийшов на волю у 01.1933 р. Співробітник військової референтури Проводу Українських Націоналістів, інструктор хорватських військових вишколів в Італії, полковник, автор «Української воєнної доктрини». Один з чільних діячів Карпато-Української Держави – шеф штабу «Карпатської Січі», Верховний Командант Збройних Сил Карпатської України (сер. 03.1939). Розстріляний мадярами.

267. Сенік Омелян («Біляк», «Брощак», «Гриб», «Грибівський», «Канцлер», «Кашук», «Урбан», «Урбанський»; 19.01.1891, м. Яворів Львівської обл. – 30.08.1941, м. Житомир). Вояк австрійської армії, сотник УГА. Член УВО (1921), входив до Начальної та Крайової Команди УВО, бойовий референт крайової команди УВО (1924), член Летючої бригади УВО (1924–1926), технічний редактор журналу «Сурма» (1927), призначений у 02.1929 р. крайовим комендантом УВО, виконував обов'язки до кін. 1929 р. Член ПУН (1927–1941). Учасник Конгресу українських націоналістів у Відні (1929), голова ІІ ВЗУН

у Римі (08.1938), керівник Основної похідної групи ОУН(м) у 1941 р. Загинув за нез'ясованих обставин, похований в Житомирі.

268. Барановський Ярослав («Борис», «Лімницький», «Макар», «Оскар», «Фіялка», «Фіялкович»; 7.07.1906 – 11.04.1943, Львів). Закінчив українську гімназію в Станіславо-ві, студент Львівської політехніки (1924–1925), здобув вищу юридичну освіту і захистив докторську дисертацію в УВУ в Празі. Член Летючої бригади УВО, брав участь у нападі на головну пошту у Львові (28.03.1925), заарештований польською поліцією в 1925 р., засуджений на «процесі поштовців» у Львові 1.06–1.07.1926 р. до 3 років ув'язнення. Пропагандивний референт Крайової Команди УВО (1928–1929). Делегат від УВО на Конгресі Українських Націоналістів, працював в культурно-освітній комісії. На еміграції з 1930 р., мешкав у Празі та Відні, кооптований членом ПУН, референт зв'язку з Галичиною, секретар ПУН (з 1933). Президент Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС) у 1933–1939 рр. Після розколу ОУН працював в ОУН(м). Вбитий у Львові за нез'ясованих обставин.

269. Тимчій Володимир («Лопатинський», «Євгеній», «Володимир Зборівський», «Окулярний», «Сніг»; 28.10.1911, с. Грабовець Стрийського р-ну Львівської обл. – кін. 02.1940, с. Устиянів Нижньоустрицького р-ну, тепер Польща). Закінчив Стрийську гімназію (1932), навчався на факультеті права Львівського університету. Член Пласту, Юнацтва ОУН (1929) і ОУН (1932). Провідник ланки Юнацтва у Стрийській гімназії (1929–1932), член повітового проводу ОУН Стрийщини (1932–1934), організаційний референт Стрийської округи (1936–1938) та КЕ ОУН ЗУЗ (02–06.1939). Крайовий провідник ОУН (06.1939–02.1940), один з творців революційної ОУН – учасник нарад провідного активу 9-10.02.1940 р., член Революційного Проводу ОУН. Загинув при переході кордону в СРСР.

270. Йдеться про судовий процес над членами ОУН, що проходив 15-18 січня 1941 р. у Львові. Тоді на лаві підсудних опинилося **59 членів ОУН і Юнацтва ОУН**, більшість із яких було засуджено до страти.

271. Робітницький Володимир (7.09.1912, с. Адамків Рівненського р-ну Рівненської обл. – 25.08.1941, м. Львів). Навчався у Рівненській гімназії. Член Пласту (Рівне), УВО, ОУН (з 1929). Керівник ОУН в селі, згодом в Клеванському р-ні, повітовий провідник Рівненщини і Костопільщини (1934–1936), окружний (обласний) провідник ОУН Рівненщини (1936–1937). Політв'язень польських тюрем (літо 1937–09.1939), засуджений на Рівненському процесі 22-26.05.1939 р. до 10 років ув'язнення. Окружний провідник Рівненщини (1940), суспільний референт ОУН на Волині (10–12.1940), крайовий провідник ПЗУЗ (кін. 1940–літо 1941). Помер у лікарні через підірване підпіллям здоров'я, за однією версією – отруений. Похований на Янівському цвинтарі у Львові.

272. Українське Державне Правління (УДП) – коаліційний крайовий уряд, сформований після проголошення у Львові 30.06.1941 р. Акту відновлення Української держави. Створений за ініціативою та активною участю ОУН-Р під проводом С.Бандери. УДП було сформоване з представників різних політичних сил на засіданні Національних зборів у Львові 30.06.1941 р. 12.07.1941 р. німецька поліція заарештувала голову УДП Я.Стецька та ряд ін. членів уряду.

273. Похідні групи – спеціально підготовлені групи ОУН, що мали завдання організувати українську владу на землях, звільнених з-під більшовицької окупації. Крім того

члени цих груп активно займалися пропагандистською діяльністю, залучали до лав ОУН українців з Центральної, Південної та Східної України. У результаті їхньої роботи на цих землях було створено розгалужену сітку ОУН. Значну кількість членів похідних груп знищили нацисти – як активних діячів антинімецького опору. Окремі учасники груп, а також залучені до ОУН місцеві жителі продовжили визвольну боротьбу на цих землях і під час радянської окупації.

274. II Конференція ОУН відбулася у квітні 1942 р. в околицях Львова. Участь у конференції взяли: Микола Лебедь – «Максим Рубан», Дмитро Мирон – «Орлик», Іван Климов – «Легенда», Ярослав Старух – «Синій», Зиновій Матла – «Дніпровий», Дмитро Клячківський – «Клим Савур», Михайло Турчманович – «Кречет», Дмитро Маївський – «Тарас», Роман Кравчук – «Петро», Михайло Степаняк – «Сергій». На порядку денному стояли питання оцінки внутрішньої і зовнішньої політичної ситуації, звіту про роботу ОУН, вироблення тактики ОУН на найближчу перспективу. В постановках конференції підкреслювалося про необхідність створення фронту поневолених народів сходу і заходу Європи, наголошувалося на тому, що основним ворогом українських самостійницьких устремлінь є «московський імперіалізм», паралельно з цим різкій критиці піддано гітлерівські окупаційні концепції. Водночас постанови забороняли членам Організації займатися «партизанщиною» та ставилося завдання працювати і накопичувати сили для майбутньої вирішальної боротьби і загальнонаціонального повстання.

275. I Конференція ОУН відбулася у кінці вересня – на початку жовтня 1941 р. на східній околиці Львова. Участь у конференції взяли: Микола Лебедь – «Максим Рубан», Дмитро Мирон – «Орлик», Іван Климов – «Легенда», Василь Кук – «Леміш», Михайло Степаняк – «Сергій», Іван Равлик, Василь Ривак та «Мак». Завданням Конференції було дати оцінку ситуації, що склалася після заборони німцями Акту 30 червня 1941 р. і нацистських репресій проти членів ОУН та виробити подальшу тактику діяльності Організації. Серед основних були рішення про перебудову організації та переведення основної частини організаційних кадрів на конспіративне становище, використання легальних можливостей для проникнення в культурно-освітні установи й адміністративні структури, розгортання пропагандивно-роз'яснювальної роботи та вишкіл нових провідних кадрів для визвольної боротьби.

276. Щепанський Михайло (? – 1942). Редактор газети «Дніпрова хвиля» у Кременчуці. Один з керівників місцевого проводу ОУН(б). Арештований гестапо 8.03.1942 р. разом із сім'єю, розстріляний.

277. «Леміш» – Василь Кук – див. біографічний додаток.

278. Качинський Сергій («Остап», «Щупак»; 1917, с. Піддубці Луцького р-ну Волинської обл. – 10.03.1943, смт. Оржів Рівненського р-ну Рівненської обл.). Член Пласу, активіст протиалкогольного товариства «Відродження», «Просвіти», член ОУН (1930-і). Районний провідник ОУН в Піддубцях (1940), окружний провідник ОУН Рівненщини (1941), крайовий організаційний референт ОУН ПЗУЗ (1942), крайовий військовий референт ОУН ПЗУЗ (1942–1943). Організатор перших збройних загонів революційної ОУН (10.1942), які стали зав'язком УПА. Поручник УПА (посмертно). Загинув у бою з німцями. Відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА 1 кл. (посмертно).

279. III Конференція ОУН відбулася в 17-21 лютого 1943 р. у районі сіл Теребежі та Волюйки Буського р-ну Львівської обл. Участь у конференції взяли: Микола Лебедь – «Максим Рубан», Роман Шухевич – «Тур», Василь Охримович – «Бард», Дмитро Маївський – «Тарас», Зиновій Матла – «Дніпровий», Роман Кравчук – «Петро», Михайло Степаняк – «Сергій», Мирослав Прокоп – «Гармаш». Розглянуто міжнародно-політичну ситуацію, доцільність внесення змін в Програму ОУН. Обговорено питання про необхідність підняття повстання задля проголошення Української держави та створення понадпартійного уряду. Саме на цій конференції прийнято рішення про розгортання масової збройної боротьби проти окупантів України.

280. Український Центральний Комітет (УЦК) у Кракові – єдина легальна суспільно-громадська установа, що в 1939–1945 рр. представляла перед німецькими окупаційними органами влади інтереси українського населення у Генеральній губернії. Керівником УЦК протягом усього часу його існування був Володимир Кубійович.

281. Волошин Ростислав («Березюк», «А. С. Борисенко», «Горбенко», «Левченко», «Павленко», «Чепіга»: 3.11.1911, с. Озеряни Лубенського р-ну Рівненської обл. – 22.08.1944, коло с. Гаї Нижні Дрогобицького р-ну Львівської обл.). Освіту здобув у Рівненській гімназії та на юридичному факультеті Львівського університету (1932–1936, закінчив два курси). Член Пласту, Студентської Репрезентації СУСОП (1932–1933), Голова Студентської Репрезентації СУСОП (1933–1934), член Президії ЦЕСУС, співредактор підпільної молодіжної газети «Юнак» (1935–1937) та журналу «Студентський вісник» (1935–1937), член редколегії видавництва «Наш Клич». Працівник «Промбанку» у Львові. Член ОУН з 1929 р., повітовий провідник ОУН Дубенщини (1933), провідник Рівненської округи ОУН (1933–1935), редактор газети «Вісті», ідеологічний референт Крайової езекутиви ОУН ПЗУЗ (1935–1937). Політв'язень польських тюрем (6.07–21.11.1934; 22.01–20.02.1935; 4.06–6.08.1935; 5.08.1937–26.05.1939) та табору в Березі Картузькій (20.02–27.05.1935, ?–14.09.1939). Заарештований НКВД 3.11.1939 р., звільнений у 1940 р. за відсутністю доказів. Короткий час був крайовим провідником ОУН на ПЗУЗ (1941). Учасник II ВЗ ОУН в Кракові (31.03–3.04.1941). В липні-вересні 1941 р. – заступник голови Рівненської обласної управи. Від вересня 1941 р. – політв'язень німецької тюрми, вийшов на волю на поч. весни 1942 р. Після звільнення обійняв пост заступника директора обласного господарчого відділу (1942). Співорганізатор та комендант заплілля УПА на ПЗУЗ і заступник з організаційних питань крайового провідника ОУН (1942–1943). Голова III Надзвичайного Великого Збору ОУН (21-25.08.1943), обраний членом Бюро Проводу ОУН, комендант заплілля УПА (1943–1944). 21-23.11.1943 р. був учасником і головою Конференції поневолених народів Сходу Європи та Азії. Учасник і голова I Великого Збору Української Головної Визвольної Ради (11-15.07.1944), обраний Генеральним секретарем внутрішніх справ УГВР. Полковник-політвиховник УПА (посмертно), відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (посмертно). Загинув у бою з підрозділом НКВД під час переходу фронту.

282. «За Самостійну Україну» – видання ОУН (1941–1943), вийшло дев'ять номерів. Редактор – Йосип Позичанюк.

283. «За Українську Державу» – видання КП ЗУЗ (1944–1945), відомо про вихід 10 номерів. Редактор – Йосип Позичанюк.

284. «За Самостійність» – видання обласного Проводу ОУН Станіславської області.

285. «Юнак» – видання Крайового проводу Юнацтва ЗУЗ (1941–1943), вийшло 16 номерів. Редактори: Петро Федун – «Полтава», Осип Дяків – «Горновий».

286. «Прапор молоді» – видання Крайового проводу Юнацтва ОУН СУЗ (1942), вийшло дев'ять номерів.

287. «Вісті» – видання Крайового проводу Юнацтва ЗУЗ (1943–1944), вийшло сім номерів. Редактор – Осип Дяків – «Горновий».

288. «Українські вісті» – видання ОУН, щоденний радіоінформатор.

289. Українське визвольне військо (УВВ) – загальна назва частини українських національних збройних формувань, що у 1943–1945 рр. діяли на боці німецької армії. Попередниками і основою УВВ були сформовані з українців східні відділи при німецькій армії, відомі як підрозділи т. зв. гіві («добровільних помічників»; від нім. Hiwi – Hilfswilligen), що діяли у складі Вермахту з осені 1941 р. 18.12.1942 р. командування Вермахту і керівництво міністерства окупованих східних територій визнало необхідним створення при німецькій армії національних збройних формувань із східних народів для боротьби на боці Третього Рейху проти Радянського Союзу. У лютому 1943 р. вирішено, що сформовані з українців збройні відділи візьмуть назву «Українське визвольне військо – УВВ». ОУН під проводом С.Бандери виступила проти вступу українців у ці військові формування. Ідею створення УВВ підтримали лідери уряду УНР в екзилі та ОУН, очолюваної А.Мельником. До серпня 1943 р. на території райхскомісаріату «Україна» і прилеглих до нього земель проведено акцію набору добровольців до УВВ, внаслідок якої створено кілька мобільних військових частин. У грудні 1943 р. створено штаб УВВ. Напр. січня 1944 р. під тиском німецьких органів безпеки штаб був розпущений. За весь час свого існування підрозділи УВВ налічували близько 75 тис. бійців. УВВ діяло переважно в Україні, Білорусії, а також на Західному фронті (один із підрозділів УВВ – ім. І.Богуна перейшов на бік французького руху Опору). В оперативному відношенні формування УВВ підпорядковувалися командуванню німецької армії. У березні 1945 р. УВВ увійшло до складу Української національної армії. Із закінченням Другої світової війни частина колишніх вояків УВВ опинилась у таборах для переміщених осіб у Західній Німеччині, інші були насильно вивезені в глиб північних областей СРСР, де відбували 15-20-річне ув'язнення в концтаборах за співробітництво з німецькою армією.

290. Самооборонні кущові відділи (СКВ) – збройні відділи українського визвольного руху, які підпорядковувалися тереновій мережі ОУН і виконували функцію місцевих бойово-адміністративних клітин.

291. «Пропагандист» – видання осередку пропаганди ОУН Карпатського краю (1945–1947), вийшло шість номерів.

292. «Український робітник» – видання осередку пропаганди ОУН Карпатського краю (1946–1947), вийшло сім номерів. Редактор – Омелян Кочій – «Левко» – «Черлян».

293. «На зміну» – видання осередку пропаганди ОУН Карпатського краю (1946–1951), вийшло дев'ять номерів. Редактори: Михайло Дяченко, «Улас».

294. «На чатах» – видання осередку пропаганди ОУН Львівського краю (1946–1948), вийшло чотири номери.

295. «Самостійність» – видання УТВР (1947–1948), вийшло два номери. Редактор – Петро Федун – «Полтава».

296. Йдеться про «Деклярацію Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення другої світової війни в Європі» видану в травні 1945 р.

297. Сланський Рудольф (1901–1952) – політичний і державний діяч Чехословаччини, один із засновників і керівників Комуністичної партії Чехословаччини. Репресований комуністичною владою, страчений.

298. Ярослав Старух – «Ярлан» – див. біографічний додаток.

299. Василь Галаса – «Орлан»-«Зенон» – див. біографічний додаток.

300. Мова йде про операцію «Вісла» (04–07.1947) – депортацію українського населення з Надсяння, Лемківщини, Холмщини та Підляшшя до західних та північних регіонів Польщі, яку проводила польська влада для позбавлення баз відділів УПА, що там активно діяли в 1943–1947 рр.

301. Армія Крайова (АК) – польська підпільна військова організація, що діяла на окупованій гітлерівцями території Польщі, Західної України та Західної Білорусі, частина польських збройних сил, які підпорядковувалися польському еміграційному уряду в Лондоні. Створена 14 лютого 1942 р. шляхом об'єднання «Союзу збройної боротьби» з іншими конспіративними польськими формуваннями. Вела боротьбу проти німецької окупаційної адміністрації, Вермахту, радянських каральних органів та українського визвольного руху. З польського боку була одним з основних учасників в українсько-польському конфлікті 1943–1947 рр. Структура АК була найбільше розвиненою на Волині, в Галичині і території східної та центральної Польщі. Припинила своє існування на початку 1945 р. шляхом розформування та реорганізації у підпільні організації «Не» (Незалежність), «ДСЗ» («Делегатура Сил збройних») та «ВіН» («Воля і незалежність»).

302. Микола Арсенич – «Михайло» – див. біографічний додаток.

303. Закордонне Представництво УГВР (ЗП УГВР) – створене у 1945 р. з числа членів УГВР, які опинилися на еміграції. Головою став священник І.Гриньох. У 1945 р. М.Лебедь (ген. секретар закордонних справ) встановив зв'язки з представниками західних держав. ЗП УГВР розіслало низку меморандумів, у тому числі і на Паризьку мирну конференцію 1946 р. (спільно з представником екзильного уряду УНР); проводило інтенсивну інформативну діяльність (Українська пресова служба); організувало допомогу рейдуючим на захід відділам УПА та підтримувало контакти з національно-визвольним рухом в Україні. При ЗП УГВР діяла Місія УПА. Спроби ЗП УГВР стати базою для ширшої консолідації українських організацій і партій, що діяли в еміграції, не мали успіху. З утворенням в 1947 р. Української Національної Ради ЗП УГВР заявило, що не має на меті очолити українське політичне життя в еміграції, а є лише представником національно-визвольного руху в Україні.

ЗА ТИП ОРГАНІЗОВАНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В МАЙБУТНІЙ НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Праця написана 25 січня – 4 лютого 1949 р. (датується за підписом у кінці) та підписана криптонімом «П.П.». Видана вона в рубриці «Дискусійна Трибуна» зі зазначенням, що підлягає лише «для внутрішнього вжитку» керівних

кадрів підпілля. Широкого розповсюдження не набула. Відомий машинописний примірник статті обсягом 39 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 253-291).

304. Мова йде про повстання у Львові 1 листопада 1918 р. в результаті якого було створено ЗУНР.

305. Володимир Святославич (Володимир Великий; після хрещення Василій; ? – 1015) – великий князь Київський (бл. 980 – 1015), один з найвизначніших державних діячів Київської держави. Значно розширив і зміцнив кордони Київської Русі. Завершив об'єднання всіх руських земель у складі Київської держави. В 988–989 рр. запровадив християнство як державну релігію Київської Русі, що сприяло розвитку культури, поширенню писемності, створенню перших шкіл і бібліотек.

306. Ярослав Мудрий (бл. 978 – 1054) – український державний діяч, полководець Київської Русі, великий князь Київський (1019–1054). За його князювання значно розширилися і зміцнилися міжнародні зв'язки Київської держави, зокрема з Візантією, Німеччиною, Угорщиною, Францією та скандинавськими країнами. За Ярослава Мудрого укладено збірник законів, т. зв. «Правду Ярослава», християнство остаточно утвердилося в Київській державі. За правління Ярослава Мудрого Київська держава досягла великої могутності та міжнародного авторитету.

307. Ридз-Смігли Едвард (1886 – 1941) – польський військовий і політичний діяч. Один з найближчих співробітників Юзефа Пілсудського. З 1918 р. – міністр війни, у травні 1920 р. командир армії, яка зайняла Київ. З 1921 р. – інспектор армії, по смерті Пілсудського 1935 р. – генеральний інспектор польських збройних сил і фактичний диктатор Польщі, з 1936 р. маршал. Начальний вождь польської армії у війні з Німеччиною 1939 р.; після поразки польських військ інтернований у Румунії, але 1941 р. нелегально повернувся до Варшави, де й помер.

308. Товариство Українських Поступовців (ТУП) – таємна понадпартійна політична і громадська організація українців у Російській імперії, заснована в 1908 р. Політична програма ТУП зводилась до трьох основних вимог: парламентаризму, перебудови Російської держави на федеративних засадах, національно-територіальної автономії України. Основні напрями діяльності – культурницька робота (створення «Просвіт», клубів, поширення видань), виховання національної свідомості, створення блоків з ін. організаціями у відстоюванні політичних свобод, участь у виборах і роботі Державної Думи, поширення кооперативного руху. ТУП виступало за проведення українізації шкільництва, запровадження української мови у середній школі, судівництві, церковному житті. Після лютневої (березневої) революції ТУП скликало 17.03.1917 р. у Києві нараду представників українських організацій і партій, на якій засновано Українську Центральну Раду після цього товариство перейменувалося на Союз Українських Автономістів-Федералістів, який у червні 1917 р. перетворено на Українську Партію Соціалістів-Федералістів.

309. Грушевський Михайло (1866 – 1934) – український історик, політичний і державний діяч, голова Української Центральної Ради (1917–1918), академік ВУАН, автор понад 2000 наукових праць. В 1894–1914 р. очолював кафедру історії Східної Європи у Львівському університеті. В 1897–1913 рр. засновник і голова Наукового товариства

ім. Шевченка. У 1907 р. організував Українське наукове товариство в Києві. З 1908 р. голова Товариства Українських Поступовців. У 1917–1918 рр. провідний діяч української революції, голова Української Центральної Ради, президент УНР. У 1919–1924 рр. на еміграції в Чехословаччині. Після повернення в Україну очолив секцію історії України історичного відділу ВУАН, з 1929 р. академік АН СРСР. У 1931 р. заарештований, висланий до Москви, помер під час хірургічної операції. Засновник української народної історії України, на противагу загальноросійській. Творець Львівської історичної школи (С.Томашівський, М.Кордуба, І.Крип'якевич та ін.). Автор єдиної багатотомної історії українського народу – «Історії України-Руси» в 10 томах.

310. Вітовський Дмитро (1887 – 1919) – український громадський та військовий діяч, полковник Української Галицької Армії, член Української радикальної партії, активний організатор осередків товариства «Січ», співзасновник та активний діяч Легіону Українських січових стрільців, сотник УСС. 1 листопада 1918 р. здійснив у Львові переворот проти австрійської та польської влади в Галичині. Державний секретар військових справ уряду ЗУНР, головнокомандувач УГА (листопад 1918). З березня 1919 р. (за ін. даними – з травня) входив до складу делегації УНР, яка брала участь у Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр. і намагалась переконати Найвищу раду країн Антанти вжити заходів для припинення агресії Польщі проти української держави. Загинув у авіакатастрофі повертаючись з Паризької мирної конференції.

311. Сціборський Микола («Богдан», «Житомирський», «Місько», «Органський», «Рокош», «Юрій»; 28.04.1897, м. Житомир – 30.08.1941, м. Житомир). Капітан російської армії, підполковник армії УНР (1920). Інтернований у польських таборах (1920–1922), відтак на еміграції в Чехословаччині (1922), закінчив Українську Господарську Академію в Подєбрадах (1929), інженер-економіст. Керівник Українського національного об'єднання (1925), ініціатор створення ЛУН, обраний головою ЛУН (1925), член редакційної колегії органу ЛУН «Державна Нація» (1926–1927), голова СОУН. Учасник 1 та 2 Конференцій Українських Націоналістів (1927, 1928), обраний на 1-й конференції політичним референтом ПУН. Учасник Конгресу Українських Націоналістів, обраний Головою Президії, виголосив реферати на теми «Аграрна політика» та «Торгівельна політика», обраний організаційним референтом ПУН. Мешкав у Парижі (поч. 1930-х), пізніше – у Празі та Відні. Після розколу ОУН працював в ОУН(м). Автор праці «Націократія» (1935) та ін. Загинув за нез'ясованих обставин.

312. Прімо де Рівера Мігель (1870 – 1930) – іспанський генерал та політик. Учасник колоніальних війн Іспанії на Кубі, Філіппінах та Марокко у 1890–1900 рр. За підтримки короля Альфонса XIII у 1923 р. здійснив в Іспанії військовий переворот і встановив диктатуру. Прем'єр-міністр Іспанії (1923–1930), після масових виступів опозиції подав у відставку і емігрував до Франції.

313. Де Гаспері Алчіде (1881 – 1954) – політичний діяч Італії, лідер християнсько-демократичної партії (з 1944), керівник уряду (1945–1953).

314. Шумахер Курт (1895 – 1952) – політичний діяч Німеччини, в роки фашистської диктатури був ув'язнений у концтаборі, з 1946 р. – голова соціал-демократичної партії Західної Німеччини, виступав проти об'єднання комуністів і соціал-демократів.

315. Каутський Карл (1854 – 1938) – теоретик і лідер Німецької соціал-демократичної

партії. Один із лідерів II Соціалістичного Інтернаціоналу – міжнародної організації соціалістичного революційного руху.

316. Люксембург Роза (1871 – 1919) – діяч німецького, польського і міжнародного робітничого руху, один із керівників та теоретиків польської соціал-демократії, ліво-радикальної течії в німецькій соціал-демократії і II Інтернаціоналі, один із засновників Комуністичної партії Німеччини.

317. Махно Нестор (1888 – 1934) – український діяч-анархіст, керівник повстанського руху т. зв. «махновщина» на півдні України у 1918–1921 рр. з центром у м. Гуляйполе. Боровся проти німецьких окупантів, гетьмана Скоропадського, Армії УНР, Добровольчої армії ген. Денікіна та більшовиків. Зазнавши поразки від більшовиків, емігрував спершу в Румунію, а згодом до Франції. Відомий своєю позицією боротьби проти всякої влади і особливою тактикою ведення бойових дій.

318. Оскілко Володимир (1892 – 26.05.1926) – український військовий і громадський діяч, отаман Армії УНР. У листопаді 1918 р. виступив організатором протигетьманського повстання на Волині. В 1919 р. за наказом Директорії УНР створив Північну групу військ УНР, згодом – командуючий Північно-Західним протибільшовицьким фронтом. 29.04.1919 р. при підтримці Української партії соціалістів-самостійників і Української народно-республіканської партії здійснив спробу державного перевороту, заарештувавши у Рівному членів уряду УНР. Заколот був безкровно ліквідований, а отаман виїхав до Польщі. В 1924–1925 рр. (за ін. даними, з 1921) видавав у Рівному газету пропольського напрямку «Дзвін» – орган Української Народної Партії. Загинув за нез'ясованих обставин у Рівному. Залишив спогади «Між двома силами» (1924).

319. Йдеться про працю французького критика та історика літератури, члена Французької академії наук з 1900 р. Еміля Фаге (1847 – 1916).

320. Координаційний український комітет (КУК) – створений у 1946 р. за ініціативою Уряду УНР в екзилі з метою політичної консолідації української еміграції, однак через внутрішні суперечності діяв недовго. Згодом ця ідея була реалізована в рамках Української Національної Ради – детальніше див. примітку №340.

БЕЗПОСЕРЕДНЬО ЗА ЩО МИ ВЕДЕМО НАШ БІЙ

Праця написана 14-17 лютого 1949 р. (дагується за підписом у кінці) та підписана псевдонімом «П.Полтава». В підпіллі поширювалася у вигляді окремих брошур. Відомо про її чотири видання в підпіллі:

1) 1949 р. друкована брошура (ротатор) обсягом 26 с. (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 587-614);

2) 1950 р. друкована брошура видання техзвена «За волю України» обсягом 31 с. (ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 77-94);

3) 1950 р. друкована брошура видана техзвеном 233 обсягом 19 с. (здагується у «Збірнику підпільних писань» П.Полтави);

4) 1952 р. машинописний примірник обсягом 24 с. (Архів ЦДВР).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 243-264; Літопис Української Повстанської

Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 3: 1949-1952. – Торонто, 1984. – С. 75-98.

321. Шашкевич Маркіян (1811–1843) – український письменник, громадсько-культурний діяч, один із членів «Руської Трійці».

ПРО ОДНУ РУШІЙНУ СИЛУ РЕВОЛЮЦІЇ

Праця написана 2 березня 1949 р. (датується за підписом в кінці) та підписана криптонімом «П.П.». У підпіллі поширювалась окремими брошурами. Відомі такі примірники:

- 1) 1949 р. машинописна брошура обсягом 11 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 208-220);
- 2) 1949 р. машинописна брошура обсягом 13 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 31. – Арк. 436-449);
- 3) 1949 р. машинописна брошура (ГДА СБУ).

ЧОМУ МИ НАЗИВАЄМО СЕБЕ НАЦІОНАЛІСТАМИ (ДРУГА РЕДАКЦІЯ)

Праця написана в 1949 р. та поміщена у збірнику вишкільних матеріалів. Відомо про наступні її видання в підпіллі:

- 1) 1949 р. праця опублікована в збірнику вишкільних матеріалів ГОСП (за редакцією П.Полтави) «Шлях до волі. Збірник матеріалів для початкового (I-го ступеня) ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН. Частина III. Короткі відомості з ідеології, політики та історії українського революційного націоналізму». Відомо про перевидання даного збірника у 1950 та 1951 рр. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 299-470; Там само. – Арк. 823-992);
- 2) 1950 р. праця включена в збірник праць П.Полтави, до якого ввійшли статті, опубліковані раніше у збірнику вишкільних матеріалів «Шлях до волі» (Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Арк. 869-872).

322. Правильна назва праці – «Психологія народів і мас». Гюстав Лебон (1841–1931) – основоположник соціальної психології та психології натовпу

323. Гоголь Микола (1809 – 1852) – письменник. Народився в селі Великі Сорочинці на Полтавщині. Став одним із засновників реалізму в російській літературі, з яким пов'язана також творчість українських письменників XIX ст. Г.Квітки-Основ'яненка, П.Куліша та ін. Дискусії про те, якій культурі належить ім'я М.Гоголя тривали багато десятиріч і тривають до сьогодні.

324. Салтиков-Щедрін Михайло (1828 – 1889) – російський письменник-сатирик, публіцист, критик.

ХТО Є СПРАВЖНИЙ НАЦІОНАЛІСТ-РЕВОЛЮЦІОНЕР

Праця написана 20-26 листопада 1948 р. (так зазначено в кінці брошури) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про наступні її видання в підпіллі:

1) 1948 р. ця праця становила цілісну складову частину машинописної брошури П.Полтави «Чому ми називаємо себе націоналістами», яка пізніше була виокремлена в самостійну статтю (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 13. – Арк. 148-156*);

2) 1949 р. стаття опублікована у збірнику вишкільних матеріалів ГОСП (за редакцією П.Полтави) «Шлях до волі. Збірник матеріалів для початкового (I-го ступеня) ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН. Частина III. Короткі відомості з ідеології, політики та історії українського революційного націоналізму». Відомо про перевидання даного збірника у 1950 та 1951 рр. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 299-470; Там само. – Арк. 823-992*);

3) 1950 р. стаття включена в збірник праць П.Полтави, до якого увійшли статті опубліковані раніше у збірнику вишкільних матеріалів (*Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Арк. 869-872*).

РОЛЯ ОУН В ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Праця написана 20-26 листопада 1948 р. (так зазначено в кінці брошури) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про наступні її видання в підпіллі:

1) 1948 р. ця праця становила цілісну складову частину машинописної брошури П.Полтави «Чому ми називаємо себе націоналістами», яка пізніше була виокремлена в самостійну статтю (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 13. – Арк. 148-156*);

2) 1949 р. стаття опублікована в збірнику вишкільних матеріалів ГОСП (за редакцією П.Полтави) «Шлях до волі. Збірник матеріалів для початкового (I-го ступеня) ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН. Частина III. Короткі відомості з ідеології, політики та історії українського революційного націоналізму». Відомо про перевидання даного збірника у 1950 та 1951 рр. (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 299-470; Там само. – Арк. 823-992*);

3) 1950 р. стаття включена в збірник праць П.Полтави, до якого увійшли статті опубліковані раніше у збірнику вишкільних матеріалів (*Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Арк. 869-872*).

В ЧОМУ ПОЛЯГАЄ РЕВОЛЮЦІЙНІСТЬ НАШОГО РУХУ

Праця написана 20-26 листопада 1948 р. (так зазначено в кінці брошури) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про наступні її видання в підпіллі:

1) 1948 р. ця праця становила цілісну складову частину машинописної брошури П.Полтави «Чому ми називаємо себе націоналістами», яка пізніше була виокремлена в самостійну статтю (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 13. – Арк. 148-156);

2) 1949 р. стаття опублікована в збірнику вишкільних матеріалів ГОСП (за редакцією П.Полтави) «Шлях до волі. Збірник матеріалів для початкового (I-го ступеня) ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН. Частина III. Короткі відомості з ідеології, політики та історії українського революційного націоналізму». Відомо про перевидання даного збірника у 1950 та 1951 рр. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 299-470; Там само. – Арк. 823-992);

3) 1950 р. стаття включена в збірник праць П.Полтави, до якого увійшли статті, опубліковані раніше у збірнику вишкільних матеріалів «Шлях до волі» (Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Арк. 869-872).

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСТІЙНОЇ СОБОРНОЇ ДЕРЖАВИ – НАЙВИЩА І ОСНОВНА ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ. ЩО ВОНО ОЗНАЧАЄ

Праця написана 20-26 листопада 1948 р. (так зазначено в кінці брошури) і підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про наступні її видання в підпіллі:

1) 1948 р. ця праця становила цілісну складову частину машинописної брошури П.Полтави «Чому ми називаємо себе націоналістами», яка пізніше була виокремлена в самостійну статтю (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 13. – Арк. 148-156);

2) 1949 р. стаття опублікована в збірнику вишкільних матеріалів ГОСП (за редакцією П.Полтави) «Шлях до волі. Збірник матеріалів для початкового (I-го ступеня) ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН. Частина III. Короткі відомості з ідеології, політики та історії українського революційного націоналізму». Відомо про перевидання даного збірника у 1950 та 1951 рр. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 299-470; Там само. – Арк. 823-992).

3) 1950 р. стаття включена в збірник праць П.Полтави, до якого увійшли статті, опубліковані раніше у збірнику вишкільних матеріалів «Шлях до волі» (Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Арк. 869-872).

ЧОМУ СССР ПОВИНЕН БУТИ ПЕРЕБУДОВАНИЙ НА ПРИНЦИПІ НЕЗАЛЕЖНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ ВСІХ ПІДСОВЕТСЬКИХ НАРОДІВ?

Праця написана в січні 1950 р. (дагується за підписом в кінці) та підписана псевдонімом «П.Полтава». Відомо про те, що в підпіллі вона була видана один раз із обкладинками різного кольору. Відоме таке підпільне видання:

1) 1950 р. брошура, надрукована в друкарні ОУН ім. ген. Т.Чупринки, тхз 215 у м. грудні 1950 р. обсягом 18 с. (*Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 3. – Арк. 233-243*).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 79-91.

325. Йдеться про період до третього поділу Речі Посполитої 1795 р.

326. Адріатичне море.

327. Іван IV Васильович (Грозний) (1530 – 1584) – великий князь московський (з 1533). У 1547 р. вінчався на царство і став першим московським царем. Зовнішня політика Івана Грозного була спрямована на розширення кордонів Московського царства шляхом завоювання нових земель. Іван Грозний опирався на дрібнопомісне дворянство, в інтересах якого проводилось подальше закріпачення селянства.

328. Катерина II (1729 – 1796) – імператриця Російської імперії (1762–1796). У 1745 р. вийшла заміж за майбутнього імператора Росії Петра III. У 1762 р. внаслідок дворцевого перевороту і усунення свого чоловіка Катерина II стала імператрицею. Вела активну загарбницьку політику. В результаті російсько-турецьких воєн (1768–1774, 1787–1791) та трьох поділів Речі Посполитої (1772, 1793, 1795) Російська імперія захопила більшу частину українських земель (крім Галичини, Буковини та Закарпаття). Катерина II проводила політику, спрямовану на остаточну ліквідацію автономії України: у 1764 р. було скасовано гетьманство, у 1775 р. остаточно зруйновано Запорізьку Січ. У 1785 р., видавши «Жалувану грамоту дворянству», Катерина II законодавчо оформила права і привілеї російського дворянства і прирівняла до нього українську козацьку старшину, закріпивши за нею земельні володіння.

329. Цейлон – назва держави та острова Шрі-Ланка до 1972 р.

ПОЛІТИКА МОСКОВСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКОГО УРЯДУ ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОЇ АГЕНТУРИ НЕ МАЄ НІЧОГО СПІЛЬНОГО ІЗ СПРАВЖНЬОЮ ВОЛЕЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (У ВІДПОВІДЬ НА ВИСТУП В ООН ДЕЛЕГАТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ П. МАКНЕЙЛА)

Праця написана на початку 1950 р., як реакція на виступ делегата Великобританії Макнейла на Генеральній Асамблеї ООН 17 листопада 1949 р. та підписана псевдонімом «П.Полтава». Надрукована в 7 числі журналу «Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)» за березень 1950 р. В підпіллі поширювалася як складова різних передруків цього журналу. Відомі такі примірники:

1) друкований примірник (сторінки 15-18 журналу) (*Архів ЦДВР. – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Лебедя» (у стадії опрацювання)*);

2) друкований примірник (сторінки 12-16 журналу) (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 172зв-174зв.*);

3) машинописний примірник (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 33. – Арк. 315-319*).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 105-112; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 3: 1949-1952. – Торонто, 1984. – С. 323-330.

330. Вишинський Андрій (1883 – 1954) – радянський державний діяч. З 1940 р. перший заступник наркома, заступник міністра, в 1949–1953 рр. – міністр закордонних справ СРСР.

331. Український Національний Центр (УНЦ) – підпільна організація, метою якої була підготовка повстання проти більшовицького режиму й проголошення незалежності України. В кінці 1931 р. над учасниками цієї групи відбувся судовий процес у Харкові.

ПРО НАШ ПЛАН БОРотьБИ ЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ В ТЕПЕРІШНІЙ ОБСТАНОВЦІ

Праця написана у квітні 1950 р. (датується за підписом в кінці) та підписана псевдонімом «П.Полтава». У підпіллі розповсюджувалась окремою брошурою. Відомо кілька видань вказаної праці:

1) 1950 р. російський переклад зроблений співробітниками органів МГБ (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 834-851);

2) 1951 р. друкована брошура видана в друкарні «Воля народам» обсягом 12 с. (Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 88-95).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 265-276; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 3: 1949-1952. – Торонто, 1984. – С. 101-113.

332. Фабрично-заводське навчання (ФЗН) – у 1940–1958 рр. професійно-технічні учбові заклади в СРСР для підготовки робітників масових професій (для будівництва, вугільної та ін. галузей промисловості) з терміном навчання 6 місяців. Із західних областей України мобілізація до шкіл ФЗН проводилась примусово, за ухилення від призову судили.

333. Йдеться про винищувальні батальйони (в народі – «стрибки», від рос. «истребительные батальоны») – воєнізовані формування, створені з місцевого українського (на початках також із польського) населення для захисту радянської влади та господарства й боротьби проти українського підпілля в регіонах. Почали формуватися навесні 1944 р.; від 1947 р. підпорядковані МГБ. У 1948 р. реорганізовані в групи охорони правопорядку, ліквідовані в 1954 р. Залучення до винищувальних батальйонів відбувалося, здебільшого, на добровільній основі, хоч були й випадки насильної мобілізації. Станом на 1946 р. кількість вояків у цих батальйонах становила 63 тис. У боротьбі проти підпілля «стрибки» відзначилися низькою боєздатністю та поганою дисципліною.

КІЛЬКА ЗАВВАГ ЩОДО ТОГО, ЯКИМИ ПОВИННІ БУТИ РАДІОПЕРЕДАЧІ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» ДЛЯ СОВЕТСЬКОГО СОЮЗУ

Праця написана у серпні 1950 р. (датується за підписом в кінці) та підписана «П.Полтава, майор-політвиховник УПА, керівник Бюра Інформації УГВР». Ця стаття є фактично відкритим листом П.Полтави, як представника воюючої України, до редакції радіостанції «Голос Америки» та адміністрації США щодо їхньої політики стосовно України. Оригінал цього листа-меморандуму через кур'єрів передано до Закордонного Представництва УГВР у Мюнхені. Відтак його разом з англійським перекладом Генеральний секретар закордонних справ УГВР Микола Леbedь вручив заступникові державного секретаря США В.Берретові. Згодом це звернення було опубліковано в закордонній пресі українською та англійською мовами.

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 209-219; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 3: 1949-1952. – Торонто, 1984. – С. 36-46.

ПІДГОТОВКА ТРЕТЬОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Праця написана після початку корейської війни влітку 1950 р. та підписана псевдонімом «П.Полтава». В підпіллі була надрукована в 9 числі журналу «Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)» за травень 1951 р. Поширювалася на українських землях як складова різних передруків цього журналу. Відомо ряд примірників:

1) друкований примірник (сторінки 2-21 журналу) (*Архів ЦДВР. – Фонд «Архівна збірка ОУН Миколи Леbedь» (у стадії опрацювання); ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 198зв.-208*);

2) машинописний примірник (*ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 989-1003*).

Опубліковано: Полтава П. Збірник підпільних писань. – Мюнхен: В-во «Український Самостійник», 1959. – С. 221-241; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 3: 1949-1952. – Торонто, 1984. – С. 354-375.

334. Йдеться про початок Корейської війни 25.06.1950 р.

335. Трумен Гаррі (1884 – 1972) – державний діяч США. З січня 1945 р. – віце-президент, з квітня 1945 р. до січня 1953 р. – президент США. У серпні 1945 р. видав наказ про атомне бомбардування японських міст Хіросіми і Нагасаки. Після війни адміністрація Г.Трумена взяла курс на закріплення панівного становища США в світі та боротьбу проти СРСР.

336. Ачесон Дін Гудергем (1893 – 1971) – американський державний діяч. У 1945–1947 рр. – 1-й заступник державного секретаря з політичних питань. Відіграв провідну роль у формуванні «доктрини Трумена», а також був одним із авторів «плану Маршала». У 1949–1953 рр. – державний секретар США.

337. Маршал Джордж (1880 – 1959) – американський генерал і політик. Начальник штабу Армії США (1939–1945), голова Об'єданого Комітету начальників штабів союзницьких армій, Військовий радник президента США Ф.Рузвельта, Держсекретар США (1947–1949). Творець плану відбудови зруйнованого війною господарства союзних держав та їх противників шляхом п'ятирічної фінансової допомоги з боку США (Програми відбудови Європи т. зв. «План Маршала»). Один з ініціаторів створення НАТО.

338. Маленков Георгій (1902 – 1988) – радянський державний і партійний діяч. У 1948–1953 рр. – секретар ЦК ВКП(б), одночасно у 1946–1953 рр. – заступник голови Ради міністрів СРСР

339. Керенський Олександр (1881 – 1970) – російський політичний і державний діяч, голова IV Державної думи. Після зречення царя член Тимчасового комітету Державної думи, міністр Тимчасового уряду (березень-червень), з липня 1917 р. – голова Тимчасового уряду. Після Жовтневого перевороту – на еміграції.

ЗА ПРАВИЛЬНУ ПОСТАНОВКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Праця написана 2 лютого 1951 р. (дагується за підписом у кінці) та підписана псевдонімом «Полк. П.Полтава». В підпіллі опублікована у брошурі П.Полтави «Про деякі актуальні питання сучасної української визвольної політики» видання Бюро інформації УГВР, 1951. – 16 с. (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 786-801а).

340. Українська Національна Рада (УНРада) – створена в 1948 р. зусиллями Уряду УНР в екзилі з метою консолідації всіх українських політичних партій, рухів та середовищ, що діяли в діаспорі для відновлення незалежної Української держави. До складу УНРади входили такі організації і партії: Український національно-державний союз, ОУН (м), УНДО, УРДП, Союз земель соборної України – Селянської спілки, УСДП, УПСР, ОУН(б). У 1950 р. ОУН(б) вийшла з УНРади та почала боротьбу проти неї, мотивуючи це тим, що остання не надає моральної підтримки революційній боротьбі, що триває на українських землях.

341. Лівичський Андрій (1879 – 1954) – громадсько-політичний діяч. Член Української Центральної Ради та міністр Директорії УНР. З 1919 р. перебував у Варшаві, де підготував та підписав Варшавський договір 1920 р. У 1920–1921 та 1922–1926 рр. очолював уряд УНР. Після смерті С.Петлюри обраний Президентом УНР в екзилі.

342. Антанта – блок європейських держав (Великобританія, Франція, Російська імперія), який сформувався в 1904–1907 рр. для боротьби проти так званого Троїстого союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія, виник в 1879–1882 рр.). Згодом назва «Антанта», крім основних держав, що воювали проти Німеччини та її союзників,

поширилась ще на 22 країни – США, Японію, Румунію, Китай, Грецію, Португалію та ін.

343. Орлик Пилип (1672 – 1742) – гетьман України в еміграції (1710–1742). У 1708–1709 рр. разом з І.Мазепою намагався створити антимосковську коаліцію, яка б стала гарантом політичної незалежності України. Поразка в Полтавській битві 1709 р. шведсько-українських військ змусила Орлика емігрувати за межі України. Після смерті І. Мазепи на козацькій раді 1710 р. П.Орлика обрано гетьманом, що було визнано шведським королем та турецьким султаном. Під час обрання Орлика між гетьманом, старшиною та запорожцями укладено угоду – «Пакти і Конституція прав і вольностей Запорізького війська», що пізніше дістала назву Конституція П. Орлика. Був останнім українським гетьманом періоду Гетьманщини, який відкрито поставив питання про створення української незалежної держави.

344. Масарик Томаш-Гарріг (1850 – 1937) – президент-засновник Чехословаччини (1918–1935). Посол Віденського парламенту (1891–1914), голова Чеської національної ради (1914–1918), відстоював право народів на самовизначення.

345. Габсбурги – правляча династія в Австрійській та Австро-Угорській імперіях (13 – поч. 20 ст.).

346. Карл XII (1682 – 1718) – король Швеції (1697–1718), полководець. Його основна діяльність була пов'язана з командуванням шведською армією під час Північної війни 1700–1721 рр. У 1709 р. Карл XII уклав з гетьманом І.Мазепою та кошовим отаманом К.Гордієнком шведсько-український союзний договір. За умовами його Карл XII визнавав Україну незалежною державою і зобов'язувався надати допомогу українському уряду в боротьбі проти московських військ на території України. 27.06(8.07).1709 р. шведська армія під командуванням Карла XII зазнала поразки у Полтавській битві і змушена була разом з І.Мазепою відступити на турецьку територію в м. Бендери.

347. Гордієнко Кость (? – 1733) – кошовий отаман Запорізької Січі (1702–1728, з перервами). На чолі 8-тисячного загону запорожців приєднався до військ І. Мазепи. За посередництвом гетьмана уклав угоду з шведським королем Карлом XII про спільну боротьбу проти Московського царства. Поразка в Полтавській битві 1709 р. шведсько-українських військ змусила К.Гордієнка відступити за межі України разом з І. Мазепою і Карлом XII. Після смерті І. Мазепи підтримував політику П. Орлика. 1711 р. очолював загін запорожців у поході П. Орлика на Правобережну Україну.

ЯКОГО ОБ'ЄДНАННЯ НАМ ТРЕБА?

Праця написана 2 лютого 1951 р. (датується за підписом у кінці) та підписана псевдонімом «Полк. П.Полтава». В підпіллі опублікована у брошурі П.Полтави «Про деякі актуальні питання сучасної української визвольної політики» видання Бюро інформації УГВР (ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 786-801а).

ПРИНЦИП ПРИВАТНОЇ ТРУДОВОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В ПРОГРАМІ ОУН

Праця написана в 1951 р. (датується за часом публікації) та підписана криптонімом «П.П.». У підпіллі надрукована у 5 числі видання ГОСП «Осередок пропаганди та інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)» і розповсюджувалась відповідно як складова частина різних передруків вказаного журналу. Відомо про збереження кількох його примірників (*Архів ЦДВР; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 20. – Арк. 239зв-245зв.*).

348. Йдеться про учасників «Русской Освободительной Армии» генерала А.Власова (в народі – власовці, від прізвища її керівника), які у повоєнний час опинилися на еміграції та виступали за відновлення російської держави в її кордонах до 1917 р.

БІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ*

«АНДРІЙ» (? – ?). Співробітник ГОСП (1945).

АРСЕНИЧ МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ («Михайло», «Березовський», «Григір», «Дем'ян», «Максим», «Микола»; 27.09.1910, с. Нижній Березів Косівського р-ну Івано-Франківської обл. – 23.01.1947, біля с. Жуків Бережанського р-ну Тернопільської обл.). Закінчив Коломийську гімназію, навчався на юридичному факультеті Львівського університету (1930–1936). Член Пласту, УВО, відтак ОУН, повітовий провідник ОУН Коломийщини. Заарештований польською поліцією в 1937 р., засуджений у Львові 20.01.1938 р. до 3 років ув'язнення за приналежність до ОУН, вийшов на волю у 09.1939 р. Учасник II ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941) і III НВЗ ОУН (21–25.08.1943). Референт Служби Безпеки Проводу ОУН (1941–1947), керівник відділу контррозвідки Головної Команди УПА (1943–1947). Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (8.02.1946), генерал СБ (посмертно). Загинув у кривці, застрілившись.

БАНДЕРА СТЕПАН АНДРІЙОВИЧ («Баба», «Бийлихо», «А.Власт», «Донат», «Степан Попель», «С.А.», «С.А.С.», «Сірий», «В.Тесляр», «Ярич» та ін.; 1.01.1909, с. Старий Угринів Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 15.10.1959, м. Мюнхен, Німеччина). Закінчив Стрийську гімназію (1927) та агрономічний факультет Львівської політехніки (1933). Член Пласту, ОВКУГ, СУНМ, УВО (1927) та ОУН (1929). Член повітового проводу ОУН Калущини (1929–1931), керівник відділу кольпортажу референтури пропаганди КЕ ОУН ЗУЗ, одночасно технічно-видавничого відділу (1930), референт пропаганди КЕ ОУН ЗУЗ (1931–1932), заступник крайового провідника ОУН (1932), в. о. крайового провідника і крайовий провідник ОУН (поч. 1933–06.1934). Політв'язень польських тюрем (22.03.1932–4.06.1932, 14.06.1934–13.09.1939). Засуджений на Варшавському процесі (18.11.1935–13.01.1936) до смертної кари, заміненої на довічне ув'язнення;

---

* Під час підготовки біографічних довідок з-поміж іншої літератури найбільше використовувались: Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. Видання третє, доповнене / Від. ред. В.Мороз. – Київ: Українська видавнича спілка, 2007. – 1006 с.; Содоль П. Українська Повстанча Армія. Довідник. – Нью-Йорк, 1994. – 199 с.; Його ж. Українська Повстанча Армія. Довідник II. – Нью-Йорк, 1995. – 254 с.; Довідник з історії України / за ред. І.Підкови, Р.Шуста. – Київ: Генеза, 1993. – Т. I; 1995. – Т. II; 1997. – Т. III; Електронна енциклопедія ОУН та УПА Богдана Тригука (м. Львів); Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: документи і матеріали / Упор. В.Муравський. – Львів, 2006. – 420 с.; Ішук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуну у 1944–1951 рр. – Київ, 2008. – 66 с.

на Львівському процесі (25.05–27.06.1936) виступив речником національно-визвольної боротьби, засуджений до довічного ув'язнення. Вийшов на волю у 09.1939 р. З 10.1939 р. – на еміграції в Кракові. Керівник Революційного Проводу ОУН (від 10.02.1940), провідник революційної ОУН (1941–1959). Учасник ІІ ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941). Заарештований гестапо 5.07.1941 р., в'язень німецьких тюрем та концтабору Заксенгаузен (1941–27.09.1944). Загинув від руки агента КГБ.

БАРДА МИРОН МИХАЙЛОВИЧ («Чорноморець»; 1925, с. Кути Буського р-ну Львівської обл. – 12.08.1951, с. Поляниця Болехівської міськради Івано-Франківської обл.). Стрілець сотні «Біра» на Закерзонні (до 1947), охоронець (з 1948), а відтак комендант боївки охорони П.Федуна (1951). Загинув під час облави.

«БЕРКУТ» (? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (травень 1948).

«БЕРКУТ» (? – ?). Співробітник ГОСП (1945).

«БОГДАН» (? – ?). Член боївки «Вуйка», що діяла у тодішньому Вигодському р-ні. Заарештований органами МГБ 16.05.1951 р.

БОЦЯН БОГДАН ІВАНОВИЧ («Жук», «Тарас», «Берест», «Р-321», «УхУ», «Ух4»; 1919, с. Конюхів Стрийського р-ну Львівської обл. – 30.11.1951, в лісі біля с. Лисків Жидачівського р-ну Львівської обл.). Освіта середня. Член ОУН з 1936 р. Референт пропаганди Калуського окружного проводу ОУН (1950–1951). Неодноразово виконував доручення П.Федуна – «Полтави». Загинув у криївці, застрілюючись.

«БУК» (? – ?). Співробітник ГОСП (1945).

БУСЕЛЯКІВ ГРИГОРОВИЧ («Багровий», «Галина», «Дніпровий», «Заславський», «Київський», «Роман Галина», «Шахтар»; 26.01.1912, м. Митава біля Риги, Латвія (за іншими даними – Кальварія біля Вільнюса, Литва) – 15.09.1945, с. Бишки Козівського р-ну Тернопільської обл.). Закінчив Рівненську українську гімназію, студент юридичного факультету Львівського університету (1932–1933). Член ОУН, організатор націоналістичного підпілля на Клеванщині (поч. 1930-х), член проводу Рівненської округи ОУН. Заарештований польською поліцією 10.09.1933 р., засуджений рівненським окружним судом 1.06.1934 р. за приналежність до ОУН на 4 роки ув'язнення, вийшов на волю 3.01.1936 р. на підставі амністії. Організаційний референт крайового проводу ОУН ПЗУЗ (1936–1937). Вдруге заарештований у 06.1937 р. (за іншими даними – 7.08.1937), засуджений на Рівненському процесі (22–26.05.1939) до 12 років ув'язнення, вийшов на волю у 09.1939 р. Працівник референтури пропаганди революційного проводу ОУН, і відтак Проводу ОУН революційної (1940–1941), учасник ІІ ВЗ ОУН у Кракові (31.03.–3.04.1941). Один із організаторів українського державного життя на Волині і Поліссі (07–08.1941), керівник адміністративного відділу Рівненської обласної управи (1941). Референт пропаганди крайового проводу ОУН ПЗУЗ (1941–1944), один з ініціаторів та ідеологів збройної боротьби проти німецької окупації. Шеф політичного штабу і керівник політвиховного відділу військового штабу УПА на Волині, згодом УПА-Північ, редактор ряду видань ОУН і УПА на ПЗУЗ. Взимку–навесні 1944 виконував обов'язки командира УПА-Північ. Учасник ІІІ НВЗ ОУН (21–25.08.1943), вибраний членом Проводу ОУН

(08.1943–09.1945). Ініціатор і учасник Конференції поневолених народів Сходу Європи та Азії (21–22.11.1943). Один з ініціаторів створення Народно-визвольної революційної організації (НВРО) з метою об'єднання усіх антиімперіалістичних сил в Україні (06–07.1944). Співробітник Головного осередку пропаганди ОУН (літо–осінь 1944), референт політичного вишколу Проводу ОУН (11.1944–літо 1945), референт пропаганди Проводу ОУН (літо 1945–09.1945). Керівник політвиховного відділу ГВШ УПА (кін. 1944–09.1945). Загинув у бою з опергрупою НКВД УРСР. Підполковник УПА (посмертно), відзначений Золотим Хрестом заслуги (посмертно).

БУЧКО ДМИТРО ІВАНОВИЧ («Барвінок»; 1913, с. Слобода-Болахівська Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 8.05.1952, біля с. Довге Стрийського р-ну Львівської обл.). Діяв на території тодішнього Болахівського р-ну. Кущовий провідник ОУН (до 1950), провідник Болахівського районного проводу ОУН (1950–1951). Довірена особа П.Федуна – «Полтави». Загинув під час облоги.

ВАСИЛІВ ПЕТРО ФЕДОРОВИЧ («Ігор»; 15.06.1923, с. Нижня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл. – 22.03.1951, в урочищі Крем'янка біля с. Верхня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл.). Член ОУН. В підпіллі з 1943 р. Стрелець сотні «Буйтура», згодом – кущовий провідник. Займався забезпеченням продуктами харчування боївки охорони П.Федуна – «Полтави».

ВАССИЯН ЮЛІАН ІВАНОВИЧ («Армяшка», «Юлько»; 12.01.1894, с. Колоденці Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл. – 3.10.1953, м. Чикаго, США). Закінчив Академічну гімназію у Львові (1914). Вояк УСС, старшина УГА, четар, інтернований в таборі в Домб'є (1920–1922). Провідний діяч Українського таємного університету у Львові (1922–1924), після ліквідації якого продовжив навчання в Празі, закінчив Карловий університет (1930), доктор філософії. Член ГУДМ у Львові, активний діяч ГУНМ у Чехословаччині, голова ГУНМ (1926–1928). Учасник I та II Конференцій Українських Націоналістів (1927, 1928). Учасник Конгресу Українських Націоналістів, заступник голови президії, голова ідеологічної комісії, член комісії міжнародної політики та державного устрою, виголосив доповідь «До головних засад націоналізму», обраний ідеологічним референтом ПУН (займав цю посаду до 1934), один з основних творців ідеології ОУН. Повернувся в Галичину (1930), мешкав на Брідщині та в Перемишлі, заарештований польською поліцією 2.12.1931 р., засуджений на процесі «конгресівців» (5–9.09.1932) до 4 років ув'язнення, вийшов на волю у 01.1936 р. Заарештований 1939 р., перебував у концтаборі в Березі Картузькій до 09.1939 р. Перекладач в Українському допомоговому комітеті в Бродах (1941–1944). Політ'язень німецького концтабору Брец (1944). Після війни на еміграції в Австрії, відтак у США (1950).

«ВЕЛИЧКО» (? – ?). Підпільник ОУН (1950)

«ВЕСЕЛИЙ» (? – 18.08.1951, між селами Якубів та Слобода-Долинська Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Бойовик провідника Долинського надрайонного проводу ОУН «Черемоша». Загинув разом із ним у перестрілці з опергрупою військ МГБ.

ВЛАДИКА МИХАЙЛО ГРИГОРОВИЧ («Богдан»; 1930, с. Якубів Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 12.10.1951, біля с. Розточки Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). У підпіллі з 1951 р. Бойовик референтури СБ Долинського надрайонного проводу ОУН. Неодноразово виконував доручення П.Федуна – «Полтави». Загинув у кривіці.

ВОЗНЯК-ЛЕМИК ЛЮБОВ ЄВГЕНІВНА («Люба», 30.09.1915, с. Криниця Новосончівського пов., Польща – ?). Дочка священника. Дружина відомого діяча ОУН Миколи Лемика. Закінчила гімназію. Член Юнацтва ОУН (1929), відтак ОУН, співробітниця референтури пропаганди ОУН у Кракові (1940–1941), учасниця Південної похідної групи (06–07.1941), відтак працює в референтурі пропаганди Проводу ОУН у Львові (07.1941–1943). Співробітниця радіостанції «Вільна Україна» в Карпатах (1943–сер. 1944). Співробітниця ГОСП (сер. 1944–1947). Заарештована органами МГБ 24.12.1946 р. у смт. Дашава Стрийського р-ну Львівської обл. Засуджена до смертної кари із заміною на 25 років таборів. Вийшла на волю 1956 р. Живе в Івано-Франківську.

«ВОЛОС», «ЖЕСТ» (? – 22.03.1946, біля с. Сопіт Сколівського р-ну Львівської обл.). Адміністратор ГОСП (1945–03.1946). Загинув під час облави.

ВОСКРЕС МИРОН-ГРИГОРІЙ ГРИГОРОВИЧ («Миرون» (1928, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 25.09.1948, між Ркіни і Адамовом біля Брна, Чехія). Член ОУН, вояк УПА. Охоронець ГОСП. У 1948 р. у складі рейдувочої групи вирушив у Західну Німеччину. Старший вістун УПА, відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги 1-го класу (15.10.1949, посмертно).

«ВУЙКО» (? – ?). Керівник боївки, що діяла у 1951 р. на території тодішнього Вигодського р-ну Станіславської обл. Заарештований співробітниками МГБ 17.05.1951 р.

ГАЛАДІЙ ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ («Скала»; 1914 с. Верхня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл. – 1951, ?). У підпіллі з 1944 р. Бойовик станичного с. Верхня Рожанка Івана Кожановича – «Дорка». Заарештований МГБ 22.03.1951 р. у Крем'яному потоці між селами Верхньою та Нижньою Рожанкою Сколівського р-ну Львівської обл. під час проведення оперативних заходів з виявлення місця дислокації П.Федуна – «Полтави». Загинув у тюрмі.

ГАЛАСА ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ («В'юн», «Зенон», «О.Левенко», «Назар», «В.Назаревич», «Орлан», «Орест», «З.Савченко», «Д.Стрибун», «Щербаченко»; 12.11.1920, с. Білокриниця Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. – 5.10.2002, м. Київ). Член ОУН (11.1937), районний провідник Юнацтва ОУН (1938–1939), заарештований польською поліцією 10.05.1939 р., вийшов на волю 16.09.1939 р. Учасник повстанських загонів у 09.1939 р. на Бережанщині. Заарештований НКВД 11.11.1939 р., вийшов на волю у 06.1940 р., невдовзі перейшов у підпілля. Повітовий референт пропаганди ОУН Тернопільщини (07–09.1941), повітовий провідник Тернопільщини (09.1941–01.1942), окружний провідник Тернопільщини (01.1942–06.1942), окружний провідник Чортківщини (06.1942–01.1943), окружний провідник Бережанщини (01.1943–05.1943). Обласний провідник ОУН Перемищини (05.1943–1945), заступник крайового провідника і референт пропаганди крайового проводу ОУН Закарпаття (05.1945–09.1947), співробітник

ГОСП (осінь 1947–05.1948), провідник ОУН ПЗУЗ (05.1948–07.1953), член УГВР і Проводу ОУН (1950–1953), в. о. командира УПА-Північ (1952–1953), відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (25.07.1950), полковник-політвиховник УПА (06.1953). Заарештований спецгрупою МГБ 11.07.1953 р. біля с. Ямпіль Білогірського р-ну Хмельницької обл., в'язень тюрми МГБ і КГБ в Києві, засуджений 10.06.1958 р. до 10 років ув'язнення, помилуваний 10.06.1960 р., вийшов на волю, автор спогадів.

ГАСИН ОЛЕКСА ІВАНОВИЧ («Вовк», «Дор», «Лицар», «Сук», «Тур», «Чорнота», «Юлько»; 18.07.1907, с. Конюхів Стрийського р-ну Львівської обл. – 30.01.1949, м. Львів). Закінчив Стрийську гімназію (1928), студент землемірного відділу факультету сухопутної і водної інженерії Львівської політехніки (1930–1935, з перервами через арешти). Служив у польській армії (06.1928–09.1929), закінчив школу підхорунжих польської армії (1929), отримав ступінь сержанта-підхорунжого (1931). Член Пласту, ОВКУГ, СУНМ, УВО, відтак ОУН (1929). Організаційний референт окружного проводу ОУН Стрийщини, окружний провідник (кін. 1933–01.1934, 1936). Крайовий провідник (II пол. 1934–1935). В'язень тюрем (30.11.1931, 10.1932, 07.1933, 20.01–25.08.1934), табору у Березі Картузькій (28.08–20.12.1935). Після звільнення зосередився на військовій роботі, виїхав за кордон, де працював у військовій референтурі ПУН (1938–1939), сотник. Видав у співавторстві з полк. Євгеном Коновальцем «Військовий підручник» (Вінніпег, 1938). У 1940–1941 – член Революційного Проводу ОУН, керівник ряду військових вишколів у Кракові, заступник з оперативних справ начальника повстанського штабу ОУН (від 10.03.1940). Державний секретар (заступник міністра) військових справ УДП Ярослава Стецька (1941). Командир старшинської школи ОУН у Великих Мостах (1941). Коротко в'язень німецької тюрми у Дрогобичі (1942), звільнений з відти боївкою СБ ОУН. Військовий референт Проводу ОУН (весна 1943–01.1944, кін. 1945–1949), член Проводу ОУН (1947–1949), шеф Головного військового штабу УПА (12.1943–01.1944, кін. 1945–01.1949). Майор, полковник (22.01.1948), генерал-хорунжий УПА (посмертно). Загинув неподалік головної пошти у Львові – застрілився, щоб не потрапити до рук ворога.

ГАФІНЕЦЬ ІВАН ІВАНОВИЧ («Голуб»; 1926 (1929?) – ?). В підпіллі ОУН з 1948 р. Бойовик підполковника УПА Степана Фрасуляка – «Хмеля», а потім Івана Голембовського – «Клима». Заарештований спецгрупою МГБ 26.09.1951 р. у лісовому масиві Долинського р-ну Івано-Франківської обл. під час реалізації оперативних заходів з розшуку П.Федуна – «Полтави». Пішов на співпрацю з ворогом.

ГОЛЕМБОВСЬКИЙ ІВАН ІВАНОВИЧ («Клим»; 1925, с. Новошин Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – ?). В підпіллі з 1944 р. Комендант боївки охорони підполковника УПА Степана Фрасуляка – «Хмеля» (1950–06.1951), член Вигодського районного проводу ОУН (літо–осінь 1951). Заарештований спецгрупою МГБ 26.09.1951 р. у лісовому масиві Долинського р-ну Івано-Франківської обл. під час реалізації оперативних заходів з розшуку П.Федуна – «Полтави». Пішов на співпрацю з ворогом.

ГОЛОЯД-САВИЦЬКА ГАЛИНА ОМЕЛЯНІВНА («Марта», «Ярина», «Марта Гай»; 30.06.1922, м. Львів – 2.01.2003). Дружина довголітнього члена ОУН Мирона Голояда, який загинув 1.11.1944 р. на посту заступника референта СБ Проводу ОУН. Член ОУН (1939), зв'язкова крайового проводу УЧХ (1943–1944), окружний референт УЧХ Перемищини (1945), працівник референтури пропаганди Львівського краю (1946). Співробітниця ГОСП, особиста секретарка референта пропаганди проводу ОУН в Україні Петра Федуна – «Полтави». Автор збірки поезій «До зорі» (1950) та збірки оповідань «Люди підпілля» (1950). Затримана МГБ у Львові 6 травня 1950 р., коли прийшла на зв'язок з Романом Шухевичем – «Тарасом Чупринкою», засуджена до 25 років таборів. Вийшла на волю у 1965(?), після звільнення мешкала в смт. Бурштин Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. Брала активну участь в громадському житті, автор низки прозових і літературних творів, лауреат журналістської премії ім. Петра Полтави. Похована у Києві.

ГОНТАР ХРИЗАНФ («Степовий», «Професор», «Кузьменко»; 1912, околиці с. Буша Ямпільського р-ну Вінницької обл. – 29.09.1948, с. Ліповець біля Брна, Чехія). Освіта вища. Професор гімназії на Горохівщині. Співробітник ГОСП – редактор та коректор підпільних видань (1942–1948), співробітник референтури політичного вишколу при Проводі ОУН (11.1944–літо 1945). Відправлений Проводом ОУН для пропагандистської роботи за кордон, загинув під час переходу на Захід. Відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги 1-го класу (15.10.1949, посмертно).

ГОШОВСЬКИЙ ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ («Дорошенко», «Ярий»; 1921, с. Станківці Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 3.10.1950, ?). Провідник Болехівського районного проводу ОУН (1949–1950). Довірена особа П. Федуна – «Полтави». Загинув під час облави.

ГРИЦАЙ ДМИТРО МИХАЙЛОВИЧ («Перебийніс», «Бук», «М.Д.Бученко», «Дуб», «Олег», «Палій», «Сірко»; 1.04.1907, с. Великий Дорожів Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 22.12.1945, м. Прага, Чехія). Закінчив Дрогобицьку гімназію, школу підхорунжих польської армії, студент Львівського університету. Член Пласту, УВО та ОУН. Політ'язень польських тюрем (22.03–4.06.1932, 10.10–18.11.1932) і табору в Березі Картузькій (17.06.1934–04.1936). Військовий референт КЕ ОУН ЗУЗ (1931–1939, з перервами). Командир відділу «Веркшущ» в Стараховіцах (1939–1940), керівник повстанського штабу ОУН (від 03.1940), учасник II ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941), військовий референт Проводу ОУН (1941–1942, 1944–1945). В'язень тюрем гестапо (12.1942–09.1943), опісля заступник шефа Головного військового штабу УПА (від 12.1943), а згодом шеф ГВШ УПА (01.1944–12.1945), майор, генерал-хорунжий УПА (1946, посмертно). Член УГВР. Затриманий чеськими прикордонниками при спробі перейти кордон до Німеччини. Загинув у чеській тюрмі напередодні передачі до рук НКГБ. Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (посмертно).

«ГРИЦЬ» (? – ?). Бойовик при осередку ГОСП (1950).

«ГРИМ» (? – ?). Референт СБ Долинського районного проводу ОУН (1951).

ГУЛЯНИЧ (ГУЛЯНЧИН) СТЕПАН ПЕТРОВИЧ («Горбок», «Гора»; 1919, с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 13.12.1951, с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). Учасник ОУН з 1944 р., керівник кущового проводу ОУН у тодішньому Перегінському районі. Згодом член Рожнятівського районного проводу ОУН, працював у с. Сваричів. Загинув у криївці в селі, застрілившись.

«ДЕМ'ЯН» (? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (зима 1949/1950).

ДИДИК ГАЛИНА («Анна», «Молочарка», «Тиха»; 18.03.1912, с. Шибалин Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 27.12.1976, м. Христинівка Черкаської обл.). Закінчила учительську семінарію в м. Бережани. Політв'язень радянських тюрем (1939–1940, 1950–1971). Організатор жіночої мережі ОУН та товариства УЧХ на Тернопільщині (1943–1947), крайовий керівник УЧХ на західноукраїнських землях і зв'язкова Проводу ОУН (1947–1950). Заарештована органами МГБ 5.03.1950 р. у с. Білогорща біля Львова та засуджена до 25 років позбавлення волі. Відзначена Бронзовим Хрестом заслуги (25.04.1945) та Срібним Хрестом заслуги (22.11.1947).

ДОНЦОВ ДМИТРО ІВАНОВИЧ (30.08.1883, м. Мелітополь Запорізької обл. – 30.03.1973, м. Монреаль, Канада). Закінчив юридичний факультет Санкт-Петербурзького університету (1902–1907). Член РУП, потім УСДРП, двічі заарештований за це царською поліцією в Києві (1905, 1907). Навчався у Віденському (1909–1911) та Львівському (1911–1914) університетах. Голова Союзу Визволення України у Відні (4.08.1914–09.1914). Керівник Українського Телеграфного Агентства і Державного Бюро Преси в Києві (весна–осінь 1918), керівник Українського Пресового Бюро в Берні (1919–1921). Засновник УПНР, редактор журналів «Заграда» (1923–1924), «Літературно-науковий вістник» (1922–1932) та «Вістник» (1932–1939) у Львові. На еміграції в Німеччині, Чехословаччині, Румунії, Франції, відтак у Канаді (від 1947). Автор праць з ідеології націоналізму «Підстави нашої політики» (1921), «Націоналізм» (1926) та ін.

ДРУЛЬ ПЕТРО («Бор», «Крук»; 15.04.1912, с. Постоливік Гусятинського р-ну Тернопільської обл. – 3.04.1950, передмістя Марцинівк м. Стрий Львівської обл.). Член ОУН (1930), комендант української поліції в Дашаві на Стрийщині (1941–1944), після чого в УПА. Організаційний референт Стрийського надрайонного проводу ОУН (1949–1950), імовірно, в. о. надрайонного провідника Стрийщини (03.1950). Загинув у криївці.

ДУБСЬКИЙ ВАСИЛЬ ФЕДОРОВИЧ (1929 – ?). Бойовик підполковника УПА Степана Фрасуляка – «Хмеля», а потім Івана Голембовського – «Клима». Заарештований спецгрупою МГБ 26.09.1951 р. у лісовому масиві Долинського р-ну Івано-Франківської обл. під час проведення оперативних заходів з розшуку П.Федуна – «Полтави». Подальша доля не встановлена.

ДУДА МИХАЙЛО («Громенко», «Зиновій»; 12.11.1921, с. Сороки-Львівські Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 7.07.1950, біля с. Танява Болахівської міськради Івано-Франківської обл.). Член ОУН з 1937 р. Вояк батальйону «Нахтігаль» (1941). Від 1943 р. в УПА, військовий інструктор підстаршинської школи «Дружинники». Від кінця 1944 – на Закерзонні, організатор і командир

першої сотні УПА на Перемищині. Командир відділу «Ударники-2» (1945-1947). 11.09.1947 р. з групою вояків пробився в Західну Німеччину. Автор книги спогадів «У великому рейді» (Мюнхен, 1956). У 1950 р. відправлений керівником кур'єрської групи на Україну. Загинув у бою з оперативною групою МГБ. Поручник (22.01.1946), сотник УПА. Відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги 2-го класу (25.04.1945), Золотим Хрестом бойової заслуги 2-го класу (15.02.1946), Золотим Хрестом бойової заслуги 1-го класу (28.07.1950).

ДУЖИЙ МИКОЛА ОПАНАСОВИЧ («Вировий», «Мирослав Колос», «М.К.», «Микола Карівський», «Мирон»; 13.12.1901, с. Карів Сокальського р-ну Львівської обл. – 17.05.1955, м. Львів). Закінчив екстерном гімназію (1921), студент історичного факультету Українського таємного університету у Львові (1921–1924), закінчив гуманістичний факультет Львівського університету (1932), магістр філософії. Вояк УГА (1918–1920), командир сотні, підхорунжий. Член УВО, інструктор на військових вишколах. Закінчив школу підхорунжих польської армії (1924–1926), командир роти. Член ОУН (1929), член Студентської Репрезентації СУСОП (1931–1932), редактор «Студентського шляху» (1931–1932), секретар Головного Відділу «Просвіти» (1932–1939), працівник УЦК у Кракові й Львові (1940–1944), член УНК у Кракові (06.1941). Секретар I ВЗ УГВР (11–15.07.1944), обраний членом Президії УГВР. Редактор журналу УПА «Повстанець» (кін. 1944–06.1945). Нагороджений Бронзовим Хрестом заслуги УПА (04.1945), сотник УПА (25.04.1945). Отруєний газом, у непритомному стані потрапив до рук НКВД 4.06.1945 р., засуджений військовим трибуналом Київської обл. 4.02.1946 р. до смертної кари, заміненої на 20, а відтак – 10 років каторжних робіт. Вийшов достроково на волю 21.04.1955 р., за кілька тижнів помер. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

ДУЖИЙ ПЕТРО ОПАНАСОВИЧ («Аркадій», «Арсен», «Віталій», «Дорош», «Орест», «Павлович», «Панасенко»; 7.06.1916, с. Карів Сокальського р-ну Львівської обл. – 24.10.1997, м. Львів). Закінчив гімназію, потім Академію зовнішньої торгівлі у Львові. Член ОУН (1932). Політв'язень польських тюрем (1934, 1938, 1939), член повітового проводу ОУН Томашівщини (1939–1941), учасник Похідних груп ОУН (1941), заарештований німцями. Працівник організаційної референтури Проводу ОУН (1941–1942), організаційний референт і заступник провідника ОУН ПівдСУЗ у Дніпропетровську (1942–1943), заарештований німцями восени 1943, невдовзі втік. Референт пропаганди крайового проводу ОУН ЗУЗ (02–10.1944), одночасно організаційний референт крайового проводу ОУН ЗУЗ (07–10.1944), референт пропаганди Проводу ОУН (10.1944–06.1945), член Проводу ОУН, редактор журналу Проводу ОУН «Ідея і чин» (1944–1945). Нагороджений Бронзовим Хрестом заслуги УПА (04.1945). Отруєний газом, у непритомному стані потрапив до рук НКВД 4.06.1945 р., засуджений до смертної кари, заміненої на 25 років таборів, вийшов на волю в 1960 р. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

ДЯКІВ ОСИП ВАСИЛЬОВИЧ («Горновий», «Наум», «Цв'ючок», «Артем», «А.Осипенко», «О.Гончарук», «608»; 21.06.1921, с. Олесин Козівського р-ну Тернопільської обл. – 28.11.1950, біля с. Великополе Яворівського р-ну

Львівської обл.). Навчався у Бережанській гімназії, згодом – на філологічному і економічному факультетах Львівського університету. Арештований у вересні 1940 р. більшовиками, під час радянського відступу втік із тюрми в Бердичеві у липні 1941 р., став активним учасником підпілля. Член крайового проводу Юнацтва ОУН ЗУЗ, редактор журналу «Вісті», член редколегії журналу «Юнак» (1943-1944). Член крайового осередку пропаганди ОУН ЗУЗ (весна-осінь 1944), співробітник референтури політичного вишколу при Проводі ОУН (11.1944–літо 1945), член Головного осередку пропаганди (1945-1948), редактор журналу «За українську державу». Від 1948 р. – провідник Львівського краю. Від літа 1949 р. – член проводу ОУН. Від літа 1950 р. член УГВР і заступник голови ГС УГВР. Провідний публіцист українського визвольного руху. Загинув у бою зі спецвідділом МГБ. Сотник-виховник (23.05.1950), підполковник-політвиховник (28.11.1950). Відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (5.12.1947), Золотим Хрестом заслуги (1.11.1950).

ДЯЧЕНКО МИХАЙЛО («Гомін», «Марко Боєслав», «М.Б.», «Славобор», «Б-С2», «Б-333»; 25.03.1910, с. Боднарів Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 23.02.1952, біля с. Дзвиняч Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив Станіславську гімназію (1930), навчався на юридичному факультеті Львівського університету. Член Пласту, ОУН (1930), голова «Кооперативи Здоров'я» в Боднарові (1937), політв'язень польських тюрем (1934–1935, 17.06.1937–22.09.1937, 1939). Працівник осередку пропаганди Карпатського краю (1945–1950), редактор газети «Шлях перемоги», крайовий референт пропаганди (1950–1952). Нагороджений Срібним Хрестом заслуги (2.09.1948). Відомий повстанський письменник та поет.

«ЖУК» (? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (зима 1949/1950).

«ЗАЛІЗНЯК» (? – ?). Підпільник ОУН (1951).

«ЗАПОРОЖЕЦЬ» (? – 1.06.1950, між с. Малі Дідушичі Стрийського р-ну Львівської обл. і с. Чолгани Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Кур'єр П.Федуна – «Полтави». Загинув у криївці під час облави.

ЗАРИЦЬКА (ЗА ЧОЛ. – СОРОКА) КАТЕРИНА МИРОНІВНА («Калина», «У. Кужіль», «Легенда», «Маня», «Монета», «Орися»; 3.11.1914, м. Коломия Івано-Франківської обл. – 29.08.1986, м. Волочиськ Хмельницької обл.). Закінчила гімназію сс. Василіянок у Львові (1932), студентка Львівської політехніки (1932–1934 і 1941–1943), де здобула диплом інженера геодезії. Член Пласту (Львів), ОУН (1930), член бойово-розвідувального відділу КЕ ОУН ЗУЗ (1932–1934). Заарештована польською поліцією 8.11.1934 р., засуджена на Варшавському процесі (18.11.1935–13.01.1936) до 8 років ув'язнення (згодом замінено на 6, а відтак на 4 роки); засуджена на Львівському процесі (25.05–27.06.1936) до 5 років ув'язнення (згодом замінено на 2,5 роки); вийшла на волю у 05(12).1938 р. Політв'язень тюрми НКВД (03.1940–06.1941). Крайова провідниця жіночої сітки ОУН ЗУЗ (1941–1943), організатор і керівник УЧХ на ЗУЗ (1943–1945), нагороджена Срібним Хрестом заслуги УПА (1945), член почту Р. Шухевича (1945–1947), співробітник головного осередку пропаганди ОУН (1946–1947). Затримана МГБ 21.09.1947 р., засуджена до 25 років таборів, вийшла на волю 21(22).09.1972 р.

із заборною повернення в Західну Україну. Перепохована на Личаківському цвинтарі у Львові.

ЗБОРИК (ім'я невідоме) («Леся»; ? – ?). Дружина провідника Долинського надрайонного проводу ОУН Ярослава Зборика – «Арсена». Перебувала у підпіллі разом із ним, виконувала функції друкарки. Заарештована співробітниками МГБ 14.05.1950 р.

ЗБОРИК ЯРОСЛАВ («Арсен», «Вир», «Орленко»; ?, м. Болехів Івано-Франківської обл. – ?). Референт СБ Калуського надрайонного проводу ОУН (1947), провідник Долинського надрайонного проводу ОУН (10.1947–05.1950). Заарештований співробітниками МГБ 14.05.1950 р. Пішов на співпрацю з органами МГБ.

ЗДИНЯНЧИН МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ («Веселий»; 1.03.1922, с. Верхня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл. – 22.03.1951, в Крем'яному потоці між селами Верхньою та Нижньою Рожанками Сколівського р-ну Львівської обл.). Член ОУН. Стрелець сотні УПА «Буйтура», а згодом – кущовий провідник ОУН. Загинув під час облави.

ЗЕЛЕНЕВИЧ ВАСИЛЬ ОЛЕКСІЙОВИЧ («Василь»; 1924, с. Риків Сколівського р-ну Львівської обл. – ?). Бойовик провідника Дрогобицького окружного проводу ОУН Я.Корсарчина. Захоплений живим під час спецоперації військ МГБ 12.08.1951 р. Подальша доля не встановлена.

«ЗЕНКО» (? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (1948–1949).

ЗОБНІВ БОГДАН («Миронич»; 1925, Долинський р-н Івано-Франківської обл. – 23.12.1951, біля с. Новошини Жидачівського р-ну Львівської обл.). Референт пропаганди Журавнівського надрайонного проводу ОУН. Загинув у криївці разом з П.Федуном – «Полтавою», застрілився. Закопаний співробітниками МГБ 28.12.1951 р. у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкту № 39» УМГБ у Львівській області.

«ГОР» (? – ?). Співробітник ГОСП (1945).

«КЛИМЕНКО» (? – 5-6.04.1948, на схилах г. Кичера в Сколівському р-ні Львівської обл.). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (1948).

КИТ ЙОСИП ІВАНОВИЧ («Осип», «Денис»; 1920, с. Дністрик Старосамбірського р-ну Львівської обл. – 6.09.1951, Долинський р-н Івано-Франківської обл.). Комендант боївки охорони провідника Карпатського крайового проводу ОУН Степана Слободяна – «Єфрема» (1950), кур'єр Проводу ОУН до Проводу ЗЧ ОУН. У травні 1951 р. десантувався з літака в Україні з метою налагодження зв'язку з П.Федуном – «Полтавою». Старший вістун УПА, відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги 1-го класу (20.10.1951).

КОБИЛИНЕЦЬ ФЕДІР («Бук»; 1923 (1932), с. Бряза, тепер с. Козаківка Болехівської міськради Івано-Франківської обл. – ?). У підпіллі ОУН з 1949 р. Охоронець П.Федуна – «Полтави» (1949–1951). Затриманий співробітниками МГБ 12.11.1951 р. с. Ямерсталь Болехівського району (тепер с. Буковець Болехівської міськради Івано-Франківської обл.). Подальша доля не встановлена.

КОГУТ ВАСИЛЬ АНДРІЙОВИЧ («Черненко», «Черник»; 11.01.1924, с. Семигинів Стрийського р-ну Львівської обл. – 03.12.1950, біля с. Розгірче Стрийського

р-ну Львівської обл.). Референт пропаганди Сколівського районного проводу ОУН, відтак референт пропаганди Стрийського нарайонного проводу ОУН (1950).

КОЖАНОВИЧ ІВАН ІЛЬКОВИЧ («Дорко», «Зоря»; 19.01.1914, с. Верхня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл. – 1951). У підпіллі з 1944 р. Станичний с. Верхня Рожанка. Заарештований органами МГБ 22.03.1951 р. у Крем'яному потоці між селами Верхньою та Нижньою Рожанкою Сколівського р-ну Львівської обл. під час проведення оперативних заходів з розшуку П.Федуна – «Полтави». Загинув у тюрмі.

КОКОСЬ ВАСИЛЬ ЙОСИПОВИЧ («Березюк»; 1923, с. Семигинів Стрийського р-ну Львівської обл. – 19.07.1950, в лісі біля родинного села). У лавах підпілля з 1944 р. Референт СБ Сколівського районного проводу ОУН. Загинув у сутичці з провокативною боївкою МГБ.

КОРНОС (КУРНІС, КОРНІС) ГРИГОРІЙ ДМИТРОВИЧ («Вітер»; 1927, суч. Польща – ?). Освіта 4 класи. В підпіллі ОУН з 1944 р. Зв'язковий члена Проводу ОУН П.Федуна – «Полтави». Заарештований співробітниками МГБ 22.11.1951 р. в с. Станкова Калуського р-ну Івано-Франківської обл. Подальша доля не встановлена.

КОРЧИНСЬКИЙ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ («Корчак», «Варяг»; 24.10.1909, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 5.07.1947, біля с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Член ОУН. Повітовий провідник ОУН, член Одеського обласного проводу ОУН, співробітник ГОСП, адміністратор ГОСП (03.1946–1947). Загинув під час облави.

КОСАРЧИН ЯРОСЛАВ («Байрак», «Вівчар», «Козак», «Славко», «7-7»; 15.08.1919, с. Нагірянкa (тепер у складі м. Бучач) на Тернопільщині – 13.12.1951, с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив Бучацьку гімназію. Навчався у Львівському ветеринарному інституті (1940–1941), Державних фахових ветеринарних курсах у Львові (1942–1944). Проїшов підстаршинський вишкіл у Мостах Великих на Львівщині (07–08.1941). Керівник студентської референтури ОУН у Львові (1940–1942), військової референтури студентського сектору ОУН (1942–1944). В УПА з весни 1944. Закінчив старшинську школу УПА «Олені» (07.1944), інструктор та чотовий другого набору цієї школи (07–10.1944), ад'ютант командира ВО 5 «Маківка» (10.1944–05.1945), командир ТВ 23 «Магура» (05.1945–09.1949), провідник Калуського окружного проводу ОУН (06.1949–літо 1950), провідник Дрогобицького окружного проводу ОУН (літо 1950–літо 1951). Крайовий провідник ОУН Карпатського краю (1951). Загинув у криївці в селі, застрілювався.

КОСТИВ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ («Француз», «Дивак»; 1895, с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – ?). Господарчий ГОСП. Протягом 1945–1948 рр. забезпечував грошима, харчами та всім необхідним майном учасників референтури пропаганди та співробітників ГОСП. Заарештований 2.02.1948 р. у родинному селі. Подальша доля не встановлена.

КОЦЕДАН ДМИТРО ПЕТРОВИЧ («Кучер»; 1925, с. Буянів Жидачівського р-ну Львівської обл. – ?). Закінчив народну школу. В підпіллі ОУН з 1944 р.

Зв'язковий члена Проводу ОУН П.Федуна – «Севера». Заарештований співробітниками МГБ 22.11.1951 у с. Станкова Калуського р-ну Івано-Франківської обл. Подальша доля не встановлена.

КОЧАН ГРИГОРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ («Роман»; 1911, с. Нова Кам'янка (Кам'янка-Лісна) Жовківського р-ну Львівської обл. – ?). Освіта 4 класи народної школи. Співробітник референтури пропаганди Проводу ОУН з 1943 р., охоронець (з 1945), керівник пункту зв'язку П.Федуна – «Полтави» (1950). За станом здоров'я 2.07.1950 р. зголосився з повинною в Болахівський РВ МГБ, видавши себе за рядового учасника підпілля. Заарештований органами МГБ 28.07.1950 р. у Болахівській районній лікарні. Подальша доля не встановлена.

КРАВЕЦЬ ЙОСИП ФЕДОРОВИЧ («Крутий»; 1923, с. Семигинів Стрийського р-ну Львівської обл. – ?). Підпільник ОУН. Заарештований опергрупою МГБ 8.07.1950 р. у Долинському р-ні Івано-Франківської обл. Пішов на співпрацю з ворогом.

КРАВЕЦЬ ЮРІЙ ІВАНОВИЧ («Дунай», «Буревій»; 1923, с. Розточки Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 12.10.1951, біля с. Розточки Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Стрілець сотні «Довбуша». Комендант боївки референтури СБ Долинського надрайонного проводу ОУН (1951). Утримував проміжний пункт зв'язку члена Проводу ОУН П.Федуна – «Полтави». Загинув у криївці.

КРАВЧУК РОМАН МИКОЛАЙОВИЧ («Петро», «Максим», «Панас», «Гончаренко», «Лісовий», «Семен», «Степовий», «1718», «1920», «88»; 6.10.1910, м. Кам'янка-Бузька Львівської обл. – 21.12.1951, біля с. Вишнів Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався у Золочівській гімназії. Член Пласту – 22 курінь ім. І. Богуна (Золочів), член ОУН (з 1930-х). Член повітової ексективи ОУН Золочівщини (1930-і), політв'язень польських тюрем (1932, 28.10.1933–?, 06.1934–31.03.1937, 1938–1939). Член Крайового проводу ОУН ЗУЗ (1940–1941), в. о. крайового провідника (літо 1941). Організаційний референт Проводу ОУН (1942–1951), учасник III НВЗ ОУН (21–25.08.1943), крайовий провідник ОУН ЗУЗ (12.1943–1951), заступник голови Проводу ОУН на українських землях (1950–1951), голова Президіальної колегії УГВР (1950–1951), член Головної команди УПА. Майор (23.05.1950), полковник УПА (14.10.1951), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги 1 кл. (посмертно). Загинув під час облави біля криївки. Закопаний співробітниками МГБ 28.12.1951 р. у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкту №39» УМГБ у Львівській обл.

КРАЙНИК МИХАЙЛО ФЕДОРОВИЧ («Крук»; 1930, с. Велика Тур'я Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 12.10.1951, біля с. Розточки Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). В підпіллі ОУН з 1951 р. Бойовик референтури СБ Долинського надрайонного проводу ОУН. Загинув у криївці.

КУК ВАСИЛЬ СТЕПАНОВИЧ («Медвідь», «В.Коваль», «Леміш», «Юрко», «Ле», «Кочегар», «Старий», «Безіменний», «С-Вар», «789/1», «11/315», «100»; 11.01.1913, смт. Красне Буського р-ну Львівської обл. – 9.09.2007, Київ). Навчався у Золочівській гімназії (1923–1932), член Пласту. Член Юнацтва ОУН (1929), член Золочівської повітової ексективи ОУН (від 1930), зв'язковий до КЕ ОУН

на ЗУЗ (1933). Студент права Католицького університету в Любліні (1932–1933). Заарештований польською поліцією 1933 р., засуджений 1934 р. до 2 років ув'язнення за членство в ОУН та саботажні акції, вийшов на волю у 01.1936 р. Повітовий провідник ОУН Золочівщини (1936–1937). З 1937 р. у підпіллі – керівник друкарні КЕ ОУН «Мандоліна» в с. Угринові на Підгаєччині (до 1939). Викладач старшинських курсів ОУН у Кракові (1940–1941), керівник відділу військового постачання повстанського штабу ОУН (від 10.03.1940), організаційний референт революційної ОУН (1940–1941), учасник II ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941), член Проводу ОУН (1941–1954), організатор і керівник Центрального штабу Похідних груп ОУН (1941), один із творців Акту відновлення Української Держави 30.06.1941 р. у Львові. Крайовий провідник ОУН ПівдСУЗ з центром у Дніпропетровську (весна 1942–2-га пол. 1943), крайовий провідник ОСУЗ (від 1943), крайовий командир УПА–Південь в 1-й пол. 1944 р.. У 1947 р. обраний заступником Голови Проводу ОУН Р. Шухевича, увійшов до складу УГВР. Голова Проводу ОУН, Головний командир УПА та Голова Генерального Секретаріату УГВР (07.1950–05.1954). Полковник (07.1950), генерал-хорунжий УПА (20.10.1952). Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (15.10.1949). Заарештований КГБ 23.05.1954 р., сидів без суду в камері смертників до 1960 р. Згодом мешкав у Києві, займався науковою діяльністю.

ЛАНЬ ІВАН («Остап»; ? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави». Захоплений у полон опергрупою МГБ 18.08.1951 р. під час бою в лісовому масиві між селами Якубів та Слобода-Долинська Долинського р-ну Івано-Франківської обл. Подальша доля не встановлена.

«ЛЕВКО» (? – ?). Керівник технічної ланки Сколівського районного проводу ОУН. Заарештований опергрупою МГБ 18.07.1950 р. біля с. Семигинів Стрийського р-ну Львівської обл.

ЛЕНЕВИЧ ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ («Відважний»; 29.09.1923, с. Головецько Сколівського р-ну Львівської обл. – 1.01.1951, біля с. Головецько). Член Юнацтва ОУН. Охоронець П.Федуна – «Полтави» (1949–1950). Загинув разом із дружиною Ганною, щоб не здатися живими в руки ворога, застрілився.

ЛЕНЕВИЧ ГАННА МИКОЛАЇВНА (14.12.1929, с. Тухля Сколівського р-ну Львівської обл. – 1.01.1951, біля с. Головецько того ж р-ну). Учасниця підпілля. Дружина охоронця п. Федуна – «Полтави» Василя Леневица – «Відважного». Загинула разом із ним, застрілившись, щоб не здатися живою в руки ворога.

«ЛИС» (? – 2.02.1948, в лісі біля с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл.). Співробітник ГОСП, за іншими даними господарчий референтури пропаганди Проводу ОУН. Загинув під час облави.

«ЛИСТОК» (? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (зима 1949/1950 рр.)

«ЛИСТОК» (? – ?). Член боївки «Вуйка», що діяла в тодішньому Вигодському (тепер у складі Долинського р-ну) р-ні Івано-Франківської обл. Заарештований органами МГБ 16.05.1951 р.

МАЇВСЬКИЙ ДМИТРО («П.Дума», «Зруб», «Косар», «Курган», «Майченко», «Ом», «Север», «Тарас»; 8.11.1914, с. Реклинець Сокальського р-ну Львівської обл. – 19.12.1945, Чехія). Навчався в Сокальській гімназії, закінчив

учительську семінарію. Член ОУН, заарештований польською поліцією, звільнений рішенням суду 12.10.1938 р. Повітовий провідник ОУН Жовківщини (1939), організатор повстанських загонів на Жовківщині (09.1939). Обласний провідник ОУН Холмщини (1939–1940), окружний провідник ОУН Сокальщини (1940–1941), учасник ІІ ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941). Учасник Похідних груп ОУН (1941), заступник крайового провідника ОУН СУЗ у Києві (1941–1942), член Проводу ОУН (1942–1945), референт пропаганди і редактор журналу «Ідея і Чин» (1942), політичний референт (1943–1945), член Бюро проводу ОУН (13.05.1943–12.1945), учасник ІІІ НВЗ ОУН (21–25.08.1943). Делегат від Проводу ОУН на українських землях до Проводу ОУН за кордоном (1945), при переході чесько-німецького кордону затриманий чеськими прикордонниками. На знак протесту привселюдно застрілювався. Генерал-політвиховник УПА (1952, посмертно). Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (1952, посмертно).

«МАКСИМ» (? – ?). Підпільник ОУН (1951).

МАЛЯРЧИН (ЗА ЧОЛ. ШПИТАЛЬ) ДАРІЯ СЕМЕНІВНА («Дарка»; 1927, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – ?). Друкарка ГОСП (1946–1948). За дорученням П.Федуна – «Полтави» у жовтні 1948 р. легалізувалась і жила під фіктивними документами у с. Дністрик-Дубовий Турківського р-ну Львівської обл. Заарештована органами МГБ у квітні 1949 р. Автор спогадів про перебування в ГОСП.

МАРКІВ АНДРІЙ ІЛЬКОВИЧ («Андрусь» («Андрійко»); 1906, с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – 2.02.1948, в лісі біля рідного села). Член ОУН, заступник станичного. В підпіллі з осені 1944 р. Зв'язковий та утримувач конспіративної квартири П.Федуна – «Полтави». Загинув під час облави. Похований у братській могилі біля церкви в с. Ямельниця.

МАРШАЛКО ЛЕОН АНТОНОВИЧ («Колос»; 1926, ? – 6.09.1951, Долинський р-н Івано-Франківської обл.). Бойовик референта СБ Калуського окружного проводу ОУН Василя Кобилинця – «Сторожа» (1951).

МИКИТЮК ЛЮБА (1921, ? – ?). Член ОУН з 1940 р. Закінчила Львівський медичний інститут, лаборантка кафедри фармацевтичної хімії Львівського медичного інституту. Наречена П.Федуна – «Полтави». Займалася постачанням ліків для Головного командира УПА Романа Шухевича – «Тараса Чупринки». Доля не встановлена.

«МИКОЛА» (? – ?). Підпільник ОУН, діяв у складі куцовой боївки сіл Тухля та Головецько Сколівського р-ну Львівської обл. Заарештований органами МГБ 1.01.1951 р.

МИЛЬНЕВИЧ АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ («Шугай»; 1902, ? – ?). В підпіллі ОУН з 1944 р. Охоронець провідника Вигодського районного проводу ОУН Степана Тишківського – «Волиняка». Неодноразово виконував доручення П.Федуна – «Полтави». Підступно заарештований спецгрупою МГБ у Долинському р-ні Івано-Франківської області разом із свої провідником. Подальша доля не встановлена.

«МИРОНКО» (? – ?). Співробітник ГОСП (1945).

«МУХА» (? – ?). Бойовик керівника технічної ланки Сколівського районного проводу ОУН. Заарештований опергрупою МГБ 18.07.1950 р. біля с. Семигинів Стрийського р-ну Львівської обл.

«ОРЕСТ» (? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (1948–1950).

«ОРИСЯ» (? – ?). Підпільниця ОУН (1950).

ОСАДЦА МИХАЙЛО-ЕВГЕН ОЛЕКСАНДРОВИЧ (20.12.1889, с. Вікно Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 25.10.1941, м. Броди Львівської обл.). Народився у сім'ї священика. Освіту здобув у Бережанській гімназії, відтак закінчив теологічний факультет Львівського університету та Вищий музичний інститут ім. М.Лисенка. В 1913 р. висвятився на священика та отримав парафію у м. Бережани на Тернопільщині, активний діяч місцевих культурних товариств. Професор богослов'я (1921), викладач релігії Бродівської державної гімназії ім. Юзефа Коженювського (1921–1939), засновник і диригент хору «Боян» у Бродях (1922–1939) та духового оркестру.

«ОСИП» (? – ?). Підпільник ОУН (1950).

ОХРИМОВИЧ ВАСИЛЬ ОСТАПОВИЧ («Бард», «Грузин», «Далекий», «Дальній», «Кузьма», «Пилип», «Чужий»; 25.05.1914, м. Львів – 03.1954, м. Київ). Навчався у Тернопільській гімназії, звідки виключений за приналежність до ОУН, закінчив Малу духовну семінарію у Львові (1936). Член УВО, відтак ОУН, політв'язень польських тюрем (10–12.1931, 10.1933), табору в Березі Каргузькій (1935–1936); заарештований в Тернополі у 08.1937 р., засуджений 11–14.03.1938 р. на 8 років ув'язнення, вийшов на волю у 09.1939 р. Учасник II ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941), член УНК у Кракові (06.1941), голова української державної адміністрації Тернопільської області (літо 1941), крайовий провідник ОУН ЗУЗ (II пол. 1943), учасник III НВЗ ОУН (21–25.08.1943), член Проводу ОУН. Член Ініціативного комітету для створення УГВР, учасник ВЗ УГВР (11–15.07.1944), член УГВР. На еміграції в Німеччині, провідний член ЗП УГВР (1946–1951) і ЗЧ ОУН (1945–1948). Повернувся в Україну 20.05.1951, довгий час перебував на місці постою П.Федуна – «Полтави». Захоплений МГБ 6.10.1952 р., засуджений Воєнним трибуналом Київського військового округу в 1954 р. до розстрілу, страчений. Майор-політвиховник УПА (14.10.1951), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА 2 кл. (20.10.1951).

«ПАВЛО» (? – ?). Співробітник ГОСП (1945).

ПАЛІДОВИЧ МИХАЙЛО («Карпатський», «Денис», «Богдан», «Моряк», «Херсонець»; 23.08.1914, м. Миколаїв Львівської обл. – 26.05.1944, біля с. Радів Миколаївського р-ну Львівської обл.). Навчався у Стрийській гімназії. Член Юнацтва ОУН, засуджений 29.04.1933 р. на 8 місяців ув'язнення за переховування видань ОУН, виключений з гімназії. Продовжив навчання у приватній малій семінарії, яку закінчив (1935), на торговельних курсах «Рідної школи» у Львові (1936–1937). Згодом навчався в Політехніці в Данцігу (1938–1939) і на економічно-політичному факультеті Віденського університету (1939–1941). Член управи студентського товариства «Торговельник», член редакції журналу «Студентський вісник» (1937–1939), керівник студентського звена ОУН (1937–1939), учасник VII конгресу СУСОП, заарештований польською поліцією у 03.1939 р. Референт

пропаганди КЕ ОУН на Великонімецьчину (1-ша пол. 1941), учасник ІІ ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941). Один з організаторів і керівників Організації української націоналістичної молоді «Січ» (1941), у підпіллі з 09.1941 р., референт пропаганди крайового проводу ОУН ЗУЗ (1941–1944), редактор органу крайового проводу «Бюлетень» (1942–1944), секретар ІІІ НВЗ ОУН (21–25.08.1943), редактор журналу Проводу ОУН «Ідея і чин» (1944). Застрелений випадково українським повстанцем. Похований в с. Ілів Миколаївського р-ну Львівської обл., перепохований 1991 р. у м. Миколаїв цієї ж обл., де встановлено пам'ятник.

ПАНАСЮК БОГДАН МАКСИМОВИЧ (? – ?). Син пароха с. Шнирів Бродівського р-ну Львівської обл. Член ОУН з 1936 р. (співпрацював з П.Федуном – «Полтавою»). Вояк дивізії «Галичина» (1943–1944). Подальша доля не встановлена.

ПАНЬКІВ БОГДАН МИХАЙЛОВИЧ («Буря»; 1910, с. Чернів Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 21.12.1951, в лісі біля с. Вишнів Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.) Член ОУН з 1944 р. Референт СБ Букачівського районного проводу ОУН. Загинув під час облави разом з крайовим провідником Р.Кравчуком – «Максимом». Закопаний співробітниками МГБ 28.12.1951 р. у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкту № 39» УМГБ у Львівській області.

ПЕРИК ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ («Сиротюк», «Зозуля»; 29.07.1911, с. Либихора Сколівського району Львівської обл. – 22.03.1951, у Крем'яному потоці між селами Верхньою та Нижньою Рожанкою Сколівського р-ну Львівської обл.). Член ОУН. Заступник провідника одного з районних проводів на Закарпатті (?–весна 1950), адміністратор ГОСП (05.1950–22.03.1951). Загинув під час спроби прорватися з оточеної криївки.

ПИЛИПІВ КОСТЯНТИН («Крук»; 1923, с. Верхня Рожанка Сколівського р-ну Львівської обл. – ?). У підпіллі з 1944 р. Охоронець кущового провідника Михайла Здинянчина – «Веселого». Заарештований спецбоївкою МГБ 22.03.1951 р. у Крем'яному потоці між селами Верхньою та Нижньою Рожанкою Сколівського р-ну Львівської обл. під час проведення оперативних заходів із розшуку П.Федуна – «Полтави». Подальша доля не встановлена.

«ПІДКОВА» (? – ?). Заступник референта пропаганди Журавнівського надрайонного проводу ОУН (1951).

ПОЗИЧАНЮК ЙОСИП ІВАНОВИЧ («Євшан», «Стожар», «Шаблюк», «Шугай», «Богдан Рубайгада», «Назар Чубенко», «Устим Чубенко»; 1913, смт. Дашів Іллінецького р-ну Вінницької обл. – 22(21).12.1944, в лісі біля с. Юшківці Жидачівського р-ну Львівської обл.). Закінчив літературно-мовний факультет Ніжинського університету соціального виховання (1934), активний у комсомольському і письменницькому житті УРСР. Восени 1939 р. скерований в Західну Україну, невдовзі встановив контакт з українським підпіллям і став членом ОУН. Учасник Похідних груп ОУН, державний секретар міністерства інформації і пропаганди в Українському державному правлінні Я. Стецька. Заарештований гестапо у м. Васильків під Києвом (28.08.1941), в'язень тюрем у Львові та Кракові, згодом у концтаборі, звільнений за клопотанням української

громадськості, зокрема митрополита Андрея Шептицького. Співробітник референтури пропаганди ОУН, у 1943–1944 рр. головний редактор підпільних видань «За Самостійну Україну», «За Українську Державу», «Український перець», публіцист, письменник. Учасник ІІІ НВЗ ОУН (21–25.08.1943), вибраний членом Головної ради. Учасник І Конференції поневолених народів Сходу Європи та Азії (21–22.11.1943), учасник І Великого збору Української головної визвольної ради, член УГВР, голова Бюро інформації УГВР. Підполковник-політвиховник УПА (посмертно), відзначений Срібним Хрестом заслуги (12.10.1952, посмертно). Загинув у бою, похований у с. Юшківці.

ПОПОВИЧ ВАСИЛЬ СЕМЕНОВИЧ («Довбуш»; 1920, с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – 14.11.1951, в лісі біля с. Бряза, тепер с. Козаківка Болахівської міськради Івано-Франківської обл.). Член ОУН з 1943 р. Учасник підпілля з осені 1944 р. Охоронець П.Федуна – «Полтави» (1948–1951). Загинув у криївці, застрілювався, щоб не здатися живим у руки ворога.

ПОПОВИЧ ЮРІЙ ФЕДОРОВИЧ («Павлюк», «Вільховий», «Мак», «П-42», «К-14»; 1913, с. Труханів Сколівського р-ну Львівської обл. – ?). Господарчий референт Дрогобицького окружного проводу ОУН (?–весна 1948), адміністратор ГОСП (05.1948–05.1950). Підступно захоплений в полон провокативною групою МГБ.

ПОРЕНДОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР-ІГОР ІВАНОВИЧ («Семенюк», «Гордій», «Десна», «Ларько», «Вовк», «К.Вірлінів», «15»; 29.12.1921, с. Ворвулинці Заліщицького р-ну Тернопільської обл.). Освіта вища. Навчався у гімназіях Стрия, Станіславова, Бидгощі (Польща), Торуня (Польща), СІШ №10 м. Станіславів (1939–1940), на відділі будови доріг та мостів Львівської Політехніки (1943–1944). Учитель на Рівненщині (1940–1942). В липні-вересні 1941 р. брав участь в організації Українського війська в м. Клевань і обласної управи Української народної міліції в м. Рівне, а після їх розгону далі вчителював. Від літа 1943 р. проживає у Львові. Шеф зв'язку КВІІІ УПА-Захід (1944–03.1945), співробітник ГОСП (03.1945–06.1946), редактор видань Крайового проводу ЗОУН (Закерзоння) (06.1946–09.1947), кур'єр ОУН на Захід (09.1947). Заарештований у вересні 1947 р. на території Чехословаччини. Під слідством перебував у тюрмах Москви, Києва та Львова. Засуджений до 25 років ВТТ, перебував у таборах Степлаг (Кінгір), Берлаг (Магадан), Озерлаг (траса Тайшет-Лена). У квітні 1959 р., як громадянин Польщі, переданий полякам. Звільнений у травні 1959 р. Мешкає у м. Вроцлав (Польща). Автор спогадів.

РИБАК МЕЛАНІЯ ВАСИЛІВНА («Стефа»; 4.02.1926, с. Либохора Сколівського району Львівської обл. – 22.03.1951, між селами Верхньою та Нижньою Рожанкою Сколівського р-ну Львівської обл.). Учасниця підпілля ОУН з 1945 р. Зв'язкова боївки охорони П.Федуна – «Полтави». Загинула під час спроби прорватися з оточеної криївки.

РИМ ПЕТРО СТЕПАНОВИЧ («Дорош»; 1923, с. Бряза, тепер с. Козаківка Болахівської міськради Івано-Франківської обл. – 18.08.1950, в лісі біля родинного села). Охоронець та кур'єр П.Федуна – «Полтави» (1949–08.1950). Підірвався на міні, закладеній у повстанській схованці оперативниками МГБ.

РИМИК МАРІЯ МАРКІВНА («Маруся», «Наталка»; 10.09.1915, с. Біла Чортківського р-ну Тернопільської обл. – ?). Член ОУН (1939), зв'язкова Василя Охримовича – «Пилипа» в часі німецької окупації, Головного командира УПА Романа Шухевича – «Тараса Чупринки». Заарештована органами НКГБ у серпні 1945 р.

«РОМАН» (? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (зима 1949/1950).

«РУЧАЙ» (? – ?). Співробітник ГОСП (1945).

САВЧИН (ЗА ЧОЛ. ГАЛАСА, ПИСКІР) МАРІЯ ПЕТРІВНА («Зірка», «Марічка»; 1.10.1925 с. Задвір'я Буського р-ну Львівської обл. – ?). Навчалась у Львівській академічній гімназії (1938–1939), Торговельній школі м. Львова (1942–1943), Перемишльській гімназії (1943–1944). Член ОУН з 1939 р. Провідниця Юначок Торговельної школи у м. Львові (1942), зв'язкова референта СБ Крайового проводу ОУН Григорія Пришляка – «Мікушки» (1942–1943), секретар референта СБ обласного проводу ОУН на Перемищині Миколи Дудки – «Соловія» (1944), розвідниця та санітарка сотні УПА «Черника» (1944), зв'язкова командира ВО 6 «Кулі» (1944), референт УЧХ Перемишльського надрайонного проводу ОУН (1945), співробітниця лінії зв'язку (1945–1946). 27.05.1945 р. одружилася з Василем Галасою – «Орланом». Співробітниця ГОСП (осінь 1947–05.1948). Політв'язень польських та радянських тюрем (05.1947, 01.1949, 07.1953–08.1954). Влітку 1954 відправлена органами КГБ в Західну Німеччину для налагодження контактів з представниками УГВР. Зголосилась до СБ ОУН та розповіла про своє завдання. Залишилася на еміграції, з 1955 р. – у США. Відзначена Бронзовим Хрестом заслуги (20.06.1952), медаллю «За боротьбу в особливо важких умовах» (1952), срібною зіркою за поранення.

САНДЕЙ ВАСИЛЬ («Нестор»; 1926 (1927), с. Кадобна Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 13.12.1951, с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). В підпіллі з 1946 р. Охоронець Калуського надрайонного проводу ОУН (1950–1951). Загинув у криївці в селі, застрілився.

СВІТЛИК (ЗА ЧОЛ. ЛИТВИНКО) БОГДАНА-МАРІЯ ЮЛІАНІВНА («Дмитренко», «Марія Дмитренко», «Світляна», «Ясна»; 24.04.1918, м. Перемишль, тепер Польща – 29.12.1948, с. Либохора Сколівського р-ну Львівської обл.). Навчалася у гімназії сс. Василянок у Львові (до 1934), закінчила гімназію «Рідної школи» (1936), студентка відділення класичної філології гуманістичного факультету Львівського університету (1936–1939). Член ОУН (1931), провідник дівочих гімназійних звен ОУН у Львові (до 1937), керівник жіночого Юнацтва ОУН у Львові, зв'язкова крайового провідника ОУН ЗУЗ М.Тураша (1939), заарештована польською поліцією 7.06.1939, вийшла на волю 09.1939. Вчитель української гімназії в Холмі (1939–1941), у Львові та околиці (1941–1944), провідник жіночої мережі м. Львова (1942–1944), обласний провідник ОУН у м. Львові (2-га пол. 1944). Співробітник ГОСП (1945), член ГОСП (1946–1949), член редакцій журналів «Ідея і чин» і «Самостійність» (1946–1948), «Осередок пропаганди і інформації при Проводі ОУН» та «Бюро інформації УГВР» (1948). Автор повістей «Учителька», «Михайлик», «Бузина», збірки новел «На смерть, не на життя». Відзначена Бронзовим Хрестом заслуги (5.12.1947). Загинула під час облави.

СЕНЮК МИХАЙЛО ГРИГОРОВИЧ («Скритий», «Скритний»; 1915, ? – 23.12.1951, біля с. Новошини Жидачівського р-ну Львівської обл.). Член ОУН з часів польської окупації, тоді ж за націоналістичну діяльність сидів у тюрмі. Провідник Букачівського районного проводу ОУН. Загинув у криївці разом з П.Федуном – «Полтавою», застрілювався. Закопаний співробітниками МГБ 28.12.1951 р. у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкту № 39» УМГБ у Львівській області.

СИДОР ВАСИЛЬ ДМИТРОВИЧ («Вишитий», «Зов», «Конрад», «Кравс», «Крегул», «Лісовик», «Ростислав Вишитий», «Шелест»; 24.02.1910, с. Спасів Сокальського р-ну Львівської обл. – 14.04.1949, біля смт. Перегінське Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). Закінчив Перемиську гімназію (1931), опісля навчався в школі підхорунжих польської армії. Член Пласту (Сокаль), член ОВКУГ, в ОУН від її заснування (1929). Член повітового проводу ОУН Сокальщини (до 1934), засуджений у Львові у 02.1935 р. до 4 років ув'язнення, вийшов на волю у 09.1936 р. Бойовий референт Сокальського повітового проводу ОУН (1936), член Сокальського окружного проводу ОУН (1937), військовий референт КЕ ОУН ПЗУЗ (1936–1937). Член «Просвіти», керівник районної молочної у с. Перв'ятичі біля Сокаля (до 1937). Знову заарештований 5.08.1937 р., вийшов на волю у 09.1939 р. Учасник ІІ ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941), викладач на старшинських курсах ОУН у Кракові (1940–1941). Командир сотні в батальйоні «Нахтігаль» (1941) і 201 батальйоні «Шуцманшафт» (12.1941–12.1942), поручник. Один з організаторів і керівників УПА на Волині та в Галичині – керівник військового осередку при Проводі ОУН (02–05.1943), шеф КВШ УПА на Волині (05–08.1943) в ранзі майора УПА (8.07.1943), член ГВШ УПА (1943–04.1949), командир УПА-Захід (26.01.1944–04.1949), заступник Головного командира УПА. Член крайового проводу ОУН ЗУЗ (поч. 1944–04.1949), член Проводу ОУН (1947–04.1949), генеральний суддя ОУН, крайовий провідник Карпатського краю (1947–04.1949). Полковник УПА (1946), нагороджений Срібним Хрестом бойової заслуги 1 кл. (1945). Загинув у бою зі спецгрупою МГБ при обороні криївки в долині р. Лімниці.

СКАСКІВ ЯРОСЛАВ («Моряк», «Мороз»; 24(4).06.1922 (1919?), с. Божиків Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 19.07.1944, біля с. Гринів Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Студент Львівської політехніки, крайовий провідник Юнацтва ОУН ЗУЗ (1943–1944), член Крайового проводу ОУН ЗУЗ, обласний провідник ОУН Львівщини (06–07.1944). Загинув у бою з німецьким каральним відділом. Відзначений Срібним Хрестом заслуги (посмертно).

СЛОБОДЯН СТЕПАН ПЕТРОВИЧ («Єфрем», «Клим», «12»; ?, Терехівський р-н Тернопільської обл. – 18.11.1950, біля с. Бережниця Калуського р-ну Івано-Франківської обл.). Політвиховник ВО «Говерля» (від 1944), співробітник крайового осередку пропаганди Карпатського краю (1945–1946), референт пропаганди Карпатського крайового проводу ОУН (07.1946–1950), Карпатського краю (06.1949–11.1950) та член Проводу ОУН (1950). Загинув в оточеній криївці, застрілювався, щоб не здатися живим у руки ворога. Сотник-політвиховник (посмертно), відзначений Срібним Хрестом заслуги (2.09.1948)

СМОЛІЙ ІВАН АНДРІЙОВИЧ (? , с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – ?). Лісник. Зв'язковий ГОСП та П.Федуна – «Полтави». Заарештований 2.02.1948 р. у родинному селі. Подальша доля не встановлена.

«СОКІЛ» (справжнє ім'я та прізвище невідомі). – 13.12.1951, с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). Бойовик Калуського окружного проводу ОУН. Загинув у криївці в селі, застрілювався.

СТАРУХ ЯРОСЛАВ ТИМОТЕЙОВИЧ («Вольт», «Гомін», «Дід», «Лав», «Максим», «Синій», «Стояр», «Стяг», «Ярлан» та ін.; 17.11.1910, с. Золота Слобода Козівського р-ну Тернопільської обл. – 17.09.1947, біля с. Монастир на Любачівщині, тепер Польща). Закінчив Бережанську гімназію, навчався на факультеті права Львівського університету. Член Пласту, УВО, відтак ОУН, член повітового проводу ОУН Бережанщини. Автор «12 прикмет характеру українського націоналіста». Член КЕ ОУН ЗУЗ та КЕ ОУН ПЗУЗ (1935–1937), редактор газети «Нове село». Політ'язень польських тюрем (1929, 17.06.1934–7.07.1934, 21.09.1934–1935, 10.1937–09.1939) і табору в Березі Каргузькій (7.07.1934–21.09.1934), засуджений на Рівненському процесі (22–26.05.1939) до 13 років ув'язнення. Учасник II ВЗ ОУН у Кракові (31.03–3.04.1941), член УНК у Кракові (06.1941), один з творців Акту відновлення Української Держави 30.06.1941 р. у Львові. Член Проводу ОУН (1941–1942, 1945–1947). Заарештований гестапо 3.12.1942 р., визволений з тюрми боївкою СБ ОУН у 09.1943 р., керівник радіостанції «Вільна Україна» («Афродита») у 10.1943 – сер. 1944 рр., співробітник Головного осередку пропаганди ОУН (сер. 1944–02.1945), крайовий провідник ЗОУЗ (Закерзоння) у 1945–1947 рр. Оточений у лісовій криївці разом зі співробітниками, підірвав міну й загинув, щоб не потрапити живим у руки ворога. Полковник-політвиховник УПА (посмертно), відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (7.10.1946).

ТИШКІВСЬКИЙ СТЕПАН ОНУФРІЙОВИЧ («Волиняк», «КА-28», «Б-14»; 1914, с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – ?). Освіта 7 класів. У підпіллі ОУН з 1945 р. Керівник Вигодського районного проводу ОУН. Неодноразово виконував доручення П.Федуна – «Полтави». Підступно заарештований спецгрупою МГБ 1.10.1951 р. у Долинському р-ні Івано-Франківської обл. Пішов на співпрацю з ворогом. Подальша доля не встановлена.

«ТОМКО» (? – ?). Підпільник ОУН (1951).

ТУРЧИН АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ (17.07.1912, с. Черниця Бродівського р-ну Львівської обл. – 4.10.2004, Індіана, США). Закінчив Бродівську державну гімназію ім. Ю.Коженювського (1933), Богословську академію у Львові (1938). Член Пласту (Броди), ОУН (1930). Провідник Південної Брідщини (1933–06.1939), керівник повітового проводу ОУН Брідщини (06.1919–11.1939). У 11.1939 – 07.1941 рр. перебував на еміграції в Холмщині. Співробітник Українського допомогового комітету в Бродах (1941), інспектор відділу культурної праці УЦК для Краківського та Люблінського дистриктів (1942–1944). На еміграції в Німеччині (закінчив Мюнхенський університет та отримав ступінь доктора філософії), згодом – США (з 1950) – бібліотекар Індіанського університету.

ФЕДУН (ЗА ЧОЛ. СЕМЕНЮК) АННА МИКОЛАЇВНА (1914 – 1962, с. Шнирів Бродівського р-ну Львівської обл.). Сестра Петра Федуна – «Полтави». Закінчила народну школу. В перші повоєнні роки неодноразово арештовувалась органами МВД-МГБ. Працювала в колгоспі.

ФЕДУН ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ («Мирон»; 8.02.1926, с. Шнирів Бродівського р-ну Львівської обл. – 26.03.1946, біля с. Шнирів Бродівського р-ну Львівської обл.). Брат Петра Федуна – «Полтави». Закінчив народну школу. Член Юнацтва ОУН (з 1941), референт пропаганди кущового проводу ОУН (1944–03.1946). Загинув у криївці, застрілився, щоб не здатися живим у руки ворога.

ФЕДУН МИКОЛА ПРОКОПОВИЧ (1884 – 1960, с. Шнирів Бродівського р-ну Львівської обл.). Батько Петра Федуна – «Полтави». У 1945 р. виселений з жінкою на спецпоселення в Ігринський район Удмуртської АРСР, повернувся в 1956 р. Помер і похований в с. Шниреві.

ФЕДУН ПАРАСКОВІЯ ДЕМ'ЯНІВНА (? – 1962, с. Шнирів Бродівського р-ну Львівської обл.). Мати Петра Федуна – «Полтави». У 1945 р. виселена з чоловіком на спецпоселення в Ігринський район Удмуртської АРСР, повернулася в 1956 р. Померла і похована в с. Шниреві.

ФРАЙТ ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ («Батько», «Жар», «інж. К. Владан», «Владан», «Вир», «Карб», «АГБ», «Владко», «Роман», «96», «082», «016», «16»; 1911, с. Лішня Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 13.12.1951, с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався у Стрийській гімназії, на агрономічному факультеті Львівської політехніки (закінчив в час німецької окупації). Член ОУН (1930-і). Інструктор Хліборобського вишколу молоді товариства «Сільський господар» у Стрию (1936–1939). Учасник Похідних груп ОУН (1941), провідник Звягельської округи на Житомирщині (08–09.1941). Редактор окружного осередку пропаганди Дрогобиччини (1945), окружний референт пропаганди (01.1946–05.1949), в. о. політвиховника тактичного відтинка УПА «Маківка» (I пол. 1947), окружний провідник ОУН Дрогобиччини (05.1949–08.1950), окружний провідник ОУН Калущини (08.1950–12.1951), член Карпатського крайового проводу ОУН (1951). Загинув у криївці, не бажаючи здаватись живим застрілився. Відзначений Бронзовим Хрестом заслуги УПА (30.07.1950),.

ФРАЙТ ОЛЕНА ГРИГОРІВНА («Зв'язкова»; 1923, с. Ярчівці Зборівського р-ну Тернопільської обл. – 30.11.1951, в лісі біля с. Лисків Жидачівського р-ну Львівської обл.). У підпіллі з 1945 р. Дружина керівника Калуського окружного проводу ОУН Володимира Фрайта – «Жара», друкарка. Загинула у криївці, застрілилась, щоб не здатися живою в руки ворога.

ЧАНИЧ ІВАН («Остап»; 1927, суч. Польща – ?). В підпіллі ОУН з 1945 р. Охоронець П. Федуна – «Полтави» (1949–11.1951). Затриманий співробітниками МГБ 12.11.1951 р. неподалік від м. Болехова Івано-Франківської обл. Подальша доля не встановлена.

«ЧЕРЕМОШ» (? – 18.08.1951, між селами Якубів та Слобода-Долинська Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Провідник Долинського надрайонного проводу ОУН (1951). Загинув у криївці під час облави.

«ЧУПРИНА» (? – 5-6.04.1948, на схилах г. Кичера в Сколівському р-ні Львівської обл.). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (1948).

ШЕВАНЮК ВАСИЛЬ АВКСЕНТІЙОВИЧ («Залізний», «Сатурн», «667»; 1916, с. Пилява Тиврівського р-ну Вінницької обл. – 3.04.1950, с. Дуліби Стрийського р-ну Львівської обл.). Закінчив гірничо-механічний інститут у м. Сталіно (тепер – м. Донецьк). В підпіллі з кінця 1943 р. Слідчий СБ Станіславського окружного проводу ОУН, а згодом Карпатського крайового проводу ОУН, референт СБ Дрогобицького окружного проводу ОУН (1948–1950). Автор численних навчальних посібників і матеріалів для СБ. Загинув у кривці.

«ШОСТАКОВИЧ» (? – ?). Підпільник ОУН, діяв у складі кущової боївки сіл Тухля та Головецько Сколівського р-ну Львівської обл. Заарештований органами МГБ 1.01.1951 р.

«ШУГАЙ» (? – ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (зима 1949/1950 рр.).

«ШУМ» (? – ?). Провідник Турківського надрайонного проводу ОУН (1950).

ШУХЕВИЧ РОМАН ЙОСИПОВИЧ («Тур», «Тарас Чупринка», «Шуб», «Жар», «Степан», «Чернець», «Туча», «Білий», «Мамай», «Гриць», «Чумак», «Шух», «Зайчик», «777», «205», «315», «171», «553», «Дзвін», «Щука», «Р.Лозовський», «Старий», «Батько», «Василь»; 30.06.1907, м. Львів – 05.03.1950, с. Білогорща біля Львова). Народився в сім'ї інтелігентів. В 1917–1925 рр. навчався у філії Львівської академічної гімназії, на дорожно-мостовому відділенні Львівської політехніки (1926–1934). Паралельно навчався у Львівській консерваторії. Був активним членом Пласту та різних спортивних товариств. Член УВО (1925), ОУН (1929). В 1928–1929 рр. проходив військову службу у польській армії. Брав участь в атентатних акціях УВО та ОУН. В 1930–1934 рр. очолював бойову референтуру Крайової езекутиви ОУН. В'язень польських тюрем (1934–1937). Після звільнення за амністією проживав у Львові, де заснував рекламну фірму «Фама». У жовтні 1938 р. організував фінансову допомогу для діяльності Карпатської Січі, займався відправкою членів ОУН на Закарпаття для організації боротьби з угорцями. В грудні 1938 р. перейшов на Закарпаття, де створив Генеральний штаб національної оборони Карпатської України, брав активну участь у боях з угорською армією. В 1939 р. перебрався в Австрію, а потім Польщу (м. Данціг), де координував організаційні зв'язки із Західною Україною. 10 лютого 1940 р. обраний членом Револьюційного Проводу ОУН та призначений Крайовим провідником ЗОУЗ. Учасник нарад II Великого Збору ОУН у квітні 1941 р. Командував Дружинами українських націоналістів – легіоном добровольців у складі Вермахту в 1941–1942 рр. В 1941 р. став членом Державного правління в уряді Ярослава Стецька. Після закінчення контракту українських легіонерів, втік з-під німецького арешту і пішов у підпілля. У травні 1943 р. став членом Бюро Проводу ОУН, а в серпні на III Надзвичайному Великому Зборі ОУН обраний Головою Бюро Проводу. У вересні 1943 р. призначений Головним командиром УПА. В липні 1944 р. також став Головою Генерального Секретаріату УГВР та Секретарем військових справ. Займав ці пости до дня загибелі під час військово-чекістської операції в с. Білогорща біля Львова. Генерал-хорунжий УПА, нагороджений Золотим Хрестом бойової заслуги

1-го класу (7.07.1950, посмертно) та Золотим Хрестом заслуги УПА (7.07.1950, посмертно).

«ЮРКО» (? - ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (кінець 1948–поч. 1949). Доля не встановлена.

«ЮРКО» (? - 18.08.1951, між селами Якубів та Слобода-Долинська Долинського р-ну Івано-Франківської обл.). Бойовик провідника Долинського надрайонного проводу ОУН «Черемоша». Загинув разом із своїм провідником у перестрілці з опергрупою військ МГБ.

ЯКИМЕЦЬ КИРИЛО МИКОЛАЙОВИЧ («Мар», «Луговий», «Бескид»; 1921, с. Соколівка Буського р-ну Львівської обл. – 14.01.1949 р. в лісі біля с. Жарків Бродівського р-ну Львівської обл.). Закінчив Бродівську державну гімназію ім. Ю.Коженювського, СШ №5 у м. Броди (1939–1940), студент історичного факультету Львівського університету ім. І.Франка (1940–1941). Член ОУН з часів польської окупації (співпрацював з П.Федуном – «Полтавою»). Провідник районного проводу ОУН (1939–1940), референт юнацтва Золочівського окружного проводу ОУН (1943–1944), політвиховник підстаршинської школи УПА в Карпатах (весна–літо 1944), провідник Бродівського повітового проводу ОУН (1944–07.1945), організаційний референт Золочівського окружного проводу ОУН (07.1945–1947), провідник цього ж проводу (1947–14.01.1949). Загинув у криївці, застрілився.

ЯКИМІВ ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ («Богдан»; 1932, с. Колоколин Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 23.12.1951, в лісі біля с. Вишнів Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). Учасник збройного підпілля з 1950 р. Кур'єр Р.Кравчука – «Максима». Смертельно поранений під час облави в лісі біля с. Вишнів. Закопаний співробітниками МГБ 28.12.1951 р. у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкту № 39» УМГБ у Львівській області.

ЯКИМОВИЧ НАДІЯ ДМИТРІВНА («Оксана», «Надя»; 1924, с. Волуйки Буського р-ну Львівської обл. – 8.09.1951, ?). Друкарка ГОСП. Заарештована органами МГБ у Львові у серпні 1945 р. Втекла під час супроводу. Після перевірки СБ ОУН продовжувала діяти в складі ГОСП. Затримана важкопораненою 18.08.1951 р. у криївці в лісі між селами Якубів та Слобода-Долинська Долинського р-ну Івано-Франківської обл. Померла в лікарні. Відзначена Срібним Хрестом заслуги (23.08.1948).

«ЯКІВ» (? - ?). Охоронець П.Федуна – «Полтави» (зима 1949/1950 рр.).

«ЯНКО» (? - ?). Співробітник ГОСП (1945).

ЯРЕМА ГРИГОРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ («Зенко», «Діброва»; 1924, с. Новошини Жидачівського р-ну Львівської обл. – 23.12.1951, в лісі біля родинного села). Бойовик провідника Журавнівського надрайонного проводу ОУН Б.Зобніва – «Миронича». Загинув у криївці разом з П.Федуном – «Полтавою», застрілився. Закопаний співробітниками МГБ 28.12.1951 р. у триметровій ямі з негашеним вапном на території «об'єкту № 39» УМГБ у Львівській області.

«ЯРОСЛАВ» (? - ?). Провідник Долинського районного проводу ОУН (1951).

ЯЦЬКІВ ЮЛІЯ ОЛЕКСІВНА («Верба»; ?, с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – ?). Утримувачка конспіративної квартири та криївки

П. Федуна – «Полтави». Заарештована органами МГБ 2.02.1948 р. у родинному селі. Подальша доля не встановлена.

ЯЦУН ВАСИЛЬ СТЕПАНОВИЧ (24.01.1915, с. Шнирів Бродівського р-ну Львівської обл. – 2001, США). Закінчив народну школу в Шниреві, Бродівську державну гімназію ім. Ю.Коженьовського (1933), Греко-католицьку богословську академію у Львові (1938), філологічний факультет університету ім. Карла Франца в м. Грац (Австрія), доктор слов'янської філології (1948). Активний діяч «Просвіти», член ОУН з 1936 р. (співпрацював з П.Федуном – «Полтавою»). Після Другої світової війни – на еміграції. Професор Пітсбурзького університету (США), славіст, перекладач.

СЛОВНИК РІДКОВЖИВАНИХ ТА ІНШОМОВНИХ СЛІВ

- Апробата (лат.) – схвалення
Агентат – замах на чиєсь життя, здійснений на політичному ґрунті
Безличність – безсоромність, безстидність
Близн – тут: слід
Бльок – коаліція, союз, альянс
Вакації – канікули
Взорувати – брати приклад
Вив'язатися – давати собі раду, знаходити вихід, викручуватися
Виказувати – доводити (пол.)
Виповісти – виголосити
Вироблення народу – тут: формування народу
Вислід – наслідок, кінцевий результат
Висотувати – висасувати
Витресований – видресований
Відбивати – відображати
Відосередній – відцентровий
Гін – тут: розвиток
Голосити – поширювати, обнародувати
Гротески – тут.: перебільшення
Гутірки – розмови
Двигати – рухати
Двигнути – підняти
Демолювати – руйнувати, громити, нищити
Дефензива – відступ
Дефінітивно – тут: стисло
Дібрати – вибрати
Дідич – поміщик, великий землевласник
Дільба – тут: розподіл
Догідна – сприятлива
Драстична – дратівлива
Драчі – тут: побори
Духові – духовні
Евентуальний (лат.) – можливий, імовірний
Еманація – тут: розвиток
Жердка – горизонтальна перекладина
Жертвенність – жертвоність
Жмілька – жменька, горстка
З запертим віддыхом – тут: з перехопленим подихом
Забритися – тут: зайти
Загадочна – таємнича, незрозуміла, незбагненна
Загирити – розтратити
Залога – гарнізон
Заложення – принцип
Запілля – тил
Зарадність – винахідливість
Засклеплюватися – замикатися
Заступати – представляти
Зброєння – тут: озброєння
Згїрдливість – поступливість
Змаг – змагання
Зрезигнування – відмовляння від чогось
Зрізничкування – диференціація
Інвазія – вторгнення, збройний напад на чужу територію
Керма – керівництво
Концепт – концепція
Кормига – насильницьке панування; неволя, ярмо
Маркантний – помітний
Матура – іспит на атестат зрілості
-
-

- Мент – момент, мить
 Міт – міф
 Можність – можливість
 Моць – міць
 Наставлення – скеровування, спрямуван-
 ня
 Не вільно – не можна
 Не потрапить ... – тут: не зможе
 Негація – заперечення
 Незавидний – не привабливий
 Незаступими – незамінні
 Непомильність – безпомилковість
 Обопільний – взаємний
 Обсервувати – спостерігати, обстежувати,
 вивчати
 Окіл – навколишня місцевість; околиця
 Окремішність – самостійність
 Опінія – громадська думка
 Опортунізм – пристосовництво, безприн-
 ципність
 Осередній – центральний, головний
 Оскільки – тут: наскільки
 Осяги – досягнення
 Офензива – наступ
 Офірування – жертвування
 П'ятнування – таврування
 Панацея – у давньогрецькій міфології –
 богиня-зцілителька; в переносному
 значенні – універсальний засіб, який
 зараджує в розв'язанні всіх проблем
 Парцеляція – поділ землі на дрібні ділян-
 ки
 Переочення – недобачення
 Перлюстрація – таємний перегляд листів
 без відома адресата з метою цензури
 або нагляду
 Пертрактація – переговори
 Пієтизм – глибока шана, шанобливе став-
 лення до когось або чогось
 Пірватися – кинутися
 По можності – по можливості
 Побідний – переможний
 Познака – ознака
 Понесли втрати – тут: зазнали втрат
 Попертя – підтримка, сприяння
 Поповнюти – чинити
 Послух – покора, слухняність
 Потрапити – тут: змогти, зуміти
 Потягнення – проступок, спроби, кроки
 Починок – ініціатива, початок
 Прецедент – випадок, що стався в мину-
 лому і є прикладом для наступних ви-
 падків
 Прецизійний – який відзначається найви-
 щою точністю
 Припадок – випадок
 Прислонити – притулити до чогось
 Причинитися – сприяти
 Причілок – бокова стіна
 Пробоевий – бойовий
 Проочити – недобачити, пропустити
 Пропагатор – пропагандист
 Противно – дуже неприємно
 Прочуття – передчуття
 Радіовисильна – радіостанція
 Рахувати – тут: розраховувати
 Резигнувати – відмовляться від чогось
 Ренегат – той, що поступився своїми пе-
 реконаннями і перейшов у табір про-
 тивника; зрадник, відступник
 Різничкування – поділ на види
 Розповсюднювання – поширення
 Роля – роль
 Сповідний – мнимий, уявний
 Справоздане – річний звіт про діяльність
 Спрецизувати – уточнити
 Ставимо на... – розраховуємо на...
 Сталити – загартовувати
 Стіп – тут: ніг
 Стосувати – застосовувати
 Стрільно – снаряд
 Струсь – тут: страус
 Субстрат – те, що лежить в основі яких-
 небудь утворень
 Торувати – прокладати шлях
 Філістер – обиватель, міщанин, самовдо-
 волена і обмежена особа
 Хемія – хімія

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

- АБН – Антибільшовицький блок народів
АК – Армія крайова
акад. – академія
АН – Академія наук
АРСР – Автономна радянська соціалістична республіка
Архів ЦДВР – Архів Центру досліджень визвольного руху
бл. – близько
БУД – Братство українських державників
в. о. – виконуючий обов'язки
ВЗ ОУН – Великий збір Організації українських націоналістів
ВЗ УГВР – Великий збір Українського головної визвольної ради
ВЗУН – Великий збір українських націоналістів
відп. – відповідальний
ВіН – Воля і незалежність
ВНК – Всеросійська надзвичайна комісія
ВО – воєнна округа
ВОП – відділ особливого призначення
ВТТ – виправно-трудові табори
ВУАН – Всеукраїнська академія наук
ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
ВЦРПС – Всесоюзна центральна рада професійних спілок
ВЧК – Всеросійская чрезвычайная комиссия (*калька з рос.*)
г. – гора
ГВО – Генеральна воєнна округа
ГВШ – Головний військовий штаб
ГГ – Генерал-Губернаторство
ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України
ген. – генерал
ГОСП – Головний осередок пропаганди
ГПУ – Государственное політичне управління (*калька з рос.*)
ГС УГВР – Генеральний секретаріат Української головної визвольної ради
ГУДМ – Група української державницької молоді
ГУНМ – Група української національної молоді
див. – дивись
ДПУ – Державне політичне управління
ДСЗ – Делегатура Сил Збройних
ЗОУЗ (Закерзоння) – західні окраїни українських земель
ЗП УГВР – Закордонне представництво Українського головної визвольної ради
ЗУЗ – західні українські землі
ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка
ЗЧ ОУН – Закордонні частини Організації українських націоналістів
КВШ – крайовий військовий штаб
КГБ – Комітет государственной безопасности (*калька з рос.*)

- КДБ – Комітет державної безпеки
 КЕ – крайова ексекютива
 КК – Карпатський край
 КОП – крайовий осередок пропаганди
 КП – крайовий провід
 КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
 КПЗУ – Комуністична партія Західної України
 КПН – Комуністична партія Німеччини
 КПСГ – Комуністична партія Східної Галичини
 к-р – командир
 КУК – Координаційний Український Комітет
 ЛУН – Легія Українських Націоналістів
 МВД – Міністерство внутрішніх дел (*калька з рос.*)
 МГБ – Міністерство державної безпеки
 МДБ – Міністерство державної безпеки
 МТС – Машинно-тракторна станція
 МУЗ – матірні українські землі
 НАН – Національна академія наук
 НВЗ – надзвичайний великий збір
 НВРО – Народно-визвольна революційна організація
 НЕП – нова економічна політика
 Не – Незалежність
 НКВД – Народний комісаріат внутрішніх дел (*калька з рос.*)
 НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
 НКГБ – Народний комісаріат державної безпеки
 НКДБ – Народний комісаріат державної безпеки
 ОВКУГ – Організація вищих клас українських гімназій
 ОГПУ – Об'єднане державне політичне управління (*калька з рос.*)
 ОДВУ – Організація державного відродження України
 ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління
 ОіСУЗ – осередні (центральні) і східні українські землі
 ООН – Організація Об'єднаних Націй
 ООЧСУ – Організація Оборони Чотирьох Свобід України
 ОСУЗ – осередні (центральні) і східні українські землі
 ОУН – Організація українських націоналістів
 ОУН(б) – Організація українських націоналістів (бандерівців)
 ОУН(м) – Організація українських націоналістів (мельниківців)
 ОУНр – Організація українських націоналістів-революційна
 ПЗУЗ – північно-західні українські землі
 ПівдСУЗ – південно-східні українські землі
 ПівнСУЗ – північно-східні українські землі
 пов. – повіт
 полк. – полковник
 пор. – поручник
 ППС – польська партія соціалістична
 проф. – професор
 ПСУЗ – північно-східні українські землі
 ПУН – Провід Українських Націоналістів
 Раднарком – рада народних комісарів
 ред. – редактор
 РНК – рада народних комісарів
 РСФСР – Російська советська федеративна соціалістична республіка (*калька з рос.*)

- РУП – Революційна українська партія
РФ – Російська Федерація
СБ – Служба Безпеки
СБ ОУН – Служба безпеки Організації Українських Націоналістів
СБУ – Служба безпеки України
СВУ – Союз визволення України
СВУ – Спілка визволення України
СДПіЛ – Соціал-демократія Польщі і Литви
СКВ – самооборонний кущовий відділ
СОУН – Союз організацій українських націоналістів
соцзмагання – соціалістичні змагання
Союз ССР – Союз советських соціалістических республік (*калька з рос.*)
СРСР – Союз радянських соціалістичних республік
СССР – Союз советських соціалістических республік (*калька з рос.*)
СУЗ – східні українські землі
СУМ – Спілка Української Молоді
СУН – Союз українських націоналістів
СУНМ – Союз української націоналістичної молоді
СУСОП – Союз українських студентських організацій під Польщею
СФРЮ – Соціалістична Федеративна Республіка Югославія
СШ – середня школа
США – Сполучені Штати Америки
ТВ – тактичний відтинок
ТУП – Товариство українських поступовців
УАН – Українська академія наук
УАПЦ – Українська автокефальна православна церква
УВО – Українська військова організація
УВУ – Український вільний університет
УГА – Українська галицька армія
УГВР – Українська Головна Визвольна Рада
УДК – Український допомоговий комітет
УДП – Українське державне правління
УКНП – Українська католицька народна партія
Українська ССР – Українська советська соціалестіческа республика (*калька з рос.*)
УКС – Український католицький союз
УМГБ – Управление Міністерства государственной безопасности (*калька з рос.*)
УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання
УНК – Український національний комітет
УНП – Українська народна партія
УНР – Українська Народна Республіка
УНРада – Українська Національна Рада
УНС – Українська народна самооборона
УНЦ – Український національний центр
УОК – Український окружний комітет
УОТ – Українське освітнє товариство
УПА – Українська Повстанська Армія
УПНР – Українська партія національної роботи (революції)
УПСР – Української партії соціалістів-революціонерів
УРДП – Українська революційно-демократична партія
УРП – Українська радикальна партія
УРСР – Українська радянська соціалістична республіка
УСДП – Українська соціал-демократична партія
УСДРП – Українська соціал-демократична робітничка партія

- УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія
- УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
- УСС – Українські Січові Стрільці
- УССД – Українська Самостійна Соборна Держава
- УССР – Українська Советская Соціалістическая Республіка (*калька з рос.*)
- УХО – Українська християнська організація
- УЦК – Український центральний комітет
- УЦР – Українська Центральна Рада
- УЧХ – Український червоний хрест
- ФЗН – фабрично-заводське навчання
- ФНЄ – Фронт національної єдності
- ФНРЮ – Федеративна Народна Республіка Югославія
- хор. – хорунжий
- ЦВК – Центральний виконавчий комітет
- ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
- ЦЕСУС – Центральний союз українського студентства
- ЦК – центральний комітет
- ЦК ВКП(б) – Центральний комітет всеросійської комуністичної партії (більшовиків)
- ЦК ВЛКСМ – Центральний комітет всесоюзного ленінського комуністичного союзу молоді
- ЦУПКОМ – Центральний український повстанський комітет
- ЧА – Червона армія
- ЧСР – Чехо-Словацька Республіка
- ШВО – Штаб воєнної округи
- PPS – Polska Partia Socjalistyczna
- SDKPiL – Socialdemokracja Królestwa Ploskiego i Litwy
- WACL – World Anti-Communist League (Світова антикомуністична ліга)

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- «016» – див. Фрайт Володимир Васильович
«082» – див. Фрайт Володимир Васильович
«7-7» – див. Косарчин Ярослав
«11/315» – див. Кук Василь Степанович
«12» – див. Слободян Степан Петрович
«15» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
«16» – див. Фрайт Володимир Васильович
«75» – див. Федун Петро Миколайович
«81» – див. Федун Петро Миколайович
«88» – див. Кравчук Роман Миколайович
«96» – див. Фрайт Володимир Васильович
«99» – див. Федун Петро Миколайович
«100» – див. Кук Василь Степанович
«101» – див. Федун Петро Миколайович
«123» – див. Федун Петро Миколайович
«126» – див. Федун Петро Миколайович
«143» – див. Федун Петро Миколайович
«171» – див. Шухевич Роман Йосипович
«173» – див. Федун Петро Миколайович
«175» – див. Федун Петро Миколайович
«205» – див. Шухевич Роман Йосипович
«311-С» – див. Федун Петро Миколайович
«315» – див. Шухевич Роман Йосипович
«553» – див. Шухевич Роман Йосипович
«608» – див. Дяків Осип Васильович
«667» – див. Шеванюк Василь Авксентійович
«777» – див. Шухевич Роман Йосипович
«789/1» – див. Кук Василь Степанович
«811-С» – див. Федун Петро Миколайович
«1000» – див. Федун Петро Миколайович
«1718» – див. Кравчук Роман Миколайович
«1920» – див. Кравчук Роман Миколайович
«А. С. Борисенко» – див. Волошин Ростислав
«А.Власт» – див. Бандера Степан Андрійович
«А.Осипенко» – див. Дяків Осип Васильович
«АГБ» – див. Фрайт Володимир Васильович
Альфонс XIII – 642
Ангеліна Паша – 64
«Андрієнко» – див. Луцький Олександр Андрійович
-
-

- «Андрій» – 653
 «Андрій» – див. Мирон Дмитро
 «Андрійко» – див. Марків Андрій Ількович
 Андрусак Василь («Грегіт», «Різун», «Коваль», «Різьбар», «Чорний») – 220, 617-618
 «Андрусь» – див. Марків Андрій Ількович
 Андрух Іван – 630
 «Анна» – див. Дидик Галина
 «Арідник» – див. Климів Іван
 «Аркадій» – див. Дужий Петро Опанасович
 «Армяшка» – див. Вассиян Юліян Іванович
 «Арсен» – див. Дужий Петро Опанасович
 «Арсен» – див. Зборик Ярослав
 Арсенич Микола Васильович («Михайло», «Березовський», «Григір», «Дем'ян», «Максим», «Микола») – 375, 640, 653
 «Артем» – див. Дяків Осип Васильович
 Ачесон Дін Гудергем – 553, 650
 «Б.Озерський» – див. Стецько Ярослав
 «Б-14» – див. Тишківський Степан Онуфрійович
 «Б-333» – див. Дяченко Михайло
 «Баба» – див. Бандера Степан Андрійович
 «Багровий» – див. Бусел Яків Григорович
 Бажан Микола – 252, 622
 «Байрак» – див. Косарчин Ярослав
 Бандера Степан Андрійович («Баба», «Бийлихо», «А.Власт», «Донат», «Степан Попель», «С.А.», «С.А.С.», «Сірий», «В.Тесляр», «Ярич») – 7, 18, 117, 136-137, 258, 271-272, 285-286, 317-318, 320, 322-323, 325, 342, 352, 356, 359, 377, 443, 491, 598, 604-605, 626, 634, 636, 639, 653, 719
 Баран Володимир – 22
 Барановський Ярослав («Борис», «Лімницький», «Макар», «Оскар», «Фіялка», «Фіялкович») – 355, 636
 Баранский Н.Н. – 49-50, 71, 75-82, 84, 86, 601
 «Барвінок» – див. Бучко Дмитро Іванович
 «Бард» – див. Охримович Василь Остапович
 Барда Мирон Михайлович («Чорноморець») – 654
 «Батько» – див. Фрайт Володимир Васильович
 «Батько» – див. Шухевич Роман Йосипович
 Бачинський Лев – 606, 632
 Бачинський Ю. – 632
 «Безіменний» – див. Кук Василь Степанович
 Безпалко Й. – 632
 Березинський Юрій-Мирослав («Зюк») – 351, 634
 Березовський Кость-Арпад – 633
 «Березовський» – див. Арсенич Микола Васильович
 «Березюк» – див. Волошин Ростислав
 «Березюк» – див. Кокось Василь Йосипович
 «Берест» – див. Боцян Богдан Іванович
 «Беркут» – див. Луцький Олександр Андрійович
 «Беркут», охоронець П.Федуна – 654
 «Беркут», співробітник ГОСП – 654
 Беррет В. – 649
 «Бескид» – див. Якимець Кирило Миколайович
 Белоусов С.М. – 603
 «Бийлихо» – див. Бандера Степан Андрійович
 «Бистра» – див. Савицька Ірина
 Биструхін Геннадій – 6, 8, 14, 17
 Білас Василь («Оса») – 351-352, 634
 «Білий» – див. Шухевич Роман Йосипович

- «Біляк» – див. Сенік Омелян
«Бір», сотенний – 654
Блакитний В. – 631
Блан Луї – 153, 611
«Блонд» – див. Клячківський Дмитро
Блянк Луї – див. Блан Луї
«Богдан Рубайгада» – див. Позичанюк
Йосип Іванович
«Богдан» – 654
«Богдан» – див. Владика Михайло Григорович
«Богдан» – див. Палідович Михайло
«Богдан» – див. Сціборський Микола
«Богдан» – див. Якимів Євген Миколайович
Богун І. – 639, 664
Богунов Сергій – 2
Бокова – 96
«Бор» – див. Друль Петро
«Борис» – див. Барановський Ярослав
Боцян Богдан Іванович («Жук», «Тарас», «Берест», «Р-321», «УхУ», «Ух4») – 654
Бочковський О. – 632
«Брошак» – див. Сенік Омелян
«Б-С2» – див. Дяченко Михайло
Будзиновський В. – 613, 632
«Буйгур», сотенний – 655, 662
«Бук» – 654
«Бук» – див. Грицай Дмитро Михайлович
«Бук» – див. Кобилиця Федір
Букшований О. – 631
«Буревій» – див. Кравець Юрій Іванович
«Бурун» – див. Колодзінський Михайло
«Буря» – див. Паньків Богдан Михайлович
Бусел Яків Григорович («Багровий», «Галина», «Дніпровий», «Заславський», «Київський», «Роман Галина», «Шахтар») – 10-11, 617, 626, 654-655
Бучко Дмитро Іванович («Барвінок») – 655
В., повстанець – 446
«В.Коваль» – див. Кук Василь Степанович
«В.Назаревич» – див. Галаса Василь Михайлович
«В.Тесляр» – див. Бандера Степан Андрійович
Ваврук Василь – 618
Вайсбах – 45
Валюх – див. Судоплатов Павло
«Валюх» – див. Судоплатов Павло
Вальницький К. – 631
«Варяг» – див. Корчинський Іван Васильович
Василенко Петро – 618
Василів Петро Федорович («Ігор») – 655
«Василь» – див. Зеленевиц Василь Олексійович
«Василь» – див. Шухевич Роман Йосипович
Васильків – див. Крілик О.
Вассиян Юліан Іванович («Армяшка», «Юлько») – 7, 655
Вашингтон Джордж – 169, 612
«Величко» – 655
«Верба» – див. Яцьків Юлія Олексіївна
«Веселий» – 655
«Веселий» – див. Здинянчин Михайло Іванович
Веденеев Дмитро – 6, 8, 14, 17
Винниченко Володимир – 124, 383, 389-391, 402, 608, 629, 631
«Вир» – див. Зборик Ярослав
«Вир» – див. Фрайт Володимир Васильович
«Вировий» – див. Дужий Микола Опанасович
Вишинський Андрій – 522-523, 648
«Вишитий» – див. Сидор Василь Дмитрович
«Вівчар» – див. Косарчин Ярослав

- «Відважний» – див. Леневиц Василь Іванович
 Вільсон Вудро Томас – 169-170, 183, 188, 554, 612
 «Вільховий» – див. Попович Юрій Федорович
 «Віра» – див. Ясеницька Марія
 «Вірлинів К.» – див. Порендовський Володимир
 «Віталій» – див. Дужий Петро Опанасович
 Вітвер І.А. – 71-74, 80-81, 83, 603
 «Вітер» – див. Корнос (Курніс, Корніс) Григорій Дмитрович
 Вітовський Дмитро – 390, 632, 642
 Вітошинська Іванка – див. Качор Іванка
 «Владан» – див. Фрайт Володимир Васильович
 Владика Михайло Григорович («Богдан») – 656
 Владислав – 623
 «Владко» – див. Фрайт Володимир Васильович
 Власов А. – 652
 «Вовк» – див. Гасин Олекса Іванович
 «Вовк» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
 Возняк-Лемик Любов Євгенівна («Люба») – 656
 Войнаровський-Столобут Т. – 633
 Войтюк Я. – 632
 «Вол.» – див. Федун Петро Миколайович
 «Волиняк» – див. Тишківський Степан Онуфрійович
 Волобуєв (Артемов) Михайло – 83, 603
 Володимир Великий – див. Володимир Святославич
 «Володимир Зборівський» – див. Тимчій Володимир
 «Володимир Ольшанський» – див. Мацейко Григорій
 Володимир Святославич (Володимир Великий) – 384, 641
 «Волос» («Жест») – 656
 Волошин Ростислав («Березюк», «А. С. Борисенко», «Горбенко», «Левченко», «Павленко». «Чепіга») – 368, 638
 Волянський І. – 607
 «Волянський» – див. Федун Петро Миколайович
 «Вольт» – див. Старух Ярослав Тимотейович
 Воскрес Мирон-Григорій Григорович («Мирон») – 656
 «Всеволод» – див. Сак Пантелеймон
 «Вуйко» – 654, 656, 665
 «В'юн» – див. Галаса Василь Михайлович
 Габрусевич Іван – 599, 633
 Габсбурги – 566, 651
 Галадій Василь Васильович («Скала») – 656
 Галаса Василь Михайлович («В'юн», «Зенон», «О.Левенко», «Назар», «В.Назаревич», «Орлан», «Орест», «З.Савченко», «Д.Стрибун», «Щербаченко») – 12-13, 22, 373, 640, 656-657, 670
 «Галина» – див. Бусел Яків Григорович
 Галицький М.М. – 48
 Галущинський Т. – 606
 Ганкевич Л. – 609, 632
 Ганнібал – 243, 620
 Гарібальді Джузеппе – 150, 569, 611
 «Гармаш» – див. Прокоп Мирослав
 Гасин Олекса Іванович («Вовк», «Дор», «Лицар», «Сук», «Тур», «Чорнота», «Юлько») – 616, 657
 Гафінець Іван Іванович («Голуб») – 657
 «Генерал» – див. Колодзінський Михайло
 Герман Г. – 634
 Гітлер Адольф – 90, 103, 168, 212, 215, 242, 354, 405-406, 413, 549, 603, 614-615
 Гловінський Є. – 48-49, 68, 601-603

- Гоголь Микола – 467, 644
Голембовський Іван Іванович («Клим») – 657, 659
Голінатий М. – 631
Голояд Мирон – 658
Голояд-Савицька Галина Омелянівна («Марта», «Ярина», «Марта Гай») – 11-12, 658
«Голуб» – див. – Гафінець Іван Іванович
Голубович В. – 631
Голуботникова – 96
Голувко Тадеуш – 351, 633-634
Голуфко – див. Голувко Тадеуш
«Гомін» – див. Дяченко Михайло
«Гомін» – див. Старух Ярослав Тимо-тейович
«Гонта» – див. Мацейко Григорій
Гонтар Хризанф («Степовий», «Професор», «Кузьменко») – 10, 12, 658
«Гончаренко» – див. Кравчук Роман Миколайович
«Гора» – див. Гулянич (Гулянчин) Степан Петрович
«Горбенко» – див. Волошин Ростислав
«Горбок» – див. Гулянич (Гулянчин) Степан Петрович
Гордієнко Кость – 568, 651
«Гордієнко», курінний – 9
«Гордій» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
«Горновий» – див. Дяків Осип Васильович
Горнякова – 96
Гошовський Василь Михайлович («Дорошенко», «Ярий») – 658
Грановський О. – 634
«Грегит» – див. Андрусак Василь
Гречуха Михайло – 250, 621
«Гриб» – див. Сенік Омелян
«Грибівський» – див. Сенік Омелян
«Григір» – див. Арсенич Микола Васильович
Григоріїв Н. – 631
Гриньох Іван – 640
Грицай Дмитро Михайлович («Перебийніс», «Бук», «М.Д.Бученко», «Дуб», «Олег», «Палій», «Сірко») – 616, 658
«Гриць» – 658
«Гриць» – див. Шухевич Роман Йосипович
Грицьків Роман – 2,
«Грім» – 658
«Громенко» – див. Дуда Михайло
Грудницький Олександр – 630
«Грузин» – див. Охримович Василь Остапович
Грушевський Михайло – 389, 564, 602, 631, 641
Грушецький Іван – 92, 250, 604, 622
«Гузар» – див. Колодзінський Михайло
Гулик І. – 4, 5
Гулянич (Гулянчин) Степан Петрович («Горбок», «Гора») – 659
Гуня Дмитро – 267, 623
Гуслистый К.Г. – 603
«Д.Стрибун» – див. Галаса Василь Михайлович
«Давид» – див. Литвинчук Іван
«Далекий» – див. Охримович Василь Остапович
«Дальній» – див. Охримович Василь Остапович
Данилевич («Шило») – 617
Данилишин Дмитро – 351-352, 634
Данило Галицький – 5
Данилович С. – 632
«Дарка» – див. Малярчин (за чол. Шпиталь) Дарія Семенівна
Дашкевич Роман – 2
Де Гаспері Алчіде – 405, 642
Демченко Марія – 64
Дем'ян Григорій – 3, 6
«Дем'ян» – 658
«Дем'ян» – див. Арсенич Микола Васильович
«Денис» – див. Кит Йосип Іванович

- «Денис» – див. Палідович Михайло
Денікін А. – 615, 643
«Десна» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
Децикевич В. – 607
Джілас Мілован – 22
«Дзвін» – див. Шухевич Роман Йосипович
«Дивак» – див. Костів Іван Васильович
Дидик Галина («Анна», «Молочарка», «Тиха») – 11-12, 659
«Діброва» – див. Ярема Григорій Васильович
«Дід» – див. Старух Ярослав Тимотеїнович
«Дмитренко» – див. Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна
Дмовський Роман – 191, 613
Дніпровий – 101
«Дніпровий» – див. Бусел Яків Григорович
«Дніпровий» – див. Матла Зиновій
Добов – 82
«Довбуш» – див. Попович Василь Семенович
«Довбуш», сотенний – 664
«Доля» – див. Світлик Богдана
«Донат» – див. Бандера Степан Андрійович
Донцов Дмитро Іванович – 18, 33, 125, 349, 390, 597, 609, 633, 659
«Дор» – див. Гасин Олекса Іванович
«Дорко» – див. Кожанович Іван Ількович
«Дорош» – див. Дужий Петро Опанасович
«Дорош» – див. Рим Петро Степанович
Дорошенко В. – 609
Дорошенко Дмитро – 44-47, 261, 600
«Дорошенко» – див. Гошовський Василь Михайлович
Драгоманов Михайло – 124, 608
Друль Петро («Бор», «Крук») – 659
«Дуб» – див. Грицай Дмитро Михайлович
«Дубовий» – див. Литвинчук Іван
Дубський Василь Федорович – 659
Дувір'як Г. – 632
Дуглас – 45
Дуда Михайло («Громенко», «Зиновій») – 659-660
Дудка Микола («Соловій») – 670
Дужий Микола Опанасович («Вировий», «Мирослав Колос», «М.К.», «Микола Карівський», «Мирон») – 618, 633, 660
Дужий Петро Опанасович («Аркадій», «Арсен», «Віталій», «Дорош», «Орест», «Павлович», «Панасенко») – 9, 11-12, 660
«Дума» – див. Маївський Дмитро
«Дунай» – див. Кравець Юрій Іванович
Дуткевич Євген – 4
Дуткевич Тома – 633
Дуткевич Юліан – 633
Дяків Осип Васильович («Горновий», «Наум», «Цвючок», «Артем», «А.Осипенко», «О.Гончарук», «608») – 9-10, 12, 24, 639, 660-661
Дяченко Михайло («Гомін», «Марко Боеслав», «М.Б.», «Славобор», «Б-С2», «Б-333») – 24, 618, 639, 661
Дячук Володимир – 633
Елех – 206
Енгельс Фрідріх – 160-162, 206, 612
«Є.Орловський» – див. Стецько Ярослав
«Євген» – див. Мельник Андрій
«Євгеній» – див. Тимчій Володимир
«Євшан» – див. Позичанюк Йосип Іванович
«Єфрем» – див. Слободян Степан Петрович
Єфремов Сергій – 614
«Жар» – див. Фрайт Володимир Васильович

- «Жар» – див. Шуhevич Роман Йосипович
 «Жест» – див. «Волос»
 «Житомирський» – див. Сціборський
 Микола
 Жук А. – 609
 «Жук» – див. Боцян Богдан Іванович
 «Жук», охоронець П.Федуна – 661
 Жуковський О. – 670
 «З.Савченко» – див. Галаса Василь Михайлович
 Зайцев Юрій – 7
 «Зайчик» – див. Шуhevич Роман Йосипович
 «Залізний» – див. Шеванюк Василь Авксентійович
 «Залізник» – 661
 «Запорожець» – 661
 Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина МIRONІВНА («Калина», «У. Кужіль», «Легенда», «Маня», «Монета», «Ори-ся») – 11-13, 661-662
 «Заславський» – див. Бусел Яків Григорович
 Затонський Володимир – 250, 621
 Зашкільняк Леонід – 2
 Заячківський М. (Косар) – 630
 Зборик (ім'я невідоме) («Леся») – 662
 Зборик Ярослав («Арсен», «Вир», «Орленко») – 662
 «Зв'язкова» – див. Фрайт Олена Григорівна
 Зверов – 92
 Здинянчин Михайло Іванович («Веселий») – 662, 668
 Зеленеvич Василь Олексійович («Василь») – 662
 Зеленчук Михайло – 7, 17
 «Зенко» – 662
 «Зенко» – див. Ярема Григорій Васильович
 «Зенон» – див. Галаса Василь Михайлович
 «Зенон» – див. Федун Петро Миколайович
 Зеров – 452
 Зиблікеvич Євген – 632
 «Зиновій Карбович» – див. Стецько Ярослав
 «Зиновій» – див. Дуда Михайло
 «Зірка» – див. Савчин (за чол. Галаса, Пискір) Марія Петрівна
 Зобнів Богдан («Миронич») – 15-16, 662, 675
 «Зов» – див. Сидор Василь Дмитрович
 «Зозуля» – див. Перик Василь Григорович
 «Зоря» – див. Кожанович Іван Ількович
 Зробок Дмитро – 6
 «Зруб» – див. Маївський Дмитро
 Зубрицький Володимир – 632
 «Зюк» – див. Березинський Юрій-Мирослав
 Іван IV Васильович (Грозний) – 510, 647
 Іванис В. – 601-603
 Іваницький В. – 601-603
 «Ігор» – 662
 «Ігор» – див. Василів Петро Федорович
 Ільків Ольга («Роксолана») – 11
 інж. К. Владан – див. Фрайт Володимир Васильович
 Ісаевич Дмитро Григорович – 631
 Іщук Олександр – 2, 14-16, 28, 653
 «К.Вірлінів» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
 «К-14» – див. Попович Юрій Федорович
 «КА-28» – див. Тишківський Степан Онуфрійович
 Кабачків І. – 601-603
 Кавам-ес Салтане – 201
 «Калина» – див. Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина МIRONІВНА
 «Канцлер» – див. Сенік Омелян
 «Карб» – див. Фрайт Володимир Васильович

- «Карбович» – див. Стецько Ярослав
Кардель Едвард – 298, 417, 625
Карл XII – 568, 600, 651
«Карпатський» – див. Палідович Михайло
Карпенко Дмитро («Яструб») – 9, 220, 618
Карпинець Ярослав – 634
Катерина II – 510, 647
Каутський Карл – 407, 642
Качинський Сергій («Остап», «Щупак») – 361, 637
Качор Богдан – 16, 719
Качор Іван – 719
Качор Іванка – 719
Качор Софія – 719
Качор Степан – 719
«Кашук» – див. Сеник Омелян
Квітка-Основ'яненко Г. – 644
Керенський Олександр – 555-556, 589, 650
Керзон – 224-225, 371, 373
«Київський» – див. Бусел Яків Григорович
Кит Йосип Іванович («Осип», «Денис») – 662
Клаузевіц Карл – 31, 597
Клепарчук Павлина – 719
«Клим Савур» – див. Клячківський Дмитро
«Клим» – див. Голембовський Іван Іванович
«Клим» – див. Слободян Степан Петрович
«Клименко» – 662
Климів Іван («Арідник», «Куліба», «Легенда», «Мармаш») – 325, 358, 622, 627, 637
Клявзевіц – див. Клаузевіц Карл
Клячківський Дмитро («Блонд», «Клим Савур», «Омелян Кримський», «Охрім», «Панас Мосур») – 220, 364, 617, 637
Кобилінець Василь («Сторож») – 666
Кобилінець Федір («Бук») – 662
Ковалів Л. – 631
«Коваль» – див. Андрусяк Василь
«Коваль» – див. Сак Пантелеймон
Ковпак Сидір – 218, 616
Когут Василь Андрійович («Черненко», «Черник») – 662-663
Кожан О. – 630
Кожанович Іван Ількович («Дорко», «Зоря») – 656, 663
Коженювський Юзеф – 3, 667, 672, 675-676
Козак Ірина («Лада») – 11
«Козак» – див. Косарчин Ярослав
Козицька – 96
Козловський О. – 632
Кокін Сергій – 2
Кокось Василь Йосипович («Березюк») – 663
Колодзінський Михайло («Бурун», «Генерал», «Гузар», «Кум») – 355, 635
«Колос» – див. Маршалко Леон Антонович
Комар Микола – 630
«Конашевич» – див. Коссак Зенон
Конашевич-Сагайдачний Петро – див. Сагайдачний Петро
Коновалець Євген («Віра», «Дід», «Дідько», «Йозеф Новак») – 343, 354-355, 598, 629, 634-635, 657
«Конрад» – див. Сидор Василь Дмитрович
Константинов Федір – 207, 614
Кордуба Мирон – 642
Корнієць Леонід – 250, 621
«Корній» – див. Литвинчук Іван
Корнійчук Олександр – 252, 622
Корнос (Курніс, Корніс) Григорій Дмитрович («Вітер») – 663
Коротченко Дем'ян – 250, 621
«Корчак» – див. Корчинський Іван Васильович
Корчинський Іван Васильович («Корчак», «Варяг») – 663

- «Косар» – див. Маївський Дмитро
«Косар» – див. Заячківський М.
Косарчин Ярослав («Байрак», «Вівчар»,
«Козак», «Славко», «7-7») – 662-663
Косач-Квітка Лариса – див. Леся Ук-
раїнка
Косинський Криштоф – 267, 623
Коссак Зенон («Конашевич», «Сакко»,
«Тарнавський») – 355, 635
Костів Іван Васильович («Француз»,
«Дивак») – 663
Коцедан Дмитро Петрович («Ку-
чер») – 663-664
Коцюбинський Михайло – 247, 620
Коцюбинський Юрко – 250, 621
Кочан Григорій Миколайович («Ро-
ман») – 664
«Кочегар» – див. Кук Василь Степано-
вич
Кочій Омелян («Левко», «Черлян») –
639
Кошелєв – 61
Кравець Йосип Федорович («Кру-
тій») – 664
Кравець Юрій Іванович («Дунай»,
«Буревій») – 664
«Кравс» – див. Сидор Василь Дмитро-
вич
Кравців Богдан – 632
Кравчук Роман Миколайович («Пе-
тро», «Максим», «Панас», «Гонча-
ренко», «Лісовий», «Семен», «Сте-
повий», «1718», «1920», «88») – 14-
16, 637-638, 664, 668, 675
Крайник Михайло Федорович
(«Крук») – 664
Красноглазов – 45
«Крегул» – див. Сидор Василь Дмит-
рович
«Кречет» – див. Турчманович Михай-
ло
Крип'якевич Іван – 1-2, 642, 719
Крілик О. (Васильків) – 630
«Крук» – див. Друль Петро
«Крук» – див. Крайник Михайло Фе-
дорович
«Крук» – Пилипів Костянтин
Крупов – 96
Крупова – 96
«Крутій» – див. Кравець Йосип Федо-
рович
Кубійович Володимир – 7, 76, 81, 122,
603, 608, 638
Кузич А.М. – 88
Кузьма Р. (Турянський) – 630
«Кузьма» – див. Охримович Василь
Остапович
«Кузьменко» – див. Гонтар Хризанф
Кук Василь Степанович («Медвідь»,
«В.Коваль», «Леміш», «Юрко», «Ле»,
«Кочегар», «Старий», «Безіменний»,
«С-Вар», «789/1», «11/315», «100») –
11, 13-14, 19, 22-24, 26, 361, 620, 637,
664-665
«Куліба» – див. Климів Іван
Куліш П. – 644
«Куля» – 670
«Кум» – див. Колодзінський Михайло
«Курган» – див. Маївський Дмитро
«Кучер» – див. Коцедан Дмитро Пет-
рович
«Лав» – див. Старух Ярослав Тимоте-
йович
«Лада» – див. Козак Ірина
Лань Іван («Остап») – 665
Лаптев – 57-59, 61-62, 65, 68
«Ларько» – див. Порендовський Воло-
димир-Ігор Іванович
«Ле» – див. Кук Василь Степанович
Лебедь Микола («Максим Рубан») –
10, 23, 597, 599, 610, 613, 637-638, 640,
647, 649
Лебон Гюстав – 466, 644
Левицький Дмитро – 606
Левицький Є. – 613, 632
«Левко» – 665
«Левко» – див. Кочій Омелян
«Левченко» – див. Волошин Ростислав

- «Легенда» – див. Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина Миронівна
 «Легенда» – див. Климів Іван
 Лемик Микола («Сенишин») – 325, 352, 628, 656
 «Леміш» – див. Кук Василь Степанович
 Леневиц Василь Іванович («Відважний») – 665
 Леневиц Ганна Миколаївна – 665
 Ленін (Ульянов) Володимир – 20, 51-53, 82, 91, 162, 175, 181, 199, 237, 239-241, 435, 511, 567, 592, 601, 612, 619
 Ленкавський Степан – 634
 Леся Українка (справжнє прізвище Косач-Квітка Лариса) – 125, 127, 247-248, 339, 609
 «Леся» – див. Зборик
 Лещинський – 565
 Липинський Вячеслав – 607
 «Лис» – 665
 Лисенко М. – 667
 «Листок» – 665
 «Листок», співробітник ГОСП – 665
 Литвинчук Іван («Давид», «Дубовий», «Максим», «Корній») – 220, 617
 «Лицар» – див. Гасин Олекса Іванович
 Лібкнехт Карла – 91
 Лівницький Андрій – 564, 650
 «Лімницький» – див. Барановський Ярослав
 «Лісовий» – див. Кравчук Роман Миколайович
 «Лісовик» – див. Сидор Василь Дмитрович
 Лобода Григорій – 267, 623
 «Лопатинський» – див. Тимчій Володимир
 Лось Ф.Є. – 603
 «Луговий» – див. Якимець Кирило Миколайович
 «Лука» – див. Стецько Ярослав
 Лукавецький З. – 607
 Луцький М. – 633
 Луцький Олександр Андрійович («Беркут», «Андрієнко») – 616
 Луцький Олександр Іванович – 2,
 «Люба» – див. Возняк-Лемик Любов Євгенівна
 Люберсак – 240-241,
 Люксембург Роза – 407, 643
 Лящук Роман – 4
 «М.Б.» – див. Дяченко Михайло
 «М.Д.Бученко» – див. Грицай Дмитро Михайлович
 «М.К.» – див. Дужий Микола Опанасович
 «М.Орлик» – див. Мирон Дмитро
 Мадзіні Джузеппе – 150, 611
 Мазепа Іван – 45, 339, 565, 568, 600-601, 651
 Мазепа Ісак – 631
 Маївський Дмитро («П.Дума», «Зруб», «Косар», «Курган», «Майченко», «Ом», «Север», «Тарас») – 3, 11, 637-638, 665-666
 Майлов О. – 625, 634
 Майстренко Іван – 22
 «Майченко» – див. Маївський Дмитро
 «Мак» – 637
 «Мак» – див. Попович Юрій Федорович
 «Макар» – див. Барановський Ярослав
 Макнейл – 23, 521-526, 647
 «Максим Рубан» – див. Лебідь Микола
 «Максим» – 666
 «Максим» – див. Арсенич Микола Васильович
 «Максим» – див. Кравчук Роман Миколайович
 «Максим» – див. Литвинчук Іван
 «Максим» – див. Мирон Дмитро
 «Максим» – див. Старух Ярослав Тимофійович
 Макух І. – 606, 632
 Маленков Георгій – 553, 650
 Мальярчин (за чол. Шпиталь) Дарія Семенівна («Дарка») – 666

- «Мамай» – див. Шухевич Роман Йосипович
 Маніу Юліу – 282, 296, 624
 Манію – див. Маніу Юліу
 Мануїльський Дмитро – 43, 188, 250, 325, 525, 600
 «Маня» – див. Зарицька (за чол. – Со-рока) Катерина Миронівна
 «Мар» – див. Якимець Кирило Миколайович
 «Марічка» – див. Савчин (за чол. Галаса, Пискір) Марія Петрівна
 «Марія Дмитренко» – див. Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна
 Марків Андрій Ількович («Андрусь» («Андрійко»)) – 666
 «Марко Боєслав» – див. Дяченко Михайло
 Маркос Вафіадіс – 238, 619
 Маркс Карл – 20, 96, 160-162, 175, 330, 460, 475-476, 512, 514, 604, 612
 «Мармаш» – див. Климів Іван
 «Марта Гай» – див. Голояд-Савицька Галина Омелянівна
 «Марта» – див. Голояд-Савицька Галина Омелянівна
 Мартинець Володимир – 604, 633
 Мартос Борис – 631
 «Маруся» – див. Римик Марія Марківна
 Маршал Джордж – 238, 553, 619, 650
 Маршалко Леон Антонович («Колос») – 666
 Масарик Томаш-Гарріг – 566, 651
 Матла Зиновій («Дніпровий») – 637-638
 Матюшенко В. – 632
 Махия Спиридон – 630
 Махно Нестор – 383, 411, 643
 Мацейко Григорій («Гонта», «Петро Книш», «Володимир Ольшанський») – 352, 634
 Мацієвич Костянтин – 59-60, 62, 66-68, 601-603
 Мацціні – див. Мадзіні Джузеппе
 Медведєв Юхим – 250, 620-621
 «Медвідь» – див. Кук Василь Степанович
 Меленевський М. – 609
 Мельник Андрій («Євген») – 317, 355-357, 363, 625, 639
 Меншиков Олександр – 45, 601
 Микитюк Люба – 8, 666
 «Микола Карівський» – див. Дужий Микола Опанасович
 «Микола» – 666
 «Микола» – див. Арсенич Микола Васильович
 Миколайчик Станіслав – 282, 296, 624
 Мильневич Андрій Миколайович («Шугай») – 666
 Мирон Дмитро («Андрій», «Максим», «Орлик», «М.Орлик», «Піп», «Роберт», «Свенціцький») – 111-116, 325, 358, 361, 380, 382, 384-386, 388-394, 396-399, 401-403, 413, 415, 430, 605, 627, 633, 635, 637
 «Мирон» – див. Воскрес Мирон-Григорій Григорович
 «Мирон» – див. Дужий Микола Опанасович
 «Мирон» – див. Федун Василь Миколайович
 «Миронич» – див. Зобнів Богдан
 «Миронко» – 666
 «Мирослав Колос» – див. Дужий Микола Опанасович
 «Михайло» – див. Арсенич Микола Михайлов – 86-87
 Міколайчик – див. Миколайчик Станіслав
 «Мікушка» – див. Пришляк Григорій Міміх – 45
 Мірчук Петро – 653
 «Місько» – див. Сціборський Микола Міхновський Микола – 119, 317, 386, 389, 487, 606
 «ММ» – див. Федун Петро Миколайович

- «Могила» – див. Сак Пантелеймон
Молотов В'ячеслав – 201, 233, 553, 603,
614
- «Молочарка» – див. Дидик Галина
- «Монета» – див. Зарицька (за чол. –
Сорока) Катерина Миронівна
Монро Джеймс – 169, 612
- Мороз Володимир – 9-12, 14, 20, 28, 653
- «Мороз» – див. Скасків Ярослав
- «Моряк» – див. Палідович Михайло
- «Моряк» – див. Скасків Ярослав
Мосціцького Г. – 467
- Мудрий Василь – 606
- Муравський Володимир – 2, 653
- Муссоліні Беніто – 155, 405-406, 413,
611
- «Муха» – 667
- «Надя» – див. Якимович Надія Дмит-
рівна
- Надь Імре – 282, 296, 624
- Надь Ференц – див. Надь Імре
- «Назар Чубенко» – див. Позичанюк
Йосип Іванович
- «Назар» – див. Галаса Василь Михай-
лович
- Назарук О. – 606-607, 609
- Наконечний Федір – 629
- Наливайко Северин – 267, 623
- Наполеон I Бонапарт – 148, 151, 153,
569, 611
- «Наталка» – див. Римик Марія Мар-
ківна
- «Наум» – див. Дяків Осип Васильович
- «Нестор» – див. Сандей Василь
- Ніколаєв – 92
- Новиченко – 147
- «О.Гончарук» – див. Дяків Осип Васи-
льович
- «О.Левенко» – див. Галаса Василь Ми-
хайлович
- Огоновська Марія – див. Ясеницька
Марія
- «Оксана» – див. Якимович Надія Дмит-
рівна
- «Окулярний» – див. Тимчій Володи-
мир
- «Олег» – див. Грицай Дмитро Михай-
лович
- Олесницький Є. – 633
- «Ом» – див. Маївський Дмитро
- «Омелян Кримський» – див. Клячківсь-
кий Дмитро
- Онацький Євген – 604
- Онишко Леся – 11-13
- «Орач» – див. Стецько Ярослав
- «Органський» – див. Сціборський Ми-
кола
- «Орест» – див. Галаса Василь Михай-
лович
- «Орест» – див. Дужий Петро Опана-
сович
- «Орест», охоронець П.Федуна – 667
- «Орися» – 667
- «Орися» – див. Зарицька (за чол. – Со-
рока) Катерина Миронівна
- «Орлан» – див. Галаса Василь Михай-
лович
- «Орленко» – див. Зборик Ярослав
- Орлик Пилип – 565, 651
- «Орлик» – див. Мирон Дмитро
- «Оса» – див. Білас Василь
- Осадца Михайло-Евген Олександро-
вич – 4, 667
- «Осип» – 667
- «Осип» – див. Кит Йосип Іванович
- «Оскар» – див. Барановський Ярослав
- Оскілко Володимир – 411, 643
- «Остап» – див. Качинський Сергій
- «Остап» – див. Лань Іван
- «Остап» – див. Чанич Іван
- Острянин Яків (Остряниця) – 267, 623
- Остряниця – див. Острянин Яків
- Охримович Василь Остапович («Бард»,
«Грузин», «Далекий», «Дальній»,
«Кузьма», «Пилип», «Чужий») – 606,
638, 667, 670
- Охримович Степан – 633
- «Охрім» – див. Клячківський Дмитро

- «П. Волянський» – див. Федун Петро Миколайович
«П. М. Полтава» – див. Федун Петро Миколайович
«П. М. Савчук» – див. Федун Петро Миколайович
«П. П.» – див. Федун Петро Миколайович
«П. Полтава» – див. Федун Петро Миколайович
«П. Савчук» – див. Федун Петро Миколайович
«П. Дума» – див. Маївський Дмитро
«П. Полтава» – див. Федун Петро
«П-42» – див. Попович Юрій Федорович
«Павленко» – див. Волошин Ростислав
Павлик Михайло – 608, 613
«Павло» – 667
«Павлович» – див. Дужий Петро Опанасович
Павлюк (Бут) Павло – 267, 623
«Павлюк» – див. Попович Юрій Федорович
Паладійчук Р. – 633
Палідович Михайло («Карпатський», «Денис», «Богдан», «Моряк», «Херсонець») – 626, 654, 667-668
Паліїв Дмитро – 607
«Палій» – див. Грицай Дмитро Михайлович
«Панас Мосур» – див. Клячківський Дмитро
«Панас» – див. Кравчук Роман Миколайович
«Панасенко» – див. Дужий Петро Опанасович
Панасюк Богдан Максимович – 5, 668
Панчишин Маріян – 8
Паньків Богдан Михайлович («Буря») – 15-16, 668
Пашук А. – 632
Пашутін – 45
Пеленський Євген-Юлій – 632
Пеленський Зенон – 632
«Перебийніс» – див. Грицай Дмитро Михайлович
Перик Василь Григорович («Сиротюк», «Зозуля») – 668
Петлюра Симон – 339, 389-390, 628, 650
Петришин М. – 4
Петро III – 647
Петро I – 45-46, 510, 568, 600
«Петро Книш» – див. Мацейко Григорій
«Петро Полтава» – див. Федун Петро Миколайович
«Петро» – див. Кравчук Роман Миколайович
Петровський Григорій – 82-83, 91, 252, 603
Петровський М.Н. – 603
Петрушевич Євген – 622
Пеців Ярослав – 618
Перацький Броніслав – 352, 634
Петков Ніколай – 282, 296, 624
«Пилип» – див. Охримович Василь Остапович
Пилипів Костянтин («Крук») – 668
Пипський – 616
Підкова І. – 653
«Підкова» – 668
Пілсудський Юзеф – 633, 641
«Піп» – див. Мирон Дмитро
Позичанюк Йосип Іванович («Євшан», «Стожар», «Шаблюк», «Шугай», «Богдан Рубайгада», «Назар Чубенко», «Устим Чубенко») – 618, 638, 668-669
«Поль» – див. Польовий Федір
Польовий Федір («Поль») – 616
Пономаренко Марта – 720
Попович Василь Семенович («Довбуш») – 669
Попович Юрій Федорович («Павлюк», «Вільховий», «Мак», «П-42», «К-14») – 669

- Порендовський Володимир-Ігор Іванович («Семенюк», «Гордій», «Десна», «Ларько», «Вовк», «К.Вірлінів», «15») – 669
 Потоцький – 565
 Приступа Х. – 632
 Пришляк Григорій («Мікушка») – 670
 Прімо де Рівера Мігель – 398, 642
 Прокоп Мирослав («Гармаш») – 638
 «Професор» – див. Гонтар Хризанф
 Пушкін Олександр – 128, 609
 «Р.Лозовський» – див. Шухевич Роман Йосипович
 «Р-17» – див. Федун Петро Миколайович
 «Р-321» – див. Боцян Богдан Іванович
 «Р-35» – див. Федун Петро Миколайович
 Равлик Іван – 637
 Ребет Дарія – 22
 Рибак Меланія Василівна («Стефа») – 669
 Ривак Василь – 637
 Ридз-Смігли Едвард – 387, 641
 Рим Петро Степанович («Дорош») – 669
 Римик Марія Марківна («Маруся», «Наталка») – 670
 Ріббентроп – 603, 614
 «Різун» – див. Андрусак Василь
 «Різьбар» – див. Андрусак Василь
 «Роберт» – див. Мирон Дмитро
 Робітницький Володимир – 358, 636
 «Рокош» – див. Сціборський Микола
 «Роксолана» – див. Ільків Ольга
 «Роман Галина» – див. Бусел Яків Григорович
 «Роман» – 670
 «Роман» – див. Кочан Григорій Миколайович
 «Роман» – див. Фрайт Володимир Васильович
 Романюк Михайло – 2, 17, 28, 717, 720
 Рооп – 45
 «Ростислав Вишитий» – див. Сидор Василь Дмитрович
 Рот Йозеф – 3
 Рошкович Марко – 8
 Рошкович Ярослав – 6, 8
 Руднев Семен – 218, 616
 Рудницький О. – 109
 Рузвельт Ф. – 650
 Руссо Жан Жак – 148, 610
 «Ручай» – 670
 «С. Вол.» – див. Федун Петро Миколайович
 «С.А.» – див. Бандера Степан Андрійович
 «С.А.С.» – див. Бандера Степан Андрійович
 «С-12» – див. Федун Петро Миколайович
 Савицька Ірина («Бистра») – 11
 Савчин (за чол. Галаса, Пискіп) Марія Петрівна («Зірка», «Марічка») – 7, 12, 670
 Сагайдачний Петро – 262-263, 623
 Садовський В. 46-47, 52, 83, 601-603
 Садуль – 241
 Сак Пантелеймон («Могила», «Всеволод», «Сила», «Коваль») – 325, 361, 620, 628
 «Сакко» – див. Коссак Зенон
 Салтиков-Щедрін Михайло – 467, 644
 Сандей Василь («Нестор») – 670
 «Сатурн» – див. Шеванюк Василь Авксентійович
 «С-Вар» – див. Кук Василь Степанович
 Сварник Галина – 720
 «Свенціцький» – див. Мирон Дмитро
 Світлик (за чол. Литвинко) Богдана Марія Юліанівна («Дмитренко», «Марія Дмитренко», «Світляна», «Ясна») – 12, 670
 «Світляна» – див. Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна
 «Север» – див. Маївський Дмитро

- «Север» – див. Федун Петро Миколайович
- Севхонскіс – 45
- «Семен» – див. Кравчук Роман Миколайович
- Семенюк Анна – див. Федун (за чол. Семенюк) Анна Миколаївна
- «Семенюк» – див. Порендовський Володимир-Ігор Іванович
- Сеник Омелян («Біляк», «Броцак», «Гриб», «Грибівський», «Канцлер», «Кашук», «Урбан», «Урбанський») – 355, 635
- «Сенишин» – див. Лемик Микола
- Сенюк Михайло Григорович («Скритий», «Скритний») – 15-16, 671
- «Сергій» – див. Степаняк Михайло
- Сердюк Зіновій – 250, 622
- Сидор Василь Дмитрович («Вишитий», «Зов», «Конрад», «Кравс», «Крегул», «Лісовик», «Ростислав Вишитий», «Шелест») – 9, 671
- «Сила» – див. Сак Пантелеймон
- «Синій» – див. Старух Ярослав Тимотейович
- «Сиротюк» – див. Перик Василь Григорович
- «Сірий» – див. Бандера Степан Андрійович
- «Сірко» – див. Грицай Дмитро Михайлович
- «Скала» – див. Галадій Василь Васильович
- Скасків Ярослав («Моряк», «Мороз») – 8, 671
- Скоропадський Іван – 600
- Скоропадський Павло – 607-608, 631, 643
- Скоропис-Йолтуховський О. – 609
- Скрипа Й. – 632
- Скрипок Ольга – 96
- «Скритий» – див. Сенюк Михайло Григорович
- «Скритний» – див. Сенюк Михайло Григорович
- Слабченко М. – 614
- Славін Л.М. – 603
- «Славко» – див. Косарчин Ярослав
- «Славобор» – див. Дяченко Михайло
- Сланський Рудольф – 373, 640
- Сливка Юрій – 7
- Слободян Степан Петрович («Єфрем», «Клим», «12») – 662, 671
- Смігли Ридз – див. Ридз-Смігли Едвард
- Сміт – 523
- Смолій Іван Андрійович – 672
- «Сніг» – див. Тимчій Володимир
- Сова Андрій – 2
- Содоль Петро – 6, 12, 653
- «Сокіл» – 672
- «Соловій» – див. Дудка Микола
- Сосюра Володимир – 252, 622
- Сталін (Джугашвілі) Йосиф – 17, 20, 40, 42, 44, 51-58, 60-62, 64-65, 69, 79, 85, 89-90, 92, 126-127, 179, 192, 199, 201-202, 218, 233-243, 246-247, 250, 313, 342, 392, 413, 495, 553, 564, 599-602, 614, 619, 625
- «Старий» – див. Кук Василь Степанович
- «Старий» – див. Шухевич Роман Йосипович
- Старосольський В. – 632
- Старух Ярослав Тимотейович («Вольт», «Гомін», «Дід», «Лав», «Максим», «Синій», «Стояр», «Стяг», «Ярлан») – 373, 618, 637, 640, 672
- Стассен Г. – 234, 240, 619
- Стасюк Олександра – 12, 25
- «Степан Попель» – див. Бандера Степан Андрійович
- «Степан» – див. Шухевич Роман Йосипович
- Степаняк Михайло («Сергій») – 637-638
- «Степовий» – див. Гонтар Хризанф
- «Степовий» – див. Кравчук Роман Миколайович

- «Стефа» – див. Рибак Меланія Василівна
«Стефаник» – див. Федоришин Михайло
Стецьків Є. – 8
Стецько Слава – 616
Стецько Ярослав («Зиновій Карбович», «Карбович» «Лука», «Б.Озерський», «Орач», «Є.Орловський») – 215, 323, 325, 359, 604, 610, 616, 627, 633, 636, 657, 668, 674
«Стожар» – див. Позичанюк Йосип Іванович
«Сторож» – див. Кобилицець Василь
«Стояр» – див. Старух Ярослав Тимофійович
Стрільчук Василь – 5
«Стяг» – див. Старух Ярослав Тимофійович
Судоплатов Павло («Валюх») – 354, 635
«Сук» – див. Гасин Олекса Іванович
Сулима Іван – 46, 601
Супруненко М.І. – 603
Сушко Ігор – 618
Сущичін – 45
Сціборський Микола («Богдан», «Житомирський», «Місько», «Органський», «Рокош», «Юрій») – 393, 604, 642
Сьмігли Ридз – див. Смігли Ридз
«Тарас Чупринка» – див. Шухевич Роман Йосипович
«Тарас» – див. Боцян Богдан Іванович
«Тарас» – див. Маївський Дмитро
Тарле Е. – 612
«Тарнавський» – див. Коссака Зенон
Татчук – 96
Тимчій Володимир («Лопатинський», «Євгеній», «Володимир Зборівський», «Окулярний», «Сніг») – 357-358, 636
Тисовський О. – 598
«Тиха» – див. Дидик Галина
Тичина Павло – 252, 622
Тишківський Степан Онуфрійович («Волиняк», «КА-28», «Б-14») – 666, 672
Тіто (Броз Тіто) Йосиф – 298, 619, 625
Ткаченко В. – 18
Томашівський С. – 606, 642
«Томко» – 672
Тригук Богдан – 653
Трильовський К. – 598
Трумен Гаррі – 553, 619, 649-650
Трясило – див. Федорович Тарас
«Тур» – див. Гасин Олекса Іванович
«Тур» – див. Шухевич Роман Йосипович
Тураш М. – 670
Турчин Андрій Миколайович – 5-7, 672
Турчманович Михайло («Кречет») – 637
«Турянський» – див. Кузьма Р.
«Туча» – див. Шухевич Роман Йосипович
«У. Кужіль» – див. Зарицька (за чол. – Сорока) Катерина Миронівна
«Улас» – 639
«Урбан» – див. Сенік Омелян
«Урбанський» – див. Сенік Омелян
«Устим Чубенко» – див. Позичанюк Йосип Іванович
«Ух4» – див. Боцян Богдан Іванович
«УхУ» – див. Боцян Богдан Іванович
Фаге Еміля – 411, 430, 673
Феденко П. – 631
«Федір Одрач» – див. Шоломицький Теодор
Федоришин Михайло («Стефаник») – 9
Федорович Тарас (Трясило) – 267, 623
Федорук Юрій – 4
Федун (за чол. Семенюк) Анна Миколаївна – 17, 673
Федун Василь Миколайович («Мирон») – 17, 673

- Федун Микола Прокопович – 3, 16, 673
- Федун Парасковія Дем'янівна – 3, 16, 673
- Федун Петро («Петро Полтава», «П. Полтава», «П. М. Полтава», «П. П.», «Волянський», «П. Волянський», «С. Вол.», «Вол.», «Зенон», «П. Савчук», «П. М. Савчук», «Север», «75», «81», «99», «101», «123», «126», «143», «173», «175», «1000», «311-С», «811-С», «ММ», «Р-17», «Р-35», «С-12») – 1-28, 54, 110, 210, 212, 450, 597, 599-600, 604-605, 610, 613-615, 619-620, 622, 624-626, 629, 639-640, 643-659, 661-676, 719-720
- Фіцик В'ячеслав – 720
- «Фіялка» – див. Барановський Ярослав
- «Фіялкович» – див. Барановський Ярослав
- Фрайт Володимир Васильович («Батько», «Жар», «інж. К. Владан», «Владан», «Вир», «Карб», «АГБ», «Владко», «Роман», «96», «082», «016», «16») – 673
- Фрайт Олена Григорівна («Зв'язкова») – 673
- Франко Іван – 186, 247, 339, 452-453, 467, 608, 613, 632, 675
- Франко Петро – 598
- Франц Карл – 676
- «Француз» – див. Костів Іван Васильович
- Фрасуляк Степан («Хмель») – 616, 657, 659
- «Херсонець» – див. Палідович Михайло
- «Хмель» – див. Фрасуляк Степан
- Хмельницький Богдан – 13, 187, 245, 265-269, 302, 331, 339, 384, 412, 468, 568, 610, 613, 620, 622-623
- Хомишин Г. – 606-607
- Хохлов – 92
- Христюк П. – 631
- Хрущов Микита – 40-41, 91, 93-96, 604
- «Цв'ючок» – див. Дяків Осип Васильович
- Чан Кай-Ши – 238, 619
- Чанич Іван («Остап») – 673
- Чаплинський Даніель – 267, 623
- Чаплінський – див. Чаплинський Даніель
- «Чепіга» – див. Волошин Ростислав
- Чепілко Іван – 630
- «Черемош» – 655, 673, 675
- «Черлян» – див. Кочій Омелян
- «Черненко» – див. Когут Василь Андрійович
- «Чернець» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Черник» – див. Когут Василь Андрійович
- «Черник», сотенний – 670
- Черчіль Уїнстон – 189, 210-213, 553, 613
- Чехівський В. – 631
- Чеховський Еміліян – 351, 634
- Чечель М. – 631
- Чмола І. – 598
- «Чорний» – див. Андрусак Василь
- «Чорнота» – див. Гасин Олекса
- «Чорнота» – див. Гасин Олекса Іванович
- «Чужий» – див. Охримович Василь Остапович
- Чуй Володимир – 5, 9
- «Чумак» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Чуприна» – 674
- «Шаблюк» – див. Позичанюк Йосип Іванович
- «Шакал» – див. Федун Петро
- Шаповал М. – 631
- Шахрай Василь – 250, 621
- «Шахтар» – див. Бусел Яків Григорович
- Шашкевич Маркіян – 4, 444, 644
- Шварцбард С. – 629

- Шеванюк Василь Авксентійович («Залізний», «Сатурн», «667») – 674
- Шевченко Тарас – 4, 119, 128, 245, 247, 251, 256, 331, 339-340, 412, 468, 474, 606, 642, 719
- «Шелест» – див. Сидор Василь Дмитрович
- Шептицький Андрей – 607, 669
- Шерстюк Сергій – 325, 361, 628,
- «Шило» – див. Данилевич
- Шмігельський А. – 632
- Шовгенів І. – 601-603
- Шоломицький Теодор («Федір Одрач») – 617
- «Шостакович» – 674
- Шпраг М. – 631
- Штепа Костянтин (Кость) – 122, 608
- «Шуб» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Шугай» – 674
- «Шугай» – див. Мильневич Андрій Миколайович
- «Шугай» – див. Позичанюк Йосип Іванович
- Шульгін О. – 607
- «Шум» – 674
- Шумахер Курт – 405, 642
- Шумський О. – 631
- Шуст Роман Мар'янович – 653
- «Шух» – див. Шухевич Роман Йосипович
- Шухевич Роман Йосипович («Тур», «Тарас Чупринка», «Шуб», «Жар», «Степан», «Чернець», «Туча», «Білий», «Мамай», «Гриць», «Чумак», «Шух», «Зайчик», «777», «205», «315», «171», «553», «Дзвін», «Щука», «Р.Лозовський», «Старий», «Батько», «Василь», «171») – 8, 11-13, 219, 323, 342, 364, 616, 626, 638, 647, 658, 661, 665-666, 670, 674
- Щепанський Михайло – 361, 637
- «Щербаченко» – див. Галаса Василь Михайлович
- «Щит» – 617
- «Щука» – див. Шухевич Роман Йосипович
- «Щупак» – див. Качинський Сергій
- «Юлько» – див. Вассиян Юліян Іванович
- «Юлько» – див. Гасин Олекса Іванович
- «Юрій» – див. Сціборський Микола
- «Юрко» – 675
- «Юрко» – див. Кук Василь Степанович
- «Юрко», охоронець П.Федуна – 675
- Якимець Кирило Миколайович («Мар», «Луговий», «Бескид») – 4, 675
- Якимів Євген Миколайович («Богдан») – 15-16, 675
- Якимович Надія Дмитрівна («Оксана», «Надя») – 675
- «Яків» – 675
- Яковлев – 68
- Янів Володимир – 633
- «Янко» – 675
- Ярема Григорій Васильович («Зенко», «Діброва») – 15-16, 675
- «Ярий» – див. Гошовський Василь Михайлович
- «Ярина» – див. Голояд-Савицька Галина Омелянівна
- «Ярич» – див. Бандера Степан Андрійович
- «Ярлан» – див. Старух Ярослав Тимотейович
- Ярослав Мудрий – 384, 641
- «Ярослав» – 675
- Ясеницька (Огоновська) Марія («Віра») – 9-10
- «Ясна» – див. Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія Юліанівна
- Ястребов Ф.О. – 603
- «Яструб» – див. Карпенко Дмитро
- Яцьків Юлія Олексіївна («Верба») – 675-676
- Ящун Василь Степанович – 5, 676

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Абіссинія – 154
Австралія – 66
Австрійська імперія – 651
Австрія – 150, 153, 161, 167-168, 173, 202, 238, 259, 295, 502, 566-567, 569, 598, 608, 611, 629, 631-632, 655, 674, 676
Австро-Угорська імперія (Австро-Угорщина) – 118, 123-124, 144, 155, 157, 168, 170-173, 175, 188, 259, 475, 547, 566-567, 608, 612, 622, 632, 650-651
Адамів, м., Чехія – 656
Адамків, с. Рівненського р-ну Рівненської обл. – 636
Адріатичне море – 502, 647
Адрійське море – див. Адріатичне море
Азербайджан – 503, 548
Азербайджанська ССР – 84
Азів – див. Азов
Азія – 150, 155, 175, 177, 181-182, 185, 191, 212, 219, 240, 242, 274, 279, 283-284, 288, 293, 297-298, 340, 356, 367, 470, 548, 553-555, 598, 613, 616, 638, 655, 669
Азов, м. – 46
Азовське море – 46
Албанія – 295, 503
Александров, м., РФ – 79
Альбанія – див. Албанія
Америка – 21-22, 82, 155, 189, 233, 354, 469-470, 537-538, 542-544,
Англія – див. Великобританія
Антанта – 170, 612, 629, 642, 650
Арабія – 168
Аргентина – 66, 598, 634, 719
Артемівськ, м. Донецької обл. – 76
Архангельськ, м., РФ – 46-47
Аугсбург, м., Німеччина – 719
Аушвіц (Освенцім), концтабір – 719
Афганістан – 504
Африка – 154-155, 245, 611
Баку, м., Азербайджан – 76, 78, 80-82
Балкани – 154, 170, 172, 181, 504,
Балканський півострів – 502-503,
Балтика – 173
Балтійське море – 504, 606, 610
Басарабія – див. Бессарабія
Батурин, м. Бахмацького р-ну Чернігівської обл. – 600-601
Бельгія – 90, 155, 166, 168, 598
Бендери, м., Придністров'я – 601, 651
Бердичів, м. Житомирської обл. – 617, 661
Бережани, м. Тернопільської обл. – 355, 628, 659, 667
Бережанський р-н Тернопільської обл. – 627, 653-654, 659, 671
Бережанщина – 355, 656, 672
Бережниця, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 671
Берега Каргузька, тепер м. Береза Брестської обл., Білорусь – 627, 638, 655, 657-658, 667, 672
Берестейська обл., Білорусь – 615
Берестейщина – 218
Берестя, м. – див. Брест
-
-

- Берлаг (Магадан), концтабір – 669
 Берлін, м., Німеччина – 7, 179, 202, 354, 604, 633
 Берн, м. – 659
 Бессарабія – 152
 Бидгощ, м., Польща – 669
 Бискупичі Руські, с. Горохівського р-ну Волинської обл. – 617
 Бишки, с. Козівського р-ну Тернопільської обл. – 11, 654
 Бібрка, м. Перемишлянського р-ну Львівської обл. – 9
 Біла Церква, м. Київської обл. – 565
 Біла, с. Чортківського р-ну Тернопільської обл. – 670
 Білогірський р-н Хмельницької обл. – 657
 Білогорща – 13, 659, 674
 Білокриниця, с. Підгаецького р-ну Тернопільської обл. – 656
 Білорусія – 21, 208, 217, 219, 223, 238, 281, 295, 336, 362, 373, 376, 503, 523, 542, 548, 555, 609, 623, 639
 Білоруська ССР – 84
 Бірма – 73, 519,
 Бірмінген, м. в Англії – 73, 81
 Бог, р. – див. Буг
 Богородчанський р-н Івано-Франківської обл. – 617, 661
 Боднарів, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 661
 Божиків, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 671
 Болгарія – 133-134, 167-168, 173, 176, 281-282, 295-296, 427, 503, 548, 598, 608, 619, 624
 Болехів, м. Івано-Франківської обл. – 662, 673
 Болехівська міськрада Івано-Франківської обл. – 617, 654, 659, 662, 669
 Болехівський р-н Станіславської обл. – 14, 219, 655, 662
 Бразилія – 598
 Бреннер, м. – 354
 Брест, м., тепер Білорусь – 124, 608
 Брест-Литовськ, м. – див. Брест
 Бреж, концтабір – 655
 «Бригідки», тюрма у Львові – 634
 Британія – 611
 Британська імперія – 71-73, 81, 83-84, 170, 603
 Британські острови – 72, 164
 Бритійська імперія – див. Британська імперія
 Бритійська Індія – 74
 Брідщина – 5, 6, 655, 672
 Брно, м., Чехія – 656, 658
 Броди, м. Львівської обл. – 4-7, 221, 369, 655, 667, 672, 675, 719
 Бродівський повіт – 3
 Бродівський р-н Львівської обл. – 3, 668, 672-673, 675-676, 719
 Бряза, с. – див. Козаківка
 Брянськ, м., РФ – 45
 Буг, р. – 215, 229, 604
 Будараж, с. Здолбунівського р-ну Рівненської обл. – 613, 616
 Буенос-Айрес, м., Аргентина – 634, 719
 Букачівський р-н Станіславської обл. – 15
 Буковець, с. Болехівської міськради Івано-Франківської обл. – 662
 Буковина – 123, 353-354, 440, 597-598, 632, 635, 647
 Бурштин, смт. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 658
 Буський р-н Львівської обл. – 633, 638, 654, 664, 670, 675
 Бучач, м. Тернопільської обл. – 663, 719
 Буша, с. Ямпільського р-ну Вінницької обл. – 658
 Буянів, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 663
 В'єтнам – 519
 Варшава, м., Польща – 24, 30, 129, 144, 158, 163, 260, 262, 352, 417, 442, 467, 600-603, 607, 611, 629, 634, 641, 650
 Варшавський дистрикт – 615

- Варяж, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 353
- Васильків, м. Київської обл. – 668
- Ватерлоо, м., Бельгія – 611
- Велика Тур'я, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 664
- Велике князівство Литовське – 620
- Великий Дорожів, с. Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 658
- Великі Мости, м. Сокальського р-ну Львівської обл. – 657, 663
- Великі Сорочинці, с. Миргородського р-ну Полтавської обл. – 644
- Великобританія – 23, 30, 66, 70, 72-75, 81, 83-84, 102, 133-134, 139, 153, 155-156, 158, 160, 163-164, 166-167, 170, 176, 210, 233, 240, 259, 300, 387, 392-393, 419-420, 422, 473, 475, 506, 508, 521-522, 585, 598, 612-613, 647, 650
- Великонімецьчина – 668
- Великополе, с. Яворівського р-ну Львівської обл. – 660
- Вепр, р. – 118, 312, 493
- Верхня Рожанка, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 655-656, 662-663, 668-669
- Верчани, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 353,
- Вествалія – див. Вестфалія
- Вестфалія – 153, 611
- Вигодський р-н Станіславської обл. – 14, 654, 656, 665
- Вісла, р. – див. Вісла
- Витвиця, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 672
- Вичуга, с. Івановської обл., РФ – 81
- Вишнів, с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 14-15, 664, 668, 675
- Вишнівецький ліс, Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 14
- Відень, м., Австрія – 144, 170, 317, 343, 463, 487, 598, 609, 625, 631, 635-636, 642, 659
- Візантія – 611, 641
- Вікно, с. Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 667
- Вільнюс, м., Литва – 654
- Вінницька обл. – 604, 658, 668, 674
- Вінниччина – 86-87, 219,
- Вінніпег, м., Канада – 657
- Вірменія – 208, 503, 548
- Вірменська ССР – 84
- Вісла, р. – 446
- Україна – див. Україна
- Волга, р. – 46, 79, 610
- Волгоград, м., РФ – 46, 90, 601
- Волгоградська обл., РФ – 601
- Волинська обл. – 372, 617, 637
- Волинь – 216-220, 325, 358, 364-365, 368-369, 440, 598, 606, 609, 615-617, 630-631, 636, 640, 643, 654, 671,
- Володимир, м., РФ – 79
- Волохія – 168
- Волочиськ, м. Хмельницької обл. – 661
- Волюйки, с. Буського р-ну Львівської обл. – 638, 675
- Воля Якубова, с. Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 625
- Ворвулинці, с. Заліщицького р-ну Тернопільської обл. – 669
- Воркута, м. в Республіці Комі, РФ – 524
- Ворошиловград, м. – див. Луганськ
- Ворошиловградська обл. – див. Луганська обл.
- Вроцлав, м., Польща – 669
- Гаї Нижні, с. Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 638
- Галичина – 5-6, 122, 153, 215-220, 259, 312, 314, 325, 361, 363-365, 369, 390, 440, 444, 451-452, 493, 496-499, 597-598, 607, 609, 615-616, 618, 626, 632-636, 640, 642, 647, 655, 671
- «Галичини», дистрикт – 615
- Генеральна губернія (Генерал-Губернаторство) – 215, 355, 358, 615, 638, 679

- Гентонбург, цвинтар у США – 719
 Гетьманщина – 565, 600-601, 610, 651
 Глибока, вул. у Львові – 5
 Глибока, с. Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. – 617
 Голландія – див. Нідерланди
 Головецько, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 665-666, 674
 Горбачі, с. Буського р-ну Львівської обл. – 597
 Городенківський р-н Івано-Франківської обл. – 635, 667
 Городок, м. Львівської обл. – 352, 634-635
 Горохівський р-н Волинської обл. – 617
 Горохівщина – 658
 Горький, м. див. – Нижній Новгород, РФ
 Горьковська обл. – див. Нижньоновгородська обл.
 Грабовець, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 636
 Грац, м., Австрія – 676
 Греція – 90, 134, 167-168, 170, 173, 238, 619, 651
 Гринів с. Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 671
 Грузинська ССР – 84
 Грузія – 153, 208, 503, 548
 Гуляйполе, м. Запорізької обл. – 643
 Гурби – 221, 618
 Гусятинський р-н Тернопільської обл. – 659
 Далекий Схід – 127, 503-504
 Дальній, о. – 503
 Данія – 90
 Данціг, м., тепер м. Гданськ, Польща – 598, 667, 674
 Дашава, смт. Стрийського р-ну Дрогобицької обл. – 656, 659
 Дашів, смт. Іллінецького р-ну Вінницької обл. – 668
 Дев'ятники, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9
 Деманське плоскогір'я – 73
 Демань – 73
 Демидівський р-н Рівненської обл. – 617
 Демня, с. Миколаївського р-ну Львівської обл. – 9-10
 Джанкой, м., АР Крим – 360,
 Джерсі Ситі, м. в штаті Нью Джерсі, США – 8
 Дзвиняч, с. Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл. – 661
 Дзержинськ, м., РФ – 79
 Дике поле – 261
 Дніпро, р. – 40, 76, 90, 136, 229, 257, 261, 601, 620
 Дніпровий низ – 261
 Дніпрогес – 75
 Дніпропетровськ, м. – 45, 77, 91, 365, 620, 660, 665
 Дніпропетровщина – 6
 Дністер, р. – 118, 136, 215, 604
 Дністрик, с. Старосамбірського р-ну Львівської обл. – 662
 Дністрик-Дубовий, с. Турківського р-ну Львівської обл. – 666
 Довге, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 655
 Долина, м. Івано-Франківської обл. – 617
 Долинський р-н Івано-Франківської обл. – 14, 616-617, 655-659, 661-662, 664-666, 672-673, 675
 Домб'є, табір для військовополонених біля м. Кракова, Польща – 655
 Дон, р. – 46, 118
 Донбас – 75-78, 82, 86-87, 91, 95-96, 360, 449
 Донецьк, м. – 85, 91, 360, 603, 674
 Донщина – 565
 Дрогобицька обл. – 14-15, 223, 351, 372, 615, 658
 Дрогобицький р-н Львівської обл. – 625, 638, 658, 673
 Дрогобич, м. Львівської обл. – 26, 610, 622, 635, 657

- Дрогобиччина – 635, 673
 Друга Річ Посполита – 622
 Дубенщина – 638
 Дуліби, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 674
 Ебензе, концтабір – 719
 Європа – див. Європа
 Едмонтон, м. в провінції Альберта, Канада – 22
 Енкарнаціон, м., Парагвай – 719
 Еспанія – див Іспанія
 Естонія – 168, 173
 Європа – 20, 47, 67, 79, 91-92, 97, 118, 148, 150-152, 154, 159-160, 165, 168-169, 172-173, 177-178, 180, 184-185, 189, 201-202, 237-238, 240-243, 245, 354, 356, 371, 373-374, 420, 465, 470, 475, 508, 547-548, 553-555, 598, 611-612, 619, 623, 637, 640, 650
 Єгипет – 66, 156, 170, 611
 Єфремов, м., РФ – 79
 Жарків, с. Бродівського р-ну Львівської обл. – 675
 Женева, м., Швейцарія – 612
 Жидачівський р-н Львівської обл. – 9, 14-15, 618, 654, 662-663, 668, 671, 673, 675
 Житомир, м. – 635-636, 642
 Житомирщина – 218-219, 673
 Жовківський р-н Львівської обл. – 629, 664
 Жовківщина – 666
 Жуків, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 653
 Журавків, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 223, 618
 Журавнівський р-н Дрогобицької обл. – 15, 223
 Задвір'я, с. Буського р-ну Львівської обл. – 670
 Задністров'я – 604
 Закавказзя – 50, 542
 Закарпатська обл. – 635
 Закарпатська Україна – 354
 Закарпаття – 123, 353, 597-598, 604, 617, 622, 647, 668, 674
 Закерзоння – 628, 654, 656, 659, 669, 672
 Закерзонський край – 618
 Заксенгавзен, концтабір в Німеччині – 626-627, 654
 Заліщицький р-н Тернопільської обл. – 669
 Замостя, м. в Люблінському воєводстві, Польща – 260
 Запоріжжя – 267-268, 565, 623
 Запоріжжя, м. – 85, 620
 Запорізька обл. – 659
 Запорізька Січ – 245, 261, 266-269, 410, 600, 620, 623, 647, 651
 Захід – 37, 161, 233-236, 238-240, 242-243, 274, 288, 338, 515, 523, 539, 553, 570, 588, 634, 658, 669
 Західна Білорусія – 630, 640
 Західна Європа – див. Західна Європа
 Західна Європа – 150-151, 175, 202, 210, 212, 233, 242-243, 374, 477
 Західна Німеччина – 373, 608, 616, 639, 642, 656, 660, 670, 680
 Західна область УНР – 622
 Західна Польща – 355, 569
 Західна Україна – 23, 33, 122-123, 194-196, 204, 213, 257, 259, 315, 317, 319, 331, 340, 343-346, 349-351, 353-355, 357-361, 374, 438, 440-442, 444-446, 456, 459, 487, 490, 497, 521, 524, 535, 564, 593, 598, 604, 606, 628, 630, 633, 640, 662, 668, 674, 680
 Західний Сибір – 65, 68, 75
 Західні області України – 213, 374, 648
 Західні окраїни українських земель (ЗОУЗ) – 358, 373-374, 628, 672, 674, 679
 Західні українські землі (ЗУЗ) – 8-10, 15, 105-107, 131-132, 136-137, 218, 353, 357, 368, 374, 440, 443, 456, 627-628, 632-636, 638-639, 653, 658, 660-661, 664-665, 667, 670-672, 679

- Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) – 259, 575, 598, 615, 622, 632, 641-642, 679
- Зашків, с. Жовківського р-ну Львівської обл. – 629
- Збараж, м. Тернопільської обл. – 617
- Зборівський р-н Тернопільської обл. – 673
- Збруч, р. – 118, 605
- Здолбунівський р-н Рівненської обл. – 613, 616
- Золота Слобода, с. Козівського р-ну Тернопільської обл. – 604, 672
- Золочів, м. Львівської обл. – 6, 664, 719
- Золочівка, с. Демидівського р-ну Рівненської обл. – 617
- Золочівський р-н Львівської обл. – 628
- Золочівщина – 664-665
- ЗОУЗ – див. Західні країни українських земель
- ЗУЗ – див. західні українські землі
- ЗУНРеспубліка – див. Західноукраїнська Народна Республіка
- Іваново, м., РФ – 81
- Івановська обл., РФ – 76, 78
- Івано-Франківськ, м. – 618, 656
- Івано-Франківська обл. – 14-15, 615-618, 635, 653-659, 661-673, 675
- Ігринський р-н Удмуртської АРСР, тепер Ігринський р-н Удмуртської Республіки, РФ – 17, 673
- Ілів, с. Миколаївського р-ну Львівської обл. – 668
- Іллінецький р-н Вінницької обл. – 668
- Інгулець, р. – 76
- Індіана, США – 672
- Індія – 73-75, 81, 97, 153, 156, 168, 170, 504, 519
- Індонезія – 519
- Іран – 153, 201, 504
- Ірландія – 162, 168, 304, 465
- Ірляндія – див. Ірландія
- Іспанія – 155-156, 168, 383, 391, 398, 642
- Італійська Триполітанія – 201
- Італія – 72, 82, 102, 150, 153, 155, 159, 172-173, 176, 238, 383, 405-406, 421, 598, 611, 619, 635, 642, 650
- Кавказ – 46, 76, 78, 155, 177, 182, 199, 219, 290, 295, 336, 376, 504-505, 515, 523, 555,
- Кадобна, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 670
- Казахстан – 66-67, 603
- Казахська ССР – 68, 84
- Калинівка, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9
- Калуга, м., РФ – 76
- Калузька губернія – 45
- Калуський р-н Івано-Франківської обл. – 653, 661, 663-664, 670-671
- Калущина – 653, 673
- Кальварія, м., Литва – 654
- Кальміус, р. – 623
- Кам'янець-Подільщина – 219
- Камерун – 154
- Кам'янка-Бузька, м. Львівської обл. – 664
- Камянка-Лісна, с. Жовківського р-ну Львівської обл. – 664
- Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл. – 655
- Канада – 66, 354, 374, 598, 659
- Карів, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 660
- Карпати – 9, 118, 173, 218, 220, 229, 311, 325, 493, 616, 618, 656, 675
- Карпато-Українська Держава (Карпатсько-Українська Держава) – 354-355, 635
- Карпатська Україна – 103, 354, 604, 635, 674
- Карпатський край – 24, 618, 639, 661, 663, 671, 680
- Карпатсько-Українська Держава – див. Карпато-Українська Держава
- Каспійське море – 46, 153
- Керч, м., АР Крим – 75-76

- Київ, м. – 6-7, 12, 14, 20, 26, 77, 87, 90-91, 122, 136, 263, 302, 325, 361, 365, 388, 449, 525, 575, 599, 605-606, 608, 610, 613-614, 620, 622, 626-629, 641-642, 653, 656-659, 664-669,
- Київська Держава – див. Київська Русь
- Київська обл. – 660
- Київська Русь (Київська Держава) – 143-144, 187, 302, 610, 641
- Київщина (Південна Київщина) – 219, 261, 361, 451, 623, 628,
- Киржечі, м., РФ – 79
- Китай – 153, 238, 391, 612, 651
- Китайська республіка – 619
- Кичера, г. – 662, 674
- Кіргізька ССР, тепер Киргизька Республіка – 84
- Кіровоград, м. – 45
- Клеванський р-н Рівненської обл. – 636
- Клеванщина – 654
- Клевань, м. Рівненського р-ну Рівненської обл. – 669
- Клерво, м., Люксембург – 625
- Ковель, м. Волинської обл. – 221, 369
- Ковельщина – 218
- Кодацька фортеця – 601
- Козаківка, с. Болехівської міськради Івано-Франківської обл. – 219, 617, 662, 669
- Козівський р-н Тернопільської обл. – 11, 604, 654, 660, 672
- Колима, р. в Магаданській обл., РФ (в її басейні містилося багато сталінських концтаборів – 524
- Колоденці, с. Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл. – 655
- Колоколин, с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 675
- Коломийщина – 617-618, 653
- Коломия, м. Івано-Франківської обл. – 221, 369, 617, 661
- Кольчугін, м., РФ – 79
- Комі, тепер Республіка Комі, РФ – 451
- Константинополь, тепер Стамбул, м., Туреччина – 504
- Конюхів, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 654, 657
- Корея – 504, 537, 545, 552-554
- Королівство Польське – 609, 611
- Корчин, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 656, 663, 666
- Косівський р-н Івано-Франківської обл. – 653
- Костопільський р-н Рівненської обл. – 617
- Костопільщина – 218, 636
- Кострома, м., РФ – 79
- Кохма, с. Івановської обл., РФ – 81
- Краків, м., Польща – 617, 626-628, 638, 653-654, 656-658, 660, 665-668, 671-672
- Краківський дистрикт – 615, 672
- Красне, смт. Буського р-ну Львівської обл. – 664
- Краснодар, м., РФ – 360
- Краснодарський краї, РФ – 603
- Крем'яччина – 218, 221
- Крем'яний потік – 656, 662-663, 668
- Крем'янка, урочище – 655
- Кременчук, м. Полтавської обл. – 361, 637
- Кривий Ріг, м. Дніпропетровської обл. – 75-76, 96, 325, 361, 628
- Крим – 68, 75, 105, 112, 262, 267, 360,
- Криниця, с. Новосончівського пов., Польща – 360, 656
- Крути, с. Ніжинського р-ну Чернігівської обл. – 4, 186, 383, 390-391, 612
- Куба – 642
- Кубань – 105, 112, 360, 445, 449, 455, 621
- Кузбас – 76
- Курильські острови – 503-504
- Курська губернія – 45
- Кути, с. Буського р-ну Львівської обл. – 654

- Кушинський ліспромгосп Ігринського р-ну Удмуртської АРСР – 17
 Ладозьке озеро – 46
 Ладозький канал – 46
 Латвія – 168, 173
 Лемківщина – 129, 192, 315, 358, 360, 496, 640
 Ленінград, тепер Санкт-Петербург, м., РФ – 50, 75, 77, 79-82, 84, 90, 612, 620
 Ленінградська обл., РФ – 79-80
 Лешнів, с. Бродівського р-ну Львівської обл. – 719
 Лена, р. – 669
 Либохора, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 668-670
 Липа, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 219, 617
 Лисків, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 654, 673
 Лисоня – 626
 Литва – 160, 168, 173, 238, 598, 609, 611, 633, 654, 681
 Личаківський цвинтар у Львові – 660, 662
 Ліван – 168
 Лівобережна Україна – 91, 600
 Лімниця, р. – 671
 Ліон, м., Франція – 155
 Ліповець, с. Чехія – 658
 Лішня, с. Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 673
 Лондон, м., Великобританія – 73, 81, 85, 164, 243, 522-523, 624, 640
 Лонцького, тюрма у Львові – 719
 Лубенський р-н Рівненської обл. – 638
 Луганськ, м. – 77, 85
 Луганська обл. – 39, 91, 94
 Лужки, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 219, 617
 Луцький р-н Волинської обл. – 637
 Луччина – 218
 Любачівщина – 358, 368, 672
 Люблін, м., Польща – 665
 Люблінський дистрикт – 615, 672
 Люксембург – 626
 Люксембург, м. – 625-626
 Лядова, р. – 604
 Лянус, цинтар біля м. Буенос-Айрес, Аргентина – 634
 Львів, м. – 1-2, 5-9, 11-12, 15, 22, 25-26, 137, 215, 325, 351-352, 355, 357, 359, 390, 456, 525, 597-598, 604-607, 609-610, 615, 617-618, 620, 622, 626-629, 631-638, 641-642, 653, 655-663, 665, 667-672, 674-676, 719
 Львівська обл. – 3, 9-10, 14-16, 23, 223, 352, 372, 615, 618, 625, 627-629, 633-636, 638, 654-676, 719
 Львівський край – 639, 658, 661
 Львівщина – 663, 671
 Льодовий океан – див. Льодовитий океан
 Льодовитий океан – 250
 Магадан, м., РФ – 669
 Маківка, г. – 353, 629
 Малайський півострів – 66, 603
 Малі Дідушичі, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 661
 Маляйський півострів – див. Малайський півострів
 Манджурія – 504, 598
 Манчестер, м., Великобританія – 73, 81
 Марокко – 642
 Марцинівка, передмістя м. Стрий Львівської обл. – 659
 Маутгаузен, концтабір – 719
 Мелітополь, м. Запорізької обл. – 659
 Микитівка, с. – 76
 Миколаїв, м. Львівської обл. – 667-668
 Миколаїв, обл. центр – 77
 Миколаївська обл. – 604
 Миколаївський р-н Львівської обл. – 9-10, 667-668
 Миргород, м. Полтавської обл. – 628
 Митава, м., Латвія – 654
 Мінськ, м., Білорусь – 628

- Молдавія – 168, 238
- Молотовська обл., тепер Пермська обл., РФ – 96
- Монастир, с. на Любачівщині (Польща) – 672
- Монголія – 504
- Монреаль, м. в Провінції Квебек, Канада – 659
- Москва, м., РФ – 46, 50, 53, 75, 77-79, 81, 84, 86-87, 90, 144, 600-602, 612, 619-621, 623, 628, 642, 669
- Московська держава – 600
- Московська обл. – 76-79, 86, 95
- Московське царство – 647, 651
- Мости Великі, м. – див. Великі Мости
- Муром, м. Володимирської обл., РФ – 76
- Мюнхен, м., Німеччина – 22, 25-26, 209, 213, 600, 605, 607, 610, 614, 622, 625-627, 643, 647-649, 653, 660
- Нагасаки, м., Японія – 649
- Нагірянкa, с., тепер у складі м. Бучач Тернопільської обл. – 663
- Нагуєвичі, тепер с. Івана Франка Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 353
- Надвірна, м. Івано-Франківської обл. – 223
- Наддніпрянська Україна – 566, 606, 609, 635
- Наддніпрянщина – 261, 606, 620
- Надсяння – 640
- Настасів, с. Тернопільського р-ну Тернопільської обл. – 353
- Недільна, с. Старосамбірського р-ну Львівської обл. – 610
- Нижнє Поволжя – 68
- Нижнє Подніпров'я – 620
- Нижній Березів, с. Косівського р-ну Івано-Франківської обл. – 653
- Нижній Новгород, м. РФ – 79
- Нижня Рожанка, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 655-656, 662-663, 668-669
- Нижньоновгородська обл., РФ – 76, 79
- Нижньоустрицький р-н, тепер Польща – 636
- Нідерланди – 90, 155, 166-167, 354, 508, 549, 627, 629
- Нікополь, м. Дніпропетровської обл. – 75-76
- Німеччина – 17, 46, 70, 72, 82, 90-91, 99, 102-104, 134, 153-155, 159-162, 164, 166, 168, 170, 172-173, 176, 183, 211-212, 216-218, 228, 238, 240-241, 295, 356, 361, 363, 365, 371, 383, 391, 399-400, 404-406, 470, 475, 537, 547, 553, 566-567, 598, 600, 608-609, 611, 614, 626-627, 641-643, 650, 653, 658-659, 667, 672
- Нова Кам'янка (Кам'янка-Лісна), с. Жовківського р-ну Львівської обл. – 664
- Нові Стрілища, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 618
- Новокраматорськ, м. Донецької обл. – 77
- Новоросійська губернія – 45
- Новосончівський пов., Польща – 656
- Новошин, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 657
- Новошини, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 14-15, 662, 671, 675
- Норвегія – 90, 168,
- Нотр-Дам де Парі, собор в Парижі, Франція – 243
- Нью Йорк, м., США – 6, 8, 136, 653, 719
- Оглядів, с. Радехівського р-ну Львівської обл. – 634
- Одеса, м. – 6, 360, 365, 445, 451, 604
- Одеська обл. – 604
- Одещина – 219
- Озерлаг, концтабір на трасі Тайшет-Лена – 669
- Озеряни, с. Лубенського р-ну Рівненської обл. – 638

- ОіСУЗ – див. Осередні і східні українські землі
- Ока, р. – 610
- Олесин, с. Козівського р-ну Тернопільської обл. – 660
- Олесько, смт. Буського р-ну Львівської обл. – 633
- Орел, м., РФ – 45
- Оржів, смт. Рівненського р-ну Рівненської обл. – 637
- Освенцім, концтабір – див. Аушвіц
- Осередні і східні українські землі (ОіСУЗ) – 106-108, 112, 605, 680
- Османська імперія – 623
- Осмолода, с. Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 626
- Острови Великобританії – див. Британські острови
- Очаків, м. Миколаївської обл. – 44
- Павлоград, м. Дніпропетровської обл. – 6
- Париж, м., Франція – 163, 172, 190-191, 243, 350, 354, 564, 604, 607, 611, 613, 633, 642
- Перв'ятичі, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 671
- Переґінське, смт. Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 671
- Переґінський р-н Станіславської обл. – 659
- Передня Азія – 504
- Перемишляни, м. Львівської обл. – 355
- Перемишлянський р-н Львівської обл. – 223
- Перемишль, м., Польща – 632, 655, 670
- Перемищина – 656, 658, 660, 670
- Персія – 504,
- Петербург, тепер Санкт-Петербург, м., РФ – 46-47
- Петроград, тепер Санкт-Петербург, м., РФ – 50, 602
- Пилява, с. Тиврівського р-ну Вінницької обл. – 674
- Південна Азія – 519
- Південна Америка – 150, 469, 598
- Південна Брідцина – 672
- Південна Італія – 611
- Південна Київщина – див. Київщина
- Південна Корея – 552
- Південна Сарненщина – 218
- Південна Україна – 45, 47, 261-262, 361, 604, 637, 643
- Південне Подніпров'я – 623
- Південний Буг, р. – 623
- Південно-Східна Азія – 150, 519
- Південно-Східна Англія – 73
- Південно-Східна Європа – див. Південно-Східна Європа
- Південно-Східна Європа – 154, 168, 182-184, 191, 219, 238, 273, 281-282, 295-296, 336, 338, 548
- Південно-Східне Поділля – 261
- Південно-східні українські землі (ПівдСУЗ) – 660, 665
- Південь – 46, 75
- Південь Італії – див. Південна Італія
- Південь України – див. Південна Україна
- Північ – 46
- Північна Америка – 383, 469, 598
- Північна Буковина – 622
- Північна Корея – 503, 552
- Північна Україна – 261
- Північна Чернігівщина – 45
- Північне море – 46
- Північний Кавказ – 68
- Північні українські землі – див. Північна Україна
- Північно-Східна Європа – див. Північно-Східна Європа
- Північно-Східна Європа – 376
- Північно-східні українські землі (ПСУЗ) – 605, 617, 627, 636-638, 654, 657, 671-672, 680
- Підгаєцький р-н Тернопільської обл. – 656
- Підгаєччина – 665

- Піддубці, с. Луцького р-ну Волинської обл. – 637
- Підкарпаття – 194
- Підлисся, с. – 353
- Підляшшя – 217, 358, 630, 640
- Пінська обл., Білорусь – 615
- Площа Юра у Львові – 8
- Пнятин, с. Перемишлянського р-ну Львівської обл. – 223
- Поволжя – 68, 548
- Подебради, м., Чехія – 642
- Подніпров'я – 262
- Познань, м., Польща – 162
- Полісся – 129, 192, 215-220, 315, 325, 358, 361, 364-365, 368-369, 496, 616, 630, 654
- Полтава, м. – 45, 91, 565, 568, 601
- Полтавська обл. – 628
- Полтавщина – 6, 261, 618, 623, 644
- Поляниця, с. Болехівської міскради Івано-Франківської обл. – 654
- Польська держава – 606, 609, 611
- Польське королівство – 620
- Польща – 21, 46-47, 90, 101, 106-107, 118, 122, 133-134, 144, 158, 160, 163, 166, 168, 173, 176, 223-225, 232, 259-260, 264-265, 267, 281-282, 295-296, 307, 310-312, 314, 344-345, 352-353, 355, 373-374, 383, 398, 409, 438, 441, 444, 481, 493, 496, 499, 502-504, 515, 547-548, 569, 575, 598-599, 601, 605-607, 609, 611-615, 619, 623-624, 629-632, 634, 636, 640-643, 656, 663, 669-670, 672-674, 681
- Порт-Артур – 503
- Португалія – 155, 651
- Постолівка, с. Гусятинського р-ну Тернопільської обл. – 659
- Поточище, с. Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 635
- Правобережжя – 67, 216, 363, 565
- Правобережна Україна – 47, 565, 601, 609, 651
- Прага, м., Чехія – 607, 626, 631-633, 636, 642, 655, 658
- Приазов'я – 601
- Прибалтика – 21, 155, 219, 281, 290, 295, 336, 376, 503, 515, 542, 548
- Приволжя – 504
- Прип'ять, р. – 118
- Причорномор'я – 601
- Пробіжна, с. Чортківського р-ну Тернопільської обл. – 223, 618
- Прусія – 502, 611
- Пустомитівський р-н Львівської обл. – 634, 659, 671
- Радванці, с. Радехівського р-ну Львівської обл. – 223
- Радехівський р-н Львівської обл. – 223, 634
- Радів, с. Миколаївського р-ну Львівської обл. – 667
- Радомський дистрикт – 615
- Радянська Росія – 608-609
- Радянська Україна – див. Українська Радянська Соціалістична Республіка
- Радянський Союз – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Рай, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 627
- Рейхскомісаріат «Україна» – 215, 361, 615, 639
- Реклинець, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 665
- Республіка Сало – 611
- Рибінск, м. Ярославської обл., РФ – 79
- Рига, м., Латвія – 47, 654
- Риків, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 662
- Рим, м., Італія – 354, 405, 620, 627-628, 636
- Римська імперія – 154
- Римська республіка – 611
- Рів, р. – 604
- Рівенщина – див. Рівненщина
- Рівне, м. – 636, 643, 669
- Рівненська обл. – 372, 613, 616-618, 636-638

- Рівненський р-н Рівненської обл. – 636-637
- Рівненщина – 218, 636-637, 669
- Річ Посполита – 606, 609, 620, 633, 647
- Ркіни, м., Чехія – 656
- Рогатинський р-н Івано-Франківської обл. – 15, 658, 664, 668, 675
- Родники, с. Івановської обл., РФ – 81
- Рожнятівський р-н Івано-Франківської обл. – 659, 663, 670-673
- Рожнятівщина – 626
- Розгірче, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 662
- Розточки, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 656, 664
- Російська держава – 641
- Російська імперія – 45, 51, 601, 603, 608-609, 612, 641, 647, 650
- Російська Федерація (ФР) – 603, 680
- Росія – 44, 46, 48, 50-53, 56, 68, 70, 84-85, 111, 118, 120, 122-124, 127, 134, 144, 152-153, 155, 160, 163, 165-166, 168, 170, 175, 178, 181, 184-185, 188, 208, 217, 236, 238, 240-241, 249, 259, 307, 311-312, 328-330, 336, 339-341, 389, 401, 407, 458, 481, 493, 499, 502-504, 506, 508-511, 515-516, 520, 523, 525, 540, 542, 547, 555-556, 559-560, 565-569, 589, 593, 598, 600-601, 603, 608-609, 611-612, 629, 647
- Ростов-на-Дону, м. РФ – 603
- Ростовська обл., РФ – 75
- Роттердам, м., Нідерланди – 354, 629, 635
- РСФСР – 51, 67, 75, 81, 83-84, 92, 118, 312, 493, 601, 680
- Румунія – 21, 82, 103, 133, 168, 173, 176, 201, 281-282, 295-296, 383, 503, 547-548, 598, 604, 607, 619, 641, 643, 651, 659
- Рязанська обл., РФ – 76
- Самбірщина – 610
- Сан-Франциско, м., США – 612
- Сахалін, о. біля східного побережжя Азії – 503
- Св. Єлени, о. – 611
- Сваричів, с. Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 659, 663, 670, 672-673
- Севськ, м. Брянської обл., РФ – 45
- Семигинів, с. Стрийського р-ну Львівської обл. – 662-665, 667
- Семигород – 103
- Сена, р. – 136
- Сербія – 134, 167-168, 170
- Середа, с. Івановської обл., РФ – 81
- Середземне море – 502
- Середнє Поволжя – 68
- Середнє Подніпров'я – 620
- Середня Азія – 50, 78, 127, 155, 168, 185, 199, 208, 250, 329, 336, 503-505, 515, 519, 523, 542, 548
- Середня Америка – 469
- Середня Європа – див. Середня Європа
- Середня Європа – 172, 175, 183, 238, 376, 475
- Сибір – 50, 67-68, 127, 222, 230, 250, 329, 331-332, 336, 451, 504-505
- Сирія – 168
- Сілець, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 627
- Січ – див. Запорізька Січ
- Скандинавія – 47
- Сколівський р-н Дрогобицької обл. – 14
- Сколівський р-н Львівської обл. – 14, 655-656, 662-663, 665-666, 668-670, 672, 674-675
- Славський р-н Дрогобицької обл. – 14
- Слобідська Україна – 600
- Слобода Болахівська, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 219, 617, 655
- Слобода-Долинська, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 655, 665, 673, 675
- Словаччина – 168, 223, 373

- Снятин, м. Івано-Франківської обл. – 617
- Снятинщина – 617
- Советський Союз – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Сокаль, м. Львівської обл. – 355, 627, 671
- Сокальський р-н Львівської обл. – 627, 656, 660, 665, 671
- Сокальщина – 627, 666, 671
- Соколівка, с. Буського р-ну Львівської обл. – 675
- Солова, с. Золочівського р-ну Львівської обл. – 628
- Солотвино, с. Тячівського р-ну Закарпатської обл. – 635
- Солотвинські озера – 354-355
- Сопіт, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 656
- Сороки-Львівські, с. Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 659
- Союз – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Союз радянських соціалістичних республік (СРСР) – 19, 21-22, 25, 26, 39-40, 42-43, 49, 51, 53, 56-72, 75-84, 86-92, 94-97, 99, 102, 105, 107, 120, 126-128, 132-133, 135, 140, 145, 158-160, 163, 167, 172-173, 175, 178-179, 181-185, 188-189, 191, 195, 197-213, 216, 219, 222-225, 228-231, 233-243, 249, 251, 249, 251, 253-254, 256, 272-282, 285-297, 306-308, 312, 313-315, 321-322, 324, 327-331, 333-342, 344, 348, 355-356, 369-376, 392, 399-400, 404, 406, 408, 418, 437-440, 448, 450-451, 455, 458, 461-462, 477, 481-482, 484, 493-494, 496-497, 501-509, 511-513, 516-524, 526-529, 532, 534-535, 538-543, 548, 550-558, 561, 563-564, 570-573, 585-589, 591, 598, 600-604, 613-614, , 615-616, 619, 621-622, 624-625, 627-628, 630, 634, 636, 639, 642, 646, 648-650, 681
- Союз Республік – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Союз ССР – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Спасів, с. Сокальського р-ну Львівської обл. – 671
- Сполучені Штати Америки (США) – 21, 50, 72, 102, 133, 156, 167-169, 177, 233, 238, 240, 259, 354, 374, 387, 391, 393, 403, 419-422, 465, 475, 484, 506, 523, 537, 539, 543-544, 570, 598, 608, 612, 619, 624, 634, 649-651, 655, 670, 672, 676, 719
- СССР – див. Союз радянських соціалістичних республік (СРСР)
- Сталінград, м. – див. Волгоград
- Сталіно, м. – див. Донецьк
- Сталінська обл., тепер Донецька обл. – 39, 94
- Станіславів, м. – див. Станіславів
- Станіславівська обл. – див. Станіславська обл.
- Станіславівщина, тепер Івано-Франківщина – 617
- Станіславів, тепер м. Івано-Франківськ – 223, 370, 610, 630, 636, 669
- Станіславська обл., тепер Івано-Франківська обл. – 14-15, 219, 223, 368, 372, 615, 638
- Станківці, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 658
- Станкова, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 663-664
- Староховице, м., Польща – 658
- Старий Угринів, с. Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 653
- Старосамбірський р-н Львівської обл. – 662
- Степлаг (Кінгір), концтабір – 669
- Стрий, м. Львівської обл. – 633, 659, 669, 673
- Стрийський р-н Львівської обл. – 636, 654-657, 661-665, 667, 674

- Стрийщина – 355, 636, 657, 659
 Стрипа, р. – 221, 369
 Суботів, х. – 623
 Сумська обл. – 39, 94
 Сумщина – 616
 Суськ, с. Костопільського р-ну Рівненської обл. – 617
 Схід – 17, 37, 67, 95, 103, 161, 233, 239, 274, 288, 449, 461, 570
 Схід Європи – див. Східна Європа
 Східна Австрія – 503
 Східна Галичина – 612, 622, 630, 680
 Східна Європа – див. Східна Європа
 Східна Європа – 89, 118, 150, 154, 168, 175, 177, 182, 184-185, 188-191, 212, 219, 228, 274, 279, 283-284, 288, 293, 297-298, 311-312, 334, 336, 340, 356, 367, 493, 519, 548, 567-568, 655, 669, 610, 613-614, 616, 638, 641, 655
 Східна Німеччина – 503, 548
 Східна Польща – 640
 Східна Україна – 257, 312, 352, 493, 575, 637
 Східний Сибір – 65
 Східні області України – 358, 446, 494-495
 Східні українські землі (СУЗ) – 107, 115, 123, 126, 137, 192, 196-198, 201, 203, 208, 347, 360-361, 368, 391, 451
 Східно-Українські Землі – див. Східні українські землі
 Сян, р. – 118, 194, 229, 312, 493, 610
 Сянок, м. Кроснянського воєводства, Польща – 617
 Таджикиська ССР, тепер Республіка Таджикистан – 84
 Тайвань – 619
 Тайшет, м. Іркутської обл., РФ – 669
 Таява, с. Болехівської міскради Івано-Франківської обл. – 659
 Тарнів, м., Польща – 607
 Тейково, с. Івановської обл., РФ – 81
 Темза, р. – 136
 Теребежі, с. Буського р-ну Львівської обл. – 638
 Теревовлянський р-н Тернопільської обл. – 671
 Терек, р. – 46
 Тернопіли – див. Фермопіли
 Тернопіль, м. – 627, 667
 Тернопільська обл. – 11, 223, 368, 372, 604, 615, 617-618, 627, 653-654, 656, 659-660, 667, 669-673, 719
 Тернопільщина – 627, 656, 659, 663, 667
 Тиврівський р-н Вінницької обл. – 674
 Тирасполь, м. в Придністров'ї, Молдова – 604
 Тиса, р. – 445, 449, 455,
 Томашівщина – 660
 Торонто, м., Канада – 11, 14, 599, 605, 644, 648-649
 Торунь, м., Польща – 669
 Трансністрія – 103, 109, 215, 365, 604
 Третій Рейх – 603, 639
 Трускавець, м. Львівської обл. – 351, 633-634
 Труханів, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 669
 Тульська губернія – 45
 Тульська обл., РФ – 79
 Туреччина – 153, 167, 170, 262, 503-504, 565, 608
 Туркестан – 66, 82
 Турківський р-н Львівської обл. – 666
 Туркменська ССР, тепер Туркменістан – 84
 Тухля, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 665-666
 Тячівський р-н Закарпатської обл. – 635
 Угорська Народна Республіка – 624
 Угорщина – 103, 153, 166, 168, 173, 201, 281-282, 295-296, 355, 503, 548, 619, 624, 629, 641
 Угринів, с. Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. – 665
 Удмуртська АРСР, тепер Удмуртська Республіка, РФ – 17, 673

- Узбецька ССР, тепер Республіка Узбекистан – 84, 92
- Україна – 1-2, 7-9, 11-14, 16-17, 19, 21-28, 34, 39-41, 43-52, 54, 59-60, 62, 64-69, 75-85, 87-92, 94-97, 99-100, 102-108, 110-114, 118-131, 134-142, 144-148, 164, 176, 182, 186-188, 190, 192, 195-198, 205, 208-213, 215-219, 221-223, 226-231, 234, 238, 243, 245-264, 266-269, 272-273, 281, 283, 286-287, 294-294, 297, 302, 310-311, 313, 315-317, 319-323, 325-329, 331-332, 334-336, 338-341, 343-354, 357-366, 368-369, 371, 373-380, 382-383, 386, 388-390, 393-395, 401, 409-410, 412-414, 420, 423-425, 429-434, 436-438, 440-442, 444-457, 460-461, 467-468, 474, 477, 487, 490-491, 494-500, 503-505, 515, 519, 522-525, 527-534, 537-538, 540-543, 547-549, 551-552, 555-571, 573-575, 577-581, 583-585, 588-590, 592-594, 597, 599-610, 613-616, 620-623, 628-632, 634-635, 638-643, 647-651, 653, 655-656, 658-660, 662, 667, 669, 672, 679-682, 717-720
- Українська Народна Республіка (УНР, УНРеспубліка) – 52, 121-122, 131, 143-144, 188, 217, 249, 259, 343, 524, 564, 567, 575, 598, 602, 607-610, 614, 621-622, 626, 628-629, 631, 639-640, 642-643, 650, 681
- Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР, Українська ССР, УССР, Радянська Україна, УСРР) – 14-16, 21, 39-43, 51, 59, 65-66, 68, 71, 75, 81-84, 86-88, 92-97, 106, 147, 188-189, 192, 209-210, 224, 249, 252, 310, 328, 345, 347-348, 352-354, 357-358, 372-374, 499, 522, 525, 564, 600, 603-604, 607-608, 615-616, 621-622, 630-632, 653, 655, 668, 681
- Українська ССР – див. Українська Радянська Соціалістична Республіка
- Українські Карпати – 364
- Унів, с. Перемишлянського р-ну – 223
- Урал – 68, 76-79, 82, 84
- УСРР – див. Українська Радянська Соціалістична Республіка
- УССР – див. Українська Радянська Соціалістична Республіка
- Устиянів, с. Нижньоустрицького р-ну, тепер Польща – 636
- Фермопіли – 226
- Філадельфія, м., США – 607
- Філіппіни – 156-157, 168, 543, 642
- Фінляндія – 168, 173, 503, 515, 542
- Франція – 72, 90, 133, 139, 148-149, 151-153, 155, 158, 160, 163-164, 166-168, 170, 176, 233, 238, 240, 259, 312, 387, 402, 421-423, 426, 475, 494, 585, 598, 611-612, 619, 629, 641-643, 650, 659
- Харків, м. – 77, 449, 603, 614, 620-621, 630, 648
- Харківська обл. – 39, 91, 94
- Харківщина – 325
- Хіросіма, м., Японія – 649
- Хмельницька обл. – 657, 661
- Ходорів, м. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9
- Холм, м., тепер Польща – 670
- Холмщина – 129, 192, 217-218, 358, 368, 630, 640, 666, 672
- Холодний Яр – 340
- Хорватія – 168
- Хотин, м. – 623
- Хрещатик, проспект у Києві – 90, 104
- Христинівка, м. Черкаської обл. – 659
- Царгород, тепер Стамбул, м., Туреччина – 502
- Царицин – див. Волгоград
- Цейлон – див. Шрі-Ланка
- Центральна Європа – див. Центральна Європа
- Центральна Європа – 336, 338
- Центральна Німеччина – 202
- Центральна Польща – 640
- Центральна Україна – 637
- Центральна-Східна Європа – 20

- Черкаська обл. – 659
Черниця, с. Бродівського р-ну Львівської обл. – 672
Чернів, с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 668
Чернівецька обл. – 372
Чернівці, м. – 610
Чернігів, м. – 91, 360, 445,
Чехія – 153, 161, 656, 658, 665
Чехо-Словацька Республіка (ЧСР) – 123, 344, 373
Чехословаччина – 21, 168, 171, 173, 176, 225, 281, 295, 354, 373-374, 383, 427, 503, 548, 598, 604, 619, 631, 634, 640, 642, 651, 655, 659, 669
Чікаго, США – 655
Чолгани, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 661
Чорне море – 47, 118, 311, 493, 502, 504, 600, 606, 610
Чорноморське узбережжя – 604
Чортківський р-н Тернопільської обл. – 618, 670
Чортківщина – 656
Швайцарія – див. Швейцарія
Швейцарія – 567, 629
Швеція – 168, 504, 651
Шеффілд, м., Англія – 73, 81
Шибалин, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 659
Шлезьк, тепер Сосновці, м., Польща – 46
Шнирів, с. Бродівського р-ну Львівської обл. – 3, 9, 17, 668, 673, 676
Шрі-Ланка – 519, 647
Шумська обл. – 76
Шуя, с. Івановської обл., РФ – 81
Щирець, смт. Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 634
Югославія – 90, 168, 173, 176, 202, 238, 281, 295, 298, 598, 619, 625
Юшківці, с. Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9, 668-669
Яворів, м. Львівської обл. – 635
Яворівський р-н Львівської обл. – 660
Якубів, с. Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 655-656, 665, 673, 675
Ямельниця, с. Сколівського р-ну Львівської обл. – 663, 665-666, 669, 672, 675
Ямерсталь, с. – див. Буковець
Ямпіль, с. Білогірського р-ну Хмельницької обл. – 657
Ямпільський р-н Вінницької обл. – 658
Янівський цвинтар у Львові – 636
Японія – 72, 74, 102, 154, 181, 503-504, 553
Ярослав, м., РФ – 79
Ярославська обл., РФ – 76, 79
Ярославщина – 358
Ярчівці, с. Зборівського р-ну Тернопільської обл. – 673
Ятвяги, с. – див. Калинівка

ЗМІСТ

<i>Романюк Михайло. Передмова</i>	3
---	---

ТВОРИ

Про ще один героїзм	31
Чи традиція зобов'язує?	33
За честь, за життя!	37
Безличність, брехунство, бандитизм	39
Колоніальна господарська політика большевицьких імперіялістів в Україні	43
Про програмові постанови III-го НВЗ ОУН	99
Елементи революційності українського націоналізму	117
Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно- політичного розвитку сучасного світу	143
На п'ятому році повстанської боротьби українського народу проти окупантів	187
Передпосилки поширення нашого руху в умовах большевицького СССР	195
Не в «Мюнхенських пиварнях», а в лісах та степах України (З приводу однієї брехливої «замітки»)	209
Шлях активної, збройної боротьби проти окупантів – єдиноправильний шлях до національного визволення (В п'яти роковини існування і боротьби УПА)	215
Одна фальшива та небезпечна «ідея». До чого допровадить політика в душі цієї «ідеї»?	233
«Україна погібає! Хто винуватий в цьому?»	245
Чому повстання 1648 року було переможне	259
Основна мета нашої боротьби та шляхи до неї	271
Наша основна мета та революція в СРСР як один з шляхів до неї	285
Чому ми називаємо себе націоналістами	299
Хто такі бандерівці та за що вони борються	321
Двадцять років боротьби ОУН за національне і соціальне визволення українського народу, за Українську Самостійну Соборну Державу (1929–1949)	343

За тип організованої демократії в майбутній незалежній українській державі	379
Безпосередньо за що ми ведемо наш бій.....	437
Про одну рушійну силу революції	455
Чому ми називаємо себе націоналістами [Друга редакція]	463
Хто є справжній націоналіст-революціонер.....	487
Роля ОУН в житті українського народу	489
В чому полягає революційність нашого руху	493
Ідея Української Самостійної Соборної Держави – найвища і основна ідея українського націоналізму. Що вона означає?	499
Чому СРСР повинен бути перебудований на принципі незалежних національних держав?.....	501
Політика московсько-большевицького уряду та його української агентури не має нічого спільного із справжньою волею українського народу (У відповідь на виступ в ООН делегата Великобританії п[ана] Макнейла).....	521
Про наш плян боротьби за визволення України в теперішній обстановці	527
Кілька завваг щодо того, якими повинні бути радіопередачі «Голосу Америки» для Советського Союзу	537
Підготовка третьої світової війни та завдання українського народу.....	545
За правильну постановку української визвольної політики.....	561
Якого об'єднання нам треба?.....	575
Принцип приватної трудової власности на землю в Програмі ОУН	583

ПРИМІТКИ

Примітки	597
Біографічні довідки	653
Словник рідковживаних та іншомовних слів	677
Перелік скорочень	679
Іменний покажчик	683
Географічний покажчик	701

ФУНДАТОРОМ ВИДАННЯ ЦЬОГО ТОМУ Є БОГДАН КАЧОР

Народився 14 листопада 1924 р. у с. Лешнів (тепер – Бродівського району Львівської області) у сім'ї Степана Качора та Павліни Клепарчук. Після закінчення народної школи в рідному селі навчався у Бродах, де здобув середню освіту. В роки німецької окупації – учень Бродівської торговельної школи. З часу першої більшовицької окупації краю належав до Юнацтва ОУН та виконував функції зв'язкового. Влітку 1943 р. заарештований гестапо. Сидів у тюрмах Бродів, Золочева та Львова (на Лонцького). В'язень німецьких концентраційних таборів Аушвіц (Освенцім) (поч. 10.1943–19.01.1945), Маутхаузен (01.–04.1945) та Ебензе (04.1945–6.05.1945). На час звільнення з концтабору американською армією (6 травня 1945) важив 39 кг.

В 1945–1948 рр. перебував у Західній Німеччині. Здавши матуру в українській середній торговельній школі в Аугсбурзі, поступив на навчання в Українську Високу Економічну Школу, після закінчення якої отримав звання інженера-економіста.

У 1948 р. переїхав в Аргентину, де продовжив студії на економічному факультеті університету в Буенос-Айресі, який закінчив у 1960 р. зі званням магістра економіки. Співзасновник Спільноти Української Молоді в Аргентині, голова Центрального товариства «Просвіта» в Буенос-Айресі, співзасновник і скарбник Українського інформативно-видавничого інституту, який видавав журнал «Вільна Україна» та книжки іспанською мовою про визвольну боротьбу в Україні, організатор кооперативи «Фортуна», а відтак її директор.

У 1975 р. через родинні обставини переїхав до США, де відразу включився у громадсько-політичне життя української діаспори. Очолював відділ Організації Оборони Чотирьох Свобід України в Нью-Йорку, деякий час був секретарем її Головної Управи. Довгі роки був секретарем Союзу Українських Політичних В'язнів у США, членом Управи Світової Ліги Українських Політв'язнів, а від 1998 р. – її Головою. Є членом Управи (фінансовим секретарем) Фондації Українського вільного університету в Нью-Йорку.

Одружений з Іванкою Вітошинською. Виховали двох дітей – Софію та Івана.

Богдан Качор відомий своєю добродійною та меценатською діяльністю. Брав дієву участь у побудові пам'яток Т. Шевченкові в Буенос-Айресі та в Енкарнасіоні (Парагвай), воїнам ОУН-УПА на цвинтарі Святого Духа в Гемтонбурзі (США), П. Федуну – «Полтаві» у Бродах Львівської обл., С. Бандері у Бучачі Тернопільської обл., виданні книжок та багатьох інших проектах.

Національна академія наук України
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Галузевий державний архів Служби безпеки України

Петро Федун – «Полтава»

КОНЦЕПЦІЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ
Том 1. Твори

Упорядник і відповідальний редактор *Михайло Романюк*
Літературний редактор *Галина Сварник*
Коректор *Марта Пономаренко*
Художнє оформлення *Тараса Стефанишина*
Комп'ютерна верстка *В'ячеслава Фіцика*

Підписано до друку 29.08.2008 р. Ум. друк. арк. 49.
Друк офсетний. Формат 70 x 100¹/₁₆.
Наклад 1000 прим.

Контакти:
e-mail: romanjuk_mv@yahoo.com
моб. тел.: + 38 0972474078